CENTENAR

ASOCIAŢIA NAŢIONALĂ CULTUL EROILOR „REGINA MARIA",
FILIALA JUDEŢEANĂ „MATEI BASARAB" VÂLCEA,
Centrul de Cercetări Istorice „Pr. Dumitru Bălaşa" – Râmnicu-Vâlcea

PRIMUL RĂZBOI MONDIAL ŞI MAREA UNIRE A ROMÂNILOR

100 DE ANI DE LA SEMNAREA TRATATULUI DE PACE DE LA TRIANON (1920-2020)

EDITURA UNIVERSITARIA,
CRAIOVA, 2020

ASOCIAȚIA NAȚIONALĂ CULTUL EROILOR „REGINA MARIA”,
FILIALA JUDEȚEANĂ „MATEI BASARAB” VÂLCEA,
Centrul de Cercetări Istorice „Pr. Dumitru Bălaşa” – Râmnicu-Vâlcea

PRIMUL RĂZBOI MONDIAL ŞI MAREA UNIRE A ROMÂNILOR

100 DE ANI DE LA SEMNAREA TRATATULUI DE PACE DE LA TRIANON (1920-2020)

- lucrările ştiinţifice ale Simpozionului Naţional de Istorie
„România în Primul Război Mondial”, ediția a V-a – „Tratatul de la Trianon. Centenar”,
28-29 februarie 2020, municipiul Drobeta-Turnu Severin, județul Mehedinți,
manifestare desfăşurată în cadrul programului de cercetări istorice
„Pe urmele eroilor şi martirilor neamului” -

Coordonator: Eugen Petrescu

EDITURA UNIVERSITARIA,
CRAIOVA, 2020

https://biblioteca-digitala.ro

Autori: Nicolae-Gabriel Albinaru, Grigore Buciu, Dumitru Cauc, Mirela Otilia Ciobanu, Dinică Ciobotea, Ion Leone Gavrilă-Ciobotea, Gabriel Croitoru, Constanțiu Dinulescu, Anette Bauer-Dugălia, Gheorghe Dumitrașcu, Florin Epure, Dumitru Garoafă, Elena Georgescu, Otilia Gherghe, Ilie Gorjan, Constantin Mănescu-Hurezi, Ioan Lisnic, Corvin Lupu, Dumitru Matei, Octavian Moşin, Tudor Nedelcea, Dan Oberşterescu, Alexandru Oşca, Ion Pâlşoiu, Eugen Petrescu, Ion Al. Popescu, Radu Racoviţan, Bogdan Emanuel Răduţ, Tudor Rățoi, Victor Roncea, Oleksandr Rusnak, Ionuț Săraru, Vasile Sârbu, Costin Scurtu, Ion Soare, Mihai Sporiş, Laurențiu-Ștefan Szemkovics, †ÎPS Varsanufie, Radu Ștefan Vergatti.

Editor: Eugen Petrescu

Tehnoredactor şi grafician: Simona Dobrete, Andrei Robert Dobrete

Traducator în limba engleză: Dragoş Marinoiu

Acest volum a fost tipărit cu ajutorul financiar al SC KYNITA SRL, comuna Berislăveşti, judeţul Vâlcea – prin administratorul acesteia, domnul Ion Niţă –, cărora le mulţumim pentru generosul act de binefacere.

Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României
Primul Război Mondial şi Marea Unire a românilor: 100 de ani de la semnarea Tratatului de Pace de la Trianon: (1920-2020) / coord.: Eugen Petrescu. - Craiova : Universitaria, 2020
Conţine bibliografie
ISBN 978-606-14-1605-9

I. Petrescu, Eugen (coord.)

94

Coperta IV: Regele Ferdinand I (n. 1865, Sigmaringen, Germania – d. 1927, Sinaia, România), al doilea Rege al României (10 octombrie 1914 – 20 iulie 1927), rămas în istoria Europei şi cea a românilor ca primul suveran al României Mari şi cel care a confirmat Marea Unire în plan intern şi internaţional, supranumit în timpul războiului „Ferdinand cel Loial”, iar după război „Ferdinand Întregitorul”.

(Ilustraţia a fost preluată de pe pagina Regina Maria – Queen Marie of Romania, creată pe facebook, la 18 iulie 2009, iar prin folosirea ei nu s-a intenționat încălcarea niciunui drept de autor)

https://biblioteca-digitala.ro

„Neamul este etern prin cultul eroilor!”
(Nicolae Iorga)

https://biblioteca-digitala.ro

Centrul de Cercetări Istorice „Pr. Dumitru Bălaşa”

Director: Eugen Petrescu

Consiliul Ştiinţific
- Dinică Ciobotea
- Sorin Liviu Damean
- Radu Ştefan Vergatti
- Cezar Gabriel Avram
- Corvin Lupu
- Grigore Buciu
- Tudor Răţoi
- Constanţiu Dinulescu
- Octavian Moșin
- Gheorghe Dumitraşcu
- Ion Soare
- Tudor Nedelcea
- Gabriel Croitoru
- Florin Epure
- Laurenţiu Ştefan Szemkovics
- Constantin Mănescu - Hurezi

https://biblioteca-digitala.ro

T a b l a a u c t o r i a l ă

Nicolae Gabriel Albinaru (Râmnicu-Vâlcea): publicist; membru al Filialei Judeţene „Matei Basarab” Vâlcea a Asociației Naționale Cultul Eroilor „Regina Maria”.

Ilie Bădescu (Bucureşti): sociolog, doctor în sociologie; cercetător, profesor universitar, conducător de doctorat; director al Institutului de Sociologie al Academiei Române (din 2002), membru corespondent al Academiei Române (din 2018).

Grigore Buciu (București): general de brigadă în retragere; redactor şef al revistei „Observatorul militar”, şef al Grupului de Presă (1998-1999), director al Trustului de Presă (1999-2000), consilier militar al Secretariatului de Stat (2001-2003) şi consilier al Secretarului de Stat din Ministerul Apărării Naţionale (2003-2008); vicepreședinte al Asociației Naționale Cultul Eroilor „Regina Maria” şi redactor la revista „România Eroică” (2010-în prezent), membru în Consiliul Științific al Centrului de Cercetări Istorice „Pr. Dumitru Bălașa” din cadrul Filialei Județene „Matei Basarab” Vâlcea a Asociației Naționale Cultul Eroilor „Regina Maria” (din 2016).

Dumitru Cauc (Fărcăşeşti, Gorj): istoric, doctor în istorie; profesor la Şcoala Gimnazială „Victor Popescu”, comuna Fărcăşeşti, judeţul Gorj; membru în Consiliul Ştiinţific al Centrului de Cercetări Istorice „Pr. Dumitru Bălaşa” din cadrul Filialei Judeţene Vâlcea „Matei Basarab” a Asociaţiei Naţionale Cultul Eroilor „Regina Maria” (din 2016).

Mirela Otilia Ciobanu (Slatina): arhivist; inspector principal în cadrul Serviciului Judeţean Olt al Arhivelor Naţionale.

Dinică Ciobotea (Craiova): istoric, doctor în istorie; profesor universitar; muzeograf principal la Muzeul Olteniei (1975-1980); cercetător ştiinţific în cadrul Institutului de Cercetări Socio-Umane „C.S. Nicolăescu-Plopșor” al Academiei Române (1980-1999); profesor la Universitatea din Craiova (1999-2013); coordonator ştiinţific al Centrului de Cercetări Istorice „Pr. Dumitru Bălașa” din cadrul Filialei Județene „Matei Basarab” Vâlcea a Asociației Naționale Cultul Eroilor „Regina Maria” (din 2010).

Ion Leone Gavrilă-Ciobotea (Craiova): istoric, doctorand în istorie al Institutului de Istorie „Nicolae Iorga” al Academiei Române (din 2020), membru al Centrului de Cercetări Istorice „Pr. Dumitru Bălașa” din cadrul Filialei Județene Vâlcea „Matei Basarab” a Asociației Naționale Cultul Eroilor „Regina Maria” (din 2016).

Gabriel Croitoru (Craiova): istoric, doctor în istorie; cercetător științific gradul III în cadrul Institutului de Cercetări Socio-Umane „C.S. Nicolăescu-Plopșor” al Academiei Române; membru în Consiliul Științific al Centrului de Cercetări Istorice „Pr. Dumitru Bălașa” din cadrul Filialei Județene Vâlcea „Matei Basarab” a Asociației Naționale Cultul Eroilor „Regina Maria” (din 2016).

Constanţiu Dinulescu (Craiova): istoric, doctor în istorie; conferenţiar universitar la Facultatea de Ştiinţe Sociale a Universităţii din Craiova; preşedinte al Filialei Dolj a

https://biblioteca-digitala.ro

Societăţii de Ştiinţe Istorice din România (2009-2019); membru în Consiliul Ştiinţific al Centrului de Cercetări Istorice „Pr. Dumitru Bălaşa" din cadrul Filialei Judeţene Vâlcea „Matei Basarab" a Asociaţiei Naţionale Cultul Eroilor „Regina Maria" (din 2010).

Andrei Robert Dobrete (Râmnicu-Vâlcea): tehnoredactor şi grafician; elev anul III la Colegiul Naţional „Alexandru Lahovari" Râmnicu-Vâlcea.

Simona Dobrete (Râmnicu-Vâlcea): tehnoredactor şi grafician la Centrul de Cercetări Istorice „Pr. Dumitru Bălaşa" din cadrul Filialei Judeţene „Matei Basarab" Vâlcea a Asociaţiei Naţionale Cultul Eroilor „Regina Maria".

Anette Bauer-Dugălia (Caransebeş): profesor (1988-în prezent) şi director la Liceul Pedagogic „C.D. Loga" Caransebeş (1994-1999; 2001-2006).

Gheorghe Dumitrașcu (Râmnicu-Vâlcea): istoric, doctor în istorie; profesor; fondator şi secretar-general al Asociației „Forumul Cultural al Râmnicului", Râmnicu-Vâlcea; membru în Consiliul Ştiinţific al Centrului de Cercetări Istorice „Pr. Dumitru Bălaşa" din cadrul Filialei Judeţene Vâlcea „Matei Basarab" a Asociaţiei Naţionale Cultul Eroilor „Regina Maria" (din 2020).

Florin Epure (Râmnicu-Vâlcea): istoric, doctor în istorie; director executiv al Direcţiei Judeţene pentru Cultură Vâlcea; membru în Consiliul Științific al Centrului de Cercetări Istorice „Pr. Dumitru Bălașa" din cadrul Filialei Județene Vâlcea „Matei Basarab" a Asociației Naționale Cultul Eroilor „Regina Maria" (din 2016).

Dumitru Garoafă (Râmnicu-Vâlcea): istoric; arhivist, profesor; membru al Centrului de Cercetări Istorice „Pr. Dumitru Bălașa" din cadrul Filialei Județene Vâlcea „Matei Basarab" a Asociației Naționale Cultul Eroilor „Regina Maria" (din 2019).

Elena Georgescu (Râmnicu Vâlcea): istoric, doctor în istorie; membru al Asociaţiei Seniorilor din Educaţie, Ştiinţă şi Cultură – judeţul Vâlcea, membru al Centrului de Cercetări Istorice „Pr. Dumitru Bălașa" din cadrul Filialei Județene Vâlcea „Matei Basarab" a Asociației Naționale Cultul Eroilor „Regina Maria" (din 2019).

Otilia Gherghe (Craiova): istoric; muzeograf, șef al Secției de Istorie-Arheologie a Muzeului Olteniei din Craiova (1982-2014); membru al Centrului de Cercetări Istorice „Pr. Dumitru Bălașa" din cadrul Filialei Județene „Matei Basarab" Vâlcea a Asociației Naționale Cultul Eroilor „Regina Maria" (din 2019).

Ilie Gorjan (Budeşti, Vâlcea): general maior în retragere; doctor în drept; conferențiar universitar; membru al Asociației „Forumul Cultural al Râmnicului", Râmnicu-Vâlcea.

Constantin Mănescu-Hurezi (Horezu, Vâlcea): teolog, doctor în istorie (2020); preot paroh la Parohia Horezu II-Urşani din Arhiepiscopia Râmnicului; membru în Consiliul Științific a Centrului de Cercetări Istorice „Pr. Dumitru Bălașa" din cadrul Filialei Județene Vâlcea „Matei Basarab" a Asociației Naționale Cultul Eroilor „Regina Maria" (din 2010).

Ioan Lisnic (Putineşti): teolog, doctor în teologie; preot paroh la parohia „Sfântul Nicolae" şi profesor de religie la Şcoala Gimnazială Putineşti, raionul Floreşti, Republica Moldova.

Corvin Lupu (Sibiu): istoric, doctor în istorie; profesor universitar la Facultatea de Ştiinţe Socio-Umane a Universităţii „Lucian Blaga" Sibiu; membru în Consiliul Științific al Centrului de Cercetări Istorice „Pr. Dumitru Bălașa" din cadrul Filialei Județene Vâlcea

https://biblioteca-digitala.ro

„Matei Basarab” a Asociației Naționale Cultul Eroilor „Regina Maria” (din 2019).

Dragoş Marinoiu (Râmnicu-Vâlcea): filolog; profesor de limba engleză la Şcoala Gimnazială „Take Ionescu” şi Colegiul Naţional „Matei Basarab” Râmnicu-Vâlcea (1994-1999); bibliotecar – Secţia de carte în limbi străine din cadrul Bibliotecii Judeţene „Antim Ivireanul” Vâlcea (1999-în prezent).

Dumitru Matei (Caracal): colonel în retragere; publicist; președinte al Subfilialei „Cultul Eroilor” Caracal din cadrul Filialei Județene Olt a Asociației Naționale Cultul Eroilor „Regina Maria”.

Octavian Moşin (Chişinău): teolog, doctor în teologie-istorie, doctor în filosofie; conferenţiar universitar la Universitatea de Stat din Moldova; preot-paroh la Biserica „Întâmpinarea Domnului” din Chişinău şi Biserica „Sf. Ierarh Petru Movilă” – Dumbrava (Chişinău); administrator şi redactor-şef al revistei „Altarul Credinţei”; membru în Consiliul Științific al Centrului de Cercetări Istorice „Pr. Dumitru Bălașa” din cadrul Filialei Județene Vâlcea „Matei Basarab” a Asociației Naționale Cultul Eroilor „Regina Maria” (din 2018).

Tudor Nedelcea (Craiova): filolog, doctor în filologie; cercetător științific gradul I în cadrul Institutului de Cercetări Socio-Umane „C.S. Nicolăescu-Plopşor” al Academiei Române (1999-2019); membru în Consiliul Științific al Centrului de Cercetări Istorice „Pr. Dumitru Bălașa” din cadrul Filialei Județene „Matei Basarab” Basarab a Asociației Naționale Cultul Eroilor „Regina Maria” (din 2016).

Dan Oberşterescu (Reşiţa): istoric; profesor la Colegiul Tehnic Reșița, judeţul Caraş-Severin.

Alexandru Oşca (Bucureşti): colonel în retragere; istoric, doctor în istorie; profesor universitar; membru al Comisiei Române de Istorie Militară.

Petre Otu (Bucureşti): colonel în retragere; doctor în ştiinţe militare – istorie militară; profesor universitar; asistent, lector, conferenţiar universitar la Academia Militară, Academia de Înalte Sudii Militare (1981-1993), şef al Secţiei de Istorie Militară (1993-1998), director programe studii de apărare (1998-2002), ulterior director-adjunct la Institutul pentru Studii Politice de Apărare şi Istorie Militară din cadrul Ministerului Apărării Naţionale; membru al Comisiei Internaţionale de Istorie Militară (1993-în prezent), preşedinte al Comisiei Române de Istorie Militară (1998-în prezent).

Ion Pâlşoiu (Craiova): general maior în retragere; doctor în ştiinţe militare; profesor universitar; locțiitor al comandantului Corpului 1 Armată „Gl. Ioan Culcer” (2006-2007), şef al Direcției Doctrină și Instrucție din Statul Major General (2007-2008), locțiitor al şefului Statului Major al Forțelor Terestre (2009-2010), profesor universitar la Universitatea Națională de Apărare „Carol I” (2004-2016) şi la Academia Forțelor Terestre, Sibiu (2012-2019).

Eugen Petrescu (Râmnicu-Vâlcea): istoric; președinte al Filialei Județene „Matei Basarab” Vâlcea și director coordonator programe de cercetare la Centrul de Cercetări Istorice „Pr. Dumitru Bălașa” (Râmnicu-Vâlcea) din cadrul Asociației Naționale Cultul Eroilor „Regina Maria”.

Ioan Aurel Pop (Cluj-Napoca): istoric, doctor în istorie; profesor universitar din 1996, rector al Universităţii „Babeş-Bolyai” din Cluj-Napoca (2012-2020); membru

https://biblioteca-digitala.ro

corespondent (din 2001), membru titular (din 2010) şi preşedinte al Academiei Române (din 2018).

Ion Al. Popescu (Băile Olăneşti): istoric, doctor în istorie; profesor la Colegiul Naţional de Informatică „Matei Basarab”, Râmnicu-Vâlcea; membru al Centrului de Cercetări Istorice „Pr. Dumitru Bălaşa” din cadrul Filialei Județene Vâlcea „Matei Basarab” a Asociației Naționale Cultul Eroilor „Regina Maria” (din 2019).

Radu Racoviţan (Sibiu): istoric, doctor în istorie; lector la Facultatea de Ştiinţe Socio-Umane a Universităţii „Lucian Blaga” Sibiu.

Bogdan Emanuel Răduţ (Craiova): istoric; membru al Filialei Dolj a Societăţii de Ştiinţe Istorice din România, membru al Centrului de Cercetări Istorice „Pr. Dumitru Bălaşa” din cadrul Filialei Judeţene Vâlcea „Matei Basarab” a Asociației Naționale Cultul Eroilor „Regina Maria” (din 2018).

Tudor Răţoi (Drobeta-Turnu Severin): istoric, doctor în istorie; arhivist; conferenţiar universitar la Universitatea din Craiova (2008-2010); director al Direcţiei Judeţene Mehedinţi a Arhivelor Naţionale (1995-2018), director general-adjunct al Arhivelor Naţionale (2006-2007); membru în Consiliul Ştiinţific al Centrului de Cercetări Istorice „Pr. Dumitru Bălaşa” din cadrul Filialei Judeţene „Matei Basarab” Vâlcea a Asociaţiei Naţionale Cultul Eroilor „Regina Maria” (din 2016).

Victor Roncea (Bucureşti): jurnalist, reporter, publicist, editor; specialist în politică internă, internaţională, geopolitică şi geostrategie, jurnalism civic şi investigaţii; corespondent în zone de conflict armat: fosta Iugoslavie/Bosnia, Serbia, Kosovo, Moldova/Transnistria, Coreea, Pakistan/Afganistan, Irak, Iran, Israel/Palestina, Libia, Sudan, Siria, etc.

Oleksandr Rusnak (Cernăuţi): istoric, doctor în istorie; lector la Catedra de Istorie a Ucrainei din cadrul Universităţii Naţionale „Yuriy Fedkovych” din Cernăuți; preşedinte al Centrului de Cooperare Regională „Dialog” (Cernăuţi).

Ionuț Săraru (Râmnicu-Vâlcea): istoric; muzeograf la Memorialul „Nicolae Bălcescu”, comuna Nicolae Bălcescu, judeţul Vâlcea (din 2007); membru al Centrului de Cercetări Istorice „Pr. Dumitru Bălaşa” din cadrul Filialei Judeţene „Matei Basarab” Vâlcea a Asociaţiei Naţionale Cultul Eroilor „Regina Maria” (din 2018).

Vasile Sârbu (Constanța): medic, doctor în ştiinţe medicale; doctor honoris causa al Universităţii de Stat de Medicină şi Farmacie „Nicolae Testemiţanu” Chişinău; medic primar de chirurgie generală și chirurgie vasculară; fondatorul facultăţilor de medicină, stomatologie şi farmacie din cadrul Universităţii „Ovidius” Constanţa; profesor universitar (emerit) de chirurgie generală, conducător de doctorate la Universitatea „Ovidius” Constanţa; membru al Academiei de Ştiinţe Medicale din România, membru al Academiei Europene de Ştiinţe Chirurgicale, membru al Academiei de Ştiinţe din New York, membru al Academiei Internaţionale „Albert Schweitzer”, preşedinte al Secţiei Medicale a Academiei Oamenilor de Ştiinţă din România, preşedinte al Societăţii Române de Chirurgie, vicepreşedinte al Societăţii Române de Istoria Medicinei, secretar general la Uniunea Medicală Balcanică.

Costin Scurtu (Constanţa): istoric, doctor în istorie; muzeograf, şef al Filialei Constanţa a Muzeului Militar Naţional „Regele Ferdinand I”.

https://biblioteca-digitala.ro

Ioan Scurtu (Bucureşti): istoric, doctor în istorie; director general al Arhivelor Naţionale (1991-1996), profesor universitar la Universitatea din Bucureşti (1991-2004), director al Institutului de Istorie „Nicolae Iorga” al Academiei Române (2001-2006), profesor universitar la Academia de Poliţie „Al. I. Cuza” – Facultatea de Arhivistică (1992-2009), cercetător ştiinţific principal, gradul I la Institutul Naţional pentru Studiul Totalitarismului al Academiei Române (1993-2009), director general-adjunct al Institutului Revoluţiei Române din Decembrie 1989 (2004-2009), decan al Facultăţii de Istorie (1991-1992, 2007-2008) şi prorector al Universităţii „Spiru Haret” (2004-2007); membru titular al Academiei Oamenilor de Ştiinţă din România (din 2007).

Ion Soare (Râmnicu-Vâlcea): filolog, doctor în filologie; profesor, cercetător, editor; arhivist în cadrul Direcţiei Judeţene Vâlcea a Arhivelor Naţionale ale României (1980-2004); preşedinte al Asociației „Forumul Cultural al Râmnicului”, Râmnicu-Vâlcea (din 2019).

Mihai Sporiş (Râmnicu-Vâlcea): eseist; membru al Asociaţiei Seniorilor din Educaţie, Ştiinţă şi Cultură – judeţul Vâlcea.

Laurențiu-Ștefan Szemkovics (Bucureşti): istoric, doctor în istorie; arhivist; consilier superior la Serviciul Arhive Naționale Istorice Centrale din cadrul Arhivelor Naţionale ale României; membru al Comisiei Naționale de Heraldică, Genealogie și Sigilografie a Academiei Române, membru al Institutului de Genealogie și Heraldică „Sever Zotta” din Iași, membru al Comisiei de Însemne Heraldice a Ministerului Afacerilor Interne, membru în Consiliul Ştiinţific al Centrului de Cercetări Istorice „Pr. Dumitru Bălaşa” din cadrul Filialei Judeţene Vâlcea „Matei Basarab” a Asociaţiei Naţionale Cultul Eroilor „Regina Maria” (din 2019).

†ÎPS Varsanufie (Râmnicu-Vâlcea; Valentin Gogescu, pe numele de mirean): teolog, doctor în teologie; stareț al Mănăstirii „Radu Vodă” din București (1999-2006) şi exarh al Arhiepiscopiei Bucureştilor (1999-2001); ierarh al Bisericii Ortodoxe Române: Episcop-vicar al Arhiepiscopiei Bucureştilor (2001-2014), Arhiepiscop al Arhiepiscopiei Râmnicului (din 2014).

Radu Ştefan Vergatti (Bucureşti): istoric, doctor în istorie; profesor universitar, conducător de doctorate, domeniul Istorie; membru al Academiei Oamenilor de Ştiinţă din România, membru în Consiliul Ştiinţific al Centrului de Cercetări Istorice „Pr. Dumitru Bălaşa” din cadrul Filialei Judeţene „Matei Basarab” Vâlcea a Asociaţiei Naţionale Cultul Eroilor „Regina Maria”; director onorific al Centrului de Cercetări Științifice Interdisciplinare „Dumitru Stăniloae”.

Larry L. Watts (New Jersey, SUA): istoric, doctor în istorie; specializat în problemele statelor socialiste, interesul de cercetare reprezentându-l Europe de Est, în special România; a contribuit la înfiinţarea Colegiului Naţional de Apărare şi a conlucrat cu mai mulţi miniştri români ai apărării privind reforma în armată, cooperarea cu Parteneriatul pentru Pace şi integrarea în NATO. Între 2001-2004, a activat în calitate de consultant pentru reforma sectorului de securitate, pe lângă consilierul prezidenţial pentru securitate naţională din România. Activitatea sa de consilier a fost recunoscută de Serviciul de Informaţii Externe, de Preşedinţia României şi de Ministerul Apărării.

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

CUPRINS

Prefaţă (Gheorghe Dumitrașcu) / 15
Cuvânt înainte (Eugen Petrescu) / 37
Notă asupra volumului (Eugen Petrescu) / 57

Partea I. România şi pregătirea tratatelor de pace / 61
Corvin Lupu, *Aspecte privind problematica minorităților naționale* din România *în preajma încheierii tratatelor de pace de după Primul Război Mondial. Discursul profesorului A.C. Cuza în Parlamentul României (17-18 iulie 1918)* / 63
Radu Ştefan Vergatti, *Crearea legaţiei Regatului României la Washington şi doctorul Constantin D. Angelescu / 77*
Grigore Buciu, *România şi tratatele de pace care i-au marcat istoria* / 87
Alexandru Oşca, *Diplomaţia militară în apărarea interesului naţional pe timpul Conferinţei de Pace de la Paris. Cazul maiorului Livius Teiuşanu* / 98
Tudor Răţoi, *Poziția delegației maghiare la Conferinţa* de Pace de la Paris *(1919-1920) în legătură cu problema Transilvaniei* / 108
Otilia Gherghe, Mirela Otilia Ciobanu, *Propaganda românească din Franţa în timpul Conferinţei de Pace de la Paris pentru recunoaşterea României Mari /* 122
Ion Al. Popescu, *România și tratatele de pace 1919-1923* / 132
Costin Scurtu, *Statutul juridic al provinciei Dobrogea în negocierile tratatelor de pace din prima jumătate* a *secolului XX* / 156
Ionuţ Săraru, *România și problema Cadrilaterului* / 167
Constanţiu Dinulescu, *O polemică istoriografică susţinută de colonelul Radu R. Rosetti privind graniţa de vest a României în anul 1918 /* 180
Dan Oberşterescu, Anette Bauer-Dugălia, *Tratatele de pace (1919-1920) şi minorităţile din Banat /* 186
† ÎPS Varsanufie, *Rolul Bisericii Ortodoxe în trezirea spiritului identităţii naţionale, în făurirea României Mari şi în consolidarea durabilităţii peste timp a Marii Uniri /* 223

Partea a II-a. Semnarea Tratatului de la Trianon (4 iunie 1920) / 237
Radu Racoviţan, *R.W. Seton-Watson și Tratatul de la Trianon /* 239
Dinică Ciobotea, Ion-Leone Gavrilă-Ciobotea, *„Biruinţa geografiei asupra istoriei”* / 250
Otilia Gherghe, *4 iunie 1920. Tratatul de la Trianon „Ziua Dreptului şi a Dreptăţii”* / 257
Florin Epure, *Semnatarii Tratatului de la Trianon (4 iunie 1920)* / 267
Ilie Gorjan, *Tratatul de la Trianon – repere istorice* / 301

https://biblioteca-digitala.ro

Bogdan Emanuel Răduţ, *România şi Tratatul de la Trianon. Schiţe biografice: Regele Ferdinand I, Ion Cantacuzino şi Nicolae Titulescu* / 304

Dumitru Garoafă, *Despre Banat şi „Liga Culturală" din Râmnicu Vâlcea la Conferinţa Păcii de la Paris* / 311

Nicolae-Gabriel Albinaru, *Râmniceni „semnatari", pe câmpul de luptă, ai Tratatului de la Trianon* / 322

Dumitru Matei, *Contribuția Consiliului Național al Unității Române la recunoașterea internațională a Marii Uniri* / 326

Gheorghe Dumitraşcu, *Semnificaţia istorică şi contemporană a Tratatului de Pace de la Trianon (4 iunie 1920)* / 380

Ion Al. Popescu, *Relaţiile româno-ruse şi sovieto-române între anii 1914-1924* / 389

Constantin Mănescu-Hurezi, *Ecourile prevederilor Tratatului cu Austria, de la Saint-Germain-en-Laye, în presa anului 1919* / 426

Dumitru Cauc, *Reflectarea în presa transilvană a lucrărilor Conferinței de Pace de la Paris și a Tratatului de la Trianon* / 440

Eugen Petrescu, *Eleodor Focşeneanu – tratatele românilor* / 451

Partea a III-a. Pagini din martiriul generaţiei Marii Uniri / 455

Ion Pâlşoiu, *Participarea României la Primul Război Mondial şi îndeplinirea obiectivului strategic naţional de întregire statală* / 457

Tudor Nedelcea, *Prizonierii români în Alsacia şi Lorena* / 473

Elena Georgescu, *Mormintele ostaşilor români din Franţa* / 477

Dumitru Garoafă, *Arhive ascunse, arhive salvate: Pan Halippa şi oraşul Drăgăşani* / 490

Ioan Lisnic, *Personalități marcante din sudul Basarabiei care au votat Unirea cu Patria Mamă-România* / 505

Octavian Moşin, *Patrioţi români basarabeni şi bucovineni, făuritori ai României Mari, morţi în lagărele comuniste* / 515

Ioan Lisnic, *Deputați ai Sfatului Țării martirizați în primul an de ocupație sovietică (1940-1941)* / 524

Partea a IV-a. Marea Unire a Românilor şi Tratatul de la Trianon – interviuri / 533

Victor Roncea, *Luminile (şi umbrele) Centenarului (I)* – interviu cu academicianul Ilie Bădescu / 535

Victor Roncea, *Luminile (şi umbrele) Centenarului (II)* – interviu cu academicianul Ioan Aurel Pop / 555

Victor Roncea, *Luminile (şi umbrele) Centenarului (III)* – interviu cu istoricul american Larry Watts / 563

Gabriel Croitoru, *În spiritul istoric al ultimilor 100 de ani* – interviu cu profesorul universitar Dinică Ciobotea / 568

Grigore Buciu, *Despre război şi pace* – interviu cu istoricul Ioan Scurtu / 573

https://biblioteca-digitala.ro

Grigore Buciu, *Despre sacrificiu, umilinţă, victorie şi dreptate istorică în Marele Război* – interviu cu istoricul militar Petre Otu / 577

Florin Epure, *Tratatul de la Trianon – recunoașterea internațională a unor drepturi istorice românești – 4 iunie 1920* – interviu cu profesorul Ion Al. Popescu / 592

Addenda / 611

Corvin Lupu, *Trianon 100. Catolicismul și revizionismul maghiar, de Petre Țurlea* / 613

Eugen Petrescu, *Primul Război Mondial şi Marea Unire de la 1 Decembrie 1918 în istoriografia română recentă* / 618

Radu Ştefan Vergatti, Vasile Sârbu, *Victor Babeş şi Ion Cantacuzino pionieri în lupta cu epidemiile* / 643

Laurențiu-Ștefan Szemkovics, *Distincţii onorifice conferite agenţilor de siguranţă şi poliţiştilor români în 1920* / 662

Laurențiu-Ștefan Szemkovics, *Decoraţii conferite Clerului Român în 1920 / 672*

Oleksandr Rusnak, *La intersecția civilizațiilor: orașul Cernăuți în anii Primului Război Mondial și statutul lui după Unirea Bucovinei cu România* / 681

Bogdan Emanuel Răduţ, *Regele Ferdinand I şi proclamaţia încoronării de la Alba Iulia (1922)* / 690

Bogdan Emanuel Răduţ, *Din activitatea lui Gheorghe Tătărescu la Conferinţa de Pace de la Paris (1946)* / 696

Ionuţ Săraru, *Tratatul cu Ucraina (1997) – dezbateri parlamentare, deziderate, neputinţe* / 706

Ion Soare, *De la Posada, la Trianon* / 725

Radu Ştefan Vergatti, *Rolul Regelui Mihai I în realizarea actului de la 23 August 1944* / 729

Mihai Sporiş, *Trianon – Olimpul din veac...!* / 751

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

Prefață

La împlinirea unui secol de la Tratatul de Pace de la Trianon (4 iunie 1920), este firesc şi necesar să fie publicate lucrări în care să se analizeze semnificaţia istorică şi contemporană a evenimentului prin care s-a confirmat un act istoric valid şi drept pentru români, cât şi pentru toate popoarele eliberate din Imperiul Austro-Ungar. În fond, lupa românilor pentru unitate naţională şi statală s-a înscris în fluxul evoluţiilor care au marcat istoria Europei de la mijlocul secolului al XIX-lea până la sfârşitul Primului Război Mondial. Printre numeroasele acţiuni, care au precedat şi pregătit finalizarea Conferinţei de Pace de la Paris, istoria a consemnat că România a intrat în război, în august 1916, cu unicul scop al realizării unităţii naţionale prin eliberarea Transilvaniei şi a celorlalte teritorii româneşti aflate sub stăpânirea Imperiului Austro-Ungar. Dorind să aducă propria contribuţie la marcarea acestui eveniment, Asociaţia Naţională Cultul Eroilor „Regina Maria" – Filiala Judeţeană „Matei Basarab" Vâlcea, şi-a propus realizarea prezentului volum care se înscrie în peisajul istoriografiei naţionale ca un semn de preţuire şi un pios omagiu adus înaintaşilor noştri, care au pus temelia Renașterii României Mari.

Volumul *Primul Război Mondial şi Marea Unire a Românilor* consacrat sărbătoririi Centenarului semnării Tratatului de Pace de la Trianon reprezintă, în câmpul editorial naţional, o chintesenţă valorică dedicată unui eveniment major, care a marcat o schimbare fundamentală, creând o nouă ordine internaţională prin „instalarea dreptului" în relaţiile dintre state. Este esenţial şi faptul că acest tratat funcţionează şi astăzi în viaţa României şi a Europei ca un model de raţiune şi cumpătare, care a determinat destinul a cel puţin cinci state şi popoare: român, maghiar, iugoslav, cehoslovac, austriac. La Trianon, la 4 iunie 1920, se semna actul de fundamentală dreptate privind recunoaşterea internaţională a apartenenţei Transilvaniei la România, fixând frontiera dintre Ungaria şi România, cea existentă şi astăzi.

Volumul de față își propune să ofere cititorului pasionat de istorie dar şi celorlalţi oameni cu preţuire faţă de ţară, posibilitatea de a parcurge, prin intermediul documentelor, memoriilor, interviurilor şi ilustraţiilor, întregul proces care a condus la înfăptuirea României Mari, începând cu Primul Război Mondial (1916-1919), continuând cu prevederile politico-administrative de unificare a Basarabiei (27 martie 1918), Bucovinei (28 noiembrie 1918), Transilvaniei, Banatului, Crişanei, Maramureşului (1 decembrie 1918) cu Vechiul Regat.

https://biblioteca-digitala.ro

Referindu-ne la studiile din volum, care tratează unele probleme rezultate din dezbaterile din cadrul Conferinţei de Pace, constatăm că ele sunt centrate pe dreptul românilor asupra Transilvaniei, nu numai din punct de vedere istoric ci şi prin faptul, deosebit de important, că ei reprezentau din vechime marea majoritate, ca populaţie, a acestei provincii româneşti, ceea ce s-a confirmat în cursul anului 1918. Pentru înţelegerea corectă a importanţei actului istoric de la 4 iunie 1920, academicianul Ioan Aurel Pop ne prezintă, într-o sinteză admirabilă, semnificaţia evenimentului astfel:

„Pentru români, Tratatul de la Trianon nu are cum să fie considerat drept înfăptuitor al unirii Transilvaniei cu România, din moment ce acest document a oficializat doar, în plan internațional, o realitate mai veche. Unirea provinciilor românești, inclusiv a Transilvaniei, cu România nu s-a făcut în urma tratatelor încheiate de învingători cu statele învinse (prin urmare, nici în urma Trianonului), ci datorită mișcării de emancipare națională, culminate cu deciziile luate la Chișinău, Cernăuți și Alba Iulia. Tratatul de la Trianon nu a hotărât unirea Transilvaniei cu România, ci doar a consfințit în plan internațional actul înfăptuit de români în 1918” (Ioan Aurel Pop, *Tratatul de la Trianon după un secol*, în revista „Periscop”, anul XIII, nr. 2-50, aprilie-iunie 2020, p. 14).

Referitor la granițele țării noastre se precizează că: «Frontierele României Întregite nu au fost recunoscute doar la Trianon, ci și la Saint-Germain (granița de nord-est a României, cu Polonia), Neuilly-sur-Seine (granița de sud-est, cu Bulgaria); astfel, pentru români, Trianonul este doar un episod juridic, legat de granița de vest a României (este drept, extrem de importantă), din epopeea Marii Uniri. Aşadar, „pentru prima oară în istorie, învingătorii din Primul Război Mondial au fost obligaţi să ţină seama, în proporţie covârşitoare, de voința popoarelor implicate”».

Pentru realizarea obiectivului strategic menţionat mai mulţi autori au scos în evidenţă munca titanică continuă desfăşurată de toate forţele politice, intelectuali, presă, delegaţia română condusă direct de Ion I.C. Brătianu la Conferinţa de Pace, toate contribuind la obţinerea, pe căi diferite, a delimitării frontierei vestice, frontiera româno-ungară, recunoaşterea de către aliaţi a unităţii naţionale consfinţită la Alba Iulia, la 1 decembrie 1918. Sunt subliniate eforturile noastre diplomatice pentru recunoaşterea Marii Uniri, cu argumentele doveditoare, care relevă faptul că România Mare nu este o creaţie artificială a Tratatului de Pace din anii 1919-1920, ea a fost înfăptuită înainte de Conferinţa de Pace prin actele de unire de la Chişinău, Cernăuţi şi Alba Iulia.

Acest volum, cu un larg orizont informativ bazat temeinic pe argumente documentare, ştiinţifice, prezentate într-o interpretare nuanţată, respectând cu rigoare adevărul istoric chiar şi atunci când acesta poate să fie dureros, este structurat în cinci părţi şi o „Addendă” interesantă, iar întregul volum reuneşte 51 de studii ştiinţifice, articole şi interviuri, în 762 de pagini.

Cititorii vor găsi în această lucrare de proporţii o mulţime de informaţii, chiar inedite, care conturează imaginea reală a acelei epoci, în care societatea

https://biblioteca-digitala.ro

românească era tulburată de război şi îngrijorată de o perspectivă incertă. Vor întâlni oameni obişnuiţi şi mari personalităţi care şi-au pus amprenta înţelepciunii lor asupra unor decizii care au marcat istoria poporului nostru în anii 1918-1920 şi în viitor.

Pentru a reliefa eforturile diplomaţiei româneşti în dezbaterile şi tratatele încheiate la Conferinţa de Pace de la Paris, o parte din problemele abordate privind ţara noastră, constituie obiectul a 12 analize cuprinse în prezentul volum având ca titlu: *România şi pregătirea tratatelor de pace*. Între problemele mai puţin abordate în câmpul cercetării istorice, care au constituit vii dezbateri în cadrul forurilor Conferinţei de Pace de la Paris, se numără şi problemele minorităţilor naţionale din ţara noastră şi presiunile ce se exercitau, prin intermediul marilor puteri, în scopul obţinerii de drepturi cât mai multe care să le asigure o situaţie privilegiată. Studiile arată, în baza argumentelor expuse, că istoria raporturilor dintre români şi minorităţile naţionale a fost mereu politizată iar rănile create de aceste raporturi au fost cosmetizate sau ascunse populaţiei. Adeseori, această istorie a fost falsificată deturnând opinia publică de la adevărul istoric.

Cercetătorii ne oferă unele noutăţi şi în ceea ce priveşte integrarea minorităţilor din România Mare, care nu a fost deloc uşoară. În Banat, de pildă, din cauza structurii naţionale şi a diferitelor etnii, situaţia se prezenta mai complicată decât în celelalte provincii. Pe tot parcursul dezbaterilor privind problema minorităţilor, se remarcă atitudinea de forţă adoptată de Budapesta în Banat, ca o consecinţă a refuzului Aliaţilor de a recunoaşte orice drept al Ungariei asupra Banatului. Se arată că destinul Banatului şi al mozaicului etnic a fost stabilit la Conferinţa de Pace de la Paris în cadrul frontierelor României Mari „rămas valabil şi astăzi".

În lucrări sunt subliniate meritele unor personalităţi care au contribuit la apărarea interesului României şi au făcut lobby ţării noastre prin cele mai puternice ziare din SUA, Franţa, Germania, Italia ş.a., în apărarea intereselor ţării noastre şi au contribuit la organizarea unor asociaţii şi societăţi româneşti extrem de vii şi active, care au continuat să lupte în favoarea României Mari în pofida unor mari greutăţi şi obstacole întâlnite.

Cât privește poziția delegației maghiare la Conferinţa de Pace de la Paris (1919-1920), se aduc informaţii inedite, în volum, cu privire la contenciosul româno-maghiar cu privire la Transilvania şi se pune la îndemâna cititorului, pentru prima dată într-o versiune românească, punctul de vedere maghiar prezentat la Conferinţa de Pace (16 ianuarie 1919) de contele Albert Appony. Întreaga sa pledoarie era un fals istoric, expusă într-o manieră arogantă, conservatoare, plină de anacronism, rasism şi xenofobie.

Tot la Paris, delegația română a constatat cu stupoare că unele probleme, care interesau cel mai mult România, s-au discutat şi „soluţionat" fără participarea sa. Datorită unor oameni politici celebri în diplomaţia modernă, cunoscuţi şi recunoscuţi în Europa prin cultura lor politică şi diplomatică, prin logica şi temeinicia argumentelor, ca Ion I.C. Brătianu, Take Ionescu, Nicolae Iorga,

https://biblioteca-digitala.ro

Dumitru Drăghicescu, Nicolae Titulescu, D. Negulescu, generalul Rudeanu, I. Ursu, dr. N. Lupu, Paul Brătăşanu ş.a., care au susţinut cauza României, s-a putut face auzit glasul dreptăţii româneşti alături de cel al cehoslovacilor, sârbilor şi polonezilor care îşi reînfiinţaseră statele libere şi unitare. În cadrul Consiliului Naţional al Unităţii Românilor de la Paris, prin personalităţile amintite şi altele tot atât de patriotice, s-a desfăşurat o vie propagandă în favoarea recunoaşterii drepturilor României, atât în presă cât şi prin conferinţe şi întâlniri cu reprezentanţii statelor participante la Conferinţa Păcii.

În contextul tratatelor de pace încheiate în anii 1918-1923, se precizează în altă lucrare din volum, că problema fundamentală a politicii externe a României a fost, cum era şi firesc, consolidarea statului naţional unitar român şi recunoaşterea lui internaţională; participarea la elaborarea tratatelor de pace cu cele 5 ţări învinse şi a celorlalte acorduri internaţionale prin care Conferinţa de Pace de la Paris trebuia să dea consacrarea juridică a noului statut teritorial şi politic al României reîntregite, prin recunoaşterea principiului autodeterminării naţionale.

Informații interesante aflăm și din negocierile tratatelor de pace din prima jumătate a secolului al XX-lea cu privire la relaţiile româno-bulgare, cu accente pe statutul juridic al provinciei Dobrogea, iar în privinţa Cadrilaterului sunt tratate unele aspecte istorice cu privire la vechimea românilor în această zonă şi evoluţia economică, socială şi demografică până la Tratatul de la Craiova, din 7-8 septembrie 1940, când s-au rezolvat problemele de natură teritorială dintre România şi Bulgaria.

Într-un alt studiu generos, printr-o argumentaţie consistentă, se face referire la colonelul Radu R. Rosetti, personalitate reprezentativă a istoriei militare din perioada interbelică, cu o contribuţie valoroasă la interpretările şi clarificările aduse în unele probleme controversate ale istoriei militare, cu referiri la graniţa de vest a României în anul 1918. Prin atitudinea sa patriotică, colonelul român a contribuit la înlăturarea ambiguităţilor unui teoretician englez privind graniţele României.

Studiul care încheie prima parte a conţinutului tematic din volum se referă la rolul Bisericii Ortodoxe Române la trezirea spiritului identităţii naţionale şi contribuţia adusă la pregătirea şi înfăptuirea Unirii „prin cuvântul rostit în limba poporului, prin şcolile confesionale, prin tipărituri şi prin publicaţii ori asociaţii culturale, în rândul cărora episcopii şi preoţii... s-au dovedit a fi cei mai înflăcăraţi militanţi pentru unitatea naţională”, la care, un rol însemnat l-a avut şi Episcopia Râmnicului Noul Severin şi mănăstirile din Vâlcea. În Primul Război Mondial au participat şi preoţii, numiţi „confesori militari”, iar Unirea Basarabiei, Bucovinei şi Transilvaniei cu România a fost susţinută permanent de către ierarhii şi preoţii ortodocşi. Se menţionează că Biserica „indiferent de perioada istorică, a militat permanent pentru unitatea naţională şi pentru demnitatea poporului român, prin păstrarea credinţei drept temei al unităţii de neam”.

În partea a doua a volumului autorii celor 12 studii tratează principalele probleme dezbătute în cadrul Conferinţei de Pace de la Paris, care, în final, au condus la *Semnarea Tratatului de la Trianon*. Din cuprinsul articolelor rezultă că

https://biblioteca-digitala.ro

România s-a confruntat, de la început, cu mari dificultăţi fiind frustrată şi nedreptăţită în apărarea drepturilor sale legitime, înfăţişate Conferinţei.

În acele mari dispute – arată un studiu din acest capitol – am avut sprijinul unor importante personalităţi politice, între care se numără la loc de frunte istoricul, publicistul şi omul politic englez Robert William Seton-Watson (1875-1951). Se menţionează că acest diplomat a sprijinit cu consecvenţă şi a înfăţişat opiniei publice europene chestiunea naţionalităţilor din monarhia dunăreană, acordând o atenţie specială, printr-o serie de lucrări, studii, articole şi broşuri referitoare la problema naţională din Transilvania, la situaţia românilor din această provincie. Istoricul englez sublinia că: „dintre toate tratatele de pace pe care le-a semnat la Paris, Tratatul de la Trianon a avut pentru România cea mai mare importanţă deoarece recunoştea valabilitatea juridică internaţională a unirii Transilvaniei cu România”. Ulterior, a devenit un prieten sincer al românilor şi a jucat un rol însemnat în relaţiile anglo-române timp de patru decenii – conchide autorul studiului.

Un alt aspect relatat în volum se referă la rolul geografiei în aşezarea Europei în cea mai durabilă hartă geopolitică, în care este evidenţiată unitatea geografică a teritoriului României, care a constituit fundamentul de viaţă istorică a Românilor de-a lungul istoriei şi factorul primordial în recunoaşterea unităţii politice a lor, realizată la 1 decembrie 1918 prin crearea statului naţional unitar român.

Despre încheierea tratatului de pace cu Ungaria, care a constituit una dintre cele mai intense dezbateri, relatează cinci lucrări din prezentul volum, în care sunt expuse argumentele delegaţiei noastre în susţinerea cauzei şi drepturilor româneşti. De pildă, un excelent material documentar aduce în faţa cititorilor nume celebre ale diplomaţiei româneşti şi universale, creionate într-un stil relevant, prezentate în schiţe biografice, cu precizările necesare privind rolul pe care l-au jucat în această înaltă misiune diplomatică. Un spaţiu adecvat este acordat Regelui Ferdinad I – Întregitorul, ca primul suveran al României Mari şi cel care a confirmat Marea Unire în plan intern şi internaţional.

Din sursele documentare folosite de autori, rezultă şi numeroase ecouri, în presa din ţară şi străinătate, privind recunoaşterea voinţei exprimate de reprezentanţii românilor din Transilvania la 1 decembrie 1918, la Alba Iulia. Despre semnarea Tratatului de la Trianon, presa română din Transilvania se apleacă mai mult pe problemele politice, sociale şi economice, culturale şi de integrare a noilor provincii în Regatul Românesc. Ea va reflecta constant, după 1922, politica revizionistă a Ungariei, încercând astfel să sensibilizeze oamenii politici asupra pericolelor care ameninţau fiinţa noastră naţională. Pornind de la faptul că România a fost nedreptăţită şi în ceea ce priveşte frontierele, nefiind respectate cele stabilite în tratatele de alianţă dintre ţara noastră şi ţările Antantei, din august 1916, pe acest fond de frustrare generală, rezultă, din alte informaţii existente în volum, că reacţia opiniei publice româneşti a fost promptă, prin organizarea în ţară, de către secţiile „Ligii pentru unitatea culturală a tuturor românilor”, inclusiv cea de la Râmnicu Vâlcea, a unor impresionante demonstraţii care s-au desfăşurat sub

https://biblioteca-digitala.ro

semnul devizei „aplicarea integrală a Tratatului de alianţă din august 1916”. Cu toate minusurile Conferinţei de Pace de la Paris (1919-1920), principiul naţionalităţilor s-a realizat la scară internaţională, înfăptuindu-se într-o manieră democratică, aspiraţiile naţionale ale multor popoare europene, între care şi acelea ale poporului român. Ineditul argumentelor folosite de autor rezultă din studiul care se referă la relaţiile româno-ruse şi sovieto-române pe parcursul a 10 ani (1914-1924), când lumea a cunoscut schimbări uriaşe care au deschis noi orizonturi în relaţiile internaţionale. Sunt menţionate relaţiile tensionate dintre cele două ţări de-a lungul istoriei (Basarabia), la care se adaugă şi Ucraina, în timpul existenţei Ungariei bolşevice în frunte cu Béla Kun. Se subliniază că în derularea relaţiilor româno-sovietice nu a existat niciodată „cetitudine de bunăvoinţă” din partea URSS, iar ca o consecinţă cu caracter nociv a relaţiilor dintre cele două state, a fost crearea – la 24 noiembrie 1924 – în stânga Nistrului, a Republicii Autonome Sovietice Moldoveneşti.

Interesante informații se găsesc şi despre cele 61 de personalităţi istorice, politice şi culturale întâlnite în textul studiului amintit.

Pagini din martiriul generației Marii Uniri constituie cea de-a treia parte din volum, cuprinzând 7 lucrări centrate pe emoţionante şi pilduitoare mărturii despre patriotismul şi jertfele eroice ale unor oameni simpli şi ale unor personalităţi reprezentative, dedicate împlinirii idealului naţional.

Participarea României la Primul Război Mondial avea de îndeplinit obiectivul său strategic de întregire statală, de recunoaştere a drepturilor României asupra teritoriilor locuite de românii din Imperiul Austro-Ungar. Dimensiunea reală a războiului de eliberare naţională şi întregire statală deplină, în perspectiva istoriei româneşti şi universale, este reliefată, cu numeroase mărturii documentare, de impresionantul număr de bătălii şi lupte ce au avut ca scop comun alungarea trupelor agresoare din ţară, iar în final, edificarea unei Românii care să cuprindă în frontierele sale etnice şi istorice pe toţi fiii patriei. Pentru atingerea acestui scop, autorii înfăţişează dramatismul prin care a trecut ţara noastră, timp de doi ani, când, România a fost câmpul unui cumplit „teatru de război” soldat cu atrocităţile ocupanţilor germani, care au fost de neimaginat prin jaful, distrugerile materiale şi pierderile de vieţi umane. Mărturiile înfăţişate arată abuzurile săvârşite şi furturile organizate de valori patrimoniale şi a tuturor produselor necesare existenţei private şi instituţionale, fapt ce a afectat profund fiinţa naţională. În alte studii sunt arătate, în baza unor mărturii şi documente indubitabile, atrocităţile şi comportamentul barbar al armatei germane extinse şi asupra bieţilor soldaţi şi ofiţeri români luaţi prizonieri şi duşi în lagăre în provinciile Alsacia şi Lorena, atunci aflate în componenţa Germaniei. Ostaşii români luaţi prozonieri – se arată într-un articol – au îndurat condiţii inumane: transportaţi în vagoane pentru vite, în condiţii de frig, malnutriţi şi lipsiţi total de cele mai elementare norme de igienă sau asistenţă medicală. Ajunşi în Germania au fost internaţi în tabere de muncă, adevărate „lagăre ale morţii”. Mulţi militari au murit din cauza muncii istovitoare, de frig, de foame. Importante mărturii se referă la

https://biblioteca-digitala.ro

gesturile de recunoştinţă, din partea română, după război, în amintirea prizonierilor militari români morţi în lagărele germane de la intrarea în Alsacia şi Lorena (Franţa), prin ridicarea de monumente, morminte, cimitire. Prin acorduri stabilite între cele două state, s-a convenit ca statul francez să se ocupe de îngrijirea şi întreţinerea lor.

Alte trei articole se referă la fraţii noştri din Basarabia şi Bucovina, care au contribuit la făurirea României Mari şi au sfârşit în lagărele comuniste. Sunt prezentate mai multe personalităţi marcante din sudul Basarabiei, în scurte schiţe biografice, cu accente pe activitatea lor pusă în slujba unei „credinţe de unitate" cu Vechiul Regat, cât şi cu descrierea acţiunilor represive sovietice de a distruge tot ce era legat de românism şi Sfatul Ţării, pentru a diminua amintirea demnităţii româneşti din cele două provincii istorice ale României. Interesante sunt şi informaţiile cu privire la iniţiativa curajoasă a neînfricatului luptător unionist din Basarabia, Pantelimon (Pan) Halippa, care reuşeşte să salveze fondul arhivistic creat de Sfatul Ţării din Basarabia în anii 1917-1918, pe care îl „ascunsese" la Drăgăşani în împrejurări critice pentru ţară.

Partea a IV-a a volumului cuprinde şapte interviuri captivante referitoare la *Marea Unire a Românilor şi Tratatul de la Trianon*, cu personalităţi şi cercetători de prestigiu ai ştiinţei istorice româneşti precum academicienii Ilie Bădescu şi Ioan Aurel Pop, cu istoricul american Larry Watts şi cu istoricii Ioan Scurtu, Petre Otu, Ion Al. Popescu şi Dinică Ciobotea. Interviurile aduc în prim-plan noi orizonturi de înformaţii şi interpretări a unor evenimente, curente şi concepte istorice legate de dinamica evoluţiei societăţii contemporane. Aceste interviuri, realizate sub genericul *Luminile (umbrele) Centenarului*, scot la lumină condiţiile extrem de complicate şi cu foarte multe obstacole în care s-a realizat Marea Unire şi demonstrează, cu fapte, ce poate realiza un popor atunci când liderii săi înţeleg, împărtăşesc şi urmăresc interesul naţional. O lecţie care se desprinde din dialogurile purtate se referă la unele momente din decursul istoriei când românii au impus, cu demnitate în comunitatea internaţională, ca în orice problemă privind populaţia şi teritoriul românesc să nu se mai poată lua decizii fără acordul României. Sunt semnalate provocările unor forţe revanşarde, atât din vestul României cât şi din răsăritul ei, dar şi din interiorul societăţii româneşti, care minimalizează sau contestă actul istoric de la 1 decembrie 1918 iar Trianonul aceasta înseamnă un singur lucru major: „recunoaşterea pe plan internaţional a deciziei istorice de la Alba Iulia, luată de poporul român, în conformitate cu nivelul atins de democraţia vremii şi cu dreptul popoarelor de a-şi decide singure soarta".

Despre modul cum au fost întâmpinate cele două mari evenimente, Centenarul Marii Uniri şi Centenarul Trianonului – se constată că au fost puţine manifestări notabile. Statul român s-a pierdut în certuri sterile în timp ce în afara României, Ungaria se ocupa sistematic cu răspândirea în limbi internaţionale a unor studii revizioniste cu privire la Tratatul de la Trianon, dezvoltând, pe toate căile posibile, o propagandă antiromânească. Se face apel la solidaritatea

https://biblioteca-digitala.ro

naţiunii române, la o educaţie naţională consistentă, la păstrarea şi consolidarea valorilor româneşti.

Interesante opinii și considerații, pe baza unor temeinice cercetări, ni se oferă şi în ceea ce priveşte drumul parcurs de poporul român până la obţinerea certificatului oficial de naştere a României Mari. Situaţia militară a României în Primul Război Mondial, operaţiile militare, moralul armatei române, misiunea militară franceză pentru pregătirea armatei române, sacrificiile de război, organizarea şi pregătirea adunărilor de la Chişinău, Cernăuţi şi Alba Iulia, conflictul româno-maghiar, rolul premierului Ion I.C. Brătianu la tratativele de la Paris dar şi discuţiile şi nemulţumirile privind Conferinţa de Pace de la Paris, toate sunt comentate în volum. Esenţial pentru noi rămâne faptul că, prin tratatul de pace din 1919-1920, s-a recunoscut unirea Basarabiei, Bucovinei şi Transilvaniei cu România. O unire care a durat numai 22 de ani.

Din interviurile redate în cadrul volumului rezultă că deşi a semnat şi ratificat Tratatul de Pace de la Trianon cu România şi alte state, Ungaria le-a ignorat în bună măsură sau, mai grav, a încălcat în mod repetat obligaţiile asumate la Paris, consemnate apoi în tratat. Ungaria horthystă a acţionat, în perioada post Trianon, în mod continuu, pe mai multe direcţii, cu mijloace şi metode diversificate, paşnice sau războinice, politico-diplomatice, militare, istorice, economice, propagandistice cât şi prin intermediul unor persoane de origine maghiară din rândul populaţiei stabilite pe teritoriul naţional al României ca şi al altor state din afara ei – în special în ţările occidentale şi SUA, organizând şi desfăşurând acţiuni şi atitudini antiromâneşti.

Din unele dialoguri, desprinse din interviuri, rezultă că nici după cele două războaie mondiale, în care a fost implicată şi învinsă, Ungaria n-a încetat să clameze nedreptatea la care ar fi fost supusă, pretinzând continuu revizuirea Tratatului de la Trianon şi redobândirea statutului de ţară a Coroanei Sfântului Ştefan, incluzând întotdeauna în pretenţiile ei teritoriale Transilvania.

Volumul se încheie cu *Addenda*, unde sunt cuprinse 9 comunicări cu subiecte referitoare la istoria relaţiilor dintre majoritatea românilor şi minorităţile naţionale, incluzând şi raportul între confesiunile respective, despre catolicismul şi revizionismul maghiar care se găsesc în istoriografia românească. Urmează o sumară trecere în revistă a lucrărilor dedicate Primului Război Mondial şi Marii Uniri, cuprinse în istoriografia românească recentă, axate pe desfăşurarea campaniilor militare implicate în făurirea României Mari. Se conchide de autor că acestea sunt „opere ce se adaugă cu cinste tezaurului istoriografic românesc" într-o interpretare autentică în prezentarea „adevărului istoric".

Alte informații, interesante prin ineditul lor, se referă la calvarul suferinţelor locuitorilor Cernăuţiului (Bucovina) în Primul Război Mondial, care mulţi dintre ei au trebuit să-şi abandoneze pentru totdeauna casele şi pământul lor natal. Dar cele mai „oribile" vremuri – arată autorul – au fost cele trei perioade de ocupare a oraşului de către trupele ruse, care şi-au pus amprenta cumplitelor suferinţe asupra existenţei acestor locuitori.

https://biblioteca-digitala.ro

Un moment important, cu o puternică încărcătură emoţională şi de semnificaţie aparte, este descris în articolul care se referă la înscăunarea, într-o ceremonie fastuoasă la Alba Iulia (2/15 octombrie 1922), a Regelui Ferdinand I şi a Reginei Maria, cărora li se creionează şi o sumară schiţă biografică. Se menţionează că Regele Ferdinand I şi Regina Maria rămân în memoria colectivă, cât şi în istoriografia română, drept primii Regi ai României Mari, „ctitorii unei ţări cu graniţe la care încă se visează în prezent".

O altă personalitate prezentată în volum este diplomatul Gheorghe Tătărescu (1886-1957), care a fost conducătorul delegaţiei României la Conferinţa de Pace de la Paris, din anul 1946 şi a reprezentat vocea intereselor româneşti în dezbaterile politico-diplomatice. Cu ocazia ratificării Tratatului în Parlamentul României, Gheorghe Tătărescu a afirmat că acesta „constituie nota de plată a unui război pierdut, dar el constituie, în acelaşi timp şi actul reparator al unei cauze câştigate" şi aceasta pentru că „el abundă în clauze purtătoare de griji şi poveri, dar ce cuprinde şi câteva clauze purtătoare de lumină şi de nădejdi: pacea, independenţa, colaborarea internaţională, Transilvania".

Un aspect semnificativ al politicii externe româneşti, după evenimentele din decembrie 1989, mai puţin abordat în istoriografia noastră, îl constituie Tratatul cu Ucraina din anul 1997, prezentat într-un studiu tematic argumentat şi unele discursuri neprieteneşti şi provocatoare ale preşedintelui ucrainean Vladimir Zelenschi cu privire la provincia istorică românească Bucovina de Nord. Cititorul va constata că Tratatul cu privire la relaţia de bună vecinătate şi cooperare dintre România şi Ucraina, dur criticat de istorici, analişti politici, media etc., a fost „negociat în genunchi" de către România, iar relaţia cu Ucraina, cu privire la respectarea drepturilor minorităţii româneşti, a fost şi este continuu încălcată, urmărind-se ucrainizarea acesteia. Aflăm, din articolul respectiv, că semnarea Tratatului a însemnat anularea eforturilor de prudenţă diplomatică din perioada 1991-1996 şi capitularea totală a României în faţa Ucrainei, care nu avea niciun act prin care România să-i fi recunoscut frontiera. Acum îl are. Deşi criticat vehement, Tratatul nu a fost denunţat nici până astăzi de partea românească.

Evoluția relațiilor româno-maghiare, prezentată într-o sinteză care porneşte de la Posada istorică şi până la Tratatul de Pace de la Trianon, constituie un alt material documentar care se referă la geneza locuitorilor autohtoni ai Transilvaniei şi la relaţiile, tensionate de cele mai multe ori, dintre cele două etnii de-a lungul istoriei, pricinuite de visuri de mărire şi revizionism pornite din partea maghiară.

Într-un alt registru de idei, cu un conţinut bogat, volumul ne introduce în marile probleme ale conflictului mondial desfăşurat în perioada 1939-1945, cu unele remarci pornind chiar din anul 1931, când pe primul plan se conturează rolul misiunii Uniunii Sovietice şi al aliaţilor în procesul de câştigare a războiului în Europa de Est şi Centrală. În acest vulcan diplomatic autorul aduce în spaţiul comentariilor domniei sale, situaţii inedite, realităţi, tratate, pierderi teritoriale, conjuncturi interne şi internaţionale, personalităţi militare şi de stat, decizii, care vor configura Europa postbelică etc. Între aceste descrieri este prezentat în

https://biblioteca-digitala.ro

detaliu, dar şi nuanţat, rolul pe care l-a avut Regele Mihai I în realizarea actului de la 23 august 1944. În final, cititorul va avea un alt orizont informativ, mai limpede, asupra rolului pe care România l-a avut la schimbarea raportului de forţe între beligeranţi, în zona Balcanică, care a grăbit terminarea războiului şi evitarea pierderilor de vieţi umane şi a pierderilor materiale.

Volumul se încheie cu un convingător eseu istoric asupra traseului sinuos, plin de obstacole, parcurs de poporul român pentru împlinirea idealului său naţional, într-un sistem european încărcat de contradicţii şi orgolii de putere. Chiar atunci când se terminase „confruntarea armelor", spune autorul, „începea confruntarea ideilor, uneori cu aprinderea locală a unor conflicte, din nou cu vărsări de sânge". Se subliniază că, tocmai în acest vulcan european în plină erupţie, România, prin diplomaţie, demnitate, echilibru şi înţelepciune, în dezbaterile din „Olimp", a reuşit să-şi împlinească deziderațul său naţional – Unirea cu Transilvania. Într-o logică istorică şi de actualitate se analizează şi mitul „mileniului ungar" promovat şi astăzi printr-un revizionism maghiar agresiv, care constituie un obstacol dar şi un pericol în armonizarea unor bune relaţii cu statul ungar vecin.

Din analiza conținutului volumului de faţă constatăm că istoria, ca orice ştiinţă, se află într-o permanentă reînoire cu surse noi, se formulează interpretări aprofundate, iar istoriografia noastră s-a îmbogăţit şi de astădată cu un număr de valoroase contribuţii cu privire la procesul istoric care a condus la înfăptuirea Marii Uniri din 1918. Din toate articolele rezultă motivaţia istorică şi politică a românilor de a lupta pentru înfăptuirea actului istoric de la 1 Decembrie 1918, izvorâte din existenţa conştiinţei naţionale. Din această perspectivă, autorii au dovedit că avem nevoie, mai mult ca oricând, astăzi, de o informare corectă asupra istoriei noastre, pentru a rezista în solidaritate de breaslă, în faţa ofensivei ce se desfăşoară împotriva a tot ce ţine de identitatea şi conştiinţa naţională. În această direcţie, volumul poate fi privit şi ca o expresie de respect şi veneraţie pentru eroii şi martirii neamului, pentru marile valori creative, care şi-au adus contribuţia la înfăptuirea unui viitor în libertate şi unitate. Dincolo de oameni, de autori şi articole, de probitatea ştiinţifică, precum şi de problemele controversate, nu se poate să nu se remarce spiritul acestei publicaţii, păstrat consecvent în cele cinci volume, cu rigoarea de cuviinţă impusă articolelor şi nevoii de acoperire a unei arii cât mai largi posibile de probleme ce rezultă din marile evenimente tratate: intrarea României în Primul Război Mondial, marile bătălii de la Mărăşti, Mărăşeşti şi Oituz, Marea Unire, Campaniei Armatei Române în Ungaria şi Tratatul de Pace de la Trianon.

Este de remarcat că în câmpul editorial al volumelor tipărite, cel care s-a îngrijit de apariţia lor şi a purtat această mare povară pe umerii săi a fost şi continuă să rămână domnul Eugen Petrescu, căruia îi transmitem omagiul nostru sincer, salutări şi colegiale felicitări.

Gheorghe Dumitraşcu

https://biblioteca-digitala.ro

Preface

A century has passed since the Peace Treaty of Trianon (June 4th, 1920), so it is natural and necessary to publish works that analyze the historical and contemporary significance of the event that confirmed a valid and just historical act for Romanians, as well as, for all the liberated peoples of the Austro-Hungarian Empire. After all, the struggle of the Romanian people for national and state unity was part of the stream of developments that marked the history of Europe from the middle of the 19th century to the end of the First World War.

Among the many actions that preceded and prepared for the completion of the Paris Peace Conference, history recorded that Romania entered the war in August 1916, with the only goal of achieving national unity by liberating Transylvania and the other Romanian territories under the rule of the Austro-Hungarian Empire. The „Regina Maria" National Association of the Cult of Heroes – „Matei Basarab" County Branch Vâlcea decided to have its own contribution to mark this event and intended by this volume to be part of the national historiography and a sign of appreciation and a pious tribute brought to our forerunners, who laid the foundation of the Renaissance of Greater Romania.

The volume of the First World War and the Great Union of Romanians dedicated to the celebration of a Centenary since the signing of the Peace Treaty of Trianon represents, in the national publishing field, a quintessence dedicated to a major event, which marked a fundamental change, creating a new international order by "installing the law" in relations between states. It is essential that this treaty is still used today in the life of Romania and Europe, as a model of reason and behavior, which determined the destiny of at least five states and peoples: Romanian, Hungarian, Yugoslav, Czechoslovak, Austrian. At Trianon, on June 4th, 1920, the act of a fundamental justice was signed regarding the international recognition of Transylvania's affiliation with Romania, stating the border between Hungary and Romania, that still exists today.

This volume aims to offer the passionate reader about history and to the other people who love our country, the opportunity to go through documents, memoirs, interviews and illustrations, the whole process that led to the accomplishment of Greater Romania, starting with the First World War (1916-1919), continuing with the political-administrative provisions of unification of Bessarabia (March 27th, 1918), Bukovina (November 28th, 1918), Transylvania, Banat, Crişana, Maramureş (December 1st, 1918) with the Old Kingdom.

https://biblioteca-digitala.ro

Referring to the studies included in the volume, which deal with some issues resulting from the debates at the Peace Conference, we find that they are focused on the right of Romanians over Transylvania, not only from a historical point of view, but also from a very important fact that they represented the majority of the its inhabitans since ancient times of this Romanian province, which was confirmed in 1918.

For the correct understanding of the importance of the historical act from June 4th, 1920, the academician Ioan Aurel Pop presents, in an admirable synthesis, the significance of the event, so: "For Romanians, the Treaty of Trianon cannot be considered as the accomplishment of the union of Transylvania with Romania, since this document only formalized, internationally, an older reality. The union of the Romanian provinces, including Transylvania, with Romania was not made just as a result of the treaties concluded between the victorious states with the defeated ones (therefore, not even after the Trianon), but due to the national emancipation movement, concluded by the decisions taken in Chisinău, Cernăuți and Alba Iulia. The Treaty of Trianon did not decide the union of Transylvania with Romania, but only enshrined internationally the act accomplished by the Romanians in 1918".

As concerning the borders of our country, it is specified that: «The borders of Greater Romania were recognized not only at Trianon, but also at Saint-Germain (the northeastern border of Romania, with Poland), Neuilly-sur-Seine (the soth-eastern border with Bulgaria); thus, for Romanians, the Trianon is only a legal episode, related to the western border of Romania (extremely important), from the epic of the Great Union. Thus, "for the first time in history, the victorious states of the First World War were compelled to take into account, overwhelmingly, the will of the peoples involved"».

In order to achieve the above mentioned strategic objective, several authors highlighted the continuous titanic work carried out by all the political, intellectual forces, newspapers, the Romanian delegation led directly by Ion I.C. Brătianu at the Peace Conference, all of them contributing to obtaining, in different ways, the delimitation of the western border, the Romanian-Hungarian border, the recognition by the allies of the national unity stated in Alba Iulia, on December 1st, 1918. Our diplomatic efforts for the recognition of the Great Union, with the proving arguments, which reveal that Greater Romania is not an artificial creation of the Peace Treaty of 1919-1920, was made before the Peace Conference by the acts of union in Chisinău, Cernăuți and Alba Iulia.

This volume, with a wide informative purpose based thoroughly on documentary, scientific arguments, presented in a nuanced interpretation, strictly respecting the historical truth even when it can be painful, is structured in five parts and an interesting "Addendum", and the entire volume brings together 51 scientific studies in 762 pages.

Readers will find in this large-scale work a lot of information, most of them unpublished, that outlines the real image of that era, in which the Romanian

https://biblioteca-digitala.ro

society was disturbed by the war and worried by an uncertain perspective. They will meet ordinary people and great personalities who have left their mark of their wisdom on the decisions that marked the history of our people in the years 1918-1920 and in the future.

In order to highlight the efforts of Romanian diplomacy in the debates and treaties concluded at the Paris Peace Conference, some of the issues addressed regarding our country are the subject of 12 analyzes included in this volume entitled: *Romania and the preparation of peace treaties*. Among the less addressed issues in the field of historical research, which have been lively debated in the forums of the Paris Peace Conference, are the problems of national minorities in our country and the pressures exerted by the great powers to obtain as many rights as possible and to ensure them a privileged situation. Studies show, based on the arguments presented, that the history of relations between Romanians and national minorities has always been politicized and the wounds created by these relations have been cosmeticized or hidden from the population. This history has often been falsified by diverting public opinion from the historical truth.

The researchers also offer us some news regarding the integration of minorities in Greater Romania, which was not easy at all. In Banat, for example, due to the national structure and different ethnicities, the situation was more complicated than in the other provinces. Throughout the debates on the issue of minorities, the attitude of force adopted by Budapest in Banat is noticeable, as a consequence of the Allied States refusal to recognize any Hungarian right over Banat. It is shown that the destiny of Banat and the ethnic mosaic was established at the Paris Peace Conference within the borders of Greater Romania "which remains valid until today".

The works emphasize the merits of some personalities who contributed to defend Romania's interest and lobbied our country through the most important newspapers in the USA, France, Germany, Italy, etc., in supporting our country's interests and contributed to the organization of associations. and extremely lively and active Romanian societies, which continued to fight for Greater Romania despite the great difficulties and obstacles encountered.

As for the position of the Hungarian delegation at the Paris Peace Conference (1919-1920), unpublished information is presented in this volume, on the Romanian-Hungarian dispute over Transylvania and it is made available to the reader, for the first time in a Romanian version, the Hungarian point of view presented at the Peace Conference (January 16th, 1919) by Count Albert Appony. His entire plea was a false history, exposed in an arrogant, conservative manner, full of anachronism, racism and xenophobia.

Also, in Paris, the Romanian delegation was amazed to find that some issues, which were of most interest for Romania, were discussed and "solved" without its participation. Thanks to some famous politicians from the modern diplomacy, known and recognized in Europe for their political and diplomatic

https://biblioteca-digitala.ro

culture, for their logic and soundness of arguments, like Ion I.C. Brătianu, Take Ionescu, Nicolae Iorga, Dumitru Drăghicescu, Nicolae Titulescu, D. Negulescu, General Rudeanu, I. Ursu, Dr. N. Lupu, Paul Brătăşanu and others, who supported the cause of Romania, the voice of Romanian justice could be heard along with that of the Czechoslovaks, Serbs and Poles who had re-established their freedom and unitary states. Within the National Council of Romanian Unity in Paris, through the above-mentioned personalities and others, as patriotic as the first, there was a lively propaganda in favor of recognizing Romania's rights, both in the newspapers and through conferences and meetings with representatives of the states participating in the Peace Conference.

In the context of the peace treaties concluded in 1918-1923, it is stated in another paper in the volume, that the fundamental problem of Romania's foreign policy was the consolidation of the Romanian unitary national state and its international recognition; participation in the elaboration of peace treaties with the 5 defeated countries and of the other international agreements by which the Paris Peace Conference was to give the legal recognition of the new territorial and political status of reunited Romania, by recognizing the principle of national self-determination.

We also find interesting information from the negotiations of peace treaties from the first half of the twentieth century on Romanian-Bulgarian relations, with emphasis on the legal status of the province of Dobrogea, and regarding the Quadrilateral are presented some historical aspects regarding the history of Romanians in this area and the economic, social and demographic evolution until the Treaty of Craiova, from September 7th-8th, 1940, when the territorial problems between Romania and Bulgaria were solved.

In another generous study, through a consistent argument, reference is made to Colonel Radu R. Rosetti, a representative figure of military history in the interwar period, with a valuable contribution to the interpretations and clarifications brought in some controversial issues of military history, with references to the western border of Romania in 1918. Through his patriotic attitude, the Romanian colonel contributed to removing the ambiguities of an English historian regarding Romania's borders.

The study that concludes the first part of the thematic content of the volume refers to the role of the Romanian Orthodox Church in awakening the spirit of national identity and the contribution to the preparation and accomplishment of the Union, "Through the word spoken in the language of the people, through confessional schools, through prints and through publications or cultural associations, among which bishops and priests... among which the bishops and priests proved to be the most ardent militants for national unity", in which the Bishopric of Râmnicu Noul Severin and the monasteries from Vâlcea also played a significant role. Priests, called "military confessors", also took part in the First World War, and the Union of Bessarabia, Bukovina and Transylvania with Romania was permanently supported by Orthodox hierarchs and priests. It is

https://biblioteca-digitala.ro

mentioned that the Church "regardless of the historical period, has militated permanently for the national unity and for the dignity of the Romanian people, by keeping the faith as the basis of the unity of the nation".

In the second part of the volume, the authors of the 12 studies deal with the main issues discussed at the Paris Peace Conference, which eventually led to the signing of the *Treaty of Trianon*. From the articles it results that Romania was confronted from the beginning, with great difficulties, being frustrated and wronged in defending its legitimate rights, in the documents presented to the Conference.

In those great disputes – shows a study in this chapter – we had the support of important political figures, including the English historian, publicist and politician Robert Wiliam Seton-Watson (1875-1951). It is mentioned that this diplomat consistently supported and presented to the European public opinion the issue of nationalities from the Danube kingdom, paying special attention, through a series of works, studies, articles and brochures on the national problem in Transylvania, to the situation of Romanians in this country. The English historian emphasized that: "of all the peace treaties signed in Paris, the Treaty of Trianon was of the greatest importance for Romania because it recognized the international legal validity of the union of Transylvania with Romania". Subsequently, he became a sincere friend of the Romanians and played a significant role in Anglo-Romanian relations for four decades - concludes the author of the study.

Another aspect related in the volume, refers to the role of geography in placing Europe in the most sustainable geopolitical map, which highlights the geographical unity of Romania, which was the foundation of historical life of Romanians throughout history and the primary factor in the recognition of their political unity, achieved on December 1st, 1918 by the creation of the Romanian unitary national state.

About the conclusion of the peace treaty with Hungary, which was one of the most intense debates, are explained in five papers from this volume, which set out the arguments of our delegation in support of the Romanian cause and rights. For example, an excellent documentary material brings to the readers famous names of Romanian and universal diplomacy, drawn in a relevant style, presented in biographical sketches, with the necessary details about the role they played in this high diplomatic mission. An adequate space is given to King Ferdinad I – the Integrator, as the first sovereign of Greater Romania and the one who confirmed the Great Union internally and internationally.

From the documentary sources used by the authors, there are also numerous echoes, in the national and foreign newspapers, regarding the recognition of the will expressed by the representatives of the Romanians from Transylvania on December 1st, 1918, in Alba Iulia. As concerning the signing of the Treaty of Trianon, the Romanian newspapers in Transylvania focus more on the political, social and economic, cultural and integration issues of the new provinces in the

https://biblioteca-digitala.ro

Romanian Kingdom. It will constantly reflect, after 1922, the revisionist policy of Hungary, thus trying to raise awareness to the politicians about the dangers that threatened our national being. Taking into account the fact that Romania was also wronged as concerns its borders, because there were not respected those established in the alliance treaties between our country and the Entente countries, from August 1916, on this background of general frustration, results from other information in the volume, the reaction of the Romanian public opinion was prompt, by organizing in our country, by the sections "League for the cultural unity of all Romanians", including the one in Râmnicu Vâlcea, of some impressive demonstrations that took place under the motto "full application of the Treaty of Alliance of August 1916". Despite the shortcomings of the Paris Peace Conference (1919-1920), the principle of nationalities was realized on an international scale, in a democratic manner, the national aspirations of many European peoples, including those of the Romanian people. The novelty of the arguments used by the author results from the study that refers to the Romanian-Russian and Soviet-Romanian relations during 10 years (1914-1924) when the world experienced huge changes that opened new horizons in the international relations.

Mention is made about the strained relations between the two countries throughout history (Bessarabia), to which is added Ukraine, during the existence of the Bolshevik Hungary led by Bella Kun. It is emphasized that in the course of the Romanian-Soviet relations there was never a "certainty of goodwill" on the part of the USSR, and as a harmful consequence of the relations between the two states, was the creation – on November 24th, 1924 – on the left bank of the Dniester, of the Moldovan Soviet Autonomous Republic.

Interesting information can also be discovered about the 61 historical, political and cultural personalities presented in the text of the above-mentioned study.

Pages from the martyrdom of the Great Union generation, constitutes the third part of the volume, comprising 7 works focused on emotional and compelling testimonies about the patriotism and heroic sacrifices of simple people and representative personalities, dedicated to fulfilling the national ideal.

Romania's participation in the First World War had to fulfill its strategic objective of national integration, of recognition of the Romania's rights over the territories inhabited by the Romanians from the Austro-Hungarian Empire. The real dimension of the war for national liberation and full state integration, from the perspective of the Romanian and universal history, is highlighted in several documentary testimonies, by the impressive number of battles and fights that had as common goal the expulsion of the aggressor troops from the country, and in the end bringing into of existence of a Romanian state that includes in its ethnic and historical borders all the sons of the homeland.

To achieve this goal, the authors depict the drama which our country went through for two years, when Romania was the field of a terrible "theater of war" resulting in the atrocities of the German occupiers, which were unimaginable through the extent of robbery, material destruction and loss of life. The

https://biblioteca-digitala.ro

testimonies presented show the abuses committed and the organized thefts of national heritage values and of all the products necessary for the private and institutional existence, a fact that deeply affected the national being. Other studies show, based on indubitable testimonies and documents, the atrocities and barbaric behavior of the German army on the poor Romanian soldiers and officers taken prisoners and sent in camps in the provinces of Alsace and Lorraine, then part of Germany.

The Romanian soldiers taken as prisoners – it is shown in an article – endured inhuman conditions: transported in cattle wagons, in cold conditions, malnourished and totally deprived of the most basic norms of hygiene or medical assistance. Arriving in Germany, they were interned in labor camps, real "death camps". Many soldiers died due to exhausting work, cold, hunger. Important testimonies refer to the gestures of gratitude, from the Romanian side, after the war, in the memory of the Romanian military prisoners who died in the German camps at the entrance to Alsace and Lorraine (France), by building monuments, graves, cemeteries. Through agreements established between the two states, it was agreed that the French state would take care of their maintenance.

Three other articles refer to our brothers from Bessarabia and Bukovina who contributed to the creation of Greater Romania and ended up in communist camps. Several notable personalities from southern Bessarabia are presented, in short biographical sketches with accents on their activity in the service of a "faith of unity" with the Old Kingdom, as well as the description of the Soviet repressive actions to destroy everything related to Romanianism and the Country Council, to diminish the memory of the Romanian dignity in the two historical provinces of Romania. Of a great interest is the information about the courageous initiative of the fearless unionist fighter from Bessarabia, Pantelimon (Pan) Halippa, who manages to save the archival fund created by the Country Council of Bessarabia in 1917-1918, which he had "hidden" in Drăgăşani, despite the critical circumstances from our country.

The IV-th part of the volume contains seven captivating interviews about the Great Union of Romanians and the Treaty of Trianon, in which the dialogue with personalities and prestigious researchers of Romanian historical science such as academicians Ilie Bădescu, Ioan Aurel Pop, with the American historian Larry Watts, with the historians Ioan Scurtu, Petre Otu, Ion Al. Popescu and Dinica Ciobotea. The interviews bring us new horizons of information and interpretations of the events, currents and historical concepts related to the dynamics of the evolution of contemporary society. These interviews, conducted under the title The Lights (Shadows) of the Centenary, bring to light the extremely complicated conditions and many obstacles in which the Great Union was achieved and demonstrate, with facts, what a people can achieve when its leaders understand, share and pursue the national interest.

A lesson that emerges from the dialogues refers to some moments in history when Romanians have imposed, with dignity in the international community, that

https://biblioteca-digitala.ro

in any issue regarding the Romanian population and territory, decisions can no longer be taken without Romania's consent. The challenges of some revenge forces are reported, both from western Romania and from its eastern part, but also from the inner part of the Romanian society, which minimizes or challenges the historical act of December 1st, 1918 and that Trianon means one major thing: "international recognition of the historical decision from Alba Iulia, taken by the Romanian people, in accordance with the level reached by the democracy of the time and with the right of the peoples to decide their own destiny".

About the way in which the two great events were celebrated, the Centenary of the Great Union and the Centenary of the Trianon – it is observed that there were just a few notable manifestations. The Romanian state got lost in sterile quarrels, while outside Romania, Hungary systematically dealt with the spread of revisionist studies in international languages about the Treaty of Trianon, developing, in all possible ways, anti-Romanian propaganda. An appeal is made for the solidarity of the Romanian nation, to a consistent national education, to the preservation and consolidation of the Romanian values.

Interesting opinions and considerations, based on a thorough research, are also offered to us regarding the road traveled by the Romanian people until obtaining the official birth certificate of Greater Romania. Romania's military situation in the First World War, military operations, Romanian army morale, French military mission to prepare the Romanian army, war sacrifices, organization and preparation of assemblies in Chisinau, Cernăuți and Alba Iulia, the Romanian-Hungarian conflict, the role of Prime Minister Ion I.C. Brătianu at the Paris negotiations but also the discussions and disappointment regarding the Paris Peace Conference, all these are debated in the volume. Essential for us remains the fact that, through the peace treaty of 1919-1920, the union of Bessarabia, Bukovina and Transylvania with Romania was recognized. A union that lasted only 22 years.

The interviews covered in the volume show that, although it has signed and ratified the Trianon Peace Treaty with Romania and other states, Hungary has largely ignored them or, worse, has repeatedly violated the obligations assumed in Paris, which were then recorded in the treaty. In the post-Trianon period, Horthy Hungary acted continuously in several directions, with diversified means and methods, peaceful or warlike, politico-diplomatic, military, historical, economic, propagandistic as well as through people of Hungarian origin from among the population established on the national territory of Romania, as well as of the other states outside it – especially in the western countries and the USA, organizing and carrying out anti-Romanian actions and attitudes.

From some dialogues, it appears from the interviews that even after the two world wars, in which it was involved and defeated, Hungary did not stop claiming the injustice to which it would be subjected to, continuously claiming the revision of the Trianon Treaty and for regaining the status of a country subject to the St. Stephen's Crown, always including Transylvania in its territorial claims.

https://biblioteca-digitala.ro

The volume ends with the Addendum, which contains 9 papers on topics related to the history of relations between most Romanians and national minorities, including the relationship between the respective denominations, about Catholicism and Hungarian revisionism that are found in Romanian historiography. They are followed by a brief overview of the works dedicated to the First World War and the Great Union, included in the recent Romanian historiography, focused on the military campaigns involved in building Greater Romania. The author concludes that these are "works that are honorably added to the Romanian historiographical treasure" in an authentic interpretation in the presentation of the "historical truth".

Other information, interesting for their originality, refers to the ordeal of the sufferings of the inhabitants of Cernăuți (Bucovina) in the First World War, many of whom had to abandon their homes and their homeland forever. But the most "horrible" times – says the author – were the three periods of occupation of the city by Russian troops who left their mark of terrible suffering on the existence of these inhabitants.

An important moment with a strong emotional charge and special significance, is described in the article that refers to the enthronement, in a lavish ceremony in Alba Iulia (October 2nd/15th, 1922), of King Ferdinand I and Queen Maria, who are the subjects of a brief biographical sketch. It is mentioned that King Ferdinand I and Queen Maria remain in the collective memory, as well as in the Romanian historiography, as the first Kings of Greater Romania, "the founders of a country with borders that they are still present in our dreams today".

Another personality presented in the volume is the diplomat Gheorghe Tătărescu (1886-1957) who was the leader of the Romanian delegation at the Peace Conference in Paris, in 1946 and who represented the voice of Romanian interests in the political-diplomatic debates. On the occasion of the ratification of the Treaty in the Romanian Parliament, Gheorghe Tătărescu stated that it "constitutes the bill for a lost war, but it is also a correction act of a won cause" and this because "it abounds in clauses bearing worries and burdens, but which also includes some clauses that bring light and hope: peace, independence, international collaboration, Transylvania".

A significant aspect of the Romanian foreign policy, after the events of December 1989, less addressed in our historiography, is the Treaty with Ukraine from 1997, presented in a well-argued thematic study and some unfriendly and provocative speeches of Ukrainian President Vladimir Zelenschi regarding the historical Romanian province of Northern Bukovina. The reader will find that the Treaty of the good neighborly relationship and cooperation between Romania and Ukraine, harshly criticized by historians, political analysts, the media, etc., was "negotiated on its knees" by Romania, and the relationship with Ukraine on the observance of the rights of the Romanian minority, was and it is continuously violated, aiming at its Ukrainianization. We learn from that article that the signing of the Treaty meant the cancellation of diplomatic prudence efforts from 1991-

https://biblioteca-digitala.ro

1996 and the total capitulation of Romania to Ukraine, which had no document in which Romania recognized its border. He has it now. Although vehemently criticized, the Treaty has not been denounced to this day by the Romanian side.

The evolution of the Romanian-Hungarian relations, presented in a synthesis starting from the historical Posada and up to the Peace Treaty from Trianon, is another documentary material that refers to the genesis of the native inhabitants of Transylvania and to the relations, tense by most or, between the two ethnic groups throughout history, caused by dreams of magnification and revisionism started by the Hungarian side.

In another register of ideas, with a rich content, the volume introduces us to the great problems of the world conflict that took place between 1939-1945, with some remarks starting from 1931, when the role of the Soviet Union mission and the allies in the process of winning the war in Eastern and Central Europe is outlined in the foreground. In this diplomatic volcano, the author presents the unique situations, realities, treaties, territorial losses, internal and international circumstances, military and state personalities, decisions that will shape post-war Europe, etc. Among these descriptions there is presented in detail, but also nuanced, the role that King Mihai I played in carrying out the Coup on August 23rd, 1944. Finally, the reader will have another informative horizon, clearer, on the role that Romania had changed the balance of power between the belligerents in the Balkans, which hastened the end of the war and the avoidance of loss of life and material loss.

The volume ends with a convincing historical essay on the winding route, full of obstacles, traveled by the Romanian people to fulfill their national ideal, in an European system full of contradictions and pride of power. Even when the "confrontation of weapons" was over, says the author, "the confrontation of ideas began, sometimes with the local ignition of conflicts, again with bloodshed". It is emphasized that, precisely in this erupting European volcano, Romania, through diplomacy, dignity, balance and wisdom, in the debates from "Olympus", managed to fulfill its national desideratum – the Union with Transylvania. From a historical and contemporary logic, the myth of the "Hungarian millennium" is also analyzed, promoted even today by an aggressive Hungarian revisionism, which is an obstacle but also a danger in harmonizing good relations with the neighboring Hungarian state.

From the analysis of the content of this volume we find that history, like any science, is in a permanent renewal with new sources, in-depth interpretations are formulated, and our historiography has been enriched today with a number of valuable contributions concerning the historical process that led to the accomplishment of the Great Union in 1918. From all the articles results the historical and political motivation of the Romanians to fight for the achievement of the historical act from December 1st, 1918, springs from the existence of the national consciousness.

https://biblioteca-digitala.ro

From this perspective, the authors have shown that we need today, more than ever, a correct information on our history, to resist having in mind the ideal of solidarity, in the face of the offensive against everything related to national identity and consciousness. From this perspective, the volume can also be seen as an expression of respect and veneration for the heroes and martyrs of the nation, for the great creative values, who contributed to the achievement of a future in freedom and unity.

Beyond the people, the authors and articles, the scientific probity, as well as the controversial issues, one cannot fail to notice the spirit of this work, consistently preserved in the five volumes, with the due diligence imposed on the articles and the need to cover an area, as extended as possible, of the problems resulting from the important events presented: Romania's entry into the First World War, the great battles of Mărăști, Mărășești and Oituz, the Great Union, the Romanian Army Campaign in Hungary and the Peace Treaty of Trianon.

It is noteworthy that, as concerning the publishing and printing these volumes, the one who took care and carried this great burden on his shoulders, was Mr. Eugen Petrescu, to whom we send our sincere homage, greetings and collegiate congratulations.

Author: Gheorghe Dumitraşcu
Translator: Dragoş Marinoiu

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

Cuvânt înainte

Retrospectivă privind România şi Marele Război. În baza Convenţiei de alianţă militară din 4/17 august 1916, dintre România și Antanta, încheiată în secret, la Bucureşti, în casa lui Vintilă Brătianu, între guvernul român şi guvernele ţărilor aliate, ţara noastră intra în război împotriva Imperiului Austro-Ungar, cu obiectivul eliberării Transilvaniei (denumire ce, prin extensie, face referire inclusiv la Banat, Crişana, Maramureş şi Sătmar) de sub ocupaţia austro-ungară, granița urmând să fie stabilită la câțiva kilometri de Debrețin și Seghedin (granița planificată urma o linie cu aproximativ 20-40 de km mai la vest față de granița actuală dintre Ungaria și România, atingând râul Tisa la sud, incluzând astfel întreg Banatul).

Această principală prevedere, din acordul semnat, era o recunoaştere a ţărilor Antantei privind drepturile Regatului Român (României) asupra teritoriilor ocupate de Imperiul Austro-Ungar, locuite în majoritate de români, teritorii care după război urmau să devină o parte a României.

Astfel, în seara zilei de 27 august 1916 România declară război Austro-Ungariei pentru eliberarea Transilvaniei şi Bucovinei. În aceeaşi seară trupele române trec Carpaţii, prin cele 18 defileuri, pentru înfăptuirea unităţii naţionale. A doua zi, 28 august, Germania declară război României, iar la 30 august Turcia urmează gestul Germaniei, secondată de Bulgaria la 1 septembrie.

Pe parcursul acestui sângeros conflict armat se disting patru etape desfăşurate de Armata Română: Campania din 1916, Campania din 1917, Campania din 1918 şi Campania din 1919 (Campania în Ungaria sau războiul româno-maghiar).

Campania din 1916, prima etapă românească în Marele Război, cuprinde mai multe operaţiuni: Campania ofensivă în Transilvania, Operaţiunea de apărare pe frontul de sud (bătălia de la Turtucaia, operaţiunea de la Flămânda, acţiunile militare din Dobrogea), Operaţiunea de apărare a trecătorilor din Carpaţi (bătăliile de la Sibiu, Braşov, Bran-Câmpulung, valea Prahovei, valea Oltului, valea Jiului, primele două bătălii de la Oituz), Operaţiunea de apărare a Olteniei şi Munteniei (acţiunile militare din Oltenia, operaţiunea de apărare a Bucureştiului, replierea armatei pe linia Râmnicu Sărat – Viziru, stabilizarea frontului în Moldova, pe aliniamentul Focşani – Nămoloasa – Galaţi).

Campania din 1917, cea de-a doua etapă, cuprinde: reorganizarea armatei, stabilirea planului de campanie şi marile bătălii de la Mărăşti, Mărăşeşti şi Oituz, defecţiunea rusă, acţiunile politice pe plan internaţional pentru a demonstra

https://biblioteca-digitala.ro

legitimitatea drepturilor şi aspiraţiilor româneşti, pentru obţinerea recunoaşterii juridice internaţionale a acestora şi armistiţiul de la Focşani cu Puterile Centrale.

Campania din 1918, cea de-a treia etapă, cuprinde: Pacea de la Buftea, intervenţia armatei române în Basarabia, Bucovina şi Transilvania, reluarea luptelor, eliberarea şi întregirea teritoriului naţional.

Campania din 1919 în Ungaria, denumită şi războiul româno-ungar – operaţiune declanşată pentru apărarea Marii Uniri de la 1 Decembrie 1918 –, a început la 13 noiembrie 1918 şi s-a încheiat la 4 august 1919, cu victoria decisivă a Regatului Român şi prăbuşirea primei republici maghiare – Republica Sovietică Ungaria (Republica Ungară a Sfaturilor). Operaţiunile militare desfăşurate pentru apărarea Marii Uniri cuprind o perioada mai mare, octombrie 1918 – martie 1920, şi includ: alungarea forțelor inamice de pe teritoriul Vechiului Regat; apărarea frontierei de est și nord-est amenințată de trupele sovietice ruse; dezarmarea trupelor austro-ungare din Bucovina şi Transilvania şi înfrângerea trupelor sovietice maghiare care au iniţiat operaţii militare împotriva Regatului Român.

Campania din 1919, cea de-a patra şi ultima etapă desfăşurată de armata română în Primul Război Mondial, pune capăt acestui cumplit conflict armat în care au fost implicate 36 de state cu o populaţie de peste 1,5 miliarde de locuitori şi care a adus României importante pierderi umane: „339.117 morţi sau dispăruţi, 75.941 mutilaţi, peste 200.000 grav răniţi şi 116.000 prizonieri, la care se adaugă peste 650.000 decedaţi din rândul populaţiei civile din cauza bombardamentelor, a represaliilor la care a fost supusă, a bolilor generate de război, a lipsurilor de medicamente şi alimente”. De asemenea, a adus uriaşe pierderi materiale, „jafurile ocupanților timp de peste 700 de zile între noiembrie 1916 – noiembrie 1918, pe o suprafață de aproximativ 100.000 kmp, ducând la slăbirea economică a țării. Ele au însemnat transportarea în Germania, Austro-Ungaria, Bulgaria și Turcia a 2.161.905 tone cereale și produse alimentare, 1.140.809 tone petrol și 422.434 tone alte materii prime; consumarea de către trupele de ocupație (aproximativ 500.000 militari) a peste 1 milion de tone produse (98.440 tone de grâu, 102.304 tone făină, 5.957 tone griș, 21.620 tone mălai, 37.329 tone leguminoase, 125.000 tone alte materii prime etc.); diminuarea parcurilor căilor ferate românești cu 161 locomotive și 13.165 vagoane”.

De apreciat faptul că România, una din ţările mici, înainte de 1918 (cu o suprafață de 136.907 km^2 și o populaţie de 7.771.341 locuitori), a reușit să mobilizeze 833.600 combatanți la intrarea în război şi a rulat în decursul celor aproape 1.200 de zile de acțiuni militare peste un milion de luptători. De asemenea, de apreciat faptul că în cursul operațiilor desfășurate de armata română, în perioada 1916-1919, s-au întreprins acțiuni ofensive eliberatoare și de apărare a teritoriului național pe aproximativ 250.000 km^2 şi acţiuni ofensive în afara teritoriului național, desfăşurate în cursul anului 1919, fiind de neuitat glorioasele lupte desfăşurate pe Carpați și Dunăre, în trecători și în Câmpia Română, la porțile Moldovei și în vestul Apusenilor, pe Tisa şi la vest de Tisa etc.

https://biblioteca-digitala.ro

Jertfele umane şi materiale româneşti nu au fost în zadar. Prin aceste sacrificii, România şi-a conturat o nouă hartă, a Noii Românii – România Mare, născută din teritoriile proprii, locuite de români, dar aflate vremelnic sub alţii.

Chiar dacă la 1918 Noul Regat sau Noua Românie era mult mai mare decât Vechiul Regat sau Vechea Românie, neamul românesc nu a fost întregit în graniţele lui etnice, teritorii importante rămânând dincolo de noul hotar. Astfel, Crişana de Vest, cu cele trei Crişuri, până la Tisa, a rămas la unguri, Banatul de Vest, tot până la Tisa, aproximativ o treime, a rămas la sârbi (Banatul sârbesc şi Voievodina) şi aproximativ 1% din Banatul istoric a rămas la unguri, două treimi din Maramureşul istoric, de dincolo de Tisa, au rămas pe dinafară, la fel şi teritoriile româneşti din Transnistria până la Marea Neagră și cele din sudul Dunării, din Valea Timocului sau Tribalia/Podunavia (regiune românească situată în estul Serbiei şi nord-vestul Bulgariei, de-a lungul râului Timoc şi în zonele montane adiacente acestuia) etc. De aceea, nu greşit se spune că în jurul României mai trăieşte o Românie.

Voinţa populară şi etapele Marii Uniri. Alături de sângeroasele campanii militare amintite, voinţa populară a fost fundamentul Marii Uniri. Astfel, la 9 aprilie 1918 Sfatul Ţării hotăra la Chişinău, cu majoritate de voturi, în şedinţa prezidată de Ion Inculeţ, unirea Basarabiei cu Regatul României; la 28 noiembrie 1918, Congresul General al Bucovinei (ale cărui lucrări s-au desfăşurat în Sala Sinodală a Palatului Mitropolitan din Cernăuţi), hotăra *Unirea necondiţionată şi pentru vecie a Bucovinei, în vechile ei hotare până la Ceremuş, Colacin şi Nistru, cu Regatul României*; la 1 decembrie 1918, în Biserica Ortodoxă din Alba-Iulia şi în Sala Unirii (locul desfăşurării Şedinţei Adunării Naţionale Constituante) era desăvârşit visul de aur al tuturor românilor – făurirea României Mari – act înfăptuit prin proclamarea unirii Transilvaniei cu Regatul României, la care şi-au adus o contribuţie importantă cele două Biserici româneşti din Transilvania: Ortodoxă şi Greco-Catolică.

Cele trei acte unioniste româneşti, desfăşurate pe parcursul anului 1918, sunt recunoscute după încheierea Primului Război Mondial la Conferinţa de Pace de la Paris, deschisă la 18 ianuarie 1919, cu misiunea de a contura o nouă ordine politică și teritorială în Europa, în virtutea principiului naţionalităţilor şi a dreptului popoarelor la autodeterminare, una dintre sarcinile fundamentale fiind consacrarea internaţională a statelor nou apărute sau reîntregite prin dispariţia imperiilor austro-ungar, otoman şi ţarist.

Această nouă ordine se baza pe propunerile președintelui american Woodrow Wilson („Cele 14 Puncte"), în special pe principiul naționalităților, care a permis cedările teritoriale, acesta fiind considerat o garanție a păcii în noile state create, dar pentru popoarele Europei Răsăritene (inclusiv pentru români) a contat și „Declarația asupra autodeterminării popoarelor din fosta Rusie țaristă", lansată de Lenin. Astfel, în locul Austro-Ungariei au apărut noile state naţionale Austria, Cehoslovacia, Regatul sârbo-croato-sloven şi Ungaria, statul polonez a fost refăcut, iar România şi-a desăvârşit unirea.

https://biblioteca-digitala.ro

În acest context s-a realizat Marea Unire – epopeea universului nostru, românesc –, ea fiind rezultatul unor acţiuni conjugate, al sacrificiilor din timpul războiului, al colaborării dintre elitele politice și culturale ale românilor, dar și al eforturilor diplomației românești.

Tratatele care au consfinţit unirea românilor. Cele trei vechi provincii româneşti – Basarabia, Bucovina şi Transilvania – au parcurs, fiecare, câte trei etape distincte în cadrul reîntregirii naționale (autonomia, independența și unirea propriu-zisă). A fost un proces complex, democratic și plebiscitar care a demonstrat voința generală de unitate, iar unirea lor cu România nu este opera marilor puteri şi nici a tratatelor de pace din 1919-1920, ci a mișcării de emancipare națională şi a deciziilor luate la Chișinău, Cernăuți și Alba Iulia în 1918, tratatele de pace încheiate la sfârşitul Primului Război Mondial, între România şi ţările învinse, fiind actele juridice internaţionale care au consfinţit cele trei episoade, ale Marii Uniri: Chişinău (9 aprilie 1918), Cernăuţi (28 noiembrie 1918) şi Alba Iulia (1 decembrie 1918).

Astfel, prin tratatele semnate cu Austria (Saint Germain en Laye, 10 septembrie 1919), cu Bulgaria (Neuilly sur Seine, 29 noiembrie 1919) şi cu Ungaria (Trianon, 4 iunie 1920) sunt recunoscute de către comunitatea internaţională drepturile imprescriptibile ale statului român asupra Bucovinei (teritoriu românesc, ocupat de habsburgi la 1774), Dobrogei întregi (prin reconfirmarea frontierei româno-bulgare din 1913, trasată prin Pacea de la Bucureşti) şi Transilvaniei (teritoriu românesc supus Regatului Ungariei, ulterior Imperiului Austriac şi Imperiului Austro-Ungar), iar la 28 octombrie 1920, prin Tratatul de Pace de la Paris, este recunoscută oficial unirea Basarabiei (teritoriu românesc ocupat de ruşi la 1812) cu România.

Toate aceste înţelegeri au făcut parte din sistemul de tratate stabilit la Conferinţa de Pace de la Paris, care s-a impus în epocă ca fiind cea mai reprezentativă reuniune internaţională desfăşurată până atunci, înţelegeri ce au reglementat juridic raportul de forţe creat de Primul Război Mondial şi au avut între sarcinile fundamentale consacrarea internaţională a statelor nou apărute sau reîntregite prin dispariţia imperiilor austro-ungar, otoman şi ţarist. Pentru noi, românii, aceste tratate sunt acte de recunoaştere internaţională şi de consolidare a Marii Uniri.

Tratatul de Pace de la Saint-Germain-en-Laye, încheiat la 10 septembrie 1919 între Puterile Aliate (Antanta) şi Austria, este actul de naştere al republicilor Ungaria, Cehoslovacia, Polonia şi Regatului sârbo-croato-sloven, de recunoaştere a unirii Bucovinei cu Regatul României şi apartenenţei Tirolului de Sud la Italia, lucru posibil ca urmare a capitulării Austro-Ungariei la 3 noiembrie 1918, în urma înfrângerii sale în bătălia de la Vittorio Veneto, urmată de încheierea Primului Război Mondial şi dezmembrarea Imperiului Austro-Ungar.

Tratatul de la Saint-Germain este primul act internațional prin care este recunoscută unirea Bucovinei cu România, la 28 noiembrie 1918 şi care

https://biblioteca-digitala.ro

consfințeşte intrarea acestui străvechi teritoriu românesc, ocupat de habsburgi la 1774, în componența acesteia.

Tratatul de Pace de la Neully sur Seine, semnat la 27 noiembrie 1919, atunci când reprezentaţii Puterilor Aliate au ajuns la un acord cu reprezentanţii guvernului de la Sofia, a reconfigurat graniţele statului bulgar, prin cedarea unor suprafeţe Greciei şi Regatului Sârbilor, Croaţilor şi Slovenilor şi prin revenirea Dobrogei la România, în conformitate cu prevederile Tratatului de la Bucureşti din 1913.

Bulgaria a intrat în război la 11 octombrie 1915 alături de Puterile Centrale, participarea sa incluzând operaţiuni militare în Balcani şi Europa de Est (inclusiv pe teritoriul României), desfăşurate până la 24 septembrie 1918, când comandantul armatei bulgare a cerut armistiţiul (ieşirea formală din război fiind data de 29 septembrie 1918).

Prevederile acestui tratat au fost considerate de Bulgaria catastrofă naţională, de aceea, odată cu declanşarea celui de-Al Doilea Război Mondial, aceasta s-a poziţionat din nou alături de Germania cu scopul de a recupera pierderile teritoriale impuse la 27 noiembrie 1919.

Tratatul de Pace de la Trianon, din 4 iunie 1920 (tema principală a acestui volum). După capitularea necondiţionată a Germaniei (11 noiembrie 1918) şi încheierea Armistiţiului de la Belgrad (13 noiembrie 1918), Ungaria trebuia să-şi retragă trupele în teritoriul său, strict naţional, dar nu a respectat această înţelegere. Odată cu venirea la putere a comuniştilor, nou proclamata Republică Ungară a Sfaturilor nu a recunoscut Armistiţiul de la Belgrad, iar la data 20 iulie 1919 armata maghiară a realizat primul atac asupra trupelor române aflate la est de Tisa. Contraofensiva armatei române a venit la scurt timp, cu acceptul Puterilor Aliate, ea fiind considerată o campanie pentru „liniştea Europei", ameninţată atunci de extinderea bolşevismului. Astfel, a fost zdrobit bolşevismul în Ungaria şi populaţia maghiară protejată de masacrele comuniste.

Prin acest tratat, care a încheiat Primul Război Mondial – semnat în Palatul Marele Trianon de la Versailles, de către Puterile Aliate şi Asociate învingătoare, inclusiv România, pe de o parte şi de Ungaria pe de alta parte, în calitate de stat succesor al Imperiului Austro-Ungar, stat învins în acest mare şi sângeros conflict armat –, s-a făcut dreptate istorică în litigiul României cu expansionismul şi extremismul maghiar. Acum a fost recunoscută şi consfinţită juridic unirea la 1 decembrie 1918 a Transilvaniei (inclusiv Banatul – regiune istorică românească, cuprinsă între Mureş, Tisa şi Dunăre, împărţită între România, Serbia şi Ungaria, cu o rectificare a graniţei română-sârbe, la 10 aprilie 1924 –, Crişana, Maramureş şi Sătmar) cu Regatul Român şi a fost stabilită graniţa dintre România şi Ungaria şi dintre România şi Serbia.

Delegația română, condusă, într-o primă fază, de prim-ministrul Ion. I.C. Brătianu, s-a angajat într-o adevărată bătălie diplomatică, în care a fost implicată în mod direct și Regina Maria şi al cărei rol a fost imens, aceasta având

https://biblioteca-digitala.ro

numeroase întrevederi cu mai marii lumii în faţa cărora a pledat cu succes pentru cauza României.

Considerându-se nedreptăţită, Ungaria a declarat că a semnat tratatul fiind silită de împrejurări, dar nerecunoscându-l. Fără ruşine nu îl recunoaşte nici astăzi, la o sută de ani de la semnare, plângându-se tot de atâta vreme pe la porţile mai marilor lumii, fără motiv, pentru ceva ce nu i-a aparţinut niciodată.

Academicianul Ioan Aurel Pop – președintele Academiei Române, spune că „Trianonul înseamnă pentru România un singur lucru major: recunoaşterea pe plan internaţional a deciziei istorice de la Alba Iulia, luată de poporul român, în conformitate cu nivelul atins de democraţia vremii şi cu dreptul popoarelor de a-şi decide singure soarta”. Şi mai departe adaugă: «Hotărârea de unire a Transilvaniei cu România a fost luată de majoritatea locuitorilor provinciei, reprezentați la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia, la 1 Decembrie 1918, prin 1228 de delegați aleși și împuterniciți cu drept de vot deliberativ. În urma acestui act de la 1 Decembrie 1918, s-a realizat efectiv unirea, administrația românească impunându-se peste tot în teritoriul vizat.

Tratatul de la Trianon, semnat la 4 iunie 1920, a consfințit în plan internațional unirea realizată de români în 1918, a fixat frontiera cu Ungaria și a rezolvat alte câteva probleme juridice de detaliu. Prin urmare, ceea ce a înfăptuit poporul român în 1918 a fost recunoscut în plan juridic internațional în 1920. Recunoașterea juridică internă a Marii Uniri a împlinit-o Regele Ferdinand și Parlamentul României, la finele anului 1918 și la începutul anului 1919.

Singura țară care a pretins și pretinde că smulgerea Transilvaniei din „corpul Ungariei istorice” s-a produs în 1920 este Ungaria, cea care nu recunoaște de facto decizia democratică de unire, adică Rezoluția Marii Adunări Naționale de la Alba Iulia».

Tratatul de la Trianon a fost votat în cele două camere ale Parlamentului României pe 17 şi 26 august 1920, legea pentru ratificare fiind promulgată prin decret regal la 30 august 1920, aceasta intrând în vigoare la 26 iulie 1921, iar Parlamentul Ungariei a dezbătut şi a votat legea pentru ratificarea Tratatului de la Trianon pe 11-13 noiembrie 1920.

Tratatul de Pace de la Paris, din 28 octombrie 1920, semnat pe de-o parte de România şi pe de cealaltă parte de Puterile Aliate (Franţa, Marea Britanie, Italia şi Japonia), a avut ca scop recunoaşterea unirii Basarabiei cu România, dar nu a intrat în vigoare din cauza faptului că Japonia nu l-a ratificat.

Cu toate acestea, tratatul este un act de recunoaştere internaţională a votului istoric al Sfatului Țării din 27 martie 1918, a suveranităţii României asupra teritoriului Basarabiei, a unirii acesteia cu România în baza dreptului popoarelor la autodeterminare, menţionând, din punct de vedere istoric, geografic, etnografic şi economic caracterul românesc al provinciei dintre Prut şi Nistru.

În primul articol al tratatului se spune: *Înaltele Părţi Contractante declară că recunosc suveranitatea României asupra teritoriului Basarabiei, cuprins între frontiera actuală a României, Marea Neagră, cursul Nistrului de la gura sa până la*

https://biblioteca-digitala.ro

punctul unde este tăiat de vechiul hotar dintre Bucovina şi Basarabia, şi acest vechi hotar („Monitorul oficial”, 7 aprilie 1922). Dar, conform dreptului internațional, un tratat intră în vigoare după ratificarea acestuia de către toate statele semnatare. În 1922, tratatul a fost ratificat de către România şi Regatul Marii Britanii, în 1924 de către Franţa, iar în 1927 de Italia. Lacuna cea mai gravă a tratatului a fost absenţa unui acord prealabil cu Uniunea Sovietică în această problemă. Din acest motiv, Japonia (care nu îşi dorea un conflict cu marele său vecin), nu a ratificat acest tratat și, în consecință, el nu și-a produs efectele juridice.

Unirea Basarabiei cu România, la 27 martie 1918, nu a fost recunoscută niciodată de Uniunea Sovietică, iar eforturile diplomației românești pentru recunoașterea juridică internațională a actului unirii au fost întrerupte brutal de invazia sovietică a provinciei, după *Ultimatumul* de la 26 iunie 1940.

Pierderi teritoriale ca urmare a înţelegerilor antiromâneşti: germano-ruse, germano-italo-maghiare şi germano-bulgare. La 23 august 1939, este semnată la Moscova una dintre cele mai odioase înţelegeri din istoria Europei, încheiată între Germania nazistă şi Rusia sovietică – *Pactul Ribbentrop-Molotov (Pactul Hitler-Stalin)* –, prin care Europa Centrală şi de Est a fost împărţită în sfere de influenţă între cele două mari puteri. Actul sovieto-nazist cuprindea trei clauze: prima privea împărţirea Finlandei şi a celor trei state baltice (Lituania, Letonia, Estonia), a doua privea Polonia, prin delimitarea ei pe linia râurilor Narev, Vistula şi San, chiar posibila ei dispariţie ca stat independent şi a treia privea Basarabia (faţă de care partea sovietică manifesta în continuare un interes deosebit). În virtutea acestui protocol secret, Hitler a ajuns să invadeze Polonia la 2 septembrie 1939 şi să declanşeze cel de-Al Doilea Război Mondial, să dicteze cedarea nordului Transilvaniei, către Ungaria şi sudul Dobrogei, către Bulgaria, iar Stalin să opereze cu creionul pe harta Europei de Est, după bunul plac, rupând la rândul său Basarabia şi Bucovina de Nord din trupul României.

Astfel, în seara zilei de 26 iunie 1940 Molotov cere Guvernului Regal al României să înapoieze Basarabia şi să cedeze Uniunii Sovietice partea de Nord a Bucovinei (potrivit cu harta, care, intenţionat, nu a fost transmisă odată cu nota, ci ulterior). Răspunsul era aşteptat în cursul zilei de 27 iunie 1940. Acesta a fost dat, dar nu punctual, ci într-o notă prin care se încerca să se câştige timp, fapt ce i-a nemulţumit pe sovietici care, în noaptea de 27/28 iunie 1940, trimit Guvernului României o *Notă ultimativă* prin care i se pune în vedere ca în decurs de 4 zile, începând cu 28 iunie, ora 14.00 (după ora Moscovei), să evacueze trupele din teritoriul Basarabiei şi din Nordul Bucovinei, în acelaşi timp trupele sovietice urmând să ocupe aceste teritorii şi principalele oraşe: Cernăuţi, Chişinău şi Cetatea Albă. Se cerea un răspuns nu mai târziu de 28 iunie, ora 12.00 (ora Moscovei).

A urmat *Dictatul de la Viena*, act internaţional semnat la 30 august 1940 prin care România a fost forţată de Germania nazistă şi Italia fascistă, în timpul celui de-Al Doilea Război Mondial, să cedeze aproape jumătate din teritoriul Transilvaniei în favoarea Ungariei hortyste, care, printr-o politică revizionistă,

https://biblioteca-digitala.ro

dorea să obţină teritoriile pierdute ca urmare a înfrângerii din Primul Război Mondial prin Tratatul de la Trianon.

Apoi, la 7 septembrie 1940, prin *Tratatul de la Craiova*, semnat la Palatul Jean Mihail (actualul Muzeu de Artă) între România şi Bulgaria, partea de sud a Dobrogei (Dobrogea de Sud sau Cadrilaterul, judeţele Durostor şi Caliacra) intră în componenţa Bulgariei, ca urmare a deciziei luată de Hitler la 15 iunie 1940, la întâlnirea acestuia de la Berchtesgaden cu primul ministru bulgar; a fost o decizie samavolnică, un dictat.

Revenind la *Ultimatumul sovietic* din iunie 1940 amintim faptul că Guvernul României hotărăşte retragerea din Basarabia şi Bucovina de Nord fără luptă, decizie cu consecinţe dezastruoase pentru milioane de români, iar în răspunsul dat la 28 iunie 1940 spune că „pentru a evita gravele urmări pe care le-ar avea recurgerea la forţă şi deschiderea ostilităţilor în această parte a Europei, se vede silit să primească condiţiile de evacuare". În răspuns nu se recunoaşte nici o frontieră, ci se face referire doar la faptul că „se vede silit să primească condiţiile de evacuare". Aşadar, problema frontierei româno-sovietice nu a fost negociată, Guvernul României nepronunţându-se cu privire la aceasta, dar la următoarele convenţii şi tratate se vorbeşte despre frontiera cu URSS ca şi cum aceasta ar fi fost stabilită de comun acord în iunie 1940.

Aşa se face că la 12 septembrie 1944, Guvernul comunist al României semnează Convenţia de armistiţiu cu Guvernele Uniunii Sovietice, Regatului Unit al Marii Britanii şi Irlandei de Nord şi Statelor Unite ale Americii, în care se precizează: *Se restabileşte frontiera de stat între URSS şi România, stabilită prin Acordul sovieto-român din 28 iunie 1940*.

Apoi, *Tratatul de Pace de la Paris* din 10 februarie 1947, încheiat în urma celui de-Al Doilea Război Mondial, după Conferinţa de Pace din 29 iulie – 15 octombrie 1946, între România, considerată incorect stat învins (deşi a luptat în ultima parte a războiului împotriva Germaniei a fost inclusă în rândul ţărilor învinse, din cadrul Axei: Italia, Ungaria, Bulgaria, Finlanda) şi Aliaţi (Statele Unite ale Americii, Regatul Unit al Marii Britanii şi Irlandei de Nord, Uniunea Sovietică, China, Australia, Canada, Cehoslovacia, Iugoslavia etc.), ca învingători, stipulează faptul că: *Frontierele României, indicate pe harta anexată tratatului de faţă vor fi cele care erau în fiinţă la 1 ianuarie 1941, cu excepţia frontierei româno-ungare*.

Tratatul de la Paris consfinţeşte actualele graniţe ale României, care şi-a primit înapoi Transilvania de Nord, dată de Hitler Ungariei, prin Dictatul de la Viena (1940), dar România a pierdut Basarabia, Bucovina de Nord şi Ţinutul Herţa în favoarea Uniunii Sovietice şi a fost obligată să plătească acesteia 300 milioane dolari SUA, timp de opt ani, în bunuri: produse petroliere, cereale, lemn etc.

Aşadar, „Astăzi, la 100 de ani de la semnarea Tratatului de la Trianon, România trăieşte într-o graniţă ciunită, ca urmare a acordului Ribbentrop-Molotov şi a tratatului de la Craiova, dar într-o Românie Mare, incomparabilă cu cea de dinainte de 1 Decembrie 1918", spune profesorul Ioan Aurel Pop.

https://biblioteca-digitala.ro

După căderea comunismului şi dezmembrarea Uniunii Sovietice (26 decembrie 1991), cedările teritoriale consemnate în Tratatul de Pace de la Paris din 10 februarie 1947 puteau fi corectate. Dar, în loc să facă acest lucru, Guvernul României nu a exploatat această ocazie istorică semnând un tratat prin care s-a renunţat la teritoriile româneşti încorporate fostei Uniuni Sovietice, aflate acum în componenţa Ucrainei.

Astfel, neţinând cont de *Declaraţia Parlamentului României privind Pactul Ribbentrop-Molotov şi consecinţele acestuia pentru ţara noastră*, adoptată la 24 iunie 1991, cu unanimitate de voturi, puterea de la Bucureşti a abandonat pretenţiile de drept ale României privitoare la Bucovina de Nord, Ţinutul Herţa, judeţele din Basarabia de Sud (Basarabia istorică) şi Insula Şerpilor, prin *Tratatul privind relaţiile de cooperare şi bună vecinătate dintre România şi Ucraina* din 2 februarie 1997, act internaţional semnat la Constanţa, la 2 iunie 1997, de către Emil Constantinescu – preşedintele României şi Leonid Kucima – preşedintele Ucrainei, ratificat de Parlamentul României prin Legea nr. 129/14 iulie 1997 şi publicat în „Monitorul Oficial” nr. 157 din 16 iulie 1997, declaraţie care preciza:

În numele Poporului Român, Parlamentul României condamnă acest pact ca fiind ab initio nul şi neavenit. Tot astfel trebuie să fie considerată şi consecinţa directă a acestor înţelegeri secrete dintre Stalin şi Hitler – Notele ultimative ale Guvernului sovietic din 26 şi 27 iunie –, urmate de ocuparea cu forţa la 28 iunie 1940 a Basarabiei, Nordului Bucovinei şi Ţinutului Herţei, împotriva voinţei populaţiei din aceste străvechi teritorii româneşti, acţiune care a reprezentat o încălcare brutală a suveranităţii, independenţei şi integrităţii teritoriale a României.

Din păcate, „ceea ce vecinii noştri slavi de la răsărit n-au obţinut nici prin Tratatul de Pace de la Paris din 10 februarie 1947 semnat de un guvern comunist, obţin acum de la urmaşii victimelor comunismului!” (Eleodor Focşeneanu, în „România liberă”, 10 feb. 1997).

De asemenea, în cei aproape treizeci de ani de la destrămarea Uniunii Sovietice, a fost ratată inclusiv recuperarea teritoriului ce constituie Republica Moldova, stat care şi-a declarat independenţa la 27 august 1991.

Făcând referire la consecinţele acestor înţelegeri antiromâneşti, academicianul Ioan Aurel Pop spune:

„Situația românilor care trăiesc în afara granițelor României și în preajma acestor granițe s-a schimbat în rău. În Basarabia, regimul comunist al președintelui Dodon reapropie forțat regiunea de Moscova, oprind manifestările de identitate românească și persecutându-i pe promotorii ideilor unioniste. În Ucraina, continuă ofensiva împotriva limbii române și a școlilor românești. În Serbia, o parte dintre români sunt grav discriminați și botezați abuziv vlahi. Aceștia nu se bucură de niciun drept democratic referitor la conservarea identității lor românești. În Bulgaria, comunitatea etnică românească nu este recunoscută și nu beneficiază decât de dreptul de asociere culturală. În Ungaria, românii sunt aproape complet asimilați. Ce să mai vorbim despre românii din Balcani, care fac

https://biblioteca-digitala.ro

parte din cele trei ramuri sudice ale poporului nostru (aromâni, meglenoromâni, istroromâni)?

Principiul «dezbină și stăpânește» este la ordinea zilei: românii din mai multe locuri sunt împărțiți, în chip artificial, în români și moldoveni, în români și vlahi, iar confuzia voită dintre români și rromi este cultivată sistematic în anumite cercuri" (https://r3media.ro/prof-ioan-aurel-pop-presedintele-academ…/).

*

* *

Prin acest volum, intitulat *Primul Război Mondial şi Marea Unire a Românilor. 100 de ani de la semnarea Tratatului de Pace de la Trianon (1920-2020)*, Centrul de Cercetări Istorice „Pr. Dumitru Bălaşa" al Asociaţiei Naţionale Cultul Eroilor „Regina Maria" încheie cea de-a treia etapă şi ultima din programul de cercetare „Pe urmele eroilor şi martirilor neamului", desfăşurat în perioada 2016-2020, dedicat Primului Război Mondial şi Marii Uniri.

Eugen Petrescu

https://biblioteca-digitala.ro

Foreword

Retrospective on Romania and the Great War. Based on the Military Alliance Convention on 4th/17th August 1916, between Romania and the Entente, concluded in secret, in Bucharest, in the house of Vintilă Brătianu, between the Romanian government and the governments of the Allied Countries, our country entered the war against the Austro-Hungarian Empire, with the aim of liberating Transylvania (a name that, by extension, refers to Banat, Crişana, Maramureş and Sătmar) from the Austro-Hungarian occupation, the border to be established a few kilometers from Debrecen and Szeged (the planned border followed a line of approximately 20-40 km further west than the current border between Hungary and Romania, reaching the river Tisza to the south, thus including the entire Banat).

This main provision, from the signed agreement, was a recognition of the Entente countries regarding the rights of the Romanian Kingdom (Romania) over the territories occupied by the Austro-Hungarian Empire, inhabited mostly by Romanians, territories that would become part of Romania after the war.

Thus, on the evening of August 27th, 1916, Romania declares war on Austria-Hungary for the liberation of Transylvania and Bukovina. On the same evening, the Romanian troops cross the Carpathians, through the 18 gorges, for the achievement of the national unity. The next day, August 28th, Germany declares war on Romania, and on August 30th, Turkey follows the gesture of Germany, followed by Bulgaria on September 1st.

During this bloody armed conflict, there are four stages carried out by the Romanian Army: the 1916 Campaign, the 1917 Campaign, the 1918 Campaign and the 1919 Campaign (the Campaign in Hungary or the Romanian-Hungarian War).

The 1916 campaign, the first Romanian stage in the Great War, includes several operations: Offensive campaign in Transylvania, Defense operation on the southern front (battle of Turtucaia, operation in Flămânda, military actions in Dobrogea), Operation to defend passers-by from the Carpathians (the battles of Sibiu, Brasov, Bran-Câmpulung, Prahova valley, Olt valley, Jiu valley, the first two battles of Oituz), the Oltenia and Muntenia defense operation (the military actions in Oltenia, the Bucharest defense operation, the withdrawal of the army on the line Râmnicu Sărat – Viziru, the stabilization of the front in Moldova, on the alignment Focşani – Nămoloasa – Galaţi).

The 1917 campaign, the second stage, includes: the reorganization of the army, the establishment of the campaign plan and the great battles of Mărăști,

https://biblioteca-digitala.ro

Mărășești and Oituz, the Russian defeat, international political actions to demonstrate the legitimacy of Romanian rights and aspirations, to obtain their international legal recognition and the Armistice in Focșani with the Central Powers.

The campaign of 1918, the third stage, includes: The Peace of Buftea, the intervention of the Romanian army in Bessarabia, Bucovina and Transylvania, the resumption of the fights, the liberation and the integration of the national territory.

The 1919 campaign in Hungary, also called the Romanian-Hungarian War – an operation launched to defend the Great Union on December 1st, 1918 – began on November 13th, 1918 and ended on August 4th, 1919, with the decisive victory of the Romanian Kingdom and the collapse of the first republic. Hungarian – Soviet Republic of Hungary (Hungarian Republic of Councils). The military operations carried out for the defense of the Great Union cover a longer period, October 1918 – March 1920, and include: the expulsion of enemy forces from the territory of the Old Kingdom; defending the eastern and northeastern borders threatened by Russian Soviet troops; the disarmament of the Austro-Hungarian troops from Bukovina and Transylvania and the defeat of the Hungarian Soviet troops that initiated military operations against the Romanian Kingdom.

The 1919 campaign, the fourth and last stage carried out by the Romanian army in the First World War, puts an end to this terrible armed conflict in which 36 states with a population of over 1.5 billion inhabitants were involved and which brought Romania's significant human losses: “339.117 dead or missing, 75.941 mutilated, more than 200.000 seriously injured and 116.000 prisoners, to which are added more than 650.000 dead among the civilian population due to bombings, reprisals to which it was subjected, diseases caused by war, shortages of medicines and food”. It also brought huge material losses, “the robberies of the occupants for over 700 days between November 1916 – November 1918, on an area of about 100.000 km2, leading to the economic weakening of the country. They represented the transporting 2.161.905 tonnes of cereals and foodstuffs, 1.140.809 tonnes of oil and 422.434 tonnes of other raw materials to Germany, Austria-Hungary, Bulgaria and Turkey; the consumption by the occupation troops (approximately 500.000 soldiers) of over 1 million tons of products (98.440 tons of wheat, 102.304 tons of flour, 5,957 tons of semolina, 21.620 tons of corn, 37.329 tons of vegetables, 125.000 tons of other raw materials, etc.); diminishing the Romanian railway parks with 161 locomotives and 13,165 wagons”.

It should be appreciated that Romania, one of the small countries, before 1918 (with an area of 136.907 km2 and a population of 7.771.341 inhabitants), managed to mobilize 833.600 fighters at the start of the war and ran during the nearly 1,200 days of military action over a million fighters. It should also be noted that during the operations carried out by the Romanian army, during 1916-1919, offensive actions were taken to liberate and defend the national territory on approximately 250.000 km^2 and offensive actions outside the national territory, carried out during the year. 1919, being unforgettable the glorious battles fought on the Carpathians and the Danube, in the passes and in the Romanian Plain, at

https://biblioteca-digitala.ro

the gates of Moldavia and in the west of the Apuseni Mountains, on the Tisza and west of the Tisza, etc.

The Romanian human and material sacrifices were not in vain. Through these sacrifices, Romania has outlined a new map, of the New Romania – Greater Romania, born from its own territories, inhabited by Romanians, but temporarily under others.

Even if in 1918 the New Kingdom or the New Romania was much larger than the Old Kingdom or the Old Romania, the Romanian nation was not integrated in its ethnic borders, important territories remaining beyond the new border. Thus, Crişana de Vest, with the three Crişuri, up to the Tisza, remained with the Hungarians, West Banat, also up to the Tisza, about a third, remained with the Serbs (Serbian Banat and Voivodina) and about 1% of the historical Banat remained in the Hungarians, two thirds of the historical Maramureş, beyond the Tisza, remained on the outside, as well as the Romanian territories from Transnistria to the Black Sea and those south of the Danube, from the Timoc Valley or Tribalia/Podunavia (Romanian region located in eastern Serbia and northwestern Bulgaria, along the Timoc River and in the mountain areas adjacent to it), etc. Therefore, it is not wrong to say that another Romania lives around Romania.

The popular will and the stages of the Great Union. Along with the bloody military campaigns mentioned, the popular will was the foundation of the Great Union. Thus, on April 9th, 1918, the Country Council decided in Chisinau, with a majority of votes, in the meeting chaired by Ion Inculeţ, the union of Bessarabia with the Kingdom of Romania; on November 28th, 1918, the General Congress of Bukovina (whose work took place in the Synodal Hall of the Metropolitan Palace of Chernivtsi), decided the Unconditional and Eternal Union of Bukovina, in its old borders to Ceremuş, Colacin and Nistru, with the Kingdom Romania; on December 1st, 1918, in the Orthodox Church from Alba-Iulia and in the Union Hall (the place of the Meeting of the Constituent National Assembly) was fulfilled the golden dream of all Romanians – the creation of Greater Romania – act accomplished by the proclamation of the union of Transylvania with the Kingdom of Romania, to which the two Romanian Churches from Transylvania made an important contribution: Orthodox and Greek Catholic.

The three Romanian unionist acts, carried out during 1918, are recognized after the end of the First World War at the Paris Peace Conference, opened on January 18th, 1919, with the mission of outlining a new political and territorial order in Europe, by virtue of the principle nationalities and the right of peoples to self-determination, one of the fundamental tasks being the international consecration of newly emerged or reunited states through the disappearance of the Austro-Hungarian, Ottoman and Tsarist empires.

This new order was based on the proposals of US President Woodrow Wilson (“The 14 Points”), especially on the principle of nationalities, which allowed territorial concessions, which was considered a guarantee of peace in the newly created states, but for the peoples of Eastern Europe (including for

https://biblioteca-digitala.ro

Romanians) also mattered the “Declaration on the Self-Determination of the Peoples of Former Tsarist Russia”, launched by Lenin. Thus, instead of Austria-Hungary, the new nation-states Austria, Czechoslovakia, the Serbo-Croatian-Slovenian Kingdom and Hungary appeared, the Polish state was rebuilt, and Romania completed its union.

In this context, the Great Union was achieved – the epic of our Romanian universe –, being the result of combined actions, of the sacrifices during the war, of the collaboration between the political and cultural elites of the Romanians, but also of the efforts of the Romanian diplomacy.

The treaties that consecrated the union of the Romanians. The three old Romanian provinces – Bessarabia, Bucovina and Transylvania – each went through three distinct stages in national reunification (autonomy, independence and actual union). It was a complex, democratic and plebiscitary process that demonstrated the general will for unity, and their union with Romania is not the work of the great powers or the peace treaties of 1919-1920, but of the national emancipation movement and the decisions taken in Chisinau, Chernivtsi and Alba Iulia in 1918, the peace treaties concluded at the end of the First World War being the international legal acts that consecrated the three episodes of the Great Union: Chisinau (April 9th, 1918), Chernivtsi (November 28th, 1918) and Alba Iulia (1st December 1918).

Thus, the treaties signed with Austria (Saint Germain en Laye, September 10th, 1919), Bulgaria (Neuilly sur Seine, November 29th, 1919) and Hungary (Trianon, June 4th, 1920) recognize the inalienable rights of the Romanian state. on Bukovina (Romanian territory, occupied by the Habsburgs in 1774), the whole of Dobrogea (by reconfirming the Romanian-Bulgarian border in 1913, drawn by the Peace of Bucharest) and Transylvania (Romanian territory subject to the Kingdom of Hungary, later the Austrian Empire and the Austro-Hungarian Empire), and on October 28th, 1920, through the Peace Treaty of Paris, the union of Bessarabia (Romanian territory occupied by the Russians in 1812) with Romania is officially recognized.

All these agreements were part of the system of treaties established at the Paris Peace Conference, which legally regulated the balance of power created by the First World War and had among its fundamental tasks the international consecration of newly emerged or reunited states through the disappearance of the Austrian empires. Hungarian, Ottoman and Tsarist. For us Romanians, these treaties are acts of international recognition and consolidation of the Great Union.

The Peace Treaty of Saint-Germain-en-Laye, concluded on September 10th, 1919 between the Allied Powers (Entente) and Austria, is the birth certificate of the republics of Hungary, Czechoslovakia, Poland and the Serbo-Croatian-Slovenian Kingdom, recognizing the union Bucovina with the Kingdom of Romania and South Tyrol's affiliation with Italy, possible following the capitulation of Austria-Hungary on November 3rd, 1918, following its defeat at the Battle of

https://biblioteca-digitala.ro

Vittorio Veneto, followed by the end of World War I and the dismemberment of the Austro-Hungarian Empire.

The Treaty of Saint-Germain is the first international act recognizing the union of Bukovina with Romania, on November 28th, 1918 and which enshrines the entry of this ancient Romanian territory, occupied by the Habsburgs in 1774, into its composition.

The Neully sur Seine Peace Treaty, signed on November 27th, 1919, when representatives of the Allied Powers reached an agreement with representatives of the government in Sofia, reconfigured the borders of the Bulgarian state by ceding areas to Greece and the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes. and by the return of Dobrogea to Romania, in accordance with the provisions of the 1913 Treaty of Bucharest.

Bulgaria entered the war on October 11th, 1915 with the Central Powers, its participation including military operations in the Balkans and Eastern Europe (including Romania), carried out until September 24th, 1918, when the commander of the Bulgarian army demanded an armistice. war being September 29th, 1918).

The provisions of this treaty were considered by Bulgaria a national catastrophe, so with the outbreak of World War II, it again sided with Germany in order to recover the territorial losses imposed on November 27th, 1919.

The Treaty of Trianon, of June 4th, 1920 (the main theme of this volume). After the unconditional surrender of Germany (Nov. 11th, 1918) and the conclusion of the Belgrade Armistice (Nov. 13th, 1918), Hungary was to withdraw its troops from its strictly national territory, but did not abide by this agreement. With the coming to power of the Communists, the newly proclaimed Hungarian Republic of Councils did not recognize the Belgrade Armistice, and on July 20th 1919 the Hungarian army carried out the first attack on Romanian troops east of the Tisza. The counter-offensive of the Romanian army came shortly after, with the consent of the Allied Powers, it being considered a campaign for the “peace of Europe”, then threatened by the spread of Bolshevism. Thus, Bolshevism in Hungary and the Hungarian population protected from communist massacres were crushed.

By this treaty, which ended the First World War – signed in the Palace of the Great Trianon at Versailles, by the victorious Allied and Associated Powers, including Romania, on the one hand, and Hungary, on the other, as the successor state of the Empire The Austro-Hungarians, defeated in this great and bloody armed conflict, have done historical justice in Romania's dispute with Hungarian expansionism and extremism. The union of Transylvania (including Banat – Romanian historical region, between Mureş, Tisza and Danube, divided between Romania, Serbia and Hungary, with a rectification of the Romanian-Serbian border, on April 10th) has now been legally recognized and enshrined. 1924 –, Crişana, Maramureş and Sătmar) with the Romanian Kingdom and the border between Romania and Hungary and between Romania and Serbia was established.

https://biblioteca-digitala.ro

The Romanian delegation, led, in a first phase, by Prime Minister Ion. I.C. Brătianu, engaged in a real diplomatic battle, in which Queen Maria was directly involved and whose role was huge, she had numerous meetings with the world's greatest before whom she successfully pleaded for the cause of Romania.

Considering itself unjust, Hungary stated that it had signed the treaty due to circumstances, but did not recognize it. Shamelessly, Hungary doesn't recognize it even today, a hundred years after he signed, complaining for so long at the gates of the world's powers, for no reason, for something that never belonged to you.

Academician Ioan Aurel Pop – president of the Romanian Academy, says that "Trianon means for Romania one major thing: the international recognition of the historic decision of Alba Iulia, taken by the Romanian people, in accordance with the level reached by the democracy of the time and the right of peoples to decide their own fate". He adds: «The decision to unite Transylvania with Romania was taken by the majority of the inhabitants of the province, represented at the Great National Assembly in Alba Iulia, on December 1st, 1918, by 1228 delegates elected and empowered with deliberative voting rights. Following this act from December 1st, 1918, the union was effectively achieved, the Romanian administration imposing itself everywhere in the territory concerned.

The Treaty of Trianon, signed on June 4th, 1920, enshrined internationally the union achieved by the Romanians in 1918, fixed the border with Hungary and solved several other detailed legal problems. Therefore, what the Romanian people did in 1918 was recognized in international legal terms in 1920. The internal legal recognition of the Great Union was fulfilled by King Ferdinand and the Romanian Parliament, at the end of 1918 and at the beginning of 1919.

The only country that claimed and claims that the removal of Transylvania from the "body of historical Hungary" took place in 1920 is Hungary, which does not de facto recognize the democratic decision of union, that is the Resolution of the Grand National Assembly in Alba Iulia».

The Treaty of Trianon was voted in the two chambers of the Romanian Parliament on 17th and 26th August 1920, the law for ratification being promulgated by royal decree on 30th August 1920, it entered into force on 26th July 1921, and the Hungarian Parliament debated and voted the law for the ratification of the Treaty of Trianon on November 11th-13th, 1920.

The Paris Peace Treaty of October 28th, 1920, signed on the one hand by Romania and on the other by the Allied Powers (France, Great Britain, Italy and Japan), aimed to recognize the union of Bessarabia with Romania, but it did not enter into force due to the fact that Japan did not ratify it.

However, the treaty is an act of international recognition of the historical vote of the Country Council of March 27th, 1918, of Romania's sovereignty over the territory of Bessarabia, of its union with Romania based on the right of peoples to self-determination, mentioning, historically, geographically, ethnographic and economic the Romanian character of the province between the Prut and the Dniester.

https://biblioteca-digitala.ro

The first article of the treaty states: *The High Contracting Parties declare that they recognize Romania's sovereignty over the territory of Bessarabia, between the current Romanian border, the Black Sea, the course of the Dniester from its mouth to the point where it is cut by the old border between Bukovina and Bessarabia. and this old frontier* ("Official Monitor", April 7th, 1922). But under international law, a treaty enters into force after ratification by all signatory states. In 1922, the treaty was ratified by Romania and the United Kingdom, in 1924 by France, and in 1927 by Italy. The most serious shortcoming of the treaty was the lack of prior agreement with the Soviet Union on this issue. For this reason, Japan (which did not want a conflict with its great neighbor) did not ratify this treaty and, consequently, it did not produce its legal effects.

The union of Bessarabia with Romania, on March 27th, 1918, was never recognized by the Soviet Union, and the efforts of Romanian diplomacy for the international legal recognition of the act of union were brutally interrupted by the Soviet invasion of the province, after the Ultimatum of June 26th, 1940.

Territorial losses as a result of anti-Romanian agreements: German-Russian, German-Italian-Hungarian and German-Bulgarian. On August 23rd, 1939, one of the most heinous agreements in the history of Europe was signed in Moscow, concluded between Nazi Germany and Soviet Russia – *the Ribbentrop-Molotov Pact* (Hitler-Stalin Pact) – by which Central and Eastern Europe was divided into spheres of influence between the two great powers. The Soviet-Nazi pact contained three clauses: the first concerned the division of Finland and the three Baltic states (Lithuania, Latvia, Estonia), the second concerned Poland, by delimiting it along the Narev, Vistula and San rivers, even its possible disappearance as an independent state. and the third concerned Bessarabia (to which the Soviet side continued to show a special interest). By virtue of this secret protocol, Hitler invaded Poland on September 2nd, 1939 and started World War II, dictated the surrender of northern Transylvania to Hungary and southern Dobrogea to Bulgaria, and Stalin operated with a pencil on the map. Eastern Europe, at will, breaking in turn Bessarabia and Northern Bukovina from the body of Romania.

Thus, on the evening of June 26th, 1940, Molotov asked the Royal Government of Romania to return Bessarabia and cede to the Soviet Union the northern part of Bukovina (according to the map, which was intentionally not sent with the note, but later). The answer was expected on June 27th, 1940. It was given, but not punctually, but in a note in an attempt to gain time, which displeased the Soviets, who on the night of June 27th/28th, 1940, send to the Government of Romania an *Ultimate Note* informing it that within 4 days, starting with June 28th, at 14.00 (after Moscow time), to evacuate the troops from the territory of Bessarabia and Northern Bukovina, at the same time the Soviet troops following to occupy these territories and the main cities: Chernivtsi, Chisinau and the White Fortress. An answer was requested no later than June 28th, at 12.00 (Moscow time).

https://biblioteca-digitala.ro

This was followed by the *Vienna Dictate*, an international act signed on August 30th, 1940 by which Romania was forced by Nazi Germany and fascist Italy, during World War II, to cede almost half of Transylvania's territory in favor of hortistic Hungary, through a revisionist policy, he wanted to gain the territories lost as a result of the defeat in the First World War by the Treaty of Trianon.

Then, on September 7th, 1940, by the *Treaty of Craiova*, signed at the Jean Mihail Palace (current Art Museum) between Romania and Bulgaria, the southern part of Dobrogea (South Dobrogea or the Quadrilateral, Durostor and Caliacra counties) became part of Bulgaria, following the decision taken by Hitler on 15th June 1940 at his meeting in Berchtesgaden with the Bulgarian Prime Minister; it was a deliberate decision, a dictate. Returning to the Soviet Ultimatum of June 1940, we recall that the Romanian Government decided to withdraw from Bessarabia and Northern Bukovina without a fight, a decision with disastrous consequences for millions of Romanians, and in its response on June 28th, 1940 it said that "to avoid serious consequences they would have to resort to force and open hostilities in this part of Europe, they are forced to receive the conditions of evacuation". The answer does not recognize any border, but only refers to the fact that "he is forced to receive the conditions of evacuation." Therefore, the issue of the Romanian-Soviet border was not negotiated, the Romanian Government not commenting on it, but the following conventions and treaties speak of the border with the USSR as if it had been established by mutual agreement in June 1940.

Thus, on September 12th, 1944, the Communist Government of Romania signed the Armistice Agreement with the Governments of the Soviet Union, the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland and the United States of America, which states: *The state border between the USSR and Romania, established by the Soviet-Romanian Agreement of June 28th, 1940.*

Then, the Paris Peace Treaty of February 10th, 1947, concluded after the Second World War, after the Peace Conference of July 29th – October 15th, 1946, between Romania, incorrectly considered a defeated state (although it fought in the last part of the war against Germany was included among the defeated countries of the Axis: Italy, Hungary, Bulgaria, Finland) and Allies (United States, United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland, Soviet Union, China, Australia, Canada, Czechoslovakia, Yugoslavia, etc.), as winners, stipulates that: *The borders of Romania, indicated on the map attached to this treaty, will be those that were in existence on January 1st, 1941, except for the Romanian-Hungarian border.*

The Treaty of Paris enshrines the current borders of Romania, which received back Northern Transylvania, given by Hitler to Hungary, through the Vienna Dictate (1940), but Romania lost Bessarabia, Northern Bukovina and Herta Land to the Soviet Union. and was forced to pay it US $ 300 million for eight years in goods: petroleum products, grain, wood, etc.

https://biblioteca-digitala.ro

So, “Today, 100 years after the signing of the Treaty of Trianon, Romania lives in a border, as a result of the Ribbentrop-Molotov agreement and the Treaty of Craiova, but in a Greater Romania, incomparable to that of before December 1st, 1918”, says professor Ioan Aurel Pop.

After the fall of communism and the dismemberment of the Soviet Union (December 26th, 1991), the territorial concessions enshrined in the Paris Peace Treaty of February 10th, 1947, could be corrected. But, instead of doing so, the Romanian government did not exploit a historic opportunity by signing a treaty renouncing the Romanian territories incorporated into the former Soviet Union, now part of Ukraine.

Thus, not taking into account the Declaration of the Romanian Parliament on the Ribbentrop-Molotov Pact and its consequences for our country, adopted on June 24th, 1991, by unanimous vote, the power in Bucharest abandoned Romania's legal claims regarding Northern Bukovina, Herta Land, the counties of Southern Bessarabia (historical Bessarabia) and the Island of Snakes, by the Treaty on the relations of cooperation and good neighborliness between Romania and Ukraine, signed in Constanţa, on June 2nd, 1997, ratified by the Romanian Parliament, by Law no. 129/14 July 1997, a statement stating:

On behalf of the Romanian People, the Romanian Parliament condemns this pact as ab initio null and void. Likewise, the direct consequence of these secret agreements between Stalin and Hitler – the Soviet Government's final notes of June 26th and 27th – followed by the forced occupation of Bessarabia, northern Bukovina, and the Land of Herzka against the will, must be considered. the population of these ancient Romanian territories, an action that represented a brutal violation of the sovereignty, independence and territorial integrity of Romania.

…what our Slavic neighbors in the east did not obtained through the Paris Peace Treaty of February 10th, 1947, signed by a communist government, they now receive from their descendants, victims of communism!” (Eleodor Focşeneanu, in "Romania liberă", Feb. 10th, 1997).

Also, in the almost thirty years since the collapse of the Soviet Union, the recovery of the territory that constitutes the Republic of Moldova, a state that declared its independence on August 27th, 1991, was also missed. Referring to the consequences of these anti-Romanian agreements, academician Ioan Aurel Pop says:

“The situation of Romanians living outside Romania's borders and around these borders has changed for the worse. In Bessarabia, the communist regime of President Dodon forced the region closer to Moscow, stopping the manifestations of Romanian identity and persecuting the promoters of unionist ideas. In Ukraine, the offensive against the Romanian language and Romanian schools continues. In Serbia, some Romanians are severely discriminated against and abusively baptized Vlachs. They do not enjoy any democratic rights regarding the preservation of their Romanian identity. In Bulgaria, the Romanian

https://biblioteca-digitala.ro

ethnic community is not recognized and benefits only from the right of cultural association. In Hungary, Romanians are almost completely assimilated. What about the Romanians in the Balkans, who are part of the three southern branches of our people (Aromanians, Megleno-Romanians, Istro-Romanians)? The principle of «divide and rule» is the order of the day: Romanians in several places are divided, artificially, into Romanians and Moldovans, into Romanians and Vlachs, and the deliberate confusion between Romanians and Roma is systematically cultivated in certain circles." (Https://r3media.ro/prof-ioan-aurel-pop-presedintele-academ.../).

*
* *

Through this volume, entitled *The First World War and the Great Union of Romanians. 100 years since the signing of the Peace Treaty of Trianon (1920-2020)*, the "Priest Dumitru Bălaşa" Center for Historical Research of the "Regina Maria" National Association of the Cult of Heroesconcludes the third and last stage of the research program "In the footsteps of the nation's heroes and martyrs", carried out between 2016-2020, dedicated to the First World War and the Great Union.

Author: Eugen Petrescu
Translator: Dragoş Marinoiu

https://biblioteca-digitala.ro

Notă asupra volumului

Volumul acesta, intitulat *Primul Război Mondial şi Marea Unire a Românilor. 100 de ani de la semnarea Tratatului de Pace de la Trianon (1920-2020)*, al cincilea şi ultimul din Colecţia „Centenarul Marii Uniri”, pune în valoare fapte, evenimente şi stări legate de tratatul care a consfinţit juridic, la nivel internaţional, încheierea păcii Puterilor Aliate cu Ungaria la finalul Primului Război Mondial şi recunoaşterea unirii românilor din Transilvania, Banat, Crişana, Maramureş şi Sătmar la 1 Decembrie 1918, la Alba Iulia, cu ţara mamă, România.

Lucrarea este publicată la Editura Universitaria din Craiova în 2020 şi este rezultatul programului de cercetări istorice intitulat „Pe urmele eroilor și martirilor neamului”, iniţiat de Centrul de Cercetări Istorice „Pr. Dumitru Bălaşa” al Asociaţiei Naţionale Cultul Eroilor „Regina Maria”. Aceasta cuprinde 51 din cele peste 60 de lucrări științifice, articole, interviuri şi albume foto înscrise la Simpozionul Național de Istorie „România în Primul Război Mondial”, ediția a V-a – „Tratatul de la Trianon, 1920. Centenar”, programat a se desfăşura la Cetatea Severinului, din municipiul Drobeta-Turnu Severin, judeţul Mehedinţi, în zilele de 28-29 februarie 2020. Din motive întemeiate, simpozionul a fost reprogramat pentru zilele de 25-26 aprilie, în cadrul manifestărilor prilejuite de Zilele Severinului (23-26 aprilie 2020), ulterior reprogramat pentru data de 6 mai 2020, în cadrul manifestărilor *Mehedinţi – istorie, cultură şi spiritualitate* (ed. a XIII-a), ce urmau a se desfăşura la Centrul Cultural-Misionar „Sfântul Ioan Gură de Aur” al Episcopiei Severinului şi Strehaiei din Drobeta-Turnu Severin, acţiuni nesusţinute din cauza restricţiilor impuse de apariţia coronavirusului Covid-19 şi declararea stării de alertă pe teritoriul României, începând cu data de 16 martie 2020.

Autorii lucrării sunt: Nicolae-Gabriel Albinaru, Grigore Buciu, Dumitru Cauc, Mirela Otilia Ciobanu, Dinică Ciobotea, Ion Leone Gavrilă-Ciobotea, Gabriel Croitoru, Constanțiu Dinulescu, Anette Bauer-Dugălia, Gheorghe Dumitrașcu, Florin Epure, Dumitru Garoafă, Elena Georgescu, Otilia Gherghe, Ilie Gorjan, Constantin Mănescu-Hurezi, Ioan Lisnic, Corvin Lupu, Dumitru Matei, Octavian Moşin, Tudor Nedelcea, Dan Oberşterescu, Alexandru Oşca, Ion Pâlşoiu, Eugen Petrescu, Ion Al. Popescu, Radu Racoviţan, Bogdan Emanuel Răduţ, Tudor Rățoi, Victor Roncea, Oleksandr Rusnak, Ionuț Săraru, Vasile Sârbu, Costin Scurtu, Ion Soare, Mihai Sporiş, Laurențiu-Ștefan Szemkovics, ÎPS Varsanufie şi Radu Ștefan Vergatti.

Prefaţa este semnată de către profesorul Gheorghe Dumitraşcu – fondator şi secretar general al Asociaţiei „Forumul Cultural al Râmnicului”, traducerea, sumară, în limba engleză, este semnată de profesorul Dragoş Marinoiu, iar

https://biblioteca-digitala.ro

tehnoredactarea şi grafica sunt opera tehnicienilor Simona Dobrete şi Andrei-Robert Dobrete. Cei 39 de autori (istorici, arhivişti, filologi, scriitori etc.), prefaţatorul, traducătorul şi tehnicienii tehnoredactori şi graficieni, ce contribuie la întregirea acestui volum omagial, sunt prezentaţi pe scurt în *Tabla auctorială*, situată înainte de *Cuprins*.

Volumul are 762 pagini format B5 şi este structurat pe patru părți – tema principală fiind *tratatele de pace din 1919-1920*, cu precădere *Tratatul de Pace de la Trianon, din 4 iunie 1920* –, după cum urmează: prima parte: *România şi pregătirea tratatelor de pace* (p. 61-236); a doua parte: *Semnarea Tratatului de la Trianon (4 iunie 1920)* (p. 237-454); a treia parte: *Pagini din martiriul generaţiei Marii Uniri* (p. 455-532), a patra parte: *Marea Unire a Românilor şi Tratatul de la Trianon – interviuri* (p. 533-610). În încheiere, sub genericul *Addenda* (p. 611-762), sunt publicate 10 articole cu o tematică diversă, privitoare la Războiul de Reîntregire a Neamului, la Marea Unire şi Tratatul de Pace de la Trianon.

Coperta este realizată pe fond albastru, cu bandă tricoloră şi îl scoate în evidenţă pe Regele Ferdinand I – supranumit «cel Loial», „pentru că, deşi născut german şi rudă apropiată a Împăratului Germaniei, a aşezat interesul României mai presus de legătura lui de sânge şi a luptat împotriva ţării lui de origine” şi «Întregitorul», pentru că sub domnia sa a fost împlinit „visul românilor, prin Unirea succesivă a Basarabiei, Bucovinei şi Transilvaniei cu Ţara”, la 1918, anul Marii Uniri şi al făuririi României Moderne.

Lucrarea conţine bibliografie şi o serie de anexe (hărţi, schiţe, ilustraţii foto etc.).

Mulţumirile şi recunoştinţa noastră se îndreaptă către cei ce prin diplomaţie şi eroism au realizat România Mare şi către cei ce au trudit la realizarea acestui volum, care întregeşte pentalogia cu titlul Colecţia „Centenarul Marii Uniri”, o frumoasă şi valoroasă epopee istorică naţională.

Eugen Petrescu

https://biblioteca-digitala.ro

Remarks on the volume

This volume, entitled The First World War and the Great Union of Romanians. 100 years since the signing of the Peace Treaty of Trianon (1920-2020), the fifth and last in the "Centenary of the Great Union" Collection, highlights facts, events and facts related to the treaty that has legally established, at international level, the conclusion of the peace between the Allied Powers and Hungary at the end of the First World War and the recognition of the Union of the Romanians from Transylvania, Banat, Crişana, Maramureş and Sătmar on December 1st, 1918, in Alba Iulia, with the Mother country, Romania.

The paper is published at the University Publishing House of Craiova in 2020 and it represents the result of the historical research program entitled "In the footsteps of the nation's heroes and martyrs", initiated by the „Pr. Dumitru Bălaşa" Center for Historical Research of the "Regina Maria" National Association of Heroes' Cult. It includes 51 of the over 60 scientific papers, articles, interviews and photo albums submitted to the National Symposium on History "Romania in the First World War", 5th edition – "Treaty of Trianon, 1920. Centenary", scheduled to take place in the Severin Fortress, from Drobeta-Turnu Severin municipality, Mehedinţi county, on February 28th-29th, 2020.

For good reasons, the symposium was rescheduled for April 25th-26th, during the events of the Severin Days (April 23rd-26th, 2020), later rescheduled for May 6th, 2020, during the event "Mehedinti – history, culture and spirituality" (13th ed.), which was to take place at the "Saint John Chrysostom" Cultural-Missionary Center of the Episcopate of Severin and Strehaia in Drobeta-Turnu Severin, unsustainable actions due to restrictions imposed by the appearance of coronavirus Covid-19 and declaration of the state of alert on the Romanian territory, starting on March 16th, 2020.

The authors of the paper are: Nicolae-Gabriel Albinaru, Grigore Buciu, Dumitru Cauc, Mirela Otilia Ciobanu, Dinică Ciobotea, Ion Leone Gavrilă-Ciobotea, Gabriel Croitoru, Constanțiu Dinulescu, Anette Bauer-Dugălia, Gheorghe Dumitrașcu, Florin Epure, Dumitru Garoafă, Elena Georgescu, Otilia Gherghe, Ilie Gorjan, Constantin Mănescu-Hurezi, Ioan Lisnic, Corvin Lupu, Dumitru Matei, Octavian Moşin, Tudor Nedelcea, Dan Oberşterescu, Alexandru Oşca, Ion Pâlşoiu, Eugen Petrescu, Ion Al. Popescu, Radu Racoviţan, Bogdan Emanuel Răduţ, Tudor Rățoi, Victor Roncea, Oleksandr Rusnak, Ionuț Săraru, Vasile Sârbu, Costin Scurtu, Ion Soare, Mihai Sporiş, Laurențiu-Ștefan Szemkovics, ÎPS Varsanufie and Radu Ștefan Vergatti.

https://biblioteca-digitala.ro

The forward is signed by Professor Gheorghe Dumitraşcu - founder and general secretary of the "Cultural Forum of Râmnic" Association, the English translation of the summary is signed by Professor Dragoş Marinoiu, and the word processing and graphics represent the work of editors Simona Dobrete and Andrei-Robert Dobrete. The 39 authors (historians, archivists, philologists, writers, etc.), the preface, the translator and the technical editors and graphic artists, who contribute to the completion of this homage volume, are briefly presented in the Author's List, located before Contents

The volume has 762 B5 page size and is structured in four parts – the main theme being the peace treaties of 1919-1920, especially the Peace Treaty of Trianon, of June 4th, 1920 –, as follows: first part: Romania and preparation of peace treaties (p. 61-236); second part: Signing of the Treaty of Trianon (June 4th, 1920) (p. 237-454); third part: Pages from the martyrdom of the Great Union generation (p. 455-532), fourth part: The Great Union of Romanians and the Treaty of Trianon – interviews (p. 533-610). Finally, under the title Addenda (p. 611-762), 10 articles with a diverse theme are published, regarding the War of the Reunification of the Nation, the Great Union and the Peace Treaty of Trianon.

The cover is made on a blue background, with a tricolor band and highlights King Ferdinand I – nicknamed “the Loyal”, “because, although born German and a close relative of the Emperor of Germany, he placed Romania's interest above his blood and fought against his country of origin” and “The Integrator”, because under his rule was fulfilled “the dream of Romanians, through the successive Union of Bessarabia, Bukovina and Transylvania with the Country”, in 1918, the year of the Great Union and the creation of Modern Romania.

The paper contains a bibliography and a series of annexes (maps, sketches, photo illustrations, etc.).

Our thanks and gratitude go to those who, through diplomacy and heroism, made Greater Romania and to those who worked hard to make this volume, which completes the pentalogy entitled Collection “Centenary of the Great Union”, a beautiful and valuable national historical epic.

Author: Eugen Petrescu
Translator: Dragoş Marinoiu

https://biblioteca-digitala.ro

PARTEA I

ROMÂNIA ŞI PREGĂTIREA TRATATELOR DE PACE

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

ASPECTE PRIVIND PROBLEMATICA MINORITĂŢILOR NAŢIONALE DIN ROMÂNIA ÎN PREAJMA ÎNCHEIERII TRATATELOR DE PACE DE DUPĂ PRIMUL RĂZBOI MONDIAL. DISCURSUL PROFESORULUI A.C. CUZA ÎN PARLAMENTUL ROMÂNIEI (17-18 IULIE 1918)

Corvin Lupu

Către finele Primului Război Mondial, românii din România și din provinciile românești aflate în componența statelor vecine au ajuns în etapa conștientizării situației politico-naționale în care se găseau, iar elitele naționale românești identificaseră adversitățile și interesele care determinau anumite susțineri internaționale în România, într-un cuvânt intraseră într-un moment al sintezelor prielnic stabilirii de strategii naționale și de programe politice.

Una dintre marile probleme ale istoriei moderne și contemporane a României era încă de atunci și mai ales atunci, problema presiunii pe care o exercitau minoritățile naționale, în special evreii, prin intermediul marilor puteri, în scopul obținerii de drepturi cât mai multe și mai mari posibile, care să le asigure o situație privilegiată în noul context intern și internațional care se profila odată cu încheierea războiului mondial.

În cele mai multe cazuri, presiunile asupra autorităților române erau exercitate în momente dificile, în momente în care românii aveau nevoie de sprijinul marilor puteri pentru promovarea unor interese naționale importante. Existau precedente ale acestei situații, datând încă din perioada de început a existenței statului național român. Această situație avea să se prelungească cu intensitate până la încheierea tratatelor de pace de după Primul Război Mondial și să continue apoi pe parcursul întregii perioade interbelice. Fenomenul avea să fie întrerupt în perioada celui de-Al Doilea Război Mondial, ca apoi, după 1944, minoritățile naționale să preia controlul asupra punctelor cheie ale societății românești, situație menținută până la extinderea procesului de românizare a societății românești și de promovare a unei politici naționale suverane de către regimul socialist de stat, în perioada ultimilor ani de viață ai lui Gheorghe Gheorghiu-Dej și pe toată durata de un sfert de veac a conducerii țării de către Nicolae Ceaușescu.

Problematica minorităților naționale a fost una de mare importanță și după al Doilea Război Mondial. După înființarea de către regimul judeo-bolșevic a Securității, cei doi șefi ai ei, Timofei Bodnarenko (Gheorghe Pintilie) și Boris Grünberg (Alexandru Nikolschi), ca și toți cei zece șefi de direcții centrale ai Securității „Poporului” erau minoritari etnici, majoritatea evrei[1]. Securitatea nu a fost o instituție românească, chiar

[1] În statisticile oficiale din România Socialistă procentul de minorități naționale din aparatul de partid

https://biblioteca-digitala.ro

dacă astăzi de ororile ei sunt acuzați doar etnici români, singurii condamnați fiind doi torționari de etnie română care făceau parte dintre ultimele verigi ale lanțului de comandă al gulagului judeo-bolșevic. În temnițele regimului de sorginte sovietică din România s-au aflat doar o parte dintre acei evrei care au fost descoperiți a fi fost agenți ai Siguranței Statului și care au denunțat comuniști.

De asemenea, menționăm că, după decembrie 1989, prin legislație nu s-a prevăzut și nu s-a luat nici o măsură împotriva minoritarilor torționari și erodatori ai ființei naționale românești, în schimb, s-a legiferat foarte dur împotriva unora dintre cei mai mari savanți, gânditori, scriitori și oameni de știință de etnie română, sub motivația că au făcut parte din Mișcarea Legionară, etichetată în mod fals din punct de vedere științific ca fiind „fascistă". Or, Mișcarea Legionară a fost analizată de experții Aliați în cadrul Procesului de la Nürnberg, care a constatat că ea nu poate fi acuzată de fascism. La Nürnberg, Mișcarea Legionară nu a fost acuzată de nimic și nici desființată, așa cum s-a procedat cu absolut toate organizațiile fasciste din Europa. Actualele acuzații de „fascism" aduse tardiv și în mod fals Mișcării Legionare, în special de către unii reprezentanți ai unor organizații evreiești, dar și de către unii slujitori ai lor de alte etnii, inclusiv români, ca și prevederile *Legii 2017/2015*, pe care autorul acestor rânduri o consideră aberantă, nu au suport științific. Mai sus numita lege este aberantă și pentru că recunoaște ca valabile și obligatorii de respectat toate sentințele judecătorești pronunțate de Tribunalul „Poporului" și de instanțele militare din perioada stalinisto-hrușciovistă împotriva elitelor naționale românești și a mișcării naționale de rezistență împotriva regimului sovietic impus în România. În acest fel, devine vizibilă legătura directă și acțiunea peste timp, îndreptată în aceeași direcție, a regimurilor de după 1944 și de după 1989. De altfel, după lovitura de stat din decembrie 1989, minoritățile naționale au preluat din nou controlul total asupra României, prima grupare conducătoare a României fiind formată aproape exclusiv din minoritari ascunși și deghizați în români sau declarați (Iliescu, Roman, Brucan, Militaru, Măgureanu, Bârlădeanu, Marțian, Bujor Sion etc.). La ora scrierii acestor rânduri, președintele, prim-ministrul, șeful SRI, d-na comisar european din partea României și alte multe „puncte cheie" sunt deținute de minoritari etnici. În ultimele decenii, poliția politică din România și numărarea voturilor în timpul alegerilor a fost efectuată în principal tot de minoritari etnici (C. Lascu/Kövesi, M. Opriș ș.a.). Din această cauză, considerăm că și în zilele noastre rolul minorităților naționale este unul foarte mare, în ceea ce privește decizia politico-administrativă și poziționarea României în perioada contemporană și recentă și depășește cu mult ponderea lor numerică în societatea românească.

Am făcut această foarte scurtă incursiune în afara cadrului temporal al anului 1918 la care ne referim în principal în prezentul articol, tocmai pentru a sublinia importanța

este menționat pe baza propriilor declarații ale persoanelor, or evreii au adoptat nume românești și s-au declarat în fals a fi etnici români în autobiografiile de la dosarele lor de cadre, în baza cărora s-a calculat procentul de reprezentare națională în partid, securitate, miliție, justiție și armată. De asemenea, numele numeroșilor țigani nu puteau fi deosebite de cele românești și țiganii se declarau și ei, în majoritate zdrobitoare, a fi români. În perioada ocupației militare sovietice, în Securitate, numărul minoritarilor, cu deosebire al evreilor, a fost covârșitor.

https://biblioteca-digitala.ro

problematicii minorităților naționale în istoria contemporană și recentă a României. Din interese de natură statală și de relații internaționale, istoria raporturilor dintre români și minoritățile naționale a fost mereu politizată, rănile din aceste raporturi au fost cosmetizate sau ascunse majorității populației și, adeseori, această istorie a fost falsificată. Or, aceste implicații de natură politică nu au nici o legătură cu știința istorică și cu adevărul dar produc efecte la nivelul societății, derutând opinia publică, inclusiv pe numeroșii decidenți din societate, tot mai puțin instruiți.

În anul 1923 a fost tipărită lucrarea *Discurs rostit în ședințele Adunărei Deputaților de la 17-18 iulie 1918 asupra proiectului de lege a împământenirei streinilor născuți în țară de D-l Prof. A.C. Cuza*[2].

Profesorul A.C. Cuza s-a născut la Iași, în 1857. A urmat studii la Dresda, Sorbona, Berlin și Bruxelles. A susținut doctorate în Științe Politice, Economie și Drept. A urmat o carieră de mare succes în politică și viața publică, afirmându-se ca unul dintre marii patrioți ai României, urmaș demn al familiei domnitorului Alexandru I. Cuza. Om de mare cultură, A.C. Cuza a colaborat la „Contemporanul" și „Convorbiri literare", a fost adjunct al primarului Iașilor și mulți ani deputat. În 1901 a devenit profesor universitar. A militat împotriva alcoolismului, considerându-l o frână în calea dezvoltării românilor. A pledat în Parlament pentru împroprietărirea generală a țărănimii și pentru votul universal. A avut ca foarte apropiați colaboratori pe A.D. Xenopol, N. Iorga, N. Paulescu, C.Z. Codreanu, O. Goga și alții.

Ședința Camerei Deputaților de marți 17 iulie 1918 a fost condusă de președintele Adunării Deputaților, D.C. Meissner. În deschiderea ședinței, președintele Consiliului de Miniștri și ministru de Interne, Alexandru Marghiloman, a solicitat intervenții din partea celor care doresc să atace proiectul de lege privitor la împământenirea străinilor născuți în România.

Luând cuvântul, profesorul Alexandru C. Cuza arată că cei care au introdus proiectul legii au profitat de faptul că jumătate din țară este ocupată de nemți, iar cealaltă jumătate este sub stare de asediu și populația nemulțumită nu se poate revolta. Profesorul D.D. Pătrășcanu l-a întrerupt pe vorbitor și i-a reproșat că folosește cuvântul „jidan" (p. 5), care nu este un cuvânt parlamentar. Ca urmare, profesorul Alexandru C. Cuza a explicat pe larg de ce este corectă formularea „jidan", față de forma „evreu", care, de fapt, înseamnă „tâlhar".

D.D. Pătrășcanu i-a răspuns lui A.C. Cuza și a menționat că elaborarea proiectului legii s-a datorat solicitării aliaților, referindu-se la germani. Anterior, A.C. Cuza îi numise pe germani „dușmani" (p. 4). Președintele Meissner a intervenit și a spus că germanii nu

[2] *Discurs rostit în ședințele Adunărei Deputaților de la 17-18 iulie 1918 asupra proiectului de lege a împământenirei streinilor născuți în țară de D-l Prof. A.C. Cuza, București, Institutul grafic „Steaua", Str. Vasile Lascăr 40 bis, 1923.* Documentul poartă antetul Camerei Deputaților cu mențiunea problematicii „Jidanii în război". Documente oficiale. Exemplarul studiat de noi poartă o ștampilă cu mențiunea „Biblioteca personală Remus Iliescu-arhitect". În perioada regimului judeo-bolșevic și a ocupației militare sovietice (1944-1958) și după decembrie 1989, arhivele și bibliotecile din România au fost „periate" de numeroase documente, părți din documente, nume evreiești etc., nefavorabile comunităților evreiești, motiv pentru care unele asemenea documente au ajuns să fie rarități.

https://biblioteca-digitala.ro

mai pot fi numiți „dușmani". A.C. Cuza a reformulat și i-a numit pe germani „prietenii Dumneavoastră".

Referindu-se la nenorocirile provocate de evrei, în sensul de a fi: „străini primejdioși existenței noastre naționale", prof. A.C. Cuza a arătat că această primejdie evreiască a fost afirmată de marii gânditori ai românilor, peste care nu se poate trece cu epitetul comod de „antisemiți": Simion Bărnuțiu, Costache Negri, Vasile Alecsandri, Vasile Conta, Mihai Eminescu, Bogdan Petriceicu Hașdeu, Mihail Kogălniceanu.

În continuare, A.C. Cuza a făcut referiri la participarea evreilor la Războiul din 1877-1878, arătând că la el au participat 60.000 de militari români și 900 de evrei. Au murit 2.107 români și au dispărut 4 evrei, nu morți, ci dispăruți. Pentru acest sacrificiu evreii au fost recompensați cu 1.000 de împământeniri. A.C. Cuza a îndemnat asistența din sala Camerei Deputaților să consulte documentele oficiale în baza cărora a oferit datele de mai sus. Aceste documente oficiale au fost publicate în lucrarea colectivă a unui grup de ofițeri români intitulată *Istoricul războiului de la 1877-1878*, Partea a II-a și Partea a III-a.

Apoi, A.C. Cuza a subliniat experiențele dramatice avute de ruși în relația cu evreii, în timpul războiului ruso-japonez din anii 1904-1905. Legat de acestea, Cuza a citat lucrarea generalului rus Martynov[3], din Statul Major al Rusiei, intitulată *Quelques lecons de la triste experience de la guerre Russo-Japonaise*, apărută în 1906.

A.C. Cuza a menționat că în anul 1913 s-a făcut o mare greșeală când Take Ionescu a permis intrarea evreilor în școlile de ofițeri, după Războaiele Balcanice[4]. Urmarea a fost că în cele mai grele momente pentru România, în anul 1917, evreii au trădat și au părăsit frontul, în timp ce românii se aflau sub gloanțele inamice, motiv pentru care au murit un număr foarte mare de români.

A.C. Cuza a prezentat Adunării Deputaților o scrisoare-document semnată de 26 de ofițeri și soldați români intrigați de faptul că sunt puși sub comanda unor evrei, vinovați de a trăi neasimilat, parazitar, pe spinarea poporului român.

De asemenea, A.C. Cuza a mai prezentat un document intitulat Copie după Raportul Corpului IV de Armată No. 23 din 12 aprilie 1914 către Marele Stat Major, în care se arata comportamentul incorect al militarilor de etnie evreiască. Documentul era semnat de generalul de divizie Alexandru Lambrino, comandantul Corpului IV de Armată.

Discursul a fost întrerupt ca urmare a încheierii ședinței din 17 iulie și a fost reluat a doua zi. A.C. Cuza și-a reluat discursul arătând că 50% dintre evrei s-au sustras mobilizării (recrutării) pentru război. El a dat exemplul unui căprar evreu, pe nume Rosen Manes, care i-a scris unei prietene din Germania că și el va reveni în Germania, ca prizonier de război, după ce se va preda. Ulterior a cerut să plece în misiune ca șef de patrulă, i-a condus pe soldații din patrulă direct la germani, cu toții fiind luați prizonieri.

Vorbitorul a mai prezentat și o copie după Raportul Corpului de grăniceri No 3424 din 24 octombrie 1916 către Marele Stat Major, în care se raporta prinderea la Sculeni a unui camion rusesc în care se găseau șase militari dezertori, toți fiind evrei din armata română. El a arătat că doar în cursul unei singure luni, martie 1917, Curtea Marțială din

[3] Este vorba despre generalul rus Evgeniy Ivanovich Martynov (1864-1937).

[4] În perioada 1912-1914, Take Ionescu a fost ministru de Externe și era unul dintre cei mai influenți politicieni ai României.

https://biblioteca-digitala.ro

Iași a condamnat 17 evrei pentru spionaj, dezertare, mituire și insulta superiorului, pentru această din urmă infracțiune pedeapsa fiind de 15 zile de închisoare.

Cuza a mai prezentat o mulțime de documente care atestau rolul dizolvant al evreilor din armata română, ceea ce a condus la necesitatea luării unor măsuri importante. Astfel, comandantul Diviziei a 6-a, generalul Nicolae Arghirescu[5] a transmis tuturor companiilor Ordinul No. 3.011 din 4 iunie 1917, în care, printre altele afirma: „Acei care n-au sufletul pentru război, îi invit să iasă la raport și-i voi trimite înapoi. Acest ordin se va citi în companii tuturor gradelor inferioare de rit mozaic, iar comandanții de corpuri sunt rugați a lucra în această privință la spiritul acestui ordin”.

Într-un alt ordin al aceluiași general Arghirescu se arăta:

„Încă de la începutul războiului am avut ocazia să constat că soldații români de religie mozaică se predau sau dezertează la inamic.

Ordon ca Comandanții tuturor unităților să ia măsurile cele mai potrivite cu situația în care se află unitatea fiecăruia pentru a nu se mai oferi de aici înainte, în nici un chip, soldaților evrei ocazia de a dezerta la inamic. Ei nu vor mai fi întrebuințați în patrulă, în posturile de santinelă, observatori, agenți de legătură, semnalizatori etc. Vor fi supravegheați cu ultima rigoare și puși la lucru înapoia frontului, în condițiuni care prin ele înșile să compenseze îndepărtarea de la posturile periculoase.

Fac răspunzători pe toți comandanții de unități, de dezertațiunile viitoare ale evreilor, cari nu vor putea reuși decât numai datorită nerespectărei acestui ordin”.

În continuarea discursului său, deputatul A.C. Cuza a comentat cele două documente emise de unul dintre cei mai respectați generali ai armatei române. Printre altele, Cuza a arătat că: „Aceste documente de mare importanță pentru istoria noastră militară dovedesc fără replică posibilă că țara nu s-a putut sprijini pe dânșii, că ei n-au participat în mod efectiv la durerile și suferințele noastre și că mai ales în ultimul timp ei nu și-au făcut cu prisosință datoria către patrie, cum zice d. Raportor, fără să-mi spună pe ce se bazează”.

A.C. Cuza a prezentat Camerei Deputaților și Ordinul No. 5.686 din 12 noiembrie 1917 al Marelui Cartier General, secret, referitor la spionajul german în România, din acel moment istoric. Din document reieşea că în București, pe Calea Dudești, la Cafeneaua „Grin” funcționa Școala de spionaj pentru armatele de uscat, condusă de ofițerul Volner. Din rândul personalului școlii mai erau cunoscuți un număr de opt membri toți fiind evrei supuși români. Doi dintre ei erau spioni aflați în misiune, fiind rezidenți la Odessa. De asemenea, a prezentat documente relative la alte două școli/centre de instruire în spionaj ale germanilor din România în Piața Romană din București și din Brăila, fiind făcute cunoscute numele evreilor care erau instruiți a-i spiona pe români în folosul Germaniei.

De îndată ce s-a declanșat anarhia în armata Rusiei, evreii din România i-au contactat pe militarii bolșevici și au început o puternică propagandă bolșevică în rândul militarilor armatei române, considerând că a venit momentul să dezorganizeze și armata României, așa cum au procedat cu armata Rusiei. Era vorba în principal de câteva mii de evrei dezertori din armata română transformați în activiști bolșevici. Ei foloseau minciuna și dezinformarea pentru a-și atinge obiectivele. Astfel, A.C. Cuza a dat citire unui text

[5] Nicolae Arghirescu (1864-1919) s-a distins în mod special în bătălia de la Mărăști.

https://biblioteca-digitala.ro

publicat la Chișinău în ziarul „Svobodnaia Besarabia” (Basarabia liberă-n.a.) No. 70, din 1 Iulie 1917: „Ministrul de Război Brătianu și șeful Cartierului G-ral Presan a dat ordin prin care se oprește ovreilor de a vorbi în jargon, chiar și în cercul familiar; Monumentele religioase ale evreilor sunt batjocorite. Curțile sinagogilor ocupate de grajduri, bucătării, și altele. Presa evreiasca oprită. Rabinii și alte fețe spirituale recunoscute ca improprii serviciului militar, nu se eliberează imediat acasă. În curs de câteva zile au fost obligați a scoate necurățeniile afară din oraș. Se rechiziționează exclusiv casele evreești și nu se opresc de a scoate în ulițe femeile lehuze. În Botoșani, s-a oprit evreilor de a cumpăra producte înainte de ora 12, când, se înțelege, la piață nu se mai află nimic. În spitalele de tifoizi și de exantematici desemnează numai doctori evrei, la front soldații evrei se pun în locurile cele mai periculoase...”

Bazându-se pe aceste informații total false, evreii din Chișinău, în marea lor majoritate dezertori din armata română, au organizat un miting, în cadrul căruia au cerut intervenția guvernului Rusiei și armatei rusești bolșevizate împotriva României. Textul arăta că:

„Noi, cetăţeni şi soldaţi, adunaţi în Chişinău, sala nobilimei, în ziua de 28 Iunie 1917, în număr de 1.500 oameni, ascultând Raportul d-rului Friţgenler, membru în consiliu de deputaţi ai soldaţilor şi ofiţerilor din raionul frontului român, şi pe alţi oratori, despre asupririle neomenoase la care sunt supuşi evreii din România, pe toate terenurile, din partea autorităţilor româneşti, ale instituţiilor şi a persoanelor particulare, luând în considerare că cetăţenii ruşi şi armata, în care evreii sunt într-o proporţie însemnată, se luptă şi-şi varsă sângele pentru dreptate şi principiile umanitare, ale democraţiei mondiale, în deosebi pentru guvernarea de sine a popoarelor, şi că politica practicată în România contra evreilor se împotriveşte acestor principii şi influenţează demoralizând urmata şi cetăţenii ruşi, precum în România aşa şi în Rusia – am decis:

1. Să se obţină de la guvernul provizor şi consiliul deputaţilor, lucratori, soldaţi, veterani, rechemarea diplomaţilor conservatori acreditaţi în România, desemnarea în locul lor altora, care deschis ar apăra principiilor umanitare ale democraţiei.

2. A propus socialiştilor democraţi şi revoluţionari şi uniunei evreilor, militari, să explice părţilor de armată trimise în România situaţia grozavă a evreilor din România şi datoria armatei revoluţionare ruse de a sta în toate cazurile în apărarea celor asupriţi.

3. A cere prin socialiştii revoluţionari şi democraţi din Petrograd, dela internaţionala acţiune asupra democraţiei tuturor ţărilor... să se protesteze şi să lucreze în contra sistemei întrebuinţate în România...

4. A propune organizaţiilor evreeşti militare în Iaşi să cheme un congres al reprezentanţilor armatei şi al delegaţilor diferitelor comitete ale unităţilor armatei, care se luptă şi locuesc în România şi în periferiile ce tind spre ea, pentru a se lămuri mijloacele şi căile unei lupte organizate şi echilibrate împotriva cruzimilor româneşti”.

În continuare, comentând aceste tentative de destabilizare a armatei române și de determinare a unei intervenții a Rusiei Sovietice împotriva României, A.C. Cuza a mai arătat că:

„…la 23 Aprilie 1917, s-a încercat chiar un fel de mişcare revoluţionară la Iaşi, prin intervenţia vestitului anarhist bulgar Racowski, care a ţinut şi un discurs incendiar în Piaţa

https://biblioteca-digitala.ro

Unirei din Iaşi, scăpând apoi de arestare prin fugă, cu ajutorul jidanilor, în deosebi a lui Max Wechsler. În Rusia însă, dezertorii Jidani din armata românească au continuat să se agite, cerând să fie încorporaţi la armata rusească şi căutând a provoca intervenţia guvernului rusesc, revoluţionar, în care ştim că jidanii aveau o influenţă covârşitoare. Astfel, înfăţişându-se ca victime ale revoluţiei ruseşti (?!) ei intervin la guvernul lui Kerenski, după cum se vede din următoarele informaţii, publicate în ziarul „Kiewskaia Mîsli" (Gândul Kievului n.a.) No. 249, din 15 Oct. 1917: «În raportul adresat d-lui A.F. Kerenski, 300 de refugiaţi evrei români, cer să fie egalizaţi ca emigranţi politici, să nu fie citaţi ca dezertori români şi să fie încorporaţi în armata rusească. Generalul Marx, şeful districtului Odessa şi comisarul guvernului Harite, au promis de a susţinea raportul lor. În protestul adresat lui Kerenski, evreii spun: „pentru fiecare izbândă a revoluţiei ruseşti, noi evreii plătim cu lacrimile mamelor, femeilor şi copiilor noştri, cu suferinţele şi cu sângele nostru. Oligarhia românească se răsbună, noi suntem un element oprimat, pentru că punem o mare încredere în revoluţia rusească»".

În continuarea intervenției sale, A.C. Cuza a arătat Adunării Deputaților documente care atestă solidaritatea evreilor din România cu revoluția din Rusia și sprijinul pe care evreii îl acordau acesteia, încă din perioada guvernului Kerenski. În acest sens, A.C. Cuza a prezentat și un document cuprinzând memoriul adresat de 300 de refugiați evrei în Rusia, adresat prim-ministrului A.F. Kerenski.

Privitor la acțiunile evreiești, purtate sub conducerea lui Christian Rakovsky împotriva instituțiilor României, A.C. Cuza a prezentat plenului Camerei Deputaților un memoriu al generalului Vivescu[6] adresat Ministerului de Război, în aprilie 1918. Din cuprinsul memoriului, A.C. Cuza a prezentat, printre altele, faptul că dintre cele câteva mii de dezertori și nesupuși care au trecut în Rusia, 60% au fost evrei, 20% bulgari și lipoveni și doar 2% români. Toți aceștia au avut un comportament antiromânesc, cu toate că au fost beneficiari de ajutoare bănești acordate tuturor refugiaților fără mijloace. Memoriul generalului Vivescu făcea referire și la acțiunile bolșevicilor împotriva românilor, ocazie cu care cei mai agresivi au fost evreii.

A.C. Cuza a însoțit discursul său și cu o serie de declarații ale unor foști prizonieri români, luați de germani și eliberați după încheierea *Păcii de la Buftea/București*. Toate declarațiile atestau faptul că în lagărele germane evreii din România erau cei care i-au bătut și persecutat pe români mai mult decât germanii. La pagina 45 a documentului este citat sergentul român Ifrim Gheorghe care scria despre perioada prizonieratului la germani: „Companiile de corvezi erau comandate de jidani de ai noștri, care, după ce i-au prins și-au pus galoane de gradați și ne înjurau și ne băteau mai mult ca nemții. Jidanul Lazăr Avrum din Regimentul 27, Compania a 3-a era şeful comandanților de companii; el dădea ordine la ceilalți evrei care companie să iasă la corvezi…"

[6] Generalul Vivescu a fost șef al Misiunii României pe lângă guvernul provizoriu rus al lui Kerensky. El a fost arestat la Odessa de grupurile de luptători ai bolșevicului internaționalist Christian Rakovsky alături de alți aproximativ o sută de români, inclusiv personalități importante, cum ar fi generalul Grigore Crăiniceanu, comandantul Constantin Pantazi, deputații Nistor Cincu, Nunucă Protopopescu, Vasile I. Vâlsănescu, senatorii Theodor Buzdugan, Octavian Goga, C. Gongopol. Ei au fost eliberați numai după ce s-au achitat mari sume de bani lui Christian Rakovsky. Vezi Ionel Necula, *Uricar la Poarta Moldovei de Jos*, vol. 12, Editura Studis, Iași, 2019, p. 174.

https://biblioteca-digitala.ro

Foarte documentat în tot ceea ce afirma în fața Camerei Deputaților, A.C. Cuza a mai precizat privitor la documentele care consemnau declarațiile foștilor prizonieri români:

„Din aceste memorii, ale prizonierilor noștri întorși din captivitate, s-a întocmit un rezumat, sub titlul „Observațiuni Generale”, cu următoarele amănunte:

1. Jidanii purtau toți galoane de sergent și plutonieri, fără a fi, numai cu scopul de a putea maltrata.

2. Băteau pe toţi soldaţii în general, iar pe cei bolnavi greu, după ce-i băteau, le luau pâinea spunându-le că doctorul le-a interzis să mănânce. Ai noștri, necunoscând limba străinilor, credeau. Această pâine o vindeau apoi cu 8 și 10 coroane.

3. S-au vârât în toate serviciile de cancelarie, ca și la noi, formând și o societate cu scopul de a lupta contra oricărui român, care ar putea, prin acțiunea lui, să le opună vreo piedică.

4. Serviciile cele mai uşoare, le dedeau la jidanii lor, iar pe români îi puneau la cele mai grele corvezi, bătându-i în mod barbar, dacă nu puteau suporta povara lor.

5. Făceau propagandă în contra țărei noastre și strigau că acum a sosit D-zeul lor.

6. Dacă ai noștri se îmbolnăveau, ei râdeau și se bucurau, iară nemților le spuneau să nu ne creadă, că așa-i românul, hoț și leneș și se face bolnav.

7. Când ai noștri mureau, erau desbrăcaţi și jefuiți de ei.

8. Iarna îi scoteau afară în ger, desculți, la corvezi. În aceste condiții mureau câte 40-60 zilnic.

9. Vindeau alimente și hainele sosite de la Berna, din care cauză ai noștri mureau literalmente de foame și frig. Țineau câte 4-5 zile pe români nemâncați, sub pretext că au alimente de la Berna, și au ce mânca, așa fel ca un prizonier ce era pedepsit de ei mereu cu postul a fost nevoit să fure (Lamsdorf) rinichii unui cadavru, pentru a-și potoli foamea.

10. Sfătuiau pe ai noştri să facă revoltă contra boerilor la venirea în țară. Au făcut astfel de fapte: [...] și alții nenumărați”.

Numeroase alte asemenea documente au fost prezentate de A.C. Cuza plenului Camerei Deputaților. Asemenea documente au fost prezentate și privitor la declarațiile unor prizonieri români luați în captivitate de armata austro-ungară, care informau despre faptul că au fost victimele celor „mai grele ponegriri și persecuțiuni din partea camarazilor noștri evrei, cărora, pentru serviciile aduse inamicului și devotamentului nutrit pentru el, li s-a încredințat în general administrația lagărelor și cari pentru pofta lor de câștig nesățos au întrebuințat cele mai neomenoase mijloace de terorizare, pentru ajungerea scopului urmărit, care au avut de rezultat moartea a peste zece mii de camarazi de ai noștri, numai din ce făceau parte din lagărul de la Ostfy-Aszongfe…”[7].

A.C. Cuza a făcut referiri şi la un document elaborat de proprietari şi comercianţi români, ruinaţi de evrei, într-un *Memoriu către d-nii Parlamentari ai ţărei româneşti*, ce s-a distribuit în rândul opiniei publice a timpului. În memoriu-plângere se arăta că:

„Subsemnaţii proprietari şi comercianţi din teritoriul ocupat, vă aducem la cunoştinţă următoarele:

[7] Într-un alt raport, numele lagărului a fost scris Ostfy-Asszonyfa.

https://biblioteca-digitala.ro

1. Toată recolta de vin din judeţul Buzău, R.-Sărat şi Putna, a anului 1917, a fost strânsă de ovreii fraţi Adler, din Buzău și Focşani, cu preţul de lei 0,06 bani gradul; grăduirea şi cotitul s'a făcut la depozitul de descărcare de către personalul numiţilor, cari ne-au frustrat atât la cotit cât şi la grad.

2. Fabricarea rachiului din prune, tescovină şi drojdie, asemenea s'a dat acestor fraţi Adler, împreună cu altă ceată de evrei, cari au înşelat lumea, luând borhoturile pe preţ derizoriu, şi fără măsurătoare, numai după aprecieri...

3. Strângerea cerealelor de la ţărani şi proprietari în judeţul Buzău, pe anul 1917, a fost dată unui evreu Glasman din Buzău, care împreună cu o ceată de ovrei au scos din casele ţăranilor ultimul bob de cereale pe preţ derizoriu...

4. Fabricarea brânzei şi strângerea lânei de pe la stâni de asemenea s'a cesionat unei cete de ovrei, cari ne speculează într'un mod îngrozitor, plătind kgr de lapte de oaie cu 4 bani, iar cel de vacă cu 10 bani kgr, iar brânza extrasă din acel lapte o vând pe piaţă până la 10-12 lei kilogramul. D-lor Parlamentari, veți cunoaşte că în toate aceste afaceri nu veţi găsi nici un român, toţi sunt ovrei, eşiţi ca din pământ, şi cari înainte de răsboi, erau birjari, cismari, croitori, cămătari, misiţi, camioneri şi câţiva din ei depozitari falşi şi fixatori de vinuri şi rachiuri; toţi negustorii români mor de foame şi trăim ca într'o ţară ovreiască. D-lor Parlamentari, vă rugăm să interveniţi către guvernul român, ca cel puţin pentru anul acesta să se ia măsuri a lăsa pe producători să predea singuri recoltele rechiziţionate celor în drept... Deasemenea să se ia măsuri a se înfrâna această şleahtă de ovrei, care aici în teritoriu ocupat, mai cu seamă în aceste trei judeţe, ne-au adus la sapă de lemn şi unde comerciantul român nu mai înseamnă nimic. „(ss) [...]".

În continuare, A.C. Cuza a arătat: „Prin urmare, d-lor, din rândurile oştirei, ca şi din rândurile poporaţiei civile supuse prigonirilor criminale ale acestor jidani, se ridică plângeri cari dovedesc că ei au fost adevăraţii duşmani ai acestei ţări şi că n-au luat parte nici când la durerile şi bucuriile noastre, cum spune d. Raportor. Şi iată, d-lor, care a fost scopul nostru, aducându-vă atâtea dovezi. Am voit să ne opunem la falsificarea adevărului; am voit să împiedecăm crearea unei legende, am voit să înlăturam pângărirea istoriei neamului [...].

Trec la un alt capitol. [...] D-lor Deputaţi, art. 28 din tractatul de pace, care este punctul de plecare al legei d-v, însemnează o îndoită încălcare a dreptului suveranităței noastre naţionale. Prima încălcare, este amestecul în afacerile noastre interne, rezultând din dreptul celui mai tare. „Vae Victis!". A doua atingere a dreptului suveranităţei noastre este că suntem siliţi să ne supunem acestei călcări, nesocotind Constituţia noastră [...]. Cum se explică această procedură îndoit de anormală? Eu îmi explic răşluirea Dobrogei: „Prietenii" noştri au avut nevoe de Dobrogea pentru ca să satisfacă cererile Bulgarilor, cu care sunt aliaţi. Prietenii noştri au avut nevoie de munţi, pentru ca să satisfacă lăcomia jidanilor din Buda-Pesta făcându-i stăpâni pe exploatarea pădurilor din Carpaţi, sub cuvânt că au nevoe de munţi, ca să apere graniţa lor.

Deputatul Berceanu l-a întrerupt pe A.C. Cuza pe motiv că intervenția sa este prea lungă, la care profesorul a replicat: „Crezi d-ta că, cu trei sferturi de ceas cât voi vorbi eu, vei scurta ocupaţiunea germană? [...]. Trebue să mergem până la sfârşit, şi să spunem aici tot ce se poate spune în favoarea punctulu de vedere românesc. [...] Prin urmare, îmi pun întrebarea:

https://biblioteca-digitala.ro

Pentru ce s'a recurs, din partea prietenilor noştri, la această procedare de două ori anormală? Sunt două motive. Primul motiv este ca să se răsplătească serviciile, pe cari jidanii le-au făcut austro-germanilor. Evident că dacă s-au servit de dânșii în toate întreprinderile, dacă ei au fost aceia cari i-au primit în București cu flori, dacă după cum v'am dovedit au luat parte la tot spionajul, şi au dat concursul armatelor, care veneau peste noi, trebue, se înțelege, să li se dea satisfacție. Primul motiv, așadar, este răsplătirea, care se dă trădătorilor. Al doilea motiv este că ei voesc să aibă în țara noastră agenţi de exploatare, agenți comerciali și industriali permanenți, cari să lege țara noastră cu ţările Europei centrale, pe cale economică. Jidanii sunt agenții germanismului în mijlocul României".

Cuza a sintetizat cele spuse anterior, menționând răspicat: „Să ne hotărâm soarta noastră după cum cer interesele poporului românesc, și nu după cum poate cere interesul material sau avantajul unui alt popor, pentru lărgirea influenței sau dominațiunii lor economice și politice, de pildă, al popoarelor „Europei de Mijloc [...]".

După prezentarea acestor documente și a unor comentarii pe marginea lor, A.C. Cuza a revenit la chestiunea proiectului legii de împământenire a străinilor născuți în România, arătând că ea este dorită de germani și austro-ungari ca o răsplată pentru devotamentul cu care evreii i-au ajutat în lupta împotriva românilor, așa cum și alipirea Dobrogei la Bulgaria era o recompensare a Bulgariei, aliat al Germaniei și Austro-Ungariei.

La pagina 51 a documentului este inserat următorul pasaj din cuvântarea lui A.C. Cuza: „Prin introducerea acestor elemente neasimilabile și antinaționale, se introduce otrava în sânul națiunei române, se introduce elementul cel mai periculos de dezagregare și slăbire a poporului românesc după principiul politic acela de dezbinare și istovire reciprocă a naționalităților, pe cari prietenii noștri austro-ungurii îl practică pentru a continua stăpânirea lor nefirească. Astfel, pe când țipă în contra <pericolului slav>, ca să ne facă pe noi să mergem alături de dânșii, ei fac tot ce le este în putință, în Bucovina, ca să distrugă elementul românesc în favoarea Rutenilor slavi, ațâțând pe Ruteni împotriva Românilor…"

Întrebat fiind dacă Antanta nu ar fi încercat și ea să impună încetățenirea evreilor, profesorul A.C. Cuza a răspuns: „Nu știu ce ar fi făcut Antanta, față de rezistența noastră. Deocamdată Antanta este necunoscutul. Dar ce faceți dumneavoastră este cunoscutul… De acum".

Ministrul de Externe, Constantin C. Arion, prezent la dezbaterile Camerei Deputaților, l-a întrebat pe A.C. Cuza dacă are cunoștință de *Declarațiunile lui Balfour*, iar profesorul A.C. Cuza a răspuns că ele nu echivalează cu hotărârea unui congres de pace, la care ar fi participat din partea României un ministru ca dl. Arion[8], sugerând că acesta ar fi apărat în mod cert interesele României, nu conținutul *Declarației Balfour*.

Îndemnat din sală să consulte și părerea politicianului Take Ionescu, A.C. Cuza a replicat: „D-l Take Ionescu"? este ca și cum l-aș întreba pe rabinul de la Buhuși", fapt care a creat ilaritate în sală.

Profesorul A.C. Cuza a învinuit guvernanții că nu au opus rezistență în fața presiunilor Puterilor Centrale în chestiunea evreiască și, depășind cadrul stabilit prin

[8] Constantin C. Arion (1855-1923) era membru de onoare al Academiei Române din anul 1912.

https://biblioteca-digitala.ro

tratatul de pace, au introdus în plenul Camerei Deputaților proiectul legii de încetățenire a străinilor născuți în România.

În lungul său discurs, pe care îl ținea în plin război, când victoria nu era tranșată în favoarea vreuneia dintre părți, A.C. Cuza și-a exprimat convingerea că la finalul războiului va triumfa principiul respectării drepturilor naționalităților. El arăta că nu este nici o altă „soluțiune logică posibilă și este exclusă cu totul soluțiunea că ar putea să se întâmple ca principiul naționalităților să fie nesocotit într-o viitoare alcătuire a relațiunilor dintre popoare”. În continuare, invocându-l pe președintele Woodrow Wilson, A.C. Cuza a spus: „Să ne hotărâm soarta noastră după cum cer interesele poporului românesc, și nu după cum poate cere interesul material sau avantajul unui alt popor, pentru lărgirea influenței sau dominațiunei lor economice și politice, de pildă, a popoarelor Europei de Mijloc”.

În cursul disputelor pe marginea proiectului legii, ministrul de Externe Constantin C. Arion s-a referit la deputatul A.C. Cuza spunând: „dar ce-i pasă d-lui Cuza de Europa!”, la care A.C. Cuza a replicat: „Nu știu ce-mi pasă mie de Europa, dar dumneavoastră nu vă pasă de țara românească”.

Ministrul de Externe a contraargumentat susținând că guvernul a propus proiectul legii de încetățenire a evreilor pentru că României i s-a reproșat că nu a pus în executare condițiile impuse țării în cadrul Congresului de la Berlin (1878) și că guvernul dorește să facă astfel ca Europa să nu mai poată interveni, în sensul de a nu mai avea motive de reproș.

Către sfârșitul cuvântării sale, după ce a epuizat o gamă foarte largă de argumente, A.C. Cuza a mai spus:

„Voiți să dați drepturi jidanilor, ca să protesteze mereu și să ne turbure necontenit existența?”, iar în final:

„Soluția pe care o dați, așa dar, noi o considerăm vătămătoare și contrară tuturor intereselor țărei, economice, politice, culturale și nu mai puțin intereselor ei diplomatice. Soluția Dumneavoastră este cea mai mare eroare, pe care o puteți comite, putem zice că este o crimă națională.

În contra acestei crime naționale, noi protestăm. Și vom vota contra acestei legi, de desmoștenire a poporului românesc în folosul jidanilor”.

Discursul profesorului universitar deputat A.C. Cuza este un studiu științific de istorie. În cursul lungii sale cuvântări, întinsă pe parcursul a două zile, au intervenit în discuții ministrul de Externe și vicepreședintele Consiliului de Miniștri, Constantin C. Arion, prim-ministrul și ministru de Interne A. Marghiloman, președintele Adunării Deputaților, C. Meissner, ministrul de Război, generalul C. Hârjeu și deputații D.D. Pătrășcanu, Constantin B. Maltezeanu, G. Ștefănescu, Băileanu, Văgănescu, I.G. Tufescu, Mănăstireanu, Grigore Trancu-Iași, A. Apostoliu, Dimitrie D. Arion, D.C. Stoianovici, Ion Zelea Codreanu.

Legea Marghiloman a fost votată, iar apoi, în octombrie 1918, după reintrarea României în război, căderea guvernului Marghiloman și revenirea la putere a lui Ionel I.C. Brătianu, toată legislația adoptată de guvernul Marghiloman în perioada ocupației militare germane și austro-ungare a unei mari părți a României a fost abrogată.

În perioada următoare discursului lui A.C. Cuza, alte sute de mii de evrei au pătruns fraudulos pe teritoriul Vechiului Regat și a celorlalte provincii care au constituit România

https://biblioteca-digitala.ro

Mare, creând alte mari nemulțumiri în rândul românilor. Ei au pătruns prin escaladarea frauduloasă a granițelor, sau prin mituirea funcționarilor vamali. Dacă erau prinși cereau îndurare sub motivația persecuțiilor la care sunt supuși în alte regiuni ale Europei. Ei se adăposteau la conaționali ai lor, care, prin mijloace de tot felul, majoritatea la limita legii sau încălcând legea, le procurau diverse documente și aprobări, după care începeau să desfășoare activități diverse, cu deosebire comerciale, îngroșând masa și așa foarte mare de evrei nedoriți de populația autohtonă care-i percepea ca pe o populație invadatoare. Pe de altă parte, principala teamă a românilor era față de bolșevism și de Rusia Sovietică, iar evreii erau percepuți, pe bună dreptate și cu motive temeinice, ca fiind agenți ai bolșevismului și dușmani ai românilor, așa cum a reieșit și din zecile de documente și argumente realmente științifice oferite de profesorul Alexandru C. Cuza în istorica sa cuvântare de două zile din fața plenului Adunării Deputaților.

Sunt realități istorice crude dar strict necesare a fi cunoscute și luate în analiza cercetătorilor raporturilor româno-evreiești, pentru o justă evaluare a acestora. Unii reprezentanți ai comunităților evreiești consideră firească pătrunderea ilegală a evreilor în România și consideră ca nefiresc refuzul autorităților de la București de a le acorda cetățenia română sutelor de mii de evrei pătrunși ilegal în țară. Unii reprezentanți ai evreimii internaționale și din România consideră poziția autorităților române din perioada 1866-1944 față de evrei ca fiind o sumă de încălcări ale drepturilor minorităților naționale. Or, evreii pământeni, așezați pe teritoriile românești anterior formării statului național român, au primit cu toții cetățenia română și s-au bucurat de toate drepturile. După 1866, acordarea cetățeniei române a fost condiționată de apartenența la creștinism. Aceasta era o prevedere constituțională adoptată de clasa politică românească, în frunte cu domnitorul Carol I de Hohenzollern-Sigmaringen.

O privire științifică obiectivă, descărcată de viziunea politică judeo-bolșevică și de cea judeo-liberalo-globalistă, ne face să putem afirma că Alexandru C. Cuza a fost etichetat în mod fals de „extremism”, „fascism”, „naționalism sălbatic” etc. etc. Profesorul Alexandru C. Cuza, descendent direct al domnitorului Alexandru I. Cuza, a fost un apărător al drepturilor naționale românești împotriva marilor abuzuri comise de evrei împotriva românilor, despre unele dintre acestea referindu-ne noi în prezentele rânduri. El nu a preconizat nici o măsură împotriva evreilor pentru motivul că ei sunt evrei, ci a propus doar protejarea românilor de invazia a sute de mii de evrei nedoriți în România și stoparea acordării cetățeniei române pentru acești străini, dintre care unii se manifestau fățiș împotriva statului român, alții conspirau împotriva statului, propovăduiau bolșevismul pe care, la ora aceea, românii nu-l agreau deloc, iar alții încercau să destabilizeze armata română etc. Profesorul A.C. Cuza a fost un adversar al luptei de stradă, propunând doar modele bazate pe lupta democratică, parlamentară[9]. Ca

[9] Acest aspect este suficient pentru a infirma acuzațiile de radicalism și xenofobie de care a fost mereu acuzat. Faptul că A.C. Cuza a susținut democrația și lupta parlamentară pentru promovarea propriilor idei a fost recunoscut și subliniat și de profesorul universitar Mihai Chioveanu, cu toate că domnia sa este un promotor și susținător al tezelor acuzatoare la adresa dreptei românești, teze lansate după anul 1990 de reprezentanții comunităților evreiești. În cadrul emisiunii radiofonice difuzată la 28 mai 2007 pe Radio România Internațional, profesorul Mihai Chioveanu a spus: „Cuza nu a ieșit niciodată din cadrele politice existente în România interbelică. El a mers întotdeauna pe calea luptei parlamentare, a preferat întotdeauna

https://biblioteca-digitala.ro

urmare, considerăm cel puțin eronate acuzațiile de radicalism și xenofobie care au fost proferate la adresa ilustrului nostru înaintaș.

A fost o constantă în raporturile româno-evreiești ca reprezentanții evreilor să se victimizeze, aruncând pe români toată răspunderea pentru suferințele lor, care au fost și suferințele altor etnii, inclusiv ale românilor. Niciodată cercetătorii istorici evrei nu au abordat cauzele pentru care românii, în diverse timpuri istorice, au încercat să stopeze „pașii mărunți” prin care evreii preluau controlul asupra societății românești, în dauna românilor. De altfel și proiectul Legii Marghiloman a făcut parte tot din această politică a „pașilor mărunți” practicată de unele minorități naționale în efortul lor de a controla societatea românească. Unii gânditori patrioți români, cum ar fi Nae Ionescu sau Corneliu Zelea Codreanu, au arătat că, în ciuda numeroaselor calități intelectuale ale românilor, ei nu au fost pregătiți să se confrunte cu perfidia și cu viclenia străinilor care le-au vizat teritoriul și bogățiile.

Unii reprezentanți ai evreilor nu admit dreptul statului român de a primi pe teritoriul său doar persoane care să intre legal în țară. Acesta este, după părerea mea, un abuz de interpretare juridică. Nu se poate accepta că statul român ar fi încălcat vreun drept al minorității naționale evreiești pentru că nu a primit pe teritoriul său toți evreii din Europa care doreau să vină în România, pentru că țara este mai bogată, mai frumoasă și are un popor mai tolerant și nici pentru că nu a fost de acord să legalizeze situația evreilor pătrunși în mod infracțional în România. În același timp, unii reprezentanți ai evreilor și istorici evrei, care politizează excesiv scrierile lor, părăsind cadrul științific, consideră că românii ar fi avut obligații față de evreii care au suferit în diverse alte părți ale Europei pentru faptul că erau o populație nedorită în respectivele locuri. România și românii nu au avut și nu au nici o obligație față de evreii care au suferit în Rusia țaristă, în Germania, în Polonia etc. Românii nu au nici măcar obligații morale, întrucât nu au contribuit cu nimic la suferința evreilor din respectivele regiuni ale Europei.

Din punct de vedere juridic, statul român, în virtutea dreptului său la apărare, are și avea dreptul să întreprindă orice fel de acțiuni împotriva oricărui cetățean străin care a pătruns ilegal în România, inclusiv să-l întemnițeze, să-l interneze în lagăre, sau să-l expulzeze. Lipsa de fermitate a autorităților române, manifestată pe fondul presiunilor exercitate de diverse forțe internaționale aflate sub influență evreiască, a tolerat rămânerea în țară a acestor sute de mii de evrei, pătrunși pe parcursul unei lungi perioade de timp și a menținut o mare tensiune și presiune asupra statului, a creat nemulțumiri ale populației care au alimentat unele accente antisemite[10].

Profesorul Alexandru C. Cuza a lăsat istoriografiei românești acest discurs deosebit de valoros și a avut categoric o influență importantă asupra altor politicieni români care, probabil, nu s-au aplecat sistematic și pe baze documentare asupra rolului nefast jucat de evreii pătrunși ilegal în România. Este însă o certitudine că delegația României la Congresul de Pace de la Paris, de după Primul Război Mondial, în frunte cu Ionel I.C. Brătianu și, ulterior, Alexandru Vaida-Voevod, a rezistat la maximum posibil presiunilor

să se raporteze la cadrul legislativ, nu a acceptat niciodată acțiunea violentă în stradă”.

[10] Această problematică am abordat-o mai pe larg în lucrarea *Confruntări româno-evreiești*, Editura Elion, București, 2016.

https://biblioteca-digitala.ro

internaționale făcute de comunitățile evreiești care controlau delegațiile marilor puteri care decideau soarta lumii în acel moment istoric.

Cariera lui A.C. Cuza a continuat în mod strălucit pe mai multe planuri. În 1919 a devenit decan al Facultății de Drept din Iași. După teribilul atentat al unor evrei conduși de Max Goldstein care au detonat o bombă în Parlamentul României, profesorul a intensificat activitatea politică în slujba apărării românilor în fața agresiunilor judeo-bolșevice. În 1922 a fondat împreună cu doctorul Nicolae Paulescu, Uniunea Național Creștină, publicând totodată revista Apărarea Națională. În anul 1923 a înființat Liga Apărării Național Creștine, iar la 14 iulie 1935 a fuzionat cu Partidul Național Agrar, al lui Octavian Goga, formând Partidul Național Creștin.

La alegerile din noiembrie 1937, împreună cu Octavian Goga, a obținut aprox. 11% din voturi și Regele Carol al II-lea i-a desemnat pe O. Goga și A.C. Cuza să formeze guvernul.

După venirea la putere în România a regimului sovietic, în care evreii aveau puterea covârșitoare, profesorul emerit academician Alexandru C. Cuza a fost arestat. I s-a retras titlul de profesor emerit. Avea 88 de ani, era confuz și foarte bolnav. Dar, bolșevicii nu au dorit să martirizeze un membru al familiei domnitorului A.I. Cuza, personaj istoric care era respectat de noua ideologie socialistă pentru că a promovat reforme în favoarea poporului. De asemenea, A.C. Cuza fiind un inspirator al lui Corneliu Zelea Codreanu și, implicit, al Mișcării Legionare, Partidul Comunist nu a dorit să treacă în acel moment la represiune împotriva dreptei, acesta având un acord semnat în decembrie 1945 cu legionarii. De aceea, s-a dispus eliberarea lui A.C. Cuza. El a murit la Sibiu, în 1947.

https://biblioteca-digitala.ro

CREAREA LEGAȚIEI REGATULUI ROMÂNIEI LA WASHINGTON ȘI DOCTORUL CONSTANTIN D. ANGELESCU

Radu Ștefan Vergatti

De mult, în anul 1914, unul dintre cei mai cultivați ofițeri pe care i-a cunoscut istoria, mareșalul francez Ferdinand Foch a rostit câteva cuvinte care au devenit o butadă celebră: „imprevizibilul este cauza războaielor”.

A avut dreptate. La 28 iunie 1914, în orașul bosniac Sarajevo, imprudentul moștenitor al tronului Imperiului Austro-Ungar, Franz Ferdinand, împreună cu soția sa, principesa Sofia, au fost asasinați de un grup de revoluționari sârbi, în frunte cu Gavrilo Prinkip, Vasa Ciudrilovici și Nedelko Ceabrinovici (Nedeljko Čabrinović). Ei erau în legătură cu societatea secretă „Mâna Neagră”, condusă de colonelul Dragutin Dimitrievici, poreclit Apis. La rândul său, acesta era un personaj legat de Ohrana, poliția politică secretă țaristă.

Asasinatul s-a produs cu știința țarului Rusiei, Nicolae al II-lea. Fac această afirmație deoarece în ziua de 1 iunie 1914, când țarul a făcut ultima sa vizită în străinătate, în portul românesc Constanța, i-a comunicat regelui Carol I că în cazul în care armata română va interveni în Regatul Serbiei, armata rusă nu va rămâne indiferentă. Era o amenințare directă.

Când la 28 iulie 1914 a izbucnit „marele război”, prin declarația de război a Austriei către Serbia, regele Carol I, la Sinaia, a convocat Consiliul de Coroană (21 iulie/3 august 1914). Nu s-a spus, dar cei puțini avizați, în frunte cu premierul Ion I.C. Brătianu, au ținut seama de amenințarea țarului. Rușii au mers mai departe pentru atragerea Regatului României de partea Antantei. Se știa că Regatul României avea un tratat secret de alianță cu Puterile Centrale, datând din anul 1883, care prevedea reînoirea tacită. În consecință, dacă România nu intra în luptă alături de Puterile centrale – Germania, Austro-Ungaria, Italia – rupea tratatul încheiat cu acestea.

Ministrul de Externe al Rusiei, Serghei Dmitrievici Sazonov, a venit la București după plecarea țarului. A motivat că nu venise împreună cu țarul, deoarece nu suporta călătoriile maritime. Personal, I.I.C. Brătianu l-a invitat pe ministrul de Externe al Rusiei să se plimbe până la Predeal, în apropierea hotarului cu Imperiul Austro-Ungar. Acolo, Sazonov a întins mâna spre Transilvania, i-a arătat-o lui Brătianu și i-a spus: „iată ce vă dăm noi vouă”. Rușii promiteau să dăruiască ce nu aveau. Firesc, românii nu au putut fi convișii prin acest comerț cu promisiuni. Au rămas în stare de neutralitate.

În timpul neutralității României, între anii 1914-1916, dr. Constantin D. Angelescu (1869-1948) a fost numit prin Decret Regal ministru al Lucrărilor Publice. Atunci și-a arătat din plin calitățile de bun organizator. Premierul Ion I.C. Brătianu, la propunerea

https://biblioteca-digitala.ro

căruia fusese numit, i-a cerut în mod oficial să se ocupe de organizarea și supravegherea serviciului sanitar al armatei. De aceea l-a pus pe el, un medic, la Lucrări Publice. Doctorul Constantin Angelescu s-a achitat întru-totul de ce i s-a cerut, atât oficial cât și neoficial. Concomitent cu organizarea serviciului sanitar militar, a făcut eforturi pentru a opri trecerea prin contrabandă pe teritoriul României a armamentului trimis din Imperiul Austro-Ungar către Regatul Bulgariei și Sublima Poartă, care erau deja în război ca aliate ale Puterilor Centrale. A fost o sarcină foarte grea și delicată pentru ministrul Constantin D. Angelescu, deoarece în Regatul României nu fusese încă înființat un serviciu de informații și contrainformații al statului. Poliția, în măsura în care putea, acționa pentru combaterea spionajului Puterilor Centrale în Regatul României. În această situație, a fost meritul oamenilor ca doctorul Constantin D. Angelescu ca, prin oamenii săi, în special prin olteni, să supravegheze trenurile care veneau din Imperiul Austro-Ungar și transportau, în forme mascate, armament, muniție, echipament spre sudul Dunării. De multe ori a folosit frumoasele oltence care au fermecat militarii – germani și unguri – paznici ai trenurilor. Astfel, s-a aflat ce se transporta și, în forme mai mult neoficiale, au fost confiscate bunurile militare care mergeau către și dinspre aliatele Puterilor Centrale. A fost meritul doctorului Constantin D. Angelescu de a fi știut să contribuie la apărarea intereselor țării sale.

Abia în anul 1916, în noaptea de 14/27-15/28 august, de Sf. Maria, românii au intrat în război alături de Antanta pentru eliberarea teritoriilor ocupate de Imperiul Austro-Ungar. S-a procedat astfel deoarece abia în acel moment s-a putut încheia un tratat cu Antanta favorabil pentru România.

După ocuparea țării de către trupele Puterilor Centrale, după retragerea în Moldova din noiembrie 1916, după ce doctorul Constantin Angelescu a pierdut postul de ministru al Lucrărilor Publice prin restructurarea guvernului la 11 decembrie 1916, a plecat cu familia către Odessa la 22 ianuarie 1917. Astfel, a dat curs, împreună cu alți oameni politici români, îndemnurilor aliatului rus de a se refugia în Rusia, îndemn susținut de Ion I.C. Brătianu.

În iulie 1917, înțelept, căci izbucnise revoluția în Rusia, și-a trimis întreaga familie, pe un drum ocolit, prin Suedia, Norvegia, Anglia către Coasta de Azur, în Franța. De aceea copiii săi au ajuns să învețe acolo.

El personal a primit o altă însărcinare din partea lui Ion I.C. Brătianu.

A fost trimis ca primul Ministru Plenipotențiar al Regatului României la Washington. Acolo a deschis prima Legație a Regatului României în SUA. Era o situație ciudată. Statele Unite ale Americii aveau un trimis diplomatic, pe Charles Vopicka (1857-1935). Acesta reprezenta SUA simultan, la București (ulterior la Iași), Belgrad și Sofia. Misiunea lui a durat șapte ani, din 1913 până în 1920, adică în timpul celor două mandate ale președintelui Th. W. Wilson. Era normal și de fapt era vital ca și România să se îndrepte către Statele Unite pentru a avea acolo o reprezentanță diplomatică proprie.

În vara anului 1917 s-a pus problema stringentă a înființării Legației române în USA. Era război, România era în cursul bătăliilor din vara anului 1917, USA debarcaseră trupe în Europa, ofereau ajutor militar și material țărilor Antantei. Oamenii politici români știau că este primordial pentru soarta țării să stabilească relații diplomatice bilaterale

https://biblioteca-digitala.ro

oficiale cu Washingtonul pentru a putea primi ajutor în mod direct, iar nu mediat, prin alți aliați. Se vedea cum popoarele care își creaseră guverne în exil și trimiseseră delegații oficioase în USA se bucurau de o bună apreciere la Washington. Era cazul cehilor, polonilor, sârbilor și chiar al maghiarilor.

După cum a remarcat I.Gh. Duca în memoriile sale[1], Regatul României era dezavantajat și atacat în USA de cercuri de evrei și de maghiari.

Primii acuzau că nu li se dau drepturi suficiente, ceilalți făceau puternic lobby ca să li se recunoască pretențiile asupra Transilvaniei, Banatului și chiar a Bucovinei, în condițiile dorinței lor de a li se crea un stat ungar al „Coroanei Sf. Ștefan". Românii din America, deși numeroși, aveau o propagandă neorganizată, mică, în special prin preoți. Nu erau auziți.

Atunci, Marele Cartier General al Armatei Române, prin Ordinul nr. 1082/18 aprilie 1917 a decis, firește de comun acord cu Regele și cu guvernul, să trimită în USA o misiune nu tocmai oficială, compusă din locotenentul Vasile Stoica, preotul Ion Moța, preotul Vasile Lucaciu[2] și colonelul Miclescu. Ultimul a fost menționat de dr. Constantin D. Angelescu drept omul trimis pentru achiziționarea de armament și muniție din USA, deși în opinia doctorului nu era prea dotat intelectual pentru sarcina sa.

Lipsa de rezultate tangibile și rapide a celor trimiși demonstra că era nevoie de altceva: de o misiune oficială a statului român.

Aceasta pentru că deși misiunea Stoica, Moța, Lucaciu se străduia să câștige America de partea României și avea întâlniri cu unii oficiali americani, în discursurile privind nevoia de asigurare a libertății popoarelor oprimate din Europa, președintele Wilson nu i-a pomenit deloc pe români.

Situația îngrijora din ce în ce mai rău guvernul român.

Premierul Ion I.C. Brătianu a discutat posibilitatea de trimitere la Washington ca ministru plenipotențiar a lui I.G. Duca sau a dr. Constantin D. Angelescu. Trimisul român trebuia să îndeplinească o condiție importantă: să nu ceară bani de la stat, deoarece acesta nu îi avea. I.G. Duca a declinat oferta, declarând că nu are bani și că este peste puterile lui să plece din țară.

Doctorul Constantin D. Angelescu, însă, a acceptat. Era un om extrem de bogat. Ca urmare, putea satisface cererea lui Ion I.C. Brătianu să susțină deschiderea oficială a Legației Regatului României la Washington, finanțând-o din banii săi, chiar în condițiile grele de atunci. A făcut-o. A trebuit să se procedeze astfel, deoarece Regatul României era în război, avea mai bine de jumătate din teritoriu ocupat, populația era lovită de sărăcie și de epidemia de tifos, slabele resurse erau îndreptate numai spre front.

Ca urmare, la 11 septembrie 1917, Regele Ferdinand a semnat Decretul 1027, prin care se dispunea înființarea Legației României la Washington începând cu data de 1 octombrie 1917.

Prin alt Decret Regal nr. 1107 din data de 25 septembrie 1917 Regele Ferdinand a dispus în art. 1 că dr. Constantin Angelescu era numit începând *„cu data de 1 octombrie*

[1] Cf. I.G. Duca, *Amintiri politice*, vol. 3, ediţia I, Jon Dumitru Verlag, Munchen, 1982, p. 56-57.

[2] Cf. Vasile Stoica, *În America pentru cauza românească*, Editura Tipografiei Universul, București, 1926, passim.

https://biblioteca-digitala.ro

1917 Trimis Extraordinar și Ministru Plenipotențiar pe lângă guvernul Statelor Unite, în misiune specială”.

Doctorul Constantin D. Angelescu a plecat pe un drum ocolit, prin Rusia, Suedia și Anglia, inițial către Paris. În capitala Franței, el și-a reglat afacerile bănești pentru legația pe care trebuia să o înființeze atât de departe de țară, și și-a asigurat familia în Franța.

Apoi și-a format echipa necesară pentru lucrul la Legație. Fiind un om dedicat eficienței, a ales puțin personal, dar capabil pentru misiunea încredințată. N.H. Lahovary, care vorbea englezește și făcea parte dintr-o familie în care erau vechi diplomați, a fost ales secretar de Legație. Evreul A. Rubin, „atașat în misiune specială”, era fotograf și operator cinematografic. Aducea cu el cca. 4000 metri de peliculă cinematografică, ce ilustrau viața și sacrificiile românilor. Maiorul Livius Teiușanu, erou de război, care-și pierduse un braț în lupte, era numit atașat militar.

La 20 decembrie 1917, întreaga echipă formată de doctorul C.D. Angelescu s-a îmbarcat în portul Bordeaux, pe pachebotul „L’Espagne”, având bilete cumpărate de doctorul Angelescu. Au întreprins periculoasa călătorie către USA, în pofida amenințării permanente reprezentată de atacul submarinelor germane. La începutul lunii ianuarie 1918 (stil nou), echipa diplomatică românească a ajuns în Statele Unite. După o scurtă ședere în New York, unde au debarcat, doctorul Angelescu a ales pentru Sediul Legației prestigiosul Hotel Shoreham din Washington, unde aveau să fie cazați și componenții legației. Doctorul Constantin D. Angelescu a plătit din banii lui și șederea la New York, într-un hotel de lux, masă pentru toată lumea, apoi drumul către Washington și instalarea acolo[3]. În capitala USA a închiriat un etaj întreg din Hotelul Shoreham, utilizat în mod obișnuit și de alte misiuni pentru sedii de ambasade. A plătit totodată și pentru traiul zilnic al funcționarilor Legației. Ulterior, legația s-a mutat în alt mare hotel din Washington, Wardman Park Inn, iar apoi, din anul 1926, în clădirea cumpărată de statul român cu bani strânși de românii de pe continentul american, noul sediu al misiunii românești în USA fiind de atunci înainte la adresa 1607, 23rd Street, în care se găsește și astăzi ambasada României la Washington.

Foarte repede după ce a ajuns în USA, în ziua de 15 ianuarie 1918, bărbatul înalt, distins, îmbrăcat elegant, într-o uniformă diplomatică croită la Paris, doctorul Constantin D. Angelescu, cel dintâi Ministru Plenipotențiar al Regatului României, a fost primit de președintele USA, Wilson, pentru prezentarea scrisorilor de acreditare. Primirea la Casa Albă a fost un succes (Fig. 1).

Pasul următor era să înfrunte și să combată propaganda puternică, antiromânească a evreilor și maghiarilor din USA.

Înainte de venirea Doctorului Angelescu:

„greutatea cea mare era opinia favorabilă pe care o avea America despre Austro-Ungaria. Problema naționalităților etnice pentru americani era un lucru de nepriceput.

[3] Între altele, hotelurile din USA l-au încântat pe doctorul Constantin D. Angelescu. Erau foarte mari, foarte curate, în fiecare zi se schimbau cearșafurile, prosoapele și săpunurile de spălat și de ras. A fost impresionat de inexistența obiceiului turcesc, preluat de europeni, de a se da bacșiș. Toate serviciile de bună calitate la hotelurile văzute de el din USA intrau în prețul camerei. Pentru doctorul C. Angelescu și acesta era un motiv de apreciere a societății americane (cf. B.A.R., Secția Mss., Fondul Doctor C. Angelescu, D. I, Mss. 16).

https://biblioteca-digitala.ro

Vitalitatea și necesitatea existenții Imperiului Habsburgic le părea o axiomă. Austria, țara artei, a operetei vieneze, a violonistului Kreisler, Ungaria, țara ciardașului, a lui Kossuth și a magnaților în costume pitorești, răpitori de americance, în concepția americanilor erau țări unde libertatea, bunăstarea și armonia deplină înfloresc. Ele erau considerate mai curând niște victime ale agresivității brutale prusace, care le-a împins cu sine în război, în contra voinții lor. Ungurii, în special, făceau o energică propagandă, susținând că Ungaria e oprimată de Germania și de Austria și cereau ca ea să fie desrobită de această tiranie nemțească și, firește, păstrată intactă în vechile ei frontiere.

Însuși președintele Wilson comunicând senatului american declarația de război a Statelor Unite către Imperiul Habsburgic în 7 decembrie 1917 a ținut să accentueze că America «nu vrea să rearanjeze Imperiul Austro-Ungar», iar în cele 14 puncte ale sale din 8 ianuarie 1918 vorbește numai de o «desvoltare autonomă a popoarelor Austro-Ungariei». Lupta noastră de desrobire nu era înțeleasă, cum adeseori nici geograficește nu se prea știa locul unde trăim”[4].

Acest punct de vedere exprimând realist, obiectiv, situația găsită în USA, arată cât de grea era misiunea de Ministru Plenipotențiar al României a doctorului Constantin D. Angelescu.

Trimișii neoficiali români sosiseră cu câteva luni înainte acolo, luaseră legătura cu comunitățile române, cu preoții românilor, încercaseră să discute cu oficiali americani și-și dăduseră seama cine erau cei mai mari dușmani ai românilor, principalii lor denigratori. Ministrul Plenipotențiar al Regatului României a înțeles să ducă o activitate extrem de vie și de susținută. Doctorul Constantin D. Angelescu, un om extrem de inteligent, cu o bună cunoaștere a oamenilor, foarte activ, neobosit, și-a dovedit și aici calitățile sale de organizator, coalizator de energii puse în slujba țării sale.

Ca urmare, a acționat pentru a organiza cât mai multe întâlniri, banchete, consultări, conferințe de presă, pentru românii din USA, pentru publicul american, pentru și împreună cu fruntașii comunității evreiești care proveneau sau nu din România, încercând să atragă politicieni americani, oameni de cultură etc.

A făcut lobby României prin cele mai puternice ziare din USA, care erau trusturi de presă evreiești, și care în cel mai fericit caz ignoraseră țara noastră până atunci. Pentru a-și îndeplini misiunea de a obține ajutor în război pentru România, trebuia făcută puternică propagandă în mediul politic american și în opinia publică. Mai exact, trebuia făcută publicitate pozitivă României în cele mai influente ziare evreiești din USA. Doctorul Angelescu s-a folosit pentru aceasta de toate posibilitățile. Știa că de când au inventat fenicienii banul rotund, acesta învârtea lumea. A contactat comunitatea evreiască din USA, chiar înainte de a sosi acolo[5], a plătit ziare evreiești de mare circulație și, ca atare, s-a scris și s-a vorbit din ce în ce mai mult și mai bine despre români.

Neobositul dr. Constantin Angelescu a reușit ca la 17 februarie 1918 să organizeze o uriașă manifestație românească la Chicago. Atunci cca. 6000 oameni au defilat pe străzi, fluturând drapele românești, cântând imnuri românești, făcând o minunată impresie.

Apoi, în zilele de 9 și 10 martie 1918, la Youngstown, cu sprijinul protopopului

[4] Cf. Vasile Stoica, *În America pentru cauza românească,* ed. cit., p. 11-12.
[5] *Ibidem,* p. 62.

https://biblioteca-digitala.ro

ortodox din Ardeal Ioan Podea, cu banii primiți și de la dr. Angelescu, s-a convocat un mare congres al tuturor parohiilor ortodoxe românești din Statele Unite (Fig. 2).

În unanimitate, s-a decis ca aceste parohii să nu mai fie sufragante față de Mitropolia Ortodoxă din Sibiu. Ele au declarat expres că înființează Episcopia Română Ortodoxă din Statele Unite ale Americii, pe care o supun autorității Mitropoliei Ungro-Vlahiei (viitoarea Patriarhie Română) (Fig. 3).

Au fost mari succese ale doctorului Constantin D. Angelescu, într-un răstimp foarte scurt, deoarece el a realizat unirea tuturor românilor prin biserică, înainte de unirile politice ale Basarabiei, Bucovinei și Transilvaniei.

Toate marile lui eforturi, uriașele cheltuieli cu care a susținut propaganda pro-românească, plină de succes în Statele Unite ale Americii, precum și activitatea Legației au trebuit însă să înceteze brusc. Guvernul Brătianu, apoi guvernul Alexandru Averescu au fost înlocuite de guvernul Alexandru Marghiloman, care urma să semneze pacea cu Puterile Centrale.

Ca urmare, la 7 aprilie 1918, Regele Ferdinand a semnat Decretul nr. 685 de încetare a misiunii speciale a doctorului Angelescu.

Ulterior, la 16 aprilie noul guvern Alexandru Marghiloman a emis un decret prin care dispunea încetarea tuturor acțiunilor diplomatice ale misiunilor de propagandă din străinătate, deci și a celei a Legației României de la Washington. Doctorul Constantin Angelescu l-a lăsat în urma lui pe N.H. Lahovari, care era secretar de legație și lucra foarte conștincios în noua lui calitate de însărcinat cu afaceri la Washington. Doctorul Angelescu l-a luat cu el în Europa pe fotograful A. Rubin, care nu mai putea să proiecteze toate filmele aduse din România.

Totuși, dr. Angelescu a lăsat în USA câteva mii de metri de peliculă, pregătite pentru a fi prezentate publicului de peste ocean. A procedat astfel deoarece în timpul scurt cât a stat și a lucrat pe teritoriul USA, nu a putut proiecta tot ce adusese A. Rubin.

Mare succes a avut cu proiecția filmului despre victoriile armatelor române în luptele de la Mărăști, Mărășești, Oituz. După plecarea lui, aceste proiecții au continuat.

Astfel, în ziarul de limbă română „America” din 24 iunie 1918, și din alte zile, se anunța cu mult entuziasm un mare picnic, național, românesc, ce avea să fie organizat în 30 iunie 1918. Evenimentul principal la picnic urma să fie:

„Chinematograf. În care se va arăta lupta de la Mărășești și diferite scene din răsboiul României, aduse din țară de d-nul Ministru Dr. C. Angelescu”[6] (Fig. 4).

Doctorul Angelescu a mai lăsat în urma lui în Statele Unite ale Americii și o serie de asociații și societăți românești, extrem de vii și active, care au continuat și mai puternic să lupte în favoarea României Mari.

Ele fuseseră create din perioada de început a războiului și în timpul acestuia. Dar activitatea lor a fost impulsionată, organizată și amplificată în anii 1917-1918.

Între acestea, afară de Societatea extrem de activă „Dr. C. Angelescu” din Cleveland, Ohio[7], menționez societățile și asociațiile românești: Dr. I. Maniu (Canton,

[6] „America”. Roumanian Daily News, The Official Organ of the Roum. Beneficial and Cultural Societies of America, Cleveland, Ohio, vol. XIII, nr. 141, luni, 24 iunie 1918, p. 3.

[7] Cf. *Raport de la sfințirea drapelelor Societății Dr. C. Angelescu*, în „America”, vol. XIII, nr. 173,

https://biblioteca-digitala.ro

Ohio), I.I.C. Brătianu (Mansfield), Tinerimea Română (Cincinnati, Ohio), Bucovineana, Sătmăreana (Detroit, Michigan), București (Thorpe, West Virginia), Dâmbovița (Sparrows Point, Maryland), Vasile Stoica (Kokomo, Indiana), Aurora (Bethlehem, Pennsylvania), Românul Ardelean (Cleveland, Ohio), Apolzana (Hubbard, Ohio), Prințul Carol (Columbus, Ohio), Plugarul Român (Youngstown, Ohio), România Mare (Universal, Pennsylvania), Lugojana (Niles, Ohio), Sămănătorul Român (Youngstown, Ohio), Furnica (Toledo, Ohio), Andrei Șaguna și Crucea Română (Terre Haute, Indiana), Dr. E. Lucaciu TR (Aurora, Illinois), Aurel Vlaicu (Bettendorf, Iowa), S. Bărnuțiu (Chicago), Biruința (Warren, Ohio)[8] (Fig. 5).

În august 1919 a venit în Statele Unite un alt medic, om politic, doctorul Nicolae Lupu. Acesta a pornit de la realizările doctorului Constantin D. Angelescu și ale misiunii române și a revitalizat acțiunile Legației Române din Washington, dar în cu totul alte condiții: Războiul Mondial se terminase. Dr. Nicolae Lupu a scris și publicat o serie de articole în „Columbia University Quarterly”, „Asia” și cartea *Roumania and the War*. A ținut o serie de conferințe, s-a întâlnit și el cu reprezentanții „Federației Muncii” din Statele Unite, precum și cu fruntașii comunității evreiești[9]. A fost continuarea acțiunilor doctorului Constantin D. Angelescu, de a face bine cunoscută situația României Mari în America. Era extrem de necesar să fie continuată acțiunea de lobby pentru România, implicit pentru revitalizarea Legației Române în USA, în condițiile în care se discutau și se semnau tratatele de pace din sistemul Versailles-Washington.

Pledoaria doctorului Angelescu pe lângă americani a fost deosebită prin rezultate. A reușit ca în decursul mandatului său de numai șase luni (octombrie 1917 – aprilie 1918), în fapt de numai patru luni la fața locului, să-l determine pe președintele W. Wilson să susțină formarea României Mari, acesta fiind inițial înclinat să sprijine menținerea Imperiului Austro-Ungar.

Cleveland, Ohio, Joi, 1 august 1918, p. 1.

[8] Cf. Ioan Opriș, *Vasile Stoica în serviciul României*, ediția a II-a, Oskar Print, București, 2018, p. 94.

[9] Cf. V. Stoica, *op. cit.*, p. 36-37.

https://biblioteca-digitala.ro

Fig. 1. ***Dr. C.D. Angelescu la 15 ianuarie 1918, la Casa Albă pentru a-și prezenta scrisorile de acreditare (în centrul imaginii, în ținută de protocol diplomatic). Este însoțit de N.H. Lahovary - secretar de Legație, în dreapta imaginii, de A. Rubin atașat cu însărcinări speciale, în fundal, al doilea din dreapta imaginii) și de maiorul Livius Teiușanu - atașat militar, în stânga imaginii, în uniformă militară română. (imagine din colecția Ioana Angelescu Monteoru).***

INVITARE LA Marea MANIFESTATIE NATIONALA-BISERICEASCA

9 si 10 MARTIE 1918 IN YOUNGSTOWN OHIO

Duminecă, 10 Martie.

Dupa amiaza MARE ADUNARE POPORALA

SEARA: —

LA ACEASTA ADUNARE SI BANCHET INVITAM

Comitetul Aranjator.

INSEMNARE. —

Fig. 2. ***Convocarea pentru 9-10 martie 1918 la Youngstown a „Marii manifestații național-bisericești" a parohiilor ortodoxe ale românilor transilvăneni din SUA pentru unirea cu Mitropolia Ortodoxă din „Vechiul Regat", în prezența Ministrului României în SUA, dr. C. Angelescu (ziarul „America", Cleveland, Ohio, miercuri, 6 martie 1918, p. 3).***

https://biblioteca-digitala.ro

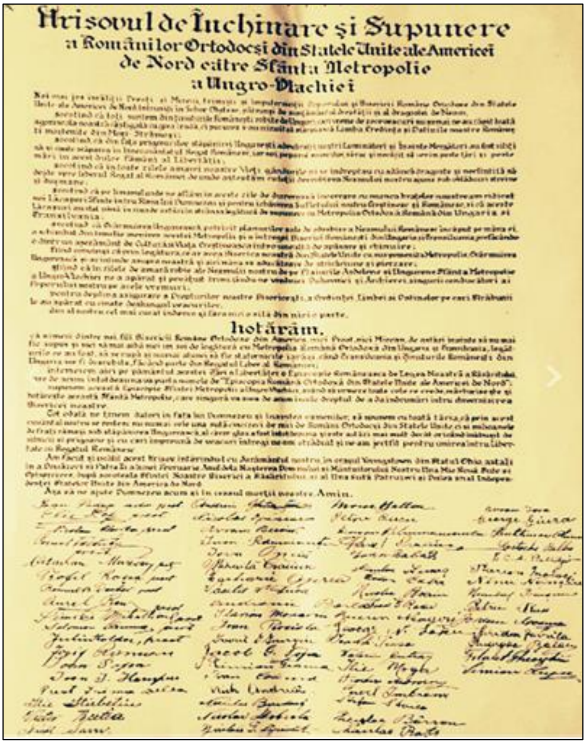

Hrisovul de Închinare și Supunere
a Românilor Ortodocși din Statele Unite ale Americei
de Nord către Sfânta Mitropolie
a Ungro-Vlachiei

hotărâm.

Fig. 3. *Hrisovul de închinare și supunere a românilor din America de Nord către Mitropolia Ungro-Vlahiei, semnat de reprezentanții parohiilor ortodoxe, întruniți în orașul Youngstown (colecția **Ioana Angelescu Monteoru**).*

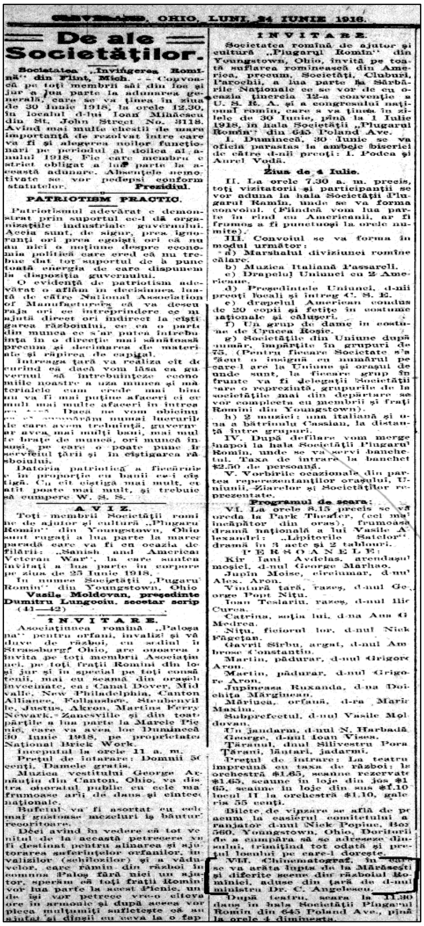

CLEVELAND, OHIO, LUNI, 24 IUNIE 1918.

De ale Societăților.

Societatea „Invingerea Romînă" din Flint, Mich. — Convoacă pe toți membrii săi din loc și jur a lua parte la adunarea generală, care se va ținea în ziua de 30 Iunie 1918, la orele 12.30, în localul d-lui Ioan Mihăescu din St. John Street No. 3118. Avînd mai multe chestii de mare importanță de rezolvat între care va fi și alegerea noilor funcționari pe periodul al doilea al anului 1918. Fie care membru e strict obligat a lua parte la această adunare. Absențele nemotivate se vor pedepsi conform statutelor. **Prezidiul.**

PATRIOTISM PRACTIC.

Patriotismul adevărat e demonstrat prin suportul ce-l dă organizațiile industriale guvernului. Aceia sunt, de sigur, prea ignoranți ori prea egoiști ori că nu au nici o noțiune despre economia politică care cred că nu trebue dat tot suportul de a pune toată energia de care dispunem la dispoziția guvernului.

O evidență de patriotism adevărat o aflăm în decisiunea luată de către National Association of Manufacturers că va descuraja ori ce intreprindere ce nu ajută direct ori indirect la cîștigarea războiului, ce ea o parte din munca ce s'ar putea întrebuința în o direcție mai sănătoasă precum și decimarea de materiale și răpirea de capital.

Intreaga țară va realiza cît de curînd că dacă vom lăsa ca guvernul să întrebuințeze economiile noastre a uza munca și materialele cum crede mai bine nu va fi mai puține afaceri ci cu mult mai multe afaceri în întreaga [illegible]. Dacă ne vom obicinu[illegible] cumpărăm numai lucrurile de care avem trebuință, guvernul ar avea mai mulți bani, mai multe brațe de muncă, ori muncă însuși, pe care o poate pune în serviciul țării și în cîștigarea războiului.

Datoria patriotică a fiecăruia e în proporție cu banii ce-i cîștigă. Cu cît cîștigă mai mult, cu atît poate mai mult, și trebuie să cumpere W. S. S.

A V I Z.

Toți membrii Societății romîne de ajutor și cultură „Plugarul Romîn" din Youngstown, Ohio sunt rugați a lua parte la marea paradă care va fi cu ocazia defilării: „Sanish and American Veteran War", la care suntem invitați a lua parte in corpore pe ziua de 25 Iunie 1918.

In numele Societății „Plugarul Romîn" din Youngstown, Ohio
Vasile Moldovan, președinte
Dumitru Lungociu, secretar scrip
(41—42)

I N V I T A R E.

Asociațiunea romînă „Paloșana" pentru orfani, invalizi și văduve de război, cu sediul în Strassburg, Ohio, are onoarea a invita pe toți membrii Asociațiunei, pe toți frații Romîni din loc și jur și în special pe toți consătenii, mai cu seamă din orașele învecinate, ca: Canal Dover, Midvalle, New Philadelphia, Canton Alliance, Follansbee, Steubenville, Justus, Akron, Martins Ferry Newark, Zanesville și din toate părțile a lua parte la Marele Picnic, care va avea loc Duminecă 30 Iunie 1918, pe proprietatea National Brick Work.

Inceputul la orele 11 a. m.

Prețul de intrare: Domnii 50 cenți, Damele gratis.

Muzica vestitului George Arnăuțiu din Canton, Ohio, va distra onoratul public cu cele mai frumoase arii de danș și cîntece naționale.

Bufetul va fi asortat cu cele mai gustoase mezeluri și băuturi recoritoare.

Deci avînd în vedere că tot venitul de la această petrecere va fi destinat pentru alinarea și ajutorarea suferințelor orfanilor, invalizilor (schilozilor) și a văduvelor, care rămîn din război în comuna Paloș fără nici un ajutor, sperăm că toți frații Romîni vor lua parte la acest Picnic, unde își vor petrece vre-o cîteva ore în armonie și după aceea vor pleca mulțumiți sufletește că au ajutat și dînșii cu ceva la o fap[illegible]

I N V I T A R E.

Societatea romînă de ajutor și cultură „Plugarul Romîn" din Youngstown, Ohio, invită pe toată suflarea romînească din America, precum, Societăți, Cluburi, Parochii, a lua parte la Sărbările Naționale ce se vor de cu ocazia ținerei a 12-a convenție a U. S. R. A. și a congresului național romîn, care s va ținea în zilele de 30 Iunie, pînă la 1 Iulie 1918, în hala Societății „Plugarul Romîn" din 645 Poland Ave.

I. Duminecă, 30 Iunie se va oficia parastas la ambele biserici de către d-nii preoți: I. Podea și Aurel Vodă.

Ziua de 4 Iulie.

II. La orele 7.30 a. m. precis, toți vizitatorii și participanții se vor aduna la hala Societății Plugarul Ramîn, unde se va forma convoiul. (Fiindcă vom lua parte în rînd cu Americanii, ar fi frumos a fi punctuoși la orele numite).

III. Convoiul se va forma în modul următor:

a) Marshalul diviziunei romîne călare.

b) Muzica Italiană Passareli.

c) Drapelul Uniunei cu 2 Americane.

d) Președintele Uniunei, d-nii preoți locali și întreg C. S. E.

e) drapelul American condus de 20 copii și fetițe în costume naționale și călușeri.

f) Un grup de dame în costume de Crucea Roșie.

g) Societățile din Uniune după număr, împărțite în grupuri de 75. (Pentru fiecare Societate s'a făcut o insignă cu numărul pe care-l are la Uniune și orașul de unde sunt, la fiecare grup în frunte va fi delegații Societății care o reprezintă, grupurile de la societățile mai din depărtare se vor completa cu membrii și frați Romîni din Youngstown).

h) 2 muzici: una italiană și una a bătrînului Cassian, la distanță între grupuri.

IV. După defilare vom merge înapoi la hala Societății Plugarul Romîn, unde se va servi banchetul. Taxa de intrare la banchet $2.50 de persoană.

V. Vorbirile ocazionale din partea reprezentanților orașului, Uniunii, Ziarelor și Societăților reprezentate.

Programul de seara:

VI. La orele 8.15 precis se va oreda la Park Theater, (cel mai încăpător din oraș), frumoasa dramă națională a lui Vasile Alexandri: „Lipitorile Satelor" dramă în 3 acte și 2 tablouri.

P E R S O A N E L E:

Kir Iani Avdelas, arendașul moșiei, d-nul George Mărhao.

Jupîn Moise, circiumar, d-nul Alex. Aron.

Vintură țară, razeș, d-nul George Popi Nițu.

Ioan Teslariu, razeș, d-nul Ilie Curea.

Catrina, soția lui, d-na Ana G. Medrea.

Nițu, ficiorul lor, d-nul Nick Făgețan.

Gavril Sîrbu, argat, d-nul Ambrose Constantin.

Martin, pădurar, d-nul Grigore Aron.

Martin, pădurar, d-nul Grigore Aron.

Jupineasa Ruxanda, d-na Doichița Mărginean.

Măriuca, orfană, d-ra Maria Maxim.

Subprefectul, d-nul Vasile Moldovan.

Un jandarm, d-nul N. Harbadă George, d-nul Ioan Visea.

Țăranul, dnul Silivestru Pora Țărani, lăutari, jadarmi.

Prețul de intrare: La teatru împreună cu taxa de război: la orchestră $1.65, scaune rezervate $1.65, scaune în loje din jos $1 65, scaune în loje din sus $1.10 locul II la orchestră $1.10, galeria 55 cenți.

Bilete de vînzare se află de pe acum la casierul comitetului aranjator d-nul Nick Popiuc, Box 560, Youngstown, Ohio. Doritorii de a cumpăra să se adreseze dînsului, trimițînd tot odată și prețul locului pe care-l dorește.

VII. Chinematograf, în care se va arăta lupta de la Mărășești și diferite scene din războiul Romîniei, aduse din țară de d-nul ministru Dr. C. Angelescu.

După teatru, seara la 11.30 danș în hala Societății Plugarul Romîn din 645 Poland Ave., pînă la orele 4 dimineața.

Fig. 4. *Ziarul de limbă română „America" din 24 iunie 1918 anunță că vor fi proiectate filme aduse de dr. Constantin D. Angelescu din România (textul încadrat în josul paginii; colecția R. Șt. Vergatti).*

https://biblioteca-digitala.ro

PUBLISHED AND DISTRIBUTED UNDER PERMIT NO. 330, AUTHORIZED BY THE ACT OF OCTOBER 6, 1917, ON FILE AT THE POST OFFICE OF CLEVELAND, OHIO. — BY THE ORDER OF THE PRESIDENT, A. S. BURLESON, POSTMASTER GENERAL

W. S. S. WAR SAVINGS STAMPS ISSUED BY THE UNITED STATES GOVERNMENT.

AMERICA

ROUMANIAN DAILY NEWS

The official Organ of the Roum. Beneficial and Cultural Societies of America

W. S. S. MARCILE DE RAZBOI CUMPARA UNA ASTAZI.

Reaches 100,000 people — The only Roumanian Daily in U. S. and Canada — Largest circulation.

VOL. XIII. – NO. 173. FULL LEASED WIRE SERVICE UNITED PRESS ASSOCIATIONS. CLEVELAND, OHIO, JOI, 1 AUG. 1918. SERVICIU TELEGRAFIC COMPLECT DE LA ASOCIAȚIUNEA PRESSEI. ANUL XIII. – NO. 173.

LUPTE MARI IN JUR DE FISMES.

AMERICANII MANUEAZA BINE BAIONETELE.

GERMANII TREBUIE SA OCUPE O POZIȚIE DE ATAC CIT DE CURIND.

ZIARELE GERMANE ȘI INFRINGEREA OFENSIVEI DIN SECTORUL SOISSONS-RHEIMS.

AMERICANII CAPTUREAZA 2 SATE.

PRIMA LUPTA FURIOASA IN CARE NU E INTREBUINȚATA ARTILERIA

BULETINE.

SPIONAJUL CEA MAI PUTERNICA UNEALTA A KAISERULUI.

Documente secrete, publicate pentru prima data.

SPRE ROMINIA MARE....

Raport dela Sfintirea Drapelelor Societatei „Dr. C. Angelescu"

LISTA CASUALITAȚILOR.

PERDERILE GERMANILOR.

CUM E PROSTIT POPORUL GERMAN.

LISTA CASUALITAȚILOR MARINEI.

Fig. 5. *Ziarul „America" din 1 august 1918 anunță sfințirea drapelelor Societății „Dr. C. Angelescu" (p. 1, colecția R. Șt. Vergatti).*

https://biblioteca-digitala.ro

ROMÂNIA ŞI TRATATELE DE PACE CARE I-AU MARCAT ISTORIA

Grigore Buciu

Dacă trecem în revistă tratatele de pace care au reglementat teritorii şi popoare în urma unor conflicte armate, vom constata că România a fost o ţară divizată în trei state separate, care au luptat în toată istoria lor pentru independenţă, fără a o obţine, decât pe perioade scurte de timp (epoca lui Mircea cel Bătrân şi a lui Ştefan cel Mare).

Basarab I, prin victoria de la Posada, din noiembrie 1330, îşi scoate ţara de sub vasalitate ungurească şi, prin cronica pictată de la Viena, Valahia îşi părăseşte muţenia istorică şi intră în istoria europeană. Ţara se întinde de la Turnu Severin până spre părţile tătărăşti, încorporând cele trei judeţe moldovenești sudice cu cetăţile lor într-un ţinut ce a fost numit Basarabia, după numele său, pentru a se distinge de Moldova, cealaltă Valahie locuită de români.

Dimensiunile maxime ale Ţării Româneşti se regăsesc în titulatura domnească a lui Mircea cel Bătrân, care a luat cu sabia Dobrogea până la Caliacra, cu Durostorul şi toată Podunavia. Urmele acelei realităţi româneşti se mai regăsesc şi astăzi pe Valea Timocului, în nord-estul Serbiei şi în Voivodina.

Creşterea Imperiului Otoman pe partea europeană a creat un pericol permanent pentru statele româneşti. S-au pierdut Dobrogea şi Silistra, apoi cetăţile din Basarabia şi a apărut necesitatea încheierii capitulaţiilor, întâi de către Ţara Românească, apoi şi de către Moldova, după apusul gloriei lui Ştefan cel Mare.

Înalta Poartă se angaja să respecte autonomia şi integritatea teritorială în schimbul controlului asupra domnitorului şi a plăţii tributului.

Instabilitatea „caselor domnitoare” de la noi prin domniile elective tradiţionale a favorizat coruperea şi creşterea pretenţiilor Înalte Porţi, dar nu a anulat dorinţa românilor de a fi independenţi.

Imperiul Otoman – o entitate statală militaro-religioasă – era structurat pe criterii strategice în teritorii islamice, teritorii de război şi teritorii neutre. Acestea din urmă, în care intrau ţările dinspre marginea imperiului, formau centura de siguranţă, iar tratatele de suzeranitate pe care le încheiau erau semnate nemijlocit de sultan. Ţările române extracarpatice au făcut parte din această zonă gri, iar după bătălia de la Mohacs şi Transilvania, până după despresurarea Vienei, când a fost integrată în Imperiul habsburgic.

Transilvania s-a bucurat de autonomie dar nu a fost independentă cu adevărat nici ea, cum, din orgolii naţionale, ne place să credem de multe ori. S-a guvernat singură sub

https://biblioteca-digitala.ro

supravegherea regalităţii maghiare, care îşi impunea voinţa. Altfel Ungaria ar fi avut dificultăţi în colonizarea saşilor, secuilor şi a cavalerilor teutoni, a cavalerilor ioaniţi la Turnu Severin – cărora le-a dat în stăpânire o bună parte din cnezatele Olteniei.

Statutul ei special o fereşte de transformarea în paşalâc după dezastrul de la Mohacs. Devine independentă faţă de Ungaria, dar intră sub dominaţia nobilimii maghiare refugiată aici. Această nobilime va forma majoritatea aristocratică ungurească din Ardeal, fără a reprezenta majoritatea etnică reală a populaţiei.

Transilvania devine ţară supusă Porţii sub acelaşi tratament ca şi celelalte ţări române. O vasalitate în baza căreia principii sunt confirmaţi de Înalta Poartă şi se percepe tribut. Primeşte în schimb teritorii. Aşa-zisul Partium, dar fără cetăţile Oradea, Arad, Timişoara, Buziaş, pe care turcii le transformă în paşalâcuri.

Prin Tratatul de Pace de la Carlowitz, Transilvania e scoasă de sub turci şi devine provincie imperială habsburgică.

Principele transilvan devine un înalt funcţionar al Vienei subordonat Cancelariei Aulice care controlează şi hotărârile Dietei.

Toate aceste schimbări prin care trece Transilvania nu au nicio relevenţă pentru români. Ei formează populaţia majoritară covârşitoare lipsită de drepturi elementare pe care ceilalţi locuitori minoritari ai Transilvaniei le aveau. Speranţele şi doleanţele lor n-au fost auzite nici de urechile regilor angevini, nici de ale sultanului şi nici de ale împăratului de la Viena, ori de la Praga, deşi un Mihai Viteazul, un Horea, un Avram Iancu le-au bătut la uşă.

Regii angevini îi dau sarcină lui Dragoş, cneaz din Maramureş, să treacă munţii şi să cucerească Moldova în beneficiul regatului unguresc. O face, şi urmaşii lui vor purta numele înobilat de maghiarizare Dracfi. Alţi români îşi dau seama că sunt folosiţi. Cneazul Bogdan din Cuhea maramureşeană îl alungă pe fideri ungurilor din Baia şi întemeiază un stat românesc la răsărit de Carpaţi. Matei Corvinul încearcă să-l ia înapoi, dar Ştefan cel Mare îl învinge, îl răneşte şi-i taie linia de descendenţă.

Transilvania creşte prin tratatul de la Carlowitz (1699), prin care autoritatea ei se extinde asupra ţinuturilor Satu Mare, Maramureş, Crasna, Solnocul de mijloc, Bihor, Zarand, Arad, Caransebeş, Lugoj, Orşova. E o recompensă pentru participarea principelului protestant Gabriel Bethlen la războiul de 30 de ani, alături de împăratul german. Acesta recunoaşte Transilvania, ba îi acordă pe lângă teritoriile româneşti şi o fâşie din Ungaria superioară, şapte comitate.

Momentul Mihai Viteazul este unul foarte important pentru istoria românilor. E o demonstraţie de forţă prin care se arată creştinătăţii că turcii pot fi învinşi, dar e nevoie de o unire pentru asta. O unire a marilor puteri, ceea ce se şi încearcă prin înfiinţarea Ligii Sfinte, o cruciadă târzie şi inconsistentă, la iniţiativa Casei de Habsburg şi a Sfântului Scaun. Apare însă trădarea. Generalul Basta – soldatul împăratului, îl asasinează pe Mihai, devenit domn al celor trei ţări româneşti unite, cel mai de temut oştean şi strateg în lupta cu turcii. Teama apariţiei unei puteri dacice între Sfântul imperiu de naţiune germană şi Polonia, un stat al valahilor schismatici, e mai puternică decât frica creştinătăţii catolice faţă de turcii islamici. Visul imperial şi al regalităţii poloneze, ca şi al Ungariei şi mai târziu al Rusiei ţariste, era de a ajunge la mirificul Constantinopol şi la strâmtorile ce despart continentele.

https://biblioteca-digitala.ro

Ţările române prin pretenţiile şi încercările lor erau o piedică în calea acestor ambiţii şi refuzau să devină ungureşti, poloneze ori ruseşti, germane etc., păstrându-şi ambiţia de a continua să fie legate de spaţiul lor etnic străbun şi sacru.

Această situaţie politico-istorică le dă dreptate turcilor privind utilitatea strategică a zonei gri. Păstrarea ţărilor române sub suzeranitatea lor, în ciuda tuturor nesupunerilor, nesfârşitelor conflicte şi trădări, şi transformarea lor la un moment dat în teatre de luptă în conflictele dintre imperii, este o politică eficientă, care menţine viabilitatea Imperiului Otoman timp de 600 de ani.

Odată cu Petru cel Mare spre răsărit începe să crească o putere nouă – Imperiul Ţarist, prin modernizare şi cucerire de teritorii. Moldova trebuie să fie atentă. Primul tratat este încheiat la 1656 între voievodul Gheorghe Ştefan şi ţarul Alexei Mihailovici, prin care Moldova caută soluţii de rezistenţă contând pe o solidaritate ortodoxă.

Nici acesta, nici tratatul dintre Petru cel Mare şi Dimitrie Cantemir nu sunt de vasalitate. Dimpotrivă! Petru cel Mare se angajează să nu pună domn şi să nu schimbe domn, să nu se amestece în legile ţării, el şi urmaşii lui. Sună bine, modern şi democratic, dar urmaşii lui nu vor ţine cont de acest testament.

Începând cu Ecaterina cea Mare, vor face orice pentru extinderea imperiului şi transformarea lui într-o mare putere capabilă să se opună Imperiului Otoman, stabilizării tătarilor şi mai ales pentru a atinge şi stăpâni malurile Bosforului.

După bătălia de la Stănileşti, lucrurile se înrăutăţesc şi mai mult pentru ţările româneşti extracarpatice. În Moldova încep domniile fanariote şi doi ani mai târziu 1716 şi în Ţara Românească. Rolul boierimii din sfatul ţării este anihilat, domnul nu mai este ales. Este numit de Înalta Poartă şi devine un înalt funcţionar al ei care îi reprezintă şi serveşte interesele. Independenţa ţărilor române, fie ea şi relativă, este pierdută în întregime, dar turcii nu le transformă în paşalâcuri. Zona gri e utilă şi funcţionează. Mai mult, ea se va transforma în teatru de război pentru conflictele ruso-habsburgico-turce.

Fiind considerate provincii ale Imperiului Otoman, părţi din ţările române sau în integralitate vor fi folosite, în tratatele de pace, monedă de schimb pentru despăgubiri. Niciuna dintre marile puteri imperiale nu le întreba dacă vor să fie ruseşti, turceşti ori nemţeşti.

Prin tratatul de pace de la Pasarowitz, în urma războiului turco-austriac, Banatul şi Oltenia sunt încorporate în Imperiul Habsburgic. Banatul va fi provincie imperială direct subordonată Vienei până în 1918. Oltenia avea formal un domnitor, un ban ajutat de câţiva boieri, dar el era un funcţionar al Vienei, care avea nevoie de aprobări pentru orice făcea. Era supravegheat de un general austriac care staţiona cu trupele austriece în Oltenia.

Are loc războiul ruso-austriaco-turc şi, prin Tratatul de la Belgrad (1739), trupele austriece trebuie să se retragă şi Oltenia revine Ţării Româneşti.

Prin tratatul de pace de la Kuciuk Kainargi (1774), Imperiul Ţarist restituie Sublimei Porţi întreaga Basarabie, Moldova şi Ţara Românească, angajându-se să-şi retragă trupele în două luni, dincolo de Nistru. Nu se întâmplă aşa. După atâta război pe teritoriul lor, Ţara Românească şi Moldova sunt epuizate economic, moral şi psihic. Domnii români încearcă să obţină dreptul de a-şi ale domnul, independenţă, neutralitate,

https://biblioteca-digitala.ro

garanţii din partea Rusiei şi Imperiului Habsburgic. Cine să-i asculte. Dimpotrivă, în 1787, Rusia îşi încorporează teritoriul dintre Bug şi Nistru şi stabileşte graniţa cu Imperiul Otoman pe cursul fluviului. Practic, Moldova nu mai contează ca stat, nici Ţara Românească.

În 1775, Imperiul Habsburgic, care nu fusese implicat în războiul ruso-turc, ia cu de la sine putere Bucovina. Imperiul rus se angajase prin tratat să protejeze ţările române. Trupele ruseşti erau prezente în Moldova. Nu mişcă un deget pentru a stopa abuzul. Mareşalul Ecaterinei cea Mare, care comanda trupele "vinde" Bucovina austriecilor pe o pungă de galbeni şi o tabacheră de aur. Acesta era preţul protectoratului pe care l-a plătit Viena pentru coruperea lui Rumianţev.

A fost transformată în ducat şi alipită Galiţiei. Domnitorul Moldovei, Grigore Ghica, a protestat, a cerut ajutorul Sublimei Porţi, dar habsburgii s-au înţeles, tot cu galbeni, şi la Istanbul s-au luat măsuri. Domnul a fost asasinat şi alte 46 de sate moldoveneşti au devenit austriece. Aşa s-a scris istoria. În 1806 începe un nou război ruso-turc. Participă şi Tudor Vladimirescu în fruntea pandurilor lui, alături de Rusia. Începuse redeşteptarea naţională în Grecia şi Ţara Românească. Puterile creştine au rămas surde, ca şi cum românii n-ar fi existat.

S-a crezut o clipă că Napoleon şi ţarul Rusiei se vor uni împotriva turcilor şi vor desfiinţa puterea otomană din Europa. Printr-un tratat secret încheiat la Tilsit (1807), se angajau în acest efort. S-au adus şi lămuriri la Erfurt, în 1808, printr-o înţelegere în care Napoleon îşi dădea consinţământul ţarului Alexandru I, că în caz de victorie poate anexa Moldova şi Muntenia. Ţarul condiţiona recunoaşterea păcii cu Anglia de recunoaşterea Finlandei, Ţărilor Române şi Moldovei ca părţi ale Imperiului Ţarist.

În 1810, Rusia propune Sublimei Porţi să accepte ca Muntenia, Oltenia şi Moldova să fie alipite Rusiei. Sultanul nu aprobă acest lucru, nici graniţa dintre imperii pe Dunăre de la Galaţi la vărsarea în Mare. Ruşii îşi reduc pretenţiile. Vor o Rusie doar până la Siret. Sultanul nu e de acord. El doreşte ca vechea Basarabie cu cetăţile ei să rămână Sublimei Porţi. Aprobă o graniţă la nord de Bugeac şi granița pe Prut, în 1812. Calvarul rusesc al Modovei de răsărit începe.

Ţările române sunt ocupate de trupele ţariste care continuă să staţioneze aici şi după încheierea conflictului. Exista o clauză, în tratatul preliminar de la Tilsit, prin care Rusia era obligată să-şi retragă trupele din Moldova şi Ţara Românească. La semnarea păcii de la Paris folosesc în mod speculativ termenul de Basarabie pe care ei îl acordaseră după anexare întregii Moldove răsăritene. Susţin că n-au prevedere legală deoarece în act se vorbeşte de Moldova şi nu de Basarabia. În consecinţă, au staţionat şase ani în ţările române.

Renunţarea după 1821 la domniile fanariote nu aduce un avantaj pentru statutul românilor. Imperiul de la răsărit pune doi domni pământeni dar filoruşi.

Un război ruso-turc (1827-1828) se încheie cu Tratatul de pace de la Adrianopol. Rusia îşi anexează Delta Dunării şi Insula Şerpilor şi ţine ţările române sub ocupaţie. Vechea Basarabie e rusească, dar prin Tratatul de pace din 1856, cele trei judeţe sunt cedate României, decizie pe care Rusia o va anula la Conferinţa de pace de la Berlin, care încheia războiul ruso-turco-român, prin care Principatele Unite erau recunoscute ca

https://biblioteca-digitala.ro

independente. A fost o decizie dureroasă pe care ne-a impus-o aliatul nostru de război – Rusia ţaristă.

Transformarea României în regat i-a întărit prestigiul printre ţările europene. Era înscrisă pe calea modernizării, încă din vremea domniei lui Al.I. Cuza – primul domn al Unirii Moldovei cu Ţara Românească. O mare victorie rezultată din jocul inteligent al românilor, care au dejucat opoziţia marilor puteri, cărora le convenea fărămiţarea în state separate.

A fost nevoie de Primul Război Mondial şi de revoluţia rusă din februarie 1917, ca Basarabia să fie prima care se uneşte, apoi Bucovina şi la 1 decembrie 1918 toată suflarea românească, la Marea Adunare de la Alba Iulia.

România şi-a dovedit cu adevărat independenţa în al Doilea Război Balcanic, când a semnat singură, neasistată, nedominată de marile puteri, tratatul de pace cu Bulgaria, prin care îi reveneau judeţele din sudul Dobrogei.

La început de veac lucrurile se mişcau într-o Europă îmbătrânită în structuri şi mentalităţi depăşite. Cu sau fără atentatul de la Sarajevo, războiul ar fi izbucnit sau ceva s-ar fi întâmplat deoarece în condiţiile renaşterii naţionale, marile imperii nu se mai puteau menţine.

Speranţa românilor de a se uni în spaţiul lor etnogenetic era mai puternică şi conştientă decât oricând. Iar acest lucru se simţea la Bucureşti şi îl ştiau şi marile puteri.

Într-un raport către ministerul de externe al Imperiului dualist, ministrul plenipotenţiar Ottokar Czernin semnala, după vizita la Constanţa a familiei ţariste ruse, că România care-şi doreşte unirea va fi în câştig de cauză indiferent de partea cui s-ar situa într-un eventual război. În caz de victorie, îşi va încorpora fie Ardealul, fie Basarabia. Era o judecată dreaptă.

România a oscilat în decizie atunci când a intrat în neutralitate la cererea Rusiei. A făcut-o obţinând în schimb promisiunea că îi vor fi recunoscute drepturile istorice asupra ţinuturilor locuite de români în Imperiul Austro-Ungar.

A intrat în război cu entuziasm şi speranţă, convinsă că aliaţii vor conlucra şi nu o vor lăsa singură în faţa maşinăriei de război germane. O vor trata la egalitate cu toţi ceilalţi atât în timpul conflictului cât şi la tratativele de pace.

Primele luni de război au fost un dezastru, în primul rând fiindcă aliaţii, din varii motive, nu i-au sprijinit ofensiva din Transilvania şi i-au lăsat descoperită graniţa pe Dunăre, la discreţia trupelor Puterior Centrale.

Franţa, prin misiunea ei militară condusă de Berthelot, generalul care a devenit un prieten adevărat al românilor, i-a reformat şi instruit armata astfel încât aceasta a devenit performantă, dedicată şi demnă de toată încrederea şi admiraţia la Mărăşti, Mărăşeşti, Oituz. A luptat aproape singură şi apoi după dezintegrarea armatei ruse aliate şi fuga acesteia de pe frontul din Moldova, s-a văzut practic izolată de orice aliat, cu depozitele şi căile de aprovizionare prin Rusia blocate de noua putere bolşevică.

Singură şi izolată, departe de ajutorul militar al aliaţilor, România părea a nu fi câştigat nimic după marile victorii din vara anului 1917. Cleştele german o strângea, încercând să o sufoce în jumătatea ei de ţară, unde se înghesuise şi făcea tot posibilul să reziste, să supravieţuiască nu doar militar. Rusia devenea şi ea o ameninţare pe măsură ce

https://biblioteca-digitala.ro

se bolşeviza şi constata că decizia guvernului provizoriu din februarie 1917, privind autodeterminarea popoarelor fusese o greşeală, din cauza căreia pierdea Basarabia. Basarabia trebuia recâştigată şi România rămasă de la germani cucerită şi sovietizată.

Unirea cu Transilvania şi Bucovina, raţiunea pentru care România intrase în război, părea un vis care se îndepărtează cu fiecare zi. Unirea Basarabiei din primăvara anului 1918 era o recompensă morală, pe care nu i-o acordase nimeni, decât poporul dintre Prut şi Nistru, pe care însă o plătea dureros şi diplomatic, prin pierderea Dobrogei şi a Munţilor Carpaţi, prin tratatul de pace, impus de Germania la 7 mai 1918, la Buftea, lângă Bucureşti.

La întâlnirea cu Marghiloman, special numit de rege ca prim-ministru, fiind cunoscut ca filogerman, mizându-se că va putea obţine de la germani condiţii mai bune prin tratat, Mackensen îi va spune că îi dă Dobrogea în schimbul Basarabiei. O obrăznicie de cuceritor. El nu avea nicio autoritate asupra Basarabiei, chiar dacă Rusia semnase armistiţiul şi pacea de la Brest-Litovsk.

Deşi regele nu l-a semnat şi Parlamentul nu l-a votat, lăsându-l în stare de nelegalitate, tratatul a început să-şi facă efectul imediat, jaful german desfăşurându-se în voie, producând în rândul opiniei publice occidentale nedumerire şi înţelegere, confidenţial chiar şi la cel mai înalt nivel politic al marilor puterilor aliate, mai puţin la nivelul comandamentelor militare. Pentru români tratatul a fost o soluţie inteligentă de a rezista şi a-şi conserva statul. Dar din perspectivă militară, demobilizarea care a urmat ca obligaţie din tratat, practic a scos România din război, iar acest lucru apărea oficial în ochii aliaţilor ca o trădare. Formal aşa şi era, dar nelegalizarea actului în parlament şi nesemnarea lui niciodată demonstrează că era doar un gest de supravieţuire, o formulă care s-a dovedit provizorie, deoarece s-a decretat mobilizarea generală în 24 de ore, în momentul în care forţele aliate din Salonic au atins Dunărea. Românii reintră astfel în război alături de aliaţi, conform prevederilor tratatului din august 1916, înainte de semnarea armistiţiului între Germania şi puterile aliate şi îi cere, printr-un ultimatum, mareşalului Mackensen ca în termen de 24 de ore trupele germane să părăsească teritoriul românesc, fără distrugeri.

Imperiul Austro-Ungar, prin armistiţiul semnat cu italienii în 13 noiembrie 1918, a intrat în disoluţie, iar Ungaria aplicând şi ea principiul autodeterminării s-a proclamat republică. Ca parte dualistă a imperiului a făcut un gest de a se salva, în integritatea pretenţiilor sale – Ungaria Sfântului Ştefan – a semnat la Belgrad o suplimentare a armistiţiului, cu Comandamentul forţelor aliate din sud-estul Europei, prin care se stabilea ca linia de demarcaţie între România şi Ungaria să fie stabilită pe Mureş. România pe care o privea această problemă n-a fost consultată.

Era o hotărâre arbitrară pe seama românilor aşa cum li s-a întâmplat lor de multe ori în istorie. Ungurii sperau că la Conferinţa de pace care va urma vor folosi suficiente argumente prin care să nu piardă Transilvania, majoritar românească, dând satisfacţie pretenţiilor româneşti doar de la sud de Mureş. La Banat nu se putea referi cerinţa maghiară, deoarece fusese provincie austriacă, subordonată direct Cancelariei aulice, iar sârbii aveau şi ei dorinţa de a şi-o revendica, drept pentru care Comandamentul de la Belgrad le-a şi promis să o ocupe militar până la Mureş.

https://biblioteca-digitala.ro

Şirul de decizii şi poziţii arbitrare ale aliaţilor a continuat şi la Paris, în timpul Conferinţei de pace, delegaţia română având mult de luptat pentru drepturile legitime ale românilor.

Marea Unire a românilor într-un stat unitar s-a făcut de către români, printr-o mobilizare exemplară a tuturor forţelor, începând de la nivelul satului până la cel al politicienilor şi regelui, prin metoda plebiscitară. Această oportunitate extraordinară a autodeterminării pe criterii etnice iniţiată de preşedintele american, ca fiind singura viabilă pentru dizolvarea imperiului dualist, a dat roade în ciuda tuturor opoziţiilor şi încercărilor de salvare prin soluţii federative avansate şi de împăratul austriac şi de aristocraţii unguri.

Poate că şi americanilor le-a venit sugestia autodeterminării de la Guvernul provizoriu de la Sankt Petersburg, care, în condiţiile dizolvării monarhiei ruseşti, dorea să arate că e democratic prin descentralizarea puterii. A făcut greşeala de a decreta dreptul la autodeterminare, socotind că popoarele sunt atât de fidele, încât vor cere autonomii şi statute federative, într-un stat rusesc de tip modern. Basarabia, după o foarte scurtă ezitare, a profitat de oportunitate şi neclaritate, şi s-a declarat republică independentă.

Cele trei uniri de facto, obţinute cu atât efort şi sacrificiu, trebuiau susţinute şi apărate de ţara mamă şi mai cu seamă confirmate şi recunoscute de marile puteri implicate în război, în primul rând acceptate în perimetrul dreptului istoric de către Aliaţi, lângă care România şi-a sacrificat o bună parte din populaţie.

Pentru unirea cea mare a fost nevoie de luptă armată, de sprijin militar, într-un moment neoportun pentru România, cum s-a văzut, deoarece era insuficient pregătită şi lăsată singură să lupte în numele aliaţilor, fără ca aliaţii să-şi ţină angajamentul privind atacarea Puterilor centrale dinspre Salonic. A fost nevoie să apere unirea în toate cele trei provincii – Basarabia, Bucovina, Ardeal, după declaraţiile de unire, împotriva ruşilor, ucrainienilor şi ungurilor, care forţau vremurile încercând să anuleze prin forţă şi intimidare voinţa populară.

Lupta pentru unire s-a dus şi în plan politic şi diplomatic, mai cu seamă pe parcursul lucrărilor Conferinţei de Pace.

I.I.C. Brătianu – premier şi şef al delegaţiei române la Conferinţă – s-a dovedit încă o dată a fi un patriot desăvârşit şi un negociator dur şi îndrăzneţ.

Primul lucru pe care România trebuia să-l facă era să schimbe opinia aliaţilor despre statutul ei în război. Din cauza păcii de la Bucureşti, aceştia considerau că România trebuie tratată ca un stat neutru, aşa cum era înainte de Tratatul din august 1916, semnat de Franţa, Anglia, Rusia şi Italia, ceea ce ar fi însemnat anularea tuturor cerinţelor ei privind teritoriile româneşti din imperiul dualist. Prin eforturi diplomatice şi prin sprijinul generalului Berthelot, fostul şef al reprezentanţei franceze în România, un adevărat şi drept prieten al românilor, premierul francez a fost convins şi prin el ceilalţi reprezentanţi ai marilor puteri.

Deşi România a suferit cel mai mult dintre aliaţi, la Conferinţă, nici ea nici celelalte state mici şi mijlocii n-au fost admise pe picior de egalitate, un principiu democratic declarat şi susţinut cu emfază de marile puteri în timpul războiului.

https://biblioteca-digitala.ro

Premierul român trăia situaţia tatălui său, care cu 50 de ani în urmă, după războiul de independenţă, fusese tratat la fel. La Conferinţa de Pace de la Berlin au judecat marile puteri fără să întrebe România care fusese cobeligerantă în războiul ruso-turc, prin care puterea Imperiului Otoman era eliminată din Balcani.

României i s-a acordat Dobrogea, care era un drept istoric al ei de pe vremea lui Mircea cel Bătrân, dar i-au fost luate de către Rusia Basarabia propriu-zisă, adică cele trei judeţe sudice „dinspre părţile tătărăşti" cum sună ea în titulatura domnului Ţării Româneşti, pe care le obţinuse în 1856, printr-un tratat de pace, în virtutea aceluiaşi drept istoric. Motivarea diplomaţiei ruseşti a fost una spectaculară. Judeţele respective n-ar fi fost date României, care nu exista pe atunci, ci Moldovei, care era independentă ca stat. Or, prin dispariţia ei ca stat prin unirea din 1859, judeţele reveneau Rusiei, prevederile tratatului devenind, chipurile, nule.

Şi pentru admiterea în comisiile de specialitate, delegaţia română a trebuit să pledeze cu înverşunare, iar atunci când a fost acceptată i s-a dat doar un vot în loc de două, la cât avea dreptul.

Cea mai mare problemă însă era accesul la proiectele de tratate. Marile Puteri le elaborau cu uşile închise şi erau înmânate celorlalte delegaţii semnatare reprezentând statele aliate, uneori chiar în ziua în care le primea şi partea învinsă.

Tratatul de pace cu Austria a creat delegaţiei române cele mai mari probleme, ca şi Tratatul privind minorotăţile, care afectau grav interesele României privind graniţele Bucovinei şi drepturi speciale pentru minorităţi, îndeosebi pentru evrei, precum şi dreptul marilor puteri de a exersa controale şi lua decizii privind minorităţile. Brătianu era pus în situaţia de a semna un document prin care era afectată integritatea teritorială a României, la baza căreia stătea un sacrificiu de sânge imens, ca să nu mai vorbim de dreptul istoric asupra unei provincii în hotarele ei tradiţionale de până la 1775, când Imperiul Habsburgic a luat-o abuziv şi fără nicio justificare (imperiul nefiind implicat în conflictul rus-turc), doar prin coruperea mareşalului rus care comanda trupele ruseşti staţionate în Moldova.

După o mie de ani de războaie pentru independenţă, culminând cu cel de la 1877-1878, de sacrificii şi împilări, Brătianu constata că şi marile puteri prietene şi aliate nu se pot debarasa de ideea unei independenţe limitate.

Poziţia lui intransigentă l-a determinat să nu semneze tratatul. Acesta fiind întocmit în numele tuturor participanţilor la război în cadrul Antantei şi negociat cu puterea învinsă, trebuia semnat obligatoriu de către toţi. Presiunile enorme care s-au făcut asupra sa l-au determinat să se retragă de la Conferinţă şi să-şi dea demisia din funcţia de prim-ministru. A fost considerată de Consiliul celor patru o sfidare fără precedent adusă Conferinţei. Printr-o notă România era avertizată că dacă nu semnează tratatul aşa cum este, delegaţia ei va fi eliminată de la Conferinţă şi marile puteri îşi vor retrage ambasadele din Bucureşti. Din fericire, România nu s-a lăsat şantajată, iar ceilalţi premieri ce au condus delegaţia au fost la fel de intransigenţi privind revendicările juste ale românilor, chiar dacă nu atât de vocali ca Brătianu.

În starea de lucruri de la Paris din primăvara anului 1920, în condiţiile în care armata română a fost nevoită să rupă şi cea de-a doua linie de demarcaţie (Satu Mare – Ciuc –

https://biblioteca-digitala.ro

Arad cu marile oraşe încă rămase la unguri), regele a trimis-o pe regina Maria să susţină neoficial intereseele fireşti ale României.

Statutul ei de prinţesă descendentă din două mari case regale ale Europei, nepoată a reginei Victoria, prin tată şi a ţarilor Rusiei, prin mamă, avea darul de a-i deschide uşile spre liderii marilor puteri de care depindea rezolvarea cauzei româneşti. Credibilităţii ei aristocratice de natură istorică i se adăuga latura naţională, loialitate şi patriotism, izvorâtă din comportamentul curajos pe care îl avusese în timpul războiului. Acesta era cunoscut în exterior din rapoartele diplomatice şi din presa vremii. Este singura regină care a rămas în ţară, alături de poporul ei, într-o situaţie de criză extrem de periculoasă, asumându-şi ca orice soldat riscul morţii şi al îmbolnăvirii în timpul contactelor directe cu răniţii şi bolnavii în spitalele de campanie şi în vizitele de încurajare şi susţinere morală pe linia frontului.

Acestor atuuri li se suprapuneau farmecul ei personal, fineţea şi abilităţile diplomatice. Presa pariziană foarte favorabilă o prezenta ca fiind cea mai frumoasă regină europeană, referindu-se nu doar la aspectul ei exterior şi monden.

Pledoaria ei prin întâlniri separate şi neoficiale cu liderii marilor puteri care judecau lumea la Conferinţă a avut darul de a-i face mai maleabili şi mai atenţi la solicitările românilor, care nu erau pretenţii exagerate ori absurde, ci reale şi bazate pe o istorie îndelungată care fusese nedreaptă cu ei.

În cele din urmă, Tratatului cu Austria şi celui cu minorotăţile li s-au adus unele remedieri în sensul amendamentelor româneşti, corectând graniţa românească din Bucovina pe vechiul traseu istoric existent înainte de 1775, de la Nistru la Tisa, pe Valea Ceremuşului. S-a renunţat şi la prevederile care însemnau discriminare pozitivă a minorităţilor şi ingerinţă în treburile interne ale statului, cu afectarea gravă a independenţei. Ca urmare, România a semnat tratatele în decembrie 1919, realizând prin poziţia sa un pas important în politica externă - tratamentul pe picior de egalitate cu celelalte state.

Din această realitate şi dintr-o istorie de-a lungul căreia pământul românesc a fost monedă de schimb pentru marile puteri, România a reţinut principiile integrităţii teritoriale şi al nemestecului în treburile ei interne, pe care le-a promovat în politica ei externă, ca stat unitar şi independent.

Desigur, nu a fost suficient. Douăzeci de ani mai târziu prin ultimatumul din iunie 1940 şi prin Dictatul de la Viena i se luau, de către Rusia, Basarabia şi Bucovina şi de către Ungaria, partea de nord-vest a Ardealului. Naţiunile Unite, instituite la Conferinţa de Pace din 1919-1920, nu au putut-o apăra, în virtutea atribuţiilor pe care le aveau.

După confirmarea oficială prin deciziile de la Paris a dezmembrării Imperiului Austro-Ungar, în părţile lui componente, au putut începe negocierile pentru încheierea Tratatului de pace cu Ungaria.

Politicienii unguri au folosit toate mijloacele posibile, de la argumente istorice, falsuri şi informaţii eronate, eludarea realităţii istorice până la corupere şi promisiuni aberante care i-ar fi ştirbit sieşi statutul de stat suveran şi independent, pentru a anula unirea de la Alba Iulia şi de la Cernăuţi şi deciziile de autodeterminare ale slovacilor şi sârbilor, pentru a obţine o reconstituire a Ungariei Mari. Pledoaria lor şi efortul enorm depus în numele cauzei lor care nu prea avea legătură cu realitatea etnică este de admirat în principiu, dacă n-ar

https://biblioteca-digitala.ro

exista acest orgoliu fără margini de stăpân absolut care nu admite să-şi vadă argaţii părăsindu-l, când se dă legea dezrobirii. În cele din urmă, la 4 iunie 1920, s-a semnat la Trianon Tratatul cu Ungaria, într-o primă fază Ungaria refuzând să semneze.

Graniţa rezultată respectă în general principiile etnicităţii, dar nu se suprapune exact peste graniţa convenită cu puterile Antantei în august 1916.

Intelectualii unguri neafectaţi de poziţii extremiste au recunoscut după aceea că ceea ce a obţinut Ungaria la Conferinţa de Pace confirmă limitele reale ale etnicităţii ei, deoarece ungurii au fost minoritari, întotdeauna, în propriul lor regat, chiar şi în capitala lor, Budapesta.

Este pentru prima dată în istorie, când, cu toate malversaţiunile întâmplate, României i se face dreptate şi românii pot trăi împreună ca naţiune într-un stat integral.

Acest lucru nu înseamnă că toţi românii au fost cuprinşi în el. Realitatea istoriei face ca în această parte de Europă, cu un amestec etnic atât de mare şi de complex, să nu se poată realiza o entitate statală bazată pe o etnicitate absolută. Doar pe una majoritară, în care minorităţile să fie tratate ca cetăţeni egali, chiar dacă li se acordă drepturi speciale privind propria lor identitate culturală şi etnică. Chiar şi Ungaria, în pofida lungii sale politici de maghiarizare prin condiţionări de natură religioasă, de limbă şi economice, apoi prin forţarea la extrem a notei în perioada dualismului, nu a putut obţine un popor în integralitate unguresc. Dar procesul de maghiarizare a continuat şi după Trianon şi se încearcă şi în România prin zonele administrate de etnici maghiari, în speranţa că va veni o vreme când Trianonul poate deveni caduc şi o altă constatare plebiscitară ar putea configura o altfel de Ungarie.

Este pentru prima dată când românii obţin o recunoaştere a dimensiunii lor reale şi spaţiul lor etnic nu este folosit de marile puteri pentru a se despăgubi între ele. Dimpotrivă, este o satisfacţie morală. Din oprimaţi, asupriţi şi manipulaţi, devin importanţi şi iau parte la anihilarea puterii vechilor stăpâni: Imperiul Austro-Ungar, Ungaria, Imperiul Otoman.

Imperiul ţarist transformat în imperiu bolşevic rămâne în graniţele sale tradiţionale, fără Basarabia românească şi fără Bucovina, pe care aspirase chiar în timpul războiului să şi-o integreze cu partea de Polonie ce-i revenea în urma împărţirii fostului stat cu Germania.

Cu tot sacrificiul şi jefuirea pe care o suferise fără ca să fie despăgubită după Conferinţa de pace, cum se cuvenea şi integral, cu toate greutăţile întâmpinate la negocieri, România a obţinut maximum de revendicări din întreaga sa istorie. Era un regat cu ieşire la Mare, ce se întindea de la Nistru până la Tisa, de la Hotin până în Caliacra dobrogeană, gata de dezvoltare şi cu ambiţia de a fi o putere democratică egală cu celelalte naţiuni.

https://biblioteca-digitala.ro

Bibliografie

Constantin Kirițescu, *Istoria războiului pentru reîntregirea României*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1989;

Dinu C. Giurescu, *Istoria ilustrată a românilor*, București, Editura Sport-Turism, 1980;

Mircea Mușat, Ion Ardeleanu, *De la statul geto-dac, la statul român unitar*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1983;

P.P. Panaitescu, *Mircea cel Bătrân*, Editura Casa Școalelor, București, 1944;

Ștefan Pascu, *Mihai Viteazul. Unirea și centralizarea Țărilor Române*, București, Editura Politică, 1973;

Ștefan Ștefănescu, *Țara Românească de la Basarab I Întemeietorul, până la Mihai Viteazul*, București, Editura Academiei Române, 1970;

Ștefan Pascu, *Voievodatul Transilvaniei*, ediția a 2-a, Cluj, Editura Dacia, 1972;

Șerban Papacostea, *Tratatele Țării Românești și Moldovei cu Imperiul Otoman*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1982;

Ion Ionașcu, P. Bărbulescu, Gheorghe Gheorghe, *Tratatele Internaționale ale României,1354-1920*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1975.

https://biblioteca-digitala.ro

DIPLOMAŢIA MILITARĂ ÎN APĂRAREA INTERESULUI NAŢIONAL PE TIMPUL CONFERINŢEI DE PACE DE LA PARIS. CAZUL MAIORULUI LIVIUS TEIUŞANU

Alexandru Oşca

Începutul veacului XX a găsit Europa la capătul unui drum dincolo de care popoarele descătușate și-au creat, în fine, propriile lor state naționale. După revolte sociale, mișcări naționale, războaie locale sau conflagrații globale, imperiile timpului au slăbit atât de mult încât națiunile din compunerea lor și-au croit fiecare destinul propriu.

Ideea unui stat în care românii – despărțiți de vicistitudinile vremurilor trecute – să poată trăi laolaltă era veche: Marele Război a fost doar prilejul împlinirii idealului lor, care era un rezultat al „lucrării veacurilor”. Angajarea României în Primul Război Mondial, după doi ani de la declanşarea acestuia, a fost o decizie dificilă şi riscantă, pentru că Armata nu dispunea, încă, de logistica necesară unui război, de instrucția complexă a efectivelor și comandamentelor și nici de împrejurări geostrategice favorabile. Totuși, Armata a răspuns imperativelor timpului și idealului suprem al patrioţilor. Campania anului 1916 s-a soldat cu pierderi uriașe – umane, materiale și de imagine – pentru România: peste o jumătate de milion de români au fost ucişi în lupte, răniţi sau daţi dispăruţi[1], în timp ce Oltenia, Muntenia și Dobrogea au căzut în mâna inamicului. Era nevoie de eforturi uriaşe pentru a reclădi încrederea în forțele proprii precum și simpatia și susținerea aliaților pentru drepturile pentru care ostașii români se jertfeau pe front. Aceste eforturi s-au făcut de către personalităţi ale culturii româneşti, oameni politici şi ofiţeri care au servit cauza Unirii luptând pe front sau din posturi diplomatice, în principalele capitale aliate. Un loc special îl ocupă marii comandanţi din armată, ofiţeri sau ostaşi obişnuiţi, mulţi intraţi în serviciul statului român venind din Ardeal sau din Banat. Amintesc, în context, câteva personalităţi legendare: generalii Prezan, Averescu, Eremia Grigorescu, Culcer, Traian Moşoiu, Gh. Cristescu, Arthur Văitoianu, Iacob Zadic, Ernest Broşteanu, David Praporgescu. Alţi ofiţeri de rang mai mic, au activat, la rândul

[1] Bibliografia acestui subiect este bogată. Recomand lucrarea de referinţă: Constantin Kirițescu, *Istoria războiului pentru întregirea României 1916-1919,* Editura Cartea românească, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1989, Bucureşti. O lucrare recentă, cu valoare evocativă și științifică pe aceeași temă: Ion Giurcă, Marian Moșneagu, Sorin Liviu Damean, Valeriu Avram, *Armata Română în Războiul de Întregire. Campaniile din anii 1916 și 1917,* Editura Cetatea de Scaun, 2018.

https://biblioteca-digitala.ro

lor, pe frontul diplomaţiei militare[2] sau în misiuni speciale de mare folos și de risc[3]. Deşi fără o pregătire specială şi îndelungată în domeniu, ei au promovat și apărat cu succes interesele României în diplomaţie, în plin război sau în primii ani după terminarea acestuia. Cei cu abilităţi remarcabile au făcut, mai târziu, o carieră diplomatică strălucită ca ataşaţi militari (Paul Teodorescu, Vasile Stoica, Titus Gârbea) sau ca trimişi speciali pe lângă legaţiile României din diferite capitale europene ori din comisiile Ligii Naţiunilor, ca experţi. Nume precum Radu Rosetti sau Toma Dumitrescu sunt deja de notorietate.

Intrarea SUA în război de partea Antantei (aprilie 1917) a însemnat un câştig imens pentru aliați, cu atât mai mult cu cât, la timpul respectiv, Puterile Centrale erau departe de a fi învinse. Era, însă, evident că, odată încheiat războiul prin contribuția decisivă a SUA, Administrația de la Washington va impune regulile păcii.

În acest context, „Câştigarea simpatiei americanilor pentru cauza românilor era vitală, atâta timp cât se cunoaşte că deciziile guvernamentale în SUA sunt influenţate de atitudinea opiniei publice. Din păcate, sprijinul emigraţiei româneşti în America nu putea fi destul de consistent, mai ales din cauza lipsei mijloacelor financiare pentru o propagandă ofensivă. Înfrângerea armatei române în campania anului 1916 a creat în SUA o opinie nefavorabilă, articolele din ziarele americane fiind chiar duşmănoase faţă de România. Acest lucru se explică şi prin propaganda organizată pe care cercurile austriece şi ungare, bine finanţate de ţările de origine făcute în America pe timpul neutralităţii”[4]. Încercarea celor trei patrioți, trimiși în misiune de propagandă în SUA, de a forma o Legiune militară din tineri americani de origine română care să lupte pe frontul românesc, s-a dovedit o iluzie[5].

De aceea, factorii decidenţi români au hotărât să trimită la Washington oameni avizaţi, cu pricepere şi charismă, pentru a informa opinia publică americană despre drepturile şi dorinţele îndreptăţite ale românilor şi a crea un val de simpatie şi sprijin pentru ele. Misiunea lor era extrem de dificilă, cu atât mai mult cu cât, până atunci, lobby-ul românesc în America era ca şi inexistent, în timp ce austriecii, ungurii, polonezii, cehii, sârbii şi chiar bulgarii îşi promovau cu multă pricepere – nestingheriţi – interesele.

Urgența unui astfel de demers era de necontestat, de aceea Guvernul român a decis să înființeze o Legație diplomatică oficială la Washington, cu atât mai mult cu cât se știa că SUA – odată intrate în război – pregăteau și pacea de după conflagrație. De altfel, chiar în momentul intrării în război, la Înaltul Comandament american s-a constituit o Comisie specială de studiu pentru implementarea păcii.

[2] http://smg.mapn.ro/SIA/13_Armata_unitatea_nationala.pdf., Oşca Alexandru, *Doi ofiţeri români pe pământ american.* Vezi şi Vasilica Manea, Nineta Nicolae*, Pledoarie pentru cauza României în America. Vasile Stoica*

[3] Despre misiunea lui Vasile Stoica se ştiu, deja, multe lucruri. Amintesc şi misiunea de la Vladivostok a lui Victor Cădere şi a sublocotenentului Alevra, care s-au achitat de o sarcină grea, în condiţii de risc maxim pentru salvarea şi aducerea în ţară a foştilor prizonieri români ardeleni din Extremul Orient rus.

[4] Oşca Alexandru, „Doi ofiţeri români pe pământ american în sprijinul Marii Uniri” , în *Armata română și Unitatea națională,* pdf., amnr.defense/.ro.

[5] Iniţial, autorităţile române au decis să trimită o Misiune civilă (părintele Moţa, Vasile Lucaciu şi Vasile Stoica).

https://biblioteca-digitala.ro

Oricum, România era printre ultimele țări balcanice care avea să trimită o reprezentanță diplomatică de nivel înalt în State. Din păcate, resursele materiale limitate au împiedicat Guvernul să constituie imediat o Misiune diplomatică, astfel că decretul regal destinat acestui scop a fost emis pe 7 octombrie 1917[6], iar scrisorile de acreditare au fost prezentate președintelui Wilson abia pe 15 ianuarie 1918.

Dr. Constantin Angelescu după prezentarea scrisorilor de acreditare în calitate de cel dintâi prim-ministru plenipotențial al României în SUA

Misiunea era formată din dr. Constantin Angelescu (asigura și finanțarea Misiunii), N.H. Lahovari, secretar de legație, Al. Rubin, pe post de atașat cu probleme speciale și un erou de război, invalid, maiorul Livius Teiușanu, ca atașat militar. Echipa a plecat la New York (la 20 decembrie 1917), din Bordeaux, pe transatlanticul *L'Espagne* înarmată cu documente, broșuri și cărți, zeci de role cu peste 4.000 de metri de peliculă cinematografică, ca să înfățișeze americanilor realitățile românești, luptele, sacrificiile armatei române în război[7]. A ajuns la destinație cu o săptămână înainte de Discursul Președintelui privind Starea Națiunii, în care erau expuse cele 14 puncte care aveau să fie luate în considerare la stabilirea păcii, anul următor. Atenția oficialilor români era atrasă de punctul 10, în care se spunea: *„Popoarelor din Austro-Ungaria, al căror loc între națiuni dorim să-l pregătim și să-l asigurăm, trebuie să li se dea cea mai liberă posibilitate de dezvoltare independentă".*

Din păcate, evoluțiile de pe Frontul de Răsărit (prin pacea semnată de Centrali cu Rusia bolșevică) au impus schimbări și în politica românească, așa încât Regele Ferdinand a fost nevoit să apeleze la un om politic filogerman (Alexandru Marghiloman) pentru formarea unui nou Guvern pregătit să semneze pacea separată cu Centralii. În aceste condiții, doctorul Constantin Angelescu a fost rechemat de la post, pe 16 aprilie 1918. Noul prim-ministru a decis „încetarea tuturor misiunilor de propagandă în străinătate și altele". Preventiv, Regele Ferdinand semnase, deja, decretele de rechemare din posturi pentru mai mulți diplomați. Decretul de încetare a misiunii speciale a lui Constantin

[6] Decretul nr. 1107/1917.

[7] https://adevarul.ro/cultura/istorie/100de-ani-inaugurarea-primei-misiuni-diplomatice-oficiale-romanesti-instatele-unite-americii-1_5a5c7c14df52022f75858b23/index.html

https://biblioteca-digitala.ro

Angelescu pe lângă Guvernul Republicii Statelor Unite ale Americii a fost emis pe 7 aprilie 1918 (nr. 685). În locul lui, a rămas la Washington Însărcinatul cu afaceri străine, N.H. Lahovari. În 1922, după patru ani de absență, România a trimis un nou ministru plenipotențiar la Washington. La post a rămas și maiorul Livius Teiușanu, atașat militar, care, în mai multe rânduri, a fost chemat în țară și retrimis la post, după mai multe luni de întreruperi.

În acest context, doresc să aduc în atenția dvs. personalitatea fascinantă a diplomatului militar Livius Teiuşanu și sprijinul sau pentru experţii din Delegaţia română la Conferința de Pace de la Paris.

Cine a fost şi ce a făcut Livius Teiuşanu? În Arhivele militare există un volum important de documente create de mai multe instituții pe care le voi aminti mai jos. Fac o remarcă specială pentru fondul creat de Casa de Pensii Militare, din care putem recompune întreaga carieră militară a lui Livius Teiuşanu, ca ofiţer activ şi în rezervă.

Livius Teiuşanu s-a născut la 1 septembrie 1888, în Drăgăneşti-Olt, în familia unui preot ortodox. A decis să urmeze cariera militară și s-a pregătit în şcoli militare din țară și din Germania, unde a învățat 3 ani, la Școala de ofiţeri de infanterie. Aprecierile şi calificativele au fost extrem de laudative cu privire la toate însuşirile personalităţii sale: formare profesională, cunoştinţe generale, caracter, spirit camaraderesc, nivel de cultură, aspect fizic.

A participat la campania din Bulgaria (1913) ca şef al unei Secţii de mitraliere. Măsura valorii şi patriotismului său le-a dat pe câmpul de luptă, când, în campania cumplită din 1916, a căzut rănit grav, conducând batalionul în locul comandantului acestuia, toți ofițerii unității fiind uciși în luptă.

Rănit, la rândul său, și în stare de incoştienţă, locotenentul Teiuşanu a fost evacuat de soldaţii săi şi supus urgent unei intervenţii chirurgicale. Pentru a fi salvat, i s-a amputat o mână de la umăr; a rămas infirm pe viaţă, în plină tinereţe şi în plină putere. În situaţia sa, unii s-au resemnat şi şi-au acceptat soarta şi condiţia, onorantă dar tristă, de invalid. Comisia de clasare l-a declarat inapt pentru serviciul militar la pace şi război, dar Teiuşanu – avansat între timp până la gradul de căpitan şi de maior – a cerut să meargă înapoi pe front şi să lupte alături de camarazii rămaşi în viaţă. Evident, nu i s-a permis, dar a fost acceptat în cadrele active. Din această poziţie, a contribuit la ridicarea moralului trupei, susţinând, din regiment în regiment, conferinţe însufleţite despre datoria de ostaş, dar şi lecţii de tactică şi de cunoaştere a materialului militar modern. În februarie 1917, Ecaterina Teodoroiu a fost prezentată elevilor Şcolii Militare de Infanterie Iași de către Liviu Teiuşanu, care o numea, într-un raport către principele Nicolae, „Jeanna D' Arc a noastră"[8].

Iată câteva aprecieri din Foaia sa calificativă, de la Şcoala militară de la Iaşi, 1917:

„A luat parte la campanie cu Regimentul 18 Gorj, în calitate de comandant de companie mitraliere, unde a luptat până la rănirea sa în defileul de la Jiu şi pasul Merişor.

[8] Pe baza acestui raport, în martie 1917, Ecaterina Teodoroiu primeşte ordinul „Virtutea cercetăşească în aur de război", iar pentru faptele de arme de pe front, i se acordă „Virtutea militară de război clasa a II-a". Ecaterina activa în cadrul cohortei de cercetaşi „Domnul Tudor", aflată sub coordonarea lui Liviu Teiuşanu, ajutând la îngrijirea răniţilor.

https://biblioteca-digitala.ro

În ziua de 20 septembrie, a luat parte la luptele de la Oberec, unde ofiţerul a avut o misiune specială, de a ţine în loc inamicul la retragerea detaşamentului col. Trăşculescu. La 29 octombrie, în luptele de la muntele Gernicelu, la drumul Neamţului, a luat comanda a două companii care fugeau în debandadă şi a ţinut pe loc pe inamic care încerca să întoarcă flancul stâng al poziţiei. Aici a fost rănit de un glonţ dum-dum şi a fost evacuat la Craiova, unde i s-a amputat braţul, apoi a fost evacuat la Iaşi.

Deşi nevindecat, totuşi a cerut să fie mutat la Şcoala Militară, lucru ce i s-a aprobat. Venit la Şcoală, s-a afirmat ca un prea bun ofiţer. Aptidunea sa fizică foarte plăcută, sănătos şi mult rezistent, foarte energic, ţinută curată. Ofiţer capabil, a predat cursurile de tactică şi armament cu multă competenţă. Aptitudinea sa militară este corectă precum şi educaţia sa militară completă. Îşi îndeplineşte serviciul cu multă conştinţă şi pricepere, puţin cam pedant, dar îşi va reveni cu timpul...

Este ofiţer cu foarte mult suflet pentru Ţară, deşi cu braţul amputat şi reformat, totuşi ofiţerul se sacrifică din a lui voinţă pentru a forma acest tineret, însufleţându-le dragostea de neam şi ţară.

A fost decorat cu Steaua României, cu spade, pentru bravura sa din campanie”[9].

Maiorul Livius Teiușanu, profesor-instructor de Tactică generală la Școala de Infanterie Iași[9].

În septembrie 1917, şeful Marelui Cartier General, generalul Constantin Prezan, l-a convocat urgent la Înaltul Comandament pentru a-i încredinţa misiunea de a activa la Legaţia României din Washington, în calitate de ataşat militar. Teiușanu a crezut că se încearcă protejarea lui din cauza infirmității. El a acceptat numai după ce i s-a explicat că încredințarea acelei misiuni nu avea legătură cu situația sa fizică, dimpotrivă, era cea mai potrivită persoană pentru postul respectiv.

[9] https://adevarul.ro/locale/slatina/povestea-film-primului-atasat-militar-romaniei-washington-a-murit-caine-marginea-drumului-1_5a92ac08df52022f75f47eb0/index.html

https://biblioteca-digitala.ro

În aprilie 1917, fusese trimis în SUA căpitanul Vasile Stoica – un patriot desăvârșit și un erudit, transilvănean trecut în armata română, care – împreună cu părintele Moța și părintele Lucaciu – aveau misiunea să sensibilizeze opinia publică americană față de drepturile românilor.

Din poziţia de atașat militar, Livius Teiușanu a contribuit la sensibilizarea opiniei publice americane pentru cauza românilor, folosind, adeseori, resursele de credibilitate şi materiale ale familiei. El a intermediat trimiterea în țară de bunuri și medicamente necesare populației civile în nevoie și ostașilor răniți, 60 de locomotive, mai multe tone de făină și alte alimente. A intervenit direct în sprijinirea misiunii maiorului Victor Cădere, care a repatriat voluntarii și prizionierii români din Siberia și, aflat la Paris, de unde urma să plece din nou la post (octombrie 1919), a contribuit la repatrierea prizonierilor români din lagărele germane, ca unul care cunoștea limba germană (conform propriilor declarații ar fi ajutat la repatrierea a 60.000 de compatrioți).

Sunt numeroase faptele și dovezile activității lui Livius Teiușanu în sprijinul intereselor statului român. Cele mai multe informații le regăsim în Fondul Secretariatului General al Ministerului Apărării (Adjutantură), la Secția Atașați Militari din Marele Stat Major sau în Fondul Secției Pensii Militare a Ministerului Apărării Naționale. Recent, interesul pentru personalitatea lui Livius Teiușanu se observă și la nivelul concetățenilor săi din satul Viișoara sau din Drăgănești Olt, unde și-a petrecut o parte din viață.

Misiunea lui a început efectiv în ianuarie 1918, dar el se pregătea pentru postul diplomatic încă din octombrie 1917. Cum șeful Misiunii, dr. Angelescu, a fost rechemat de la post în aprilie 1918 (lui Teiușanu i s-a prelungit misiunea până în august, apoi a fost rechemat în țară; ulterior, postul rămânând descoperit, a fost solicitat din nou să plece în America), prestigiul său de erou invalid de război i-a asigurat un statut special, mai ales după ce s-a căsătorit cu Adele S. Humphrey, o americancă bogată, prietenă cu fiica Președintelui Wilson.

Dar schimbările politice din ţară erau destul de frecvente, astfel că ofiţerul român a fost chemat de la post şi repus în funcţie de câteva ori la rând. Acest lucru nu l-a împiedicat să-şi îndeplinească misiunea, deşi asupra activităţii sale planau câteva suspiciuni alimentate poate tocmai de aceste repetate chemări în ţară. Soția sa – care provenea dintr-o familie bogată – s-a dovedit o excelentă ambasadoare a cauzei românilor şi, în special, o foarte bună prietenă a orfanilor români[10]. Prin numeroasele asociații și fundații inițiate de ea, s-au strâns sume de bani, materiale și bunuri alimentare destinate românilor. Livius Teiușanu a avut relații foarte strânse cu Misiunea Crucii Roșii Americane, care a contribuit la depășirea situației dramatice și îmbunătățirea stării de sănătate a populației și armatei române pe teritoriul rămas neocupat de Puterile Centrale, în timpul războiului și, ulterior, după terminarea acestuia[11].

[10] Oșca Alexandru, „Doi ofițeri români pe pământ american în sprijinul Marii Uniri”, în *Armata română și Unitatea națională,* pdf., amnr.defense/.ro.

[11] În ianuarie 1919, ministrul Lucrărilor Publice din Guvernul român era informat că o delegație a Crucii Roșii a SUA, formată din 40 de persoane (doctori și surori de caritate, conduși de domnii Anderson și Wells), va veni în România, în portul Galați, cu o importantă cantitate de material sanitar, provizii și efecte de îmbrăcăminte care vor fi distribuite gratuit populației sărace din toată țara. Apud: Dumitru Preda, Ioan Chiper, Alexandru Ghișă, *România la Conferința de Pace de la Paris,* ediția a II-a, vol. 1, 1919-1920,

https://biblioteca-digitala.ro

Înzestrat cu un talent oratoric deosebit, purtând aura de erou, Livius Teiușanu a fost primit în cercurile cele mai influente și selecte ale societății americane, în mediile de presă și în diaspora română, nu totdeauna unită, dar conștientă că, pentru binele celor de acasă, trebuie să se mobilizeze.

Atașatul român a fost în legătură strânsă cu cercurile din jurul secretarului de stat pentru apărare, cu şeful Statului Major General şi cu oficialităţi de rang înalt din Administrația americană, prin intermediul cărora se putea interveni la preşedintele Wilson. În acelaşi timp, maiorul Teiuşanu menţinea contacte foarte strânse cu ambasadorii şi ataşaţii militari ai Italiei, Greciei, Serbiei, Cehoslovaciei şi, în mod deosebit, cu Jusserand, ambasadorul Franţei, despre care afirma că „a făcut mari servicii în chestiunea drepturilor noastre, cerând cu insistenţă să fim consideraţi aliaţi care au dreptul la răsplata sacrificiilor făcute pentru aceiaşi nobilă cauză". Bun prieten cu ataşatul militar bolivian a reuşit să capaciteze atenţia presei din America Latină care a publicat o serie de articole de interes despre România. Sunt de remarcat conferinţele periodice pe care maiorul Teiuşanu era invitat să le susţină în cluburile din elita americană sau în faţa cercetaşilor americani. Pentru activitatea lui, maiorul Teiuşanu a fost decorat cu ordine şi medalii americane şi era primit cu simpatie în cele mai înalte cercuri militare. Una din aceste medalii i-a fost conferită în cadru festiv, la 17 iulie 1919, chiar de către secretarul de stat al apărării, Newton Baker, la sediul atașatului militar român, în prezența a 10 generali și ofițeri americani[12].

Diaspora i-a fost de mare folos diplomatului român, mai ales în contextul frecventelor chemări și rechemări de la post. Era, cumva, la concurență cu celălalt ofițer român aflat în misiune semioficială în America, Vasile Stoica, cel care – ardelean fiind – era văzut cu mai multă încredere de diasporă și care avea mai multă libertate de acțiune nefiind constrâns de statutul de diplomat. De altfel, cei doi nu totdeauna s-au sprijinit în misiunea lor. Vasile Stoica a primit misiunea de a ajuta la repatrierea prizionerilor români din Extremul Orient rus. Pentru asta, el a fost ajutat de diplomații români rămași la post, inclusiv de Livius Teiușanu. Într-un Raport, Vasile Stoica menționa că a strâns resurse financiare pentru această misiune prin Liga Naţională Română din America și prin Biroul de informaţii politice la Washington, care a funcţionat până în toamna anului 1919: „Era greu. Eram singur, domnul Lahovary, însărcinatul nostru de afaceri mă ajuta din toate puterile, dar dânsul era ocupat şi cu treburile legaţiei. De la maiorul Teiuşanu, ataşatul nostru militar, de care după a mea părere nu este nici o nevoie în Statele Unite, nu se poate aştepta nici un sprijin în chestiuni politice"[13].

Contrar acestei aprecieri, în Raportul înaintat de Livius Teiușanu către Marele Stat Major român, nr. 1527, din 18 februarie 1920, se spune: „Am onoarea a vă raporta că, pe 11 februarie 1920, a sosit în New York Comisiunea pentru repatrierea voluntarilor și prizionierilor români din Siberia, compusă din maiorul Victor Cădere și sublocotenentul Alevra Raul. La cererea ce maiorul Cădere mi-a făcut, am intervenit la atașații militari

Editura Semne, București, 2019, p. 351.

[12] http://smg.mapn.ro/SIA/13_Armata_unitatea_nationala.pdf. , Oşca Alexandru, *Doi ofiţeri români pe pământ american.*

[13] AMR, Fond 5475, dosar nr. 247, f. 1447

https://biblioteca-digitala.ro

francez, englez, japonez și cehoslovac care mi-au promis a facilita atât ajungerea misiunii la Wladivostok cât și repatrierea prizonierilor. Numita misiune va pleca, probabil, din San Francisco între 24 și 27 februarie 1920 pe vaporul Prezident Grant, însărcinat cu transportarea prizionierilor cehoslovaci. Scrisori de recomandațiune din partea Ministerului de Război către domnul general Graves, comandantul Forțelor Americane în Siberia, precum și din partea diferiților atașați militari din Washington către reprezentanții lor în Orient au fost înmânate maiorului Cădere pentru facilitarea misiunii sale”[14].

În anul de grație 1918 voința românilor de pretutindeni s-a exprimat: rând pe rând provinciile locuite de români – Basarabia, Bucovina, Transilvania, Banatul, Maramureșul, Crișana, Dobrogea (smulsă cu doar doi ani în urmă) – au revenit la Patria Mamă prin acte de unire liber și plenar consfințite.

De fapt, actele unirii asumate la Chișinău, Cernăuți și Alba-Iulia au fost doar un pas – unul foarte important – în drumul către România Mare. După confruntările de pe font, urma – acum – bătălia diplomatică pentru recunoașterea noului Regat român ca putere regională de mărime mijlocie în centrul și sud-estul Europei. Acest rezultat s-a obținut în urma Conferinței de Pace de la Paris – 1919-1920.

În ciuda aparențelor, bătălia s-a dovedit dificilă și complicată; în ea s-au implicat toate mințile luminate ale neamului românesc, oameni politici și de stat remarcabili, intelectuali străluciți, cu puternice conexiuni în mediile politice, științifice, diplomatice, de presă din Europa și din America. Mai presus de orice, în fața celor Patru Mari contau argumentele și știința susținerii lor, așa încât un aport – oricât de mic – putea atârna greu în balanța judecăților pentru împărțirea dreptății. Maiorul Livius Teiușanu a fost unul dintre cei care au contribuit direct și eficient la reprezentarea în condiții optime a României la Conferința de Pace de la Paris. Cu ocazia deselor chemări de la post, el s-a oprit la Paris, unde a avut întâlniri frecvente cu generalul Coandă și cu experții din comisia militară de sprijin, precum și cu colonelul Radu Rosetti, atașat la Londra[15], unde s-a deplasat special pentru a se informa despre problemele Basarabiei (însoțit de ministrul pentru Basarabia, Daniel Ciugureanu).

În perioadele lungi în care s-a aflat la Paris în așteptarea vaporului pentru plecarea în SUA, s-a implicat în repatrierea prizionierilor de război români internați în Germania, dat fiind că avea multe informații despre realitățile germane încă din perioada studiilor militare[16].

[14] AMR, Fond 5475, dosar nr. 289, f. 131-136.

[15] Folosesc prilejul pentru a aminti că Radu Rosetti a fost, pe lângă un militar de excepție, și un vizionar. Este memorabilă intervenția lui în cadrul unei ședințe a Academiei Române: „Care sunt mijloacele prin care statele mici ar putea să-și apere ființarea? Până la transformarea Europei în Statele Unite ale Europei, ceea ce ar constitui soluţia ideală şi finală, nu se pot întrevedea decât două soluţiuni temporare şi mai puţin satisfăcătoare, dar destul de eficace, anume: formarea unor confederaţiuni de state mici sau alianţa cu un stat mare. Criza ce a precedat războiul actual şi acest război a arătat ineficacitatea soluţiunii celei dintâi. Rând pe rând Mica Înţelegere, Gruparea Statelor Nordice, Înţelegerea Balcanică s-au arătat ineficace şi adversarilor vreunuia din statele din aceste grupări le-a fost cu putinţă să manevreze astfel încât statul în contra căruia s-au îndreptat să rămână fără sprijinul celorlalte (Cehoslovacia în toamna 1938 şi primăvara 1939, Polonia în toamna 1939, România în 1940). Rămâne deci ca singura soluţie pentru statele mici alăturarea lor de un stat mare sau un grup de state mari, însă în anumite condiţiuni. (Şedinţa intimă a Academiei Române din 18 octombrie 1940)”.

[16] Victor Antonescu a primit responsabilitatea repatrierii prizionierilor din Germania, numai că el era

https://biblioteca-digitala.ro

În jurnalele atașatului militar pe care le trimitea în țară, semnala atitudinea binevoitoare sau, după caz, reticența unor oficiali americani față de cauza românească. În casa șefului Departamentului Apărării a aflat, de la un înalt oficial, că poporul american simpatizează cu cauza românească, dar președintele Wilson a rămas cu sentimente de rezervă după contactele de la Paris cu impetuosul prim-ministru I.I.C. Brătianu. La fel, Teiușanu a pus în gardă autoritățile române că SUA nu privesc cu ochi buni rezolvarea problemei Basarabiei în favoarea României, atâta timp cât diaspora rusească (de sorginte aristocrată) era foarte influentă în America. Prin soția sa, a cunoscut-o pe principesa Cantacuzene, nepoata generalului Grant și soție a unui principe rus, de la care a aflat că aristocrații ruși încă sperau ca bolșevicii să fie alungați și Rusia să redevină putere țaristă. Utilă a fost și informarea în legătură cu proiectata vizită în SUA a Reginei Maria, despre care Teiușanu sugera că ar trebui amânată atâta timp cât președintele Wilson, bolnav, n-ar fi putut s-o primească cu tot fastul la Casa Albă.

Din păcate, recunoştinţa pentru patriotismul şi jertfa maiorului Livius Teiușanu nu au fost pe măsura sacrificiului și faptelor sale: după 1920 ofiţerul a fost retras de la post fără explicaţii.

A revenit în ţară, ca invalid, unde s-a confruntat cu nevoi şi lipsuri de tot felul. Familia lui (soţia americancă şi copilul) a părăsit România în 1923 (soţia a murit în 1925 de o boală de plămâni pe care, probabil, a contractat-o la Sinaia), iar „eroul de la Jiu” a fost internat de mai multe ori în stabilimente psihiatrice (9 ani!), ca pedeapsă pentru atitudinea sa critică la adresa lui Carol al II-lea.

În timpul celui de-Al Doilea Război Mondial a fost solicitat (sau s-a oferit!) să sprijine efortul de război, a fost chemat în Bucovina, la Cernăuți, unde a repus în funcțiune o fabrică de spirt și a primit în administrare 300 de ha teren cultivabil. Totodată, Antonescu i-a dat gradul militar în retragere de general de divizie, corespunzător celui primit de colegii lui de promoție. Așa se explică următoarea perioadă de calvar pe care a suportat-o Livius Teiușanu, când noul regim l-a considerat mare proprietar, duşman al poporului.

După 23 august 1944, a „făcut cunoştinţă” cu sistemul penitenciar comunist, unde a fost reţinut ani de zile fără să fie judecat, pe motiv că a fost chiabur și mare proprietar (din banii soției, își costruise o vilă la Sinaia, de 14 camere, pe care i-au rechiziționat-o autoritățile locale). După îndelungi tracasări, fără pensie sau alte venituri, maiorul Teiuşanu (trecut în rezervă în 1921 cu gradul de locolenent-colonel), primul ataşat militar al României în SUA, cu merite excepţionale în Războiul de Întregire a Neamului şi în recunoaşterea internaţională a drepturilor românilor, a sfârşit în mizerie, dispreţ şi dezinteres. A murit la 5 februarie 1963, sub un stejar secular, în timp ce se deplasa de la Drăgăneşti Olt spre Bucureşti pentru a încerca din nou să-și obțină drepturile legale.

ambasador la Paris și implicat în pregătirea Conferinței de Pace. Ca urmare, a trimis la Berlin o misiune militară (condusă de lt. col. Em. Lupașcu), care să lucreze cu misiunea aliată (generalul Dupont). Ulterior, Teiușanu a participat direct la identificarea lagărelor de prizionieri în care se găseau români din Regat, dar și transilvăneni, bănățeni și bucovineni. Apud: Dumitru Preda, Ioan Chiper, Alexandru Ghișă, *op. cit,* ediţia a II-a, vol. 1, 1919-1920, Editura Semne, Bucureşti, 2019, p. 346.

https://biblioteca-digitala.ro

Comemorarea eroului Livius Teiușanu la locul în care a murit*[17]*.

Acesta a fost Livius Teiuşanu, căpitan, care se remarcase în bătăliile armatei române din campania anului 1916, ataşat militar în cea mai importantă capitală a lumii. Asemenea altor eroi, spre finalul vieţii, Teiuşanu – în loc să culeagă şi să se bucure de roadele recunoştinţei – a murit dispreţuit de două regimuri succesive.

Concetățenii săi i-au făcut – după 55 de ani de la moarte – o comemorare în semn de cinstire și prețuire, pe care societatea de astăzi înțelege să i-o acorde. Sub stejarul secular unde și-a găsit sfârșitul, reprezentanți ai Asociației Cadrelor Militare în Rezervă și în Retragere și ai Asociaţiei Naţionale Cultul Eroilor „Regina Maria" au evocat personalitatea unică a eroului nedreptățit: „Comemorăm astăzi, după 55 de ani, unul dintre cei mai mari eroi naționali, generalul Livius Teiușanu, invalid de război, primul atașat militar român la Washington, care a murit în sărăcie, la 5 februarie 1963, ca un câine pe marginea drumului[18].

Iată soarta unui erou român care a înțeles să apere interesele țării sale cu toată energia, folosind adeseori resursele financiare ale propriei familii, atât în campanie – pe câmpul de luptă – cât și în bătălia diplomatică la Conferința de Pace de la Paris.

[17] https://adevarul.ro/locale/slatina/povestea-film-primului-atasat-militar-romaniei-washington--a-murit-caine-marginea-drumului-1_5a92ac08df52022f75f47eb0/index.html

[18] www.findagrave.com/cgi-bin/fg. Soţia sa, Anna Adele Humphrey Teiuşanu, a murit în 1925. Fiica sa, Cavada Humphrey Teiușanu Kilty, a trăit departe de el până în 2007.

https://biblioteca-digitala.ro

POZIȚIA DELEGAȚIEI MAGHIARE LA CONFERINȚA DE PACE DE LA PARIS (1919-1920) ÎN LEGĂTURĂ CU PROBLEMA TRANSILVANIEI

Tudor Rățoi

Problema pe care o supunem aici atenției reprezintă una dintre cele mai importante piese ce formează dosarul României în sistemul de pace cunoscut sub numele de Sistemul de Pace Washington – Versailles sau Sistemul de Pace de la Versailles de la sfârșitul Primului Război Mondial.

În ultima vreme detaliile acestui dosar sunt din ce în ce mai bine cunoscute, nu numai ca parte a ansamblului păcii, ci și ca parte în sine, separată, ținând cont de însemnătatea și intensitatea cu totul speciale ale contenciosului româno-maghiar cu privire la Transilvania. Și cum am mai semnalat deja[1], o limpezire indiscutabilă în cunoașterea corectă a problematicii referitoare la acest subiect a fost adusă, între altele, și de apariția în anul 2008 a unei foarte interesante lucrări cu titlul *Problema transilvană reflectată în notele prezentate de delegaţia maghiară la Conferinţa de Pace de la Paris (1920). Ediție critică.* Coordonator: Cristina Ţineghe. Traducere: Adina Răţoi (din limba franceză), Ioan Tudor, George Damian (din limba engleză), <Bucureşti>, Editura Centrului de Studii pentru Resurse Româneşti, 315 p. Această lucrare-document va ocupa, cu siguranță, un loc distinct în bibliografia istorică românească a epocii, fiindcă ea pune la îndemâna cititorilor din România, pentru prima dată într-o versiune românească[2], punctul de vedere maghiar cu privire la Transilvania, prezentat Conferinţei de Pace de la Paris la 16 ianuarie 1919 şi publicat ulterior de Ministerul de Externe al Ungariei sub titlul *Les négociations de la paix hongroise. Compte-rendu sur les travaux de la délégation de paix de Hongrie – Neuilly sur Seine de janvier – mars 1920.*

În esență, este vorba despre „Nota VIII referitoare la problema Transilvaniei”, semnată de contele Albert Apponyi, căreia îi erau alăturate nouă anexe dintre care una – anexa nr. 13 – însuma 24 de documente privind drepturile naţiunilor în Constituţia Transilvaniei, în vigoare de la 1514 până la 1867, anexele având darul să detalieze principalelor aspecte ce au

[1] A se vedea Tudor Răţoi, „Poziţia delegaţiei maghiare la Conferinţa de la Paris în legătură cu campanie militară a României în Ungaria (1919-1920)”, în volumul: *Primul Război Mondial şi Marea Unire. 100 de ani de la Campania Armatei Române în Ungaria – faza finală a războiului (1919-1920)*, Craiova, Editura Universitaria, 2019, p. 639-650.

[2] Această versiune s-a realizat după lucrarea *Les négociations de la paix hongroise. Compte-rendu sur les travaux de la délégation de paix de Hongrie – Neuilly sur Seine de janvier – mars 1920/ publié par le Ministère Hongrois des Affaires Étrangères,* Hongrie, Ministère Hongrois des Affaires Étrangères, Budapest, Imprimerie Victor Hornyànszky, 1920-1921, vol(s), 1-2, 3A (vezi nota asupra ediției).

https://biblioteca-digitala.ro

articulat punctul de vedere maghiar prezentat Conferinţei de Pace.

Pe baza notei și anexelor mai sus menționate, în cele ce urmează vor fi prezentate considerațiile ce au dat contur poziției maghiare, fără contraargumentele aduse la masa tratativelor de pregătire a păcii de către partea română sau cele decelate de-a lungul timpului de istoriografia românească ori, eventual, de cea a statelor care, ca și România, s-au aflat în tabăra opusă Ungariei.

La începutul pledoariei lui, contele Apponyi a făcut o prezentare generală a Notei alcătuită de delegația pe care o conducea, declarând că țara sa dorea în mod sincer rezolvarea echitabilă a problemei Transilvaniei, care nu era o problemă oarecare, ci una europeană, și că Ungaria pornea de la adevărul viguros afirmat de principiile wilsoniene în conformitate cu care popoarele erau *„singure stăpâne pe soarta lor”* şi nu puteau *„fi conduse sau guvernate decât prin consimţământul lor”*[3]. Însuflețită de acest adevăr, nu însemna însă că Ungaria împărtășea și faptul că, dând satisfacţie revendicărilor României, Conferinţa ar fi înfăptuit un act de justiţie naţională. Era suficient să fie privită harta Europei – spunea el – pentru a constata cu uşurinţă că Transilvania făcea *„parte integrantă din teritoriile ungureşti şi că, mai mult chiar, revendicările României”* aduceau *„în mod direct atingere dreptului ineluctabil al Ungariei la propria unitate naţională”*[4]. A fi dat satisfacţie României însemna ca pe viitor să se substituie iredentismul românesc cu iredentismul maghiar, soluție dăunătoare în noua construcţie statală, ca una nefirească și întemeiată pe mistificarea realităţii, iar în aceeaşi măsură, una în contra naturii.

Intrând în fondul problemelor și trecând la demonstrarea justeței punctului de vedere maghiar, A. Apponyi a prezentat Conferinței Anexa nr. 2 a menționatei Note VIII, anexă intitulată *Combaterea datelor românilor cu privire la situația statistică a naționalităților.* Întregul demers dezvoltat de el pe această temă a urmărit să arate falsitatea memorandumului românesc în chestiune. În primul rând, el dezaproba faptul că statistica românească referitoare la naționalitățile din Transilvania îi separa pe unguri de secui (potrivit acesteia în teritoriile revendicate de România trăiau: 2.925.000 români – 48,3%; 1.540.000 de unguri – 31,8%; 500.000 de secui – 10,3%; 295.000 de germani – 6,1%; 112.000 de slavi – 2,3% și 58.000 alte minorități – 1,2%). Apponyi era deranjat de această separare, deoarece pentru el între idiomul secuilor și cel al maghiarilor erau diferențe nesemnificative. *„Cât despre mândria națională, pentru secui”* era *„un titlu de glorie să fie unguri”*, secuii nedeosebindu-se de unguri decât prin faptul că erau mai conservatori în obiceiuri și își apărau cu mai multă energie limba și naționalitatea[5]. În al doilea rând, Apponyi avea o perspectivă personală cu privire la ponderea majoritară a românilor, căci dacă nu nega integral criteriul majorității acestora în teritoriile în discuție, el ținea să sublinieze că românii nu aveau în Transilvania majoritatea absolută, ceea ce

[3] *Problema transilvană reflectată în notele prezentate de delegaţia maghiară la Conferinţa de Pace de la Paris (1920). Ediţie critică.* Coordonator: Cristina Ţineghe. Traducere: Adina Răţoi (din limba franceză), Ioan Tudor, George Damian (din limba engleză), <Bucureşti>, Editura Centrului de Studii pentru Resurse Româneşti, 2008, p. 16.

[4] *Ibidem,* p. 17.

[5] *Ibidem,* p. 45-46.

https://biblioteca-digitala.ro

nu constituia un *„motiv pentru a anexa teritoriul respectiv la România”*[6]. Alte aspecte pe care el le considera suspecte vizau ignorarea recensămintelor oficiale maghiare și folosirea de către autorii memorandumului a *„combinărilor” „unui scriitor austriac”* (Adolf Ficker – n.n.), faptul că ungurii nu erau considerați popor autohton în Transilvania, chiar în raport cu secuii, că cifrele referitoare la unguri ar fi fost micșorate artificial (între altele prin defalcarea din rândul lor a altor entități cum erau evreii, deși aceștia erau vorbitori de maghiară, iar în Europa exista un singur stat, Rusia, care-i considera pe evrei ca naționalitate de sine stătătoare), că în rândul greco-catolicilor și greco-ortodocșilor erau incluși, nejustificat, ca români, rutenii, sârbii și țiganii (deși cele două confesiuni erau îmbrățișate distinct și de ruteni, și de sârbi, ba chiar de către unii dintre maghiari), neluarea în considerare a schimbărilor etnice din Transilvania din primele decenii ale secolului al XX-lea (defavorabile românilor, pe considerentul unei natalități inferioare celorlalte naționalități) etc. *„Pe baza datelor astfel obținute* – ținea să atenționeze Apponyi –, *ei* (românii – n.n.) *constată existența a 2.925.000 de români, a 800.000 de unguri și a 460.000 de secui; ... În concluzie, ei rotunjesc chiar și această cifră la 3.000.000 de români”*[7].

Continuându-și demonstrația, Apponyi a prezentat mai departe cea de-a treia anexă la Nota VIII a delegației maghiare, intitulând interogativ această anexă *Poate dominația română să se mențină în Transilvania?* și dând, mai mult decât previzibil, un răspuns negativ. Faptul că românii erau majoritari nu constituia pentru el un argument cu greutate, împotriva acestuia existând multe alte fapte ce se opuneau „anexării“ acestei provincii de către România. Primul fapt de o asemenea natură era acela că „rasele” care nu acceptau anexarea reprezentau *„o minoritate foarte puternică și mereu crescândă, în plus, prin superioritatea lor intelectuală și economică, precum și prin situația lor teritorială favorabilă*“, ele depășeau *„considerabil rasa română”*. În al doilea rând se spunea că Transilvania, încă de la apariția ei pe scena istoriei, *„a făcut totdeauna parte organică din statul maghiar, sau a constituit un stat independent de caracter unguresc, pe teritoriul căruia, grație hegemoniei lor politice, intelectuale și economice, ungurii și sașii au fost cele două rase dominante. În schimb, Transilvania n-a avut niciodată o legătură politică cu statul român, iar pe de altă parte, în Transilvania, rasa română nu a jucat până de curând decât un rol secundar în viața politică, iar asta din cauza inferiorității sale intelectuale și economice și a situației sale teritoriale nefavorabile. Este adevărat că în 1599 Mihai Viteazu, voievodul Valahiei, a ocupat cu armata sa Transilvania pentru o scurtă durată, însă nu a învins în Transilvania în nume propriu, ci în cel al suzeranului său, împăratul Rudolf. Cazul lui Mihai Viteazu nu poate fi considerat ca o încercare de stabilire a dominației române, pentru că cea mai bună parte a armatei sale era formată din secui (unguri)...”*[8]. Și mai departe Apponyi adăuga că Transilvania, în evoluție ei milenară, politică, administrativă, socială, confesională, intelectuală, economică și a dreptului privat se deosebise fundamental de evoluția statului român, fiind chiar mai avansată decât acesta, încât unirea sa cu România ar fi avut o consecință funestă asupra

[6] *Ibidem,* p. 64.
[7] *Ibidem,* p. 71.
[8] *Ibidem,* p. 76.

https://biblioteca-digitala.ro

propriei dezvoltări și, în fine, că viața ei economică și geografică o lega indestructibil de Marea Câmpie Ungară și în nici un caz de România[9].

Pentru a sublinia și mai abitir distanța istorică și geografică dintre Transilvania și România, Apponyi integra acestei anexe 3 la Nota VIII a delegației maghiare un paragraf, complementar ca tendință, purtând titlul *Descrierea Transilvaniei din punct de vedere etnic, confesional, intelectual, economic și financiar* în care expunea teza potrivit căreia românii nu erau autohtoni în spațiul intracarpatic, ci veniți aici mult după stabilirea ungurilor și sașilor. Erau aduse în sprijin mai multe dovezi, începând în ordine, cu afirmațiile lui Verancsics, care în secolul al XVI-lea evalua numărul românilor transilvăneni la un sfert din populația totală a provinciei, continuând cu estimările iezuiților că la sfârșitul secolului al XVII-lea, când a avut loc „unirea cu Roma”, 200.000 din cei 500.000 de români acceptaseră această supunere religioasă și terminând cu *„mărturiile unanime ale datelor istorice, conform cărora este incontestabil că acum trei sute de ani majoritatea populației din Transilvania era ungurească”*. Concluzia era că *„potrivit datelor din sursele românești, ungurești și săsești, românii veniți din România și Moldova au imigrat în masă în Transilvania în cursul secolului al XVIII-lea, pentru a scăpa de domnia crudă a fanarioților, invadând regiunile muntoase înalte și puțin populate”*. Și nu numai că s-au așezat în acele regiuni, dar fără prea mare greutate, *„Imigranții au atins repede majoritatea numerică în Transilvania”*[10]. Drept dovadă, la recensământul efectuat în timpul lui Iosif al II-lea, în 1784-1787, Transilvania număra 1,4 milioane de locuitori, din care 800.000 de români. Această cifră indica în opinia lui Apponyi o creștere de patru ori a numărului românilor, timp de un veac, fenomen ce nu putea fi explicat decât prin imigrația continuă a acestora spre Transilvania și Banat, pentru a se salva de sub dominația tiranică a fanarioților, de-a lungul unui flux imigraționist care a continuat până la începutul secolului al XIX-lea[11].

Cât privește configurația confesională a Transilvaniei, în privința românilor, lui Apponyi i se părea semnificativ că în ultimii 30 de ani, raportat la anii 1919-1920, numărul greco-catolicilor crescuse de la 575.900 la 749.400 de suflete (indicând o creștere de 173.500 suflete), în timp ce numărul credincioșilor greco-orientali crescuse de la 662.900 la 792.900 de suflete (indicând o creștere mai mică, de doar 130.000 de suflete). Cauza acestei situații rezulta din împrejurarea că partea preponderentă a populației de religie greco-orientală locuia în zonele limitrofe României, fiind tributară unei biserici conservatoare, care-i predispunea pe oameni la un trai în defazaj economic și intelectual și de igienă foarte primitivă, de unde și rata mai mare a mortalității la adepții acestei religii. În mod firesc, în opinia sa, rămânerea în urmă a românilor s-a manifestat și plan economic și intelectual, fiindcă *„toate vechile instituții intelectuale și economice”* ale provinciei erau *„exclusiv ungurești sau germane, iar elementul românesc n-a stabilit decât în ultimii o sută de ani instituții intelectuale și economice, sub influența favorabilă a anturajului său intelectual și economic unguresc și german. Este motivul pentru care, în ultimul secol, românii din Transilvania i-au depășit sub raport intelectual și economic pe frații lor de*

9 *Ibidem.*
10 *Ibidem,* p. 89.
11 *Ibidem,* p. 91.

https://biblioteca-digitala.ro

rasă, care trăiesc fără să fie amestecați etnic în propriile lor țări (Valahia și Moldova)"[12]. Și cu toate că au înregistrat acest progres, handicapul pe plan economic al românilor transilvăneni față de maghiari și germani continua să fie mai mult decât evident. Apponyi punea această situație pe seama raporturilor organice dintre dezvoltarea economică a raselor (cu înțelesul de naționalități – n.n.) și evoluția istorică și condițiile în care acestea se așezaseră în țară, în care identifica izvorul diferențelor de evoluție istorică și grad de civilizație. Astfel fiind, era natural – în optica lui – *„ca germanii, fondatori de orașe, industriași și disciplinați de secole, primii stabiliți împreună cu ungurii în câmpii și pe dealurile fertile, să întreacă cu mult – din punct de vedere economic – rasa română imigrată mai târziu din Balcani, rasă care ducea – nu cu mult timp în urmă – o viață nomadă, ocupându-se în principal cu creșterea animalelor, așezându-se în partea neroditoare a munților înalți, și care nu a căpătat experiență politică decât în ultima vreme*". De aici concluzia că: *„Dând Transilvania României, Conferința de Pace ar da o lovitură mortală nu doar civilizației din Transilvania, ci, în același timp, și prosperității sale economice, rasa română neputându-și menține dominația contra naturii decât prin împiedicarea, cu toate mijloacele sale, a dezvoltării economice a raselor ungară și germană, iar prin aceasta, pe cea a Transilvaniei, în general"*[13].

Din dorința de a sublinia și mai mult greșeala ce s-ar fi săvârșit în cazul în care Conferința Păcii ar fi aprobat unirea Transilvaniei cu România, Apponyi a adus la masa tratativelor încă o anexă a Notei VIII pe care a intitulat-o *Falsitatea aspirațiilor istorice ale românilor clarificată în lumina vechii istorii a Transilvaniei.* La baza anexei șeful delegației maghiare punea teza potrivit căreia drepturile Ungariei asupra acestei provincii decurgeau din primatul şi autohtonia ungurilor în acest teritoriu. Spre deosebire de români, ungurii nu erau aici imigranţi, greşeala primilor fiind aceea că în nici un caz nu putea avea aceeaşi greutate o majoritate zdrobitoare *„alcătuită din clasa ţăranilor"*, formată aproape exclusiv din români, cu împrejurarea că maghiarii învederau *„o viaţă socială mai bogată", „cu numeroasele lor clase de intelectuali"*, ceea ce-i făcea inevitabil mai mobili decât aceste mase de ţărani şi, ca atare, mai vulnerabili la criteriul cantitativ al ponderii numerice. Doar *„pe baza proporţiei numerice a naţionalităţilor minoritare* – se sublinia în Notă – *sau a unei diferenţe nesemnificative de procentaj nu am putea să decidem apartenenţa politică a unui anumit teritoriu, mai ales când este vorba despre drepturile adverse ale naţiunilor în cauză, iar raportul dintre ele nu diferă mult"*[14]. Istoria provinciei era, în schimb, un aliat redutabil al Ungariei în susținerea drepturilor sale, fiindcă toate marile sale etape, în succesiune una după alta timp de aproape 900 de ani, îi arătau pe unguri și pe convivii lor germani ca protagoniști constructivi ai spațiului intracarpatic. Spre deosebire de cele două etnii, *„originea rasei române"* arăta că *„evenimentele cele mai importante ale istoriei vechi"* a acesteia *„s-au petrecut în Balcani. Tot aici s-a făcut prima mențiune despre ei, în secolul al X-lea, de către un scriitor grec, pe nume Kedrenos, care îi caracterizează ca pe «un popor de*

[12] *Ibidem,* p. 98.
[13] *Ibidem,* p. 110-111.
[14] *Ibidem,* p. 22.

https://biblioteca-digitala.ro

păstori, nomad și vagabond»"[15]. Invocând „adevărul istoric", Apponyi adăuga cu convingere că acești valahi balcanici erau strămoșii națiunii române moderne, fiindcă ei aduseseră modul lor de viață de-a lungul Dunării și, începând cu secolul al XII-lea, de-a lungul Carpaților în Ungaria. Acolo unde se stabiliseră, ei nu s-au obișnuit decât foarte greu sau deloc cu ordinea economică, socială și juridică a statului maghiar. Era, de altfel, o realitate mult mai întinsă, dovedită de o mulțime de date istorice, care învedera că în Evul Mediu *„românii erau peste tot văzuți, încă de la prima lor apariție, ca un element perturbator, care nu respecta nici proprietatea individuală, nici ordinea socială, nici instituțiile de drept ale statului"*[16]. Mai târziu, după ce Transilvania a devenit principat autonom și când elementul românesc a format circa un sfert din populația totală a acestuia, spațiul intracarpatic a devenit un adevărat loc de refugiu pentru țăranii români, care încercau să se apere împotriva năvălirilor turce, mongole și cazace, *„dar mai ales din calea abuzurilor voievozilor. Prin urmare, rasa română din Transilvania a crescut relativ repede, astfel că, la sfârșitul epocii princiare, ea forma deja jumătate din populație.*

Starea normală a poporului român imigrat – continua imperturbabil Apponyi – *este descrisă chiar și în această epocă în culori oribile de către scriitorii contemporani și documentele oficiale. Acest lucru nu trebuie să ne frapeze, deoarece ei nu au făcut altceva decât să păstreze obiceiurile și tradițiile caracteristice și generale ale voievodatelor românești din secolele XVI-XVII"*[17]. Grefată pe acest tablou evolutiv, „unirea cu Roma" a unei părți a clericilor români din Transilvania a putut fi văzută de șeful delegației maghiare ca un factor civilizator, întrucât prin uniunea ecleziastică clerul român, devenit greco-catolic, a fost pus în legătură directă cu Roma și a atins o cultură intelectuală latină, a învățat teoria originii latine și, trăind în credința savantă a acestei origini, s-a trezit la conștiință națională. Noua ideologie n-a fost, însă, nici ea suficientă, căci mulți dintre preoții români uniți au fost departe de a se ridica la o înălțime morală fie și rezonabilă. Din fericire, instituțiile intelectuale și juridice ale statului maghiar și-au continuat opera civilizatoare până la stadiul în care poporul român din Ungaria îi va surclasa indiscutabil pe frații din Regatul României, în caracter, civilizație și calități civice. Astfel s-a întâmplat că reformele din anul 1848 *„au făcut ca declarația românilor de a fi cea de-a patra națiune din Transilvania să fie inutilă, întrucât legea care enunța unirea Transilvaniei cu Ungaria asigura perfecta egalitate în drepturi a tuturor cetățenilor din statul ungar"*[18].

Mai mult decât atât, după cum rezultă din anexa nr. 5 la Nota VIII, intitulată *Politica de dinainte de război a românilor din Ungaria și declarațiile lor din timpul războiului* și prezentată de contele Apponyi, în a doua jumătate a secolului al XIX-lea românii din Transilvania și-au găsit un loc stabil și suficient de favorabil în cadrele părții maghiare a monarhiei bicefale, comportându-se ca cetățeni loiali și nicicând animați de dorința de a se emancipa până la desprinderea de statul maghiar. Anumite tulburări ale sentimentelor românești de fidelitate față de statul maghiar au intervenit pe fondul proiectelor federaliste inițiate în jurul prințului Franz Ferdinand și mai cu seamă după

[15] *Ibidem,* p. 126.
[16] *Ibidem,* p. 126-127.
[17] *Ibidem,* p. 131.
[18] *Ibidem,* p. 136-139.

https://biblioteca-digitala.ro

obținerea independenței de către România în 1877-1878, când în Transilvania s-au activat speranțele de emancipare și sub efectul sprijinului acordat de factori politici de la București, iar mai târziu în condițiile creșterii prestigiului internațional al României după cel de-al Doilea Război Balcanic și după Pacea de la București din 1913. Invocând însă o serie lungă de exemple atestând loialitatea românilor, Apponyi sublinia că românii din Ungaria *„n-au avut decât o singură dorinţă, aceea de a realiza, în cadrul unei autonomii locale, dreptul de a dispune de ei înşişi, fără a pretinde vreodată să se desprindă de Ungaria sau de Monarhie. Întorcându-ne cu 150 de ani în istorie, nu găsim nicăieri nici cea mai mică urmă a dorinţei lor de a se uni politic cu fraţii lor de dincolo de Carpaţi".* De ce? Pentru că, în pofida limbii comune, care era doar *„o idee preconcepută",* fără nici o valoare, ca şi în alte cazuri din Europa – şi politicianul maghiar cita exemplul limbilor cehă şi slovacă, pe de o parte, şi sârbă şi bulgară, pe de altă parte, care ar fi fost tot una cu exemplul românesc – românii transilvăneni, ei înşişi, se considerau *„superiori fraţilor lor transcarpatici din punct de vedere moral şi intelectual".* Mai mult, românii transilvăneni aveau *„un spirit prea democratic pentru a compromite printr-o unire politică prosperitatea lor, independenţa lor materială, instituţiile lor autonome şi a se pune la dispoziţia unei civilizaţii înapoiate"*[19].

Atitudinea corectă a românilor față de statul maghiar s-a menținut chiar și în timpul războiului declanșat în iunie 1914. Până la sfârșitul conflictului mondial nu s-a schimbat nimic din starea de lucruri şi din felul lor de a gândi. Chiar un episod de răsunet cum a fost declarația din 18 octombrie 1918 a lui Alexandru Vaida Voievod în Parlamentul maghiar era interpretat în această cheie, Apponyi fiind convins că ea *„nu a făcut nici o aluzie"* la faptul că dorința poporului român din Ungaria *„de a dispune politic de el însuși, prin voință proprie și fără nici un amestec din afară",* însemna că *„se va realiza în afara statului ungar, în urma unirii cu România"*[20]. De asemenea, el credea că dezvoltările favorabile românilor din Ungaria fuseseră înrâurite de schimbările politice din Ungaria de la sfârșitul lunii octombrie 1918, constituirea Consiliului Național Ungar dând un *„ajutor dezastruos"* în acest sens, prin *„începutul unei demobilizări nemaiîntâlnite în istoria milenară a națiunii ungare, ce avea să ducă Ungaria în patru luni și jumătate spre prăpastia bolșevismului"*[21].

Evenimentele produse după 1 noiembrie 1918 şi după decretarea la Alba Iulia a anexării Transilvaniei la România arătau că, dacă se putea vorbi de o schimbare sau chiar de o anumită renaştere politică în gândirea românilor transilvăneni, faptul se datora în exclusivitate intervenţiei militare a României şi împrejurării că în urma acesteia ocupantul pusese stăpânire pe Târgu Mureş, oraş important din centrul Transilvaniei. În acelaşi timp, dislocarea militară a monarhiei bicefale crease o atmosferă saturată de instigări, pe fondul căreia înfloriseră tendinţele extremiste, centrifuge şi ieşirea în prim plan a unor oameni politici exaltaţi. Aceasta fiind evoluţia lucrurilor, conform punctului de vedere maghiar, decizia adunării de la Alba Iulia nu fusese expresia voinţei naţiunii române din această provincie, reprezentată de circa 100.000 de delegaţi, ci *„opera unui mic grup de români*

[19] *Ibidem,* p. 27
[20] *Ibidem,* p. 172.
[21] *Ibidem.*

https://biblioteca-digitala.ro

din Transilvania”, adunarea abţinându-se să se pronunţe ferm pentru unirea cu România şi mulţumindu-se să proclame doar dreptul românilor transilvăneni *„de a dispune de ei înşişi”*[22]. Potrivit lui Apponyi, *„Adunarea națională română, reunită pe 1 decembrie la Alba Iulia, nu era în esență diferită de adunările populare obișnuite în Ungaria; în același timp, nu poate fi privită ca reprezentând legal întreaga națiune română, pentru că nu au luat parte la ea deputații aleși de popor, ci mulțimile reunite la întâmplare”*[23]. În general, opinia publică din Ungaria n-a prea fost interesată de ceea se întâmpla la Alba Iulia și cu atât mai puțin de îndoielile care n-au întârziat să apară în percepția unor lideri români transilvăneni cu privire la felul în care se realizase unirea Transilvaniei cu România. Opinia publică maghiară *„Era mai degrabă curioasă să afle dacă armata regală română va trece sau nu râul Mureș, desemnat ca linie de demarcație prin armistițiul de la Belgrad”.*

În gândirea lui Apponyi, liderii români din Ungaria și-au schimbat atitudinea față de aceasta abia după plecarea forțelor militare ale Puterilor Centrale din Transilvania și după ocuparea ei de către trupele regale române, două fapte pe care respectivii fruntași nu le agreaseră în pofida opțiunilor lor naționaliste. Era o atitudine cu totul condamnabilă – se spunea – întrucât părea să fie *„o imposibilitate morală că poate să existe un popor care construiește edificiul eforturilor sale naționale și politice pe baza minciunilor și care este capabil să-l mențină prin aceleași mijloace vreme de un secol, cu lipsă totală de loialitate, de sinceritate și onestitate și cu o ipocrizie înșelătoare”*[24].

Pe liniile logicii etalate de Apponyi pentru a justifica felul în care Ungaria ajunsese în situația de a pierde Transilvania, Anexa nr. 6 a Notei VIII, intitulată *Cum a trecut imperiul în mâinile românilor în Transilvania, în toamna anului 1918,* dezvolta teza că intervenția militară a României împotriva sa, în 1919, a fost factorul decisiv care a condus la acest deznodământ. Când lucrurile au ajuns în stadiul în care nu mai puteau fi readuse pe vechiul făgaş, opinia publică maghiară și, în primul rând, rasa maghiară din Transilvania a înțeles că doar înșelarea bunei credințe a Antantei de către România, naivitatea guvernului Károlyi și ipocrizia naționaliştilor români din Ungaria au făcut posibilă ocuparea teritoriilor unguești, lucru care nu s-ar fi întâmplat, de altfel, niciodată și nu ar fi fost niciodată provocat din inițiativa sau prin acțiunea poporului român din Ungaria. În asemenea circumstanțe, sub supravegherea și cu sprijinul eficace al armatei regale române, Consiliul Guvernamental de la Sibiu a trecut la luarea în posesie a imperiului de pe întreg teritoriul vechii Transilvanii și la reorganizarea administrației conform intereselor statului român[25]. După părerea contelui Apponyi, un studiu analitic al faptelor ar fi arătat că anexarea acestei provincii de către România nu reprezenta *„o exigență a aspirațiilor politice și naționale ale poporului român din Ungaria, care n-a cunoscut niciodată idealuri mai înalte decât acelea de a trăi sub monarhia Habsburgilor, în alianță cu națiunea ungară, ca egală a sa și posedând drepturi egale”*[26]. Aceleași

[22] *Ibidem,* p. 28.
[23] *Ibidem,* p. 177.
[24] *Ibidem,* p. 168.
[25] *Ibidem,* p. 180.
[26] *Ibidem,* p. 183.

https://biblioteca-digitala.ro

premise ar fi putut demonstra, de asemenea, că, puși în situația de a se manifesta prin plebiscit, liberi de ocupația românească și sub controlul unui guvern provizoriu internațional, românii ar fi aderat negreșit la ideea unei Transilvanii autonome, în alianță cu patria-mamă, Ungaria[27].

Și nici nu putea fi altfel, căci, așa cum încerca Apponyi să convingă Conferința prin Anexa nr. 8[28] la Nota supusă aici discuției (anexă intitulată *Caracterul diferit al instituțiilor din Transilvania și al celor din România*), toate așezămintele instituționale din cele două spații românești, respectiv: dreptul la cetățenie, administrația, satul și orașul, justiția, viața ecleziastică (cu speciile ei: protestanții, bunurile ecleziastice, corvezile ecleziastice, biserica maghiară greco-unită), instrucția publică, politica funciară, composesoratele, politica de credit, organizarea socială, intelectualitatea și autonomia statului) prezentau deosebiri fundamentale, făcând imposibilă guvernarea lor într-o perspectivă unitară. A fi fost admisă anexarea Transilvaniei la România era echivalent cu *„coborârea instituțiilor și drepturilor democratice libere și înalte ale Transilvaniei la nivelul nevoilor primitive ale statului român”*[29].

O astfel de imposibilitate era cu atât mai de luat în seamă cu cât între Transilvania și Regatul României existau diferențe de evoluție importante și toate în favoarea Transilvaniei, spațiu care, el însuși, n-ar fi fost în stare, pe cont propriu, să-şi cunoască interesele şi să-şi propună idealuri politice şi naţionale atât de înalte pentru că tradiţia lui istorică era una săracă. În această lumină, din raţiuni derivând din exigenţele civilizaţiei, Transilvania n-avea cum să aparţină altui stat decât Ungaria. Autorul Notei VIII afirma fără ezitare că principiul menţionat ar fi trebuit aplicat exclusiv statelor civilizate din Occident şi America. Polul opus acestor state era format din *„teritoriile coloniale în care mai multe milioane de indigeni sunt conduşi de un mic număr de europeni, îndreptăţiţi, pe motivul superiorităţii civilizaţiei lor, să menţină ordinea publică în aceste ţinuturi”*. Fără concursul acestor europeni, indigenii n-ar fi putut *„niciodată să participe la binefacerile civilizaţiei”*[30]. Între cele două spaţii, cel a statelor civilizate şi cel al coloniilor, se situa un al treilea spaţiu, a cărui însuşire esenţială era *„o lentă tranziţie”,* aşa cum se întâlnea în statele balcanice, care includeau şi România. *„Diferitele rase amestecate din aceste ţinuturi”* nu aveau *„un nivel egal de dezvoltare intelectuală, morală sau economică”*[31], motiv pentru care aici teoria cifrelor era inaplicabilă pe întreg cuprinsul lor.

Faţă de această grilă, ce înfăţişa Transilvania din perspectiva punctului de vedere maghiar? Pe de o parte, două entităţi etnice, maghiarii şi saşii, trăitori în interdependenţă unii cu alţii, *„într-un fel de diviziune a muncii”, „depozitarii unei civilizaţii mai vechi şi mai dezvoltate, stăpânii oraşelor, ai industriei şi comerţului şi legaţi de pulsul viu al civilizaţiei occidentale”*, două entităţi care *„au jucat întotdeauna un rol predominant, mai întâi, din cauza privilegiilor lor, iar apoi, în epoca egalităţii, din cauza supremaţiei naturale a rasei lor”.* Iată de ce, a li se fi cerut *„maghiarilor şi saşilor să renunţe la*

[27] *Ibidem,* p. 184.
[28] *Ibidem,* p. 185-204.
[29] *Ibidem,* p. 34.
[30] *Ibidem,* p. 23.
[31] *Ibidem.*

https://biblioteca-digitala.ro

nivelul atins cu preţul eforturilor lor de veacuri şi să se unească într-o comunitate înzestrată cu o civilizaţie orientală, inferioară şi cu obiceiuri balcanice" însemna a-i include într-un spaţiu funciarmente incapabil să se guverneze şi *„să le garanteze o viaţă naţională proprie"*[32].

Comparativ cu maghiarii şi saşii, pentru românii transilvăneni definitorie era *„inferioritatea"* lor care, departe de a fi fost *„rezultatul unei oprimări",* provenea din două fapte esenţiale. Mai întâi, din cauză că această entitate etnică era *„o naţiune tânără",* căreia îi lipseau *„tradiţiile şi care nu şi-a recăpătat conştiinţa naţională decât la mijlocul secolului trecut. Religia sa era cea bizantină, limba ritului era cea slavă; Biserica română şi-a câştigat întâi independenţa în Transilvania, graţie sprijinului principilor protestanţi unguri de acolo şi «uniunii confesionale», pe care românii nu au înfăptuit-o cu propriile lor forţe, ci sub presiunea unei influenţe externe"*[33]. Aceasta pentru că, atunci când *„au sosit din Balcani în secolele al XV-lea şi al XVI-lea, în valuri compacte,* (ei, românii – n.n.) *nu aveau viață constituțională. Din cauza inferiorității lor intelectuale și economice, biserica le oferea singura posibilitate de civilizare*"[34]. În acelaşi spirit, Nota adăuga că *„în România însăşi această rasă a fost incapabilă să constituie un stat unit. Poporul era împărţit între diverşi principi sau voievozi care s-au ridicat întâi din Ungaria şi au devenit mai târziu tributari, când regilor unguri, când sultanilor sau principilor din Transilvania. Domnia acestor principi apăsa greu pe umerii poporului, care n-a putut să participe niciodată la putere, nici să dispună de el însuşi prin organe autonome liber alese".* În al doilea rând, inferioritatea românilor transilvăneni decurgea şi din *„istoria lor locală. Elementul românesc nu era autohton, nu constituise un stat propriu, ci s-a insinuat încet de-a lungul secolelor"*[35], începând cu veacul al XV-lea şi continuând în cel următor, venind din Balcani, iar mai târziu chiar din România. *„Asemenea maselor vulcanice care sub presiunea forţelor centrale pătrund în straturile scoarţei terestre, elementul românesc s-a infiltrat prin fisurile care s-au produs în edificiul naţional şi economic condus de maghiarii şi saşii din Transilvania. Şi cum aceste mase vulcanice nu ajung la suprafaţă decât în puţine locuri şi rămân în mare parte înfundate în sol, la fel, poporul român transilvănean a rămas la baza scării sociale"*[36].

Pe asemenea linii de evoluție, Transilvania avea istoria sa particulară, *„mai maghiară decât cea a Ungariei însăşi".* În decursul acestei istorii, *„pe o bază cât se poate de democratică",* încă din secolul al XV-lea, ea rezolvase problema naţionalităţilor. Evident, aceasta avusese ca temei celebra *unio trium nationum*, „o minunată constituție", după cum este ea prezentată în anexa 13 la Nota VIII[37], o formulă inventată graţie *„fecundităţii geniului politic maghiar"* şi având ca scop să prevină ca vreuna din cele trei naţionalităţi *„să abuzeze de puterea statului în detrimentul celorlalte".* Faptul că românilor nu li rezervase nici un loc în această organizare rezulta, pe de o parte, din

[32] *Ibidem.*
[33] *Ibidem.*
[34] *Ibidem,* p. 36.
[35] *Ibidem,* p. 25.
[36] *Ibidem,* p. 26.
[37] *Ibidem,* p. 232-247.

https://biblioteca-digitala.ro

noutatea prezenţei lor în provincie, iar pe de alta, dacă această prezenţă nu era contestabilă în chip absolut, împrejurării că românii nu formau *„decât o clasă socială oscilantă, lipsită de orice organizare socială, economică sau politică şi, aşadar, fără influenţă”.*

Ce concluzie rezulta din acest raţionament? Ei bine, nu altceva decât că era inutil să se dea o prea mare atenţie aspiraţiilor românilor transilvăneni, de vreme ele nu aveau ca sprijin decât *„câteva documente istorice neclare şi pe baze fragile. De zece secole, chiar şi în timpul dominaţiei otomane, Transilvania a rămas ungară”*[38].

Ar fi fost o imensă greşeală – se sublinia – să se uite că, după 1867, într-o perioadă de *„avânt”* pentru români, Transilvania se implicase în înfăptuirea *„unităţii politice a naţiunii maghiare”,* pentru care ar fi luptat timp de 300 de ani, şi în această ordine alipirea ei la România ar fi fost o eroare la fel de mare, nu numai din perspectiva Ungariei, ci chiar a păcii pe continent. O astfel de decizie ar fi fost *„un afront adus civilizaţiei”*, cum lumea nu mai cunoscuse până atunci, un fel de unire a apei cu focul, un *„lucru complet imposibil şi irealizabil”*[39], pentru că Transilvania era un loc sacru pentru maghiari, o patrie a democraţiei şi a egalităţii desăvârşite între rase şi confesiuni, diferenţele instituţionale între ea şi Ungaria fiind indiscutabil mai mici decât cele având ca termen de comparaţie România. Regatul român ar fi fost absolut incapabil să preia un astfel de patrimoniu instituţional şi să-l fructifice într-o perspectivă unitară comună şi cu atât mai puţin să ofere un cadru de dezvoltare cel puţin comparabil, dovadă reforma agrară pe care o iniţiase şi care în Transilvania era departe de a fi avut scopul de a înfăptui justiţia socială, fiind animată doar de instinctul desfiinţării proprietarilor neromâni (Anexa nr. 11 la Nota VIII, purtând titlul *reforma agrară română din Transilvania*). Transilvania era pentru maghiari izvorul de inspirație al tradițiilor naționale și poezia maghiară pură, patriotismul maghiar în ipostaza lui cea mai profundă. Transilvania era pentru Ungaria ceea ce erau Alsacia și Lorena pentru Franța, care nu puteau fi smulse sufletului acesteia, Transilvania era pentru Ungaria locul în care de secole s-au aflat sprijinul și salvarea națiunii maghiare, când toți ceilalți maghiari zăceau sub jugul turcesc sau german[40].

Se putea, deci, crede că poporul maghiar din Transilvania accepta să fie despărțit de Ungaria? Cu siguranță nu, pleda în întreaga lui demonstrație contele A. Apponyi. Și pentru toate cele expuse el avansa ca soluţie ideală de rezolvare a problemei Transilvaniei menţinerea ei ca parte a Ungariei, cu o autonomie lărgită, iar în cazul în care Conferinţa n-ar fi împărtăşit această formulă, atunci să ia în seamă măcar constituirea ei în stat independent, cu o Constituţie prin care puterile în stat să fie repartizate echilibrat între naţionalităţi, în nici un caz nu trebuia admisă o Transilvanie, parte a României. Căci trebuia considerată *„ca puerilă orice pornire a românilor de a căuta să stabilească în istoria transilvăneană o legătură cu istoria română și să sprijine pe aceste raporturi istorice revendicările lor naționale exagerate. În simfonia grandioasă a istoriei transilvănene abia dacă se zărește pe ici pe acolo o notă românească, destul de joasă, însoțind leit-motivul, dar fără să-l acopere vreodată”*[41]. Nici nu putea fi altfel, în opinia

[38] *Ibidem,* p. 27.
[39] *Ibidem,* p. 34.
[40] *Ibidem,* p. 32-33.
[41] *Ibidem,* p. 27.

https://biblioteca-digitala.ro

lui Apponyi, de vreme ce *„Poporul român n-a știut să pună în lumină individualitatea rasei sale”*, această rasă *„a fost incapabilă să constituie un stat unit*”, *„nici să imprime spiritul național instituțiilor țării şi organizațiilor publice sau umanitare”*, de vreme ce *„Renașterea și Reforma au trecut aproape neobservate peste acest popor”*, care s-a situat *„departe de cursul evenimentelor istorice”*, ducând *„o viață de păstori și de țărani supuși din când în când birurilor față de Înalta Poartă, dar și toanelor principilor lor”*[42].

Cu un astfel de discurs a venit delegația maghiară în frunte cu un om de înaltă cultură, avizat și experimentat, la Conferința de Pace de la Versailles. Luând cunoștință de conținutul documentelor propuse de ea Conferinței, este greu de respins senzația de perplexitate pe care o produce omului de astăzi o asemenea pledoarie. Însă nici reacția multora dintre trăitorii anilor 1919-1920 și interesați de asemenea probleme nu putea fi diferită de cea a generațiilor corectitudinii politice de astăzi pentru că – să ne amintim – Conferința de pace de la sfârșitul Primului Război Mondial a fost prima din istoria omenirii care s-a desfășurat într-un spirit esențialmente nou față de cele precedente. O mulțime de factori au concurat în acest sens: caracterul special al conflictului, ca prim conflict planetar; obiectivele păcii, urmare a dimensiunilor războiului și în egală măsură ale pierderilor; schimbările majore produse pe harta lumii, ca rezultat al prăbușirii marilor imperii etc.

Un fapt decisiv pentru felul în care avea să se negocieze pacea a fost determinat de participarea și rolul Statelor Unite ale Americii în război. Încă înainte ca acesta să se fi sfârșit, se prefigura situația inedită ca, pentru prima dată în istoria lor, țările europene să nu mai hotărască singure pentru ele însele[43]. Era predictibil că democrația americană urma să aibă – și a avut – un cuvânt care a cântărit greu în configurația păcii, mai cu seamă că delegația americană a fost condusă de un președinte, Woodrow Wilson, cu o viziune absolut originală și novatoare asupra problemelor lumii, în general, și ale Europei, în special. S-a spus despre această viziune că a fost însuflețită de un înalt idealism, în opoziție cu realismul și chiar cinismul liderilor europeni importanți. În esență Wilson năzuia spre instaurarea unei păci universale, care ar fi trebuit să se bazeze pe doi piloni; dreptul popoarelor de a dispune de ele însele, ceea ce ar fi dus la înlăturarea principalei cauze a conflictelor și crearea unei Ligi a Națiunilor, însărcinată cu reglementarea dreptului internațional, impunându-și autoritatea morală asupra comportamentului tuturor statelor[44]. O bună perioadă de timp, Wilson a captat atenția unei lumi zdruncinate de șocul produs de cataclismul mondial, făcând ca mulți să spere într-o ordine întemeiată pe mai multă justiție și îndepărtată de acel tip de *Realpolitik* care, din punctul lui de vedere, decimase inutil o generație[45]. După cum se știe, filosofia lui în materia relațiilor internaționale a fost lansată la 8 ianuarie 1918, în ipostaza celor 14 puncte programatice devenite repede celebre, dintre care opt ar fi trebuit să fie obligatorii, iar șase *s-ar fi cuvenit* dar nu *trebuiau neapărat* realizate[46]. Așa cum observa H. Kissinger, *„Lumea pe care o avea în vedere Wilson se baza pe principii, nu pe putere, pe lege, nu pe interese, iar acest lucru era valabil în egală măsură pentru învingător și învins. Cu alte cuvinte, aveam*

[42] *Ibidem,* p. 25-26.
[43] Jean Carpentier, François Lebrun (coord.), *Istoria Europei,* Humanitas, București, 2006, p. 318.
[44] *Ibidem.*
[45] Henry Kissinger, *Diplomația*, Editurile ALL, 2003, p. 214.
[46] *Ibidem,* p. 194.

https://biblioteca-digitala.ro

de-a face cu o renunțare completă la experiența istorică și la stilul de lucru al Marilor Puteri”[47]. Wilson era convins că disputele și concurența între state izvorau din absența autodeterminării și din rațiuni economice, la care Kissinger va adăuga ulterior și sporirea sentimentului național sublimat în exaltarea conducătorului sau a grupului conducător[48]. Iată de ce, președintele american a sprijinit cu fermitate și consecvență principiul autodeterminării națiunilor încă neemancipate de sub diverse dominații străine, fiindcă el credea nestrămutat că nu autodeterminarea declanșa războaiele, ci tocmai absența ei, că rezistența lumii în fața agresiunii trebuia să pornească de la argumente morale, nu geopolitice și în consecință construcțiile anterioare războiului, inclusiv cele statale, ca rezultat al tratelor secrete și al unor negocieri injuste, urmărind echilibre de forță de obicei precare, trebuiau să dispară din practica dreptului și din relațiilor internaționale.

H. Kissinger sublinia că, într-un fel, Wilson a fost vedeta Conferinței de pace desfășurată între ianuarie și iunie 1919 la Paris – Versailles[49]. În perspectivă istorică, astăzi se știe că în multe privințe principiile profesate de el au fost eludate de liderii europeni. Sistemul de pace stabilit atunci și numit astăzi Sistemul de la Versailles, pentru mulți a rămas ca Sistemul Washington – Versailles, tocmai ca expresie a influenței, cel puțin în spirit, dacă nu și în literă, a gândirii lui Woodrow Thomas Wilson.

În această atmosferă și pe acest fundal și-a susținut pledoaria contele Apponyi în numele intereselor Ungariei. Acolo unde se vorbea despre autodeterminare, despre dreptul popoarelor de a dispune de ele însele, despre drepturile minorităților (cu toate neajunsurile care au însoțit aplicarea acestui concept), despre democrație, despre abolirea practicilor vechii diplomații etc., șeful delegației maghiare vorbea fără nici o tresărire de jenă despre superioritatea civilizației maghiare, sășești și secuiești în raport cu cea românească, despre inferioritatea intelectuală și economică a românilor, despre balcanismul și barbaria lumii românești, despre minunata constituție maghiară de la 1547, despre rolul civilizator al Occidentului în teritoriile coloniale și despre multe alte asemenea lucruri care arătau că versatul politician și diplomat maghiar, în mod bizar, încă nu se dezmeticise asupra locului în care se afla.

Parcurgând documentele, este limpede, în opinia noastră, că rar se putea găsi, chiar pentru începutul secolului trecut, o manieră mai arogantă, mai conservatoare, mai plină de anacronism, rasism şi xenofobie, decât această Notă și anexele sale care erau emanaţia politicii unui stat ce dorea cu disperare să se păstreze în cadrele sale tradiţionale. Din acest punct de vedere, este de neînţeles cum un document de o asemenea însemnătate, care – se impune să recunoaştem – avea coeziune şi stil, a putut să fie într-un atât de flagrant defazaj în raport cu adevărul istoric și cu direcţia urmată de relaţiile internaţionale, cel puţin din vara anului 1918, când şi puterile europene şi SUA căzuseră, fără echivoc, de acord asupra destrămării definitive a monarhiei bicefale şi asupra libertăţii depline a naţiunilor până atunci oprimate, de a se constitui sau de a se alătura spaţiilor naţional-statale pe care şi le doriseră. Prin ceea ce a susţinut, Ungaria, nu România, se plasa la periferia Europei, la periferia civilizaţiei, realitatea fiind evidentă chiar în epoca în care

[47] *Ibidem,* p. 195.
[48] *Ibidem,* p. 196.
[49] *Ibidem,* p. 198.

https://biblioteca-digitala.ro

continentul îşi desena o nouă hartă, pentru prima dată în istoria sa nu numai prin propriile-i forţe, ci şi cu participarea, ce-i drept limitată, a Statelor Unite ale Americii, dar nu într-atât încât celebrele 14 puncte ale preşedintelui W. Wilson, în care naţiunile oprimate găsiseră un sprijin preţios, să devină o ficţiune. Dar, după cum rezultă din aparatul critic al lucrării, ca şi din bibliografia temei, dacă Nota maghiară nu a găsit la Conferinţa Păcii ecoul scontat, aceasta s-a datorat şi replicii prompte şi hotărâte a României şi a celorlalte ţări cu interese similare – Cehoslovacia, Regatul Sârbo-Croato-Sloven ş.a. – replică dată în multe situaţii în mod concertat. Judecând-o în ansamblu, abstracţie făcând de perplexitatea pe care cu siguranţă le-a provocat-o contemporanilor şi continuă s-o provoace chiar şi astăzi, Nota nu poate fi calificată decât ca o expresie a lipsei de luciditate generată de disperare, ca expresie a unui act politic sinucigaş.

Thomas Woodrow Wilson,
preşedintele Statelor Unite ale Americii (1913-1921).

https://biblioteca-digitala.ro

PROPAGANDA ROMÂNEASCĂ DIN FRANŢA ÎN TIMPUL CONFERINŢEI DE PACE DE LA PARIS PENTRU RECUNOAŞTEREA ROMÂNIEI MARI

Otilia Gherghe,
Mirela Otilia Ciobanu

Primul Război Mondial la care au participat numeroase state de pe cele cinci continente luase sfârşit. Urma o perioadă intensă de muncă pentru recunoaşterea drepturilor legitime ale fiecărui stat care participase la război.

Pentru România, prima perioadă a anului 1919 este o perioadă a desăvârşirii unificării instituţionale, politice, economice şi culturale după Actul Unirii de la 1 Decembrie 1918.

Ochii întregii lumi erau îndreptaţi către Paris, locul unde îşi va desfăşura activitatea Conferinţa de Pace.

Conferinţa şi-a deschis lucrările la 18 ianuarie 1919 în sala Oglinzilor din Palatul Versailles sub patronajul preşedintelui Franţei, Raymond Poincare.

La Paris urmau să fie prezenţi peste 10.000 de delegaţi, oameni politici, diplomaţi, consilieri, experţi etc. Au participat delegaţi din 32 de ţări cu un număr diferit de membri, între 1 şi 5. Delegaţii soseau la Paris cu dorinţa şi speranţa de a obţine ceea ce era corect pentru ţările lor. „Suntem aici – declara preşedintele Woodrow Wilson – pentru a asigura pacea lumii: opera noastră trebuie să mulţumească nu guvernele, ci popoarele”[1].

România a fost reprezentată la Conferinţa de Pace de primul ministru Ion I. C. Brătianu, ca prim delegat şi ministrul plenipotenţiar N. Mişu, ca al doilea delegat. S-au mai adăugat ministrul transilvănean Vaida-Voievod, precum şi miniştrii plenipotenţiari Victor Antonescu şi Diamandy.

Au urmat doi ani lungi de discuţii şi dezbateri între reprezentanţii statelor participante la Conferinţă până la încheierea unor acorduri finale. Organul de conducere al Conferinţei a fost „Consiliul” în care intrau reprezentanţii Angliei, Franţei, SUA şi Japoniei. Chiar de la deschiderea lucrărilor reprezentanţii micilor naţiuni au fost doar ascultaţi, nu şi consultaţi.

Delegaţia română a constatat că unele probleme care interesau cel mai mult România s-au discutat şi soluţionat fără participarea sa.

România participa la Conferinţa de Pace de la Paris din 1919 ca ţară care intrase în Primul Război Mondial cu dorinţa nestrămutată de eliberare a teritoriului naţional şi de

[1] Constantin Kiriţescu, *Istoria războiului pentru întregirea României 1916-1919*, vol. II, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1989, p. 472.

https://biblioteca-digitala.ro

unire a tuturor provinciilor aflate sub ocupaţie străină într-un singur stat naţional. Ea făcuse mari sacrificii umane şi materiale, îşi respectase toate obligaţiile asumate în tratate şi convenţii, fapt recunoscut şi de personalităţi politice ale vieţii internaţionale[2].

Într-un interviu acordat ziarului „Le Temps”, Take Ionescu, preşedintele Consiliului Naţional al Unităţii Române de la Paris, sintetizează problemele care trebuiau rezolvate la Conferinţa de Pace referitor la ţara noastră: „Revenită aliată, România este gata să contribuie cu toate forţele sale la punerea în aplicare a Tratatului de pace pe care Antanta îl va întreprinde. România se gândeşte în primul rând la unitatea sa naţională recunoscută ca legitimă de Franţa, Marea Britanie şi Italia în Tratatul de Alianţă cu România, recunoscută de asemenea, ca fiind legitimă în ultimul mesaj al preşedintelui Wilson. Evenimentele nefericite din Rusia au adăugat, la ceea ce este denumit România Mare şi ceea ce eu prefer să numesc noua Românie – provincia românească Basarabia, care ne-a fost răpită în 1812... Îi revine Congresului de Pace sarcina de a ratifica această unire şi a pune bazele României noi... La Congresul de Pace vor fi şi alte probleme care interesează România. Aceasta va trebui să decidă modul în care Germania va despăgubi România pentru distrugerile, devastările şi abuzurile pe care le-a comis şi care valorează miliarde. Va trebui să reglementeze chestiunea Dunării,... să reglementeze de asemenea, şi problema Mării Negre... Noua Românie trebuie să stabilească relaţii foarte strânse cu vecinii”[3].

Pentru ca delegaţia României să-şi ducă la bun sfârşit mandatul cu care a fost încredinţată, era nevoie de o propagandă susţinută din partea tuturor forţelor politice, intelectuale şi guvernamentale pentru a aduce la cunoştinţa ţărilor aliate, a oamenilor politici că dorinţa de unire a românilor era perfect justificată.

Acţiunile diplomatice desfăşurate de guvernul român, intelectuali, oameni politici din ţară şi din afara graniţelor, în perioada 1918-1920, au impus, în cele din urmă, consacrarea juridică internaţională a hotărârilor de Unire cu Ţara ale Basarabiei, Bucovinei şi Transilvania de către Conferinţa de Pace.

Colonia română de la Paris, Consiliul Naţional al Românilor din Transilvania şi Bucovina şi Consiliul Naţional al Unităţii Române cu organul său de presă ziarul „La Roumanie”, au desfăşurat o intensă propagandă prin presă, conferinţe, dineuri oferite unor personalităţi politice din ţările aliate pentru susţinerea cauzei româneşti, pentru recunoaşterea internaţională a României Mari.

De asemenea, au fost aduse la cunoştinţa opiniei publice internaţionale sacrificiile imense ale armatei şi poporului român pentru susţinerea războiului, pentru apărarea fiinţei naţionale.

Astfel, Comitetul „L'Union pour l'effort de la France et ses allies”, secţia de propagandă oficială a Ministerului Afacerilor Străine francez, a invitat reprezentanţi ai Comitetului Naţional să susţină conferinţe „în favoarea revendicărilor noastre” în diferite oraşe din Franţa.

Au conferenţiat, cu concursul autorităţilor franceze, dr. Thoma Ionescu şi Emil Fagure la Havre, Trancu – Iaşi la Angouléme, Nicolae Titulescu la Marsilia, „care a avut un enorm succes”, O. Tafrali la Nantes, unde a fost primit de „Societatea de geografie

[2] V.V. Tillea, *Acţiunea diplomatică a României. Noiembrie 1919 – martie 1920,* Sibiu, 1925, pp. 14-15.
[3] *Actes* et *Documents, La question Roumaine*, Paris, 1918, p. 62.

https://biblioteca-digitala.ro

comercială" şi la Clermont-Ferrand[4]. Conferinţele au avut un succes deosebit în rândul intelectualilor francezi, numeroase ziare aducând elogii conferenţiarilor. Ziarul „Le Télégramme des Provinces de l'Ouest" din 11 ianuarie 1919 publica: „D. Tafrali, profesor la Universitatea din Iaşi ne-a vorbit de România, din punct de vedere istoric, geografic şi artistic, dându-ne numeroase proiecţiuni. D. Tafrali ne-a amintit condiţiunile în care România a intrat în război, în 1916, neavând decât 20 de diviziuni, armate neîndestulătoare pentru a ţine piept celor 36 de diviziuni austro-germane... România, care a suferit enorm de mult, se mândreşte de a putea să reclame dreptul de a aparţine culturii franceze... Marea Românie, care a făcut atâtea sacrificii pentru lupta comună, formată din toţi românii de pretutindeni, liberată politiceşte, economiceşte şi intelectualiceşte, nu va uita niciodată ceea ce doreşte Franţa şi aliaţilor săi, care vor înlesni unirea ei"[5].

Un succes deosebit a avut conferinţa „France et Roumanie" susţinută de Nicolae Titulescu[6] la Marsilia. Într-un reportaj al ziarului „Semaphore" din 11 martie 1919 despre manifestarea franco-română de la Marsilia se arăta: „Luând cuvântul, dl Titulescu a obţinut un succes magnific prin elocenţa conferinţei absolut remarcabilă, atât prin forma de prezentare cât şi prin conţinut, pe care domnia sa a dezvoltat-o cu o artă desăvârşită... El a schiţat vastul domeniu al activităţii de edificare a României Mari, care se va ridica după victoria noastră şi a proclamat legăturile indisolubile cu Franţa, «seconde patrie des Roumains»"[7].

De asemenea, în discursul susţinut la dineul şi reuniunea amicală americano-română, la 28 februarie 1919, de la Restaurantul Laurent, la care au participat membrii delegaţiei Statelor Unite la Conferinţa de Pace, Nicolae Titulescu a exprimat gratitudinea şi admiraţia faţă de poporul american prezentând, totodată cerinţele minimale de pace şi securitate ale organizării postbelice a omenirii: „Ieşită victorioasă dintr-un război copleşitor, după ce a fost pe punctul catastrofei totale, ce uşurare! Unită cu Transilvania, leagănul neamului românesc, speranţa reînnoirii gloriei şi înţelepciunii străbune, ce bucurie! Să vezi venind la noi Basarabia, mezina celor două Alsacii ale noastre, când sora mai mare aprecia că trebuie să mai aştepte de a-şi relua locul în sânul familiei române, ce vis! Dar să ştim că de acum

[4] O. Tafrali, *Propaganda românească în străinătate*, Editura Ramuri, Craiova, 1920, pp. 47-48.

[5] *Ibidem*, p. 48.

[6] Nicolae Titulescu (1882-1941) a militat în timpul Primului Război Mondial şi după pentru desăvârşirea unităţii de stat, pentru a face cunoscută în realitate, dreptatea cauzei româneşti şi a se realiza idealul naţional. Între oamenii politici care s-au aflat în primele rânduri ale luptei pentru recunoaşterea unirii în timpul Conferinţei de Pace, s-a aflat şi Nicolae Titulescu, membru în Consiliul Naţional Român, înfiinţat în 1918 la Paris. La 4 iunie 1920, Nicolae Titulescu şi dr. Cantacuzino au semnat, în numele guvernului român, Tratatul de la Trianon, care a consfinţit pe plan internaţional unirea Transilvaniei cu România. În anii 1920-1921, Nicolae Titulescu, în calitate de delegat şi ministru de finanţe, a depus eforturi majore pentru a obţine rezultate satisfăcătoare în problema reparaţiilor de război şi a purtat negocieri cu cercuri occidentale în vederea reglementării chestiunilor financiare (Ion M. Oprea, *Nicolae Titulescu*, Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1966). O importanţă deosebită a avut N. Titulescu în problema realizării unui acord privind despăgubirile pentru pagubele petroliere din 1916, îndelungatul proces al optanţilor unguri, problema dezarmării şi securităţii etc. (*Titulescu şi strategia păcii*, coordonator Gh. Buzatu, Editura Junimea, Iaşi, 1982, p. 26).

[7] Luchian Deaconu, *Franţa şi România. Unitate în comunitatea de sacrificiu în anii 1916-1918, Documente externe: Consiliul Naţional al Unităţii Române de la Paris, Redacţia Ziarului „La Roumanie", Coloniei Române din Paris*, vol. II, Editura Sitech, Craiova, 2009, doc. 452, p. 285.

https://biblioteca-digitala.ro

înainte nici-un vrăjmaş nu va ameninţa o ţară izolată, să simţim că noi, paria ai istoriei, pradă prea uşoară pentru vecinii prea puternici, hrăniţi vreme de secole doar cu lacrimi şi nedreptăţiţi şi, totuşi, mândri şi plini de încredere, să simţim că în viitor nimeni nu va putea să ne ameninţe fără ca lumea întreagă să se pună în mişcare, fără ca drapelul sacru al Americii să se îmbine cu culorile noastre naţionale – aceasta, domnilor, depăşeşte toate visele noastre”[8].

Numeroase ziare din Franţa au publicat reportaje despre aceste conferinţe şi dineuri: „L'Express de Ouest”, „Le Phare de Nantes”, „Le Moniteur du Puy-de-Dome”, „Semaphore”, „Le Temps”, „Journal de Havre” etc.

Cele mai multe dintre materialele referitoare la România, publicate în periodicele din Franţa dar şi din Italia, Anglia, SUA, au avut o contribuţie esenţială la cunoaşterea şi susţinerea de către guvernele şi cercurile politice din ţările aliate a aspiraţiilor spre libertate şi unitate ale românilor, la prezentarea argumentată şi susţinută a cererilor României la Conferinţa de Pace.

La Paris au conferenţiat Take Ionescu, Thoma Ionescu, A. Pangrati, S. Sipsom, D. Negulescu, I. Ursu, I. Găvănescu, O. Tafrali, dr. Hurmuzescu, Vasile Rudeanu, N. Titulescu, dr. N. Lupu, N.S. Rusenescu, Paul Brătăşanu, conferinţe în care era susţinută cauza României, recunoaşterea internaţională a operei de unitate naţională înfăptuită de poporul român în 1918. De aceea, încă de la sfârşitul anului 1918, când la Paris se făceau pregătirile pentru deschiderea lucrărilor Conferinţei de Pace, Colonia română din Paris a lansat un Apel către toţi românii din Franţa: „Astăzi, în preajma marelui Congres al Păcii care va decide soarta tuturor popoarelor, mai mult ca niciodată, activitatea noastră trebuie să se dezvolte curajoasă şi eficace, fiecare dintre noi fiind dator să facă sacrificiile care se impun”[9].

Consiliul Naţional al Unităţii României prin organul său de presă ziarul „La Roumanie” a devenit principala sursă de informare a guvernelor occidentale şi a opiniei publice în timpul desfăşurării lucrărilor Conferinţei de Pace. Un moment important al demersurilor intelectualilor români din Paris îl constituie primirea delegaţiei celor 16 profesori universitari, condusă de Ermil Pangrati, de către preşedintele SUA W. Wilson, la 23 ianuarie 1919, căruia i-a fost înmânat un mesaj de mulţumire semnat de 23 universitari şi-l asigură de toată gratitudinea poporului român[10].

Printr-o muncă uriaşă, colaboratorii ziarului „La Roumanie” au avut meritul de a întreţine mereu „calde simpatiile aliaţilor noştri şi de a fi oprit tendinţele nefavorabile” care apăreau în presa ostilă României venite din partea Ungariei, Bulgariei şi Serbiei.

Între ianuarie şi aprilie au loc tot mai multe conferinţe, recepţii, dineuri organizate de Consiliul Naţional în favoarea susţinerii revendicărilor României în faţa Congresului.

Un succes deosebit a avut şi conferinţa generalului Vasile Rudeanu[11], intitulată „La Roumanie au Congrès de la Paix” susţinută la 28 februarie 1919, la „Société de Geographie” în prezenţa Prinţului Bonaparte.

[8] *Ibidem,* doc. 427, p. 255.

[9] Mircea Muşat, Ion Ardeleanu, *De la statul geto-dac la statul român unitar*, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1983, p. 660; Luchian Deaconu, *op. cit*. vol. II, doc. 251, p. 31.

[10] Luchian Deaconu, *op. cit*., vol. II, doc. 344, p. 113.

[11] Generalul Vasile Rudeanu (15/17 ianuarie 1871 – 5 noiembrie 1965), diplomat militar, reprezentantul

https://biblioteca-digitala.ro

Într-o franceză perfectă generalul Rudeanu a prezentat sacrificiile poporului român şi ale armatei în timpul Primului Război Mondial, arătând eroismul de care au dat dovadă soldaţii români în luptele din 1917, de la Mărăşti, Mărăşeşti, Oituz, precum şi eforturile făcute de-a lungul istoriei de România, eforturi pe care Congresul de Pace trebuie să le ia în seamă pentru a da „o pace justă” şi „libertatea popoarelor de a-şi câştiga drepturile revendicate”. Prezintă, de asemenea, sprijinul acordat de Misiunea franceză în frunte cu generalul H. Berthelot. „Revendicările României sunt binecunoscute – preciza generalul Rudeanu. Acestea sunt Basarabia, Bucovina, platoul Transilvaniei cu Crişana, Maramureşul şi Banatul”, venind cu argumente istorice el precizează în continuare: „Bucovina este cerută pentru că aceasta a fost smulsă în mod condamnabil României de Austria în 1772... Dreptul României asupra Basarabiei a fost deja recunoscut în 1856, deoarece la Congresul de la Paris ea a fost redată României... România revendică Banatul în întregime nu doar datorită drepturilor istorice, pentru că s-a stabilit cu certitudine că această provincie făcea încă parte integrantă din Dacia romană la începutul Evului Mediu... Naţiunea română supusă de-a lungul secolelor la cele mai teribile vicisitudini a supravieţuit până astăzi, aceasta s-a datorat în mare măsură configuraţiei teritoriului său. Platoul Transilvaniei şi Dunărea au fost două elemente indispensabile pentru existenţa sa... Bazele Societăţii Naţiunilor nu pot fi, după părerea mea, decât armonia şi echilibrul, cât mai deplin cu putinţă, între mijloacele de dezvoltare economică şi raţiunile înalte ale apărării naţionale”[12].

După ce arată că şi astăzi soldaţii români luptă în Transilvania, Bucovina şi în Banat, pentru eliberarea fraţilor lor şi mulţumind Franţei pentru ajutor, solicită sprijin în vederea susţinerii revendicărilor României la Conferinţă.

Ziarul „Le Figaro” din 1 martie 1919 publică articolul „La Roumanie au Congrés de la Paix” în care aduce elogii expunerii lui V. Rudeanu, şeful misiunii militare române, şi totodată informează că la Conferinţă au luat parte primul ministru Ion I.C. Brătianu, Prinţul Bonaparte, ministrul Belgiei, Baronul Beynes, Painlevé, Henri Cordier, Guillaume Grandidier, generalul Baillaud ş.a.

Tot mai multe articole apărute în presa franceză prezintă rezultatul lucrărilor Conferinţei de Pace, solicitând să se ţină cont de solicitările şi drepturile fiecărui stat în parte, mare sau mic. Astfel, la 17 februarie 1919 apare în ziarul „L̓Information” articolul „Apel către latini” semnat de Paul Adam în care autorul solicită Serbiei să restrângă pretenţiile faţă de România; 22 februarie 1919, ziarul „La Roumanie” anunţă conferinţa profesorului O. Tafrali „Roumaine historic et artistique”, la „l̓École des Hautes Études Sociales”; 26 februarie 1919 ziarul „Le Figaro” publică articolul „La Roumanie et une Paix separée”; la 1 martie 1919 ziarul „Le Temps” publică articolul „Les frontières de la

României pe lângă Puterile Aliate pe problema înzestrării armatei 1914. A îndeplinit diferite misiuni diplomatice în Italia, Franţa, Belgia, Anglia, Spania (1914-1919). A avut un rol important în elaborarea textului Convenţiei militare, anexă la Tratatul de Alianţă între România şi Puterile Antantei, încheiat la 4/17 august 1916 la Bucureşti, a semnat proiectul Convenţiei la Conferinţa de la Paris din 23 iulie 1916, a negociat cu guvernul Franţei condiţiile trimiterii în România a Misiunii militare franceze. A fost decorat cu „Legiunea de Onoare” în grad de mare comandor (Franţa) şi „St. Michail and St. George” în grad de mare ofiţer (Anglia) (Vasile Rudeanu, general, *Memorii din timp de pace şi de război 1884-1929,* Editura Militară, Bucureşti, 1989).

[12] General Rudeanu, *La Roumanie au Congrés de la Paix,* Editura Masson et C., Paris, 1919.

https://biblioteca-digitala.ro

Roumanie" etc.

Bucurându-se de adeziunea întregului popor, delegaţia României, din care făceau parte primul ministru Ion I.C. Brătianu, şeful delegaţiei, N. Mişu, ambasador la Londra, locţiitor al şefului delegaţiei, Al. Vaida-Voievod, Constantin Crişan, Neagoe Flondor, I. Pelivan, Constantin Coandă, Constantin Diamandy, Victor Antonescu şi George Danielopol[13], a ajuns la Paris la începutul lunii ianuarie.

România s-a prezentat la Conferinţa de Pace cu o serie de revendicări care urmăreau în principal consacrarea actelor de unire din Decembrie 1918, precum şi eliminarea tuturor consecinţelor războiului.

De la început delegaţia României a întâmpinat numeroase greutăţi din partea „Consiliului Suprem" zis şi Consiliul „celor Patru": Clemenceau – Wilson – Lloyd Georges – Orlando, care şi-au însuşit puteri dictatoriale, ţara noastră nefiind reprezentată la mai multe comisii care urmau să dezbată problemele care o interesau direct.

Reprezentanţii României împreună cu reprezentanţii mai multor state mici au protestat împotriva deciziilor Consiliului, marile puteri fiind nevoite să accepte includerea lor în anumite comisii.

Semnarea Tratatului de Pace de la Bucureşti la 24 aprili/7 mai 1918 de către guvernul Alexandru Marghiloman cu Puterile Centrale a îngreunat şi mai mult activitatea delegaţiei României la Paris. Numeroase ziare au luat atitudine faţă de poziţia celor 4 puteri. La 4 februarie 1919 ziarul „Le Temps" publică textul Tratatului dintre România şi Antanta semnat la Bucureşti la 4/17 august 1916 în care susţine că Antanta trebuie să-şi respecte contractul care în art. 1 consemna: „Franţa, Marea Britanie, Italia, Rusia garantează integritatea teritorială a României pentru toată întinderea şi în frontierele sale actuale" iar ziarul „La Nation Belge" din 5 februarie 1919 publică un amplu comentariu asupra tratatului încheiat în 1916 subliniind că Antanta trebuie să-şi respecte angajamentele luate[14].

La 19 ianuarie/1 februarie 1919, şeful delegaţiei Ion I.C. Brătianu a prezentat memoriul „România în faţa Conferinţei de Pace de la Paris. Revendicările sale teritoriale", în care a prezentat situaţia ţării noastre în momentul în care a încheiat pacea cu Puterile Centrale, cerând recunoaşterea instituţională a Actului de la 1 Decembrie 1918[15].

Ion I.C. Brătianu[16] întâmpina numeroase greutăţi din partea acelor patru puteri în ceea ce priveşte revendicările României. În cursul negocierilor, delegaţia română nu a fost

[13] Mircea Muşat, Ion Ardeleanu, *op. cit.*, p. 666, E. Botason, I. Calafeteanu, E. Campus, *România şi Conferinţa de Pace de la Paris 1918-1920. Triumful Principiului Naţionalităţilor*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1983.

[14] Constantin Kiriţescu, *op. cit.*, vol. II, 1989, pp. 472-474, Luchian Deaconu, *op. cit.*, vol. II, doc. 409, 410, pp. 236-239.

[15] Petre Otu, *România în Primul Război Mondial. Marea Unire – 1918*, Editura Litera, Bucureşti, 2017, pp. 120-128; Constantin Kiriţescu, *op. cit.*, vol. II, 1989, pp. 479-487, Mircea Muşat, Ion Ardeleanu, *op. cit.*, p. 668.

[16] Ion I.C. Brătianu (1864-1927) – preşedintele Partidului Naţional Liberal, a jucat un rol decisiv în realizarea Marii Uniri din 1918, din poziţia de reprezentant al României ca prim delegat la Conferinţa de Pace de la Paris din 1919. A fost omul politic român care a dovedit cea mai puternică rezistenţă faţă de încercările marilor puteri de a-şi impune voinţa în dauna independenţei României. Atunci, când marile puteri au pregătit Tratatul de Pace cu Germania fără a permite delegaţiei române nici să-l studieze, deşi ţara

https://biblioteca-digitala.ro

invitată să ia parte la discuţii nici în chestiuni care interesau direct România[17]. În acest context, Regina Maria cu acordul Regelui Ferdinand, pleacă la Paris să susţină cauza României.

La 5 martie 1919 Regina Maria ajungea în gara Lyon din Paris. Prezenţa s-a în capitala Franţei a avut un puternic ecou în rândul participanţilor la Conferinţa de Pace.

Ziarul „La Roumanie" din 1 martie 1919 publica informaţia „Regina noastră": „După câte se pare, vizita nu relevă un caracter oficial, dar – se preciza în articol – să le fie permis românilor care, după ocuparea României de Germania şi mai ales după pacea de la Bucureşti, s-au refugiat la Paris să profite de această plăcută ocazie nu numai pentru a adresa salutul lor de mândrie şi bucurie primei Regine a tuturor românilor reuniţi într-o singură Românie, una şi de nedespărţit, dar şi pentru a arăta din tot ceea ce inima şi conştiinţa noastră românească păstrează cu orgoliu nemăsurat şi recunoştinţă faţă de Regina noastră Maria". Un alt articol apărut în „La Roumanie" şi intitulat „La Reine Marie de Roumanie à Paris" aflăm: „Ieri, miercuri 5 martie, orele 8^{45} de dimineaţă, Regina Maria a României, însoţită de principesele Elisabeta, Maria şi Ileana, şi de doamnele de onoare, de generalul Baliff de la Casa Regală, a sosit la Paris în gara Lyon cu un tren special.

Membrii delegaţiei române la Conferinţa de Pace, ai Misiunii Militare Române în Franţa precum şi numeroase doamne ale Societăţii au venit s-o salute pe M.S. Regina şi pe Alteţele lor Regale acoperindu-le cu flori.

M.S. va rămâne la Paris până la sfârşitul săptămânii, apoi se va îndrepta spre Londra. La întoarcere, M.S. Regina şi Principesele regale vor avea un lung sejur la Paris"[18].

Articolul „La Reine de la Roumanie" apărut în ziarul „Le Temps" din 6 martie aduce un elogiu Reginei care apără cu demnitate cauza poporului român.

Pe 7 martie Regina Maria este primită de Georges Clemanceau, primul ministru al Franţei şi Preşedintele Conferinţei de la Paris, unde discută despre revenirea Transilvaniei până la Tisa şi a Banatulului ţării noastre. Toţi reprezentanţii României aveau speranţa că vor apărea şi rezultatele.

Pe 8 martie 1919, Regina este primită la Palatul Elysée de preşedintele Raymond Poincaré, unde discută despre recunoaşterea României Mari, respectarea graniţelor din 1916.

La Paris, Regina s-a întâlnit cu numeroase personalităţi: Preşedintele SUA, Primul

noastră suferise cel mai mult atât în timpul războiului cât şi în timpul ocupaţiei Germane. Brătianu a protestat energic împotriva acestei atitudini, cu toate acestea delegaţia României a fost nevoită să semneze la 28 iunie 1919 Tratatul de Pace cu Germania. Aceeaşi metodă vroiau să adopte şi cu Tratatul cu Austria. Obiecţiile formulate de Brătianu sunt respinse, acesta părăsind lucrările Conferinţei la 2 iulie 1919, nu înainte de a depune pe masa Conferinţei un Memoriu intitulat *România în faţa Congresului de Pace* în care a prezentat raporturile dintre România şi Puterile Aliate atât pe durata războiului cât şi în timpul Conferinţei care specifica: „România se prezintă la Conferinţa de Pace ca aliată fidelă şi devotată Puterilor Antantei", în timp ce acestea impuneau „obligaţii militare care aduceau atingerea suveranităţii naţionale... Prin urmare România nu putea adera la cele două tratate ce i se prezentau" (C. Botoran, I. Calafeteanu, E. Campus, V. Moisuc, *op. cit.*, p. 381, Mircea Muşat, Ion Ardeleanu, *op. cit.*, p. 667).

[17] Emilian Bold, *De la Versailles la Lausanne (1919-1932)*, Editura Junimea, Iaşi, 1976, pp. 180-200; Gh. Brătianu, *Acţiunea politică şi militară a României în 1919. În lumina corespondenţei diplomatice a lui Ioan I.C. Brătianu*, Bucureşti, 1939, pp. 70-74.

[18] „La Roumanie", 5 martie 1919, p. 1.

https://biblioteca-digitala.ro

ministru al Marii Britanii, Mareşalul Foch, Aristide Briand, Arthur Balfour etc.

Pe 12 martie Regina pleacă la Londra unde continuă întâlnirile politice şi umanitare.

La întoarcerea spre ţară trece din nou pe la Paris, când lucrările Conferinţei intraseră în impas, unde a avut din nou discuţii cu personalităţile vremii.

Vizita Reginei Maria a avut un rol important în recunoaşterea Marii Uniri de la 1 Decembrie 1918 şi primirea României în rândul ţărilor învingătoare.

Activitatea de propagandă în favoarea recunoaşterii drepturilor României a continuat atât prin presă cât şi prin conferinţe şi întâlniri cu reprezentanţii statelor participante la Congres.

Consiliul Naţional al Unităţii Române a depus pe masa Congresului numeroase documente, hărţi, lucrări care demonstrau legitimitatea solicitărilor României.

Printr-o muncă continuă desfăşurată de toate forţele politice, intelectuali, presă, delegaţia României la Conferinţa de Pace a reuşit să obţină recunoaşterea unităţii naţionale înfăptuită la 1 Decembrie.

Peripeţiile recunoaşterii diplomatice a Marii Uniri relevă faptul că România Mare nu este creaţia artificială a tratatelor de pace din anii 1919-1920, ea a fost înfăptuită înainte de Conferinţa de Pace prin actele de unire de la Chişinău, Cernăuţi şi Alba Iulia în 1918[19].

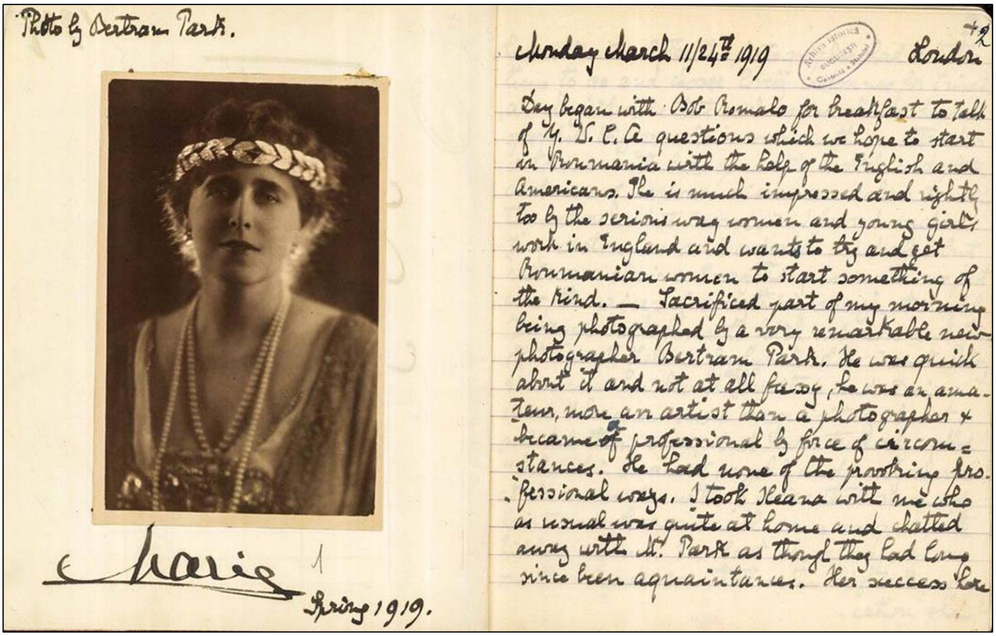

Regina Maria la Londra, 1919.

[19] Florin Constantiniu, *O istorie sinceră a poporului român,* Bucureşti, Editura Univers Enciclopedic, 2008, p. 312.

https://biblioteca-digitala.ro

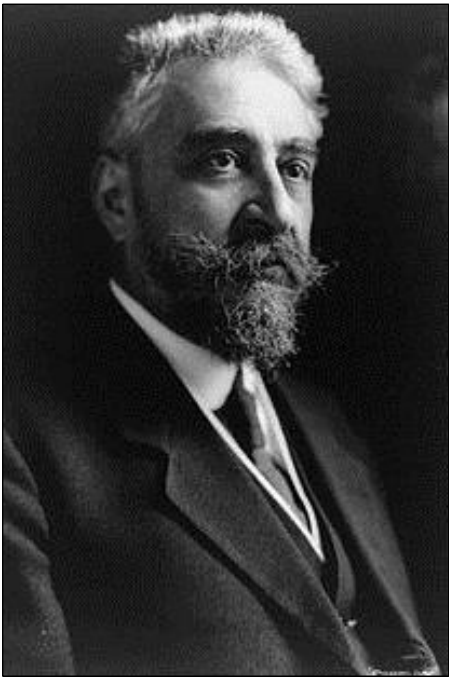

1. Ion I.C. Brătianu (1864-1927)

2. Nicolae Titulescu (1882-1941)

3. Woodrow Wilson (1856-1924)

4. Vaida-Voievod (1872-1950)

https://biblioteca-digitala.ro

5. Raymond Poincare (1860-1934)

2. Regina Maria (1875-1938)

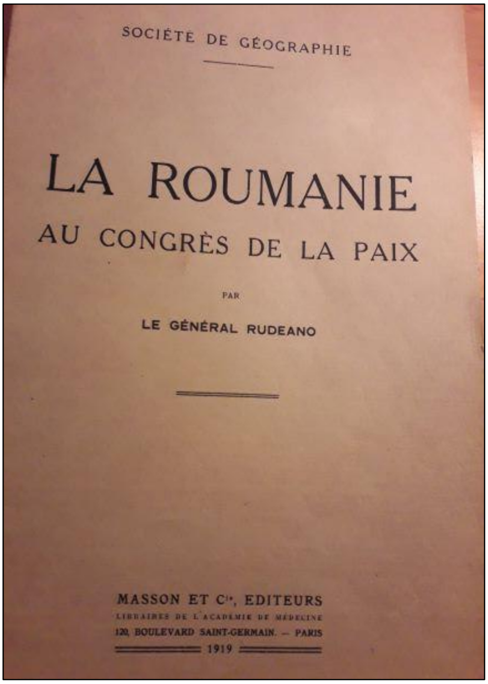

SOCIÉTÉ DE GÉOGRAPHIE

LA ROUMANIE
AU CONGRÈS DE LA PAIX

PAR

LE GÉNÉRAL RUDEANO

MASSON ET Cie, EDITEURS
LIBRAIRES DE L'ACADÉMIE DE MÉDECINE
120, BOULEVARD SAINT-GERMAIN. — PARIS
1919

3. Gen. Vasile Rudeanu (1871-1965)

4. „La Roumanie au Congrés de la Paix”, 1919.

https://biblioteca-digitala.ro

ROMÂNIA ȘI TRATATELE DE PACE 1919-1923

Ion Al. Popescu

În perioada 1918-1923 problema fundamentală a politicii externe a României a fost consolidarea statului național unitar român și recunoașterea lui internațională, participarea la elaborarea tratatelor de pace cu cele 5 țări învinse și a celorlalte acorduri internaționale legate de acestea. După cum se știe, la 18 februarie/3 martie1918 Rusia a semnat cu Puterile Centrale Pacea de la Brest-Litowsk și a ieșit din război. Rămasă singură pe frontul din Moldova, România a fost obligată să semneze cu inamicii condițiile grele ale Păcii de la Buftea-București din 24 aprilie/7 mai 1918. Atitudinea Antantei față de pacea separată a reieșit la Conferința de la Londra din 19 martie 1918 și în comunicatul din 1/14 mai al celor patru miniștri aliați de la Iași. Ambele considerau drept nule și neavenite clauzele păcii de la București și contrare cu principiile pentru care militau Aliații. Stephen Pichon, ministrul de Externe francez, declara că *„între România și Franța există un contract pe care nimic nu-l va putea distruge; ca și aliații noștri, nu vom abandona România, care s-a legat de noi pentru apărarea Dreptului. Ne-a devenit astfel sacră și am luat față de ea engajamente pe care nu putem să nu le îndeplinim”* (E. Campus, *Din politica*, p. 187). Iar președintele american Woodrow Wilson scria Regelui Ferdinand I că *„Statele Unite, cu întreaga lor putere, vor ajuta Româna și după război (și o vor sprijini) în toate negocierile finale ce se vor purta pentru pace”* (E. Campus, *op. cit.*, p. 140). La 10 aprilie1918, interpelat în Camera Comunelor, Arthur Balfour, ministrul englez de Externe, a apreciat că *„România este încă un stat aliat”* (V.F. Dobrinescu, *Bătălia pentru Basarabia*, p. 17) iar la 5/18 noiembrie 1918 același Balfour i-a scris lui Take Ionescu afirmând că la viitoarea Conferință de Pace guvernul său *„va acorda întreaga sa simpatie, ca și sprijinul său pentru principiul general privind unificarea României”* (E. Campus, *op. cit.*).

Sfârșitul Primului Război Mondial la 11 noiembrie 1918 a găsit din nou România în tabăra Antantei: la îndemnul Aliaților, mai ales al generalului Henri Mathias Berthelot, România a remobilizat Armata și a declarat război Germaniei la 10 noiembrie 1918, astfel că Armistițiul a găsit țara noastră în tabăra învingătorilor. În 1918 românii aflați sub dominații străine din Basarabia, Bucovina, Transilvania, Banat, Crișana, Maramureș și Sătmar, prin adunările plebiscitare din 27 martie/9 aprilie, 15/28 noiembrie și 18 noiembrie/1 decembrie s-au pronunțat, conform principiului autodeterminării popoarelor, pentru Unirea cu România (dintre nenumăratele lucrări consacrate problemei, cităm M. Mușat, I. Ardeleanu, *De la statul geto-dac*). Una din consecințele războiului pentru

https://biblioteca-digitala.ro

România a fost că ideea autodeterminării naționale a avut ca efect punerea bazelor noului stat unitar român, desăvârșirea unui proces istoric început pentru poporul nostru la 1859 sub Al.I. Cuza. După mulți specialiști români și străini, acesta este sensul istoric și caracterul de Drept Public al Adunărilor naționale de la Chișinău, Cernăuți și Alba Iulia, care au concretizat *voința colectivă,* considerată în Dreptul Internațional ca bază a principiului naționalităților, enunțate de președintele american Wilson la 8 ianuarie 1918 în mesajul către Congres. Din punct de vedere juridic, Deciziile de Unire din 1918 reprezentau *plebiscite spontante* ale națiunii române, neprevăzute de un tratat internațional și superioare, ca valoare juridică, plebiscitului organizat (ale cărui rezultate pot fi viciate de mulți factori) (pentru diverse opinii în epocă privind plebiscitul vezi Al.V. Boldur, *Basarabia,* partea a III-a „Teoria plebiscitului”, p. 227-310).

În afară de hotărârile istorice proclamate solemn și definitiv în adunările reprezentanților aleși, România se prezenta la Conferința de Pace de la Paris și ca un stat ce făcuse în război mai sacrificii umane și materiale și își respectase obligațiile ce-i reveneau din tratatele încheiate cu Antanta. În discursul ținut la ședința plenară din 1 februarie 1919, premierul român I.I.C. Brătianu argumenta valoarea contribuției României la înfrângerea Puterilor Centrale: *„Cele două treimi ale teritoriului său ocupat, țara întreagă distrusă și epuizată, populația decimată de epidemii, pierderile în armată, cifrate la mai mult de 335.000 de oameni, acestea au fost în linii mari sacrificile făcute de România. Ea nu le-a regretat însă nici un moment, convinsă că Aliații îi vor sprijini realizarea idealului său național așa cum era el garantat de tratatul semnat cu Aliații și de sentimentele de justiție ale acelora de care ea se legase”* (C. Botoran ș.a., *România și Conferința de Pace de la Paris,* p. 335). Conferința Păcii de la Paris trebuia să dea consacrare juridică noului statut teritorial și politic al României reântregite, prin recunoașterea principiului autodeterminării naționale. Prin aceasta, poporul român punea comunitatea internațională în fața unui fapt împlint, așa cum o făcuse la 1859 și 1877. Deci Conferința de Pace nu urma să ofere țării noastre un dar ci ea urma să consacre o cerință de bază a dreptului istoric pentru a cărei realizare România intrase în război, o stare de fapt rezultată în urma încheierii conflagrației. De aceea Marile Puteri nu puteau să ignore situația de față din această parte a Europei, unde pe ruinele fostelor imperii multinaționale austro-ungar și rus se creaseră state naționale unitare, prin revenirea la statele deja existente a unor teritorii aflate sub stăpânire străină sau apariția unor state noi. Istoricul francez Pierre Renouvin ajungea la concluzia că *„distrugerea dublei monarhii era un fapt împlinit înainte chiar ca guvernul imperial să fi semnat, la 3 noiembrie, armistițiul de la Villa-Giusti. Această distrugere a fost realizată prin voința popoarelor (...) Conferința de pace nu face altceva decât să înregistreze rezultatele obținute”* (P. Renouvin, *Histoire des relations internationales,* vol. 7, Paris, 1958). Iar alt reputat istoric, M. Mourin (*Histoire des nations eropéennes,* vol. I, p. 297) afirmă categoric, referindu-se la actele istorice de unire ale românilor din dubla monarhie, că *„ele erau fapte îndeplinite, pe care Conferința păcii era invitată să le sancționeze”.* Ideea de *„fait accompli/fapt împlinit”* ce trebuia doar recunoscut este susținută în lucrările lor și de alți valoroși istorici străini, precum P. Rain (*L'Europe de Versailles,* vol. II, p. 825) sau Ifor L. Evans (*The agrarians Revolution in Rumania*, p. 103-104) ca și de nord-americanii

https://biblioteca-digitala.ro

L.S. Stavrianos (*The Balkans since 1453-1947,* p. 572) și V.S. Mamatey (The Unites States, p. IX).

Programul Conferinței de Pace, convocată la Paris pentru începutul anului 1919, întrecea ca importanță pentru popoarele Lumii toate congresele și conferințele din trecut. Spre interesul tuturor, pacea urma să stopeze orice posibilitate de a ajunge la o hegemonie politică, economică sau militară, să pună în aplicare principiile de autodeterminare națională, să recunoască statele nou constituite; Conferința trebuia să refacă harta Europei conform voinței popoarelor în așa fel încât nici un popor sau părți ale aceluiași popor să nu mai fie înglobate unui stat străin, prin încălcarea flagantă a voinței popoarelor. Conferința Păcii s-a găsit în situația de a constata sfârșitul marilor imperii (E. Taylor, *La Chute des Empires, 1914-1918*), a căror integritate nu mai putea fi păstrată și ai căror moștenitori erau în general recunoscuți: Austria, Cehoslovacia, Iugoslavia, Polonia, România și Ungaria. Misiunea Conferinței se reducea la fixarea detaliilor viitoarelor frontiere, care practic fuseseră trasate prin lupta și voința popoarelor. *„De fapt* – aprecia istoricul american J.A.S. Grenville în „The Major International Treatiese", p. 45 – *aliații și Statele Unite au venit la Paris ca să confirme statele noi, succesorale ale Imperiului austro-ungar care s-a prăbușit în urma înfrângerii".*

În acest climat internațional, având pe odinea de zi o complexitate de probleme, Raymond Poincaré, președint ele Franței, a deschis la 5/18 ianuarie 1919, la Paris, Conferința de Pace, un adevărat *„Parlament al Lumii"*, cum a fost caracterizată, convocată din inițiativa Marilor Puteri învingătoare în război (Franța, Marea Britanie, SUA, Italia și Japonia), care au pregătit tratatele de pace cu cele 5 state învinse: Austria, Bulgaria, Germania, Turcia și Ungaria. Lucrările Conferinței au durat până la 21 ianuarie 1920. La Conferință au participat delegați din 32 de țări (27 state învingătoare și 5 state învinse), cu un număr diferit de membri, între 1 și 5. Cele 27 de stat învingătoare au fost împărțite în 4 categorii. Prima era alcătuită din cele 5 puteri *„având interese cu caracter general"*; ele și-au arogat dreptul de a participa la toate comisiile și ședințele și, de fapt, au hotărât conținutul tratatelor de pace. În a doua categorie intrau țările beligerante, printre care și România, având *„interese cu caracter special"*; pe ele Marile Puteri le admiteau să participe doar la acele ședințe unde se discutau problemele ce *„le interesau"*. Categoria a treia era formată din statele care rupseseră relațiile cu statele aliate cu Germania. A patra categorie cuprindea țările neutre (ca Elveția, Spania, Suedia, Olanda din Europa) precum și statele pe cale de a se forma; ele puteau să facă declarații orale sau scrise dacă erau invitate de una din Marile Puteri și numai cu privire la problemele ce le interesau direct (P. Bărbulescu, I. Cloșcă, *Repere de cronologie internațională 1914-1945*, p. 90). Principalele organe de lucru ale Conferinței au fost: *„Consiliul celor zece"*, din care fac parte șefii de stat sau primii miniștri și miniștrii Afacerilor Străine ai Franței (Georges Clemenceau și Stephen Pichon), Marii Britanii (David Lloyd George și Arthur James Balfour), Italiei (Vittorio Orlando și baronul Sidney Sonnino), SUA (Thomas Woodrow Wilson și Robert Lansing), și Japoniei (marchizul Kimmachi Saionji și baronul Makino); Consiliul a ținut 72 de ședințe. Din martie 1919 Consiliul se împarte în *„Consiliul celor patru"* (*„Cei patru Mari"/The Big Four*) sau „*Consiliul Suprem*", din care fac parte șefii de stat sau primii miniștri ai Franței, Marii Britanii, Italiei și SUA (primul ministru al Japoniei participă

https://biblioteca-digitala.ro

numai la discutarea și luarea hotărârilor în probleme ce interesau direct țara sa), și-a desfășurat lucrările între 27 martie – 28 iunie 1919; și *„Consiliul celor cinci”* (*Cei cinci mici/The Little Five*) din care fac parte miniștrii afacerilor străine ai celor cinci Mari Puteri, a ținut 39 de ședințe. Biroul Conferinței (președinte: G. Clemenceau; vicepreședinți: Robert Lansing, David Lloyd George, Vittorio Orlando, marchizul Saionji). Organele generale: Secretariatul General (secretar general: Paul Eugène Dutasta-Franța, ajutat de câte 3 secretari din SUA, Marea Britanie, Franța, Italia și Japonia); Comitetul de verificare a deplinelor puteri; Comitetul de redactare. Au fost înființate 17 comisii și comitete pentru diverse probleme. Comisia a IX-a – chestiuni teritoriale, avea 4 subcomisii pentru problemele cehoslovace, poloneze, românești și iugoslave (președinte: André Tardieu-Franța, membri: Jules Laroche și Emmanuel de Martonne – Franța, Sir Eyre Crowe și Allen WA. Leeper – Marea Britanie, contele Luigi Vanutell Rey și Giacomo de Martino-Italia, Charles Seymour și Clive Day – SUA) (P. Bărbulescu, I. Cloșcă, *op. cit.*, p. 90-91). Modalitatdea de desfășurare a lucrărilor Conferinței, stabilită de Marile Puteri, a determinat pe mulți contemporani s-o caracterizeze drept o nouă *„Sfântă Alianță”*, o *„oligarhie autocratică”*, o reeditare a Congresului de la Viena (1814-1815) sau a celui de la Berlin (1/13 iunie – 1/13 iulie 1878), care au hotărât soarta Lumii spre folosul celor Mari și pe seama celor mici (I. Russu-Abrudeanu, *România și Războiul Mondial,* p. 258; Al. Marghiloman, *Note politice*, vol. IV, 1927, p. 258). La 31 ianuarie 1919, în ședința plenară a Conferinței de Pace, președintele american W. Wilson a încercat să ascundă politica de discriminare față de aliații mai mici sub pretextul că efortul militar cel mai mare și mai eficient a fost suportat de Marile Puteri. Wilson omitea să adauge că primele victime ale războiului declanșat de rivalitatea dintre Marile Puteri fuseseră tocmai aceste țări mici (Serbia, Belgia ș.a., că teritoriul lor devenise loc de înfruntări și zonă de ocupație, având ca urmare imense pagube materiale care au fost greu de recuperat după război, că pentru țările mici, printre care și România, era numai un război de apărare sau de eliberare națională și nu de anexiuni teritoriale pe seama adversarilor sau a terților). Wilson căuta să justifice și rolul de judecători al Marilor Puteri față de Aliații lor mai mici, pretextând răspunderea ce revenea celor Mari în aplicarea și garantarea prevederilor tratatelor ce urmau a fi semnate la Conferința de Pace (M. Djuvara, *Trebuia oare să semnăm tractatul cu Austria?*, p. 47-63).

Acest areopag al celor patru Mari Puteri, în care ulterior a fost primită și Japonia, a dictat hotărârile lor celorlalte state, fie că erau învinse, fie că erau aliate. *„Posedând cele mai multe arme și cele mai puternice flote de război,* scria Robert Lansing la 9 iunie 1919, *Marile Puteri și-au asumat chiar de la început conducerea lucrărilor Conferinței pe care tot ele o convocaseră, impunându-și cuvântul lor restului Lumii. Ele s-au constituit într-o aristocrație a națiunilor... într-o tiranie care refuză aplicarea principiului democrației în relațiile mutuale dintre națiuni”*. După ce descrie mijloacele prin care Marile Puteri au reușit să-și impună voința asupra celorlalți aliați – presiuni, amenințări, intrigi, dezbinări, amăgiri, șantaj etc. –, diplomatul american se întreba: „Ce poate oferi această experiență pentru viitor?” (R. Lansing, *Bazele viitoare ale politicii externe a Statelor Unite.* Mss). Prin crearea *„Consiliului celor patru”*, Marile Puteri și-au instituit controlul total asupra negocierilor de pace, încercând să-și asigure o autoritate de necontestat în fața micilor

https://biblioteca-digitala.ro

națiuni. *„În spatele ușilor încuiate* – arată R. Lansing în memoriile sale de la Conferință *– cei patru oameni care guvernau Statele Unite, Anglia, Franța și Italia formulau, fără drept de apel, decizii care urmau să constituie corpul tratatelor de pace. Această putere arbitrară extraordinară a Consiliului celor patru a provocat stupoare și plângeri în rândurile tuturor celorlalți delegați, ca și critica presei și opiniei publice din celelalte țări”* (R. Lansing, *The Peace Negotiations*, p. 218). Delegaților micilor națiuni nu li s-a permis să examineze textele proiectelor tratatelor de pace, ei fiind puși în fața faptului împlinit. La ședințele plenare ale Conferinței sau în formularea unor decizii ce priveau direct țările mici, reprezentanții lor au fost doar ascultați, nu și consultați. Când șeful delegației române a încercat să formuleze unele obiecții la adresa organizării și procedurii Conferinței, G. Clemenceau l-a întrerupt brusc, spunându-i: *„Domnule Brătianu, sunteți aici pentru a asculta, nu pentru a comenta”* (E.J. Dillon, *The Inside Story*, p. 236). N. Iorga nota referitor la modul discriminatoriu în care s-au desfășurat lucrările Conferinței de Pace: *„De la început Conferința, apoi cei Patru, au fost intratabili. Nici o jignire nu a fost cruțată celor mici. Deciziuni inapelabile li se comunicau cu câteva ceasuri înainte, cu datoria de a le semna... Orice amabilitate și omenie ar fi lipsit din aceste procedee tiranice”* (N. Iorga, *Memorii*, II, p. 22-27).

Misiunea Conferinței era deosebit de mare, deoarece trebuiau clarificate raporturile dintre învinși și învingători, armonizate interesele contradictorii dintre Marile Puteri victorioase în război, respectate dorințele aliaților mai mici și consacrate juridic prin tratate internaționale marile schimbări intervenite la sfârșitul Marelui Război. Totodată, Conferința de Pace avea de rezolvat și problema conflicteelor ce se desfășurau în diverse regiuni (exemplificăm cu cele din Europa: Conflictul polono-lituanian; Problema Danzigului; Statutul Memelului (Klaipeda); Conflictul ruso-finlandez cu privire la Karelia orientală; Conflictul ruso-polonez; Conflictul polono-german cu privire la Silezia Superioară; Conflictul iugoslavo-italian cu privire la Rijeka; Războiul româno-ungar – P. Bărbulescu, I. Cloșcă, *op. cit.*, p. 144-149), precum și pe cea a focarelor de comunism, cum era cel din centrul Europei. Cele 5 Mari Puteri învingătoare aveau viziuni diferite asupra multor probleme aflate pe agenda de lucru a Conerinței. Astfel, programul de pace al președintelui american Wilson venea în contradicție cu opiniile celor 3 lideri europeni, care au recurs la practica diplomației secrete, de aceea negocierile s-au purtat pe 2 căi contradictorii – tratatele secrete și principiul auto-determinării popoarelor. Se adăugau interesele divergente ale învingătorilor, ceea ce a făcut imposibilă statuarea unui nou echilibru european și mondial. Amintindu-și de rușinoasa înfrângere în războiul franco-prusian, de condițiile grele ale Păcii de la Frankfurt pe Main și de umilința suportată când regele Wilhelm al Prusiei se proclamase la 18 ianuarie 1871 în Sala Oglinzilor din palatul de la Versailles-Paris ca împărat al Germaniei unificate, Franța dorea *„pedepsirea”* exemplară a Germaniei, considerată principala vinovată de declanșarea războiului, să plătească pentru distrugerile provocate și *„adusă în starea de a nu mai putea face rău”*. Conform unei practici diplomatice îndelungate de menținere a unui echilibru de putere în Europa care să-i apere hegemonia, Marea Britanie nu dorea slăbirea totală a Germaniei, pentru că ar fi făcut din Franța principala putere pe continent. Italia dorea respectarea Tratatului de la Londra din 26 aprilie 1915 ce îi asigura o poziție predominantă în S-E

https://biblioteca-digitala.ro

Europei. De asemenea, ea dorea ca poftele ei coloniale să se materializeze în ocuparea unor mari spații africane. În plus, SUA, prin vocea președintelui Wilson, se pronunțau cu hotărâre împotriva diplomației secrete, nerecunoscând valabilitatea acordurilor semnate de Franța, Marea Britanie sau Italia în anii 1914-1918 (J.R. Barner, *Istoria Europei moderne,* p. 331-333; Ch. Zorgbibe, *Histoire des relations internationales,* p. 269-340; S. Berstein, P. Milza, *Istoria Europei,* vol. 4, p. 336-344). Printre problemele mai grele și mai delicate ce trebuiau discutate și soluționate de Conferință au fost: problema teritorială – mai ales în zonele unde, în decursul Istoriei, alături de populațiile băștinașe – se așezaseră și alte etnii; problema reparațiilor (nu se mai numeau despăgubiri), urmărind stabilirea unui echilibru economic între statele victorioase, ce suferiseră mari pierderi umane și materiale în timpul războiului, și Germania, care nu cunoscuse războiul pe teritoriul său; stabilirea echilibrului european de putere și prevenirea violării dreptului internațional prin acțiuni revizioniste și revanșarde, înființarea Societății Națiunilor, ca organism internațional ce avea menirea să asigure tuturor statelor membre, mari și mici, garanții mutuale, independență politică și integritate teritorială (P. Renouvin, *Le traité de Versailles*, p. 9-11). Din cauza deosebirilor de interese dintre Marile Puteri, care aveau cuvântul hotărâtor, lucrările Conferinței de Pace înaintau destul de greu, justificând expresia unui participant, care declara că *„este mai ușor să distrugi decât să clădești”.*

La 28 decembrie 1919/10 ianuarie 1920 a plecat spre Paris, pentru a participa la lucrările Conferinței de Pace, Ion I.C. Brătianu, șeful guvernului liberal, primul delegat al României. În perioada celor cca 2 ani cât au durat lucrările Conferinței, componența delegației a suferit mai multe modificări ca urmare a schimbărilor de guvern, dar și prin cooptarea unor reprezentanți din provinciile istorice unite cu țara în cursul anului 1918. La cârma țării s-au perindat în această perioadă guvernele conduse de: I.I.C. Brătianu (29 decembrie/12 decembrie 1918 – 27 septembrie 1919), General Arthur Văitoianu (27 septembrie – 1 decembrie 1919), Alexandru Vaida-Voevod (1 decembrie 1919 – 12 martie 1920), General Alexandru Averescu (13 martie 1920 – 16 decembrie 1921). Din punct de vedere național, delegația română a reprezentat, în toate fazele Conferinței, toate provinciile istorice. Dintre reprezentanții Românie la Conferința de Pace amintim: Delegați plenipotențiari: I.I.C. Brătianu – prim delegat, Nicolae Mișu, ambasador la Londra, al doilea delegat, Vicor Antonescu, ministrul României la Paris, generalul C-tin Coandă, dr. Al. Vaida-Voevod, membru al Consiliului Dirigent din Transilvania, Constantin Diamandy, Ioan Pelivan, George Danielopol, iar mai târziu Nicolae Titulescu și dr. Ioan Cantacuzino ș.a. Delegați și consilieri tehnici: P. Zahariade și X. Rosenthal. Experți tehnici: probleme juridice – Eftimie Antonescu, C-tin Antoniade și Mircea Djuvara; chestiuni militare – col. Toma Dumitrescu; chestiuni economice și financiare – G. Caracostea, C.D. Creangă, Ermil Pangratti, George Crișan, Neagoe Flondor, D. Gheorghiu, D. Marinescu, Ioan Mocsoni, dr. G. Moroianu, dr. Ludovic Mrazec, Eugen Neculcea, Mihail Șerban, George Popescu, Nicolae Ștefănescu, Ion Tănăsescu, Ion Pelivan; probleme etnografice și geografice – Caius Brediceanu, dr. Ioan Coltor, Arhip Roșca, Vasile Vitenco, Alexandru Lapedatu, Traian Vuia. Secretarul general al delegației – C-tin Brătianu; atașați pe lângă președintele delegației – Aurel Vasiliu, secretar al Legației României din Paris, și I. I. Plessia/Pleșa, șeful Cabinetului ministrului român al

https://biblioteca-digitala.ro

Afacerilor Străine (*Politica externă a României*, p. 168; M. Mușat, I. Ardeleanu, *De la statul geto-dac*, p. 666).

România a avut delegați în următoarele comisii: I – Societatea Națiunilor: C-tin Diamandy; II-Răspunderi pentru război și sancțiuni: S. Rosenthal; III – Reparații de război: G. Danielopol și E. Neculcea; V – Regimul internațional al porturilor, căilor navigabile și căilor ferate: N. Mișu și N. Ștefănescu; VI – V. Antonescu; VII – Chestiuni economice: E. Pangratti și E. Neculcea; XIV – Condiții militare, navale și aeriene: Toma Dumitrescu (I. Calafeteanu, Cr. Popișteanu (coord.), *Politica externă a României*, p. 168). Problemele României erau numeroase și priveau chestiuni foarte importante pentru viitorul țării: recunoașterea valabilității tratatului din 4/17 august 1916 încheiat cu Antanta și materializarea promisiunilor teritoriale pe care el le conținea; asigurarea calității de aliat; recunoaștera actelor de unire din 1918; recompensarea României pentru serviciile aduse cauzei aliate în cadrul războiului ș.a. (Despre participarea României la Conferința de Pace și activitatea diplomației în această perioadă, recomandăm spre consultare: Gh.I. Brătianu, *Acțiunea politică și militară*; C. Botoran ș.a., *România și Conferința de Pace de la Paris, 1918-1920*; S.D. Spector, *Diplomația lui Ion I.C. Brătianu*; V.Fl. Dobrinescu, *România și sistemul tratatelor de Pace de la Paris, 1919-1923*; I. Chiper ș.a., *România la Conferința de Pace, Paris: 1919-1920;* E. Campus, *Din politica externă a României 1913-1947*). Delegația română și-a desfășurat activitatea într-o atmosferă relativ ostilă, atitudine generată în parte și de comportarea lui Ionel Brătianu, care s-a plasat pe poziția de nediscutat a respectării integrale de către Aliați a clauzelor teritoriale ale Tratatului din 4/17 august 1916, ce presupunea, printre altele, includerea întregului Banat în componența României. Se știe că la 17/30 decembrie 1918 guvernul francez și-a definitivat punctul de vedere în ceea ce privește statutul participării României la Conferința de Pace. Hotărârea cuprinde două aspecte: 1. Guvernele aliate și asociate trebuie *„să trateze România ca aliată... pe motivul participării sale reînnoite la război”*; 2. Tratatul de alianță din 4/17 august 1916 este abrogat de drept prin Tratatul cu Puterile Centrale din 24 aprilie/7 mai 1918 de la București, urmând ca Aliații să formuleze o nouă declarație, luând ca bază tratatul din 1916, pentru examinarea cererilor românești, avându-se în vedere unirea Basarabiei și *„interesele generale și speciale ale Aliaților”*. La 19 decembrie 1918/1 ianuarie 1919, guvernul italian este de acord cu poziția guvernului francez privind admiterea României la Conferința de Pace cu statutul de aliat. La 22 decembrie 1918/4 ianuarie 1919, guvernul britanic își însușește punctul de vedere al guvernului francez privind admiterea României la Conferința de Pace în calitate de aliată, dar propune să se amâne comunicarea privind neluarea în considerație a tratatului de alianță din 4/17 august 1916. La 30 decembrie 1918/12 ianuarie 1919, Consiliul Suprem Interaliat hotărăște ca România să fie reprezentată la ședințele Conferinței de Pace numai prin doi delegați plenipotențiari. La 7/20 ianuarie 1919, Ionel Brătianu a protestat la Secretariatul General al Conferinței de Pace pentru faptul că României i s-au rezervat doar două locuri (față de SUA, Marea Britanie, Franța, Italia - 5, Belgia, Brazilia, Serbia - 3, Grecia, Hedjaz, Portugalia, Cehoslovacia - 2).

La 31 decembrie 1918/13 ianuarie 1919, în drum spre Paris, Ionel Brătianu are la Belgrad o întrevedere cu prințul regent Alexandru al Serbiei cu privire la frontiera dintre

https://biblioteca-digitala.ro

cele două state, fără a se ajunge la un punct de vedere comun. La 19 ianuarie/1 februarie 1919, șeful delegației române la Conferința de Pace face în fața ședinței plenare a înaltului for un lung și documentat expozeu asupra participării României la război, a jertfelor suferite de poporul român și susține cu argumente ample și de necontestat dreptul poporului român la unitate națională. La 26 februarie/11 martie 1919, N. Mișu, delegatul român în Comisia regimului internațional al porturilor, căilor navigabile și căilor ferate a Conferinței, prezintă un memoriu asupra problemelor fluviului Dunărea, în care cere ca în Tratatul de Pace cu Germania să se stipuleze: Dunărea să fie supusă unui regim internațional uniform pe tot cursul său; Ungaria să predea riveranilor instalațiile de la Porțile de Fier; Bulgaria să permită Rmâniei executarea lucrărilor pe șenalul navigabil; vasele de război străine nu pot cicula în apele teritoriale ale altui stat fără aprobarea statului respectiv (I. Cârțână, I. Seftiuc, *Dunărea în istoria poporului român*, passim; G.G. Florescu, *Navigația în Marea Neagră, prin strâmtori și pe Dunăre*, passim).

Tratatul de Pace cu Germania a fost semnat la 28 iunie 1919 în Sala Oglinzilor din Palatul de la Versailles de către reprezentanții Puterilor Aliate și Asociate și ai Germaniei învinse. A fost primul dintre tratele încheiate după terminarea Marelui Război, el interesând în primul rând Marile Puteri învingătoare. Ca și celelalte mici națiuni aliate, România n-a fost invitată și n-a participat la discutarea prevederilor sale. Delegației germane i s-a înmânat proiectul tratatului la 7 mai 1919, într-un cadru oficial în numele tuturor Aliaților (25 de state), deși delegația română nu avea cunoștință de conținutul său deoarece textul proiectului îi fusese remis doar cu cinci minute înainte de intrarea în sală a delegației germane. Avea dreptate premierul român când caracteriza ședința și acest mod de lucru drept *„revoltătoare”* (Arhiva MAE, fond 71/1914, partea I, vol. 180, f. 149 – Telegrama lui I.I.C. Brătianu, Paris, către M. Pherekyde, 2 mai 1919). Toate eforturile delegației române la Paris au fost îndreptate în perioada premergătoare semnării Tratatului cu Germania spre problema despăgubirilor (zise reparații) care era *„concepută în aceleași simțăminte de marile puteri”*, adică de ignorare a intereselor țărilor mici și mijlocii. Textul definitiv al tratatului conținea *„noi și monstruoase nesocotințe ale intereselor noastre, introduse fără știința noastră, în special în chestiunea reparațiilor”*, cum avea să scrie puțin mai târziu I. Rusu-Abrudeanu (*op. cit.*, p. 404). Două clauze se refereau în mod expres la România: art. 244 și Anexa VII, care prevedeau încetarea tuturor drepturilor, titlurilor și privilegiilor de orice natură ale Germaniei asupra cablului Constanța – Constantinopol, ce urma să intre în posesia României, și art. 259 alineat 6 ce obliga Germania să renunțe la prevederile Tratatului de la București din 24 aprilie/7 mai 1918 (I. Ionașcu ș.a., *Tratatele internaționale ale României 1354-1920*, p. 423), fapt ce a constituit baza de drept a acțiunilor României în problema reparațiilor (*Tratat de pace între Puterile Aliate și Asociate și Germania și Protocol*). Tratatul prevedea și înființarea unei comisii ce urma să stabilească *„reparațiile”* germane și cotele cuvenite diferitelor țări, printre care și România. Prin art. 232 Germania era obligată să plătească *„toate pagubele cauzate populației civile a fiecăreia dintre Puterile Aliate și Asociate cum și bunurile ei, în timpul perioadei în care această putere s-a aflat în stare de război cu Germania, prin zisa agresiune pe uscat, pe mare și prin aer și, în mod general, toate pagubele”* (*Tractat de Pace între Puerile Aliate și Asociate și Germania și Protocol*).

https://biblioteca-digitala.ro

Despăgubirile și restituirile cerute Germaniei și aliaților ei de România erau compuse din: a. sumele rezultate din emisiunea de bilete de bancă făcute de administrația militară germană prin Banca Generală Română, în valoare de 2.173.000.000 lei aur; b. despăgubiri pentru punerea în vigoare anticipată a Tratatului de la București a căror valoare era fixată cu aproximațe la 750.000.000 – 1.000.000.000 lei aur; c. despăgubiri pentru distrugerea industriei petroliere care însumau numai pentru industria particulară circa 10.000.000 lire sterline; d. despăgubiri pentru pagubele suferite din partea Aliaților (valoarea Casei de Depuneri și stocul de aur al Băncii Naționale a României, în valoare de 1.000.000.000 lei aur; f. despăgubiri pentru pagubele suferite de civili și de stat, în sumă de 31.099.853.761 lei aur. Comisia de reparații a recunoscut însă numai sumele prevăzute la punctul f, ceea ce reprezenta doar 6,3 % din totalul sumelor de reparații cerute inițial de puterile învingătoare (în total 494 miliarde franci aur) (E. Bold, *De la Versailles la Lausanne, 1919-1923*, p. 25); Conferința de la Londra (28 martie – 5 mai 1921) a fixat la 132.000.000.000 mărci aur suma totală a reparațiilor ce trebuiau plătite de Germania (la care se adăugau 4 miliarde reprezentând datorii de război cerute de Belgia și o dobîndă de 5 %), din care României îi revenea numai 1 % (cca 1,3 miliarde mărci aur, sumă din care a primit doar o mică parte) (*Ibidem*, p. 28 și urm.; P. Bărbulescu, I. Cloșcă, *op. cit.*, p. 172-173). Comisia, compusă din reprezentanții SUA, Angliei, Franței, Italiei și Belgiei, a nesocotit cererile îndreptățite ale României la despăgubiri și restituiri, la Conferința de la Spa (oraș din Belgia) (P. Bărbulescu, I. Cloșcă, *op. cit.*, p. 171) dintre 5 – 16 iulie 1920, ce a discutat cotele ce reveneau fiecărui stat din reparațiile de război și i-a rezervat prin Acordul de la Spa din 16 iulie un coeficient de 1 % din reparațiile germane de 132 miliarde mărci aur (Franța 52 %, față de 55 % cât se stabilise anterior, Marea Britanie 22 %, Italia 10 %, Belgia 8 %, Japonia și Portugalia câte 0,75 %, Iugoslavia 5 %, Grecia 0,5 %) și 10,55 % din cele orientale în valoare de cca 12 miliarde mărci aur (alte state primeau: Franța 26 %, Italia 25 %, Grecia 12,7 %, Marea Britanie 11 %, Iugoslavia 10 %, Japonia și Portugalia cîte 0,375 %. Delegația română (dr. I. Cantacuzino și N. Titulescu) a respins decizia pe motivul real că la stabilirea ei nu s-a ținut cont de volumul daunelor materiale suferite de România în timpul războiului, care s-au ridicat la imensa sumă de 31 miliarde lei aur, și marilor pierderi umane (Vezi M. Mușat, I. Ardeleanu, *Marea unire din 1918*, în *Independența României*, p. 405). Suma ce revenea României (3,1 miliarde mărci aur) acoperea doar 10 % din pagubele suferite, pe când ele acopereau 47,3 % pentru Marea Britanie, 32,8 % pentru Franța, 23,1 % pentru Italia, 29,8 % pentru Belgia și 27,4 % pentru Iugoslavia (*Politica externă a României*, p. 175;). Referitor la problema Dunării tratatul prevedea menținerea Comisiei Europene a Dunării (C.E.D.) și înființarea pe restul fluviului a unei Comisii Internaționale a Dunării (C.I.D.), urmând ca o conferință specială să definitiveze statutul ei politico-juridic. Tot acum s-a semnat Pactul Societății Națiunilor, aprobat de Conferință la 28 aprilie (semnat de delegații a 26 de state, inclusiv România, dar nesemnat de SUA), pe baza căruia urma să se realizeze securitatea colectivă prin intermediul noii organizații internaționale; Pactul a intrat în vigoare la 10 ianuarie 1920; textul lui formează prima parte a tuturor tratatelor de pace încheiate cu cei 5 foști inamici. Acum s-a semnat și statutul Organizației Internaționale a Muncii (O.I.M.), ce formează partea a 13-a a Tratatului de Pace cu Germania și a

https://biblioteca-digitala.ro

celorlalte tratate de pace. Din partea României, Tratatul de Pace la Versailles cu Germania a fost semnat de I.I.C. Brătianu și gen. C-tin Coandă. România a ratificat tratatul la 14 septembrie 1920 (*Ibidem*, p. 171).

Tratatul de Pace cu Austria a fost negociat în același mod de Marile Puteri, consevente politicii de discriminare și încălcând propriile angajamente cu privire la o pace echitabilă și democratică, punînd statele mici în fața unui proiect ale cărui prevederi fuseseră stabilite în birourile secrete ale Consiliului miniștrilor de Externe și ale Consiliului Suprem. Procedeul de a ține în secret proiectele tratatelor de pace până în ultimul moment, cum afirma corespondentul lui „The Washington Post" din 23 mai 1919, nu era altceva decât o capcană, un mod de a sări peste popoarele aliate, de a le astupa gura, de a le lega mâinile și a le paraliza voința în fața unui aranjament care dispune de destinul lor fără cunoștința și acordul lor prealabil. Alarmați de acest procedeu insolit și arbitrar, delegații români au luat la 13 mai 1919 inițiativa unor acțiuni de solidarizare a țărilor direct interesate în semnarea Tratatului cu Austria. Delegați din Polonia, România, Cehoslovacia, Grecia și viitoarea Iugoslavie au cerut Marilor Pueri să le facă cunoscut proiectul Tratatului cu Austria. A doua zi, deranjat de acest tratament nedemn, Ionel Brătianu îi declara lui St. Pichon, ministrul francez de Externe, că delegații români nu vor semna actul *„dacă nu vom fi tratați altfel"* (G.I. Brătianu, *Acțiunea politică și militară în 1919*, p. 74). În numele guvernelor celor 5 state amintite mai sus, Brătianu a cerut lui G. Clemenceau, președintele Conferinței, să li se permită studierea prevederilor tratatului înainte ca el să fie votat și apoi înmânat delegației austriece. La 23 mai 1919, înainte cu câteva zile de a i se înmâna (potrivit obiceiului) un rezumat al Tratatului cu Austria, delegației române i s-a comunicat hotărârea Consiliului Suprem privind înființarea unei comisii *„însărcinată să determine natura garanțiilor necesare pentru a asigura protecția minorităților încorporate în noile state, care se formează în Europa, precum și a minorităților din celelalte state care vor obține sporuri teritoriale"*. Philippe Berthelot, șeful comisiei, ruga guvernul român să-i comunice informații cu privire la *„garanțiile ce are intenția să acorde minorităților de neam și de religie din România"* (Arhiva MAE, fond 71/1914, E-2, vol. 180: Nota lui Ph. Berhelot către I.I.C. Brătianu, Paris, 23 mai 1919; I. Rusu-Abrudeanu, *op. cit.*, p. 348). În realitate, era vorba de o tentativă a marilor trusturi economice și financiare internaționale de a se folosi de acest pretext pentru a legaliza juridic exploatarea economică a noilor state prin acapararea bogățiilor de care ele dispuneau. *„Tocmai la sfârșitul lui aprilie*, remarca Gh.I. Brătianu (*op. cit.*, p. 79), *chestiunile petrolifere se aflau în discuția factorilor economici ai Conferinței. Aceste interese priveau în oarecare măsură Polonia, cu zăcămintele ei din Galiția, dar mai mult încă România. E interesant de observat că problema unui control al regimului minorittilor s-a pus aproape în același timp pentru ambele țări"*.

Într-adevăr, când la 30 mai 1919 delegații celor 5 țări au fost invitați la Ministerul de Externe francez pentru a li se prezenta, în rezumat (sic!) proiectul Tratatului cu Austria, dar fără clauzele militare și cele referitoare la reparații, ce urmau să fie formulate mai târziu, articolul 5 legifera dreptul Marilor Puteri de amestec în problemelor interne ale statului român, sub pretextul grijii față de minorități. Punând sub semnul întrebării independența țării și suveranitatea României asupra teritoriului său, art. 60 prevedea

https://biblioteca-digitala.ro

dreptul acelorași puteri de a lua dispozițiile pe care vor crede că sunt necesare pentru a proteja interesele acelor locuitori din România *„care diferă de majoritatea populației prin rasă, limbă și religie”*, precum și dreptul de a controla tranzitul și comerțul exterior al țării noastre. Cele două probleme urmau să fie detaliate într-un act semnat de România și Marile Puteri numit *„Tratatul minorităților”* ce urma să fie semnat odată cu Tratatul cu Austria (M. Djuvara, *Trebuia oare să semnăm tractatul cu Austria?*, p. 6-7). Menționez că proiectul de tratat privind minoritățile conținea un preambul în care se arăta că anumite prevederi ale Tratatului de la Berlin din 1/13 iulie 1878, ce recunoșteau independența României sub rezerva unor condițiuni (adică modificarea art. 7 din Constituția din 1866 prin care urma să se acorde cetățenia română tuturor locuitorilor necreștini, în primul rând evreilor), trebuie să rămână în continuare valabile. Sub pretextul grijii față de drepturile minorităților naționale, Marile Puteri încercau să perpetueze și după 1918 o stare de lucruri care să le permită amestecul în trebrile interne ale țării, afectându-i independența și suveranitatea statală. După 1918, când România devenise stat național unitar, între granițele sale, alături de românii majoritari (74 %) conviețuiau și minoritari ca: secui și unguri 8,4 %, evrei 5 %, germani 4,3 %, ruși și ucraineni 3,3 % iar 5 % erau bulgari, turci, sârbi, țigani ș.a. (Buletinul statistic al României, nr. 1 ianuarie – martie 1924, p. 51). Chiar în perioada 1918-1919 statul român luase deja măsuri menite să asigure minoritarilor deplina egalitate în drepturi cu cetățenii români, astfel că plănuitul tratat privind protecția de către Marile Puteri a minorităților din România devenea inutil. Declarația de Unire de la 18 noiembrie/1 decembrie 1918 conținea o serie de prevederi cu privire la drepturile economice și politice ale minorităților din Transilvania în timp ce Decretul-Lege Nr. 2085 din 22 mai 1919 completat cu cel din 3 august 1919 asigura aceleași drepturi pentru celelalte minorități din țară. Precizez că primul Decret acorda locuitorilor evrei, născuți din părinți domiciliați în Vechiul Regat și care n-au fost supușii unui alt stat, cetățenia română *„dacă manifestă această intenție, declarând că ei sunt născuți în România și că nu au beneficiat de nici o protecție străină”* (*Politica externă a României*, p. 170). Mai mult decât atât, istoria poporului român oferea străinilor de bună credință destule exemple despre toleranța românilor față de concetățenii de alt neam și de altă credință, care nu cunoscuseră pogromuri pe pământ românesc, de care avuseseră parte în alte țări, de aceea se refugiaseră aici, cu și mai ales fără voia autorităților române, uzând în secial de mijloace necinstite.

A doua categorie de clauze ce lezau suveranitatea de stat a României, prevăzute în proiectul de tratat cu Austria dar și în cel special cu Puterile Aliate și Asociate, se referea la probleme economice. Potrivit acestor prevederi, România urma să semneze o convenție ce prevedea că timp ce 5 ani era obligată să acorde liberul tranzit pentru toate mărfurile, mijloacele de transport și supușii „Puterilor Aliate și Asociate”, fără a percepe vamă și în condiții cel puțin egale cu cele rezervate cetățenilor români. Deci timp de 5 ani, perioadă când greutăție economice generate de război erau foarte dificile, Marile Puteri în frunte cu SUA impuneau României controlul lor economic cu scopul întăririi pozițiilor capitalului internațional în economia țării noastre. Mai mult, proiectul de tratat cu Austria impunea României plata unei importante părți a datoriei de stat a fostei monarhii austro-ungare ca și alte sarcini financiare, sub pretextul creșterii teritoriale obținute (N.

https://biblioteca-digitala.ro

Daşcovici, *Interesele și drepturile României,* p. 112-120; M. Djuvara, *op. cit.*, p. 17-18). Proiectul Tratatului cu Austria conținea câteva articole ce prevedeau că Austria renunță la toate drepturile și titlurile anterioare asupra unor provincii, printre care și Bucovina. Granițele acestor provincii, inclusiv ale Bucovinei revenită la România, urmau să fie fixate ulterior și consemnate în Tratatul final. În acest caz Marile Puteri nu puteau să ignore voința liber exprimată a populației provinciei care prin reprezentanții ei întruniți în Congres la 15/28 noiembrie 1918 se pronunțaseră unanim pentru unirea Bucovinei cu Patria-Mamă (I. Nistor, *Istoria Bucovinei,* p. 385-404; *Bătălia pentru Bucovina,* p. 89-119; E. Campus, *Din plitica,* p. 200-218 capit. „Tratatul de la Saint-Germain").

Pretenția lui Brătianu ca delegații celor 5 state să aibă dreptul de a examina Tratatul cu Austria înainte de a fi adoptat și înmânat delegaților austrieci *„a luat prin surprindere pe delegați, chiar dacă aceștia au consimțit că statele mici sunt pe deplin justificate atunci când cer mai mult timp"*, remarca trimisul la Conferință al ziarului „New York Times" (din 30 mai 1919). Era prima confruntare a lui Brătianu cu cei patru Mari. La Paris începuse pentru premierul român, arată N. Iorga, momentul de mare umilință *„îndurată cu dinții strânși de mânie"* (*Supt trei regi*, p. 313). Inspirându-se din principiile de justiție internațională și invocând și art. 6 din Tratatul de alianță din 4/17 ugust 1916 ce prevedea egalitatea în drepturi a României cu celelalte Puteri Aliate, guvernul român considera că garanțiile referitoare la minoritățile naționale trebuie impuse tuturor statelor membre ale Societății Națiunilor și, prin urmare, România este hotărâtă să nu accepte decât acele dispoziții pe care toate statele membre ale Ligii *„le-ar admite pe propriul lor teritoriu în această materie"* (Arhiva MAE, Paris, seria Europa 1918-1929, vol. 47, f. 159: Scrisoarea lui I.I.C. Brătianu către Ph. Berthelot din 27 mai 1919). În ședința plenară a Conferinței de Pace din 31 mai 1919 delegația română a protestat cu vehemență împotriva acelor prevederi ce aduceau atingere suveranității și independenței naționale a statului român, propunând câteva amendamente proiectului de tratat care i-ar fi anulat prevederile discriminatorii și inechitabile, făcându-l astfel acceptabil pentru România dacă ar fi fost admise. Brătianu a precizat în intervenția sa că România nu va accepta în Bucovina o frontieră care ar lipsi-o de o graniță comună cu Polonia, stat amenințat și el de pericolul bolșevic dinspre Ucraina și Rusia (S.D. Spector, *op. cit.*, ed. 1962, p. 102-103, 126-127). În ce privește clauzele referitoare la ocrotirea minorităților și cele privind tranzitul și comerțul exterior al României, având acordul Guvernului, delegația română a refuzat să accepte aceste prevederi, bazându-se pe două principii de drept internațional: egalitatea statelor și principiul neintervenției în problemele interne ale altui stat. Brătianu a arătat că acceptarea prevederilor propuse în forma în care sunt elaborate ar da naștere, așa cum o demonstrează trecutul, la situația în care ar apărea două categorii de cetățeni în același stat: unii, încrezători în autoritățile statului, care le-ar proteja interesele, și alții, îndemnați să-i fie ostili, care ar căuta protecție în afara granițelor țării, la un stat străin. Guvernul de la București credea că România, devenită stat unitar, nu putea să acorde cetățenilor de alt neam și de altă credință religioasă decât aceleași drepturi pe care le aveau cetățenii români. Intervenția Marilor Puteri pentru a ocroti minoritarii ar fi avut ca urmare slăbirea coeziunii interne a statului român. Menționez că asemenea clauze discriminatorii erau impuse în mod deliberat numai statelor mici, pe când statelor mari, inclusiv SUA, unde

https://biblioteca-digitala.ro

segregația rasială era la ordinea zilei, nu li se aplica același regim. La 2 iunie 1919 proiectul de tratat a fost prezentat delegaților austrieci dar delegația română, *„într-un sentiment de înaltă solidaritate cu puterile aliate și asociate”* s-a abținut de a reafirma *„în fața inamicului obiecțiunile sale”*. Dar înaintea intrării delegației austriece premierul român remitea secretarului general al Conferinței o notă în care arăta că delegația pe care o conduce *„menține rezervele conținute în declarațiile sale și propunerile făcute în ședința interaliată din 31 mai 1919”* (Arhiva MAE, fond 71, 1914, E 2, vol. 180, partea I-a, f. 182). În scrisoarea din 3 iunie trimisă lui Mihail Pherekyde, prim ministru ad-interim al Guvernului român pe timpul cât Brătianu era la Paris, premierul constata cu amărăciune că nici o propunere a sa nu fusese luată în considerare de marile puteri și *„în tratatul prezentat Austriei, România nu figurează decât pentru a-și vedea impuse condițiuni care-i afectează independența politică și compromit grav libertatea economică”*. Și Brătianu continua: *„noi în nici un fel nu putem primi asemenea condiții. Am moștenit o țară independentă, și chiar pentru a-i întinde granițele nu-i putem jertfi neatârnarea”* (*Ibidem*, f. 183: Scrisoarea adresată de I.I.C. Brătianu vicepremierului român Mihail Pherekyde, 3 iunie 1919).

Atitudinea României de a contesta autoritatea Consiliului Suprem ce se amesteca în treburile sale interne a provocat reacția membrilor lui. Faptul că fuseseră obligați să-și revizuiască unele hotărâri a iritat pe cei patru Mari iar în discuțiile din 6 iunie antipatia față de Brătianu a fost exprimată deschis. Dacă G. Clemenceau a observat că *„Ei sunt foarte susceptibili”*, adăugând că Brătianu ar părăsi puterea, Lloyd George a replicat: *„Nu sunt prea afectat. Aș vrea să văd aici pe Take Ionescu sau un alt om care să se plaseze pe un punct de vedere occidental”* (adică să le accepte atitudinile dictatoriale) (E. Campus, *Din politica externă*, p. 206). Apreciind gravitatea situației, Brătianu, înainte de a părăsi Parisul la 2 iulie1919, a făcut mai multe demersuri pe lângă personalități americane, franceze, engleze și italiene, cu scopul de a le convinge de justețea cererirlor României. Sesizând că SUA se erijaseră în rolul de cel mai insistent apărător al perincipiului ocrotirii minorităților din noile state de către Marile Puteri, el a înmânat președintelui W.Wilson două memorii asupra problemei evreiești iar cópii de pe aceste memorii au fost trimise și celorlalte delegații prezente la Paris. Printre altele, el arăta că *„menținerea stipulațiilor privitoare la minorități în Tratatul cu Austria va avea pentru România cele mai grave consecințe. După câte am înțeles – și aluziile d-lui Clemenceau mi-au confirmat-o –, cauza determinantă a acestor stipulații se datorește chestiunii evreiești”* (Biblioteca Congresului SUA. Woodrow Wilson Papers: Memoriul și cele două anexe adresate de I.I.C. Brătianu lui W. Wilson, 6 iunie 1919). Pentru a demonstra cu date și fapte că problema fusese deja rezolvată, memoriul era însoțit de două anexe: una făcea un istoric al chesiunii evreiești în România începând cu a doua jumătate a secolului al XIX-lea; a doua conținea textul decretului nr. 2085 din 22 mai 1919. Cele două documente erau foarte elocvente în ce privește rezolvarea problemei evreiești în țara noastră. *„Această chestiune nu mai există în România... A o dezgropa sub orice formă n-ar fi în folosul nimănui și ar otrăvi atmosfera țării în paguba tuturor”* (*Ibidem*). În ce privește paragraful 2 al articolului 5 din proiectul de tratat cu Austria, Brătianu considera inutil să mai

https://biblioteca-digitala.ro

demonstreze că el *„punea pur și simplu întreaga politică economică și de transporturi a României sub controlul marilor puteri”* (*Ibidem*).

Dar demersurile delegației române au rămas fără rezultat. Ele au întărit convingerea celor patru Mari că Brătianu, care între timp respinsese și încercările marilor trusturi internaționale de a acapara bogățiile petrolifere ale României (Gh. Buzatu, *România și trusturile petroliere internaționale până la 1929*, p. 111-126), trebuia înlăturat. Fiul său, Gh.I. Brătianu, scria în acest sens: *„Prea înfruntase deodată toate forțele fățișe și oculte ale Conferinței de Pace și le pătrunsese reacțiunile ascunse”* (Gh.I. Brătianu, *op. cit.*). La 10 iunie 1919 delegația română și cele ale Poloniei, Iugoslaviei (numită așa din 1929) și Cehoslovaciei au înaintat un memoriu președinelui Conferinței în care respingeau obligațiile ce le reveneau prin clauzele financiare de a supora în mod proporțional o parte a datoriei externe a fostei monarhii habsburgice. Poziția intratabilă a celor patru Mari l-a făcut pe Brătianu să părăsească lucrările Conferinței, desemnându-l pe Nicolae Mișu, ministrul României la Londra, ca prim delegat al României la Conferința de Pace (Arhiva MAE, Fond 71, 1914, E 2, vol. 180, partea I-a). Înainte de a părăsi Parisul, el a depus un amplu memoriu intitulat *România în fața Congresului de Pace*: cele 4 capitole prezentau pe larg raporturile dintre România și Puterile Aliate și Asociate pe toată perioada războiului și în timpul Conferinței de Pace ca aliată fidelă și devotată puterilor Antantei, în timp ce acestea îi impuneau *„obligații umilitoare care aduceau atingere suveranității sale”* și-i compromiteau liniștea internă și dezvoltarea economică (Arh. MAE, Conferința de Pace de la Paris, 1946, vol. 114: Memoriul prezentat Conferinței de pace de către delegația română, iulie 1919). S.D. Spector scria: *„Brătianu a reușit să demonstreze că nu se mai putea spera ca România să rămână sub o permanentă supunere față de mașinațiunile marilor puteri... Brătianu a răsturnat conceptul stabilit, cum că statele europene mai mici au doar control marginal asupra propriilor lor destine”* (S.D. Spector, *op. cit.*, p. 235). La scurt timp după revenirea lui Brătianu în țară, a avut loc o ședință a Consiliului de Miniștri sub președinția regelui, la care a participat și Iuliu Maniu, președintele Consiliului Dirigent al Transilvaniei. Consiliul a hotărât în unanimitate să refuze semnarea tratatului de pace cu Austria și a aprobat politica dusă față de Conferință, numind-o *„politica de rezistență”*. Începea astfel între Guvernul român și Consiliul Suprem de la Paris un adevărat *„război al notelor”*, din care n-au lipsit amenințările, șantajul la adresa României pentru a o determina să semneze cele două tratate. Discuțiile de la București dintre Gvernul liberal român și miniștrii celor 4 Mari Puteri au contribuit la finalizarea negocierilor. Guvernul francez și într-o mai mică măsură cel italian, presate de opinia publică din țările lor, favorabilă românilor, încercând să-și asigure influența politică la noi, au făcut unele tentative de a se desolidariza de anglo-americani în problema minorităților și a tranzitului, dar fără a pune în pericol alianța cu Anglia și SUA de care aveau mare nevoie, lucru recunoscut de Ph. Berthelot care spunea că *„americanii sunt foarte puternici și Franța are mare nevoie de ei”*. O declarație asemănătoare a făcut Clemenceau la 7 septembrie 1919 într-o discuție cu N. Mișu și V. Antonescu (Arhiva MAE, Fond 71, 1914, E 2, partea I-a, vol. 58, f. 251: Radiograma semnată Victor Antonescu către I.I.C. Brătianu, 5 septembrie 1919).

https://biblioteca-digitala.ro

La 8 septembrie 1919 Guvernul român s-a declarat de acord cu semnarea Tratatului cu Austria, *„dar că nu ar putea să încuviințeze art. 60 din acest tratat relativ la minorități, tranzit și comerț”*. Șantajul celor 4 Mari față de România a mers până acolo încât au semnat Tratatul cu Austria la 10 septembrie 1919, fără România. Iar guvernul american a mers și mai departe cu amenințările, cerând Conferinței să nu-i recunoască prin Tratat unirea Bucovinei. Deci, Tratatul cu Austria a fost semnat la Saint-Germain-en-Laye, la 10 septembrie 1919, în absența delegațiilor României și Iugoslaviei. Refuzând să iscălească tratatul cu Austria, Guvernul liberal a demisionat la 12 septembrie 1919, motivând că nu poate iscăli un tratat *„incompatibil”* cu demnitatea și independența națională (M. Mușat, I. Ardeleanu, *Viața politică în România 1918-1921*, p. 109). La conducerea țării urmează Guvernul condus de generalul Arthur Văitoianu (27 septembrie – 1 decembrie 1919), care a refuzat și el să semneze cele două tratate. De fapt, noul guvern era dirijat în acțiunile sale tot de I.I.C. Brătianu, lucru recunoscut de Gh. I. Brătianu: *„Brătianu a lucrat tot atât de mult în acest interval și chiar mai târziu, ca și în momentul în care sde afla în fruntea guvernului”* (Gh. I. Brătianu, *op. cit.*, p. 159). Existau și cercuri politice românești, chiar printre liberali, care apreciau că politica de rezistență nu era o soluție definitivă în raporturile cu Aliații, deoarece o ruptură cu ei ar fi avut consecințe grave pentru viitorul statut politico-teritorial al României, de aceea ea era aplicată ca un mijloc de a obține din partea Marilor Puteri maximum de concesii în ce privește modificarea clauzelor ce aduceau atingere suveranității naționale (Arh. B.C.S., fond St. Georges, VIII, 7: Scrisoarea lui Octavian Goga către Take Ionescu, 15 septembrie 1919). Între 3-4 noiembrie 1919 au loc alegeri parlamentare, primele desfășurate pe baza votului universal și al cărui rezultat nu a fost falsificat (M. Mușat, I. Ardeleanu, *Viața politică din România 1918-1921*, p. 109-112; D. Spector, *op. cit.*, p. 199), Partidul Liberal suferă o gravă înfrângere și după aproape 3 săptămâni de tratative, perioadă în care I. Maniu a refuzat se formeze guvernul sub motiv că *„acceptarea clauzei minorităților ar discredita complet pe fruntașii transilvăneni”* (*D.B.F.P./ Documents on British Foreign Policy 1919-1939*, London 1947-1967, seria I, vol. 6, p. 234-236: Raportul nr. 161 semnat F. Rattigan, adresat lordului Curzon, 15 septembrie 1919), Regele Ferdinand l-a însărcinat cu formarea guvernului pe Al. Vaida-Voevod (1 decembrie 1919 - 13 martie 1920). Ca și precedentele, și acesta a încercat să determine Marile Puteri să modifice clauzele Tratatului special. Adunarea Deputaților din decembrie 1919, rezultată în urma alegerilor, aproba poziția delegației române la Conferința de Pace: *„Noi, ca orice stat independent, nu putem să primim în relațiile dintre stat și cetățenii săi controlul vreunui alt stat. Și nici un stat independent, oricare ar fi întinderea, nu se cuvine să primească acest control. Nu poate să-l primească România, pentru că nu există în concepțiunea noastră, în ce privește independența, state mari și mici, iar noi înțelegem ca să avem la noi relativ la legile interne și la relațiunile statului cu cetățenii săi în interiorul său, tot atâta libertate și independență ca oricare altă mare putere”* (V.V. Tilea, *Acțiunea diplomatică a României*, p. 32, 211; M. Mușat, I. Ardeleanu, *Marea Unire din 1918*, p. 407).

În intervalul septembrie – noiembrie 1919, în tabăra Aliaților au loc o serie de evenimente ce au favorizat politica de rezistență a României: accentuarea contradicțiilor dintre Franța și Anglia în problema Siriei, părăsirea Conferinței de către Orlando,

https://biblioteca-digitala.ro

delegatul Italiei, rezervele exprimate de Senatul american la 19 noiembrie 1919 cu ocazia discuției privind ratificarea Tratatului de la Versailles, toate au determinat Consiliul Suprem să treacă la o acțiune energică față de România, simultan cu acceptarea discutării și înlăturării unor detalii ale tratatului special. Misiunea diplomaților englezi Sir George Clark și Allen Leeper (cel care în studiul apărut în 1918 susținuse călduros cauza unității naționale a românilor: *The Justice of Romania's Cause*) în România, precum și negocierile dintre reprezentanții la București ai Marilor Puteri și Guvernul român au putut sugera Consiliului Suprem că ambele paragrafe ale preambulului din tratatul special, în care se condiționa independența României prin invocarea Tratatului de la Berlin din 1/13 iulie 1878, precum și art. 10, 11 și 12 ce acordau drepturi speciale minorității evreiești, secuilor și sașilor din România *„ar putea fi ușor modificate sau omise fără a altera caracterul și forța tratatului"* (D.B.F.P., seria I, vol. 6, p. 271-27: Memorandumul întocmit de A. Leeper despre situația din România, 29 sept. 1919). Se făceau concesii de formă pentru a salva menținerea principiului privind controlul din partea Marilor Puteri, principiu ce fusese deja impus Poloniei și Cehoslovaciei prin Tratatul de la Versailles, și Austriei prin Tratatul de la Saint-Germain. La 27 noiembrie 1919 acest principiu va fi impus și Bulgariei prin semnarea Tratatului de la Neuilly-sur-Seine, alt tratat pe care România nu l-a semnat odată cu Aliații pentru că nu accepta acest principiu. Negocierile dintre delegația română de la Paris și Comitetul noilor state, menite să examineze obiecțiile românești, au permis operarea unor modifcări în Tratatul minorităților, ce vor constitui limita concesiilor făcute de Marile Puteri în această problemă spinoasă. În mare, ele constau în înlăturarea tuturor referirilor la Tratatul de la Berlin și la independența condiționată a României, a articolelor 10 și 11 ce prevedeau privilegii speciale pentru minoritatea evreiască, înlocuite printr-un alineat prin care se lua act de Decretul-Lege din 22 mai 1919. În introducerea la preambul se preciza că tratatul *„nu era impus, ci discutat și convenit"* între Marii Aliați și România, ceea ce anula caracterul obligatoriu al acceptării anticipate a oricărei clauze despre care se făcea vorbire în articolul 60 al Tratatului cu Austria. La propunerea României s-a reformulat și art. 59, care în textul inițial nu recunoștea în mod expres Bucovina ca teritoriu ce aparținea statului român. În noua redactare, articolul prevedea că *„Austria renunță în ceea ce o privește, în favoarea României, la toate drepturile și titlurile asupra părții fostului ducat al Bucovinei, cuprinsă dincoace de fruntariile României"* (D.B.F.P., seria I, vol. 2, p. 412-414: Ședința din 28 noiembrie a Consiliului Suprem; N. Dașcovici, *op. cit.*, p. 318; S.D. Spector, *op. cit.*, p. 314). Modificările acceptate de Marile Puteri erau importante pentru că, deși nu înlăturau principiul potrivit căruia Marile Puteri (Consiliul Ligii Națiunilor) își asumau dreptul de a ocroti interesele minorităților dn România, înlăturau sau diminuau alte clauze ce afectau demnitatea și suveranitatea României. După ce a consultat pe toți fruntașii politici din țară, cabinetul lui Vaida-Voevod a autorizat pe reprezentanții Aliați la București să telegrafieze la Paris că România va semna cele două tratate (D.B.F.P., seria I, vol. 2, p. 495-496: dezbaterile Consiliului Suprem din 6 decembrie 1919). Tratatele poartă data de 9 decembrie, când au fost semnate de delegația americană, înainte de plecarea sa din Paris; alături de delegații americani, au semnat și cei englezi, francezi, italieni și japonezi. La 10 decembrie 1919, orele 18,00, generalul C-tin Coandă și Victor

https://biblioteca-digitala.ro

Antonescu au semnat Tratatul cu Austria, Tratatul minorităților și Tratatul cu Bulgaria, semnarea ultimului fiind condiționată de semnarea primelor două. Tratatul de la Saint-Germain a intrat în vigoare la 16 iulie 1920, pentru România, la 4 septembrie 1920, data depunerii instrumentelor de ratificare. Tratatul special cu privire la minorități prevedea pentru România obligația de a acorda *„tuturor locuitorilor, fără deosebire de naștere, de naționalitate, de limbă, de rasă sau de religie deplina și întreaga ocrotire a vieții și libertății lor”* (art. 2), erau recunoscute ca supuși români toate persoanele ce domiciliau în România în momentul intrării în vigoare a tratatului, supușii austrieci și unguri având dreptul de opțiune timp de 12 luni (art. 3); se recunoaștea naționalitatea română tuturor persoanelor născute în România și care nu puteau invoca altă naționalitate (art. 6); evreii primeau cetățenia română (art. 7); egalitatea în fața legii a tuturor cetățenilor, indiferent de rasă, limbă, religie (art. 8).

La 27 noiembrie 1919 Puterile Aliate și Asociate au semnat ***Tratatul de Pace cu Bulgaria*** la Neuilly-sur-Seine. Marile Puteri au condiționat semnarea acestui tratat de către România de semnarea Tratatului de la Saint-Germain și a Tratatului minorităților. Se reconfirma granița româno-bulgară așa cum fusese delimitată în urma celui de Al Doilea Război Balcanic *(„astfel cum exista la 1 august 1914”*), prin Pacea de la București din 10 august 1913, când Dobrogea de Sud-Vest/Cadrilaterul, cu o suprafață de 7.726 km^2 și o populație de 378.027 locuitori revenise României: art. 27, punctul 5 (*Tratat de pace între Puterile aliate și Asociate și Bulgaria și Protocol*). Tratatul de Pace cu Bulgaria a fost ratificat de România la 20 septembrie 1920.

Tratatul de Pace cu Ungaria va da consacrare juridică internațională hotărârii istorice adoptate în unanimitate de cei 1.228 delegați la Alba Iulia la 18 noiembrie/1 Decembrie 1918, de unire a vechilor provincii românești Transilvania, Banat, Crișana, Maramureș cu România. În ședința din 1 februarie 1919 a *„Consiliului celor zece”,* Ionel Brătianu a expus pentru prima dată situația țării noastre la Conferința de Pace, făcând o detaliată prezentare a precedentelor militare și politice din S-E Europei, condițiile și motivele intrării în război a României, contribuția sa militară, economică și politică la obținerea victoriei de către Antanta. Premierul român a arătat că Transilvania și Banatul sunt vechi teritorii românești, unde românii constituie, chiar după statisticile oficiale ungare din 1910, o majoriate de 54 % din totalul populației, iar dacă statisticile ungare ar fi rectificate, conform situației reale din teren, înlăturându-se falsificările tendențioase (preciza el), procentul reprezentat de locuitorii români în aceste teritorii ar fi de 62,5 %. Brătianu continua arătând că românii reprezintă elementul autohton în Transilvania și zonele limitrofe, invazia ungurilor după anul 1.000 și infiltrările lor recente, colonizările sașilor, șvabilor și secuilor nu au reușit să modifice demografic caracterul românesc al Ardealului (*Biblioteca Congresului SUA,* secția manuscrise, *Woodrow Wilson Papers*: *Raportul lui I.I.C. Brătianu asupra situației din România, trimis guvernului de la Washington de delegația americaă la Conferința de la Paris*). În ședințele din 1 și 18 februarie 1919, Consiliul Suprem interaliat a creat o comisie de experți care să studieze problemele teritoriale ridicate de șeful delegației române și să facă propuneri pentru delimitarea detaliilor frontierelor României, inclusiv frontiera cu Ungaria, *„pe temeiul etnic, geografic și al necesităților economice”* (H.W. Temperley, *A History of the Peace*

https://biblioteca-digitala.ro

Conference of Paris, vol. I, p. 227). Comisia pentru problemele României avea ca președinte pe André Tardieu (Franța) și vicepreședinte pe G. de Martino (Italia), iar ca membri pe dr. Clive Day și dr. Charles Seymour (SUA), Sir Eyre Crowe și Allen W.A. Leeper (Anglia), Jules Laroche și Emmanuel de Martonne (Franța), și contele Luigi Vanutelli Rey (Italia). Comisia a pornit de la pincipiul că o comunitate de neam implică o conștiință națională comună și a dat prioritate criteriilor de ordin etnic și lingvistic, cele geografice și economice fiind luate în calcul numai în cazuri de ordin secundar. În memoriul remis președintelui american Wilson la 22 aprilie 1919, premierul Brătianu își exprima speranța că *„unitatea națională română”* va fi recunoscută *„conform principiului etnic, într-un teritoriu geografic bine determinat, unde viața acestui popor poate să fie asigurată în condițiuni de securitate și de evoluție economică necesare existenței sale”* (Biblioteca Congresului SUA, Woo-drow Wilson Paper: Memoriul adresat președintelui W. Wilson de I.I.C. Brătianu la 22 aprilie 1919).

Pe baza acestor criterii și ținând cont că România era *de facto* și *de jure* un *stat național unitar* după 1 decembrie 1918, Comisia a supus discuției Consiliului miniștrilor de Externe al Conferinței, în ședința din 11 iunie 1919, linia de frontieră româno-ungară. La 21 iunie 1919 Consiliul Suprem a aprobat și frontiera dintre România și Ungaria în Banat. Comunicată oficial delegației române la Paris, la 11 și 21 iunie, această frontieră a rămas definitivă și a fost înscrisă în proiectul de tratat prezentat delegației ungare la 15 ianuarie 1920 (*Papers relating to the Foreign Relations (P.P.C.),* vol. IV, p. 71-673, 803-811, 812-815). Evenimentele care au urmat la București (demisia guvernulu liberal în septembrie, crearea unor noi guverne (A. Văitoianu și Al. Vaida-Voevod) și alegerile parlamentare din noiembrie) au impus o amânare a negocierilor cu Ungaria până la sfârșitul anului 1919. Imediat după instalarea în Ungaria a guvernului condus de Karl Huszár, Puterile Aliate și Asociate l-au invitat să trimită la Paris o delegație pentru a studia proiectul tratatului de pace și a semna tratatul. Negocierile unguri – Conferința de Pace s-au prelungit până în vara anului 1920 datorită încercărilor repetate ale guvernului ungar de a câștiga timp în speranța că va reuși să facă o breșă în rîndul Marilor Puteri aliate, care să-i permită modificarea unor clauze din proiectul tratatului de pace. S-a văzut imediat că tergiversarea lucrărilor a constituit principalul obiectiv al delegației ungare, sosită la Paris la 7 ianuarie1920 și având în frunte pe contele Albert Appónyi. Cele 8 note însoțite de documente prezentate Conferinței de șeful delegației ungare conțineau, în esență, tezele clasice ale propagandei ungare, încercând să schimbe opinia Consliului Suprem, mai ales în problema frontierelor Ungariei (Arh. MAE, Conferința de Pace de la Paris, 1946, vol. 96: Studiu documentar cu privire la frontiera româno-ungară, semnat Zeno Câmpeanu). În *„Memoriu asupra Transilvaniei”* și în cel intitulat *„În loc de unul, trei state multinaționale”*, delegația ungară acuza România, Cehoslovacia și Iugoslavia de imperialism, pentru că, în virtutea *„principiului naționalităților”*, aceste state ar fi acaparat *„teritoriul milenar al Ungariei”*, cu alte cuvinte se susținea un paradox, că realizarea unității naținale și politice a României înseamnă de fapt crearea unui stat multinațional (C. Botoran ș.a., *România și Conferința de Pace de la Paris, 1918-1920*, p. 390). Autoritățile politice ungare uitau (sau se făceau că uită) că în ciuda agresiunilor armate comise de comuniștii lui Béla Kuhn asupra trupelor române, conducătorii români

https://biblioteca-digitala.ro

se gândeau la viitoarele relații dintre cele două state. În ședința din 6 august 1919 a reprezentanților celor 5 Mari Puteri, în care s-a dezbătut proiectul convenției de armistițiu oferit Ungariei de România, delegatul român Al. Vaida-Voevod, sublinind faptul că Armistițiul din 13 noiembrie 1918 încetase să mai existe, fiind încălcat în repetate rânduri de partea ungară, declara: *„În ciuda armistițiului ne-au tratat ca dușmani și noi a trebuit să le răspundem ca dușmani (...) Ungurii sunt inamicii noștri de ieri, sunt învinșii noștri de astăzi și vrem ca ei să fie prietenii de mâine”* (*Desăvârșirea unității naținal statale,* vol. IV, p. 93).

La 15 ianuarie 1920, Clemenceau a înmânat delegației ungare textul proiectului de tratat, acordându-i un răgaz de 15 zile pentru a-l studia și a pregăti răspunsul. Cu sprijinul unor cercuri politice și financiare din Anglia, Franța și Italia, guvernul de la Budapesta și-a intensificat eforturile încercînd o retrasare a frontierelor dintre Ungaria și vecini. Acțiunea de propagandă și cea diplomatică pentru revizuirea condițiiilor de pace a continuat cu mare intensitate după venirea la putere în Ungaria a regimului amiralului Miklos Horthy (C. Horel, *Amiralul Horthy*; *Histoire de la Hongrie des origines à nos jours*; L. Leuștean, *România,Ungaria și Tratatul de la Trianon 1918-1920*). A trebuit ca primul minsitru român Al. Vaida-Voevod să facă 2 vizite la Londra (28 ianuarie și 3 februarie 1920) pentru a contracara intensa propagandă ungară în Anglia. Răspunzînd unor interpelări în Camera Comunelor favorabile pretențiilor ungare, lordul Balfour a reafirmat la 12 februarie 1920 că „*granița trasată este cea mai bună care s-ar putea fixa și nici o altă comisie n-ar putea-o stabili mai bine*” (V.V. Tilea, *op. cit.*, p. 63). La rândul său, H.W. Steed, un prieten al românilor, publica în „The Times” articolul *„Aliații și maghiarii”* în care scotea în evidență caracterul perfid al propagandei maghiare [„The Times” (London) din 11 februarie 1920]. La 8 martie 1920, Conferința miniștrilor de Externe și ambasadorilor, prezidată de lordul Curzon, luând în considerare memoriul comun înaintat de România, Cehoslovacia și Iugoslavia a hotărât că proiectul de tratat cu Ungaria rămâne definitiv (V. Moisuc, *Tratatul de la Trianon*, p. 55). Conferința de Pace a respins cererile delegației ungare privind organizarea unor *„consultări populare”*/plebiscite în unele teritorii desprinse de Ungaria. Ignorând aceste pretenții, Conferința a acordat credit și valoare inițiativelor popoarelor din provinciile aflate sub dominația austro-ungară, care hotărâseră singure în adunări plebiscitare, fără vreo presiune politică, diplomatică sau militară, asupra viitorului lor destin, înainte de deschiderea negocierilor de pace. Așa cum se știe, și unele minorități din Transilvania și Banat (sașii, șvabii, țiganii) aprobaseră în cadrul unor adunări populare actul de unire de la 18 noiembrie/1 decembrie 1918, lucru pe care cei patru Mari îl cunoșteau bine din rapoartele trimișilor lor. După o studiere atentă a documentelor prezentate de delegația maghiară, Puterile Aliate și Asociate au remis la 6 mai 1920 delegaților unguri o scrisoare de trimitere, un răspuns sub formă de memorandum la observațiile guvernului de la Budapesta și textul definitiv al Tratatului de Pace. În scrisoarea adresată delegației ungare de Al. Millerand, președintele Conferinței, se sublinia: *„După o matură chibzuință, Puterile Aliate și Asociate au decis de a nu modifica pe nici un punct clauzele teritoriale conținute în condițiile de pace. Dacă s-au hotărât la aceasta, cauza este că s-au convins că orice modificare a fruntariilor fixate de ele ar aduce inconveniente și mai grave decât*

https://biblioteca-digitala.ro

acelea pe care le denunța delegația ungară. Voința popoarelor s-a exprimat în zilele de octombrie și decembrie 1918, când dubla monarhie s-a năruit și când populațiunile de mult timp oprimate s-au unit cu frații lor italieni, români, iugoslavi, cehi, slovaci. Evenimentele ce s-au produs... constituie tot atâtea mărturii noi despre sentimentele naționalităților pe vremuri subjugate" (*Tratat de Pace între Puterile Aliate și Asociate și Ungaria*). Și tot A. Millerand scrisese memorabilele cuvinte: *„O stare de lucruri, chiar milenară, nu are temei să dăinuiască mai departe cînd s-a constatat că e contrarie dreptății"* (*History of the Peace Conference*, p. 422-423).

Semnarea Tratatului cu Ungaria a avut loc la 4 iunie 1920, orele 16,30 în clădirea Marelui Trianon din Versailles. Din partea României au semnat dr. I. Cantacuzino și N. Titulescu, iar din partea Ungariei, Reynar, ministrul Lucrărilor Publice, și Drasche, ministru plenipotențiar. Parlamentul român a ratificat Tratatul de la Trianon la 17 august (Senatul) și 26 august 1920 (Camera Deputaților). Tratatul consfințea pe plan juridic internațional actul istoric de la 1 decembrie 1918. În tratat se arată că Ungaria *„renunță, în ceea ce o privește, în favoarea Românei la toate drepturile și titlurile asupra teritoriilor fostei monarhii austro-ungare situate dincolo de fruntariile Ungariei, astfel cum sunt fixate la art. 27"* (art. 45), o comisie formată din 7 membri (5 numiți de Principalele Puteri Aliate și Asociate, și câte unul de România și Ungaria), urmând să fixeze pe teren traseul frontierei (art. 46). România era obligată să consimtă la înscrierea într-un tratat special cu Principalele Puteri Aliae și Asociate a prevederilor pe care acestea le vor socoti necesare pentru *„ocrotirea minorităților și pentru acordarea unor avantaje comerciale și de tranzit Principalelor Puteri Aliate și Asociate"* (art. 47). Tratatul mai preveda că persoanele care au indigenatul într-un teritoriu și se deosebesc prin naționalitate și limbă de majoritatea populației să aibă dreptul ca în timp de șase luni să opteze pentru cetățenia pe care o doresc. Pentru soluționarea eventualelor neînțelegeri sunt create tribunale arbitrale mixte. România mai era obligată să preia asupra sa o parte dn datoria publică ungară (art. 186). *„Tratatul de la Trianon, scria N. Titulescu, apare tuturor românilor, și îndeosebi celor din Ardeal, o consfințire a unei ordini de drept"* (N. Titulescu, *Discursuri*, p. 407). Valablitatea Tratatului de Pace avea să fie recunoscută chiar de oameni politici și istorici unguri. Istoricul ungur Eckhardy Tibor în lucrarea *Magyarország Törtenete* (*Istoria Ungariei),* apărută în 1933 la Budapesta, scria: *„Să nu ne închipuim că ungurii au populat țara întreagă (...) teritoriul locuit de ei se potrivea aproximativ cu cel stabilit prin Pacea de la Trianon")* (M. Mușat, I. Ardeleanu, *De la statul geto-dac*, p. 691). Referindu-se la plângerile Ungariei împotriva Tratatului de Pace de la Trianon, istoricul american Milton Lehrer, un prieten al poporului român, scria: *„dacă în anul 1920 s-a comis o nedreptate, nu ungurii au să se plângă de ea, ci românii, căci dincolo de frontiera politică au fost lăsate pe teritoriul unguresc mai multe insule de români"* (*Ardealul pământ românesc*, ed. 1944, p. 33; ed 1991, p. 359).

Cu toate că România era interesată în negocierile păcii cu Turcia, ea nu a fost invitată să participe la dezbaterea problemelor ce o interesau: recunoașterea de către guvernul turc a noilor frontiere ale statului român și stabilirea regimului navigației prin strâmtorile Mării Negre (P. Gogeanu, *Strâmtorile Mării Negre*, passim; G.G. Florescu, *Navigația în Marea Neagră*, passim). Așa se explică de ce soluțiile propuse de Marile

https://biblioteca-digitala.ro

Puteri pentru reglementarea navigației prin strâmtori în timp de pace și pe timp de război nu țineau cont de interesele României și nici de cele ale altor state riverane. Din Comisia Internațională ce urma să asigure libertatea de navigație prin Strâmtori făceau parte doar reprezentanții celor 4 Mari Puteri învingătoare în război: Franța, Anglia, Italia, SUA. Cererea întemeiată a României de a face parte din Comisia Internațională a strâmtorilor va fi satisfăcută mai târziu de Marile Puteri (Lausanne, 31 august 1924), dar nu în condiții de egalitate, ea dispunând de un singur vot, în timp ce reprezentanții celor 4 Mari Puteri aveau două voturi. La 19 august1920, la Sèvres, delegația română formată din N. Titulescu, ministrul de Finanțe în guvernul generalului Al. Averescu, și Dimitrie Ghica, ministrul României la Paris, a semnat ***Tratatul de Pace cu Turcia,*** care la articolul 134 prevedea expres angajamentul Turciei *„de a recunoaște și accepta frontierele Germanei, Austriei, Bulgariei, Greciei, Ungariei, Poloniei și României, statului sârbo-croato-sloven și statului cehoslovac”* așa cum au fost fixate prin tratate (*Politica externă a României*, p. 175). La 24 iulie1923, România, Marea Britanie, Bulgaria, Franța, Italia, Japonia, Grecia, Iugoslavia și URSS au semnat Tratatul de Pace cu Imperiul Otoman. Prin articolul 26 Turcia se angaja să recunoască hotarele statelor semnatare, printre care și România. Prin art. 16 recunoaște că insula Ada-Kaleh de pe Dunăre aparține României. Din cele 17 anexe, România a semnat 9, printre care și reglementarea navigației prin strâmtorile Mării Negre. România a ratificat tratatul și convenția la 31 august 1924.

Tot la Sèvres, 10 august 1920, România a semnat și ***Tratatul frontierelor***, ce stabilea hotarele dintre România și statele prietene, succesoare ale fostului Imperiul Austro-Ungar. Între 1921-1923 România și aliatele ei au trecut la acțiuni practice pentru a-l pune în aplicare și a-l ratifica. Deși Polonia nu-l semnase iar unele Mari Puteri nu-l ratificaseră, România și aliatele sale au hotorât să treacă la încheierea unor înțelegeri bilaterale pentru fixarea și delimitarea pe teren a frontierelor lor. Astfel: Cehoslovacia da României 8 comune cu o suprafață de 175 km^2 și o populație de 10.800 de persoane, dintre care 7.093 români, iar România da Cehoslovaciei 3 comune cu o suprafață de 60 km^2 și cu o populație de 3.112 locuitori, dintre care 6 români. Între România și Iugoslavia s-a ajuns la o înțelegere de a se crea o comisie mixtă ce urma să fixeze pe teren linia de frontieră dintre cele două state. Din art. 5 al protocolului semnat la Timișoara la 4 ianuarie1922 reiese că ambele țări doreau să stabilească într-un termen scurt linia lor de frontieră (C. Botoran ș. a., *România și Conferința de Pace*, p. 400).

Tratatul de la Paris semnat la 28 octombrie 1920, conceput în spiritul Pactului Ligii Națiunilor, recunoștea actul plebiscitar de la 27 martie/9 aprilie 1918 prin care Basarabia revenea la Patria-Mamă (*Traité concernant la Bessarabie*; A. Vianu ș.a., *Relații internaționale în acte și documente, 1917-1939*). Semnarea tratatului de către Romnia și Marile Puteri a determina protestul guvernului sovietic: Gh. Cicerin, comisarul sovietic al Afacerilor Externe a informat că guvernele rus și ucrainean nu recunoșteau nici o *„înțelegere cu privire la Basarabia făcută fără participarea lor și că ele nu se considerau în nici un fel legate de tratatul încheiat pe această temă de alte guverne”* (*Relațiile româno-sovietice. Documente*, vol. I, p. 69).

A fost ratificat la 19 mai 1922 de Marea Britanie și România, la 11 mai 1924 de Franța, la 7 martie 1927 de Italia; Japonia nu l-a ratificat, deoarece a semnat cu URSS

https://biblioteca-digitala.ro

unele acorduri secrete, prin care sovieticii îi acordau unele facilități economice în Estul URSS: Convenția sovieto-niponă din 20 ianuarie 1925 în problema insulei Sahalin avea și o clauză secretă în acest sens (I. Constantin, *România, Marile Puteri și problema Basarabiei*, p. 25-26). Deși SUA nu au semnat nici un tratat de pace la Paris, totuși americanii au recunoscut unirea Basarabiei cu România până în 1933 (M. Mușat, I. Ardeleanu, *România după Marea Unire*, vol. II, p. I, p. 1136-1137). Precizez că în perioada interbelică și până în 1989, URSS nu a recunoscut în nici un document oficial semnat cu România, sau referitor la ea, unirea Basarabiei cu România.

Lăsăm cititorilor acestui articol plăcerea să tragă singuri concuziile care cred că se impun!

*

* *

***Precizare**: Prezentul articol, completat în 2020, este o continuare a preocupărilor mele mai vechi privind probleme delicate din istoria românilor după 1918. Este un modest omagiu adus Excelenței Sale Aurel Preda, diplomat, general de brigadă în rezervă, decedat în octombrie 2018, un sincer și adevărat iubitor de neam și țară. După 1990 D-l ambasador Preda, fost „Director” al Direcției Juridice din Ministerul Român de Externe și Profesor de „Relații Internaționale” la facultăți de profil din Târgoviște și București, cunoscând preocupările mele de cercetare istorică, mi-a pus la dispoziție o serie de informații care au fost inserate în prezentul articol, ca și în altele ce privesc istoria contemporană a românilor. Precizez că lucrările din prima parte a bibliografiei fac parte din biblioteca personală, iar celealte au fost studiate în decursul anilor la marile biblioteci din București (înainte de 1989 unele făceau parte din faimosul „Fond S”/Special, Secret iar aprobarea consultării lor se obținea cu mare greutate, ajutat fiind de persoane care au dorit să rămână anonime). Multe din referirile la izvoarele edite și inedite, române și străine, aparțin regretatului meu prieten și au fost utilizate de Domnia Sa pentru întocmirea înainte, dar mai ales după 1989, a unor materiale care au servit oficialilor români de rang înalt la discuții, tratative, convorbiri, negocieri avute cu oficialități străine.*

Bibliografie selectivă

Barber John R., *Istoria Europei moderne*, Bucureşti, Editura Lider, 1993.

Berstein Serge, Milza Pierre, *Istoria Europei*, vol. 4, Iași, Editura Institutul European, 1992.

Boldur Alexandru V., *Basarabia și relațiile româno-ruse (Chestiunea Basarabiei în dreptul internațional*, Bucureşti, Editura Albatros, 2000.

Botoran Constantin, Calafeteanu Ion, Campus Eliza, Moisuc Viorica (coord.), *România și Conferința de Pace de la Paris (1918-1920). Triumful principiului naționalităților,* Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1983.

Brătianu Gheorghe I., *Acțiunea politică și militară în 1919, în lumina corespondenței diplomatice a lui Ion I.C. Brătianu*, Bucureşti, Editura Cartea Românească, 1939 (copie xerox).

https://biblioteca-digitala.ro

Buzatu Gheorghe, *România și trusturie petroliere internaținale până la 1929,* Iași, Editura Junimea, 1981: capit. *„Situația industriei de petrol în România după Primul Război Mondial”,* p. 73-89 și *„Problema petrolului românesc la Conferința Păcii de la Paris”,* p. 111-126.

Calafeteanu Ion, Popișteanu Cristian, *Politica externă a României. Dicționar cronologic,* Bucureşti, Editura Științifică și Enciclopedică, 1986.

Campus Eliza, *Din politica externă a României 1913-1947,* Bucureşti, Editura Politică, 1980.

Cîrțână Iulian, Seftiuc Ilie, *Dunărea în istoria poporului român,* Bucureşti, Editura Științifică, 1972.

Dobrinescu Valeriu-Florin, *Bătălia pentru Basarabia,* Iași, Editura Junimea, 1991.

Dobrinescu Valeriu Florin, *România și sistemul tratatelor de pace de la Paris, 1919-1923,* Iași, Institutul European, 1995 (copie xerox).

Horel Catherine, *Amiralul Horthy, regentul Ungariei,* Bucureşti, Editura Humanitas, 2019.

Ionașcu I., Bărbulescu P., Gheorghe Gh., *Tratatele internaționale ale României 1354-1920,* Bucureşti, Editura Științifică și Enciclopedică, 1975.

Leuștean Lucian, *România, Ungaria și Tratatul de la Trianon 1918-1920,* Iași, Editura Polirom, 2002.

Marghiloman Al., *Note politice, 1897-1924,* vol. IV: *18 iulie 1918 – 31 decembrie 1919,* Bucureşti, Institutul de Arte Grafice „Eminescu”, 1927; Ediţia Stelian Neagoe, 3 volume, Bucureşti, Editura Scripta, 1993 (vol. I), 1994 (vol. II), 1995 (vol. III).

Moisuc Viorica, *Tratatul de la Trianon – consacrare internațională a legitimității unirii Transilvaniei cu România*”, în „Anale de Istorie”, nr. 3/1976, p. 44-57.

Mușat Mircea, Ardeleanu Ion, *De la statul geto-dac la statul român unitar,* Bucureşti, Editura Științifică și Enciclopedică, 1983.

Mușat Mircea, Ardeleanu Ion, *Marea unire din 1918 și confirmarea ei pe plan internațional*, în *Independența României*, Bucureşti, Editura Academiei, 1977.

Mușat Mircea, Ardeleanu Ion, *Viața politică în România 1918-1921,* ediţia a II-a, Bucureşti, Editura Politică, 1976.

Relațiile româno-sovietice. Documente, vol. I, *1917-19334,* Bucureşti, Editura Enciclopedică, 1999 (copie xerox în biblioteca mea).

Saint-Aulaire, Contele de..., *Însemnările unui diplomat de altădată în România, 1916-1920,* Bucureşti, Editura Humanitas, 2016.

Tilea V.V., *Acțiunea diplomatică a României, noiembrie 1919 – martie 1920,* Sibiu, Tipografia Poporului, 1925 (copie xerox în biblioteca mea).

Vianu Alexandru, Zamfir Zorin, Bușe Constantin, Bădescu Gheorghe, *Relații internaționale în acte și documente 1917-1939,* Bucureşti, Editura Didactică și Pedagogică, 1974.

Zamfir Zorin, Banciu Jean, *Primul Război Mondial,* Bucureşti, Editura Didactică și Pedagogică, 1995.

*

https://biblioteca-digitala.ro

Constantin Ion, *România, Marile Puteri și problema Basarabiei*, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 1995.

Dașcovici Nicolae, *Interesele și drepturile Românei în texte de drept internațional public,* Iași, Editura Al. Țerek, 1936.

*Desăvârșirea unității național-*statale *a poporului român. Recunoașterea ei internațională. 1918. Documente interne și externe (1918-1920),* vol. III-VI, Bucureşti, 1986.

Florescu G. G., *Navigația în Marea Neagră, prin strâmtori și pe Dunăre. Contribuțiila studiul drepturilor riveranilor,* Bucureşti, Editura Academiei Române, 1975.

Histoire de la Hongrie des origines à nos jours. Sous la direction de Ervin Pamlény, Budapest, Editions Corvina, 1974.

Iorga Nicolae, *Memorii. Însemnări zilnice (mai 1917 – martie 1920),* vol. II, Bucureşti, Editura Națională S. Ciornei, 1931.

Lansing Robert, *The Peace Negotiations: A Personal Narrative*, Boston, Houghtn Mifflin Co., 1921.

Robert Lansing Papers, vol. I, f. 103 (*Bazele viitoare ale politicii externe a statelor Unite*, 9 iunie 1919), mss aflat în Biblioteca Congresului SUA, Secția manuscrise.

Leeper Allen W.A., *The Justice of Romania's Cause*, London, New York, Toronto, decembrie 1918.

Lehrer Milton, *Ardealul – pământ românesc,* Bucureşti, 1944; *Bucureşti, Editura Științifică și Enciclopedică, 1989; *Cluj-Napoca, Editura Vatra Românească, 1991.

Mourin Maxime, *Histoire des nations européennes,* vol. I, Paris, Editura Payot, 1962.

Mușat Mircea, Ardeleanu Ion, *România după Marea Unire*, vol. I – Partea I, *1918-1933,* Bucureşti, Editura Științifică și Enciclopedică, 1986.

Preda Dumitru, Chiper Ion, Ghișa Alexandru (editori), *România la Conferința de Pace de la Paris (1919-1920),* vol. 1, *1 decembrie 1918 – 28 iunie 1919,* Bucureşti, Editura Semne, 2010.

Rusu-Abrudeanu I., *România și Războiul Mondial*, Bucureşti, 1921.

Spector Sherman David, *Rumania at the Paris Peace Conference. A Study of the Diplomacy of Ioan I.C. Brătianu,* New York, Bookman Associates, 1962; *România la Conferința de Pace de la Paris. Diplomația lui Ion I.C. Brătianu,* Bucureşti, Institutul European, 1995.

Taylor E., *La Chute des Empires (1914-1918),* Paris, Editura Fayard, 1964.

Tratat de Pace între Puterile Aliate și Asociate și Bulgaria și Protocol, semnate la Neuilly-sur-Seine la 27 noiembrie 1919, Bucureşti, Imprimeria Statului, 1920.

Tratat de Pace între Puterile Aliate și Asociate și Germania și Protocol, semnate la Versailles la 28 iunie 1919, Bucureşti, Imprimeria Statui, 1920.

Tratat de pace între Puterie Aliate și Asociate și Ungaria. Protocol și declarațiuni, din 4 iunie 1920, Trianon, Bucureşti, Imprimeriile Statului, 1920.

Zorgbibe Charles, *Histoire des relations internationales 1871-1918,* Paris, Editura Hachette, 1994.

https://biblioteca-digitala.ro

STATUTUL JURIDIC AL PROVINCIEI DOBROGEA ÎN NEGOCIERILE TRATATELOR DE PACE DIN PRIMA JUMĂTATE A SECOLULUI XX

Costin Scurtu

Confruntarea dintre naţionalismul românesc şi expansionismul rus/sovietic îşi au originea la începutul secolului al XIX-lea, când s-a produs anexarea Basarabiei în 1812 de către Imperiul Rus, problematică ce nu şi-a găsit soluţia nici până în ziua de azi.

Dezvoltarea securității durabile la granița răsăriteană a Europei o putem urmări pe durata a trei secole prin încheierea **tratatului de la București (1812)** dintre Turcia și Rusia, prin care Basarabia era anexată la Imperiul Rus; **Congresul de la Paris (1856)**, care atribuia sudul Basarabiei și gurile Dunării Principatelor Române; **Congresul de la Berlin (1878)**, prin care Rusia prelua sudul Basarabiei de la România; **Conferința de pace de la Paris (1919)**, prin care era recunoscută internațional unirea Basarabiei, Bucovinei, Transilvaniei și apartenența Dobrogei istorice la România[1].

Războiul ruso-turc din 1877-1878 era penultimul dintre cele 12 războaie pe care Imperiul Rus și cel Otoman, rivali seculari care se băteau pentru dominația asupra Mării Negre, le-au purtat de-a lungul a patru secole, din 1568 și până în 1914.

De peste 30 de ani în Bulgaria, la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea, se făcea o propagandă permanentă, prin școli și cazărmi, în presă și asociații patriotice, în scopul de a pregăti generațiile la lupte și la jertfe pentru ceea ce se cheamă „Bulgaria Mare”[2]. Originea acestei „Bulgarii Mari” stă în protocolul nr. 1 al Conferinței ambasadarilor din Constantinopol (1876), la care se știe că România nu a fost consultată, unde se căuta să se înlăture un nou război între Rusia și Imperiul Otoman pe tema „spinoasei chestiuni a Orientului”. În preliminarile de la San Ștefano, încheiate la 3 martie 1878 și după aceea la Congresul de la Berlin (iunie-iulie 1878) „chestiunea orientală” a primit, cum era de așteptat, o soluție în unele privințe diferită de aceea proiectată la Conferința ambasadorilor, înainte de război.

[1] **Conferința de Pace de la Paris (1947),** care întărea dreptul de posesie a URSS asupra Basarabiei, realizat în urma anexării din 1940 și 1944; **Tratatul de Prietenie, Cooperare și Asistență Mutuală de la Varșovia; Acordul de Asociere a României la Uniunea Europeană**, document intrat în vigoare doi ani mai târziu. România depunea oficial cererea de aderare la Uniune în iunie 1995, iar în decembrie 1999, Consiliul European decidea deschiderea negocierilor de aderare cu România, alături de alte şase state. Oficial, negocierile au fost deschise la 15 februarie 2000. Consiliul European a reafirmat şi calendarul de aderare: aprilie 2005 - semnarea Tratatului de Aderare; 1 ianuarie 2007 - aderarea efectivă.

[2] Const. Moisil, C. Brătescu, *Propaganda pentru „Bulgaria-Mare” și „Dobrogea bulgărească”,* în „Arhiva Dobrogei”, Revista Societății pentru cercetarea și studierea Dobrogei, publicațiune trimestrială, vol. II, Nr. 1, ianuarie-aprilie, București, Tipografia „Convorbiri literare” 1919, p. 9.

https://biblioteca-digitala.ro

Astfel, României i s-a luat partea Basarabiei retrocedată prin tratatul din 1856 nesocontindu-se jertfele ei în războiul ruso-turc (1877-1878), convenția din 16 aprilie 1877 prin care Rusia îi garantează în chip formal „integritatea teritorială” (art. 2) și protestarea indignată a delegaților români M. Kogălniceanu și I.C. Brătianu în ședința Congresului din 19 iunie 1878, dându-i-se în schimb partea de nord a Dobrogei – veche posesiune românească și ea, – arenă a atâtor lupte pustiitoare în trecut, transformată într-o adevărată paragină de războiul ruso-turc care abia se terminsase[3]. Românii s-au împăcat, în cele din urmă, cu soarta ce li se crease de către marile Puteri europene și s-au aplecat cu tărie să întărească civilizația „noii lor achizițiuni, veche stăpânire a lui Mircea cel Bătrân și a lui Ștefan cel Mare”[4].

Cum o parte a Dobrogei a fost atribuită României, limitele Bulgariei în care a fost constituită în principat autonom nu mai corespundeau în totul celor proiectate la 1876, și nici nu cuprindeau pe toți bulgarii împrăștiați în peninsula Balcanică, în schimb, înglobau pe românii din Vidin și de pe tot cursul Dunării, cum și pe turcii, tătarii, grecii, găgăuzii și românii din Cadrilater (Partea de sud a Dobrogei istorice). Bulgarii au rămas nemulțumiți și socoteau că teritoriul lor nu este în întregime național-bulgăresc și că la San Ștefano și Berlin li s-a făcut o nedreptate.

Trebuie arătat că la Conferința ambasadorilor nu s-a discutat despre drepturile bulgărești, ci s-a urmărit asigurarea păcii îmtr-un moment când relațiile diplomatice ruso-otomane erau foarte încordate. Rusia nu se gândea la nicio autonomie balcanică, ci la un pas înainte către Constantinopol și Strâmtori.

Colonelul Kantargieff, care preda un curs de geografie la Școala de ofițeri din Sofia, în anul 1905, vorbește de trebuința ce simte Bulgaria de a avea pe Mare și pe Dunăre o puternică flotă îndreptată împotriva României, deoarece „Bulgaria are numai decât nevoie de biruință asupra României, ori de unde nu, – mai bine moartea!”[5].

În decembrie 1916, președintele Thomas Woodrow Wilson al Statelor Unite[6], ca lider al celei mai importante puteri neutre a lumii, a înaintat un plan pentru a pune capăt Primului Război Mondial cu o „pace fără victorie”. W. Wilson a cerut puterilor aliate și centrale să-și spună termenii pentru pace. În răspunsul lor la nota lui Wilson, puterile aliate au declarat: „Lumea civilizată știe că obiectivele Aliaților includ reorganizarea Europei, garantată printr-o așezare stabilă, bazată deopotrivă pe principiul naționalităților din dreptul pe care toate popoarele, indiferent dacă mici sau mari, trebuie să se bucure de securitate deplină și de dezvoltare economică liberă”. Francezii și britanicii nu aveau niciun interes să negocieze o pace fără victorie sau să acorde ceea ce W. Wilson numea autodeterminare propriilor popoare supuse. Cu toate acestea, erau dornici să folosească problema naționalității ca parte a campaniei de propagandă împotriva inamicilor lor. Această hartă din 1917, publicată în Marea Britanie, dar bazată pe surse germane

[3] *Ibidem,* p. 10.

[4] *Ibidem.*

[5] *Ibidem,* p. 11.

[6] Thomas Woodrow Wilson, cel de-al 28-lea președinte al Statelor Unite ale Americii și lider al Mișcării Progresiste, s-a născut la 28 decembrie 1856, în Staunton, Virginia, stat pe care l-a părăsit la un an după nașterea sa, tatăl său, un preot presbiterian, acceptând poziția de pastor în Augusta, statul Georgia, notează site-ul oficial al Bibliotecii prezidențiale și Muzeului „Woodrow Wilson”.

https://biblioteca-digitala.ro

prebelice, evidențiază diversitatea etnică și numărul mare de popoare, subiecte din populațiile puterilor alianței germane[7].

La sfârșitul anului 1917 și începutul anului 1918, s-au înmulțit acțiunile bulgare. Primul ministru Radoslavoff cerea ziariștilor, care simt și cugetă bulgărește, să nu dezarmeze în lupta pentru drepturile lor naționale. În ziarul vienez „Neue Freie Presse” oficialul bulgar amintit declara că se poate „constata ruina și sinuciderea României de pe urma politicii sale nenorocite” și pentru a declara că el, sub niciun cuvânt, nu-i va lăsa măcar o palmă din pământul „bulgăresc” al Dobrogei”[8].

Diplomatul D. Rizoff publica la Berlin, cu puțin timp înaintea morții sale, un „Atlas” ce conținea 40 de hărți etnografice, din diferite epoci și sub semnatura diferiților autori, ca să fixeze odată pentru totdeauna „granițele istorice, entografice și politice ale rasei bulgare”, dar a reușit cu multe din ele să demonstreze drepturile românilor asupra Dobrogei!

Socialistul bulgar Nicola Sacharoff declara la congresul de la Stockolm că este de acord cu disoluția păcii fără anexiuni și fără despăgubiri, dar cu o singură excepție: Dobrogea să fie ruptă de la România și încorporată Bulgariei, pentru că numai așa s-ar asigura o pace durabilă. Aducea ca argument acțiunea de la Babadag din 1917, unde autoritățtie militare bulgare de ocupație „au organizat un congres și au publicat un Memoriu, pentru a se declara sus și tare voința unanimă a locuitorilor dobrogeni de a fi trecuți sub părinteasca oblăduire bulgărească și de a se opune cu armele în mână unei eventuale reinstalări a dominației românești pe malul drept al Dunării”[9].

Un principiu de drept internațional public cere ca drepturile patrimonioale să fie respectate în tratatele dintre state care au ca rezultat dezmembrarea lor. Chiar tratatul încheiuat la București la 7 mai 1918, prin care Dobrogea era luată României și era dată Bulgariei, prevedea la art. 12 acest principiu, care ar fi putut să fie și subînțeles. Era important să se știe cui și în ce proporție aparținea, ca proprietate privată, solul Dobrogei, pentru ca să vadă și mai lămurit ce fel de țară s-a încercat a se deslipi de la România[10].

Organizarea originară a proprietății rurale dobrogene stă în legislația Imperiului Otoman, anume Codul proprietății funciare ottoman din 21 aprilie 1858, care are cinci tipuri de proprietate asupra pământului. Aceste categorii de proprietate se subîmpart la rândul lor după origine. Pamânturile „miriè” au, sub acest raport, o însemnătate covârșitoare, nu numai pentru că ele cuprind locurile de cultură, izlazurile, pădurile și toate domeniile ce nu sunt proprietate privată și nu au o destinație special, ci şi pentru că „toată proprietatea imobiliară rurală din Dobrogea veche și din Cadrilater era, sub dominațiunea otomană, proprietate „miriè” – domeniul statului, – ca atare a fost transmisă statului român și celui bulgar”[11].

[7] Sursa: Nationalities of the German Alliance. From the Allies' Peace Terms as Stated in their Reply to President Wilson's Note of 19th December 1916,
https://www.wdl.org/en/item/16808/#additional_subjects=Wilson%2C+Woodrow%2C+1856-1924

[8] Const. Moisil, C. Brătescu, *op. cit.*, p. 13.

[9] *Ibidem,* pp. 13-14.

[10] Idem, *Proprietatea imobiliară rurală din Dobrogea. Condiuțiunile ei juridice și chipul cum se stăpânește*, „Arhiva Dobrogei”, Revista Societății pentru cercetarea și studierea Dobrogei, publicațiune trimestrială, vol. II, Nr. 1, ianuarie-aprilie, București, Tipografia Convorbiri literare 1919, p. 47.

[11] *Ibidem,* pp. 48-49.

https://biblioteca-digitala.ro

Caracteristica acestei categorii de terenuri (care la origine fusese proprietate privată și s-a încorporat domeniului public în epoca marilor cuceriri) este că nuda lor proprietate – „rakkaba” – aparține fiscului și numai dreptul de folosință particularilor, prezentând astfel multe asemănări cu prorpietatea noastră emfiteotică sau embaticară. Deci nuda proprietate aparține statului, iar deținerea imobiliară miriè poate forma obiectul a diferite contracte și acte de dispoziție între deținători și terțiile persoane.

Legiuirile otomane s-au mențiunt și aplicat în Dobrogea veche trei ani și jumătate după alipire, până la 3 aprilie 1882, când promulgându-se legea pentru regularea proprietății rurale dobrogene, s-a stabilit chiar din primul ei articol principiul că pe viitor „proprietatea din Dobrogea, de orice nautră, se dobândește, se conservă, se transmite și se pierde conform legilor în vigoare în România din stânga Dunării”. Aceasta fiind una din cele mai însemnate consecințe pentru dezvoltarea economic, social și națională a provinciei transdunărene.

Toată economia legii stă în două măsuri, în jurul cărora se grupează celelalte dispoziții secundare: 1. desființarea „dijmei” prin răscumpărare, adică transformarea vechii detențiuni „miriè” în proprietate absolută; 2. vinderea domeniilor statului, în condițiuni avantajoase pentru cumpărători, spre a se putea coloniza cu plugari provincia pustiită de război[12].

S-au verificat cu registrele originare vechile titluri de detențiune – tapu-urile – de o comisie, la care s-a detașat un trimis al Arhivelor imperiale din Constantinopol și detentorilor care și-au pierdut titlurile li s-a permis să-și constituie altele, cu martori, înaintea tribunalelor. S-au făcut delimitările perimetrale ale satelor, în proporție cu populația lor, ținându-se seama și de extinderea lor viitoare, în aceeași proporție, izlaz comunal și pădure sau loc de plantație; s-a trecut la parcelare, individualizându-se fiecare lot fiecărui titular, în suprafața din titlul verificat și admis, și în sfârșit s-a vândut în loturi mici ,,de până la 10 hectare, micilor plugari și în loturi mari, până la 100 de hectare, celor care puteau face o cultură extinsă, dându-se de preferință dobrogenilor, fără deosebire de naționalitate. Pe când Bulgaria a legiferat mult o reformă în înțelesul adevărat al cuvântului, o reformă care nu a reuști să schimbe ceva din vechea organizare a proprietății. Administrația militară rusă de ocupație a legiferat și dispozițiile ei figurează încă în fruntea tuturor colecțiilor de legi funciare bulgărești[13].

„Când ne-am pornit în toamna anului 1918 din pământul de rezistență eroică al Moldovei iarăși către țărmurile Mării Negre, spre a ne regăsi căminurile părăsite, noi știam de mai înainte că vom afla multă jale și pustiu în frumoasa noastră provincie dobrogeană. Dar realitatea a întrecut cu mult așteptările noastre.

[…] rupture vremelnică a Dobrogei din trupul patriei-mame. Am trecut fluviul și lacrimi amestecate cu ură au răscolit sufletul nostru. Orașele noastre nu mai erau orașele însuflețite și pline de zvonul vieții de odinioară, ci ne priveau ca niște hârci uscate cu ochii scoși, din zidurile ruinate, din ferestrele și ușile oarbe, din ferăriile răsucite de dogoarea focului, din murdăria vremii așternută peste ele. Satele noastre nu mai erau satele mulțămite și fremătând de hărnicia zilelor de lucru și de bucuria zilelor de sărbătoare; ci multe din ele, cele mai multe, stau aproape pustii, ca niște cimitire învechite,

[12] *Ibidem,* p. 50.
[13] *Ibidem,* p. 51.

https://biblioteca-digitala.ro

cu albele și curatele căsuțe dărâmate, ele care erau cămine fericite de veteran, colonii de albine neobosite, puternice și întinse comune de vechi dobrogeni cu grai romanic. Și pe mulți dintre aceea care, prea legați de vatră, au rămas […] au răposat blajini sub mâini de fiară, sporind numărul martirilor pentru patrie. Am găsit ogoarele năpădite de burieni sălbatice, căminuri sparte, mii de orfani rămași pe drumuri, averile risipite și prăpădite, frigul și vânturile triste ale mării șuerând peste stepa pustiită printre ruine”[14].

Astfel se poate întelege că pe baza unei astfel de propagande antiromânești să apară bandele de comitagii ale lui Sarafoff și urmașii lui, întreținute din fondurile publice ale statului bulgar. În primul deceniu al secolului XX, „prusacii orientali”, cum se intitulau cu fală sub regele Ferdinand de Coburg, au început o propagandă din cele mai întinse și mai stăruitoare pentru „Bulgaria Mare” și „Dobrogea Bulgărească” în toate capitalele și în toate limbile europene[15].

După sfârșitul Primului Război Mondial, imperiile țarist, austro-ungare și otoman au fost dizolvate în conformitate cu principiul autodeterminării naționale și înlocuite cu state mai mici, transformându-se şi organizarea politică a Balcanilor. Germania a devenit și mai omogenă din punct de vedere etnic, deoarece a pierdut cea mai mare parte a teritoriilor sale locuite de polonezi, danezi și alte popoare minoritare[16]. Profesorul de geografie, sârbul Jovan Cvijić, și-a desfășurat cercetările „antropogeografice” care analizează influențele geografice asupra dinamicii etnice și culturale din Peninsula Balcanică. „Harta etnografică a Balcanilor”, publicată de Jovan Cvijić în 1918 la American Geographic Society of New York este un testament al diversității etnice, religioase și naționale a Balcanilor, dar arată și pierderile demografice pe care războiul le-a provocat în peninsulă.

După realizarea României Mari, Constanța este predestinată să ajungă unul dintre cele mai mari și frumoase orașe ale României[17]. De la limanul Nistrului și până la stâncile

[14] Idem, *După război*, în „Arhiva Dobrogei”, Revista Societății pentru cercetarea și studierea Dobrogei, publicațiune trimestrială, Vol. II, Nr. 1, ianuarie-aprilie, București, Tipografia „Convorbiri literare”, 1919, pp. 1-2.

[15] „Vizităm mai multe sate pe drumul nostru pe Dunăre. Casele sunt mici, iar oamenii își petrec o mare parte din timp în uși. Femeile coasă și tricotează pe străzi, și se învârt și își vântă lâna acolo. Îi vedem chiar frământând pâine pe străzi”. Frank George Carpenter, *Carpenter`s New Geographical Reader: Europe*, **Publisher:** American Book Company, 1924. Vezi și Frank G. Carpenter, *Europe – Carpenter`s New Geographical Reader*, **Publisher:** American Book Company, 1922. The Lower Danube – Roumania, p. 323 și următ. Idem, The Alps, the Danube, and the near east: Switzerland, Czechoslovakia, Austria, Hungary, Yugoslavia, Bulgaria, Rumania, Italy, Greece, Turkey. (Carpenter's world travels), Published by Doubleday, Page & Company, 1926.

[16] Conceptul sloganului propagandistic *Heim ins Reich* apare imediat după Tratatul de la Versailles. În Germania acest trat de pace din 1919 a fost considerat a fi o mare nedreptate. Practic milioane de germani au rămas fie în afara Austriei (resortisanți ai fostului Imperiu Austro-Ungar), fie în afara Germaniei (resortisanți ai Imperiului German). Astfel Tratatul de la Versailles a fost considerat o mare injustiție de către formațiunile politice naționaliste și ulterior de NSDAP, iar minoritățile germane din celelalte state au devenit o posibilă masă de manevră pentru naționaliști ajunși ulterior la putere. Emilian Dranca, *Heim ins Reich – o complexă și istorică promisiune mesianică. Mutarea germanilor din Bucovina în cel de al III-lea Reich*, în „Revista Philohistoriss”, Serie nouă, An III, Nr. 5, Iunie 2017, Lucrările Conferinţei Naționale PhiloHistoRiSs (3-5 noiembrie 2016), Universitatea „Babeş-Bolyai” Cluj-Napoca, Cluj-Napoca, Editura Argonaut, 2017, p. 212. (pp. 200-221) https://asphilohistoriss.files.wordpress.com/2017/07/revista-philohistoriss-nr3-iunie2017.pdf

[17] Actul unirii românilor din Transilvania, Banat, Crişana şi Maramureş cu România, pecetluit la Alba

https://biblioteca-digitala.ro

Caliacrei nu e loc mai potrivit pentru dezvoltarea unui port maritim românesc; nicăieri coasta mării și hinterlandul nu contribuie în chip mai leniscios la creșterea și înflorirea unui alt port decât la Constanța[18]. Va ajunge să lase în urmă marile porturi dunărene Galați și Brăila, și să rivalizeze cu portul Odessa[19].

Conferința de Pace de la Paris a început la 5/18 ianuarie 1919, având drept obiectiv dezbaterea noii configurații politico-teritoriale și rezolvarea complicatelor probleme economico-financiare rezultate din Primul Război Mondial[20]. În rândurile Aliaţilor existau disensiuni în ceea ce priveşte atitudinea ce urma să fie adoptată faţă de problema rusă. Preşedintele american W.Wilson şi premierul britanic D. Lloyd George declarau că Rusia a fost cheia situaţiei mondiale şi de aceea o pace nu poate fi durabilă dacă 150 milioane de locuitori ai săi vor fi într-o stare de confuzie haotică.

Delegația română la Conferința de la Paris, condusă de Ionel I.C. Brătianu, cerea respectarea «in integrum» a pactului încheiat în 1916 între România și puterile Antantei. Ionel Brătianu nu voia să cedeze nimic, nici în chestiunea autonomiei naționale, culturale și economice a minorităților din România, nici în chestiunea Cadrilaterului, a cărui cedare era cerută în schimbul recunoașterii Unirii Basarabiei. Chestiunile acestea el le considera „incompatibile cu interesele noastre superioare naționale și cu demnitatea țării". „În ajunul plecării lui Brătianu de la Conferință, unii englezi spun descoperit, că pentru Basarabia e necesar plebiscit. Aliații cochetează cu amiralul Kolceak, care pune condiția restabilirii vechilor granițe rusești[21]. Din România și Basarabia reprezentanții englezi primesc știri foarte proaste despre administrația basarabeană. Asta ne strică foarte mult. Cât privește francezii, aceștia între patru ochi ne dau dreptate, iar la ședințele oficiale ne lucrează"[22].

Iulia, a avut un puternic ecou în întreaga ţară. Impresionante au fost acţiunile de manifestare şi patriotism românesc în oraşele, târgurile şi satele din părţile Moldovei, Olteniei, Dobrogei şi Munteniei, ieşind în evidenţă cele de la Bucureşti, Iaşi, Craiova, Turnu Severin, Galaţi, Constanţa, Bacău, etc.

[18] Const. Moisil, C. Brătescu, *op. cit.*, p. 4.

[19] *Ibidem,* p. 5.

[20] La 8 ianuarie 1918, în sesiunea comună a Congresului american, președintele Woodrow Wilson, în încercarea continuă de a negocia un tratat de pace a prezentat „cele 14 puncte", un proiect ce viza restabilirea păcii în Europa după încheierea Primului Război Mondial.

[21] La 26 mai 1919 se încheie un acord între Puterile Aliate şi Kolceak, privind condiţiile conform cărora guvernul acestuia urma să fie recunoscut: 1) Recunoaşterea independenţei Finlandei şi Poloniei; 2) Soluţionarea problemelor referitoare la Estonia, Letonia, Ţările Caucazului şi regiunii Transcaspice, în consultare şi colaborare cu Societatea Naţiunilor; 3) În privinţa Basarabiei, „dreptul Conferinţei de Pace de a hotărî soarta părţilor româneşti ale Basarabiei va fi recunoscut". Cu toate acestea, neglijând protestele statelor independente dezlipite din Rusia ţaristă, la 12 iunie 1919, avea loc recunoaşterea *de facto* a guvernului Kolceak de către Puterile Aliate. Către luna aprilie 1919, în urma ofensivelor armatelor lui Kolceak din Siberia, s-a crezut în iminenţa prăbuşirii regimului sovietic. În atare circumstanţe, se pregătea recunoaşterea guvernului Kolceak. Octavian Țîcu, *1918-2018: O istorie necunoscută a Centenarului. Bătălia diplomatică pentru Basarabia (V): Recunoașterea lui Kolceak și rezistența lui Brătianu*,

https://moldova.europalibera.org/a/b%C4%83t%C4%83lia-diplomatic%C4%83-pentru-basarabia-(v)-recunoa%C8%99terea-lui-kolceak-%C8%99i-rezisten%C8%9Ba-lui-br%C4%83tianu/29849102.html

[22] Dorin Dobrincu, *1918-2018: O istorie necunoscută a Centenarului În mâinile inamicului. Prizonierii români la Centrali, 1916-1918 (XVI),* joi 22 august, 2019.

https://moldova.europalibera.org/z/20989/2019/8/22?p=18

https://biblioteca-digitala.ro

Amiralul Kolceak, în răspunsul său, a refuzat să anticipeze hotărârea Constituantei ruse care urma să fie creată pentru soluţionarea problemelor teritoriale din fosta Rusie și să sancţioneze „fărâmiţarea Rusiei fără voia ei”[23].

Amiralul Kolceak (în centru), împreună cu ofițeri britanici pe Frontul de Est din Rusia[24].

Atitudinea Franței viza nu Rusia, ci bolşevismul, conceput ca duşmanul comun atât al celor două popoare cât şi al civilizaţiei mondiale[25]. Ignorând realităţile, politica franceză s-a lovit de propriile contradicţii în momentul aplicării ei în practică. Pe de o parte, guvernul francez a protejat generalii ţarişti ruşi, al căror program era o Rusie unică şi indivizibilă, iar pe de alta, căuta adeziunea naţionalităţilor neruse care şi-au căpătat independenţa[26].

[23] Octavian Țîcu, *op. cit.*

[23] *Ibidem*.

[24]Sursa: Centrul de Cultură și Istorie Militară, Chișinău.
https://moldova.europalibera.org/a/b%C4%83t%C4%83lia-diplomatic%C4%83-pentru-basarabia-(v)-recunoa%C8%99terea-lui-kolceak-%C8%99i-rezisten%C8%9Ba-lui-br%C4%83tianu/29849102.html

[25] Teroarea roşie din anii 1918-1923 s-a soldat cu peste 2 milioane de victime, în mare parte martiri, torturaţi prin metode cekiste inimaginabile prin cruzimea lor pentru o minte sănătoasă (date spicuite din cartea „Teroarea roşie în Rusia în anii 1918-1923” editată la Berlin în a. 1924 scrisă de C.P.Mel’gunov, care a emigrat din Moscova în a. 1923, din informaţiile proprii, de asemenea, obţinute de la martorii oculari, preluate din reviste şi rapoartele scurte ale călăilor). Valeriu Dulgheru, *Crimele comunismului. Rădăcinile comunismului. Teroarea roşie. Teroarea stalinistă. Răstignirea Basarabiei*, Chişinău, Editura Tehnica Info, 2011, p. 7.

[26] Succesul bolşevicilor a dus la deturnarea idealurilor revoluţiei din februarie şi a transformat caracterul socialist-liberal al ei în unul comunist, a transformat tânara republică democrată într-o dictatură monopartită. A pus bazele Uniunii Sovietice proclamate în 1922, care a durat până la autodizolvarea sa din

https://biblioteca-digitala.ro

Punctul de vedere anglo-saxon avea să se impună în acel moment, în primul rând, dintr-un raţionament militar: devenise clar că forţele Antantei, debarcate la nordul Rusiei, pe litoralul Mării Negre şi în Extremul Orient erau insuficiente pentru o victorie asupra Rusiei Sovietice.

La 22 ianuarie 1919, preşedintele W. Wilson dădea citire în şedinţa Consiliului celor zece „Declaraţiei către grupările politice ruse”, în care invita toate grupările organizate care deţineau puterea politică sau controlul militar în Siberia sau Rusia Europeană să trimită reprezentanţii săi pe insula Prinkipo pentru tratative. Un rol important în înlăturarea acestor rezerve și în explicarea problemei Basarabiei a avut John Kaba și lucrarea sa „Descrierea politico-economică a Basarabiei” (Politico-economic review of Basarabia), publicată în limba engleză în vara anului 1919 la Paris[27].

Ca ofițer al armatei americane, căpitanul John Kaba[28] atrage atenție deosebită capacității de acțiune a armatei române, atât în estul țării, în Basarabia, cât și la vest, în Transilvania și Ungaria. „Armata română, notează Kaba, veghează la granițele civilizației, să o salveze de la distrugere, să salveze progresul de veacuri al omenirii de la umilitoare retrogradare, să salveze Europa și probabil restul lumii de soarta cea rea și mizeră ce a căzut pe nenorocita Rusie... că la marginea de apus a României, la râul Tisa aceeași români luptă împotriva Republicii bolșevice a lui Béla Kun”[29].

Vasile Stoica (1889-1959) a publicat la Pittsburgh în 1919 cazul pentru recunoașterea României Mari, care să cuprindă tot ceea ce a fost odată Dacia, vechea provincie romană în care românii își urmăresc limba și identitatea etnică[30].

1991. *Ibidem,* p. 66.

[27] Captain John Kaba, *Politico-economic review of Basarabia,* (Descrierea politico-economică a Basarabiei - traducere), United States Army, member of the Hoover Commission for Roumania, Paris, june 30, 1919.

[28] John Kaba s-a născut în Transilvania, dar familia sa a emigrat în Statele Unite la începutul secolului XX. Fiind ofițer în armata americană (era căpitan) și cunoscând la perfecție limba română, Kaba a fost atașat pe lângă Misiunea Americană de Ajutoare din Paris, de la 18 aprilie până la 29 iulie 1919. Octavian Țîcu, *Bătălia diplomatică pentru Basarabia (VIII): Misiunea lui John Kaba*, 18 aprilie, 2019, https://moldova.europalibera.org/a/b%C4%83t%C4%83lia-diplomatic%C4%83-pentru-basarabia-(viii)-misiunea-lui-john-kaba/29889585.html

[29] După sosirea sa la București, la 22 aprilie 1919, căpitanul Kaba este trimis în Basarabia cu misiunea de a supraveghea distribuirea ajutoarelor, în special produse alimentare pentru populație, trimise de armatele aliate și pentru a raporta asupra situației existente acolo. Ajuns la 30 aprilie la Chișinău, timp de două luni (până în iunie), acesta a trimis 120 de rapoarte, telegrame și note informative.

[30] Vasile Stoica, *The Roumanian Question: The Roumanians and their Lands, presents the case for a vastly expanded Romania, to encompass all of what was once Dacia, the ancient Roman province to which the Romanians trace their language and ethnic identity,* Pittsburgh, 1919.

https://biblioteca-digitala.ro

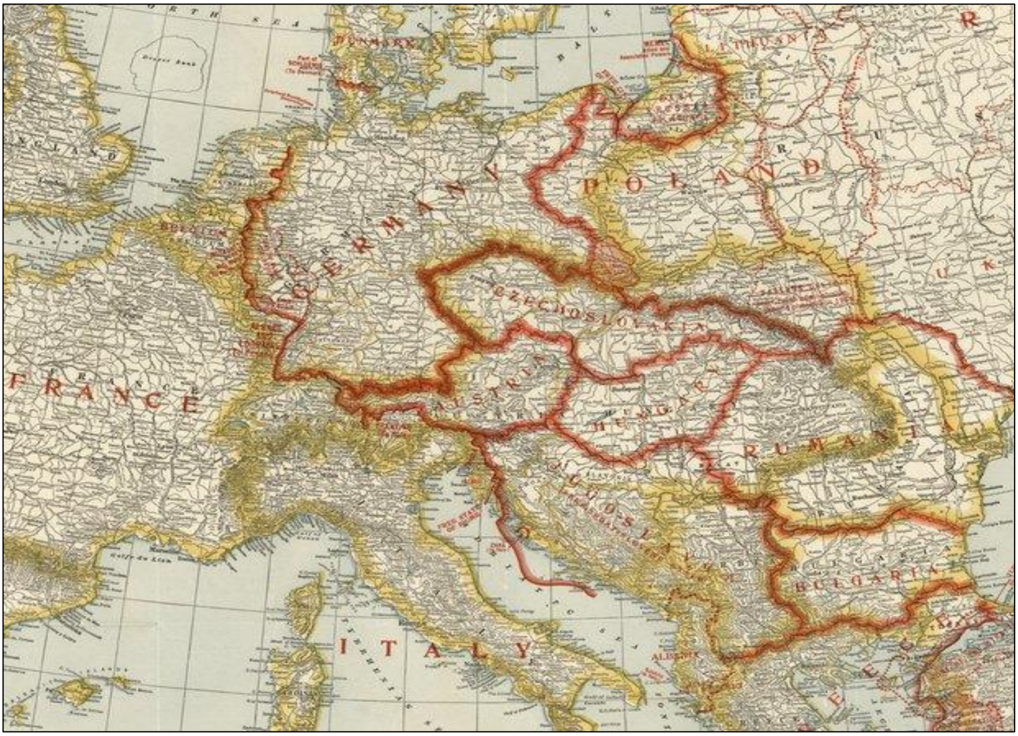

Harta publicată de National Geographic în 1920, în care se arată schimbările teritoriale din Europa aduse de Primul Război Mondial și au fost convenite la Conferința de Pace din Paris din 1919[31]. După cum este indicat în cheia din stânga jos a hărții, se folosesc diferite linii colorate să arate noi granițe politice așa cum s-a hotărât definitiv, noile granițe politice încă nedecise, teritorii supuse plebiscitului, teritoriile internaționale și granițele țărilor așa cum existau înainte de război[32].

Delegația Statelor Unite a creat un organism special – Inquiry Commission – pentru studierea problemelor teritoriale de la Conferință cu mult timp înaintea ajungerii la Paris. Comisia a colaborat în chestiunile românești cu Departamentul de Informații Politice al Foreign Office-ului britanic (Ministerul de Externe al Marii Britanii – n.a.), care era condus de Sir William Tyrel. Pe lângă colaborarea cu britanicii, comisia americană l-a consultat, în mai multe rânduri, pe cunoscutul geograf francez Emmanuel de Martonne. Americanii, ca și englezii, au susținut într-o primă fază, integritatea Imperiului Austro-Ungar și ideea creării unei federații balcanice. Problemele românești au fost analizate în cadrul secțiunilor privind monarhia dualistă, Balcanii și România. Asupra României au fost întocmite 13 rapoarte, comisia recomandând ca „România Mare" să includă următoarele teritorii: 1. Toată Basarabia rusă, care avea o populație predominant

[31] SUA nu au semnat Tratatul de la Versailles (1919) și nici nu au devenit membru al Ligii Națiunilor, adoptând o politică de izolaționism în perioada interbelică.

[32] Sursa: Map of Europe Showing Countries as Established by the Peace Conference at Paris, https://www.wdl.org/en/item/16805/#additional_subjects=Territorial+questions

https://biblioteca-digitala.ro

românească; 2. Regiunea populată de români a Bucovinei; 3. Toată Transilvania; 4. Circa 2/3 din Banat; 5. Restabilirea, cu o foarte mică modificare, a frontierei româno-bulgare existente după al doilea război balcanic (1913)[33].

Proiectul transferului populației era considerat ca fiind o soluție pentru aplanarea divergențelor din zonele de graniță. Exita un precedent în dreptul internațional între Turcia și Grecia după 1919. Astfel, printr-un acord semnat la Laussane a fost făcut posibil transferul de populație turcă din Grecia în Turcia iar populația de etnie greacă din Turcia a fost transferată în Grecia[34].

Aliații au condiționat admiterea Unirii Basarabiei cu România de cedarea de către aceasta a Cadrilaterului în favoarea Bulgariei. Experții americani Seymour, Coolidge, Lord și Johnson au atribuit cu toții Basarabia României. Din cauza primejdiei pentru pacea în Europa, chestiunea nu putea rămâne nesoluționată, deși nu eram în stare de război cu Rusia. Experții americani sugerau, că „dacă consimțim să dăm Basarabia României, poziția noastră privind Dobrogea se va întări. În prezent britanicii și italienii acceptă punctul de vedere al americanilor ca partea bulgară a Dobrogei să fie întoarsă de către România, dar declară că nu pot să ia un teritoriu de la o putere cu care Aliații nu sunt în război. În cazul Basarabiei ei au avut un punct de vedere contrar. Convenind cu ei în cazul Basarabiei cu condiția să accepte punctul nostru de vedere relativ la Dobrogea, am putea depăși obiecțiile de ordin tehnic în cazul Dobrogei și asigura soluția cea mai înțeleaptă a ambelor chestiuni”.

Această atitudine era prezentată în telegrama din 26 iulie 1919 a Comisiei pentru Problemele Române; textul cerea Secretarului de Stat, R. Lansing, să prezinte Președintelui W. Wilson hotărârea Comisiei teritoriale românești. Semnatarul acestei telegrame era diplomatul American Henry White (1850-1927), unul din semnatarii Tratatului de la Versailles. White aștepta instrucțiunile Președintelui Wilson asupra acestor două puncte de vedere, înainte ca poziția americană să fie prezentată în Consiliul Suprem, fiind de acord „că nici un teritoriu nu va fi luat de Conferință de la Rusia înainte ca să aibă un guvern ce s-ar ocupa de aceasta”. Afacerea „Cadrilater versus Basarabia” a fost discutată în cadrul Comisiei la 26 iulie 1919, maiorul Johnson sugerând că „ambele chestiuni pot fi ridicate de România, în același timp”, făcându-se aluzia că drepturile României asupra Basarabiei ar putea fi rezolvate prin „oarecare” concesii în Dobrogea. H. White admitea drepturile României asupra Basarabiei, dar propunea să folosească acest fapt pentru a întări poziția americană față de cedările în Cadrilater.

Delegaţii britanici şi italieni au acceptat punctul de vedere american ca partea bulgară a Dobrogei să fie luată de la România, dar declarau că nu pot să ia un teritoriu de la o putere

[33] Octavian Tâcu, *Bătălia diplomatică pentru Basarabia (XI): Poziția Marilor Puteri*, 12 mai, 2019, https://moldova.europalibera.org/a/b%C4%83t%C4%83lia-diplomatic%C4%83-pentru-basarabia-(xi)-pozi%C8%9Bia-marilor-puteri/29937492.html,

[34] Primul ministru britanic din epocă, Chamberlin, a considerat că acest precedent va împiedica izbucnirea războiului iar astfel a girat într-un fel (diplomatic) politica externă a Germaniei în privința germanilor din EstulEuropei și implict din Cehoslovacia în anul 1938. Emilian Dranca, *op. cit*, p. 213. https://asphilohistoriss.files.wordpress.com/2017/07/revista-philohistoriss-nr3-iunie2017.pdf

Apud. Wenzel Jaksch, *Deportation drama in Czecho-Slovakia the case of a dying people*, Publ. of the German Social Democratic Party, London, 1945 (Der Sozialdemokrat: special edition).

https://biblioteca-digitala.ro

cu care Aliaţii nu sunt în război. Însuși A. Tardieu, președintele Comisiei, declara delegației române, așa cum arăta Ion Pelivan, că România are la creditul său Basarabia, iar la debit semnarea tratatului cu Austria şi o mică concesiune bulgarilor în Cadrilater. Poziția delegației americane față de problema teritoriilor din spațiul rus, dar în mod special cea a președintelui Wilson, se va schimba radical în urma Memorandumului Coolidge, prezentat comisiei americane și aprobat de experți la 7 august 1919[35].

După semnarea, în decembrie 1919, a Tratatului de Pace cu Austria, a Convenției dintre România și cele cinci puteri aliate anexată tratatului, precum și a Tratatul de Pace cu Bulgaria, prim-ministrul Alexandru Vaida-Voevod, șeful noului guvern de uniune națională, a desfășurat în Occident o intensă campanie diplomatică, care a pavat drumul spre recunoașterea internațională a Unirii Basarabiei cu România.

Ministrul de Externe bulgar, Teodor Todorov, părăsind palatul primăriei oraşului Neuilly-sur-Seine (Franţa), după ceremonia de semnare a Tratatului de Pace.

[35] Octavian Țîcu, *Bătălia diplomatică pentru Basarabia (XI), op. cit.*

https://biblioteca-digitala.ro

ROMÂNIA ŞI PROBLEMA CADRILATERULUI

Ionuț Săraru

După câștigarea independenței, în 1877-1878, România și-a urmat consecvent politica adoptată în zona Balcanilor printre principalele obiective ale Bucureștiului fiind de a se menține echilibrul de putere la sudul Dunării și de a putea să ajute comunitățile de aromâni.

În Cadrilater şi chiar la sud de acesta, ţinutul era ocupat de un număr mare de turci, cei mai mulţi dispuşi să emigreze. Atribuită însă principatului autonom al Bulgariei, Dobrogea de Sud va fi împânzită cu elemente bulgare, absente aproape până atunci în regiune.

Bălcescu, mergând spre Constantinopol a întrebat mirat „unde-s bulgarii?", iar Carol I a mărturisit că până la Plevna n-a vorbit cu localnicii altfel decât româneşte. Erau voci care cereau tot pământul unde se auzea vorbă românească: Vidinul, Rahova, Şiştovul, Turtucaia, Silistra, Ostrovul şi tot malul dobrogean până la mare stăpânit cândva de legiunile romane ale strămoşilor noştri.

O statistică din 1850 în cazaua Balcic dădea în 84 localităţi doar 682 familii bulgare, iar în Bazargic în 89 de localităţi doar 930 familii bulgare. Iată deci cum populaţia bulgară a Cadrilaterului este sosită în zonă abia după 1878 din restul Bulgariei, Rusia, Turcia şi chiar România. Această stare de fapt au recunoscut-o şi savanţii bulgari P. Gabe, Miletici, care scriu că „populaţia bulgară din nord-estul Bulgariei şi mai ales cea din Dobrogea şi din ţinuturile Varna, Silistra şi Sumba provine în marea ei majoritate din sudul Bulgariei şi din regiunile muntoase ale Balcanilor". Etnograful austriac Kanitz a obsevat în călătoriile din 1866-1879 că aşezările bulgare sunt recente chiar şi în Varna, care era mai mult turco-tătară şi că populaţia românească formează majoritatea locuitorilor la Turtucaia[1].

Învăţătorul bulgar Raici I. Blăscov scria în 1868 că bulgarii din jurul Silistrei în satele Popina, Aidemir ,,vorbeau mai mult româneşte". Mai spunea că preoţii foloseau limba română în biserică iar în staul Calipetrovo toate cărţile bisericeşti erau româneşti, slavona era dispreţuită şi că doar el a început să cânte „Gospodi pomilui" în loc de românescul „Doamne miluieşte".

Vechimea românilor în Cadrilater e dovedită de faptul că în timpul stăpânirii turceşti biserica din Silistra şi Turtucaia era românească. Primele colonizări bulgare sunt din timpul războaielor ruso-turce de la sfârşitul secolului XVIII şi începutul secolului XIX, însă abia după 1878 ponderea lor creşte, populaţia Cadrilaterului la 1912 fiind de 48% turco-tătari, 43% bulgari, 2,3% români[2].

[1] https://glasul.info/2015/03/02/totul-despre-romanii-din-cadrilater/
[2] *Ibidem*.

https://biblioteca-digitala.ro

Pacea ale cărei negocieri au început la București la 17/30 iulie 1913, la Grand Hotel du Boulevard, punea încă o dată pe harta internațională capitala României și diplomația Regatului, fiind prima și singura pace semnată în București, prin care România a câștigat ceva[3].

Negocierile au însemnat de fapt pretenții teritoriale din partea învingătorilor, la care Bulgaria a trebuit să se conformeze automat, cu oarecare proteste nebăgate în seamă de statele victorioase. Astfel, lucrările au decurs foarte repede, reprezentanții statelor beligerante fiind toți prezenți.

Tratatul de Pace de la București a fost semnat la data de 28 iulie/10 august 1913, între România, Grecia, Muntenegru, Serbia și Bulgaria. O premieră internațională a păcii din 1913 a fost că a s-a încheiat fără prezența sau imixtiunea Marilor Puteri. Mai mult decât atât, prevederile păcii erau opuse intereselor unor Mari Puteri în zonă. Totodată, era prima pace din Balcani în câteva sute de ani, la negocierea și semnarea căreia nu participa Imperiul Otoman. Evenimentele din 1912-1913 au făcut parte din „chestiunea orientală" în această parte a lumii, fiind ultimul episod al acestui fenomen care dura de câteva sute de ani.

Bulgaria a fost nevoită să accepte condițiile impuse de inamicii săi. Înfrânt, fără vreun ajutor internațional real, guvernul bulgar nu a făcut altceva decât să accepte toate propunerile înaintate de aliați. Practic, aceștia au luat din teritoriile bulgare, unele proaspăt dobândite, alipindu-le țărilor lor. Toate aceste cesiuni au fost stabilite în cadrul unor întâlniri pe comisii, menționate în protocoale separate și ratificate ulterior de toți delegații prezenți[4].

Astfel, Bulgaria ceda României un teritoriu la sud de Dobrogea, cunoscut în istoria românească drept Cadrilater, datorită formei sale geometrice. Teritoriul avea aproximativ șapte mii de kilometri pătrați și o populație de 286.000 locuitori, dintre care o bună parte în trei orașe principale, Silistra, Turtucaia, Balcic. Proporțional cu eforturile de război, pierderile de vieți omenești și distrugerile cauzate, România profitase cel mai mult de pe urma păcii. Pe lângă teritoriul dobândit, prestigiul Regatului pentru intervenția decisivă în război urca pe noi culmi, iar semnarea păcii la București îi oferea de asemenea notorietate, victoria militară și diplomatică a României o erijau pe aceasta, din nou, în lider regional în tumultoasa zonă balcanică. Marile pierderi ale României au fost cauzate nu de lupte, ci de holeră. Epidemia a început la scurtă vreme după trecerea Dunării, din rândul populației civile bulgare, afectând puternic unele unități. Fără a cuantifica efectele, autoritățile române au trecut trupele înapoi în țară, la sfârșitul războiului, fără o carantină prealabilă, epidemia răspândindu-se în întreaga țară cu rezultate devastatoare în unele zone.

În urma încorporării noului teritoriu, România se asigurase de existența la sud de Dunăre a unui nou inamic, care va căuta revanșa cu proxima ocazie, una dintre marile probleme a păcii de la București era însă că trasase granițele fără a lua înconsiderare în mare parte etnia populațiilor vizate, statele urmărind mai mult expansiunea teritorială decît principiul naționalităților. A doua problemă a fost că umilința la care fusese supusă Bulgaria era de așteptat să provoace o reacție revanșardă cât de curând.

[3]https://www.academia.edu/31298610/Tratatul_de_pace_de_la_Bucure%C5%9Fti_din_1913_%C5%9Fi_consecin%C5%A3ele_sale_The_Bucharest_Peace_Treaty_of_1913_and_Its_Consequences_

[4] *Ibidem.*

https://biblioteca-digitala.ro

În pofida optimismului afişat de oficialităţile de la Bucureşti, teritoriul anexat de România în vara lui 1913 se va dovedi a fi o adevărată bombă cu ceas. Exista, în primul rând, o dificultate a recrutării personalului administrativ, a cărui activitate urma a fi îngreunată de proasta infrastructură rutieră şi de telecomunicaţii.

Nu doar din cauza sentimentelor minorităţii bulgare, cât mai ales a stării de furie şi revanşă pe care campania românească o provoacă în societatea bulgară există sentimentul că, în vara lui 1913, România a privat Bulgaria de şansa de a culege roadele jertfelor sale de pe câmpul de luptă. Încă de la aderarea Bulgariei la Tripla Alianţă, ea îşi rezerva dreptul să emită pretenţii teritoriale asupra României. Între august 1916 – noiembrie 1918, Bulgaria va ocupa Dobrogea întreagă în urma dezastrului românesc de la Turtucaia. Fermitatea atacului bulgaro-german, distanţa mare dintre diviziile româneşti dislocate în Dobrogea, slaba calitate a trupelor şi ofiţerilor români, precum şi nefuncţionalităţile colaborării militare dintre trupele române şi cele ruse, explică dezastrul de la Turtucaia. A fost nevoie de doar 36 de ore pentru ca această poziţie fortificată să cadă în mâinile bulgarilor. Şocul a fost imens: 28.000 de soldaţi au căzut prizonieri. Cuprinse de panică, autorităţile române decid stoparea ofensivei din Transilvania şi transferul unor trupe în Dobrogea. A fost o decizie dezastruoasă, care prevestea retragerea în Moldova. Turtucaia a devenit simbolul nepregătirii militare a României[5].

La 10 decembrie 1919, Victor Antonescu și Constantin Coandă au semnat, în numele României, Tratatul de Pace cu Bulgaria, prin care se reconfirmă frontiera româno-bulgară, fixată prin Tratatul de Pace de la București din 10 august 1913[6], tratat negociat în condiții dure, partea americană propusese trasarea în Dobrogea a unei frontiere etnice între România și Bulgaria. România a ratificat tratatul cu Bulgaria la 20 septembrie 1920.

Primele documente juridice ale organizării Cadrilaterului sunt Actele nr. 31359 din 10 octombrie 1913 şi 31478 din 11 octombrie 1913. Ele mandatau instalarea judecătoriilor de ocol, tribunalelor de judeţ şi mahomedane. Legea pentru organizarea Dobrogei Noi din 31 martie 1914 stabileşte prezenţa judeţelor Caliacra şi Durostor şi a organelor juridice definitive. Printre ele se numără judecătoriile de ocol, tribunalele de judeţ, tribunalele mahomedane (Silistra, Turtucaia, Bazargic, Balcic) şi Curtea de Apel din Constanţa, cu circumscripţii la Constanţa, Caliacra, Durostor şi Tulcea. Legea oferă cetăţenie română tuturor locuitorilor, iar cei ce nu doreau puteau „face declaraţiune de neacceptare în termen de un an de la promulgarea prezentei legi. Declaraţia se va face înaintea preşedintelui tribunalului domiciliului său, sau a judeţului care îi ţine locul. Cel care a făcut o asemenea declaraţie este considerat că nu a fost niciodată român"[7].

Între 1925 şi 1933 intră în ţară, conform estimărilor lui Nicolae Cuşa, 6.553 de familii cu 32.765 de persoane, stabilite în judeţele Durostor şi Caliacra. Conflictele dintre coloniștii aromâni și bulgari sunt prezentate sumar, evitând cauzele ce au declanșat violențele și ignoră motivele reale ale amenzilor și convocărilor, parte a procesului administrativ prin care autoritățile române încercau să stopeze colaborarea localnicilor cu

[5] Daniel Cain, *Cadrilaterul în relaţiile Româno-Bulgare (1913-1916)*, Academia Românã, Institutul de Studii Sud-Est Europene, Bucureşti, Nr. 3, 2017, p. 21.

[6] *Istoria Românilor*, vol. VIII, Editura Enciclopedică, București, 2003, p. 16.

[7] Limona Răzvan, *Populația Dobrogei în perioada interbelică,* Editura Semănătorul, 2009, p. 32.

https://biblioteca-digitala.ro

bandele de comitagii. Statul român decide să pună capăt împământenirii aromânilor şi desfiinţează Oficiul Naţional al Colonizării (1934) pe fondul migrației ilegale, a cererilor venite din ţară şi creşterii nemulţumirii localnicilor. Conform datelor existente, mișcarea populației dintre 1913 și 1938 implică așezarea a 20.000 de familii, dintre care 11.400 în Caliacra şi 8.400 în Durostor. Românii reprezentau 15% din populaţia Cadrilaterului în 1928 (50.000) şi 29% în 1938 (100.000), bulgarii 27,33% (123.000) şi 40% (150.000), iar turcii şi tătarii 41% (137.000) şi 26% (97.000)[8].

Informații importante despre cele două județe din Cadrilater, Caliacra și Durustor, sunt decrise în volumul II, Țara Românească, al Enciclopediei României, Editura Imprimeriei Naționale, 1938, lucrare elaborată sub conducerea profesorului Dimitrie Gusti și vor fi redate în rezumat, în limbajul vremii, pentru a nu altera informația și parfumul epocii interbelice.

Județul ***Caliacra*** *este asezat în colțul de S-E. al podișului Dobrogei, cu ieșire la țărmul Mării Negre și are o suprafață de 4.500 km². Și-a luat numele de la capul Caliacra, care însemna în grecește «stânca bună».*

Monumente istorice. Castelul regal din Balcic, reședința de vară a Reginei Maria printre terase și grădini fermecătoare, străbătute de ape, într-un decor silvestru, la marginea mării. Aici se află și ctitoria Reginei Maria, biserica Stella Maris, construită în cel mai pur stil bizantin, cu frescuri interioare de Demian, Cripta Sf. Nicolae de la Caliacra, mormânt al unui sfânt sau martir local, din primele veacuri ale creștinimului, Cetatea Dionysopolis , ale cărei ruine sunt îngropate sub orașul Balcic, Cetatea bizantină de la Caliacra, ale cărei ziduri străjuiesc încă și acum intrarea în promontoriu, Mausoleul de la Teke, în care este înmormântat sfântul musulman Hafus Baba – loc de pelerinaj pentru populația turcă.

După rezultatele provizorii ale recensământului din 1930, judetul Caliacra numara 166.588 locuitori. La data de 1 iulie 1937 cifra probabilă a populatiei judetului a fost de 183.293 locuitori. Față de populația numărată la recensământul din 1930 cifra aflată la 1 iulie 1937 reprezintă un spor natural de 16.705 locuitori în timp de 6 ani și jumatate, ceea ce corespunde unei creșteri medii de 10,0 %.

Ca și în trecut, regiunea păstrează aceeași înfățișare de mozaic de rase și neamuri omenești. Cu toate aceste discontinuități, transhumanța cunoscută din cele mai îndepartate timpuri, ne-a lasat o populație de mocani ardeleni, care nu s-au mai întors peste munți și pe care stăpânirea românească i-a gasit rezistând eroic, în mijlocul satelor turcești și bulgarești, în mijlocul unei populații compacte de musulmani peste care a început de-abia în secolul trecut să fie colonizată populația bulgară.

Populația românească e formată azi din coloniști Munteni, Macedo-Români, Banățeni și din mocanii veniți din Ardeal și se găsește răspândită în mod neregulat pe toată suprafața județului.

Județul Caliacra este eminamente agricol cu o suprafața totală de 450.000 ha.

Din suprafața arabilă a județului, marea proprietate deține 42.386 ha, adică 14,81%, iar mica proprietate 243.841 ha, adică 85,19%. Culturi agricole: porumbul,

[8] *Ibidem*, p. 48.

https://biblioteca-digitala.ro

grâul, orzul, secara. ovăzul, meiul, fasole, pepeni, rapiță, soia. Caliacra este județul cu cel mai mare număr de oi din țară, 266.317 (1935).

Economic, județul Caliacra are: 6 bănci (societați anonime), cooperative de credit (bănci populare) 29, cu 5.218 membri și cu un capital social vărsat de 10.103.028 lei, cooperative agricole de aprovizionare și vânzare în comun 5, cu 698 membri și cu un capital vărsat de 246.930 lei, cooperative de consum 5, cu 716 membri și cu un capital social vărsat de 699.677 lei. Mărfurile generale în valoare de 62.449 lei.

Județul Caliacra este străbătut de o retea de drumuri în lungime totală de 667 km 450 m, prin județ trecând 2 drumuri naționale, legând următoarele localităti: 1. Constanța – Bazargic – Frontiera; 2. Silistra – Bazargic – Balcic și de o linie secundară simplă de cale ferată de 72 km.

Stațiuni climatice, balneare și turism. Balcic – stațiune climatică, maritimă, situată pe Coasta de Argint, frumoasa așezare cu un caracter specific oriental, cercetată în special de pictori. Grădinile și palatul Reginei Maria cu ctitoria sa «Stella Maris», în stilul bisericei domnești de la Curtea de Argeș.

Ecrene – stațiune balneo-climatică maritimă, pe Coasta de Argint, cu cea mai mare și mai frumoasă plajă de pe litoral dar neamenajată.

După rezultatele provizorii ale recensământului din 1930, populația județului, de la 7 ani în sus este de 131.140 locuitori, din care 54,2% sunt știutori de carte.

Instituţii culturale. Fundatia Culturala Regală «Principele Carol» are cămine culturale în 25 de localități.

Conform rezultatelor provizorii ale recensamântului din 1930, din totalul locuitorilor județului 70,4% sunt ortodocși. Biserici şi lăcaşuri de închinăciune: 43 biserici ortodoxe (din care 3 grecești), 7 capele ortodoxe, 1 biserica romano- catolică, 1 armeneano-gregoriană, 134 geamii musulmane, 1 sinagogă.

Principalele aşezări

BAZARGIC – capitala judeţului, având o populație în anul 1930 de 29.938 locuitori.

BALCIC – comună urbană, port la Marea Neagră,

CAVARNA – comună urbană, port la Marea Neagră,

Judeţul Durostor este așezat în colțul S-V al Dobrogei, la cotul pe care-l face Dunărea spre Nord cu o suprafață de 3.226 km², judetul Deliormanului, adică al padurei încâlcite formată din stejari în asociație cu arțari, tei, carpeni, frasini și o serie de arbori, arbuști și ierburi de origină mediteranee. Pădurea se păstrează mai bine închegată, însă numai în părțile inferioare ale văilor, în sus și pe podiș ea luând din ce în ce mai mult aspectul tufișurilor din regiunea Mediteranei răsăritene. Pe lângă aceasta, colonizarile turcești și, mai târziu, bulgărești au creat întinse poiene înăuntrul acestei „păduri nebune”.

Județul Durostor și-a luat numele de la vechea cetate celtică, apoi romană, Durostorum, asezată pe malul drept al Dunării, pe locul Silistrei de azi. Ținutul făcea parte din Dacia Pontica și a fost domnit de regii barbari de pe malul stâng până la cucerirea romană. Pe lângă Durostorum, el cuprindea și o altă așezare importantă, Transmarisca (Turtucaia de azi).

Legatar al imperiului, Mircea cel Batrân a primit «Dârstorul» împreună cu întreaga Dobroge, de la ultimul ei duce bizantin Dobrotici, probabil român de origine,

https://biblioteca-digitala.ro

fiu al lui Dobrotă. El și urmașii lui au ținut Dârstorul până la batalia de la Varna (1444), când Vlad Dracul, domnul Țării Românesti, Ioan Corvinul, voevodul Transilvaniei și armatele creștine, pornite la cruciadă, fură înfrânți de Turci.

Pe teritoriul lui s-a dat în 1916 sângeroasa bătalie de la Turtucaia.

După rezultatele provizorii ale recensamântului din 1930, judetul Durostor număra 211.439 locuitori. La data de 1 iulie 1937 cifra probabilă a populației jud. Durostor a fost de 230.309 locuitori.

Economia județului Durostor este mai ales agricultura. Întinse suprafețe sunt cultivate cu fasole, pepeni si bumbac. În privința celei dintâi, judetul detine – ca suprafată cultivată – recordul printre județele țării. În privința pepenilor, el este clasificat al doilea.

Agricultura. Judetul ocupă o suprafată totală de 322.600 ha. Suprafața arabilă este de 209.172 ha., adică 64,83 % din suprafața județului.

Din suprafața arabilă a judetului, marea proprietate deține 8.632 ha, adică 14,13 %, iar mica proprietate 200.540 ha, adică 95,87 %. Culturi agricole: porumb, secară, grâu, orz, mei, ovăs, fasole, pepeni, dovleci, soia, tutun, bumbac.

Județul este caracterizat prin creșterea unui mare numar de bivoli (11.615) şi oi (213.363).

Prin județ trec două drumuri naționale, legând următoarele localităti:

1. Oltenița – Silistra – Constanța (Silistra – Turtucaia 66 km; Silistra – Ostrov = 9 km)

2. Călărasi – Silistra – Bazargic.

După rezultatele provizorii ale recensământului din 1930, populația județului de la 7 ani în sus este de 165.354 locuitori din care 38,5 % sunt știutori de carte.

Instituții culturale. Casa Școalelor și a Culturii Poporului întreține 8 cămine culturale și o societate muzicală adică în total 9 organizații culturale dintre care 6 au personalitate juridică.

În Silistra activează: Societatea de studii psihice si metapsihice din România, Muzeul «Pericle Papahagi», un ateneu popular, 2 cinematografe și 3 societați sportive.

Confesiuni. După rezultatele provizorii ale recensământului populației din 1930, din totalul locuitorilor județului 54,0 % sunt ortodocși.

Biserici și lăcașuri de închinăciune. 58 de biserici ortodoxe, o biserică armenească, 2 case de rugăciune adventiste, 145 geamii musulmane și 2 sinagogi.

Capitala jud. Durustor este orașul Silistra. Județul are 3 orașe: Silistra, Ostrov (comună urbană, mic port așezat pe malul drept al Dunării având 3350 locuitori (1iulie 1936), Turtucaia (comună urbană, port pe malul drept al Dunării, având o populație de 11693 locuitori (1 iulie 1936).

Oraşul Silistra avea în 1930, după datele provizorii ale recensământului din acel an, 17.415 locuitori. Cifra probabilă a populaţiei actuale (calculată la 1 Iulie 1937) este de 17.828 locuitori.

Industrie şi comerţ, 2 mori sistematice, 1 fabrică de pânzeturi de bumbac, 1 de pielărie, 1 de lumânări, 1 de săpun. Din întreprinderile de mai sus, Moara Fraţii Sideri are un capital investit de 18 milioane lei.

Instituţii de credit. Banca Naţională (agenţie), Banca Comercială, Banca Caliacra (sucursală), Banca «Durostor», Banca Ţăranilor din Durostor, Banca de Credit

https://biblioteca-digitala.ro

Dunărean, Banca «Niva», Banca Învăţătorilor, Banca Populară.

Învăţământ. Liceu de băieţi, Liceu de fete, Liceu comercial, 2 licee bulgare (unul de băieţi şi unul de fete), Şcoală de ucenici, 5 şcoli primare, 5 şcoli de copii mici.

Instituţii culturale. Societatea de studii psihice şi metapsihice din România are scopul de a populariza prin comunicări şi experienţe publice, nouile metode terapeutice în medicina modernă, ca psihoterapia, hipnoterapia şi psihoanaliza; şi de a studia fenomenele de ordin psihologic, fiziologic şi biochimic în legătură cu personalitatea umană.

Ateneu popular, Muzeul „Pericle Papahagi", 2 cinematografe, 3 societăţi sportive.

Ziare şi reviste. „Semănătorul român" (săptămânal), „Festival" (lunar), „Românul" (o dată la 2 luni), „Programul agricol", (trimestrial), „Haksor", (o dată la 2 luni).

Religie: Biserici şi lăcaşuri de închinăciune. 1 biserică ortodoxă, 1 armenească, 4 geamii musulmane şi 1 sinagogă.

Instituţii bisericeşti. Protopopiat ortodox, Muftiat musulman.

Îndată după semnarea Tratatului de la Bucureşti din 10 august 1913, Bulgaria decide să sprijine activitatea revizionistă la nivel politic, diplomatic şi cultural. O primă linie de acţiune implică dezvoltarea organizaţiilor formate din refugiaţi dobrogeni de origine bulgară, cunoscute sub termenul general de comitagii, ce trec înarmaţi graniţa pentru a jefui sau asasina militari, jandarmi şi civili români şi turci. În planul secund Statul Major al Armatei Bulgare urmăreşte plasarea unor reprezentanţi de încredere la graniţa cu Cadrilaterul, organizarea unui aparat special de informaţii, înarmarea comitagiilor şi a nucleelor de simpatizanţi din România, subordonând din punct de vedere militar Societatea „Dobrogea". Aceste organizaţii iredentiste au provocat introducerea şi permanentizarea stării de asediu, supravegherea etnicilor bulgari, urmărirea informativă şi arestarea persoanelor suspectate de propagandă şi spionaj. Activitatea informativă a Biroului de Siguranţă permite identificarea lor pe teritoriul Bulgariei, unde este menţionată Dunavsca Obştenstva (Societatea dunăreană) din Varna, formată din bulgari dobrogeni, majoritatea tineri dezertori, în curs de înrolare sau compromişi sub ocupaţie. Conform raportului, societatea avea scopuri diverse ce includeau „în primul rând să se ajute populaţiunea dobrogeană care din dificile împrejurări a emigrat în Bulgaria, să recruteze oameni special pentru propagandă în Dobrogea, să culeagă cele mai mici informaţii, scoaterea unui ziar sub denumirea Vulcanul Dobrogei care va publica ce se petrece cu populaţia bulgară din Dobrogea, cu bisericile şi şcoli". Pe de altă parte, documentele de arhivă circumscrise anilor 1919 și 1920 demonstrează campania de compromitere a administraţiei române în ochii opiniei publice în condiţiile în care cresc refuzurile bulgarilor şi lipovenilor de a efectua stagiul militar în Basarabia, plângerile împotriva lipsei de organizare a administraţiei române şi numărul dezertorilor în Bulgaria şi Rusia. Principalii suporteri ai activităţilor de spionaj şi sprijinire a comitagiilor au fost DRO (Organizaţia Revoluţionară Dobrogeană), subordonată formal PCdR-ului şi VDRO (Organizaţia Revoluţionară Dobrogeană din Interior), de orientare naţionalistă, ale căror scopuri vizau crearea de nemulţumiri, dezorganizarea ordinii de stat şi exploatarea situaţiei pentru a convinge Europa că populaţia locală optează pentru stăpânirea bulgară. Această alianță neortodoxă, dintre un partid naționalist și o grupare ce nega categoric valoarea istorică a națiunii, răspândeşte zvonuri şi

https://biblioteca-digitala.ro

instigări privind ocuparea Dobrogei de către bulgari sau ruşi, dezertarea regimentelor bulgare în Rusia bolşevică şi indiferenţa administraţiei române faţă de situaţia unei părţi a pescarilor lipoveni. Autorităţile locale au propus aplicarea unor legi speciale în Cadrilater, negocieri energice cu guvernul bulgar şi împroprietărirea locuitorilor români în masă, pentru a face față valurilor de violență soldate cu 18 morţi, 8 răniţi şi 400 jafuri. Pentru a restabili ordinea guvernul român decide să facă apel la naţionalismul aromânilor şi regăţenilor, colonizaţi în calitate de centură de apărare la graniţa cu Bulgaria. În special primii, folosiţi ca forţă de şoc împotriva comitagiilor, vor deveni ţinta a numeroase atacuri, soldate cu morţi şi răniţi printre adulți și copii[9].

Pe lângă măsurile administrative, prefecturile organizează conferinţe educative menite să întărească solidaritatea populaţiei şi să blocheze propaganda iredentistă. Această politică, datorată ministerelor Instrucțiunii Publice şi Internelor, pune sub semnul întrebării prezența a numeroși scriitori, ziarişti, conferenţiari şi activişti bulgari în Silistra, Bazargic și Cavarna. Prezența lor este considerată indezirabilă, în condițiile în care manifestările culturale și intrarea cărților, ziarelor şi revistelor în limba română erau interzise în comunele româneşti din ţinutul Vidinului şi Nicopolelui[10].

Pe fondul deteriorării situaţiei internaţionale, politica externă a României a avut drept obiective principale securitatea şi garantarea graniţelor. Regele Carol al II-lea şi o parte a politicienilor influenţi ar fi preferat să continue alianţa tradiţională cu Franţa, de care îi legau principii şi interese comune, a prevalat însă pragmatismul impus de prezenţa brutală a diplomaţiei sovietice şi germane. Lipsa de iniţiativă a Franţei şi Angliei în problema anexării Cehoslovaciei i-a obligat pe politicienii români să evite orice acţiune ce ar fi putut pune în pericol securitatea ţării, situaţia alunecând treptat pe panta cedărilor economice şi teritoriale.

În toamna anului 1939, diplomatul N. Petrescu Comnen, însărcinat cu misiuni diplomatice pe lângă Vatican, îi prezintă lui Grigore Gafencu, ministrul de Externe, o serie de știri și informații referitoare la soarta Cadrilaterului care circulau la Roma. În opinia sa, România trebuie să implice în negocieri celelalte țări balcanice și a limita cedările la județul Caliacra și un schimb de populație, păstrând județul Durostor și integritatea teritorială. Diplomaţia română a încercat să exploreze posibilităţile oferite de Înţelegerea Balcanică, discuţiile de la Jebel (19 septembrie 1939) dintre Grigore Gafencu, ministrul român de Externe şi Cinkar Marcovici, omologul său bulgar, vizând posibila intrare a Sofiei în alianţă în schimbul unor cedări teritoriale din partea României şi Iugoslaviei. Refuzul final al partenerilor de alianţă, de a consimţi la sacrificii comune de teritorii a anulat influenţa Înţelegerii, sabotată de pretenţiile Ungariei şi Bulgariei ce nu doreau să se implice în tratate contrare intereselor lor în regiune. Pe 2 iulie 1940 Regele Carol al II-lea s-a adresat direct lui Adolf Hitler, insistând pentru „o colaborare mai intimă cu Germania”, la care Führerul avertizează că România „nu va putea evita cedarea unor teritorii care sunt populate de unguri sau bulgari și nu de români”[11]. O delegaţie condusă de ministrul Victor Cădere vizitează Sofia în august 1940, propunând un schimb complet

[9] Limona Răzvan, *op. cit.,* p. 86.
[10] *Ibidem,* p. 58-61
[11] *Istoria Românilor*, vol. VIII, Editura Enciclopedică, București, 2003, p. 575-589.

https://biblioteca-digitala.ro

de populaţie şi o mică rectificare teritorială în favoarea Sofiei. Primul ministru bulgar Bogdan Filov condiționează schimbul de populație de cedarea întregii părți de sud a provinciei și menționează în treacăt propunerea Uniunii Sovietice de a avea o graniță comună cu Bulgaria, idee neluată în considerare câtă vreme partea română le satisfăcea cererile. Tratativele s-au desfăşurat la Craiova (19 august – 7 septembrie 1940) în prezenţa delegaţiilor conduse de Alexandru Cretzianu şi Svetoslav Pommenov ce semnează un Tratat, însoţit de un Protocol şi un Acord privind modalităţile de evacuare, schimbul de populaţie şi problemele financiare, pe 7 septembrie 1940.

Prim delegat la această întâlnire de la Craiova a fost Alexandru Cretzianu care, împreună cu alţi membri ai reprezentanței române, a fost primit de fostul ministru de Externe, M. Manoilescu, care însă nu le-a dat nici o instrucţiune specială, vorbindu-le de cedarea Cadrilaterului ca de o obligaţie impusă, căreia nu trebuiau să se opună. Delegaţia bulgară avea ca prim delegat pe fostul ministru de la Bucureşti şi Roma, S. Pimenov, iar al doilea delegat era juristconsultul Papazoff. Amândoi delegaţii înţelegeau şi vorbeau româneşte, dar convorbirile şi tratativele s-au dus în limba franceză, delegaţia bulgară fiind foarte optimistă, sigură că totul era doar o formalitate pentru i se „restitui" „Zlatna Dobrugea" (Dobrogea de aur). După prezentarea scrisorilor de acreditare şi citirea actelor introductive preliminare, s-a propus delegaţiei bulgare un aranjament teritorial care ar fi fost de natură să asigure liniştea, cruţând sentimentele şi demnitatea fiecăreia dintre popoarele vecine. S-a propus ca Silistra, cetate ce a aprținut termporar Ţării Româneşti în Evul Mediu să rămână României. De asemenea portul Cavarna şi Balcicul, din care românii făcuseră o staţiune de prim ordin, să ne rămână. Pretenţiile noastre au fost minime. În schimb, toată Zlatna Dobrugea revenea Bulgariei, şi în felul acesta se punea capăt pentru totdeauna litigiului care frământa opinia publică din cele două ţări vecine. Primul delegat bulgar, S. Pimenov, a răspuns însă că *înţelege punctul de vedere românesc, dar că el nu se poate abate cu nimic de la cele hotărâte definitiv la Berchtesgaden adică dictat în toată puterea cuvântului*. La poarta Palatului Jean Mihail (actualul Muzeu de Artă) din Craiova, unde se ţineau şedinţele, aşteptau cu groază rezultatele tratativelor, dobrogenii macedoneni, în număr de câteva sute. În ziua de 7 septembrie, când urmau să se termine „lucrările", ezitările justificate ale delegaţie române de a semna au fost spulberate de ordinul telefonic al noului conducător al statului, generalul Ion Antonescu, care a dat ordin să se iscălească „Tratatul", lucru ce s-a făcut imediat. Al. Cretzianu a înmânat scrisorile primului ministru bulgar. Acordul a fost semnat de Henri Meitani, membru al delegației, și nu de Alexandru Cretzianu, șeful părții române la tratative, cel din urmă refuzând categoric. La 13 septembrie 1940, Ion Antonescu a ratificat tratatul de cedare a sud-estului Dobrogei. Unii ofițeri ai armatei Române (de exemplu, generalul Argeșanu) s-au opus acestei retrageri și au organizat pe cont propriu o rezistență armată. Conducătorul rezistenței fiind însă arestat în cele din urmă din ordinele lui Ion Antonescu, bulgarii au reintrat în posesia acestei regiuni de 7.412 de kilometri pătrați şi 410.000 de locuitori relativ fără probleme.[12] În articolul 2 „înaltele părţi contractante declară în mod solemn frontiera stabilită între ele ca fiind definitivă şi perpetuă"[13], obligându-se să nu

[12] https://www.unitischimbam.ro/tratatul-de-la-craiova-1940/

[13] https://lege5.ro/Gratuit/g42dknrx/tratatul-intre-romania-si-bulgaria-semnat-la-craiova-la-7-

https://biblioteca-digitala.ro

mai formuleze orice altă pretenţie teritorială, iar articolul trei convine ca în termen de trei luni „cu începere de la schimbul instrumentelor de ratificare ale prezentului tratat, la schimbul obligatoriu dintre supuşii români de origine etnică bulgară din judeţele Tulcea şi Constanţa... şi supuşii români de origine etnică română din judeţele Durostor şi Caliacra”. În ceea ce priveşte imigrarea cetăţenilor din celelalte regiuni ale României şi Bulgariei s-a stabilit un termen facultativ de un an, condiţionat de prezenţa unui număr egal de locuitori la transferul reciproc, iar proprietăţile imobiliare rurale, aparţinând celor evacuaţi, urmau să fie echivalate bunurilor abandonate şi considerate proprietatea statului respectiv, conform art. 4[14]. Pe data de 13 septembrie 1940 s-a întrunit la Bazargic comisia mixtă româno-bulgară, condusă de generalii Potopeanu şi Gilcov, desemnată să supravegheze operaţiile de evacuare/ocupare a Cadrilaterului şi două subcomisii mixte, reprezentate de coloneii Dumitru Zamfirescu (Caliacra) şi Ioan Stânculescu (Durostor). Acordul prevedea o durată de 10 zile pentru evacuarea armatei şi administraţiei române. Retragerea s-a desfășurat în perioada 21-30 septembrie 1940, sub conducerea Marelui Stat Major, care a elaborat un plan pe patru etape, întărit de măsuri pentru respingerea unui eventual atac al armatei bulgare şi dotarea punctelor de trecere cu materialul fluvial necesar. Lor li se adaugă controalele menite să ușureze elaborarea tabelelor cu familiile bulgare şi avutul lor, precum şi identificarea celor ce ar dori să se sustragă evacuării.

Spre deosebire de retragerile din Basarabia şi Bucovina, marcate de haos şi incidente violente în Cadrilater, ea a decurs în mod normal, deoarece armata a avut timpul necesar elaborării şi implementării unui plan coerent, iar partea bulgară a evitat acţiuni similare cu cele din zonele ocupate de armata sovietică. În urma retragerii armatei române teritoriul a fost ocupat de trupe aparţinând Armatei a 3 Bulgare, condusă de general locotenent Ivan Popov, pentru ca la 21 octombrie 1940 guvernarea militară să fie înlocuită de administraţia civilă a unui district cu capitala la Turtucaia, încorporat Rusciucului. În acel moment existau 58.000 de români în judeţul Caliacra şi 59.000 în judeţul Durostor, respectiv 23.000 bulgari în judeţul Tulcea şi 26.200 în judeţul Constanţa. Autorităţile administrative şi instituţiile din Silistra au fost mutate la Călăraşi, iar cele din Bazargic la Slobozia, în jurul căreia au fost cazaţi şi locuitorii din Caliacra. Populaţia evacuată din Durostor a fost stabilită în satele din judeţul Ialomiţa, iar locuitorii din plasele Balcic, Şabla şi Casim între Tuzla, Mangalia şi Negru Vodă. În fiecare punct de trecere, port şi gară au existat ofiţeri şi cadre medicale însărcinate să ofere indicaţii, primul ajutor şi alimente, iar controalele vamale şi poliţieneşti intense vizau confiscarea metalelor preţioase, devizelor, animalelor şi cerealelor achiziţionate după 9 octombrie 1940. Cifrele indică evacuarea a 25.741 capi de familie cu 106.621 suflete, la care se adaugă un număr de 302 batoze, 204 tractoare, 172 locomotive, 2.185 vagoane grâu, 19.146 porci etc. Pierderile totale se ridică la 29.592 milioane lei, valoarea anului 1940, dintre care 26.680 milioane sunt trecute în contul refugiaților și 3.912 milioane în cel al statului[15]. Populaţia română din Cadrilater a abandonat 204.672 ha teren arabil şi 18.760 gospodării agricole, iar bulgarii din Dobrogea Veche doar 114.267 ha şi 11.774 gospodării, provocând un

septembrie-1940-precum-si-anexele-sale

[14] *Ibidem.*

[15] Limona Răzvan, *op. cit.,* p. 163-165.

https://biblioteca-digitala.ro

decalaj economic substanţial şi conflicte între noii veniţi ce doreau o împroprietărire egală în regiune. Din totalul evacuaţilor, 9.000 familii se stabilesc în judeţul Constanţa, 8.000 în judeţul Tulcea şi restul în diferite localităţi din Muntenia, Moldova şi Oltenia. În ciuda prevederilor rămân pe loc numeroşi români în Cadrilater şi bulgari în Dobrogea, ultimii contestând înscrierea pe listele de evacuare datorită achiziţionării unor adeverinţe false ce le atestau altă origine etnică sau fugind peste Dunăre, în Muntenia. În mai – iunie 1941 au fost organizate noi transporturi pentru circa 4.000 de români, pescari şi comercianţi din Turtucaia, Silistra şi Bazargic, cărora autorităţile bulgare le-au refuzat acordarea cetăţeniei şi un număr aproximativ egal de bulgari ce nu au reuşit să evite evacuarea, prin punctele de trecere de la Cernavodă, Ostrov şi Negru Vodă. Schimbul de populaţie s-a desfăşurat pe fondul restricţiilor de circulație impuse de război, abandonării recoltelor şi speculei cu produse de primă necesitate. Ele vor provoca scăderea valorii bunurilor imobiliare rurale şi sărăcirea unora dintre zonelor de destinaţie, incapabile să suporte numărul noilor veniţi. Refugiaţii s-au aglomerat în centrele de colonizare şi au suferit de pe urma frigului, foametei şi epidemiei de paludism izbucnită în lunile august – octombrie 1941. O parte dintre familii s-au refugiat temporar în alte zone, rămânând fără lot agricol şi locuinţă, iar cei bogaţi s-au mutat în sate mai mari, uitând să renunţe la bunurile imobiliare obţinute anterior. Lipsite de fonduri suficiente autorităţile locale s-au văzut depăşite în unele zone de situaţie, pe fondul conflictelor pentru proprietate şi abuzurilor funcţionarilor însărcinaţi cu rezolvarea problemelor. Soluţionarea problemei a revenit Oficiului Naţional de Colonizare ce începe lucrările de împroprietărire cu loturi de 5-10 ha şi casă sau 79 teren intravilan, folosind 176 de specialişti şi zilieri ce i-au permis să încheie recolonizarea în lunile martie – iunie 1948. Finalizarea lucrărilor a permis pe 18 mai 1948 identificarea şi măsurarea a 146.726 ha, dintre care s-au atribuit 117.115 ha, 10.161 gospodării şi 2.162 locuri de casă la 12.868 capi de familii şi 6.343 ha la instituţii de stat, restul intrând în categoriile teren disponibil (19.034 ha), improductiv (3.328 ha) şi în litigiu (906 ha)[16].

Tratatul de la Craiova din 7 septembrie 1940 a rezolvat problemele de natură teritorială dintre România şi Bulgaria, dar a afectat statutul social şi economic al românilor ce şi-au pierdut averea şi poziţiile obţinute de-a lungul a 27 de ani de muncă în Cadrilater. De asemenea a fost șubrezită poziția administrației locale, confruntată cu probleme imposibil de rezolvat într-un timp scurt și încrederea în opțiunile regelui Carol II, acuzat de slăbirea României și lașitate în fața presiunilor străine. Indiferent de motivațiile care au stat în spatele cedărilor teritoriale din 1940, Dobrogea a suferit o lovitură puternică ce va bloca evoluția ei politică și economică ascendentă, antrenând o decădere vizibilă pe fondul desfășurării celui de-Al Doilea Război Mondial și pătrunderii armatelor sovietice.

Concluzii: Bulgaria, în prima jumătate a secolului al XX-lea a avut în permanență nostalgii și veleităţi imperiale, pretindea mari anexiuni, acolo unde Grecia şi Serbia se simţeau mai îndreptăţite etno-strategic. În plus, în acele teritorii disputate, erau nu numai bulgari, sârbi şi greci, ci şi multe alte minorităţi ca musulmani, cuţo-vlahi sau aromâni, aceştia din urmă cei mai expuşi la asimilare. Diferendele şi ciocnirile minoritare

[16] Limona Răzvan, *op. cit.*, p. 232-248.

https://biblioteca-digitala.ro

transformau Peninsula Balcanică, după alungarea stăpânirii turceşti, într-un „butoi cu pulbere“. Cu o privire strategică de larg orizont, Bucureştiul se arată îngrijorat de veleităţile imperiale ale Bulgariei prin care se contesta însăşi posesiunea lui asupra Dobrogei. De aici intervenţia militară constând într-o demonstraţie de forţă până la Sofia, silind Bulgaria la capitulare şi, apoi, la pacea de la Bucureşti, iulie 1913. Ca urmare, Cadrilaterul, în limite mai mici, constituind judeţele Durostor şi Caliacra, era integrat României.

De subliniat că marile puteri vegheau asupra acelor desfăşurări şi decizii ce nu contraziceau interesele Germaniei şi Austro-Ungariei, cu ascendenţă asupra centrului şi sud-estului continentului. Cadrilaterul românesc, în anii 1916-1918, când România lupta împotriva Puterilor Centrale, era redat Bulgariei, aliatul acestora, dar el revenea la matca românească pentru întreaga perioadă 1919-1940, pentru că Primul Război Mondial fusese câştigat de puterile Antantei (Franţa, Marea Britanie şi SUA). Smulgerea Cadrilaterului de la România a fost efectul unui alt dictat extern, în 1940, al puterilor totalitare întruchipate de Hitler şi Stalin. Învingând pe Hiler în Al Doilea Război Mondial, alături de Marea Britanie şi SUA, Stalin recompensa Bulgaria cu acelaşi Cadrilater, pedepsind România pentru că luptase pentru eliberarea Basarabiei. Legitimitatea apartenenţei acestei zone de hotar unei părţi sau celeilalte, evaluările istoricului trebuie puse pe temeiul principiului naţionalităţilor, potrivit căruia s-au constituit naţiunile mici în secolul al XIX-lea în România şi Bulgaria deopotrivă. În acest sens, se cuvine menţionat că diferite părţi rupte din trupul lor etno-lingvistic s-au aflat sub dominaţii străine multiple. În acel lung răstimp, plămada lor naţională a fost afectată şi întârziată mult de dominaţii şi rivalităţi între marile puteri ce-şi disputau spaţiul lor etno-lingvistic, cu deosebire prin colonizări de populaţii, prin afectarea culturii, religiei şi tradiţiilor, într-un cuvânt de pervertire a identităţii etno-lingvistice. Ca atare, nu se poate susţine – cum procedează istoriografia bulgară – că Dobrogea cu întregul litoral ar fi o moştenire legitimă a Bulgariei moderne, întrucât ar fi fost în componenţa fie a primului ţarat bulgar, secolul VII şi următoarele, fie Imperiului vlaho-bulgar al Asăneştilor, câteva decenii din secolele XII-XIII. Alte secole în şir, Dobrogea a fost stăpânită de diverşi despoţi şi populaţii nord-pontice de origine asiatică, printre care cumani, tătari, turci, slavo-români, greci etc. Abia la finele secolului al XVIII-lea şi în prima jumătate a celui următor, în urma războaielor victorioase împotriva Porţii, Rusia coloniza efective importante de bulgari nu numai în Dobrogea, ci şi în sudul Basarabiei, spre a altera dominaţia excesivă în această zonă întinsă a populaţiei musulmane, turci şi tătari. Românii, dacă ar invoca istoria, pot porni înaintea bulgarilor de la daco-romani, Bizanţ, moştenitorul Romei în orient, îndreptăţiţi să amintească chiar Imperiul valaho-bulgar, cu conducători din spiţa lor etnică, Asăneştii. Dar mai importante ar putea fi pentru istorici faptul că, începând cu secolul al XIV-lea, întemeietorul Ţării Româneşti independente, Basarab, şi-a întins limitele statului până la gurile Dunării, stăpânind şi o parte din sudul Moldovei, aşa-numitele „părţi tătăreşti“, care au fost denumite Basarabia. Întinderea suveranităţii Ţării Româneşti sub Mircea cel Bătrân ajungea până la „Marea cea Mare” (Marea Neagră), inclusiv cu zona fortificată „Dârstor“ (Silistra)[17].

[17] file:///C:/Users/User/Downloads/Argesis-18-Studii-si-comunicari-Muzeul-Judetean-Arges-2009_377.pdf

https://biblioteca-digitala.ro

În epoca interbelică, Cadrilaterul a fost o puternică sursă de încordare a relaţiilor româno-bulgare. România, ca stat naţional, având atunci în cuprinsul ei un număr relativ însemnat de minorităţi, are în Bulgaria un adversar tenace şi neclintit în acţiunea de a o destabiliza în zona Cadrilaterului mai întâi, dar şi în Dobrogea în general. Sofia, făţiş sau subteran, foloseşte etnicii bulgari din regiunea de frontieră ca agenţi iredentişti. O bună parte din ei sunt impulsionaţi şi puşi în mişcare pe calea unor proteste prin infiltrarea la frontieră a unor cete de comitagii, aceştia din urmă recurgând la violenţe, încăierări şi chiar crime împotriva unor reprezentanţi ai autorităţilor, cetăţeni obişnuiţi, dar şi împotriva aromânilor stabiliţi în zonă, odată cu transferul de populaţii survenit în întreaga Peninsulă Balcanică după războaiele din anii 1912-1913. „Teroarea” comitagiilor era şi un fel de presiune asupra conaţionalilor „colaboraţionişti“, adică acei etnici bulgari resemnaţi cu stăpânirea statului român[18]. Este greu de înţeles pentru ce Bulgaria a făcut din acel litigiu mărunt de la frontiera cu România un punct nodal al facţiunii ei externe. Explicaţia o găsim în gândirea oamenilor politici bulgari ai timpului, apăsaţi de o moştenire imperială pe care şi-au imaginat că ar putea s-o recupereze, ceea ce nu era realist. Fuseseră probabil influenţaţi şi de modelul românesc transpus în România Mare. Cazul Bulgariei este însă diferit de cel românesc. Unitatea naţiunii române în spaţiul ei etnic nu s-a realizat prin cucerire, ci cu totul diferit. În Evul Mediu, românii nu şi-au pierdut statalitatea, cum a fost cazul bulgarilor. Principatele Ţara Românească şi Moldova, chiar dacă erau sub suzeranitatea sultanului, erau un focar naţional-identitar care, în etape, a deschis o epocă de unitate statală, începută în 1859 şi desăvârşită în 1918 prin crearea Statului Național Unitar Român.

[18] *Ibidem.*

https://biblioteca-digitala.ro

O POLEMICĂ ISTORIOGRAFICĂ SUSŢINUTĂ DE COLONELUL RADU R. ROSETTI PRIVIND GRANIŢA DE VEST A ROMÂNIEI ÎN ANUL 1918

Constanţiu Dinulescu

Reprezentant de frunte al generaţiei care a înfăptuit România Mare, generalul Radu R. Rosetti a activat timp de 27 de ani în armata română, parcurgând toate treptele ierarhice, de la sublocotenent la general. În acelaşi timp, s-a afirmat ca un promotor al ştiinţei istorice, culturii şi educaţiei naţionale, pe care le-a servit cu profesionalism, devotament şi verticalitate morală, drept pentru care i s-a conferit fotoliul academic al Secţiunii Istorice, de către cel mai înalt for ştiinţific al ţării, Academia Română.

Generalul Radu R. Rosetti este personalitatea cea mai reprezentativă a istoriei militare din perioada dintre cele două războaie mondiale, opera sa istorică, peste 100 de lucrări – studii, articole, note, comunicări şi recenzii - însumând un material documentar valoros, prin interpretările şi clarificările aduse în unele probleme controversate ale istoriei noastre militare. Exeget prodigios şi perseverent al istoriei militare româneşti, Radu R. Rosetti este şi un deschizător de drumuri în acest domeniu; a introdus în circuitul ştiinţific izvoare inedite, cu ajutorul cărora a supus unei cercetări riguroase, corespunzătoare exigenţelor ştiinţei moderne, arta militară a românilor în evoluţia ei istorică.

Demersul nostru ştiinţific, de relevare a concepţiei istorice şi de încercare de a-l încadra pe Radu R. Rosetti în tabloul complex şi uneori contradictoriu al istoriografiei româneşti are un caracter preliminar, ce urmăreşte stabilirea unor repere absolut necesare pentru o abordare coerentă şi cuprinzătoare a operei sale istorice.

Am pornit în cercetarea operei sale istorice de la principiile care l-au călăuzit pe Radu R. Rosetti în investigarea şi redarea evenimentelor istorice: *„Am învăţat* – spunea istoricul în *Discursul de recepţie la Academia Română – că mai ales scrierea istoriei, adevărul, adevărul aşa cum îl vezi sincer, trebuie arătat, oricât ai lovi printr-aceasta în ideile admise, în prejudecăţi, în interese de clasă ori în legături de rudenie sau de prietenie”*[1]. Este aceasta o profesiune de credinţă, care însoţeşte ştiinţa istorică din antichitate, de la celebrul *sine ira et studio* invocat de Cornelius Tacitus şi până în zilele noastre, când istorici ca Charles Seignobos[2] sau Florin Constantiniu[3] au fost stăpâniţi de

[1] General Radu R. Rosetti, *Gânduri despre vitejie în trecutul românesc*, discurs rostit la 27 mai 1935 în şedinţa Solemnă a Academiei Române, în *Discursuri de recepţiune*, LXV, 1935, p. 3.

[2] Charles Seignobos, *Histoire sincère de la nation française*, Paris, 1933.

[3] Florin Constantiniu, *O istorie sinceră a poporului român*, Bucureşti, Editura Univers Enciclopedic, 1997.

https://biblioteca-digitala.ro

aceleaşi considerente în scrierea istoriei.

Lucrările lui Radu R. Rosetti n-au fost valorificate integral, o analiză atentă şi aprofundată a operei sale neexistând încă în literatura de specialitate.

Majoritatea istoricilor care au cercetat epoca modernă şi contemporană a României au folosit bogăţia informaţiilor din lucrările generalului Rosetti. Dar o abordare analitică şi cuprinzătoare a metodei sale de investigare a trecutului, a mijloacelor folosite, a concepţiei istorice precum şi a circumscrierii operei sale la o anumită tendinţă istoriografică nu a fost, din păcate, întreprinsă. Referirile permanente ale istoriografiei noastre la sinteza lui Rosetti, intitulată *Istoria artei militare la români până la mijlocul veacului al XVII-lea*, tind să estompeze importanţa celorlalte scrieri ale istoricului militar.

Faptul că opera istorică a generalului Radu R. Rosetti trebuie valorificată şi publicată în integralitatea sa este o necesitate susţinută, între alţii, şi de regretatul Cristian Popişteanu, care afirma că *„una dintre multele îndatoriri ce rămân a fi împlinite este şi aceea de a-i aduna laolaltă întreaga moştenire istoriografică şi de a i-o însoţi de o adâncă înfăţişare a vieţii”*[4]. Acest deziderat trebuie împlinit, deoarece atât pe plan intern cât şi extern numele unui asemenea valoros istoric este prea puţin cunoscut, iar unele lucrări recente[5] îl omit pe nedrept din enumerarea istoricilor perioadei interbelice.

Pentru a descifra concepţia şi metodologia istorică profesată de Radu R. Rosetti trebuie să facem de la început precizarea că intenţia noastră este să identificăm etapele parcurse de autor şi să-l raportăm la contextul istoriografic al timpului său. Intenţionăm, de asemenea, să lansăm o ipoteză de lucru privind posibila integrare a istoricului militar într-unul din curentele istoriografice ale vremii sale, asumându-ne pentru aceasta riscurile argumentaţiei din capitolele acestei lucrări.

Deşi în ultimii ani, prin strădania unor valoroşi istorici[6], s-au publicat monografii dedicate unor mari personalităţi contemporane ce au avut legături directe cu istoricul militar, istoriografia noastră resimte încă lipsa unei analize realiste şi coerente privitoare la viaţa şi activitatea şi altor reprezentanţi de seamă ai spiritualităţii româneşti. În această situaţie se află şi generalul Radu R. Rosetti, a cărui viaţă şi operă trebuie supuse unei riguroase cercetări şi unei îndreptăţite reaşezări valorice, urmate firesc de editarea sau reeditarea scrierilor sale. Un început benefic a fost întreprins deja de cercetătoarea Maria Georgescu[7], care a reuşit să publice cel de al treilea volum de *Mărturisiri* aparţinând generalului Rosetti, unde autorul evocă o importantă perioadă, anii 1914-1919[8].

[4] Cristian Popişteanu, *Radu R. Rosetti, alte pagini de jurnal*, în revista „Magazin istoric”, Serie nouă - martie, 1990, pp. 37-38.

[5] P.E. Michelson, *Inter-War Romanian Historiography in Transition*, în „Études d´Historiographie”, ediţie Lucian Boia, Bucureşti, 1985, pp. 227-239; Frederick Kellogg, *O istorie a istoriografiei Române,* Institutul European Iaşi, 1996, traducere de Laura Cuţitaru, Prefaţă de academicianul Al. Zub - vezi recenzia lui Dorin Dobrincu în Anuarul Institutului de Istorie şi Arheologie Istorie Iaşi, XXXIII, 1996, pp. 407-409 - care semnalează şi unele inadvertenţe şi greşeli de tipar, acestea nescăzând cu nimic din valoarea lucrării.

[6] Vezi monografiile publicate de Anastasie Iordache, *Ion Ion C. Brătianu*, Bucureşti, Editura Albatros, 1994; Ioan Scurtu, *Regele Ferdinand*, Bucureşti, 1991; Ioan Opriş, *Alexandru Lapedatu în cultura românească*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1996.

[7] General Radu R. Rosetti, *Mărturisiri (1914-1919),* Ediţie îngrijită, studiu introductiv şi note de Maria Georgescu, Bucureşti, Editura Modelism, 1997.

[8] C. Dinulescu, Recenzie la volumul *Mărturisiri (1914-1919),* de General Radu R. Rosetti, extras din

https://biblioteca-digitala.ro

Cercetător neobosit al documentelor trecutului românesc, generalul Radu R. Rosetti se numără printre cei mai reputaţi istorici militari ai noştri. Reprezentant de frunte al istoriografiei româneşti, autor a peste 100 de studii, articole, note, recenzii şi comunicări, a fost considerat, în perioada dintre cele două războaie mondiale, de comunitatea istoricilor personalitatea cea mai reprezentativă a istoriografiei militare româneşti.

Istoriografia militară românească a fost unul dintre domeniile fecunde ale perioadei interbelice, trecutul nostru istoric fiind o sinteză semnificativă şi cuprinzătoare a comportamentului ostăşesc al românilor, al caracterului nonagresiv al acţiunilor militare. *„Poate n-am găsit în Europa* – nota el – *un al doilea popor, care să aibă a se mândri cu isprăvile sale militare ca poporul nostru, ale cărui biruinţe multe şi înfrângeri şi putere să se fi înscris nu în războaie de ofensivă şi de subjugare a vecinilor săi, ci pentru apărarea moşiei şi a legii"*[9].

Numeroase studii şi lucrări de istorie militară naţională au publicat, alături de Radu R. Rosetti, şi alte nume cu autoritate ştiinţifică: Al. Atanasiu, R. Băldescu, V. Nădejde, A. Nasta şi alţii.

Studierea operei generalului Rosetti presupune o anumită clasificare, propusă de renumitul istoric francez Eric Muraise: *„Reţetele doctrinare sunt domeniul propice al scriitorilor militari, care pot fi împărţiţi în patru categorii. Profesorii, ataşaţi în modul necesar la ortodoxie, nu contribuie decât în mod accesoriu la evoluţia gândirii militare* [...]. *Practicienii războiului care concep şi aplică o doctrină, istoricii analişti îi constată efectele, istoricii de sinteză care îi fac bilanţul sunt, dimpotrivă, factori ai evoluţiei ei"*[10].

Radu R. Rosetti a fost, pe rând, profesor în învăţământul militar[11], practician[12] al războiului în prima conflagraţie mondială şi nu în ultimul rând personalitatea cea mai reprezentativă a istoriei militare[13] româneşti în perioada dintre cele două războaie, unul dintre puţinele exemple care a îmbinat într-un mod armonios, cu totul special, aceste calităţi identificate de istoricul francez menţionat.

În lucrările sale, Radu R. Rosetti a abordat o tematică largă, care se întinde pe trei mari perioade: epoca medievală, cuprinzând lucrările istoricului militar referitoare la războaiele purtate de ţările române şi rolul unor domnitori reprezentativi ca Ştefan cel Mare, Mihai Viteazul, Matei Basarab, Vasile Lupu; epoca modernă, exprimată prin momentele sale reprezentative – revoluţia română din 1848-1849, Unirea Principatelor şi Independenţa; epoca contemporană, cu referire la Primul Război Mondial.

Izbucnirea Primului Război Mondial a diminuat în mod obiectiv preocupările istoricului militar de a-şi continua cercetările, deoarece, fiind ofiţer activ, a participat pe front la marile bătălii ale armatei române din vara anului 1917, unde pentru faptele sale de eroism a fost decorat cu cea mai înaltă distincţie militară, Ordinul Mihai Viteazul[14].

„Revista istorică", Serie nouă, tom IX, 1998, Nr. 1-2, ianuarie-februarie, pp. 105-107.

[9] ***, *Enciclopedia României*, vol. 1, Bucureşti, 1938, p. 716.

[10] Eric Muraise, *Introduction à l'histoire militaire,* Ch. Levanzelle, Paris, 1930, p. 30.

[11] Biblioteca Academiei Române, Arhiva Radu Rosetti (în continuare se va cita BARARR), *IX, varia 62,* f. 59.

[12] Arhivele Militare Române, *Fond Direcţia personalului...*, f. 35-38.

[13] *Enciclopedia istoriografiei româneşti*, Bucureşti, 1978, p. 258; *Istoria gândirii militare româneşti,* sub direcţia Col. Dr. C. Soare, Bucureşti, Editura Militară, 1974, p. 299.

[14] Pentru evoluţia carierei militare a generalului Rosetti, vezi: Arhivele Militare Române, *Fond Direcţia*

https://biblioteca-digitala.ro

Atitudinea rezervată a ofiţerului Radu R. Rosetti faţă de participarea României alături de Rusia în Primul Război Mondial i-a fost transmisă de tatăl său, cunoscutul istoric şi publicist Radu Rosetti – *„bătrânul”* (1853-1926)[15], care a publicat o serie de broşuri[16], dintre care cea intitulată *Nici într-un chip cu Rusia*[17], apărută în septembrie 1914, se constituia într-o pledoarie menită să convingă opinia publică[18] românească despre primejdia de a ne alia cu vecinul de la Răsărit.

Deşi timpul nu i-a permis ca în timpul desfăşurării primei conflagraţii mondiale să abordeze evenimentele la care fusese martor ocular, după 1918 Radu R. Rosetti va scrie câteva studii şi articole privind desfăşurarea operaţiunilor militare din vara anului 1917, care aveau girul competenţei istoricului militar.

*

* *

Nici nu se încheiase prima conflagraţie mondială şi interesul specialiştilor – istorici şi militari – pentru cum va arăta noua hartă a lumii, şi în acest context graniţele României, s-a manifestat mai întâi, prin publicarea unor lucrări pe această temă. Mă voi opri asupra ecourilor pe care le-a avut lucrarea colonelului britanic sir Thomas Holdich, intitulată *Boundaries in Europe and the Near East*. Ofiţerul englez dezvolta în lucrarea sa, care fusese recenzată în numărul din octombrie 1918, al prestigioasei reviste „The Geographical Journal”[19], un concept propriu privind viitorul graniţelor României, referindu-se în mod direct la Dobrogea, ca graniţă sud-estică dar şi la hotarul vestic, reprezentat de Transilvania.

Luând cunoştinţă despre acest volum, istoricul militar Radu R. Rosetti[20] a formulat un răspuns documentat ce se va constitui într-o replică publicată de revista britanică. Apreciat istoric militar şi participant la bătălia de „la Răzoare”, din Primul Război Mondial, Rosetti a fost numit în octombrie în statul-major al Armatei aliate de Dunăre, sub ordinele

Personalului, Memorii, Generali-Bătrâni, Litera R, Nr. crt. 6, f. 1-66.

[15] Vezi Maria Magdalena Székely, *Radu Rosetti (1853-1926)*, în Arhiva Genealogică IV (IX), 1997, 3-4, pp. 11-19. O bibliografie a operei sale, la Ioachim Crăciun, *Istoriografia română*, Bucureşti, 1928, p. 50 şi în *Enciclopedia istoriografiei româneşti*, coordonator ştiinţific prof. univ. dr. Ştefan Ştefănescu, Bucureşti, 1978, p. 284. De asemenea, vezi şi General Radu R. Rosetti, *Familia Rosetti, vol. I, Coboratori moldoveni ai lui Lascaris Rousaitos,* Bucureşti, 1938, pp. 231-233.

[16] Radu Rosetti, *Acţiunea politicii ruseşti în Ţările Româneşti povestită de organele oficiale franceze,* Bucureşti, 1914; Idem, *Atitudinea României în războiul actual*, Bucureşti, 1915; Idem, *Adevăraţii provocatori.* Extras din *Viaţa Românească*, Iaşi, 1916; Idem, *Acţiunea politicii ruseşti în Ţările Române* [...], prefaţă de Florin Constantiniu, Bucureşti, 2000.

[17] Vezi articolul de răspuns al istoricului Ioan Ursu, *Patriotismul local*, în „Adevărul”, Anul XXVII, Nr. 9917 din 20 octombrie 1914, p. 1: „*trebuie să mergem alăturea de Tripla Înţelegere pentru că numai cu ajutorul ei ne putem conserva statul şi realiza aspiraţiunile noastre*”. Pentru Ioan Ursu, vezi monografia semnată de Ioana Ursu, Dumitru Preda, *Biografia unei conştiinţe*: *Ioan Ursu,* Cluj-Napoca, 1987; Alexandru Marghiloman, *Note politice*, vol. I, Ediţie şi introducere de Stelian Neagoe, Bucureşti, Editura Scripta, 1993, p. 194: La 18 septembrie 1914 nota: „Radu R. Rosetti are să publice o broşură inspirată şi plătită de Brătianu”.

[18] Vezi Al. Zub, *Istorie şi istorici în România interbelică*, Iaşi, 1989, pp. 68-69.

[19] BARARR, *XIV Varia 5,* filele 1-6.

[20] Vezi pe larg, monografia noastră: C. Dinulescu, *Generalul Radu R Rosetti. Omul şi opera*, Editura Universitaria, Craiova, 2004, 318 p., cuvânt înainte de Florin Constantiniu, membru corespondent al Academiei Române.

https://biblioteca-digitala.ro

generalului H. M. Berthelot. Colonelul Radu R. Rosetti a servit ca ofiţer de legătură între Comandamentul militar francez şi guvernul român, cu misiunea de a pregăti reintrarea trupelor române în război. Aflat în război, în vara anului 1918, ofiţerul român a avut întrevederi fructuoase cu A. W.A. Leeper, şeful secţiei româneşti din *Foreign Office*, bun cunoscător al problemelor din Balcani. La cererea acestuia, Rosetti a elaborat o serie de memorii asupra unor părţi ale *Tratatului de la Bucureşti*, pe care le-a înaintat oficialităţilor britanice, pentru o mai bună cunoaştere a situaţiei reale din România[21].

Aflat în mijlocul desfăşurării evenimentelor politico-militare, ofiţerul român avea avantajul unui solid suport informaţional, preocupările sale ştiinţifice fiind recunoscute şi prin alegerea sa, mai întâi ca membru corespondent al Academiei Române şi apoi ca membru titular al celui mai înalt for ştiinţific al ţării.

Având la dispoziţie argumente politico-militare şi istorice, Rosetti s-a informat asupra conţinutului lucrării amintite mai sus, aparţinând colonelului britanic Sir Thomas Holdich. Astfel, a aflat chiar de la Leeper că „Holdich este un teoretician sfânt şi că, chestiunea graniţelor se va discuta după zdrobirea duşmanului"[22].

Tot oficialul englez avansa ipoteza unei modificări a liniei ce demarca graniţa spre vest, fapt cuprins în convenţiile din august 1916. În acest context, Leeper afirma că „sârbii nu cer în privinţa Torontalului decât asigurări de libertate culturală"[23].

Înarmat cu toate datele necesare unei argumentări logice, istoricul militar român trimitea un răspuns ferm revistei engleze, criticând unele pasaje referitoare la România, căreia i se schiţa, în noile condiţii istorice, o graniţă transilvăneană.

Dorind ca argumentaţia să fie fără echivoc, Rosetti va aborda, mai întâi, graniţa sud-estică reprezentată de Dobrogea. În opinia autorului englez, Dobrogea avea o suprafaţă prea mică ce nu contribuia la importanţa strategică şi militară a României. Susţinând o părere cu totul deosebită, Rosetti afirma că „Dobrogea este o necesitate pentru România din punct de vedere strategic. Dacă Dobrogea n-ar apăra România ar fi cedată Bulgariei", care ar avea, în acest caz, avantajul de a dispune pentru armatele ei de o zonă de concentrare benefică, folositoare în despărţirea Munteniei de Moldova.

Translatând argumentaţia pentru viitoarea graniţă de vest a României, aceea care ne-ar despărţi de Ungaria, Rosetti nu accepta, nici de această dată, afirmaţiile lui Holdich, cel care la paginile 117-118 din cartea sa arătase că „datorită terenului accidentat această graniţă putea fi oriunde"[24].

Rosetti demonstrează că Alpii transilvăneni nu sunt ca Alpii italieni ori ca Pirineii, dar cu toate acestea reprezintă o barieră bună, de o valoare inestimabilă. În sprijinul demonstraţiei sale, istoricul militar român apelează la două semnificative exemple istorice.

Primul, cel al rezistenţei lui Avram Iancu în timpul revoluţiei române de la 1848-1849, când Munţii Metalici şi ai Bihorului s-au constituit într-o „excelentă graniţă naturală".

[21] Dintre acestea menţionăm: *Însemnări de la Dawlish*, 12 august 1918, în BARARR, *Varia 1,* f. 1-4; *The German in Occupied Romania, 2 august 1918*, în BARARR, *XIV, Varia 6,* f. 1-7; *Treaty of Peace, 4 august 1918,* în BARARR, *Varia 7,* f. 1-10. Vezi pe larg, în C. Dinulescu, *op. cit,* pp. 65-75.

[22] General Radu R. Rosetti, *Mărturisiri (1914-1919),* ediţie îngrijită, studiu introductiv şi note de Maria Georgescu, Editura Modelism, Bucureşti, 1997, p. 249.

[23] *Ibidem.*

[24] BARARR, *XIV, Varia 5,* f. 2.

https://biblioteca-digitala.ro

Într-un alt studiu[25], însoţit de hărţi, schiţe, autorul a ilustrat cu exactitate ansamblul teatrului de operaţii militare, dispozitivul de luptă al românilor, acţiunile şi deplasările de trupe în zilele de desfăşurare a luptelor, manevrele preconizate de prefecţii români, căile de retragere ale adversarului înfrânt. Cel de-al doilea exemplu era din 1916, când armatele n-au reuşit să ajungă în Munţii Apuseni deoarece Armata a IX-a rusă condusă de generalul rus Letciţki nu a înaintat din Bucovina spre Valea Someşului, aşa cum fusese prevăzut în convenţia militară dintre Aliaţi şi România, şi a determinat Marele Cartier General să oprească ofensiva Armatei de Nord[26].

Holdich accepta o eventuală graniţă de vest a României care începea la Deva, pe Mureş în Transilvania la vest, la nord de Banat şi ar fi putut fi trasă într-o direcţie nord-vest de-a lungul unei linii de despărţire a apelor într-un masiv de munţi spre crestele cele mai înalte din masivul Bihorului şi în fine, ar reveni pe o direcţie nord-est întrunindu-se cu Carpaţii Lapoşului. Holdich considera că pentru a dobândi cât mai mult din populaţia românească, colonelul Rosetti propunea o graniţă care trecea la vest de cea indicată mai sus, între linia crestelor şi Tisa numai în ceea ce priveşte Transilvania, dar nu şi Banatul. El îi atrage atenţia istoricului român că acesta nu menţionează, în raţionamentul său, populaţia maghiară care locuieşte în cotitura formată de şirul Carpaţilor şi de Alpii Transilvaniei, şi care, din punct de vedere etnografic, poate să creeze dificultăţi în rezolvarea problemei transilvănene, în special în cazul când Ungaria s-ar declara independentă.

În pofida acestor rezerve, Holdich „speră sincer că aspiraţiile româneşti se vor realiza”[27].

Dacă în stabilirea graniţei de vest a României după prima conflagraţie mondială cei doi istorici şi ofiţeri, Thomas Holdich şi Radu R. Rosetti, s-au pus de acord după o examinare atentă a antecedentelor istorico-geografice, dar şi militare, în schimb, în problema Dobrogei – trebuia dată Bulgariei – Holdich îşi justifica în felul următor opţiunea: „în ceea ce priveşte poziţia Dobrogei, să-mi fie permis să insist asupra faptului că nu mi-a scăpat din vedere avantajul ce Bulgaria l-ar avea prin ocupaţia teritoriului de la sudul Dunării şi care comandă direct punctul slab strategic creat prin joncţiunea Munteniei şi a Moldovei”[28].

În timp ce Rosetti susţinea că Muntenia ar trebui evacuată în cazul unei înaintări a trupelor bulgare, Holdich refuza să accepte o asemenea ipoteză, întrebându-se retoric: „De ce Muntenia n-ar fi capabilă să se apere singură contra unei astfel de împrejurări?”[29].

Prin atitudinea sa, Rosetti ştia să-şi facă datoria şi prin scrierile sale. În acest fel, istoricul militar contribuia la înlăturarea ambiguităţilor unui teoretician englez privind trasarea graniţelor României, problemă complexă şi contradictorie care se va discuta şi finaliza după înfrângerea inamicului în Primul Război Mondial. Scrierile sale, fără să aibă un caracter conjunctural răspundeau cerinţelor ţării în acele momente istorice.

[25] Vezi şi Radu R. Rosetti, *Un episod din anii 1848-1849 în Transilvania. Apărarea Munţilor Apuseni în primăvara şi vara anului 1849*, Bucureşti, 1927.

[26] BARARR, *XIV, Varia 5,* f.3.

[27] *Ibidem,* f. 5.

[28] *Ibidem,* f. 6.

[29] *Ibidem.*

https://biblioteca-digitala.ro

TRATATELE DE PACE (1919-1920) ŞI MINORITĂŢILE DIN BANAT

Dan Oberşterescu,
Anette Bauer-Dugălia

Destrămarea imperiilor din Europa a reprezentat consecința cea mai importantă a Primului Război Mondial (1914-1918). Încheierea conflictului consemna dispariția unei lumi anacronice și a unor guvernări autocrate atotputernice și în Imperiul Austro-Ungar.

Semnarea armistițiului de la Compiègne, în 11 noiembrie 1918, venise ca o izbăvire pentru națiunile oprimate din Austro-Ungaria. Victoria Aliaților – scria „Le Temps", în 12 decembrie 1918 –, considerată peste tot ca un triumf al justiției, va avea, restabilind un echilibru normal între statele ei, urmări majore pentru statele din centrul Europei. Nicăieri la fel de mult ca printre aceste popoare cu un trecut chinuit, nu se resimt binefacerile acestui triumf[1].

Eliberate din angrenajul unei concepții de stat medievale, împins până la limita suportabilității, aceste mase etnice urmau să se bucure de o independență politică deplină. Totuși, disoluția Austro-Ungariei a constituit o adevărată provocare și pentru învinși și pentru învingători. „Balcanizarea" Europei danubiene, pe care diplomația Antantei a considerat-o multă vreme o perspectivă indezirabilă, era un fapt împlinit, înainte ca, într-un fel sau altul, cancelariile occidentale să intervină[2].

Înfrângerea Puterilor Centrale modifica definitiv harta Europei. Triumful principiului național, după război, reprezenta, implicit, triumful principiilor democratice. Votul universal, doar clamat în Parlamentul de la Budapesta, zeci de ani, tocmai în disprețul față de minorități, urma să se impună repede în noile state apărute pe ruinele fostei monarhii.

Democratizarea statelor tinere din Europa centrală reprezenta un demers necesar, întrucât toate națiunile din Austro-Ungaria au luptat pentru libertate și dreptate socială. Din 1918, ele deveneau responsabile pentru triumful democrației. Cum temelia democrației o reprezenta introducerea votului universal, garantarea drepturilor și libertăților cetățenești, asemenea prevederi s-au implementat repede în noile state.

Pe de altă parte, aceste state doreau să demonstreze Aliaților[3] capacitatea lor de a

[1] „Le Temps", An 59, Paris, Nr. 20.977/12 decembrie 1918, p. 2.

[2] Pierre Renouvin, *Criza europeană și Primul Război Mondial (1904-1918)*, vol. II, Prietenii Cărții, București, 2008, p. 290.

[3] Discursul electoral al lui Ion I.C. Brătianu de la Brăila, în 21 octombrie 1919, evidenția importanța problemei minorităților în cadrul României Mari. Cu acel prilej, președintele Partidului Național Liberal afirma: „Suntem preocupaţi ca întreaga viaţă a României moderne să fie stabilită pe acele principii în baza cărora societăţile culte trebue să se desvolte. Noi vrem în Regatul român viaţă de libertăţi şi de egalitate, viaţă de cultură

https://biblioteca-digitala.ro

gestiona situația din interior, într-o manieră ireproșabilă, exemplară, potrivit legislației democratice din Occident. De o legislație democratică și toleranță trebuiau convinse, în primul rând, minoritățile (foste majorități). Toleranței românești recunoscute de-a lungul timpului i se adăugase Declarația de la Alba Iulia care afirma, fără echivoc, faptul că românii din Transilvania și Banat, supuși unui regim opresiv zeci de ani, nu doreau să se transforme din asupriți în asupritori.

Declarațiile și documentele programatice erau una, iar realitatea din teritoriu era cu totul alta. Integrarea minorităților din România Mare nu a fost deloc facilă. Impedimentele integrării fostelor „majorități", devenite „minorități" în România Mare, constau în ponderea diferitelor etnii din provinciile unite și în mentalitatea individuală și colectivă a fostelor elite politice și culturale. Cu toate eforturile reale depuse de noile state și cu o toleranță dovedită în acte normative și în viața cotidiană, minoritățile din noua arhitectură politică a Europei s-au simțit, de multe ori, vexate de noile cadre politice.

O explicație a situației poate fi dată de faptul că beneficiile aduse unora nu compensau avantajele pierdute de alții, după Primul Război Mondial. Orgoliul și privilegiile clasei politice maghiare, de exemplu, atotputernică odinioară, fuseseră profund afectate de destrămarea imperiului. Și bunăstarea categoriilor de mijloc a mai multor etnii din Ungaria, nu doar a maghiarilor, ci a etnicilor germani, de exemplu, din Banat, ale căror interese erau bine reprezentate de agrarieni, suferise un declin după destrămarea Ungariei Mari.

În Banat, din cauza structurii naționale și a statutului diferitelor etnii, situația se prezenta mai complicată decât în celelalte provincii. Diversității etnice generatoare de conflicte și orgolii nemăsurate, i se adăuga prezența armatelor străine pe teritoriul Banatului, după semnarea armistițiului de la Belgrad (13 noiembrie 1918). În acest fel, principiul autodeterminării, care se afla pe buzele tuturor, era eludat, iar justiția invocată de Aliați, a fost înlocuită de forța militară.

Vecinii și aliații României, sârbii hrăpăreți, s-au grăbit să semneze un armistițiu în capitala lor, Belgrad, cu Republica Ungară „democratică", după separarea de Austria. Totul a fost supervizat de Aliați. Armistițiul de la Belgrad trebuia să fie o prelungirea a pactului semnat cu două zile mai devreme, la Compiègne, adică încetarea ostilităților și implementarea ordinii în teritoriile al căror obiect îl reprezenta și cuprindea armistițiul. În realitate, armistițiul de la Belgrad a fost generator de conflicte și a prelungit starea de război.

În conformitate cu prevederile armistițiului de la Belgrad, sârbii au ocupat Banatul în întregime și au dorit să arate ce pot și ce vor nu doar vecinilor competitori pentru Banat, ci și Aliaților temători și reticenți. Pretențiilor Ungariei[4] și României[5] se adăuga visul sârbilor

pentru toţi. NU NUMAI PENTRU TOATE CLASELE NEAMULUI NOSTRU, DAR PENTRU TOATE NEAMURILE PE CARI SOARTA ŞI VREMURILE LE-A URSIT SĂ CONLOCUIASCĂ CU NOI ÎN CUPRINSUL NOULUI REGAT. NOI VREM SĂ TRATĂM CA FRAŢI TOATE MINORITĂŢILE. Noi vrem ca şi ele să simtă că nicăieri nu se pot găsi mai bine decât în acest Regat şi în mijlocul acestui popor blând şi primitor, întrucât şi ele nu vor avea nimic mai scump, nici un alt stat mai iubit decât acest stat român şi întru cât şi ele nu-şi vor pune credinţa nicăieri aiurea decât în legile şi puterile statului român ..." – „Viitorul" din 21 Octombrie 1919, p. 3.

[4] Ungaria dorea păstrarea în fruntariile sale a provinciei conform „drepturilor istorice".

[5] Pretențiile României asupra Banatului aveau ca temei tratatul din 4/17 august 1916 semnat cu Antanta

https://biblioteca-digitala.ro

de a obține bogata provincie sau măcar o bucată din ea. Banatul era râvnit de trei state: Ungaria, Regatul Sârbilor, Croaților și Slovenilor și Regatul României.

Armistițiul legifera ocupația militară a sârbilor în Banat. Aparatul administrativ era în mâinile guvernului din Budapesta. În nebuloasa imensă creată, Ungaria „democratică” spera să mențină Banatul în fruntariile sale cu orice preț. Propaganda abil instrumentată de la Budapesta a fost însoțită de reorganizarea armatei. Clasa politică maghiară experimentată știa că pentru Banat se va da o luptă crâncenă. Dar orice acțiune militară a Ungariei era sortită eșecului, deoarece soldații întorși de pe front nu se mai subordonau. Situația scăpase de sub control, iar anarhia creată, uneori intenționat, a cuprins și Banatul.

Buletinul de informații Nr. 33 din 9/22 decembrie 1918 al Marelui Cartier General al Armatei Române preciza: „În ținuturile românești ale Banatului nu sunt trupe unguești. În ținuturile învecinate locuite de maghiari se încearcă o nouă organizare militară ungurească, dar fără nici un rezultat. Contingentele chemate sub arme nu se prezintă”[6].

În ecuația complicată a Banatului multietnic, unde conviețuiau, de două secole, 16 națiuni, șvabii erau cei care puteau înclina balanța în ce privea viitorul provinciei. Din statistici[7], reiese foarte clar faptul că sârbii împreună cu maghiarii nu reprezentau împreună nici cât românii din Banat. Șvabii erau a doua etnie ca număr de locuitori din Banatul istoric.

Întrucât opțiunea românilor, sârbilor și maghiarilor era foarte clară în ceea ce privește entitatea statală spre care gravitau și căreia doreau să i se alăture, rămânea decisivă atitudinea populației germane în rezolvarea ecuației Banatului. În condiții normale, și în conformitate cu principiile și normele de drept internațional, etnicii germani din Banat trebuiau să aibă un cuvânt greu de spus în privința Banatului. Nu a fost așa din cauza intereselor Marilor Puteri în zonă și divizării comunității germane din Banat.

În acest studiu, încercăm să expunem opțiunile șvabilor față de situația din Banat în perioada 1918-1920, precum și complexitatea relațiilor cu celelalte etnii. După dispute aprige, grupări de partea unuia sau altuia din statele vecine, urmașii alsacienilor, lorenilor, suabilor, palatinilor și luxemburghezilor din Banat[8] propuneau Aliaților o soluție originală de organizare a Ungariei de sud, în perspectiva semnării tratatului de pace de la Trianon, din 4 iunie 1920.

Colonizați în secolul al XVIII-lea în Banatul pustiit de otomani, locuitorii germani au avut un rol decisiv în amenajarea și prosperitatea Banatului[9]. Meseriași pricepuți, harnici și

și faptul că majoritatea relativă a populației Banatului o formau românii (37, 42%, din total).

[6] Serviciul Arhivelor Naționale Istorice Centrale (în continuare, SANIC), *Fond Alexandru-Vaida-Voevod*, dosar nr. 31/1918, fila 3.

[7] Populația Banatului, după Primul Război Mondial, a fost de 1.582.133 de persoane. Din totalul populației, 592.049 erau români (37,42%), 387.545 germani (24,50%), 284.329 sârbi (17,97%), 242.152 unguri (15,31%), restul fiind constituit din comunități de slovaci, croați (carașoveni) etc. În anii interbelici, din cele 633.488 de persoane de etnie germană (4,1% din populația României), ponderea cea mai mare o aveau germanii în Banat, respectiv 23,7%.

[8] Coloniștii germani aduși în Banat proveneau, mai ales, din regiunile de pe malul stâng al Rinului, Elveția, Alsacia, Lorena, Luxemburg și Palatinat, precum și din Hessa, Bavaria și Suebia (Șvabia). Alt grup provenea din Austria, în special din Stiria (Steiermark). Denumirea generală, de șvabi, se explică prin faptul că majoritatea coloniștilor germani au fost înregistrați și îmbarcați în Ulmer Schachte, în orașul șvăbesc, Ulm. De la Ulm, călătoreau cu vaporul pe Dunăre, până la Belgrad sau Baziaș, de unde porneau pe jos spre noua lor patrie.

[9] Șvabii bănățeni s-au așezat în câmpia Banatului, cu Timișoara ca centru cultural, și în Caraș-Severin,

https://biblioteca-digitala.ro

organizați[10], „nemții" au ajuns să fie respectați peste tot: la sat și la oraș, în întreprinderi și pe câmp, în organizarea gospodăriei, în cadrul manifestărilor artistice etc. Trăind sute de ani în acest spațiu, etnicii germani au influențat destinul Banatului în mod determinant[11]. Cetatea Timișoara a devenit un oraș înfloritor și centrul cultural al șvabilor bănățeni.

Dezvoltarea Timișoarei, ca centru cultural al Banatului, a fost umbrită, după încheierea dualismului austro-ungar, în 1867, de politica agresivă de maghiarizare[12] a guvernelor de la Budapesta. Aceasta s-a caracterizat prin eforturi masive de asimilare lingvistică și culturală a tuturor minorităților naționale.

Începutul secolului al XX-lea ne înfățișează o provincie a Banatului integrată economic imperiului, dar în plin proces de maghiarizare. Nici șvabii nu au scăpat de tăvălugul asimilării. Politica de maghiarizare a șvabilor în orașe a început imediat după 1800, pentru ca apoi să se extindă și la sate[13].

După 1867, locuitorii regatului Ungariei erau considerați o singură națiune, adică toți erau considerați unguri. Ideea de „Națiune politică ungară" nu a fost însă acceptată de grupurile etnice ne-maghiare (români, slovaci, sârbi, germani etc.) care trăiau în regat. Liderii politici ai grupurilor etnice ne-maghiare considerau Regatul Ungariei drept o țară compusă din mai multe națiuni, nu doar din unguri și cereau recunoașterea drepturilor lor colective.

Ca urmare a politicii intense de maghiarizare implementate după 1867, relațiile etnice s-au schimbat în favoarea maghiarilor: conform datelor din 1900, numărul vorbitorilor de limbă maghiară din regat era de 8.500.000, iar numărul vorbitorilor de alte limbi era de 8.100.000. În 1910, numărul vorbitorilor de maghiară era de 9.944.628, iar a celorlalte limbi de 8.319.905[14].

atât în zona de câmpie cât și în regiunea montană. Geografia locală și-a pus amprenta în formarea și identitatea lor, așa încât putem vorbi de șvabi bănățeni de pustă sau șvabi de la munte. Colonizarea șvabilor nu a fost însă atât de privilegiată precum cea a sașilor ardeleni. Șvabii au avut de înfruntat condiții vitrege, mulți au fost răpuși de foamete, boli și epidemii (din prima colonizare au supraviețuit o cincime dintre coloniști). A rămas peste ani în istoria orală a șvabilor zicala: „Den Ersten der Tod, den Zweiten die Not, den Dritten das Brot" (Primilor moartea, următorilor sărăcia, ultimilor pâinea). Succesul economic al coloniștilor germani a transformat Banatul radical, a cărui parte de câmpie a devenit grânarul Imperiului Austro-Ungar, iar în regiunea montană a Carașului s-a născut o tradiție industrială în care comunitatea germană a fost un vector principal. - STUDIU CULTURAL ISTORIC PRIVIND MINORITATEA GERMANĂ (ȘVABI BĂNĂȚENI) - Proiect derulat de Fundația Corona din Iași în parteneriat cu Muzeul Național al Literaturii Române Iași, p. 2 (în continuare, *Șvabii bănățeni* ...).

[10] Cosmin Budeancă, *Imaginea etnicilor germani la românii din Transilvania după 1918. Studiu de caz: județele Hunedoara, Alba, Sibiu. Cercetare de istorie orală*, Târgoviște, Editura Cetatea de Scaun, 2016, p. 352-397.

[11] Ottmar Trașcă, Remus Gabriel Anghel (coordonatori), *Un veac frământat. Germanii din România după 1918*, ediția a doua, Cluj-Napoca, 2019, p. 8.

[12] Maghiarizarea este termenul care reunește toate politicile de asimilare etnică implementate de autoritățile din Ungaria în diverse momente ale istoriei. Aceste politici au fost folosite pentru a ajuta menținerea dominației limbii și culturii maghiare în regiunile conduse de Ungaria prin încurajarea sau uneori forțarea persoanelor din alte grupuri etnice să adopte limba și cultura maghiară și să își dezvolte o identitate maghiară.

[13] SANIC, *Fond Președenția Consiliului de Miniștri,* dosar nr. 35/1940, fila 1.

[14] https://ro.wikipedia.org/wiki/Maghiarizare, accesat în 10 februarie 2020.

https://biblioteca-digitala.ro

În 5 februarie 1898, guvernul de la Budapesta dădea o decizie pentru maghiarizarea numelor de familie. Tot atunci, se pregătea maghiarizarea numelor comunelor și a zonelor geografice. Maghiarizarea nu viza atât limba, cât spiritul[15]. Aceasta însemna, în prima etapă, atașarea cetățenilor nemaghiari de idealurile maghiare așa încât „să se considere soldați ai aspirațiilor unguresti și să creadă că toată fericirea le va veni de la patria maghiară"[16].

A doua etapă a maghiarizării era adoptarea limbii maghiare ca limbă preferată și ca o trăire lăuntrică. Faptul că sentimentul național era dominant și că fiecare etnie încerca să-l promoveze reprezenta un demers firesc la sfârșitul secolului al XIX-lea (secolul națiunilor) și începutul secolului al XX-lea. Numai că metodele folosite de autoritățile maghiare în promovarea valorilor proprii erau în defavoarea celorlalte națiuni din imperiu, foarte numeroase și omogene. Maghiarizarea forțată avea să-i uimească și pe austrieci sau germani.

Rezultatul maghiarizării șvabilor a fost uimitor. Puterea de asimilare organizată de societate și stat s-a dovedit a fi extraordinară. Herczeg Ferenc, el însuși șvab maghiarizat, scria: „Maghiarizarea n-a progresat nicăieri în țară cu o iuțeală atât de mare ca în partea sudică a Ungariei (adică, în Banat). Orașul aproape german, Timișoara, a lăsat să piară teatrul german. Consiliile comunale, care abia aveau câte unu sau doi membri cari înțelegeau limba maghiară, au hotărât să-și maghiarizeze școlile. Mintea țăranului șvab din Torontal, prin întemeierea internatelor din Seghedin, a soluționat practic și ieftin o problemă cu care și-au bătut capul mulți învățați. Rezultatul cel mai prețios al procesului natural, pornit de la sine, e formarea unei intelectualități maghiare intense în orașele din Banat"[17].

Asemenea procedee chiar induceau credința că maghiarizarea era un proces firesc, care a pornit de la sine și s-a realizat fără nici o violență. Relevantă este transformarea școlilor nemaghiare în școli maghiare. Instituțiile de învățământ au reprezentat unul din factorii principali ai maghiarizării. În perioada 1871-1914 școlile primare maghiare au crescut cu 8.196, cele române au scăzut cu 300, cele germane au scăzut cu 518, iar cele slave au scăzut cu 922[18].

Scriitorul național șvab, Adam Müller Guttenbrunn[19], în romanul „Die Gloken der Heimat" (Clopotele meleagurilor natale), cita cuvintele revizorului școlar de la examenul de sfârșit de an școlar de la școala din Karlsdorf: „Școala de azi are scopuri mai înalte, decât a avut cea veche. Popoarele Ungariei care formează împreună națiunea maghiară trebuie să vorbească în viitorul depărtat o limbă unitară și numai acela, care poate promova acest scop,

[15] Farkas Gyula, *Az asszimiláció kora a magyar irodalomban (Epoca asimilării în literatura maghiară) 1867-1914,* Budapesta.

[16] SANIC, *Fond Președinția Consiliului de Miniștri,* dosar nr. 35/1940, fila 30.

[17] Herczeg Ferenc, *Német nemzetiségy kérdés (Problema naționalității germane),* Budapesta, 1902, p. 7-9.

[18] SANIC, *Fond Președenția Consiliului de Miniștri,* dosar nr. 35/1940, fila 32.

[19] Adam Müller (1852-1923) s-a născut în mijlocul unei comunități de șvabi bănățeni, fiu al unor țărani din Guttenbrun (azi, Zăbrani, Arad). A urmat școli în limba germană, în localitatea natală, la Sibiu și Timișoara, unde a practicat diferite meserii. În 1870 a plecat la Viena, a lucrat ca telegrafist la Linz și Bad Ischl. A studiat, în continuare, ca autodidact, scriind și piese de teatru. Abia în 1879, când lucrările sale ajung pe mâna directorului teatrului din Viena, reușește să se mute în capitala Imperiului Austriac. Adam Müller-Guttenbrunn a avut o mare influența asupra vieții culturale, în special în lumea teatrului, din Viena sfârșitului de secol XIX. A fost director al Teatrului din Viena (azi Opera). Prin lucrările sale a popularizat șvabii bănățeni și locurile natale, în lumea culturală germană.

https://biblioteca-digitala.ro

poate conta azi din partea autorității sale superioare la o recunoștință. Poate să fie cineva un excelent învățător bătrân și, totuși, nu poate servi cu succes acestor scopuri noi. Națiunea maghiară dorește foarte mult ca popoarele ei oaspete să-și câștige toate drepturile cetățenești ca să i se poată asimila. Nu vreau să zic că această clasă nu ar fi învățat, Doamne ferește!, sunt însă de părere că n-a dovedit destulă maturitate în limba statului. După terminarea cuvântului revizorului, elevii au cântat „Cântecul Șvabilor", iar învățătorul Heckműller a fost suspendat din funcție[20]. În Banat, școlile deveniseră „cuiburi ale maghiarizării elevilor"[21], afirma Gheorghe Molin, directorul gimnaziului din Reșița.

Sistemul politic dualist, inaugurat în 1867, a generat solidarități naționale puternice. O solidaritate remarcabilă se cimenta între românii și șvabii din Banat, la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea. Efectele acestei solidarități s-au resimțit puternic la sfârșitul Marelui Război.

Liderul șvab radical, Adam Müller Guttenbrunn, milita pentru o apropiere a germanilor de mișcarea națională a românilor din Banat. Încă din 1890, Guttenbrunn dădea ca exemplu pe români în lupta națională. „Intelectualitatea română rămâne aproape în întregime (fidelă – n.n.) modelului, iar patru cincimi din germani, ridicați din sânul țărănimii, se înstrăinează de comunitatea germană"[22]. Scriitorul șvab critica, astfel, pe conaționalii lui care s-au îndepărtat de popor pentru privilegii vremelnice.

La inițiativa câtorva lideri șvabi, conduși de Edmund Steinacker, s-a înființat, în 1907, Partidul Poporului Germanilor din Ungaria (Ungarländische Deutsche Volkspartei). În ședința de constituire din 30 decembrie 1907 s-a adoptat un program ce prevedea dreptul folosirii limbii materne în viața publică și în școli[23]. Erau revendicate și votul universal egal, direct și secret, libertatea presei, drepturi și libertăți individuale etc.

Organul de presă al partidului a fost „Deutsch-ungarischer Volkfreund" (Prietenul poporului germano-ungar), denumire aleasă special pentru a nu deranja prea mult autoritățile de la Budapesta. Redactorul ziarului a fost germanul ardelean Viktor Orendi Hommenau 1870-1954)[24], unul dintre cei mai buni prieteni ai românilor de etnie germană

[20] SANIC, *Fond Președinția Consiliului de Miniștri,* dosar nr. 35/1940, fila 33.

[21] Gheorghe Molin, *Reșița. Monografia Orașului, Uzinelor și Domeniilor*, ediția a doua, Editura autorului, Reșița, 1927, p. 42.

[22] Nikolasus Berwanger, *Adam Müller Guttenbrunn și legăturile lui prietenești cu românii bănățeni*, „Orizont", Nr. 23(433)/11 iunie 1976.

[23] Articolul 2 din programul partidului solicita „respectarea conștientă și strictă a Legii naționalităților ca fiind minimul a ceea ce ne trebuie absolut pentru dezvoltarea liberă a culturii noastre, pentru activitatea neîngrădită a culturii noastre populare și pentru utilizarea gratuită a limbii noastre materne germane în viața publică și pe care suntem hotărâți să o apărăm prin toate mijloacele legale".

[24] S-a născut la Dumbrăveni, în Transilvania. S-a afirmat ca publicist de la 21 de ani. A publicat la Târgu Mureș din 1894, apoi la Reghin. La cererea lui Edmund Steinacker și a lui Ludwig Kremling, s-a mutat la Timișoara în 1901, unde a publicat „Tagblatt-ul german pentru Ungarn" (Cotidianul german pentru Ungaria). Foaia a fost întreruptă în martie 1903. Din 1903 până în 1907 a publicat săptămânalul politic „Prietenul poporului germano-ungar". În 1912 a fost invitat în Germania de Asociația Școlilor Germane, unde a vorbit despre nevoile germanilor din Ungaria la Munchen, Stuttgart, Karlsruhe, Wiesbaden, Koblenz, Frankfurt am Main și Tübingen. În 1915, a fost acuzat de trădare, deoarece îl informase pe Mareșalul Mackensen despre persecuția germanilor din Ungaria, într-o audiență de o oră. În acea perioadă a luat contacte cu personalități politice românești importante. – Anton Peter Petri, *Biographisches Lexikon des Banater Deutschtums,* (Lexicul biografic al Banatului german) Gebundenes Buch, Marquartstein, 1992. După divizarea Banatului în

https://biblioteca-digitala.ro

din prima jumătate a secolului al XX-lea.

Partidul șvabilor, cu toată eleganța exprimată în program și în conținutul articolelor de presă, nu a fost recunoscut de guvernul maghiar, care l-a numit partid „pangerman". Programul partidului nu avea nici o idee pangermană, ci doar declarații de fidelitate față de statul maghiar și respectarea legilor statului[25].

De fapt, Partidul Popular German din Banat revendica aplicarea legii din 1868 pentru egala îndreptățire a naționalităților din Imperiul Austro-Ungar, la fel cum cereau și formațiunile politice sau asociațiile celorlalte națiuni din imperiu, inclusiv românii. O apropiere de liderii Partidului Național Român s-a realizat imediat. Deputații bănățeni Valeriu Braniște și Caius Brediceanu, bucurându-se de imunitate parlamentară, au făcut propagandă printre șvabi, prezentând programul Partidului Popular al Șvabilor în satele germane din Banat[26].

Guvernul maghiar era îngrijorat și de faptul că șvabii bănățeni intraseră în contact cu sașii ardeleni, urmând să le ceară sprijin în acțiunea ce urmau s-o demareze pentru redeșteptarea națională a șvabilor maghiarizați.

Pentru împiedicarea relațiilor dintre șvabi și sași, primul ministru al Ungariei, István Tisza, scria ministrului de Interne în adresa Nr. 3.735/11 septembrie 1913 că, dacă sașii vor sprijini mișcările germanilor din celelalte regiuni ale Ungariei, ei vor fi considerați dușmani ai politicii naționale maghiare. De multe ori, chiar primul ministru l-a insultat pe deputatul sas Rudolf Brandsch pentru atitudinea sa națională demnă.

Atitudinea vehementă a lui István Tisza s-a datorat sprijinului acordat de sași fraților șvabi din Banat. Rudolf Brandsch (1880-1853), originar din Mediaș, a vizitat de mai multe ori Banatul și a fost permanent în legătură cu liderii Partidului Național Român. El s-a pronunțat pentru o acțiune politică unitară a sașilor și șvabilor. Aceasta nu s-a concretizat și, la alegerile din 1910, deși șvabii au avut patru candidați pentru Dietă, nu au reușit să trimită nici un reprezentant în forul legislativ[27].

Proporțional cu amplificarea mișcărilor naționale, amenințările și arestările împotriva șvabilor s-au intensificat. Între anii 1910-1913, guvernul de la Budapesta a intentat 648 de procese politice șvabilor, dintre care 199 s-au finalizat cu condamnări[28].

trei părți a făcut campanie pentru interesele minorității germane din România, motiv pentru care a fost numit „Romano". Orendi-Hommenau a fost membru fondator al Asociației culturale germano-șvabă în 1919. În 1923 devine comisar de examinare al Ministerului Educației din România la școlile elementare germane din Banat, în 1930 atașat de presă în Ministerul Direcției Timișoara. În 1934 s-a mutat la București. Viktor Orendi-Hommenau a fost înmormântat în cimitirul evanghelic din București.

[25] În primul articol din program se preciza: „Noi, cetățenii germanofoni din Ungaria, dorim să ne menținem spiritul popular, fără a aduce atingere loialității noastre dovedite față de stat și, prin urmare, ca o componentă esențială a drepturilor noastre de cetățenie, solicităm implementarea strictă a legilor care există deja pentru protecția tuturor naționalităților, dar guvernul nu le respectă și crearea de noi legi în acest scop. Acest lucru a fost, de asemenea, decis atunci când am îndeplinit întotdeauna cu credință îndatoririle care ne revin ca cetățeni ai patriei noastre și dorim și vom continua să o facem în mod fidel în viitor."

[26] William Marin, *Unirea din 1918 și poziția șvabilor bănățeni*, Editura Facla, Timișoara, 1978, p. 35.

[27] *Ibidem*, p. 36.

[28] Edmund Steinacker, *Lebenserinnerungen* (Memorii), publicație a Institutului pentru Studiul Artei Populare Germane din Sudul și Sud-Estul Munchenului nr. 13, Editura Max Schick, Munchen, 1937. p. 167.

https://biblioteca-digitala.ro

În 11 septembrie 1914, ministrul de Interne de la Budapesta a trimis tuturor prefecților de județe cu populație germană Ordinul circular Nr. 4.291, cu precizarea „confidențial”, în care atrăgea atenția asupra activității partidului astfel: „mișcarea pangermană din Ungaria urmărește trezirea în populația germană a țării a conștiinței apartenenței la germanism și, pe lângă cultivarea și întărirea conștiinței lor naționale, împiedică contopirea ei (...) în maghiarism, adică maghiarizarea ei”[29].

Situația din Banat s-a schimbat în mod radical spre sfârșitul anului 1918. În intervalul noiembrie-decembrie Banatul era așezat într-o ecuație geopolitică unică[30] la intersectarea intereselor a trei state vecine – Ungaria, Serbia și România.

Guvernul de la Budapesta, condus de antantofilul Mihály Károlyi, spera să mențină Banatul în cadrul Ungariei. Cooptarea în guvern a șefului Partidului Radical, Oszkár Jászi, trimis să negocieze cu românii la Arad, reprezenta „generozitatea” Ungariei noi față de români, cunoscută fiind atitudinea proromânească a ministrului naționalităților Oszkár Jászi. Orice demers al guvernului maghiar s-a dovedit tardiv.

Alexandru Vaida-Voevod, bun cunoscător al situației din Ungaria, explica, într-un interviu acordat ziarului Renașterea Română din Sibiu, evenimentele din octombrie - noiembrie petrecute la Budapesta: „Președintele trecător al republicii maghiare (Mihály Károlyi – n.n.), spunea Vaida, e dispus astăzi să dea... autonomie naționalităților și drepturi largi înlăuntrul republicei maghiare.

Ce generozitate pe contele ungur!” În realitate, Karoly dorea „din toată inima reîntoarcerea Ungariei la regalitate. Cum își închipuie el că o să poată înșela pe cineva...”.

Metamorfozarea lui Karoly nu era credibilă deoarece, în 1918, înainte de încheierea războiului, a votat în Parlament toate bugetele de război, alături de Germania. Vaida continua: „Că de dragul maghiarilor și al lui Karoly Antanta să încerce o reconstituire a teritoriilor Ungariei vechi, în care toată munca nemaghiarilor să fie exploatată de oligarhia maghiară din Budapesta... aceasta este exclus... pentru că popoarele doritoare de libertate care, de fapt, s-au și unit cu statele naționale vecine lor, n-ar putea fi silite să se împace cu soarta de a intra din nou în jugul milenar maghiar, nici chiar dacă el li s-ar impune printr-o conferință de pace amăgită de perfidia maghiară sub masca respingătoare a unei neodemocrații conduse de feudalul Károly...

Asta nu. Niciodată!... Firea și ideologia magnaților unguri, ca și felul lor de gândire, și disciplina partidului social-democrat maghiar sunt cu totul înrudite școalei prusace”[31].

Vasile Bianu scria despre semnificația dispariției primului ministru István Tisza, simbol al hegemoniei maghiare: „Pedeapsa lui Dumnezeu a început. Contele Ștefan (István) Tisza, cel mai mare dușman al Românilor, a fost împușcat de către niște soldați în locuința sa, în fața soției și fiicei sale. El a murit zicând: Sunt lovit, mor, trebuia să se întâmple așa!

Odată cu asasinarea acestui călău al neamului nostru începe și prăbușirea Ungariei. Tisza este ultimul reprezentant întreg al maghiarismului. Politica sa se rezumă în

[29] SANIC, *Fond Președinția Consiliului de Miniștri,* Dosar nr. 35/1940, fila 33.

[30] Ionela Felicia Moscovici, *Franța și Banatul între 1916-1919, convulsiile războiului și ale păcii* (teză de doctorat), Cluj-Napoca, 30 septembrie 2013, p. 162.

[31] „Renașterea Română”, Sibiu, Nr. 20/30 ianuarie – 12 februarie 1919, p. 2 – articolul „Noi și Ungurii”.

https://biblioteca-digitala.ro

hegemonia maghiară peste tot teritoriul Coroanei Sfântului Ștefan și care nu poate fi susținută decât dacă se va menține în Austria statul habsburgic, cu birocrația sa și cu metodele ei...

Tisza, până când și-a dat sufletul, a fost cel mai mare dușman al chestiunii naționalităților, și mai ales al chestiunii naționale române. Tratativele lui cu Partidul Național Român au fost numai de formă, pentru ochii lumii, și nu au dat niciun rezultat, căci el a respins chiar și cele mai mici cereri ale Românilor”[32].

Poziția guvernului Károlyi devenea tot mai șubredă. Descrierea situației din Ungaria, după preluarea puterii de bolșevici, făcută în 10/23 martie 1919 de Michotte de Welle, ministru plenipotențiar al Belgiei la Belgrad, este sugestivă.

Într-o telegramă din martie 1919, ministrul belgian a făcut cunoscut ministrului Afacerilor Externe la Bruxelles că o mișcare revoluționară a izbucnit la Budapesta și poziția președintelui și a guvernului Károlyi era puțin stabilă: „De la dispariția monarhiei, poziția președintelui republicii și a guvernului Ungariei era puțin stabilă. Agitația clasei muncitoare și uneltirile elementelor subversive erau o amenințare continuă pentru puterea nou instaurată. Dar o măsură a Aliaților a fost cea care a precipitat căderea lor”.

Ministrul plenipotențiar al Belgiei la Belgrad mai remarca mentalitatea expansionistă a statului vecin și amăgirea că, la Conferința de pace, Ungaria ar putea menține unele teritorii în hotarele sale: „Ocuparea tuturor teritoriilor care au depins timp de secole de Coroana Sf. Ștefan – era o cauză de durere și o ofensă dureroasă pentru orgoliul unui popor care a păstrat întotdeauna de-a lungul istoriei, atitudinea și mentalitatea unui cuceritor.

Împotriva oricărei aparențe, – continua Michotte de Welle – la Budapesta se amăgeau cu iluzia că o dată cu pacea va avea loc evacuarea mai mult sau mai puțin completă a pământului ancestral invadat. Mare a fost indignarea patrioților exaltați atunci când li s-a anunțat, în numele Conferinței de la Paris, că trupele ungare trebuiau să se retragă de pe pozițiile pe care le mai dețin în Transilvania, din fața armatei române, în scopul de a permite acesteia de a avansa pentru a-și rectifica frontiera, pregătind între cei doi adversari o zonă neutră destinată a fi ocupată de unități franceze.

La știrea acestei injoncțiuni, contele Mihály Károlyi și guvernul său au declarat că mai degrabă își dau demisia din funcțiile lor decât să sufere o asemenea umilință. Această renunțare la putere a provocat în capitală o mișcare populară care a suscitat imediat crearea unor soviete de muncitori și de soldați după moda rusească”[33].

Aliații, la fel și cercurile conducătoare de la Budapesta, cu mare dificultate acceptau o situație nouă în centrul Europei. Pe asemenea considerente s-au bazat speranțele Ungariei de a menține Banatul în fruntariile sale. Instaurarea unui guvern bolșevic la Budapesta, în martie 1919, spulbera orice speranță că Ungaria ar mai putea emite pretenții asupra Banatului. Din martie 1919, rămâneau în competiția pentru Banat România și Serbia.

[32] Vasile Bianu, *Însemnări din Războiul României Mari*, Cluj, 1926, vol. 2, p. 90 -91.

[33] *Desăvârșirea unității național-statale a poporului român. Recunoașterea ei internațională 1918. Documente interne și externe, august 1918 – iunie 1919*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1986, vol. III, doc. nr. 563, p. 271-272 (în continuare, *Desăvârșirea unității. Documente…*).

https://biblioteca-digitala.ro

Deși Serbia a apărut ca pretendent la sfârșitul Primului Război Mondial, proiectul Serbiei Mari sau viitorul stat jugoslav erau de neconceput fără Banat. Armistițiul de la Belgrad i-a pus pe sârbi într-o situație foarte avantajoasă din moment ce și administrația maghiară făcea jocurile Belgradului.

Funcționarii unguri din Banat au tolerat abuzurile armatei sârbești împotriva românilor. Învățătorii români de la școlile de stat și școlile comunale din Banat au fost transferați pe pusta ungară, iar învățătorii străini de la aceste școli au rămas pe loc, cu toate că aceste școli nu puteau funcționa ca școli de stat, cu limba de predare maghiară.

Alianța nefirească sârbo-maghiară avea o singură motivație – destructurarea instituțiilor naționale românești și împiedicarea exprimării voinței populației majoritare din Banat, românii. Sunt cunoscute restricțiile impuse deplasării delegaților români bănățeni la Alba Iulia[34]. Vexațiunile la care erau supuși bănățenii se cunoșteau și la București și în Transilvania.

Buletinul de informații Nr. 33 din 9/22 decembrie 1918 al Marelui Cartier General Român, preciza: „Gărzile naționale române (care aveau menirea tocmai să mențină ordinea în comunitățile din Banat – n.n.) au fost desființate de trupele sârbești".

Documentul adăuga faptul că trupele sârbești au desființat sfaturile naționale românești. Ungurii și evreii distribuiau în trenuri și prin sate afișe și manifeste împotriva unirii românilor. „Acțiunea lor este sprijinită pe față de sârbi". Șvabii erau rezervați, atât față de români, cât și față de sârbi. Documentul preciza faptul că „în tot Banatul, sârbii au introdus un regim de teroare contra românilor", fruntașii acestora fiind arestați sau deportați[35].

Situația confuză din Banat era creată tocmai de armistițiul de la Belgrad parafat cu acordul Aliaților. Documentele aprobate în capitala Serbiei permiteau unei armate aliate (sârbe) să ocupe un teritoriu românesc (Banatul) fără înștiințarea unui alt aliat (România), care încheiase un tratat cu Antanta în 1916. Banatul fusese promis României prin tratatul din 1916, dar trupele sârbești acționau în mod discreționar.

Anomalia creată făcuse ca și partea maghiară din tratatul de la Belgrad să decidă asupra unei populații – românii – care hotărâseră asupra viitorului ei în adunarea de la Alba Iulia, în conformitate cu principiul autodeterminării. În februarie 1919, Alexandru Vaida-Voevod, aflat în capitala Franței ca delegat la Conferința de Pace, s-a adresat Consiliului interaliat de război, subliniind că acordul de armistițiu de la Belgrad (13 noiembrie 1918) s-a încheiat fără cunoștința românilor.

„Contele Károlyi – spunea diplomatul ardelean – când a negociat condițiile unui armistițiu cu generalul Franchet d'Espérey, nu l-a putut încheia pentru ținuturile românești din Ungaria, a căror autonomie fusese recunoscută de către guvernul din Budapesta, prezidat de contele Károlyi.

Când acesta din urmă, contrariu articolelor 3 și 17 din armistițiul încheiat la Versailles, obținuse la Belgrad recunoașterea dreptului de a administra, prin autoritățile vechii Ungarii, aceasta nu se putea aplica regiunilor a căror populație se declarase deja pentru guvernul constituit la Alba Iulia (Consiliul Dirigent – n.n.)...

[34] „Drapelul", 3(16) decembrie 1918, William Marin, Ioan Munteanu, Gheorghe Radulovici, *Unirea Banatului cu România,* Muzeul Banatului, Timișoara, 1968, p. 165-166.

[35] SANIC, *Fond Alexandru Vaida-Voevod,* Dosar nr. 31/1919, fila 3.

https://biblioteca-digitala.ro

Pentru aceste motive și pentru a opri propaganda periculoasă, exercitată sub auspiciile guvernului de la Budapesta în ținuturile românești, încă neocupate de către trupele din Regat, este de urgentă trebuință de a face să înainteze trupele române până la linia de delimitare a acestor teritorii”[36].

Situația confuză a devenit injustă și periculoasă, deoarece tot armistițiul de la Belgrad a încurajat Ungaria în demersurile ei de a obține Banatul prin forță, ceea ce era contrar principiilor de drept internațional și mersului evenimentelor din acei ani.

În 13 ianuarie 1919, Charles J. Vopicka, ministrul SUA în România, scria despre intențiile guvernului de la Budapesta de a recurge la calea militară pentru menținerea integrității statului ungar: „Am primit (de la o sursă de încredere) un extract al protocolului ultimei întâlniri a miniștrilor de la Budapesta[37]. Acest document pare să fie mult prea important pentru a nu fi comunicat imediat guvernelor noastre. Textul este următorul:

Este necesar să se pregătească, cât mai curând posibil, șase divizii de infanterie și două divizii de cavalerie, inclusiv componenta lor tehnică și de artilerie, și să reînceapă lupta împotriva cehilor și românilor.

Situația nu poate deveni mai rea, iar continuarea luptei – un război de gherilă dacă va fi necesar – va convinge Antanta de faptul că pacea ar putea fi instaurată aici doar dacă va fi asigurată integritatea Ungariei. Soldații vor fi recrutați dintre cei mai destoinici oameni și va fi obligatoriu să li se promită, lor și familiilor lor, cele mai mari avantaje. Noi suntem siguri că vom strânge mai mulți soldați decât este nevoie pentru a organiza opt divizii. Îl rog pe comandantul suprem să ia măsurile necesare pentru ca armata să poată fi gata în trei săptămâni.

Grosul acesteia va fi direcționat către Transilvania, unde va intra în legătură cu populația ungară de acolo și cu socialiștii. Socialiștii unguri au decis ieri, 24 decembrie, să trimită 30.000 – 40.000 de muncitori, care nu aveau locuri de muncă aici, în Ardeal și Banat, cu misiunea de a aduce populația de acolo de partea ungurilor și sârbilor. Pentru îndeplinirea acestui scop au primit 20 de milioane din partea guvernului. Ajunși acolo vor instiga populația, vor masacra micile detașamente ale armatei române de ocupație și vor începe un război de gherilă”[38].

Propaganda mincinoasă, susținută printr-o campanie de presă locală sau centrală, a depășit orice limite. Românii erau înfățișați opiniei publice de o cruzime fără seamăn, înfometați, violenți și primitivi. Ziarul „Deșteptarea” prelua câteva mostre de propagandă ungurească descriind „sălbăticiile” comise de români. Asemenea aberații erau publicate în ziarul „Friss Ujsag”: „Se rupe carnea în zdrențe de pe gingașele corpuri de femei: funcționari încovoiați sub muncă țipă sub nuielele care fluieră pe când cei care le dau, râd în bătaie de joc; obrazul savanților asudă sub palmele ofițerașilor îngâmfați; usturimea rănilor sărate aduce sudori de moarte pe fruntea martirilor, care gem.

[36] *Desăvârșirea unității. Documente...*, vol. III, doc. nr. 533, p. 211.

[37] Este vorba de guvernul revoluționar maghiar condus de Mihály Károlyi (1875-1955), prim-ministru (31 octombrie 1918 – 11 ianuarie 1919). De la 11 ianuarie Mihály Károlyi și-a asumat funcția de președinte al Ungariei, iar guvernul a fost condus de Denes Berinkey (11 ianuarie – 21 martie 1919).

[38] Charles J. Vopicka, *Secretele Balcanilor. Șapte ani din viața unui diplomat în centrul furtunos al Europei*, traducere și note, Al. Andrei Căpușan, Institutul European, Iași, 2012, p. 289-290.

https://biblioteca-digitala.ro

Dar nu este vorba de faptele înfiorătoare din Belgia (aluzia la atrocitățile germanilor comise în timpul războiului)... nici de civilizația negrilor din Kammerun. Nu, ci de falnicii aliați ai Antantei, eroii români năpustiți de populația dezarmată maghiară, își desăvârșesc opera de eliberare din Ardeal.

Atrocitățile comise de români în Ardeal este cel mai grozav păcat ce s-a comis vreodată în contra civilizației și omenirii... Românii, însă, nu au găsit în Ardeal nici un dușman. Românii au năpădit partea ardeleană a Ungariei, după terminarea războiului, în baza tratatului de armistițiu".

Asemenea aberații erau scrise cu nonșalanță în timp ce, culmea, în Ardeal, atrocitățile ungurilor cunoșteau un apogeu. Ungurii au cerut la Paris o anchetă. O comisie franceză s-a deplasat în Ardeal. Rezultatul anchetei era pus pe masa conferinței. Minciuna propagandei maghiare a avut picioare scurte.

Un alt material, intitulat „Banatul este unguresc", – citat din ziarul budapestan „Magyar Hirlap" – scria: „Un grav bolnav ar putea să aibă dureri mai crude, mai sfâșietoare, când ar asculta sentința doctorului, decât noi, când citim că d-nii Brătianu și Vesnici se ceartă asupra Banatului, care de o mie de ani e al nostru, carne din carnea noastră, sânge din sângele nostru. Nu putem crede că sfânta și scumpa noastră Timișoara și soarta Banatului nostru va fi hotărâtă fără noi"[39].

Atitudinea de forță adoptată de Budapesta în Banat era consecința refuzului Aliaților de a recunoaște orice drept al Ungariei asupra Banatului. Încă din octombrie 1918, guvernul Statelor Unite răspundea negativ la cererea de pace trimisă de Austro-Ungaria, în 4 octombrie 1918: „Popoarelor Austriei și Ungariei, al căror loc voim să-l vedem asigurat și apărat în mijlocul națiunilor, să li se acorde cea mai largă posibilitate de dezvoltare autonomă... Președintele (Wilson – n.n.) nu este deci în situația de a recunoaște simpla autonomie a acestor popoare ca o bază de pace, ci este silit sa stăruie ca ele, și nu el, să hotărască ce acțiune din partea guvernului austro-ungar poate satisface aspirațiunile și concepțiile popoarelor despre drepturile și despre rolul lor ca membri ai familiei națiunilor"[40].

În toamna anului 1918, șvabii bănățeni s-au trezit la o viață nouă. Contextul politic părea favorabil afirmării lor ca națiune, dar au existat mai multe impedimente în acest proces. Elita intelectuală era, în mare parte, maghiarizată. Unii lideri ai șvabilor făceau parte din partidele politice maghiare. Vorbind germana doar în familie, șvabilor li se inoculase ideea că dialectul lor este unul inferior, fiind vorbit, cu predilecție, de țărani[41].

Comunitatea germană din Banat s-a raportat diferit la guvernarea din Budapesta. Elitele germane au acceptat maghiarizarea, în mare parte, așa încât expresia „germanii maghiari" sau „maghiarii germani" nu era un joc de cuvinte, ci o realitate incontestabilă. În 1918 elita intelectuală a șvabilor bănățeni era, în mare măsură, asimilată[42].

[39] SANIC, *Fond Direcția Generală a Poliției*, Dosar nr. 8/1919, fila 45 – „Ce se spune în țara șacalilor", articol din ziarul „Deșteptarea", București, nr. 49/20 februarie 1919.

[40] Vasile Bianu, *op. cit*, vol. 2, p. 84 -85.

[41] Numiți „paori", de la termenul german „bauer", care însemna agricultor/țăran. Termenul s-a generalizat în Banat datorită influenței puternice a șvabilor asupra țăranilor români, asupra îmbrăcămintei, a metodelor de lucru în agricultură etc.

[42] Ottmar Trașcă, Remus Gabriel Anghel (coordonatori), *op. cit.*, p. 35.

https://biblioteca-digitala.ro

În rândul șvabilor bănățeni erau diferențieri sociale – elite-oameni de rând – și doctrinare – radicali-autonomiști. Acest clivaj, apărut în deceniile premergătoare Primului Război Mondial, a răbufnit la sfârșitul conflictului, atunci când Banatul devenise o miză importantă în centrul Europei. În general, elitele au susținut autonomia Banatului și alipirea la Ungaria. Oamenii simpli au susținut gruparea radicală, proromânească.

Diferitele opțiuni „naționale" (maghiare, sârbești sau românești) pentru Banat puteau fi avantajate de atașamentul sau susținerea unei grupări sau alteia din rândul șvabilor. În cele din urmă, indiferent de poziția adoptată de șvabi sau de gruparea/etnia pe care au sprijinit-o, atitudinea lor nu a putut fi decisivă în fața Conferinței de pace.

Diferențe semnificative existau între comunitățile rurale și muncitori industriali germani. Comunitatea germană din Banat a avut un rol important în nașterea și dezvoltarea urbană în general, a orașelor miniere și industriale, în special. Acest rol s-a văzut, mai ales, în contextul evenimentelor din 1918-1919[43].

În multe orașe din Banat – Timișoara, Vârșeț, Biserica Albă[44], Jimbolia[45] Lugoj, Reșița[46], Oravița[47], Anina[48] –, majoritatea populației o reprezentau germanii . În orașele predominant germane s-a dezvoltat de timpuriu o mișcare muncitorească puternică, iar Partidul Social Democrat din Ungaria avea mulți adepți în mediul urban. Liderii șvabi

[43] Din documentele administrației austriece, se cunoaște că doar pe parcusul secolului XVIII au fost aduși aproximativ 80.000 de coloniști în Banat, așezați cu precădere în medii urbane. Astfel, de la patru oraşe, în 1774, s-a ajuns la 23 de oraşe, în 1793 şi la 59 de oraşe în perioada Imperiului Austro-Ungar. Comunităţile germane au fost, de multe ori, iniţiatori şi participanţi la modernizarea oraşelor, dezvoltare urbanistică, canalizarea şi regularizarea râurilor, construirea podurilor, înfiinţarea primelor spitale, etc. (etnicii germani erau muncitori, specialiști, primari ori finanțatori), vezi *„Șvabii bănățeni...",* p. 17.

[44] Etnicii germani formau jumătate din populația Timișoarei și a Vârșețului, trei sferturi din populația Bisericii Albe și tot atât din populația Lugojului (Emmanuel de Martonne, *Chestiunea Banatului,* Paris, Imprimeria Națională, 1919, Raportul prezentat în ședința din 3 februarie 1919 a Conferinței de pace de la Paris, p. 16).

[45] Jimbolia, județul Timiș, este situată în Câmpia Banatului, la contactul dintre Câmpia Timișului și Câmpia Mureșului. Odată cu colonizarea germană, orașul s-a numit Hartzfeld, iar în anul 1900 comunitatea germană reprezenta 82,69% din populația localității.

[46] Reșița, orașul de reședință al Caraș-Severinului, cunoscut ca „Cetatea de foc", este locul de întemeiere al celui mai vechi și important centru metalurgic al României, dar și al sud-estului Europei. A fost și cel mai dezvoltat centru al industriei de mașini și locomotive în perioada interbelică. Uzinele S.T.E.G (Societatea Privilegiată Cezaro-Crăiască Austriacă de Căi Ferate ale Statului) au devenit, din anul 1920, Uzinele de Fier și Domeniile Reșița (UDR). În anul 1900, 61% din populația Reșiței era de etnie germană. Potrivit recensământului din 1930, germanii reprezentau 53,55% din totalul populației orașului (10.637 germani, 5.851 români și 2.127 maghiari din cei 19.868 locuitori) – Date obținute de la Institutul Național de Statististică, Direcția județeană Caraș-Severin.

[47] În Oravița, reședința județului Caraș în perioada interbelică, au sosit primii coloniști, originari din Tirol, în anul 1719, iar din 1721 Curtea de la Viena a trimis fonduri pentru a construi case pentru coloniștii germani. Planurile Vienei erau clare: Oravița amplasată la intrarea în Munții Banatului și aproape de Dunăre, era locul din care să dezvolte regiunea. În 1730, aici s-a înființat „Direcțiunea Minieră Bănățeană" care a coordonat activitatea minieră din tot Banatul. În 1817, împăratul Francisc I al Austriei a inaugurat în Oravița cel mai vechi teatru din România, construit în stil baroc vienez, o copie a vechiului Burgteater din Viena. Pe scena acestui teatru a jucat Mihai Eminescu, de aceea, astăzi, teatrul îi poartă numele. Orașul a fost cruțat de distrugerile Primului Război Mondial și a fost centrul administrativ al industriei Banatului.

[48] În 1900, 66,34% din populație era germană.

https://biblioteca-digitala.ro

maghiarizați s-au contopit în mișcările maghiare, colaborând în promovarea intereselor Ungariei în Banatul anilor 1918-1920.

La Timișoara, pe lângă o burghezie germană, s-a format și un proletariat german, care lucra pe șantiere sau în fabrici. La fel, pe domeniile STEG din Reșița și împrejurimi, erau zeci de mii de muncitori germani de orientare social-democrată, fapt ce a încurajat mișcarea autonomistă din Banat.

În timp ce șvabii din mediul rural erau mai conservatori și mai puțin conectați la evenimentele politice, muncitorii din mediul urban au devenit foarte activi încă din anul 1917. În centrele muncitorești au avut loc greve, demonstrații și mișcări pacifiste[49].

Disoluția Imperiului Austro-Ungar 1918 a transferat energia revoluționară muncitorească de pe tărâmul revendicărilor cu caracter economic-social pe tărâm politic. Organizarea republicii bănățene la Timișoara și mișcările muncitorilor din octombrie-noiembrie în mai multe orașe din Banat confirmă activismul politic muncitoresc și influența puternică a ideologiei social-democrate. Doar liderii politici maghiari din Banat nu ar fi putut promova ideea republicii autonome fără concursul liderilor germani și cu sprijinul muncitorilor din orașele industriale ale Banatului.

La Reșița, grevele și demonstrațiile s-au ținut lanț din mai 1918 până în vara anului 1919. Muncitorii, în majoritate germani, protestau față de militarizarea întreprinderilor. Când s-a prăbușit monarhia austro-ungară, în octombrie-noiembrie 1918, s-a format un Consiliu Național Maghiar-German, care a organizat o gardă de 1.000 muncitori pentru menținerea ordinii în oraș. În 14 noiembrie 1918, acest consiliu s-a dizolvat și, sub influența evenimentelor de la Timișoara, s-a constituit Sfatul Muncitoresc, subordonat republicii bănățene de la Timișoara.

În adunarea convocată la Timișoara, din 20 octombrie 1918, avocatul șvab Kaspar Muth a propus o rezoluție ce recunoștea integritatea Ungariei. În acel moment, liderul șvabilor „moderați" solicita nu doar rămânerea Banatului în cadrul Ungariei ca provincie autonomă, ci considera că maghiarizarea trebuia să continue în Banat, fiind „un proces ireversibil ce nu poate fi oprit"[50].

În 31 octombrie 1918, s-au format Consiliile Militare ale etniilor din Timișoara coordonate de Consiliile Naționale. În aceeași zi, la primăria Timișoara s-au adunat liderii naționalităților care l-au ales pe Otto Roth comisar civil al Timișoarei și pe colonelul Albert Bartha comisar militar. Românii din Timișoara și din Banat s-au opus. Autoritatea celor doi se dorea extinsă pe teritoriul întregului Banat. Asemenea pretenții intrau în coliziune cu interesele altor etnii.

Cei doi tocmai s-au întors de la Budapesta cu instrucțiuni precise de a menține Banatul în hotarele Ungariei. Din balconul primăriei din Timișoara, Otto Roth a proclamat „republica bănățeană". Liderii Partidului Național Român au protestat, retrăgându-se de la adunare, alegându-și organele de conducere proprii.

Șvabii bănățeni au înființat Consiliul Național Șvăbesc, în 3 noiembrie 1918. Consiliul, alcătuit din 16 intelectuali, avea menirea organizării germanilor din Banat și

[49] William Marin, *op. cit.*, p. 47-52.

[50] Michael Kausch, *Schiksalswende im leben des Banater deutschen Volkes (Schimbare de destin în viața poporului german din Banat)*, Timișoara, 1939, p. 13-14.

https://biblioteca-digitala.ro

Bacica într-o structură autonomă. Extinderea teritoriului Banatului istoric, prin adăugarea Bacicăi în proiectul șvabilor, reprezenta o viziune nouă de organizare postbelică a unui teritoriu prosper din punct de vedere economic.

Momentul 3 noiembrie 1918 este începutul proiectului german propriu de organizare a Banatului după Primul Război Mondial. Fiind singura etnie situată la o distanță mare de patria de origine, și în imposibilitate de a se reuni sau coordona politic cu conaționalii lor, unii lideri ai șvabilor au susținut autonomia Banatului, în defavoarea României.

După 1 decembrie 1918, ecuația Banatului se așeza în alți termeni și depășea limitele provinciei, evoluând de la o problemă locală/națională la o problemă europeană/internațională. Poziția șvabilor a oscilat de la ideea autonomiei Banatului la integrarea într-unul din statele vecine: România sau Serbia, și invers. Punctul comun al tuturor orientărilor șvabilor îl reprezenta menținerea integrității provinciei, indiferent de forma de organizare postbelică sau în condițiile alipirii unuia dintre statele vecine.

Unii lideri șvabi[51], preocupați de viitorul provinciei lor, participaseră și la întâlnirea de la Arad, din 13-14 octombrie 1918, dintre reprezentanții Consiliul Național Român Central și delegația maghiară condusă de Oszkár Jászi[52], ministrul naționalităților, din guvernul de la Budapesta.

În Consiliul Național al șvabilor s-au conturat, încă din noiembrie 1918, trei orientări cu privire la emanciparea șvabilor, dar, mai ales, cu privire la viitorul Banatului[53]. Orientarea autonomă, cu tentă promaghiară, era prima opțiune a șvabilor bănățeni. Competiția dintre România și Regatul Sârbilor Croaților și Slovenilor pentru Banat a generat încă două orientări ale șvabilor: una care a susținut unirea Banatului cu România, cealaltă solicita alipirea Banatului Regatului Sârbilor, Croaților și Slovenilor.

Din noiembrie 1918 și primele două luni din 1919, respectiv în perioada de timp cât republica bănățeană a funcționat și a fost recunoscută și de armata sârbă, o bună parte a șvabilor rămâneau fideli republicii autonome a Banatului integrat Ungariei.

Prezența militară sârbească i-a îndepărtat tot mai mult pe șvabi de varianta alipirii Banatului Regatului Sârbo-Croato-Sloven. Gruparea șvabilor favorabilă alipirii Banatului regatului slav, reprezentată de avocatul șvab Rudolf Heegn din Vârșeț, a fost una puțin viabilă. Susținătorii ei au fost atrași de funcțiile primite și unele avantaje materiale promise de ministrul Finanțelor de la Belgrad.

În momentul desființării republicii bănățene (21 februarie 1919), muncitorii și funcționarii din mediul urban au organizat ample manifestări de protest împotriva

[51] Dr. Otto Roth, Kaspar Muth, Joseph Gabriel, Francisc Neff, Joseph Striegel şi Franz Blaskovitz au fost prezenţi la Arad, în 13-14 noiembrie 1918, la negocieri politice cu Oszkár Jászi, care a reprezentat Guvernul Karoly, propunând acestora transformarea Banatului într-o „Elveţie danubiană", anexată Ungariei cu un anumit grad de autonomie.

[52] În Revoluția din Octombrie a anului 1918, Jászi a intrat în guvernul Károlyi ca ministru al naționalităților; el „intenționa să inducă liderii diferitelor popoare, în special români, slovaci și ruteni, să își păstreze poporul în granițele Ungariei oferindu-le autonomie maximă", dar încercarea a eșuat (Peter F. Sugar, Péter Hanák, and Tibor Frank, *A History of Hungary (O istorie a Ungariei),* Indiana University Press, 1994, p. 298).

[53] Ottmar Trașcă, Remus Gabriel Anghel, *op. cit.* p. 37.

https://biblioteca-digitala.ro

ocupației militare sârbești. Cenzura introdusă de regimul militar îi afectase și pe etnicii germani. Șvabii bănățeni protestau, mai ales, față de abuzurile sârbilor săvârșite în Timișoara, dar și în restul provinciei.

În 8 decembrie 1918, liderii șvabi au convocat o adunare la Timișoara la care au participat delegați din 138 comune bănățene. Participanții la adunare solicitau dreptul la autodeterminare, autonomia Banatului întreg, reprezentare la Conferința de Pace, organizarea unui plebiscit pentru Banat[54], drepturi naționale și culturale[55].

După 1 Decembrie 1918, s-a consolidat gruparea proromânească, a șvabilor „radicali", condusă de Viktor Orendi-Hommenau, Andreas Dammang[56], Johann Tengler, Josef Gabriel, Johann Röser. Această grupare solicita unirea Banatului cu România. Pe lângă o colaborare antebelică fructuoasă româno-germană, liderii șvabi amintiți mizau și pe generozitatea programului Adunării Naționale de la Alba Iulia, care acorda largi drepturi politice și culturale naționalităților din România Mare[57].

Un rol foarte important în clarificarea ideologică a șvabilor a avut gazeta *Temesvarer Zeitung*, în care au putut să-și exprime opiniile toți liderii șvabi, indiferent de orientarea politică. Rezoluția Marii Adunări Naționale a fost publicată în întregime în paginile gazetei timișorene[58].

Cuprinși de entuziasmul sosirii trupelor franceze conduse de generalul Gambetta la Timișoara, șvabii din comuna Biled au organizat o recepție în onoarea generalului francez. Fruntașul comunei bănățene, Ion Pierre, a amintit francezilor că locuitorii din Biled sunt de origine franceză, din provincia Lorena[59].

Trupele franceze nu au fost deloc sensibilizate de apelurile șvabilor. Prezența militarilor francezi în Timișoara a provocat chiar nemulțumiri în rândul populației de rând și a liderilor șvabi. Primar al Timișoarei în anii ocupației militare, Joszef Geml, scria că a „găsit puțină apărare la ei (la francezi – n.n.)"[60].

Încurajați de proclamația de la Alba Iulia, șvabii din Banat au organizat asociații și cluburi culturale menite să promoveze valorilor culturale germane și să se opună maghiarizării. În 9 decembrie 1918 s-a constituit clubul german din cartierul timișorean „Iosefin" condus de Viktor Orendi Hommenau.

Clubul a organizat manifestări culturale, conferințe literare și politice, concerte. Activitatea clubului a primit sprijinul liderilor naționali români George Adam, Pompiliu Ciobanu, Aurel Cosma și Lucian Georgevici[61].

Ocuparea militară a Banatului a creat probleme populație românești și șvabilor, deopotrivă. În decembrie 1918, cu prilejul turneului generalului francez Henri Berthelot prin Banat, o delegație a șvabilor a protestat față de ocupația militară, cerând eliberarea

[54] William Marin, *op. cit.*, p. 74.
[55] Michael Kausch, *op. cit.*, p. 30-32.
[56] A condus din aprilie 1919, publicația de limbă germană „Deutsche Wacht" din Timișoara.
[57] Wiliam Marin, *op. cit.*, p. 75.
[58] „Temesvarer Zeitung" din 3-4 decembrie 1918.
[59] Nicolae Ilieșiu, *Timișoara, monografie istorică*, Timișoara, vol. I, 1943, p. 117-118.
[60] Geml József, *Emlékiratok polgármesteri működésem idejéből*, 15.VI.1914 – 4.IX.1919 (*Amintiri din timpul activității mele de primar*), Timișoara, 1924, p. 101.
[61] William Marin, *op. cit.*, p. 80.

https://biblioteca-digitala.ro

provinciei. Corespondentul din România al ziarului francez „Le Temps” scria la Paris că un comitet al șvabilor s-a întâlnit cu generalul francez căruia i-au înmânat un memoriu în care „protestează împotriva actualei administrații a trupelor sârbești. Acest comitet cere evacuarea Banatului și unirea lor cu frații sași din Transilvania, altfel spus, unirea întregului Banat cu România”[62].

Libertatea de exprimare a șvabilor, ca și a românilor, la începutul anului 1919, a fost tot mai mult restricționată. Mărturisirea unui lider șvab la Lugoj, în redacția ziarului „Banatul”, care a dorit să păstreze anonimatul, este foarte relevantă în privința cenzurii impuse.

Din convorbirea liderului respectiv cu unul din redactorii al ziarului reieșea că: „Noi, șvabii, până acum, din nenorocire n-am avut posibilitatea de a ne exprima în chestia aceasta (privind viitorul Banatului – n.n.). Cred că sunteți și dvs. bine informați că orice manifestare de-a noastră este suprimată în germene de către autoritățile sârbești... Cum apare vreun articol mai răspicat, censura sârbească operează cu creionul roșu. Să nu mai vorbesc apoi de vreo adunare populară: a priori nu ni s-ar permite.

Credeți-mă, d-le redactor – continua articolul ziarului din Lugoj – situația noastră este cât se poate de deplorabilă: se hotărăște la Paris soartea unui popor de 400.000 de oameni, un popor conștiu (conștient – n.n.) de sine care tocmai acum, în clipele renașterii sale naționale, dintr-o amorțire de mai bine de un sfert de veac, trebuie să tacă...”

La întrebarea care ar fi cea mai bună soluție pentru Banat, liderul șvab a răspuns: „pământul acesta scump, unde ne zac osemintele strămoșilor noștri... ca pământul acesta să nu fie îmbucătățit, să nu fie mutilat și noi să nu fim despărțiți unul de celălalt... Dorința noastră o rezum în două cuvinte: integritatea Banatului”[63].

Militarii francezi, sosiți de la începutul lunii decembrie 1918, la Timișoara, au fost de multe ori de partea sârbilor și au interzis apariția unor articole scrise de liderii șvabilor care susțineau unirea Banatului cu România. „Șvabilor, reîntoarceți-vă la poporul vostru!” era titlul unui articol ce trebuia să apară în ziarul „Deutsche Wacht”, dar a fost interzis publicării.

Articolul respectiv, scris de Andreas Dammang, în timpul ocupației sârbești, a fost interzis de cenzura sârbească, cu acordul generalului Louis Franchet d'Espèrey. Ziarul „Banatul” a publicat, mai târziu, conținutul articolului care spunea: „Veniți, fraților, veniți! Șvabilor toți, oricărui partid, oricărei direcții ați aparține ieșiți din casele voastre străbune, scăpați-o de toate vicisitudinile vremii, fiindcă pericolul iminent, – al împărțirii noastre în două – ne taie o rană adâncă în sufletul nostru...

Poporul acesta brav, sârguincios și plin de virtuți a mai fost prohodit odată, s-a crezut că poporul acesta este al trecutului. Și veni acum sfârșitul amărât al celei mai groaznice lupte, dușmanii noștri trec în puhoiuri peste lanurile noastre, cari închid în sine osemintele atâtor luptători falnici de-ai noștri, peste glia noastră, unde este îngropat un trecut întreg...

Acum, după visul scurt dar frumos al reînvierii noastre naționale, iarăș se pregătește pentru noi un coșciug în Paris[64]. E vorba să ne împărțească între cei doi vecini victorioși

[62] „Le Temps”, An LIX, Nr. 21.065/10 martie 1919, p. 2, articolul „Suabes de Banat” (Șvabii din Banat).
[63] „Banatul”, Lugoj, An I, Nr. 28/15 iunie 1919, p. 2, articolul „Șvabii și Banatul”.
[64] Referire la desconsiderarea opțiunilor șvabilor la Conferința de Pace.

https://biblioteca-digitala.ro

(România și Regatul Sârbilor, Croaților și Slovenilor – n.n.), ne trântesc scumpul nostru sânge ca pradă de victorie.

... Veniți Șvabilor să ne unim într-un protest sărbătoresc împotriva acestei lovituri de moarte. Nimeni să nu-și neglijeze iubirea față de poporul său. De dragul simpatiilor ce le are pentru alții. ...veniți cu toții în momentele acestea de pericol pentru poporul nostru scump. ... Să încercăm printr-un protest energic contra împărțirii Banatului, accentuând indivizibilitatea acestei provincii, să ne scăpăm poporul de groapa rece ce ni se sapă. Veniți fraților cu toții să cerem indivizibilitatea Banatului”[65].

În Timișoara, Reșița și în orașele miniere din Banatul Montan gruparea autonomistă a șvabilor a avut mereu aderenți – așa numitul „nucleul dur” – în susținerea autonomiei Banatului și alipirea la Ungaria. Situația a fost diferită în alte orașe, cu populație românească mai numeroasă. În capitala grănicerilor, orașul Caransebeș, atitudinea comunității germane era mai apropiată de români.

Un ziar de limbă germană din oraș, citat de „Banatul” din Lugoj, scria despre „pretențiile exagerate ale sârbilor”. Publicația chema „toate elementele națiunii șvăbești din Banat la o acțiune comună și energică... conducătorii cuminți ai Șvabilor cer pe față o conlucrare frățească cu Românii și recunosc în fața lumii întregi că elementul dominant în Banat este elementul românesc și asupra sorții acestei provincii românești nu pot hotărî decât Românii”.

Motivele pentru care etnicii germani din Caransebeș doreau înlăturarea grabnică a vechiului regim și colaborarea cu românii în patria comună se datorau faptului că în Austro - Ungaria „la conducerea politică nu am avut cuvânt. Ungaria se desface în bucăți și este neîndoielnic faptul că și părțile din sud ale fostei Ungarii se vor alipi la alte țări. Poate să fie în interesul nostru, al șvabilor, să fim rupți în bucăți? Hotărât că nu. Prin urmare, trebuie să ținem cu tărie la unitatea Banatului. În acest scop, toate elementele germane din regiunile sudice ale fostei Ungarii, trebuie să lucreze în desăvârșită armonie”.

Publicația continua spunând că „ar fi absurd să mai accentuăm integritatea Ungariei, deoarece în cazul unui plebiscit nu cuvântul nostru ar putea să fie hotărâtor. Cuvântul nostru - dacă vom fi întrebați – va putea fi hotărâtor numai acolo, unde sârbii, bazați pe majorități neînsemnate, ridică pretențiuni exagerate. Acolo vom putea hotărî în favoarea acelei națiuni, care singură are dreptul să hotărască asupra sorții Banatului. Și această națiune nu poate să fie decât cea română, în baza numărului ei covârșitor”[66].

În partea de est a Banatului, la Lugoj și Caransebeș, majoritatea germanilor înclinau spre colaborare cu românii, la fel ca și sașii din Ardeal. Un rol important în colaborarea româno-germană și din Banat l-a avut liderul comunității germane din Ardeal, Rudolf Brandsch[67], care a vizitat de mai multe ori Lugojul, în 1919.

[65] „Banatul”, Lugoj, An I, Nr. 26/8 iunie 1919 p. 1.

[66] „Banatul”, București, An I, Nr. 5/28 februarie 1919, p. 2.

[67] Rudolf Brandsch (1880-1953) a fost un politician sas transilvănean. Rudolf Brandsch provenea dintr-o familie de preoți din Transilvania. A continuat tradiția familiei, studiind teologia și filozofia la universitățile din Marburg, Berlin, Jena și Cluj. A intrat în politică de tânăr. Din 1910 a fost deputat în Parlamentul de la Budapesta. Între aprilie 1931 și septembrie 1932 a fost subsecretar de stat pentru problemele minorităților naționale în cabinetul Iorga. În perioada interbelică, a fost președintele Asociației

https://biblioteca-digitala.ro

Ziarul „Banatul" consemna opiniile liderului sas: „Dacă vederile noastre politice nu au fost identice totdeauna cu ale fraților noștri români, raporturile noastre de prietenie au fost în toate timpurile cele mai cordiale. Aici, ca și în Ardeal, ca și în Vechiul Regat, am întâmpinat la tot pasul cea mai largă toleranță și cea mai mare bunăvoință din partea concetățenilor noștri români.

Uniți și politicește cu neamul românesc, această bunăvoință nu numai că nu va scădea dar va spori și mai mult. Elementul șvăbesc din Banat și cel săsesc din Ardeal nu au de ce să se teamă pentru viitor. Sârguința și munca lui vor fi prețuite de către concetățenii români, poate chiar mai mult într-o Românie liberă și mare decât până acum, când și ei, ca și noi, au suferit sub același regim intolerant. Cultura și progresul nostru național vor fi, fără îndoială, mai bine garantate de un regim românesc care va întruni toate elementele liberale, atât de aici, cât și din Vechiul Regat.

De aceea, rugăm pe toți fruntașii națiunei noastre, fie radicali, creștini sociali, conservatori sau socialiști să se ralieze la acțiunea noastră ca, mână în mână, în frățească înțelegere cu concetățenii noștri români să hotărâm asupra sorții noastre".

Neobositul lider sas a fost, de fapt, elementul de legătură dintre șvabi, Consiliul Național Săsesc și Consiliul Dirigent de la Sibiu. În februarie 1919, Rudolf Brandsch s-a întâlnit cu membrii Consiliului Național Șvăbesc pledând pentru susținerea hotărârilor de la Alba Iulia și unirea Banatului cu România[68]. În același timp, Brandsch în timpul unei vizite la Lugoj, în urma discuțiilor cu liderii șvabilor din oraș, a schimbat orientarea politică a gazetei locale „Südungarn" (Ungaria de sud).

Rudolf Brandsch era conștient de importanța momentului din Banat și de lucrările Conferinței de pace, a cărei Comisie teritorială urma să decidă soarta Banatului. În ziarul „Südungarn", liderul sas scria: „Trăim zile grele. Acum se decide al cui va fi Banatul, grânarul fostei Ungarii. Trebuie să lămurim, în primul rând, că Banatul este unit și indivizibil și nici o parte nu se poate despărți din corpul său...

Banatul trebuie să se despărțească de Ungaria. Banatul trebuie să rămână unitar și indivizibil. Alegând între România și Serbia, trebuie să ne declarăm de cu vreme pentru unirea cu România. Cine va vrea așa, ține seama de adevăratele interese ale șvabilor..."[69].

Extrem de reticenți au fost șvabii față de sârbi. La manifestările organizate în Timișoara, în 17 decembrie 1918, cu prilejul aniversării prințului Alexandru al Serbiei, devenit ulterior rege al Jugoslaviei, nu au participat decât oficiali locali și militari sârbi și francezi[70]. Când Consiliul Național Sârbesc de la Novi Sad a expediat note în limba sârbă autorităților locale, acestea nici nu au răspuns unor asemenea acte. De altfel, primăria Timișoarei a refuzat să se subordoneze administrativ organelor sârbești[71].

germanilor din România (Verband der Deutschen in Rumänien), înființată în 1921, pe care a condus-o până în 1931, organizație precursoare a Grupului Etnic German din România.

[68] Karl Kesser, *Rudolf Brandsch*, München, 1969, p. 58.

[69] SANIC, *Fond Direcția Generală a Poliției*, Dosar nr. 8/1919, fila 39, articolul din ziarul lugojan era preluat în ziarul *Dimineața*, București, nr. 4.621/21 februarie 1919, articolul „Șvabii din Banat cer alipirea la români".

[70] Geml József, *op. cit.* p. 99.

[71] *Ibidem*, p. 103-104.

https://biblioteca-digitala.ro

Într-o notă informativă din 22 februarie 1919, transmisă din Timișoara Direcției Generale a Poliției din București, se consemna faptul că autoritățile militare sârbești din Timișoara au făcut propagandă între șvabi și israeliți să susțină alipirea Banatului la Serbia. Neavând succes în demersul lor, în cele din urmă au recurs și la amenințări[72].

Foarte orgolioși și determinați în acțiunea lor, sârbii au realizat faptul că nu se puteau impune decât prin forță și au acționat în consecință. În ianuarie 1919 au avut loc ciocniri între sârbi și milițiile locale, subordonate organizației social-democrate. Tot în cursul lunii ianuarie 1919, a sosit la Timișoara o delegație a guvernului sârb pentru a sonda terenul unui eventual referendum în Banat. Constatând că rezultatele acestui demers ar fi total defavorabile sârbilor, s-a renunțat la referendum. Tot atunci, miniștri sârbi au aflat că nu pot controla Banatul, din moment ce nici administrația civilă din Timișoara nu a recunoscut organismele sârbilor.

Liderul republicii bănățene, Otto Roth, era tot mai contestat chiar de muncitorii timișoreni și organizația Partidului Social Democrat. Formațiunea politică i-a cerut demisia lui Roth din funcția de comisar guvernamental[73]. Acesta și-a înaintat demisia guvernului de la Budapesta, dar demisia a fost respinsă[74].

Administrația civilă republicană din Timișoara a fost înlăturată prin forță, în 20 februarie 1919. Din 21 februarie 1919, sârbii și-au asumat și administrația civilă a Banatului. Avocatul sârb Martin Filipon a fost numit prefect al județului Timiș. Noul prefect anunța toate instituțiile din Timișoara și din județul Timiș că lui urmau să i se subordoneze necondiționat. Inginerul șvab Reinhold Heegn din Vârșeț a fost numit comite suprem al Timișoarei. Sârbii au numit un șvab în fruntea Timișoarei cu scopul de a atrage minoritatea germană de partea lor[75]. Nu au avut succes în demersul lor.

Gestul sârbilor a întâmpinat o mișcare de protest foarte puternică în tot Banatul. În 21 februarie 1919 a fost declanșată greva generală în centrele industriale din Banat, îndreptată împotriva ocupanților sârbi[76]. Ziarul „Dimineața" din București scria: „În Banat au loc demonstrații împotriva sârbilor. Muncitorii și salariații căilor ferate au protestat contra samavolniciilor lor"[77].

În lunile aprilie-iunie 1919, atitudinea autorităților sârbești din Banat nu s-a modificat. Delegații ale românilor și șvabilor s-au deplasat la Sibiu pentru a cere Consiliului Dirigent să intervină. Ziarul „Epoca" din București scria, în 14 mai 1919: „Reprezentanții orașului Lipova, șvabi și alte etnii, s-au prezentat la Sibiu pentru a cere Consiliului Dirigent intervenția armatei române, după ce a fost retrasă armata franceză, pentru oprirea puhoiului bolșevic[78].

Instalarea guvernului comunist la Budapesta, în 21 martie 1919, a reprezentat o încurajare pentru nostalgicii Ungariei Mari, iar fantoma republicii bănățene reînviase. Maiorul Dumitru Oancea, trimis al armatei române pe lângă trupele franceze din

[72] SANIC, *Fond Direcția Generală a Poliției*, Dosar nr. 8/1919, fila 49.
[73] William Marin, *op. cit*., p.84-85
[74] „Temesvarer Volksblatt", Timișoara, 1 februarie 1919, p. 1.
[75] „Banatul", An I, București, 23 februarie 1919.
[76] William Marin, *op. cit*., p. 90.
[77] SANIC, *Fond Direcția Generală a Poliției,* Dosar nr. 8/1919, fila 39.
[78] „Epoca", București, Nr. 109/14 mai 1919, articolul „Banatul cere intervenția armatei române".

https://biblioteca-digitala.ro

Timișoara, s-a întâlnit și cu liderii șvabilor. Într-un raport înaintat Consiliului Dirigent, în aprilie 1919, maiorul român spunea: „Ideea unei republici bănățene sub protectoratul Ungariei, în primul rând, sau al Franței, persistă...”[79].

În 5 aprilie 1919, Dumitru Oancea s-a întâlnit cu Kaspar Muth, care-i confirmase că susține, în continuare, o republică bănățeană. Zadarnic i-a explicat ofițerul român faptul că un asemenea proiect era lipsit de orice perspectivă. Aderenții și susținătorii autonomiei Banatului erau în continuă scădere. Maiorul român s-a întâlnit și cu reprezentanții șvabi favorabili unirii Banatului cu România[80].

În 15 aprilie 1919 a avut loc o adunare a fruntașilor șvabi în cadrul căreia Kaspar Muth s-a pronunțat pentru unirea Banatului cu Serbia. Acest punct de vedere a fost primit cu stupefacție și de apropiații săi. Atitudinea liderului șvab era una, mai degrabă, de circumstanță, deoarece sârbii erau încă prezenți în Banat. A doua explicație a atitudinii lui Muth, a fost și aceea că liderul autonomist era în solda ocupanților sârbi[81]. Ofițerul român concluziona în raportul său faptul că majoritatea șvabilor considerau că binele le va veni de la România[82].

Din 8 aprilie 1919 apărea gazeta timișoreană „Deutsche Wacht” condusă de Johann Röser. Publicația susținea gruparea proromânească și a dus o campanie împotriva „moderaților” conduși de Kaspar Muth.

Josef Gabriel scria în ediția din 18 mai 1919 a ziarului: „Bărbații din orientarea moderată au fost nu numai străini față de mișcarea națională a șvabilor, ci chiar au combătut-o ca înfocații șoviniști maghiari ... Orientarea radicală este liberă de influențe străine. Orientarea moderată duce o viață culturală și datini maghiare, pe când radicalii se nutresc din viața culturală și etica germană”[83].

La 1 mai 1919 a avut loc o întâlnire între fruntașii politici locali și ziariștii proveniți din țările Aliate. Viktor Orendi Hommenau „s-a pronunțat ferm în favoarea unirii Banatului cu România”[84]. Ziariștii străini au transmis, în țările lor, această atitudine tranșantă.

În cursul lunii mai, și alte grupări ale șvabilor înclinau spre unirea Banatului cu România. Motivația era una economică, fie că pledoaria și motivația lor viza menținerea integrității provinciei[85], fie că reprezenta o respingere a unirii Banatului cu Regatul Sârbilor, Croaților și Slovenilor, în urma jafurilor comise de sârbi.

Strategiile sârbilor au eșuat, atât în organizarea referendumului cât și încercarea disperată de a menține Timișoara în zona lor de influență. Pentru aceasta au organizat, în 8 iunie 1919, o adunare la Timișoara, aducând trenuri pline cu țărani sârbi. „Adunarea”

[79] *Unirea Banatului și încorporarea Timișoarei la România Mare*, Timișoara, 1934, p. 27.
[80] William Marin, *op. cit.*, p. 97.
[81] *Ibidem.*
[82] *Unirea Banatului și încorporarea Timișoarei la România Mare*, Timișoara, 1934, p. 45.
[83] „Deutsche Wacht”, 18 mai 1919, p. 1.
[84] William Marin, *op. cit.*, p. 99.
[85] Kaspar Muth se exprimase în sensul că Banatul să nu fie divizat și să fie unit cu o singură țară. Era un progres imens, deoarece liderul șvab moderat „nu credea în posibilitatea de mărire a României” și evita legăturile cu liderii români. Vezi Dumitru Petrescu Tocineanu, *Memoriu redat ca o contribuție pentru restabilirea adevărului istoric al pregătirii pentru unirea Banatului 22 aprilie – 28 august 1919*, în volumul *Unirea Banatului și încorporarea Timișoarei la România Mare*, Timișoara, 1934, p. 67.

https://biblioteca-digitala.ro

de la Timișoara a sârbilor a fost un eșec pentru că nu reprezenta interesele populației Banatului[86].

În ziua de 3 iunie 1919, Martin Filipon și Reinhald Heegn au convocat pentru o consfătuire, la Timișoara, fruntașii politici ai tuturor naționalităților și reprezentanții presei. Reprezentanții românilor nu au participat la întrunire. Cei prezenți au primit un mesaj din partea guvernului de la Belgrad cum că o delegație a timișorenilor va primi permisiunea să se deplaseze la Paris pentru a comunica rezultatele unui referendum asupra capitalei Banatului.

Sârbii văzând că nu aveau șanse în Banat, încercau să obțină Timișoara, vitală economiei statului. Participanții de la întrunirea din 3 iunie 1919 de la Timișoara au declinat oferta guvernului sârb[87]. Unii lideri locali au acuzat armata sârbă de jafuri și distrugeri de pe urma cărora au suferit toți locuitorii Timișoarei. Sârbii nu se bucurau de simpatia locuitorilor și, prin urmare, un plebiscit nu le era favorabil[88].

Eșecul administrației sârbești din Banat a fost marcat, în ultima perioadă a stăpânirii lor din Banat, respectiv lunile iunie-iulie 1919, de acțiuni de jaf, deposedarea de bunuri a persoanelor fizice și particulare. La sate, țăranilor li s-au luat vitele și furajele. Imaginile sinistre cu vite înfometate sau înecate în Dunăre depășeau mult dezastrul din război.

În 27 iulie 1919 se încheia o perioadă tristă pentru Banat. Armata sârbă de ocupație a părăsit Timișoara. A plecat și administrația sârbă, în frunte cu prefectul Martin Filipon, fără să fie regretați de nimeni și fără să își ia rămas bun de la cineva, afirma primarul Timișoarei, Geml József.

Problema Banatului fusese pe masa Conferinței de Pace de la debutul Forumului Mondial al păcii. La începutul anului 1919, pledaseră pentru cauza provinciei românești Ionel Brătianu, Regina Maria, Alexandru Vaida-Voevod și mulți diplomați, intelectuali, oameni de cultură, ziariști români și străini. Diplomația românească era conștientă de importanța atitudinii șvabilor în rezolvarea problemei Banatului.

Președintele Consiliului Dirigent, Iuliu Maniu, era îndemnat de AlexandruVaida-Voevod să intervină pe lângă liderul sașilor, Rudolf Brandsch, pentru a întocmi cu șvabii un document pentru Conferința de Pace în care să solicite alipirea Banatului întreg la România.

În scrisoarea din 11 martie 1919, Vaida se adresa lui Maniu cu formula obișnuită, „Iubite Juliu”, Paris, Rue (strada) Francois I, Nr. 5: „Înainte de toate trebuie căutat ca Brandsch să exopereze un memorand iscălit de fruntași Șvabi, cari pretind, în virtutea tratatului României din august 1916, că Banatul, care e o unitate geografică, politică-istorică și economică, să fie alăturat României. Ei, Șvabii, nu vor să fie despărțiți în două, cu sârbii, după experiențele trecutului nu pot avea speranță că pot trăi în tihnă, contribuind la progresul civilisației. Mai ales, sub stăpânire sârbească, nu”[89].

Apelul Partidului Național Român – „Către frații șvabi din Banat” – urmărea același scop: consolidarea poziției României la Conferința de pace de la Paris. Documentul

[86] Geml József, *op. cit.*, p. 130.
[87] William Marin, *op. cit.*, p. 102.
[88] Geml József, *op. cit.*, p. 129.
[89] SANIC, *Fond Alexandru Vaida-Voevod,* Dosar nr. 39/1919, fila 1.

https://biblioteca-digitala.ro

preciza: „În baza dreptului de autodeterminare, poporul românesc întreg a hotărât să se unească în cadrul Regatului Român. Românii din Ardeal, din Banat și din celelalte provincii românești ale Ungariei au luat în Marea Adunare Națională de la Alba Iulia, ținută în ziua de 1 Decembrie a anului trecut, hotărârea unanimă de a alipi pentru totdeauna la Regatul Român regiunile românești din fosta Ungarie...

Din numeroasele manifestații și declarații ale unor membri distinși ai poporului șvăbesc din Banat, care ni-au venit pe cale verbală și în scris, am văzut că acest popor și în totalitatea lui dorește alipirea la noua patrie, la România Mare din nou întemeiată și nu așteaptă decât momentul ca să-și poată manifesta voința, liber și neinfluențat.

Noi știm că șvabii din Banat voiesc să urmeze pilda fraților lor sași din Transilvania, cari înțelegând spiritul vremii și consultându-și trecutul politic au hotărât, plini de încredere, într-un viitor demn și fericit, în adunarea lor națională ținută la 8 ianuarie a.c., la Mediaș, să se unească cu România Mare. Și au câștigat prin aceasta, pentru întemeierea de nou a României Mari, un merit recunoscut cu bucurie de către toți românii ...

Temelia României Mari e libertatea națională și egala îndreptățire a tuturor popoarelor sale. Noi, Românii din Banat, am fost veacuri de-a rândul toți subjugați, exploatați fără milă de către maghiari și împiedicați în progresul cultural...

România democratică întreagă făgăduiește concetățenilor și, astfel, și vouă, șvabi din Banat, mai mult decât statele vecine deoarece garantează și înlesnește dezvoltarea liberă a limbii voastre materne, a culturii voastre germane, a artei și ființei voastre germane și a forțelor voastre economice ce constituie mândria și bogăția voastră.

Alipirea poporului șvăbesc din Banat la România Mare va ridica numărul germanilor care locuiesc în acest stat la aproximativ 750.000 de suflete. În chipul acesta, elementul german din România, unit și solidar, va putea forma un factor însemnat și prețios, câtă vreme împărțit și risipit va pierde mult din valoarea-i politică.

Toate cercurile politice ale poporului românesc sunt hotărâte să pună fără întârziere pe șvabi în situația de a se bucura de libertatea deplină și adevărată. Adunarea Națională de la Alba Iulia s-a pronunțat în moțiunea votată cu unanimitate pentru libertate deplină națională pe seama tuturor popoarelor conlocuitoare. Fiecare popor – se spune în hotărârea de la Alba Iulia – va fi administrat, educat și judecat prin proprii săi fii, în limba sa proprie și fiecare popor va fi reprezentat în corpurile legiuitoare în proporție dreaptă...

Românii și șvabii din Banat au trăit totdeauna în pace și în cea mai bună înțelegere, decenii de-a rândul au purtat aceiași luptă grea împotriva dușmanului comun, a șovinismului maghiar.

Cu mândrie și satisfacție ne putea provoca la faptul că în luptele electorale din 1905, 1906 și 1910 fruntașii români și-au ridicat cuvântul și în favoarea ideii naționale a șvabilor din Banat. Buna înțelegere din trecut e o garanție sigură pentru conlucrarea noastră spornică și în viitor.

După toate acestea, nu mai poate fi nici o îndoială în ce privește sentimentele noastre curate și intențiile noastre cinstite față de șvabii din Banat. Șvabii și românii vor ști de-a pururea nu numai să se înțeleagă și să se învoiască unii cu alții, ci să se prețuiască și să se iubească ca frații.

Cu încredere fermă așteptăm hotărârea poporului vostru și vă întindem, cu salutare cordială, mâna frățească spre a se pecetlui legătura noastră veșnică”[90].

Gruparea șvabilor care susținea unirea Banatului cu România a avut mereu contact cu sașii transilvăneni, care aderaseră la România Mare în urma adunării de la Mediaș, din 8 ianuarie 1919. Liderul sașilor, Rudolf Bradsch a vizitat Banatul și a putut constata voința șvabilor. El a propus liderilor români să vină la Paris pentru a prezenta Conferinței de Pace aspirațiile și voința acestei populații.

În iunie 1919, ziarul „Banatul” din Lugoj analiza atitudinea șvabilor în primele luni ale anului. Ediția din 1 iunie a ziarului lugojan constata următoarele: „Situația excepțională a Bănatului nostru a impus confraților noștri Șvabi o oarecare rezervă. Justificată sau nu? – nu voim s-o discutăm. Credem însă că acum, lămurindu-se chestii de ordin teritorial, ar fi de dorit să părăsească rezerva impusă și să-și pronunțe voința lor națională. Glasul unui popor de 350.000 de oameni se va auzi la Versailles și de voință hotărâtă a unei mase la fel trebuie să se țină seama pretutindeni”[91].

Analiza făcută de influentul ziar din Lugoj sugera schimbarea atitudinii șvabilor față de situația Banatului, după desființarea republicii bănățene a lui Roth și instaurarea administrației sârbești. În iunie, armata sârbă era în retragere și se putea constata de toată lumea că eliberarea orașelor mari din Banat – Timișoara și Lugoj – era doar o chestiune de timp. Apelul ziarului românesc la unitatea șvabilor, măcar în ceasul al doisprezecelea, era necesar în perspectiva deciziilor Conferinței de Pace de la Paris, care nu aveau să întârzie prea mult.

Disputele interne pentru Banat și deciziile care urmau să fie luate de Conferința de pace preocupau și mai mult și pe șvabi la începutul lunii iunie 1919. Presa a intensificat campania pentru susținerea drepturilor românilor asupra Banatului. În țară au fost organizate adunări de susținere pentru unirea ultimei provincii românești cu România.

Ziarul „Banatul” din Lugoj sesiza importanța momentului și elogia calitățile șvabilor bănățeni de-a lungul timpului, precum și rolul acestora în viitorul stat, România Mare. „Vremile de grea cumpănă, vremile de-o schimbare radicală în rânduiala nouă a lumii, – scria cotidianul românesc din Lugoj, la 1 iunie 1919 – oferă cel mai potrivit moment psihologic pentru cântărirea vitalității și a valorilor adevărate ale unui popor.

Asemenea unui vulcan ce nu cunoaște zăgazuri, ies la iveală, în clipele acestea, forțele ascunse ale unui popor conștiu (conștient – n.n.) de originea și de menirea-i istorică; prin sbucnirea spontană a acestor forțe ascunse tinde să se afirme, să-și spuie și el cuvântul, să dea dovezi că vrea să trăiască, că vrea să-și păstreze nota distinctivă a ființei sale etnice și să arate lumii că nu înțelege să i se croiască o soarte făr să fi zis și el ceva.

Procesul acesta de selectare a valorilor între popoare a început deodată cu prăbușirea blocului central-european, adecă nainte cu șapte luni când fiecare popor ce se respectă a ținut să-și ridice glasul și să pretindă imperativ ceea ce i se cuvine: dreptul la viață națională.

Oare confrații noștri șvabi din Bănat sub raportul acesta împlinitu-și-au datorința față de ei înșiși, față de conștiința lor de popor de 350.000? Constatăm cu o deosebită

[90] „Banatul”, București, An I, nr. 6/7 martie 1919, p. 1.
[91] „Banatul”, Lugoj, An I, nr. 23/1 iunie 1919, p. 1.

https://biblioteca-digitala.ro

plăcere, că aceasta s-a făcut grație unor bărbați de talia colonelului (Karl) Möller[92], (Andreas) Dammang etc., cari în clipele cele mai primejdioase ale istoriei Șvabilor din Bănat au înțeles să se pună în fruntea mișcării de dezrobire sufletească a poporului lor, care mai bine de-un sfert de veac zăcea într-o cumplită letargie.

Am simțit o adevărată bucurie când s-au dat primele semne de viață națională la Șvabii noștri și ne-am evocat clipele acele fericite, când, alături de (Viktor) Orendi și Adam Müller Guttenbrunn ne desfășuram faldurile steagurilor noastre pentru a începe lupta împotriva maghiarismului cotropitor, reminiscențe cari ne-au remas dulci nouă, deși în vremile din urmă căile noastre ni se despărțiseră"[93].

Eliberarea orașelor din Banat, mai întâi cele din partea de est, Lugoj și Caransebeș – în mai 1919, apoi Timișoara, în 3 august 1919, a produs mutații în atitudinea șvabilor față de situația provinciei. Treptat, au acceptat noua situație – apartenența la Regatul României chiar și conservatorii autonomiști.

Cea mai mare parte a șvabilor din Banat a privit cu încredere și simpatie instalarea administrației românești, sosirea jandarmeriei și armatei române în Banat. În 2 iulie 1919, liderul șvabilor din Lugoj, Heinrich Anwender, propunea conducerii Partidului Popular Șvăbesc o adunare în care șvabii să susțină integritatea Banatului și unirea cu România.

Anwender considera că inițiativa unei adunări trebuia să aparțină șvabilor timișoreni. În acest sens, el s-a adresat liderului șvab din Timișoara, Michael Kausch[94]. Lugojenii, foarte determinați, s-au întrunit, în 4 iulie 1919, într-o ședință, pentru a decide poziția întregii etnii germane privitoare la poziția față de Banat.

Evenimentele evoluând rapid, publicațiile germane din Banat au informat prompt situația Banatului discutată și decisă la Conferința de Pace. Cu toată cenzura sârbească, ziarul „Deutsche Wacht" a transmis știrea potrivit căreia, conform hotărârilor Conferinței de pace, armata sârbă urma să se retragă din Banat, iar Timișoara revenea României[95].

„Deutsche Wacht" scria: „Trăim vremuri istorice... Fiecare știe... că stăm deodată în fața unei cotituri"[96]. În 31 iulie 1919, o delegație formată din 31 cetățeni de frunte din Timișoara, în frunte cu prelatul catolic David Lang, s-a întâlnit la prefectul Aurel Cosma pe care l-a felicitat pentru funcție și a exprimat încrederea în buna colaborare[97].

[92] Karl von Möller (1886-1943) a fost un ofițer, jurnalist, scriitor de limba germană și politician din Banat. Din 1914, a participat la campaniile din Serbia și Galiția. Apoi, a fost mutat la Cartierul general din Viena. La sfârșitul războiului, a înăbușit revoltele republicanilor din Ungaria de Sus, după care a fost trecut în rezervă de guvernul Károlyi. Deoarece se simțea legat de Banat, după Unirea Transilvaniei perioada 1919-1927, la dezbaterea în Parlament a proiectului de Constituție, la 12 martie 1923, deputatul Karl von Möller, în calitate de reprezentant al șvabilor din Banat, a afirmat că vorbește în numele „poporului șvăbesc din Banat", declarând loialitatea germanilor față de noua lor patrie, cerând însă ca noua Constituție să nu periclitezе existența minorităților din punct de vedere național, având obiecții la proiect, afirmând că acesta nu conține promisiunile făcute minorităților de către români la Alba Iulia. În mai 1920, șvabii "moderați", în frunte cu Kaspar Muth, au format Partidul Șvăbesc al Autonomiei (Schwäbische Autonomie – Partei), la care au aderat și Karl von Möller, dr. Iosif Gabriel, Peter Schiff din Partidul Național German – șvăbesc.

[93] „Banatul", Lugoj, An I, nr. 23/1 iunie 1919, p. 1, articolul „Șvabii noștri".

[94] Michael Kausch, *op. cit.* p. 139.

[95] „Deutsche Wacht", 19 iulie 1919.

[96] *Ibidem,* 31 iulie 1919.

[97] William Marin, *op. cit.*, p. 107.

https://biblioteca-digitala.ro

Adunările de la Timișoara din 10 august 1919 confirmă repoziționări ale șvabilor față de situația Banatului. Adunării românilor din 10 august, la care au participat aproximativ 40.000 de oameni, i s-a adăugat adunarea șvabilor din aceeași zi. Deși organizate în locuri diferite, adunările românilor și a șvabilor au avut același mesaj: integritatea Banatului și unirea cu România.

În Deutschen Haus (Casa germană) din Timișoara, participanții la adunarea convocată de Partidul Popular Șvăbesc au venit reprezentanți ai comunității din 33 localități. Referitor la viitorul Banatului, colonelul Karl von Möller a criticat politica guvernelor maghiare, arăta că Timișoara aparținea României și șvabii să se ralieze hotărârilor de la Alba Iulia. Ofițerul superior de etnie germană accentua responsabilitatea generației de atunci pentru viitorul țării și al „copiilor noștri"[98].

Rezoluția adoptată la adunarea din 10 august 1919 preciza: „În numele tuturor șvabilor din Banat, declarăm că numai de la Banatul nedespărțit sperăm binele fiecărei națiuni din Banat... Noi dorim, în consecință, indivizibilitatea Banatului.

Timișoara fiind centrul vieții economice și sociale a Banatului și ea fiind încorporată României și suveranitatea Majestății Sale Regele României fiind extinsă asupra Banatului și, deoarece noi vedem în manifestul de la Alba Iulia o garanție că în statul nostru viitor ne este asigurată dezvoltarea liberă a caracterului nostru poporal... și astfel să ne asigurăm viitorul nostru național, dorim ca întreg Banatul, unitar și nedespărțit, să se alipească Regatului României Mari. Această hotărâre se va comunica Conferinței de pace"[99].

În 15 august 1919, o delegație reprezentativă a șvabilor a sosit la Sibiu pentru a prezenta Consiliului Dirigent textul rezoluției adoptate la Timișoara. Agricultorul Anton Anton a spus: „Înalt Consiliu Dirigent! Noi am venit aici ca reprezentanți ai poporului german din Banat pentru a vă face cunoscut că poporul noastru s-a alăturat în unanimitate României Mari. Noi am făcut aceasta cu inimă cinstită, fiindcă vedem în hotărârile Adunării Naționale a românilor de la Alba Iulia posibilitatea de a ne manifesta ca un popor liber sub aspect național în noul stat... Un popor șvab liber care se bucură de libertate națională va fi întodeauna o populație de frontieră fidelă și recunoscătoare. Noi am fost trimiși aici ca să negociem cu forurile competente asupra acelor chestiuni a căror rezolvare favorabilă va contribui ca poporul șvăbesc să devină un sprijin pentru statul român"[100].

Din partea Consiliului Dirigent a răspuns, în limba germană, Aurel Vlad, spunând: „Vă salut în numele Consiliului Dirigent și vă zic: Bine ați venit! Venirea D-voastră este de o însemnătate deosebită pentru noi... Poporul șvăbesc a suferit stăpânirea ungurească ca și noi. Am luptat împreună cu cei chemați ai șvabilor contra acestei asupriri practicate de guvernul maghiar..."[101].

O delegație a șvabilor, condusă de Ștefan Frecot, din Timișoara, a plecat la Paris în 12 august 1919. Delegația, din care mai făceau parte Andreas Buschmann, din Lipova,

[98] Michael Kausch, *op. cit*, p. 140.
[99] „Temeswarer Zeitung", 12 august 1919.
[100] „Deutsche Wacht", 21 august 1919.
[101] „Drapelul", 19 august 1919.

https://biblioteca-digitala.ro

Thomas Fernbacher și Franz Timon, din Lugoj, a prezentat Consiliului celor zece memoriul din 19 august, ajustat de delegații români de la Conferința de Pace.

Memoriul insista asupra majorității populației române și germane din Banat, care forma aproximativ 60% din totalul populației Banatului, și asupra menținerii integrității provinciei, deoarece distrugerea unității Banatului ar însemna ruinarea sa economică[102].

Legitimitatea delegaților germani era garantată de faptul că adunarea de la Timișoara reprezenta „bărbații care conduc instituțiile naționale și au fost prezenți la ea reprezentanții tuturor comunelor locuite de șvabi. Adunarea a putut fi ținută numai după retragerea trupelor sârbești din Timișoara, căci sârbii ar fi permis ținerea adunării numai cu condiția ca noi să ne fi angajat în prealabil că vom cere întregul Banat pentru Serbia”[103].

Totuși, afirmațiile făcute la Paris de delegații șvabilor nu erau susținute de toți etnicii germani din Banat. Adunarea de la Timișoara a fost contestată de „moderați”, „radicalii” fiind acuzați de trădarea intereselor șvabilor[104]. Liderii conduși de Kaspar Muth opinau că o adunare legitimă a șvabilor trebuia convocată de Consiliul Național. Ideea unui referendum pentru Banat a fost reluată. Ziarul „moderaților” din Timișoara, „Schwäbische Volkpresse” susținea referendumul, agreat și de Iuliu Maniu[105].

În timp ce discuțiile și disputele pe tema Banatului continuau, la Paris s-a decis viitorul provinciei, așa încât chiar diplomații români considerau inutilă vizita delegaților șvabi. Alexandru Vaida-Voevod și Victor Antonescu îi telegrafiau lui Ionel Brătianu, în 2 august 1919, precizând: „Sosirea șvabilor (la Paris – n.n.) nu este de nici un folos”[106].

Hotărârile Marilor Puteri privind Banatul nu mai puteau fi schimbate[107]. Prezența șvabilor la Paris a avut, totuși, și o parte pozitivă, deoarece a exprimat sentimentele de atașament, respect și prietenie[108] ale unei părți importante a șvabilor față de români și noua lor patrie. Cu acest prilej, șvabii s-au manifestat pentru prima dată pe plan european ca entitate națională.

Atitudinea antiromânească a unor lideri șvabi a avut ca urmare internarea acestora, în frunte cu Kaspar Muth, în lagărul de la Făgăraș[109]. În august 1920, Muth a depus jurământul față de statul român. La alegerile din 1920 a devenit parlamentar până în 1921.

Spre sfârșitul anului 1919, s-a manifestat puternic mișcarea autonomistă a unui grup de şvabi conduși de către Iakob Bleyer, lider al intelectualităţii maghiarizate din Banat şi Ungaria. Bleyer deţinuse funcția de secretar de stat pentru minorităţile naţionale, fiind în legături strânse cu prelatul Franz Blaskovitz . În toamna anului 1919 și în prima jumătate a anului 1920, gruparea moderaților a depus mai multe documente pe masa Conferinței de Pace, prin care susțineau autonomia Banatului[110].

[102] Vasile Ciobanu, *Germanii din România în anii 1918-1919,* p. 173-177.

[103] Michael Kausch, *op. cit.*, p. 146.

[104] Ottmar Trașcă, Remus Gabriel Anghel (coordonatori), *op. cit*. p. 42.

[105] „Schwäbische Volkpresse”, An XXXI (1919), Nr. 149/19 august 1919, p. 1.

[106] SANIC, *Fond Consiliul de Miniștri*, Dosar nr. 3/1918, fila 514.

[107] Afirmațiile reprezentantului Italiei cum că de memoriul șvabilor se va ține seama dacă problema Banatului va fi reluată, era doar o afirmație protocolară și o dovadă de respect față de delegații șvabi.

[108] William Marin, *op. cit.*, p. 117.

[109] Anton Peter Petri, *op. cit.*, p. 152.

[110] Maria Lunzenauer, *Der Schulkampf der deutschen Volksgruppen Groß Rumäniens in ungarischer*

https://biblioteca-digitala.ro

Autonomiştii bănăţeni, încurajaţi de Jakob Bleyer, lansau ideea ca, în perspectivă, Banatului să-i fie anexată Bacica, regiune disputată de Ungaria şi Serbia. Populaţia germană și maghiară din structura administrativă ce urma să se formeze ar fi fost avantajată din punct de vedere numeric[111].

În timp ce statutul Banatului devenise tot mai clar și pentru cei mai conservatori etnici germani, în sensul divizării lui între cei doi aliați, România și Regatul Sârbilor Croaților și Slovenilor, asistăm la o regrupare a minorităților din Banat și din regiunea vecină, Bacica. Asemenea jocuri erau posibile din cauza tergiversării semnării tratatelor de pace cu Austria și cu Ungaria.

Tratatul cu Austria[112] era contestat de România deoarece punea în discuție „independența sa la 40 de ani după ce semnatarii Tratatului de la Berlin i-o recunoscuseră formal și definitiv", potrivit afirmațiilor primului ministru Ion. I.C. Brătianu[113]. România acorda tuturor minorităților din frontierele noului stat „drepturi egale cu ce aparțin celorlalți cetățeni români".

Demisia guvernului Brătianu, în 12 septembrie 1919, a fost un gest firesc. Diplomații străini consemnau situația din România. Ministrul Franței la București, Saint Aulaire, într-o telegrama din 13 septembrie 1919, trimisă Ministerului Afacerilor Externe de la Paris, explica faptul că „negociatorul și semnatarul tratatului din 1916 (Ion I.C. Brătianu – n.n.), care a fost baza întregii sale politici, nu poate semna un tratat care implică anularea primului.

În afară de aceasta, fiul omului de stat român (Ion Brătianu, tatăl lui Ion I.C. Brătianu – n.n.) care, acum 50 de ani, a obținut recunoașterea independenței României, nu poate semna, nici chiar căutând să amelioreze prin negocieri, un tratat care, după sacrificiile făcute de România pentru cauza sa comună, limitează această independență"[114].

Ambasadorul Belgiei la Paris, Gaiffier d'Hestory, în raportul din 15 septembrie 1919 către ministrul de Externe al Belgiei, P. Hymans, afirma: „Nici un guvern român nu ar admite intervenția Marilor Puteri în protecția minorităților și în problema tranzitului. România nu s-a născut ieri, mi se pare legitim ca ea să nu-și expună independența unor restricții periculoase"[115].

und rumänischer Zeit. Ein Vergleich auf der Grundlage der Schulgesetz-gebung (Lupta școlară a grupurilor etnice germane din România Mare, în timpurile maghiare și românești. O comparație bazată pe legea școlară), disertație pentru susținerea tezei de doctorat la Universitatea din Leipzig, Würtzburg, 1940.

[111] Ludwig Holczinger, *Evoluţia învăţământului german din Banat în context administrativ, demografic, politic şi legislativ în perioada interbelică,* https://www.uefromania.ro/uebr/revista-petru-cardu/nr-4-2014/, accesat 25 februarie 2020 (în continuare, Holczinger, *Evoluţia învăţământului*...).

[112] Articolul 60 din Tratatul cu Austria obliga România să consimtă inserția într-un tratat separat cu Puterile Aliate a unor dispozițiuni pe care aceste puteri „le vor socoti necesare pentru a ocroti în România interesele locuitorilor ce se deosebesc prin rasă, limbă și religiune, de majoritatea populației." La fel, România trebuia să consimtă luarea unor dispozițiuni de Marile Puteri privind „libertatea transitului și a aplica un regim echitabil comerțului celorlalte națiuni". Ambele prevederi au fost considerate, pe bună dreptate, ingerințe în problemele interne ale unui stat suveran, fiind respinse de România.

[113] Memorandum al delegației române prezentat Conferinței de Pace, 9 septembrie 1919, în *Desăvârșirea unității...*, vol. IV, Doc. 709, p. 155.

[114] *Idem,* Doc. 719, p. 440.

[115] *Idem,* Doc. 721, p. 442.

https://biblioteca-digitala.ro

Prevederile tratatului de pace cu Austria, modificate, au fost semnate în 9 decembrie 1919 de guvernul român prezidat de Alexandru Vaida-Voevod[116]. România se angaja (nu se obliga) ca unele articole[117] din tratat să fie recunoscute ca legi fundamentale și ca nici o dispoziție internă să nu fie în contradicție cu tratatul încheiat între România, pe de-o parte, și SUA, Anglia, Franța, Italia și Japonia, pe de altă parte.

Statul român asigura protecția vieții, a libertății, liberul exercițiu al credinţei şi se angaja să recunoască drept cetățeni români orice persoană domiciliată în țară, sau născută pe acest teritoriu – ungurii și austriecii[118].

Atitudinea Marilor Puteri față de România, în cursul anului 1919[119], mai ales din septembrie 1919, a încurajat tendințele centrifugale și autonomiste din Banat, unde statutul provinciei era incert. În aceste condiții, a apărut noul proiect de organizare cantonală, „Banatia”, care consta în extinderea provinciei prin încorporarea Bacicăi.

Prin conexarea celor două regiuni – Banat-Bacica –, ca model de organizare teritorială postbelică, se lansa un nou proiect teritorial aparent nou. De fapt, el era o extensie a republicii de odinioară, susținută de autonomiștii germani conduși de Kaspar Muth. Argumentele economice, politice, naționale și strategice aduse de inițiatorii proiectului doreau să convingă cercurile politice și diplomatice europene că noua structură statală era o soluție de rezolvare „echitabilă” și eficientă a problemei naționale, într-o zonă sensibilă a Europei.

În noiembrie 1919, reprezentanții alsacienilor, lorenilor, luxemburghezilor și palatinilor[120] au remis un memoriu lui Sir George Clark, ministru plenipotențiar și extraordinar al Puterilor Aliate și Asociate la Budapesta, cu scopul de a fi trimis Conferinței de Pace. Documentul a ajuns pe masa Conferinței de Pace, dar nu a produs efecte.

În 26 decembrie 1919, a fost aleasă o delegație a alsacienilor, lorenilor și șvabilor din Banat și Bacica, care s-a deplasat la Paris cu memoriul intitulat „Chestiunea Banatului și a Bacicăi”. Delegații aduceau și un protest față de „tratatmentul” discriminatoriu aplicat

[116] Guvernul condus de generalul Arthur Văitoianu (27 septembrie - 30 noiembrie 1919) a avut ca scop doar organizarea primelor alegeri din România Mare, alegeri care au adus la putere o alianță de partide, Blocul Parlamentar, care a susținut guvernul Alexandru Vaida-Voevod. De mai multe ori în timpul mandatului său, Arthur Văitoianu a declarat că problemele de politică externă cad în sarcina guvernului viitor.

[117] Articolele 2-8. Controversatul articol 60, prin care Marile Puteri puteau interveni în problemele interne ale statului român, devenise acum articolul 5.

[118] Arhivele Statului din România, *Minoritățile Naționale din România 1918-1925. Documente*, coordonată de Ioan Scurtu și Liviu Boar, București, 1995, p. 36. (în continuare, *Minoritățile naționale*...).

[119] Clauzele tratatului cu Austria erau pe masa Conferinței de pace din mai 1919. Ion I.C. Brătianu, primul ministru al României și șeful delegaților români la Conferința de pace a spus că România era gata să acorde toate drepturile minorităților de pe teritoriul țării în conformitate cu principiile internaționale. Dar „dacă minoritățile știu că dacă libertățile de care se bucură le sunt garantate, nu prin bunăvoința statului de care aparțin, ci prin protecția unui guvern străin, indiferent care, baza statului va fi zdruncinată.” Vezi *Minoritățile naționale...*, Doc. 12, p. 151.

[120] De fapt, șvabi. Termenul generic de „șvabi” și l-au asumat etnicii germani din Banat și Bacica, dar pentru a fi mai convingători în privința originii lor, formula detaliată a fost utilizată în preajma tratatului de la Trianon. „Ca reprezentanți ai alsacienilor, lorenilor, luxembrughezilor și palatinilor cunoscuți, în general, cu numele de șvabi care, în urmă cu aproximativ 150-180 de ani emigrau spre Ungaria de sud”, înaintau „Aide Mémoire”, în aprilie 1920, ultimul document Conferinței de Pace.

https://biblioteca-digitala.ro

unei etnii importante, germanii din Banat. Documentele au fost înaintate, prin Jules Cambon, Conferinței de Pace.

Memoriul și protestul atașat acestuia au fost însoțite de semnăturile unor alsacieni și șvabi din Banat și Bacica. Pentru a da acestor documente valoarea unor piese autentice a fost menționat, în dreptul fiecărei semnături, locul de naștere sau domiciliul petentului și locul de origine al familiei sale. Nici originea franceză a multor germani din Banat și Bacica nu putea îndupleca poziția Franței și a Aliaților.

Cum documentele depuse la finele anului 1919 au rămas fără răspuns, în 17 ianuarie 1920, șvabii au depus un raport scris pentru George Clemenceau, președintele Conferinței de Pace, în care erau rezumate punctele esențiale din memoriul precedent.

În toate documentele înaintate Conferinței de pace, reprezentanții șvabilor s-au ostenit să dovedească drepturile lor și nevoia organizării Banatului și Bacicăi după modelul elvețian. Erau expuse, foarte riguros, cu ajutorul unor statistici maghiare, condițiile etnografice, economice și intelectuale ale Banatului și Bacicăi. În același timp, reprezentanții șvabilor au examinat situația politică și economică a statelor noi – România și Regatul Sârbilor, Croaților și Slovenilor.

În 16 aprilie 1920 era întocmit un memoriu suplimentar[121], semnat de Constantin de Kayser și Martin Akermann, liderii Comitetul alsacienilor-lorenilor și şvabilor din Banat și din Bacica. În document, argumentele economice erau „în acord cu oamenii noștri harnici și atât de greu încercați...”, scopul documentului fiind același – dorința de a arăta cum ar trebui rezolvată problema Banatului și Bacicăi, „al doilea grânar al Europei”.

„Am demonstrat în manieră categorică – spuneau autorii memoriului – că doar formarea unui stat tampon, Republica independentă a Banatului, ar putea reprezenta o soluție echitabilă acestei chestiuni chinuitoare și a aduce o pace durabilă în Europa.

Nu vom putea tăgădui căci, considerată din puncte de vedere al reconstrucției Europei, chestiunea Banatului și a Bacicăi reprezintă o chestiune mondială. Din acest motiv – concluzionau liderii șvabi – avem convingerea că ne veți arăta interesul dumneavoastră și ne veți acorda ajutorul prețios”.

Documentul critica, înainte de toate, competiția acerbă pentru Banat a celor două state aliate, România și Regatul Sârbilor Croaților și Slovenilor. „Nimeni nu ignoră faptul că, pentru a obține Banatul și Bacica, sârbii și românii au organizat la Paris o adevărată cursă – preciza memoriul. Ei au umplut masa Conferinței de Pace, chemată să decidă soarta diferitelor state, o avalanșă de documente etnografice și istorice destinate să pună în valoare revendicările teritoriale, mai mult decât îndoielnice.

Vis a vis de asemenea manevre, alsacienii-lorenii și suabii din Banat și Bacica sunt fără arme; izolați de lume, sunt condamnați la statutul de spectatori pasivi”[122]. Frustrarea inițiatorilor memoriului se datora faptului că o etnie – cea germană – ce își revendica meritele în propășirea economică și culturală a Banatului, era ignorată în detrimentul concetățenilor lor – români și sârbi – considerați inferiori din punct de vedere cultural și organizatoric.

Deși Conferința de Pace dăduse o decizie clară în privința Banatului, atitudinea

[121] Aide Mémoire (în franceză). SANIC, *Microfilme Elveția*, Rola 1, cadre 617 și urm.

[122] SANIC, *Fond cit.*, c 618, - documentul „Independența Banatului, o chestiune europeană”, p. 14. (vom cita, în continuare, paginile documentului).

https://biblioteca-digitala.ro

favorabilă a Marilor Puteri față de Ungaria, mai ales a Angliei, încuraja demersul alsacienilor, lorenilor, luxemburghezilor și palatinilor din Banat și Bacica. Ei au încercat să utilizeze argumentul originii lor în fața conferinței pentru a îndupleca Franța, reamintind că strămoșii lor veniseră din provinciile acestei țări.

În perspectiva semnării tratatului cu Ungaria, considerat „moment decisiv” pentru ei și cerând sprijinul din partea Franței, memorandiștii afirmau: „avem speranța că vechea noastră patrie, Franța, nobilă și generoasă, leagănul principiilor nemuritoare de justiție și de libertate, nu va ști să tolereze, în acord cu aliații, ca alsacienii și lorenii din Banat și Bacica, atât de greu încercați, să fie abandonați vecinilor lor avizi, sârbi și români”[123].

Argumentele istorice pledau, în opinia memorandiștilor, în favoarea menținerii Ungariei Mari, deoarece s-a dovedit cea mai viabilă formulă statală în zona central-europeană, iar atașarea „Banatului și Bacicăi la Serbia sau la România este un non sens”[124].

În continuare, memoriul devenea mai degrabă o ficțiune și o înlănțuire de neadevăruri. Afirmația că majoritatea locuitorilor din aceste regiuni, inclusiv sârbi sau români, n-au cerut niciodată a fi încorporați nici Serbiei, nici României și „că ei au fost ostili permanent ideii unirii cu aceste state” este o dovadă a denaturării adevărului.

Grav era faptul că memoriul alsacienilor și lorenilor conținea și idei rasiste, jignitoare la adresa altor etnii. Potrivit memorandumului, sârbii, la fel ca și românii din Ungaria, „posedă o cultură superioară și se bucură de o existență materială superioară și morală necunoscută în Serbia și România”.

Autorii memoriului considerau injustă împărțirea Banatului și Bacicăi, căci niciodată nu au fost întrebați alsacienii-lorenii și șvabii cărei țări ar dori să aparțină. Din acest motiv, „Noi dorim să proclamăm o republică autonomă cu drepturi egale pentru cele patru naționalități”.

Proiectul ingenios, în fond, părea echitabil pentru cele patru națiuni importante din Banat, respectiv români, germani, sârbi și unguri. Dezechilibrele dintr-o zonă erau compensate în altă zonă, așa încât, populația totală a provinciei, de 2.350.000 locuitori, era împărțită aproximativ egal, și anume: 578.244 alsacieni-loreni și suabi, 592.435 români, 429.392 sârbi și 605.670 maghiari.

Spațial, etniile din „mica Elveție” erau repartizate în patru comitate: Caraș-Severin, Timiș, Torontal și Bacs-Bodrog. Hărțile[125] indicau faptul că în vest era cantonul românesc, în partea central-nordică – alsacienii-loreni și luxemburghezii, pe o fâșie central-sudică era cantonul sârbesc, în partea nord-vestică se situa cantonul maghiar și, o mică suprafață, din vest-sud-vest, ocupa al doilea canton alsacian-loren palatin.

Se constituiau cinci cantoane, funcție de preponderența fiecărei etnii: două pentru șvabi și câte unul pentru fiecare din celelalte trei naționalități. „Fără a fi supus vreunei dominații străine – susținea documentul –, fiecare popor putea astfel să-și cultive tradițiile și cutumele, să trăiască o viață materială, morală și religioasă... Am reuși, astfel, în mare măsură conservarea sentimentului de rasă pentru sârbi și români, care nu s-ar simți izolați

[123] *Ibidem.*
[124] *Ibidem*, p. 15.
[125] *Ibidem*, p. 12-13.

https://biblioteca-digitala.ro

de frații lor”[126].

Viitoarea constituție a republicii bănățene trebuia să se inspire din cea a Elveției. Neutralitatea garantată de Puterile Aliate făcea din „Banatia” un stat tampon, a cărei existență reușea să atenueze toate divergențele dintre Ungaria, pe de-o parte și România și Serbia, pe de altă parte.

Argumentul economic pentru constituirea noului stat era cel mai puternic, deoarece „Banatia” recupera într-un an toate capacitățile productive, asigurând 90 milioane quintale/an, care, printr-o cultură intensă, ușor ar putea fi sporită cu 20%. Așa s-ar putea rezolva grava problemă alimentară a Austriei Germane. O Austrie debarasată de problemele alimentare, s-ar reface repede și nu ar mai căuta o orientare pangermanistă.

Memoriul mai susținea că, prin crearea unei republici independente, ar fi eliminată „hidra pangermanistă” din Banat, întrucât cetățenii Banatului nu ar uita că își datorează existența și prosperitatea bunăvoinței Aliaților. Într-un sentiment veșnic de recunoaștere, locuitorii „Banatiei” ar deveni partizanii entuziaști și convinși ai Antantei.

Partea introductivă a documentului se încheia într-un mod optimist și pe un ton patetic. „Alsacienii-loreni, greu încercați în Banat și Bacica, au deplina încredere în spiritul de dreptate al Aliaților și speră că marea și generoasa Franța nu-și va uita copiii săi care odinioară, în pionieratul culturii sale, au emigrat spre îndepărtata Ungarie”[127].

Memoriul, în conținutul lui, contesta noua configurație politică a Europei, respectiv statele formate pe baza principiul național în urma destrămării Austro-Ungariei. Erau vizate de document România și Regatul Sârbilor, Croaților și Slovenilor. Aceste noi state erau considerate construcții artificiale care urmau să cuprindă în granițele lor procente prea mari de străini „superiori” ca educație și nivel de cultură.

Documentul critica și atitudinea conaționalilor germani care susțineau unirea Banatului cu România, susținând că doar ei exprimau „adevăratele sentimente galo-germane din Banat... Am aflat din sursă sigură – se preciza în continuare – că așa ziși reprezentanți ai șvabilor au declarat, într-o adunare la Timișoara, din 10 august 1919, că ei au cerut ca Banatul să fie atribuit României...

Adevărații reprezentanți ai alsacienilor-lorenilor și suabilor din Banat, singuri autorizați a vorbi în numele lor, noi protestăm solemn împotriva acestor declarații. Ne ridicăm și manifestăm energic împotriva acelora care uzurpă drepturile suabilor din Banat”[128].

Documentul din 16 aprilie 1920 a fost ultimul demers al germanilor autonomiști. Nu a avut succes și nu mai sensibiliza nici opinia publică, nici diplomația europeană. Frontierele Banatului fuseseră fixate cu un an înainte, respectiv în iunie 1919.

Fiind în conflict cu statul român, la primele alegeri din România Mare, organizate în noiembrie 1919, autonomiștii șvabi nu au participat. În mai 1920, șvabii „moderați”, în frunte cu Kaspar Muth, au format Partidul Șvăbesc al Autonomiei (Schwäbische Autonomie – Partei), la care au aderat și Karl von Möller, dr. Iosif Gabriel, Peter Schiff din Partidul Național German.

[126] *Ibidem*, p. 10.
[127] *Ibidem.*
[128] *Ibidem*, p. 21.

https://biblioteca-digitala.ro

Șvabii din Banat au organizat „partidul autonomist șvăbesc” – scria ziarul „Adevărul” din București, în ediția din 19 mai 1920. Ei solicitau autonomia etnicilor germani din România „concretizată într-un minister german și o adunare germană cu drepturi depline, autonomie în administrație, justiție, ajutorul statului pentru instituțiile germane autonome. Partidul ține la indivizibilitatea Banatului”[129].

Pretențiile formulate de partidul autonomist erau exagerate. Mult mai influenți și mai numeroși decât confrații lor, șvabii radicali acceptaseră noua realitate politică. Timișoara, capitala Banatului, a găzduit Adunarea generală a germanilor din România, în 6 septembrie 1919. Deciziile adoptate de a doua minoritate ca pondere din hotarele României Mari, germanii, au fost luate în spiritul hotărârilor de la Alba Iulia[130].

Rezistența față de integrarea șvabilor în structura statului român era transferată, parțial, în afara granițelor (în Bacica), dar a rămas destul de puternică și în Banat, mai ales în orașele muncitorești. Manifestările de ostilitate ale unor etnici germani au avut loc la Reșița și la Anina, în perioada 1919-1920.

Transferul puterii către armata, jandarmii și funcționarii români a fost întâmpinat cu ostilitate de aparatul administrativ supus guvernelor de la Budapesta. Acestuia i s-a alăturat o parte a muncitorilor de la uzinele reșițene și minele din Anina. La sfârșitul lunii iulie 1919, în cele două centre muncitorești au fost organizate acțiuni de protest față de armata română.

Comandantul Detașamentului de Jandarmi din Banat, în raportul (confidențial) despre greva muncitorilor și funcționarilor de la Reșița și Anina, Nr. 190/919/28 iulie, către Brigada a 4-a Jandarmi Sibiu, spunea: „În 25 iulie 1919 la ora 5 dimineața, imediat după ce a plecat armata franceză din Reșița, erau pe străzile orașului mai mulți muncitori ca de regulă care șopteau între ei. La ora 6 ar fi trebuit să intre în fabrică, dar nu au făcut acest lucru lățind vestea de grevă”. După ora 6 toate străzile erau pline de grupuri de muncitori cu cocarde naționale maghiare și socialiste pe piept.

În rezoluțiile adoptate s-a protestat, în general, contra României, contra armatei și contra administrației române; „ba se auzeau și câteva svonuri că voiesc să atace și să desarmeze jandarmeria română”.

La Anina, unde majoritatea muncitorilor erau etnici maghiari și germani „și mai afund pătrunsă de idei bolșeviste... strigau sus și tare că ei nu vreau să știe nimic de Sibiu (aluzie la Consiliul Dirigent – n.n.) și de București... Muncitorimea a fost agitată de Roth din Timișoara, cari agitații au prins rădăcini mai tari la muncitorii din Anina”.

În raport se mai precizau măsurile pe care le-a luat comandantul jandarmeriei și propunerile de viitor: „Pentru a putea supraveghea mai bine mișcările și legăturile minerilor, necondiționat este necesar formarea unei poliții secrete la Anina... Din 21 iulie 1919, de o săptămână, toate decurg bine în cele mai importante centre industriale din Banat. În 27 iulie, a sosit câte o companie la Reșița din Regatul Vechiu. Jandarmeria va rămâne însă și mai departe la Reșița și Anina până când efectivul trupelor va fi ridicat la un batalion”[131].

[129] SANIC, *Fond Direcția Generală a Poliției,* Dosar nr. 9/1919, fila 4 – articol din „Adevărul”, nr. 123/19 mai 1920.

[130] *Minoritățile naționale* ..., Doc. 16, p. 162-166.

[131] SANIC, *Fond Direcția Generală a Poliției*, Dosar nr. 8/1919, fila 231.

https://biblioteca-digitala.ro

La Reșița, se răspândise știrea că va fi grevă mondială. Din procesul verbal, încheiat de locotenentul Augustin Popa, comandantul plutonului Reșița și ajutorul acestuia, sublocotenent Miron Chira, reiese faptul că cei doi ofițeri au procedat la anchetarea cauzei grevei din 21 iulie 1919. Nemulțumirile muncitorilor s-au datorat deciziilor Conferinței de pace și „că sunt nevoi în ce privește alimentația și îmbrăcămintea”[132].

Documentele semnalează zeci de incidente în Banat împotriva statului român, în intervalul de timp iulie 1919 – iunie 1920, adică de la preluarea administrației românești în Banat și până la semnarea Tratatului de Pace cu Ungaria de la Trianon.

Provocări și o atitudine arogantă față de statul român au fost semnalate și după semnarea Tratatului de Pace de la Trianon, din 4 iunie 1919[133]. Toate au culminat cu catastrofa minieră de la Anina, din 7 iunie 1920. Tragedia având loc imediat după data de 4 iunie, și cei mai obiectivi autori sunt tentați să stabilească o legătură cauză-efect între cele două evenimente.

Probe concludente nu există în sensul dovedirii unui act de sabotaj. Cert este faptul că explozia din mina de la Anina, din seara zilei de 7 iunie 1919, a îndoliat 500 de familii și a provocat moartea a 217 mineri. A fost cea mai gravă catastrofă minieră de pe teritoriul României din toate timpurile.

Incidentul nefericit a fost posibil deoarece autoritățile locale și conducerea minei de la Anina au primit instrucțiuni să depoziteze în subteran peste 3.000 de kg de explozibil confiscat de la trupele lui Béla Kun, explozibil care era alterat și prost conservat. În seara zilei de 7 iunie 1920, pe când muncitorii din schimbul al doilea așteptau să fie scoși la suprafață și următorul schimb începuse să intre în mină, materialul a explodat. Practic, au avut loc 4 explozii succesive[134].

Destinul Banatului și al mozaicului etnic fusese stabilit la Conferința de pace de la Paris, în prima jumătate a anului 1919. Modificările ulterioare[135] au fost neînsemnate, așa încât frontierele stabilite de Conferința de pace au rămas valabile până astăzi.

Banatul istoric însumează o suprafață de 28.526 kmp. La împărțirea provinciei, în 1919, României i-a fost atribuită o suprafață de 18.966 km² (aproximativ 2/3 din total), Regatului Sârbilor, Croaților și Slovenilor 9 276 km², (aproximativ 1/3 din total), iar

[132] *Ibidem,* fila 232.

[133] Tratatul de Pace de la Trianon a fost semnat la 4 iunie 1920 de Franța, Marea Britanie, Italia, Statele Unite, Japonia, România, Regatul Sârbilor, Croaților și Slovenilor, Cehoslovacia și alte nouă state - pe de o parte - și de Ungaria, pe de altă parte, aceasta fiind reprezentată de Agost Benárd și Alfréd Drasche-Lázár. Din partea României, Tratatul a fost semnat de dr. Ion Cantacuzino, ministru de stat și Nicolae Titulescu, fost ministru. Tratatul a fost ratificat de Marea Britanie în mai 1921 și de Franța în iunie 1921. Cu ocazia dezbaterilor referitoare la ratificarea de către Franța, Aristide Briand a confirmat frontierele fixate pentru România și integritatea sa teritorială, spunând: „Franța nu va interveni niciodată împreună cu guvernele aliate și prietene, pentru a dăuna dreptului României la suveranitate națională, oricât de puțin”. Mircea Mușat, Ion Ardeleanu, *From ancient Dacia to modern Romania,* Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1985, p. 771.

[134] https://reper24.ro/pagina-de-istorie-anina-7-iunie-1920-cea-mai-grava-catastrofa-miniera-petrecuta-pe-teritoriul-romaniei, accesat 15 februarie 2020.

[135] Trasarea graniţelor a continuat pe parcursul anului 1921 şi a fost finalizată la 23 noiembrie 1923, când Jimbolia şi comunele învecinate au fost atribuite României. Toate aceste demersuri au fost realizate de Comisia mixtă de trasare a graniţelor cu Serbia, criteriul fundamental fiind ponderea populaţiei române şi sârbe în teritoriu, conform numărului căreia erau trasate graniţele în mod definitiv.

https://biblioteca-digitala.ro

Ungariei 284 km² (aproximativ 1% din total). După divizarea provinciei au apărut și denumirile „Banatul românesc" și „Banatul sârbesc".

Partea integrată statului român a cuprins două unități administrative, respectiv județele Caraș-Severin[136] și Timiș-Torontal. Județul Caraş-Severin a avut 309.748 locuitori, din care 40.169 de germani (12,96% din total), iar județul Timiş-Torontal a avut o populaţia totală de 512.891 de locuitori, în 1920, din care 168.605 de germani (32,87%, din total). Din totalul populaţiei germane din România, germanii din Banat reprezentau 36,94%, iar saşii din Transilvania 38,60% .

Cu toate acestea, acțiunile de protest împotriva împărțirii Banatului au continuat și după semnarea tratatului de la Trianon. Adunările pentru unirea întregului Banat cu România au continuat până la sfârșitul anului 1920. Este demn de menționat acest fapt cu atât mai mult cu cât inițiatorii și susținătorii cei mai fermi ai integrității Banatului au fost șvabii.

Raportul Serviciului Special de Siguranță Timișoara, Nr. 1.802/18 decembrie 1920, consemna faptul că „ultima adunare a avut loc în orașul Timișoara în ziua de 16 XII 1920 orele 11, în piața „Dom" unde a luat parte toată populația șvăbească din jur, cerând cu insistență ca Guvernul (român – n.n) să facă tot posibilul ca să se reeie pertractările (tratativele – n.n.) asupra Banatului și să se clarifice odată că nu se poate admite hotarul ce este acum fixat, deoarece această țară mică nu poate fi ruptă atât de mașter și nedrept și oricât vor nizui mari conducători ai Europei să susțină echilibrul păcei nu vor fi în stare, deoarece șvabii, aici, solidari cu românii, nu se vor putea liniști până nu se va ocupa sub dominația românească, fixându-i hotarele Tisa și Dunărea, cari sunt naturale".

Românii, adunați în sala de ședință a Prefecturii din Timișoara la ora 11,30, au continuat „glasul de protestare de la ședințele ținute în mai multe orașe și comuni mari din acest colț de țară, protestând la fel ca toți românii din Banat cari solidari cu șvabii doresc reluarea pertractărilor la Paris, cerând hotarele naturale ale Banatului și nu vor fi liniștiți până atunci, până nu se va îndeplini jurământul de la Alba Iulia, ba nu va lăsa suflet de român din Banat să sufere jug sârbesc. Toți acei ce nu vor simți una (la fel – n.n.) sunt trădători de neam și de țară (aluzie la Take Ionescu – n.n.), tot asemenea, de la cârma oricărui guvern de nu va face tot posibilului să se obție Banatul întreg pentru țara românească...".

Protestatarii nu doreau nici un fel de convenție cu sârbii, nici măcar economică „până atunci până când nu vor avea Banatul întreg, cu hotarele Dunărea și Tisa, dar nicidecât cu hotar care divizează sate în două". Adunarea s-a terminat la ora 12,45 „cu protestări și amenințarea sârbilor chiar cu arma – își încheia raportul Subșeful Serviciului, Vițeanu"[137].

În timp ce o parte a șvabilor, destul de aroganți și agresivi, interveneau la Paris pentru organizarea „Banatiei", un stat după modelul cantoanelor elvețiene, majoritatea șvabilor s-au integrat în România Mare relativ repede. Partea cea mai mare și capitala Banatului, Timișoara, revenind României, etnicii germani din Banat s-au împăcat cu noua situație, elitele și oamenii simpli au acceptat faptul împlinit. Șvabii au înțeles că intrarea Banatului

[136] În urma reformei administrative din 1925, județul a fost împărțit în două: județul Caraș, cu reședința la Oravița, și județul Severin, cu reședința la Lugoj.

[137] SANIC, *Fond Direcția Generală a Poliției,* Dosar nr. 9/1919. fila 128 – Raportul Serviciului Special de Siguranță Timișoara nr. 1.802/18 decembrie 1920.

https://biblioteca-digitala.ro

în componența României era începutul pentru integrarea într-o nouă lume politică[138].

În 6 septembrie 1919 au sosit la Timișoara câteva sute de sași și șvabi din Transilvania și Bucovina pentru comemorarea lui Nikolaus Lenau[139]. În piața centrală a orașului s-au rostit discursuri despre însemnătatea zilei. Raportul 106/8 septembrie 1919 al Serviciului Special de Siguranță Timișoara adresat Subinspectoratului de Siguranță din Transilvania scria că românii și șvabii și-au reamintit „timpurile de martirizare sub dominația ungară pe cari le-au suferit alături de sași și de șvabi și românii. În special, dr. Brandsch recomandă asistenței simpatie față de România Mare"[140].

În 7 septembrie a avut loc un matineu la sala teatrului orășenesc din Timișoara, unde s-a desfășurat un bogat program artistic la care au participat și corurile din Lugoj și Caransebeș. La banchetul care a urmat s-a toastat „pentru ospitalitatea ce li s-a dat de conaționalii lor de aici arătând că de secole nu au putut avea sașii și șvabii din Ardeal o înfrățire ca cea de azi. Se toastează pentru noua țară democrată, bogată, frumoasă, România Mare".

Karl Möller, în calitate de viceprimar, mulțumea și lăuda activitatea economică a etniei germane, care „contribuie la progresul statului în care trăiesc". Hans Otto Roth din Sibiu a insistat pe colaborarea sașilor cu șvabii „recomandând o strânsă legătură între aceste două naționalități care va produce roade peste veacuri"[141].

Comparativ cu situația germanilor din celelalte regiuni ale Banatului și Bacicăi, statutul șvabilor din Banatul românesc a fost mult mai bun, atât din punct de vedere politic – reprezentare parlamentară, cât și al instituțiilor de învățământ. Germanii din Banat, spre deosebire de cei rămaşi în Serbia sau Ungaria, în comparaţie cu perioadele anterioare, au fost beneficiarii unor experienţe pozitive în domeniul învăţământului după Unirea cu România[142].

Marele avantaj al opţiunii germanilor din Banat pentru România n-a urmat să întârzie, deschizându-se şansa dezvoltării învăţământului în limba maternă, păstrarea identităţii, a culturii şi tradiţiilor, întărit ulterior printr-un document elaborat în cadrul Conferinţei de Pace de la Paris, unde România a semnat Tratatul pentru minorităţi la 9 decembrie 1919.

Germanii din Banat, ca de altfel toţi cei care au trăit în România unită, erau convinşi de garanţia ce o reprezenta monarhia constituţională reprezentată de Dinastia de

[138] Ottmar Tașcă, Remus Gabriel Anghel, *op. cit.*, p. 44.

[139] Nikolaus Lenau (1802-1850) a fost un important poet romantic austriac. Și-a petrecut tinerețea în Ungaria (Pesta, Tokaj și la Pojon), apoi a plecat la Viena, unde a studiat, între 1822 și 1832 jurisprudența, filozofia, agronomia și medicina. La Heidelberg, în 1831, a făcut cunoștință cu poetul și profesorul Gustav Schwab, care-l va ajuta la publicarea primului său volum Gedichte (Poezii). În 1832 a plecat, pentru un an, în America pentru a-și încerca norocul ca fermier dar s-a întors dezamăgit. Deși era deja un poet cunoscut, nu și-a găsit liniștea și a pendulat între Stuttgart și Viena.

Nikolaus Lenau a scris în 1836 *Faust*, o versiune proprie a dramei, iar în anul următor, *Savonarola*, o lucrare epică legată de creștinism. În 1842 a apărut *Die Albigenser* (Albigenzii), iar în 1844 poemul *Don Juan*, editat parțial după moartea sa. În același an, după un accident vascular cerebral, Nikolaus Lenau a decăzut progresiv în urma tulburărilor de personalitate, urmând să-și petreacă anii în spital de psihiatrie și în final, la azilul din Oberdöbling, astăzi un cartier din Viena, unde a decedat în 1850.

[140] SANIC, *Fond Direcția Generală a Poliției*, Dosar nr. 8/1919, fila 273.

[141] *Ibidem.*

[142] Ludwig Holczinger, *op. cit*, p. 17.

https://biblioteca-digitala.ro

Hohenzollern. Acesta a fost unul dintre motivele pentru care comparativ cu germanii din Serbia sau Ungaria germanii şvabi s-au bucurat de drepturile care le fuseseră anterior răpite. Dovadă a respectului de care se bucurau au fost vizitele la Timişoara ale Regelui Ferdinand I în anul 1923 şi anul 1926, iar Carol al II-lea a vizitat Banatul în anul 1931, acordând o atenţie deosebită vizitării comunităţilor germane cât şi şcolilor germane atât cele de stat cât şi cele confesionale care prin seriozitatea activităţii desfăşurate reprezentau un model pentru întregul învăţământ al acelei perioade. Populaţia germană din Banat trebuia repusă în drepturile ei fireşti, în mod special pe linie de învăţământ în condiţiile în care înaintea Primului Război Mondial învăţământul german din Banat era periclitat cu totala dispariţie.

Dovada concretă a revigorării învăţământului german au fost vizitele şi iniţiativele de restructurare a învăţământului încă din luna septembrie 1919, când a sosit prima delegaţie oficială a României, condusă de Valeriu Branişte şi însoţită de Rudolf Brandsch şi Michael Kausch. Au fost deschise, în vederea reînfiinţării şcolilor germane, credite financiare şi reînfiinţate prin restructurare şcolile germane din Banat care fuseseră aproape în totalitate asimilate şi dizolvate.

În concluzie, șvabii bănățeni avuseseră un rol determinant în dezvoltarea economică a Banatului de la colonizarea lor din secolul al XVIII-lea. La fel s-a întâmplat și după 1918. În România interbelică etnicii germani au avut o contribuție majoră în România Mare, au fost promotori ai valorilor culturale europene, iar în domeniul învățământului, literaturii, artei, presei, științei, au fost punți de legătură ale României cu spațiul germanofon.

În Banat, șvabii, după cum afirma un lider, și-au cunoscut „îndatoririle sale față da Rege și patrie și pe care îndatoriri le va îndeplini în modul cel mai loial. Trădători de patrie între noi nu va fi niciodată.

Noi voim aici să locuim pământul moștenit de la moșii strămoși, voim să lucrăm, voim să trăim cu frații noștri români în pace și bună înțelegere, dar drepturile noastre asigurate nu voim să le pierdem, nici să fim numiți în presa șovinistă „streini”. Nici un român care le cunoaște caracterul drept și drept al poporului nostru nu va considera unirea poporului nostru șvăbesc o primejdie, ci o întărire a statului român[143].

Integrarea comunităţii germane în Banat a depăşit, sub aspectul consecințelor, intenţiile colonizatorilor. În plan economic, au influenţat şi determinat dezvoltarea Banatului. În plan cultural şi social, populaţia Banatului a devenit un mix intercultural tolerant şi datorită comunităţii germane. Cultural şi educaţional, existenţa şcolilor şi a tradiţiilor germane persistă chiar şi după plecarea masivă a germanilor din Banat. Populaţia bănăţeană a preluat din cultura germanică şi participă la transmiterea tradiţiilor şi a istoriei comunităţii germane din Banat, deși în anii următori, mai ales în a doua jumătate a secolului al XX-lea, numărul germanilor din România și din Banat a scăzut constant[144].

[143] SANIC, *Fond Direcția Generală a Poliției*, Dosar nr. 9/1919, fila 166 – verso.

[144] În 1930, șvabii reprezentau o treime din populația Banatului. Criza economică din acea perioada i-a determinat pe o bună parte din ei să emigreze în Statele Unite, Argentina sau Brazilia. După 1933, majoritatea șvabilor devin susținători ai Germaniei naziste, iar în Al Doilea Război Mondial au fost înrolați în armata română. Spre finalul războiului, mulți s-au împotrivit naziștilor și au fost executați.

https://biblioteca-digitala.ro

ROLUL BISERICII ORTODOXE ÎN TREZIREA SPIRITULUI IDENTITĂŢII NAŢIONALE, ÎN FĂURIREA ROMÂNIEI MARI ŞI ÎN CONSOLIDAREA DURABILITĂŢII PESTE TIMP A MARII UNIRI

† ÎPS Varsanufie

Actul Unirii de la 1 Decembrie 1918 rămâne „pagina cea mai sublimă a istoriei româneşti. Măreţia ei stă în faptul că desăvârşirea unităţii naţionale nu este opera nici unui om politic, a nici unui guvern, a nici unui partid; este fapta istorică a întregii naţiuni române, realizată într-un elan ţâşnit cu putere din străfundurile conştiinţei unităţii neamului, un elan controlat de fruntaşii politici, pentru a-l călăuzi cu inteligenţă politică remarcabilă spre ţelul dorit"[1]. Secole la rând, Biserica Ortodoxă a pregătit înfăptuirea Unirii prin cuvântul rostit în limba poporului, prin şcolile confesionale, prin tipărituri și prin publicaţii ori asociații culturale, în rândul cărora episcopii și preoții nu au avut doar un rol onorific ci s-au dovedit a fi cei mai înflăcărați militanți ai ideii de unitate națională.

Deși în întreg spațiul european era evidentă ideea unității de Neam și de credință a românilor, „conștiința comunității etnice fiind tot atât de veche cât poporul însuși"[2], înfăptuirea acesteia a fost așteptată secole de-a rândul, perioadă în care credința, limba română, conștiința apartenenței la același Neam au fost factorii care au slujit acestor aspirații. Principalul factor care a contribuit la menținerea unității de Neam a poporului român a fost și rămâne unitatea de credință, constantă a Neamului nostru încă de la nașterea sa, având în vedere că procesul etnogenezei s-a suprapus cu cel al primirii Cuvântului lui Dumnezeu, nașterea noastră ca popor fiind dublată de nașterea noastră întru Hristos, întrucât încreștinarea poporului nostru de către Sfinții Apostoli Andrei și Filip a coincis cu nașterea acestuia. Astfel, unitatea noastră ca Neam are ca temelie identitatea noastră spirituală ca popor creștin.

De altfel, apartenența la Neam nu era străină învățăturii creștine[3], aceasta atribuindu-i un sens profetic, prin amintirea faptului că la Judecata de Apoi Dumnezeu va

1 Florin Constantiniu, *O istorie sinceră a poporului român*, Editura Univers Enciclopedic, 1997, p. 301.

[2] Mihai Berza, „Conștiința unității de neam la români în Evul Mediu", *Pentru o istorie a vechii culturi românești,* București, Editura Eminescu, 1985, p. 196; Dimitrie Onciul, *Ideea latinității și a unității naționale*, „Revista istorică", nr. 5 (1919), 8-10, pp. 141-162; Mihail Dan, Pompiliu Tudor, Aurel Răduţiu, *Ideea de unitate a poporului român oglindită în istoriografie*, „Anuarul Institutului de Istorie din Cluj", II (1968), pp. 25-57; Ion Toderașcu, *Unitatea românească medievală*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1988.

[3] ,,Națiunile sunt după cuprinsul lor eterne în Dumnezeu, Dumnezeu le vrea pe toate. În fiecare arată o nuanță din spiritualitatea Sa nesfârșită. Le vom suprima noi, vrând să rectificăm opera și cugetarea eternă a lui Dumnezeu? Să nu fie! Mai degrabă vom ține la existența fiecărei națiuni, protestând când una vrea să

https://biblioteca-digitala.ro

aduna neamurile: „Şi se vor aduna înaintea Lui toate neamurile” (*Matei* XXV, 30). Pentru Părintele Dumitru Stăniloae, „neamurile dau conţinut concret şi variat unităţii de credinţă în Ortodoxie; ea se îmbogăţeşte prin varietatea însuşirilor naturale, dar şi ele se îmbogăţesc din comuniunea lor frăţească, din tezaurul ei de valori spirituale. Ortodoxia nu poate trăi în abstracţiuni, ci sădită concret în neamuri; şi neamurile găsesc adâncime de sens, întărire, mângâiere, orizonturi din ce în ce mai înalte, puteri de curăţie mereu sporită în năzuinţe şi în privirile sufleteşti spre oameni şi spre taina nesfârşită a existenţei, prin ortodoxie”[4].

Poate nu întâmplător năzuința în unitatea națională a străbătut conștiința românească mai bine de jumătate de mileniu, începând cu întemeierea statelor românești și până la momentul împlinirii visului de veacuri al românilor: Unirea. Prezentă în cuvântările domnitorilor și voievozilor români, în predosloviile cărților bisericești începând cu veacurile XVI-XVII, conceptul de *identitate naţională* va fi cunoscut de-a lungul timpului drept *specific naţional* la Garabet Ibrăileanu, *spiritualitate românească* la Mircea Vulcănescu, *spirit românesc* sau *conștiință naţională* la Nae Ionescu, *românismul* sau *etnicul românesc* la Constantin Rădulescu-Motru, *spațiu mioritic* la Lucian Blaga, *fenomenul românesc* la Mihail Ralea, *ortodoxie* la Nichifor Crainic, *suflet românesc* la Constantin Noica sau *specificul naţional* la George Călinescu[5].

Întemeierea statelor românești, începând cu secolul al XIV-lea, a dus la o organizare superioară, fiecare voievod sau domn dorind să aibă în țara sa și o mitropolie, aceștia realizând că pentru întărirea unității de neam este iminentă unitatea de credință. „Forța principală prin care Biserica poporului român s-a manifestat ca una și a contribuit în cea mai mare măsură la unitatea acestui popor a fost identitatea slujbelor bisericești, având în centru Sfânta Liturghie. Aceeași Liturghie, aceleași slujbe săvârșite în toate satele românești au contribuit la păstrarea lor într-o unitate spirituală, între ele și cu românii de peste Carpați. Liturghia și slujbele răsăritene au rămas trăsătura bisericească de unire între toți românii, chiar și atunci când între românii ardeleni s-a produs o separație din punct de vedere administrativ-bisericesc. Se poate vorbi despre o neîntreruptă unitate religioasă liturgică a poporului român. Întreg poporul român a rămas înlăuntrul aceleiași vieți liturgice răsăritene”[6].

Ctitorirea de lăcașuri de cult răspândite pe întreg arealul strămoșesc, efort de așezare a neamului sub protecția divină prin rugăciunea Bisericii, lărgirea și adâncirea influenței acesteia în popor, întărirea lui în credința ortodoxă, toate acestea au reprezentat pentru primii voievozi un obiectiv major, întrucât asigura legătura între Stat și Biserică.

oprime sau să suprime pe alta și propovăduind armonia lor, căci armonie deplină este și în lumea ideilor dumnezeiești. Ortodoxia ține în vecii vecilor învățăturile lui Hristos în forma lor nealterată, dar chemarea ei nu se rezumă la atât, nu aceasta este propriu-zis chemarea ei, ci aceea de a face ca învățăturile lui Hristos să modeleze fără încetare sufletele și popoarele tocmai în direcția virtualităților lor spirituale”, cf. Pr. Prof. Dumitru Staniloae, „Scurtă interpretare teologică a națiunii”, în volumul *Fiecare în rândul cetei sale*, Editura Christiana, București, 2003, p. 119.

[4] Pr. Prof. Dumitru Stăniloae, *Naţiune şi Creştinism*, Bucureşti, 2004, Editura Elion, p. 243.

[5] Constantin Schifirneţ *Identitatea românească în contextul modernității tendențiale*, în „Revista Română de Sociologie”, serie nouă, anul XX, nr. 5-6, p. 471, București, 2009.

[6] Pr. Prof. Dumitru Stăniloae, „Reflecții despre spiritualitatea poporului român”, în colecția *Opere complete*, vol. IX, Editura Basilica, 2018, p. 325.

https://biblioteca-digitala.ro

În curentul european favorabil emancipării limbilor naționale de sub tutela limbilor sacre, cărțile traduse ori scrise de cărturarii bisericești au slujit nu numai la săvârșirea cultului și la propovăduirea învățăturii creștine, ci și drept manuale școlare, ca texte de lectură în care cititorii descopereau comori de înțelepciune. „Mitropoliții, episcopii, egumenii și așa de adesea ori și smeriții călugări ori umilii preoți de mir au dat poporului, ei singuri aproape, toată învățătura, au înzestrat neamul cu o limbă literară, cu o literatură sfântă, cu o artă în legătură cu gustul și nevoile lui, au sprijinit Statul fără să se lase a fi înghițiți de dânsul, au călăuzit neamul pe drumul pământului fără a-și desface ochii de la cer, dând istoriei noastre cărturari, caligrafi, sculptori în lemn, argintari, oameni de stat, ostași, mucenici și sfinți”[7].

Prin cărțile de cult tipărite în limba română, Biserica a contribuit la cultivarea conștiinței naționale a românilor când aceștia locuiau în trei principate române aflate sub dominație străină: Moldova și Țara Românească, aflate sub stăpânire otomană și Transilvania, aflată sub stăpânire habsburgică. Rolul Bisericii era unul foarte important în fața încercărilor de deznaționalizare, care veneau fie pe linie politică, fie bisericească prin prozelitismul catolic ori a confesiunilor protestante, în Ardeal: „Cartea și Biserica, mai mult decât sabia și politica, au realizat încă din secolul al XVI-lea, unirea spirituală a românilor și i-a protejat pe transilvăneni de pericolul deznaționalizării, uneori forțate, la care erau supuși”[8]. În acest context, misiunea Bisericii trebuia sprijinită pe toate planurile, însă date fiind limitele impuse de conducătorii politici, nu-i rămâneau foarte multe pârghii de luptă, motiv pentru care factorul cultural va avea un rol marcant timp de mai multe secole. „Românii, scria Nicolae Iorga, au trăit într-o comunitate religioasă care a avut drept consecință o comunitate culturală de cel puțin 300 de ani și aceasta a produs în ceea ce privește sentimentul general de unitate românească cel mai mare efect”[9].

Preocuparea pentru carte și manuscrise era una aparte în veacul al XVI-lea, iar circulația acestora a făcut posibilă atât păstrarea unității cultului, cât și posibilitatea ca prin prefețele tipăriturilor să fie păstrată ideea originii comune a locuitorilor din toate provinciile românești: „Cartea bisericească, menită să străbată orice graniță politică, ducând identitatea de credință și de datină, pe lângă identitatea de grai și grafie, dădea neamului nostru de pretutindeni, în altă formă religioasă, unitatea firească și legitimă de care el avea nevoie”[10]. Ieromonahul Macarie tipărea la Târgoviște *Liturghierul (1508)*, carte urmată de *Octoih* (1510) și *Tetraevanghel* în 1512. Toate aceste cărți erau scrise în limba slavă, iar configurația textelor era inspirată din unele manuscrise moldovenești. Mai târziu, apăreau prin eforturile altor doi meșteri sârbi, Dimitrie Ljiubavič și monahul Moise, un *Molitfelnic* și un *Apostol* slavon. La Sibiu, tipograful Filip Moldoveanu scotea, în 1544, *Catehismul*, iar în 1546 de sub teascurile tiparului său ieșea un *Tetraevanghel*

[7] Nicolae Iorga, *Istoria Bisericii românești și a vieții religioase a românilor*, vol. I, ediție revăzută și adăugită, București, Editura Ministeriului de Culte, 1928, p. 4.

[8] Vasile D. Țâra, „Cărțile românești vechi, o componentă esențială a patrimoniului cultural”, în *RITL*, nr. 1-4, București, 2013, p. 38.

[9] Nicolae Iorga, *Dezvoltarea ideii unității politice a românilor*, București, Editura Casei Şcoalelor, 1915, p. 26.

[10] Idem, *Istoria Bisericii românești și a vieții religioase a românilor*, ediția a doua revăzută și adăugită, vol. II, București, Editura Ministerului de Culte, 1930, p. 115.

https://biblioteca-digitala.ro

slavon, pentru ca, pe la 1551-1553, să scoată de sub tipar primul text tipărit în limba română, *Evangheliarul* slavo-român. Cel mai cunoscut tipograf din acea vreme rămâne diaconul Coresi care, între anii 1557-1582, a tipărit peste treizeci de cărți, între care opt în românește. Majoritatea cărților au apărut în Transilvania, dar câteva și în Țara Românească, ceea ce arată circulația textelor bisericești dar și faptul că oamenii de cultură din acea vreme reprezentau interesele și demersul cultural al românilor de pretutindeni.

În „Prologul" la cartea *Întrebare creștinească*, cunoscută sub numele de *Catehism*, apărută la Brașov în anul 1559, se amintea efortul de tipărire prin care „scoasem Sfânta Evanghelie și Zeace cuvinte și Tatăl nostru și Credința Apostolilor, să înțeleagă toți oamenii cine-s rumânii creștini, cum grăiaște și Sfântul Pavel apostol cătră Corinteani, 14 capete: În sfânta besearecă mai bine a grăi 5 cuvinte cu înțeles decât 10 mie de cuvinte neînțelease în limbă striină"[11]. Ideea cultivării limbii române este reluată și în „Epilogul" *Tetraevanghelului* tipărit tot la Brașov în 1561: „am scris aceaste sfente cărți de învățătură să fie popilor rumânești să înțeleagă să înveațe rumânii cine-s creștini"[12]. Imprimând prima traducere românească a *Psaltirii*, Brașov (1570), diaconul Coresi își motiva demersul prin faptul că: „văzuiu că mai toate limbile au cuvântul lu Dumnezeu în limba lor, numai noi, rumânii, n-avăm"[13]. Cărțile bisericești în limba română erau frecvent utilizate și în actul didactic, fapt confirmat de diaconul Coresi cu prilejul retipăririi *Psaltirii* în ediție slavo-română, în 1577, arătând în „Epilog": „Derept aceaia, frații miei, preuților, scrisu-v-am aceaste psăltiri cu otveat de-am scos den psaltirea sărbească pre limbă rumânească să vă fie de înțelegătură și grămăticilor"[14]. Cărțile coresiene erau citite în biserici, erau ascultate de neștiutorii de carte și înțelese de toți românii[15].

În 1581-1582 a apărut *Palia de la Orăștie (Vechiul Testament)*, iar în 1593, Luca Stroici, mare logofăt al Moldovei, transcria *Tatăl nostru* cu litere latine. Preocupările cărturărești din mediul monastic au determinat organizarea școlilor mănăstirești în cadrul cărora erau pregătiți și viitori funcționari ai Țării.

Simfonia dintre Stat și Biserică este afirmată, în Moldova și Țara Românească, pe plan administrativ, legislativ și canonic de-a lungul întregului Ev Mediu și în contextul permanentei lupte de apărare în fața ofensivei islamice. De altfel, foarte multe coduri legislative făceau trimiteri la „Novelele" împărătești, la „Codurile" și documentele bizantine care impregnaseră în dreptul public și cel privat aspecte ale moralei și învățăturii creștine. Decretele imperiale ale Sfântului Constantin cel Mare, *Codul teodosian* (438), dar mai ales *Corpus Juris civilis*, opera legislativă a împăratului Justinian I (527-565), manifestaseră o tendință de coordonare a legislației civile cu dreptul canonic al Bisericii.

[11] I.C. Chițimia, Stela Toma, *Crestomație de literatură română veche,* vol. I, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1988, p. 63; Ioan Bianu, Dan Simonescu, *Bibliografia românească veche (1508-1830),* tom. IV, Adăogiri și îndreptări, București, Edițiunea Academiei Române, 1944, pp. 6-7.

[12] I.C. Chițimia, Stela Toma, *op. cit.,* vol. I, p. 67; Ioan Bianu, Nerva Hodoș, *Bibliografia românească veche (1508-1830),* tom. I, p. 45.

[13] *Ibidem,* p. 76; *Ibidem,* p. 56.

[14] *Ibidem,* p. 79; *Ibidem,* p. 63-64.

[15] D. Simonescu, Gh. Buluță, *Pagini din istoria cărții românești*, București, Editura Ion Creangă, 1981, pp. 35-36.

https://biblioteca-digitala.ro

Totodată, domnitorii români au construit biserici și în celelalte spații românești, iar mitropoliții și episcopii sunt prezenți de-a lungul întregului Ev Mediu și în diferite delegații a căror menire nu consta în altceva decât în păstrarea păcii și a integrității teritoriale. Mulţi dintre ierarhii români au fost trimişi şi în misiuni diplomatice peste hotare: mitropolitul Moldovei, Ghedeon, a fost trimis la Moscova de către domnul Gheorghe Ştefan pentru a încheia o alianţă cu ţarul Rusiei, mitropolitul Dosoftei al Moldovei a fost trimis de către Ştefan Petriceicu la Moscova. Domnitorul Mihai Viteazul și-a ales sfătuitori înțelepți, mulți dintre ei ierarhi cărturari ortodocși ori călugări duhovnicești, precum era Mitropolitul Eftimie al III-lea al Țării Românești (1592-1602), devenit om de încredere al domnitorului, fapt pentru care a participat și la câteva misiuni diplomatice. Contemporanul său, Mitropolitul Luca din Cipru, episcop al Buzăului între 1583-1602, a fost trimis de către Mihai Viteazul în misiuni diplomatice la Principele Transilvaniei și la Țarul Rusiei, iar duhovnicul voievodului, Starețul Serghie al Mănăstirii Tismana, a fost propus Episcop de Muncaci, în Maramureș (azi în Ucraina).

Sfârșitul secolului al XVI-lea și începutul celui de-al XVII-lea aveau să fie marcate pentru veșnicie de actul care consfințea unitatea politică a tuturor teritoriilor româneşti înfăptuită de Mihai Viteazul.

Prin defileul Oltului au trecut acei 6000 de oşteni olteni de sub comanda fraţilor Buzeşti care s-au unit cu armata lui Mihai la 26 octombrie 1599, cu două zile înainte de bătălia de la Şelimbăr ce avea să deschidă porţile Transilvaniei. Domnul a intrat triumfal la 1 noiembrie 1599, în Alba Iulia, ca să treacă munţii în mai 1600 şi să devină „domn al Ţării Româneşti, al Ardealului şi Moldovei", înfăptuind cele două mari aspiraţii ale poporului român: independenţa şi unitatea politică a tuturor teritoriilor româneşti.

Printre centrele ecleziastice care au contribuit la acest măreţ act se numără şi Mănăstirea Cozia, care a acordat domnului sub formă de împrumut „20 000 aspri şi plumb, foarte mult plumb". Victoria lui Mihai Viteazul în Transilvania, aprecia un cronicar umanist, a fost pregătită și „prin lucrarea tainică a preoților și a călugărilor"[16].

Este binecunoscut faptul că această unire nu a putut fi păstrată vreme îndelungată, însă a rămas timp de trei secole un reper al luptei pentru înfăptuirea unității statale. Desele schimbări de domni, influența socială și economică a boierilor, tulburările interne, războaiele și tendințele expansioniste ale marilor puteri îngreunau procesul de reunificare a tuturor teritoriilor românești. Lupta împotriva acțiunilor de deznaționalizare a fost continuată pe plan cultural, prin dezvoltarea scriptoriilor și a tipografiilor, multe dintre acestea fiind așezate în mănăstiri. La începutul veacului al XVII-lea, se remarcă mitropolitul Matei al Mirelor, care a scris mai multe lucrări și a tradus altele la Târgoviște între 1605-1625[17]. În aceeași perioadă, Luca din Cipru, episcop al Buzăului, apoi mitropolit al Ungrovlahiei, își căpătase faima de caligraf și miniaturist.

Activitatea de tipărire va cunoaște o perioadă înfloritoare în timpul domniei lui Matei Basarab (1632-1654). În Predoslovia *Molitvenicului* slavon, apărut la Câmpulung în anul 1635, era scris: „o astfel de foamete ni s-a arătat nouă de pretutindeni viind, deci

[16] *Istoria Transilvaniei*, volumul II, Academia Română, Cluj-Napoca, 2007, p. 100.

[17] Dan Simonescu, Victor Petrescu, *Târgoviștea – vechi centru tipografic românesc*, Târgoviște, Muzeul Județean Dâmbovița, 1972, p. 29.

https://biblioteca-digitala.ro

vădit din pricina împuținării sfintelor cărți”[18]. Deși se dorea înlocuirea limbii slavone cu limba română în cult, acest proces avea să fie unul de durată, care se va întinde mai bine de un secol și în care contribuția ierarhilor râmniceni avea să fie una însemnată. După aprecierile academicianului Virgil Cândea, „prin introducerea limbii poporului în istoria ecleziastică și culturală a Europei, Biserica română este singura dintre bisericile creștine din Europa care, deși aparținea unei severe tradiții, a părăsit vechea „limbă sfântă”, înlocuind-o cu limba vie a poporului. Faptul se explică prin poziția specială a românilor care, latini de origine și de limbă, au fost obligați secole de-a rândul să asculte serviciul divin într-o limbă străină”[19].

Cartea munteană tipărită în prima jumătate a secolului al XVII-lea s-a menținut pe linia tradițională a culturii feudale. Au fost scrise în limba română cărți de predici, *Evanghelii învățătoare* și lucrări juridice, dintre care amintim *Pravila de la Govora* (1640) și *Îndreptarea Legii* (Târgoviște, 1652). Mitropolitul Teofil al Țării Românești în Predoslovia *Pravilei de la Govora*, lucrare ce a fost tipărită și într-o ediție specială pentru Transilvania, afirma: „Socotit-am că mai toate limbile au carte pre limba lor; cu aceai cugetai și eu robul Domnului mieu Iisus Hristos să scoț ceastă carte, anume pravilă pre limba rumânească, sfințiilor voastre, frați duhovnici rumânești”[20].

În Moldova apar tot mai multe cărți în limba română dintre care cea mai importantă rămâne *Cazania* mitropolitul Varlaam. Fiindu-i recunoscută valoarea conținutului, apreciată forma grafică și frumusețea graiului, *Cazania* a cunoscut cea mai mare răspândirea în spațiile românești, mai mult decât oricare altă carte veche. Cele două prefețe ale lucrării, *Cuvânt împreună cătră toată semenția romenească* și *Cuvânt cătră cetitoriu* scot în evidență strădaniile mitropolitului Varlaam de a oferi sprijin tuturor românilor spre a citi în limba lor.

Pentru Transilvania, cel mai important centru tipografic în secolul al XVII-lea a fost Bălgradul (Alba Iulia), unde s-a imprimat *Noul Testament* în anul 1648 și *Psaltirea*. Tipărirea Noului Testament a fost legată de numele mitropolitului Simeon Ștefan al Ardealului care a revizuit o traducere a ieromonahului Silvestru, venit din Țara Românească. Este adevărat că există și multe cuvinte de origine slavonă, cărora nu li s-au găsit termeni corespunzători în limba română, lucru explicabil pentru acea perioadă[21]. În *Predoslovia cătră cetitori*, mitropolitul Simion Ștefan subliniază necesitatea tipăririi de cărți pentru toate țările române și crearea unei limbi literare unice care să fie înțeleasă de toți românii. Tot aici, în anul 1699 au fost publicate *Bucoavna* și *Chiriacodromionul*, carte de predici în care era reprodusă, în mare parte, *Cazania* lui Varlaam.

Astfel, la jumătatea acestui secol, limba națională era prezentă în cărți de legi, în cărți de cult și de învățătură, contribuind prin vasta lor răspândire la păstrarea caracterului unitar al cultului în limba română, dar mai ales păstrând în predosloviile domnitorilor și

[18] *Bibliografia românească veche: îmbogățită și actualizată,* Târgoviște, Complexul Național Curtea Domnească, Târgoviște, 2004, p. 184.

[19] Virgil Cândea, *Rațiunea dominantă. Contribuții la istoria umanismului românesc*, Editura Dacia, Cluj Napoca, 1979, nota 40, p. 47.

[20] *BRVI*, p. 109.

[21] Pr. dr. Mihai Gojgar, *Stilul literar – religios*, Editura Mica Valahie, București, 2017, pp. 96 – 97.

https://biblioteca-digitala.ro

ierarhilor ideea apartenenței la neamul românesc. Unii dintre aceștia au militat deschis pentru unitatea națională în prefețele cărților dedicate „fraților rumâni”[22], „către seminția românească”[23], „neamului rumenescu”[24], „rodului românesc”[25].

Cea de-a doua etapă a tiparului stă sub semnul domniilor lui Șerban Cantacuzino (1679-1688) și a Sfântului Constantin Brâncoveanu (1688-1714), perioadă în care au fost tipărite în limba română *Biblia* și mare parte din cărțile de cult. Titlul lucrării o prezenta, după uzanța vremii, drept un dar neamului rumânesc: „Biblia, adecă Dumnezeiasca scriptură. Care s-au tălmăcit dupre limba elinească spre înţăleagerea limbii rumâneşti, la porunca Prea bunului creştin şi luminatului domn IOAN ŞERBAN CANTACOZINO BASARAB VOEVOD şi cu îndemânarea dumnealui COSTANDIN BRÂNCOVEANUL marele logofăt. Tipăritu-s-au întâiu în scaunul Mitropoliei Bucureştilor, în vreamea păstoriei Preasfinţitului părinte Chir Theodosie, mitropolitul ţării și exarhul laturilor. Şi pentru cea de obşte priinţă s-au dăruit neamului rumânesc, la anul de la Facerea lumii 7197, iară de la Spăsenia lumii 1688, în luna lui noiemvrie în 10 zile”[26].

Studiile privitoare la textul *Bibliei*[27] atestă preocuparea comună a ierarhilor din Țara Românească și din Moldova față de textele scripturistice, fapt pentru care în legătură cu introducerea traducerilor din Vechiul Testament realizate de spătarul Nicolae Milescu a fost înaintată ipoteza că mitropolitul Teodosie Veștemeanul al Ungrovlahiei, în prima sa păstorire (1668-1672), a cerut mitropolitului moldovean Sava I să asigure revizuirea textului spătarului, sarcină ce va reveni mitropolitului Dosoftei. În mod cert, traducătorii Bibliei cunoscuseră și alte traduceri care circulau, în manuscris, în spațiul românesc: *Codicele Voronețean, Psaltirea Voronețeană, Psaltirea Șcheiană* și *Psaltirea Hurmuzaki*[28].

Textul Noului Testament are la bază pe cel de la Bălgrad, din 1648, cu unele schimbări de limbă impuse de însăși evoluția ei. După ediția de la Bălgrad au fost reproduse și trei introduceri isagogice la Evangheliile după Marcu, Luca și Ioan[29].

Biblia de la București a devenit expresie deplină a unității românilor de pretutindeni, datorată limbii literare unitare făurită în întreg spațiul românesc, pentru că,

[22] I.C. Chiţimia, Stela Toma (coord.), *op. cit.*, p. 86.

[23] „Carte românească de învățătură la dumenecele preste an și la praznice împărătești și la svănți mari”, Iași, 1643 (Predeslovie), în Ioan Bianu, Nerva Hodoş, *op. cit.*, p. 139.

[24] „Tărnosanie”, Târgoviște, 1652 (Prefață), în Ioan Bianu, Nerva Hodoş, *Bibliografia românească veche (1508-1830),* tom. I, p. 205.

[25] „Pravile înpărătesci”, Iași, 1646 (Prefață), în Ioan Bianu, Nerva Hodoş, *Bibliografia românească veche (1508-1830),* tom. I, p. 158.

[26] *Biblia lui Șerban Cantacuzino*, ediție jubiliară în facsimil și transcriere (coord. Acad. Ioan C. Chițimia), Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1988.

[27] Ion Gheție, *Biblia de la București și procesul de unificare a limbii române literare*, în „Studii de limbă literară și filologie”, nr. 2 (1972), pp. 53-66; Stela Toma, „Biblia de la Bucureşti (1688) în conștiința culturală europeană”, în vol. *Autocefalie, Patriarhie, Slujire sfântă*, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1995, p. 215-242; Ioan Ică jr., *Înapoi la Septuaginta*, în „Tabor”, nr. 1 (2008), pp. 5-25; Alexandru Gafton, *Biblia de la 1688. Aspecte ale traducerii*, în „Text şi discurs religios”, nr. 2 (2010), pp. 49-72.

[28] I.D. Lăudat, *Istoria literaturii române vechi,* partea I, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1962.

[29] Alexandru Gafton, „Relaţia dintre Noul Testament de la Bălgrad (1684) şi textul corespunzător din Biblia de la Bucureşti (1688)”, în Vasile Arvinte, Ioan Caproşu şi Alexandru Gafton (eds.), *Biblia 1688,* vol. II, Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”, Iaşi, 2002, p. LV – LXXXVI.

https://biblioteca-digitala.ro

recapitulând, Vechiul Testament era tradus de moldoveanul Nicolae Milescu și revăzut de mitropolitul Dosoftei, Noul Testament era reprodus după ediția de la Bălgrad (Alba Iulia) pe baza revizuirii de către mitropolitul Simeon Ștefan a traducerii ieromonahului muntean Silvestru, iar definitivarea textului au făcut-o cărturarii munteni Radu și Șerban Greceanu, supravegherea tiparului și corecturile au fost încredințate episcopului moldovean Mitrofan, „înfiat” de Țara Românească. Contribuția acesteia la afirmarea conștiinței de neam, de limbă și de credință era subliniată și de patriarhul Dositei al Ierusalimului în prefață: „ca să lumineze celor den casă ai Besearicii noroade: rumânilor, moldovenilor și ungrovlahilor”. „Există așadar aici un raport de apartenență reciprocă între popor și carte. Biblia nu e nimic fără popor, dar nici poporul nu poate dăinui fără carte, pentru că în ea își găsește rațiunea sa de a fi, vocația lui, identitatea sa. Această apartenență reciprocă între popor și Biblie care înseamnă mai în profunzime apartenența poporului la Dumnezeu prin legământ e celebrată în liturghie, care e și locul în care are loc opera de receptare a Bibliei”[30].

Considerat drept ctitorul limbii liturgice românești, Sfântul Antim Ivireanul rămâne în istoria poporului român și ca apărător al credinței ortodoxe și al unității de neam: „Dacă prefacerea de dogmă din Ardeal rupsese legăturile ierarhice, cu atâta silinți dobândite, cartea bisericească, menită să străbată orice graniță politică, ducând identitatea de credință și de datină pe lângă identitatea de graiu și de grafie, dădea neamului nostru de pretutindeni, în altă formă religioasă, unitatea firească și legitimă de care el avea nevoie”[31]. Identitatea națională coincidea cu identitatea de credință, fiind cunoscute drept legea strămoșească.

Toate aceste mărturii probează contribuția Bisericii în dezvoltarea identității lingvistice, expresie a uniunii de neam a statelor românești de la sud și est de lanțul carpatic, tocmai prin faptul că textele publicate în Țara Românească erau unanim acceptate și înțelese în Moldova și Transilvania la începutul secolului al XVIII-lea, o perioadă în care, după uniație, în Ardeal se dorea ruperea legăturilor fraților români cu cei din Țara Românească și din Moldova. Rolul cărții tipărite în păstrarea identității lingvistice a fost remarcat de poetul Mihai Eminescu într-un articol din 1882: „cărțile bisericești, tipărite în Ardeal, în Moldova, în Țara Românească, opresc procesul de diversificare și de dialectizare a graiului viu”. În continuare, Mihai Eminescu argumentează: „acesta primește prin cărți o normă unitară în rostire și în scriere, căci, printr-un instinct fericit, traducătorii și scriitorii originali aleg ca model dialectul cel mai arhaic al românilor, cel vorbit în Țara Românească și-n o parte a Ardealului, căci la cel mai vechi din toate se puteau reduce ca la un prototip dialectele ce încercau a se forma pe atunci”[32]. Prin susținerea poporului român în Ortodoxie, „dar într-o Ortodoxie de limbă

[30] Enzo Bianchi, *Ascultând Cuvântul – pentru lectura duhovnicească a Scripturii în Biserică*, în românește de Maria-Cornelia Ică jr., Editura Deisis, Sibiu, 2011, p. 113.

[31] N. Iorga, *Istoria bisericii românești și a vieții religioase a românilor*, vol. II, ediție îngrijită și prefață de I. Oprișan, Editura Saeculum I.O., București, 2011, p. 120; Ion I. Croitoru, „Sfântul Ierarh Martir Antim Ivireanul (1650-1716), mitropolitul Țării Românești”, în idem, *Ortodoxia și Apusul în tradiția spirituală a românilor. Unitatea Ortodoxiei și apărarea credinței ortodoxe în fața propagandei protestante din secolul al XVII-lea,* vol. I, Târgoviște, 2012, pp. 355-356.

[32] Mihai Eminescu, „De câte ori românul era în opoziție...”, în idem, *Opere* XIII, Publicistică 1882-

https://biblioteca-digitala.ro

latină proprie", Biserica Ortodoxă i-a ferit pe români de „pericolul deznaționalizării dinspre Apus", precum și de „pericolul pierderii în slavonism"[33].

Scrisul religios rămâne o componentă structurală, definitorie, a culturii românești, întrucât cartea bisericească, tipărită și în manuscris, a fost dominantă prin numărul textelor ilustrative, prin poziția, prin importanța, prin circulația acestora și îndeosebi prin spiritul și prin atitudinea pe care ele le ilustrau[34].

Secolul al XVIII-lea a fost perioada în care politicile de deznaționalizare au fost promovate în Ardeal de către administrația austriacă, aceasta ocupând inclusiv Oltenia între 1718-1739, dar și de sistemul fanariot în Moldova și în Țara Românească.

Dacă ne referim la Episcopia Râmnicului Noului Severin, „la 29 noiembrie 1719 episcopul, împreună cu egumenii Ioan de la Hurezi, Ştefan de la Bistriţa, Ştefan de la Arnota şi Pahomie de la Govora au înaintat Curţii un memoriu în 11 puncte prin care solicitau, între altele, ca la demnitatea de episcop să nu fie promovaţi decât români şi cereau să fie înfiinţată o şcoală românească la Râmnicu-Vâlcea, sub îndrumarea episcopului, urmând să fie întreţinută din contribuţia mănăstirilor şi a preoţilor. Fireşte că autorităţile nu s-au grăbit cu aprobarea dezideratelor episcopului"[35]. Activitatea cărturească a episcopilor Damaschin, Climent, Chesarie și Filaret, care vor continua traducerea cărților de cult, a avut nu doar rolul de a definitiva munca înaintașilor lor în scaunul vlădicesc, ci, mai mult, acela de a păstra atenția contemporanilor asupra frumuseții de exprimare a limbii române și, prin cartea de cult, de a cultiva conștiința unității de credință și neam.

Gravă era situația preoților și credincioșilor ortodocși din Ardeal, unde a fost înființată Biserica Greco-Catolică, constrângerile continuând pe toate planurile și culminând cu distrugerea mănăstirilor ortodoxe de către generalul Bukov. Întâlnim chipuri de preoţi de mir şi călugări cu arma în mână în răscoalele lui Horea, Cloşca şi Crişan (1784).

În anul 1791 a fost înaintat *Supllex Libellus Valachorum* către împăratul Leopold II, cu cereri pentru români la a cărei formulare a participat și Biserica. În general, în privința dreptului religios al ortodocşilor transilvăneni se precizau printre altele: „Cât privește liberul exercițiu al religiilor, deputăția, invocând faptul că sistemul țării îl constituie de câteva secole trei națiuni și patru religii recepte, este de părere că religia neunită nu poate fi ridicată la a cincia religie receptă, fără vătămarea sistemului. Religia de rit greco-oriental neunită, care după legi e socotită tolerată, nu poate fi primită între religiile recepte"[36]. Întrucât românii nu se puteau resemna cu această soartă, „episcopul ortodox Gherasim Adamovici încă din 5 iulie informează pe episcopul sârbesc că românii se pregătesc să trimită și deputați la Viena, dacă nu li s-ar îngădui să țină o adunare compusă din cler, militari, nemeși și din popor simplu, la care să-și poată arăta dovezile

1883, 1888-1889, Editura Academiei, București, 1985, p. 16.

[33] Pr. Dumitru Stăniloae, *op. cit.*, p. 371.

[34] Gheorghe Chivu, „O variantă ignorată a românei literare moderne – limbajul bisericesc", în *LR*, XLIV, l995, nr. 9-12, pp. 445-453; Daniela-Luminiţa Teleoacă, *Limbajul bisericesc actual între tradiţie şi inovaţie*, Bucureşti, Editura Academiei Române, 2008.

[35] *Ibidem*.

[36] David Prodan, *Supplex Libellus Valachorum,* Editura Enciclopedică, București, 1998, p. 82.

https://biblioteca-digitala.ro

și gravamintele”[37]. Aflat la Viena în decembrie 1791, cu împuterniciprea protopopilor și încuviințarea Consiliului de Stat și al împăratului de a participa la discuțiile privind soarta românilor ca persoane private și nicidecum ca reprezentant al națiunii, „episcopul ortodox trebuia să înfrunte opinia guvernului. Într-un memoriu către împărat arată contrariat cum nu poate fi reprezentată o națiune care numără un milion de oameni, când națiuni mult mai mici decât cea săsească sau armeană, pot fi”[38]. Episcopul român a cerut numirea unui consilier român la Cancelaria aulică, urmând să cunoască firea, obiceiurile, limba, scrisul națiunii, disciplina, ritul și canoanele bisericii sale, dar și funcționari români pentru Tezaurariat și administrațiile miniere. La 30 martie 1792 era prezentat un nou memoriu *Supplex Libellus,* semnat fiind de „Ioannes Babb Graeci Ritus unitorum și Gerasimus Adamovits Graeci Ritus non Unitorum in Transilvania Valachorum Eppi in Negotiis Nationis hic existentes”[39]. Memoriul constituia unul din paşii în lupta pentru reafirmarea drepturilor națiunii române, care vor continua pe toată perioada secolului următor, începând cu episcopul Vasile Moga în 1834 și continuând cu providențiala activitate a Sfântului Mitropolit Andrei Șaguna.

Este perioada în care românii ardeleni au cunoscut procesul de transformare de la statutul unei plebe tolerate spre recunoașterea ca națiune modernă. Un rol esențial l-au avut, în mod cert, școlile confesionale. Dacă la sfârșitul secolului al XVIII-lea autoritățile intenționau să înlăture Biserica din actul educațional, deși prin *Edictul de toleranță* din 13 octombrie 1781 parohiile ortodoxe cu cel puțin 500 de credincioși au dobândit dreptul de a avea lăcaș de cult și școală[40], funcționând în 1788 un număr de 248 școli ortodoxe[41], după Revoluția franceză, Curtea a oferit Bisericii un rol important în supravegherea și inspectarea procesului de învățământ. Ancorarea în legislația transilvăneană a autonomiei confesionale și școlare a Bisericii se va realiza în timpul Sfântului Mitropolit Andrei Șaguna. Tendinţele de maghiarizare în şcolile române se fac simţite odată cu Legea XVIII din 1879, care impune limba maghiară ca obiect obligatoriu, începând cu al doilea an al şcolii populare, iar învăţătorii confesionali sunt obligaţi să înveţe limba maghiară în măsura de a putea învăţa pe alţii. Această lege a fost urmată de altele care au avut consecinţe dezastruoase pentru şcoala românească. Articolul de lege XXX din 1883 introduce limba maghiară şi în şcolile secundare. Urmează articolul de lege XV din 1891 prin care se decide predarea limbii maghiare încă de la vârsta de trei ani[42]. Ca reacţie la legea din 1907, Consistorul Metropolitan întrunindu-se în şedinţa plenară extraordinară la 16 şi 17 februarie 1907 şi constatând că legea reduce autonomia bisericească asupra şcolilor confesionale, redactează un memoriu, tipărit în 500 de exemplare, pe care îl

[37] „Sole Splendente Supervacanea est Lux, quam Fax accensa in tenebris ministrare debet”, apud. David Prodan, *op. cit.,* p. 85.

[38] David Prodan, *op. cit.,* p. 86.

[39] *Ibidem,* p. 87.

[40] Paul Brusanowski, *Învățământul confesional ortodox din Transilvania între anii 1848-1918,* Editura Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2005, p. 41.

[41] Paul Brusanowski, *op. cit.,* p. 43.

[42] Onisifor Ghibu, *Şcoala românească din Transilvania şi Ungaria. Dezvoltarea ei istorică şi situaţia ei actuală* , Bucureşti, 1915, pp. 22-26.

https://biblioteca-digitala.ro

prezintă ministrului Cultelor[43]. Așadar, rolul Bisericii a fost determinant în păstrarea identității naționale în perioada 1848-1918, întrucât „în epoca dualistă școala a devenit ținta politicii naționale a Guvernelor de la Budapesta. În noul context, școala românească a reușit, în pofida nivelului scăzut de organizare, să supraviețuiască și să apere țăranul român de maghiarizare. A reușit acest fapt datorită sprijinului primit din partea autorităților Bisericii Ortodoxe naționale și autonome românești”[44].

Secolul al XIX-lea a reprezentat pentru poporul român, în prima sa parte, o perioadă cu foarte multe provocări atât în păstrarea identității naționale, cât și a credinței.

Unirea Moldovei cu Țara Românească la 1859 și reînființarea Mitropoliei Ortodoxe a Transilvaniei au fost două dintre momentele importante care au urmat Revoluției de la 1848 și care vor constitui premise pentru Unirea din 1918. Implicarea reprezentanţilor Bisericii Ortodoxe în realizarea dezideratului Unirii Principatelor s-a realizat prin prezenţa în Divanul Ad-hoc al Moldovei a ierarhilor: mitropolitul Sofronie Miclescu, ca preşedinte al Divanului Ad-hoc, arhiereul Nectarie Hurmuziu, locţiitor de episcop la Roman şi arhiereul Ghenadie Şendrea, locţiitor de episcop la Huşi, arhiereii Filaret Scriban de la Mănăstirea Socola şi Calinic Miclescu de la Mănăstirea Slatina, precum şi a trei deputaţi din partea clerului din oraşele reşedinţă de eparhii (arhimandritul Neofit Scriban la Iaşi, arhimandritul Melchisedec Ştefănescu la Huşi şi preotul Dimitrie Matcaş la Roman).

Ierarhii ortodocşi au fost în fruntea Divanului Ad-hoc şi în Ţara Românească, Biserica fiind reprezentată de Mitropolitul Nifon, Sfântul Calinic, Episcop al Râmnicului, Episcopul Filotei al Buzăului şi Clement al Argeşului, ca membri de drept şi de alţi deputaţi clerici: arhimandriţii Atanasie Stănescu de la Sadova şi Ieronim de la Bistriţa şi protopopii Iancu Sachelarie din Bucureşti, Constantin „protonohriul” de la Râmnic, Vasile Serea „catihetul” de la Buzău şi Constantin Iconomul de la Argeş.

Primul regulament pentru preoții armatei apărea în timpul regelui Carol I, în anul 1870. Cert este faptul că au fost prezenți preoți în mijlocul soldaților atât în Războiul de Independență din 1877, cât și în Războiul Balcanic din 1913, încurajându-i pe soldați și, nu de puține ori, fiind implicați în coordonarea soldaților.

În Primul Război Mondial au fost numiți „confesori militari” peste 250 de preoți, sub coordonarea protoiereului Nazarie și totodată în relații de colaborare cu ofițerii de la conducerea trupelor care au fost prezenți pe câmpurile de luptă. În anul 1915, preotul Constantin Nazarie a redactat *Instrucţiuni asupra atribuţiunilor preoţilor de armată* şi *Cuvântări pentru ostaşi şi rugăciuni pentru Rege, Oaste şi Popor în vreme de război*. În „Introducere” la *Instrucţiuni asupra atribuţiilor preoţilor de armată,* vorbind despre misiunea preotului, arată că „pregătirea sufletească a oştirii pe temeiul religiunii azi, ca şi în trecut, are o însemnătate hotărâtoare şi cântăreşte tot atât de greu în cumpăna victoriei, ca şi maşinile grele care zguduie pământul”. Se arată, în continuare, că una dintre virtuţile necesare luptătorilor pentru a învinge este credinţa: „Cu ea au învins strămoşii noştri şi cu ea vor învinge şi urmaşii, dacă cei chemaţi vor şti să o sădească şi să o întărească în sufletele viitorilor luptători ai dezrobirii naţionale”. Preoții au împărtășit soarta camarazilor din tranșee: au murit pe front, cum s-a întâmplat cu preotul Nicolae

[43] Lazăr Triteanu, *Şcoala noastră 1850-1916,* Sibiu, Tiparul Tipografiei Arhidiecezane, 1919, p. 24.
[44] Paul Brusanowski, *op. cit.,* p. 594.

https://biblioteca-digitala.ro

Armășescu din Tomșani, Vâlcea, au fost luați prizonieri și deportați (Ioan Florescu-Dâmbovița, profesor de religie în București, Vasile Ionescu din Groșerea-Gorj, Gheorghe Jugureanu din Mizil-Prahova, Emanuil Mărculescu din Corabia, Ioan Rătescu, Dumitru Berlogeanu, Ioan Cerbulescu). Alți preoți au participat la alcătuirea strategiilor de apărare a fronturilor, cum a fost Justin Șerbănescu, de pe lângă Regimentul IV Ilfov nr. 21 care, în toamna anului 1916, la Azuga, respingea din postura de comandant al trupelor ofensiva germană. Părintele Iustin Șerbănescu a fost decorat cu „Coroana României", „Steaua României" și ordinul „Mihai Viteazul". În 1918 a însoțit trupele noastre în Basarabia, iar apoi în „Campania de la Tisa"[45]. Marele merit al preoților în relațiile cu ofițerii și soldații era dat de experiența pastorală, de tactul dobândit în misiunea desfășurată până la începerea războiului, fapt pentru care empatizau cu multă ușurință la temerile celor prezenți pe front. După Primul Război Mondial, 61 de preoți militari au fost recompensați cu decorații românești sau străine.

Preoții nu s-au jertfit nu doar pe câmpurile de luptă, ci mulți dintre ei au rămas în comunitățile ocupate de trupele germane (Oltenia și Muntenia), fiind anchetați, bătuți, jefuiți de bunurile lor și alungați din parohii. Este cunoscut faptul că 20 de preoți din aceste părți de țară au fost împușcați de soldați din armata germană. Dintre cei deportați în Germania care și-au pierdut viața pot fi amintiți: Alexandru Georgescu din Dăneasa-Olt, condamnat la 10 ani de închisoare, mort într-o închisoare din Berlin, Iordache Pătrășcoiu din Arsurile-Gorj, mort în lagărul Lamsdorf, Constantin Gogiulescu din Otești-Olt și alții[46].

Unirea Basarabiei, Bucovinei și Transilvania cu România a fost susținută de către ierarhii și preoții ortodocși și în Adunările naţionale de la Chişinău, din 27 martie, de la Cernăuţi, din 28 noiembrie şi, mai cu seamă de la Alba Iulia, din 1 decembrie 1918.

Prima provincie românească unită cu țara-mamă a fost Basarabia, prin actul de unire votat de Sfatul Țării la Chișinău, la 27 martie/9 aprilie 1918. S-au remarcat în Basarabia preoţii Alexandru Baltaga, membru în Sfatul Ţării, Ion Andronic şi Andrei Murafa, ieromonahul Dionisie Erhan, viitorul episcop de Ismail și arhimandritul Gurie Grosu[47], ales ulterior arhiepiscop al Chişinăului şi mitropolit al Basarabiei[48]. Prin revista bisericească *Luminătorul* clericii și profesorii de teologie militau pentru „românizarea" culturii de acolo, iar teologul Onisifor Ghibu milita prin cele trei periodice românești (*Ardealul*, *România nouă* și *Școala moldovenească*) pentru redeșteptarea conștiinței naționale a românilor din Basarabia și, în mod evident, pentru unirea acesteia cu România.

În același context, mitropolitul Vladimir Repta al Bucovinei deschidea în Sala Sinodală a Palatului Mitropolitan, la 28 noiembrie 1918, lucrările Congresului General al Bucovinei, unde s-a votat „unirea necondiţionată şi pentru vecie a Bucovinei, în vechile ei hotare până la Ceremuş, Colacin şi Nistru cu Regatul României". Implicarea mitropolitului în procesul de unificare a provinciilor românești nu s-a limitat la pregătirea

[45] Gh. Popescu, *Preoțimea română și întregirea neamului*, pp. 113-114.

[46] Acad. Pr. Prof. Dr. Mircea Păcurariu, *Biserica și Unirea din 1918,* în „Martyria", nr. 3/2018.

[47] Alexandru Moraru, *Biserica Ortodoxă Română între anii 1885-2000. Biserică. Naţiune. Cultură*, vol. III, tom. I, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Romane, Bucureşti, 2006, p. 574.

[48] Gh. Vasilescu, *Mitropolitul Gurie Grosu*, în „BOR", an. CXI (1993), nr. 10-12, pp. 100-102.

https://biblioteca-digitala.ro

congresului; acesta a militat în continuare pentru unire și drepturile naționale, făcând parte din delegaţia care a dus la Iaşi Regelui Ferdinand actul unirii Bucovinei cu România[49].

În Transilvania, slujitorii Bisericii au luat parte activ la lupta pentru unitate statală, ajutând la formarea și funcționarea consiliilor și gărzilor naționale locale.

Un rol important l-au avut și periodicele bisericești: „Telegraful român” de la Sibiu, „Biserica și școala” de la Arad, „Foaia diecezană” de la Caransebeș, „Unirea” de la Blaj, la care se adaugă „Gazeta poporului” de la Sibiu redactată de profesorii de teologie Nicolae Bălan și Silviu Dragomir, dar și de catehetul Ioan Broșu.

Vor milita pentru unire și episcopii ortodocși Ioan I. Papp al Aradului și Miron Cristea al Caransebeșului. În urma Consiliului Naţional Român, constituit la 30 octombrie 1918, *„ca unicul for care reprezenta voinţa poporului român”*[50], la 1 noiembrie, episcopul Miron Cristea evoca dreptul fiecărui popor de a dispune liber de soarta sa: „Războiul Mondial a scos la iveală principiul social atât de creştinesc că fiecare popor are pe viitor dreptul de a dispune liber asupra sorţii sale. Noi, episcopii Bisericii Ortodoxe Române... ca fii credincioşi ai naţiunii noastre, avem ferma convingere că interesele de viaţă ale neamului românesc, ai cărui păstori sufleteşti suntem, pretindem ca un categoric imperativ înfăptuirea acestui drept de liberă dispoziţiune şi faţă de neamul nostru. Dreptul acesta se va putea realiza numai dacă naţiunea română va fi guvernată de fiii ei. În consecinţă, declarăm că recunoaştem marele Consiliu Naţional Român drept reprezentantul şi emanatorul politic al naţiunii române din Transilvania și Ungaria și ne supunem întru toate hotărârilor acestui consiliu”[51]. Ierarhii ortodocși Ioan I. Papp şi Miron Cristea vor semna un act de adeziune la 21 noiembrie.

În egală măsură, slujitorii Bisericii Ortodoxe Române au ajutat la organizarea de consilii şi gărzi naţionale în toate satele şi oraşele din Ardeal, Banat, Crişana şi Maramureş.

La Adunarea Națională de la 1 Decembrie 1918 de la Alba-Iulia, Biserica Ortodoxă a fost reprezentată de cei doi episcopi vicari, delegați ai Consistoriilor ortodoxe, de toți protopopii, de reprezentanți ai institutelor teologico-pedagogice și ai studenților, cărora li s-au alăturat 120 de preoți, aleși ca delegați oficiali în circumscripțiile lor electorale.

În dimineața zilei de 1 Decembrie 1918, episcopul Ioan Papp a săvârșit Sfânta Liturghie și *Te-Deum* într-una din cele două biserici românești din Alba-Iulia, răspunsurile fiind date de un grup de teologi sibieni, dirijați de profesorul Timotei Popovici. La ora 10, s-a format Marea Adunare Națională Constituantă la care au luat parte cei 1228 de delegați oficiali. În biroul Adunării au fost aleși trei președinți (George Pop de Băsești, cu episcopii Ioan Papp de la Arad și Dimitrie Radu de la Oradea), trei vicepreședinți și nouă secretari (între care și Silviu Dragomir, pe atunci profesor de teologie la Sibiu). După cum se știe, raportul principal a fost prezentat de Vasile Goldiș

[49] I. Lupaş, *Istoria unirii românilor*, Editura Fundaţia culturală regală „Principele Carol”, Bucureşti, 1937, p. 365.

[50] Ştefan Alexe, *Marea Adunare Naţională de la Alba Iulia - 1 Decembrie 1918* -, în „BOR”, anul CI (1983), nr. 11-12, p. 860.

[51] Redacţia revistei „Biserica Ortodoxă Română”, *Cincizeci de ani de la Unirea Transilvaniei cu România. Contribuţia clerului român la luptele poporului român pentru libertate naţională şi unitate,* în „BOR”, anul LXXXVI (1968), nr. 11-12, p. 1338.

https://biblioteca-digitala.ro

care a citit apoi și istorica *Declarație de unire cu țara mamă*[52].

Marea Unire de la 1918 a determinat noi modificări în structura religioasă a cetăţenilor României, Constituţia din 1923 declarând Biserica Ortodoxă Română ca „Biserica românească".

Prin semnarea Tratatului de la Trianon, la 4 iunie 1920, a fost recunoscută oficial unirea Transilvaniei și a unei părți a Banatului cu România. Tratatul a fost privit de către istorici drept un act care certifica o realitate istorică și aproba o cerință a majorității.

Indiferent de perioada istorică în care s-a aflat (interbelică, Al Doilea Război Mondial, perioada comunist-ateistă, post-comunistă), Biserica Ortodoxă a militat permanent pentru unitatea națională și pentru păstrarea demnității poporului român, prin organizarea ierarhică și canonică a Mitropoliilor și Eparhiilor, prin dezvoltarea instituțiilor de învățământ și a programelor de educație și a celor social-filantropice care, deși poartă amprenta identității spațiului în care își desfășoară activitatea, păstrează unitatea de credință drept temei al unității de neam.

Episcopul greco-catolic Iuliu Hossu (dreapta), citind Rezoluţia de la Alba Iulia, la 1 Decembrie 1918, în faţa episcopului ortodox de Caransebeş, Miron Cristea – ales ulterior mitropolit primat al Bisericii din România Mare.

[52] Acad. Pr. Prof. Dr. Mircea Păcurariu, *Biserica și Unirea din 1918,* în „Martyria", nr. 3/2018.

https://biblioteca-digitala.ro

PARTEA a II-a

SEMNAREA TRATATULUI DE LA TRIANON
(4 IUNIE 1920)

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

R.W. SETON-WATSON ŞI TRATATUL DE LA TRIANON[1]

Radu Racoviţan

Printre personalităţile reprezentative engleze care în timpul şi mai ales după încetarea Primului Război Mondial au sprijinit deschis, prin conferinţe publice, articole de presă şi alte lucrări, cauza eliberării şi unităţii naţiunilor asuprite din Imperiul Austro-Ungar, în mod deosebit a românilor din Transilvania, se numără la loc de frunte şi istoricul, publicistul, şi, de ce nu, omul politic englez Robert William Seton-Watson (1879-1951).

Încă dinainte de izbucnirea primei conflagraţii mondiale, el a sprijinit cu consecvenţă şi a înfăţişat opiniei publice europene chestiunea naţionalităţilor din monarhia dunăreană – acordând o atenţie specială românilor –, publicând o sumedenie de lucrări (*Racial Problems in Hungary, Corruption and Reform in Hungary, Political Persecutions in Hungary*), la care se adaugă un mare număr de studii, articole şi broşuri referitoare la problema naţională din Transilvania, la situaţia românilor.

În prima parte a conflagraţiei mondiale, Seton-Watson a îndeplinit mai multe misiuni oficioase sau secrete, jucând rolul unui consilier neoficial pe lângă Foreign Office în problemele austro-ungare şi balcanice, în care a ajuns să fie considerat un expert. A publicat o serie de lucrări (*The War and Democracy, Roumania and the Great War, The Rise of Nationality in the Balkans*), în care a susţinut necesitatea soluţionării chestiunii româneşti, a realizării unităţii naţionale a românilor. Cea mai importantă activitate a sa în această perioadă a constituit-o crearea săptămânalului „The New Europe”, al cărui prim număr a apărut în octombrie 1916. Periodicul a fost dedicat cu preponderenţă realizării autodeterminării pentru naţiunile mici, prin victoria puterilor aliate şi, mai ales, prin dezmembrarea Austro-Ungariei.

Din noiembrie 1918, de la încetarea războiului, şi până în martie 1919, Seton Watson a lucrat la Paris, ca membru al redacţiei ziarului „The Times”, împreună cu un alt mare prieten britanic al românilor, Henry Wickham-Steed, şeful secţiei externe al periodicului amintit.

R. W. Seton-Watson nu a fost membru al delegaţiei britanice la Conferința de Pace, dar a fost în permanent contact cu delegaţii britanici şi americani, precum şi cu reprezentanţii celorlalţi Aliaţi. Seton şi W. Steed vor juca un rol însemnat ca experți în problemele Europei Centrale şi Sud-Estice pe lângă delegaţia britanică ai cărei șefi erau prim-ministrul David L. George şi ministrul de externe, lordul Arthur James Balfour. El

[1] Prezentul studiu a fost publicat într-o formă extinsă în lucrarea *R.W. Seton-Watson și problema românească în prima jumătate a secolului al XX-lea*, Editura Astra Museum, Sibiu, 2015.

https://biblioteca-digitala.ro

a petrecut mult timp împreună cu românii (îndeosebi cu Vaida Voevod) şi s-a ocupat de studierea problemelor legate de frontierele României. Articolele lui Seton-Watson din „The New Europe" şi legăturile cu delegaţii Marilor Puteri la Conferinţa de Pace, în special cu A.W.H. Leeper şi Harold Nicolson (membri ai delegaţiei britanice), au avut fără îndoială o oarecare influenţă asupra deciziilor luate[2]. Se pare că, începând din 1917, scrierile jurnalistului francez André Chéradame şi ale grupului din jurul revistei „The New Europe" au avut o mare influenţă asupra secretarului de stat al SUA, R. Lansing, şi a preşedintelui american W. Wilson, ultimul mare simpatizant al conceptului de Mitteleuropa[3]. Contactul pe care personalităţile ce pot fi reunite sub eticheta cercul „The New Europe" l-au stabilit în timpul negocierilor de la Paris cu Sir Eyre Crowe, subsecretar de stat britanic pentru afacerile externe, „le-a oferit temelia practică pentru idealurile lor generoase şi i-a ajutat să convertească filosofia politică în strategie diplomatică. Această combinaţie a contribuit mult la realizarea noii feţe a Europei"[4].

Mare specialist în istoria şi demografia Europei de Sud-Est, Seton avea convingerea că teritoriile în care poporul îşi exprimase dorinţa de unire cu România trebuiau să fie unite. El s-a opus însă aplicării integrale a Tratatului de la Bucureşti din 1916, considerând nedreaptă fixarea pe Tisa a graniţei dintre România şi Ungaria, graniţă pe care Conferinţa de Pace nici nu i-a acordat-o României. De asemenea, Seton s-a opus alocării integrale a Banatului către România, aşa cum insista Brătianu în baza tratatului din 1916.

La 18 ianuarie 1919, în Sala Oglinzilor de la Versailles, preşedintele Franţei, Raymond Poincaré, a deschis Conferinţa de Pace care trebuia să pună capăt unui război îndelungat şi nimicitor şi să stabilească bazele unui nou cadru internaţional în care să se dezvolte omenirea în perioada următoare. La 31 ianuarie 1919, Consiliul Suprem, erijat în organ conducător al lucrărilor Conferinţei de Pace, cu puteri absolute în luarea tuturor deciziilor importante, a ascultat cererile României şi ale Regatului Sârbo-Croato-Sloven referitoare la Banat şi, a doua zi, Ion I.C. Brătianu a prezentat revendicările teritoriale complete ale statului român[5].

La 3 februarie 1919, Consiliul a votat înfiinţarea unei Comisii Teritoriale Româneşti care să judece legitimitatea revendicărilor teritoriale ale României[6]. În componenţa Comisiei, al cărui preşedinte era André Tardieu, intrau: Sir Eyre Crowe şi Allen W. Leeper pentru Marea Britanie, André Tardieu şi Jules Laroche pentru Franţa, Giacomo de Martino

[2] Harold G. Nicolson, *Peacemaking 1919,* Methuen, Londra, 1934, p. 33, 126; Hugh and Cristopher Seton-Watson, *The Making of a New Europe. R. W. Seton-Watson and the Last Years of Austria-Hungary,* University of Washington Press, Seattle, 1981, p. 340-341.

[3] George Barany, *Wilsonian Central Europe: Lansing 's Contribution,* offprint from *The Historian,* vol. XXVIII, no. 2 (februarie 1966), p. 244.

[4] Lucian Leuştean, *România, Ungaria şi Tratatul de la Trianon 1918-1920,* Editura Polirom, Iaşi, 2002, p. 57.

[5] Arhivele Ministerului Afacerilor Externe (în continuare AMAE), Fond 71/1914, E 2, partea a II-a, Conferinţa Păcii, vol. 57, f. 17 (1-5) şi f. 18 (1-12). Valeriu Florin Dobrinescu, *România şi sistemul tratatelor de pace de la Paris (1919-1923),* Institutul European, Iaşi, 1993, p. 51. Sherman David Spector, *România la Conferinţa de Pace de la Paris. Diplomaţia lui Ion I.C. Brătianu,* Institutul European, Iaşi, 1995, p. 101-112.

[6] Sherman David Spector, *op. cit,* p. 150-151; Hugh and Christopher Seton-Watson, *op. cit.,* p. 342.

https://biblioteca-digitala.ro

şi contele Vannutelli-Rey pentru Italia, Clive Day şi Charles Seymour pentru Statele Unite[7].

Comisia pentru Studiul Chestiunilor Teritoriale referitoare la România s-a întrunit de 12 ori, în perioada februarie-martie 1919. Frontiera cea mai apropiată de prevederile Tratatului din 1916 era aceea stabilită de britanici, fiind aproape identică cu linia de demarcaţie pe care a susţinut-o Seton. Delegaţii britanici au trasat o diagonală de la colţul Mureş – Tisa până la Baziaş, lăsând României Timişoara, Vârşeţ, Biserica Albă, Alibunar şi Baziaş (adică toată linia ferată Timişoara – Baziaş), iar Serbiei – numai triunghiul din Torontal şi un mic colţ din Timiş[8]. Hotărârea Comisiei teritoriale a fost unanimă în a ne refuza comitatul ungar Bekes şi cea mai mare parte a comitatului ungar Cianad, nerespectându-se Tratatul de alianţă din 1916, care promisese României întregul Cianad. În cele din urmă, a fost acceptată propunerea franceză, ce corespunde în mare parte cu frontiera de azi. Linia de demarcaţie franceză trecea la răsărit de Biserica Albă, Vârşeţ şi Kikinda, lăsând sârbilor cele trei judeţe din sudul comitatului Timişului (Biserica Albă, Cuvin şi Vârşeţ) şi districtele Csene-Nagy-Szent-Miklos, Perjamos şi Torok-Kanizsa. I se refuzau României gurile Mureşului şi o frontieră cu Ungaria de-a lungul întregului curs al Tisei, de la Szeged în sud la Vásáros – Namény în nord[9].

În acest timp, Conferinţa de Pace fiind în plină desfăşurare, situaţia din Transilvania devenea din ce în ce mai tensionată. Guvernul Mihály Károlyi, care a proclamat Republica Ungară la 16 noiembrie 1918, căutând să salveze integritatea Ungariei Mari, desfăşura o intensă activitate diplomatică având ca obiectiv principal păstrarea Transilvaniei, sau a unei părţi din această provincie, în graniţele statului ungar. El a reuşit ca în Convenţia de armistiţiu, semnată la Belgrad la 13 noiembrie 1918, să fixeze linia de demarcaţie între România şi Ungaria pe cursul Mureşului, păstrând sub dominaţie ungară partea de vest a Transilvaniei şi Banatul. Linia de demarcaţie nu ţinea seama de Tratatul din 1916 semnat de România cu puterile Antantei şi, prin urmare, valabilitatea ei a fost negată de guvernul român şi de Consiliul Naţional Român Central din Transilvania, care nu fuseseră invitate la Belgrad. Guvernul Károlyi nu a recunoscut Hotărârea de Unire exprimată la Alba-Iulia şi nici autoritatea Consiliului Dirigent asupra teritoriilor de la vest de linia Mureşului.

Faţă de situaţia creată în Transilvania, reacţia factorilor de decizie de la Bucureşti a fost promptă. Cu aprobarea Consiliului Militar Interaliat, trupele române din Transilvania au depăşit „linia Mureşului" şi au înaintat spre vest, la 29 ianuarie 1919 linia de demarcaţie stabilindu-se la marginea de vest a Munţilor Apuseni. Pentru a pune capăt ostilităţilor din Transilvania, Franchet d'Esperay, comandantul suprem al Armatelor Aliate din Orient, a cerut forumului păcii stabilirea unei zone neutre între cele două părţi, aprobată la 26 februarie de către Consiliul Suprem. Noua linie de demarcaţie avea ca limită răsăriteană calea ferată Satu Mare – Oradea – Arad; cele trei oraşe rămâneau în

[7] Constantin Botoran, Ion Calafeteanu, Eliza Campus, Viorica Moisil, *România şi Conferinţa de Pace de la Paris (1918-1920). Triumful principiului naţionalităţilor*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1983, p. 284 şi urm.; Sherman David Spector, *op. cit.*, p. 125-128.

[8] Sherman David Spector, *op. cit.*, p. 150-151; Viorel V. Tilea, *Acţiunea diplomatică a României, noiembrie 1919 – martie 1920*, Tipografia Poporului, Sibiu, 1925, p. 145.

[9] *Istoria României. Transilvania,* Editura George Bariţiu, vol. II (1867-1947), coordonator Anton Drăgoescu, Cluj-Napoca, 1999, p. 808; Sherman David Spector, *op. cit.*, p. 150-151.

https://biblioteca-digitala.ro

afara zonei ocupate de trupele române şi continuau să fie ocupate de către trupele franceze. Era vorba de o soluţie temporară, până la stabilirea graniţei permanente între România şi Ungaria[10]. Când, la 20 martie, locotenent-colonelul Vix, de la Misiunea Militară Aliată din Budapesta, a informat guvernul ungar despre această hotărâre, Károlyi a obiectat, susţinând că această zonă ar deposeda Ungaria de o suprafaţă întinsă, locuită în special de maghiari. A urmat o criză politică. Károlyi a demisionat şi un nou guvern format din comunişti şi socialişti de stânga, condus de Garbai Sándor, dar dominat de ministrul de externe Béla Kun, a proclamat Republica Ungară a Sovietelor la 21 martie[11]. Kun a manifestat aceeaşi dorinţă, ca şi Károlyi, să păstreze integritatea Ungariei, noua conducere ungară declarând că se afla în stare de război cu toate statele vecine de la care are ceva de revendicat.

Consiliul Suprem a hotărât, la 29 martie, să trimită la Budapesta o misiune condusă de generalul sud-african Jan Christian Smuts, pentru a încerca să ajungă la o înţelegere cu Béla Kun. Guvernul ungar s-a împotrivit, însă, hotărârii Consiliului de a impune propria sa graniţă Ungariei, tratativele eşuând.

Noile evenimente din Ungaria erau comentate de Seton în „The New Europe". Conţinutul „notei Vix" era caracterizat de istoric drept „un aranjament de bun-simţ, care a venit cu patru luni prea târziu"[12]. El aprecia că prăbuşirea regimului Károlyi provocase o criză ce avea să demonstreze dacă Conferinţa de Pace era sau nu „lovită iremediabil de paralizie" și condamna decizia Consiliului celor Patru de a trimite misiunea Smuts pentru a negocia cu „locotenentul ungar al lui Lenin"[13].

La 3 aprilie 1919, Seton-Watson publica articolul intitulat *The New Roumania*, în care afirma că revendicările teritoriale ale României se bazau nu pe tratatul secret din 1916, ci pe dorinţa arzătoare pentru unitate naţională exprimată de întregul neam românesc şi „elocvent manifestată de evenimentele din ultimele şase luni din Transilvania". Documentul conţinea şi o hartă cu noile frontiere probabile şi lămuriri statistice privind proporţia naţionalităţilor pe zone[14].

Raportul Comisiei pentru Studiul Chestiunilor Teritoriale referitoare la România a fost înaintat către Comisia Teritorială Centrală la 6 aprilie 1919. Aceasta a aprobat frontierele, cu mici modificări, şi le-a transmis Consiliului celor Cinci (al miniştrilor de externe) la 15 aprilie, cu o zi înainte de ofensiva românească, începută la 16 aprilie, declanşată de atacarea poziţiilor româneşti de către forţele armate ale lui Béla Kun şi încheiată cu pătrunderea trupelor române pe teritoriul unguresc al zonei neutre şi oprirea lor la Tisa. Cum cei mai mulţi dintre membrii delegaţiilor Marilor Puteri erau preocupaţi de finalizarea tratatului cu Germania, raportul Comisiei nu a fost luat în discuţie până la începutul lunii mai, după ce tratatul cu Germania a fost definitivat. Consiliul miniştrilor de externe a acceptat frontierele româneşti la 8 mai şi

[10] Lucian Leuştean, *op. cit.*, p. 61-62.

[11] Sherman David Spector, *op. cit.*, p. 140; Gergely Sándor, *Istoria Ungariei*, Asociaţia Culturală Haáz Rezsö, Odorheiu Secuiesc, 1993, p. 109.

[12] „The New Europe", nr. 132 din 24 aprilie şi nr. 133 din 1 mai 1919.

[13] *Ibidem*, nr. 130 din 10 aprilie 1919.

[14] *Ibidem*, nr. 129 din 3 aprilie 1919; Cornelia Bodea, Hugh Seton-Watson, *R.W. Seton-Watson și românii 1906-1920*, Editura Științifică şi Enciclopedică, vol. II, București, 1988, p. 756-759.

https://biblioteca-digitala.ro

abia la 12 mai 1919, Consiliul celor Patru a aprobat raportul[15]. Frontiera româno-ungară propusă în raport era în mod cert favorabilă românilor, chiar dacă noua graniță nu era atât de avantajoasă ca aceea propusă prin Tratatul secret din 1916. Unsprezece din cele cincisprezece comitate ce formau Transilvania şi Crişana au fost atribuite României. Toată Transilvania era atribuită României.

Urmărind menținerea Transilvaniei în granițele ungare, fără a neglija mijloacele politice şi militare, guvernanţii unguri au declanşat o intensă propagandă în Occident şi au recurs adesea la cointeresarea morală şi materială a emigraţiei ungare şi a unor persoane cu influenţă în viaţa politică economică a ţărilor anglo-saxone. Brătianu, şeful delegaţiei române, a fost convins de către Alexandru Vaida-Voevod de necesitatea stringentă a constituirii unui birou de presă şi propagandă românească la Paris, şi nu numai, sarcina organizării acestuia revenindu-i ilustrului lider transilvănean. Vaida a folosit vechea sa prietenie cu Seton-Watson şi cu directorul ziarului „The Times", Wickham Steed. Colaborarea acestora a fost constantă în timpul Conferinţei de Pace şi Seton a fost folosit pentru combaterea neadevărurilor răspândite de propaganda ungară. Astfel, la 1 mai 1919, Seton-Watson publica în „The New Europe" un articol intitulat *Magyar Propaganda against Roumania*, în care sesiza că, de la încheierea Convenţiei de Armistiţiu de la Belgrad (13 noiembrie 1918), clasa politică ungară a recurs la o nouă tactică pentru revizuirea prevederilor teritoriale ale tratatului cu Ungaria, şi anume: în întreaga Elveţie a fost răspândită literatură propagandistică în favoarea menţinerii integrităţii teritoriale a Ungariei şi au fost mobilizaţi reprezentanţii bisericilor protestante „pentru a adresa apeluri patetice" către confraţii protestanţi din alte ţări. Acestor apeluri le-au căzut în cursă câţiva eminenţi teologi britanici (episcopi din Oxford şi Winchester, Decanul de la Westminster ş.a.), ce au semnat un memorandum către Conferinţa de Pace, exprimându-şi îngrijorarea faţă de ameninţarea libertăţii religioase şi educaţionale în Transilvania, reprezentată de către „intoleranta" Biserică Ortodoxă Română. Seton-Watson demonstra netemeinicia acestor acuzaţii şi a celor îndreptate împotriva administraţiei româneşti din Transilvania, ce statua largi drepturi şi libertăţi pentru minorităţile din Transilvania, şi care au fost considerate chiar şi de către Adunarea Naţională a saşilor (exclusiv luterană) drept satisfăcătoare. La 6 mai, Vaida îi scria lui Iuliu Maniu: „Watson... în multe chestii ne-a susţinut cu toată căldura. Îndeosebi în contra atacurilor calvinilor și unitarienilor"[16].

Contraofensiva armatelor române în Ungaria, declanșată la sfârșitul lunii iulie 1919, campanie ce determina demisia guvernului Béla Kun și culmina cu ocuparea Budapestei la 4 august, s-a bucurat de o mare atenție în paginile revistei „The New Europe". Lui Seton-Watson, acţiunea armatei române i s-a părut ca „o adiere a unei lovituri de ghiulea" ce a pus capăt terorii lui Béla Kun. Profesorul George Herron[17] a preaslăvit România pentru acţiunea energică ce s-a finalizat cu eliberarea Ungariei de ameninţarea bolşevică, o acţiune care a fost un pas decisiv în salvarea civilizaţiei europene. În schimb, alţi autori

[15] Lucian Leuştean, *op. cit.*, p. 57-58.

[16] Direcția Arhivelor Naționale Istorice Centrale (în continuare DANIC), *Fond Alexandru Vaida-Voevod*, dosar 59, f. 3 (scrisoare către Iuliu Maniu, Paris, 6 mai 1919).

[17] Profesor american, reprezentantul personal al preşedintelui american W. Wilson în Elveţia.

https://biblioteca-digitala.ro

şi-au exprimat temerile că România caută să-şi impună hegemonia în Balcani, că succesele militare înregistrate în Ungaria i-au mărit apetitul pentru teritorii, că o alianţă între România şi elementele cele mai reacţionare ale vechii Ungarii e posibil a se încheia. În august, raporturile între delegaţia română şi Consiliul celor Patru s-au deteriorat din nou; Consiliul Suprem, după ce experţii militari au elaborat planul de luptă şi ceruse trupelor române să intervină în Ungaria, acuza România prin notele din 4-7 şi 9 august 1919 de a fi încălcat Convenţia de la Belgrad din noiembrie 1918. Guvernul a dat imediat indicaţii delegaţiei române să facă precizarea că, „în numele Conferinţei" se ceruse României să coopereze militar cu Aliaţii contra Ungariei, iar la 12 august răspunsul guvernului român la notele Consiliului Suprem arăta că „nu putea să prevadă că se consideră încă existent de către Conferinţa Păcii armistiţiul din noiembrie 1918, după ce a primit de la aceeaşi Conferinţă invitaţia de a coopera la o acţiune militară contra armatei ungare"[18]. Aceste fricţiuni se vor accentua, din cauza refuzului României de a semna Tratatul cu Austria şi Tratatul cu privire la protecţia minorităţilor.

După formarea cabinetului Alexandru Vaida-Voevod, care personal era agreat în cercurile Conferinţei de Pace, şi semnarea, în decembrie 1919, a Tratatului cu Austria, a Tratatului minorităţilor şi a Tratatului cu Bulgaria, lucrările pentru definitivarea Tratatului cu Ungaria au prezentat mai puţine dificultăţi, deşi problemele erau complicate şi i-au solicitat intens pe experţi. La 12 octombrie Conferinţa de Pace reconfirmase oficial frontiera româno-maghiară, comunicată la 11 iunie 1919. Deşi aceasta nu era cea specificată în Tratatul din 1916, deşi se deosebea în multe locuri de precizările făcute în Hotărârea de la Alba-Iulia, ea corespundea în esenţă principiului etnic şi, drept urmare, guvernul român acceptat-o.

Înfrângerile suferite de armata ungară în luptele cu armata română și ocuparea unei părţi din Ungaria au determinat cercurile conducătoare horthyste, dată fiind eşuarea mijloacelor de forţă, să recurgă la o abilă campanie diplomatică îndreptată împotriva României, desfăşurată concertat la Londra, Paris, Roma și Washington. Se căuta convingerea cercurilor politice occidentale de nedreptatea ce i s-ar face Ungariei obligând-o să semneze un tratat care ar reduce-o cu două treimi din teritoriu şi populaţie, că s-ar da o lovitură nimicitoare rolului civilizator al Ungariei în centrul Europei, prin transferarea puterii şi influenţei în zonă unor popoare de rasă şi civilizaţie inferioară.

În decembrie 1919, Seton, îngrijorat de recrudescenţa demersurilor ungare în Marea Britanie, în condiţiile în care urma pe agenda de lucru a forumului păcii discutarea tratatului cu Ungaria, a invitat la Londra reprezentanţi ai cehilor, românilor şi iugoslavilor pentru a discuta modalităţile de contracarare a acţiunile ungare. Au participat, printre alţii, la consfătuirile ţinute în 19, 22 şi 30 decembrie următorii: Veverka, Nošek, din partea cehilor, N. Ciotori, colonelul Rosetti (ataşat militar la Londra) şi V.V. Tilea, din partea românilor şi Lupis, din parte iugoslavilor. De asemenea, a fost prezent şi Allen Leeper[19]. În privinţa tratatului cu Ungaria, Seton afirma într-un articol în „The New Europe", din 8 ianuarie, că „nu mai este nevoie de discuţii prelungite". Seton considera că viitorul tratat trebuia să conţină, ca una dintre principalele prevederi, garanţii sigure împotriva

[18] Eliza Campus, *Din politica externă a României 1913-1947,* Editura Politică, Bucureşti, 1980, p. 209.
[19] Hugh and Christopher Seton-Watson, *op. cit.,* p. 394.

https://biblioteca-digitala.ro

pregătirilor militare, reluate de unguri. De asemenea, el credea că, în Ungaria, condiţii politice solide puteau fi create numai dacă aceasta ar fi devenit un stat predominant agrar în care o ţărănime proprietară de pământuri ar fi format coloana vertebrală a populaţiei. El aprecia că clauzele economice ale tratatului trebuiau să precizeze acest lucru şi aceasta trebuia să fie replica dată oricărei propuneri de revizuire pe care ar fi înaintat-o „grupul de delegaţi reacţionari pe care îi aduce contele Appónyi la Paris”[20].

La 10 ianuarie 1920, noul şef al guvernului român, Al. Vaida-Voevod, era numit în calitatea de prim delegat al României la Conferinţa de Pace, însărcinat cu depline puteri, dovadă a importanţei pe care autorităţile de la Bucureşti o acordau raporturilor cu Aliaţii. Prezenţa sa în capitala Franţei era cu atât mai importantă cu cât, aşa cum am amintit, Ungaria desfăşura o propaganda activă în problema Transilvaniei.

Între timp, sosise la Paris şi delegaţia ungară, condusă de abilul om politic, contele Albert Appónyi, având în componenţă numeroşi experţi, între care conţii Bethlen Istvan şi Teleki Pall, politicieni unguri de elită. La 16 ianuarie, şeful delegaţiei ungare a pledat admirabil cauza ţării sale înaintea Consiliului Suprem al Aliaţilor, cerând o revizuire integrală a proiectului de tratat şi organizarea unor plebiscite în toate regiunile care s-au desprins de Ungaria[21]. Zeci de note, memorii şi anexe au fost înaintate de delegaţia ungară Conferinţei de Pace, majoritatea referindu-se la Transilvania, în sprijinul demonstrării necesităţii refacerii vechiului regat ungar, considerat ca singura formă de stat viabilă în centrul Europei.

Cu o zi înainte de expunerea contelui Apponyi, la 15 ianuarie 1920, Seton publica în „The New Europe” un articol detaliat despre noile frontiere ale Ungariei. Autorul reda cifre ale populaţiei pentru fiecare dintre teritoriile vechii Ungarii (excluzând Croaţia) şi aprecia că traseul noii frontiere era, în unele ţinuturi, injust pentru Ungaria, de pildă în Bácska, unde, deşi capitala Subotica (Szabadka) avea 50.000 de locuitori iugoslavi, 150.000 de unguri rămâneau în cadrul Iugoslaviei. El mai atrăgea atenţia asupra unor regiuni locuite de unguri, atribuite Cehoslovaciei[22]. Savantul considera că frontiera Ungariei cu România ar putea fi, în mod indubitabil, împinsă mai spre est, în aşa fel încât să rămână un număr considerabil de maghiari în Ungaria, fără să fie sacrificaţi mai mult de câteva mii de români. Totuşi, în opinia sa, era cel puţin satisfăcător faptul că intenţia de a ceda minele Miskolcz şi Salgotarjan Cehoslovaciei, şi Pécs (Fünfkirchen) cu nu mai puţin importantul district minier Iugoslaviei, a fost abandonată. Cedarea de către Ungaria a acestor regiuni era socotită de Seton un act de o nedreptate strigătoare la cer. Cu aceste mici detalii, el a apreciat noile frontiere drept corespunzătoare realităţilor etnografice, pe cât îngăduiau aspectele geografice.

Noul stat ungar rezultat din Tratatul de la Trianon – scria în acelaşi articol Seton-Watson – urma să fie un stat cu adevărat naţional, conţinând între 80-90% unguri sau evrei maghiarizaţi, în vreme ce, conform recensământului din 1910, în Transleithania numai 54,5% erau unguri. E adevărat, constata el, că noile frontiere lăsau 500.000 de unguri în Slovacia şi alţi 1.200.000 în România, însă această situaţie era inevitabilă. Seton

[20] „The New Europe”, nr. 169 din 8 ianuarie 1919; Hugh and Christopher Seton-Watson, *op. cit.*, p. 394.
[21] DANIC, *Fond Ministerul Propagandei Naţionale*, vol. 77.
[22] Seton se referea, în special, la insula dunăreană Grosse Schütt (ostrovul Zitny).

https://biblioteca-digitala.ro

sublinia faptul că 600.000 de secui erau masaţi în sud-estul Transilvaniei şi, în opinia sa, dilema nu putea fi soluţionată decât dacă aceştia rămâneau în cadrul României, sau Transilvania rămânea în continuare sub stăpânire ungară, lucru imposibil[23].

După discuţiile purtate cu Clemenceau şi Lloyd George la Paris, de la care nu a obţinut nici o asigurare, Al. Vaida-Voevod a participat, la 20 ianuarie 1920, la şedinţa Consiliului Suprem, care a avut în centrul discuţiilor evacuarea trupelor române. Premierul român i-a asigurat pe reprezentanţii Marilor Puteri că trupele vor fi retrase cât mai curând posibil şi i-a atenţionat asupra revizionismului de care era animat guvernul amiralului Horthy[24].

Strămutarea lucrărilor Consiliului Suprem şi Consiliului Miniştrilor de Externe la Londra, în primul trimestru al anului 1920, era socotită de delegaţia ungară ca fiind în avantajul său, dispunând aici de o puternică forţă de propagandă. Campania revizionistă ungară în Anglia nu se limita numai la cercurile parlamentare şi presă; mai mulţi emisari unguri întreprindeau un turneu la universităţile din Oxford, Cambridge şi Birmingham[25]. Activitatea intens desfăşurată de diplomaţii unguri în capitala britanică era semnalată şi condamnată de unele periodice britanice, printre care ziarul conservator „Times”[26] şi revista „The New Europe”[27].

Pentru contracararea acţiunilor revizioniste ungare în Anglia, Vaida și-a exercitat influenţa personală, făcând, la invitaţia guvernului englez, două vizite în capitala Marii Britanii, între 28 ianuarie-3 februarie şi 22 februarie – începutul lunii martie 1920. Vizitele au fost temeinic pregătite de V. Boerescu, ministrul român la Londra, V.V. Tilea, din cadrul ambasadei şi G. Moroianu, precum şi de influenții publicişti R.W. Seton-Watson şi Wickham Steed[28].

La Londra, Vaida a reuşit, în urma discuţiilor avute cu Lloyd George, A. Short, ministrul de interne, lordul Curzon, noul ministru de externe, arhiepiscopul de Canterbury, cardinalul Bourne, capul Bisericii Romano-Catolice, dr. Meyer, şeful dizidenţilor din Biserica Anglicană, Copland Bowie, şeful Bisericii Unitariene, Mozes Gaster şi dr. Herz, reprezentanţii evreilor, să atenueze asperităţile create între cele două ţări în decursul anului 1919 şi să câştige Mare Britanie pentru cauza României. De asemenea, premierul român a contracarat campania antiromânească organizată de unguri şi de cercurile britanice simpatizante ale punctului de vedere ungar. El a demonstrat inconsistența acuzaţiilor cu privire la intoleranţa şi persecuţiile organizate de statul român împotriva minorităţilor şi a explicat că noua Constituţie română va garanta diferitelor confesiuni deplina libertate[29]. Succesele înregistrate de Vaida în câştigarea simpatiei unor

[23] „The New Europe”, nr. 170 din 15 ianuarie 1920.

[24] Valeriu Florin Dobrinescu, *România şi Ungaria de la Trianon la Paris (1920-1947). Bătălia diplomatică pentru Transilvania,* Editura Viitorul Românesc, f.l., 1996, p. 30.

[25] Arhivele Ministerului Apărării Naţionale (în continuare Arh. M.Ap.N.), fond 3831, poziția 2894, dosar nr. 128, 1919, f. 12.

[26] DANIC, *Fond Al. Vaida-Voevod*, dos. nr. 122, f. 1-6.

[27] „The New Europe”, nr. 174 din 12 februarie 1920; „Patria”, 11 martie 1920.

[28] Mihai Racoviţan, *Alexandru Vaida-Voevod între Memorand și Trianon (1892-1920),* Editura Tipotrib, Sibiu, 2000, p. 211.

[29] Viorel V. Tilea, *op. cit.,* p. 39-48, 50-61; Liviu Maior, *Alexandru Vaida-Voevod între Belvedere și*

https://biblioteca-digitala.ro

şefi ai diferitelor confesiuni britanice erau sesizate şi de către Seton-Watson, într-o scrisoare adresată, la 1 martie, lui Masaryk[30].

La 3 martie 1920, membrii Consiliului Suprem şi ai Consiliului miniştrilor de externe se întruneau la Londra, pentru a lua în discuţie Tratatul cu Ungaria. Ultimul obstacol ce stătea în calea realizării intereselor naţionale ale României a fost şi el înlăturat, după ce Vaida i-a promis lui Lloyd George că retragerea trupelor române de pe Tisa, deja ordonată, va fi în curând încheiată. De asemenea, premierul român s-a arătat dispus să încheie pacea cu Sovietele, dacă se recunoştea desăvârşirea unităţii naţionale a României, opţiune împărtăşită şi de premierul britanic[31]. În aceeaşi zi, de 3 martie, Marile Puteri recunoşteau apartenenţa teritoriului dintre Prut şi Nistru la România[32].

La 8 martie 1920, Conferinţa miniştrilor de externe, prezidată de lordul Curzon, a hotărât ca proiectul de tratat cu Ungaria să nu mai sufere nici o schimbare radicală; problemele care au mai rămas în discuţia Comisiei frontierelor, după această dată, nu mai erau de natură să prejudicieze interesele fundamentale ale României.

Decizia de la 8 martie a Conferinţei miniştrilor de externe îl determina pe Seton-Watson să publice, la 11 martie, în revista „The New Europe”, un nou articol dedicat tratatului cu Ungaria. Autorul, după ce comenta sistemul opresiv, politic şi economic, în care au trăit naţionalităţile din Ungaria dualistă, combătea declaraţiile delegaţiei ungare în faţa Conferinţei de Pace. Astfel, afirmația delegaţiei ungare că, exceptând Croaţia, nu a existat nici o activitate ostilă Ungariei, până în momentul în care au intrat trupe străine în teritoriile ungare, îl determina pe Seton să reamintească faptul că Adunarea Naţională de la Alba-Iulia a votat unirea românilor transilvăneni cu România înainte ca armata română să pătrundă în Ardeal, sau că Parlamentul croat a proclamat independenţa Croaţiei înainte ca armata sârbă să ajungă în Belgrad. Istoricul arăta că reaua-credinţă ce răzbătea din întreaga argumentaţie ungară era evidenţiată de faptul că pierderile suferite de populaţia română şi slovacă din Ungaria în timpul primului război erau citate drept dovadă a loialităţii slovacilor şi românilor pentru cauza ungară, când, în realitate, regimentele nemaghiare din Austro-Ungaria au fost folosite drept carne de tun.

Seton respingea afirmaţiile delegaţiei ungare ce încercase să acrediteze ideea că Ungaria s-a opus permanent războiului sau că statul ungar reprezenta o unitate geografică, economică şi politică şi, prin urmare, Conferinţa de Pace ar trebui să perpetueze integritatea sa teritorială. În realitate – sublinia autorul – nici una din aceste afirmaţii nu era validă: despre o unitate geografică nici nu putea fi vorba, uniunea acestor teritorii s-a datorat, în primul rând, cauzelor istorice, politice şi dinastice, iar unitatea economică era rezultatul unei dezvoltări, mai mult decât artificială, industrială şi birocratică, dirijată din Viena şi Budapesta ca centre. Unitatea politică a vechii Ungarii, continua Seton, îşi avea originea în concentrarea puterii în mâinile „unei oligarhii de proprietari bogaţi”, în condiţiile primitive în care a fost menţinută ţărănimea şi, în sfârşit, în „centralizarea intransigentă” promovată

Versailles (însemnări, memorii, scrisori), Editura Sincron, Cluj-Napoca, 1993, p. 275-278, 284-293.

[30] Hugh and Christopher Seton-Watson, *op. cit.*, p. 402.

[31] Valeriu Florin Dobrinescu, *op. cit.*, p. 32.

[32] Mihai Racoviţan, *op. cit.*, p. 223; Vasile Vesa, Valeriu Florin Dobrinescu, *Anglia și Marea Unire a Românilor*, în „Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie A.D. Xenopol”, Iași, 24, vol. 2, p. 202.

https://biblioteca-digitala.ro

de către oficialităţile regatului milenar şi cu care chiar delegaţia ungară s-a lăudat. El arăta că, o dată ce dinastia şi forţa sa militară, căreia aceasta „oligarhie" îi datora continuitatea la putere, s-a prăbuşit sub loviturile Primului Război Mondial, vechea Ungarie s-a dizolvat instantaneu în părţile sale constitutive, spulberându-se mitul „singurei şi indivizibilei naţiuni". Prin urmare, considera istoricul, noi discuţii privind frontierele Ungariei, fixate prin tratat, erau excluse. Până când cercurile guvernante ungare nu vor accepta, în mod loial, noua ordine şi nu vor renunţa la dorinţele lor de recucerire şi la intrigile în străinătate, nimeni nu putea cere României, Iugoslaviei şi Cehoslovaciei, declara Seton, să-și deschidă frontierele Ungariei sau să-i faciliteze reînvierea economică. Până atunci afirma el, cele trei state vor continua să prezinte un front unit împotriva duşmanului cu care erau încă în război, şi vor continua să lucreze în direcţia unei înţelegeri cu Austria, privind, totuşi, Ungaria cu cea mai mare suspiciune[33].

Continuarea acţiunii revizioniste ungare în Marea Britanie, şi sprijinirea acestei acţiuni de către oficiali britanici, îl determina pe Seton să revină, la 22 aprilie, în „The New Europe", asupra Tratatului cu Ungaria. La 30 martie 1920, lordul Newton (funcţionar al Foreign Office-ului în timpul Primului Război Mondial şi, apoi, membru în Camera Lorzilor), ce făcuse o vizită recentă în capitala ungară, ţinuse un discurs în Camera Lorzilor în favoarea unei revizuiri fundamentale a Tratatului cu Ungaria; acelaşi lucru îl susţinea şi într-un articol publicat în „Sunday Times", la 11 aprilie. În articolul său, Seton sublinia din nou faptul că, în ultimele luni, li s-a permis pătrunderea şi activitatea revizionistă în Anglia unui anumit număr de oficiali unguri, ceea ce a dus la susţinerea în Camera Lorzilor a ideii revizuirii Tratatului cu Ungaria de către oficialii britanici: lorzii Newton, Bryce, Montagu, Weardale şi Crewe[34].

La 6 mai 1920, după mai bine de două luni de studiere a documentației delegaţiei Ungariei în comisiile de specialitate, Conferinţa a remis reprezentanților Ungariei o scrisoare, semnată de preşedintele Conferinţei şi premierul Franței, Al. Millerand, care preciza că hotarele nu vor fi modificate şi guvernul ungar era invitat să semneze tratatul aşa cum era. Refuzând să semneze Tratatul de pace, delegaţia ungară condusă de contele Appóny şi-a dat demisia, la 16 mai 1920. A doua zi, contele Teleki, ministru de externe, a transmis președintelui Millerand o notă în care anunţa că, totuşi, Ungaria va semna Tratatul de pace.

La 4 iunie 1920, la Trianon, Franţa, Anglia, SUA, Italia, Japonia, România, Regatul Sârbo-Croato-Sloven, Cehoslovacia și alte nouă state, pe de o parte, și Ungaria, pe de altă parte, reprezentată de G. de Benard și A. de Torda, au semnat Tratatul de Pace. În numele României, Tratatul de la Trianon a fost semnat de dr. I. Cantacuzino şi N. Titulescu. Parlamentul României a ratificat Tratatul de la Trianon la 17 august 1920 (Senatul) şi la 26 august 1920 (Camera Deputaţilor).

„Unitatea română era un fapt împlinit", afirma cu satisfacţie Seton-Watson. „Tratatul de la Trianon încheie epoca cea mai importantă a istoriei naţiunii române", conchidea el[35].

[33] „The New Europe", nr. 178 din 11 martie 1920.
[34] *Ibidem,* nr. 184 din 22 aprilie 1920.
[35] Robert William Seton-Watson, *Histoire des Roumains,* Paris, 1937, p. 618.

https://biblioteca-digitala.ro

Dintre toate tratatele pe care le-a semnat ca participantă la Conferinţa de Pace de la Paris, Tratatul de la Trianon a avut pentru România cea mai mare importanţă. La Trianon s-a oficializat juridic, din punct de vedere internaţional, statul naţional ungar în graniţele sale etnice. Prin tratat, Ungaria recunoştea independenţa şi graniţele statelor constituite sau întregite în 1918, în frontierele stabilite. Prin art. 45, Tratatul de la Trianon recunoaştea valabilitatea juridică internaţională a unirii Transilvaniei cu România.

Satisfăcut că evenimentele au evoluat în sensul în care el militase, Seton a făcut în luna iunie 1920 o vizită în România. Parlamentul României unite l-a ovaţionat și omagiat la 29 iunie 1920 în ședinţa Camerei, pentru contribuţia sa la dezmembrarea Monarhiei austro-ungare și la susţinerea unităţii integrale românești[36]. Guvernul ţării l-a sărbătorit printr-o agapă și cu o participare impresionant de însufleţită[37]. Cu autoritatea sa, N. Iorga îl saluta tot atunci cu o prietenie mișcată ca pe „unul din acele impunătoare glasuri ale conștiinţei mondiale ce nu pot rămânea neascultate”[38]. În toamna anului 1920, Adunarea generală a ASTREI, ţinută la Oradea (17-18 octombrie), l-a proclamat membru onorific, recunoscând în Scotus Viator „pe unul din cei mai de seamă amici ai românilor”[39].

În octombrie 1921, Regele Ferdinand i-a înmânat ordinul „Coroana României” în grad de comandor[40], iar în 1923, în ședinţa din 26 mai, Academia Română l-a ales membru onorar, omagiind astfel pe „unul din rarii străini de cultură”, care în zilele grele ale luptelor naţionale purtate de românii de peste Carpaţi, a susţinut drepturile lor[41].

R.W. Seton-Watson a jucat un rol însemnat în relaţiile anglo-române timp de patru decenii. Pentru generaţia Marii Uniri, numele Seton-Watson şi pseudonimul său, Scotus Viator (Călătorul Scoţian), au fost identificate cu cel mai popular şi preţuit crainic şi slujitor străin al cauzei independenţei şi al desăvârşirii unităţii noastre politice. El a fost şi va fi considerat printre făuritorii unităţii naţionale a românilor.

[36] *România. Dezbaterile Adunării Deputaţilor*, 1920, Sesiunea extraordinară, nr. 9 din 2 iulie, p. 137, 148-149; „L'Indépendance Roumaine”, 30 iunie 1920; „The New Europe”, nr. 197 din 15 iulie 1920; Cornelia Bodea, Hugh Seton-Watson, *op. cit.*, vol. II, p. 905-910.

[37] „L'Indépendance Roumaine”, 3 iulie 1920; „Universul”, 3 iulie 1920; „Patria”, 3 iulie 1920; Cornelia Bodea, Hugh Seton-Watson, *op. cit.*, p. 910-914.

[38] „Neamul Românesc”, 7 iulie 1920; Cornelia Bodea, Hugh Seton-Watson, *op. cit.*, p. 915.

[39] Cornelia Bodea, Hugh Seton-Watson, *op. cit.*, vol. II, IV/2b.

[40] *Ibidem*, p. 946, 948-949.

[41] „Patria”, 31 mai 1923; „Universul”, 5 iunie 1923; *Academia Română. Anale*. t. XLIII. *Şedinţele din 1922-1923*, Bucureşti, 1923, p. 103-104; Cornelia Bodea, Hugh Seton-Watson, *op. cit.*, p. 950-951.

https://biblioteca-digitala.ro

„BIRUINȚA GEOGRAFIEI ASUPRA ISTORIEI”

Dinică Ciobotea,
Ion Leone Gavrilă-Ciobotea

Într-o bibliografie generală, problema formării, afirmării și evoluției națiunii române a fost și este o temă de mare interes cultural și un obiectiv științific al mai multor științe sociale. În a doua jumătate a secolului trecut, sub apăsările politico-ideologice și filosofiei marxiste a istoriei, definiția națiunii atribuită lui I.V. Stalin a constituit temei pentru dezbaterile și dezvoltările istoriografice pe această temă.

Majoritatea istoricilor au fixat procesualitatea istorică, în care a apărut și a evoluat națiunea română, în perioada destrămării feudalismului în societatea românească, deci în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea.

În utlimul pătrar al secolului trecut, după câteva salturi calitative istoriografice, și acumulări documentare și interpretative într-o diversitate de concepte științifice, s-au emis și alte opinii.

Istoricul Dan Zamfirescu, fundamentat pe evoluția culturală a românilor, a coborât în timp cu un secol momentul formării națiunii române. Cam în același timp, V. Ioța a opinat că națiunea română s-a constituit în plină epocă feudală, în perioada formării și consolidării statelor feudale românești, în sensul că acestea s-au individualizat ca entități politice pe principiul naționalității, ceea ce le caracteriza ca state naționale, sau, în limbajul modern, state naționale unitare sub raportul structurii naționale.

Despre structurile statale medievale ca entități etnice românești, precursoare ale statului național unitar român, au dezvoltat importante idei istoricii Șerban Papacostea și Ștefan Ștefănescu. Sub coordonarea celui din urmă, în 1984, istoriografia noastră s-a îmbogățit cu o valoroasă scriere, *Națiunea română. Geneză. Afirmare. Orizont contemporan* (București, Editura Științifică și Enciclopedică), amplă, nuanțată și de mare densitate de idei și oneste abordări.

Diversitatea ipotezelor formulate a derivat din principiul metodologic de a alege factorul principal, primordial, determinant în procesul de constituire a națiunii. Așa se face că ele diferă, dar prea puțin se contrazic.

În istoriografia Apusului, de asemenea, au existat și sunt încă opinii diferite. H. Kohn, în 1933, a subliniat modernitatea naționalismului, incompatibil cu feudalismul sau universalitatea creștină. J. Huizinga, în 1960, a văzut în naționalism o trăsătură caracteristică întregului ansamblu social, unul din instinctele primitive ale societății omenești.

În anul 1944, englezul F. Hertz, sub povara anilor trăiți în Al Doilea Război Mondial, a subliniat forța catalizatoare a războiului asupra formării naționalismului, a

https://biblioteca-digitala.ro

accelerării coeziunii unui teritoriu, a unei limbi, a unei religii și a unei civilizații. În linia teoriei lui Hertz (la noi susținută de N. Stoicescu – n.n.), Sophia Menache a introdus în istoriografie așa-zisele „simboluri naționale” care au augumentat această coeziune și au dus la formarea unei conștiințe naționale încă din timpul Războiului de 100 de ani.

Noțiunile de națiune (cea medievală de esență juridică, cea modernă de neam-popor), de conștiință națională și conștiință de neam, de naționalism, indiferent de cine le folosește, ele exprimă părți ale tuturor opiniilor mai sus menționate, regăsindu-se în realitățile Istoriei Românilor, din epoca etnogenezei și până astăzi.

Problema statală a fost o preocupare permanentă, iar în mileniul doi ideile, de la Toma din Aquino (1226-1274) – adeptul guvernării monarhice și implicit a stabilității (păcii) date de imperii –, la Dante (1262-1321) cu a sa carte *De Monarhia* în care monarhul unic ar fi fost soluția păcii și fericirii umane, către ideile confederative între conducătorii creștini europeni în lupta antiotomană sau ale Ducelui de Sully (1559-1641), fost ministru al regelui Henric al IV-lea, care a pus la baza organizării politice - internaționale, pentru întâia oară, principiul naționalităților, ca modalitate a înfăptuirii unui echilibru european, reformulate și închegate ca legitimitate de părintele dreptului internațional Hugo von Groot sau Hugo Grotius la 1625, sau de către J.J. Rousseau și Immanuel Kant, și până la Napoleon I, învingătorul imperiilor ce dăduseră unitate politică și spiritual creștină Europei în Evul Mediu, a conturat o istorie a căutărilor, unii a perpetuării formelor statale imperiale, alții a unor structuri/entități politice viguroase prin coeziunea lor internă dată de o etnicitate unică. Timpul, în evoluția lui implacabilă către formele cele mai armonioase de viață pentru oameni, a modelat ideea statalității pe principiul naționalității. Această idee, ca sens al faptelor umane și ca deziderat politic a îmbrățișat o epocă de un secol, de la Congresul de la Viena, al formulării ultimei mari încordări de supraviețuire a imperiilor și monarhiilor, și până la Pacea de la Versailles-Washington ce a încheiat Marele Război al Popoarelor (1914-1919).

În acest răstimp, numit Secolul/Veacul Naționalismului, au dispărut imperiile – structuri geopolitice ale Evului Mediu născute pe modele ale Antichității ca necesități într-o lume mișcătoare ce căuta să se apere și să integreze migratorii – și s-au constituit statele naționale într-o hartă nouă, cea care – în mare parte – dăinuie și astăzi.

În mișcarea de două milenii a istoriei omenirii, în toate zigzagurile și în sensul ei rectiliniu, se regăsesc românii, într-o primă fază când trăiau în pacea dată de condiția geografică a pământului lor, fără prinț, într-o statalitate fără contur, într-o a doua fază a pluralismului medieval specific întregii Europe (țări, ducate, cnezate, voievodate, principate) și în faza modernă a constituirii statelor naționale.

Corolarul acestei evoluții a fost, în anul 1918, constituirea statului România, care „sub formă statal întregită, independentă și suverană, constituie și rămâne etalonul istoric major al dimensiunilor națiunii române și momentul de plecare al evoluțiilor ulterioare” (Aurelian Bondrea, 1996).

*

*   *

https://biblioteca-digitala.ro

Ziua de 1 Decembrie 1918 nu poate fi comparată cu alta. Către ea se adună valurile istoriei de mii de ani, în spiritul ei trăim și năzuim astăzi, pentru ea vor lucra generațiile viitoare.

În cuprinderea ei încap începuturile, geneza poporului român în spațiul dăruit de Dumnezeu din vremuri străvechi. Neamul Românesc, urmaș al Romanității Orientale, născut creștin, și-a legat viața de pământul cel mai bun, cel natal, pe care l-a iubit ca un creștin adevărat și l-a păstrat îndurând și suferind de la toți migratorii, și din toate părțile, călcări, jafuri și dominări vremelnice. Știindu-se dintotdeauna aici, necotropitor de patrie, el și-a clădit propria clasă politică după cum a putut printre vitregiile vremurilor în spațiul său moștenit, din poziția de moștenitor direct și unic.

Acest spațiu în care s-a format și evoluat poporul român a fost „temeiul adânc și nezguduit" al statului unitar, arie unitară etnică și lingvistică, socială și spirituală. Istoricii mai de demult și alți numeroși de astăzi utilizează pentru el termenul/sintagma de spațiu carpato-danubiano-pontic; după 1918, termenul corect este de spațiu național (strămoșesc sau românesc).

Alcătuirea lui geografică a statornicit unitatea de viață a tuturor românilor și „puterea morală a conștiinței naționale, fără de care ar fi șubrede și nesigure toate celelalte temeiuri" (I. Lupaș). Primordialitatea proprietății acestui spațiu, în timp și în întemeieri politice a fost grădină de cultură și civilizație, moșie strămoșească pentru care s-a vărsat sânge pentru a o apăra și a o păstra. Din această perspectivă, marele geograf S. Mehedinți constata în anul 1919, imediat după Marea Unire: ... „Unirea e o operă cu mult mai veche decât anul 1918".

În acest sens dădea exemple pe „marii învățați de la stână" („minunați filologi") care „au lucrat sute și sute de ani la închegarea limbii și la înfiriparea neamului românesc într-o singură unitate etnică, favorizați fiind de unitatea, diversitatea și armonia spațiului geografic în care trăiau, în forța naturală a munților, care formează cetatea Transilvaniei, cu margini în câmpiile nord pontice și vest panonice. ... Nu-i poveste, ci adevăr pipăit – scria în 1919 în broșura *Ce așteptăm de la Românii de peste vechile hotare,* București, 1919, p. 5-7 –, că până în zilele noastre, unul și același om, în scurta trecere a unei singure vieți omenești, călca tot pământul din vârful munților Carpați până în largul șesurilor dinspre Tisa, Bugeac, Nistru și dincolo de Nistru"... În aceeași idee despre unitatea perfectă a vieții generale, ca și a vieții economice, în dimensiunile unui spațiu geografic complex dar unitar și în relația complementarității unităților de relief sau a intercirculației românilor, oamenii de aici au practicat, fiecare, mai multe ocupații. Întregul spațiu a fost și este un domeniu de viață.

În puterea munților Carpați, ca în poemul lui Ghilgameș, forța scade pe măsură ce altitudinea coboară spre șesuri, cele din urmă devenind margini ale unui spațiu. Toată Europa este o succesiune, de la Atlantic până la Marea Caspică, de asemenea spații unitare centrate pe munți, și fiecăruia din acestea corespunzându-i un stat și un nucleu etnic. Numai statul polonez, stat de câmpie, nu intră decât parțial în această geografie și de aceea istoria lui a fost mișcată de vecini.

În spațiul carpato-danubiano-pontic, „atât de complex și în același timp atât de unitar în ansamblu, este vatra și cadrul de viețuire milenară a poporului român". „Simetria

https://biblioteca-digitala.ro

de ansamblu a distribuției reliefului, în special prezența lanțului inelar al Carpaților în mijlocul României, îi zonează și nuanțează treptat clima, vegetația și solurile, de la o regiune geomorfologică la alta, în serii zonale succesive, dispuse în linii mari concentrice” (Marcu Botzan, *Apele în viața poporului român,* Editura Ceres, București, 1984, p. 20). Asemenea structuri fizico-geografice exprimă cu exactitate imaginea unei cetăți ridicată de oameni, cu donjon (munții), valuri de pământ (podișurile și dealurile) și cu brâuri de ape (Tisa, Dunăre și Nistru). Cea mai elocventă imagine a unui tot unitar geografic, de cetate naturală, este harta rețelei de ape, radiară, având drept castel al apelor coroana munților, îndeosebi cei Orientali, precum și Transilvania; pe orice vale a unui râu mare ai porni în sensul ei ajungi în Transilvania și în Carpați. În exterior văile radiare sunt strânse de o altă rețea de ape, de data aceasta circulară, Tisa și Dunăre, pe de o parte, Siretul, Prutul, Nistrul și Dunărea, pe de altă parte, alcătuind un cerc aproape perfect (Nicolae Stoicescu, *Unitatea Românilor în evul mediu,* Editura Academiei Române, București, 1983, p. 16). Dinspre această compunere a complexului geografic, acesta este dunărean-danubian și, în același timp, pontic.

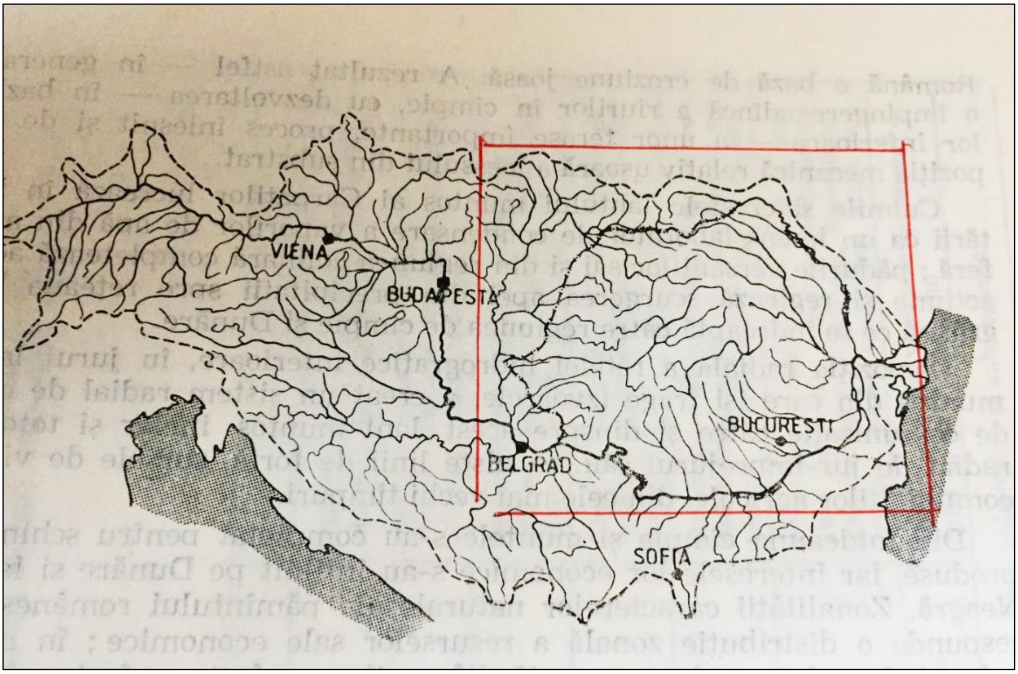

Bazinul hidrografic al Dunării.

Unitatea geografică a spațiului carpato-danubiano-pontic, dezvăluită de marii geografi ai timpului, străini și autohtoni, către opinia publică, a fost temei în deciziile semnatarilor tratatelor de pace din 1919-1920 care au creat harta statelor naționale în Europa: Regatele Bulgar, Albaniei, Greciei, Sârbo-Croato-Sloven, României, Ungariei și Republicile Cehoslovacia, Polonă, Austria, Turcia, Germania, Rusia (Rusia Sovietică, URSS), Finlanda, baltice și caucaziene.

https://biblioteca-digitala.ro

Pentru deslușirea celor care nu cunoșteau realitatea despre spațiul românesc și despre istoria neamului românesc, reprezentanții țării noastre la Paris au tipărit un album bilingv sub semnătura diplomatului N.P. Comnène (vezi Luchian Deaconu, *Documentele elaborate de românii aflați în Franța în anii 1916-1918 despre unitatea statală și statutul naționalităților din România întregită*, în „Oltenia studii și comunicări. Istorie, etnografie, științele naturii”, III, Craiova, 1981, pp. 175-187; Nicolae Petrescu, „Nicolae Petrescu Comnen. Un mare diplomat, pe deplin uitat”, în *Diplomație și diplomați români*, Focșani, 2001, pp. 371-406; Adrian Vițalaru, *Nicolae Petrescu-Comnen – Ministru plenipotențiar al României la Vatican, 1930-1932,* în „Anuarul Institutului de istorie AD. Xenopol”, XLV, 2008, p. 221), intitulat *Roumania through the ages. An historical, political and ethnographical atlas/La Terre Roumaine a travers les ages. Atlas historique, politique et ethnographique,* Librairie Payot et Cie, Lausanne-Paris, 1919, 57 p.). Pregătirea pentru tipar s-a realizat de către Imprimeria Büchler, cartografii caselor Maurice Borel, Neuchâtel și Kümmerly et Frey, și fotografii casei Balmer et Schwitter, toate din Berna (Elveția). Printre cei care au spijinit financiar întocmirea albumului au fost și oltenii din neamurile Rusănescu și Brătășanu. Hărțile au fost preluate din cele mai valoroase atlase întocmite în Europa între anii 1624 și 1918 și dintre cele „etnografice” realizate de institute de specialitate, încât nu puteau fi contestate.

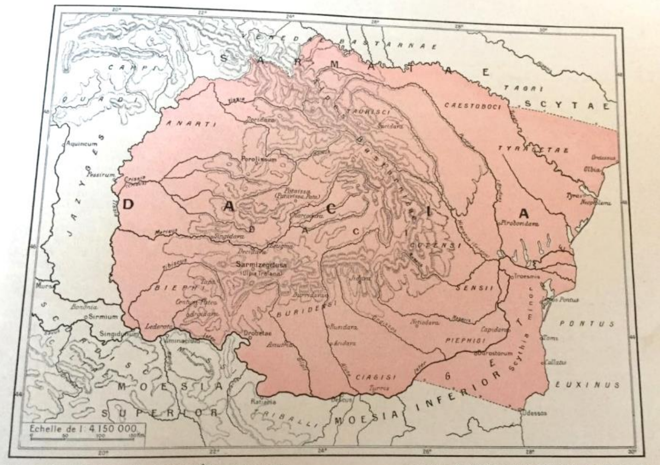

LA DACIE AVANT LA CONQUÊTE ROMAINE DACIA BEFORE THE ROMAN CONQUEST

Imaginea generală a hărților care compun albumul este a spațiului geografic unitar complex în care și-a făurit istoria doar poporul român, urmașul Romanității Orientule, individualizat ca neam, prin limbă și o cultură/civilizație proprie „la porțile Orientului european”. Reproducând doar trei momente din Istoria Românilor, harta Daciei, a Țărilor Române unite sub sceptrul lui Mihai Vodă Viteazul la sfârșitul secolului al XVI-lea și a unei realități în anul 1918 surprinsă de Institutul geografic Kümmerly et Frey din Berna, se va observa cum deciziile conferințelor de pace s-au așezat pe o bimilenară trăire a Românilor în spațiul lor de geneză, înfruntând și rezistând forțelor exterioare acestuia, făcând comparația cu Harta României Mari în granițele fixate conform tratatului de la Paris, semnată de George Halarevici și Heini Teller de la Institutul cartografic din Viena.

https://biblioteca-digitala.ro

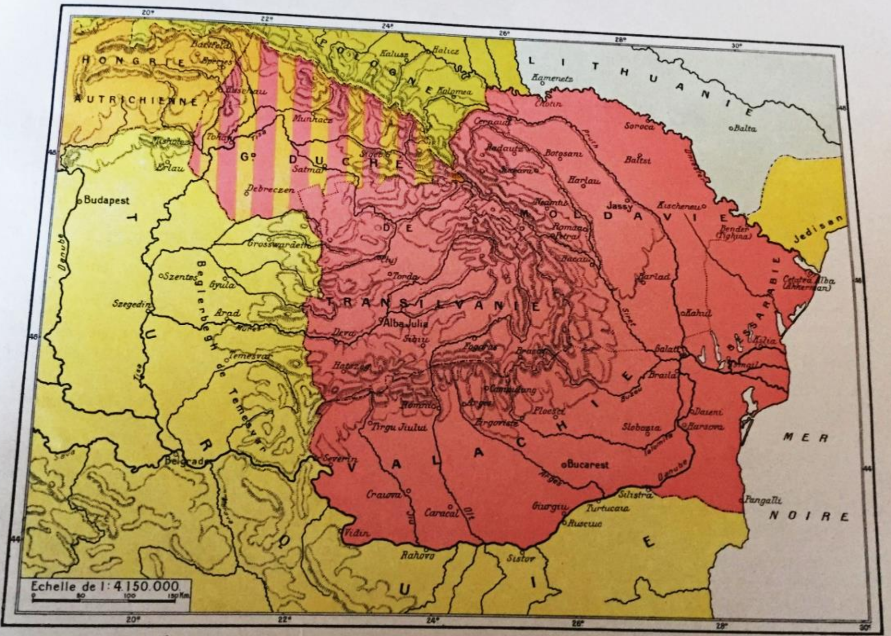

LES PRINCIPAUTÉS ROUMAINES A L'ÉPOQUE DE MICHEL-LE-BRAVE
(FIN DU XVIe SIÈCLE ET COMMENCEMENT DU XVIIe SIÈCLE)

THE ROUMANIAN PRINCIPALITIES AT THE TIME OF MICHEL THE BRAVE
(END OF THE XVIth AND BEGINNING OF THE XVIIth CENTURIES)

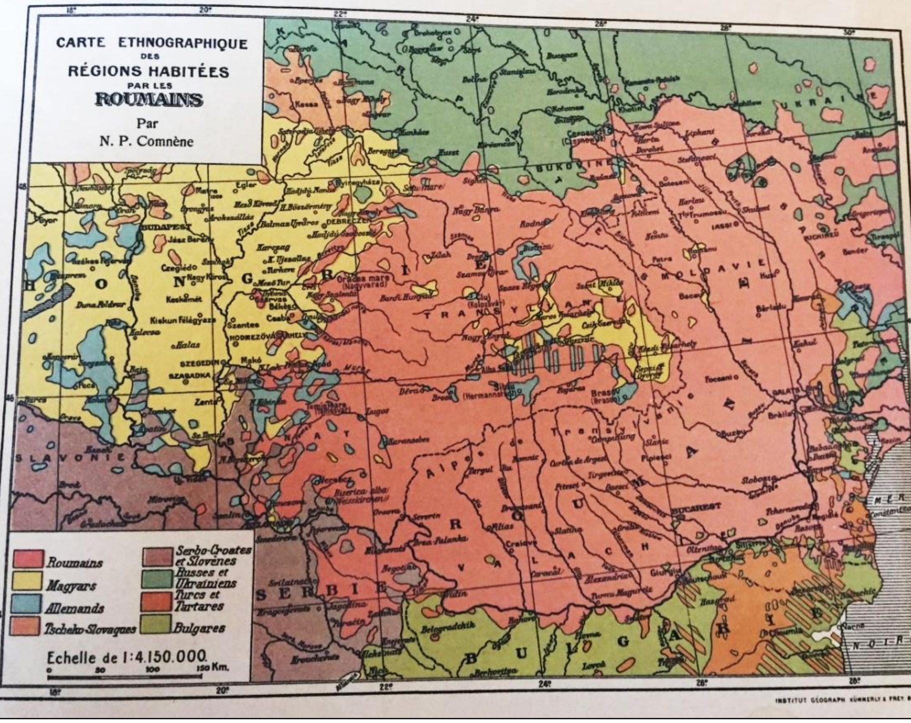

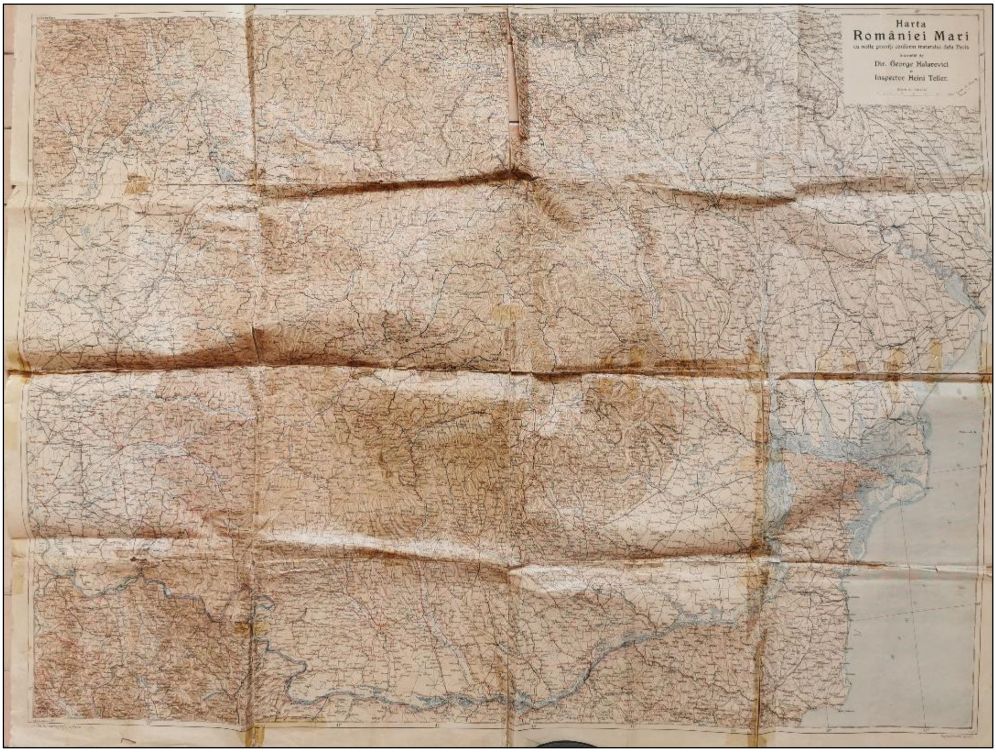

Orice comentariu despre rolul geografiei în așezarea Europei în cea mai durabilă hartă geopolitică, în 1919-1920, nu duce decât la o constatare de multă vreme evidențiată: unitatea geografică a teritoriului României a fost fundamentul de viață istorică a Românilor de-a lungul istoriei și factorul primordial în recunoașterea unității politice a lor, realizată – după un îndelungat și moștenit ideal în 1 Decembrie 1918 prin crearea statului național unitar România. După alte expresii frumoase, dar depline în conținut și adevăr, unitatea politică a tuturor Românilor din urmă cu puțin peste o sută de ani a fost „o revanșă strălucită a geografiei împotriva istoriei, o revanșă a condițiilor naturale împotriva nedreptății și arbitrariului evoluției istoriei care ținuse pe Români în state diferite” [George Brătianu, *Origines et formation de l'unité roumaine,* București, 1943, p. 44-45; N. Stoicescu, *op. cit.,* p. 16); sau – potrivit istoricului din zilele noastre Nicolae Enciu, în „Limba Română. Revistă de știință și cultură”, Chișinău, an 2018, nr. 1-2 (243-244), pp. 216-231 – „Marea Unire din 1918: o strălucită victorie a geografiei asupra istoriei nedrepte”].

https://biblioteca-digitala.ro

4 IUNIE 1920. TRATATUL DE LA TRIANON
„ZIUA DREPTULUI ŞI A DREPTĂŢII”

Otilia Gherghe

După sfârșitul primei mari conflagrații, prin semnarea armistițiului cu Germania, la 11 noiembrie 1918, Puterile Aliate au început lucrările preliminare necesare pregătirii Conferinței de Pace. Trebuiau stabilite principiile care vor sta la baza fixării noilor frontiere ale statelor participante; despăgubirile de război care îi reveneau fiecărei țări; stabilirea echilibrului politic și militar european; înființarea Societății Națiunilor etc.[1]

A urmat o perioadă de muncă intensă, între reprezentanții statelor participante la Conferință, până la încheierea unor acorduri finale de pace cu țările aliate Germaniei.

Conferința de Pace și-a deschis lucrările la Versailles, în sala Oglinzilor, la 18 ianuarie 1919, cu participarea reprezentanților a 32 de țări. La Paris au sosit peste 10.000 de delegați, oameni politici, diplomați, consilieri, experți etc. Organul de conducere al conferinței a fost numit „Consiliul Suprem” în care intrau reprezentanții celor patru Mari Puteri învingătoare: Anglia, Franța, SUA și Japonia. De la deschiderea lucrărilor reprezentanții micilor națiuni au fost doar ascultați nu și consultați[2].

România a fost reprezentantă la Conferința de Pace de primul ministru Ion I.C. Brătianu, ca prim delegat și Mișu N., ca al doilea delegat. S-au mai alăturat ministrul transilvănean Alexandru Vaida-Voievod, precum și miniștri plenipotențiari Victor Antonescu, C. Diamandy și alții, care au reprezentat interesele țării la Conferința Păcii.

Delegația României sosită la Paris, la 26 ianuarie 1919, cu o săptămână mai târziu de la deschiderea lucrărilor Conferinței, a aflat cu surprindere că țara noastră nu avea reprezentanți în unele comisii care o interesau în mod direct: comisia teritorială, a minorităților, a Ligii Națiunilor etc. La protestul susținut de oficialii români, s-a admis prezența împuterniciților ei în șapte comisii[3].

La 28 iunie 1919, s-a semnat la Versailles Tratatul de Pace cu Germania. „Acest tratat, arăta Georges Clemanceau, are meritul de a fi conceput și chiar de a fi realizat, în parte, raporturi de echitate între popoarele stârnite unele împotriva altora prin revendicările succesive ale violențelor istorice... Cuvântul de ordine al Tratatului de la

[1] Mircea Mușat, Ion Ardeleanu, *De la statul geto-dac la statul român unitar,* Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1983, p. 657.

[2] Constantin Kirițescu, *Istoria războiului pentru întregirea României*, volumul II, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1989, p. 473.

[3] Valeriu Florin Dobrinescu, *România și sistemul tratatelor de pace de la Paris (1919-1923),* Institutul European, Iași, 1993, pp. 48-49.

https://biblioteca-digitala.ro

Versailles este eliberarea popoarelor, independența naționalităților”. S-a înlăturat anexarea de teritorii în numele forței și deci al cuceririi, aplicându-se, în locul ei, principiul consacrat de drept, al autodeterminării popoarelor și al respectării principiului naționalităților[4].

Delegația României a constatat cu surprindere că unele probleme, care o interesau direct, s-au discutat și soluționat fără participarea sa, cu toate cu țara noastră intrase în război cu dorința nestrămutată de eliberare a teritoriului național și de unire a tuturor provinciilor aflate sub ocupație străină într-un singur stat. Ea făcuse mari sacrificii umane și materiale, își respectase toate obligațiile asumate în tratate și convenții, fapt recunoscut și de marile puteri ale vremii. Revendicările noastre se bazau pe tratatul secret încheiat la 4/17 august 1916 între Marea Britanie, Franța, Italia, Rusia și România, prin care ni se recunoștea dreptul (articolul 4 din tratat): „Banatul întreg cu gurile Mureșului; gurile Someșului, o parte din Maramureș și Bucovina până la confluența Ceremușului în Prut”, precum și dreptul țării noastre de a participa la tratativele de pace pe picior de egalitate cu marile puteri[5].

Hotărârile de unire din anul 1918 ale Basarabiei, Bucovinei și Transilvaniei cu România, trebuiau recunoscute de Marile Puteri.

Aplicarea principiilor lui Wilson, pentru care Statele Unite au intrat în război, anulau convențiile și angajamentele Angliei și Franței asumate la intrarea României în război: armistițiul de la Focșani, pacea separată de la București, care nu a fost sancționată și promulgată de Regele Ferdinand, nici ratificată de parlament, deci nu avea putere constituțională, constituiau pretexte pentru reprezentanții marilor puteri, care refuzau să recunoască valabilitatea convenției din august 1916.

La tratamentul incorect acordat României, la solicitarea drepturilor sale legitime, Ion I. C. Brătianu, conducătorul delegației, a prezentat în ședința Conferinței de Pace din 1 februarie 1919, memoriul intitulat: *România în fața Conferinței de Pace. Revendicările sale teritoriale*, redactat în limbile franceză și engleză, precum și un Memoriu special cu privire la condițiile pe care România le încheiase cu Aliații la 4/17 august 1916. Revendicările solicitate de Brătianu erau: 1. Transilvania propriu-zisă cu o parte din comitatele Ungariei: Maramureș și Crișana (în total aproape 85.000 km²); 2. Banatul Timișorean (28.000 km²); 3. Bucovina (10.000 km²); 4. Basarabia (45.000km²)[6].

„România, arăta Brătianu, se prezenta la Conferința de Pace ca aliată fidelă și devotată Puterilor Antantei «în timp ce acestea impuneau» obligații umilitoare care aduceau atingere suveranității naționale... Prin urmare România nu putea adera la cele două tratate ce prezentau”[7].

[4] Romulus Seișanu, *Principiul naționalităților, originile, evoluția și elementele constitutive ale naționalității. Tratatele de pace de la Versailles, Saint-Germain, Trianon, Neuilly-sur-Seine, Sevres, Laussane*, Editura Albatros, București, 1996, pp. 251-252.

[5] V.V. Tilea, *Acțiune diplomatică a României*, Editura Tipo Moldova, Iași, 2017, p. 10.

[6] Romulus Seișanu, *op. cit.*, p. 313.

[7] C. Botoran, I. Calafeteanu, E. Campus, V. Moisuc, *România și Conferința de Pace de la Paris 1918-1920. Triumful principiului naționalităților*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1983, p. 381.

https://biblioteca-digitala.ro

În fapt România solicita prin vocea lui Ion I.C. Brătianu recunoașterea internațională a actului de la 1 Decembrie 1918, care, în Rezoluția adoptată în unanimitate a decretat „unirea acestor români și a tuturor teritoriilor locuite de dânșii în România".

Pentru a-și păstra „integritatea teritorială", Ungaria a desfășurat o puternică propagandă la Paris și în capitalele celorlalte state, împotriva României, pentru a câștiga susținerea Angliei, Statelor Unite și a opiniei publice internaționale[8].

În acest context, pentru ca delegația României să-și ducă la bun sfârșit mandatul cu care a fost încredințată, era mare nevoie de o propagandă susținută din partea tuturor forțelor politice, intelectuale și guvernamentale pentru a aduce la cunoștința țărilor aliate drepturile imprescriptibile ale națiunii române de a se uni sub același drapel, că dorința de unire a românilor era perfect justificată.

Acțiunile diplomatice desfășurate de guvernul român, intelectuali, oameni politici din țară și din afara granițelor în perioada 1919-1920, au impus în cele din urmă consacrarea juridică internațională a hotărârii de Unire cu țara a Basarabiei, Bucovinei și Transilvaniei de către Conferința de Pace.

Colonia română de la Paris, Consiliul Național al Românilor din Transilvania și Bucovina și Consiliul Național al Unității Române cu organul său de presă „La Roumanie" au desfășurat o intensă propagandă prin presă, conferințe, dineuri oferite unor personalități politice din țările aliate pentru susținerea cauzei românești, pentru recunoașterea internațională a României Mari.

Printr-o muncă uriașă, colaboratorii ziarului „La Roumanie": Take Ionescu, Goga, Thoma Ionescu, E. Pangrati, D. Negulescu, Ion Ursu, I. Găvănescu, O. Tafrali, Traian Lalescu, D. Fagure, Nicolae Titulescu, generalul Vasile Rudeanu, dr. N. Lupu, Paul Brătășanu ş.a. au susținut cauza României, ziarul devenind tribuna de informare a guvernelor și a opiniei publice occidentale în timpul desfășurării lucrărilor Conferinței de Pace.

La 6 februarie 1919, Henri Chamard, profesor la Sorbona, scria lui O. Tafrali, membru al misiunii universitare pentru propagandă în Franța: „De un an, urmăresc în fiecare săptămână cu o simpatie cordială, în acest curajos și vibrant ziar, ce e „La Roumanie", campania energică națională, pe care colegii dumneavoastră universitari și dumneavoastră înșivă o urmăriți atât de elocvent în favoarea revendicărilor românești.

Am nevoie oare să adaog că toate urările mele sunt pentru triumful apropiat al dreptății integrale?… D-voastră veți fi bine meritat de la patrie, servind cauza sa cu această căldură sacră arătând totodată francezilor până atunci prea rău informați, tot ce este și tot ce prețuiește această tânără și mândră Românie, în care salutăm cu bucurie „Franța Orientului"[9].

Un succes deosebit l-a avut și conferința generalului V. Rudeanu (1871-1965), intitulată „La Roumanie du Congrès de la Paix", susținută în anul 1919, la „Société de Geographie". Într-o franceză perfectă generalul Rudeanu a prezentat sacrificiile poporului român și ale armatei în timpul Primului Război Mondial, arătând eroismul de care au dat dovadă soldații români în luptele din 1917, de la Mărăști, Mărășești, Oituz, precum și eforturile făcute de-a lungul istoriei de România, eforturi pe care Conferința trebuie să le

[8] O. Tafrali, *Propaganda românească în străinătate*, Editura Ramuri, Craiova, 1920, p. 36.
[9] O. Tafrali, *op. cit.*, p. 31.

https://biblioteca-digitala.ro

ia în considerare, pentru a da „o pace justă” și „libertatea popoarelor de a-și câștiga drepturile revendicate”. După ce arată că și astăzi soldații români luptă în Transilvania, Bucovina și Banat, pentru eliberarea fraților lor și mulțumește Franței pentru ajutor, solicită sprijin în vederea susținerii revendicărilor României la Conferința de Pace[10].

Secretarul general al Secțiunii de propagandă a Ministerului Afacerilor Străine din Franța declara în anul 1919: „Ar fi mare nedreptate, dacă nu s-ar da României Basarabia. Eu am vizitat provincia aceasta: ea e curat românească. Pretențiile rusești sunt ridicole. Ele trebuiesc înfrânate”[11].

Primul ministru Ion I.C. Brătianu (1864-1927) întâmpină numeroase greutăți din partea celor patru puteri în ceea ce privește solicitările României. În cursul negocierilor, delegația română nu a fost invitată să i-a parte la discuții, nici în chestiuni care interesau direct România, precum tratatele cu Austria și Ungaria. În acest context, Regina Maria, cu acordul Regelui Ferdinand pleacă la Paris să susțină cauza României.

La 5 martie 1919, Regina Maria ajunge în gara Lyon din Paris. Prezența sa în capitala Franței a avut un puternic ecou în rândul participanților la conferință. Discuțiile purtate de Regina Maria cu Georges Clemanceau, primul ministru al Franței și Președintele Conferinței de Pace, cu Președintele Franței, Raymond Poincaré şi alte oficialități ale vremii au avut un rol important în recunoașterea Marii Uniri și primirea României în rândul țărilor învingătoare.

Ion I.C. Brătianu a fost omul politic român care a dovedit cea mai puternică rezistență față de încercările Marilor Puteri de a-și impune voința în dauna independenței României. Într-o scrisoare din 3 iunie 1919 către M. Pherechide, Brătianu scria: „Am moștenit o țară independentă și chiar pentru a-i întinde granițele, nu-i putem jertfi neatârnarea”[12]. Nefiind de acord cu unele clauze din Tratatul Minorităților care îl însoțea pe cel cu Austria, Brătianu a protestat, în cadrul ședinței plenare a Conferinței de Pace, din 31 mai 1919, împotriva acelor prevederi care aduceau prejudicii suveranității și independenței naționale a statului român aducând proiectului de tratat câteva amendamente ce anulau prevederile inechitabile și discriminatorii pentru România. Brătianu propunea următoarea formulare a articolului privind drepturile minorităților: „România acordă tuturor minorităților de limbă, rasă și religie care locuiesc înlăuntrul noilor sale granițe drepturi egale a celor pe care le au ceilalți cetățeni români”[13]. De asemenea, Brătianu a constatat cu regret că frontiera dintre România și Ungaria „s-a făcut fără participarea noastră”[14]. În fața poziției ireconciliabile a Marilor Puteri, I.I.C. Brătianu părăsește Parisul în iunie 1919. La 12 septembrie se formează un nou guvern condus de Alexandru Vaida-Voievod. La 15 noiembrie 1919, guvernul Alexandru Vaida-Voievod primește un ultimatum din partea Consiliului Suprem Interaliat prin care i

[10] Vasile Rudeanu, *La Roumanie au Congres de la Paix,* Masson et C Editeurs, Paris, 1919, pp. 14-17.

[11] O Tafrali, *op. cit*., p. 42.

[12] Florin Constantiniu, *O istorie sinceră a poporului român*, Editura Univers Enciclopedic, București, 1997, p. 309.

[13] Mircea Mușat, Ion Ardeleanu, *op. cit*., pp. 674-676; Constantin Kirițescu, *op. cit.*, pp. 482-487; Florin Constantiniu, *op. cit*., p. 310.

[14] xxx, *Desăvârșirea unității naționale statale a poporului român. Recunoașterea ei internațională 1918. Documente interne și externe. August 1918 – iunie 1919,* volumul IV, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1986, pp. 441- 444.

https://biblioteca-digitala.ro

se cerea să accepte în termen de 8 zile „fără discuție, fără rezerve și fără condiții” semnarea celor două tratate (cu Austria și cel al Minorităților), în caz contrar urmând a părăsi Conferința de Pace, iar relațiile diplomatice dintre țările membre ale Consiliului și România aveau să fie rupte[15].

În aceste condiții Alexandru Vaida-Voievod reia discuțiile cu Aliații și în ziua de 10 decembrie 1919 delegatul României la Conferință, generalul Constantin Coandă, semnează la Saint-Germaine en Laye Tratatul Minorităților și Tratatul de Pace cu Austria prin care se recunoștea intrarea în componența României a Bucovinei, Transilvaniei și Banatului. „Cum ruptura aliaților cu noi era iminentă – arăta Alexandru Vaida-Voievod în discursul program – cum nimeni nu voia să ia răspunderea, m-am hotărât să iau eu asupra mea sarcina iscălirii tratatelor litigioase. M-am hotărât în convingerea, că nu e permis să riscăm a pierde măcar o părticică din ceea ce cu atâta jertfe, cu atâtea vieți de eroi, cu atâtea nefericiri familiale s-a dobândit”[16].

Într-o conferință despre Minorități, susținută la Paris, Nicolae Titulescu arăta cum și-a justificat Conferința de Pace atitudinea de a impune anumitor țări obligații pe care ea însăși le socotea incompatibile cu suveranitatea normală a unui stat: „Cât se poate de simplu! A spus statelor cu minorități: Vă acordăm largi sporuri teritoriale, *vă garantăm noile voastre frontiere*, este deci just să stipulam condițiile *în care această garanție poate să vă fie acordată*”. „Dreptul minorităților, preciza Titulescu, este un drept pozitiv uman dar regional”[17].

A fost semnat apoi Tratatul de Pace cu Bulgaria la Neuilly-sur-Seine la 27 noiembrie 1919, care consfințea printre altele, frontiera româno-bulgară în conformitate cu Tratatul de la București din 1913; au urmat tratatele de la Trianon cu Ungaria la 4 iunie 1920 și de la Sèvres la 10 august 1920 cu Turcia asigurândui-se României întreg teritoriul Bucovinei şi fixându-se granița cu Polonia și Cehoslovacia. Semnarea de către Serbia și România a Tratatului cu Austria și a Tratatului Minorităților neteziseră calea tratatului cu Ungaria.

La 20 ianuarie 1920, premierul român Alexandru Vaida-Voievod a susținut în fața Consiliului Suprem al Conferinței de Pace, prezidat de Georges Clemanceau, necesitatea recunoașterii unirii Basarabiei cu România, asumându-și retragerea trupelor noastre din Ungaria până la 1 martie 1920, iar granița cu Transilvania să fie respectată conform documentelor din iunie 1919.

Vizita primului ministru Alexandru Vaida-Voievod la Londra în perioada 28 ianuarie - 3 februarie 1920, discuțiile purtate cu reprezentanții guvernului britanic, cu ziariștii englezi au avut drept rezultat înlăturarea propagandei defăimătoare a Ungariei împotriva drepturilor legitime ale poporului român și câștigarea încrederii guvernului britanic și al opiniei publice, „ziariștii având numai cuvinte de căldură pentru Țara și poporul român”[18].

[15] V.V. Tilea, *op. cit.*, p. 31; Florin Constantiniu, *op. cit.*, p. 310.

[16] *Ibidem*, p. 32.

[17] Nicolae Titulescu, *Pledoarii pentru pace,* Editura Enciclopedică, București, 1996, pp. 117-120.

[18] V.V. Tilea, *op. cit*, pp. 35-38; Valeriu Florin Dobrinescu, *România și Ungaria de la Trianon la Paris, 1920-1947,* Editura Viitorul Românesc, București, 1996, pp. 30-32.

https://biblioteca-digitala.ro

La Conferința de Pace, Rezoluția Marii Adunări Naționale de la Alba Iulia, din 1 decembrie 1918 și problema Transilvaniei au preocupat diplomația marilor puteri și, mai ales, Comisia pentru studierea problemelor teritoriale referitoare la România.

Au fost formate mai multe grupe de documentare referitoare la granița Ungariei cu România.

Planul întocmit de reprezentanții Franței, A. Tardieu și Emmanuel de Martonne, cu privire la Transilvania și Crișana, a fost cel mai favorabil României. Emmanuel de Martonne, un vechi prieten al României, aprecia că România intrase în război pentru Transilvania, subliniind că poporul român din această provincie era „incontestabil, elementul cel mai vechi și cel mai viabil al populației" și că el dorește „unirea cu România, care a făcut, pentru a realiza acest ideal, cele mai mari sacrificii"[19].

La solicitarea delegației maghiare, privind condiționarea semnării tratatului cu România, numai după organizarea de plebiscite în teritoriile ce urmau a fi luate Ungariei, și apoi să se traseze granițele, delegația română condusă de Alexandru Vaida-Voievod a răspuns la 20 februarie 1920 că: „nu mai poate fi pusă în discuție situația graniței deoarece aceasta fusese stabilită în ședința Consiliului Suprem din 12 iunie 1919", unde se specifica „granițele sunt irevocabile și definitive".

Stabilirea frontierei definitive între România și Ungaria a fost adusă la cunoștința Bucureștiului la 12 octombrie 1919.

Delimitare a frontierei vestice a României cu Ungaria a fost acceptată de Aliați ca urmare a profesionalismului delegației române la Conferința de Pace, condusă direct de Ion I.C. Brătianu, care „a urmărit realizarea maximului de aspirațiuni naționale printr-o tactică de afirmare, bazându-se pe dreptul de autodeterminare, dar fără a renunța la Tratatul din august 1916, folosind argumentele: drepturile istorice, etnice, de autodeterminare și economice"[20].

La 13 martie 1920, guvernul Alexandru Vaida-Voievod a fost înlocuit cu un guvern condus de Alexandru Averescu. Guvernul Vaida are meritul de a fi deblocat negocierile României cu Consiliul Suprem al Conferinței de Pace, precum și recunoașterea unirii Basarabiei cu România la 28 octombrie 1920.

Propaganda ungară desfășurată la Paris, ca și în capitalele celorlalte mari puteri, a prelungit momentul semnării tratatului cu Ungaria.

Tratatul de la Trianon a fost semnat la 4 iunie 1920, între Franța, Anglia, Italia, SUA, Japonia, România, Regatul Sârbo-Croato-Sloven, Cehoslovacia și alte nouă state pe de o parte, și Ungaria, pe de altă parte. La Versailles în Palatul Marele Trianon, Tratatul de Pace a fost semnat, din partea României, de dr. Ion Cantacuzino, ministrul de stat şi Nicolae Titulescu, fost ministru, secretar de stat, iar din partea Ungariei de Gaston de Benard, ministrul muncii și Alfred de Torda, ministru plenipotențiar. Prin semnarea tratatului de pace, Ungaria a fost redusă la proporțiile ei reale. României nu i-a fost atribuită nicio palmă de pământ din teritoriul ei.

[19] Valeriu Florin Dobrinescu, *op. cit.*, pp. 26-28.

[20] V.V. Tilea, *op. cit.*, p. 15; Horia Vladimir Ursu, *Tratatele de pace ale României (1918-1920),* Editura C.H. Beck, București, 2014.

https://biblioteca-digitala.ro

„Li s-a luat ungurilor, aprecia Milton G. Lehrer, atât cât au încălcat ei în cursul vremurilor prin violență și prin metode arbitrare. Mărimea sacrificiului la care au trebuit să consimtă, în 1920, nu le este deci imputabilă decât lor”.

Tratatul de la Trianon a fost legiferat la Bucuresti de Camera Deputaților la 17 august, iar de Senat la 26 august 1920.

Tratatul conține 364 de articole grupate în 14 părți, care au mai multe capitole și anexe, încheindu-se cu un protocol și o declarație. Traseul frontierei între România și Ungaria a fost fixat conform art. 42 din secțiunea a II-a; „Ungaria renunță, în ceea ce privește, în favoarea României, la toate drepturile și titlurile asupra teritoriilor fostei monarhii austro-ungare situate dincolo de fruntariile Ungariei, astfel cum sunt fixate la art. 27, Partea a II-a (fruntariile Ungariei) și recunoaște, prin prezentul Tratat sau prin orice alte Tratate încheiate în scop de a regula afacerile actuale, ca făcând parte din Romania”[21].

Printr-o muncă continuă desfășurată de toate forțele politice, intelectuali, presă, delegația României condusă direct de Ion I.C. Brătianu la Conferința de Pace a reușit să obțină delimitarea frontierei vestice, frontiera româno-ungară, recunoașterea internațională de către Aliați a unității naționale, consfințită deja la Alba Iulia la 1 decembrie 1918.

Eforturile diplomatice pentru recunoașterea Marii Uniri relevă faptul că România Mare nu este creație artificială a Tratatelor de Pace din anii 1919-1920, ea a fost înfăptuită înainte de Conferința de Pace prin actele de unire cu țara de la Chișinău, Cernăuți și Alba Iulia în anul 1918.

Un autor britanic scria în anul 1928 că Tratatul de la Trianon n-a fost creator de drepturi, ci numai „constatator al voinței Transilvaniei de a se uni cu România”, voință exprimată în chipul cel mai categoric în plebiscitul spontan al imensei majorități a populației transilvănene”[22].

Cu ocazia marcării 100 de ani de la semnarea Tratatului de la Trianon, Camera Deputaților a decis ca data de 4 iunie să fie declarată *Ziua Tratatului de la Trianon*. Legea prevede organizarea la nivel național și local, de manifestări cultural-educative și științifice consacrate conștientizării semnificației și importanței Tratatului de la Trianon.

[21] Romulus Seișanu, *op. cit,* p. 303; idem, *România în documente străine despre despre români*, Ediția a II-a, Arta Grafică, București, 1992, p. 321.

[22] Milton Lehrer, *Ardealul pământul românesc,* Editura Științifică și Enciclopedică, București, București, 1989, p. 269.

https://biblioteca-digitala.ro

Nicolae Titulescu (1882-1941)

Ion I.C. Brătianu –
primul ministru al României (1864 - 1927).

Ioan Cantacuzino (1863-1934)

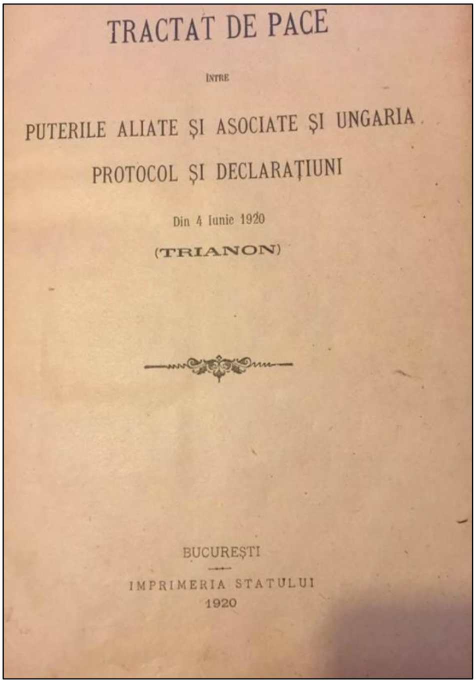

TRACTAT DE PACE

ÎNTRE

PUTERILE ALIATE ȘI ASOCIATE ȘI UNGARIA

PROTOCOL ȘI DECLARAȚIUNI

Din 4 Iunie 1920

(TRIANON)

BUCUREȘTI

IMPRIMERIA STATULUI

1920

https://biblioteca-digitala.ro

Dezintegrarea Austro-Ungariei.

5 heures du matin — ÉDITION DE PARIS — 5 heures du matin

Le Petit Journal

VENDREDI 4 JUIN 1920

Le Traité de paix avec la Hongrie sera signé aujourd'hui à Versailles

dans cette galerie de Trianon et sur cette table

La vague de baisse s'avance vers les restaurants

TROIS NOUVEAUX IMMORTELS

MM. de Flers, Bédier et Chevrillon

M. Millerand entendu sur les affaires d'Orient

M. DESCHANEL est arrivé à la Monteillerie

La statue de Strasbourg décorée d'une croix par Paris

L'ALSACE-LORRAINE ET LA FRANCE

« L'Alsace n'oubliera pas l'immense dette morale qui la rend à jamais tributaire de la France », dit à la Chambre M. Schuman, député de la Moselle.

« L'idéal n'est pas pour l'Alsace et la Lorraine d'absorber toute la législation française ; il convient, au contraire, de réaliser une pénétration réciproque, déclare M. Millerand.

Les plénipotentiaires hongrois

Arrestation du général Broussiloff ?

Chez l'auteur de l'« Habit Vert »

M. Bédier parle du développement de la pensée française à l'étranger

LA SÉANCE

M. Millerand intervient

Les représentants de l'Alsace et de la Lorraine

DEGREVEMENT

— Je vais chez le percepteur... Je suis célibataire, mais j'ai une vieille parente impotente à ma charge...

Ziarul „Le Petit Journal”, din 4 iunie 1920, despre semnarea Tratatului de Pace cu Ungaria.

https://biblioteca-digitala.ro

SEMNATARII TRATATULUI DE LA TRIANON
(4 iunie 1920)

Florin Epure

Tratatul de pace cu Ungaria de la Trianon, semnat la 4 iunie 1920 în elegantul palat ridicat la anul 1687, în apropierea celui de la Versailles, de celebrul arhitect Jules Hardouin-Mansart, a fost un act foarte complex, care a reglementat mult mai multe lucruri decât problema frontierelor dintre Ungaria și țările vecine cu ea. Tratatul a cuprins un preambul și 14 părți, în 364 de articole, a căror întindere acoperea 164 de pagini de tipar, *in octavo*. Acesta cuprindea enumerarea statelor semnatare şi a împuterniciților fiecăruia. Deasemenea, mai atrăgea atenția asupra faptului că guvernul ungar desemnase doi reprezentanți mediocri care nu jucaseră decât roluri subalterne în viața politică de până atunci a Ungariei, dar despre asta vom mai vorbi[1].

Tratatul de pace, redactat în limbiile engleză, franceză și italiană a fost semnat în sala *Cotelle* a Marelui Trianon, de 36 de plenipotențiari, în numele a 23 de state. Dintre acestea, 11 erau state europene din tabăra Antantei, iar 12 din afara Europei[2]. Din Europa, semnatarele au fost: de o parte Ungaria, iar de cealaltă fostele state beligerante – Franța, Marea Britanie, Italia, Portugalia, Belgia, Muntenegru, Grecia, România, și cele trei state noi: Polonia, Cehoslovacia și Regatul sârbo-croato-sloven, cum s-a numit inițial Iugoslavia. Dintre țările extraeuropene, au semnat tratatul: SUA, Canada, Australia, Noua Zeelandă, Uniunea Sud-Africană, India, Japonia, China, Cuba, Nicaragua, Panama și Thailanda (în text, Siam).

Delegația română pentru semnarea tratatului cu Ungaria a fost condusă de doctorul Ion Cantacuzino. La Paris, a fost însoțit de Nicolae Titulescu (a semnat documentul după dr. Cantacuzino), Vaida-Voievod, Dimitrie I. Ghica, Mihai Ciucă, colonelul Toma Dumitrescu, Caius Brediceanu. Despre cei doi politicieni români semnatari ai tratatului și rolul pe care l-au jucat ei în această înaltă misiune diplomatică vom vorbi, mai pe larg, la finalul studiului.

Ion Cantacuzino (1863-1934) a fost un medic și microbiolog român, profesor universitar, fondator al școlii românești de imunologie și patologie experimentală și membru al Academiei Române. S-a născut la 13/25 noiembrie 1863 în Bucureşti[3]. Tatăl

[1] *Tractat de pace între puterile aliate şi asociate şi Ungaria. Protocol şi declaraţiuni, din 4 iunie 1920 (Trianon).* No. 136, București: "Monitorul Oficial" și Imprimeria Statului, Imprimeria Națională, 21 septembrie 1920. ANIC, *Fond Parlament*, dos. nr. 1898.

[2] *Ibidem*, p. 4803-4804; Botoran C., Calafeteanu I., Cmpus E., Moisuc V., *România și Conferința de Pace de la Paris (1918-1920). Triumful principiului naționalităților*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1983, p. 394.

[3] Predescu Lucian, *Enciclopedia României „Cugetarea"*, București, Editura Saeculum Publishing House, 1999, p. 163.

https://biblioteca-digitala.ro

său, Ion Cantacuzino, a fost ministru în timpul lui Cuza. A urmat Liceul Louis-le-Grand din Paris (1879-1882). După bacalaureat, în 1882, s-a înscris la Facultatea de Litere și a devenit licențiat în filosofie (1885), când s-a întors în țară pentru a face serviciul militar. Va continua studiile universitare la Paris, Facultatea de Științe naturale (1886). În anul următor s-a înscris la Facultatea de Medicină. În 1895 obține titlul de Doctor în Medicină cu teza: „Cercetări asupra modului de distrugere a vibrionului holeric în organism". După terminarea studiilor, lucrează în Institutul Pasteur din Paris ca asistent al savantului rus Ilia Ilici Mecinikov în domeniul mecanismelor imunitare ale organismului. În anul 1901 (la 38 de ani) este numit profesor la Catedra de Medicină Experimentală a Facultății de Medicină din București, la recomandarea lui Mecinikov. Ocupă funcția de director general al Serviciului Sanitar din România (1907). Vocația sa de fondator și organizator a fost demonstrată prin înființarea unor instituții ca „Institutul de Seruri și Vaccinuri" (1921), care astăzi îi poartă numele, a Laboratorului de „Medicină Experimentală" (1901) din cadrul Facultății de Medicină, precum și a unor reviste de specialitate, „Revista Științelor Medicale" (1905), „Annales de Biologie" (1911) și „Archives roumaines de pathologie expérimentale et de microbiologie"[4].

Doctorul Cantacuzino a activat pe lângă Misiunea medicală franceză și pe lângă Generalul Berthelot. A organizat Serviciul de apărare sanitară în timpul războiului (1916-1918). Pe parcursul anului 1919 a ținut conferințe la Paris pentru apărarea drepturilor istorice ale României asupra provinciilor românești. Pentru această activitate a primit Medalia de Aur a Recunoștinței Franceze. În 9 decembrie 1919, a participat la Conferința de la Paris, unde s-a semnat clauza asupra minorităților, clauză prevăzută în Tratatul cu Austria, care a acceptat noile frontiere ale României Mari. În februarie 1920, a fost numit Ministru de Stat în guvernul Alexandru Vaida-Voievod. După demiterea guvernului de către Regele Ferdinand, Profesorul Ioan Cantacuzino a fost cel care a condus delegația română pentru semnarea Tratatului de la Trianon (4 iunie 1920).

Doctorul Cantacuzino a păstrat o relație de prietenie cu cel cu care semnase importantul act diplomatic de la Paris – Nicolae Titulescu. Acesta îi adresează ministrului de externe o scrisoare, la 1 ianuarie 1928: *„Dragă prietene, pentru mine, una dintre cele mai dureroase consecințe ale mobilizării mele a fost că n-am putut să te văd și să stau de vorbă cu d-ta, în tot cursul anului trecut; nu-ți poți închipui cât mă resmit de această îndepărtare* [...]*"*[5].

În perioada anilor 1931-1932, având funcția de Ministru al Sănătății în Guvernul Iorga, Cantacuzino a propus și s-a votat „Legea de reglementare a muncii lucrătorilor din porturi".

Profesorul Ion Cantacuzino a fost membru titular al Academiei Române din anul 1925, membru în Comitetul de Igienă al Ligii Națiunilor, al societăților de Biologie, de Patologie Exotică și al Academiei de Științe din Paris. Numeroase universități i-au acordat titlul de Doctor honoris causa, Lyon (1922), Bruxelles (1924), Montpellier (1930), Atena

[4] Carată Ana, Soporean Maria, *Profesor doctor Ioan Cantacuzino (1863-1934) – personalitate ilustră a științei și culturii românești în perioada interbelică*, în https://docplayer.ro/171407954

[5] Nicolae Titulescu, *Opera politico-diplomatică. Corespondență*, volumul I: (1921-1931), partea I, volum îngrijit de George G. Potra, București, Fundația Europeană Titulescu, 20014, doc. nr. 195, p. 789-790.

https://biblioteca-digitala.ro

(1932) și Bordeaux (1934). S-a stins din viață la 14 ianuarie 1934, la vârsta de 71 ani.

Nicolae Titulescu (1882-1941) a fost un diplomat, jurist, profesor și om politic și de stat român. S-a născut la 4/16 martie 1882, la Craiova, în familia avocatului Ion Titulescu şi a Mariei Urdăreanu. Nicolae şi-a petrecut copilăria la moşia tatălui său, în Tituleşti (jud. Olt). Studiile gimnaziale le-a făcut la Pensionul de băieți „Jules Javet" din Craiova, iar examenul de absolvire cu certificate l-a susţinut la Şcoala Obedeanu. A urmat liceul „Carol I" din Craiova. A obţinut o bursă la Paris, unde a absolvit Facultatea de Drept. A devenit doctor în drept civil, la Paris, sub îndrumarea profesorului Charles Lyon-Caën, cu teza „La theorie des droites éventuels" (1905)[6]. În această perioadă ar fi fost iniţiat în francmasonerie, și a făcut parte dintr-o lojă masonică din Paris[7].

În anul 1905 se întoarce în ţară, intră în Baroul de Ilfov, iar în 23 martie 1905 este numit profesor de drept civil la Universitatea din Iaşi. La 29 aprilie 1907 se căsătoreşte cu Ecaterina Burcă din Roşiorii de Vede, fiica unui proprietar din Tituleştii de Olt. La 13 aprilie 1909, Titulescu obţine docenţa Facultăţii de Drept din Iaşi, în urma unei hotărâri semnate de ministrul Educaţiei, Spiru Haret, apoi este transferat la catedra de drept civil de la Universitatea din Bucureşti.

Intră în politică, în anul 1909, fiind membru al Partidului Conservator-Democrat al lui Take Ionescu, unde se arată un adept al reformelor sociale şi economice, în remarcabilele sale discursuri, susţinute atât din calitate de deputat (din 1912) cât şi de avocat. Este numit ministru de Finanţe în guvernul Averescu (1917), pledând pentru reforma fiscală în toate provinciile româneşti.

În vara anului 1918, pleacă la Paris, unde activează în Consiliului Naţional Român, ai cărui membri propagau, în opinia publică internaţională, dreptul poporului român la unitatea naţională. A primit prima sa misiune diplomatică, fiind delegat la Conferinţa de Pace de la Paris şi unul dintre mediatorii de pace după Primul Război Mondial.

Nicolae Titulescu a semnat, în calitate de prim-delegat, Tratatul de pace cu Ungaria (1920), prin care s-a recunoscut Unirea Transilvaniei cu România[8]. Titulescu a fost un membru de valoare în această delegație, care a apărat cu deosebită competență interesele țării.

Câţiva ani mai târziu, de la semnarea documentului, Titulescu declara: *„Afirm că Ungaria s-a prezentat la Conferinţa Păcii cu un material documentar fără pereche şi de aşa natură, încât cercetarea lui nu poate provoca decât admiraţia pentru patriotismul celor ce l-au adunat. Afirm, fără teama de a putea fi dezminţit, că nu este un singur argument, că nu este un singur considerent întrebuinţat de propaganda actuală care să nu fie cuprins în materialul prezentat Conferinţei Păcii"*[9].

Titulescu mai spunea: *„Tratatul de la Trianon apare tuturor românilor, si îndeosebi celor din Ardeal, ca o consfintire a unei ordini de drept mult mai redusă decât*

[6] Stoenescu Mihai Alex, *Mari olteni*, București, Editura Rao, 2014, p. 170-173.

[7] Nestorescu-Bălcești Horia, *Enciclopedia ilustrată a francmasoneriei din România*, București, Editura Phobos, 2005, p. 344.

[8] Pascu Ştefan, *Făurirea statului naţional unitar român*, vol. II, Bucureşti, Editura Acad. RSR, 1983, p. 263;

[9] Buzatu Gheorghe, Dobrinescu Florin Valeriu, Dumitrescu Horia, eds., *România şi Conferinţa de Pace de la Paris (1919-1920)*, Focşani, Editura Empro, 1999, p. 86; Calafeteanu Ion, *Tratatul de la Trianon, 96 de ani: Bătălia pentru Transilvania*, în https://www.historia.ro

https://biblioteca-digitala.ro

aceea pe care veacuri de conviețuire și suferințe comune au săpat-o în conștiința istorică a neamului nostru. De aceea, în chip firesc, în opinia noastră publică, Tratatul de la Trianon evocă mai curând ideea unei completări decât ideea unei amputări"[10].

Tot în anul 1920 devine delegat permanent la sesiunile Adunării Societăţii Naţiunilor – un precursor al Organizaţiei Naţiunilor Unite –, şi la lucrările majorităţii sesiunilor Consiliului Ligii Naţiunilor, poziţii ocupate până în anul 1936.

Începând cu anul 1922, Titulescu s-a dedicat exclusiv politicii externe a ţării, din calitatea de diplomat şi ministru de Externe. A fost trimis extraordinar şi ministru plenipotenţiar al României la Londra (1921-1927; 1928-1932).

A călătorit foarte mult în străinătate, mai ales la Paris şi Roma, unde a luat contact cu cele mai importante personalităţi politice europene, la Praga şi Belgrad, a făcut posibile înţelegerile dintre statele sud-est europene şi a participat la pregătirea pactului Briand-Kellog, prin care războiul a fost scos în afara legii, acord la care ţara noastră a aderat fără întârziere.

În anii 1927-1928 şi 1932-1936, Titulescu a fost numit ministru al Afacerilor Externe. În toamna anului 1930 este ales preşedinte al Societăţii Naţiunilor, aproape în unanimitate, iar în anul următor a fost ales pentru a doua oară în această funcţie, un lucru care nu era conform uzanţelor. Este ales membru în Comisia de Arbitraj de la Haga (1930).

În anul 1931 este însărcinat cu formarea guvernului, însă soluţiile sale nefiind bine primite, renunţă şi se întoarce la Londra.

Devine, apoi, din nou, ministru de Externe, post în care a activat până în anul 1936, când a fost demis de către forţe care nu agreau politica sa de pace şi ideea apropierii de toate ţările vecine.

În anul 1935 devine membru titular al Academiei Române, iar în iulie 1935, cu toată rezistenţa lui Carol al II-lea, Titulescu începe tratativele pentru încheierea unui pact de asistenţă mutuală româno-sovietic.

Forţele de dreapta din ţară înteţesc atacurile la adresa lui Titulescu, finalizate cu înlăturarea acestuia din funcţie, la 29 august 1936, în momentul în care se găsea în străinătate. Titulescu este nevoit să se auto-exileze, stabilindu-se mai întâi în Elveţia, apoi în Franţa.

Titulescu a fost distins cu titlul de Doctor Honoris Causa al universităţilor din Atena şi Bratislava, a fost preşedinte al Academiei Diplomatice Internaţionale şi preşedinte de onoare al Comitetului Român al Conferinţei universale pentru pace. În anul 1926 a primit Ordinul „Steaua României", în grad de Mare Cruce.

Stabilit la Cannes, departe de ţara pe care a reprezentat-o ani la rând cu demnitate şi strălucire, Titulescu trece la cele veşnice, la 14 martie 1941, la Hotelul Carlton. După mai bine de 50 de ani de la trecerea sa la Domnul, în 14 martie 1992, rămăşiţele sale pământeşti au fost aduse în ţară şi înhumate în curtea Bisericii „Sfântul Nicolae" din Şcheii Braşovului, conform dorinţei testamentare.

Dar, să ne aplecăm asupra listei participanților și semnatarilor acestui important document. În fruntea ei se află înscris numele reprezentantului Statelor Unite ale Americii, **Hugh Campbell Wallace (1864-1931)**. Acesta a fost un om de afaceri

[10] *Ibidem.*

https://biblioteca-digitala.ro

american, politician, diplomat și ambasador al Statelor Unite în Franța (1919-1921). Campbell Wallace s-a născut la 10 februarie 1864 în Lexington (Missouri). A făcut afaceri în tinerețe în Tahoma și New Mexico. În 1891 s-a căsătorit cu Mildred Fuller, fiica judecătorului șef Melville W. Fuller. Partidul Republican l-a propus să candideze la funcțiile de guvernator și de senator. Dar a refuzat și fost ales membru al Comitetului Național Democrat, din 1892 până în 1896 și delegat la Convenția Națională Democratică în 1896. În 1912, l-a susținut pe Champ Clark pentru președinte și a fost delegat la Convenția Națională Democrată, dar a menținut o relație amicală cu Woodrow Wilson. În 1913 președintele Wilson i-a oferit funcția de secretar de război dar a refuzat.

Din 1916 până în 1920, îl găsim din nou pe Wallace în Comitetul Național Democrat. În timpul Primului Război Mondial, a vizitat Italia, Anglia și Franța, în mai multe rânduri, ca trimis personal al președintelui Wilson. La 22 aprilie 1919, Wilson l-a numit ambasador în Franța, funcție deținută până în anul 1921. În această calitate Wallace a luat parte la negocierea Tratatului de la Versailles și a semnat în numele Statelor Unite. După întoarcerea în SUA, a trăit la pensie la Washington, până la moartea sa, cauzată de o boală de inimă, la 1 ianuarie 1931[11].

Al doilea, pe lista celor care au semnat actul păcii cu Ungaria este onorabilul **Edward-George Villiers, conte de Derby (1865-1948)**, în calitatea de ambasador al Angliei la Paris. Acesta este Conte de Derby, ofițer în armata britanică, politician conservator, diplomat și proprietar de cai de curse. A deținut două mandate de secretar de stat la Ministerul de Război și a fost ambasador al coroanei britanice în Franța (1918-1920).

Edward-George s-a născut la 4 aprilie 1865, la Londra, fiind fiul cel mai mare al soților Frederick Stanley și Lady Constance Villiers. Bunicul său, contele Edward Smith-Stanley, a fost de trei ori prim-ministru al Angliei. Edward George Villiers a studiat la Wellington College, Berkshire, unde s-a înscris și cu numele de Stanley, în onoarea bunicului său patern.

A debutat în cariera armelor ca locotenent de infanterie, în Regimentul Regal Lancaster (1820, apoi s-a alăturat Gărzii de Grenadieri, cel mai faimos regiment al armatei britanice (1885-1895). A fost aghiotantul guvernatorului general al Canadei (tatăl său), în anii 1889-1891. A fost din nou detașat din regimentul său la 10 iulie 1892, pentru a ocupa un loc în Camera Comunelor.

La 1899 ajunge colonel onorific al Batalionului 2 Voluntari, Regimentul Nord-Lancashire Nord. Lordul Stanley s-a ocupat cu personalul din cel de-Al Doilea Război al Burilor și a fost numit cenzor șef de presă la Cape Town, calificat ca adjutant general adjunct (1900). A fost censor de presă la sediul lordului Roberts când a părăsit Cape Town fiind menționat de acesta, în urma expedițiilor din 31 martie 1900, pentru „tactul și discreția sa”. Ulterior a fost numit secretar privat al lordului Roberts. A fost numit colonel de onoare al Batalionului 6 (Miliție), din Regimentul Manchester, la 24 decembrie 1902, și al Batalionului 4 și 5 al Forțelor Teritoriale al Regimentului Loyal Nord Lancashire, la 18 iunie 1909 și, respectiv, la 17 mai 1899.

[11] Stapleton Roberts Craig, Mc Cready French Louise, *Where Liberty Dwells, There Is My Country. The Story of Twentieth-Century American Ambassadors to France*, vol. IV, Hamilton Books, 2010, p. 50.

https://biblioteca-digitala.ro

A intrat în Parlament, la colegiul Westhoughton, în 1892, și a servit ca Lord al Trezoreriei, între 1895 și 1900, și mai târziu ca secretar financiar la Biroul de război (1901-1903). În octombrie 1903 a fost numit Postmaster General în cabinet, până când guvernul conservator al lui Arthur Balfour a căzut, în decembrie 1905. Stanley și-a pierdut locul în urma alegerilor generale din 1906. În 1908 i-a succedat tatălui său și i-a luat locul în Camera Lorzilor a Parlamentului Regatului Unit.

În august 1914, Lordul de Derby a organizat una dintre cele mai de succes campanii de recrutare pentru Noua Armată din Liverpool, adesea denumită Armata lui Kitchener. În iulie 1916, a revenit la guvernare, când a fost numit subsecretar de stat pentru război de Herbert H. Asquith, iar în decembrie 1916 a fost promovat în funcția de secretar de stat pentru război de David Lloyd George. În această funcție, a fost un susținător puternic al șefului Statului Major Imperial Sir William Robertson și al comandantului-șef al BEF, sub comanda feldmareșalului Douglas Haig. În aprilie 1918 a fost numit ambasador al Regatului Marii Britanii în Franța, funcție pe care a deținut-o până în 1920. Moare la 4 februarie 1948, la reședința sa din Knowsley Hall, Lancashire, la vârsta de 82 de ani[12].

Sir George Halsey Perley (1857-1938), om de afaceri, filantrop, politician și diplomat, s-a născut la 12 septembrie 1857, în Liban, ca fiul al cherestegiului William Goodhue Perley și al soției sale, Mabel Elvira Ticknor Stevens. Cu toate că tatăl său și-a mutat afacerile de cherestea din Noua Anglie în valea Ottawei în 1852, familia a rămas câțiva ani în Liban. Cherestegii din Canada au beneficiat de Tratatul de reciprocitate din 1854, iar William și-a putut permite o educație bună pentru fiul său în cele mai bune școli din Ottawa, iar mai târziu la St Paul's School din Concord.

George a absolvit Universitatea Harvard în 1878 și s-a alăturat prompt firmei de cherestea din Ottawa, „Perley și Pattee”, deținută de tatăl său și Gordon Burleigh Pattee. Începând ca funcționar, a devenit administratorul companiei.

Perley s-a căsătorit cu Annie Hespeler în Kitchener, Ontario, la 4 iunie 1884, cu care a avut doi copii: Mabel și Ethel Lesa.

În cele din urmă, George a reușit să ocupe poziția tatălui său în afacere. După ce „Perley și Pattee“ au fost vândute regelui John Rudolphus Booth în 1894, George și-a înființat propria firmă, GH Perley Company, care tăia lemn de-a lungul Rivière-Rouge Quebec. Și-a extins activitatea către est, dobândind peste 1.000 de kilometri pătrați de limite de lemn de-a lungul râurilor Diable și Le Boulé din regiunea Laurențian. În 1895 și-a mutat sediul în Saint-Jovite (Mont-Tremblant), de unde va dirija activitatea firmei aproape 15 ani.

Perley a ocupat funcția de director al Băncii Ottawa iar timp de mai mulți ani a fost vicepreședinte al Căii Ferate Atlantice din Canada. A deținut președinția Clubului Rideau în 1896-1907, Royal Ottawa Golf Club în 1900-1904 și Royal Canadian Golf Association în 1905-1906. Și-a câștigat reputația de filantrop în urma mai multor inițiative umanitare. La alegerile generale din noiembrie 1904, a fost ales pentru prima dată la Camera Comunelor din Canada în calitate de parlamentar conservator pentru Argenteuil.

Perley a câștigat în scurt timp încrederea liderului Partidului Conservator, Robert

[12] Tucker C. Spencer, *World War I: The Definitive Encyclopedia and Document Collection,* Santa Barbara, California, ABC-CLIO, 2014, p. 1493-1494.

https://biblioteca-digitala.ro

Laird Borden. La 10 octombrie 1911 noul prim ministru l-a numit ministru fără portofoliu în cabinetul său. L-a înlocuit pe primul ministrul în timpul absențelor sale, în anii 1912 și 1913. Când înaltul comisar canadian în Marea Britanie, Lordul Strathcona, a murit brusc în ianuarie 1914, Perley a fost convins să servească drept înlocuitor temporar. În timpul războiului a primit misiuni militare și diplomatice (la Londra).

Perley a ocupat funcția de Înalt Comisar pentru Canada în Regatul Unit și Ministrul forțelor militare de peste mări în guvernul Sir Robert Borden din Primul Război Mondial. În această calitate a semnat trei dintre cele șase tratate majore și 11 din cele 25 de tratate, acorduri și declarații la care Canada a fost parte (inclusiv pe cel cu Ungaria, la Trianon). A fost unul dintre cei doi reprezentanți canadieni la întâlnirea Ligii Națiunilor de la Geneva, Elveția, în 1921. Mandatul său la Londra s-a încheiat pe 28 februarie 1922, la scurt timp după ce William Lyon Mackenzie King i-a readus pe liberali la putere. S-a întors la Camera Comunelor la alegerile federale din 1925 și a servit ulterior ca secretar de stat pentru Canada în guvernul de scurtă durată, 1926, al lui Arthur Meighen și apoi ca ministru fără portofoliu în guvernul R. B. Bennett în urma alegerilor federale din 1930. În 1932, Perley a fost delegatul Canadei la Conferința mondială privind dezarmarea de la Geneva. Pentru toate meritele sale, în anul următor, a fost decorat cu Ordinul Sfântului Mihail și Sfântului George, în grad de comandor (KCMG). A rămas parlamentar până la moartea sa, la 4 ianuarie 1938 (avea 80 ani)[13].

Andrew Fisher (1862-1928) a fost un politician australian care a îndeplinit trei mandate separate de prim-ministru al Australiei (1908-1909; 1910-1913 și 1914-1915) și lider al Partidului Laburist Australian, din 1907 până în 1915.

Fisher s-a născut la 29 august 1862, în Crosshouse (Ayrshire, Scoția). A părăsit școala la o vârstă fragedă pentru a lucra în minele de cărbune din apropiere, devenind secretar al filialei locale a Uniunii minierilor din Ayrshire (la 17 ani). Fisher a emigrat în 1885 în Australia, unde a continuat acțiunile sindicaliste. S-a stabilit la Gympie, Queensland, iar în 1893 a fost ales în Adunarea legislativă din Queensland ca reprezentant al Partidului Muncii. Fisher și-a pierdut poziția în 1896, dar a revenit în 1899 și mai târziu în acel an a deținut, pentru scurt timp, funcția de ministru în guvernul lui Anderson Dawson.

În 1901, Fisher a fost ales în noul parlament federal reprezentând Divizia Wide Bay. El a ocupat funcția de ministru pentru comerț și vamă timp de câteva luni în 1904, în guvernul de scurtă durată al lui Chris Watson. Fisher a fost ales lider adjunct al Partidului Muncii în 1905 și l-a înlocuit pe Watson ca lider în 1907. La vremea respectivă, Labour a sprijinit guvernul minoritar al Partidului Protecționist al lui Alfred Deakin. Deakin și-a dat demisia din funcția de prim-ministru în noiembrie 1908, după ce Labour și-a retras sprijinul, iar Fisher a format ulterior un guvern minoritar. A durat doar câteva luni, în iunie 1909 Deakin a revenit ca prim-ministru în fruntea noului Partid Liberal al Commonwealth-ului (o fuziune a protecționistilor și a Partidului antisocialist).

Fisher a revenit ca prim-ministru după alegerile din 1910, când Laburiștii obțin guvernul majoritar pentru prima dată în istoria lor. Cel de-al doilea guvern al lui Fisher a adoptat reforme largi – a stabilit pensii pentru limită de vârstă și invaliditate, a consacrat drepturile lucrătorilor în legislație, a înființat Banca Commonwealth, a supravegheat

[13] *Dictionary of Canadian Biography*, XVI (1931-1940), University of Toronto/Université Laval, 2003.

https://biblioteca-digitala.ro

extinderea continuă a Marinei Regale Australiene, a început construcția pe calea ferată trans-australiană, și a stabilit oficial ceea ce este acum teritoriul capitalului australian. Cu toate acestea, la alegerile din 1913, Labour și-a pierdut majoritatea Camerei Reprezentanților în fața Partidului Liberal, Fisher fiind înlocuit ca prim-ministru de Joseph Cook.

După puțin peste un an în funcție, Cook a fost nevoit să convoace o nouă alegere, prima dublă dizolvare. Fisher a revenit pentru un al treilea mandat în funcția de prim-ministru. În urma perioadei de presiuni pentru participarea Australiei la Primul Război Mondial, și-a dat demisia în favoarea lui Hughes (1915). Fisher a acceptat numirea în funcția de Înalt Comisar pentru Australia în Regatul Unit (1916-1920). În această calitate a semnat tratatele de pace de la Paris. După o scurtă întoarcere în Australia, s-a retras la Londra, murind la reședința de la Hampstead, la 22 octombrie 1928, la vârsta de 66 de ani[14].

Sir Thomas Mackenzie (1853-1930) a fost un politician și explorator din Noua Zeelandă, originar din Scoția, care a fost, pentru scurt timp, prim-ministru al Noii Zeelande în 1912, iar ulterior a ocupat funcția de înalt comisar neozeelandez la Londra.

Mackenzie s-a născut la 10 martie 1853, în Edinburgh. Familia sa a emigrat în Noua Zeelandă în 1858, când avea patru ani, iar Mackenzie a fost educat la Green Island School și la Stone School din Dunedin. Membru de mai multe ori în Parlamentul din Noua Zeelandă, între anii 1887-1912.

A fost membru al expedițiilor către Pădurea Tautuku (1883), țara sălbatică dintre Milford Sound și Lacul Te Anau (descoperă Cascadele Sutherland) și Munții Matterhorn (descoperă o trecere între Lacul Manapouri și Hall Arm).

În ianuarie 1909 a fost numit ministru al Industriilor și Comerțului, stațiunilor turistice și de sănătate, al conservării peisajelor și al departamentelor forestiere de stat în guvernul Sir Joseph Ward. În mai a devenit ministru al Agriculturii, cu un loc în cabinet. A fost apoi succesiv ministrul vamal, ministrul Educației și postmasterul general. În mai 1912 l-a succedat pe Ward în funcția de prim-ministru și, de asemenea, a ocupat funcția de ministru al Pământurilor. Guvernul condus de el nu a supraviețuit decât până în iulie 1912, când a pierdut un vot de încredere și a fost numit Înalt Comisar pentru Noua Zeelandă în Regatul-Unit. El a ocupat acest rol până în 1920 și a fost delegatul Noii Zeelande la conferințele de pace cu Austria, Bulgaria și Turcia, în 1919, și cu Ungaria (1920). A fost membru al Comisiei Dardanelles și al Imperial War Graves Commission (Commonwealth War Graves Conmmission). În martie 1921 a fost numit membru al Consiliului legislativ din Noua Zeelandă pentru Otago.

Mackenzie a fost numit cavaler comandant al ordinului Sfântului Mihail și Sfântul George (KCMG) în 1916 și promovat Cavaler al Marii Cruci (GCMG), în iunie 1920. În 1923 l-a sprijinit Ernest Valentine Sanderson în înființarea Societății Native pentru Protecția Păsărilor și a fost primul președinte al societății. Mackenzie a murit la 14 februarie 1930, în Dunedin[15].

Reginald Andrew Blankenberg (1876-1960) a fost un diplomat african, născut la 25 decembrie 1876. S-a căsătorit la 10 ianuarie 1903, cu Laura Veryan, în Transvaal

[14] Bastian Peter, *Andrew Fisher, An Underestimated Man,* University of New South Wales Press, 2009.
[15] *Encyclopedia of New Zealand,* Wellington, Editura A. H. McLintock, Published by R.E. Owen, 1966.

https://biblioteca-digitala.ro

(Africa de Sud).

Între anii 1918-1921 a deținut funcția de director de afaceri în Înaltul Comisariat al Uniunii Sud-Africane din Londra. Ca atare, el a reprezentat Uniunea Africii de Sud și i s-a permis să semneze o serie de tratate de drept internațional, de exemplu, la 4 iunie 1920, la Trianon. Din 1928 până în 1938, Blankenberg a condus consiliul de administrație al companiei miniere de aur Randfontein Estates (Witwatersrand) Limited. Moare la 11 iulie 1960, la vârsta de 83 de ani[16].

Étienne-Alexandre Millerand (1859-1943) a fost un jurist, publicist, om politic şi de stat francez, deputat radical (1885, 1889), în mai multe rânduri ministru: Comerţ şi Industrie (1899-1902); Lucrări Publice (1909-1910); Război (1912-1913; 1914-1915), preşedinte al Consiliului de Miniştri (20 ianuarie – 23 septembrie 1920), preşedinte al Republicii Franceze (23 septembrie 1920 – 11 iunie 1924) și senator de Orne (1925-1940). S-a născut la 10 februarie 1859, la Paris. Millerand s-a căsătorit cu Jeanne Le Vayer, la 26 octombrie 1898.

A fost un socialist din convingere, care a colaborat la legiferarea drepturilor muncitorești de odihnă prin stabilirea orelor de muncă. A fost liderul Grupului Socialist Independent şi a editat revista „La Petite République“, până în 1896. După Primul Război Mondial a fost desemnat comisar general la Strasbourg însărcinat cu administrarea provinciilor Alsacia şi Lorena. A contribuit la adoptarea mai multor legi cu caracter social (legea privind 10 ore de muncă pentru muncitori; legea privind accidentele de muncă; legea privind pensionarea muncitorilor). A restabilit Ambasada Franţei pe lângă Sfântul Scaun (martie 1920). A prezidat, în mai multe rânduri, şedinţele Consiliului Suprem consacrate reglementării conflictului greco-turc (1921). Millerand a prezidat ședința de la Trianon (1920) și a semnat Tratatul, în calitatea de Președinte al Consiliului și de Ministru al Afacerilor Străine al Franței. Lângă el se aflau reprezentanţii SUA, Marii Britanii, Italiei, Japoniei, Canadei, Greciei şi Poloniei.

Cu o lună de zile înaintea semnării tratatului, la 6 mai 1920, Millerand a fost nevoit să răspundă repetatelor demersuri ale delegației Ungariei: „Voința populației a fost exprimată în zilele lui octombrie și noiembrie 1918, când dubla monarhie se prăbușea și populațiile îndelung oprimate se uneau cu frații lor italieni, români, iugoslavi sau cehoslovaci. Evenimentele care au avut loc de atunci încoace constituie tot atâtea mărturii ale sentimentelor naționalităților altădată supuse Coroanei Sfântului Ștefan. Măsurile tardive întreprinse de către guvernul ungar pentru a satisface nevoile de autonomie ale naționalităților nu dau speranțe, ele nu schimbă cu nimic realitatea istorică esențială; este știut că, de-a lungul anilor, toate eforturile politicii ungare au fost făcute pentru a înăbuși vocea minorităților entice”[17].

În anul 1924, Millerand a fost constrâns să-și dea demisia înainte de sfârșitul mandatului, sub acuzația de partizanat în favoarea dreptei. În 1929, a participat la Conferința de la Spa, privind problema reparaţiilor. Şi-a reluat activitatea de avocat în faţa instanţelor jurisdicţionale franceze şi internaţionale. În anul 1921 a primit Legiunea

[16] https://de.wikipedia.org/wiki/Reginald_Andrew_Blankenberg

[17] *Trianon 4 iunie 1920 un act de justiție pentru România – documente*, ediție întocmită C. M. Lungu și I. Grigorie, Iași, Editura Tipo Moldova, 2017.

https://biblioteca-digitala.ro

de Onoare în grad de Mare Cruce. La 14 iulie 1922, Millerand a scăpat cu viață dintr-o tentativă de asasinat pusă la cale de un tânăr anarhist francez, Gustave Bouvet. Președintele Millerand a decedat la 7 aprilie 1943, la vârsta de 84 de ani[18].

Frédéric François-Marsal (1874-1958) a fost un politician francez din a treia republică. S-a născut la Paris, la 16 martie 1874. Provenind dintr-o familie din Lorena, a fost destinat unei cariere militare și a intrat în școala militară Saint-Cyr la 20 de ani, în 1894, unde a fost sergent-maior și bursier, prima promoție de infanterie. Sublocotenent în 1896 cu batalionul 29 de vânători de munte. A părăsit armata în 1905 și a intrat în sistemul bancar. Mobilizat la 2 august 1914 în funcția de căpitan, a devenit comandant, apoi locotenent-colonel, după ce a trecut la Marele Cartier General al lui Joffre în 1915, la sediul Castelnau în 1917 și a fost, în același an, atașat la cabinetul Clemenceau până la sfârșitul războiului ca șef al departamentului de studii financiare și economice. Membru al Federației Republicane, a scris în 1919 la „Ecoul Parisului“, sub pseudonimul Custos, conducând o campanie viguroasă de opoziție la guvernare.

A ocupat pentru scurt timp funcția de prim-ministru, în anul 1924. Datorită funcției de prim-ministru, el a mai servit câteva zile în calitate de președinte interimar al Republicii Franceze între demisia lui Alexandre Millerand și alegerea lui Gaston Doumergue. A fost căsătorit cu Louise Joséphine Marie. A făcut parte din consiliul de administrație al multor companii, activități bancare, imobiliare, metalurgice, coloniale etc. A semnat, în numele Franței, Tratatul cu Ungaria (1920), fiind în funcția de ministru al Finanțelor. A fost ofițer al Legiunii de Onoare și titular al Crucii de Război. A murit la 20 mai 1958, la Gisors (Normandia), la vârsta de 84 de ani[19].

Auguste Paul-Louise-Isaac (1849-1938) a fost un politician francez. Auguste s-a născut 5 septembrie 1849, la Roubaix. S-a alăturat tatălui său în compania de textile „Maison Dognin & Cie”. Prin căsătoria sa la Paris, în 1873, cu Amélie Dognin, nepoata lui Jean-Claude, a devenit dublul moștenitor al companiei. A devenit președinte al Camerei de Comerț din Lyon, vicepreședinte al consiliului de administrație al Société Lyonnaise de Dépôts et de Crédit Industriel și al unui anumit număr de companii. Din 1911, s-a eliberat de toate funcțiile sale în cadrul lui Dognin & Cie și a putut începe o carieră politică. A funcționat ca membru al Camerei Deputaților, reprezentând cetățenii din Rhône (1919-1924). A fost membru al departamentului Rhône și ministru al Comerțului și Industriei (1920-1921). Din această funcție, Isaac a atacat industria modei franceze pentru „indecența” ei în timpul unui congres anti-pornografie de la Lyon, în 1922. Tot ca ministru în guvern a reprezentat țara sa în tratatul de pace de la Paris. Auguste Paul-Louise-Isaac a decedat la 23 martie 1938, la Lyon (Rhône), la 88 ani[20].

Jules-Martin Cambon (1845-1935) a fost un diplomat francez care a jucat un rol important în negocierile de pace dintre Statele Unite și Spania (1898) și a influențat formarea politicii franceze față de Germania în deceniul premergător Primului Război Mondial. Cambon s-a născut la 5 aprilie 1845, a urmat Dreptul și a început cariera de avocat în 1866. A participat la de războiul franco-prusac și a intrat în serviciul public în

[18] *Enciclopedia de istorie universală*, București, Editura ALL Educațional, 2003, p. 891.
[19] Jolly Jean, *Dicționar de parlamentari francezi din 1889 până în 1940*.
[20] *Dictionnaire des parlementaires français (1889-1940)*, sous la direction de Jean Jolly, PUF, 1960.

https://biblioteca-digitala.ro

1871. A fost prefect al departamentului Nord (1882) și al Rhône (1887-1891) și în 1891 a devenit guvernatorul general al Algeriei, unde a ocupat o funcție minoră în 1874.

Cambon a fost nominalizat ambasador francez la Washington D.C. în 1897, iar în această calitate a negociat preliminariile păcii în numele guvernului spaniol după războiul cu Statele Unite. El a îndeplinit funcția de ambasador francez în Statele Unite în timpul războiului din 1898. El a fost un participant activ la negocierile de pace dintre Spania și Statele Unite și contribuitor la acordul final, Tratatul de la Paris din 1898. Rolul său în aceste negocieri a ajutat Spania și Franța să dezvolte un parteneriat politic puternic.

Cambon a fost transferat în 1902 ca ambasador în Spania, iar în 1907 în Germania, Berlin, unde a servit până la izbucnirea Primului Război Mondial în 1914, apoi ca șef al secției politice a Ministerului francez de Externe în timpul războiului. Cambon a crezut în Antanta Cordială cu Marea Britanie și a lucrat pentru consolidarea și consolidarea legăturilor diplomatice cu principalul aliat al Franței. Cambon a acționat în calitate de consilier al premierului francez, Alexandre Ribot, la sfârșitul războiului. În calitate de ambasador în Germania (1907-1914), a semnat tratatul cu Ungaria. În 1928 a publicat ceea ce a devenit un studiu clasic al diplomației, „Le Diplomate“, care a fost tradus în engleză, spaniolă, germană și rusă. Moare la vârsta de 90 de ani, la 19 septembrie 1935, la Vevey (Elveția)[21].

Maurice Paléologue (1859-1944) a fost un diplomat, istoric și eseist francez. A jucat un rol major în intrarea Franței în Primul Război Mondial, când a fost ambassador în Rusia și a sprijinit mobilizarea rusă împotriva Germaniei, care a dus la războiul mondial.

Paléologue s-a născut la Paris, pe 13 ianuarie 1859, ca fiul lui Alexandru Paleologu, un revoluționar român fugit în Franța după ce a încercat să-l asasineze pe prințul Gheorghe Bibescu în timpul mișcării de la 1848. Alexandru a fost unul dintre cei trei copii ilegitimi ai Elisabetei Văcărescu din familia boierilor Văcărescu. El și frații săi au fost adoptați mai târziu de Zoe Văcărescu, mama Elisabetei, care le-a dat copiilor numele ei de fată greacoaică, Paleologu. Numele a devenit Paléologue în ortografia limbii franceze. Relația familiei cu familia imperială bizantină Palaiologos este îndoielnică, deși strămoșii lui Alexandru au susținut-o la sfârșitul secolului al XVII-lea. După absolvirea dreptului, Paléologue a obținut o funcție în Ministerul de Externe francez (1880), secretar de ambasadă la Tanger în Protectoratul Marocului și apoi la Beijing (China) și mai târziu în Italia. Ministru plenipotențiar în 1901, el a reprezentat Franța în Bulgaria (1907-1912) și Rusia imperială (1914-1917). A devenit secretar general al Ministerului de Externe în cabinetul Alexandre Millerand.

Cu puțin timp înainte de izbucnirea Primului Război Mondial, Paléologue a fost numit ambasador la Sankt Petersburg și a păstrat acest post până la Revoluția bolșevică din 1917. Cel mai important și controversat rol al său a venit în iulie 1914. Ura Germania și credea că atunci când a izbucnit războiul, Franța și Rusia trebuie să fie aliați strânși împotriva Germaniei. Demersul său a fost acceptat de președintele francez Raymond Poincaré, care a avut încredere în el. El a promis sprijin necondiționat francez Rusiei în criza desfășurată cu Germania și Austria.

[21] Bahamonde Ángel, *The Navy peace Europe*, Madrid, Editura Group 16, 1997.

https://biblioteca-digitala.ro

Paléologue semnează Tratatul de la Paris, în calitate de Ambasador al Franței și Secretar General al Ministerului Afacerilor Străine, dar este și unul dintre diplomații care a dus tratative cu partea maghiară și înainte și după semnarea documentului. La 25 septembrie, în urma alegerii lui Millerand în funcția de președinte al Republicii, Paléologue și-a dat demisia de la Quai d'Orsay.

Paléologue a publicat eseuri și romane și a scris pentru „Revue des deux mondes". De asemenea, el a scris mai multe lucrări despre istoria Rusiei în urma Primului Război Mondial, care includea un portret intim al ultimei țarine, Alexandra Fyodorovna. Paléologue a fost ales membru al Academiei franceze în 1928. A primit Ordinul Sfântul Alexandru Nevski. A murit în noiembrie 1944, la Paris, la câteva luni după eliberarea orașului[22].

Lelio Bonin Longare (1859-1933) a fost conte, diplomat și politician italian. S-a născut la Montecchio-Precalcino (Vicenza), la 12 iulie 1859, ca fiu al lui Lodovico și al Mariei Nievo. S-a căsătorit cu Anna Bruschi Falgari, la 4 august 1897, la Roma. A absolvit dreptul la Universitatea din Padova la 3 iulie 1880. În 1884, în urma unui concurs, a fost admis în cariera diplomatică, iar la 17 august a fost repartizat la Viena ca ofițer. În 1887 a fost transferat la Paris. În aprilie 1892 a fost trimis la Paris, iar în mai același an a fost numit membru al comisiei pentru examinarea limbilor străine pentru lucrătorii de onoare. A fost ales deputat în legislaturile de la XVIII la XXI pentru colegiul din Marostica, iar la 11 martie 1896 a fost numit subsecretar de stat în Ministerul de Externe. În februarie 1896 a fost numit plenipotențiar la conferința internațională de sănătate de la Veneția, ulterior a devenit președinte al conferinței. La 21 ianuarie 1904 a fost readmis la postul de trimis extraordinar și ministru plenipotențiar de clasa a II-a și a fost trimis la Bruxelles, la 20 mai 1910 a fost trimis la Madrid cu acreditările de ambasador extraordinar și ministru plenipotențiar, iar în anul următor a fost confirmat ca trimis extraordinar și ministru plenipotențiar de clasa I. La 30 decembrie 1914 a fost numit senator. Între 1917 și 1921 a fost ambasador la Paris. Semnează tratatul în calitatea lui de Senator al Regatului și Ambasador al Regelui Italiei la Paris. Moare la 22 decembrie 1933, la Roma, în etate de 74 ani.

Mario Grassi a fost un contra-amiral și diplomat italian**.** Pe Mario Grassi îl găsim la comanda unor vase militare în Primul Război Mondial și diplomat în Franța (încă din anul 1900)[23]. A semnat Tratatul de la Trianon, alături de ambasadorul Lelio Bonin Longare[24].

Keishirō Matsui (1868-1946) a fost un om de stat și diplomat japonez. Matsui s-a născut la 28 martie 1868, în prefectura Osaka. Este absolvent al Facultății de Drept a Universității Imperiale din Tokyo, în anul 1889. A intrat în Ministerul Afacerilor Externe în același an. În 1890, a fost repartizat la ambasada japoneză din Seul (Coreea), iar în

[22] Halfond Irwin, *Maurice Paléologue, the diplomat, the writer, the man and the Third French Republic*, Lanham: University Press of America, 2007, p. 206.

[23] *Calendario generale del regno d'Italia pel 1900,* Ministero dell'interno agenti diplomatici di S. M. IL RE D'Italia, Roma, 1900, p. 9; *Promemoria di Grassi*, Parigi, 22 ottobre 1919, ASE, CPS, p. 196.

[24] Scottà Antonio, *La Conferenza di pace di Parigi fra ieri e domani (1919-1920)*: atti del Convegno Internazionale di studi, Portogruaro-Bibione, 31 maggio – 4 giugno 2000, Soveria Mannelli-Catanzaro, Editura Rubbettino, 2003.

https://biblioteca-digitala.ro

1895 a fost repartizat la ambasada japoneză din Statele Unite. În 1898, a fost promovat în funcția de prim-secretar la Ambasada Japoniei de la Londra, Regatul Unit. În 1902, el a fost rechemat la ambasada Japoniei de la Peking (China), revenind în Japonia în 1913.

În timpul Primului Război Mondial, a fost amabsador extraordinar al M. S. Împăratului Japoniei în Franța și a fost plenipotențiar la Conferința de pace de la Paris din 1919. Anul următor îl regăsim printre semnatarii tratatului cu Ungaria, la Trianon[25].

La finalizarea cu succes a acestei misiuni, i s-a acordat titlul de baron (*danshaku*) în cadrul sistemului rangurilor *kazoku*. El a ocupat funcția de ministru japonez al Afacerilor Externe în perioada 7 ianuarie – 11 iunie 1924, sub administrația Kiyoura Keigo și a fost numit, de asemenea, membru al Camerei Superioare a Dietei Imperiale (*House of Peers-Kizoku*). Ulterior a ocupat funcția de ambasador în Marea Britanie (1925-1928). În 1938, a devenit membru al Consiliului Privat. S-a stins din viață la 4 iunie 1946, la 78 ani.

Jules Van den Heuvel (1854-1926) a fost un politician, ministru, diplomat, lector universitar în drept public și academician belgian. În anii 1915 și 1918, a servit ca reprezentant diplomatic al țării la Vatican.

S-a născut 16 noiembrie 1854, în Gent (Belgia), într-o familie cu venituri modeste. Părinții lui au avut un magazin în care vindeau mărfuri tricotate. Jules a locuit, câțiva ani, la o mătușă, în Bernissart. Nimic nu anunța că va ajunge un mare politician.

Van den Heuvel a urmat cursurile Sint-Barbaracollege, o școală secundară iezuită din Gent, înainte de a se muta în 1873 la Universitatea din Gent, unde a studiat Dreptul. Van den Heuvel a obținut doctorate atât în Drept, cât și în Științe Politice și Administrative. De asemenea, a obținut o bursă substanțială care i-a permis să studieze în străinătate. Și-a continuat studiile la universități din Paris, Berlin și Roma și a putut, de asemenea, să studieze Obstrucționarea justiției în Anglia. În 1879 a fost admis la Baroul din Gent.

În ciuda activității politice în Flandra de Est, a găsit timp să se lanseze într-o carieră academică, devenind în 1883 profesor de drept public la Universitatea Catolică din Louvain. A fost un pionier în predarea dreptului comparat. El și-a construit curând o reputație care a contribuit la numirea sa ca ministru al Justiției extraparlamentare (1899-1907) în guvernul Partidului Catolic condus de Paul de Smet de Naeyer.

Van den Heuvel a fost delegat belgian la cea de-a doua Conferință internațională de pace de la Haga (iunie-octombrie 1907), iar ulterior a rămas un membru activ al instituției politice. El a fost nominalizat ministru de stat în 1908. Câțiva ani mai târziu, în 1914, și împreună cu Paul Hymans și Henri Carton de Wiart, a redactat răspunsul belgian la Ultimatum-ul german care a precedat invazia germană a Belgiei.

La 8 mai 1908, Van den Heuvel a fost ales membru corespondent al Academiei Regale a Belgiei, devenind membru cu drepturi depline la 5 mai 1919. Când războiul a izbucnit în august 1914, el a urmat guvernul când s-a mutat în Antwerp și apoi în exil în Normandia. În 1915, prim-ministrul, Charles de Broqueville, l-a numit ministru Plenipotențiar al țării la Sfântul Scaun, ambasador de facto, post pe care l-a păstrat până în 1918.

[25] Burkman W. Thomas, *Japan and the League of Nations: Empire and World Order, 1914-1938*, Honolulu, Editura University of Hawai'i Press, 2008, 104-112.

https://biblioteca-digitala.ro

După încheierea războiului, Jules Van den Heuvel a participat la Conferința de pace de la Paris, la cererea Ministerului de Externe, și a întocmit lista pagubelor suferite de Belgia. El a prezidat una dintre cele trei secțiuni ale Comisiei de reparații aliate. Cu toate acestea, contribuția sa a fost scurtată, când și-a dat demisia de îndată din îndatoririle politice și din învățământul universitar din motive de sănătate.

Jules Van den Heuvel a fost răsplătit cu Ordinul Coroanei Belgiei, Ordinul Leopold, ordinele Sfântului Grigorie cel Mare, al Sfintei Anna a Rusiei, al Vulturului Roșu. Avea titlul de doctor honoris causa al Universităților din Nancy și Sorbona. Moare în ziua de 22 octombrie 1926, la 72 ani[26].

Paul Louis Adrien Henri Hymans (1865-1941) a fost un politician liberal belgian. A fost al doilea președinte al Ligii Națiunilor și a ocupat din nou funcția de președinte în 1932-1933. S-a născut la 23 martie 1865, ca fiu al scriitorului și istoricului belgian Louis Hymans. A devenit avocat și profesor la Universté Libre de Bruxelles.

A ajuns ministru al Afacerilor Externe (1918-1920 și 1927-1935), ministru al Justiției (1926-1927) și membru al Consiliului de Miniștri (1935-1936). În 1919, împreună cu Charles de Broqueville și Emile Vandervelde, au introdus votul universal pentru toți bărbații și educația obligatorie. Ca ministru de Externe în timpul Marelui Război, Hymans a avut succes în asigurarea promisiunilor din partea Aliaților care se refereau la co-beligeranță. Marea Britanie, Franța și Rusia s-au angajat în Declarația de la Sainte-Adresse, în februarie 1916, ca Belgia să fie inclusă în negocierile de pace, dar independența sa va fi restabilită și că va primi o compensație monetară din partea Germaniei pentru prejudiciul provocat. În momentul războiului, Hymans a primit, de asemenea, promisiuni majore de susținere de ajutor din partea Statelor Unite, cu aprobarea președintelui Wilson.

La Conferința de Pace de la Paris din 1919, Belgia a fost printre primele state care au primit despăgubiri de război din partea Germaniei. Hymans a fost purtătorul de cuvânt al țărilor mici la Paris și a devenit președintele primei adunări a noii Ligi a Națiunilor. Hymans a ajutat la formarea uniunii vamale a Belgiei și Luxemburgului (Uniunea Economică Belgia-Luxemburg) în 1921 și a jucat un rol principal în negocierea Planului Dawes în 1924. În 1928, a semnat Pactul Kellogg-Briand pentru Belgia. El a fost protestant și francmason și membru al lojei *Les Amis Philanthropes* din Marele Orient al Belgiei la Bruxelles. Paul Hymans a murit la 8 martie 1941, la Nisa, la 75 ani[27].

Édouard Gustave Marie Rolin-Jaequemyns (1863-1936) a fost un baron, jurist, profesor, diplomat și om politic belgian. S-a născut la 23 ianuarie 1863, la Gent. Édouard este fiul celebrului jurist Gustave Rolin-Jaequemyns și al lui Emilie. A studiat științele umaniste în orașul său natal și la Paris, precum și științele naturale și juridice la Universitățile din Gand și Bruxelles. Și-a luat doctoratul la Gent în 1884 și s-a stabilit inițial în orașul natal ca avocat. Între anii 1890-1904 a fost redactor-șef la „Revue de droit international et de législation comparé”.

A fost căsătorit cu Amélie Demeure (1863-1923) și au avut șase copii.

[26] *Biographie coloniale belge/Belgische koloniale biografie*, Bruxelles, Académie Royale, 1958, p. 421-424.

[27] Robert Fenaux, *Paul Hymans – Un homme, un temps – 1865-1941*. Préface de Maurice Bourquin, Bruxelles, Editura Office de Publicité S. C., 1945, p. 507;

https://biblioteca-digitala.ro

Din 1891 a fost membru al Institutului de Drept Internațional (ajuns în funcția de președinte). Din 1891 până în 1894 a fost trezorierul institutului, în 1923 a prezidat cea de-a 31-a sesiune, iar în 1936 a 40-a ședință a institutului, care a avut loc la Bruxelles.

Deși a fost un politician de orientare liberală, a acceptat portofoliile Ministerelor de Interne și al Sănătății Publice în guvernul Poullet-Vandervelde (iunie 1925 – mai 1926).

În domeniul diplomatic, Rolin-Jaequemyns a lucrat, printre altele, în calitate de Consul general al Thailandei (Siam) în Belgia. Din 1928 până în 1930 a lucrat ca membru al Curții permanente de arbitraj de la Haga, iar ulterior din 1931 până la moartea sa în 1936, ca judecător la Curtea Internațională de Justiție Permanentă.

În calitatea de Secretar general și ministru Plenipotențiar a semnat Tratatul de la Versailles (1919-1920). A fost membru în „Commission sur la responsabilité des auteurs de la guerre et sur l'application des peines”. Între 1928 și 1930 a fost și membru al delegațiilor belgiene la reuniunile Ligii Națiunilor. Din 1920 până în 1925 a fost înalt comisar pentru țara de origine a Comitetului Interaliat pentru Renania (Comisia Renania), care a existat între 1920 și 1930 și după Primul Război Mondial, cel al Franței, Belgiei, Marii Britanii și teritoriilor ocupate de SUA în Renania. Membru al Înaltului Consiliu pentru Congo. A fost Judecător la Curtea Permanentă de Justiție Internațională (1931-1936). Édouard Rolin-Jaequemyns a murit la Bruxelles, la 11 iulie 1936, la vârsta de 73 ani[28].

Vi Kyuin Wellington Koo (1888-1985) a fost un om politic și de stat chinez, diplomat, ambasador în Franța, Marea Britanie și Statele Unite. A participat la fondarea Ligii Națiunilor și a Națiunilor Unite și a stat ca judecător la Curtea Internațională de Justiție de la Haga din 1957 până în 1967. Între octombrie 1926 și iunie 1927, în timp ce a funcționat ca ministru al Afacerilor Externe, Koo a ocupat pe scurt funcțiile de concurent în funcția de premier și interimar de președinte al Republicii din China. Koo a fost primul și singurul șef al statului chinez cunoscut prin utilizarea publică a unui nume occidental. În timp ce președinția sa a fost scurtă, prin cei 97 de ani, este omul cu cea mai lungă viaţă care a condus China.

S-a născut la Shanghai, la 28 ianuarie 1888. A urmat Universitatea Saint John's, Shanghai și Columbia University, unde a fost membru al Societății literare Philolexiene. În 1912 a primit doctoratul în dreptul internațional și diplomația din Columbia.

Koo s-a întors în China în 1912 pentru a servi noua Republică Chineză în calitate de secretar englez al președintelui Yuan Shikai. În 1915, Koo este numit ambasador în Statele Unite și Cuba. În 1919, a fost membru al delegației chineze la Conferința de Pace de la Paris. A cerut ca Japonia să returneze Chinei provincia Shandong. El a cerut, de asemenea, să pună capăt instituțiilor imperialiste, cum ar fi extraterritorialitatea, controalele tarifare, gărzile legale și reținerea închirierii. Puterile occidentale au refuzat pretențiile sale și, în consecință, delegația chineză a fost singura națiune care nu a semnat Tratatul de la Versailles.

Koo a fost, de asemenea, implicat în formarea Ligii Națiunilor ca prim reprezentant al Chinei în Liga nou formată. Din 1922, Koo a ocupat succesiv funcțiile de ministru de Externe și ministru al Finanțelor. El a fost de două ori în funcția de premier, în 1924 și în

[28] Genin Vincent, *Rolin-Jaequemyns,* în „Nouvelle Biographie Nationale”, Bruxelles, Académie Royale des Sciences, des Lettres et des Beaux-arts de Belgique, vol. 14, 2018, p. 241-243.

https://biblioteca-digitala.ro

1926 în timpul unei perioade de haos la Beijing. Koo a ocupat funcția de premier din 1 octombrie 1926 și a acționat competitiv în funcția de președinte interimar. El a ocupat funcția de premier din ianuarie până în iunie 1927, când Zhang a organizat un guvern militar și Koo și-a dat demisia. Mai târziu, a reprezentat China la Liga Națiunilor pentru a protesta împotriva invaziei japoneze din Manchuria. A fost ambasador în Franța în perioada 1936-1940, până când Franța a fost ocupată de Germania. După aceea, a fost ambassador la Curtea din St. James până în 1946. În 1945, Koo a fost unul dintre delegații fondatori ai Națiunilor Unite. Ulterior a devenit ambasadorul chinez în Statele Unite și s-a concentrat pe menținerea alianței dintre Republica Chineză și Statele Unite.

Wellington Koo s-a retras din serviciul diplomatic chinez în 1956 și în același an a devenit judecător al Curții Internaționale de Justiție de la Haga și a ocupat funcția de vicepreședinte al Curții în ultimii trei ani ai mandatului său. În 1967, s-a retras și s-a mutat în New York, unde a trăit până la moartea sa, la 14 noiembrie 1985 (97 ani)[29].

Dr. Alfred Sao Ke Sze (1877-1958) a fost un important politician și diplomat chinez în perioada cea mai agitată din istoria Chinei moderne. Sao-ke Sze s-a născut pe 10 aprilie 1877. În 1892 s-a mutat la Washington împreună cu tatăl său, care era atașatul legației chineze în SUA. Sze a absolvit Liceul Central în 1897. A devenit primul student chinez care a absolvit Universitatea Cornell în 1901. S-a întors în China în octombrie 1902 pentru a lucra pentru guvernul de la Beijing.

Sao-ke Sze a servit succesiv în Ministerul Poștelor și Comunicațiilor, al guvernului provincial Jilin și în Ministerul Afacerilor Externe. În 1905 a făcut parte din delegația chineză care a vizitat o serie de țări pentru a studia constituționalismul. În 1908-1910, Sze a lucrat la Jilin, timp în care s-a ocupat de repercusiunile tentativei de asasinat a lui Itō Hirobumi. În 1911 a fost numit ministru al Statelor Unite, Spaniei și Peru, dar izbucnirea Revoluției Xinhai și răsturnarea guvernului Qing au anulat plecarea sa în misiune.

Sze a ocupat funcția de ministru al Transporturilor și Comunicațiilor și ministru al Finanțelor în Republica Chineză. În perioada 1914-1920 a fost ministrul Chinei în Regatul Unit, iar în 1919 a făcut parte din delegația chineză la Conferința de pace de la Paris. Se află pe lista Tratatului de Pace cu Ungaria, de la Trianon (1920).

Dr. Sao Ke Sze, împreună cu ministrul de externe W.W. Yen, C.T. Wang și Wellington Koo, au făcut parte dintr-o delegație chineză care a călătorit în Statele Unite în toamna anului 1921 pentru a negocia cu SUA să impună o limitare a armamentelor Japoniei și să atenueze tensiunile din activitățile expansioniste agresive ale Japoniei din Shantung.

În perioada 1921-1929, Sze a fost șeful legației chineze în SUA, reprezentând guvernul de la Beijing pentru a obține sprijinul SUA împotriva agresiunii japoneze în nordul Chinei. În ianuarie 1923, președintele Li Yuan l-a numit ministru de Externe. În noiembrie 1928, Sze a fost numit din nou ministru în Marea Britanie și delegat la Societatea Națiunilor.

În 1931, a fost din nou ministru de externe, dar a refuzat această funcție. La acea vreme, el reprezenta activ Republica Chineză la Liga Națiunilor, denunțând agresiunile militare japoneze din Manciuria și cerând intervenția Ligii.

În ianuarie 1933, a fost numit încă o dată ministru în Statele Unite. Și-a prezentat acreditările în februarie 1933. În iulie 1935, după ce Statele Unite și Republica Chineză

[29] Clements Jonathan, *Wellington Koo: China*, Londra, Editura Haus Publishing, 2008.

https://biblioteca-digitala.ro

au convenit să-și ridice misiunile diplomatice de la legații la ambasade, Sze a devenit primul ambasador chinez în Statele Unite (până în 1937).

Dr. Sze a fost membru fondator al Băncii Mondiale și a fost membru al Consiliului consultativ al Băncii Mondiale din 1947 până în 1950. Dr. Sze a murit la 3 ianuarie 1958, la vârsta de 80 de ani[30].

Rafael Martínez Ortiz (1859-1931) a fost un medic, jurnalist, om politic și diplomat cubanez. S-a născut 17 iunie 1859, în Santa Clara (Cuba). A urmat școala primară și liceul din orașul natal. Și-a obținut doctoratul în Medicină și Chirurgie la Barcelona. S-a întors în Cuba și a exercitat profesia de medic în Santa Clara, în timpul războiului din 1895. A condus ziarele din orașul natal și a colaborat în presă. Profesor la Institutul Liceului Santa Clara (1900). Reprezentant ales la Cameră 1902. Ajunge Secretar la Ministerul Agriculturii, Comerțului și Muncii (1910) și la Ministerul Finanțelor (1911-1912). În 1912 a plecat în Franța ca ministru al Cubei și a făcut parte din delegația cubaneză la semnarea Tratatului de la Versailles.

Director general al Consiliului Național de Apărare din 1917, a călătorit din nou în Europa ca delegat al Cubei la Societatea Națiunilor. A fost ministru al Republicii Cuba la Paris până în 1926. Secretar de stat din 1926 până în 1930 în guvernul lui Gerardo Machado. În 1931 s-a întors în Franța ca ministru al Cubei la Paris.

Martínez Ortiz a fost membru al Academiei de Istorie Cubaneze și a altor instituții științifice. S-a remarcat ca un politician cu reale calități de orator. A publicat lucrări despre jurisprudență, cum ar fi discursul său pronunțat în sesiunea Camerei Reprezentanților din 30 iunie 1905, asupra proiectului de lege al Companiei Cubaneze de Căi Ferate și textul legii aprobate de Cameră (1905) și Discursul la proiectul de lege al loteriei (1909). Rafael Martínez Ortiz a murit 9 iulie 1931, după o afecțiune hepatică, la vârsta de 72 ani[31].

Athos Romanos (1858-1940) a fost un politician și diplomat grec originar din Lixouri, Cefalonia. A ocupat funcția de ministru al Afacerilor Externe în mai multe rânduri. S-a născut la Trieste, în anul 1858, ca fiu al negustorului Ioan Romanos și al Emilei Homer, originară din Smyrna. A fost căsătorit cu Maria (sau Marika) Valianos, fiica armatorului și binefăcătorului național Andrea Valianos. A fost doctor în filozofie și drept la Universitățile din Heidelberg și Geneva. A urmat cariera diplomatică de la o vârstă fragedă (26 ani). În decembrie 1887 a fost promovat secretar secund la Consulatul General de la Salonic. Un an mai târziu a fost transferat la oficiul consular la Ambasadei Greciei la Constantinopol, unde a rămas până în 1890, când s-a întors la Atena, în departamentul central al Ministerului Afacerilor Externe[32].

A fost ales membru al Macaralei în 1895 cu partidul lui Charilaos Trikoupis, a fost reales în 1899 și la alegerile din 1902 cu partidul lui Georgios Theotokis. A ocupat funcția

[30] Steil Benn, *The Battle of Bretton Woods*: *John Maynard Keynes*, *Harry Dexter White*, *and the Making of a New World Order*, Editura Princeton University Press, 2013, p. 367;

[31] *Diccionario de la literatura cubana*, Instituto de Literatura y Lingüística de la Academia de Ciencias de Cuba Publicación, Alicante, Biblioteca Virtual Miguel de Cervantes, 1999.

[32] Tselika Valentine, *Arhivele Athos Romanos* (în lb. greacă), în Revista Asociației „Prietenii Muzeului Benaki", B, 2008, p. 8-11, https://www.filoibenaki.gr/

https://biblioteca-digitala.ro

de ministru de Externe în perioada 1899-1901, în guvernul lui Theotokis (1899) și pentru a doua oară în guvernul Theotokis, din decembrie 1903. În timpul mandatului său, Grecia a luat parte la Conferința de la Haga din 1899. Ulterior s-a alăturat guvernului de apărare națională al lui Eleftherios Venizelos. El a revenit în corpul diplomatic în 1908, văzând fezabilitatea alianței Greciei cu forțele Antantei și a servit ca ambasador al Greciei la Paris și a co-semnat, cu Venizelos, Tratatul de la Sévres. A semnat Tratatul de la Trianon, în calitate de Trimis extraordinar și Ministru plenipotențiar al Regelui Elenilor la Paris. În 1929 a fost ales membru al Senatului. El a reprezentat Grecia la înmormântarea regelui Edward al VII-lea, în 1910. În anii 1935-1936 a ajutat la împăcarea republicanului Venizelos cu regele George al II-lea[33].

Carlos A. Villanueva (1865-1925) a fost om politic, diplomat și istoric. S-a născut la 9 ianuarie 1865, în Valencia (Venezuela). A studiat la Facultatea de Litere și de Științe la Caracas și la Paris. A venit la Paris în anul 1889, în delegația țării sale la Expoziția Universală. A urmat studii la Școala de Mine din Paris. A intrat în cariera diplomatică, îndeplinind succesiv, funcțiile de consul general la Bruxelles și Londra, secretar al Legației de la Berlin și Paris, însărcinat cu afaceri externe al Republicii Nicaragua în Franța, delegat plenipotențiar al țării sale la Conferința de Pace de la Trianon (1920) și delegat în prima adunare a Societății Națiunilor. Villanueva a fost un pasionat de studierea istoriei Americii. A fost membru al mai multor societăți științifice: membru corespondent al Academiei Regale Spaniole de Istorie. Franța, țara de adopție, i-a oferit Crucea Legiunii de Onoare în grad de ofițer și Medalia „Reconnaissance française". A murit la 7 octombrie 1925, la vârsta de 60 ani[34].

Dr. Raúl Artur Amador (1874-1934) este un diplomat panamez. Este fiul lui Amador Guerrero, primul președinte contituțional al Republicii Panama, între anii 1904-1908, și Mariei Ossa Escobar. Raúl a studiat medicina la Facultatea de Medicină a Universității Columbia din New York, unde a servit Panama în calitate de consul, în anii 1907-1909. A fost căsătorit cu Jenny Smith. În 1920 a fost însărcinat de țara sa să participe la semnarea Tratatului cu Ungaria la Paris (1920). A servit, cu distincție, ca asistent-chirurg în Armata Statelor Unite, făcând parte din mica trupă de pionieri în campania eroică împotriva febrei galbene, mai întâi în Cuba, apoi la Fort Revere din Massachusetts. Și-a stabilit reședința la Paris, unde s-a recăsătorit, cu Marthe Lenoir. A murit la 29 martie 1934, la 60 ani[35].

Eustachy Kajetan Sapieha (1881-1963) a fost un nobil polonez, prinț al familiei Sapieha, politician, ministru de Afaceri Externe polonez și deputat în parlamentul polonez (*Sejm*). S-a născut la 2 august 1881, la Biłka Szlachecka, în Imperiul Austro-Ungar. A studiat silvicultura la Universitatea din Zürich și apoi a obținut o diplomă de inginer (1900-2004). A fost un activist conservator din Kresy și a lucrat cu Consiliul de Regență instalat din Germania și Józef Piłsudski în timpul Primului Război Mondial. În 1917 a

[33] Dalby Andrew, *Eleftherios Venizelos: Greece*, Londra, Editura Haus Publishing, 2010, https://books.google.ro/

[34] Rivet Paul, *Journal de la Société des américanistes*, vol. 18 (1926), p. 345-347.

[35] Guardia Mónica, *Raúl Amador, hijo predilecto y testigo de lujo de la separación,* în „La Estrella de Panamá", 19 II 1917.

https://biblioteca-digitala.ro

negociat fără succes cu Comitetul Național Polonez. Dezamăgit de politica de stânga a lui Piłsudski, a fost printre organizatorii loviturii de stat eșuate din 1919. În timpul războiului polono-sovietic, a servit în cavalerie. La 16 iunie 1919, Sapieha a fost delegat ca ambasador al Poloniei în Regatul Unit. La 4 iunie 1920, el și Erazm Piltz, reprezentând guvernul polonez, au semnat la Paris Tratatul de la Trianon.

În 1920, a fost ales de premierul Władysław Grabski pentru a fi ministrul Afacerilor Externe. Deși a negociat cu succes mai multe acorduri cu puterile occidentale, s-a confruntat cu situația delicată a plebiscitelor din Silezia Superioară. În 1928-1929 a fost deputat în *Sejm* din Blocul nepartizan pentru cooperare cu guvernul. După invazia sovietică a Poloniei în 1939, a fost arestat de sovietici și închis în închisoarea din Lubyanka. După Acordul Sikorski-Mayski, s-a alăturat armatei lui Anders. În 1941 a călătorit în Kenya. În urma războiului nu a mai revenit în Polonia comunistă și a rămas la Nairobi. În 1956 a fost distins cu Ordinul Vulturului Alb de către guvernul polonez în exil. A murit la 20 februarie 1963, la Nairobi (Kenya), la vârsta de 81 ani[36].

Erazm Piltz (1851-1929) a fost un politician, diplomat și publicist polonez. După recâștigarea independenței a fost în serviciul diplomatic al celei de-a doua Republici Poloneze, în calitate de parlamentar în Regatul Sârbilor, Croaților și Slovenilor și în Cehoslovacia.

S-a născut la 3 august 1851**,** la Varșovia. În 1878, a fondat revista „Nowiny" la Varșovia, la care a fost redactor, în același timp a colaborat cu ziarul informativ și politic conservator „Word". Erazm Piltz a fost unul dintre liderii acestui partid. În Sankt Petersburg, în 1887, a preluat librăria poloneză de la soacra sa, Bronisława Rymowiczowa, soția unui medic local. Împreună cu Włodzimierz Spasowicz, a fondat săptămânalul „Kraj", a publicat și publicații istorice și filozofice, precum și cărți pentru copii. La izbucnirea Primului Război Mondial, a fost membru al Dumei, unde în martie 1917 au fost formate Comisia de lichidare pentru Regatul Poloniei și Consiliul de Unire Inter-Partid, condus de Dmowski, Zamoyski și Piltz. S-a apropiat politic de Democrația Națională.

Co-fondator al Agenției Poloneze Centrale din Lausanne, pe care a gestionat-o din 1915. Cu sprijinul lui Sienkiewicz și Paderewski, a contribuit la publicarea în 1916 a unui manual enciclopedic despre Polonia, care apărea sub titlul „Mică enciclopedie poloneză" și era destinat politicienilor și diplomaților Antantei. Inițiatorul creării din 9 ianuarie 1915 a Comitetului General pentru Asistența Victimelor de Război din Polonia și apoi membru al Consiliului său.

Membru al Comitetului Național Polonez din 1917, delegat al KNP în guvernul francez din 1918. El a fost un expert care s-a ocupat de problemele politice și diplomatice ale delegației poloneze la Conferința de Pace de la Paris din 1919. Din 16 aprilie 1919, a fost delegat al guvernului polonez pe lângă guvernul francez. În anii 1919-1920, a fost numit adjunct extraordinar și ministru la Belgrad. Din octombrie 1920 până în aprilie 1921, este directorul departamentului politic al Ministerului Afacerilor Externe, din 6 aprilie până în 19 mai 1921, ministrul de Afaceri Externe. La 1 iulie 1921, a devenit șeful misiunii poloneze la

[36] Polonsky Antony, *Politics in Independent Poland, 1921-1939: The Crisis of Constitutional Government*, New York, Editura Oxford University Press, 1972, p. 231, 235, 238.

https://biblioteca-digitala.ro

Praga. S-a întors la sediul Ministerului Afacerilor Externe la 31 decembrie 1922 și s-a retras în august 1924. A murit pe 26 decembrie 1929, la 78 ani[37].

Alfonso Augusto da Costa (1871-1937) a fost un avocat, profesor și politician republican portughez. S-a născut la 6 martie 1871, în Seia (Portugalia).

Costa a fost liderul Partidului Republican Portughez și a fost una dintre figurile majore ale primei republici portugheze. A fost deputat republican în Camera Deputaților în ultimii ani ai monarhiei. După proclamarea republicii, a fost ministru al Justiției în timpul guvernului provizoriu de scurtă durată al lui Teófilo Braga, care a durat între 5 octombrie 1910 și 3 septembrie 1911. În această perioadă, Costa a semnat legile controversate care i-au expulzat pe iezuiți din Portugalia, au desființat toate ordinele religioase și au stabilit separarea bisericii de stat. Aceste lucruri l-au făcut un simbol al anticlericalismului din Prima Republică. De asemenea, el a contribuit la trecerea multor legi progresiste, precum cele referitoare la divorț, relații de familie, registrul civil al căsătoriei, închirieri de proprietăți, reorganizare judiciară, accidente industriale și cenzura presei.

El a ocupat funcția de prim-ministru al Portugaliei de trei ori. Prima dată, el a fost chemat de președintele Manuel de Arriaga pentru a forma un guvern, în calitate de lider al Partidului Democrat Republican (1913-1914). El a revenit la putere, în calitate de prim-ministru și ministru al Finanțelor (1915-1916).

După o mai mare instabilitate politică, Costa a fost din nou prim-ministru, din 25 aprilie 1917 până la 8 decembrie 1917, într-un guvern de unitate națională poreclit Uniunea Sacră, pentru a sprijini intrarea Portugaliei în Primul Război Mondial. După lovitura de stat militară a lui Sidónio Pais în decembrie 1917, Costa s-a exilat la Paris și, deși s-a întors uneori pe scurt în Portugalia, nu a mai trăit niciodată acolo, chiar și după asasinarea lui Pais în 1918.

După încheierea războiului, Costa a condus delegația portugheză la Conferința de Pace de la Paris din 12 martie 1919 și a semnat, în numele Portugaliei, Tratatul de la Versailles și Trianon. El a fost reprezentantul portughez la prima adunare a Ligii Națiunilor.

La 10 iulie 1919 a fost distins cu Marea Cruce a Ordinului Militar al Turnului și al Sabiei, al Valorii, Loialității și Meritului. Costa a primit invitații pentru a conduce din nou guvernul, dar a refuzat întotdeauna. După lovitura de stat din 28 mai, s-a opus puternic dictaturii militare; el s-a opus în egală măsură administrației civile de dreapta a lui Salazar. A murit la Paris, la 11 mai 1937[38].

João Pinheiro Chagas (1863-1925) a fost un jurnalist, scriitor și politician portughez, fondator al „Asociației Jurnaliștilor și Scriitorilor din Porto“. S-a născut la Rio de Janeiro (Brazilia), la 1 septembrie 1863, ca fiu al lui João Pinheiro Chagas și al Mariei Amélia Rosa Pereira, un cuplu de emigranți portughezi liberali.

Studiile le-a făcut în Lisabona, apoi a plecat la Porto, unde, dedicându-se jurnalismului, a intrat în 1883 în redacția ziarului „O Primeiro de Janeiro”. Chagas a mai

[37] Lerski J. George, *Historical Dictionary of Poland, 966-1945,* Connecticut, Editura Greenwood Press, Westport, 1996, p. 438.

[38] Ribeiro de Meneses Filipe, *Afonso Costa: Portugal,* Londra, Editura Haus Publishing, 2010.

https://biblioteca-digitala.ro

fost redactor la „Correiro do Norte”, „O Tempo” și „O Dia”. După ce a devenit republican, a fondat și „Republica Portuguesa” și a fost directorul „O País” (1898).

Reacția guvernului monarhist la ultimatumul britanic din ianuarie 1890, care a obligat Portugalia să renunțe la pretențiile sale extravagante asupra teritoriilor care se află între Angola portugheză și Mozambicul portughez, l-a făcut un republican aprig și unul dintre cei mai fervenți jurnaliști și propagandiști anti-monarhie din Portugalia. Condamnat la patru ani de închisoare, a fost deportat în Angola. De acolo a plecat la Paris, de unde a călătorit la Porto în februarie 1892. Aici a trăit ascuns timp de opt luni până a fost arestat din nou.

După proclamarea republicii, la 5 octombrie 1910, a fost numit ministru plenipotențiar al Republicii Portugheze la Paris și, în anul următor, după încheierea mandatului guvernului provizoriu, a fost ales să conducă primul guvern constituțional al primei republici portugheze. A fost la putere doar două luni, în perioada 4 septembrie – 13 noiembrie 1911. Acesta a fost un preludiu trist al instabilității politice a primei republici. La 17 mai 1915, a fost numit din nou prim-ministru, dar nu a preluat funcția. În 1915, în contextul revoltei din acel an, senatorul João José de Freitas a decis să îl elimine pe João Pinheiro Chagas. În Barquinha, în zorii zilei de 17 mai, asupra mașinii în care călătorea Pinheiro și soția sa, s-a tras cu focuri de arme. Un glonț l-a rănit lăsându-l fără un ochi.

João Pinheiro Chagas a primit Marea Cruce a Ordinului Santiago. A rămas diplomat până la pensionare, în anul 1923. A murit la 28 mai 1925, la Estoril (Portugalia), la vârsta de 61 de ani[39].

Nikola P. Pašić (1845-1926) a fost un inginer, om politic și de stat sârb și iugoslav, diplomat, întemeietor și lider al Partidului Radical din Serbia, prim ministru al Serbiei (1891-1892; 1904-1905; 1906-1908; 1909-1911; 1912-1918) și al Regatului Sârbilor, Croaților și Slovenilor (1918; 1921-1924, 1924-1926).

Nikola s-a născut în Zaječar, în Principatul Serbiei. Strămoșii lui au migrat din regiunea Tetovo în secolul al XVI-lea și au fondat satul Zvezdan, lângă Zaječar. Pašić a studiat la gimnaziul din Zaječar, Negotin și Kragujevac. În 1866 s-a înscris la Universitatea din Belgrad, unde a excelat la studii și în 1868 a primit o bursă de stat pentru a urma cursuri de specializare la Școala Politehnică din Zürich. Pašić a absolvit ca inginer, dar, în afară de scurtă participare la construirea căii ferate Viena – Budapesta, el nu a lucrat în acest domeniu. Nikola Pašić s-a căsătorit cu Đurđina Duković, fiica unui bogat comerciant de grâne sârb din Trieste. Din această căsătorie au rezultat trei copii.

Pašić a devenit liderul unei mișcări radicale socialiste și, în 1878, a fost ales membru al Adunării Naționale a Serbiei, chiar înainte de constituirea partidului. În 1880, el a făcut un gest fără precedent pe scena politică a Serbiei, prin formarea unui club al deputaților din opoziție. În cele din urmă, programul unui partid a fost finalizat în ianuarie 1881, Partidul Radical, primul partid sârb organizat în mod sistematic, a fost constituit oficial, iar Pašić a fost ales în unanimitate ca primul președinte al acestuia.

[39] Serrão Joel, *Dicionário popular de História de Portugal*, Porto, Editura Livraria Figueirinhas, vol. II, 1971.

https://biblioteca-digitala.ro

Regele Milan i-a învinovățit pe radicali pentru revoltele din Timoc pe care le-a reprimat în mod dur. Pašić a fost condamnat la moarte în contumacie și abia a reușit să scape de arestare, fugind în Bulgaria (o perioadă a stat și în România). S-a întors abia după abdicarea regelui Milan, în anul 1889.

La 13 octombrie 1889, Nikola Pašić a fost ales președinte al Adunării Naționale, până la 9 ianuarie 1892. De asemenea, a îndeplinit funcția de primar al Belgradului din 11 ianuarie 1890 până în 26 ianuarie 1891. În perioada cât a condus Adunarea Națională a fost votat cel mai mare număr de legi. El a fost reales de două ori ca președinte al Adunării Naționale, 1893-1895 și 1897-1898, și încă o dată ca primar al Belgradului (1897). Nikola Pašić a devenit prim-ministru pentru prima dată în 23 februarie 1891. Cu toate acestea, fostul rege Milan a revenit în Serbia în mai 1890 și a început din nou o campanie împotriva lui Pašić și a radicalilor.

Regatul Sârbilor, Croaților și Slovenilor a fost proclamat oficial pe 1 decembrie 1918 și, fiind prim-ministru al Serbiei la acel moment, Pašić a fost în general considerat de facto prim-ministru al noului stat al slavilor sudici. Acordul politic a fost că Pašić va continua să fie prim-ministru până când va fi format primul guvern al noului stat, dar, ca urmare a îndelungatelor relații tensionate pe care le avea cu Pašić, regentul Alexandru l-a nominalizat pe Stojan Protić pentru a forma guvernul. În consecință, Pašić a demisionat la 20 decembrie 1918. În ciuda faptului că a fost înlăturat din guvern, Nikola Pašić era cel mai experimentat politician iugoslav și a fost principalul negociator al noului stat la Conferința de Pace de la Paris din 1919. Se regăsește printre semnatarii Tratatului cu Ungaria de la Trinaon.

Partidul Radical s-a plasat pe locul al doilea în alegerile organizate la 28 noiembrie 1920, având doar un loc de deputat mai puțin decât Partidul Democrat Iugoslav (obținând 91 și, respectiv, 92 din cele 419 locuri). Cu toate acestea, Pašić a reușit să formeze o coaliție și a devenit din nou prim-ministru la 1 ianuarie 1921. A fost distins cu Ordinul Vulturului Alb (*Orła Białego*) de către guvernul polonez. S-a stins din viață la 10 decembrie 1926, la Belgrad, în urma unui atac de cord, la vârsta de 80 ani[40].

Ante Trumbić (1864-1938) a fost un avocat, politician și diplomat croat. Ante s-a născut la 17 mai 1864, în portul dalmatic Split al coroanei austro-ungare și a studiat dreptul la Zagreb, Viena și Graz (cu doctorat în 1890). A fost avocat și apoi, din 1905, primar al orașului Split. Trumbić a militat pentru reformele moderate în provinciile slave austro-ungare, care includeau unirea Dalmației cu Croația-Slavonia. Interesul pentru politica naționalistă l-a făcut să fie ales în dieta Dalmatiei în 1895 și în Parlamentul austriac, în 1897.

După asasinarea la Sarajevo a arhiducelui Franz Ferdinand și invazia Serbiei de către Austria-Ungaria, Trumbić a devenit liderul naționalist iugoslav important în timpul Primului Război Mondial și a condus Comitetul iugoslav care a făcut lobby pe lângă Aliați pentru a sprijini crearea unei Iugoslavii independente. Trumbić a negociat cu premierul sârb Nikola Pašić pentru ca Regatul Serbiei să sprijine crearea unui stat iugoslav, subiect inclus în Declarația de la Corfu din 20 iulie 1917, care a pledat pentru

[40] *European Powers in the First World War: An Encyclopedia*, Editată de Tucker Spencer, Garland Publishing, Inc. New York & London, 1996.

https://biblioteca-digitala.ro

crearea unui stat unit al sârbilor, croaților și slovenilor, care să fie condus de Casa Sârbă de Karađorđević.

În 1918 a devenit ministru de Externe în primul guvern al Regatului Sârbilor, Croaților și Slovenilor. Alături de Pašić a condus delegația iugoslavă la conferința de la Versailles. Trumbić a trebuit să reprezinte preocupările iugoslave în fața ambițiilor teritoriale italiene din Dalmația. Animozitatea personală față de omologul său sârb, precum și preocupările cu privire la mașinațiile politice din Belgrad au creat tensiune în cadrul delegației. Cu toate acestea, tensiunile au fost atenuate pe fondul ameninţării reprezentate de cererile teritoriale belicoase din Italia. Prin cooperare și diplomație iscusită, Trumbić și Pašić au reușit să păstreze cea mai mare parte a Dalmației[41].

Demisionând din funcția de ministru de Externe în noiembrie 1920, Trumbić a fost ales inițial ca independent în 1921. În ciuda sprijinului său pentru o Iugoslavie unită, Trumbić s-a opus Constituției din 1921, deoarece credea că era prea centralizată și permitea hegemonia sârbă asupra Iugoslaviei. A fost unul dintre cei 35 de reprezentanți care au votat împotriva constituției pe fondul unui boicot larg al Adunării Naționale de către partidele de opoziție. Trumbić a devenit constant deziluzionat de guvernul iugoslav, pe care l-a văzut dominat de sârbi. El a fost ales pentru ultima oară la alegerile din 1927 pe lista blocului croat reprezentând Zagreb.

În 1929, în speranța de a pune capăt disputelor în curs de desfășurare dintre reprezentanții sârbi și croați din regat, regele Alexandru al Iugoslaviei pentru prima dată de la crearea statului, a interzis partidele naționale politice și a preluat puterea executivă. El a redenumit țara Iugoslavia și a abrogat Constituția pentru a stabili o dictatură regală. Trumbić s-a retras la Zagreb. Acţiunea regelui a combătut toate reformele gândite de Trumbić. În noiembrie 1932, Trumbić a editat „Punctele de la Zagreb”, o serie de cereri formulate de coaliția țărănist-democrată pentru combaterea hegemoniei sârbe.

Odată cu arestarea liderului Partidului Țărănesc Croat, Vladko Maček, în aprilie 1933, Trumbić și Josip Predavec au devenit liderii partidului. Cu asasinarea lui Predavec la 14 iulie, Trumbić a fost, de fapt, șeful partidului în absența lui Maček.

Ulterior, Trumbić a regretat dezintegrarea Austro-Ungariei, fiindcă statul slavilor de sud pe care l-a ajutat să se creeze s-a dovedit incapabil de reformele sale prevăzute[42]. S-a stins la 17 noiembrie 1938 la Zagreb, în Regatul Iugoslaviei, la 74 ani[43].

Ivan Žolger (1867-1925) a fost un jurist, professor universitar, cercetător, diplomat, om politic și de stat sloven, ministru fără portofoliu în guvernul executiv al Monarhiei austro-ungare. Ivan s-a născut pe 22 octombrie 1867 în orașul Devina, lângă Slovenska Bistrica, în Austria-Ungaria. A urmat școala gimnazială din Slovenska Bistrica și liceul la Maribor. A studiat dreptul la Graz și la Paris. Din februarie 1894 a fost stagiar

[41] Djokić Dejan, *Nikola Pašić and Ante Trumbić. The Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes*, Londra, Haus Publishing, 2010.

[42] Boban Ljubo, *Contributions to the biography of Ante Trumbić during the Sixth of January regime (1929-1935)*, în „Historijski zbornik” (Historical Anthology), nr. 21-22, 1968-1969, p. 1-74.

[43] Tucker Spencer, *Encyclopedia of World War I: A Political, Social, and Military History,* Santa Barbara, California – USA, Editura ABC-CLIO, 2005, p. 1189.

https://biblioteca-digitala.ro

în administrația politică pentru Stiria la sediul regional din Ptuj și la deputatul imperial din Graz și consilier ministerial (1911), apoi șef de secție (1915).

Aici a înființat și condus un nou departament de drept de stat. Când, în urma declarației din mai, guvernul austriac a dorit să se apropie de popoarele slave de sud din Austria-Ungaria, Žolger a fost numit, ca sloven cu cel mai înalt birou în administrația de stat, la 30 august 1917, membru al guvernului ministerial al lui Ernest Seidler, cu sarcina specială de a redacta un act constituțional reformator în ceea ce privește federalizarea jumătății austriece a monarhiei.

În calitate de ministru, Žolger a fost primul și singurul sloven (inclusiv singurul iugoslav) care a deținut o astfel de poziție în Austria-Ungaria. La biroul Clubului Iugoslav din Parlamentul de la Viena, Žolger a devenit centrul mișcării politice a iugoslavilor, unde au colectat materiale referitoare la slavii de sud din Austria-Ungaria. La cererea sa, a fost creată o comisie imperială specială pentru a investiga violența împotriva slovenilor în timpul războiului.

La 6 mai 1918, a demisionat din funcția ministerială din cauza influenței sale excesive asupra orașului și a contradicțiilor personale cu Seidler. A devenit reprezentant la Conferința de pace de la Paris.

În noiembrie 1918 s-a întors în Slovenia și și-a oferit serviciile Guvernului național; acesta din urmă l-a numit președinte al consiliului de administrație la departamentul de Afaceri Interne la 10 noiembrie. El a depus un proiect pentru Constituția și administrația provizorie a Sloveniei. Constituția lui Žolger a fost aprobată, aproape neschimbată, pe 14 noiembrie cu Ordin al întregului guvern privind administrarea tranzitorie pe teritoriul Guvernului Național din Ljubljana.

Vicepremierul SHS (Srba, Hrvata i Slovensca), Anton Korosec, l-a numit pe Žolger drept principalul reprezentant sloven în cadrul Conferinței de Pace de la Paris, dar s-a lovit de rezistența unor delegați opozanți (în special italieni). El a fost, de asemenea, un reprezentant al Regatului SHS la prima Adunare a Societății Națiunilor din Geneva (noiembrie-decembrie 1920). Încă din 31 august 1919, a fost numit profesor titular al Facultății de Drept nou înființată din Ljubljana și președinte al Comitetului Național de Cercetare Științifică. Angajamentul diplomatic și profesia i-au adus calitatea de membru al Tribunalului de la Haga. Și-a donat biblioteca Facultății de Drept din Ljubljana și Bibliotecii de Studii din Maribor.

A primit numeroase decorații: Crucea de Cavaler a Ordinului austriac Francis Joseph (1904), Ordinul Coroanei de fier a III-a austriece (1910), Ordinul Vulturului Alb sârb III (1912) Cavaler al Ordinului Leopold austriac (1912), Mare ofițer bulgar a Crucii pentru Meritul Civil. A murit la 16 mai 1925, în Lassnitzhöhe, lângă Nestelbach (Austria), la 57 ani, și a fost înmormântat la Viena[44].

Prince Charoon/Charún (1875-1928), pe numele original Charunsakdi Kridakara, a fost un politician și diplomat din Thailanda (Siam). S-a născut la 2 iulie 1875 și a fost fiul cel mai mare al prințului Nares și nepotul regelui Mongkut. A fost elev al celebrei Școli Harrow din Londra. S-a căsătorit cu Prung Prung și apoi cu prințesa Dibavarna din

[44] Otte G. Thomas, *An Historian in Peace and War: The Diaries of Harold Temperley*, Editată de T.G. Otte, Londra, Editura Routledge, 2016.

https://biblioteca-digitala.ro

Chiangmai. A devenit ministru și apoi a îmbrățișat cariera de diplomat. Charún a fost locotenent în Thailanda, Madrid și Paris. A fost ambassador al Thailandei la Paris (din 1913), trimis extraordinar și ministru plenipotențiar al Regelui Siamului (Thailanda) la Conferința Păcii de la Paris și reprezentant la Liga Națiunilor (1920), de unde a fost chemat în țară în 1927. La un an după aceasta a decedat (5 octombrie 1928)[45].

Edvard Beneš (1884-1948) a fost un profesor universitar, om politic și de stat ceh. Edvard s-a născut la 28 mai 1884, în localitatea Kožlany din regiunea Plzeň (Austro-Ungaria), fiind al zecelea copil din familia unui fermier. A urmat liceul din cartierul praghez Vinohrady și a terminat studiile la Universitatea Carolină din Praga (1912), unde a studiat filosofia. A continuat studiile la Paris, la Sorbona și la *École Libre des Sciences Politiques*. A absolvit la Dijon, unde a obținut doctoratul în drept în 1908. Apoi, el a predat timp de trei ani la Academia de Comerț din Praga și, din 1912, a devenit profesor de sociologie la Universitatea Carolină. Între anii 1916-1918 a fost secretarul Consiliul național de la Paris și ministrul de Interne în guvernul provizioriu cehoslovac, din 1918 până în 1935 ministru de Externe al Cehoslovaciei, iar între 1920-1925 și 1929-1935 membru al Parlamentului. Din poziția de ministru de Externe a fost creatorul Micii Antante (cu Iugoslavia și România) și a participat la ședințele Înțelegerii Balcanice. El a reprezentat Cehoslovacia în discuțiile pentru elaborarea Tratatului de la Versailles și a semnat, la Trianon, tratatul cu Ungaria. Împreună cu Nicolae Titulescu a căutat să avertizeze și să obțină sprijinul democrațiilor occidentale împotriva politicii revizioniste promovate de țările fasciste. În 1921 era profesor și prim-ministru, în același timp. A fost membru al Ligii consiliului national între 1923-1927 și presedintele comitetului din 1927-1935. În timpul celui de-Al Doilea Război Mondial, a fost președintele țării, din exil (1939-1945). După război se va întoarce în Cehoslovacia ca președinte. Alături de Tomáš Masaryk, a fost fondator al Cehoslovaciei moderne. A primit numeroase decorații: Ordinul Leului Alb, Crucea de Război 1918 (1919), Ordinul Sfântul Sava (1920), Ordinul Coroana României (1921), Ordinul Coroana Italiei (1921), Ordinul Leopold în grad de mare colan, Ordinul Steaua Karađorđevićilor, Marea Cruce a Legiunii de Onoare. Este membru de onoare al Academiei Române (1934).

Beneš s-a stins din viață la vila lui din Sezimovo Ústi (Cehoslovacia), în ziua de 3 septembrie 1948 (64 ani)[46].

Štefan Osuský (1889-1973) a fost un avocat, diplomat, om politic și profesor universitar din Slovacia. S-a născut la 31 martie 1889, în Brezová pod Bradlom, regiunea Nyitra din Regatul Ungariei (Slovacia). În 1902 și-a început studiile la liceul luteran în Bratislava. În 1906, a plecat în Statele Unite. În Springfield și Chicago, Osuský și-a urmat studiile de teologie, științe naturale și drept, primind o diplomă de doctorat în 1916. Imediat după sosirea sa în Statele Unite, a început să lucreze activ în organizații de expatriați, la început în Asociația Națională Cehă, mai târziu în Liga Slovacă din SUA. În 1915 a înființat ziarele „Cuvântul slovac" și „Săptămâna slovacă". În 1916, Osuský a devenit vicepreședintele Ligii Slovace, care la rândul său l-a trimis în Europa pentru a

[45] Dalby Andrew, *Prince Charoon et al: South East Asia,* Londra, Editura London Haus, 2010, p. 98-120.
[46] *Enciclopedia…*, p. 301.

https://biblioteca-digitala.ro

negocia cooperarea cu rezistența străină Ceho-Slovacă. Sarcina sa a fost să asigure acceptarea principiilor Acordului de la Cleveland.

La Paris a început să coopereze cu Consiliul Național Cehoslovac, al cărui obiectiv era dizolvarea Austro-Ungariei și crearea unui nou stat pentru cehi și slovaci. Între 1917 și 1918, Osuský a lucrat ca director al unei agenții de presă ceho-slovacă din Geneva. Între 8-10 aprilie 1918 la Roma a fost reprezentant al slovacilor la „Congresul națiunilor asuprite din Austro-Ungaria”. În 1918 a ajutat la organizarea legiunilor cehoslovace în Italia.

După crearea Cehoslovaciei, a început să lucreze în serviciile diplomatice ale noii republici. Din octombrie 1918 a ocupat postul de reprezentant diplomatic al țării în Regatul Unit. În calitate de secretar general al unei delegații cehoslovace în 1919-1920, a participat la Conferința de pace de la Paris. La 4 iunie 1920, în Marele Trianon, ca trimis extraordinar și plenipotențiar al Cehoslovaciei, a semnat Tratatul cu Ungaria. Ulterior, el și-a amintit: „Nu voi uita niciodată de un lucru. Când mi-am semnat numele sub tratatul purtând numele Trianon, în iunie 1920, am fost pe deplin conștient de faptul că semnam pentru sfârșitul națiunii slovace în Regatul Ungariei, în urma jertfelor de sânge, a suferinței și sărăciei națiunii mele”[47].

El a contribuit semnificativ la funcționarea Ligii Națiunilor nou formate; între 1921 și 1932 a lucrat la Comisia de reparații, reprezentând nu numai Cehoslovacia, ci și Polonia, Iugoslavia, România și Grecia. Din 1922 a fost președintele Comisiei de Supraveghere – funcție pe care a deținut-o timp de 14 ani. De asemenea, a activat în cadrul Comisiei de Delimitare, însărcinată cu stabilirea de noi frontiere în Europa.

Din 1921, Osuský a fost ambasador în Franța, contribuind semnificativ la dezvoltarea relațiilor cehoslovaco-franceze, o piatră de temelie a securității internaționale a ČSR. A rămas la acest post până la începutul războiului. A semnat un acord privind restabilirea armatei cehoslovace în Franța cu premierul francez Daladier (1939). În martie 1942, Beneš l-a îndepărtat din toate funcțiile și Osuský s-a retras de pe scena activă. A predat istoria diplomației și relațiile internaționale la Oxford. În primăvara anului 1945, Osuský a plecat în Statele Unite, devenind profesor la Universitatea Colgate din Hamilton, New York. După instaurarea comunismului, în 1948, a activat în Consiliul Cehoslovaciei Libere. A lucrat și ca jurnalist-politolog. În activitatea sa a acordat o atenție deosebită istoriei și prezenței politicii cehoslovac în relațiile internaționale. A murit la Herndon (Virginia), la 27 septembrie 1973 (la 64 ani).

Ágost Vitéz Benárd (1880-1968) a fost un medic, politician creștin-socialist și diplomat. S-a născut pe 3 ianuarie 1880, la Budapesta. Tatăl său a fost un consilier ministerial, care a primit titlul nobiliar de „Szilvágyi” și stema ungară de la regele maghiar Francisc Iosif. Ágost a studiat medicina la Piaristia, după aceea funcționând ca medic internist și chirurg. A fost medic militar pe frontul de luptă din Primul Război Mondial, cu gradul de colonel de infanterie.

S-a implicat în diverse mișcări politice de dreapta. Când regele Carol a fost silit de comuniști să renunțe la tron și s-a proclamat Republica Sovietică Maghiară, Benárd a fost capturat a doua zi și condamnat la moarte. El a scăpat de execuție și s-a alăturat forțelor

[47] Slavomír Michálek, *Diplomat Štefan Osuský (1889-1973)*, Bratislava, Editura Veda, 1999.

https://biblioteca-digitala.ro

locale contrarevoluționare maghiare de la Viena, dar în același timp a început să se înarmeze împotriva comuniștilor de acolo, în Austria.

Lucrând ca medic șef la Fondul de asigurări de muncă din sectorul I și oferind îngrijiri gratuite pacienților săraci a fost cuprins de socialism. A devenit membru al mișcării socialiste creștine din Buda, iar după prăbușirea Republicii Sovietice a fost numit director al Fondului de asigurări pentru muncă, iar după formarea guvernului husar a devenit secretar administrativ la Ministerul Muncii și Ocrotirii Sociale al Ungariei; ministru în același minister, în guvernele Simonyi-Semadam și Pál Teleki.

Între 1920 și 1922 a fost membru al Adunării Naționale KNEP, iar la alegerile Adunării Naționale din 1922, a fost pe listă cu programul Taberei de unități creștine.

Cel mai semnificativ act politic a fost semnarea Tratatului de Pace de la Trianon în numele guvernului ce reprezenta Ungaria la 4 iunie 1920, în calitate de ministru al Muncii și Ocrotirii Sociale, însoțit de Alfred Drasche-Lázár. La cea de-a zecea aniversare de la semnarea păcii, în 1930, Benárd a rememorat acel moment: „Am fost întâmpinați în tăcere tăcută și ne-am ocupat locul în mijlocul adunării generale. Președintele Millerand a anunțat semnarea tratatului de pace de către delegații maghiari. Maestrul de ceremonii întâi a venit la mine și mi-a cerut să semnez pacea: – Prenez place, Excellence! – Merci beaucoup, monsieur!, am răspuns, în timp ce am refuzat politicos penele care mi-au fost înmânate și, aproape fără să privesc, am semnat tratatul de pace cu un stilou moale ruginit găsit pe masa hotelului și adus cu mine, apoi am pus sigiliul de pe inelul de familie. Apoi am lăsat stiloul pe masă. Prin tot comportamentul meu, am vrut să arăt că nu acordam nicio importanță semnăturii pe care am fost forțați să o semnăm, că nu era un act solemn, ci unul personal și în primul rând, nu al națiunii mele și, prin urmare, un act neobligatoriu umilitor pentru mine. Mi se pare imposibil ca o singură persoană maghiară să fie legată de această semnătură”[48].

După semnarea Tratatului de Pace, Benárd a rămas membru al Cabinetului Teleki până la prăbușirea acestuia. După ce nu a mai fost invitat să intre în guvernul Bethlen, Benárd a devenit redactorul șef al ziarului de dreapta „Nép”. În 1924 s-a retras din partidul Wolff, care a susținut guvernul, deoarece credea că guvernul și-a pierdut bazele socialiste creștine. Odată cu formarea guvernului lui Gyula Gömbös, a revenit în politica de partid și s-a alăturat Partidului Național de Unitate, unde a avut merite în activitatea organizațiilor de la Buda. Între 1935 și 1939 a reprezentat circumscripția Veszprém în Parlament, în culorile partidului său. După izbucnirea Celui de-al Doilea Război Mondial, s-a retras din viața politică. Benárd a murit la 22 iunie 1968, la Balatonkenese, la vârsta de 88 ani[49].

Alfred Thordai Drasche-Lázár (1875-1949) este un scriitor, politician și diplomat maghiar. S-a născut la 15 iunie 1875, în Dorog, înt-o familie de industriași. Din 1900 a lucrat ca raportor de prim-ministru. În 1904 a trecut examenul de diplomă la Ministerul Afacerilor Externe. După câtiva ani de muncă în Ministerul Finanțelor și apoi în biroul

[48] Németh Györg, *Mentő ötletek. Ki volt Benárd Ágoston, a trianoni békeszerződés aláírója?*, în „Magyar Nemzet”, LXXI. évf. 154. szám /2008. június 7/30.

[49] *Révai nagy lexikona. Az ismeretek enciklopédiája*, XIX, Budapesta, 1926, p. 858-859.

https://biblioteca-digitala.ro

prim-ministrului, a devenit șef al Biroului prim-ministrului, din 1913, iar din 1914 a preluat și biroul de presă unde a ajuns șef cenzor[50].

În iunie 1920, a fost numit ambasador extraordinar şi ministru responsabil. A semnat Tratatul de pace de la Trianon pe 4 iunie[51]. Și-a continuat cariera diplomatică până în 1922. Din 1930 a fost președinte al Companiei de Turism IBUSZ, iar din 1932 a fost director al sindicatului ziarelor de la Budapesta. Ca scriitor, Drasche-Lázár a apărut în mai multe reviste naționale (Magyar Hírlap, Pester Lloyd etc.), iar în 1917 a obținut un succes cu romanul său „Testul de foc”. A scris mai multe piese de teatru, care au fost jucate de teatrele din Budapesta și Bratislava. A emigrat în 1944, în Meyerhofen (Austria), unde a și murit, la 28 august 1949 (la 74 ani)[52].

Tratatele din 1919-1920 confirmau noile raporturi de forţe din Europa[53] şi desemnau o nouă hartă politică a bătrânului continent, care corespundea mai bine decât în trecut repartizării naţionalităţilor şi revendicărilor identitare ale popoarelor, dar nu aduceau nici o soluţie la profunda zdruncinare a structurilor – economice, sociale, politice, instituţionale – pe care războiul le provocase sau le accelerase[54].

Prin semnarea Tratatului de la Trianon, de la 4 iunie 1920, Marele act de autodeterminare de la 1 Decembrie 1918 s-a impus opiniei publice internaţionale şi reprezentanţilor Puterilor Aliate şi Asociate ca un drept istoric inalienabil al naţiunii române. Cei care au fost în Palatul Trianon în acea zi de 4 iunie 1920 și au semnat Tratatul au rămas în istorie. În istorie au rămas și cei doi delegați care au reprezentat Ungaria cu această misiune ingrată pentru compatrioții lor.

Pentru unguri, Tratatul de la Trianon este considerat și astăzi, de mulți, echivalentul Bătăliei de la Mohács (29 august 1526), când forțele Regatului Ungariei, conduse de arhiepiscopul Pál Tomori și de regele Ludovic al II-lea, au fost învinse de armatele superioare numeric ale Imperiului Otoman, conduse de sultanul Suleiman Magnificul. Victoria otomanilor a dus la dispariția regatului medieval maghiar de pe harta Europei.

[50] Tamás László Vizi, *Egy elfeledett magyar diplomata, Drasche-Lázár Alfréd,* în „In A felfedezés tudománya”, Győr, 2013, p. 1-9.

[51] Győri Szabó Róbert, *Magyarország 20. századi külpolitikája. Felsőoktatási jegyzet,* Mirabal Oktatási és Szolgáltató Bt. Budapest, 2010, p. 35.

[52] Lajos Kovács, *Megkésve (és) felejtésre ítélve Drasche-Lázár Alfréd, a romantika megcsalt unokája,* p. http://www.jamk.hu/ujforras/990216.htm

[53] Gaillard Jean-Michel, Rowley Anthony, *Istoria continentului european de la 1850 până la sfârşitul secolului al XX-lea*, Bucureşti, Editura Cartier, 2000.

[54] Berstein Serge, Milza Pierre, *Istoria Europei*, vol. V: *Secolul XX (din 1919 până în zilele noastre)*, Iaşi, Institutul European, 1998, p. 10.

https://biblioteca-digitala.ro

LISTA SEMNATARILOR, AŞA CUM APARE ÎN TRATATUL DE PACE ÎNTRE PUTERILE ALIATE ŞI ASOCIATE ŞI UNGARIA, 4 IUNIE 1920 (TRIANON)[55]

1. HUGH GAMPBELL WALLACE, Ambasador extraordinar și plenipotențiar SUA la Paris;

2. Contele Edward-George VILLIERS, Ambasador al Angliei la Paris;

3. George Halsey PERLEY, K. C. M. G., Înalt Comisar pentru Canada în Regatul-Unit;

4. Andrew FISHER, Înalt Comisar pentru Australia în Regatul-Unit;

5. Thomas MACKENZIE, Înalt Comisar pentru Noua Zeelandă în Regatul-Unit;

6. Reginald Andrew BLANKENBERG, Înalt Comisar pentru Uniunea Sud-Africană în Regatul-Unit;

7. Alexandre MILLERAND, Președinte al Consiliului, Ministru al Afacerilor Străine;

8. Frédéric FRANÇOIS-MARSAL, Ministrul Finanțelor;

9. Auguste PAUL-LOUIS-ISAAC, Ministrul Comerțului și Industriei;

10. Jules CAMBON, Ambasador al Franței;

11. Georges MAURICE PALEOLOGUE, Ambasador al Franței, Secretar Gen. Min. Afaceri Străine;

12. Contele Lelio Bonin LONGARE, Senator al Regatului, Ambasador al Regelui Italiei la Paris;

13. Contra Amiralul MARIO GRASSI, Delegat al Regelui Italiei la Paris;

14. Keishirō Matsui, Amabsador extraordinar și plenipotențiar al M. S. Împăratului Japoniei la Paris;

15. Jules van den HEUVEL, Trimis extraordinar şi Ministru plenipotențiar, Ministru de Stat;

16. Rolin JACQUEMYNS, Membru al Institutului de drept int. privat, Secretarul gen. al Belgiei;

17. Vi Kyuin Wellington KOO, plenipotențiar al Republicii China;

18. Dr. Alfred Sao-ke Sze, ministrul Chinei în Anglia;

19. Dr. Rafael Martinez ORTIZ, Trimis extraordinar și Ministru plenipotențiar al Republicii Cubane la Paris;

20. Athos ROMANOS, Trimis extraordinar și Ministru plenipotențiar al Regelui Elenilor la Paris;

21. Carlos A. VILLANUEVA, Însărcinat cu Afaceri al Republicei Nicaragua la Paris;

22. Raul A. AMADOR, Însărcinat cu Afaceri al Republicei Panama la Paris;

23. Principele Eustache SAPIEHA, Trimis extraordinar și Min. plenipotențiar al Poloniei la Londra;

24. Erasme PITZ, Trimis extraordinar și Ministru plenipotențiar al Republicei Poloneze la Praga;

[55] "Monitorul Oficial" și Imprimeria Statului, Imprimeria Națională, 21 septembrie 1920. ANIC, *Fond Parlament*, dos. 1898.

https://biblioteca-digitala.ro

25. Dr. Afonso Augusto da COSTA, fost Președinte al Consiliului de Miniștri; trimis extraordinar și Ministru plenipotențiar al Republicei Portugheze la Paris;

26. Joào CHAGAS, Trimis extraordinar și Ministru plenipotențiar al Republicei Portugheze la Paris;

27. Dr. Ioan CANTACUZINO, Ministru de Stat al Regelui României;

28. Nicolae TITULESCU, fost Ministru, Secretar de Stat;

29. NIKOLA P. PAŠIĆ, fost Președinte al Consiliului de Miniștri;

30. Ante TRUMBIĆ, Ministru al Afacerilor Străine;

31. Ivan ŽOLGER, Doctor în drept;

32. Principele CHAROON, Trimis extraordinar și Min. plenipotențiar al Regelui Siamului la Paris;

33. Edvard BENEŠ, Ministru al Afacerilor Străine;

34. Štefan OSUSKÝ, Trimis extraordinar și Ministru plenipotențiar al Republicii Ceho-Slovace la Londra;

35. Gaston de BÉNARD, Ministrul Muncei și ocrotirei sociale al Ungariei;

36. Alfred Drasche-Lázár de THORDA, Trimis extraordinar și Ministru plenipotențiar al Ungariei.

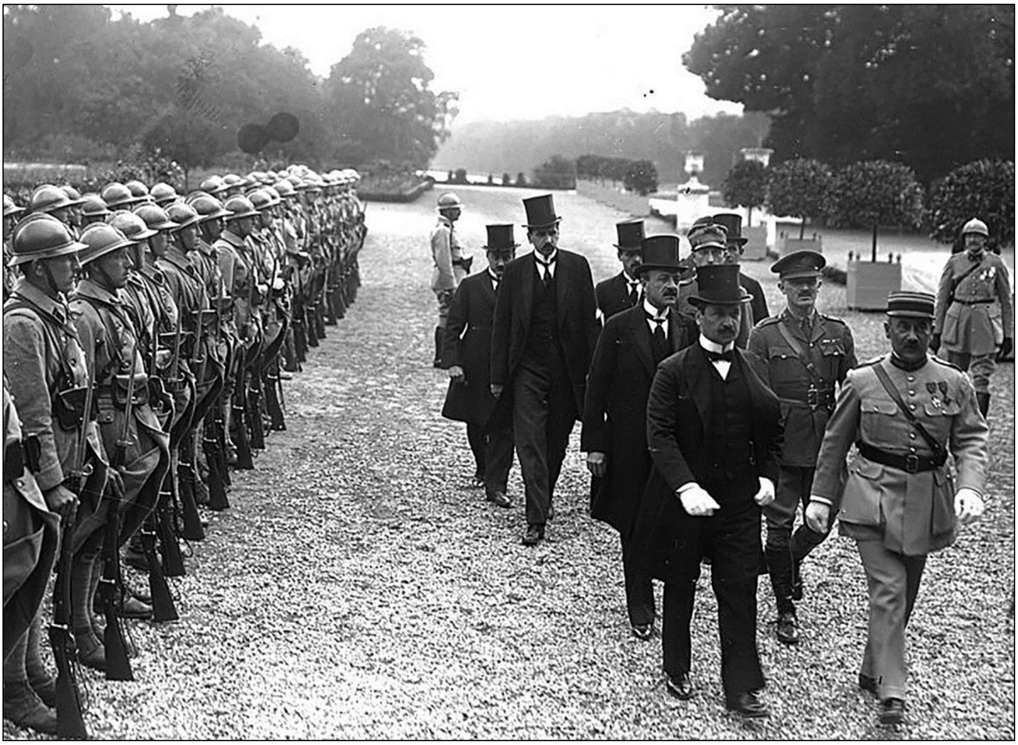

Delegații maghiari Ágost Benárd și Alfréd Drasche-Lázár sosesc la Palatul Trianon de la Versailles (4 iunie 1920).

https://biblioteca-digitala.ro

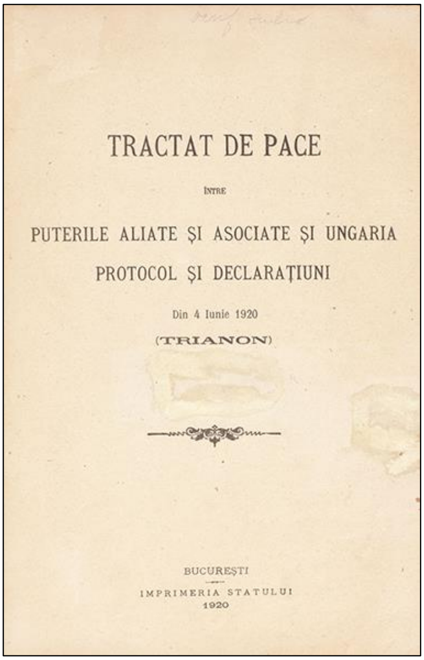
TRACTAT DE PACE

ÎNTRE

PUTERILE ALIATE ŞI ASOCIATE ŞI UNGARIA

PROTOCOL ŞI DECLARAŢIUNI

Din 4 Iunie 1920

(TRIANON)

BUCUREŞTI

IMPRIMERIA STATULUI

1920

Tratatul de pace între puterile aliate şi asociate şi Ungaria. Protocol şi declaraţiuni, din 4 iunie 1920 (Trianon) – document în limba română.

Delegații țărilor semnatare ale Tratatului de Pace cu Ungaria, reuniți în sala Cotelle a Marelui Trianon, Paris (4 iunie 1920).

https://biblioteca-digitala.ro

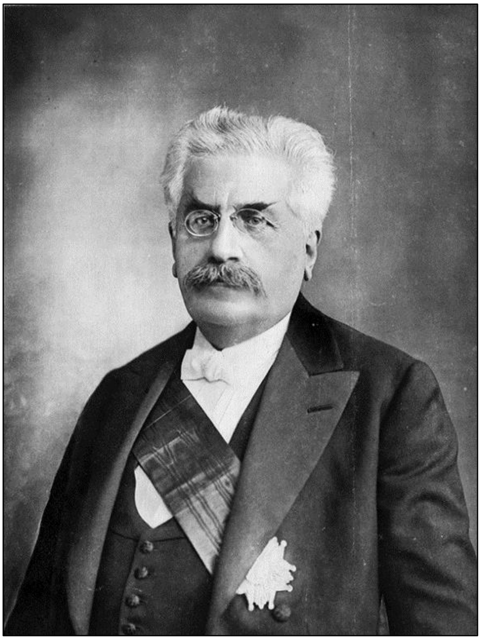

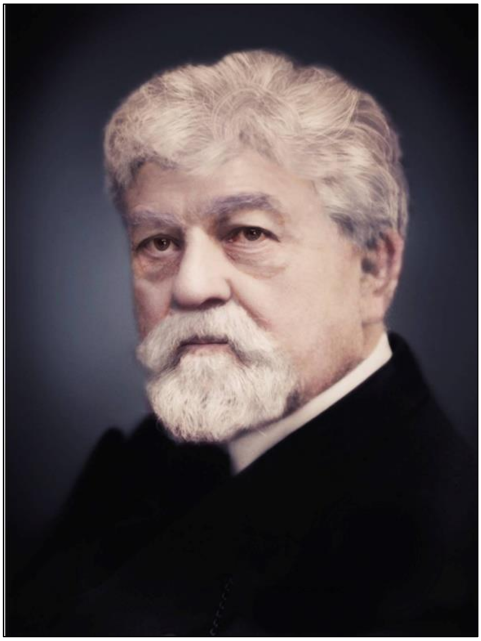

Étienne-Alexandre Millerand (1859-1943) – președintele Conferinței de Pace de la Trianon.

Dr. Ioan Cantacuzino (1863-1934) – președintele delegației române la Trianon.

Nicolae Titulescu (1882-1941), co-semnatar al Tratatului de Pace cu Ungaria.

https://biblioteca-digitala.ro

Delegaţia maghiară la Conferinţa de Pace de la Paris.

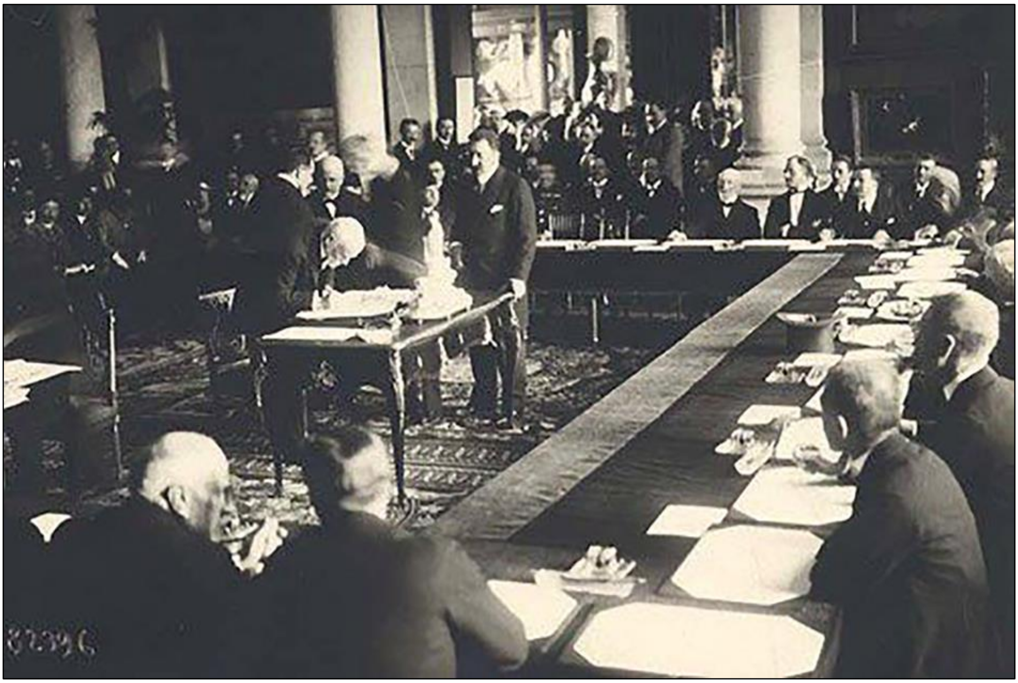

Hugh Wallace semnează Tratatul de Pace cu Ungaria la Palatul Trianon.

https://biblioteca-digitala.ro

Ágost Vitéz Benárd (1880-1968) – delegatul Ungariei pentru semnarea Tratatului.

Alfred Thordai Drasche-Lázár (1875-1949) – delegatul Ungariei pentru semnarea Tratatului.

Plecarea delegaţiei maghiare de la Palatul Marele Trianon.

https://biblioteca-digitala.ro

TRATATUL DE LA TRIANON – REPERE ISTORICE

Ilie Gorjan

Unul dintre evenimentele, cu un larg răsunet internațional, desfășurat la sfârșitul Primului Război Mondial, a fost Conferința de Pace de la Paris, începută la 18 ianuarie 1919, având ca obiectiv rezolvarea problemelor economico-financiare și politice rezultate din război, precum și elaborarea și semnarea tratatelor de pace între statele învingătoare și cele învinse. La Conferință, al cărei președinte a fost desemnat Georges Clemenceau, delegatul Franței, ca țară gazdă, au participat 27 de state, inclusiv România, a cărei delegație a fost condusă de Ion I.C. Brătianu, prim-ministrul țării[1].

Organismele Conferinței au fost „Consiliul celor Zece”, format din șefii de stat și de guvern și din miniștrii de externe ai SUA, Franței, Marii Britanii, Italiei și Japoniei, și „Consiliul celor Cinci”, în care au intrat numai șefii de stat și de guvern ai Puterilor Aliate și Asociate, dar cele mai importante probleme au fost rezolvate în cadrul „Consiliului celor Patru” format din Georges Clemenceau (premierul Franței), Lloyd George (premierul Marii Britanii), Woodrow Wilson (președintele SUA) și Vittorio Emannuele Orlando (premierul Italiei). În componența delegației României au intrat, alături de Brătianu, ministrul plenipotențiar N. Mișu, ministrul transilvănean Vaida-Voievod și miniștrii plenipotențiari Victor Antonescu și Diamandy[2].

Activitatea delegației României la această Conferință s-a desfășurat într-o atmosferă nefavorabilă, determinată în mod deosebit de Tratatul de pace încheiat de Alexandru Marghiloman, la 24 aprilie 1919, cu Puterile Centrale, din cauza căruia România nu a fost tratată ca o țară aliată, ci ca o țară neutră. Totodată, delegația română a constatat că România nu era reprezentată în multe comisii ce urmau să dezbată probleme ce o interesau în mod direct și, de asemenea, unele chestiuni care o interesau în cel mai înalt grad au fost discutate și soluționate fără participarea sa[3]. Serioase greutăți a întâmpinat delegația României și în ceea ce privește semnarea Tratatului de pace cu Austria, din cauză că în tratat se prevedea dreptul Puterilor Aliate și Asociate de a decide măsurile pe care le vor crede necesare pentru a ocroti drepturile și interesele minorităților naționale din România și, de asemenea, din cauză că proiectul Tratatului impunea României plata unei importante părți a datoriei de stat a fostei monarhii austro-ungare,

[1] Florin Constantiniu, *O istorie sinceră a poporului român,* Editura Univers Enciclopedic, București, 1997, p. 308-310.

[2] Constantin Kirițescu, *Istoria războiului pentru întregirea României,* vol. II, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1989, p. 474.

[3] Mircea Mușat, Ion Ardeleanu, *De la statul geto-dac la statul român unitar,* Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1983, p. 666- 667.

https://biblioteca-digitala.ro

precum și alte sarcini financiare, sub pretextul sporurilor teritoriale pe care le obținuse[4].

Până la urmă, în ciuda șicanelor întâmpinate, delegația României, care a suferit serioase modificări în componență în timpul Conferinței, a semnat Tratatele de pace cu:

- Germania, la Versailles, la 28 iunie 1919;
- Austria, la Saint-Germain, la 10 septembrie 1919;
- Bulgaria, la Neuilly, la 27 noiembrie 1919;
- Ungaria, la Trianon, la 4 iunie 1920;
- Imperiul Otoman, la Sévres, la 10 august 1920.

Tratatul de la Trianon, semnat din partea României de Nicolae Titulescu și doctorul Ioan Cantacuzino, a desființat și de drept statul milenar al Ungariei, întemeiat pe violență și nedreptate, cum se prăbușise mai înainte de fapt. Ungaria era redusă la un stat mic, de 8.000.000 locuitori, fiind în sfârșit statul național visat de unguri, dar redus la proporțiile sale reale. Teritoriile locuite de slavii din sud, de români și de slovaci, formau de aici înainte părți integrante din statele lor naționale[5]. Conferința de Pace nu a atribuit României niciun metru pătrat din teritoriul Ungariei, ci a luat act de o realizare peste care nu se putea trece. A validat hotărârea românilor transilvăneni de unire a Transilvaniei cu România, a cărei temeinicie s-a verificat și de către delegațiile Franței, Angliei și SUA la cercetările efectuate între anii 1918-1920[6].

Tratatul a fost semnat de 36 plenipotențiari în numele a 23 de state, dintre care 11 erau europene din tabăra Antantei, iar 12 din afara Europei. Din Europa semnatarele au fost: de o parte Ungaria, iar de cealaltă, fostele state beligerante Franța, Marea Britanie, Grecia, România, Polonia, Cehoslovacia și Regatul sârbo-croato-sloven, iar dintre țările extraeuropene au semnat: SUA, Canada, Australia, Noua Zeelandă, Uniunea Sud-Africană, India, Japonia, China, Cuba, Nicaragua, Panama și Thailanda. Așadar, Trianonul n-a fost un tratat între Ungaria și țările vecine, el a fost un tratat între Ungaria și restul lumii, reglementarea diferendelor cu țara noastră ocupând un loc restrâns în cuprinsul tratatului.

Tratatul de la Trianon cuprinde un preambul și 14 părți în 364 de articole, preambulul prevăzând enumerarea statelor semnatare și a împuterniciților fiecăruia. În prima parte, Tratatul a inclus textul Pactului Societății Națiunilor, iar în partea a doua sunt specificate traseele noilor frontiere ale Ungariei cu Austria, cu Regatul sârbo-croato-sloven, cu România și cu Cehoslovacia. Prin art. 45-48 din Tratat, Ungaria a renunțat la toate drepturile și pretențiile asupra teritoriilor românești, consfințindu-se apartenența la România a Transilvaniei[7].

Partea a treia, intitulată „Clauze politice europene”, cuprinde recunoașterea de către România a necesității inserării în legislația sa de dispoziții pentru protejarea intereselor locuitorilor de altă rasă şi religie, din teritoriile care fuseseră transferate statului român. Tot aici este inclus angajamentul României de a prelua sarcinile financiare ale statului ungar, proporțional cu întinderea teritoriilor intrate sub suveranitatea ei. Partea a patra

[4] *Ibidem,* p. 673.
[5] Constantin Kirițescu, *op. cit.,* p. 489.
[6] Mircea Mușat, Ion Ardeleanu, *op. cit.,* p. 691.
[7] *Ibidem.*

https://biblioteca-digitala.ro

conține reglementarea intereselor Ungariei în afara Europei: în Maroc, Egipt, China și Thailanda, fiind vorba despre lichidarea unor investiții și a unor capitaluri comerciale.

Partea a cincea cuprinde clauze militare referitoare la: demobilizarea armatei ungare, desființarea serviciului militar obligatoriu, limitarea viitoarelor efective armate la maximum 35.000 de ofițeri, subofițeri și soldați, precum și tipurile de armament îngăduite a rămâne în dotarea armatei ungare, dar și structura acesteia în mari unități și unități.

Tratatul de la Trianon a intrat în vigoare la 26 iulie 1921, după ratificarea lui de către majoritatea statelor semnatare. Frontiera dintre Ungaria și România, schițată în art. 27 al Tratatului, a fost trasată pe teren de o comisie mixtă, ale cărei lucrări au fost consemnate în 126 foi de hartă la scara 1/5.000, într-o hartă globală, la scara 1/375.000 și o descriere a frontierei și a lucrărilor comisiei, cuprinzând o introducere și 10 fascicule, în 1.327 de pagini.

Încheierea Tratatului de la Trianon, la 4 iunie 1920, prin care Conferința de Pace a acordat recunoașterea internațională a voinței exprimate de reprezentanții românilor din Transilvania, la 1 Decembrie 1918, la Alba-Iulia, a fost marcată de ziarul „America" astfel: *„Astăzi, visul strămoșesc a fost pe deplin realizat. Nicio umbră de îndoială n-a mai rămas: românii de pretutindeni – cu foarte mici excepții – sunt uniți suflet și trup pentru totdeauna... Temnițele nu vor mai fi tixite de aceia care apărau limba strămoșească și nici baionetele nu vor mai fi vârâte între coastele fiilor neamului nostru când vor cânta „Deșteaptă-te, române" ori vor purta la piept mândrul tricolor"*[8].

Alte surse:

Constantin C. Giurescu, Dinu C. Giurescu, *Istoria românilor din cele mai vechi timpuri până astăzi,* București, „Editura Albatros", 1975;

Colectiv de autori, *Istoria militară a poporului român,* București, Editura Militară, 1988.

[8] *Ibidem*, p. 692.

https://biblioteca-digitala.ro

ROMÂNIA ŞI TRATATUL DE LA TRIANON. SCHIŢE BIOGRAFICE: REGELE FERDINAND I, ION CANTACUZINO ŞI NICOLAE TITULESCU

Bogdan Emanuel Răduţ

Încheierea conflictului armat al primei conflagraţii mondiale (1914-1919) a fost urmată de o amplă confruntare diplomatică în Palatul Veisailles din capitala Franţei. Misiunea Conferinţei de Pace de la Paris (1919-1920) a fost aceea de a edifica o nouă ordine politică și teritorială în Europa abia ieşită dintr-un război care a durat cinci ani (1914-1919). Marele război mondial a dus la desfiinţarea celor trei imperii hegemonice din partea central-estică a Europei – Ţarist (Rus), Austro-Ungar şi Otoman – fapt ce a dat un nou impuls popoarelor europene în dorinţa lor de a se constitui în state naționale.

Mandatul principal al delegaţiei României în cadrul Conferinţei a fost acela de a obține, în special din partea Marilor Puteri (Statele Unite ale Americii, Marea Britanie, Franța, Italia), recunoașterea actelor unirii celor trei provincii istorice (Basarabia, Bucovina și Transilvania) cu ţara, unire ce a condus la formarea României Mari.

În urma Conferinţei, România a semnat trei tratate. Pe 10 septembrie 1919 la Saint-Germanin-en-Laye a semnat Tratatul cu Austria, prin care Bucovina, parte componentă a dezmembratului Imperiu Austro-Ungar, a fost recunoscută parte integrantă a României. Pe 27 noiembrie 1919 la Neuilly-sur-Seine s-a încheiat Tratatul cu Bulgaria, prin care Cadrilaterul şi părţi din Nordul Dobrogei reintră în componenţa României.

Graniţele cel mai greu de stabilit au fost cele din vest, cu Ungaria, şi din est, cu nou apăruta Uniune Sovietică. Pe 4 iunie 1920, la Palatul Marele Trianon s-a încheiat Tratatul cu Ungaria, care a confirmat apartenenţa Transilvaniei, Banatului, Crişanei şi Maramureşului la România. Iar pe 28 octombrie 1920 s-a încheiat Tratatul de la Paris, între Marea Britanie, Franţa, Italia, Japonia şi România, care a recunoscut Basarabia drept teritoriu românesc.

Tratatul de la Trianon a fost încheiat între şaptesprezece Puteri Aliate şi Asociate – Statele Unite ale Americii, Imperiul Britanic, Franța, Italia, Japonia, Belgia, China, Cuba, Grecia, Nicaragua, Panama, Polonia, Portugalia, România, Regatul sârbo-croato-sloven (numit ulterior Iugoslavia), Siam, Cehoslovacia – şi Ungaria. Acesta consfinţea graniţele noului stat Ungaria cu Austria, Iugoslavia, Cehoslovacia şi România.

Conţinutul tratatului este structurat în paisprezece părţi: Pactul Societăţii Naţiunilor, comun tuturor tratatelor (I); reglementarea frontierelor Ungariei (II); clauze politice europene (III); reglementarea intereselor ungare în afara Europei (IV); clauze militare, navale și aeriene (V), reglementarea prizonierilor de război și cimitirelor (VI); sancțiuni (VII); reparații (VIII); clauze financiare (XIX); clauze economice (X); prevederi

https://biblioteca-digitala.ro

referitoare la navigația aeriană (XI); prevederi referitoare la porturi, căi de navigație și căile ferate (XII); prevederi referitoare la aplicarea normelor internaționale stabilite de Organizația Internațională a Muncii (XIII); clauze diverse (XIV)[1].

Din partea României, în numele Majestăţii Sale Regele, Tratatul a fost semnat de dr. Ioan Cantacuzino, ministru de stat, şi av. Nicolae Titulescu, fost ministru, secretar de stat. A fost ratificat de Senat (17 august) şi Camera Deputaţilor (20 august), fiind sancţionat de Regele Ferdinand I la 30 august 1920.

Având în vedere contribuţia acestor trei mari personalităţi, implicate atât în înfăptuirea Unirii cât şi în statuarea ei în tratatele internaţionale, vom schiţa viaţa şi activitatea lor sub forma unor portrete biografice.

1. Regele Ferdinand I (1865-1927)

Regele Ferdinand I Întregitorul[2], pe numele de naştere Ferdinand Viktor Albert Meinrad von Hohenzollern-Sigmaringen, s-a născut la 24 august 1865 la Sigmaringen, în Prusia (azi Germania), ca cel de-al doilea fiu al prinţului Leopold (1835-1905) şi al Infantei Antónia a Portugaliei (1845-1913), fiind nepotul de frate al Regelui Carol I al României (1839-1914). Copilăria şi-a petrecut-o la reşedinţa din Sigmaringen, urmând studiile gimnaziale şi liceale la Dusseldorf, absolvite în 1885. Apoi a urmat studiile Şcolii Militare din Kassel (1885-1887), terminate ca sublocotenent, şi cele ale Universităţii din Leipzig şi ale Şcolii Superioare de Ştiinţe Politice şi Economice din Tübingen (1887-1889), fiind nevoit să se mute în România (1889), datorită alegerii sale drept succesor al Regelui Carol I la tronul ţării. Pentru aceasta, Regele Carol I l-a trimis pe profesorul Vasile D. Păun (1850-1908) să-l înveţe limba, literatura, istoria şi geografia românilor (1883-1889). La puţin timp după sosirea definitivă în România, a fost înaintat la gradul de locotenent (1889).

La începutul anului 1893, la Castelul din Sigmaringen, s-a căsătorit cu Alteţa Sa Regală Marie de Edinburg (1875-1938), luna de miere petrecând-o la Castelul Krauchenwies. Prin căsătoria lui Ferdinand cu Maria, Casa Regală a României s-a înrudit cu marile dinastii ale Casei de Hanovra (Marea Britanie) şi cea a Romanovilor (Rusia), cu multele lor înrudiri europene. Împreună au avut şase copii: Carol (1893-1953), Elisabeta (1894-1956), Maria (1900-1961), Nicolae (1903-1978), Ileana (1909-1991) şi Mircea (1913-1916).

Pe tronul României ajunge în 11 octombrie 1914, imediat după decesul Regelui Carol I, survenit cu o zi înainte. Conform ultimului Consiliu de Coroană prezidat de Carol I (3 august 1914), menţine România în neutralitate vreme de doi ani (1914-1916). Dar, în 14 august 1916 a convocat un nou Consiliu, care a decis intrarea României în război, alături de trupele Antantei, declarând război Austro-Ungariei, şi implicit propriei sale

[1] ***, *Tractat de pace între puterile aliate şi asociate şi Ungaria: protocol şi declaraţiuni din 4 iunie 1920 (Trianon)*, Imprimeria Statului, Bucureşti, 1920, pp. 1-96.

[2] Ioan Scurtu, *Istoria românilor în timpul celor patru regi (1866-1947)*, vol. 2 - *Ferdinand I*, Ediţia a IV-a, revăzută şi adăugită, Editura Enciclopedică, Bucureşti, 2011, *passim*; Bogdan Emanuel Răduţ, *Personalităţi ale Marii Uniri (IV): Suveranii*, în „philatelica.ro”, Anul X, Nr. 4 (51), octombrie-decembrie, 2018, pp. 22-23.

https://biblioteca-digitala.ro

familii. Pentru această decizie, Ferdinand a fost exclus din Casa Regală de Hohenzollern, iar la Castelul din Hohenzollern stindardul heraldic al familiei s-a arborat în doliu. În anul 1918, Regele Ferdinand a ratificat toate actele de unire ale Basarabiei, Bucovinei şi Transilvaniei cu România, devenind suveranul unei Românii întregite. Marea Unire a fost apoi consfinţită internaţional de Tratatele de la Versailles (1919), cu Germania, apoi cu Austria (1919), Ungaria (1920) şi Turcia (1923), prin care România Mare beneficia de recunoaşterea majorităţii statelor lumii. Cel mai apropiat sfetnic al lui Ferdinand a fost liberalul Ion (Ionel) I.C. Brătianu (1864-1927), un alt artizan al Unirii.

Pe 15 octombrie 1922, la Catedrala din Alba Iulia, a avut loc încoronarea celor doi suverani ai României Mari. Primind coroana de oţel dintr-un tun de la Plevna, purtată şi de ilustrul său predecesor, Ferdinand a spus: „mă închin cu evlavie memoriei celor care, în toate vremurile şi de pretutindeni, prin credinţa lor, prin munca şi prin jertfa lor, au asigurat unitatea naţională, şi salut cu dragoste pe cei care au proclamat-o într-un glas şi o simţire, de la Tisa până la Nistru şi până la Mare”. De aceea, după război a fost supranumit şi Ferdinand Întregitorul, iar în timpul războiului Ferdinand cel Loial. În anii ce au urmat, Regele Ferdinand, alături de guvernele României din vreama lui, a întreprins măsuri de transformare şi adaptare a României la contextul noilor realităţi socio-politice date de întregire. A devenit membru de onoare al Academiei Românie (1890) şi preşedinte de onoare al instituţiei (1914-1927).

În urma unui galopant cancer de colon, având vârsta de 61 de ani, Regele României Mari a murit la Sinaia, pe 20 iulie 1927, fiind înmormântat în Necropola Regală de la Mănăstirea Curtea de Argeş, alături de Regele Carol I şi Regina Elisabeta. La tron, din pricina unei crize dinastice, i-a succedat Prinţul Mihai I (1921-2017), la acea vreme având doar 6 ani, alături de o Regenţă formată din Prinţul Nicolae (1903-1978), Patriarhul Miron Cristea (1868-1939) şi Gheorghe Buzdugan (1867-1929), Preşedintele Înaltei Curţi de Casaţie şi Justiţie, mai târziu înlocuit, în urma decesului, de Constantin Sărăţeanu (1862-1935), consilier la aceeaşi Curte.

Regele Ferdinand I rămâne în istoria Europei şi cea a românilor ca primul suveran al României Mari şi cel care a confirmat Marea Unire în plan intern şi internaţional.

2. Ion Cantacuzino (1863-1934)

Ion (Ioan) Cantacuzino[3] s-a născut pe 25 noiembrie 1863 la Bucureşti, în familia lui Ion şi a Mariei Cantacuzino. Tatăl său a fost ministru pe vremea domniei lui Alexandru Ioan Cuza (1859-1866), iar mama sa era fiica generalului Nicolae Mavros, secretarul lui Pavel Kiseleff, guvernatorul Ţărilor Române (1830-1934). În casa bunicului său, generalul Mavros, din Călineşti, judeţul Prahova, s-a semnat Regulamentul organic (1831), care a reprezentat prima formă de Constituţie a Principatelor Române.

[3] Petre Tăutu, *Ion Cantacuzino*, Editura Tineretului, Bucureşti, 1965, *passim*; Mădălina Mihalache, *Geniile României care au schimbat lumea: Nicolae Paulescu, românul care merita Nobelul, şi Ion Cantacuzino, descoperitorul vaccinului antiholeric*, pe „Adevărul”, 17 aprilie 2013; Col. Romeo Feraru, *Contribuţia lui Ion Cantacuzino la înfăţuirea Marii Uniri*, pe http://presamil.ro/contributia-lui-ion-cantacuzino-la-infaptuirea-marii-uniri/, accesat 01.06.2020; ***, *Ion Cantacuzino (1863-1934), medic și microbiolog român, fondator al școlii românești de imunologie și patologie experimentală*, pe https://www.unitischimbam.ro/ion-cantacuzino/, accesat 01.06.2020.

https://biblioteca-digitala.ro

Fiind copilul unei familii bogate şi implicată în viaţa ţării, Ion Cantacuzino a învăţat de timpuriu limbi străine: latina (la 8 ani), greaca veche (la 9 ani), franceza şi germana. La 16 ani a fost trimis la Liceul Louis-le-Grand, din Paris, pe care l-a absolvit cu un premiu şi trei menţiuni (1878-1882). După bacalaureat a intrat student la Facultatea de Litere (1882-1885), obţinând o licenţă în filosofie. După terminarea facultăţii a revenit în România, urmând stagiul militar de un an (1885-1886). S-a reîntors la Paris, urmând Facultatea de Ştiinţe (1886-1891) şi Facultatea de Medicină (1887-1894). Doctoratul şi l-a obţinut în medicină, în 1895, cu teza *Recherches sur le mode de destruction du vibrion cholérique dans l'organisme (Cercetări asupra modului de distrugere a vibrionului holeric în organism).*

În perioada anilor 1894-1896 a fost profesor suplinitor de morfologie animală la Facultatea de Ştiinţe din Iaşi, unde a creat şi un mic laborator de cercetări hematologice. Laboratorul a devenit şi un dispensar pentru cei nevoiaşi, care erau consultaţi gratuit.

În 1896 s-a căsătorit cu Elena Balş (1866-1945), plecând în luna de miere la Paris. Aici a decis să rămână la Institutul Pasteur ca asistent al renumitului profesor Ilia Ilici Mecinikov (1845-1916), un laureat al Premiului Nobel în anul 1908. Sub îndrumarea acestuia s-a ocupat de mecanismele imunitare ale organismului (1896-1901). Aceşti cinci ani i-a privit ca anii desăvârşirii sale ştiinţifice şi intelectuale, locuind în Cartierul Latin din Paris.

Doctorul Cantacuzino s-a dezvoltat ca medic şi microbiolog, fondând în România şcoala de imunologie şi patologie experimentală. Întors în ţară, a fost numit profesor la Facultatea de Medicină din Bucureşti (1901) şi director general al Serviciului Sanitar din România (1907). Numirea unui tânăr de 38 de ani la nou înfiinţata catedră de medicină experimentală a Universităţii din Bucureşti s-a datorat atât renumelui pe care începuse să şi-l creeze, cât şi recomandărilor doctorului Mecinikov.

Personalitatea dr. Cantacuzino şi rămânerea sa în posteritate se leagă de infiinţarea Institutului de Seruri şi Vaccinuri (1921), care astăzi poartă numele de Institutul Naţional de Cercetare-Dezvoltare Medico-Militară „Cantacuzino" din Bucureşti, subordonat Ministerului Apărării Naţionale. Acesta a mai înfiinţat Laboratorul de Medicină Experimentală (1901) din cadrul Facultăţii de Medicină din Bucureşti şi revistele „Revista Ştiinţelor Medicale" (1905), „Annales de Biologie" (1911) şi „Archives roumaines de pathologie expérimentale et de microbiologie" (1928).

Profesorul dr. Cantacuzino este renumit pentru schimbarea legii sanitare din 1910 şi descoperirea vaccinului antiholeric în 1913, la încheierea celui de-Al Doilea Război Balcanic. În Primul Război Mondial (1914-1918) a luptat împotriva epidemiilor de tifos exantematic, febră tifoidă, holeră şi febră recurentă care ameninţau trupele militare. Ajutorul său medical a contribuit la victoria armatei române în triunghiul de foc de la Mărăşti, Mărăşeşti şi Oituz. De aceea, în 1928, a primit gradul de medic general de brigadă.

Tot datorită contribuţiei sale, în 1926 România a devenit a doua ţară din lume, după Franţa, care a introdus vaccinul BCG (Bacilul Calmette-Guérin) împotriva tuberculozei. De asemenea, a contribuit şi la apariţia, în 1923, a Constituţiei României Mari.

Pentru toată activitatea sa prodigioasă, atât în cercetare cât şi cea didactică, în 1925 a fost ales membru titular al Academiei Române, în timp devenind membru şi al Academiei de Ştiinţe din Paris, al Comitetului de Igienă al Ligii Naţiunilor, al Societăţii

https://biblioteca-digitala.ro

de Biologie şi al Societăţii de Patologie Exotică. De asemenea, a fost distins ca Doctor Honoris Causa al mai multor universităţi din lume: Lyon (1922), Bruxelles (1924), Montpellier (1930), Atena (1932) şi Bordeaux (1934).

Cantacuzino a fost implicat şi în politică, deţinând un portofoliu de ministru secretar de stat (1919-1920) şi unul de ministru al Muncii, Sănătăţii şi Ocrotirilor Sociale (1931-1932). În plan diplomatic s-a remarcat prin contribuția adusă la realizarea Marii Uniri, fiind desemnat de România, alături de Nicolae Titulescu, ca semnatari ai Tratatului de Pace de la Trianon, din 1920, act ce consfințește unirea Trasilvaniei cu România într-un stat suveran, liber și independent.

Aflat în plină activitate didactică şi de cercetare, ilustrul profesor a murit la 14 ianuarie 1934, la Bucureşti, răpus de o scurtă şi neiertătoare bronhopneumonie. A fost înmormântat provizoriu la cimitirul Bellu, de unde a fost mutat, în luna iunie a aceluiaşi an, în cripta amenajată în institutul pe care l-a întemeiat, înconjurat fiind de toţi cei ce l-au iubit şi apeciat. A rămas astfel în mijlocul institutiei pe care a creat-o, ca simbol al trăiniciei uriaşei sale opere.

3. Nicolae Titulescu (1882-1941)

Nicolae Titulescu[4] s-a născut la 4 martie 1882, la Craiova, în familia lui Ion Titulescu şi a Mariei Urdăreanu. Tatăl său a fost avocat şi a deţinut funcţii publice ca prefect al judeţului Dolj, preşedinte al Curţii de Apel din Craiova şi deputat în Parlamentul României.

Copilăria şi-a petrecut-o pe moşia de la Tătuleşti, judeţul Olt. Şcoala primară a urmat-o la Pensionul „Jules Javet” din Craiova, examenele susţinându-le la Şcoala Obedeanu (1888-1893). A continuat studiile liceale la Liceul „Carol I” din Craiova (1893-1900), unde a obţinut rezultate remarcabile la învăţătură şi primul premiu de onoare la examenul de bacalaureat din istoria liceului, fapt ce i-a adus o bursă la Paris, unde a urmat cursurile Facultăţii de Drept a Universităţii Sorbona (1900-1905). În timpul studenţiei (1903), câştigă premiul „Ernest Beaumont” pentru lucrarea *Efectele actelor cu titlu gratuit, consimțite sub regimul comunității, fie de către femeia singură fie de către cei doi soți în profitul copilului din prima căsătorie, al unui copil comun sau unui al treilea*. La Paris îşi susţine doctoratul în drept cu teza *Essai sur une théorie des droits éventuels (Eseu asupra unei teorii a drepturilor posibile)*. În Franţa a intrat şi în masonerie.

După obţinerea doctoratului s-a întors în România, unde a activat ca profesor de drept la Universitatea din Iaşi (1905-1907), intrând apoi avocat în Baroul din Bucureşti (1907).

[4] Ion M. Oprea, *Nicolae Titulescu*, Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1966, *passim*; Nicolae A. Andrei, *Voievozi ai spiritului*, Editura Alma, Craiova, 2000, pp. 372-376; Stan Stoica (coordonator), *Dicţionar biografic de istorie a României*, Editura Meronia, Bucureşti, 2008, pp. 539-540; Bogdan Emanuel Răduţ, *Personalităţi ale Marii Uniri (II): Oameni politici (II)*, în „philatelica.ro”, Anul X, Nr. 2 (49), aprilie-iunie, 2018, p. 27; ***, *Portret: Nicolae Titulescu – unul din cei mai inteligenţi şi mai talentaţi diplomaţi ai Europei*, pe https://radioromaniacultural.ro/portret-nicolae-titulescu-unul-din-cei-mai-inteligenti-si-mai-talentati-diplomati-ai-europei/, accesat 02.06.2020; Marina Constantinoiu, *Nicolae Titulescu, artizanul păcii în Europa*, pe https://evenimentulistoric.ro/nicolae-titulescu-artizanul-pacii-din-europa-centrala.html, accesat 02.06.2020; Marius Hriscu, *De ce a fost demis Nicolae Titulescu?*, pe https://www.historia.ro/sectiune/general/articol/de-ce-a-fost-demis-nicolae-titulescu, accesat 02.06.2020.

https://biblioteca-digitala.ro

La 19 aprilie 1907 s-a căsătorit cu Ecaterina (Caterina) Burcă, din Roşiorii de Vede, formând unul dintre cele mai cunoscute, ambiţioase şi elegante cupluri din Europa începutului de secol XX. Titulescu şi-a obţinut şi docenţa în drept, la 13 aprilie 1909, fiind trasferat la Universitatea din Bucureşti, devenind un avocat renumit în ţară şi în străinătate.

A intrat în politică (1909) în Partidul Conservator-Democrat, pe listele căruia a obţinut şi un loc de deputat în Parlament (1912). A deţinut câteva portofolii ministeriale, precum cel de ministru de Finanţe (1917-1918) şi al Afacerilor Străine (1927-1928, 1932-1933, 1933, 1933-1934, 1934).

A fost un susţinător fervent al unirii Transilvaniei cu România, înfiinţând, împreună cu Take Ionescu, Octavian Goga, Traian Vuia şi Constantin Mille, în vara lui 1918 la Paris, Comitetul Naţional Român, cu scopul propagării în opinia publică internaţională a dreptului poporului român la unitatea naţională. Într-un discurs rostit la Ploieşti, Titulescu a declarat: „România nu poate fi întreagă fără Ardeal... Ardealul e leagănul care i-a ocrotit copilăria, e școala care i-a făurit neamul, e farmecul care i-a susținut viața... Ardealul nu e numai inima României politice, priviți harta: Ardealul e inima României geografice”.

Prima sa misiune diplomatică a fost ca delegat la Conferinţa de Pace de la Paris. Acesta a semnat Tratatul de la Trianon, cu Ungaria, prin care şi-a văzut împlinită dorinţa şi recunoscut efortul întreprins pentru unirea Transilvaniei cu România. Cu acel prilej, Titulescu declara: „Tratatul de la Trianon apare tuturor românilor, şi îndeosebi celor din Ardeal, ca o consfinţire a unei ordini de drept mult mai redusă decât aceea pe care veacuri de convieţuire şi suferinţe comune au săpat-o în conştiinţa istorică a neamului nostru. De aceea, în chip firesc, în opinia noastră publică, Tratatul de la Trianon evocă mai curând ideea unei completări decât ideea unei amputări.” De aceea în România nu s-au desfăşurat manifestaţii de bucurie şi celebrare a semnării tratatului.

Tot din acel an a devenit delegatul permanent al României la Liga Naţiunilor de la Geneva, fiind de două ori consecutiv preşedinte al acesteia, militând constant pentru respectarea şi păstrarea păcii în Europa. Din 1922 şi până la plecarea sa în exil, Titulescu s-a ocupat numai de politica externă a României, unde s-a remarcat în mod excepţional: trimis extraordinar şi ministru plenipotenţiar la Londra (1921-1927, 1928-1932), ministru al Afacerilor Externe (1927-1928, 1932-1936) şi preşedinte al Ligii Naţiunilor (1930-1931).

Dacă Take Ionescu (1858-1922) a fost artizanul Micii Înţelegeri (Mica Antantă, 1920-1921), Nicolae Titulescu a fost fondatorul şi susţinătorul Înţelegerii Balcanice (1934), mergând astfel pe urmele mentorului său în politică şi diplomaţie. Ambii au fost oratori de excepţie şi diplomaţi de mare calibru.

Pentru meritele sale deosebite, în 1935 Consiliul profesoral al Facultăţii de Litere şi Filosofie din Iaşi a dorit să-l recomande pentru Premiul Nobel pentru Pace. Numai că jocurile de culise au zădărnicit acest demers. Însă, în acelaşi an, a fost ales membru titular al Academiei Române. De asemenea, a fost distins cu titlul de Doctor Honoris Causa al Universităţilor din Atena (Grecia) şi Bratislava (Slovacia), a fost preşedinte al Academiei Diplomatice Internaţionale şi preşedinte de onoare al Comitetului Român al Conferinţei universale pentru pace.

https://biblioteca-digitala.ro

Această recunoaştere naţională şi internaţională de care se bucura Nicolae Titulescu nu l-a ajutat în faţa Regelui Carol al II-lea, care, sub falsa impresie a unei remanieri guvernamentale, i-a retras portofoliul de ministru, înlăturându-l din funcţie la 29 august 1936. Intrând în dizgraţiile Regelui, a fost forţat să plece în exil, stabilindu-se mai întâi în Elveţia şi apoi în Franţa.

La doar 59 de ani, după o lungă suferinţă, pe 17 martie 1941, Nicolae Titulescu a murit la Hotelul Carlton din Cannes, Franţa. Pe 24 martie a fost înmormântat în cimitirul Bisericii Ortodoxe Ruse „Sfântul Mihail" din Cannes, dar, în testamentul său din 5 ianuarie 1940, Titulescu dorea să fie îngropat la Braşov, spunând: „În ce mă priveşte, cum m-am considerat totdeauna ca un soldat al teritoriilor alipite României între 1918 şi 1920, doresc să fiu îngropat la Braşov, într-un loc ceva mai la o parte. Prietenii mei din Ardeal vor şti să găsească un loc potrivit dorinţei mele. Take Ionescu sus la Sinaia şi eu la picioarele lui, jos la Braşov, pentru repauzul etern, este felul cel mai convenabil şi doresc ca locuitorii Braşovului să accepte rugămintea mea". De aceea, peste o jumătate de veac, pe 14 martie 1992, osemintele sale au fost aduse în ţară şi reînhumate în curtea Bisericii „Sfântul Nicolae" din Scheii Braşovului. Ulterior, şi osemintele soţiei au fost aduse de la Marsilia şi depuse în acelaşi mormânt din Şchei.

Nicolae Titulescu rămâne cel mai cunoscut diplomat român, „arhitectul aranjamentelor de securitate din Europa Centrală şi de Est, care a transformat România într-un actor deosebit de influent", fiind „făclia care a luminat un ideal, pacea generală, atunci când norii întunecoşi ai războiului se arătau la orizontul lumii".

4. Concluzii

Luptele din teatrele de operaţiuni ale Primului Război Mondial i-au conferit României împlinirea idealului de unitate naţională, prin alipirea voluntară a vechilor regiuni istorice – Basarabia, Bucovina şi Transilvania – la ţara mamă. Ceea ce s-a stabilit la nivel teritorial şi naţional a trebuit aprobat şi legiferat la nivel internaţional. De aceea, Conferinţa de Pace de la Paris a avut tocmai acest rol de trasare şi statuare a noii hărţi a Europei.

Unul dintre tratatele celebre ale Conferinţei a fost cel de la Trianon, atât de disputat şi astăzi. România şi-a trimis doi delegaţi de seamă, dr. Ioan Cantacuzino şi av. Nicolae Titulescu, ca semnatari ai Tratatului, pe care ulterior l-a ratificat în Parlament şi sanţionat prin semnătura Regelui Ferdinand I Întregitorul.

Aşadar, un ilustru medic de 56 de ani şi un strălucit avocat de 38 de ani şi-au pus semnăturile pe tratatul care consfinţeşte apartenenţa Transilvaniei, Banatului, Crişanei şi Maramureşului la România. Iar Regele a aprobat întreg acest demers. De aceea, aceste trei personalităţi marcante merită cu prisosinţă locul de cinste în panteonul istoriei României.

https://biblioteca-digitala.ro

DESPRE BANAT ŞI «LIGA CULTURALĂ» DIN RÂMNICU VÂLCEA LA CONFERINŢA PĂCII DE LA PARIS[1]

Dumitru Garoafă

Marea Unire din anul 1918 a creat premisele unei mai puternice afirmări a României în viaţa internaţională, a unei mai eficiente valorificări a vocaţiei poporului nostru de pace şi cooperare cu toate popoarele lumii[2].

Principala preocupare a diplomaţiei româneşti în anii 1918-1920 a fost obţinerea confirmării pe plan internaţional, prin tratate, a făuririi statului naţional unitar român-expresie a voinţei liber exprimate de poporul român în adunările plebiscitare de la Chişinău (27 martie/9 aprilie 1918), Cernăuţi (15/28 noiembrie 1918) şi Alba-Iulia (18 noiembrie/1 Decembrie 1918).

Dar acest „Parlament al lumii", cum a fost caracterizată Conferinţa Păcii, se deschidea, de fapt, sub auspiciile SUA, Marii Britanii, Franţei, Japoniei şi Italiei. Prima şi cea mai flagrantă discriminare săvârşită de Marile Puteri a fost împărţirea arbitrară a statelor admise la Conferinţă în două categorii, împărţire care spulbera principiul egalităţii între state: „state cu interese generale", acestea fiind desigur, în viziunea organizatorilor forumului internaţional – Marile Puteri învingătoare, şi „state cu interese limitate" sau „speciale", adică statele mici şi mijlocii, ai căror reprezentanţi nu aveau dreptul să participe la şedinţele ce urmau să discute probleme ce le interesau uneori în mod direct[3].

[1] Studiul este un modest omagiu *in memoriam* istoricului Constantin Botoran (1938-1999), născut în comuna Măciuca, satul Botorani, judeţul Vâlcea, pe care autorul rândurilor de faţă l-a cunoscut în anul 1997 cu ocazia Simpozionului dedicat zilei Marii Uniri de la 1 Decembrie 1918, organizat de directorul Bibliotecii Judeţene «Antim Ivireanul» Vâlcea – pe atunci juristul Marian Creangă (1950-1997), la Inspectoratul Judeţean de Jandarmi Vâlcea. La scurt timp, amândoi au trecut prematur la cele veşnice, lăsând în urma lor un imens gol în sufletele familiilor, colegilor şi celor care i-au cunoscut. *Dumnezeu să-i aibă în paza Lui!* Precizăm că studiul în cauză a fost publicat în „Buridava", VIII, 2010, pp. 244-254 şi în contextul aniversării Centenarului Marii Uniri, tema respectivă fiind de mare actualitate, s-a hotărât republicarea acestuia, ocazie pentru care autorul rândurilor de faţă i-a adus o serie de îmbunătăţiri (n. ns.: D.G.).

[2] I. Scurtu, *Viaţa politică în România. 1918-1944*, Editura Albatros, Bucureşti, 1982, p. 28.

[3] Pentru întreaga problematică a Conferinţei Păcii de la Paris (1919-1920) reflectată în istoriografia noastră, a se vedea: M. Muşat, I. Ardeleanu, *De la statul geto-dac la statul român unitar*, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1983, pp. 657-695; C. Botoran, I. Calafeteanu, E. Campus, V. Moisuc, *România şi Conferinţa de Pace de la Paris (1918-1920). Triumful principiului naţionalităţilor*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1983, pp. 266-407; *1918 la români. Desăvârşirea unităţii naţional-statale a poporului român. Recunoaşterea ei internaţională*. Documente interne şi externe (1918-1920), vol. III-VI, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1986 (în continuare: *1918 la români*); C. Botoran, M. Retegan, *1918. Făurirea României Mari*, Editura Vatra Românească, Bucureşti, 1993, pp. 102-133; Anastasie Iordache, *Ion I. C. Brătianu*, Editura Albatros, Bucureşti, 1994, pp. 410 şi urm.; Romulus Seişanu, *Principiul naţionalităţilor.*

https://biblioteca-digitala.ro

Dintre cele mai controversate probleme care urmau să fie soluţionate la Conferinţa Păcii a fost şi *cea teritorială*. Comisiile de experţi din SUA, Marea Britanie şi Franţa au avut în vedere – atunci când au pregătit materialele pentru forumul păcii –, *materializarea principiilor autodeterminării şi a celui etnic*[4].

Pentru România, unul din pericolele cele mai mari decurgea din *situaţia concretă* în care se afla aceasta la cumpăna anilor 1918-1919. În partea de est, raporturile cu guvernele Rusiei Sovietice şi Ucrainei Sovietice erau destul de tensionate prin nerecunoaşterea unirii Basarabiei cu România şi repetatelor tentative întreprinse de bolşevici pentru a reanexa această provincie. În sud, Dobrogea se mai afla încă sub administraţia armatelor aliate[5]. În partea de vest, guvernul ungar refuza să-şi retragă trupele de ocupaţie din Transilvania şi să permită extinderea administraţiei româneşti[6]. Într-o situaţie deosebită se găsea şi Banatul, aflat sub ocupaţia trupelor sârbo-franceze[7].

Ion I.C. Brătianu, preşedintele Consiliului de Miniştri şi şeful delegaţiei române la acest forum internaţional al păcii, prezentând, pe de o parte, revendicările naţionale juste, recunoscute, de altfel, de Aliaţi, prin Tratatul de alianţă din 4/17 august 1916, iar, pe de alta, o serie de argumente istorice, etnico-lingvistice, geografice, economice şi statistice, care demonstrau continuitatea şi permanenţa locuirii în spaţiul Carpato – Danubiano – Pontic, unitatea civilizaţiei materiale şi spirituale, precum şi lupta comună pentru libertate şi unitate statală românească, va pretinde recunoaşterea *de jure* a României Mari, în frontierele sale naturale dintre Dunăre, Tisa şi Nistru[8].

Originile, evoluţia şi elementele constitutive ale naţionalităţilor. Studiu introductiv, note şi îngrijire de ediţie C. Schifirneţ, Editura Albatros, Bucureşti,1996, pp. 197-390; V. F. Dobrinescu, Doru Tompea, *România la cele două Conferinţe de Pace de la Paris (1919-1920; 1946-1947). Un studiu comparativ,* Editura Neuron, «Focşani», 1996, pp. 10 şi urm.; *Istoria Românilor. România întregită (1918-1940),* vol. VIII, Editura Enciclopedică, Bucureşti, 2003, pp. 3-30; Ion Bulei, *Un război în cenuşa imperiilor,* Editura Cadmos, Bucureşti, 2010, pp. 206-314; Contele de Saint Aulaire, *Însemnările unui diplomat de altădată în România, 1916-1920,* ediţia a II-a, revăzută şi adăugită, Editura Humanitas, Bucureşti, «2016», pp. 267 şi urm., ş.a.

[4] Pentru detalii a se vedea V. F. Dobrinescu, Doru Tompea, *op. cit.*, pp. 18-25; *Istoria Românilor*, VIII, pp. 4-5.

[5] Cf. C. Botoran, M. Retegan, *op. cit.*, p. 107.

[6] Potrivit prevederilor Convenţiei militare de la Belgrad (31 octombrie/13 noiembrie 1918) încheiată între Puterile Aliate, reprezentate de g-ral Franchet d'Espèrey, şi guvernul ungar condus de Kàroly Mihàlyi, Mureşul devenea linie de demarcaţie între armatele română şi ungară sau, astfel spus, părţile din Transilvania situate la nord de Mureş rămâneau sub ocupaţie ungară (vezi *1918 la români,* III, doc. 468, pp. 70/72).

[7]Aşa cum se remarca într-un articol recent, românii-potrivit unui clişeu adesea uzitat –, nu ar avea în jur decât doi prieteni: Marea Neagră şi sârbii. Deşi cu aceştia din urmă, istoria nu a consemnat niciun conflict armat, totuşi momente de tensiune au existat, printre care şi cel al diferendului teritorial în problema Banatului, la Conferinţa Păcii. Poate şi datorită clişeului amintit, în istoriografia noastră s-a scris puţin despre astfel de momente tensionate, inclusiv despre cel tratat în studiul de faţă. Vezi Caius Brediceanu, *Despre Banat la Conferinţa de Pace de la Paris* (cu o prefaţă de Elena Istrăţescu), în „Magazin istoric", S. N., XXXIV, nr. 12, 2001, pp. 12- 13. Dintre lucrările care abordează acest moment tensionant, de altfel primul în istoria raporturilor româno-sârbe, remarcăm: Gh. Iancu, *Contribuţia Consiliului Dirigent la consolidarea statului naţional unitar român (1918-1920),* Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1985; Radu Păiuşan, *Mişcarea naţională din Banat şi Marea Unire (1895-1918)*, Timişoara, 1993; D. Preda, V. Alexandrescu, C. Prodan, *În apărarea României Mari. Campania armatei române din 1918-1919,* Editura Enciclopedică, Bucureşti, 1994 ş.a.

[8]Cf. C. Botoran, M. Retegan, *op. cit.*, pp. 103-104. Pentru susţinerea revendicărilor teritoriale legitime ale României la Conferinţa Păcii, vezi studiile şi memoriile prezentate de delegaţia română în *1918 la*

https://biblioteca-digitala.ro

De aceea, este explicabilă reacţia fermă, fără echivoc, pe care şi-a exprimat-o acesta cu ocazia vehiculării prin canalele diplomatice şi mass-media internaţionale a unei eventuale împărţiri a Banatului între România şi Regatul Sârbo-Croato-Sloven[9]: „Să ştiţi că noi luptăm pentru *aplicarea integrală* (subl. ns.: D. G). a Tratatului. Sunt aproape sigur că Aliaţii nu-mi vor da tot Banatul, dar puţin îmi pasă; nu mă duc acolo pentru succese vremelnice, vreau, oricare ar fi hotărârile de azi, să menţin pentru viitor neştirbită, fie măcar pe cale solemnă de protestare, *integralitatea drepturilor noastre etnice* (subl. ns.: D. G). Ceea ce a făcut tata cu Basarabia la Berlin, voi face eu acum la Paris cu revendicările noastre din Apus. Chiar dacă Ţara nu mă va înţelege şi nu mă va aproba azi, am credinţa că odată va da dreptate atitudinii mele”[10].

Dacă în problema Transilvaniei, şeful delegaţiei române avea dificultăţi cu diplomaţiile anglo-saxone, care aveau tendinţa de a sprijini revendicările teritoriale ale Ungariei, în cea a Banatului nu urmărea înrăutăţirea relaţiilor cu Regatul Sârbo-Croato-Sloven, ci o înţelegere raţională a delimitării frontierei cu România. Ion I.C. Brătianu, expunând punctul de vedere al României, revendica întreg Banatul pe baza Tratatului şi insists asupra unităţii geografice, etnice şi economice a acestuia[11]. Revendicările delegaţiei sârbe asupra părţii de vest a Banatului (comitatul Torontal) se bazau pe principiul naţionalităţilor[12], al necesităţilor economice şi politice, precum şi al intereselor strategice[13].

Ca atare, consacrarea în dreptul internaţional a unei stări *de facto* într-una *de jure*, care rezulta din voinţa liber exprimată a românilor din provinciile istorice întregite cu Ţara, se va dovedi un proces îndelungat şi anevoios.

Pe acest fond de frustrare generală, reacţia opiniei publice româneşti a fost promptă, iar gama atitudinilor acesteia a mers de la descurajare, până la critica violentă şi revoltă[14].

români, V, doc. 833, 836 şi 837, pp. 442-451/451-459, 509-531/532-551 şi 552-571.

[9] Astfel, R. W. Seton-Watson, care va dedica Banatului un spaţiu considerabil în „The New Europe”, consemnează în însemnările sale zilnice din 9 noiembrie 1918, că în urma unei discuţii neoficiale purtate între reprezentanţii sârbilor şi românilor (Octavian Goga şi Tache Ionescu), s-a căzut de acord asupra următoarelor: 1. *O frontieră perfectă era imposibilă* şi 2. *Banatul trebuia divizat* (Cf. C. Bodea, Hugh Seton-Watson, *R. W. Watson şi românii. 1906-1920*, vol. I, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1988, pp. 45 şi 47, nota 35). De asemenea, într-un comentariu al ziarului „Le Temps” asupra acestui diferend teritorial, care provoca serioase îngrijorări în rândul cabinetelor aliate, se remarca: „Pentru însăşi securitatea celor două naţiuni, cea mai bună soluţie ce se poate da diferendului lor, este cea care va lăsa între ele cele mai puţine regrete, cele mai puţine pretexte de jigniri…, *trebuie făcute sacrificii pentru prietenie*” (subl. ns.: D.G.; vezi *1918 la români*, III, doc. 518, p. 187).

[10] Apud Anastasie Iordache, *op. cit.*, p. 413.

[11] „Guvernul român este atât de convins de această importanţă a Dunării ca frontieră a păcii, încât el întotdeauna şi-a interzis de a privi dincolo de acest fluviu şi de a gândi la posibilitatea de a reuni la România nord-danubiană numeroşi români stabiliţi în Serbia între văile Timocului şi ale Moravei” (Cf. *1918 la români*, V, doc. 833 şi 836, pp. 457; 533).

[12] Conform datelor statistice furnizate de delegaţia română la Conferinţă, componenţa etnică a Banatului, în anul 1919, era următoarea: români - 600.000, germani - 400.000 şi sârbi - 300.000 (*Ibidem*, doc. 833, pp. 445/453 şi doc. 836, pp. 512-520). După alţii, populaţia sârbă era estimată la cca. 220.000 (Cf. Romulus Seişanu, *op. cit.*, p. 362).

[13] Şeful delegaţiei sârbe, Nikola Pasič, revendica pentru capitala Regatului – Belgrad, o zonă de securitate la nordul Dunării cu o rază de cca. 30 km., în jurul acesteia (vezi *Ibidem*, p. 365).

[14] Vezi pe larg M. Muşat, I. Ardeleanu, *op. cit.*, pp. 667 şi urm.

https://biblioteca-digitala.ro

În acest context, se înscriu şi organizarea în ţară de către secţiile «*Ligii pentru unitatea culturală a tuturor românilor»,* inclusiv cea de la Râmnicu Vâlcea[15], a unor impresionante demonstraţii, care s-au desfăşurat – atât prin cuvântările rostite, cât şi prin lozincile arborate –, sub semnul devizei „aplicării integrale” a Tratatului de alianţă din august 1916, lansată de şeful delegaţiei noastre cu ocazia deplasării acesteia la Paris[16].

Decizia organizării şi la Râmnicu Vâlcea a unei astfel de acţiuni protestatare a fost adoptată cu ocazia întrunirii membrilor Comitetului Executiv al secţiei locale, la sediul provizoriu al acesteia din localul Prefecturii Judeţului Vâlcea[17], în ziua de 26 mai 1919. Astfel, în documentul încheiat cu această ocazie, la primul punct, se consemnează: „Ţinerea unui meeting de protestare contra ştirbirei drepturilor neamului nostru, ce sunt a se fixa la marele Congres al Păcii”[18]. Tot în aceeaşi zi, printr-o adresă înaintată Prefecturii judeţene, se solicita pentru ziua de 27 mai 1919, orele 16^{30}, autorizarea organizării unui miting de protest la Monumentul Independenţei[19] de sub poalele Dealului Capela, la care se „vor ţinea

[15] «Liga Culturală» din Râmnicu Vâlcea a fost înfiinţată la „frumoasa iniţiativă” a profesorilor de la Seminarul «Sf. Nicolae» al Episcopiei Râmnicului Noul Severin şi a institutorilor de la Şcoala Normală din localitate, în martie 1891, având ca preşedinte pe dr. Ioan Suciu, vicepreşedinte – pr. Meletie Răuţu, iar ca secretar pr. Gheorghe Gibescu (Cf. Meletie Răuţu, *Monografia eclesiastică a judeţului Vâlcea,* Rm. Vâlcea, 1908, p. 130). Funcţionează cu intermitenţe până în anul 1910, când activitatea acesteia este revigorată prin îmbogăţirea patrimoniului ei cu o bibliotecă de „800-900 cărţi, cu mobilier de ajuns pentru o sală modestă de conferinţe, cu un pian (clavir) şi cu un frumos drapel”. Secţia, practic, îşi încheie complet activitatea pe timpul ocupaţiei militare a Puterilor Centrale (1916-1918), sediul acesteia fiind transformat „în cămin de soldaţi germani!” (Serviciul Judeţean al Arhivelor Naţionale Vâlcea, *Fond «Liga Culturală» – secţia Râmnicu Vâlcea*, dos. 2/1927-1937, vol. II, p. 364v). Abia în 18 mai 1919, la şedinţa convocată în localul Hotelului *Splendid* din Râmnicu Vâlcea, este ales în „unanimitate de voturi” noul Comitet Executiv al secţiei râmnicene, din care făceau parte: Nicolae Epure – preşedinte activ, Grigore Procopiu – preşedinte de onoare, pr. Petre Partenie şi pr. Varlam – vicepreşedinţi, Nicolae Manolescu – casier, Lazăr Popescu – secretar, iar ca membri: Ioan Nisipeanu, Traian Mihăilescu, Nicolae S. Ionescu, Ionel Fărcăşanu, Dumitru Hanciu, Dumitru I. Simian şi Ion Galeriu (Idem, dos. nr. 7/1919-1945, f. 1. Pentru activitatea «Ligii Culturale» din Râmnicu Vâlcea în această perioadă, vezi Veronica Tamaş, *Contribuţia «Ligii Culturale» din Râmnicu Vâlcea la desăvârşirea unităţii naţionale a poporului român*, în „Studii Vâlcene”, Rm. Vâlcea, 1971, pp. 35-38).

[16] Sugestivă în acest sens este şi manifestaţia populară desfăşurată în Piaţa Universităţii din Bucureşti, la sfârşitul lunii mai 1919, unde participanţii, adunaţi în jurul statuii ecvestre a primului domnitor-martir pentru unitate statală – Mihai Viteazul, arborează în plan central lozinca mobilizatoare «*Înainte pentru cucerirea drepturilor noastre integrale!*» (A se vedea fotografia nr. 23 din setul de fotografii încadrat între pp. 140-141 al volumului de documente *1918 la români*, V).

[17] În urma unei solicitări scrise a conducerii secţiei locale către Prefectura Judeţului Vâlcea pentru a i se pune la dispoziţie provizoriu un spaţiu necesar desfăşurării activităţilor curente, se obţine aprobarea pentru *Salonul cel Mare* şi o cameră din Palatul Administrativ al Prefecturii (SJAN Vâlcea, *Fond Prefectura Judeţului Vâlcea*, dos. nr. 96/1919, f. 32v).

[18] Idem, *Fond «Liga Culturală» – secţia Râmnicu Vâlcea*, dos.7/1919-1945, f. 4.

[19] Monument ridicat în memoria eroilor vâlceni căzuţi la datorie în războiul de independenţă din anii 1877-1878 şi în cel de-al Doilea Război Balcanic (1913), la iniţiativa dr. Gheorghe Sabin, medic veteran al războiului (vezi Gh. Sabin, *Amintiri din Războiul Independenţei*, Institutul de Arte Grafice şi Editura Minerva, Bucureşti, 1912, pp. IX-XI). S-a ocupat personal de colectarea fondurilor necesare amplasării şi construirii acestuia, pe când a îndeplinit în două rânduri mandatul de prefect al judeţului Vâlcea (1904-1907; 1910-1912). La 28 aprilie 1912, execuţia monumentului a fost încredinţată sculptorului bucureştean Ioan Iordănescu, iar lucrările de amenajare şi consolidare a spaţiului din jurul acestuia, antreprenorului vâlcean Antonio Copetti. În ziua de 17 mai 1915, orele 10^{30}, s-a desfăşurat festivitatea de dezvelire şi

https://biblioteca-digitala.ro

mai multe cuvântări privitoare la întinderea drepturilor fireşti ale neamului nostru”[20]. O adresă similară este trimisă de Prefectură comandantului Garnizoanei din oraş, recomandându-i-se acestuia de „a lua măsurile ce le veţi crede cu cale”[21].

Scopul acestei grandioase manifestaţii patriotice, la care o gazetă locală consemnează prezenţa „unui public numeros şi a tuturor şcolilor din oraş”[22], a constat în acela „de protestare contra unei eventuale ştirbiri a drepturilor României recunoscute prin tratatul de pace”[23] (recte: de alianţă din 4/17august 1916: n. ns. – D.G.). Într-o „însufleţire de nedescris” – potrivit unui document oficial –, au luat cuvântul preşedintele secţiei locale – av. Nicolae Epure[24], av. Lazăr Popescu[25], directorul Şcolii Normale – prof. Ioan Nisipeanu[26], Nicolae S. Ionescu[27] – profesor la Seminarul «Sfântul Nicolae», pr. prof. Petre Partenie[28] – vicepreşedintele Ligii, antreprenorul Vasile Săndulescu[29] şi preşedintele Camerei de Comerţ – Aurel Roşianu[30], care „au insistat asupra drepturilor noastre etnice şi istorice asupra Banatului, asupra voinţei majorităţei populaţiunei bănăţene d<e>-a se întregi cu noi, afirmând convingerea că <sic!> Conferinţa Păcei nu va putea nesocoti toate acestea,

inaugurare oficială a monumentului, la care au participat, alături de autorităţile civile şi militare locale, şi un numeros public. Pentru detalii, vezi Gheorghe Dumitraşcu, *Epopeea Independenţei României în conştiinţa vâlcenilor. 1877-1878*, Editura Almarom, Rm. Vâlcea, 2003, pp. 360-391; C. Tamaş, S. Ţană, *Judeţul Vâlcea şi Prefecţii săi*, Editura Conphys, Rm. Vâlcea, 2004, pp. 104-108.

[20] Adresa cu nr. 4587 din 26 mai 1919 este semnată de N. Epure, Gr. Procopiu, L. Popescu şi A. Roşianu (SJAN Vâlcea, *Fond Prefectura Judeţului Vâlcea*, dos. 22/1919, f. 362).

[21] Adresa nr. 3944 din 26 mai 1919 (*Ibidem*, f. 363).

[22] Cf. *Unirea*, I, Râmnicu Vâlcea, nr. 7, 1 iunie 1919. Mulţumim pe această cale domnului profesor Aurel Dumitraşcu pentru materialul pus la dispoziţia noastră.

[23] Telegrama nr. 3967 din 28 mai 1919 a prefectului judeţului Vâlcea Ion Nicolescu înaintată Ministerului de Interne (SJAN Vâlcea, *Fond Prefectura Judeţului Vâlcea,* dos. 22/1919, f. 364).

[24] Nicolae Epure (1866 - ?) – *avocat şi om politic liberal*. Licenţiat al Facultăţii de Drept din Bucureşti, membru al Baroului Vâlcea (1884) şi Decan (1907, 1926). Primar al oraşului Râmnicu Vâlcea (1907-1910) şi preşedinte al organizaţiei P. N. L. Vâlcea. Din anul 1910, este ales preşedinte activ al «Ligii Culturale» – secţia Râmnicu Vâlcea. (Idem, dos. 43/1922, f. 12; Idem, *Fond «Liga Culturală» - secţia Râmnicu Vâlcea,* dos. 21/1936-1937, f. 1v; Titică Predescu, Mădălina-Cristina Beniog, *Istoria Baroului Vâlcea,* Rm. Vâlcea, 2005, p. 43).

[25] Lazăr Popescu (1879-1965) – *avocat, om politic şi scriitor* [Lucian Predescu, *Enciclopedia «Cugetarea». Material românesc. Oameni şi înfăptuiri,* Ediţie anastatică, Editura Saeculum LO, Editura Vestala, Bucureşti, 1999, p. 677; S. Oane, *Schiţa partidelor şi doctrinelor politice din judeţul Vâlcea în perioada interbelică,* în *Studii Vâlcene*, S.N., nr. I (VIII), Editura Almarom, Rm. Vâlcea, 2003, p. 153; Relu Stoica, *op. cit.*, pp. 154-155].

[26] Ioan I. Nisipeanu (1885-1942) – *pedagog şi autor de manuale şcolare* (Lucian Predescu, *op.cit.*, p. 604; Petre Petria, *Vâlcea: oameni de ştiinţă, cultură şi artă. Dicţionar,* Editura Conphys, Rm. Vâlcea, 1996, pp. 271-273).

[27] Nicolae S. Ionescu (? - ?) – *avocat, om politic şi publicist* (*Ibidem*, p. 432).

[28] Petre Partenie (1883-1946) – *preot, om politic şi publicist* (*Ibidem*, p. 636; Relu Stoica, *op. cit.*, pp. 144-145).

[29] Vasile Săndulescu (?-?) – *întreprinzător în varii domenii:* teatru, cinema, radio, presă scrisă (*Îndrumarea Vâlcei),* tipar *(Tipografia Poporului* – coproprietar cu Al. D. Presbiterianu) şi „industrie” hotelieră (Hotel *Splendid)* (SJAN Vâlcea, *Fond Prefectura Judeţului Vâlcea*, dos. 34/1921, f. 87; Horia Nestorescu-Bălceşti, *Tipografii vâlcene (1918-1942),* în „Studii Vâlcene”, VII, Rm. Vâlcea, 1985, pp. 133-140).

[30] Aurel Roşianu (? – 1922) – *comerciant.* Preşedinte al Camerei de Comerţ – sucursala Vâlcea, iar în perioada 1916-1917, mobilizat „cu gradul de plutonier” în Comisia de aprovizionare a judeţului Vâlcea. După război, preşedintele Asociaţiei subofiţerilor în rezervă din Cercul *Cerna* (Idem, dos. 107/1919, f. 83).

https://biblioteca-digitala.ro

fără a nesocoti însă şi principiile cu care au chemat micile popoare în grozava luptă a războiului mondial”[31]. Totodată, printr-o fericită coincidenţă, a luat cuvântul şi „un bănăţean” din oraş, care „a expus suferinţele bănăţenilor de la sârbi şi a adus strigătul lor de durere cu care ne chiamă în ajutor”[32].

Seria cuvântărilor a fost încheiată de preşedintele onorific al secţiei locale – senatorul liberal de Vâlcea Grigore Procopiu[33] (**A1**) –, care va da citire unei *Moţiuni*, „aclamată în unanimitate” de participanţi[34]. Invocându-se „unanimitatea cetăţenilor vâlceni, din toate straturile sociale..., din toate grupările politice, fără deosebire”, în *Moţiune* sunt formulate doleanţele seculare de unire ale românilor, îndrituite atât prin „angajamentul liber consimţit” al părţilor semnatare ale Tratatului de alianţă şi „întărit prin mari şi dureroase jertfe” ale acestora în războiul mondial, precum şi pe principiile de drept internaţional care trebuiau să stea la baza deciziilor luate de Aliaţi privind recunoaşterea *de jure* a României Mari[35]. În finalul *Moţiunii* era exprimată doleanţa ca delegaţia noastră la Conferinţa Păcii să transmită reprezentanţilor Puterilor Aliate „expresiunea acestor sentimente de nestrămută credinţă în dreptatea cauzei noastre şi de neştirbită încredere în lealitatea şi spiritul de justiţie al marilor noştri Aliaţi, sentimente comune tuturor românilor”[36].

Grandioasa manifestaţie din acea zi se va finaliza cu o defilare a publicului pe principalele artere ale oraşului, care va forma un „cortegiu impozant”[37], în fruntea căruia fanfara militară a Regimentului 2 Dorobanţi – Vâlcea va intona pe tot parcursul traseului marşuri şi cântece patriotice. Pe traseu, participanţii au întâlnit „întâmplător” un automobil în care se aflau doi ofiţeri ai Misiunii militare engleze în România (1918-1920)[38], cărora li

[31] Idem, dos. 22/1919, f. 364v.

[32] *Ibidem,* f. 364.

[33] Grigore Procopiu (n. 2 dec. 1859, or. Câmpulung Muscel – m. 13 oct. 1930, Rm. Vâlcea, jud. Vâlcea) – *avocat, om politic liberal şi publicist.* Absolvent al Facultăţii de Drept din Bucureşti, după o scurtă carieră de magistrat la Tribunalul din Tr. Măgurele, apoi la cel din Rm. Vâlcea, profesează avocatura, înscriindu-se în Baroul Vâlcea. Dotat cu o solidă cultură juridică şi enciclopedică, reuşeşte să străbată, ca un *cursus honorum*, importante funcţii publice: membru în Consiliul comunal şi primar al oraşului Rm. Vâlcea, apoi ales în mai multe rânduri în Parlamentul ţării. Este desemnat vicepreşedinte al Senatului şi membru al Grupului Român al Uniunii Interparlamentare (Idem, *Fond personal Procopiu Grigore,* I, dos. 3/1919-1926, f. 1-3). La 20 febr. 1926 este numit în funcţia de consilier permanent la Secţia II de drept privat din Consiliul Legislativ, devenind, ulterior, preşedintele acesteia (*Ibidem,* f. 26). Pentru detalii, vezi Dumitru Garoafă, *Un câmpulungean în slujba idealului naţional: Grigore Procopiu (1859-1930),* în „Revista Arhivelor”, LXXIV, nr. 1, 1997, pp. 93-98; Idem, *Fondul personal «Grigore Procopiu» (1859-1980),* în „Studii Vâlcene”, S. N., nr. III (X), Editura Fântâna lui Manole, Rm. Vâlcea, 2006, pp. 467-475; Relu Stoica, *Parlamentarii judeţului Vâlcea (1831-2020)*, Tipar Edigraph, Buzău, 2018, pp. 157-159; Gr. Procopiu, *Parlamentarii în pribegie. 1916-1918. Amintiri, note şi impresii*, ediţie îngrijită, studiu introductiv şi note de Daniel Cain, Editura Humanitas, Bucureşti, 2018, pp. 5-67.

[34] SJAN Vâlcea, *Fond Prefectura Judeţului Vâlcea,* dos. 22/1919, f. 364.

[35] *Ibidem.*

[36] *Ibidem,* f. 364v.

[37] Vezi *Unirea* din 1 iunie 1919.

[38] Din Misiunea militară britanică făceau parte g-ral mr. Walter Holworth Greenly (1875-1955) – şeful acesteia, lt. F.M. Luttman-Johnson-adjunct, col. D. Hillard-secretar, mr. R. Goodden ş.a. (Cf. C. Bodea, Hugh Seton-Watson, *op. cit.,* I, doc. 273-274, pp. 442-443, 503-506, notele 270/1, 273/1, 274/1, 278/1). Conform celor relatate de amintita gazetă locală, misiunea „tocmai sosise” în acea zi la Rm. Vâlcea,

https://biblioteca-digitala.ro

s-au făcut „ovaţiuni”. Cu acest prilej, organizatorii acţiunii, prin senatorul Grigore Procopiu, au transmis ofiţerilor englezi că „rostul”acestor ovaţii ale manifestanţilor sunt expresia sentimentelor „de simpatie pentru nobila naţiune engleză”. La rândul său, unul din ofiţerii englezi interpelaţi[39] a răspuns „că ştie rostul acestei întruniri *care s-a repetat în toate punctele ţărei* (subl. ns.: D. G.), o înţelege şi afirmă că Anglia a fost şi este amica României, gata a-i recunoaşte dreptatea”[40]. Întreaga manifestare s-a încheiat cu Hora Unirii în Piaţa oraşului, după care „fiecare s-a retras în linişte”[41].

Valul de proteste ale opiniei publice din ţară, inclusiv ale râmnicenilor, va continua şi în zilele următoare, cu toate că atenţia organizatorilor acestor acţiuni era captată de febra pregătirilor pentru Congresul General al «Ligii Culturale», care urma sa-şi deschidă lucrările la Bucureşti, în ziua de 31 mai 1919[42].

Era şi normal ca un astfel de eveniment de o excepţională importanţă naţională şi politică să întrunească în capitala României întregite secţiile «Ligii Culturale» din întreaga ţară şi la care urmau să se pună „bazele unităţii culturale şi sufleteşti ale României Mari”[43]. Astfel, pentru ziua de 23 mai 1919, orele 20^{30}, în *Salonul cel Mare* al Prefecturii, a fost convocată „adunarea plenară” a secţiei vâlcene, la care-participând şi un anumit „număr de cetăţeni”, iar fanfara militară şi corul Seminarului «Sf. Nicolae» din oraş „au dat un patriotic concurs” –, a fost desemnat un „comitet de delegaţi” care să reprezinte secţia râmniceană la Congres. Totodată, pentru rezolvarea „nevoilor curente”, au fost colectate, prin subscripţie, „sume băneşti, ca prim fond de constituire”[44].

Participanţii la forumul naţional au ales un nou preşedinte al Ligii în persoana istoricului Nicolae Iorga, care în această calitate va rosti de la tribuna acestuia discursul despre *Drepturile românilor asupra teritoriului lor naţional,* iar seara se va desfăşura „o

membrii ei fiind cazaţi la Hotelul „Regina Maria”, al cărui proprietar era Fănica T. Niculescu (SJAN Vâlcea, *Fond Prefectura Judeţului Vâlcea,* dos. 30/1919, f. 462).

[39] Probabil este vorba de col. D. Hillard, căruia, în documentul oficial anterior amintit, i se dezvăluie gradul militar pe care îl purta, iar celălalt poate fi identificat în persoana lt. F. M. Luttman-Johnson, căruia cumnatul său – R.W. Seton-Watson, i-a făcut recomandări călduroase colonelului Radu Rosetti şi lui Nicolae Iorga pentru a i se facilita contactele cu mediile de afaceri din Capitală şi îndeosebi din provincie (Cf. C. Bodea, Hugh Seton-Watson, *op. cit.,* I, doc. 275-276, pp. 443-444).

[40] SJAN Vâlcea, *Fond Prefectura Judeţului Vâlcea,* dos. 30/1919, f. 462.

[41] *Ibidem.*

[42] Din păcate, plecându-se de la o sursă documentară incertă (Idem, *Fond «Liga Culturală» – secţia Râmnicu Vâlcea,* dos. 2/1927-1937, (II), f. 351), s-a acreditat ipoteza în istoriografia locală potrivit căreia primul Congres General al *Ligii Culturale* după Marea Unire ar fi avut loc, în iunie 1919, la Rm. Vâlcea (vezi Cf. Veronica Tamaş, *op. cit.,* p. 38). Abia în anul următor – 1920, Comitetul Central al *Ligii Culturale* a decis desfăşurarea lucrărilor acestuia la Rm. Vâlcea, pentru zilele de 3-5 iulie, congres ce va constitui „primul după Unirea definitivă a ţărilor surori cu Vechiul Regat” şi la care vor participa delegaţi „din toate unghiurile României Mari” (Idem, SJAN Vâlcea, *Fond Prefectura Judeţului Vâlcea,* dos. nr. 19/1920, f. 521). Conform programului organizatorilor, lucrările Congresului în primele două zile vor fi însoţite de „producţii teatrale şi festivaluri culturalo-naţionale”, iar în ultima zi va fi efectuată o excursie la Mănăstirea Cozia şi Săliştea Sibiului (Idem, *Fond «Liga Culturală» – secţia Râmnicu Vâlcea,* dos. nr. 10/1919-1920, f. 12; vezi şi Barbu Theodorescu, *Nicolae Iorga. 1871-1940,* Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Editura Militară, Bucureşti, 1976, p. 77).

[43] *Ibidem,* f. 2.

[44] Idem, dos. nr. 7/1919-1945, f. 3.

https://biblioteca-digitala.ro

uriaşă manifestaţie" patriotică, urmată de o alta similară „şi în Parlament"[45]. Sub puternica înrâurire a manifestărilor patriotice desfăşurate la Bucureşti, duminică – 1 iunie 1919, la Râmnicu Vâlcea, *în acelaşi loc şi în aceeaşi atmosferă explozivă*[46], este organizată o nouă manifestaţie de protest pentru „a afirma din nou în faţa lumii civilizate dreptul nostru"[47].

În „aclamaţiunea unanimă" a participanţilor, senatorul Grigore Procopiu va da citire unei noi Moţiuni, care, faţă de prima, *este mai clar structurată şi argumentată*, textul acesteia *păstrând ideile-forte* ale celei anterioare[48]. Asemenea primei Moţiuni, şi în aceasta se exprima aceeaşi doleanţă, ca Guvernul României şi Comitetul Central al «Ligii Culturale» să transmită delegaţilor Puterilor Aliate mesajul râmnicenilor de deplina lor „încredere în lealitatea şi spiritul de dreptate" al liderilor acestora, fiind „cea mai sigură garanţie că drepturile imprescriptibile ale României la îndeplinirea integrală a tratatului încheiat, vor fi neştirbit şi definitiv recunoscute"[49] prin noua organizare a lumii postbelice ce va fi hotărâtă la forumul internaţional al păcii.

Fermitatea şefului delegaţiei române la Conferinţa Păcii[50], precum şi energicele proteste ale opiniei publice din ţară, inclusiv ale râmnicenilor – departe de ar fi degenerat într-o „explozie de şovinism şi de sârbo-fobie", aşa cum se exprima temerea într-un document oficial francez[51] –, n-au împiedicat Marile Puteri învingătoare să decidă trasarea frontierelor sud-vestice şi vestice al României în conformitate cu propriile lor interese în această zonă geostrategică a Europei Centrale[52].

[45] Cf. Barbu Theodorescu, *op. cit.*, p. 73.

[46] Aceeaşi gazetă locală, descriind starea de spirit ce domnea în oraşul de sub poalele Capelei, consemna că acesta „trăieşte din nou momente de revoltă" (vezi „Unirea" din 1 iunie 1919).

[47] *Ibidem.*

[48] Telegrama nr. 4084 din 2 iunie 1919, înaintată de prefectul judeţului Vâlcea Ministerului de Interne (vezi A2). Textul dactilografiat al acesteia este însoţit şi de manuscrisul *Moţiunii*, formulat de senatorul Grigore Procopiu (Idem, dos. 22/1919, f. 376-377v). Pentru faptul că acesta este inspiratorul textului *Moţiunii* pledează şi cele scrise ulterior în articolul *Demissia*, publicat în presa locală (vezi „Democraţia Vâlcei", I, nr. 20, 21 sept. 1919, p. 1; Dumitru Garoafă, *Fondul personal Procopiu Grigore (1859-1980)...*, pp. 470-471, nota 25).

[49] SJAN Vâlcea, *Fond Prefectura Judeţului Vâlcea,* dos. 22/1919, f. 376.

[50] Faţă de atitudinea negativă a Conferinţei în problema tratatului cu Austria, I.I.C. Brătianu a decis să părăsească în mod ostentativ lucrările acesteia (2 iulie 1919) şi, ulterior, să-şi prezinte demisia întregului cabinet (12 sept. 1919), sperând că electoratul va confirma politica sa de „rezistenţă" faţă de presiunile Marilor Puteri (vezi *1918 la români*, IV, doc. 644, pp. 1-7). După părăsirea Conferinţei Păcii de către I.I.C. Brătianu, i-a revenit lui Al. Vaida-Voevod misiunea de a continua discuţiile în legătură cu semnarea tratatelor de la Saint Germain, cu Austria (10 dec. 1919) şi Trianon, cu Ungaria (4 iunie 1920), diplomaţia Bucureştilor obţinând înlăturarea preambulului, precum şi a articolelor 10 şi 11 din Tratatul minorităţilor (Cf. V. Fl. Dobrinescu, D. Tompea, *op. cit.*, pp. 22-24).

[51] Pentru evitarea unor astfel de reacţii din partea opiniei publice româneşti alimentate de ştirile publicate în presa oficioasă franceză despre frontierele româneşti şi, ca atare, Franţa să-şi menţină preponderenţa în zonă, într-un raport, din 23 mai 1919, al ministrului plenipotenţiar al Franţei în România, contele Charles de Beaupoil de Saint-Aulaire, către ministrul Afacerilor Externe al Franţei, Stephen-Jean-Marie Pichon, se recomandă cercurilor oficiale franceze să cultive pe mai departe o *atitudine de prietenie şi echidistanţă* (subl. ns.: D.G.) faţă de România şi partidele politice de aici (vezi *1918 la români,* III, doc. 613, pp. 378-382/382-385).

[52] Pentru edificare, redăm câteva pasaje din *Memoriile* col. Radu Rosetti:

-22.II.1919. B<arbu> Ştirbey îmi arată o scrisoare a lui <I.I.C.> Brătianu din 9 februarie, cu o copie

https://biblioteca-digitala.ro

Cu toate minusurile Conferinţei Păcii de la Paris (1919-1920) – având în vedere tendinţa Marilor Puteri de a-şi extinde sferele de influenţă politico-economice şi financiare, îndeosebi pe seama statelor succesorale –, *principiul naţionalităţilor s-a realizat la scară internaţională,* înfăptuindu-se, într-o manieră democratică, aspiraţiile naţionale ale multor popoare europene, între care şi acelea ale poporului român[53].

Şi, ca un arc peste timp – istoria conformându-se, parcă, „seriilor" lui A.D. Xenopol –, aici, la Râmnicu Vâlcea, sunt înscrise noi file ale raporturilor cu fraţii noştri din Timocul sârbesc. Astfel, urmare a iniţiativei Forumului Cultural al Râmnicului, au fost *statuate legături de înfrăţire* cu Asociaţia Culturală «Timocenii» (A.C.T.), din al cărui Consiliu de conducere, alături de ing. Momcilo Ilici – preşedinte, au fost cooptaţi şi doi recunoscuţi intelectuali vâlceni: ing. Dumitru Gogiu – preşedintele Asociaţiei «Pons Vetus» şi prof. dr. Ion Soare – vicepreşedintele Forumului Cultural al Râmnicului[54].

Forumul de conducere al asociaţiei şi-a propus înfăptuirea unor obiective concrete şi imediate – cu implicarea factorilor responsabili centrali şi zonali din România –, care au drept scop *transformarea statutului de jure* al minorităţii „vlahe" din Timocul sârbesc *într-unul de facto,* în condiţiile în care, după opinia unor lideri ai acestei minorităţi, sunt obstrucţionate sau tărăgănate acordarea drepturilor specifice acesteia[55].

de pe o scrisoare către <Mihail> Pherekyde şi de pe memoriile depuse la 1-a şi <a> 2-a şedinţă a Conferinţei Păcii. ... Zice, de asemenea: 1. Atitudinea Marilor Puteri *e<ste> intolerabilă,* că aşteaptă a se termina chestiunea revendicărilor noastre spre a protesta. 2. Puterile Mari *vreau să pună în adevăr mâna pe noi din punct de vedere economic* (subl. ns.: D.G.; SJAN Vâlcea, C*olecţia <<Manuscrise>>*, nr. 91, f. 10. De precizat, că la instituţia noastră se găseşte numai o copie dactilografiată a *Caietului 1* al *Memoriilor,* întreg manuscrisul fiind preluat de Direcţia Generală a Arhivelor Naţionale ale României).

-8.III.1919. Al<exandru> Constantinescu… îmi mai spune că toţi Aliaţii *vreau să pună mâna pe terenurile noastre petrolifere* (subl. ns.: D. G.; *Ibidem,* f. 14).

-9.III.1919. M<ihail> Pherekyde îmi spune că dăunezi din eroare <Robert de> Flers i-a trimis un raport, destinat <Ministerului> Afacerilor Străine din Paris, în care trata chestiunea petroliferă şi din care reieşea că francezii *vreau să acapareze petrolul. Noi le oferim productele petrolifere, dar ei <sic!> vreau şi terenurile* (subl. ns.: D.G.).

Mi-a arătat două note adresate lui, colectiv de cei patru reprezentanţi ai Antantei (<Carlo> Fasciotti, <George> Barclay, <Stephen> Wopička, <Robert de> Flers), prin care cer: 1. ca în lichidarea societăţilor petrolifere inamice să se admită ca <sic!> *capitalurile Aliate să fie tratate egal cu cele româneşti* (subl. ns.: D.G.) şi că, în revenirea administratorilor secheştri societăţilor inamice care au şi capital aliat, să ceară văzul (recte: viza) legaţiei respective; 2. ca în privinţa exproprierii, pământul aparţinând supuşilor Antantei să fie considerat ca şi al românilor. Pentru întâia, va răspunde că *este inadmisibil* (subl. ns.: D.G.) controlul oricărei legaţii (*Ibidem,* f. 15).

[53] Cf. V. F. Dobrinescu, D. Tompea, *op. cit.*, p. 26.

[54] Vezi pe larg în „Forum-V", revistă de cultură, Rm. Vâlcea, an III, nr. 1(6), 2008, p. 12.

[55] *Ibidem.*

https://biblioteca-digitala.ro

Anexe

1.

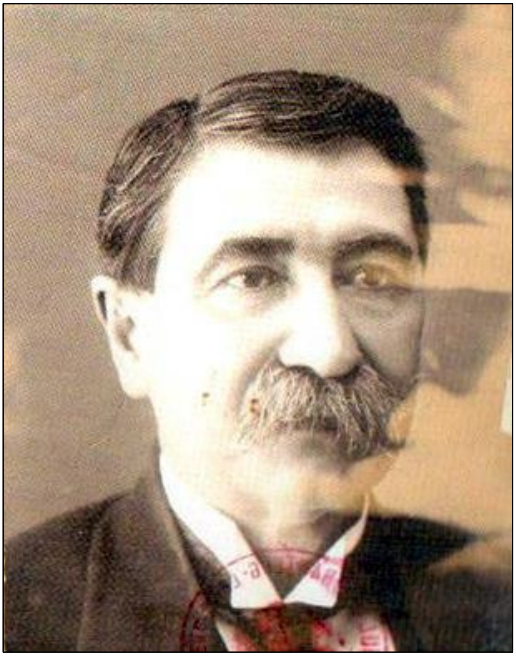

Gr. Procopiu [SJAN Vâlcea, Fond personal Procopiu Grigore (1859-1980), I. Dos. 2/1914-1924, f. 3].

2.

1919 iunie 2, **Râmnicu Vâlcea**. *Telegramă înaintată Ministerului de Interne de prefectul judeţului Vâlcea – Ioan Nicolescu*[56]*, prin care se comunică organizarea unui nou miting de protest la Râmnicu Vâlcea de către secţia râmniceană a «Ligii Culturale» şi adoptarea unei noi Moţiuni, al cărei conţinut va fi transmis telegrafic reprezentanţilor Puterilor Aliate de la Bucureşti.*

Comunicăm mai jos Moţiunea luată, cu ocazia meetingului ce a avut loc ieri 1 Iunie <1919> în R<â>m<nicu> Vâlcea, prin aclamaţiunea unanimă a numerosului public participant, care prin telegraf a fost comunicată reprezentanţilor Puterilor Aliate la Bucureşti:

[56] Ion Nicolescu-Mahane (? - ?) – *finanţist şi om politic liberal*. Prefect al judeţului Vâlcea (1918-1919; 1922-1926; 1927-1928), senator (1928-1929; 1931-1932), iar după 1937, preşedinte al organizaţiei P.N.L. Vâlcea. Preşedinte al Băncii de Scont şi Băncii Râmnicului, se remarcă printr-o serie de „inginerii financiare”, ducându-le, practic, în pragul falimentului (Nicu Angelescu, *Memoriile unui om obscur. Contribuţii la istoria Râmnicului Vâlcii*, ediţie critică, cuvânt înainte şi note de Ion Soare, Liliana-Marinela Beu şi Tiberiu Aniniş, Editura Adrianso, Rm. Vâlcea, 2005, pp. 235-237, 254-255, 272, 281, 285-287; Radu Livezeanu, *Scurtă privire asupra vieţii organizaţiei P.N.Ţ. din judeţul Vâlcea între anii 1919-1998*, Editura Conphys, Rm. Vâlcea, 1999, pp. 22-23, 110).

https://biblioteca-digitala.ro

MOŢIUNE

Unanimitatea cetăţenilor din R<âmnicu> Vâlcea întruniţi azi.

Afirmăm unitatea nestrămutatei noastre credinţe, cu a întregului neam românesc, în sfinţenia dreptului la integrala îndeplinire a tratatului încheiat de România cu mari<i> săi Aliaţi:

1) sfânt pentru că a fost liber consimţit de toate puterile semnatare;

2) sfânt pentru că este întărit cu durerosul sigiliu al marilor jertfe de sânge ale celor mai buni fii ai acestui neam şi

3) mai sfânt, pentru că <sic!> consfinţeşte şi pentru neamul românesc dreptul la reîntregirea sa pe baza principiului naţionalităţilor[57].

Exprimăm deplina noastră încredere în lealitatea şi spiritul de dreptate al conducătorilor Marilor Puteri Aliate, cari constituesc cea mai sigură garanţie, că drepturile imprescriptibile ale Românie<i> la îndeplinirea integrală a tratatului încheiat, vor fi neştirbit şi definitiv recunoscute prin hotărârile ce se vor lua la Conferinţa Păcei.

Dorim ca expresiunea sentimentelor noastre să fie aduse la cunoştiinţa reprezentanţilor Puterilor Aliate, telegrafic, prin <<Liga Culturală>>, iar prin Guvernul român la cunoştiinţa reprezentantului României de la Conferinţa Păcei, la Paris.

Această Moţiune, rugăm a o comunica şi d<omnu>lui prim-ministru <Ion I.C.> Brătianu, la Paris.

Prefect de Vâlcea,
<Ion Nicolescu>

(SJAN Vâlcea, *Fond Prefectura Judeţului Vâlcea*,
dos. 22/1919, f. 376, copie dactilografiată)

[57] Se face trimitere la principiul *dreptului popoarelor la autodeterminare*, formulat în Mesajul preşedintelui american Woodrow Wilson, din 8 ianuarie 1918, document cunoscut şi sub numele de *Cele 14 puncte*, şi care va sta la baza Ligii/Societăţii Naţiunilor. Mulţumim pe această cale doamnei Rodica Bocoi care ne-a fost de un real folos în tehnoredactarea şi procesarea materialului de faţă (n.ns.: D.G.).

https://biblioteca-digitala.ro

RÂMNICENI „SEMNATARI”, PE CÂMPUL DE LUPTĂ, AI TRATATULUI DE LA TRIANON

Nicolae-Gabriel Albinaru

Nu știu cum sunt alții, dar eu când pășesc pe oricare dintre străzile orașului Râmnicu-Vâlcea mă învăluie un fel de neliniște misterioasă care-mi induce o senzație de conectare cu legenda arterei urbane respective, cu personalitatea al cărei nume îl poartă sau cu ceea ce reprezintă denumirea acesteia. Pentru mine, fiecare stradă din Râmnic își are propria-i poveste, fiind un reper distilat al veacurilor trecute impregnat în memoria afectivă a orașului și în conștiința colectivă transgenerațională a râmnicenilor. În Râmnic sunt străzi mai cunoscute și străzi mai puțin cunoscute, dar uneori valoarea simbolică a acestora este invers proporțională cu notorietatea lor, din simplul motiv că un oraș nu poate avea doar străzi mari cu nume sau denumiri importante. Printre cele aproape patru sute de căi de comunicații din oraș există una, relativ recent apărută în nomenclatorul stradal, care mi-a declanșat o dialectică introspectă intensă, un travaliu intelectual în căutarea semnificației acesteia.

Intrarea Demnității este o stradă neasfaltată încă, mică și îngustă, care pleacă din Bulevardul Dem Rădulescu, spre vest, și se înfundă după câteva zeci de metri. A fost înființată acum câțiva ani, după inaugurarea bulevardului ce poartă numele marelui actor ce s-a născut în orașul de lângă Olt. Aici s-au ridicat de curând câteva blocuri, pe partea dreaptă, dar mai există și case sau terenuri virane pe partea stângă. Este una dintre cele mai mici artere de circulație din oraș, dar poartă o denumire importantă, un concept aflat în vârful piramidei valorilor acestui neam și al râmnicenilor.

În istoria locuitorilor spațiului carpato-danubiano-pontic există câteva momente istorice importante care au amorsat și au trezit sentimentul demnității acestui popor străvechi. La mijlocul ultimului secol al erei de dinainte de Hristos, regele Burebista reușea să întemeieze statul dac prin unirea tuturor triburilor. Pământul stăpânit de Burebista a fost cel mai întins teritoriu pe care înaintașii românilor l-au stăpânit vreodată. El se întindea de dincolo de Nistru, astăzi regiunea Odessa, Ucraina, până în Câmpia Panonică, astăzi Ungaria, revenind la țărmul Mării Negre, pe lângă Munții Balcani, azi zona de nord a Bulgariei. Conturul acestui teritoriu seamănă izbitor cu *pileusul*, căciula cu vârful întors în față pe care o purtau nobilii daci, *tarabostes*. Dacia lui Burebista pare a fi o căciulă dacică așezată pe țărmul vestic al Pontului Euxin cu vârful conturat în bazinul panonic și lăsat în jos spre cursul Dunării. Dacă acestui spațiu istoric, demn de un popor important al antichității, încercăm să-i găsim centrul, vom constata că el se află în zona Munților Orăștiei, acolo unde a fost stabilită și capitala statului dac

https://biblioteca-digitala.ro

condus de Burebista. Aceasta confirmă încă o dată că teritoriile stăpânite de geto-daci au fost aproape duble față de ceea ce reprezintă astăzi România. Nu trebuie să uităm că în jurul granițelor României s-a mai aflat încă o Românie, un teritoriu pe care cursul istoriei l-a înghițit. Amprenta ei geo-socială și-a diminuat mult intensitatea, și deși, în tot acest spațiu extra-românesc, găsim în prezent comunități ale românilor, mai mult sau mai puțin numeroase, nu mai există vitalitatea istorică de a reface marele regat dac al lui Burebista. M-am întrebat deseori de ce Mircea cel Bătrân s-a dus să cucerească teritoriile de la gurile Dunării și cele de la malul Mării Negre, de ce Ștefan cel Mare și-a apărat cu îndârjire Cetatea Albă, de ce românii au ocupat Cadrilaterul din Bulgaria, iar Regina Maria a construit apoi minunatul domeniu de la Balcic, de ce în 1919 armatele române au ocupat Budapesta, de ce Mareșalul Antonescu nu s-a oprit la gurile Nistrului? Poate că dintr-un instinct istoric care le spunea acestora că acolo, cândva, au trăit strămoșii lor, poate dintr-un sentiment al demnității, ca urmași ai marelui popor dac ce a trăit peste toate aceste locuri cu mii de ani în urmă. Acest sentiment al demnității trebuie să ne pună pe picior de egalitate cu oricare alt mare popor al omenirii sau cu orice diplomat sau ambasador al celui mai puternic stat de ieri sau de azi.

După Burebista au venit Decebal, Litovoi, Seneslau, Farcaş și Tatos, Gelou, Glad și Menumorut, Basarab I și Dragoş I, Mircea cel Bătrân, Ștefan cel Mare şi Iancu de Hunedoara, stăpâni de teritorii românești pe care le-au apărat cu dârzenie. După mai mult de 1600 de ani de la momentul Burebista, românii, urmașii dacilor, au simțit din nou sentimentul demnității, odată cu unirea celor trei mari provincii românești realizată de Mihai Viteazul. Momentul a fost scurt, dar suficient cât să consolideze abisurile memoriei poporului daco-român și să reactiveze instinctul de unire întru toată suflarea de aceeași limbă și neam. Este explicabil de ce după anul 1600 toate procesele inconștiente ale poporului român au fost canalizate către ceea ce avea să marcheze recunoașterea demnității acestui popor, la Palatul Trianon de la Versailles-Paris în 1920. Atunci s-a înfăptuit de drept România Mare, realizată *de facto* la 1918, fiind oficial recunoscută la nivel internațional. Între Mihai Viteazul și Trianon există o punte a demnității marcată de martiriul Brâncovenilor, de sacrificiul lui Tudor Vladimirescu și al generației pașoptiste, de reformele lui Alexandru Ioan Cuza și de devotamentul față de țară al regilor Carol I și Ferdinand I.

Regina Maria și Ion I.C. Brătianu, cunoscut ca Ionel Brătianu, au jucat rolurile cele mai importante în ceea ce a însemnat Tratatul de la Trianon, respectiv recunoașterea granițelor României Mari. Teritoriul țării la 1920 era foarte aproape de chipul și asemănarea regatului lui Burebista. Conturul României Mari a redevenit o căciulă dacică, chiar dacă mai strâmtă și cu vârful turtit.

La București, pe 30 august 1920, în Monitorul Oficial al Regatului României nr. 138, de marți, 21 septembrie 1920, apărea publicată Legea prin care Guvernul României ratifica Tratatul de Pace semnat pe 4 iunie 1920 la Paris, la Palatul Trianon, între puterile aliate și asociate și Ungaria. La sfârșitul tratatului sunt trecute numele semnatarilor, din partea română semnând doctorul Ion Cantacuzino, ministru de stat, și Nicolae Titulescu, fost ministru, secretar de stat. Ultima foaie a monitorului se încheie la jumătatea paginii, marcată de o mică linie desenată sub cele două coloane de nume ale tuturor semnatarilor.

https://biblioteca-digitala.ro

În Râmnic nu există nicio stradă cu denumirea de Trianon, dar orașul se leagă peste timp de acest eveniment prin trei nume de străzi: Regina Maria, Regele Ferdinand I și Nicolae Titulescu. Purtătoarea coroanei României întregite a fost personajul-cheie din cadrul negocierilor de la Paris, Ferdinand este regele sub care s-a realizat Unirea, supranumit și Întregitorul, iar Titulescu este semnatarul actului din vara anului 1920.

În ianuarie 2020 am recitit conținutul tratatului de la Trianon, după care am ieșit să fac o scurtă plimbare pe cele trei străzi. Doream să le simt parfumul, cu tot ceea ce au însemnat acești oameni pentru România. Mi-am amintit și de Intrarea Demnității și atunci am realizat că memoria Râmnicului trebuie să fi păstrat mai mult decât atât, legat de Trianon. Am revăzut nomenclatorul străzilor Râmnicului și am găsit câțiva „semnatari" râmniceni ai Tratatului de la Trianon. Aceștia nu au semnat cu penița stiloului, ci cu țeava puștii, cu sângele și eroismul de care au dat dovadă în Primul Război Mondial. Acest război a fost cel care a creat premisele Unirii de la 1918 și, ulterior, a conturat condițiile semnării tratatului de la Trianon. Și iată ce am găsit:

Căpitan Paul Capelleanu, avocat și filantrop provenind dintr-o familie ce se trăgea din Râmnic, participant la campania din 1916, **Plutonier Vasile Olănescu**, student la drept, mort la Mărășești în 1917, **Căpitan Mărășanu Gheorghe** născut la Stroești-Vâlcea, decedat pe câmpul de luptă în 1917, **Căpitan Nicolae Negoescu**, profesor de matematică la gimnaziul Alexandru Lahovari, cel mai integru râmnicean, căzut la datorie în 1916, lovit de un obuz pe Valea Oltului, **Colonel Bădescu Gheorghe,** erou râmnicean al Primului Război Mondial, **Colonel Daniil Ionescu,** râmnicean căzut și el în Războiul Reîntregirii, **Locotenent-colonel dr. Gheorghe Hacman** participant la campaniile militare și erou al războiului, **Caporal Ion Hanciu**, erou născut în Râmnic, eminentul profesor latinist de la Lahovari, **Eliodor Constantinescu,** participant şi el la această primă şi mare conflagrație mondială, **Sublocotenent Emil Avrămescu,** 25 de ani, râmnicean căzut în 1916 pe câmpia Sadului, **Căpitan Gabriel Stoianovici,** râmnicean căzut în lupte în Marele Război, **Locotenent Alexandru Costeanu**, din Amărăști, căzut la Mărășești, revenit pe front la cererea sa după ce fusese demobilizat pentru că și-a pierdut un braț, **R.V. Băbeanu,** militar de carieră, autor de lucrări de strategie militară care au fost puse în practică în Primul Război Mondial, **Maior Dumitru Georgescu** și **Maior Vasile Popescu** (pe strada care îi poartă numele, la nr. 8, se află sediul organizaţiei care patronează acest proiect editorial şi de cercetare istorică) râmniceni căzuți în lupte, ilustrul profesor de limba română **Nicu Angelescu** născut la Râmnicu Vâlcea, emblemă a Liceului Lahovari, participant la Războiul Reîntregirii, **Sublocotenent Remus Bellu**, râmnicean căzut la datorie.

Aceste nume care astăzi sunt denumiri de străzi ale Râmnicului au fost păstrate ca un pios omagiu adus acestor „semnatari" râmniceni, fără semnătură, ai Tratatului de la Trianon, iar titulatura de erou este un alt mod de a spune căzut în luptă. Ei sunt partea de demnitate a Râmnicului din conținutul actului semnat la Paris. Memoria numelor acestor eroi merită să fie adusă la lumină în toate ocaziile posibile, cu atât mai mult în acest volum dedicat centenarului semnării Tratatului de la Trianon.

Nu știu cum sunt alții, dar eu când scriu despre râmnicenii sau vâlcenii importanți care au trăit înaintea mea, mă învăluie un fel de liniște misterioasă care-mi induce o

https://biblioteca-digitala.ro

senzație de deconectare de la realitatea prezentului, făcându-mă să mă simt parte a epocii și a vieții fiecăruia dintre aceștia. Așa se explică faptul că, reamintindu-i pe toți acești eroi a căror jertfă demnă a contribuit la făurirea României Mari, pentru câteva momente am simțit că, la un secol distanță, mă aflu în camera unde s-a semnat Tratatul de la Trianon pentru a cere diplomaților români să lase loc liber pe foaie, pentru ca eroi vâlceni, de dincolo de lumea aceasta, să poată să semneze pe acest document.

Bibliografie selectivă:

Județul Vâlcea. Lista eroilor Primului Război Mondial, Asociația Națională Cultul Eroilor „Regina Maria”, Filiala Județeană „Matei Basarab” Vâlcea, CCI „Pr. Dumitru Bălașa”, Râmnicu-Vâlcea, 2013.

Monografia arterelor de circulație din municipiul Râmnicu-Vâlcea, Primăria municipiului Râmnicu-Vâlcea, Editura Almarom, 2005.

Titi Mihail Gherghina, *Imagini citadine din Râmnicul de altădată*, Râmnicu-Vâlcea, Editura Almarom, 2007.

Ion Soare (coord.), *Enciclopedia Județului Vâlcea*, vol. I, Râmnicu-Vâlcea, Editura Fortuna, 2010.

Sorin Oane, *Colegiul Național Alexandru Lahovari, O istorie, câteva istorisiri și o mulțime de personalități*, Râmnicu-Vâlcea, 2011.

Relu Stoica, *Parlamentarii județului Vâlcea (1831-2020) – dicționar*, Buzău, Editura Editgraph, 2018.

Gheorghe Dican, *Comorile Casei Simian*, în „Buridava”, nr. X, Râmnicu-Vâlcea, Editura Offsetcolor, 2012.

Nomenclatorul căilor de comunicație din municipiul Râmnicu-Vâlcea (1 august 2018).

https://biblioteca-digitala.ro

CONTRIBUȚIA CONSILIULUI NAȚIONAL AL UNITĂȚII ROMÂNE LA RECUNOAŞTEREA INTERNAȚIONALĂ A MARII UNIRI

Dumitru Matei

Precizam în articolul anterior, din volumul IV, că *lupta pentru încununarea cu laurii victoriei a Hotărârilor Marii Adunări de la Alba Iulia nu s-a desfășurat numai în câmpul de luptă de către ostașii români, între care s-au remarcat oltenii, ci și pe plan politic, diplomatic și propagandistic.*

Lupta pentru înfăptuirea României Mari continua la masa verde a tratativelor de la Paris însă dusă cu alte mijloace. Tot ca pe câmpul de luptă, la Paris aveam aliați și inamici, iar combatanții noștri, ca și pe front, aveau opinii diferite cu privire la strategia pentru obținerea celor mai bune rezultate.

Opiniile despre modul cum s-au desfășurat acțiunile participanților la război diferă în funcție de poziția pe care au avut-o în ierarhia militară: când misiunea nu a fost îndeplinită cu succes, comandanții și comandamentele de rang înalt au afirmat de fiecare dată că vinovați sunt executanții, care trebuia „să reziste până la ultimul om", iar unii dintre executanți au invocat ordinele superioare care nu au ținut sema de realitatea câmpului de luptă. S-a mai invocat lipsa sprijinului promis de Aliați[1], slaba dotare tehnico-materială și insuficienta instruire a celor chemați să complecteze efectivele, căutând vinovați în rândul celor învestiți la un moment dat cu răspunderea pentru pregătirea armatei.

De asemenea, în plan politic și diplomatic, cei care au fost la conducerea statului au prezentat publicului marile lor merite, trecând cu vederea pe cele ale celorlalți sau prezentându-i ca responsabili pentru neîndeplinirea intereselor naționale.

Constantin Kirițescu[2] scria că *„Războaiele nu se câștigă numai prin biruința armelor, ci și prin lupta diplomatică și, în vremurile noastre de democrație, prin opera de propagandă care trebuie să cucerească opinia publică a popoarelor* (sublinierea noastră, M.D.).

Îndeosebi statele mici, care au revendicări de susținut, trebuie să reușească a le face simpatice opiniei publice și să capete concursul ei. România nu a înțeles din timp

[1] La oprirea ofensivei germane din 1917 pe frontul din Moldova a contribuit ajutorul cu material de război dat de Aliați și Misiunea militară franceză, care a dat instructori pentru folosirea acestui material.
Aliați și Misiunea militară franceză, care a dat instructori pentru folosirea acestui material.

[2] Constantin Kiriţescu, *Istoria Războiului pentru Întregirea României, 1916-1919,* Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1989, p. 351.

https://biblioteca-digitala.ro

însemnătatea acestei lupte și nu a fost utilată de la începutul războiului mondial pentru ca dreptele sale revendicări să fie cunoscute și prețuite așa cum meritau”.

Conducerea politică din România a pus mai mare preț pe tratatele încheiate cu una sau alta dintre marile puteri și a neglijat rolul propagandei atât în interiorul țării, cât și în afară.

La rândul lor, unii istorici nu au acordat atenție controverselor politicienilor privitoare la interesele României în perioade diferite, nu au analizat argumentele partidelor politice aflate în dispută cu privire la interesele României și nu au avut opinii proprii, cum a avut Kirițescu, ci s-au raliat, de regulă, opiniilor politice și ideologice ale celor aflați la putere. De aceea opiniile politicienilor liberali aflați mult timp la putere, deși în bună măsură cunoscute, le vom compara cu alte opinii politice mai puțin cunoscute, cu privire la intrarea României în război și la consecințele istorice ale modului în care s-a purtat războiul în câmpul de operații militare, pe plan politic și diplomatic.

La un secol de la încheierea păcii încă se mai discută dacă hotărârile Conferinței de Pace de la Paris au fost cele mai bune cu putință și care ar fi fost alternativa mai fericită.

În paginile care urmează prezentăm activitatea neobosită a fostului senator de Romanați Paul Brătășanu și a fostului deputat Take Ionescu trimis în Parlamentul României de romanațeni, la propunerea lui Brătășanu, deși nu era născut în acest județ. Ambii au luptat din toate puterile pentru interesul țării, atât în parlament, cât și în emigrație, dar meritele nu au fost consemnate în istorie la adevărata lor valoare, căci istoria o scriu învingătorii. Atunci învingători au fost liberalii, iar după ce ei au ieșit din scena politică, în paginile istoriei au rămas spusele lor, căci nu era bine să se știe – din punctul de vedere al noii puteri – că „imperialiștii” americani, englezi și francezi au contribuit la întregirea neamului românesc și la făurirea statului național unitar român în granițele României Mari.

Prezentăm opiniile și contribuția celor doi politicieni Ion I.C. Brătianu și Tacke Ionescu la Conferința de Pace de la Paris, cu comentariile lui Brătășanu, care a considerat o datorie de onoare să aducă la cunoştința Parlamentului contribuția Coloniei române de la Paris – formată din politicieni și intelectuali români exilați din ordinul ocupantului – și al organului politic creat de aceasta – Consiliul Național al Unității Române – și recunoscut de Antanta ca reprezentant legitim al României aflată sub ocupație germană.

Politician versat, cunoscător al noilor pricipii ale politicii internaționale, Take Ionescu – șeful unui partid mai mic – a fost obstrucționat de Ion I.C. Brătianu, care avea principii învechite și rigide pe care le-a impus în politica internă și a crezut că le poate impune și în politica externă, deși acolo nu vorbea cu subalternii săi, ci cu reprezentanți ai marilor puteri.

Succesul obținut prin jertfele uriașe și prin voința tuturor românilor – realizarea României Mari, cu aducerea în hotarele țării a provinciilor locuite de români – Brătianu l-a considerat a fi un succes al său personal și al partidului său, partid care și-a trecut în cont marile evenimente istorice ale României moderne, între care obținerea independenței de stat, declararea războiului pentru întregirea țării și negocierea păcii.

În ședința primului Senat al României Mari, ministrul de Externe I.G. Duca a prezentat un proiect de lege pentru aprobarea activității delegației române la Conferința de Pace și *s-a cerut urgența pentru votarea ei*, liberalii având majoritatea în senat. Pentru

https://biblioteca-digitala.ro

neîndeplinirea în întregime a scopului propus a fost făcut răspunzător Take Ionescu care, fiind împiedicat să intre în parlament, nu a avut posibilitatea să se apere în acest forum: Take Ionescu *a socotit de datoria sa, în calitate de ministru în România liberă, să-i ajute [pe transilvăneni] prin toate mijloacele fățișe sau ascunse, căci și acestea sunt permise când este vorba să faci un bine țării și neamului tău. (...) Dimitrie Sturza, după ce-l denunțase opiniei publice maghiare în chestia transilvăneană, l-a urmărit cu toată ura, spre a-l împiedica să intre în parlament. (...) De 6 ori își pusese candidatura și de 6 ori căzuse*[3].

Brătășanu a vrut să lămurească în parlament răspunderea lui I.I.C. Brătianu pentru modul cum a reprezentat România la Congresul de Pace, prejudiciile pe care le-a adus țării comportarea egoistă a acestuia și faptul că nu își asumă răspunderea faptelor sale, acuzând și blamând pe alții pentru a-și ascunde propriile neîmpliniri.

Eu am invitat pe d. Ion I.C. Brătianu, la 1 februarie 1921, când trăia Take Ionescu, să vie să explice aici, în parlament, chestia Banatului"[4].

Dispariția neașteptată a lui Take Ionescu l-a determinat pe senatorul Paul Brătășanu să ceară să se dicute *în ședințele Adunării Deputaților de la 15 și 17 decembrie 1923* opiniile celor doi politicieni pentru ca parlamentul și țara să știe, iar istoria să consemneze adevărul.

Diferența de opinii dintre cei doi politicieni nu se rezuma numai la evenimentele din ultimul timp. Astfel, privitor la Tratatul semnat de România cu Puterile Centrale în 18/30 octombrie 1883[5], I.I.C. Brătianu afirma că România l-a făcut *de bună voie*, Carol I având origine germană, dar Take Ionescu îl contrazice: tratatul *a fost făcut de frică*: întâi de frica Rusiei, apoi de frica Austriei, care ne amenința cu război pentru intenția de a face unirea cu românii din Transilvania. Sfatul Berlinului pentru evitarea amenințării a fost: *Alianța!*

Ca urmare a semnării tratatului cu Austria la 18/30 octombrie 1883, nu mai puteam revendica unirea cu Ardealul. Tratatul avea caracter defensiv și părțile se obligau să se ajute în cazul unui atac din partea statelor vecine cu România. Germania a aderat la tratat în aceeași zi. Durata tratatului era stabilită la 5 ani, iar dacă nu era denunțat cu un an înainte, el se prelungea automat cu încă trei ani. Părțile își promiteau secretul asupra tratatului.

Brătianu se lăuda cu politica liberală a tatălui său, care s-a purtat admirabil la 1877 și ne-a adus independența.

Take Ionescu îi amintește că *a cedat cele 3 județe din sudul Basarabiei*. Nu s-a bătut pentru ele, a retras armata și administrația. Dacă se discuta cu Rusia, am fi avut frontiera Dobrogei pe linia Rusciuk – Șumla – Varna, zonă populată cu turci și tătari, bulgari mai deloc și n-ar mai fi fost nevoie de 1913, n-am fi făcut vrăjmaș ireductibil Rusia alături de care am luptat la 1877, n-am fi pierdut nici dreptul imprescriptibil pentru recuperarea Basarabiei. Ion Brătianu la Berlin s-a purtat *abominabil*.

[3] Paul Brătăşanu, Discurs rostit în Senat, în 1917, la dezbaterea legii pentru împroprietărirea țăranilor, p. 4.
[4] *Ibidem*, pp. 6-7.
[5] Take Ionescu, *Politica externă a României şi chestiunea Banatului. Programul Partidului Democrat*, expunere făcută la Clubul Partidului, Bucureşti, 1920, p. 16.

https://biblioteca-digitala.ro

La Paris s-a repetat scenariul de la Berlin, dar cu mai puțin geniu și mai multă aroganță, Ion I.C. Brătianu voind să arate că *Aliații s-au purtat ticăloșește cu noi,* ceea ce este o legendă falsă, rezultând că poporul român a fost trădat de orice aliat și în 1877 și în 1916.

România avea două politici: *politica neamului românesc,* care avea un singur țel unitatea națională *și politica statului,* care avea ca scop păstratrea acestui organism independent în jurul căruia să se poată strânge toate frânturile de români pe care istoria le pusese sub alte stăpâniri.

Păstrarea Regatului român independent a fost cea dintâi preocupare a generațiilor care s-au succedat și era datoria acestei generații de a păstra independența regatului, pentru că numai în jurul lui se putea face unitatea națională[6]. La încheiera tratatului cu Puterile Centrale nu voiam să renunțăm la unitatea națională, dar voiam să păstrăm independența statului român.

În 1913 a fost prima lovitură dată conștient Austriei. Se schimbase situația Europei, factorul agresiv nu mai era Rusia, ci Germania, iar Austria și mai ales Ungaria erau factorul gălăgios. Antipatia dintre Anglia și Franța dispăruse. Italia, ca și noi, înțelegea că nu mai poate să meargă alături de Germania și Austria. De aceea în februarie 1913 Take Ionescu s-a opus declarării mobilizării și războiului pentru Silistra, căci aceasta însemna începutul războiului mondial în care am fi fost alături de Austria și Germania, în contra Antantei. Mai târziu, când am trecut Dunărea, treceam contra Austriei. Regele Carol nu avea o linie clară, iar poporul a ieșit în stradă cu pancarde pe care era scris: *Jos Austria!* Take Ionescu fiind atunci în palat, cu ministrul de Interne, Regele l-a chemat la fereastră și arătându-i mulțimea, i-a spus: *Vezi domnule Ionescu, de azi înainte politica externă nu mai este a nostră, este a poporului*[7].

Atunci s-au rupt de fapt relațiile noastre cu Austria și, prin urmare, și cu Germania. Se năștea o nouă lume și România nu putea fi decât alături de aliații săi din Apus, astfel că nu mai putea fi corectă concepția lui Brătianu „noi și ei”, ci o nouă concepție: „noi”. Nu mai exista altă putere pe care să ne putem baza. Când eram amenințați de ruși, nu ne puteam baza pe Austria și Germania, dar acum, când s-au răcit relațiile cu Puterile Centrale, care aveau prieteni pe unguri și bulgari, nu putea fi alt aliat decât Antanta și nu mai era cazul să așteptăm ca neutri.

Războiul se ducea între națiuni reacționare bazate pe cuceriri și pe absolutism, pe de o parte, și națiuni cu democrație liberală pe de altă parte. Atunci se croia o nouă politică. Scopul nostru era să se știe că victoria și pacea se datoresc și românilor, că mai presus de meritele oamenilor politici sunt meritele poporului român. Până atunci noi am trăit veacuri din lupta și echilibrul dintre Rusia și țările de la nordul ei, apoi dintre Rusia și Austria și am reușit să păstrăm un stat național, cum n-a reușit nici un alt popor creștin.

La cererea Austriei și Germaniei ca România să intre în război, I.I.C. Brătianu voia să răspundă că rămânem neutri, fiindcă – indiferent dacă tratatul ne obligă sau nu – *dacă am vrea astăzi să intrăm în război am provoca un război civil.*

[6] *Ibidem,* pp. 67-68.
[7] *Ibidem,* p. 69.

https://biblioteca-digitala.ro

Take Ionescu s-a opus intrării în război alături de Austria și Germania, spunând că: *Tratatul nu ne obligă, iar dacă ne-ar obliga, ar trebui să intrăm, pentru a ne respecta cuvântul dat, însă Tratatul nu ne obligă nici în litera, nici în spiritul lui. Nu pot să spun străinătății că aș face război civil. Asta e treaba mea internă. După ce am stabilit că tratatul nu mă obligă, atât pot să zic: de altfel și opinia publică este contra unei asemenea acțiuni*[8].

Marghiloman a propus intrarea în război alături de Austria și Germania, contra Antantei, dar la 3 august 1914, Marghiloman a susținut părerea lui Tache Ionescu și ea a triumfat. Mai târziu nu a insistat pentru neutralitate, ci a găsit o formulă bizantină necunoscută în dreptul internațional: *espectativa*[9], căci neutralitatea presupunea că nu se mai poate relua chestiunea războiului alături de Germania.

Contele Micheș, devenit cetățean român, vărul lui Tisza, a venit de la Budapesta la Sinaia și i-a spus lui Take Ionescu că va fi cu neputință politica pe care o face, fiindcă ei sunt siguri de victorie, Tisza va reprezenta Austro-Ungaria și n-ar mai putea discuta cu el. Deci să se gândească bine ce face. La acestea, Take a spus că în cazul victoriei Austriei și Germaniei, cariera sa politică va intra în doliu[10].

La 27 octombrie/9 noiembrie 1914 în sala Dacia, profesorul Simion Mândrescu cerea celor care scoteau armata pe calea Victoriei în București, s-o scoată pe calea românismului și i s-a răspuns că *n-a sosit momentul oportun.* În ziua următoare un grup de personalități politice și culturale – N. Filipescu, dr. I. Cantacuzino, C.I. Istrati, E. Pangrati, S. Mândrescu, Toma Ionescu, Octavian Goga, Vasile Lucaci, C. Dissescu, Barbu Ștefănescu Delavrancea, I. Grădișteanu, general Grigore Crăiniceanu ș.a. – au hotărât înființarea Comitetului permanent *Acțiunea Națională,* care să impună guvernului decizia opiniei publice.

Comitetul a organizat întruniri, demonstrații de stradă, cuvântări înflăcărate, articole, interviuri, etc. astfel încât la 2/15 noiembrie 1914 ministrul Al. Constantinescu declara confidențial unor simpatizanți ai Antantei că alăturarea la această coaliție este hotărâtă, *se caută însă momentul favorabil și până atunci se pregătesc armata și terenul diplomatic*[11].

Take Ionescu a întrebat: Ce *moment favorabil?* I s-a răspuns: *Aștept soarta războiului din nordul Franței*. Take Ionescu avea altă opinie: *chestiunea războiului creator al unei lumi noi nu o pui la cântar să te întrebi unde atârnă mai greu, unde sunt mai multe săbii, mai multe mitraliere. „Aștept soarta războiului din nordul Franței”, pentru mine* – zice Take Ionescu – *explică toate greșelile d-lui Brătianu, toată insuficiența lui în fața unei așa mari probleme, toate păcatele lui din vremurile din urmă*[12].

În decembrie 1915 Ion I.C. Brătianu spunea că nu voia război *dacă soarta României ar fi fost ca a Belgiei,* el aștepta să vadă în ce direcție se înclină balanța ca să ia hotărârea cea mai avantajoasă momentului, iar Take Ionescu voia război *chiar dacă ar trece prin infern* și niciodată nu ar sprijini *mergerea noastră alături de Austro-Ungaria în războiul*

[8] *Ibidem,* p. 64.
[9] *Ibidem.*
[10] *Ibidem,* p. 65.
[11] *Ibidem,* p. 92.
[12] Take Ionescu, *op. cit.,* p. 21.

https://biblioteca-digitala.ro

mondial, așa cum s-a produs în 1914. Totuși, îi recunoaște lui Brătianu meritul că *este declanșatorul oficial al războiului din 1916,* iar generalului Iliescu[13] – *meritul de a-l fi convins pe Brătianu să intre în război, pentru că vom avea avantaje maxime cu sacrificii minime* pentru că avem pregătire perfectă, astfel că a fost refuzat planul generalului Joffre și al generalului Rudeanu[14], care prevedea să trecem neîntârziat în Bulgaria pentru a uni frontul nostru cu frontul de la Salonic și a rupe astfel legătura Puterilor Centrale cu Bulgaria și Turcia. Transilvania și celelalte provincii românești din Austro-Ungaria ar fi revenit României prin Tratatul de Pace.

Take Ionescu a fost adept al Antantei în toată perioada neutralității: la 28 iunie/11 iulie 1915 a vorbit la un mare miting din sala Dacia, spunând un adevăr evident: *Dacă ne-am închipui noi că [aliații] învingând fără noi, vor învinge pentru noi, ar trebui să fim nebuni. Victoria lor fără noi poate să ne scape viața materială de astăzi, nu ne poate însă scăpa nici viața noastră morală, nici drepturile generațiilor noastre viitoare. Acțiunea pro-Antantă a fost susținută de profesorii universitari animați de dr. Ion Cantacuzino, dr. Toma Ionescu, rector al Universității din București, Constantin Dissescu, Ermil Pangrati, Dimitrie Onciul, Nicolae Coculescu.*

Profesorii universitari și studenții au declanșat seria manifestărilor populare împotriva intrării în război alături de Puterile Centrale[15].

În prima ședință a Senatului României Mari, ministrul de Externe I.G. Duca, în numele guvernului, a prezentat un memoriu cu rezultatele Conferinței de Pace de la Paris, arătând meritele Partidului Liberal și ale șefului acestuia, ostilitatea marilor puteri în timpul tratativelor de pace, care nu au ținut seama de Tratatul de Alianță din 1916 și poziția lui Take Ionescu, care voia să cedeze teritorii ale țării pentru a se înțelege bine cu vecinii.

La ședința de la Senat în care a fost învinuit pe nedrept de Brătianu pentru politica sa față de vecinii țării, Take Ionescu nu a putut răspunde, nefiind parlamentar, de aceea a invitat lumea la Clubul partidului său și l-a invitat și pe Brătianu pentru lămuriri, dar acesta nu a venit și nici nu a răspuns prin presă sau în parlament[16].

La Clubul conservatorilor, Take Ionescu a aratat ce credea el că a greșit Brătianu, însă îi recunoaște meritul că în decembrie 1913 i-a spus regelui că dacă se va întâmpla un război, tratatul cu Austria nu se poate executa fără o îmbunătățire a relațiilor dintre unguri și români în Transilvania. Ca urmare au fost multe tratative în cursul anului 1914 la Budapesta între români și unguri. Când ungurii făceau ceva concesiuni, era dovada că războiul este aproape, iar când șansele menținerii păcii creșteau, ungurii deveneau îndărătnici, dar orice drepturi ar fi acordat românilor transilvăneni pentru a obține concursul nostru în război, le-ar fi retras în caz că ar fi fost victorioși.

La Iași, în timpul guvernării, Take Ionescu nu a reproșat liberalilor intrarea tardivă în război și faptul că nu am știut să ne pregătim, că nu am profitat când erau comunicațiile

[13] Paul Brătășanu, *Cuvântare rostită în ședințele Adunării Deputaților de la 15 și 17 decembrie 1923, București, Imprimeria Statului*, 1924, p. 67: Aliații nu-i permiteau generalului Iliescu, trimisul liberalilor la Paris, *să meargă pe front și dl. Clemenceau, președintele Consiliului, l-a invitat să părăsească Parisul.*

[14] Take Ionescu, *op. cit.*, p. 22: *Generalul Rudeanu a iscălit la Paris angajamentul în numele guvernului român.*

[15] *** *România în anii Primului Război Mondial*, Editura Militară, București, 1987, vol. 1, p. 91.

[16] Paul Brătășanu, *Banatul propaganda națională de la Paris*, p. 55.

https://biblioteca-digitala.ro

deschise, fiindcă nu voia să arate lumii că este lipsă de unitate în parlament, dar Brătășanu le-a reproșat liberalilor tot ceea ce voia să-i reproșeze lui Brătianu pentru ca Parlamentul, țara și istoria să cunoască meritele lui Take Ionescu și faptul că România nu a primit o parte din Banat, frontiera putând fi alta, cum vom arăta mai departe. La aceste greșeli a prezentat mai multe exemple:

Brătianu a spus în Cameră că România era o țară fericită înainte de război fiindcă avea nu știu câte sute de milioane în Casele Populare.

Nu, domnilor, România era o țară nenorocită înainte de războiul mondial. Eu pretind că în afară de poporul polon, nici un popor nu era mai nenorocit în lume decât poporul românesc. (...) Cum să zic eu că eram fericiți, împărțiți la trei stăpâniri, condamnați la viață separată de 1.000 de ani peste Carpați, de o sută de ani peste Prut? (...) Ne-am născut în dureri sute de ani; nu începem să trăim viața cea vie, viața cea adevărată decât de când mareșalul Foch, învingător, a putut să semneze armistițiul cu Germania. De atunci datează fericirea noastră și orice ar veni de aci înainte și orice sfâșieri și orice dureri și orice convulsiuni, le voi regreta adânc, dar tot va rămâne că de acum s-a început epoca de fericire a neamului românesc[17].

A arătat că *atunci se crea o altă lume, că până atunci trăisem veacuri întregi din echilibrul între Turcia și Rusia, făcând un joc de basculă bine condus de generațiile trecute prin concesiuni și am reușit să păstrăm aici, la Dunăre statul național, cum n-a reușit nici un alt popor.* Acum acest joc se terminase. Nu puteam merge în următoarele generații în lumea nouă ce se crea decât cu aliații cu care am luptat pentru desființarea Austro-Ungariei și față de ei nu putea fi politica „noi și ei”, cum credea Brătianu, ci numai „noi”. Nu puteam fi alături de ei numai câteva luni. America nu semnase tratatul nostru, iar Aliații nu puteau contrazice America. *Când aliatul nu face un lucru pe care știi că nu-l poate face, nu îl înjuri.* Nu faci asta când nu mai ai unde să te duci: Austria și Germania învinse, aveau clienții lor, Bulgaria și Ungaria. Arată că *splendida izolare* nu este valabilă nici pentru marile puteri, cu atât mai puțin pentru noi, deși suntem un popor mare, viteaz și avem bogății, dar nu putem trăi singuri. *Nici prietenia cu democrațiile din apus nu ne ajunge, fiindcă sunt departe, nu ne sunt vecine.* Sârbii și bulgarii s-au aliat când cu austriecii, când cu rușii și zic că au făcut politică realistă[18].

Analizând alternativa altor alianţe la alianţele noastre, Take Ionescu arată că *nu este posibilă o alianță cu Germania, care „va face curte grozavă Rusiei”*, așa cum a făcut Franța învinsă în 1879; un om politic nu se poate baza pe ipoteza unei politici lipsită de agresivitate din partea Germaniei. Cu Rusia speră să avem relații corecte, dar nu mai mult de atât. Cu Bulgaria nu pot fi relații amicale timp de două generații, căci ei nu uită 1913 și noi nu uităm 1916, oricâte tratate am semna, aceste hârtii s-ar rupe. Cu Ungaria, deși la Paris se vorbea de o uniune personală, acest lucru nu este posibil, căci ea va căuta să se refacă printr-un exces de naționalism. Take Ionescu voia ca *pe ungurii de la noi să-i tratăm admirabil, dar oricât de admirabil i-am trata noi, este cu neputință ca cei din Ungaria să nu se gândească la dânșii. Nu vă faceți nici o iluzie în privința aceasta. Vom putea avea cu Ungaria relații corecte, eu aș vrea chiar bune, dar alianța care să-mi dea*

[17] Take Ionescu, *op. cit.*, p. 40.
[18] *Ibidem*, p. 69-73.

https://biblioteca-digitala.ro

siguranța noilor ele granițe, liniștea aceea în mijlocul căreia poporul poate lucra la operele de pace, în alianța cu Ungaria, e cineva nebun dacă crede că se poate găsi. Mai avem fruntarii cu Cehia, Jugoslavia și Polonia. Sperăm să vedem și Grecia la Marea Neagră. Între noi și Grecia nici un cuvânt de neînțelegere. Polonezii, ca și noi, prieteni cu germanii nu pot fi, este cu neputință, dar – ca și noi – pot avea relații corecte cu Rusia, însă pentru frăția cea mare va mai trece vreme. Și cu ceilalți doi vecini ne trebuie alianțe. Evenimentele îmi vor da dreptate. Dl. Brătianu a făcut totul ca să facă imposibilă alianța cu cele 5 state vecine din răsăriti[19]. A precizat că acestă alianță trebuie să se facă înainte ca Rusia să renască și că este o alianță defensivă.

Această politică externă a influențat negativ și politica internă, fiindcă a consumat timpul favorabil pentru a face împrumuturi avantajoase pentru a reface economia țării. *Când un român – căruia nu-i dă numele – a găsit posibilitatea unui împrumut de 3 miliarde de dolari în America, nici nu i-a răspuns la scrisoare.* Atunci dolarul era 5 franci, acum a ajuns la 11; lira sterlină era 20 de franci și a ajuns la 41, fiindcă atunci toți credeau că se pot descurca singuri, dar toți au nevoie de bani şi numai America poate împrumuta. Afirmă că transportul constituie cauza crizei noastre, fiindcă nu avem drumuri bune. Ele ar face ordinea mai sigură, viața mai ieftină și ar da posibilitateate pentru alte preocupări, căci *astăzi nu exportăm nimic*. Dar *criza din transporturi s-a bazat pe criza de moralitate: corupția a luat așa dimensiuni, că te întrebi cum ai să o tai*[20].

A prezentat activitatea sa și a celor din Colonia de la Paris în slujba țării. Cuvântul rostit de Take Ionescu la clubul partidului a fost tipărit în broșură, dar a putut fi cunoscut de toți guvernanții, de toți parlamentarii și de întreaga opinie publică, iar cei care l-au cunoscut au considerat adevărate afirmațiile oficiale ale primului ministru în fața parlamentarilor și nu pe cele făcute la clubul opoziției.

Pentru că nici după un an Brătianu n-a răspuns acuzațiilor, fără să-l consulte pe Take Ionescu, Brătășanu l-a invitat pe Brătianu la Camera Deputaților în ședința din 1 februarie 1921 să lămurească înaintea țării chestiunea Banatului cât timp mai este în viață Take Ionescu și cea mai mare parte dintre propagandiștii[21]. Brătășanu, în vârstă 64 de ani a spus: *D-lor, mă decisesem la retragere din viaţa politică, îmi era frică însă de o acuzaţiune, că nu-mi fac datoria dacă nu aş fi primit să-mi pun candidatura în Transilvania când mi s-a propus de toţi fruntaşii transilvăneni de acolo din opoziţie şi transilvănenii de aicea de pe banca ministerială mi-au propus şi cu toată dragostea au susţinut candidatura mea, a trebuit să primesc, astfel am reuşit a fi ales. Am fost foarte fericit că am fost ales prin unirea tuturor.*

Brătianu nu a venit la parlament, a trimis parlamentului demisia sa și nu a dat seama de modul cum a apărat interesele neamului.

Take Ionescu murise la 22 iunie 1922 și Brătășanu a cerut din nou prezența lui Brătianu în ședințele din 15 și 17 decembrie 1923 ale Camerei pentru a lămuri învinuirile nedrepte aduse lui Take Ionescu pentru activitatea de la Paris, activitate sabotată de șeful delegației române la Conferința de Pace și insuficient cunoscută de parlamentari. Take

[19] *Ibidem,* p. 74-75.
[20] *Ibidem,* p. 77.
[21] Paul Brătăşanu, *op. cit.,* p. 56.

https://biblioteca-digitala.ro

Ionescu a fost chiar insultat în ziarul „Viitorul”, care l-a făcut trădător, iar la Roma au lansat zvonul că ar fi ramolit, astfel că un interlocutor italian i-a spus lui Titulescu: *ce păcat că d-l Take Ionescu este ramolit*[22].

Brătianu a refuzat să vină și de această dată, dar în cele două zile Paul Brătășanu a demonstrat deputaților că liberalii nu voiau colaborarea cu Take Ionescu decât pentru a ajunge la guvernare, nu voiau guvern național, voiau să meargă singuri la Conferința de Pace de la Paris, ca să-și atribuie meritele înfăptuirii României Mari, fapt care a dăunat intereselor ţării. El credea *că la declararea răsboiului lucrurile vor merge fără nici o dificultate şi că nu are nevoie de aliați la guvernare.* A vrut guvern personal întro țară democratică, nu guvern național. A refuzat să facă în România unirea și înfrățirea tuturor și nu s-a îngrijit să arate lumii dreptatea noastră. Realitatea a fost alta decât cea așteptată de el:

Vine dezastrul de la Turtucaia. În fine, vine epoca cea plină de durere. Retragerea, pribegia noastră. Nu am plâns mai cu disperare în viaţa mea, de cât atunci când a trebuit să plec din Bucureşti. Eram dator ca reprezentant să-mi urmez Drapelul şi Regele. Am venit în pribegie. Nu mă plâng că am fost învinşi. Oricât de brav este neamul nostru, 20 de divizii nu puteau rezista împotriva a 60. Piepturile româneşti, oricât de oţelite ar fi ele, nu puteau precumpăni grozavele instrumete de luptă ale duşmanilor noştri[23].

În 1917, la Iași, Brătianu îi spunea lui Take Ionescu că dacă ar ști că nu i se dă tot ce este în Tratatul din august 1916, ar refuza să meargă la Congresul de Pace, iar în 1918 voia să le ceară Aliaților acordul pentru încheierea păcii separate, deși știa de la ministrul nostru la Roma că nu putea fi obținut. Acesta discutase cu Sonnino[24] despre necesitatea ca Aliații să ne dea consimțământul pentru încheierea păcii și Sonnino i-a spus: *Nu cereți acest lucru căci este cu neputință*, apoi a adăugat: *Nu uitați că biserica creștină are câteodată iertări pentru păcatele comise, dar nu poate să dea anticipat absolvire pentru a se comite un păcat.*

Take Ionescu voia să evite pacea separată pentru ca România să poată păstra revendicările garantate și să ia parte la Conferința generală pentru pace, de aceea a refuzat oferta lui Brătianu de a primi 4 portofolii în guvernul de la Iași și i-a răspuns: *Nu este vorba de portofolii, interesele țării și ale neamului primează, ne trebuie un guvern național, compus din toți fruntașii partidelor politice și ai provinciilor alipite pentrucă este vorba de interesul țării și al neamului*[25].

Brătășanu dăduse telegramă regelui prin care arăta dificultățile ce va întâmpina România la Paris dacă va avea guvern de partid, mai ales cu un guvern care a tărăgănat intrarea în război și că România nu putea trimite la Paris, ca țară democratică, decât un guvern național[26].

[22] Take Ionescu, *op. cit.*, p. 37.

[23] Paul P. Brătăşanu, Discurs rostit în Senat, în 1917, la desbaterile legii pentru împroprietărire, pp. 6-7.

[24] Ministrul de Externe al Italiei.

[25] Paul P. Brătăşanu, *Cuvântare rostită în ședințele Adunării Deputaților de la 15 și 17 decembrie 1923,* p. 33.

[26] *Ibidem,* p. 35.

https://biblioteca-digitala.ro

Brătianu refuza din nou să facă un guvern național fiindcă voia să câștige întregirea neamului cu guvern personal, ca să aibă meritul exclusiv al realizării României Mari și de aceea a participat fără alte partide în delegația care a reprezentat România la Conferința de Pace.

În 1919 Brătianu spunea că a știut de la începutul lucrărilor că granițele se vor fixa pe alte baze decât ale Tratatului din 1916. *A simțit că el nu mai este chemat să reprezinte România și, în loc să plece și să rămână întreg cu protestul, cu steagul lui, dar să lase țara aceasta, care nu e moșia lui, să-și aleagă altă cale, s-a impus tot el, ca să fie soarta și mai grea*[27].

Trebuia să-și dea seama că America a intrat în război cu condiția respectării celor 14 puncte din declarația președintelui. *America nu voia să știe de nici un tratat încheiat de statele din Europa, de frontiere naturale sau de fortificații, ci numai de dreptul popoarelor de a fi libere și de a se conduce după limba și voința lor*[28].

Cele 14 puncte ale lui Wilson au fost primite de toți, nimeni înainte de Conferință nu a îndrăznit să le tăgăduiască. Italia avea în Tratatul prin care se angaja în război o clauză cu privire la intregrarea Dalmației în granițele sale, dar a primit Fiume pe baza principiilor wilsoniene și a renunțat la Dalmația, unde nu era picior de italian. În ce ne privește, am primit Basarabia cu 3 milioane de locuitori, pe baza principiilor wilsoniene[29], dar nu puteam primi Banatul întreg, care fusese ocupat de sârbi și în care trăiau 284.329 de sârbi dintr-o populație de 1.582.133 de locuitori[30]. Mai era și faptul că am închiat pace separată, iar articolul 5 din Tratatul de alianță din august 1916 stabilea că *Nici unul dintre aliați nu poate să încheie, dar nici să trateze pacea, fără consimțământul celorlalți.*

Brătianu susținea că a avut consimțământul Aliaților pentru încheiera păcii, obținut prin scrisoarea reprezentanților Aliaților aflați la Iași, făcând o interpretare forțată a textului care spunea: *Constatăm că dacă din nenorocire nu atingeți scopul și dacă România s-ar găsi în neputință să ducă la bun sfârșit hotărârea ce a luat-o de a evacua toată sau o parte din armată și chiar să organizeze plecarea familiei regale și a guvernului regal, Antanta ar trebui să recunoască că aliata ei și-a îndeplinit cu loialitate angajamentele*[31].

Take Ionescu apreciază că *acesta se poate spune la oameni care nu se pricep, dar pentru oameni care cunosc lucrurile acesta nu este un consimțământ.* Părerea celor 4 diplomați nu constituia un angajament al guvernelor Antantei. El a demonstrat că *pretenția domnului Brătianu, de la Cameră, este absurdă: scrisoarea celor 4 miniștri de la Iași este din decembrie 1917 și pacea s-a încheiat în ianuarie 1918. Dacă acea scrisoare înseamnă consimțământul Aliaților, pentru ce s-a cerut în ianuarie și în primele zile ale lui februarie consimțământul lor?*[32]

Fiindcă a rămas la Conferință și cerea ce nu putea să capete, rezultatul a fost că a fost știrbit pe toate părțile, afară de *Bucovina, unde i s-a dat și colțul de sus, care nu era*

[27] *Ibidem,* p. 62.
[28] *Ibidem,* p. 64.
[29] *Ibidem,* p. 51.
[30] Georges G. Mironesco, *Le problème du Banat* (Avec une carte en couleur hors texte), Paris, 1919, p. 47.
[31] Take Ionescu, *op. cit.,* p. 29.
[32] *Ibidem,* p. 52.

https://biblioteca-digitala.ro

în Tratatul de alianță, întradins, ca să-i arate că nicăieri frontiera nu este ca în Tratat. Era un fel de hotărâre să se dovedească că nu e Tratat. De aceea frontiera dată de Conferință nu este nicăieri cea din tratat, ori mai mult, ori mai puțin. Totul îi spunea: „Nu e Tratat" și el mereu „Ba e Tratat"[33].

Cea mai mare greșală a liberalilor a fost că în centrul de propagandă al lumii l-au numit pe Victor Antonescu în locul lui Lahovary, om foarte simpatizat, foarte iubit de toți și cei care au fost la Paris pot spune că avea legături cordiale cu oamenii cei mai de frunte ai Franței, cei mai sus puși, cu marii învățați și cu oamenii politici[34]. Victor Antonescu nici nu a dat leafa profesorilor universitari care veniseră la Paris cu acest angajament.

Cele 14 puncte, nefiind în contradicție cu tratatul nostru, guvernul trebuia să facă o propagandă în acest sens, dar dl. Victor Antonescu n-a fost de acord, spunând că nu este nevoie de propagandă.

Propaganda de la Paris a făcut servicii țării și *i-a pregătit terenul propice d-lui Brătianu. Cu toții, în special d. Brătianu, trebuie să fim mai fericiți când contra teoriei dumnealui și a d-lui Victor Antonescu, că nu era nevoie de propagandă, s-a făcut propagandă*[35].

În 1920, în primul parlament al României Mari, în care Take Ionescu nu intrase, Brătianu l-a acuzat că voia să cedeze vecinilor teritorii pentru a nu avea conflicte cu ei și a arătat meritele proprii în rezolvarea chestiunii naționale, cu toată ostilitatea Aliaților. A mai spus că la Conferință la Paris l-a *supărat mai mult tonul* pe care i s-a vorbit[36], dar și el vorbise pe același ton, cerând ceea ce nu putea obține. În prezența reprezentanților unor țări mari trebuia să-și dea seama că nu poate vorbi ca în țară și *trebuia să lase pe altul cu pielea mai groasă, că nu e rușine în serviciul țării să știi să rabzi.*

Brătășanu reproșa liberalilor repetarea greșelilor făcute în 1878 la Berlin, greșeli pe care le-a arătat Kogălniceanu plângând. La Paris *în loc să fi dat mâna cu Take Ionescu, spre a pune toate forţele în slujba ţărei, dl. Brătianu a preferat să se prezinte la Conferinţa singur. D-sa credea că deoarece avea tratatul din 1916 în buzunar, va obţine totul; deşi de la sosirea sa în Paris a avut repetate semne că nu era simpatizat şi nu inspira încredere. Cu atât mai mult se impunea să-şi dea mâna cu Take Ionescu şi cu transilvănenii cei mai aproape de aliaţi şi acei, care de la 1914 luptaseră pentru intrarea României acţiune şi care, în consecinţă, erau singurii meniţi să inspire încredere aliaţilor, căci erau singurii ce nu şovăiseră în politica de intrare în acţiune a României alăturea de aliaţi*[37].

*

* *

[33] *Ibidem*, p. 58.

[34] Paul Brătăşanu, *op. cit.*, p. 65.

[35] *Ibidem*, p. 92.

[36] Take Ionescu, *op. cit.*, p. 72.

[37] Paul Brătășanu: Discurs rostit la Adunarea de la Caracal, la 27 iulie 1919, după sosirea de la Paris, p. 30.

https://biblioteca-digitala.ro

Brătășanu a venit la Paris în octombrie 1917 din Elveția, după moartea soției sale.

Pentru a-și îneca durerea sufletească, a pus durerile țării mai presus decât pe cele ale sale și i-a dedicat toate forțele. A găsit acolo o frumoasă colonie românească condusă de un Comitet având ca președinte pe Toma Stelian, fost ministru, senator, profesor la Facultatea de Drept din București; vicepreședinți erau E.A. Pangrati, fost ministru, fost rector al Universității București, profesor la Facultatea de Științe; a fost cooptat ca vicepreședinter și Paul Brătăşanu, fost vice-preşedinte al Camerei, senator, membru în Consiliul de Drumuri și Poduri. Membrii ai comitetului au fost: V. Dimitriu, profesor, la Universitatea din Iași; Jean Găvănescul profesor la Universitatea din Iași; Dragomir Hurmuzescu, fost secretar general al Ministerului Educației Publice, profesor la Universitatea din București; dr. Toma Ionescu, fost rector al Universității din București, senator, profesor la Facultatea de Medicină; C. Mille, deputat, directorul ziarelor „Adevărul" și „Dimineața", membru în Comitetul Director al ziarului „La Roumanie"; C. Spisom, profesor la Universitatea din București[38].

În colonie erau 32-34 profesori universitari, avocați iluștri, ingineri, 60-70 deputați și încă 30-40 foști parlamentari[39].

În şedința Camerei Deputaților a prezentat activitatea sa în cadrul Coloniei române de la Paris, a Consiliului Național al Unității Române și a dovedit că prin activitatea lui Take Ionescu și prin munca de propagandă neobosită a membrilor Consiliului a pregătit terenul pentru sosirea delegației române și pentru recunoașterea revendicărilor legitime ale românilor din provinciile aflate în fostele Imperii habsburgic și țarist de a se uni cu patria mamă, România.

Când s-a prezentat la o convocare a coloniei, a întrebat ce s-a lucrat și a constatat că în afara conferințelor Elenei Văcărescu și altor câțiva, din partea noastră nu s-a făcut nimic până la sosirea sa la Paris, când cei din Colonie au început propaganda. Legația noastră era într-o curte unde erau garaje de automobile, iar Victor Antonescu se lăfăia în cel mai luxos palat din Paris.

Deși bătălia de la Mărăști-Mărășești a fost comentată de toate ziarele ilustrate franceze și engleze, acestea întrebându-se care este cel mai viteaz soldat, începând din octombrie, după armistițiul cu Germania, nu se mai vorbea despre țara noastră. Se uitase totul și încă nu se încheiase pacea. *Trebuia propagandă ca să arate lumii dreptatea noastră*[40].

Brătășanu a propus profesorilor universitari din Colonie să facă propagandă, să scrie cărți, broșuri și să se publice articole în ziare importante în care să arate drepturile noastre și să se dovedească revendicările noastre naționale. Ei au fost patrioți, au muncit au colaborat la ziarul săptămânal „La Roumanie" al cărui prim număr a apărut la Paris în data de 17 ianuarie 1918 și a continuat să apară timp de un an și jumătate.

Ziarul „La Roumanie" se înfiinţase din iniţiativa lui Paul Brătășanu și avea ca directori pe Constantin Banu, deputat aparţinând Partidului Liberal, pe Constantin Mille și pe Emil Fagure. Scopul acestor buni români era să apere interesele românimii care, în

[38] „La Roumanie", nr. 17 din 9 mai 1918.
[39] Paul Brătăşanu, *op. cit.,* p. 70.
[40] *Ibidem,* p. 9.

https://biblioteca-digitala.ro

acele momente critice, erau adânc primejduite. *Acest ziar,* scria în articolul intitulat „l'Union sacre", apărut în primul număr*, se va feri cu cea mai mare grijă de a se face ecoul oricărei lupte politice interioare şi de toate discuţiile personale.* Și așa a făcut.

Editat în 5-6.000 de exemplare, se difuza gratuit în Franța, legațiilor din Paris, academicienilor, profesorilor universitari, redacţiilor ziarelor și revistelor. Un număr considerabil de exemplare era trimis săptămânal comunităților române din America, Anglia, Italia, Elveţia și Canada. În redacție, alături de Brătășanu, au fost: Constantin Mille, Constantin Banu și Emil Fagure, iar în comitetul se direcție al ziarului au fost Toma Ionescu, E.A. Pangrati. I. Găvănescul, G.G. Mironescu, V. Dimitriu, D Hurmuzescu, Traian Lalescu, O. Tafrali, G. Sipsom, I. Ursu, S. Mândrescu, G. Murnu, N. Dănăilă, G. Aslan, C. Xeni, dr. V. Demetrescu-Brăila, N.P. Comen, dr. N. Lupu, Ion Al. Pangal, N.S. Rusenescu, A. Honigman, Ernest Cananău, părintele Vasile Lucaci, Octavian Goga, Sever Bocu, A. Atanasiu, Aurel Eliescu, M. Cireșanu, Anghel Niculescu, G. Borcea, Scarlat Demetrescu, Take Popescu, care au conlucrat și colaborat la ziar[41].

S-au scris câteva cărți, nu multe la număr, dar au fost difuzate în mii și mii de exemplare în toată lumea prin casa Hachette. Cele care tratau chestiunea Banatului au fost scrise de Sever Bocu, Traian Lalescu și G.G. Mironescu, lucrările lor fiind scrise nu doar în limba franceză, ci și în engleză și italiană. Acestea sunt lucrări foarte serioase bazate pe statistici oficiale[42]. Matematicianul Traian Lalescu a lucrat cu ardoare la statistica populației, dovedind temeinicia cererilor noastre.

Profesorii universitari au cerut guvernului să le dea leafă să facă propagandă pentru neam și nu au primit-o, astfel că trăiau numai din schimbul de 1.000 de lei pentru care luau 900 de franci, fiindcă dl. Victor Antonescu spunea că nu trebuie propagandă având tratatul în buzunar.

La ziar, Brătășanu a avut concursul celor mai distinși oameni ai Franței, toți academicienii și profesorii universitari au sprijinit propaganda românească. În colecția ziarului sunt articole scrise de juristconsulți și de economiști francezi, căci nu voia ca articolele să fie scrise numai de români.

Adresându-se presei din țările aliate, redacția ziarului „La Roumanie" arăta că scopul său servește cauza comună și solicita din partea acesteia *preocupare binevoitoare pentru interesele și revendicările românești. Ziarul „La Roumanie" ar putea servi ca una dintre sursele de documentare cu privire la problemele românești și le-ar permite să facă cunoscut punctul de vedere românesc în problemele care ne preocupă. (...) Dacă dorim cu adevărat să stabilim relațiile noastre postbelice pe temelii solide, nimic nu ar putea ajuta mai bine o astfel de lucrare decât o acțiune urmată de presă asupra opiniei țărilor aliate*[43].

Aflând despre apariția ziarului „La Roumanie", Take Ionescu i-a trimis lui Brătășanu o scrisoare[44] în care arăta că nu a putut să comunice cu el, dar *a fost o bucurie să văd românii din emigrație creând un organ în care să poată exprima toate diferitele*

[41] *Ibidem*, pp. 13-14.
[42] *Ibidem*, p. 73.
[43] „La Roumanie", nr. 4 din 7 februarie 1918.
[44] Publicată în nr. 20 din 30 mai al ziarului „La Roumanie".

https://biblioteca-digitala.ro

aspecte, gândul unic, adică credința de nezdruncinat în destinele patriei și în loialitatea față de puterile aliate României. Iar luptele pe care le-a purtat ziarul cu același nume[45] *care la București a susținut politica mea de mai bine de douăzeci de ani și a purtat din august 1914 o campanie vitează în favoarea războiului, mi-a dat cu siguranță o mare bucurie. (...) Dacă uneori v-aș solicita ospitalitate pentru gândul meu, sunt sigur că veți fi suficient de bun pentru a mi-o acorda.*

Editarea ziarului a întâmpinat dificultăți, intrigi, certuri, cum se întâmplă, însă până la urmă toți bunii români, profesorii universitari, parlamentarii și alte persoane distinse au dat ascultare rugăminților și sfaturilor lui Brătășanu și au făcut treabă, contribuind fiecare cu ce a putut. *Nu sunt pentru oricare dintre propagandiștii de la Paris zile mai frumoase decât zilele pe care le-am trăit în lupta de aproape doi ani pentru susținerea drepturilor țării noastre și ale neamului nostru*[46].

Prin munca propagandiștilor de la Paris și prin jertfele lor personale, România a ajuns pe primul plan în atenția opiniei publice, căci înainte de începerea activității lor se vorbea numai despre Serbia și Cehoslovacia, care aveau palate cu birouri de propagandă, cu redacții întregi care editau ziare și cărți în Elveția, la Londra și la Paris pe hârtie luxoasă adusă din America.

Brătășanu arăta că atunci când au început propaganda, la legație nu au găsit nici o hartă, nici o carte, nu s-a găsit nimic, deși era datoria noastră când s-a început războiul să facem apel la toți scriitorii neamului, la toți oamenii erudiți și cinstiți să meargă și să susțină drepturile noastre, căci erau destui oameni de valoare în țară, dar nu s-a făcut asta. Au crezut că propaganda este un moft și au crezut numai în tratate, ca în 1877.

În America nu aveam o legație, deși în timpul războiului americanii se arătaseră binevoitori și voiau să ne vină în ajutor cu material de război. A fost trimis acolo ministrul Angelescu[47], care 18 februarie 1918 a participat cu personalul legației la o mare manifestație americană de simpatie față de România, descrisă în articolul *O manifestație pentru România la Chicago* din ziarul „La Roumanie”[48]: *„A fost unul dintre cele mai mari mitinguri de la intrarea Americii în război. Cuvintele de bun venit adresate participanților români nu lasă îndoieli cu privire la sentimentele de prietenie care animă poporul american în ceea ce privește România, iar cuvintele reconfortante rostite de oratori vor avea un mare ecou în inimile românilor, astăzi atât de încercate.*

Samuel Insull, președintele Consiliului de apărare din Illinois, a declarat în prezența ministrului Angelescu: „Germania poate forța România să semneze pacea, dar când războiul se va încheia și va veni ziua judecății, România va rupe tratatul și va fi reconstituită în cele din urmă”. Apoi, domnișoara Hariet Wittum, după ce a citit un mesaj al Reginei României adresat femeilor americane, a spus printre altele: „Am uitat România, dar a venit vremea când noi, femeile din America, trebuie să avem compasiunea față de femeile și copiii din această țară care au suferit tot ca și Belgia”.

[45] Începând din 16 octombrie 1898 la București apărea ziarul lui Brătășanu „La Roumanie” în limba franceză.

[46] Brătășanu, *op. cit.*, p. 71.

[47] *Ibidem*, p. 11.

[48] „La Roumanie”, nr. 12 din 5 aprilie 1918.

https://biblioteca-digitala.ro

Profesorul Gedeon Wells de la Universitatea din Chicago, care a fost trimis în România de Crucea Roșie Americană, a povestit despre suferințele pe care le-a văzut. El a vorbit despre vitejia oamenilor și a armatei și a făcut o declarație despre dorința vie a națiunii de a continua să lupte împotriva foametei și bolilor.

În cele din urmă, domnul Bernard Flexner, care a fost în România, în vara anului trecut, a arătat ce reprezintă vrăjmașul viclean pentru națiunea română aflată în suferință.

„Și dacă România este obligată să semneze pacea, a spus el*, să luptăm pentru ea, pentru că Statele Unite nu vor considera că și-au pierdut calitatea de aliat.*

România va supraviețui cu ajutorul Aliaților și dacă cuțitul Germaniei pe gâtul ei o va obliga să depună armele, noi vom rupe tratatul de pace în ziua victoriei, când va veni momentul soluționării finale".

Aceste cuvinte nu vor decât să consolideze încrederea românească în marea Republică de peste mări, care, la fel ca marii și puternicii săi Aliați, nu va uita că s-a dus la război pentru drepturile popoarelor și triumful dreptății.

Românii își vor aminti mereu de misiunea americană care a venit să-i vadă, să aibă grijă de ei, să-i ajute și care și-a dat seama de dreptatea cauzei românești. De altfel, americanii îi recunoscuseră deja, văzând că emigrează în Statele Unite un număr atât de mare de români din Transilvania, pentru a scăpa de opresiunea austro-ungurilor.

Românii sunt chiar mai siguri de victoria finală, pentrucă după semnarea acestei păci impuse manu militari, aceste vremuri de sclavie, care devin mai groaznice, se vor încheia curând și Aliații nu vor uita morții și sacrificiile românilor pentru cauza comună".

Ministrul Angelescu a fost trimis de guvern la post fără scrisori de acreditare și a fost prezentat președintelui Statelor Unite de ministrul Franței; a fost trimis la post fără a i se da bani și când a cerut guvernului, i s-a spus că Victor Antonescu a primit ordin să-i dea bani. Cum nu a primit niciun ban, nu a plătit chiria și a fost evacuat de proprietar. Angelescu, fără să-și ia rămas bun, a luat vaporul și a venit la Paris, unde erau copiii săi, iar la post a rămas un secretar să reprezinte interesele României. A fost trimis apoi părintele Lucaci să facă propagandă și murea de foame dacă nu erau satele românești.

În acel timp reprezentantul Bulgariei la Conferința de Pace de la Paris era ministrul bulgarilor aflat la post în America, căsătorit cu o americancă prietenă cu soția președintelui Wilson. Este de reținut faptul că America nu a declarat război Bulgariei. Sârbii aveau la Conferință pe Vestnici, aflat tot în legătură de familie cu americanii, și trimiteau profesori universitari să dovedească omenirii întregi că Banatul este al lor și lor li se cuvine; cehoslovacii făceau propagandă intensă, iar polonezii aveau pe Paderewski[49].

În domeniul propagandei sârbii erau solidari, dar foloseau și alte metode: au cerut editurii să întârzie tipărirea hărții Banatului, cartograful care o lucra fiind sârb; abia după intervenția lui Brătășanu pe lângă ministrul de Externe Pichon editura a facut harta care a fost trimisă în toată lumea, fiindcă la acea dată în Franța opinia publică credea că Banatul este sârbesc.

[49] Ignac Paderewski, pianist, compositor, politician și diplomat polonez, membru al Comitetului Național Polonez de la Paris, prim-ministru și ministru al Afacerilor Externe, reprezentant al Poloniei la Conferința de Pace.

https://biblioteca-digitala.ro

În Elveția ungurii și celelalte naționalități aveau ziare, dar noi aveam acolo numai pe N.P. Comnen, astfel că nu putea să scoată un ziar. Am mai avut reprezentanți în Italia și la Vladivostoc.

Cu hărți făcute cu cartografi de ocazie – un profesor de geografie, un inginer – cu hărți ungurești aduse din America s-a făcut harta României Mari pe care s-a discutat la Conferința Păcii de la Paris.

Brătășanu a propus profesorilor universitari din Colonie să facă propagandă, să scrie cărți, broșuri și să se publice articole în ziare importante în care să arate drepturile noastre și să se dovedească revendicările noastre naționale. Ei au fost patrioți, au muncit, au colaborat la ziarul săptămânal „La Roumanie".

Fruntașii propagandiști, profesorii universitari și ziariștii au scris cărți, broșuri și ziarul, au făcut legături cu toți marii scriitori francezi, grație capacității lor au adus mari servicii colaborând și uitând din ce partid fac parte: au creat legiuni în Italia, a fost la Vladivostoc Voicu Nițescu, care a lucrat pentru formarea unităților românești, iar în Suedia a fost Derussi. Banu, Mironescu[50] și Lalescu au scris broșuri în franțuzește și englezește și s-au adus hărți din America. Cărțile, broșurile și fiecare număr al ziarului „La Roumanie" erau trimise la legațiile noastre din toate țările.

Propagandiștii au învins greutățile, intrigile și chiar piedicile puse tocmai de cei ce trebuiau să ajute această propagandă și au dreptul la veșnică recunoștință pentru că au lucrat în alte condiții decât cei din Serbia și Cehoslovacia, care aveau palate de propagandă, redacții, jurnale și cărți editate în Elveția, la Londra și la Paris pe hârtie luxoasă venită din America. Totuși, datorită patriotismului și muncii lor neobosite, s-a ajuns să se vorbească în primul rând de România, deși la început se vorbea mai mult despre alte țări care aveau propagandă eficientă.

Propagandiștii plecau în orașe în grupuri de 7-8 și erau primiți de prefecți, de primari și de comandanți de Corpuri de Armată, era primire frățească, cu dineuri oficiale în care românii susțineau drepturile lor. Ei au cerut ajutor și lui Wilson și am intrat în punctele wilsoniene.

După relatarea acestor fapte, Brătășanu a spus: *Așa, un biet răzeș de la Romanați a știut să-și facă datoria de răzeș și nu știe să facă riposte cum le faceți d-voastră. (...) Vă mulțumesc că mă ascultați și că se scrie cele ce spuneam aici, căci țin să se știe că au fost în acest război intelectuali români care și-au făcut datoria*[51].

Brătășanu a primit sprijin moral din partea premierului francez căruia nu i-a cerut niciodată nimic, dar a fost chemat ca român spre a fi consultat.

Primul ministru al Franței și ministrul său Externe au determinat presa franceză să fie favorabilă României și să recunoască faptul că deși a fost forțată să încheie pace cu inamicul, a rămas aliată Antantei. Marele om de stat Clemenceau a chemat autoritățile în fața lui Brătășanu și le-a spus: *Românii să facă propagandă în toată Franța și în toate orașele, să se lupte; noi suntem o țară democrată. Voi, românii, sunteți iubiți, dar pentrucă*

[50] Georges G. Mironesco, Professeur de la Faculté de Droit de l'Université de Bucarest, Ancien Député et Ancien Sénateur au Parlement Roumain: *Le probleme du Banat* (avec une carte en couleur hors texte), Paris éditions Ernest Leroux 28. Rue Bonaparte (VIe) 1919.

[51] Paul Brătăşanu, *op. cit.,* pp. 28-29.

https://biblioteca-digitala.ro

poporul nostru este un popor entuziast, trebuie să vă adresați lui, trebuie să aveți o opinie publică favorabilă[52]. El spunea mereu: C*ăutați să vă arătați plângerile d-voastră, precum și drepturile d-voastră, căci astfel ne ușurați și nouă sarcina*[53].

Ca urmare a propagandei făcute de membrii Coloniei române de la Paris nici o țară din lume nu a avut o presă mai favorabilă și n-a fost mai susținută de toate partidele din Franța ca țara noastră. Scopul activităților era să pregătească succesul delegației române la Conferință.

Acestea se petreceau în momentul când guvernul român se pregătea pentru a face pace separată, deși o clauză separată a tratatului nostru de alianță din 1916, pe baza căruia am intrat în război, prevedea că cine face pace separată fără acordul celorlalți aliați, este scos din tratat și nu mai poate conta pe sprijinul Aliaților.

Brătășanu a trimis Regelui o telegramă prin care îl ruga să aducă la conducerea țării un guvern național, arătând care sunt greutățile la Paris, că nu se poate fără guvern național într-o țară democratică. Atunci i s-a spus Regelui că Brătășanu este republican, dar i s-au oferit lui Take Ionescu 4-5 portofolii în guvern. Acesta a refuzat, spunând că este nevoie de un guvern național format din fruntașii partidelor politice și ai provinciilor alipite, pentrucă este vorba de interesele țării și ale neamului.

În țară, la 6 ianuarie 1918 miniștrii conservatori din guvernul de la Iași – Take Ionescu, Barbu Delavrancea, M. Cantacuzino, D. Greceanu și N. Titulescu – au trimis Regelui un memoriu contra oricărei idei de pace, arătând că *interesul primordial al României, interes pentru ziua de astăzi ca și pentru ziua de mâine, pentru românii din Regat, ca și pentru cei din România iredentă este ca Statul Român să ia parte la Conferința păcii, să discute acolo chestiunea unității naționale și să păstreze intact angajamentul aliaților față de el*[54]*.Drepturile poporului român la unitate națională se bizuiau mai întâi pe dreptul primordial într-o lume nouă, apoi pe sacrificiile poporului român, care erau mari și largi și numai la urmă pe hârtia ce se iscălise, căci era posibil ca această hârtie să fie considerată nulă. Dreptul nu încetează, dar în loc să fie un drept întro hârtie, era un drept care-și avea alte rădăcini mai adânci decât hârtia, dar desigur nu mai era dreptul pe hârtie. Aceasta era situația adevărată*[55].

După ce noua conducere a Rusiei bolșevizate a semnat Pacea de la Brest-Litovsk, România rămasă fără legătură cu aliații săi a fost obligată să semneze la 20 februarie/5 martie 1918 preliminariile păcii și la 7 mai pacea cu Puterile Centrale la București.

Personalități marcante din România, care s-au pronunțat înainte de intrarea în război pentru alianța cu Antanta, au fost obligate de guvernul Marghiloman să părăsească țara.

Cotidienele europene anunțaseră deja ultimatumul german: „Le Temps” în editorialul din 11 februarie, „Le Petit Journal”, „L’Homme Libre”, la 10 februarie, „Le Figaro”, „La Victoire”, „Le Figaro” la 11 februarie, etc.

[52] Brătăşanu, *op. cit.*, 27.

[53] *Ibidem*, p. 79.

[54] Take Ionescu, *op. cit.*, p. 27. Memoriul era semnat de Take Ionescu, Delavrancea, M. Cantacuzino, D. Greceanu şi Titulescu.

[55] Brătăşanu, *op. cit.*, p. 28.

https://biblioteca-digitala.ro

„La Roumanie”[56] informa cititorii săi despre situația din țară: *Ultimatumul dat de Germania României pentru a începe negocierile de pace este o nouă etapă în dificultățile tragice cu care țara noastră se luptă în urma prăbușirii Rusiei.* (...) *Orice s-ar întâmpla, nimic nu poate acum să diminueze valoarea sacrificiilor făcute liber de țara noastră dragă.*

Prin articolele sale ziarul pregătea opinia publică din Franța și din țările aliate și pe românii aflați în aceste țări, în mod deosebit pe transilvănenii și bucovinenii aflați în prizonierat în Italia și Rusia.

Un număr de peste 60 de personalități aflate în Colonia română de la Paris, foști senatori, deputați, miniștri, juriști, profesori universitari ș.a. au expediat pe adresa Regelui și a Guvernului român de la Iași, la data de 23 februarie, următoarele telegrame[57]:

1. Către Majestatea Sa Regele. Iași.

Vă solicităm respectuos Majestate, permiteți-ne să ne exprimăm tristețea pentru negocierile de pace anunțate.

Cea mai mare nenorocire pentru România ar fi cu siguranță semnarea unei păci separate care constituie pentru ea un atac la libertatea și idealul ei național.

Suntem convinși că România și Regele ei vor urma exemplele admirabile ale Belgiei și Serbiei și vor face toate sacrificiile pentru a salva onoarea și independența Patriei.

2. Către președintele Consiliului de Miniștri. Iași.

Conștienți de gravitatea circumstanțelor pe care le traversează patria noastră noi vă exprimăm profunda durere pentru tratatul de pace anunțat.

Cea mai mare nenorocire pentru România ar fi cu siguranță semnarea unei păci separate care ar constitui pentru ea un atentat la la libertatea sa și la idealul ei național.

Noi sperăm că nu va exista un român care să semneze o asemenea pace care ar fi o adevărată crimă față de morții noștri pentru patrie și față de generațiile viitoare.

La începutul lunii martie 1918, profesorii de la Universitatea din București au trimis Regelui o telegramă[58] în numele Comitetului Român pentru Transilvania, Banat și Bucovina, prin care îi cereau să nu renunțe la obiectivele războiului național:

Majestatea Ta a fost speranța noastră pentru eliberarea de sub jugul maghiar al părinților, fraților și fiilor noștri.

Trăgând sabia împotriva Austro-Ungariei, Majestatea Voastră ne-a justificat pe deplin speranța și a confirmat, în același timp, faptul că Transilvania este esențială pentru existența Regatului.

În mod spontan și cu confirmare, românii din Transilvania s-au înscris sub ordinele Voastre, proclamând astfel unirea Transilvaniei cu Patria mamă.

Astăzi, când știm despre abandonarea nenorociților noștri martiri, ne permitem să implorăm Majestatea Ta, astfel încât cele patru milioane de români din Austria-Ungaria să nu fie lăsați pradă juratului distrugător al maghiarilor și autriecilor și să nu renunțați la obiectivele războiului nostru național, care sunt în acord deplin cu cele ale popoarelor care luptă pentru Drepturile Națiunilor.

[56] „La Roumanie”, nr. 5 din 14 februarie, articolul *Situația din România.*
[57] *Ibidem*, nr. 7 din 28 februarie 1918.
[58] *Ibidem*, nr. 8 din 7 martie 1918.

https://biblioteca-digitala.ro

După semnarea armistițiului de la Buftea (căruia germanii îi spuneau preliminariile păcii) de către guvernul generalului Averescu și a Păcii de la București de către filogermanul Alexandru Marghiloman, ziarul „La Roumanie” demasca demagogia propagandei germane[59] arătând că *Imperiile Centrale – care în urmă cu două luni vorbeau despre pace fără anexiuni sau compensații și despre dreptul popoarelor de a se dispune - vizează chiar inima patriei noastre. Pe lângă înrobirea economică completă, puterile centrale ne solicită: I Abandonarea Dobrogei până la gurile Dunării. II Cedarea Porților de Fier. III Cedarea defileului Jiului. IV. Cedarea regiunii Vatra Dornei situată la joncțiunea Transilvaniei cu Moldova și Bucovina. Inamicii noștri nu au putut invoca niciun motiv național în favoarea acestei răpiri. Dacă pe acest pământ există încă loc pentru dreptate și umanitate, această crimă abominabilă va fi răzbunată.*

Și fiindcă propaganda germană vorbea despre prietenia germano-română, „La Roumanie”, sub semnătura fostului ministru și fost rector al universității București, Ermil A. Pangrati, arăta lumii occidentale ce înseamnă această prietenie: Werkele, premierul ungar a declarat că *relațiile cu România ar trebui clarificate, dacă este posibil pe cale amiabilă, dacă nu prin operații militare. (...) Aș dori să subliniez că vrem să ne protejăm drepturile, mai întâi plasându-ne din punctul de vedere al apărării noastre; al doilea din punct de vedere economic; în al treilea rând, din punct de vedere al traficului pe apă și pe sol; în al patrulea rând, făcând imposibilă intervenția României în treburile noastre interne. De asemenea, dorim ca situația fraților noștri din România să fie garantată din toate punctele de vedere”.*

Acesta este prețul prieteniei României cu Puterile Centrale și pentru a fi mai clar, presa germană a completat cu aceste detalii:

1. „Punctul de vedere al apărării ungare” reprezintă revendicarea a toată latura sud-carpatică, cu regiunea petroliferă românească probabil.

2. „Punctul de vedere economic” este semnarea unor „oferte comerciale bune” așa cum ne-a învățat Gazeta Germaniei de Sud.

3. „Traficul pe apă și pe uscat” este deținerea definitivă a Austriei a navigației pe Dunăre și intrarea definitivă a căilor ferate române în Uniunea Căilor Ferate Germane.

4. „Intervenția României în afacerile interne maghiare făcută imposibilă” este renunțarea pentru totdeauna a idealului nostru național la leagănul națiunii române din Transilvania.

5. „Garanția în toate privințele ungurilor din România”, care până acum au existat doar în număr foarte limitat, reprezintă probabil proiectul unei viitoare colonizări maghiare pe care prietenia germană o pregătește și speră să obțină prin aceleași metode sălbatice care au fost folosite recent pentru naționalizarea acesteia la granița transilvăneană.

După aceste 5 dovezi palpabile ale prieteniei teutone, a adăugat pe a șasea: cedarea Dobrogei către Bulgaria. Pace fără anexări! Și încă un punct, al șaptelea: revendicarea Insulei Şerpilor.

România nu poate accepta niciodată o astfel de pace, oricare ar fi circumstanțele tragice ale situației sale actuale. Ar fi o sinucidere degradantă.

[59] *Ibidem.*

https://biblioteca-digitala.ro

Pentru semnarea păcii nemții au început o campanie antidinastică la București[60]:

Un articol al lui Alexandru Beldiman din ziarul „Lumina", după ce a confirmat pe deplin apelul d-lui Carp către regele Ferdinand să abdice, a ajuns să declare că nu mai există nici o cameră în România și nici în Germania pentru regele Ferdinand și pentru Casa regală.

S-ar putea să nu mai existe un loc în Germania regelui a cărui soartă este unită cu cea a neamului românesc, dar întotdeauna va exista loc pentru acest rege și familia sa în sufletul a patru milioane de români, acolo va fi un loc pentru el în Istorie, dacă va găsi puterea morală pentru a-și îndeplini datoria de mare român până la capăt. (...) Nicio campanie antidinastică, desfășurată după ordinul dușmanilor înjurați ai neamului românesc nu poate zdruncina tronul regelui Ferdinand.

După două luni de la semnarea de către generalul Averescu, la 20 februarie/5 martie 1918 a armistițiului de la Buftea, ziarul german „Täglische Rundschau", la 2 mai 1918, făcea o mărturisire cititorilor săi: *Iată situația din România: nu există nici o schimbare în politica guvernamentală, nici o scădere a iubirii exagerate a Puterilor occidentale și nici cea mai mică simpatie pentru noi*[61].

Marghiloman a semnat la 7 mai 1918 Tratatul de pace cu Puterile Centrale și la sugestia ocupantului a cerut politicienilor care în timpul neutralității au simpatizat cu Antanta să părăsească țara, apoi a dat în judecată guvernul liberal și pe Take Ionescu pentru că au declarat război Austro-Ungariei[62].

Politician filogerman cu opinii schimbătoare și oportuniste, la întoarcerea de la Iași a dat un interviu ziarului *Acțiunea română*, din care ziarele elvețiene au reținut următorul extras[63]: *Dacă am fi făcut pace mult mai devreme, am fi obținut beneficii mult mai mari. Fiecare întârziere agravează condițiile. Eu am expus de la început opiniile mele despre politica românească. Totuși, ne-am dus la război, ar fi trebuit să profităm de momentul favorabil pentru a încheia pacea cât mai curând posibil, pentru a nu fi prea târziu. Pe 2 ianuarie, când au început negocierile de pace la Brest-Litovsk, i-am transmis un memoriu domnului Brătianu în acest sens. Sfatul meu nu a fost urmat. (...) Ucraina a fost de acord cu pacea și a obținut condiții excelente, tocmai pentru că a ales momentul potrivit.*

După încheierea păcii separate, poziția lui Take Ionescu *a constituit rezerva morală a poporului român în momentul câștigării victoriei. Aceasta a contribuit ca d. Clemenceau și Pichon să facă ca toată presa franceză să ne fie favorabilă și să recunoască că deși România a încheiat pace, a rămas aliată.*

Regele Ferdinand nu a ratificat Tratatul de pace cu Puterile Centrale și a rămas în legătură cu Aliații care, odată cu intrarea în război a Statelor Unite, au trecut la ofensivă hotărâtoare pe toate fronturile. România a fost înștiințată de Clemenceau să fie pregătită pentru reluarea acțiunii. Pe frontul de vest Alsacia și Lorena au fost eliberate, iar pe frontul din peninsula Balcanică trupele aliate a trecut Dunărea pe la Giurgiu, în timp ce trupele române au reluat lupta, atacând din Moldova spre sud.

[60] *Ibidem*.
[61] Știre preluată de ziarul „La Roumanie", nr. 16 din 2 mai 1918.
[62] Take Ionescu, *op. cit.*, p. 62.
[63] „La Roumanie", nr. 10 din 2 martie 1918.

https://biblioteca-digitala.ro

Despre acest eveniment Regele Ferdinand a transmis la 11 noiembrie 1918 o telegramă președintelui Reymond Poincare, pe care acesta a primit-o cu întârziere, dar avea cunoștință de la ministrul său de la București, după cum scrie în telegrama de răspuns[64].

„La Roumanie" nu comentează declarațiile lui Marghiloman, pentru a nu intra în politica internă, lăsând cititorul să le aprecieze.

Marghiloman considera că a fost numit premier din cauza „loialității sale constante față de Coroană", deși în alt interviu oferit ziarului spaniol „Epoca" declara în mod oficial că, *având în vedere necazurile țării, regele Ferdinand trebuie „să se resemneze pentru a face gestul nepotrivit" de abdicare*[65]. Aceasta este o dovadă bună de loialitate constantă!

Sindicatul presei ruse de la Paris a exprimat *sentimente de solidaritate și de profundă simpatie* pentru România și „La Roumanie", publicând comunicarea făcută de sindicat ministrului României la Paris, notează: *Sperăm că această adresă a sindicatului presei ruse este un prim pas pentru inaugurarea unei politici de prietenie a Rusiei în privința noastră*[66].

Deputatul Constantin Banu afirma[67] că am fost învinși de trădarea aliatului rus mai mult decât de forța inamicului și am fost nevoiți să capitulăm, dar nu disperăm căci în cele două milenii de existență națiunea a trăit momente și mai groaznice, dar am supraviețuit: *Înțelepciunea poporului nostru, izvorâtă din experiența secolelor, a condensat în două zicale încrederea românilor în viitorul neamului lor. Una spune: „Românul nu piere", iar cealaltă: „Apa trece, dar pietrele rămân". Noi nu vom pieri, deoarece dreptatea imanentă a lucrurilor umane nu va permite. Este credința noastră în victoria finală a dreptății și a libertății. De acum încolo, depinde de aliații noștri și mai ales de frații noștri mai mari, francezii, să decidă nobila noastră cauză și măreția idealului nostru. Să le rămânem fideli în sufletele noastre și cu cuțitul în gât, să aruncăm singurul nostru strigăt de speranță și de plecare: „Trăiască România"!*

Personalitățile străine care primeau ziarul „La Roumanie" au înțeles mai bine revendicările noastre și au sprijinit demersurile românilor din Colonie și din Consiliul Național al Unității Române, publicând articole în ziarele din țara lor, între aceștia fiind Gustave Herve de la ziarul „La Victoire" din 7 martie, René d᾽Aral de la ziarul „Le Gaulois", Louis Bresse de la „Le Rappel", care arăta că *Acest tratat este nul și neavenit,* A. Gauvin de la „Journal des Débats", locotenent-colonelul Ionel Rousset în „Le Petit Parisién", alți ziariști de la „Paris Midi", „La France", „L᾽Homme Libre", „Echo de Paris", „La Matin", „Le Petit Journal", „Le Journal" *și lista poate continua.* Ziariști italieni, francezi, englezi și americani, sau politicieni au colaborat direct cu „La Roumanie"[68]. *Vasile Stroescu, venerabilul și nobilul basarabean în vârstă de 73 de ani,* a publicat un

[64] *Ibidem,* nr. 53 din 16 ianuarie 1919.
[65] *Ibidem,* nr. 10 din 22 martie 1919.
[66] *Ibidem.*
[67] *Ibidem.*
[68] „La Roumanie", nr. 2 din 24 ianuarie şi numărul din 29 ianuarie 1918: Interviu cu scriitorul american Morton; numărul din 1 august 1918 al ziarului „Le Roumanie" publică articolul *Necesitatea unei Românii Mari,* semnat de Raphael-Georges Levi, membru al Institutului francez etc.

https://biblioteca-digitala.ro

articol în care prezintă secvențe din istoria Basarabiei, ai cărei cetățeni au cerut unirea cu Patria-mamă România.

Clemenceau era un vechi prieten al poporului român[69], după procesul memorandiștilor a scris un articol în „La lutte des races”, în care arăta situația grea a românilor transilvăneni și modul în care s-a făcut Memorandumul din 1892, pentru care autorii au fost judecați de jurații de la Cluj pentru trădare și 3 dintre ei au primit 8 ani de închisoare. În final autorul se întreba: *ce sentimente vor avea cei 15.000 de țărani care s-au dus la Cluj pentru a-i încuraja pe acuzați și cum îi poate împiedica cineva să privească spre București.*

Alte mari personalități au comentat nedreptatea făcută de guvernul maghiar memorandiștilor: „La Roumanie” reproduce sub titlul *„Voci latine despre românii din Transilvania”* opiniile reținute de istoricul patriot V.A. Urchia care au protestat împotriva persecuțiilor la care au fost supuși memorandiștii: Giosue Carducci, poet și prozator italian distins cu premiul Nobel pentru literatură: *La românii de la Carpați, trimit un salut de la Coloana lui Traian celor puternici din viața nemuritoare a poporului nostru;* Frederic Mistral, de asemenea, distins cu premiul Nobel pentru literatură, a scris: *Când masacrul s-a încheiat, când lupul și pasărea de pradă au înroșit oasele, când soarele înflăcărat a risipit ceața dăunătoare, câmpul de luptă va deveni din nou verde. După călcarea îndelungată a turcilor și rușilor, te-am văzut renăscut în acest fel, O! națiune a lui Traian, ca soarele care se ivește radiind din eclipsa întunecată, ca tinerele fete de cincisprezece ani! Iar rasele latine din îndepărtata Argentină, au recunoscut onoarea care este în sângele tău. Și numind Provincia Română „inima mea”, îți trimit, o! Românie, o ramură de măslin*[70].

Raphael-Georges Levy, membru al Institutului Francez scria[71]: *Acum trebuie să ne ocupăm de condițiile de pace. Printre acestea, nu există niciuna care să se impună mai imperios decât constituirea unei Mari Românii. Dacă există o țară care s-a dovedit fidelă Antantei și care a făcut cele mai mari sacrificii în lupta comună, aceasta este într-adevăr regatul Moldo-Vlahiei care, în afară de armatele noastre de pe mare și din Europa centrală, nu s-a temut de război împotriva celor două imperii, german și austriac (...). Trebuie să fim, de comun acord cu aliații noștri, să solicităm constituirea României Mari, care să cuprindă toate populațiile care nu au încetat să aspire la unire, cele din Transilvania și Bucovina care gem sub jugul austro-ungar, cel al Basarabiei, cel al Dobrogei*[72]*: când toți membrii acestei familii au fost despărțiți prea mult, dar care, în ciuda persecuțiilor, au rămas puri în tot amestecul, se vor uni, vom avea la Marea Neagră o putere care va reprezenta ideile care guvernează Occidentul: Franța, Belgia, Anglia, Italia. Alături de Serbia reconstituită, vom avea o altă țară mare, de 15 milioane de locuitori, care va reuși să se dezvolte și să formeze în est o contragreutate solidă împotriva influențelor adverse. (...) Suferințele comune ne-au învățat să ne cunoaștem și*

[69] „La lutte des races”, din 12 mai 1874.

[70] „La Roumanie”, nr. 11 din 21 martie 1918.

[71] *Ibidem,* nr. 29 din 1 august 1918.

[72] Observăm că de Banat nu se vorbește. Mulți francezi credeau că Banatul este al sârbilor, fiind influențați de puternica propagandă în acest sens, iar noi nu am avut replică la aceasta până la sosirea lui Brătășanu.

https://biblioteca-digitala.ro

să ne valorizăm noi înșine”.

Fiindcă avea nevoie de bani, Brătășanu a trimis petiție lui Brătianu și lui Take Ionescu să intervină la bănci să-l împrumute cu un milion de franci pentru care ipoteca toată averea sa, în principal pământul pe care nemții nu il puteau lua, dar guvernul i-a răspuns că este însărcinat dl. Victor Antonescu să se ocupe cu propaganda și are fonduri la dispoziție. *Nu am primit nici un franc ajutor.* Era nevoie de fonduri fiindcă înafară de broșuri și ziar erau și alte cheltuieli de care nu se putea vorbi.

Au fost convocați românii bogătași care erau în colonie și li s-a cerut să subscrie pentru propagandă. La covocare a răspuns și Aristide Blank, care s-a oferit ca banca sa să garanteze fondurile ce se vor colecta, iar cei ce se împrumută vor plăti când vor putea.

Emil Petrescu nu a fost de acord să contribuie, spunând că nu ne trebuie propagandă, fiindcă avem tratat. Brtătășanu a spus atunci că acesta este sfatul ministrului de Externe francez Pichon, în recunoașterea întregirii neamului fără discuție intrând și Basarabia.

S-a stabilit ca banii să-i colecteze Blank, numit casier, cu încă doi delegați: Angelescu și Take Ionescu. Cheluielile erau de natură *mai secretă,* nu știe toată lumea unde merg, iar cei vreo 40 de participanți dacă ar fi dat polițe de câte 50.000 s-ar fi făcut două milioane, însă au plecat fără să semneze. Atunci Brătășanu și Aristide Blank au făcut din nou apel la prietenii lor și *s-a subscris suma de 610.000 franci de către D. Apostol, C. Basarab-Brâncoveanu, P. Brătășanu, I. Pangal, Ștefan G. Popp, C. Olănescu, d-na Maria N. Filipescu, Elias, Chrisoveloni, E. Miclescu, Al. Florescu și Aristide Blank,* banca lui garantând împrumutul cheltuit cu multă economie.

Au existat totuși suspiciuni că ziarul „La Roumanie” tipărit la Paris, în care se face propagandă pentru România, ar putea fi subvenționat de guvernul francez și deputatul Mayers, care a primit asemenea altor parlamentari acest ziar, a făcut o interpelare în Parlament.

Ca urmare, Brătășanu a publicat un articol în ziarul „La Roumanie”, prezentând atât opinia deputatului francez, cât și răspunsul său fără echivoc, arătând că pentru propaganda făcută de membrii Coloniei române din Paris nu a primit ajutor sau subvenție nici direct, nici indirect, de la guvernul francez sau de la alt guvern, inclusiv guvernul român[73]. Deputatul francez spunea că a primit un ziar cu *titlul „La Roumanie” care avea o frumoasă frază în manșetă, care a fost concepută astfel. „Pacea mondială va fi imposibilă, atâta timp cât, în fostul Imperiu Austro-Ungar, 32 de milioane de slavi, cehi, ardeleni, ruteni, croați, etc. sunt asupriți de 19 milioane de germani și maghiari”* și că aceștia *„au furnizat două treimi din contingente”.* Era nedumerit cum de nu s-au putut elibera dacă erau așa mulți și au așteptat să-i elibereze Aliații. Altă nedumerire era în legătură cu ziarul: Cine îl finanțează? Nu cumva guvernul francez? Răspunsurile decente au fost convingătoare: românii din Imperiul Austro-Ungar au suferit jugul străin iar România nu a declanșat un război din motive egoiste; nici Franța nu a făcut război pentru francezii din Alsacia-Lorena care au suferit ocupația străină timp de 47 de ani. În privința fondurilor l-a asigurat pe dl. deputat Mayers că *Nici direct, nici indirect, nici de la guvernul francez, nici de la niciun alt guvern, inclusiv guvernul român, sub nicio formă*

[73] Interpelarea deputatului Mayers s-a făcut în ședința din 23 martie 1918 în Camera Deputaților din Franța.

https://biblioteca-digitala.ro

și în vreun fel nu am primit nicio subvenție pentru activitatea noastră de propagandă. Iar ziarul se tipărește și se distribuie fiindcă *până în prezent, ni s-a reproșat doar că am neglijat prea mult propaganda într-o opinie publică democratică și republicană precum Franța. (...) Deferența datorată unui membru al Parlamentului francez ne obligă să eliminăm suspiciunile onorabilului domn Mayeras.*

Brătășanu a avut audiențe la mareșalul Foch, iar la Ministerul de Externe era primit fără să mai ceară audiențe, în fiecare luni de dimineață, pentru a ști ce se petrece în România.

Misiunea propagandiștilor era să mențină pe lângă Aliați drepturile noastre de a fi considerați ca aliați și după Armistițiul de la Buftea și Pacea de la București.

Românii au fost sfătuiți că dacă, într-adevăr, nu se mai poate rezista în Moldova, guvernul să facă o declarație scrisă invocând motivele pentru care este silit să înceteze ostilitățile, iar Aliații vor cerceta și dacă se va stabili că motivele sunt reale, ei vor ratifica încetarea ostilităților[74]. Guvernul nu s-a conformat și Aliații n-au consimțit la pacea separată. Încheierea Păcii de la București[75] a avut o influență puternică asupra aliaților noștri, fiindcă era aprobată de guvernul și parlamentul României, contrar prevederilor Tratatului de alianță, însă era o scuză că guvernul și parlamentul nu reprezentau voința poporului, iar tratatul a fost impus cu forța.

Alexandru Marghiloman, care nu a urmat regele, guvernul și armata în retragera la Iași, preferând să rămână în capitala ocupată de inamic, filogerman a cărui politică a fost schimbătoare și oportunistă, a ajuns în fruntea guvernului României la 5/18 martie 1918 și a devenit unealta docilă a ocupanților. Astfel, a cerut politicienilor care în perioada neutralității erau ostili Puterilor Centrale să părăsească țara și, la solicitarea inamicului, a dat în judecată pe Take Ionescu și guvernul liberal care a declarat războiul în 1916.

Take Ionescu[76], nevoit să părăsească țara, a ajuns la Paris în luna iulie. La Roumanie”[77] anunța sosirea lui și faptul că va participa la Congresul națiunilor oprimate. Refugiații români din Franța îl așteptau să lucreze ca mare patriot în slujba cauzei românești și a Antantei.

Membrii Coloniei de la Paris, Comitetul Românilor din Transilvania şi din Bucovina și delegații români din Comitetul naţionalităţilor oprimate au formulat protest contra Păcii de la București pe care l-au trimis premierului francez și la toți reprezentanții țărilor aflate la Paris, precum și în țară, la 10/23 mai 1918.

Ziarul „La Roumanie”[78] a publicat în prima pagină Protestul și numele tuturor semnatarilor. În protest cei 66 semnatari arătau că: *„Poporul român este șters din rândul națiunilor libere. Pacea, pe care puterile Centrale au impus-o României, este negația*

[74] Brătăşanu, *op. cit.*, p. 79.

[75] Membrii Coloniei Române de la Paris au avut acțiuni energice contra păcii separate pentru ca România să nu-și piardă calitatea de aliat și să participe la Conferință pentru a i se recunoaște dreptul la unitate națională.

[76] În 1913, a pregătit împreună cu Venizelos și Pasici Pacea de la București; a fost viceprim-ministru în guvernul Brătianu, din care a demisionat la 28 ianuarie 1918 ca protest împotriva pregătirii păcii cu inamicul.

[77] „La Roumanie”, nr. 27 din 18 iulie 1918.

[78] *Ibidem*, nr. 20 din 23 mai 1918.

https://biblioteca-digitala.ro

însăși a independenței politice și economice a patriei noastre. Această pace este un instrument de ură și de răzbunare, obținut prin violență, în disprețul celor mai elementare principii de justiție. Poporul român nu poate să-l accepte! (...) Forța a primat dreptul. (...) Poporul român dezarmat, sub amenințarea ocupantului nu poate să-și exprime nici părerile sale, nu-și poate manifesta protestul. Dar el se întoarce spre marii săi aliați plin de încredere și speranță. (...) În numele poporului român, ne declarăm astăzi, ca și ieri, aliați ai Puterilor Înțelegerii și proclamăm nul și neavenit tratatul de la București, cu toate clauzele și convențiile sale adiționale. (...) Nici o forță, nici un tratat nu pot suprima dreptul unui popor de a aspira la unitatea sa națională și la independența sa. Orice convenție care pretinde a ignora aceste drepturi imprescriptibile este nulă înaintea istoriei. Interpreți ai sentimentelor neamului nostru, adresăm această protestare guvernelor și popoarelor care combat și suferă pentru un ideal generos. Tuturor le cerem: Justiție și Libertate.

Toma Stelian, președintele Coloniei, nu a vrut să semneze protestul, convins că nemții vor fi învingători. În adunare a domnit câteva momente o mare nedumerire. Protestul putea fi zădărnicit. Atunci Brătășanu a propus ca preşedinte pe profesorul I. Găvănescul de la Universitatea din Iași, care a putut menţine publicul şi vota protestul. Acesta a fost foarte bine primit de opinia publică și de guvernele Înţelegerii. Membrii Coloniei au arătat că cei din țară n-au libertatea să protesteze şi că protestul lor este strigătul de durere al întregului popor român, care l-ar fi iscălit negreșit, dacă ar fi fost liber să se pronunţe.

În aceste condiții Colonia română nu mai era forța reprezentativă a poporului român din momentul în care Toma Stelian a refuzat să semneze protestul contra Păcii de la București

Ca urmare, era necesar un organism politic reprezentativ al întregului popor român, atât din țară, cât și din provinciile românești aflate în afara granițelor României, care să reprezinte interesele României în relația cu Aliații, fiindcă ei nu recunoșteau guvernul român format după încheierea păcii separate.

Pentru ca propaganda să aibă mai multă credibilitate trebuia ca între propagandiști să fie și membrii provinciilor aflate sub stăpânire austro-ungară, cu domiciliul în Transilvania, cunoscuți opiniei publice internaționale. În acest scop au fost chemați din America părintele Lucaciu și dr. Jean (Ioan) Cantacuzino. La 31 august 1918 Adunarea coloniei stabilește data de 6 septembrie 1918 pentru discutarea înființării Consiliului Național al Unității Române.

La 6 septembrie 1918 a avut loc la sediul Coloniei române din Paris adunarea generală a românilor din toate asociațiile emigranților din Europa și din America pentru constituirea unui Consiliu Național care să apere, în fața Guvernelor Aliate și în fața opiniei publice mondiale, interesele neamului românesc și să fie recunoscut de Marile Puteri.

De la New York Colonia Română din Paris a primit la 1 octombrie următoarea comunicare pe care a publicat-o în ziar[79]: Comitetul Național și Liga Națională, întâlnite la Youngstown pe 13 septembrie sub președinția doctorului Lupu, l-au ales pe R.P. Lucaciu ca conducător și șef al românilor transilvăneni din America. De acum înainte, toate organizațiile

[79] *Ibidem*, nr. 38 din 3 octombrie 1918.

https://biblioteca-digitala.ro

vor lucra împreună. Îl felicităm și îi cerem să accepte cât mai curând posibil să ne ajute în activitatea noastră. Comunicarea era semnată de Podea, președintele Comitetului român, de V. Stoica, președinte Ligii Române și de dr. Nic. Lupu, deputat român.

Românii care locuiau în Franța au răspuns invitației care le-a fost trimisă de R.P. Vasile Lucaciu, președintele Federației Unioniste Române, E.A. Pangrati și Paul Brătășanu, vicepreședinte al Coloniei Române. Lucrările adunării au fost deschise de Paul Brătășanu, care a rostit un scurt discurs de bun venit participanților prezenți în număr mare.

Adunarea reprezentanţilor tuturor provinciilor românești oprimate şi a celor din Regat s-a defășurat întro atmosferă de înflăcărat patriotism. După discursul de bun venit, Brătășanu a dat cuvântul părintelui Vasile Lucaciu, doctorului Ioan Cantacuzino și lui Vasile Stroescu, reprezentantul mişcării naţionale române din Basarabia.

Profesorul universitar Găvănescul a dat citire Moțiunii care împuternicea pe părintele Lucaciu și pe dr. Cantacuzino ca reprezentanți ai românilor în relația cu Puterile Aliate și îi autoriza să convoace o adunare de constituire a Consiliului Național al Unității Române, ca organ reprezentativ al tuturor românilor: *Adunarea generală a românilor care se regăsesc în Franța, reprezentând gândirea liberă a românismului – unită bine cu cea a Regatului României, în prezent înlănțuită, având teritorii subjugate pentru o perioadă mai lungă de timp – deliberează astăzi, 6 septembrie, mijloacele proprii pentru a apăra justiția pentru cauza noastră națională, cauză pentru care România și-a sacrificat existența în timp ce s-a lansat în luptă alături de națiunile care au ridicat drapelul libertății poporului și care a urmat calea onoarei și datoriei, (...) decidem ce urmează:*

Părintele Vasile Lucaci și dr. I. Cantacuzino continuă să fie reprezentanții autorizați ai națiunii românești ideale și sunt delegați să se pună în contact, în numele românilor, cu autoritățile Puterilor Aliate. Îi autorizăm să constituie un Consiliu Național ales de către români, hotărâți să plece mai departe în Țările Aliate până la pacea generală pentru a lupta pentru o constantă, pentru a lumina opinia publică mondială asupra aspirațiilor noastre naționale de a realiza drepturile naturale ale Neamului românesc într-o mare Românie.

Moțiunea a fost adoptată în unanimitate, dar Consiliul urma să se constituie ulterior fiindcă I.Th. Florescu și Em. Antonescu voiau ca și partidele istorice să fie reprezentate, altfel Partidul liberal se opune. La replica lui Aureliu Eliescu că ar fi o crimă să se facă politică de partid, căci războiul l-a purtat poporul, nu partidele, cei doi au părăsit sala.

Părintele Vasile Lucaci și doctorul Ioan Cantacuzino, pe care Adunarea din 6 septembrie îi împuternicise să formeze un Consiliu național, au fixat ca dată a Adunării de constituire a Consiliului ziua de 3 octombrie 1918 și locul adunării la sediul Coloniei românești din Paris, 114, avenue des Champes-Elysées. Între timp au sosit la Paris Take Ionescu și Octavian Goga.

„La Roumanie" relatează modul în care a decurs adunarea din 3 octombrie[80]:

«Adunarea a fost deschisă de dl. Brătășanu, fost vicepreședinte al Camerei și Senat, vicepreședinte al Coloniei Române din Paris, care, după salutul adresat participanților, a reamintit că în urmă cu câteva săptămâni au sosit medicul Ioan Cantacuzino, părintele R.P. Lucaciu și alți doi pionieri ai eliberării fraților noștri din Transilvania: poetul Octavian Goga

[80] *Ibidem.*

https://biblioteca-digitala.ro

și publicistul Sever Bocu, care au contribuit atât de mult la constituirea legiunii ardelene pe frontul românesc. De asemenea, a salutat pe militarii români refugiați în Franța pentru lupta de eliberare a neamului și pentru triumful cauzei sacre. S-au citit numeroase adeziuni de la românii din Franța, America, Italia și Anglia, precum și de la diverse organizații transilvănene existente în țările aliate, dar împiedicate să participe la adunare. S-au citit apoi două scrisori ale marilor prieteni ai țării noastre, E. de Martonne, profesor la Sorbona și André Weiss, membru al Institutului francez, profesor de drept internațional la Facultatea de Drept din Paris, care a scris: *„...Victoria care se apropie va fi și a voastră. (...) și într-o nouă Europă, purificată, igienizată, prietenia indestructibilă, care ne va uni cu voi, și copiii noștri cu ai voștri, vor fi pentru cele două națiuni ale noastre, strâns unite, punctul de plecare al unei ere de măreție și prosperitate intelectuală”*».

Conducerea lucrărilor a fost apoi încredințată părintelui Vasile Lucaciu, care a dat cuvântul lui Goga[81]. Acesta a spus că: (...) *Războiul nostru, cu cortegiul său sinistru, a prezentat o nouă orientare în masele populare din România. Războiul nostru a fost un mare act de pedagogie națională. Țăranul român, după ce a stropit cu sângele său trecătorile Carpaților, vede mai clar astăzi legătura organică ce îl unește cu frații săi captivi și se întoarce acum acasă, după ce a trecut prin „botezul realității” câștigând o noțiune clară despre propria sa valoare și nimeni nu îi poate smulge conștiința dreptului său. (...) ostașul țăran de la Mărășești și Oituz este singurul tip reprezentativ, real, al neamului și se va completa cu el orice act de justiție. Politicianul care nu va înțelege în România de astăzi și de mâine acest adevăr elementar va fi retrogradat la muzeul de antichități și formulele sale se vor evapora. (...) În ziua în care Foch a lovit Chateau-Thierry și Noyon, (...) mulțimea s-a înghesuit în casa modestă a misiunii franceze din Iași pentru a citi ultimul comunicat. (...) Exista o atmosferă de sărbătoare perpetuă; o bucurie nervoasă în țara noastră transformată într-un vast cimitir. Din toate aceste evenimente și acel eșec al nemților, domnilor, a apărut senzația că aici, pe frontul de vest, are loc războiul nostru și că eșecul nemților reprezintă prologul fericirii noastre de mâine. (...) Am văzut programul de acțiune și sunt perfect de acord cu el.* În final a spus că trebuie informată opinia publică din Occident cu privire la revendicările române cu toată legitimitatea lor, precum și sacrificiile imense ale poporului nostru; este necesar un studiu cu naționalitățile din teritoriile austro-ungare; să fie creată o legiune pe frontul aliat, formată din transilvănenii de peste hotare.

Luând cuvântul, părintele Lucaciu a spus[82]: *Pentru noi aceste momente sunt pline de gânduri înalte. Suntem în război. Este firesc ca inima noastră românească să dorească triumful națiunii asupra dușmanilor săi. Dar pentru a triumfa asupra inamicului, trebuie să triumfăm și asupra a tot ceea ce i-ar putea uni pe frați. Acest triumf noi l-am câștigat și ne face fericiți astăzi. Ne prezentăm ca în imnul nostru de trezire națională, „uniți în cuget” în jurul unicului nostru program politic și național, care constă în realizarea idealului nostru: unirea tuturor românilor într-o Mare Românie. Misiunea pe care am onorat-o eu și domnul profesor Cantacuzino este împlinită. (...) Și acum înainte, până când ochii noștri văd tricolorul nostru fluturând în Alba-Iulia! Trăiască România Mare!*

[81] *Ibidem.*
[82] *Ibidem.*

https://biblioteca-digitala.ro

Dr. Jean Cantacuzino a vorbit despre unitatea care se reflectă în componența Consiliului și a propus ca funcția de președinte al Consiliului să fie atribuită lui Take Ionescu.

Pentru funcția de vicepreședinți au candidat 8 persoane. Fiind prea mulți, Brătășanu și-a retras candidatura, căci el se considera un simplu salahor și avea ambiția să nu-l întreacă nimeni la îndeplinirea datoriei. Deși era în vârstă și bolnav, lucra de la ora 8 dimineața până la 3 noaptea, făcând tăieturi din ziare ca a doua zi să știe colaboratorii ce scriau despre noi ziarele franceze, italiene și spaniole, în timp ce alți colaboratori citeau ziarelor maghiare, germane etc. De asemenea, dr. Jean Cantacuzino și Stroescu și-au retras candidatura de la funcția de vicepreședinți, vrând să arate că este unire în neamul românesc, iar Pangrati s-a supărat, a plecat și nu a mai vrut să lucreze cu cei din Colonie[83].

Funcția de vicepreședinte a fost atribuită părintelui Vasile Lucaciu, lui Octavian Goga, doctorului C. Angelescu și lui Jean Th. Florescu.

Dr. Cantacuzino a propus apoi membrii ai Consiliului[84]: Vladimir Athanasovici, fost senator; Sever Bocu, director al ziarului „Tribuna din Transilvania; C. Basarab Brâncoveanu, fost deputat; Paul Brătăşanu, fost vicepreședinte al Camerei și Senatului; dr. Jean Cntacuzino, președintele Federației Unioniste Române, profesor universitar; Lascăr Catargi, fost senator; Partenie Cosma, fost președinte al Comitetului Național Român din Transilvania; C. Costescu-Comăneanu, fost vice-președinte al Senatului; C. Diamandy, ministru plenipotențiar; V. Dimitriu, profesor universitar; D. Drăghicescu, fost senator; I. Găvănescul, fost senator, decanul Facultății de Litere din Iași; dr. Toma Ionescu, fost rector al Universității din București, fost senator; Simion Mândrescu, profesor universitar, publicist transilvănean; D.G. Many, fost deputat, fost secretar general al Ministerului de Finanțe; C. Mille, fost deputat; G.G. Mironescu, fost senator, profesor uiversitar; G. Moroianu, publicist transilvănean; C. Sipsom, profesor universitar; V. Stroescu, președintele Comitetului Național Român din Basarabia; N. Titulescu, fost ministru; I. Ursu, profesor universitar, publicist transilvănen; colonel D. Văsescu, fost deputat; Traian Vuia, doctor în drept al Universității din Budapesta și Ioan Pangal, doctor în drept al Universității din Iași.

La solicitarea doctorului Jean Cantacuzino, Adunarea generală a proclamat Consiliul Național al Unității Române în această componență.

Despre Consiliul Național al Unității Române și despre propaganda în stăinătate a scris în cunoștință de cauză locotenent-colonelul Constantin Kirițescu[85], fost membru al Coloniei române din Paris.

Mircea N. Popa menționează înființarea Consiliului Național al Unității Române în volumul *Primul Război Mondial*[86], arătând că: î*n septembrie la Paris a fost constituit Consiliul Național al Unității Române, recunoscut de guvernul francez ca exponent al poporului român, iar la 18 octombrie reprezentanții românilor din Transilvania au afirmat cu tărie în parlamentul maghiar dreptul acestora la o viață națională integrală.*

[83] Brătăşanu, *op. cit.*, p. 83-84.
[84] „La Roumanie", nr. 38 din 3 octombrie 1918.
[85] Constantin Kiriţescu, *op. cit.*, pp. 351-359.
[86] Mircea N. Popa, *Primul Război Mondial,* Editura Ştiințifică și Enciclopedică, București, 1979, p. 428.

https://biblioteca-digitala.ro

Lucrarea *România în anii Primului Război Mondial*[87], prezintă evenimentele cu argumentele lui Brătianu:

În privința României trebuie evidențiate condițiile complexe în care a fost obligată să acționeze delegația oficială condusă de I.I.C. Brătianu. Ea a fost confruntată în permanență cu unele atitudini de „mare putere" afișate de o serie de diplomați din Marea Britanie, Franța și SUA. (...) Din primele ore reprezentanții României la Conferința de Pace au constatat că, fără vreun motiv valabil, numărul de delegați acordat României era inferior celui acordat altor state ca Belgia și Serbia, dar nu au ridicat obiecții la decizia ce părea a fi de formă. (...) În optica Aliaților Tratatul din 1916 devenise caduc. Aceasta în contradicție flagrantă cu realitățile istorice în care România a încetat temporar lupta, precum și cu faptul că autoritățile din Anglia, Franța, SUA și Italia declaraseră public, în diferite prilejuri, că nu acceptă valabilitate actului din 1918. Reprezentanții aliați de la Iași au notificat oficial guvernului român că guvernele lor nu pot considera decât „nule și neavenite stipulațiile de pace impuse României".

Luând cunoștință de lista membrilor comisiilor de lucru, delegația română constată că România nu era reprezentată în multe comisii ce o interesau direct: nici în Consiliul Suprem, nici în comitetele ce se ocupau de problemele teritoriale, militare sau de protecție a minorităților. Frontierele care îi fuseseră recunoscute prin Tratatul semnat de Franța, Marea Britanie și Italia îi erau contestate.

Comparând aceste argumente cu cele oferite de „La Roumanie" vom găsi adevărul.

Volumul *Istoria militară a poporului român*[88] menționează existența organizațiilor *constituite din inițiativa unor personalități aflate în emigrație* care aveau ca obiectiv *promovarea cauzei unității românești: La Paris, sub președinția lui Traian Vuia, a fost înființat, la 17/30 aprilie 1918 „Comitetul național al românilor din Transilvania și Bucovina"; la 22 iunie/5 iulie același an, a fost constituită la Washington „Liga națională română"; la 6/19 iulie în Italia profesorul Simion Mândrescu a întemeiat „Comitetul de acțiune al românilor din Transilvania, Banat și Bucovina" pentru a constitui o legiune formată din prizonierii armatei austro-ungare care să se angajeze în luptă alături de trupele italiene; la 20 septembrie/3 noiembrie la Paris a luat ființă Consiliul Național al Unității Române – în fruntea căruia se aflau Take Ionescu, Vasile Lucaciu, Octavian Goga, dr. Constantin Angelescu și Ioan Th. Florescu – organism recunoscut de Aliați ca reprezentant al intereselor românești.* Formarea acestor comitete și consilii *a fost însoțită de organizarea mai multor congrese și reuniuni de mare rezonanță în rândurile opiniei publice internaționale.*

După constituire, Consiliul și-a stabilit un plan de activitate și la 11 octombrie a informat oficial miniștrii de externe ai țărilor aliate despre faptul că reprezintă în mod oficial interesele poporului român, deoarece guvernul din România subjugată nu poate vorbi în numele românilor, ci numai în interesul ocupanților.

Aliații noștri știau că 30 de ani am fost aliați cu vrăjmașii lor, dar ne-au iertat, știind că nu se putea altfel.

[87] *** *România în anii Primului Război Mondial*, vol. 2, pp. 704-709, 713.

[88] *** *Istoria militară a poporului român*, Editura Militară, București, 1988, vol. V, p. 738.

https://biblioteca-digitala.ro

Consiliul Național al Unității Române a fost recunoscut prin documente oficiale de către Marile Puteri și de alte state aliate ca reprezentant legitim al României, până când guvernul care încheiase pacea separată cu Puterile Centrale va înțelege să plece de la putere. Activitatea intensă a Consiliului Național al Unității Române a determinat Parlamentul francez și Parlamentul englez să spună: *România este încă aliata noastră.*

Astfel, ministrul Afacerilor Externe al Marii Britanii, Balfour, a declarat în Camera Comunelor că consideră România un stat aliat, deși ministrul Afacerilor Externe al României ocupate de inamic, C. Arion, declara agenției Wolff că România, la intrarea în negocieri pentru pace, trebuie considerată *ca o țară neutră*.

Atunci deputatul Constantin Mille a publicat articolul *Aliați sau neutri?*[89] cu un motto semnificativ: *„Doamne, iartă-i că nu știu ce fac”.* Autorul demonstrează că ministrul Afacerilor Externe al României, sub dominația germană, joacă un rol trist, că România are un interes vital să se asigure că nu se contestă faptul că i s-a impus pacea *cu cuțitul la gât.* Antanta nu recunoaște o astfel de pace și ne consideră aliați, nu neutri și România va veni la Congresul de Pace cu nemulțumirile și cerințele ei. Ministrul de Externe al României joacă un rol trist și punctul său de vedere ar însemna pierderea Dobrogei, renunțarea la unirea cu Transilvania, Banatul și Bucovina. Acceptarea tratatul impus de Puterile Centrale face România provincie germană care nu se bucură nici măcar de drepturile peșterilor.

Noi ceilalți, care avem norocul de a nu fi sub dominația germană, vom persista să ne considerăm aliații Antantei și să mulțumim profund domnului Balfour pentru declarația pe care a făcut-o; noi nu mai recunoaștem nimic ce va veni de la Iași sau București, crezând că acestea nu vor mai fi expresia unei Românii libere și independente, ci expresia voinței germane.

Numai noi, de acum înainte, exilații și alungații, reprezentăm România.

C. Mille este convins că Balfour și Antanta consideră ca fiind nulă nu numai declarația ministrului Afacerilor Externe ale României aflată sub jugul german, ci tot ceea ce va spune sau face această Românie oficială. De asemenea, este convins că ministrul ar fi fost mai bine să tacă, dar nu a avut de ales și aceasta ar fi singura circumstanță atenuantă pentru el.

După încetarea luptelor pe teritoriul național, ca urmare a armistițiului de la Buftea și a Păcii de la București, soldații români au continuat lupta sub toate drapelele aliate: unii în armata franceză de la începutul războiului (înscriși în *Legiunea străină*), alții în Italia, în armata americană, pe frontul de la Salonic și în 1917 în Cehoslovacia, în Serbia. O parte din voluntarii români care se aflau în Cehoslovacia proveneau din elementele care au luptat pe frontul român. De fapt, s-au concentrat pe acest front toți voluntarii români din provinciile române supuse dominației austro-ungare.

După recunoașterea Consiliului Național de către Italia, a început acolo formarea legiunii din prizonieri români din Transilvania și Bucovina. Membrii ai Coloniei au hotărât să meargă în Italia pentru a forma din cei 17.640 prizonierii români originari din provinciile române supuse Austro-Ungariei – Transilvania, Banat, Crișana Maramureș și

[89] „La Roumanie”, nr. 17/9 mai 2018.

https://biblioteca-digitala.ro

Bucovina – unități care să lupte alături de armatele aliate. Dintre aceștia 108 erau ofițeri și 28 aspiranți[90] răspândiți în diferite tabere.

Pentru a-i convinge pe prizonierii români să intre voluntar în Legiunea română au fost difuzate afișe de propagandă cu îndemnul: *Eliberați toate teritoriile ocupate; dați-le popoarelor voastre guverne democratice care reprezintă voința lor, deoarece Antanta nu dorește să trateze cu guvernele responsabile de război. Răzbunarea lui Dumnezeu se apropie! Ce aștepți? De ce întârziați?* De asemenea, s-au difuzat cărți poștale ilustrate cu imaginea unui ofițer român în uniformă italiană cu însemnul distinctiv tricolor românesc și un înscris cu data înființării batalioanelor de voluntari români: octombrie 1918.

G.G. Mironescu scria: *De când românii au fost nevoiți să înceteze lupta, românii oprimați care vor să continue lupta pentru cauza comună a dreptății și a legii, nu mai au un punct de concentrare, sunt împrăștiați peste tot, pe toate fronturile aliate. Aceasta este foarte dezavantajos, din toate punctele de vedere. Este sigur, de exemplu, că din punct de vedere al randamentului acestor forțe, împrăștierea lor este destul de dezavantajoasă. Grupați în formațiuni cu caractrer național, soldații din Transilvania vor putea presta servicii mult mai importante decât în prezent. Forța combativă a acestor unități crește sensibil datorită coeziunii. Pe de altă parte aceste formațiuni constituie nucleu al armatei naționale române pe frontul aliat*[91].

Guvernul italian a hotărât gruparea ofițerilor într-o singură tabără, la Cita-Ducale, apoi și a soldaților români în mai multe tabere din aceeași regiune.

Părintele Lucaciu, poetul Octavian Goga, scriitorul Octavian Tăzlăoanu au mers în taberele de prizonieri români și au contribuit la formarea Legiunii române[92]. La începutul lunii august 1918, legiunea era în plin proces de organizare pentru a relua războiul de eliberare început în Transilvania și Bucovina și pentru ca România să-și păstreze calitatea de aliat. Numărul soldaților români din Transilvania care lupta pe fronturi aliate creștea continuu.

Imediat ce România a reintrat în luptă pentru a elibera românii asupriți și pentru a obține unitatea națională, numeroși prizonieri de război de origine română aflați în Rusia au cerut autorizația de a merge să lupte sub drapelul național de pe frontul român, dar încetineala administrației ruse și dificultățile de tot felul pe care le-a provocat n-au permis decât unui număr de 3.000 să vină să lupte sub drapelul național pe frontul român.

Pentru ca Aliații să cunoască în detaliu situația grea a românilor subjugați de fostele imperii aflate în descompunere și dorința lor de a se uni cu frații lor din România, Consiliul Național al Unității Române a organizat la Paris întâlniri cu oficialitățile aliaților care participau la Conferință și cu presa italiană, americană, engleză și franceză.

Frăția dintre italieni și români este adânc înrădăcinată în dragostea dintre cele două națiuni, potrivit observației spirituale și juste a doctorului Lupu. Românii și italienii au prestat servicii reciproce și au convenit sacrificii comune pentru cauza Dreptului și Libertății pe durata războiului[93].

[90] *Ibidem*, nr. 16 din 2 mai 1918, *Prizonieri români în Italia*.
[91] *Ibidem*, nr. 29 din 1 august 1918, George G. Mironescu: *Soldați din Transilvania pe frontal aliat.*
[92] *Ibidem*, nr. 30 din 8 august 1918, articol de fond: *Legiunea română.*
[93] *Ibidem*, nr. 63 din 27 martie 1919.

https://biblioteca-digitala.ro

Prima recunoaștere a noului organ reprezentativ al românilor a venit din partea Franței.

Ministrul de Externe al Franței a trimis Consiliului Național telegrama din 12 octombrie 1918[94]: *Îmi va fi plăcut de a intra în relațiuni cu Consiliul Național al Unității Române, a cărui formare a fost hotărâtă de către adunarea generală a românilor, a cărui președenție a fost oferită domnului Take Ionescu și la care au fost aleși vicepreședinți. Reunirea în acest Consiliu de personalități eminente din România și a reprezentanților celor mai calificați ai populației române încă despărțite de patria mumă îi dau înfățișarea adunărilor române de viitor.*

Născut din aspirațiile seculare ale compatrioților domniilor voastre către libertatea și unirea tuturor țărilor române, el va fi cel mai autorizat interpret al lor.

În momentul când victoriile armatelor aliate anunță triumful apropiat al principiilor de dreptate care vor asigura libertatea și recunoașterea României, acei care ca dumneavoastră nu au pierdut niciodată nădejdea și care vin să se înroleze în număr din ce în ce mai mare pentru a combate alături de noi și a face ca culorile țărilor române să fluture din nou pe câmpurile de bătaie, vor pregăti cu noi într-o colaborare de încredere, un viitor în care ambele noastre țări vor ieși și mai strâns unite din grelele încercări comune care vor fi cimentat tradiționalele lor simpatii și realizat vechile lor afinități.

Pentru această operă, care corespunde în mod perfect cu sentimentele guvernului Republicii, Consiliul Național al Unității Române poate fi asigurat de întregul meu concurs.

Ziarul „La Roumanie” din 17 octombrie a publicat pe prima pagină textul telegramei de recunoaștere a Consiliului Național al Unității Române de către guvernul Republicii Franceze și răspunsul de mulțumire semnat de părintele Lucaciu, vicepreședinte al Consiliului, în numele președintelui.

Atenția pe care francezii o acordau României și românilor aflați în Franța rezultă și din faptul că întreaga presa franceză, fără deosebire de opinii, a oferit la 22 ianuarie 1919, un banchet pentru a sărbători împlinirea unui an de la apariţia ziarului „La Roumanie”[95].

Banchetul, la care a asistat şi Take Ionescu, a fost prezidat de Lacour Gayet, membru al Academiei de Şiinţe Morale din Paris, asistat de filozoful Charles Richet, Lecomte, preşedintele oamenilor de Litere, Lapauze, directorul lui Petit Palais, Leo Claretie, Latzarus, distinsul romancier colaborator la Figaro, şi de alţi cincizeci de reprezentanți ai presei franceze („La Revue”, „Radio”, „Temps”, „Avenir”, „Petit Parisien”, „Matin”, „Temps”, „Excelsior”, „Victoire”, „Matin”, ș.a.).

Din partea ziarului „La Roumanie” au participat: Paul Brătășanu, Octavian Goga, N. Titulescu, Aristide Blank; V. Dimitriu, Toma Ionescu, I. Găvănescul, Emil D. Fagure, G. G. Mironescu, O. Tafrali, C. Sipsom, Traian Lalescu, Sever Bocu, G. Murnu, M. Negulescu, I. Ursu, dr. Demetrescu-Brăila, C. Xeni, A. Honigman, I. Fermo, D. Iancovici, G. Trancu, V. Tilea, J. Pangal și N.N. Rusenescu.

[94] Brătăşanu, *op. cit.*, p. 85.
[95] „La Roumanie”, nr. 54 din 23 ianuarie 1919.

https://biblioteca-digitala.ro

Academicianul Lacour Gayet a spus, între altele: *Nu am uitat că ziarul domnului Brătășanu și al cei doi colaboratori ai săi a adresat un apel către Regele României pentru a împiedica toate negocierile de pace cu Germania, pe care le-a constituit, pe vremea când regimul Mackesen a domnit încă în București. Avem Consiliul Național al Unității Române, pe care mă bucur să-l salut alături de foarte distinsul președinte, a cărui activitate este afișată în mod singular. Ziariștii ar putea avea mândria legitimă de a fi servit, cu un dezinteres complet, cauza patriei lor și de a fi ajutat învierea sa victorioasă.* El a încheiat alocuțiunea cu urarea Trăiască România!

A răspuns fondatorul ziarului, Paul Brătșanu, elogiind Franța și ziariștii francezi pentru că au colaborat cu ziarul „La Roumanie" prin scrieri și prin cuvântul lor și pentru primirea caldă, frățească, pe au făcut-o ziariștilor români, a căror recunoștință va fi veșnică. El a spus că *dacă triumful cauzei noastre datorează foarte mult pentru simpatia franceză, pentru simpatia Franței, este, de asemenea, sigur că această simpatie nu s-ar manifesta dacă cauza noastră nu ar fi fost dreaptă. Da, cauza noastră este dreaptă. Dreptul la viață care aparține unui popor de cincisprezece milioane de suflete nu poate fi prescris niciodată. El este etern. Poate fi ascuns, poate fi ignorat, dar nu poate fi șters. Iar presa franceză a avut un merit, acela de a fi descoperit adevărul.* Evocând apoi momente din istoria în care Franța a susținut România, a încheiat ridicând paharul pentru presa franceză și pentru Franța: *Vive la France!*

Un discurs încheiat cu veritabile ovații a avut marele savant și poet Charles Richet. De asemenea, discursuri apreciate au mai avut Nicolae Titulescu și ziaristul Louis Latzarus.

În țară, din dorința de a minimaliza rezultatele activității Consiliului Național al Unității Române, la ședința Camerei Deputaților din 17 decembrie 1923, după ce Brătășanu a citit telegrama de recunoaștere a Consiliului de către guvernul Franței, deputatul Vasile Hâncu l-a întrebat provocator: *Cui a fost adresată aceasta? Consiliului sau țării?,* la care Brătășanu a răspuns: *Consiliul Național a ales un Comitet și acesta a cerut să fie recunoscut cu depline puteri ca reprezentând România, căci atunci țara noastră se găsea sub puterea guvernământului nemțofililor; deoarece guvernul francez ne-a spus că nu recunoaște guvernul acesta până la venirea guvernului nostru, Consiliul Național a format acolo la Paris reprezentanța națională. Recunoscut chiar de noi cu depline puteri, el a format legiunile, regimentele și toate s-au făcut pentru susținerea propagandei noastre.* Recunoașterile oficiale au urmat să sosească la Consiliul Național al Unității Românești.

Delegația Statelor Unite a avut la început o poziție rigidă față de pretenția exprimată de șeful delegației Române de a fi recunoscute României drepturile garantate prin tratatul din 1916. Aceasta ostilitate se datora atât propagandei făcută în America de Serbia, cât și faptului că Brătianu ignora doctrina Wilson, acceptată de celelalte mari puteri și pretindea Conferinței de pace ca hotarele României să fie cele recunoscute prin tratatul închiat cu Antanta în 1916, adică Banatul întreg, deși a fost avertizat că acest lucru nu se poate fiindcă acolo sunt și sârbi.

https://biblioteca-digitala.ro

Senatorul Toma Ionescu a publicat în ziarul „La Roumanie”[96] articolul *Harta domnului Wilson* în care făcea comparație între o hartă publicată de ziarul „Excelsior” în care era reprezentată Europa după război în viziunea Kaiserului, în paralel cu harta de pace a domnului Wilson. Toma Ionescu arăta că *domnul Wilson a proclamat drepturile naționalităților de a-și decide soarta. Or această concepție nu corespunde hărții Europei viitoare. Trebuie să arăt granițele nedrepte date în viitor României pe harta de pace a domnului Wilson, pentru că, în timp ce există o Polonie Mare, incluzând Polonia rusă, germană și un port la Marea Baltică, o Boemie independentă, o Jugoslavie independentă, o Italie mărită cu Trente și Triest, o Rusie redusă cu toate provinciile ocupate actualmente de Germania, singură România este reprezentată cu frontierele dinainte de război, în timp ce se bucură de Basarabia, care nu corespunde scopurilor de război recunoscute și garantate de aliații noștri, nici dorințelor exprimate de domnul Wilson în diversele sale discursuri cu privire la naționalitățile din Imperiul Austro-Ungar.* După ce prezintă date din istoria Transilvaniei, care s-a bucurat de autonomie, autorul arată că abia după 1867 Austria *a acceptat cedarea principatului transilvănean regatului ungar, privându-l astfel de libertate, de independență și l-a pus sub jugul dur al maghiarilor. Mai mult decât atât. Domnul Wilson a vorbit despre autonomie, despre Transilvania, prin urmare, despre separarea sa de regatul maghiar, pe care harta, cunoscută drept a domnului Wilson, nu o arată. (...) Noi, românii, nu am declarat în mod voluntar războiul imperiilor centrale pentru a reveni la statul dinainte de 1867. Nu. A fost pentru a face unitatea națională, un obiectiv a cărui legitimitate este dovedită de aspirațiile constante și unanime ale întregului popor de-a lungul secolelor. (...) Aliații noștri trebuie să înțeleagă că țelul nostru de război – unitatea națională – a fost un obiectiv de război pentru toată Europa de Vest, adică pentru a asigura prin reformarea hărții Europei pacea definitivă, ceea ce nu poate fi obținut decât prin dezmembrarea Austriei, eliberarea naționalităților asuprite și crearea atâtor țări puternice, dedicate pentru totdeauna cauzei Dreptului și Libertății. Să se știe că, în acest scop, România sângerează pe bancă, că a făcut sacrificii materiale incalculabile și că acum suferă această umilință unică de a avea aspectul unei țări în curs de a trata o pace, când în realitate se constată că a capitulat pur și simplu, că nu mai poate continua lupta. Să nu se mai vorbească de pace românească. Să se știe că este în realitate o capitulare deghizată și că România este condusă în prezent, nu de un guvern român, ci de forța germană.*

Ziarul „La Roumanie”[97] referindu-se la Mesajul lui Wilson prezentat Congresului american la 8 ianuarie 1918, care a fost admis în unanimitate, ca una dintre cele mai mari consecințe ale evenimentelor apărute de la începutul războiului, scrie că îl va examina *mai presus de toate din punct de vedere al intereselor românești, cu franchețea cu care suntem obișnuiți să admirăm acțiunile și cuvintele marelui lider politic al Republicii Americane.*

Mesajul spunea că *dezmembrarea Austrio-Ungariei „este pentru a institui un mai bun sistem de justiție completă pentru naționalitățile care formează astăzi Austro-Ungaria”,* iar „La Roumanie” comenta că *această soluție nu poate fi o soluție definitivă.*

[96] *Ibidem,* nr. 17 din 9 mai 1918.
[97] *Ibidem,* nr. 1 din 17 ianuarie 1918.

https://biblioteca-digitala.ro

Popoarelor din Austro-Ungaria *trebuie să li se ofere cât mai larg posibil acțiunea unei dezvoltări autonome. Mesajul domnului Wilson trebuie interpretat mai mult ca o schiță decât ca o bază definitivă pentru viitoarea pace. Într-adevăr, singură „autonomia" naționalităților asuprite și în special a naționalității române ar fi o soluție în opoziție completă nu numai cu interesele României aliate, ci mai ales cu interesele unei „păci drepte și durabile" a întregii lumi.*

În ceea ce privește interesele României, în primul rând trebuie menționat că formula timidă: „oportunitatea dezvoltării autonome" acordă Transilvaniei mult mai puțin decât ceea ce s-a bucurat deja de multe secole. (...) Această țară românească anterioară acestui document al lui Leopold al Austriei (diploma Leopoldiană) a beneficiat deja de o autonomie politică completă cu propria adunare (Dieta) și prinț. După Diploma lui Leopold I (1691), autonomia sa a continuat, cu Dieta și propria organizare până în 1867. La această dată începe dualismul austro-ungar și odată cu el seria întunecată de asupriri rușinoase care desființează unul după altul drepturile seculare al românilor prin simple măsuri administrative. (...) În orice caz, Regatul României, aruncându-se și înnecându-se în acest război oribil, nu are himera autonomiei.

La 17 ianuarie 1918 parlamentarii români prezenți la Paris au transmis președintelui Wilson telegrama prin care își exprimau poziția față de mesaj[98]:

Parlamentarii români adunați la Paris vă roagă să acceptați omagiul lor și admirația pentru confirmarea atât de elocventă a principiului justiției față de toate popoarele ca fundament al păcii viitoare. Acest mare principiu a determinat România să concureze alături de Antantă, să îndure sacrificiile imense de război și să persiste în fidelitatea ei în circumstanțe fără precedent în istoria omenirii.

Mesajul vostru generos este despre trăirea independentă a milioanelor de români din Austria-Ungaria. Permiteți-ne, domnule președintele, să ne exprimăm îndoiala cu privire la eficacitatea acestei propuneri. Transilvania s-a bucurat de secole îndelungate de autonomie, ceea ce nu i-a împiedicat pe unguri, de la abolirea acesteia fără forme și fără scrupule după 1867.

Croația se bucură chiar acum de autonomie juridică, dar își exprimă protestele violente neîncetate. O nouă autonomie acordată poporelor Austro-Ungariei nu va face decât să perpetueze formula evazivă a nelegiuirii, care constă în faptul că o minoritate austro-maghiară de 10 milioane să domine cu forța și marea majoritate de peste 30 de milioane suflete formate de alte naționalități. Spiritul de libertate și dreptate al nobilei Republici Americane nu poate acoperi cu autoritatea sa această domnie a forței, care este însăși negația oricărei idei de libertate și dreptate.

În consecință, România continuă să urmărească cu sacrificii atât de sângeroase unitatea națională a tuturor românilor și își păstrează speranța că, în spiritul vostru de dreptate, va aproba convingerea noastră că singura formulă capabilă să salveze o pace dreaptă și de durată poate consta doar în crearea de state naționale libere și unitare, în frontiera lor etnografică.

În ianuarie 1918, un articol din ziarul „La Roumanie" semnala că la New York a avut loc o conversație a publicistului transilvănean Vasile Stoica cu fostul președinte al

[98] *Ibidem*, nr. 6 din 21 februarie 1918.

https://biblioteca-digitala.ro

Statelor Unite, colonelul Theodore Roosevelt. Marele om de stat a spus: *Eu sunt încântat de vizita dvs., pentru că iubesc foarte mult poporul român. Și din moment ce a fost o grea nenorocire asupra lui, sufăr și eu.* Ziaristul român a răspuns că este foarte flatat de aceste cuvinte, iar fostul președinte a replicat: *Nu flatez pe nimeni. Spun adevărul. Pe voi, românii, vă iubesc pentru că ați luptat întotdeauna pentru libertate și unitate și pentru că nu ați avut niciodată sau nu aveți noroc.*

Vasile Stoica a spus: *De data asta ar trebui să avem*, iar fostul președinte a continuat: *Și-l veți avea pentru că îl plătiți cu suficient sânge. Știm să apreciem sacrificiile și vom folosi toate forțele noastre pentru ca legea să triumfe. Emanciparea națiunilor mici depinde de victoria Aliaților, iar această victorie este certă.* A vorbit despre armata română, pe care a admirat-o pentru că a cucerit Grivița în 1877, apoi marele om de stat american i-a vorbit lui Stoica despre situația românilor din Ungaria, l-a asigurat că toate cererile românilor vor fi recunoscute și că speranțele lor legitime vor fi realizate.

„La Roumanie"[99] citează și comentează fraze din ultimul său discurs al lui Wilson la mormântul lui Washington de la Mount-Vernon. El a spus: *Depinde de noi să înțelegem că Washington și colaboratorii săi nu au vorbit și nu au acționat pentru o clasă, ci pentru un popor, nu au vorbit și nu au acționat pentru un singur popor, ci pentru întreaga omenire.* Ziarul comentează că *astfel de cuvinte le vor înțelege în mod ciudat toți adevărații patrioți români. Dacă acest război va elibera întreaga umanitate, cum putem concepe o Românie care ar continua să prezinte această nedreptate periculoasă unei mase de țărani cuprinzând cele trei părți ale națiunii și păstrată în ignoranță și în acest abandon fizic, moral și politic care s-a creat, între orașele și mediul rural, între guvernanți și guvernați, pe care amenințarea inamică i-a unit în fața idealului unității naționale. (...) Poporul român, care are mult de câștigat din dispariția supraviețuitorilor din trecut, va înțelege tot adevărul și promisiunea acestor cuvinte din partea președintelui Wilson: „Astfel, trecutul și prezentul sunt angajate întro luptă corp la corp mortală, distrugătoare. Între aceste două părți, în această luptă, nu poate exista decât o cale de ieșire. Regula trebuie să fie definitivă. Nu poate implica niciun compromis. Nici o soluție nedecisă nu ar fi suportabilă sau de conceput". Este un limbaj al unei convingeri neschimbătoare. Dar este și limbajul unei forțe care cântărește bine ceea ce poate. Viitorul aparține mai mult ca niciodată Aliaților. Viitorul patriei noastre, legat de cel al Aliaților prin legături indestructibile, depinde și de spiritul pe care îl vom putea menține printre românii de pretutindeni, în ciuda ororilor ocupației germane și a răzbunării austro-maghiaro-bulgare.*

Stăpânind perfect engleza, Take Ionescu era cu deosebire apropiat englezilor și americanilor, iar aceasta a folosit țării și plenipotențiarului român la Conferința de Pace, fapt ce a contribuit la recunoașterea organului politic al cărui președinte era.

Guvernul american a recunoscut oficial Consiliului Național al Unității Române la 6 niembrie 1918[100]: *Guvernul Statelor Unite a avut întotdeauna în vedere propășirea viitoare și integritatea României ca țară liberă și independentă; și înainte chiar ca starea de război să existe între Statele Unite și Austro-Ungaria, un mesj de simpatie a fost trimis de către*

[99] *Ibidem,* nr. 26 din 11 iulie 1918: *Lavenir de notre patrie* (*Viitorul patriei noastre*).
[100] Paul Brătăşanu, *op. cit.*, p. 87.

https://biblioteca-digitala.ro

Președinte Regelui României. De atunci condițiile s-au schimbat. Președintele ține dar a vă informa că guvernul Statelor Unite se îngrijește de aspirațiile poporului român atât înafară, cât și în interiorul Regatului. El a fost martor al luptelor românilor, al suferințelor lor și al sacrificiilor făcute în lupta pentru liberarea lor de sub jugul dușmanilor și opresorilor, într-un spirit de unitate națională și după aspirațiile românilor de pretutindeni. Guvernul Statelor Unite are o simpatie adâncă și nu va neglija de a-și exersa la momentul oportun influența sa pentru ca justificatele drepturi politice și teritoriale ale poporului român să fie obținute și asigurate în contra oricărei agresiuni străine.

Primiți, domnule, asigurarea reînnoită a înaltei mele considerațiuni.

În mesajul transmis la 6 noiembrie 1918 în numele președintelui Wilson de către Robert Lansing se spunea: *Guvernul Statelor Unite a avut întotdeauna în vedere și integritatea României ca țară liberă și independentă (...). Președintele ține dar a vă informa că guvernul Statelor Unite se îngrijește de aspirațiile poporului român, atât în afară, cât și în interiorul Regatului.*

Consiliului Național al Unității Române a răspuns mesajului guvernului american[101]:

Mesajul dvs. către națiunea română de pretutindeni ne umple inimile de bucurie.

Intrarea Americii în război pentru dreptul suveran la viața liberă și independentă a tuturor națiunilor, mari și mici, a dat națiunii americane o strălucire eternă. Împrumutăm cuvintele frumoase și drepte ale deputatului român Vaida, care în Parlament, opresorilor de la Budapesta le-a declarat că de la evenimentul creștinismului, cel mai mare eveniment din istoria umanității a fost mesajul președintelui Wilson. Națiunea română de pretutindeni, unită într-un stat pe deplin democratic și întemeiată pe dreptate pentru toți, revendică onoarea și cea mai sinceră prietenie cu marea democrație a Lumii Noi.

Ion Găvănescul, fostul senator, profesor la Universitatea din Iași, a făcut un amplu comentariu al mesajului președintelui Wilson[102]: *Mesajul pe care Republica Americană l-a transmis națiunii române este o afirmare strălucitoare a conștiinței umane superioare. El consolează un întreg popor martir care luptă în credința triumfului dreptății în lume;*

Mesajul nu se adresează oficialității impuse astăzi României de victoria pasageră a tiraniei germane. Nici măcar nu este contrar cerinței pentru o astfel de oficialitate lipsită de autoritate, la fel de nulă înaintea principiilor eterne de drept ca „pacea” răzbunătoare de la București.

Spiritul adâncului vindecător politic care este președintele Wilson este obișnuit să facă o distincție subtilă în natura lucrurilor, dacă a stabilit o diferență între poporul german și liderii săi oficiali, în forma istorică a autocrației lor politice.

Autorul arată că Republica Americană nu a desfășurat drapelul său pe câmpul de luptă pentru nici unul dintre motivele – foarte mari – ale celorlalți beligeranți, căci nu a fost atacată direct ca Belgia și Serbia, nu a avut convenții cu cei atacați, nu a avut dorința legitimă și de a vedea triumful cauzei naționale ca Italia și România. Ea *s-a aruncat în*

[101] „La Roumanie”, nr. 44 din 14 noiembrie 1918.
[102] *Ibidem.*

https://biblioteca-digitala.ro

luptă pentru o idee abstractă, pentru libertate și dreptate, în general, pentru libertate și dreptate pentru toți și pentru a asigura umanității o pace dreaptă și de durată.

De când – înainte de intrarea ei în război - este crescută să vorbească cu popoarele însângerate ale Europei prin vocea echilibrată și hotărâtă a președintelui ei, pentru a căuta orice modalitate de înțelegere – și chiar pentru mesajul adresat României, același s-a gândit să-și lumineze voința de neclintit: să asigure drepturi egale tuturor popoarelor, să ridice, după cum spune președintele Wilson, doctrina americană a lui Monroe la rang de democrație internațională: „ca nicio națiune să nu încearce să-și extindă puterea asupra altei națiuni, că toți sunt liberi să-și determine propriul regim, propria lor metodă de dezvoltare, fără piedici, fără amenințări, fără pericole, atât cei mici, cât și cei mari".

Popoarele mari își pot susține drepturile pe cont propriu, însă cei mici găsesc în mesajul din America către România liniștea sufletească necesară pentru a aștepta apariția dreptății pe pământ.

Autoritatea morală a mesajului președintelui Wilson este cu atât mai mare cu cât își trage puterea din conștiința viguroasă a întregii democrații americane, a cărei înclinație irezistibilă pentru dreptate este aliată într-adevăr până la intransigența fanatică. (...) Steagul stelelor, care s-a ridicat dincolo de ocean, este steagul conștiinței umane care, cu o nouă vigoare, a transformat lupta împotriva egoismului german într-o veritabilă eroziune morală a noii lumi. Să salutăm cu respect și cu încredere acest drapel al Justiției Universale!

În aceste condiții, vitoria Antantei era sigură. Statele Unite voiau să dea posibilitatea statelor asuprite să-și hotărască singure soarta. În acest scop la 29 octombrie 1918 au organizat la Geneva Conferința naționalităților oprimate cu participarea reprezentanților organizațiilor naționale rezidente în Elveția: italiene, poloneze, române, cehoslovace și iugoslave pentru a-și afirma colectiv și solemn voința de nezdruncinat de a obține independența completă și unitatea națională[103]. Participanții au declarat în unanimitate că resping orice formă de federalism în cadrul monarhiei habsburgice și că vor să obțină independența complectă și unitatea națională a popoarelor lor.

Șeful delegației române, Mile Lucio Aurel Popovici, de la Lugoj a declarat: *În numele sacru al lui Horia, Cloșca și Crișan, morți pe roată; a miilor de frați care gem încă în închisorile maghiare; a miilor de frați care au fost asasinați de autoritățile maghiare după 1914; în numele fraților mei care luptă în acest moment pe pământul Franței, Italiei și Siberiei, de asemenea, al celor care sunt pe pământul inviolabil al Moldovei; în numele tuturor morților noștri, al tuturor martirilor, al tuturor eroilor, în numele celor 4.000.000 de români, noi declarăm că poporul român, care geme încă sub jugul oligarhiei austro-ungare răspunde energic la ultimul rescript al înpăratului austriac, care îl trădează din nou.*

Este declarația noastră înaintea lui Dumnezeu și a oamenilor că lumea nu va cunoaște pacea până când nu ni se va face dreptate, atâta timp cât ne-au împiedicat în mijlocul popoarelor libere din întreaga Europă să ne eliberam de sub jugul străin și să ne întâlnim cu frații noștri din Regatul Liber al României.

[103] *Ibidem*, nr. 44 din 14 noiembrie 1918.

https://biblioteca-digitala.ro

O comisie a elaborat *declarația* care a fost citită de președintele Conferinței, profesorul american Georges D. Heron.

În Declarație se afirmă că popoarele reprezentate la Conferință și-au proclamat dreptul de a forma state independente, de a-și împlini unitatea națională și de a respinge în cel mai categoric mod orice încercare de federalizare a Austro-Ungariei. Ele sunt hotărâte să se unească *și să reprime atacurile împotriva drepturilor lor inalienabile.*

Delegația rămână a avut ca președinte pe Mille L. Aurel Popovici, membrii din colonia românească din Elveția pe C. Banu și dr. Comnen, iar din regat pe deputații Purcereeanu și Dan.

Din articolul *Marea Britanie și România* rezultă că și Marea Britanie era interesată de relația sa cu viitoarele state ce se vor desprinde din imperiile a căror existență urma să se încheie: *Sir E. Gray, domnul Asquith, domnul Lloyd George și Lordul Milner au trebuit să vorbească limpede pentru a cuceri sufletul polonezilor, cehilor, iugoslavilor, românilor și cuvintele lor au fost îngrijite. Acestui limbaj cinstit și simplu trebuie să datorăm o mare parte a intrării în război a României*[104].

Colonia română și Consiliul Național al Unității Române au acordat o atenție deosebită relațiilor cu Marea Britanie al cărei cuvânt avea mare greutate în Conferința de pace. Anglia industrializată a început să manifeste interes pentru un viitor în care România se va dezvolta economic, politic și moral, acordându-i un împrumut încă în timpul când era neutră. *De atunci, relațiile anglo-române s-au dezvoltat din ce în ce mai strâns în fiecare zi și sunt destinate să ia, după război, un caracter clar de colaborare care va pune capăt „splendidului dezinteres” britanic din Balcani*[105]. Dezvoltarea relațiile economice româno-engleze a dus la crearea unei clase de țărani înstăriți, care asimilau uimitor de repede metodele de lucru în agricultură cu mașini moderne. Apropierea anglo-română a coincis cu o schimbare a structurii economice și politice a României viitoare.

Înterpelat în parlament dacă România mai este considerată stat aliat, ministrul Balfour a răspuns clar și precis[106]: *Regele Ferdinand este încă în Iași.*

Un interes deosebit prezintă articolul *La grande Roumanie*[107] al lui A.W.A. Leeper, care este, de fapt, un foarte scurt rezumat al cărții *Dreptate pentru cauza României* publicată în 1917 la Londra. Autorul apreciază faptul că Take Ionescu, cu 6 săptămâni înainte de intrarea României în război, i-a spus Regelui: *Dați-ne război și unire sacră pentru a ne permite să realizăm împreună cea mai mare Românie,* apoi arată semnificația cuvintelor „unire sacră”: *Cine spune „unirea sacră”, de fapt, consideră mai întâi unirea statului, în al doilea rând unirea neamului și în al treilea rând unirea cu marile forțe democratice ale unei lumi.* Arată apoi că *România a avut mult de suferit din cauza istoriei sale trecute,* că abia în 1859 a realizat unirea Valahiei și Moldovei întrun singur stat, iar *alianța impusă în 1883 de Puterile Centrale a împiedicat-o să-și orienteze clar politica, așa cum era firesc să o facă, spre libertate și democrație.* În timpul războiului *România*

[104] *Ibidem,* nr. 4 din 4 februarie 1918.
[105] *Ibidem.*
[106]*Ibidem,* nr. 14 din 18 aprilie 1918, *România este încă un stat aliat.*
[107] *Ibidem,* nr. 30 din 8 august 1918.

https://biblioteca-digitala.ro

a rupt pentru totdeauna cătușele datorită tenacității incomparabile a țăranului român și a trecut la reformele așteptate, instituind votul universal și exproprierea marilor proprietari, iar guvernul actual[108] *s-a grăbit să anuleze aceste reforme, dar această politică nu poate avea un viitor.*

Referindu-se la *unirea totală a neamului*, autorul spune că aceasta nu poate eșua: *De origine, limbă și sentimente, românii din Austria-Ungaria sunt doar cu frații lor din Regatul României. Istoria i-a plasat sub jugul apăsător al străinului, dar nu a omis să le amintească de această rudă. Un război care s-ar încheia fără a le asigura românilor din Augstro-Ungaria posibilitatea unirii lor cu frații României, într-un singur stat omogen și independent, ar lăsa nearezolvată una dintre cele mai arzătoare probleme care apar în Europa de Est.*

Făcând prognoza viitorului, autorul scrie că: *Pentru noua și mai Marea Românie pe care o va crea această uniune, românii din Transilvania, Banat și regiunile înconjurătoare ar aduce cea mai prețioasă garanție de progres și solidaritate. A vorbi, în acest sens, despre o „anexare" a Transilvaniei de către români, ar fi să considerăm întrebarea într-o lumină complet falsă. România nu va „anexa Transilvania, nu o va anexa România, așa cum spun oamenii, uneori, în mod paradoxal. Populația românească a dublei monarhii va forma o națiune esențial unită la dimensiunea căreia vor putea colabora. Acest vis al tuturor românilor patrioți – un vis pentru care războiul oferă șansa de a fi realizat – nu trebuie pierdut din vedere de cei care sunt preocupați să asigure o soluționare finală a afacerilor europene. Deja Basarabia, grație unei întoarceri accidentale luate de evenimente, a profitat de ocazie de a se întâlni cu patria de la care a fost ruptă în 1812.*

Articolul apreciază că prizonierii transilvăneni care și-au exprimat dorinta de a lupta alături de puterile Antantei *împotriva asupritorilor lor seculari, sunt o dovadă strălucitoare, dacă este nevoie, că eliberarea și unirea cu România – cu noua Românie democratică de mâine – constituie idealul românilor din Austrio-Ungaria.*

Aceasta fiind poziția oficialilor britanici, la solicitarea lui Take Ionescu guvernul britanic a recunoscut Consiliului Național al Unității Române prin scrisoarea ministrului Afacerilor Externe al Marii Britanii[109].

Iubite domnule Take Ionescu,

Cu o nespusă bucurie am primit scrisoarea d-voastră din 15 octombrie în care mă informați de crearea sub președenția d-voastră a Consiliului Național al Unității Române.

Nici nu e nevoie să vă mai asigur că voi avea o nespusă plăcere să intru în relații cu o organizare care reprezintă atât de exact opinia română și care e constituită sub președința unui om care nu a pierdut niciodată credința în triumful final al dreptelor aspirațiuni ale poporului român.

Vă rog, în consecință, a transmite Consiliului expresiunea întregei mele simpatii în opera de restaurare care i se prezintă, asigurându-l de cooperarea mea cordială și de sprijinul meu pentru a menține și dezvolta relațiile de călduroasă prietenie între Marea

[108] Guvernul Marghiloman.
[109] Brătășanu, *op. cit.*, p. 88; „La Roumanie", nr. 45 din 21 noiembrie 1918.

https://biblioteca-digitala.ro

Britanie și România, ale cărei eforturi și suficiențe pentru cauza comună sunt atât de adânc apreciate în această țară.

Al d-voastră cu toată sinceritatea, Arthur James Balfour.

Ca dovadă a bunelor relații dintre Marea Britania și România, la încheierea Armistițiului de la Compiegne, Regele Angliei a trimis Regelui Ferdinand un mesaj de prietenie[110]:

Cu prilejul încheierii armistițiului cu Germania, trimit un mesaj de salut prietenos vitezei voastre țări, a cărei suferință și rezistență nu au fost uitate de noi în momentul renașterii noastre. Învingătorii de la Mărășești pot fi siguri că isprăvile și sacrificiile lor nu vor fi în zadar și acum pot privi spre viitor cu o nouă speranță, o nouă conjunctură. Gândurile mele au fost constant cu tine și cu regina în toate zilele întunecate prin care a trecut țara.

Colaborarea fructuoasă a membrilor Coloniei române cu reprezentanții Italiei la Paris a dus la recunoașterea Consiliului Național al Unității Române prin scrisoarea trimisă de Sonino[111]:

Domnilor,

Scrisoarea ce ați binevoit a-mi adresa la 19 noiembrie îmi dă plăcuta ocazie de a vă exprima adânca și constanta simpatie a guvernului italian pentu drepturile și legitimele aspirațiuni ale poporului român.

Italia nu a uitat cu ce avânt patriotic și cu câtă noblețe de sacrificiu a participat România la lupta sângeroasă, astăzi încununată de victorie, pentru eliberarea românilor de sub jugul străin, și pentru timpul comun al libertății și al dreptății în lume. Întru urmărirea celor mai netăgăduite drepturi politice și teritoriale ale poporului și națiunii române, guvernul italian vă dă tot sprijinul său, inspirându-se de legăturile istorice care din tot timpul au unit cele două popoare și de la asemănarea situației privitoare la revendicarea unirii cu patria mamă a conaționalilor respectivi supuși aceleeași dominații străine.

Guvernul italian este fericit de a recunoaște Consiliul Național al Unității Române și de a intra în raporturi cu el, îl asigură de întreaga sa simpatie.

Cu cea mai perfectă considerație. S. Sonnino

Datorită bunelor relații dintre premierul Serbiei, Pasici, șef al delegației acestei țări la Conferință și Take Ionescu, fost premier al României în 1913, când a intervenit în conflictul balcanic și conform înțelegerii dintre ei armata româna a trecut Dunărea, au discutat modalitatea de rezolvare a diferendului cu privire la granița dintre țările lor.

La început delegația Jugoslaviei ceruse ca România să nu participe la Conferința de pace fiindcă a încheiat pace separată, apoi a adoptat altă poziție: reprezentantul guvernului Serbiei, dr. Ante Trumbitch, a trimis președintelui Consiliului Național următoarea scrisoare de recunoaștere[112]:

Am primit scrisoarea din 8 octombrie prin care mă informați că Adunarea românilor delegați de provinciile oprimate și din Regat a creat Consiliul Național al Unității Române.

[110] „La Roumanie”, nr. 44 din 14 noiembrie 1918.
[111] Brătășanu, *op. cit.*, p. 89.
[112] *Ibidem*, p. 90.

https://biblioteca-digitala.ro

Comitetul Jugoslav va fi fericit de a putea colabora cu d-voastre pentru triumful unei cauze care ne este comună și care va permite națiunilor noastre de a zgudui jugul opresorilor și de a dispune în mod liber de soarta lor.

Am aflat cu plăcere deosebită că guvernul francez a recunoscut în mod oficial, încă de pe acum, Consiliul d-voastră național, ca reprezentant al dreptelor aspirații ale națiunii dvs.

Ca președinte al Consiliului Național, Take Ionescu a fost preocupat de menținerea bunelor raporturi cu Jugoslavia și pentru a evita fricțiunile la frontiera româno-sârbă s-a gândit să obțină ocuparea Transilvaniei și Banatului de către trupele aliate.

Prin armistițiul din 11 noiembrie 1918 războiul se încheiase și Balfour a trimis următorul răspuns la 18 noiembrie 1918[113]: *Referindu-mă la scrisoarea d-voastră din 4 noiembrie, care insistă asupra necesității ca ținuturtile române din Ungaria să fie ocupate de trupe aliate, țin a vă asigura că chiar dacă nu ar fi posibil Aliaților să întreprindă o astfel de acțiune militară, în sensul pe care îl propuneți, guvernul Majestății Sale, la eventualul Congres de pace, va da întreaga sa simpatie și sprjinul său principiului general al unificării române.*

Consiliul Național al Unității Române a fost recunoscut și de guvernul cehoslovac[114].

Finalul războiului, prin armistițiul de la 11noiembrie 1918, a constituit pentru ziarul „La Roumanie", ca pentru toată presa din țările Antantei, prilej de omagiere a comandanților și armatelor victorioase, de prezentare a pregătirilor pentru instaurarea unei păci drepte și pentru asigurarea dezvoltării independente a noilor state pe baza noilor concepte ale doctrinei Wilson.

Take Ionescu, în numele Consiliului Național al Unității Române, a adresat Excelenței Sale Raimond Poincaré, președintele Republicii Franceze, telegrama în care spune că[115]:

Istoria va învăța, de-a lungul secolelor, că sub președinția voastră, Franța a redobândit integritatea teritoriului său și a reînnoit cu strălucire orbitoare vechea sa glorie militară. Inima voastră de lorren trebuie să fie în culmea fericirii în această zi binecuvântată când steagurile franceze fâlfâie din nou și pentru totdeauna pe pământul iubit al Alsaciei și Lorrenei. Vă împărtășim bucuria; știam că numai victoria armatelor voastre ne poate oferi unitatea noastră. Consiliul Național al Unității Române vă exprimă admirația profundă și recunoștința sa eternă.

Președintele, Take Ionescu.

Președintele Republicii i-a răspuns domnului Take Ionescu cu această telegramă:

Îți mulțumesc cordial pentru telegrama ta caldă și îmi reînnoiesc toate dorințele pentru realizarea promptă a unității naționale a României, prietenă a Franței.

Raymond Poincaré.

[113] *Ibidem*, p. 109.
[114] *Ibidem*, p. 92.
[115] *Ibidem*.

https://biblioteca-digitala.ro

O scrisoare de admirație față de Franța a trimis Take Ionescu și premierului francez Georges Clemenceau[116]:

Domnule președinte,

Franța este acoperită de glorie nemuritoare. Franța este fericită. Toată umanitatea civilizată îi împarte bucuria. Din această bucurie, națiunea română își revendică partea sa. Este în numele întregii națiuni românești, această națiune pe care victoria Franței a izbăvit-o de un jug odios, fapt pentru care Consiliul Național al Unității Române aduce toată admirația și toată recunoaștința lui Franței și marelui său cetățean, omului căruia i s-a dat principalul factor al celei mai frumoase răzbunări pe care istoria a înregistrat-o vrodată, după ce el a fost acum 48 de ani protestatarul contra dezmembrării patriei.

Primiți, domnule președinte, expresia celei mai mari considerației din partea mea.

Semnarea armistițiului deschidea drumul către Conferința de pace și ziarul „La Roumanie” a publicat în această perioadă numeroase articole prin care susținea dreptul României de a participa alături de Aliați la Conferință, insistând asupra faptului că dreptul românilor din provinciile fostelor imperii de dispune singure se soarta lor este compatibil cu doctrina Wilson.

Paul Brătășanu a semnat articolul *Efortul românesc*[117], arătând că România a intrat în război în august 1916, când *soarta armelor nu a fost defavorabilă Germaniei, rușii tocmai și-au epuizat ofensiva în Galiția și germanii pregăteau un nou atac asupra Verdunului*; că *intrând în război România a salvat Verdunul, a întârziat invadarea Rusiei meridionale cu şase luni, a adus o contribuţie însemnată la cauza Antantei. România a făcut un serviciu cauzei comune peste forțelor sale. Îl plătea cu zdrobirea armatei sale, pierderea a două treimi din teritoriul său și acumularea suferințelor și epidemiilor provocate de foamete; în total, ea a pierdut 800.000 de suflete. În vara anului 1917 armata română a fost refăcută grație misiunii militare franceze care, în zilele glorioase ale Siretului, a întârziat cu șase luni invazia Rusiei de sud de către Germania și Austria. (...) Pentru onoarea neamului românesc, putem invoca nu numai dreptatea cauzei noastre, ci și măreția efortului nostru.*

Emil D. Fagure scria în articolul *Finalul Războiului*[118]*:* Armistițiul marchează sfârșitul războiului, fiindcă situația internă a fostului imperiu și clauzele armistițiului nu mai permit reluarea ostilităților. *Prin urmare, starea de pace începe pe uscat, pe mare și în aer: pacea internațională. Va trebui să fie urmată de pace națională și socială pentru toate popoarele, dacă acest război va genera o umanitate cu adevărat superioară. (...) Cel mai formidabil război s-a terminat, dar popoarele libere care au suferit, domină și câștigă nu și-au pierdut capul nici în furtuna luptelor, nici după, nici în beția triumfului. Și asta este ceea ce va salva umanitatea.*

G.G. Mironescu scria că *Izbăvirea*[119] *a venit și pentru țara noastră dragă. Cu câteva zile înainte ca eroii francezi și aliați să își înceapă marșul triumfal pe prețuitul sol al Alsaciei-Lorena, unități ale acelorași armate eroice, care luptau pe frontul balcanic,*

[116] *Ibidem*.
[117] *Ibidem*, nr. 42 din 31 octombrie 1918.
[118] *Ibidem*, nr. 44 din 14 noiembrie 1918.
[119] *Ibidem*, nr. 45 din 21 noiembrie1918.

https://biblioteca-digitala.ro

traversaseră Dunărea, intrând în România pe la Turnu-Măgurele și Giurgiu. Trupele române au coborât din Moldova la Dunăre pentru a vâna cotropitorul german de pe teritoriul nostru, în cooperare cu trupele aliate.

În seara de 23 martie 1919 la restaurantul Laurent[120], Consiliul Național al Unității Române a fost oferit un dineu presei italiene la care au participat înalți oaspeți italieni: Salvatore Barzilai, plenipotențiarul Italiei la Conferința de pace; de Martino și Canepa, delegați la Conferința de pace; prințul Ruspoli, consilier la ambasada Italiei la Paris; coloneii Castoldi, Vanutelli și comandantul Muzzolini, membri ai delegației italiene la Conferința de la Paris; Guglielmo Ferrero, Giuseppe Zuccoli, director al Băncii franco-italiene pentru America de Sud; ziariști de la „Corriere della Sera”, „Idea Nazionale”, „Giornale d'Italia”, „Resto del Carliono”, „Il Secolo”, „Agenția Stefani”, „Tribuna”, „Messagero”, „Secolo”, „Mattino”, „La Nation”, „Tempo”, „Sera”, „Il Sole”. Trei dintre participanți au fost delegați la Conferința Păcii.

Din partea română au participat: Take Ionescu, Const. Dissescu, Paul Brătășanu, Octavian Goga, N. Titilescu, dr. Hurmuzescu, J. Gavanescul, dr. N. Lupu, G.G. Mironescu, Traian Lalesu, Sever Bocu, O. Tafrali, C. Sipsom, D. Negulescu, D. Apostol, dr. Demetrescu-Brăila, St. Popp, G. Xeni, I. Ursu, Emile D. Fagure, Jean Pangal, Ernest Canano, G.C. Ioan, Brediceanu, M. Cireșanu, Bunescu, R.P. Iordăchescu, dr. Coltor, Mocioni, Bastaki, Erich Arapu, A. Honigman, Esca și N. S. Rusenescu.

Dineul a fost organizat de senatorul Paul Brătășanu care, după cuvântul de deschidere, a rostit un discurs. Au ținut discursuri Salvatore Barzilai, ministrul plenipotențiar al Italiei la Paris, Take Ionescu și Titulescu. Reținem din discursul lui Paul Brătășanu:

Italia și România sunt două surori. Istoria lor se întoarce la aceeași origine ilustră și era firesc că au accepțiuni comune. (...) Italia și România s-au găsit aliate contra dușmanului lor ereditar – Austria-Ungaria. În felul acesta și-au afirmat solidaritatea, s-au consolat reciproc, din ceea ce părea să se bazeze pe natură, iar prezența unuia era justificată de prezența celuilalt. (...) Fără nici-o secundă de ezitare, ele rup încălcarea monstruoasă, ascultând vocea conștiinței lor latine. După neutralitate, război. Italia, prima, a tras săbia pentru a-și elibera frații oprimați, pentru a-și realiza pe deplin unitatea națională. (...) România a urmat exemplul surorii sale mai mari. Ea intră în bătălie pentru aceeași idee de dreptate, pentru aceeași cauză sublimă a idealului național, dar și a libertății lumii. (...) Și eu, un descendent modest al coloniei romane, care sunt în cel mai roman colț, poate, al României, lângă orașul antic Caracalla, eu a cărui copilărie a fost hrănită de viziunea splendorii noastre trecute – că până și pietrele drumului lui Traian mi-au amintit fără întrerupere – sunt fericit să pot striga din tot sufletul: Trăiască solidaritatea latină, devenită realitate! Trăiască Marea Italie!

Plenipotențiarul italian Barzilai, un mare orator al Italiei, care a stârnit admirația generală, a spus, între altele:

Ne cunoaștem de multă vreme, domnul Take Ionescu, onorabilul meu prieten și am marea plăcere să vă cunosc și mai bine în această seară, pentru că am reușit să apreciez dreptatea și înțelepciunea concepțiilor dvs. politice cu privire la situația din Europa.

[120] *Ibidem*, nr. 63 din 27 martie 1919.

https://biblioteca-digitala.ro

Sufletul nostru îndurerat a urmat tragedia ta, intrarea germanilor în București, trădarea acelora dintre politicienii tăi care, negând numele și credința țării tale, au deschis inamicului brațele și ușile orașelor lor. *Dar nu ne-am pierdut încrederea că ziua salvării pentru tine, pentru noi, mai devreme sau mai târziu, va sosi; și ne-am gândit că, în ciuda păcii separate la care ai fost forțat de o constrângere monstruoasă, ai fost chemat să împărtășești roadele inevitabilei victorii. Ne-am amintit de promisiunea pe care ne-am făcut-o în acea zi: Deoarece pacea criminală de la București nu a putut invalida tratatul din 1916, Italia a menținut deplina valabilitate a acestui pact. (...) Nu avem niciun plan de dominare sau violență împotriva nimănui și stabilim limitele revendicărilor noastre în necesitatea răscumpărării fraților noștri și în securitatea granițelor noastre. Acest lucru nu ne poate fi negat. (...) În numele presei italiene, în numele întregii Italii, vi se adresează, domnilor, salutările mele frățești.*

Au vorbit apoi Take Ionescu și Nicolae Titulescu[121], elogiind legătura strânsă dintre popoarele noastre și scopul comun: înfăptuirea unității naționale.

Titulescu, fost ministru de Finanțe, după ce a elogiat Italia și cultura ei, prietenia frățească dintre popoarele italian și român, care au origine comună, arată că *Italia s-a rupt de alianța forțată cu Puterile Centrale și a intrat în luptă pentru recunoașterea dreptului și legii morale, iar România i-a urmat exemplul, arătând lumii că are curajul de a înfrunta Germania. Războiul ne-a rezervat toate suferințele, dar și victoria ar trebui să ne rezerve toate binecuvântările. Suferințele războiului sunt aproape dispărute, dar beneficiile victoriei se văd lent. Indiferent care vor fi încercările ce ne așteaptă, vom găsi curajul să le depășim pe toate.*

După încheierea războiului, pentru a elimina posibilitatea refacerii unei alianțe agresive în centrul Europei înre Germania și Federația stalelor pe care împăratul Carol al Austriei voia s-o realizeze, așa cum arăta în *Manifestul* său din 3 octombrie 1918, Imperiul Austro-Ungar trebuia destructurat.

Aceasă destructurare trebuia consacrată de Conferința de Pace și trebuia să aibă o bază juridică. În acest scop, Anglia și Franța au procedat în felul în care procedase America în octombrie 1918 la Geneva: au convocat un Congres la Roma la 11 aprilie 1919 la care *națiunile oprimate de Austria-Ungaria s-au reunit pentru a declara că Austro-Ungaria este un anacronism politic, o structură de stat medievală, prerogativa exclusivă a unei familii, în care se află două caste ale minorității. (...) Pentru prima dată, ele declară solemn Europei că nu vor mai tolera o astfel de situație și că vor folosi toate mijloacele pentru a duce lupta de salvare până la sfârșit. (...) Europa a luat act de acest nou eveniment și s-a angajat să ne sprijine până la sfârșit. Acestea sunt cele mai mari rezultate ale primului Congres de la Roma*[122].

În articolul „Congresul de la Roma” dr. Nicolae Lupu, membru al Consiliului Național al Unității Române și participant la Congres, scrie că reprezentanții naționalităților supuse în totalitate sau în parte dominației austro-maghiare: polonezi italieni, români, cehi, iugoslavi, au afirmat principiile acțiunii lor comune în Rezoluția[123]

[121] *Ibidem*.
[122] *Ibidem*, nr. 15 din 25 aprilie 1919.
[123] *Ibidem*.

https://biblioteca-digitala.ro

care prevedea că*: fiecare dintre aceste popoare își proclamă dreptul de a constitui propria naționalitate și unitatea de stat înainte de a le completa și a ajunge la independența politică și economică deplină; fiecare dintre aceste popoare recunoaște în monarhia austro-maghiară instrumentul de dominație germanică și obstacolul fundamental pentru realizarea aspirațiilor și drepturilor lor; că Congresul a recunoscut necesitatea luptei comune împotriva asupritorilor comuni, deoarece fiecare popor are în vedere eliberarea totală pentru a-și completa uitatea națională întrun stat liber.*

Ca urmare a activității intense a membrilor Consiliului Național al Unității Române, recunoscut oficial de Aliați, după cum am arătat mai sus, României i s-a recunoscut dreptul de participare la Conferința de Pace.

La 29 noiembrie/12 decembrie 1918 Brătianu revine la guvernare, dar refuză să facă guvern național și formează un guvern cu miniștri din Partidul Liberal, iar el își atribuie funcția de șef al delegației române la Conferința de pace.

Când a venit la Paris, a stat singur, nu s-a consultat cu nimeni, lui Take Ionescu i-a trimis o carte de vizită, propagandiștii nu au fost chemați, deși s-a izbit de cărțile, broșurile și hărțile lor. Între propagandiști avea prieten pe dr. Angelescu, vicepreședinte al Consiliului Național, dar nu a vorbit cu nimeni, cosiderând că dacă are tratatul în buzunar nu are nevoie de propagandă.

Acesta este păcatul: dl. Brătianu vrea să monopolizeze tot, să concentreze tot întrânsul, tot neamul românesc numai prin el să respire, numai prin el să trăiască. Aceasta nu era în puterile d-sale, nu era de talia d-sale. Primește știrea: „fă guvern național”. Nu face și vine cu guvern personal. Vrea singur să fie delegat la Conferința păcii. De ce? Întrebați micimea sufletească și hipertrofia eului. Cum putea un om singur să-și ia răspunderea pentru un neam întreg și să spuie „ori tot ori nimic”. Prin această pretenție a d-lui Brătianu noi am pierdut astăzi pe cei 50.000 de români, care au rămas în afară de hotarele țării[124].

Pentru a nu lăsa citirorilor impresia că facem aprecieri critice la adresa lui I.I.C. Brătianu, căruia istoriografia noastră îi face un portret elegant, prezentăm și opinia istoricului american Glen E. Torry[125]:

Premierul, turbulent și inflexibil ca deobicei, a avut o relație furtunoasă cu reprezentanții Marilor Puteri.

Această afirmație a istoricului american confirmă cele scrise de cei doi politicieni – Take Ionescu și Paul Brătășanu – care l-au cunoscut bine timp îndelungat.

Glen E. Torry, în opinia revistei, *a publicat una dintre cele mai complexe și mai bine documentate cărți: „România în Primul Război Mondial”,* carte pe care încă nu am studiat-o, dar, bazându-ne pe lectura textului publicat în cele aproape 3 pagini din revistă, ne permitem să spunem că se exagerează în această afirmație, fiindcă autorul are aprecieri care nu concordă cu realitatea acceptată în urmă cu un secol de Președintele Wilson și de ceilalți reprezentanți ai Marilor Puteri, care au acceptat Declarația președintelui american privitoare la *reajustarea frontierelor Austro-Ungariei în baza principiului autodeterminării naționalităților.*

[124] Brătăşanu, *op. cit.*, pp. 106-107.
[125] Revista „Historia special”, an VIII, nr. 87, iunie 2019, p. 62.

https://biblioteca-digitala.ro

Ne limităm numai la întrebarea: cât de *„bine documentată”* este cartea istoricului american care scrie despre *„provinciile ungurești Crișana și Maramureș”* sau despre faptul că *„Puterile Aliate au recunoscut în mod oficial anexarea Basarabiei”?*

Istoricul american abordează problemele în alt mod decât Declarația președintelui Wilson, potrivit căreia basarabenii și bucovinenii au hotărât prin binecunoscutele documente unirea cu patria mamă România; poate că istoricul american chiar nu le cunoaște, dar ne miră și mai mult faptul că revista acceptă tacit aceste afirmații, fără a evalua consecințele.

Vorbind despre Brătianu în ședința din 19 decembrie 1923 a Camerei, Brătășanu rezumă activitatea lui Brătianu astfel: *Stă la Paris 5 luni de zile și la sfârșit se cam deșteaptă și zice că n-ar fi rău de făcut propagandă. În acest scop însărcinează pe d. Mircea Djuvara, se mai duce la Geneva să găsească pe unu ca să înceapă un ciclu de conferințe și înființează atunci publicația „Le Buletin d'informations roumains” (...). Aproape deci de întoarcerea d-lui Brătianu în țară (...) Am citit un articol care m-a cutremurat*[126]. Urmarea: *Articolul meu apărut în „La Roumanie” nr. 71 din 22 mai 1919 intitulat „Răspuns la un strigăt de alarmă”*[127].

Articolul care l-a cutremurat pe Brătășanu cuprindea reflecțiile șefului delegației române care *dădea curs liber unui pesimism mâhnitor asupra mersului tratativelor românești la Conferință și, nici mai mult, nici mai puțin, se întreba care ar fi fost soarta României, dacă ea ar fi fost… dușmana Antantei.*

În alt număr al *Buletinului* Brătianu prezenta situația dezavantajosă a României la Conferință, în raport cu alte state și se întreba: *Se reeditează oare Congresul de la 1878 din Berlin, unde s-a voit a se decide soarta României fără a o consulta măcar? Voiește oare, într-adevăr, să se mutileze, să se ciuntească teritoriul național român în favoarea altor aliați mai avantajați, în ciuda dreptății, a necesităților naturale și a convențiilor exprese stipulate? Există oare hotărârea de a ignora interesele românești, cât și importanța specială a României în sud-estul european?*

Brătășanu protestează *cu toată energia în contra modului incalificabil cu care „Buletinul de informații” vorbește despre alianța dintre România și Antantă, alianță care constituie pentru noi mai mult decât un angajament reciproc de onoare. Este o unire veșnică, o politică ale cărei condiții vor putea fi disculate, însă al cărei fundament, care este istoric și care nu mai depinde de fluctuațiunile și calculele diplomatice, nu va putea fi niciodată discutat.*

După ce a arătat cum a pregătit condiții favorabile pentru primirea României la Conferință, a prezentat greșelile pe care le-a făcut Brătianu, greșeli care au dus la relații atât de tensionate cu Consiliul celor cinci mari Puteri, încât acesta a dat ultimatum pentru semnarea Tratatului de pace, iar șeful delegației a plecat de la Conferință.

Brătianu voia să primească Banatul întreg, conform Tratatului din 1916 prin care România se angaja să intre în acțiune, dar America nu-l semnase și nu voia să știe de el, ci numai de declarația lui Wilson, a cărei respectare constituia condiția intrării sale în război.

[126] Brătășanu, *op. cit.*, p. 96
[127] *Ibidem, op. cit.*, pp. 97-100.

https://biblioteca-digitala.ro

Nu se mai ținea nimeni de tratate, ele au căzut și trebuia ca noi singuri să ne susținem revendicările noastre. Prietenii cei mai buni, filo-românii, francezii, englezii, toți spuneau că nu se poate tot. Dar noi spuneam: nici sârbesc nu este: noi avem acolo 600.000 de rămâni și sârbii numai 200.000. La propagandă am muncit cu foarte multă râvnă pentru acest Banat, mai ales domnii Bocu, Mironescu și Lalescu, care au scris broșuri în franțuzește și în englezește. Nimeni pe lume nu putea să dea României Banatul integral. Ar fi putut să dea Crișana toată, Banatul integral niciodată[128].

Ne spuneau Aliații – zicea Brătășanu în sedința Camerei la 15 decembrie[129] – *vă dăm orice vreți, orice frontieră voiți, dar să fie pace între voi și sârbi și să se formeze acel nucleu de state (...). Ceea ce voiau Aliații era să se formeze o putere în Balcani în locul Austriei care dispărea.*

Pichon, ministrul de Externe al Franței, i-a spus lui Brătianu că nu se poate primi Banatul întreg, dar guvernul să facă un memorandum în care să arate argumentele și va obține o împărțire mai bună, căci îl va ajuta, îi va rămâne Biserica Albă și Vârșețul[130]. Brătianu a răspuns printr-un memoriu în care insista asupra indivizibilității Banatului, un adevărat *„non-possumus”*. Italia renunțase la oferta din Tratat pentru o provincie în care nu erau italieni, dar România nu voia să renunțe la o mică porțiune din Banat în care sârbii erau majoritari.

Când a început discuția frontierelor în Comisie, în afara tratatului, Brătianu a spus că nu îl interesează și nu a participat. *Astfel ni s-a dat frontiera pe care puterile au voit-o, și aceasta fiindcă România nu mai avea apărători.* La Conferință el era în luptă cu Serbia și rupt de toate celelalte popoare mici. Refuza arbitrajul și îi rămânea soluția războiului, dar *războiul cu Serbia era imposibil. Dacă intram în război cu Serbia, pierdeam totul și nici provinciile românești nu se mai alipeau la România. Asta era primejdia. Dacă nu se putea face război – și nu se putea – atunci trebuia să se facă arbitraj*[131]. Pretențiile sârbilor fiind foarte mari, diferendul trebuia rezolvat prin arbitraj, înainte de începerea Conferinței, înainte de a ști Serbia cu siguranță că Tratatul nostru din 1916 este nul.

Take Ionescu voia să facă blocul statelor Balcanice, discutase cu Pasici, cu Venizelos și cu Masaryk, ulterior tebuia să vină și Polonia. Dar, ca să facă blocul nu trebuia să fie disensiuni între parteneri. Take a discutat cu Pasici și era posibilă înțelegerea, dar nu avea calitate oficială, fiidcă Brătianu a vrut să reprezinte singur România și înțelegerea a căzut. Reținem concluzia lui Take Ionescu: *un bloc de 75 de milioane de locuitori ar fi fost o mare putere la Conferință*[132].

Politica lui Brătianu este un șir de greșeli: greșeala de a nu fi intrat în război în vremea neutralității, pentru că n-a făcut o deosebire între cei buni și cei răi; după Turtucaia n-a schimbat comandantul armatei române; greșeala din timpul tratativelor – lipsită de succes – de a se dezlipi de singura forță care mai exista în lume și greșeala de a fi atras

[128] *Ibidem*, p. 32.
[129] *Ibidem*, p. 50.
[130] *Ibidem*, p. 59.
[131] *Ibidem*, p. 39.
[132] *Ibidem*, p. 42.

https://biblioteca-digitala.ro

asupra României o atmosferă de neîncredere. Va trebui muncă îndelungată, muncă sinceră, muncă hotărâtă ca să poată să se risipească norii puși de domnul Brătianu[133].

Rolul politic al lui Take Ionescu și, implicit, al Consiliului Național al Unității Române, s-a încheiat odată cu venirea lui Brătianu la Paris, dar „La Roumanie” a continuat să apară până la 12 iunie 1919. *Acum, când totul s-a consumat, vă afirm că prin arbitraj Serbia nu lua decât jumătate din ceea ce a luat la Conferința păcii*[134].

Brătășanu arăta că motivul intervenției sale are scopul de a determina pe cei tineri să continue discuțiile pentru drepturile românilor pentru frontiera Banatului la Liga Națiunilor, *căci și reprezentanții altor popoare se certau și apoi se înțelegeau. Am venit aici nu ca o datorie pentru mine, dar și pentru ceilalți care au muncit pentru revendicarea și realizarea drepturilor neamului nostru*[135]. El a spus că Brătianu *este răspunzător pentru starea în care ne aflăm, cu guvernul personal pe care l-a avut. Să se știe de țară, să explice aici, căci declar că astăzi nu avem fruntaria care am fi putut să o avem și că am pierdut și linia ferată Arad-Baziaș, Gura Mureșului și 20.000 de români*[136]. Fiindcă I.G. Duca, ministru liberal de Externe, îl întrerupea mereu, Brătășanu i-a spus: *Vă rog să mă lăsați să vorbesc. Aici nu suntem la Caracal*[137].

Brătășanu le reproșa liberalilor că au refuzat să facă în România unirea și înfrățirea tuturor, că au vrut guvern personal într-o țară democratică, nu guvern național, că nu s-au îngrijit să arate lumii dreptatea noastră. Au rechemat de la post un ministru care avea simpatii în Franța și l-au trimis pe Victor Antonescu, care a încercat să împiedice orice propagandă românească[138] și publica numai în „Le Temps”, unde arăta că patrioți sunt numai liberalii și dl. Brătianu. Adică Take Ionescu și Nicolae Titulescu erau trădători.

România avea dreptul la 5 delegați la Conferință, dar a primit numai 2 (I.I.C. Brătianu și Mișu Mihai), în timp ce Serbia și Belgia aveau câte 3 fiindcă, potrivit explicației lui Clemenceau, delegații Serbiei reprezentau sârbii, croații și slovenii, iar ai Belgiei reprezentau 3 partide politice care au intrat în război[139]. După această explicație, Brătășanu întreba pe deputați: *Înțelegeți acum pentru ce am dat telegramă Majestății Sale Regelui ca să nu intre la București fără guvern național?*

În finalul discursului său din 17 decembrie 1923 prin care voia să restabilească adevărul cu privire la modul în care a fost consfințită de către Marile Puteri Hotărârea de la 1 Decembrie 1918 a Marii Adunări de la Alba Iulia, Brătășanu arăta că Brătianu *a făcut grozava sa politică de rezistență contra Conferinței și a adus România în fața unor ultimatumuri ale Aliaților pentru a arunca apoi pe umerii guvernului Vaida povara semnării păcii în asemenea condiții. Vinovat a fost atunci, vinovat este și astăzi de protocolul acesta pe care-l aduce în fața parlamentului și nu vine să-l susțină. Urez generațiilor viitoare să obțină prin patriotismul și cumințenia lor ceea ce noi am pierdut.*

[133] Take Ionescu, *op. cit.*, pp. 78-79
[134] Brătăşanu, p. 45.
[135] *Ibidem*, p. 4.
[136] *Ibidem*, p. 7.
[137] I.Gh. Duca a fost deputat liberal de Romanați, cu reședința la Caracal, unde își permitea asemenea intervenții.
[138] *Ibidem*, p. 9
[139] *Ibidem*, p. 35.

https://biblioteca-digitala.ro

Anexe

Soldați români!

Imperiile Centrale, în măsura în care au cerut armistițiu și acord de pace, și-au recunoscut înfrângerea.

Însă Aliații au cerut asigurări cu privire la sinceritatea și onestitatea propunerilor Germaniei, precum și ale Bulgariei.

Dar Germania și Austria-Ungaria nu au dorit să atingă niciun alt scop cu propunerea făcută, cu excepția timpului și pentru a evita pericolul iminent al înfrângerii lor complete.

Eliberați toate teritoriile ocupate; dați-le popoarelor voastre guverne democratice care reprezintă voința lor, deoarece Antanta nu dorește să trateze cu guvernele responsabile de război: asta a răspuns Wilson și Aliații la propunerea Germaniei.

În curând, România va fi complet gata pentru a traversa Munții Carpați cu armata glorioasă pentru a ocupa teritoriile care îi aparțin.

Turcia a urmat acum exemplul Bulgariei! Deci, România nu mai este amenințată din spate.

Armatele Aliaților avansează irezistibil în Serbia și Albania!

În Franța, succesele Antantei se măresc în fiecare zi!

Răzbunarea lui Dumnezeu se apropie! Ce aștepți? De ce întârziați?

Vreți ca, în ziua victoriei Antantei, a României și a Legiunii Române din Italia, formată din frații tăi, să fii încă în rândul vinovaților? Mergi pe calea cea dreaptă.

Guvernul austro-ungar a declarat că recunoaște dreptul de autodeterminare a soartei sale.

Prin urmare, vinovăția ta ar fi cu atât mai gravă, deoarece datoria impusă ție cu forța față de asupritorii tăi nu te poate lega. Și nu veți dori să abandonați rândurile de a vă alătura fraților voștri care provin din toate țările îndepărtate!

Uitați-vă cu atenție! Acțiunea vă va răsplăti sacrificiile, dar pe trădători îi va condamna!

Ofițerii și soldații „Legiunii Române” din Italia!

https://biblioteca-digitala.ro

Comitetul de acțiune al Legiunii Române din Italia; în centru Simion Mândrescu.

Textul afişului de propagandă difuzat în rândul prizonierilor români originari din provinciile supuse Austro-Ungariei – Transilvania, Banat, Crișana, Maramureș și Bucovina –, aflaţi în mai multe tabere de pe teritoriul Italiei, pentru a intra voluntari în Legiunea română şi a forma unități care să lupte alături de armatele aliate.

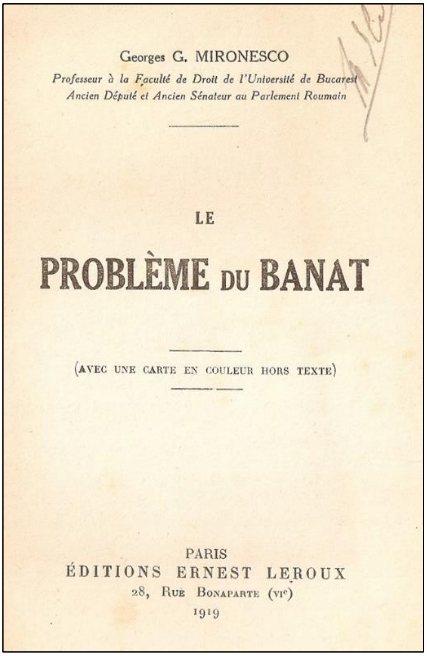
Georges G. MIRONESCO

Professeur à la Faculté de Droit de l'Université de Bucarest
Ancien Député et Ancien Sénateur au Parlement Roumain

LE

PROBLÈME DU BANAT

(AVEC UNE CARTE EN COULEUR HORS TEXTE)

PARIS
ÉDITIONS ERNEST LEROUX
28, RUE BONAPARTE (VIe)
1919

Pacea de la București,
caricatură franceză.

Cartea lui G. G. Mironescu
«Le Problème du Banat».

Carte poștală ilustrată pentru prizonierii români din Transilvania, Banat și Bucovina.

https://biblioteca-digitala.ro

Soldați din Legiunea Română din Italia.

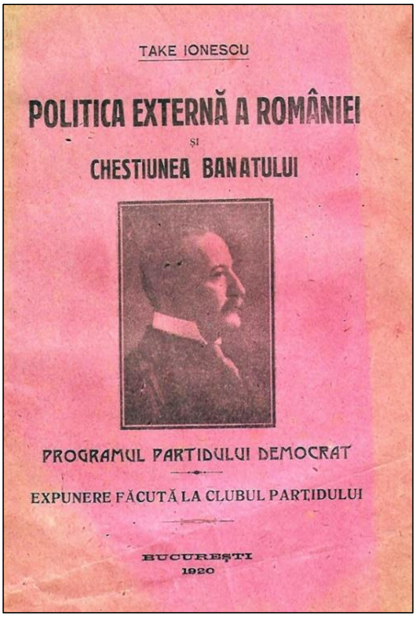
TAKE IONESCU

POLITICA EXTERNĂ A ROMÂNIEI

ȘI

CHESTIUNEA BANATULUI

PROGRAMUL PARTIDULUI DEMOCRAT

EXPUNERE FĂCUTĂ LA CLUBUL PARTIDULUI

BUCUREȘTI

1920

Cartea lui Take Ionescu: Politica externă a României și chestiunea Banatului.

Take Ionescu

https://biblioteca-digitala.ro

Paul Brătăşanu

La Roumanie

Organe hebdomadaire des revendications et des intérêts roumains

Sous la Direction de

Paul BRATASHANU, Sénateur

Const. MILLE, Député

Emile D. FAGURE

Rédaction et Administration : 4, Rue Édouard VII. — PARIS (IXe).

Administrateur : Alex. J. Campesco, Administrateur général des Journaux Adeverul et Dimineatza

Le Numéro : 10 Centimes

Parait le Jeudi

ABONNEMENTS — EN AN
France............ 10 Fr.
Étranger......... 15 Fr.

Les Annonces et Réclames sont reçues directement au Journal

Colonie Roumaine de Paris

Dans ses dernières assemblées, la Colonie roumaine à Paris a discuté et voté les Statuts de son organisation intérieure, et a procédé à l'élection d'un Comité d'action. Ce Comité s'est ensuite ainsi constitué :

Président : Thomas Stelian, ancien ministre, sénateur, professeur à la Faculté de Droit de Bucarest.

Vice-Présidents : E. A. Pangrati, ancien ministre, ancien recteur de l'Université de Bucarest, professeur à la Faculté des Sciences ; Paul Bratashano, ancien vice-président de la Chambre, sénateur, membre du Comité de Direction du journal *La Roumanie.*

Secrétaire général : D. G. Many, ancien secrétaire général du Ministère des Finances, professeur à l'École des Ponts et Chaussées.

Membres du Comité : V. Dimitriu, professeur à l'Université de Jassy ; Jean Gavanesco, professeur à l'Université de Jassy ; Drag. Hurmuzesco, ancien secrétaire général du Ministère de l'Instruction publique, professeur à l'Université de Bucarest ; Dr Thomas Jonnesco, ancien recteur de l'Université de Bucarest, sénateur, professeur à la Faculté de Médecine ; Const. Mille, député, directeur des journaux *Adeverul* et *Dimineatza*, membre du Comité de Direction du journal *La Roumanie* ; C. Sipsom, professeur à l'Université de Bucarest.

Trésorier : N. Théodoresco, ingénieur en chef.

...nement indépendant en Roumanie. Mais il y a toujours la nation roumaine, les Roumains de partout — et ce peuple reste celui qui, pendant toute la durée de cette guerre aura retenu devant lui un nombre plus ou moins important des forces ennemies, soulageant ainsi ses Alliés. A ce peuple, jugulé aujourd'hui, libre demain, il faut que nous pensions tous, Roumains et Alliés. C'est lui qui sera toujours la sentinelle avancée de la latinité et de la civilisation occidentale dans l'Est européen.

Ne l'oublions jamais.

R.

La carte de paix de M. Wilson ?

J'ai sous les yeux l'*Excelsior* du 28 avril où se trouve reproduite la carte de l'Europe après la guerre, mettant en parallèle la carte de guerre du kaiser et la carte de paix de M. Wilson.

Bien qu'il ne s'agisse là que d'une combinaison arrangée par un journal, je ne puis laisser le grand public dans l'erreur et je dois relever les limites in-

Facsimil din ziarul „La Roumanie”.

Alexandru Lahovary, la festivitatea de constituire
a Legiunii Române din Italia (dec. 1918).

https://biblioteca-digitala.ro

SEMNIFICAŢIA ISTORICĂ ŞI CONTEMPORANĂ A TRATATULUI DE PACE DE LA TRIANON (4 iunie 1920)

Gheorghe Dumitraşcu

Prin conţinutul şi consecinţele sale, Tratatul de la Trianon constituie un mare şi hotărâtor capitol de politică, de morală, de istorie românească şi universală. Acest tratat funcţionează în viaţa României şi a Europei ca un model de raţiune şi cumpătare care a determinat destinul a cel puţin cinci state şi popoare: român, maghiar, iugoslav, cehoslovac, austriac.

La Trianon, la 4 iunie 1920, se semna actul de fundamentală dreptate istorică privind recunoaşterea apartenenţei Transilvaniei la România, fixând frontiera dintre Ungaria şi România pe cea existentă şi astăzi.

Preşedintele Conferinţei Internaţionale de Pace, G. Clemenceau, în realismul său caracteristic, sublinia importanţa deosebită a tratatelor de pace de la Paris, în ansamblul lor, remarcând faptul că pentru prima dată ele au căutat „să instaureze concepţii începătoare de drept, în raporturile dintre popoare, aruncate unele asupra altora, timp de secole, de debordările violenţei istoriei”[1]. La rândul său, marele om de stat şi patriot român, Take Ionescu, dezvoltând această lucidă şi realistă idee, aprecia că „tratatele de la Paris au revoluţionat teoria şi practica formaţiunilor statale, a transferului de suveranitate asupra unui teritoriu, punând la baza lor comandamentele principiilor naţionalităţii, împământenind adică concepţia, scumpă marei majorităţi a popoarelor, că naţiunea prin expansiunea-i teritorială, trebuie să fie formula vie a frontierei”[2].

Întemeiate pe raţiunea dreptului, a adevărului istoric, hotărârile luate în capitala Franţei au creat o nouă ordine internaţională în ton cu principiile expuse de preşedintele SUA, W. Wilson, urmărind instalarea dreptului în relaţiile dintre state. Prin prevederile sale, Tratatul de la Trianon a recunoscut popoarelor din Bazinul Dunării dreptul de a-şi avea statele lor naţionale până unde se întindea naţionalitatea lor. Urmărind această raţiune istorică, s-a stabilit că naţiunea ungară îşi are întinderea ei etnică doar în spaţiul cucerit cu o mie de ani în urmă de către triburile migratoare ungare conduse de Arpad, fixându-i hotarele actuale pe această bază. Acelaşi forum a confirmat dreptul românilor asupra Transilvaniei, nu numai din punct de vedere istoric, ci şi pentru faptul, deosebit de important, că ei reprezentau, din vechime, marea majoritate, ca populaţie a acestei

[1] Augustin Deac, *Spiritul dreptăţii împotriva violenţei istoriei*, în „Opinia Naţională”, nr. 138, 10 iunie 1996, p. 8.

[2] *Ibidem*.

https://biblioteca-digitala.ro

străvechi provincii româneşti. Acelaşi Take Ionescu, ţinând seamă de asemenea realităţi istorice consemnate în tratatele de pace, sublinia că acestea „merită să trăiască”. În acelaşi spirit, delegatul ungur Antal Ullain, care făcea parte din comisiunea de delimitare concretă a frontierei româno-ungare, menţiona în Raportul întocmit că „pe această frontieră, comisiunea de delimitare nu a putut să descopere o injustiţie oarecare, vrednică de a fi semnalată Societăţii Naţiunilor”[3].

România la Conferinţa de la Paris

Dezbaterile şi tratatele încheiate în cadrul Conferinţei de Pace de la Paris au constituit obiectul multor analize ale istoricilor, politicienilor, jurnaliştilor, opiniei publice. Aceste tratate au consacrat transformările petrecute în configuraţia politico-teritorială a Europei în urma Primului Război Mondial. Astfel, prima conflagraţie mondială, care a durat 51 de luni şi la care au participat 32 de ţări, în care şi-au pierdut viaţa 10.000.000 de oameni şi 20.000.000 au fost răniţi şi mutilaţi, ia sfârşit, prin capitularea Germaniei, la 11 noiembrie 1918[4]. În contextul unei situaţii foarte complexe, Raymond Poincaré, preşedintele Franţei, deschide, la 18 ianuarie 1919, Conferinţa de Pace de la Paris.

Desfăşurarea dezbaterilor în cadrul forumului de la Paris au cunoscut, de la început, mari dificultăţi în legătură cu stabilirea despăgubirilor de război din partea Germaniei faţă de ţările cotropite de armatele germane şi austro-ungare.

Pentru România - care a suferit pierderi materilae în valoare de 72 miliarde lei aur şi pierderi de vieţi omeneşti imense de circa 1.000.000 de morţi, ceea ce însemna un mort la cinci locuitori din populaţia activă, la care se adăugau alte mari pierderi de vieţi în provinciile româneşti de sub stăpânirea Austro-Ungariaei şi Rusiei – s-a stabilit 1% despăgubiri de război, refuzându-i-se şi statutul de ţară aliată mai multe luni[5].

Frustrată de la început în drepturile ei, ţara noastră a participat la forumul de la Paris, fiind inclusă între ţările cu „interese limitate”, ca urmare a întervenţiei insistente a Rusiei, care prin mijloace „obscure” a cerut ca România să nu participe la Conferinţa de Pace cu drept egal cu celelalte puteri aliate. Statutul ce i s-a acordat a nemulţumit guvernul de la Bucureşti, condus de I.I.C. Brătianu.

România a fost nedreptăţită şi în ceea ce priveşte frontierele, nefiind respectate cele stabilite în tratatul de alianţă dintre ţara noastră şi ţările Antantei, din august 1916. La toate aceste nedreptăţi s-au adăugat şi unele clauze din Tratatul de la Saint Germain cu Austria privind minorităţile din Bucovina şi unele privilegii în relaţiile comerciale cu marile puteri, ceea ce l-a determinat pe I.I.C. Brătianu, şeful delegaţiei române la Conferinţa de Pace de la Paris, să refuze semnarea tratatului menţionat şi să-l lase pe Alexandru Vaida-Voevod conducător al delegaţiei cu dispoziţia de a refuza semnarea Tratatului de la Saint Germain, care din această cauză, s-a semnat abia după două luni, în

[3] *Ibidem*, p. 8.

[4] Acad. Ştefan Pascu, *Consacrarea istorică a voinţei naţiunii române*, în „Opinia Naţională”, nr. 53, 29 noiemb.1993, p. 6.

[5] *Ibidem*.

https://biblioteca-digitala.ro

decembrie 1919, după ce au fost eliminate clauzele nedrepte şi a fost recunoscută unirea Bucovinei cu România, petrecută la 28 noiembrie 1918.

Din dezbaterile şi confruntările diplomatice rezultă că la Paris românii nu au fost protejaţi deloc de Consiliul celor Patru (Clemeceau-Franţa, Wilson-SUA, Lloyd George–Anglia, Orlando-Italia), dimpotrivă, preşedintele SUA, din multiple interese şi infiltrări de influenţă maghiară, a manifestat o deosebită generozitate faţă de austrieci şi unguri şi o neînţelegere faţă de drepturile naţionale ale popoarelor asuprite şi ţinute în mod samavolnic în „închisoarea popoarelor păzite de habsburgi şi unguri”. Datorită unor oameni politici celebri în diplomaţia modernă, cunoscuţi şi recunoscuţi în Europa prin cultura lor politică şi diplomatică, prin logica şi temeinicia argumentelor, ca I.I.C. Brătianu, Take Ionescu, Nicolae Iorga, Dumitru Drăghicescu, care s-au remarcat printr-un adevărat maraton diplomatic la Conferinţa de Pace de la Paris, s-a putut face auzit glasul dreptăţii româneşti, alături de cel al cehoslovacilor, sârbilor şi polonezilor, care îşi reînfiinţaseră statele libere şi unitare.

Românii – transilvăneni, basarabeni, bucovineni, bănăţeni – hotărâseră Unirea cu Patria-mamă încă din cursul anului 1918. Astfel, Sfatul Ţării din Chişinău hotăra, în martie 1918, să readucă în sânul patriei comune oamenii şi teritoriul răpit în 1812, Basarabia. La fel se întâmpla, în noiembrie 1918, şi în Bucovina, iar Marea Adunare de la Alba Iulia, la 1 decembrie 1918, impunea şi legifera pe plan naţional şi internaţional Unirea cu toţi fraţii, formând România Mare. Unirea era practic înfăptuită, devenind o realitate pe care Puterile din Conferinţa Păcii aveau datoria politică şi morală s-o recunoască în plan internaţional. Dar nici acum intrigile şi piedicile n-au încetat fiind „constrânşi” să semnăm „tratatul naţionalităţilor”, să intreprindem campanie în Ungaria, ca răspuns la atacurile armatei lui Béla Kun şi la masacrele comise asupra românilor din Apuseni. A trebuit să mai purtăm încă un an de zbuciumate lupte diplomatice ca să putem ajunge cu succes la Tratatul de la Trianon[6].

În apărarea României întregite – campania militară în Ungaria şi ocuparea Budapestei

Acţiunile militare ale României, desfăşurate după realizarea Marii Uniri, au fost determinate de reacţia violentă a Rusiei şi Ucrainei bolşevice, cât şi a autorităţilor maghiare, care nu au recunoscut deciziile românilor luate la Chişinău, Cernăuţi şi Alba Iulia. Acestea au declanşat atacuri asupra trupelor noastre dispuse în apărare pe Nistru şi apoi la Tisa şi au trecut la acţiuni violente împotriva românilor din teritoriile care se declaraseră unite cu Patria-mamă.

La Nistru, în Bucovina şi Basarabia, grupări militare ruse şi ucrainene au atacat cu forţe puternice, în cursul lunii ianuarie 1919, fiind cu greu respinse de unităţile româneşti, după care luptele au fost sporadice, apoi, la Nistru s-a aşezat liniştea atât de mult dorită. De la sfârşitul lunii ianuarie 1919 şi până în martie 1920, responsabilitatea apărării Basarabiei i-a revenit Corpului 5 al Armatei Române.

Situaţia era mai complexă şi dificilă în Transilvania, unde noua administraţie maghiară nu recunoştea unirea Transilvaniei cu România. Aici se manifestau deschis

[6] *Ibidem.*

https://biblioteca-digitala.ro

atitudini ostile din partea unor grupări militare şi paramilitare maghiare îndreptate împotriva populaţiei româneşti, recurgându-se la teroare, crime şi uciderea populaţiei nevinovate. În astfel de condiţii, instalarea autorităţilor noastre, pentru asigurarea securităţii şi apărarea zonelor respective, nu era posibilă. Se impunea deci prezenţa militară română în teritoriul unit cu ţara, mai ales că Guvernul de la Budapesta declara (1/14 decembrie 1918) că nu recunoaşte decizia românilor de unire. La solicitarea Consiliului Militar Interaliat de la Paris, trupele române au înaintat la vest de demarcaţia fixată ca frontieră de forumul din capitala Franţei, însă guvernul de la Budapesta a refuzat punerea în aplicare a hotărârilor Consiliului Militar Interaliat. La 7/20 martie 1919 puterea de la Budapesta a fost predată unui guvern format din socialişti şi comunişti având ca preşedinte pe Sàndor Gàrbai şi ministru de externe pe Béla Kun, care a doua zi au proclamat Republica Ungară a Sfaturilor Sovietice, structură care a rezistat până în august 1919. Apărea astfel, în centrul Europei, o structură statală după modelul Rusiei bolşevice, cu care noile autorităţi de la Budapesta colaborau ideologic şi militar, în scopul extinderii sferei de dominaţie în Europa. Noua conducere de la Budapesta s-a dovedit a fi mult mai agresivă, declanşând un atac asupra trupelor române (15/16 aprilie 1919), care a fost categoric respins. Dând dovadă de inconştienţă politică şi militară, în condiţiile în care la 11 iulie 1919, Consiliul Militar Interaliat hotărâse ocuparea militară a Ungariei, la 20 iulie, armata maghiară a atacat din nou trupele române aflate în apărare pe Tisa. A urmat riposta trupelor noastre, conduse atunci de generalul Gheorghe Mărdărescu, care au respins inamicul la vest de Tisa. Încercarea Budapestei de a-şi coordona acţiunile politice şi militare cu Petrogradul au fost, în cele din urmă, un eşec, trupele române reuşind, în vara anului 1919, să respingă toate atacurile armatelor bolşevice la Nistru şi la Tisa.

Conform deciziei Consiliului Militar Interaliat, la 27 iulie 1919, trupele române, sârbe şi cehoslovace au declanşat ofensiva generală spre Budapesta. Poziţionarea trupelor române, capacitatea dar şi motivaţia clar exprimată de către comandanţii militari, au fost motivele pentru care lovitura principală, hotărâtoare şi decisivă, aplicată armatei maghiare, a fost executată de Armata Română. Până la 3 august 1919 forţele ungare dintre Tisa şi Dunăre au fost înfrânte iar în seara zilei subunităţile Brigăzii 4 Roşiori, comandate de colonelul Gheorghe Rusescu, au intrat în Budapesta obligând defuncta conducere maghiară să predea oraşul. A doua zi, 4 august 1919, orele 18^{00}, trupele române şi-au făcut intrarea trimfală în centrul Budapestei, după ce Divizia 3 Vânători a dezarmat trei regimente ungare aflate în oraş. Generalul Gheorghe Mărdărescu, comandantul trupelor militare din Transilvania, a primit, pe Bulevardul „Andrassy” defilarea unei părţi a trupelor sale. El avea să noteze: „Ţinuta ofiţerilor şi a trupei era impunătoare. Trupele au fost privite de public cu linişte, încredere şi chiar simpatie”[7].

Căderea Budapestei[8] a pus capăt unui regim bolşevic în centrul Europei, a sfârşit visul milenar al Ungariei istorice şi a consfinţit existenţa României întregite. A fost singura capitală inamică ocupată de un stat din Antanta prin acţiune militară directă în

[7] Generalul G.D. Mărdărescu, *Dezrobirea Ardealului şi ocuparea Budapestei (1918-1920*), Editura Militară, Bucureşti, 2009, p. 9-238.

[8] Victor Roncea, *Eliberarea Budapestei, victorie pentru care toată Europa le-a mulţumit românilor*, în „Evenimentul istoric”, nr. 18, 26 iulie – 20 august 2019, p. 104.

https://biblioteca-digitala.ro

cursul său ca urmare a Primului Război Mondial. Populaţia din Budapesta a primit trupele române în linişte, iar uneori chiar cu satisfacţie. La intrarea în capitală străzile erau pline de oameni care fluturau batiste şi aclamau, bucuroşi că au scăpat de teroarea bolşevică. În 6 august 1919, ministrul Marii Britanii, în raportul său, menţiona următoarele: „sunt informat că trupele române, la intrarea în Budapesta, au fost primite, dacă nu cu entuziasm, în orice caz cu o aparentă satisfacţie, de populaţia ungară”[9].

La 10 august 1919, generalul Gheorghe Mărdărescu a făcut cunoscut întregii opinii publice, faptul că „autorităţile militare române n-au şi nu vor avea niciun amestec în chestiunile lăuntrice ale Ungariei... Dorinţa României este ca, odată tranşate – de acord cu aliaţii – toate chestiunile care au rezultat din războiul actual, să se reia relaţiuni paşnice normale cu poporul vecin ungar”. Proclamaţia preciza că „Armatei Române, care a întreprins acţiunea militară în urma provocaţiunii armatei inamice de pe Tisa, îi este străin orice spirit de răzbunare”[10]. Pe acest temei, Armata Română a garantat liniştea, avutul şi viaţa cetăţenilor, asigurând hrana zilnică a populaţiei din teritoriul ocupat, dar mai ales din Budapesta, unde se îngrămădiseră „peste un milion şi jumătate de suflete” şi care „era pradă foametei celei mai groaznice”[11].

Ocuparea militară a unei mari părţi a teritoriului Ungariei de către trupele române, sârbe şi cehoslovace a fost rezultatul unei acţiuni politice şi militare ostile, promovată şi desfăşurată de către guvernul de la Budapesta, care, orbit în continuare de visul Ungariei Mari, nu a înţeles evoluţiile geopolitice din Europa în contextul rezultatului Primului Război Mondial, al prăbuşirii imperiilor şi victoriei principiului naţionalităţilor în stabilirea frontierelor.

Din cele relatate este evident că Bucureştiul nu şi-a propus niciodată ca Armata Română să ajungă la Budapesta. Efortul pe toate planurile pentru realizarea Marii Uniri fusese enorm şi trebuia apărat. Prezenţa unităţilor militare române la Budapesta şi în restul teritoriului ungar (august 1915 – martie 1920) s-a caracterizat printr-o conduită umanitară evidenţiată de autorităţi, instituţii şi persoane particulare ungare, de reprezentanţi obiectivi ai Antantei. Armata Română nu a fost animată de sentimentul răzbunării şi nici nu s-a încercat culpabilizarea globală a populaţiei ungare. De asemenea, Comandamentul român, fără a se amesteca în problemele interne ale statului vecin, a urmărit să faciliteze revenirea acestuia la o viaţă economică şi publică normală. Această atitudine pacifistă pornea din convingerea că realizarea unei stabilităţi politice în Ungaria se va răsfrânge pozitiv în evoluţia relaţiilor viitoare dintre cele două ţări, inclusiv asupra situaţiei din centrul şi sud-estul Europei.

Cu tot acest comportament decent, evidenţiat şi de autorităţile maghiare, România a trebuit să suporte atitudinea vădit ostilă a unor diplomaţi americani şi englezi care, sub influenţa maghiară, au falsificat adevărul în ce priveşte rolul misiunii Armatei Române în Ungaria şi, din dorinţa de a fi pe placul prietenilor unguri, au declanşat o campanie antiromânească, atitudine de care au profitat din plin cercurile extremiste şi şovine

[9] *Istoria militară a poporului român,* vol. V, Editura Militară, Bucureşti, 1988, p. 782.

[10] *Desăvârşirea unităţii naţional-statale a poporului român. Recunoaşterea ei internaţională, 1918,* vol. IV, Bucureşti, 1986, p. 101.

[11] *Istoria militară a poporului român,* vol. V, Editura Militară, Bucureşti, 1988, p. 790.

https://biblioteca-digitala.ro

maghiare. Îndepărtând numeroase obstacole şi ostilităţi, diplomaţia română a dovedit abilitate şi inteligenţă pentru a demonstra denaturarea adevărului, reuşind în cele din urmă să anihileze, în mare măsură, influenţa maghiară faţă de marile puteri decizionale de la Paris. De altfel, Sovietele ungare nu doar că nu recunoşteau graniţele României, dar prin „tezele" lui Apponyi, şeful delegaţiei maghiare, acuzau România, Iugoslavia şi Cehoslovacia de „imperialism", deoarece, în virtutea „principiilor naţionalităţilor" aceste state ar fi acaparat „teritoriul milenar al Ungariei". Cu alte cuvinte, se avansa teza potrivit căreia desăvârşirea unităţii statale a României însemna, în fapt, tocmai contrariul, adică crearea unui stat multinaţional. Tezele maghiare nu rezistau realităţilor istorice şi etnice iar adepţii lor erau legaţi prin interese de fostul imperiu dualist şi nu acceptau nicio modificare teritorială.

Deşi conducerea politică şi militară română a dorit evacuarea imediată a teritoriului Ungariei, participanţii la Conferinţa de Pace de la Paris au impus menţinerea prezenţei militare române ca factor de stabilitate, în condiţiile în care la Budapesta era o instabilitate cu efecte imprevizibile. Evacuarea teritoriului Ungariei de către Armata Română s-a executat, în acord cu cele stabilite cu factorii de decizie aflaţi la Paris în perioada 14 noiembrie 1919 – 20 martie 1920. Această zi reprezintă şi momentul trecerii Armatei Române de la starea de război la cea de pace, considerându-se că situaţia internaţională şi deciziile adoptate la Conferinţa de Pace de la Paris erau de natură să nu mai provoace temeri în privinţa recunoaşterii României în graniţele ei fireşti, hotărâte prin istoricele decizii de la Chişinău, Cernăuţi şi Alba Iulia. Fără a absolutiza locul şi rolul Armatei Române în realizarea şi apărarea Marii Uniri din anul 1918, este necesar să amintim aprecierea savantului Nicolae Iorga: „Dacă Armata Română nu ar fi realizat un cordon de baionete în jurul reprezentanţilor naţiei, duşmanii nu le-ar fi îngăduit să se pronunţe asupra unităţii naţionale"[12].

Victoria Armatei Române, ca răspuns la atacurile maghiare şi nerecunoaşterea realităţilor militare şi politice de către autorităţile de la Budapesta, a presupus numeroase jertfe. Pierderile suferite de Armata Română, de la începutul ostilităţilor în martie 1919 şi până la şfârşitul lor, în august 1919, s-au ridicat la 188 de ofiţeri şi 11.478 de soldaţi, dintre care 69 de ofiţeri şi 3.556 de soldaţi au făcut supremul sacrificiu pe câmpul de luptă. Această jertfă de sânge dată de Armata Română se încadrează în efortul naţional pentru consfinţirea hotărârii de la 1 Decembrie 1918 de la Alba Iulia[13].

Diplomatul francez Jules Cambon a sintetizat astfel fapta eroică a României: „România a pus capăt, în zilele noastre, unei dezordini care ameninţa să aducă puterea bolşevică până la porţile Vienei. România s-a salvat pe sine dar a salvat Ungaria de dominaţia bolşevică ce se instalase în imperiul Sfântului Ştefan"[14].

După patru luni, când Aramata Română s-a retras din Ungaria, forţele conservatoare, eliberate de teama comunismului, au reluat tradiţionala politică de

[12] Nicolae Iorga, „Originea, firea şi destinul neamului românesc", în *Enciclopedia României*, vol. I, Bucureşti, 1938, p. 34.

[13] *Istoria românilor*, vol. III.

[14] Col. (r) dr. Aurel V. David, *„Fraţii în veci vor fi fraţi", file din epopeea trupelor române în Bucovina, Transilvania, Crişana şi Banat în anii 1918-1919*, în revista „Vitralii", anul X, nr. 39/2019, p. 33-49.

https://biblioteca-digitala.ro

ostilitate faţă de România. În octombrie 1919, amiralul Miklós Horthy, viitorul regent al Ungariei, afirma că: „Inamicul numărul unu al Ungariei este România, pentru că cele mai mari pretenţii teritoriale sunt împotriva ei şi pentru că ea este cea mai puternică dintre statele vecine. De aceea, principalul ţel al politicii noastre externe este rezolvarea problemelor cu România prin recurgerea la arme”[15].

Căderea regimului bolşevic al lui Béla Kun nu a însemnat, aşadar, decât diminuarea, nu dispariţia primejdiei de la frontiera vestică a României.

Semnarea Tratatului de la Trianon cu Ungaria: 4 iunie 1920

Încheierea Tratatului de Pace cu Ungaria, în cadrul problemelor discutate la Paris, a constituit una din cele mai intense dezbateri care au angajat statele interesate. Astfel, comisia pentru discutarea revendicărilor teritoriale ale României s-a întrunit prima dată la 8 februarie 1919, fără participarea delegaţilor români. Discuţiile au durat patru zile, iar pe 22 februarie 1919, a fost invitat şi I.I.C. Brătianu pentru a expune punctul de vedere al României. Fiecare delegaţie şi-a susţinut varianta abordată de specilişti proprii, principiul naţionalităţilor a fost ghidul de drept şi hărţile etnice au constituit instrumentul aplicării sale în stabilirea frontierelor. Interesant este că preşedintele SUA, Wilson, sub presiunea unui lobby foarte puternic, a fost „îndrăgostit” de unguri, pentru că la început a vrut să menţină Austro-Ungaria între hotarele ei, dar Clemenceau şi Lloyd George laolaltă cu poziţia unitară a polonezilor, slovacilor, sârbilor şi românilor, au dus la eşecul planului wilsonian, criticat la el acasă de fostul preşedinte Theodor Roosvealt[16].

S-a stabilit linia de graniţă româno-ungară după soluţia propusă de francezi, coroborată cu propunerile experţilor englezi, „aceasta fiind cea mai realistă”, aşa numită „graniţă de vest”, la definitivarea căreia un rol deosebit l-a jucat Alexandru Vaida-Voevod care, cu un discurs temeinic argumentat, fiind medic ca şi George Clemenceau, l-a determinat pe acesta să fie „mai amabil cu Vaida, dar obiectiv”[17].

În confruntarea pe bază de argumente etnice, economice, teritoriale etc., între cele două delegaţii, cea română condusă de Alexandru Vaida-Voevod şi cea maghiară condusă de contele Apponyi – „un excelent orator” – au demonstrat şi susţinut punctele de vedere proprii, argumentele maghiare fiind extrem de „discutabile”, mergând chiar până la falsuri grosolane. Apponyi a voit să impresioneze participanţii la Conferinţa Păcii printr-un discurs patetic, rostit în trei limbi, în care arăta că Ungaria a fost statul cel mai lovit, deoarece a pierdut două treimi din teritoriul şi populaţia de dinainte de război, că se nimiceşte un stat care timp de zece veacuri fusese o unitate politică, iar acum se „îmbucătăţeşte” în mai multe state şi aceasta în virtutea principiului naţionalităţilor. El denunţa pe români, pe sârbi, pe slovaci, drept „rase cu civilizaţie inferioară” care trebuie „stăpânite” de Ungaria.

După o matură chibzuinţă, la 8 martie 1920, Marele Consiliu a respins toate memoriile delegaţiei maghiare, menţinând întru totul hotărârile luate de Conferinţa de la

[15] Florin Constantiniu, *O istorie sinceră a poporului român*, p. 300-301.

[16] Liviu Tătaru, *Trianon sau schimbarea criteriilor*, în „Lumea”, an XXV, nr. 8(317) 2019, p. 90.

[17] Vasile Netea, *Semnificaţia istorică a Tratatului de la Trianon*, „Revista de istorie”, nr. 10/1981, p. 1818, 1822, 1823, 1829, 1891, 1892.

https://biblioteca-digitala.ro

Paris. La încheierea lucrărilor conferinţei miniştrilor de externe şi a ambasadorilor, lordul Curzon, preşedintele conferinţei, a ţinut să declare: „A fost inevitabil ca elementele fostei Ungarii să se unească cu fraţii lor din ţările învecinate şi să formeze state noi. Situaţia anterioară nemaiputând continua ca fiind contrară realităţilor”[18].

Tot cu acelaşi prilej, Millerand, noul preşedinte al Franţei, a răspuns la invocarea contelui Apponyi că, apărând integritatea Ungariei Sf. Ştefan – care oprimase deopotrivă pe români, sârbi, croaţi şi slovaci – el este apărătorul unei situaţii milenare. Preşedintele Franţei a răspuns lapidar şi concludent: „O stare de lucruri, chiar milenară, nu merită să dăinuiască când ea este recunoscută contra justiţiei”[19].

Evocând, temeinic documentat, drepturile geografice, etnice, economice, politice, istorice, umanitare ale românilor, delegaţia noastră la Conferinţa Păcii a obţinut un mare succes bazat pe adevăruri demonstrabile şi susţinute cu tenacitate. Printre oamenii de ştiinţă care au adus o remarcabilă contribuţie la fixarea graniţei româno-ungare merită să fie amintit marele geograf francez Em. de Martonne, prieten cu Simion Mehedinţi şi Nicolae Titulescu.

După multe şi intense tensiuni în cadrul dezbaterilor desfăşurate pe parcursul Conferinţei de Pace de la Paris, la 4 iunie 1920, s-a pronunţat unul din marile verdicte ale istoriei, la Trianon, în vechiul palat al Mariei Antoaneta. La Versailles s-a semnat tratatul de pace între Ungaria şi Puterile Aliate şi asociate, sub preşedenţia noului lider francez, Millerand. Statul „milenar” al Ungariei, întemeiat pe asuprire, violenţă, discriminare şi nedreptate, se desfiinţase de drept, cum se prăbuşise mai înainte de fapt. Ungaria era redusă la un stat de 8 milioane de locuitori, fiind, în sfârşit, statul naţional visat de unguri, dar redus la graniţele sale reale.

Din partea României şi-au pus semnătura Nicolae Titulescu şi profesorul doctor Ion Cantacuzino. Ratificarea tratatului reîntregirii a fost făcută la 13 august 1920, la Camera Deputaţilor de la Bucureşti şi la 17 august 1920, la Senat. Cu prilejul ratificării Tratatului de la Trianon, de forurile legislative din Marea Britanie, s-au exprimat opinii lucide, potrivit realităţilor istorice. Astfel, secretarul de stat Harmsworth preciza că, de fapt, „Regatul Ungariei s-a descompus într-o largă măsură în părţile sale componente, înainte de începerea lucrărilor Conferinţei de Pace”, că această ţară „nu a fost decât un conglomerat artficial şi forţat de rase neasemănătoare şi în unele cazuri ostile”[20]. Într-un mod asemănător s-au exprimat şi alte personalităţi politice engleze.

Tratatul de Pace de la Trianon recunoştea unirea Transilvaniei, Banatului şi Maramureşului cu vechiul Regat al României. Astfel, articolul 45 prevedea:

„Ungaria renunţă, în ceea ce o priveşte, în favoarea României, la toate drepturile şi titlurile asupra teritoriilor fostei monarhii austro-ungare situate dincolo de fruntariile Ungariei, astfel cum sunt fixate la art. 27, partea a II-a (Fruntariile Ungariei) şi recunoaşte prin prezentul tratat sau prin orice tratate încheiate în acest scop, de a regla afacerile actuale, ca făcând parte din România”[21].

[18] *Ibidem,* p. 1891.
[19] *Ibidem,* p. 1892.
[20] *Istoria românilor. România întregită 1918-1940,* p. 25.
[21] *Istoria românilor,* vol. III, p. 25.

https://biblioteca-digitala.ro

Tratatul de la Trianon confirma un act istoric valid şi drept pentru români, cât şi pentru toate popoarele eliberate din Imperiul Austro-Ungar, valabil şi cinstit pentru întregul popor român, cât şi pentru cel maghiar. A fost un tratat valid, cu toate argumentele, nu un dictat. Cu adevărat „dictat” a fost cel din 1940, de la Viena, când revizioniştii horthyişti, susţinuţi de Hitler şi Mussolini, au sfârtecat Transilvania în două. Dar şi pentru a doua oară, pe plan internaţional, Conferinţa de Pace de la Paris, din 1947, a recunoscut României dreptul asupra Transilvaniei. Este o temeinică dovadă că Trianonul este tratatul veşniciei dreptăţii naţionale româneşti.

https://biblioteca-digitala.ro

RELAȚII ROMÂNO-RUSE ȘI SOVIETO-ROMÂNE ÎNTRE ANII 1914-1924

Ion Al. Popescu

Încerc în acest articol să creionez, succint, câteva aspecte ale complicatelor relații dintre România și marele stat de la Răsărit, care a fost o perioadă destul de lungă de timp vecinul nostru și a influențat istoria țării în diferite perioade de timp. Fac precizarea că specialiștii au reușit în mare parte să releve diferitele aspecte ale impactului acestor relații, dar au mai rămas încă aspecte neclarificate sau afirmații și explicații cu care nu toți sunt de acord. Fiind doar o trecere în revistă a acestor complicate și delicate aspecte, nu îmi propun să dau eu lămuririle necesare, în condițiile în care n-au făcut-o istorici de prestigiu, români și străini, cu acces la arhive ori la lucrări ce pot fi consultate cu greutate.

Chestiunea Basarabiei a reprezentat în secolul a XX-lea și încă mai reprezintă problema centrală a relațiilor dintre cele două state. Litigiul dintre ele a avut ca motiv principal găsirea unui răspuns la întrebarea: cui să aparțină Basarabia?: României, de la care a fost smulsă din Principatul Moldovei prin Pacea de la București din 16/28 mai 1812, cu acordul Imperiul Otoman, învins de ruși în Războiul din 1806-1812, care a acceptat această cedare deși nu avea nici un drept să facă asemenea cesiuni teritoriale, cum s-a exprimat foarte clar și Karl Marx, unul din părinții comunismului: *„Turcia nu putea ceda ce nu-i aparținea, pentru că Poarta otomană n-a fost niciodată suverană asupra țărilor române. Poarta însăși recunoscuse acest lucru, când la Carlovitz, presată de poloni să le cedeze Moldo-Valachia, ea a răspunse că nu are dreptul de a face vreo cesiune teritorială, deoarece capitulațiile nu-i confereau decât un drept de suzeranitate”* (K. Marx, *Însemnări despre români,* p. 106); sau Rusiei, care între 1806-1812 săvârșea a cincea invazie asupra spațiului românesc și care în cei peste 100 de ani de stăpânire a practicat o intensă politică de deznaționalizare a românilor și de deportare a lor în alte spații ale imensului Imperiu Țarist, de colonizare a unor minorități etnice pentru a schimba componența numerică a populației în defavoarea românilor (N. Arnăutu, *12 invazii rusești în România,* p. 46-69; I. Scurtu, coord. *Istoria Basarabiei de la începuturi până în 2003,* passim; A. Boldur, *Istoria Basarabiei,* passim).

După ce au fost aliați în războiul dus împreună contra turcilor, între foștii aliați ruși și români din Războiul din 1877/1878 s-au ivit grave neînțelegeri: fără a ține cont de marile sacrificii făcute de români pentru obținerea victoriei, rușii au petins reluarea cele trei județe basarabene (Bolgrad, Cahul și Ismail) ce fuseseră retrocedate Moldovei prin Tratatul de la Paris din 18/30 martie 1856, fapt ce a dus la protestele românilor, de aceea ministrul de Externe rus, Al. M. Gorceakov, făcea o aluzie la eventuala dezarmare

https://biblioteca-digitala.ro

a Armatei Române, prilejuind Prințului Carol I al României memorabilele cuvinte: *„armata română ar putea fi zdrobită, dar niciodată nu se va lăsa dezarmată”* (N. Iorga, *Histoire des relation*, p. 360-362). Intențiile expansioniste ale Rusei, care dorea să ocupe Constantinopolul și strâmtorile Bosfor și Dardanele, ca și amenințările asupra spațiului român și a independenței țării, au determinat România să evite o posibilă înțelegere dintre Austro-Ungaria și Imperiul Țarist pe seama sa și ia măsuri de securitate împotriva planurilor hegemonice ale Rusei, încheind un Tratat secret de alianță româno-austro-ungar la 18/30 octombrie 1883, la care au aderat Germania și Italia.

Sub domniile țarilor Alexandru III (1881-1894) și Nicolae II (1894-1917), Rusia s-a abținut de la acte ostile față de România. După ce i-a fost înmânat bastonul de feldmareșal al armatei ruse în timpul vizitei în România a Marelui duce Nicolae (26 noiembrie/9 decembrie – 29 noiembrie/12 decembrie 1912) și după vizita oficială a țarului Nicolae II la Constanța (se știe că prințesa Maria, soția lui Ferdinand al României, și țarul rus Nicolae II erau veri primari, țarul fiind nepot prin alianță – apud M. Dennison, *Regina Victoria*, p. 148) la invitația Regelui Carol I, se constată o apropiere între Rusia și România, stârnind suspiciuni la Viena și Berlin, care se temeau de o schimbare a orientării politicii externe a României. Cu această ocazie au loc între 2/15-3/16 iunie 1914 convorbiri între S.D. Sazonov ministrul rus de Externe, și primul ministru român Ionel Brătianu privind atitudinea României într-un eventual conflict între Austro-Ungaria și Rusia. La 18/31 iulie 1914 ministrul plenipotențiar rus la București, Stanislas Poklevski-Koziel, cere premierului român I. Brătianu ca România să participe la război alături de Rusia, în schimbul sprijinirii de către Imperiul Țarist a viitoarei uniri a Transilvaniei cu România. El a dat asigurări că Franța și Marea Britanie vor aproba angajamentele luate de Guvernul rus.

După declanșarea Marelui Război la 15/28 iulie 1914, cu toate cererile exprese ale împăratului german Wilhelm al II-lea și ale celui austro-ungar Franz Joseph I ca și a altor oficiali ai Puterilor Centrale pe lângă Regele Carol I ca România să intre în război de partea Triplei Alianțe, la Consiliul de Coroană de la Sinaia din 21 iulie/3 august 1914 s-a decis adoptarea unei politici de neutralitate armată, hotărâre ce corespundea intereselor noastre naționale, apreciindu-se că Puterile Centrale, atacând Serbia, au încălcat caracterul defensiv al Tratatului din 1883. La 2/15 septembrie 1914 rușii au cucerit orașul Cernăuți, capitala Bucovinei, ocupată la 1775 de austrieci, iar la 15/28 septembrie Storojineț, atingând granița română la Movileni, marcând noua frontieră cu inscripția „Rusia Nouă”. La 21 octombrie austriecii reocupă regiunea iar Bucovina a devenit teatru de luptă, cunoscând ocupații alternative austriece și ruse. Invadată de ruși în 3 rânduri: parțial în septembrie și octombrie 1914; a 2-a oară în noiembrie 1914 integral, până în februarie 1915 și de români, a 3-a oară în iunie 1916, ofensiva lui Brusilov – august 1917, partea de N evacuată de ruși; în martie 1918, după pacea preliminară de la Buftea, a fost evacuată partea de S.

La 18 septembrie/1 octombrie 1914 la Petersburg se încheie Convenția secretă ruso-română între ministrul rus de Externe, S. D. Sazonov, și ministrul român în capitala rusă, C-tin Diamandy (Acordul Sazonov-Diamandy) prin care, în schimbul neutralității, Rusia se angaja să apere și să garanteze integritatea teritorială a României și

https://biblioteca-digitala.ro

recunoașterea drepturilor ei asupra teritoriilor din Austro-Ungaria locuite de români (*Politica externă a Românei*, p. 158). La 20 aprilie/3 mai 1915 încep tratative româno-ruse în vederea intrării României în război de partea Antantei. La Petersburg, ministrul român C. Diamandy remite o notă lui Sazonov, care cuprinde condițiile Guvernului român (garantarea unirii cu România a teritoriilor din Imperiul Austro-Ungar locuite de români). La început guvernul rus n-a fost de acord cu toate cererile guvernului român, mai ales în ce privește frontiera din Bucovina (Memoriul lui Sazonov din 1/14 mai 1915). Au urmat lungi negocieri pentru armonizarea vederilor ruso-române. Un prim semnal că rușii nu tratau sincer cu noi apare la 15/28 mai 1915, când guvernul francez atenționează pe cel român că prin acordul din 18 septembrie/1 octombrie 1914 *„nu s-a promis nimic Românei în schimbul neutralității ei, fapt ce a determinat Guvernul român să protesteze față de interpretarea pe care Franța o dă amintitei Convenții ruso-române”*. La 23 iunie/6 iulie 1915 la Calais se ajunge a un acord între Théophile Delcassé, ministrul de Externe francez, și premierul britanic Henry H. Asquith, privind satisfacerea cererilor Guvernului român în vederea intrării României în război de partea Antantei. La 7/20 iulie, în contextul evoluției nefavorabile a situației de pe câmpurile de luptă din Europa, pe Frontul de Vest dar și pe cel de Est, Antanta acceptă pretențiile guvernului nostru în privința teritoriilor românești stăpânite de Austro-Ungaria, fac un demers la București și cer României să intre în război. La 20 iulie/2 august 1915 guvernul rus trimite celui român un anteproiect de convenție în vederea intrării Românei în război de partea Antantei. Sunt acceptate pretențiile privind recunoașterea dreptului României asupra Transilvaniei (inclusiv Crișana și Maramureșul), Banatului și Bucovinei, aflate în componența Imperiului Austro-Ungar, și ca atare a eliberării lor de sub stăpânirea străină și a unirii lor cu România, dar cu condițiile: până la începerea campaniei armatei sale, România să se angajeze că nu va permite tranzitul de echipament militar german, destinat Turciei, și să dea posibilitatea Rusiei de a veghea la fața locului asupra respectivei obligații; să fie trimis un delegat al Guvernului român la Marele Cartier General rus pentru elaborarea unei convenții militare în care să se specifice data și condițiile intervenției României împotriva Austro-Ungariei. La 3/16 februarie 1916 generalul Joffre adresa un mesaj generalului Alexeev în care sublinia că *„nu există preț pe care noi să nu trebuiască să nu-l plătim pentru concursul României”* (C. Nuțu, *România în anii netralității*, p. 248).

La 3/16 februarie 1916 sosește la București noul atașat militar al Rusiei, col. A. Tatarinov, cu misiunea de a negocia încheierea unei convenții militare între România și Antanta. Tratativele s-au prelungit din cauza vederilor diferite cu privire la planul viitoarelor operațiuni militare: Cartierul General rus cerea ca trupele române să întreprindă operațiile la Dunăre; Guvernul român dorea ca Armata noastră să treacă Munții Carpați și să elibereze Transilvania iar trupe ruse să ne sprijine în apărarea frontierei sudice a țării contra unei ofensive bulgaro-turco-germane. Cum Franța avea de făcut față în această perioadă presiunii germane la Verdun, președintele francez Raymond Poincaré cere țarului Nicolae II, la 16 februarie/1 martie 1916, să accepte punctul de vedere al Guvernului român pentru a se ajunge la grăbirea intrării României în război (M. Mușat, I. Ardeleanu, *De la statul geto-dac*, p. 480-481). Prin această scrisoare era repusă România

https://biblioteca-digitala.ro

în situația reală de putere militară solicitată să coopereze alături de Antanta, așa cum deja ceruse marele duce rus Nicolae, fratele țarului, în martie 1915, iar nu în poziția de solicitantă, cum o dorea generalul M.V. Alexeev la 27 ianuarie 1916. Tot el nu voia să ia în calcul considerațiile României, care a respins sugestia Aliaților de a ataca la Sud de Dunăre și într-o telegramă către mareșalul francez Joffre scria: *„Trebuie să facem pe români să înțeleagă că ajutorul României nu e o nevoie absolută pentru Puterile Aliate. România poate conta pentru viitor pe o compensație ce va corespunde exact eforturilor ce va fi făcut și acțiunilor sale militare”* (M. Paléologue, *La Russie des tzars*, vol. II, Paris, 1921, p. 256). De altfel, pentru generalul Alekseev chestiunea participării României la război era apreciată ca o problemă exclusiv miliară: prelungirea spre sud a Frontului Oriental. Sesizând corect ezitările Rusiei și poziția ei de expectativă față de România, atașatul militar belgian la Paris, I. Lambert, raporta la Bruxelles șefului său ministrul de Război: *„Rusia refuză implicit de a-i da României Bucovina pentru că este deja cucerită. Se pare că dorința Rusiei este de a ațâța România contra Bulgarei și că are intenția să o momească cu un debușeu la Marea Egee. Nici nu era vorba de negocierile din mai-iunie 1915 pentru că în acea perioadă Bulgaria nu se declarase încă împotriva alianței”* (Mușat-Ardeleanu, *De la statul geto-dac*, 487).

Cum între 22 mai/4 iunie – 31 iulie/13 august se desfășoară cu succes ofensiva Armatei Ruse pe Frontul de Est, de la Pripet la hotarele României, numită de specialiști „ofensiva Brusilov”, Puterile Antantei măresc presiunea asupra României pentru a intra în război contra Puterilor Centrale. Astfel, la 2/15 iunie 1916 premierul Francez Aristide Briand cerea lui Alexandru Emanuel Lahovary, ministrul României la Paris, să comunice guvernului său că a venit timpul *„să reflecteze asupra evenimentelor actuale și să înțeleagă că interesul României este să nu lase să treacă ocazia care se prezintă pentru ea de a interveni cu eficacitate alături de Aliați” (Politica externă a României*, p. 160). Destul de repede, la 11/24 iunie Ionel Brătianu răspunde declarației lui Briand și cere Guvernului francez să intervină la Petersburg, ca Guvernul rus să faciliteze și să urgenteze transportul de muniții către România, și la Londra pentru a fi hotărât începerea ofensivei trupelor Aliate pe Frontul de la Salonic contra Bulgariei. Din cauza puternicei presiunii germane (Z. Zamfir, J. Banciu, *Primul Război Mondial*, passim), Guvernul și Marele Stat Major franceze în perioada 14/27 iunie – 25 iunie/8 iulie fac demersuri insistente la Petersburg pentru a se realiza tot ce este posibil în vederea antrenării României în război de partea Antantei. La 19 iunie/1 iulie generalul Alekseev telegrafia colonelului Tatarinov: *„Situația impune românilor să se unească cu noi, acum ori niciodată”*. Ca urmare, la 20 iunie/3 iulie colonelul A. Tatarinov, atașatul militar rus, remite premierului Ionel Brătianu o notă prin care se cere, pe un ton ultimativ, intrarea României în război de partea Aliaților. După ce înșira condițiile favorabile unei intervenții militare, se sublinia în încheiere: *„Intrarea în linie a României în acest moment va avea o valoare proporțională în dezvoltarea generală a eforturilor Puterilor Aliate, ceea ce nu se va putea spune în cazul în care decizia ei va fi amânată pentru o dată nedeterminată. Circumstanțele impun României să se alăture acum ori niciodată!” (Politica externă a Românei*, p. 160). În același sens trebuie văzută și intervenția țarului Nicolae II, care telegrafia Regelui român Ferdinand: *„Intervenția armată a României*

https://biblioteca-digitala.ro

este pentru moment foarte propice; mai târziu ea va înceta să intereseze Rusia” (M. Mușat, Ardeleanu, *De la statul geto-dac*, p. 488). Stephen Pichon, atașatul militar francez, susține nota rusă, deoarece primise din partea lui Joffre, comandantul-șef al Armatei Franceze, ordinul: *„Situația comandă armatei române să intervină acum ori niciodată”* (Mușat-Ardeleanu, *De la statul geto-dac*, p. 487). În fața acestor adevărate ultimatum-uri, Ionel Brătianu cere un răgaz de câteva zile pentru a da un răspuns după ce se va consulta cu factorii de răspundere români. Și Camille Jean Blondel, ministrul plenipotențiar al Franței, intervine la 21 iunie/4 iulie și arată Guvernului român că toate condițiile cerute puterilor Antantei pentru ca România să intre în război sunt realizate, astfel încât nu se mai justifică o nouă amânare. Lucrurile se precipită și la 4/17 iulie Guvernul rus remite la București proiectul Convenției Politice ce urma să fie încheiată cu Statul Român. În primul rând se stipula ca România să declare război tuturor Puterilor ce luptau împotriva Antantei. După ce enumera punctual, pe articole, obligațiile părților, inclusiv încheierea unei convenții militare, proiectul conținea și un avertisment: *„dacă România nu crede că se poate angaja de a intra în război până la data de 25 iulie/7 august a.c., puterile nu se vor mai considera legate de propunerile făcute României, expuse în proiectul de mai sus”* (*Ibidem*). După ce a fost atent analizat de factorii politici români, la 14/27 iulie premierul Brătianu răspunde printr-un memorandum la proiectul rus, insistând pe 4 modificări: România va declara război doar Austro-Ungariei; nu se va încheia pacea până ce statul român nu va obține frontierele convenite cu Aliații în 1915. Se cere și introducerea a două articole noi: cele patru Puteri Aliate, Franța, Marea Britanie, Italia și Rusia garantează integritatea teritorială a statului român în toată întinderea frontierelor sale actuale; România se va bucura de aceleași drepturi ca și Aliații la negocieri și la semnarea păcii, a despăgubirilor de război etc. După acceptarea acestor condiții, România se angaja să intre în război contra Austro-Ungariei la 14/27 august. Cum ministrul rus Poklevsky-Koziell anunțase că propunerile românești din 4/17 iulie nu sunt acceptate de Guvernul rus, ce susținea prima formă a proiectului, Brătianu îl informează pe noul ministru al Franței la București, Charles de Beaupoil de Saint-Aulaire (Contele de Saint-Aulaire, *Însemnările unui diplomat de altădată*). Dar autorități franceze de rang înalt (ambasadorul Maurice Paléologue și președintele Poincaré), interesate în a slăbi presiunea germană la Verdun, fac noi demersuri pe lângă țar și membri ai Guvernului rus, care în final acceptă versiunea românească a proiectului de convenție. Dar știm acum că Frața și Rusia nu erau sincere față de Româna: la 29 iulie/11 august 1916 se încheia un Acord secret ruso-francez prin care cele două state, în spatele Românei, se angajau să se înțeleagă la viitoarele negocieri de pace: statul român nu va fi admis cu titlu egal cu al principalelor puteri ale Antantei (la conferință România a intrat în rândul statelor cu „interese limitate”) iar prin alte măsuri se anulau unele angajamente ce vor fi luate de Aliați față de noi. Mai mult, pentru a nu influența negativ negocierile României cu Antanta, abia în 18 noiembrie/1 decembrie 1916 ambasadorul rus Poklevski-Koziell îi face cunoscut ministrului de Externe român, Emil Porumbaru, acordul secret intervenit între puterile Antantei la 27 februarie/12 martie și 28 martie/10 aprilie 1915 conform căruia Bosforul și Dardanelele urmau să revină Rusiei după câștigarea războiului.

https://biblioteca-digitala.ro

După atâtea tergiversări, la 4/14 august 1916 la București, în cel mai deplin secret, s-a încheiat Tratatul de Alianță cu cele patru principale puteri ale Antantei, când s-au semnat o Convenție politică și una militară ce prevedeau, între altele, intrarea României în război numai împotriva Austro-Ungariei, țară ce stăpânea vechi teritorii românești populate majoritar de români. La 14/27 august România a declarat război doar Austro-Ungariei pentru a-și asigura *„înfăptuirea unității sale naționale”*, dar a rămas pe poziția de a nu declara război și aliatelor imperiului dualist, adică Germaniei, Bulgariei și Turciei. Specialiștii români și mulți străini sunt de acord că printre motivele înfrângerii Armatei Române în 1916 trebuie așezată și nerespectarea de către Aliați a angajamentelor asumate față de noi. Astăzi știm că intrarea României în război s-a făcut într-un moment neprielnic Armatei Române și defavorabil marilor Puteri Aliate, care își epuizaseră rezervele în bătăliile de la Verdun, de pe Somme și din Galiția și care voiau cu orice preț reducerea presiunilor dușmanilor pe fronturile lor: până la sfârșitul anului 1916 inamicii au adus pe Frontul românesc 24 divizii de infanterie, 6 brigăzi de vânători de munte, 11 divizii și o brigadă de cavalerie, dintre care 10 divizii de pe frontul de Est, 4 divizii de pe Frontul de Vest și o divizie de la Salonic (M.N. Popa, *Primul Război Mondial*, p. 173). Politica duplicitară a Antantei față de România s-a văzut nu doar în neîndeplinirea angajamentelor militare asumate ci și în intenția de a nu-i mai recunoaște dobândirea teritoriilor promise și, fapt mai grav, de a se înțelege cu inamicii (de fapt era o practică mai veche a marilor puteri față de micii aliați temporari) pe seama împărțirii teritoriului țării, așa cum procedaseră în mai multe rânduri de-a lungul istoriei, cedând temporar sau definitiv bucăți din pământurile românești. Diplomatul rus Polivanov remarca atunci: *„Eșecul României nu e de natură a displăcea Rusei, căci România era în măsură să ne taie calea spre Constantinopol, cu atât mai mult cu cît ar fi devenit mai puternică... În viitor acest stat cu greu ar fi nutrit sentimente prietenești față de Rusia și ar fi avut ca ambiție să-și realizeze visele sale naționale* în Basarabia și în Balcani*”* (Ch. Stiénon, *Le mystère roumain*, p. 221-222). Sacrificarea României era de mult prevăzută în planurile egoiste ale celor mari și nu mai era un secret pentru nimeni, așa că Lenin scria în ianuarie 1917: *„despre planul de împărțire* a României *între Rusia și ’Qvadrupla Alianță’ (adică aliații Germaniei, Austro-Ungariei și Bulgariei...) se vorbește pe față în presa imperialistă germană”* (Lenin, *Opere complete*, vol. 50, p. 342). În lucrarea sa, Ch. Stiénon amintește despre faptul că Boris Stürmer, ministrul de Externe al Rusiei, *„ar fi încheiat o înțelegere cu (împăratul Germaniei) Wilhelm al II-lea pentru o împărțire a României. Valachia imperialilor (germani) și Moldova țarului, ceea ce explică* – subliniază autorul francez – *de ce inamicul s-a oprit în fața Siretului...”*; și adaugă: *„d. Stürmer a făcut să se repună planul său de pace separată asupra împărțirii României, împărțire convenită cu d. Jagow, începând din primăvara anului 1916. Și după deputatul român (Basilescu) iată o dovadă: trecând Siretul, baronul von dem Busche, ministrul Germaniei la București, a spus secretarului american d. Andrews care-l însoțea până la Iași: Iată Siretul, frontieră a Rusiei”* (Ch. Stiénon, *op. cit.*, p. 98). Aceste idei sunt prezente și mai târziu în diverse variante ale planurilor de pace prezentate de diplomația vieneză la tatonările de pace cu puterile Antantei. Într-un memoriu din mai 1917 avansat de O. Czernin, ministru de Externe al

https://biblioteca-digitala.ro

Austro-Ungariei, către împăratul Carol de Habsburg se propunea împărțirea României între Austro-Ungaria (care ar fi primit Oltenia, Muntenia și Moldova până la Siret), Rusia (Moldova de la Est de Siret) și Bulgaria (Dobrogea de Sud/Cadrilaterul); restul Dobrogei și gurile Dunării ar fi format un stat, după *„modelul Monaco”*, dar sub influența Austro-Ungariei. Teritoriile românești vizate de Austro-Ungaria urmau să fie încoporate la Austria (C. Kirițescu, *Istoria războiului,* vol. II, p. 30-33).

Așa s-a ajuns la situația că 3/4 din teritoriul țării (Dobrogea, Oltenia, Muntenia) a fost ocupat de dușmani, inclusiv capitala București, iar Armata, membrii Guvernului, ai Parlamentului, familia regală și mulți locuitori s-au refugiat în Moldova, orașul Iași devenind capitala temporară a teritoriului român rămas neocupat de inamici. Din dorința de a nu cădea în mâinile dușmanilor, s-au luat măsuri și pentru a pune la adăpost unele valori ale statului și ale particularilor. La 14/27 decembrie 1916 la Iași s-a semnat un Protocol între împuterniciți ai Guvernelor român și rus privind transportarea la Moscova a tezaurului Băncii Naționale a României, a cărui valoare în aur efectiv era de 314.580.456,84 lei aur; se adăuga valoarea bijuteriilor regale de 7.000.000 lei aur. Fără a ține cont de evenimentele revoluționare care bulversaseră Rusia după abdicarea țarului, la 27 iulie/9 august 1917 la Iași s-a încheiat un nou protocol între împuterniciți ai Guvernelor rus și român și ai Casei de Economii și Consemnațiuni din România privind depozitarea la Moscova a altor valori românești, reprezentând 7,5 miliarde lei, din care 574.523,57 lei era stocul în aur al B.N.R. (Voicu M., *Tezaurul*). Ciudat este faptul că al doilea și al treilea transport, cuprinzând 2 garnituri de tren încărcate cu titluri, efecte și alte valori ale BNR, arhive, tablouri, piesele Muzeului de Antichități din București, aurăria și argintăria unor biserici și schituri etc. s-a efectuat după declanșarea evenimentelor revoluționare din martie 1917 din Rusia. Valoarea totală a tezaurului român depus la Kremlin, din care doar o mică parte a revenit în România în 1935 și 1956, se ridică la 9.416.417.173,93 lei aur.

Colaborarea militară româno-rusă în Dobrogea n-a funcționat. Trupele ruse promise ca ajutor nu au ajuns la timp ori s-au retras la primele focuri trase de inamicii bulgari-germani-turci, de aceea această neimplicare a dus la rușinoasa înfrângere a românilor la Turtucaia (azi Tutrakan) în Cadrilater (19 august/1 septembrie – 24 august/6 septembrie 1916), care ne-a costat mii de morți și răniți (160 de ofițeri și 6.000 de soldați) iar 480 ofițeri și 28.000 de soldați au căzut prizonieri. Cum cooperarea româno-rusă nu merge cum ne doream, trupele româno-ruse se retrag după ce au pierdut bătălia de la Bazargic (23 august/5 septembrie – 25 august/7 septembrie 1916), iar orașul este ocupat de trupe germane-bulgare-turce. Militarii români evacuează Silistra, amenințată după pierderea *„capului de pod de la Turtucaia”*. Între 3/16 septembrie – 8/21 septembrie 1916 are loc bătălia de la Rasova – Cobadin – Topraisar – Tuzla în care puternica ofensivă a inamicilor comandați de feldmareșalul August von Mackensen este respinsă cu pierderi grele de trupele ruso-române conduse de generalul rus Andrei Medardovici Zaioncikovski. În urma puternicei ofensive germano-bulgare în Dobrogea (6/19 octombrie – 8/21 octombrie) frontul româno-rus este străpuns, orașul-port Constanța este evacuat iar forțele româno-ruse din zonă încep retragerea. După cum se știe, în campania din 1916 Armata Română a pierdut cca 250.000 de oameni, din care

https://biblioteca-digitala.ro

peste 100.000 de morți sau dispăruți, cca. 50.000 de răniți, iar restul prizonieri sau rămași în teritoriul ocupat, la care se adaugă pierderea unei importante cantități de material de război, între care 250 de mitraliere și 450 de tunuri. În contextul stabilizării frontului peste iarnă, la Iași și Petrograd s-au purtat discuții pentru eventuala retragere peste Prut a demnitarilor români (o parte, inclusiv parlamentarii, chiar au ajuns la Odessa și Cherson), a arhivelor și a populației civile, precum și a zeci de mii de răniți. Până la sfârșitul lunii ianuarie 1917 au fost trimise în Rusia Tezaurul României, bujuteriile Reginei, numeroase opere de artă și alte valori, mare parte dintre ele nemaifiind recuperate până azi (Procopiu Gr., *Parlamentul*). În urma schimbării regimului politic din Rusia, premierul I. Brătianu însoțit de generalul C-tin Prezan poartă convorbiri la Petrograd referitoare la continuarea colaborării militare între cele două state. La 10/23 august 1917 premierul Brătianu are la Iași întrevederi cu reprezentanții diplomatici ai Antantei și-și manifestă neîncrederea față de posibilitățile Rusiei de a ajuta România. El cere Aliaților să intervină energic la Petrograd în vederea luării de măsuri pentru consolidarea frontului româno-rus din Moldova. La 17/30 august este întreprins un alt demers similar. După semnarea armistițiului ruso-german la Brest-Litowsk la 22 noiembrie/5 decembrie 1917, Guvernul român este nevoit să semneze cu Puterile Centrale armistițiul de la Focșani la 26 noiembrie/9 decembrie 1917 (*Mareșali ai României,* p. 215).

După semnarea armistițiului, Armata Romă e nevită să acopere cu 13 divizii de Infanterie și 4 de Cavalerie toată linia frontului, din Bucovina până în Sud. În situația tulbure care se crease, raporturile dintre generalul Șcerbacev și regimul bolșevic de la Petrograd se răsfrâng negativ şi asupra suveranității României. Puterea sovietică nu recunoștea autoritatea lui Șcerbacev asupra trupelor ruse din Moldova, dar el conlucra cu ce 4 miniștri ai Antantei la Iași și urmărea ca prin ajutorul și intermediul lor să intre în legătură cu Alexeev și Kaledin, generali contrarevoluționari care operau în Sudul Rusiei contra bolșevicilor. Franța și Marea Britanie recunoscuseră autoritatea amiralului Kolceak, cel care va reprezenta Rusia la Conferința de Pace de la Paris. Teritoriul românesc devine teatrul unor confruntări sângeroase și violente între unitățile militare ruse care mai recunoșteau încă autoritatea generalului Șcerbacev și cele care se bolșevizaseră și ascultau de directivele puterii sovietice venite de la Petrograd și de la agenții bolșevici trimiși în Moldova de Lenin și tovarășii săi. La Iași au venit 80 de agenți bolșevici, în frunte cu Simion Roșal, un comunist fanatic, fost comandant al fortăreței Kronstadt, Aksenov și Kornev, care și-au stabilit sediul la Socola lângă Iași. Confruntarea dintre cele două tabere ruse se îndrepta spre un adevărat război, cu consecințe grave asupra României. Reprezentanții Antantei cereau Guvernului român să-l sprijine pe Șcerbacev, care dorea continuarea războiului. În plus, respectând cerințele guvernelor Aliate, diplomații respingeau intenția Guvernului român de a încheia un armistițiu cu Puterile Centrale și de a demobiliza armata. De la Chișinău au venit, în decembrie 1917 și ianuarie 1918, 3 delegații ale Sfatului Țării ca să ceară ajutor militar pentru a pune capăt jafurilor și asasinatelor comise de militarii ruși care părăseau frontul din Moldova și se îndreptau spre casă pe diferite căi.

https://biblioteca-digitala.ro

În noaptea de 8/21-9/22 decembrie 1917, Guvernul României decide curățarea teritoriului Moldovei de trupele ruse bolșevizate, care săvârșeau jafuri și asasinate. România n-a participat cu armata pe teritoriul Rusiei de partea alb-gadiștilor sau a forțelor intervenționiste. Ionel Brătianu îi spunea generalului Șcerbacev, în prezența miniștrilor aliați prezenți la Iași: *„Nu pot mobiliza nici un singur soldat român pentru a vă apăra contra propriilor dvs. trupe fără a mă vedea amestecat în luptele interne din Rusia și fără a provoca un conflict cu noii conducători”* (Comte de Saint-Aulaire, *Confession*, Paris, 1953, p. 428). Divizia a 16-a Infanterie comandată de generalul Șt. Ștefănescu, cu garnizoana la Iași, a dezarmat grupurile de la Socola, circa 3.000 de soldați bolșevizați pe care i-au urcat în vagoane și i-au expediat peste Prut. Acțiunea din Iași a fost repetată și în alte localități din Moldova. În acord cu Înaltul Comandament rus (Șcerbacev), Marele Cartier General Român a luat măsuri ferme pentru asigurarea ordinii, împărțind teritoriul Moldovei în 8 zone, fiecare dată în respnsabilitatea unei divizii, cu misiunea de a supraveghea retragerea militarilor ruși, protejarea populației, a bunurilor particulare și publice. Majoritatea trupelor ruse s-au retras în liniște dar au fost și incidente, ca la Botoșani și Roman, soldate cu victime din ambele părți. Se poate spune că din acest moment alianța româno-rusă s-a destrămat. Bolșevicii de la Petrograd au reacționat violent față de măsurile luate de Guvernul Român, Lenin și Troțki cerând pe un ton dur explicații autorităților române, avertizând că *„pe teritoriul Revoluției Ruse nu vom tolera nici un fel de represalii nu numai împotriva rușilor, ci și împotriva revoluțonarilor și socialiștilor români”* (*Relațiile româno-sovietice*, vol. I, p. 7 – nota lui Troțki din 16/29 decembrie 1917 către C-tin Diamandy). La 31 decembrie 1917/13 ianuarie 1918, ca riposată la măsurile Guvernului român, Guvernul bolșevic de la Petrograd trimite României o notă ultimativă, echivalentă cu o declarație de război, în ideea folosirii trupelor ruse anarhizate pentru proclamarea României ca republică și includerea ei în componența Republicii Federative Ruse. Încălcând cele mai elementare principii de drept internațional, din ordinul lui Lenin (*Opere complete*, vol. 50, p. 25) și la sugestia generalului german Max Hoffman, negociatorul principal la tratativele de la Brest-Litowsk (P. Otu, *România în Primul Război Mondial*, p. 287), ministrul român la Petrograd, C. Diamandy, și personalul Legației române sunt arestați şi închiși în fortăreața Petropavlovsk. Protestul șefilor misiunilor diplomatice din Petrograd, în frunte cu ambasadorul SUA din Rusia (Davis-Rowland Francis), la 1/14 ianuarie 1918, determină eliberarea ministrului român la 2/15 ianuarie, obligat să părăsească Rusia Sovietică. Trupe rusești care nu mai recunosc nici o autoritate pradă mai multe localități din Moldova, în retragerea lor spre casă. Au loc lupte între români și ruși: Galați, 20-21, Pașcani, 25 ianuarie, Spătărești, 27 ianuarie, Mihăileni, 28 ianuarie – militarii români dezarmând și alungând peste Prut resturile armatelor ruse dezorganizate (C. Kirițescu, *op. cit.*, vol. 2, p. 207-213). Deoarece, la chemarea unor membri ai Sfatului Țării de la Chișinău, Guvernul român a hotărât trimiterea în Basarabia a Diviziilor 11 şi 13 Infanterie și a Diviziilor 1 şi 2 Cavalerie conduse de generalul Ernest Broșteanu, Consiliul Comisarilor Poporului din Petrograd, după un ultimatum dat la 3/16 ianuarie, a hotărât ruperea relațiilor diplomatice cu România la 13/26 ianuarie 1918, expulzarea reprezentanților Guvernului român și sechestrarea tezaurului: *„fondul român de aur*

https://biblioteca-digitala.ro

care se găsește la Moscova este declarat intangibil pentru oligarhia română. Guvernul sovietic își asumă răspunderea de a conserva acest fond și de a-l remite în mâinile poporului român” (*Relațiile româno-sovietice,* vol. I, doc. nr. 9, p. 15-17). După ce trupele române au intrat în Chișinău la 13/26 ianuarie seara, forțele bolșevice s-au retras spre Nistru apoi au trecut dincolo de fluviu. Declarația de război a Guvernului bolșevic a reprezentat oficial sfârșitul alianței româno-ruse din timpul Primului Război Mondial.

În ianuarie 1918, prin decizia Guvernului bolșevic de la Petrograd, la Odessa a fost creat *„Colegiul Suprem Autonom pentru Afacerile Ruso-Române”*, alcătuit din reprezentanții organelor sovietice locale, având ca președinte pe un delegat (numit comisar) al Sovietului Comisarilor Poporului din RSF Rusă. Respectivul organ era mandatat să se ocupe de toate problemele ce priveau relațiile cu România. La 23 ianuarie/5 februarie 1918, RUMCEROD (Comitetul Executiv Reunit al Sovietelor de deputați și soldaților, matrozilor, muncitorilor și țăranilor frontului român, flotei Mării Negre și circumscripției militare Odessa – organ politic ce a funcționat în sudul Ucrainei între mai 1917 – mai 1918, propune crearea unei comisii tripartite ruso-româno-aliate care să examineze situația creată în raporturile româno-ruse. La 26 ianuarie/8 februarie Guvernul român acceptă propunerea RUMCEROD-ului din 23 ianuarie/5 februarie. La 27 ianuarie/8 februarie este semnat Tratatul de Pace între Ucraina și Puterile Centrale la Brest-Litowsk. Printre altele se stipula cedarea Bucovinei către Ucraina. Evenimentul a fost elementul hotărâtor al declanșării presiunilor ultimative ale ucrainenilor la adresa României, iar autoritățile de la Kiev, fie naționaliste, fie bolșevice, emit pretenții teritoriale la adresa Basarabiei (L. Rotari, *Mișcarea subversivă*, p. 54-62). Tratatul a devenit inoperant ca urmare a căderii orașelor Harkov și Kiev în mâinile bolșevicilor. La 11/24 februarie RUMCEROD-ul cere Guvernului român, condus de generalul Al. Averescu din 29 ianuarie/11 februarie, să dea o declarație de *„evacuare progresivă”* a teritoriului dintre Prut și Nistru, să reducă numărul trupelor din acest teritoriu la strictul necesar pazei depozitelor armatei române, neamestec în treburile interne, România *„să nu întreprindă ostilități militare sau de alt fel și să nu susțină ostilități întreprinse de alții contra Federației Sovietelor Ruse”*, crearea unei comisii ruso-româno-aliate care să soluționeze toate litigiile româno-ruse (*Relațiile româno-sovietice*, vol. I, doc. nr. 12, p. 21). În aceeași zi Guvernul Român răspunde afirmativ acestor propuneri, exceptând punctul privind retragerea trupelor din Basarabia și cere, la rândul său, schimbarea imediată a tuturor prizonierilor (începând cu eliberarea misiunii militare a generalului C-tin Coandă și a parlamentarilor români din Odessa, reținuți ca ostatici). Sovietul frontului rusesc din România, Marea Neagră și Odessa (Rumcerod), condus de Cr. Rakovski, împreună cu Înalta Comisiune pentru combaterea contrarevoluției române și ucrainene erau două organisme create de guvernul bolșevic cu scopul de a împiedica mișcările naționale din Basarabia și Ucraina și de a institui un regim comunist în această zonă. Rumcerod-ul nu putea accepta intrarea trupelor rmâne în Basarabia iar măsurile aspre și jignitoare împotriva cetățenilor români care se retrăseseră la Odessa aveau menirea să determine Guvernul român de la Iași să-și retragă trupele, pentru ca după plecarea lor sovietele să poată acționa pentru orientarea politică a basarabenilor spre un regim bolșevic (*Mareșali ai României,* p. 223).

https://biblioteca-digitala.ro

La 3/16 februarie 1918 consulul român Grecianu de la Odessa și personalul auxiliar au fost arestați din ordinul lui Cr. Rakovski, ocazie cu care s-au comis numeroase abuzuri asupra cetățenilor români aflați aici (Gr. Procopiu, *Parlamentul,* passim). La 11/24 februarie, prin lt.-col. J.W. Boyle, Rumcerod-ul transmitea propunerile pentru încetarea conflictului: guvernul român să emită o declarație formală privind retragerea progresivă a *„armatelor de ocupație românești din Basarabia”*, instituirea unei comisii mixte formată din reprezentanții Rusiei Sovietice, României, Franței, Angliei și Statelor Unite (interesant că lipsea cel italian!!) care trebuia să rezolve toate litigiile dintre ruși și români. Printre altele, se menționa și faptul că armata română se poate retrage în Rusia, unde putea găsi refugiu și aprovizionare în situația în care era forțată de inamici să recurgă la acest gest. Pe document, primul ministru Al. Averescu a pus rezoluția: *„Se admit toate condițiunile, exceptând prima. Se va cere, însă, chiar înante de începerea negociațiunilor, să se pună în libertate supușii români din Odessa”* (P. Otu, *Mareșalul Al. Averescu,* p. 217). Pe baza rezoluției lui Averescu, Guvernul român a elaborat un răspuns semnat tot de premier, în care se detalia acordul pentru îndeplinirea cerințelor părții ruse, cu excepția primului punct, adică acela care se referea la evacuareea Basarabiei. Se accepta schimbul de prizonieri iar generalul C-tin Coandă, șeful Misiunii Militare Române din Rusia și colaboratorii săi, care se stabiliseră la Kiev și fuseseră arestați de bolșevici, vor fi eliberați la intrarea trupelor germane în Kiev; ei trebuiau eliberați ca și românii arestați la Odessa (Popa-Ceràceanu-Manea, *Misiunea generalului Coandă la Kiev*, p. 306-309). Rumcerod-ul a aceptat condițiile părții române și la 20 februarie/5 martie se ajunge la semnarea înțelegerii româno-ruse privind încetarea operațiunilor militare pe Nistru. RUMCEROD-ul declară că (el) *„consideră aplanat conflictul armat între Rusia și România”* pe baza propunerilor din 11/24 februarie și a completărilor introduse de Guvernul român. Nota este semnată de dr. Cristian Rakovski, M. Brașevan, Judovsky, A. Voronsky, Muraviev și col. S.N. Boyle (*Relațiile româno-sovietice,* vol. I, doc. nr. 13, p. 22-23). La 23 februarie/8 martie Guvernul român acceptă declarația RUMCEROD-ului din 20 februarie/5 martie și *„consideră conflictul închis începând din această zi”.* Răspunsul nu a ajuns în posesia RUMCEROD-ului deoarece delegatul român, aviatorul trimis la Odessa, nu a mai găsit în oraș membrii acestui organ al puterii sovietice, nevoit să se retragă din cauza înaintării forțelor germane și alb-gardiste. Ulterior, Rusia continuă provocările militare, unele camuflate ca răscoale: Hotin (23-31 ianuarie), Tighina (27-28 mai 1919), Tatar Bunar (9 septembrie 1924). În răspunsul Guvernlui român, datat 23 februarie/8 martie 1918 se arăta: *„Guvernul român ia act de declarațiunea colectivă a Colegiului Superior Autonom al Rumcerodului, a Consiliului Comisarilor Poporului din provincia Odessei, a Comiettului Executiv al Sovietelor, precum și a comandantului suprem al armatelor revoluționare ruse ale frontului Sud-Vest din 5 martie (20 februarie) 1918, semnată de... și consideră, cu începere din ziua de azi, conflictul închis”* (Arh. M.A.E., fond 71/1920-1944. URSS, vol. 133, f. 331; vezi și *Relațiile româno-sovietice,* vol. I, p. 25, n. 1).

Mulți specialiști consideră că așa-numitul Acord „Averescu-Ralovski”, îndelung dezbătut în istoriografia română și străină, a fost o decizie controversată (E. Bold, R.O. Locovei, *Relații româno-sovietice,* p. 65-67; Al. Boldur, *Basarabia*, p. 70-72; Al. Boldur, *Imperialismul sovietic și România*, p. 108-112; *Ideologie și structuri comuniste*

https://biblioteca-digitala.ro

în România, vol. 1, doc. nr. 94, p. 455-463; A.-M. Mironov, *Vremea încercărilor,* p. 41-46; Fr. Nanu, *Politica externă a României,* p. 108-109; I.M. Oprea, *România și Imperiul Rus,* p. 235-244; O. Otu, *Mareșalul Al. Averescu,* p. 212-225; L. Rotari, *Mișcarea subversivă din Basarabia,* p. 53-54). Sovieticii au considerat acordul ca o recunoaștere clară a apartenențe Basarabiei la Uniunea Sovietică și un angajament al autorităților României de a evacua acest teritoriu. În ceea ce privește partea română, explicația și motivația sunt mai complexe și s-au emis mai multe ipoteze referitoare la cauzele care l-au determinat pe premierul român să accepte tratative cu bolșevicii. S-a spus că Averescu era preocupat în primul rând de salvarea miilor de români refugiați în Sudul Rusiei între care se găseau și părinții lui C-tin Argetoianu, ministru de Justiție, precum și membrii misiunii generalului Coandă la Kiev, arestați de bolșevici. La fel de importantă era și soarta depozitelor românești aflate în Basarabia dar și în Sudul teritoriului rus. Se știe că după arestările făcute printre români la Odessa, închiderea consulatului român și expulzarea personalului său, sechestrarea unor bunuri publice românești adăpostite aici, Rumcerod-ul rechiziționase tot parcul de automobile, avioane, depozitele de muniții și de arme de la Karlovka și Selestina și se oprise și expedierea celor 18 vagoane cu arme și muniții aflate în drum spre România (M. Mușat, I. Ardeleanu, *De la statul gto-dac*, p. 529). De aici necesitatea de înțelegere cu structurile bolșevice din zonă care ar fi contribuit la rezolvarea problemelor.

Trebuie ținut cont și de faptul că în situația complexă de atunci, România nu-și permitea și nici nu dorea să se confrunte cu doi inamici – Puterile Centrale în față și organizațiile bolșevice în spate. Cum tot atunci Guvernul român era presat de inamici să încheie pacea (tratatul preliminar fusese semnat la Buftea la 20 februarie/5 martie 1918), era de dorit o neutralizare a spatelui frontului, care ne-ar fi întărit poziția la tratativele în curs. O altă motivație avansată era legată de concepția generalului Averescu despre situația și viitorul Basarabiei, provincia sa natală – se născuse la 9/21 martie 1859 în satul Babele de lângă Ismail, orașul reședință al județului omonim care fusese retrocedat României prin Tratatul de Pace de la Paris din 18/30 martie 1856 împreună cu alte două județe, Bolgrad și Cahul. Averescu nu era de acord cu soluția propusă de germani și austrieci – Basarabia în schimbul Dobrogei, dorită de bulgari. În concepția sa, tratativele cu Rumcerod-ul arătau Puterilor Centrale că pierderea Dobrogei nu poate fi compensată prin nimic; în plus, inamicii ne luau un teritoriu care era al nostru, pe care ei nu-l stăpâneau nici *de jure* nici *de facto* și ne ofereau în schimb altul care nu era al lor (Al. V. Boldur, *op. cit.*, p. 111-112). Averescu a oferit ample explicații asupra deciziei sale cu ocazia dezbaterilor din Parlament din iunie 1918, când fostul prim-ministru a fost acuzat că a cedat Basarabia Rusiei. În ședința Camerei din 18 august 1918 Averescu a fost învinuit de către C-tin C. Arion, pe atunci ministru de Externe, că a semnat un document prin care preda rușilor Basarabia (Bold-Locovei, *Relații româno-sovietice*, p. 66). Deși nu era om politic și nici diplomat de carieră, Averescu aprecia că slăbiciunea Rusei este temporară iar România trebuie să mențină bune raporturi cu marea putere de la Răsărit, în condițiile în care văzuse care a fost atitudinea Aliaților din Vest față de noi. De aceea dădea aceste lămuriri în ședința Adunării Deputaților din 23 iunie/6 iulie 1918: *„Rusia este bolnavă, incontstabi este bolnavă; dar Rusia nu a pierit și se va însănătoși. Noi, o putere mică, nu*

https://biblioteca-digitala.ro

se cuvine să abuzăm de această stare de paralizie în care se găsește un vecin de-al nostru. Suntem înconjurați de bulgari, unguri și ruși. Nu avem nici un interes, din contră ar fi o politică nechibzuită de a ne pune rău cu toți. Prin urmare, fără motiv binecuvântat (întemeiat – n.n.) nu trebuie să provocăm o stare de lucruri care (ar) putea să aibă consecințe în relațiunile noastre viitoare cu Rusia" (*Dezbaterile Adunării Deputaților*, 6 septembrie 1918, p. 225). Ca și alți oameni politici români și străini, Averescu nu a sesizat natura specială a regimului bolșevic care se instalase în Rusia din 7 noiembrie 1918. Destul de rapid, s-a văzut că liderii lui erau adepții *„revoluției mondiale"* și acționau pe toate căile, legale și mai ales nelegale, pentru destabilizarea ordinii politico-teritoriale din Europa și din întreaga lume. Ca vecin, Româna a fost nevoită să accepte, mai ales până la reluarea relațiilor diplomatice în 1934-1935, asaltul permanent al regimului bolșevic. În plus, nu trebuie uitat că se schimbaseră la Moscova doar stăpânii, dar ei acționau intens pentru recuperarea teritoriilor pierdute în timpul și după Marele Război și aveau aceleași pofte anexioniste ca și țarii ruși.

Schimbul de scrisori dintre Guvernul român și cel bolșevic a fost denumit de istoriografia sovietică *Acordul Averescu-Rakovski* din 5 martie 1918. În realitate înțelegerea dintre Guvernul român și Rumcerod în termenii sus-amintiți nu s-a pus în aplicare, pentru că la 27 februarie/12 martie 1918, când trupele germane au ajuns în fața Odessei, Rumcerod-ul și celelalte organe de conducere nu mai existau. Căpitanul aviator C. Andreescu, trimis la Odessa cu misiunea de a obține confirmarea primirii de către Rumcerod a notei de răspuns a Guvernului român din 23 februarie, la întoarcerea din misiune înainta un raport ministrului de Externe, la 2/15 martie, în care, relatând starea de spirit din oraș în condițiile în care trupele germane intrau în Odessa, arăta: *„A doua zi, la 28 februarie, ora 10 a. m., ducându-mă la Rumcerod împreună cu consulul Spaniei, pentru a avea o confirmare a tratatului de pace și reînceperea legăturilor diplomatice, nu am găsit acolo nimic. Orice autoritate bolșevică dispăruse în timpul nopții"* (Arh. M.A.E., Fond 71/URSS, vol. 131, f. 328). Istoricul român Viorica-Pompilia Moisuc (*Românii și politica externă rusească*, p. 225-227) pune lucrurile la punct și dă cel mai lămuritor răspuns: „referitor la cele de mai sus, este necesar să precizez faptul că în *Colecția de înțelegeri și convenții încheiate cu țările vecine,* publicată la Moscova în 1935 (p. 156-157) figurează textul unui document fals, și anume *Convenția ruso-română privitoare la eliberarea Basarabiei de către România*, datată 5-9 martie 1918, convenție care ar fi fost semnată de Averescu, la 5 martie, la Iași, și de Rakovski, Brașevan, Judovski și Voronski, la 9 martie, la Odessa; ea ar fi prevăzut la art. 1 următoarele: *„România se obligă să elibereze Basarabia în termen de două luni"*. Un astfel de text nu există în arhivele românești (normal, era un fals întocmit doar de sovietici pentru a-și justifica viitoarele acțiuni banditești la adresa ocupării Basarabiei – n. n.). De altminteri, este cu totul exclus ca vreun guvern al României să-și fi luat un angajament de acest fel, care nu însemna altceva decât trădare națională. Basarabia era la acea dată un stat independent și suveran, care pregătea Unirea cu Patria și asupra căruia Ucraina sau Rusia nu aveau nici un drept. Totuși, istoriografia sovietică, mistificând acest schimb de scrisori, a introdus în circuitul informațional teza eronată că, în mod explicit, România ar fi recunoscut ilegalitatea prezenței trupelor sale pe

https://biblioteca-digitala.ro

teritoriul Basarabiei și că guvernul Averescu s-a obligat să „elibereze” teritoriul dintre Prut și Nistru. Menționez și faptul că negocierile guvernului român cu Rumcerod-ul s-au desfășurat fără participarea autorităților Republicii Demcratice Moldovenești, care se despărțise de Republica Federativă Rusă la 24 ianuarie/6 februarie 1918, când Sfatul Țării de la Chișinău votase în unanimitate independența tânărului stat dintre Prut și Nistru. Deci acordul dintre România și Rumcerod avea în primul rând un caracter militar, și nu politic. Indiferent de motivele care l-au determinat să trateze cu bolșevicii, este clar că Guvernul Averescu a subapreciat impactul în viitor al documentelor semnate iar partea sovietică l-a supraapreciat, prezentându-le ulterior la tratativele cu românii ca o renunțare la Basarabia. În memoriile sale, I.G. Duca are aprecieri aspre față de decizia generalului Al. Averescu (deși era obligatoriu când a devenit premier, el nu demisionase din Armată!!), fiind *„singurul act pe care Rusia îl poate invoca împotriva noastră în chestiunea Basarabiei”* (I.G. Duca, *Memorii,* vol. IV, part. II, p. 83). Tot Duca aruncă anatema răspunderii pentru acordul încheiat: *„După câte mi s-a spus, din îndemnul lui Argetoianu, ai cărui părinți erau la Odessa, Averescu, cu o ușurință nepermisă, a încheiat cu Rumcerodul, adică de fapt cu Rakovski, o convenție în temeiul căreia (...) el se obliga să evaceze în termen de două luni Basarabia”* (I.G. Duca, *Amintiri politice,* vol. III, 1982, p. 75; ed. 1994, vol. IV, part. II, p. 92). Nicolae Titulescu, în memoriul confidențial privind relațiile româno-sovietice din perioada interbelică, adresat Regelui Carol II în 1940, aprecia și el caracterul negativ al acestui act, ceea ce a contribuit la faptul că *„primul nostru titlu asupra autodeterminării Basarabiei este foarte slab”* (N. Titulescu, *Basarabia pământ românesc*, p. 58).

La 18 februarie/3 martie la Brest-Litowsk se încheie pacea între Rusia Sovietică și Puterile Centrale. România nu mai poate continua singură războiul, putând fi atacată din 3 părți, dar și că pe front trupele ruse sunt amestecate cu cele române. La 20 februarie/5 martie la Buftea, C-tin Argetoianu, ministrul de Justiție, și reprezentanții Puterilor Centrale semnează un Tratat preliminar ce prevedea, între altele, accesul trupelor Puterilor Centrale spre Ucraina (grâne, minereuri, cărbuni) și îndepărtarea misiunilor militare aliate (la 3/16 octombrie 1916 sosise în România Misiunea Militară Franceză condusă de generalul Henri Mathias Berthelot; a plecat la 27 februarie/12 martie 1918). La 5/18 martie membrii Guvernului Averescu au demisionat. Regele, la sugestia grupării antantiste, l-a însărcinat pe Al. Marghiloman cu formarea guvernului, sperând că șeful conservatorilor, datorită creditului de care se bucura din partea Puterilor Centrale, mai ales a Austro-Ungariei, va putea încheia cât mai repede o pace separată, în condiții cât mai ușoare și onorabile. O situație asemănătoare a existat în acea perioadă și în ce privește relația Guvernului român cu sovietul din Kiev: comandantul armatelor bolșevice de aici cerea Guvernului român, printr-o scrisoare remisă generalului Coandă la 2/15 februarie 1918, ca trupele române să plece din teritoriul Republicii Federative Ruse, de fapt al Basarabiei, devenită independentă la 24 ianuarie/6 februarie. Numai așa, scria colonelul M.A. Muraviev, se putea vorbi de normalizarea relațiilor ruso-române (despre duplicitatea autorităților ucrainene vezi și L. Rotari, *Mișcaresa subversivă din Basarabia*, p. 54-62). Averescu i-a transmis generalului Coandă instrucțiuni în ce privește răspunsul care trebuia dat lui Muraviev: intrarea trupelor române în Basarabia

https://biblioteca-digitala.ro

s-a produs la cererea formală a guvernului Republicii Moldovenești iar misiunea lor era de a proteja depozitele militare din Basarabia care aparțineau Armatei Române dar și celei ruse. O schimbare de atitudine a bolșevicilor, care au devenit mai concilianți, s-a observat pe măsură ce trupele Puterilor Centrale se apropiau de Kiev: comuniștii au cerut în continuare ca guvernul de la Iași să recunoască ocuparea Basarabiei iar Armata Română să înceteze ostilităților contra bolșeviclor și să nu treacă la Est de Nistru. După ce Kievul a fost ocupat de către militari austrieci, disputa dintre bolșevicii care cuceriseră puterea în capitala Ucrainei și guvernul român a încetat. Se știe că la tratativele de la București dintre România și Puterile Centrale, Rada Centrală de la Kiev (primul guvern autonom format în Ucraina la 4 martie 1917) a încercat să-și asume dreptul de a reprezenta interesele Republicii Democratice Moldovenești, mai ales după declarația de independență din 12 ianuarie 1918 a Ucrainei, fapt ce a atras replica dârză a Consiliului Directorilor de la Chișinău: *„numai el singur, fără nici un amestec din afară, are drepul de a prezenta și apăra interesele de stat ale Republicii Democratice Moldovenești”* (L. Rotari, *op. cit.*, p. 56). Consiliul Directorilor de la Chișinău a trimis o delegație formată din Daniel Ciugureanu și Emanuel Catelli pentru a participa la negocierile de pace dintre români și Centrali, dar ei au fost opriți la Iași de către primul ministru Averescu, care susținea că participarea lor ar putea aduce *„mai mult rău tratativelor româno-germane”* (L. Rotari, *op. cit.*, p. 57). Rada Centrală a avut altă poziție. Dacă inițial Șulghin, ministrul de Externe al Republicii Populare Ucrainene, comunicase generalului Coandă că guvernul său nu se va opune ca Basarabia să se unească cu România *„dacă se dorește aceasta și chiar o va ajuta”* (A. Moraru, I. Negrei, *Anul 1918*, p. 181), după declarația de independență a Ucrainei din 12 ianuarie 1918 pretențiile teritoriale ale Kievului revin. La negocieri a luat parte o delegație ucraineană care a transmis lui Kühlman și Czernin, șefii delegațiilor germană respectiv austro-ungară la tratativele de la București, o notă prin care declarau că Ucraina nu putea rămâne indiferentă față de soarta Basarabiei, care *„din punct de vedere etnografic, economic și politic formează o unitate indivizibilă cu teritoriul Ucrainei” (Unirea Basarabiei*, doc. nr. 75, p. 85 – Telegramă trimisă de Vladimir Golubovici, ministrul de Externe al Republicii Ucraina, guvernelor german, austro-ungar, turc, bulgar și român din 16/29 martie 1918). Golubovici menționa că *„orice schimbare a fostei granițe româno-ruse, în special în părțile ei de Nord și de Sud, ating adânc interesele politice și economice ale Repubicii Ucrainene”* (*Ibidem*). Nota arăta că în partea de Nord locuiesc ucraineni, iar în cea de Sud (între gurile Dunării și Nistrului și litoralul Mării Negre) ei au o majoritate relativă. Se cerea participarea la tratativele de pace de la București datorită prezenței trupelor române în Basarabia. Acesta a fost motivul pentru care s-a respins și participarea delegaților basarabeni la tratativele dintre România și Puterile Centrale. Nota a fost analizată în ședința Sfatului Țării din 16 martie 1918, provocând discuții aprinse; s-a adoptat un *Protest al Sfatului Țării privind revendicările teritoriale ale Guvernului Republicii Ucrainene.* S-a hotărât trimierea la Kiev a unei delegații a Sfatului Țării pentru a reglementa raporturile dintre Republica Democatică Moldovenească și Republica Populară Ucraineană.

https://biblioteca-digitala.ro

La 26 martie/9 aprilie, primul ministru Al. Marghiloman a mers la Chișinău, însoțit de generalul C-tin Hârjeu, noul ministru de Război în locul generalului C-tin Iancovescu (fusese ministru de Război în guvernele Ionel Brătianu și Al. Averescu) și de alți demnitari. Autoritățile basarabene i-au primit cu onoruri, dar primarul A.C. Schmidt al Chișinăului, adeversar al Unirii, a lipsit. La 27 martie/9 aprilie, Sfatul Țării de la Chișinău votează unirea Basarabiei cu România (86 voturi pentru, 3 împotrivă, 36 abțineri, 13 absențe). Au votat contra Unirii 3 minoritari: un bulgar (Ștefan Balmez) și doi ucraineni (Arcadie Osmolovschi, Mihail Starenski) (C. Aldea, *Basarabia*; A. Basciani, *Dificila Unire*; A. Boldur, *Istoria Basarabiei*; M. Bruhis, *Rusia*; P. Cernovodeanu, *Basarabi*a; N. Ciachir, *Basarabi*a; I. Colesnic, *Basarabia necunoscută,* Chișinău, 1993; Idem, 2019; I. Colesnic, *Sfatul Țării. Enciclopedie*; Dobrinescu, *Bătălia pentru Basarabia; Istoria Basarabiei,* 2003; I. Nistor, *Istoria Basarabiei*; I.M. Oprea, *România și Imperiul Rus*; A. Popescu, *Elita Basarabiei*; N. Titulescu, *Basarabia*; O. Țâcu, *Problema; Unirea Basarabiei și a Bucovinei cu România*). Această mare realizare a românilor, primul pas în calea realizării României Mari, a fost aprobată de cele mai înalte foruri ale țării la 9/22 aprilie prin Decretul regal nr. 842 de unire a Basarabiei cu România, semnat de Regele Ferdinand I și contrasemnat de Al. Marghiloman, președintele Consiliului de Miniștri (5/18 martie – 24 octombrie/6 noiembrie), și Dem. Dobrescu, ministru de Justiție.

Cum era de așteptat, Unirea Basarabiei cu România a generat mai ales nemulțumiri ale Ucrainei și Rusiei. Pentru corecta informare a cititorilor, precizez care au fost cele patru forme de guvernare în istoria Ucrainei între 1918-1920: Rada Centrală (din 4 martie 1917), Hatmanul (30 aprilie – 14 decembrie 1918, Pavel Skoropadski este ales Hatman, Republica Populară Ucraineană devine Statul Național Ucrainean), Directoratul (14 decembrie 1918 – noiembrie 1920, Ucraina redevine Republica Populară Ucraineană), Consilul Comisarilor Poporului din Ucraina (O. Boico, *Istoria Ukraini*, p. 164-167). La 30 martie/12 aprilie Guvernul Radei Ucrainene protestează pe lângă Guvernul român și declară că nu recunoaște hotărârea Sfatului Țării din 27 martie/9 aprilie 1918, pe care o considera un act de *anexiune*. Guvernul român, sub semnătura lui C.C. Arion, ministrul de Externe, răspunde la 7/20 aprilie la nota Guvernului ucrainean din 20 martie/2 aprilie arătând caracterul românesc al teritoriului dintre Prut și Nistru și respinge pretențiile anexioniste ale Radei ucrainene. Se reamintea că Guvernul Ucrainei l-a înștiințat pe generalul Coandă la 19 ianuarie 1918 că nu se împotrivește unirii Basarabiei cu România dacă locuitorii de ambele maluri ale Prutului o doreau. La 22 aprilie/5 mai se revine cu a 2-a notă a Guvernului ucrainean adresată celui român, în care se face o prezentare mai largă a pozițiilor exprimate în nota anterioară și se formulează pretenții anexioniste asupra teritoriului dintre Prut și Nistru. Se menținea hotărârea de a nu recunoaște actul Unirii Basarabiei cu România și se preciza că fusese redat inexact conținutul discuției cu generalul Coandă din 19 ianuarie. Guvernul român a răspuns după o lună, la 6/19 iunie, când respinge cu argumente geografice, etnice și istorice indubitabile pretențiile guvernului ucrainean formulate prin nota din 22 aprilie/5 mai. Istoricul I.M. Oprea (*România și Imperiul Rus,* vol. I, p. 215) a surprins foarte bine atitudinea comuniștilor față de evenimente, arătând că deși

https://biblioteca-digitala.ro

„bolşevicii de la Petrograd se aflau într-o luptă pe viaţă şi pe moarte cu Republica Ucraineană Naţionalistă, ruşii întindeau mâna prieteneşte când era vorba să asigure menţinerea unor teritorii cât mai întinse şi a unei populaţii cât mai numeroase în spaţiul pan-slavismului tradiţional”. A urmat apoi un schimb de note între Kiev şi Bucureşti (*Unirea Basarabiei şi a Bucovinei cu România. 1917-1918. Documente*, doc. nr. 90, p. 229-231, Notă de răspuns din 20 aprilie/3 mai 1918 a Guvernului român la nota din 13/26 aprilie a Guvernului ucrainean; *Ibidem*, doc. nr. 91, p. 231-235, Răspunsul Guvernului Ucrainei din 5/18 mai 1918 la nota Guvernului român din 20 aprilie/3 mai 1918; *Ibidem*, doc. nr. 92, Răspunsul Guvernului român din 19 iunie/1 iulie 1918 la nota Guvernului Ucrainei din 5/18 mai 1918). Punctul de vedere al guvernanţilor români se întemeia pe adevărul istoric pe când cel ucrainean era un exemplu tipic al politicii panslaviste, atitudine manifestată ani întregi de Marea Rusie. Reiese clar că prin această atitudine Rada Centrală de la Kiev s-a dovedit a fi un fidel urmaş şi continuator al politicii fostului Imperiu ţarist dispărut de pe scena istoriei, ale cărui ţeluri în politica externă erau urmate de moştenitori. La 19 iunie/2 iulie C-tin C. Arion a transmis o telegramă circulară legaţiilor României din mai multe ţări în care aducea la cunoştinţă atitudinea autorităţilor ucrainene, cerând diplomaţilor noştri să prezinte pe larg autorităţilor şi opiniei publice din ţările respective punctele de vedere pe care Guvernul român le-a expus în notele trimise anterior Kievului. Documentul preciza că: *„Înapoierea Basarabei la Patria-Mamă este la fel de naturală, logică şi justă ca şi înapoierea Ucrainei la viaţa de stat independent la care aspiră de mult timp”* (*Unirea Basarabiei şi a Bucovinei cu România. 1917-1918. Documente*, p. 250).

Şi Rusia bolşevică a protestat faţă de actul Unirii Basarabiei cu România. La 14/27 aprilie 1918 Al. Marghiloman nota (în lucrarea *Note politice*, vol. III, p. 136) că, în timpul unei conversaţii, diplomatul german von Kriege i-a citit protestul lui Gh. Cicerin, ministrul (comisar) de Externe rus, pe care cei doi l-au ignorat deoarece Rusia a recunoscut Basarabia ca stat la Brest-Litowsk (*Ibidem*, p. 137). Dincolo de aceste nemulţumiri, istoria şi-a urmat cursul implacabil, cu bune şi cu rele. La 24 aprilie/7 mai România era forţată se semneze condiţiile înrobitoare ale Tratatului de Pace de la Buftea-Bucureşti cu Puterile Centrale. Dar victoriile Antantei contra Germaniei, singura dintre Puterile Centrale care mai lupta, în a doua parte a anului 1918, au permis ca la 28 octombrie/10 noiembrie România să reintre în război de partea Antantei, declarând război Germaniei. După atâtea pierderi şi suferinţe îndurate de români, a venit şi împlinirea unui vis secular: la 15/28 noiembrie are loc Unirea Bucovinei cu România iar la 18 noiembrie/1 decembrie Unirea Transilvaniei, Banatului, Crişanei, Maramureşului şi Sătmarului cu Patria-Mamă. Lua astfel naştere România Mare, se încheia procesul de făurire a statului naţional român unitar, început în 1859 prin unirea Moldovei cu Ţara Romînească sub Al. I Cuza, continuat prin revenirea Dobrogei la 1878, şi desăvârşit în 1918 prin Unirea Basarabiei la 27 martie/9 aprilie, a Bucovinei şi a Transilvaniei şi Banatului. Suprafaţa României întregite a ajuns la 295.049 km^2 iar populaţia i-a crescut la cca 16.500.000 de locuitori.

Dacă la 11 noiembrie 1918 glasul tunurilor a tăcut, în spaţiul european în care se afla şi România lucrurile nu se liniştiseră. La graniţele de N-E şi E ale ţării continuau

https://biblioteca-digitala.ro

provocările și atacurile militare din stânga Nistrului. Acțiuni comune ruso-ucrainene împotriva satului român, care de la 27 martie/9 aprilie 1918 cuprindea între frontierele sale și Modova dintre Prut și Nistru/Basarabia au continuat, manifestându-se pe mai multe planuri: diplomatic-politic prin amenințări, note cu caracter ultimativ privitor la *„eliberarea”* Basarabiei, acuze la adresa unei așa-zise politici de *„românizare”* forțată, jafuri, execuții în masă ale *„moldovenilor”* ș.a.; pe plan militar prin organizarea unor acțiuni subversive în diverse localități din Basarabia cu ajutorul bandelor înarmate infiltrate de peste Nistru și cu sprijinul organizațiilor Partidului Comunist din România, prin colaborarea cu Armata Roșie ungară a lui Béla Kun, propagandistic, printr-o susținută acțiune de denigrare a statului român, incitare a minoritarilor la nesupunere față de autoritățile române etc. (V. Moisuc, *Românii și politica externă rusească*, p. 248-249). În ianuarie 1919 Ucraina bolșevică a lansat mai multe atacuri pe linia Nistrului, în regiunea Hotin (L. Rotari, *Mișcarea subversivă în Basarabia*, p. 98-113). Într-un raport înaintat Ministerului de Război la începutul anului 1919, generalul Prezan aprecia că situația la granițele statului, încă neconsolidate, era critică, mai ales în Basarabia unde *„din cauza atitudinii agresive mereu crescânde a bolșevicilor din Ucraina, toate forțele Corpului 5 armată au fost atrase către Nistru, în lungul căruia se găsesc astăzi răspândite în cordon”* (P. Otu, *Mareșalul Constantin Prezan*, p. 278; Preda-Alexandrescu-Prodan, *În Apărarea României Mari*, p. 160, nota*). Aprecierile lui s-au dovedit corecte: în noaptea de 6/7 ianuarie 1919 detașamente militare venite de peste Nistru, sprijinite și de o parte a populației locale, au atacat trupele române dispuse în sectorul Otaci-Hotin (C. Kirițescu, *Istoria războiului pentru întregirea României*, vol. 2, p. 438-440). Din cauza lipsei de vigilență a comandanților militari români din acest sector, în zilele următoare au fost ocupate mai multe localități, printre care și orașul Hotin. Unitățile române au înregistrat morți și răniți, printre ei fiind și generalul Stan Poetaș(u), comandantul Brigăzii 17 Infanterie (*Ideologie și structuri comuniste,* vol. II, p. 126-128), ucis de un grup de săteni din localitatea Calarașovca în timpul unei inspecții a subordonaților (N. Iorga în *Memorii* scrie că era la un parastas, când a fost surprins de ucigași – n.n.). Situația era alarmantă și periculoasă, impunându-se măsuri energice. Nemulțumit de lipsurile și greșelile dovedite de trupele române, generalul Prezan a cerut la 9 ianuarie comandanților Corpurilor 4 și 5 de Armată, printr-un ordin sever, să ia măsuri drastice pentru stpoarea revoltei și respingerea agresiunii. Șeful Marelui Cartier General Român ordona ca pe viitor toate grupurile inamice *„care vor trece frontiera noastră, nu vor fi socotite ca trupe organizate. În consecință, aceste bande nu se vor bucura de legile care se aplică în război trupelor regulate. Toate vor fi tratate fără milă, complet și radical exterminate”* (P. Otu, *Mareșalul Constantin Prezan*, p. 279). Concomitent cu aceste severe dispoziții, Marele Cartier General Român a operat schimbări în dispozitivul trupelor din Nordul Basarabei și din Bucovina. Divizia 8 Infanterie a introdus la 15 ianuarie în zona Hotin Regimentul 37 Infanterie ,,Alexandru cel Bun” ca și alte subunități de Infanterie și Artilerie. La 16 ianuarie, Divizia 1 Cavalerie a fost trecută din subordinea Corpului 5 Armată în cea a Corpului 4 Armată iar comandant al tuturor unităților militare însărcnate cu pacificarea regiunii a fost învestit generalul Cleante Davidoglu, cel care nu luase anterior măsurile ce se impuneau. În cele din urmă

https://biblioteca-digitala.ro

detașamentele agresoare au fost respinse peste Nistru, orașul Hotin recucerit la 19 ianuarie. Trupele române din Divizia IX Infanterie, conduse de generalul Cleante Davidoglu au reușit să restabilească la 1/14 februarie situația tulburată de atacurile bolșevicilor iar Nordul Basarabiei a reintrat sub controlul românilor. În același timp, Corpul expediționar francez format din 3 divizii coloniale, condus de generalul francez d'Anselme împreună cu 2 divizii grecești (A. Patelakis, *Grecia în Campania militară împotriva Rusiei bolșevice. La Odessa, ca la Thermopile. Grecii în sprijinul lui Denikin*, în „M. I.", Anul LII, Serie nouă, nr. 10 (631) octombrie 2019, p. 51-55) și voluntari polonezi și ruși albi au acționat în Ucraina de Sud în sprijinul lui Petliura și al generalului Denikin. Românii au ocupat preventiv orașele Tiraspol și Razdelnaia. La 8 aprilie 1919 o contraofensivă bolșevică a alungat trupele franceze din Sudul Ucrainei, iar cele române au fost nevoite să se retragă din Tiraspol la 17 apriilie 1919, aruncând în aer marele pod peste Nistru, dintre Tighina și Porcani (K. Kirițescu, *op. cit.*, vol. II, p. 440-442).

La 8/21 martie 1919 are loc proclamarea Republicii Ungare a Sfaturilor, care a durat 133 zile, până la 1 august 1919, când trupele române au ocupat Budapesta la 3-4 august La 15 aprilie 1919 armata bolșevică ungară atacă trupele române pe Valea Someșului, la Țigani și Ciucea. Românii contraatacă la 16 aprilie și la 1 mai ating Tisa, realizează joncțiunea cu trupele cehoslovace și zădărnicesc încercarea trupelor ungare de a lua contact cu cele ruse și ucrainene care atacau din est și nord (Preda-Alexandrescu-Prodan, *În apărarea României Mari*, p. 259-290; D. Preda, *Sub semnul Marii Uniri*, p. 264-328). Încă de la sfârșitul lunii aprilie forțele armate bolșevice atinseseră linia Nistrului pe întreaga sa întindere de la râul Zbrucz (vechea frontieră austro-rusă) până la Marea Neagră. Incursiuni și ciocniri zilnice cu trupele Corpului 5 Armată (Diviziile 9 și 10 Infanterie și 1 Cavalerie) între Hotin și Tighina, fără să fie de mare amploare, erau însoțite de atacuri în Sud asupra grupării aliate franco-elene de sub comanda generalului d'Anselme ca și de o continuă acțiune ofensivă în Galiția împotriva unităților naționaliste ucrainene ale lui Petliura cu scopul realizării unei legături directe cu Republica Ungară a Sfaturilor. La cererea lui Lenin, la 26 aprilie Statul Major al Armatei Roșii Ucrainene ordonase trupelor sale să înainteze rapid prin Bucovina, în timp ce alte forțe urmau să execute lovituri încercând să rupă defensiva română pe Nistru. Toate acțiunile bolșevicilor ruși, ucraineni, unguri și informațiile deținute de organele de informații române indicau existența unui plan politico-militar pus de comun acord de către guvernele comuniste, îndreptat îmotriva României. În acest sens se înscrie și ultimatum-ul trimis de Cicerin. El amenințase încă de la începutul lunii aprilie că orice atac al Armatei Române împotriva Ungariei va fi considerat ca fiind îndreptat și asupra Rusiei Sovietice, care – ca urmare – va riposta energic. Dar desfășurarea luptelor cu forțele militare opuse regimului comunist de la Petrograd va împiedica declanșarea unei acțini militare de amploare împotriva României. În acest sens se înscrie și ultimatum-ul transmis la 1 mai de Cicerin, prin care Rusia Sovietică soma guvernul de la București să evacueze Basarabia până la 3 mai, dar și Bucovina (*Relațiile româno-sovietice,* vol. I, doc. nr. 23, p. 39-42); actul era semnat și de Cr. Rakovski ca reprezentant al Ucrainei. La 5 mai urma a 4-a notă a Republicii Sovietice independente ucrainene (după cele din 13 februarie, 16 martie și 12 aprilie), prin cae nu se recunoștea unirea Basarabei cu

https://biblioteca-digitala.ro

România și se cerea retragerea imediată a armatei române din Bucovina. Dar defecțiunea hatmanului Grigoriev, care după ocuparea Odessei se răsculase împotriva puterii sovietice de la Kiev, ca și succesele obținute de trupele albgardiste ale amiralului Kolceak aveau să împiedice declanșarea unor acțiuni ofensive de proporții pe linia Nistrului iar încercările făcute de grupuri îarmate de a pătrunde în Basarabia au fost anihilate rapid de forțele militare române. La 19 iunie Guvernul român răspundea lui Cicerin că *„nici o țară n-ar putea trăi o viață normală fără să întrețină relații permanente cu celelalte țări, și cu atât mai mult relații strânse, cordiale și de bună vecinătate cu țările de care o separă frontierele"* (V.F. Dobrinescu, *Bătălia pentru Basarabia*, p. 79; Mușat-Ardeleanu, *De la statul geto-dac*, vol. 1, p. 695). La 12 iulie 1919 Lenin aprecia că *„în toate statele dușmane nouă cresc forțele ce ne sunt prietene. În statele mici, de pildă în țări ca Finlanda, Letonia, Polonia, România, toate încercările de a coaliza marea și mica burghezie în vederea luptei împotriva noastră s-au soldat printr-un eșec"* (V.I. Lenin, *Opere complete*, vol. 38, p. 89).

Refuzul României de a participa la intervenția armată a puterilor vestice în sprijinul lui Vranghel, Kolceak și altor generali albgardiști, refuzul de a ajuta Polonia în războiul cu Rusia Sovietică au determinat o îmbunătățire treptată a relațiilor României cu Kremlinul. Poziția României față de Rusia Sovietică a fost precizată de primul ministru Al. Vaida-Voevod (premier între 1 decembrie 1919 – 12 martie 1920) într-o declarație publică: România nu se află în stare de război cu Rusia și nu va comite nici un act de agresiune împotriva acesteia, dar își va apăra granițele cu toate forțele; referitor la problema Basarabiei, România o consideră definitiv rezolvată prin voința liber exprimată a reprezenanților aleși din această provincie, în octombrie 1917, ianuarie și martie 1918, în virtutea dreptului la autodeterminare (V.V. Tilea, *Acțiunea dipomatică a României,* p. 92-113). La 31 ianuarie 1920 Vaida-Voevod l-a delegat pe D.N. Ciotori să negocieze cu reprezentanți ai Guvernului sovietic, urmând ca să convoace după aceea conferință sovieto-română. Ca urmare, la Copenhaga între 9-14 februarie 1920 au loc negocieri neoficiale între Dimitrie N. Ciotori și Maksim M. Litvinov cu privire la raporturile româno-sovietice. Este primul contact între cele două țări după ruperea relațiilor diplomatice, din inițiativa guvernului bolșevic, la 13/26 ianuarie 1918. În numele guvernu-lui român, Ciotori a propus ca la conferința ce va avea loc să figureze ca obiectiv principal recunoașterea oficială de către Guvernul sovietic a Unirii Basarabei cu România precum și restituirea Tezaurului român (F.N. Nanu, *Politica externă a României,* p. 113). La 24 februarie printr-o telegramă semnată de Gh. Cicerin, comisarul poporului pentru Afacerile Străine, guvernul sovietic propune guvernului român *„de a intra în tratative pentru reglementarea pe cale pașnică a relațiilor dintre cele două popoare și pentru a statornici între ele raporturi pașnice, utile și profitabile pentru ambele părți", fiind convins că „toate diferendele dintre cele două țări pot fi aplanate pe calea negocierilor pașnice iar toate chestiunile teritoriale rezolvate prin bună înțelegere"* (*Relațiile româno-sovietice,* vol. I, doc. nr. 25, p. 43-44; doc. nr. 26, p. 44-45; doc. nr. 27, p. 45; doc. nr. 28, p. 46; doc. nr. 30, p. 47; V.F. Dobrinescu, *Bătălia pentru Basarabia*, p. 83). La 3 martie Al. Vaida-Voevod, prim-ministru și ministru al Afacerilor Străine, răspunde favorabil propunerii sovietice din 24 februarie. În răspuns

https://biblioteca-digitala.ro

se arată că *„România dorește să stabilească în mod pașnic și să întrețină relații amicale cu toți vecinii ei pe bazele viitoarei ei dezvoltări economice și politice în spirit democratic. Față de evenimentele și de luptele din Rusia, România a observat și observă constant atitudinea de a se abține de la orice imixtiune în afacerile interne ale poporului vecin. Propunerea dvs. ... corespunde intențiilor guvernului român. În consecință... accept propunerea dvs.”* (*Relațiile româno-sovietice*, vol. I, doc. nr. 31, p. 48). Începe astfel un schimb de telegrame ce va continua până în toamna anului 1921 și al cărui rezultat este Conferința româno-sovietică de la Varșovia. În perioada mai 1920 – februarie 1921, concomitent cu schimbul de telegrame între guvernele român și sovietic, D.N. Ciotori are la Londra, cu întreruperi, schimburi de vederi neoficiale cu reprezentanții guvernului sovietic (Leonid Krasin, Nikolai Klișko, Lev Kamenev) (V.F. Dobrinescu, *Bătălia pentru Basarabia*, p. 84). Demiterea cabinetului Al. Vaida-Voevod la 13 martiie 1920 a întrerupt tratativele cu Rusia sovietică începute sub bune auspicii.

Guvernul sovietic a reînnoit noului cabinet român condus de generalul Al. Averescu propunerile de negocieri directe. Propunerea Franței făcută României de a intra în război, alături de polonezi, împotriva Sovietelor, nu a fost acceptată de guvernul premierului Al. Averescu, acesta fiind (așa cum aprecia postul de radio Moscova la 14 iunie 1920) *„destul de prevăzător și prudent pentru a se amesteca în această aventură”* (*Ibidem*, p. 85). La 6 august 1920 Guvernul sovietic a adresat celui român o notă în care propunea convocarea unei conferințe, declarând că se vor *„putea obține avantaje serioase pentru ambele părți și că România va rămâne mulțumită de rezultatele ei, din cauza posibilității de rezolvare prin bună înțelegere a tuturor litigiilor care au apărut între ambele părți”* (Arhiva MAE, Fond 71, vol. 64, f. 3). În cadrul schimbului de telegrame între guvernele român și sovietic, Take Ionescu (ministru de Externe din 13 iunie 1920 în locul lui Duiliu Zamfirescu, demisionat, în guvernul General Al. Averescu, 13 martie 1920 – 17 decembrie 1921) a declarat că Guvernul român se consideră legat de promisiunea pe care a dat-o puterilor aliate și pentru aceasta el nu consideră necesar să intre în mod nemijlocit în tratative cu Guvernul sovietic (*Dokumentâ vneșnei politiki SSSE*, vol. II, 1958, p. 83). Guvernul sovietic a răspuns la 19 august că singura cale pentru încheierea tratatului cu Rusia Sovietică sunt tratativele directe. *„Noi suntem convinși – se arăta în notă – că este în interesul ambelor părți de a începe de urgență aceste tratative”* (*Ibidem*). La reproșurile sovietice privind posibilul ajutor pe care România l-ar putea da bandelor anti-sovietice care se refugiau la noi, Take Ionescu trimite o telegramă lui Gh. Cicerin la 20 august1920 în care dă asigurări că: *„N-a existat niciodată în România nici armată petliuristă, nici bande albe, nici organizații contrarevoluționare ruse... N-am permis niciodată nici un fel de recrutare în România și nici nu o vom permite... Vă repetăm că nici o bandă armată n-a intrat în România, nici nu s-a format și nici nu se va forma în România, căci nu am tolera-o. Puteți fi deci sigur că nu veți fi niciodată atacați de armate sau bande pornite de pe teritoriul nostru”* (*Politica externă a României*, p. 176). Take Ionescu n-a dat urmare ofertelor sovietice din cauză că Marile Puteri au semnat Tratatul de la Paris din 28 octombrie 1920 și pe considerentul că *„un acord cu sovietele ne-ar primejdui situația față de viitorul guvern rus”*. Lăsând la o parte neîncrederea cercurilor conducătoare românești în stabilitatea

https://biblioteca-digitala.ro

guvernului sovietic, trebuie spus că era vorba de o gravă eroare de ordin juridic: relațiile nu se stabileau cu un „guvern”, ci cu un stat, ca atare, indiferent de regimul lui politic. La 8 octombrie 1920, în cadrul schimbului de telegrame dintre guvernele român și sovietic, primul ministru Al. Averescu comunică lui Gh. Cicerin punctul de vedere al Guvernului român la viitoarea conferință generală dintre reprezentanții celor 2 țări: România a intrat în război în 1916 ca aliată a Rusiei iar schimbările survenite după Revoluția din februarie 1917 nu au afectat alianța dintre ele; *„când puterea politică a trecut în mâinile guvernului sovietic, România a adoptat o atitudine de perfectă și absolută neutralitate față de evenimentele interne din Rusia și față de ostilitățile dintre Rusia și celelalte state limitrofe”*; toate măsurile întreprinse au avut drept scop *„să ne apere împotriva dezordinei ce s-ar fi putut produse pe teritoriul nostru sau de a ne pune în gardă contra oricărei agresiuni din afară”* (*Relațiile româno-sovietice*, vol. I, doc. nr. 46, p. 64-65). Bunul mers al tratativelor româno-sovietice este perturbat spre sfârșitul anului 1920: la 28 octombrie este semnat un Tratat între Marea Britanie, Franța, Italia, Japonia și România prin care se recunoaște suveranitatea României asupra provinciei cuprinse între Prut și Nistru. Tratatul este ratificat de Marea Britanie la 14 aprilie 1922, de România la 19 mai 1922, de Franța la 24 aprilie 1924, de Italia la 23 mai 1927; tratatul nu a fost ratificat de Japonia – care a semnat cu URSS acorduri secrete prin care beneficia de unele avantaje economice și teritoriale în Extremul Orient. La 1 noiembrie Guvernul sovietic declară că nu recunoaște Tratatul de la Paris din 28 octombrie. Guvernul sovietic și guvernul Republicii Ucraina declarau că *„nu pot recunoaște vreo validitate unui acord privind Basarabia încheiat fără participarea lor”* (M. Mușat, I. Ardeleanu, *Viața politică 1918-1921*, p. 48).

În cursul anului 1921 a continuat corespondența diplomatică dintre guvernele român și sovietic în vederea convocării unei conferințe româno-sovietice. La 8 ianuarie 1921, T. Ionescu se pronunța pentru convocarea unei conferințe, solicitând Guvernului sovietic să anunțe în prealabil Guvernul român *„despre acele chestini care... trebuie să servească drept obiect al negocierilor între ambele țări”* (*Ibidem*, p. 48). Gh. Cicerin răspunde la 16 ianuarie că *„guvernul sovietic ia cu plăcere act de declarația”* lui Take Ionescu *„cu privire la atitudinea pașnică și corectă a guvernului român față de Republicile Sovietice Rusă și Ucrainiană”* și asigură că *„Republicii Ruse îi este cu totul străină orice intenție de imixtiune în afacerile interne ale României sau de ostilitate față de ea și este ferm hotărâtă să nu impieteze cu nimic aspra relațiilor pașnice* stabilite *actualmente între Rusia și România”* (*Ibidem*). Recunoscând poziția corectă și pașnică a României, Lenin scria la 1 februaarie 1921: *„Au mai rămas unele state, ca România, care n-a încercat să lupte împotriva Rusiei... Se înțelege că, dacă România nu s-a hotărât să pornească război într-un moment favorabil pentru ea, apoi acum, după ce la noi a fost complet lichidat frontul lui Vranghel, e și mai puțin probabil ca ea să se încumete să facă acest pas”* (V.I. Lenin, *Opere complete*, vol. 42, p. 327-328).

Între 22 septembrie – 25 octombrie 1921 la Varșovia are loc o Conferință preliminară româno-sovietică cu scopul de a stabili programul unei viitoare conferințe bilaterale în vederea normalizării raporturilor dintre cele două state. În total au loc 6 ședințe (22 și 23 septembrie, 5, 21, 24 și 25 oct.); convorbirile se încheie fără a se ajunge

https://biblioteca-digitala.ro

la un punct de vedere comun. Reprezentantul Rusiei, L. Karahan, propune discutarea a 10 probleme, între care problema Basarabiei, reglementarea frontierelor româno-ruse, reglementarea navigației pe Dunăre, reluarea relațiilor comerciale, apărarea minorităților naționale ș.a. În replică, reprezentantul român G. Filality a propus recunoașterea de către Rusia a unirii Basarabiei cu România, pe baza următoarelor considerente: Basarabia s-a unit cu Patria-Mamă prin votul legal al Sfatului Țării; Basarabia este parte componentă a Moldovei de până la anexarea ei de către Rusia în anul 1812; Rusia trebuie să recunoască dreptul națiunilor la autodeterminare, inclusiv al românilor basarabeni. Discuțiile au eșuat. *„Guvernele române de atunci – se arăta într-o notă-sinteză a Ministerului Afacerilor Externe – n-au înțeles a duce acele tratative la bun sfârșit, pe de o parte, din cauza intervenției guvernului francez, pe de altă parte din cauza impresiunii că regimul sovietic era precar și că titlul ce l-am obținut de la dânsul n-ar fi recunoscut de viitorul regim rusesc* (teoria domnului Take Ionescu în 1921), *în sfârșit și din teamă că reluarea relațiilor cu Sovietele va intensifica primejdia (comunistă) internă"* (M. Mușat, I. Ardeleanu, *Viața politică în România 1918-1921*, p. 49; Idem, *România după Marea Unire*, vol. II, part. I, p. 1021-1023).

Între 10 aprilie – 19 mai 1922, la Genova se desfășoară Conferința economică europeană la care participă 29 de state. Este dezbătută problema raporturilor cu URSS. Din cauza neînțelegerilor dintre Marea Britanie și Franța, sprijinite de SUA, pe de o parte, și Rusia Sovietică, pe de altă parte, Conferința se încheie fără nici un rezultat, urmând să continue la Haga (15 iunie – 20 iulie). Mica Înțelegere și Polonia se prezintă ca un bloc unit (M. Mușat, I. Ardeleanu, *România după Marea Unire*, vol. II, part. I, p. 1020). La 2 mai delegația română, condusă de primul ministru Ionel Brătianu, prezintă un memoriu în care cere Guvernului sovietic restituirea valorilor românești depuse la Moscova în timpul războiului. La 18 aprilie, alături de alte state, România semnează o notă adresată Germaniei, prin care protestează împotriva semnării Tratatului sovieto-german de la Rapallo (16 aprilie), ce încalcă prevederile Tratatului de Pace de la Versailles. Protestul venea în urma unor scurgeri de știri în presă în care se vorbea de acorduri secrete între cele două state care doreau să iasă din izolarea diplomatică. Tratatul, ce privea domeniul colaborării economice, politice, financiare, crea un cadru larg de aplicare Convențiilor militare germano-sovietice mai vechi, din 17 prilie 1919, 25 martie 1921 și Convenției militare semnate la 3 aprilie 1922 la Berlin de reprezentanții Statelor Majore sovietic și german. Germania se obliga să trimită în URSS specialiști care să ajute la refacerea industriei militare a Sovietelor. Nu degeaba s-a spus mai târziu că *„spada fascisă s-a călit în URSS"* (M. Mușat, I. Ardeleanu, *România după Marea Unire*, vol. II, part. I, *1918-1933*, p. 1019-1020). În mai 1922 Maksim Litvinov, în numele Guvernului sovietic, adresează lui C. Diamandy, reprezentantul României, invitația ca Guvernul român să participe împreună cu statele limitrofe URSS la o Conferință de dezarmare la Moscova. La 17 mai la Genova în plenul Conferinței economice, primul ministru român Ionel Brătianu face o declarație privind angajamentul permanent al României de a nu ataca URSS (*Ibidem*, p. 1021). La 15 august 1922, Guvernul român răspunde invitației Guvernului sovietic din mai, declarând că *„ia în considerare propunerea Guvernului sovietic, deoarece România nu are nici o intenție agresivă și în ceea ce privește în special Rusia delegația română la Genova s-a pronunțat*

https://biblioteca-digitala.ro

în favoarea unui Pact de neagresiune permanent, dar credem că primul act pe calea spre o înțelegere de dezarmare trebuie să fie recunoașterea frontierelor existente” (*Politica externă a României*, p. 180). La 19 decembrie în timpul Conferinței de la Lausanne (20 noiembrie 1922-24 iulie 1923) are loc o întrevedere între C. Diamandy, delegatul României, și Gh. Cicerin, comisarul poporului pentru Afacerile Externe al Rusiei Sovietice, cu privire la reglementarea raporturilor româno-sovietice, în cadrul căreia reprezentantul sovietic propune: recunoașterea unirii Basarabiei cu România, sub o formă oarecare, contra tezaurului și bijuteriilor Coroanei; reglementarea celorlalte chestiuni pendinte; încheierea unui Pact de neagresiune.

Ca o concluzie, precizez că în cursul tratativelor și convorbirilor purtate de delegați oficiali și neoficiali români și sovietici între 1918-1922, sovieticii, susținând teza total falsă după care România ar fi fost un stat artificial creat în 1918 prin acte de agresiune și anexiune de teritorii „străine”, un stat „multinațional” în care „națiunile” sunt ținute prin forță, au pretins „negocierea” teritoriului românesc dintre Prut și Nistru. Până spre sfârșitul secolului XX în documente și în convorbiri particulare nu se vorbea decât ca despre „ocupanții români” ai Basarabiei: acesta era limbajul oficial, impus și cetățenilor fostei URSS.

La 14 mai 1923, Guvernul român aprobă începerea de tratative cu URSS în vederea reluării relațiilor comerciale între cele două țări. Negocierile ulterioare dintre cele două părți s-au încheiat fără nici un rezultat, întrucât Guvernul român a respins cererea delegației sovietice privind recunoașterea anticipată a Guvernului sovietic. Între 14 august – 21 noiembrie are loc Conferința româno-sovietică la Tiraspol, unde s-au dezbătut conflictele militare de pe Nistru, regulile de navigație, curățarea și adâncirea albiei Nistrului. La 20 noiembrie la Tiraspol este încheiat un Regulament româno-sovietic privitor la măsurile și procedeele de întrebuințat pentru prevenirea și aplanarea conflictelor pe Nistru; este primul acord intervenit între România și URSS. În continuare, la Tiraspol și Odessa au loc negocieri sovieto-române în vederea reluării relațiilor comerciale între cele două țări (26 noiembrie – 31 decembrie), dar care nu au dus la nici un rezultat (M. Rusenescu, I. Saizu, *Viața politică în România, 1922-1928*, p. 191; *Relațiile româno-sovietice*, vol. I, doc. nr. 142, p. 2124-215; doc. nr. 143, p. 216; doc. nr. 144, p. 216-218).

La 30 ianuarie 1924, Guvernele român și sovietic ajung la un acord cu privire la începerea de negocieri la Viena în vederea reglementării raporturilor dintre cele două țări. La 1 martie primul ministru român Ionel Brătianu dă instrucțiuni verbale delegației ce va participa la tratativele româno-sovietice de la Viena privind principiile care trebuie să călăuzească atitudinea delegației române (*Relațiile româno-sovietice*, vol. I, doc. nr. 148, p. 220-223): despărțirea problemei teritoriale (care este *„intangibilă”* pentru noi) de cea a tezaurului; Guvernul român se arăta gata să dea *„asigurări depline”* despre intențiile sale pașnice și să reia *„relațiuni normale și amicale”* cu URSS, cu condiția recunoașterii graniței existente, *„căci fără de graniță se pot obține armistiții, iar nu relațiuni normale între două țări”*; delegația română era împuternicită să accepte încheierea unui Tratat de neagresiune între România și URSS *„pe un termen de dezbătut, dar oricât de lung”*; Guvernul român nu se va opune afirmării intereselor sovietice în problema navigației pe Dunăre. Între 27 martie – 2 aprilie 1924 la Viena au loc negocieri româno-sovietice în

https://biblioteca-digitala.ro

vederea reglementării raporturilor dintre cele două state. Delegația română este condusă de C-tin Langa-Rășcanu iar cea sovietică de Nikolai Nikolaevici Krestinsky. Krestinsky a propus spre dezbatere următoarele puncte, acceptate și de delegația română: 1. Chestiuni teritoriale; 2. Chestiuni financiare și economice; 3. Chestiuni juridice și politice. În timpul negocierilor, ambasadorul român C. Langa Rășcanu exprimă dorința de pace a României și cererea ca URSS să recunoască frontiera româno-sovietică pe Nistru; în replică ambasadorul sovietic își declară disponibilitatea de a discuta orice problemă, cu excepția frontierei româno-sovietice.; în același timp, Krestinsky propune organizarea unui plebiscit în Basarabia, pentru ca populația de aici să se pronunțe ea singură dacă dorește să rămână în cadrul URSS sau să se unească cu România, ori preferă să se organizeze într-un stat suveran și independent. În declarația făcută la 28 martie la Viena, Krestinski încheie cu concluzia: *„Niciodată Basarabia n-a aparținut României”* (Arhiva MAE, Fond 71 URSS, anul 1924, vol. 76). Ambasadorul român respinge propunerea sovietică privind organizarea plebiscitului deoarece, prin aceasta, s-ar recunoaște „de jure” anexarea Basarabiei de către Rusia în 1812, pe de o parte, iar pe de altă parte s-ar nesocoti voința românilor basarabeni exprimată de Sfatul Țării prin votul de la 27 martie/9 aprilie 1918. După patru ședințe (27, 28, 31 martie și 2 prilie) Conferința este închisă, fără a se ajunge la un acord (Arhiva MAE, Fond URSS relați cu România, caseta 22, vol. VI, referat V, f. 10). Subliniez faptul că propaganda PCdR în problema Basarabiei, dusă începând cu luna februarie 1924, a avut același conținut și aceleași argumente ca și cele debitate de șeful delegației sovietice la conferința româno-sovietică de la Viena din martie-aprilie 1924 (pe larg în: M. Mușat, I. Ardeleanu, *România după Marea Unire*, vol. II, part. II, p. 1035-1055; I.M. Oprea, *România și Imperiul Rus*, vol. I, *1918-1924*, p. 290326; Fr. C. Nanu, *Politica externă a României*, p. 124-125; O. Țâcu, *Problema Basarabiei*, p. 88-101; L. Rotari, *Mișcarea subversivă din Basarabia*, p. 221-228; Al.-M. Mironov, *Vremea încercărilor,* p. 78-82; E. Bold, R. Locovei, *Relații româno-sovietice (1918-1941),* p. 83-116; *Relațiile româno-sovietice*, vol. I, p. 218-255).

Consecințe: Ilegalizarea PCdR în patru etape: 5 aprilie – Ordonanța nr. 1 a Comandamentului Corpului II Armată, pe baza căreia se interzice de fapt activitatea PCdR. și se operează arestări. Decizia de interzicere s-a luat din cauza faptului că în timpul Conferinței de la Viena Partidul Comunist s-a situat de partea sovieticilor, cerând autodeterminarea până la despărțire a Basarabiei de Statul român; iulie: prin Ordonanțele nr. 2 și 3 ale Comandamentului Corpului II Armată, Uniunea Tineretului Comunist, asociația cultural-sportivă „Prietenii Naturii” și „Comitetul Femeilor Comuniste” sunt interzise și scoase în afara legii, sediile închise, arhivele confiscate iar conducătorii lor urmăriți și arestați; august: se desfășoară la Viena Congresul III al PCdR, între care se detașează rezoluția privind adeziunea fermă la linia stalinistă, rezoluția în problema agrară și cea în problema națională care definea România ca *„stat tipic cu mai multe națiuni”*; septembrie: revolta de la Tatar Bunar, pusă la cale de organizația bolșevică Uniunea Țăranilor Revoluționari din Basarabia, revoltă extinsă și în alte sate basarabene – cca. 4.000 de participanți; la 15 septembrie agitatorii iredentiști, finanțați de Rusia Sovietică, proclamă Republica Sovietică Moldovenească. Ordinea este restabilită de armata română începând cu 17 septembrie. La revoltă a participat un singur comunist din România – Petre Borilă,

https://biblioteca-digitala.ro

evreu originar din Bulgaria. Evenimentul a fost prezentat de PCR ca o *„revoltă țărănească”* (vezi pe larg: N. Rauș, Gh. Neacșu, D. Moraru, *O agresiune sovietică împotriva României: Tatar Bunar*; L. Rotari, *Mișcarea subversivă din Basarabia*, p. 237-256; M. Mușat, I. Ardeleanu, *România*, vol. II, part. I, p. 784-785, 1055-1057; A.-M. Mironov, *Vremea încercărilor*, p. 81). La 19 decembrie apare Legea pentru reprimarea unor infracțiuni contra liniștii publice/„Legea Mârzescu”, ce califică delictele politice (discursuri, cântece, demonstrații cu steaguri, pancarte și orice acțiune care ar fi reprezentat o încurajare la rebeliune sau la dezordine, răspândirea unor publicații, afișe sau imprimate clandestine) ca infracțiuni de drept comun, prevăzând pedepse severe (închisoare de la 5 la 10 ani, amendă de la 10.000 la 100.000 lei și interdicția corecțională). Legea este modificată în 1927, în sensul înăspririi prevederilor ei. O altă consecință cu caracter nociv în derularea relațiilor româno-sovietice a fost crearea la 24 octombrie 1924 în stânga Nistrului a Republicii Autonome Sovietice Socialiste Moldovenești, cu capitala, succesiv, la Bârzula, Balta, Tirapol, subordonată atât pe linie de stat cât și de partid R.S.S. Ucrainene (L. Rotari, *Mișcarea subversivă din Basarabia*, p. 263-276).

Date sumare despre principalele personalități istorice întâlnite în text

Alekseev Mihail Vasilievici (1857-1918), comandant militar, șef al Marelui Stat Major rus între 1915-1917, înlocuit din funcţie după revoluția din februarie/martie 1917 de generalul Brusilov. După revoluția bolșevică din 25 octombrie/7 noiembrie 1917, Alekseev și alți generali ruși au alcătuit armata de voluntari care să lupte împotriva bolșevicilor. A murit de pneumonie la 25 septembrie 1918.

Argetoianu Constantin (1871-1955), om de afaceri, deputat, senator, președinte al Senatului (1938-1939), ministru al Afacerilor Străine (1931-1932), prim-ministru al României circa o lună de zile în 1939; arestat în 1950 de autoritățile comuniste, a murit în închisoarea de la Sighet.

Averescu Alexandru (1859-1938), militar de carieră – general şi mareșal al României (14 iunie 1930), om politic; comandant de armată în 1916-1918, învingător în luptele de la Mărășești; prim-ministru al României în ianuarie-februarie 1918, 1920-1921, 1926-1927.

Arion Constantin C. (1855-1932), om politic conservator, ministru în mai multe rânduri; „Numărul Doi” în Guvernul Al. Marghiloman din 1918, ca ministru de Externe și, un timp, vicepreședinte al Consiliului de Miniștri.

Belaev/Beleaev/Beliaev (1863-1918), general rus, șeful Misiunii Militare Ruse în România (1916). Numit ministru de Război al Rusiei în ianuarie 1917. Executat de bolșevici.

Berthelot Henri-Mathias (1861-1931), general francez, șeful Misiunii Militare Franceze în România (din 3/16 octombrie 1916 până la semnarea Tratatului preliminar

https://biblioteca-digitala.ro

de Pace de la Buftea, din 20 februarie/5 martie 1918), apoi din octombrie 1918 până în mai 1919.

Blondel Jean-Camille (1854-1935), diplomat francez, ministru plenipotențiar al Franței în România între 7 mai 1907 – 13 mai 1916, va rămâne în țară după încheierea misiunii. Căsătorit cu Jeanne. Fiica lor, Yvonne (1884-1971), s-a căsătorit cu Ion Cămărășescu (1882-1953), prefect de Durostor între 1913-1916 și, mai târziu, ministru de Interne în Guvernul Take Ionescu (1921-1922).

Boyle Joseph Whiteside (1867-1923), aventurier, om de afaceri și ofițer de origine canadiană. În timpul PRM organizează și înarmează pe banii săi o companie de mitraliere, pe care o pune în serviciul armatei canadiene, primind gradul onorific de locotenent-colonel. Odată cu intrarea SUA în război se înscrie ca voluntar în Comitetul American de Ingineri și pleacă în misiune în Rusia, pentru reorganizarea căilor ferate. Implicat în numeroase aventuri, negociază un acord între România și Rusia cu privire la Basarabia (1918). A fost unul dintre amanții Reginei Maria.

Brătianu Ion. I. C. (Ionel) (1864-1927), om politic român, parlamentar, șeful Partidului Național Liberal din 1908 până la deces, ministru, prim-ministru în 1908-1910, 1914-1918, 1922-1926, 1927. Căsătorit cu Eliza Brătianu, una dintre surorile lui Barbu Știrbey. Are contribuții esențiale în orientarea politicii interne și externe a României atât înainte cât și după Marele Război. Autoritar și intransigent, dar democrat convins, este una dintre cele mai ilustrative personalități ale vieții politice românești din secolul XX.

Briand Aristide (1862-1932), om politic și jurnalist francez. Secretar general al Partidului Socialist (1901), pe care l-a părăsit în 1905. În calitate de deputat (1902) a contribuit la adoptarea legii separării Bisericii de Stat. A fost de peste 20 de ori ministru, mai ales al Afacerilor Externe, și de 11 ori premier, inclusiv în timpul războiului (29 octombrie 1915 – 17 martie 1917). A promovat o politică de pace și de colaborare internațională, semnând Pactul de la Locarno (1925) şi Pactul Briand-Kellogg (1928), care scotea războiul în afara legii. Laureat al Premiului Nobel pentru Pace, 1926, împreună cu germanul Gustav Stresemann.

Brusilov Aleksei (1853-1926), general rus, s-a remarcat în Primul Război Mondial comandând armatele ruse 7, 8, 9 și 11 care au atacat pe un front larg, de la mlaștinile Pripet până la granița României în iunie 1916 („ofensiva Brusilov”), obținând importante succese împotriva forțelor dușmane: Armata 4 austro-ungară a fost aproape distrusă iar „Armata de Sud” – austro-germană a fost silită să se retragă. În 1917, după abdicarea țarului Nicolae al II-lea, Guvernul Provizoriu l-a numit comandant suprem al trupelor ruse. După război trece de partea bolșevicilor și, în calitate de comandant al Armatei Roșii, în 1920 i-a împins pe polonezi până la câțiva km de Varșovia, înainte de a fi învins, la rândul său, de aceștia.

Carol de Habsburg, împărat al Austriei sub numele de Carol I și rege al Ungariei sub numele de Carol al IV-lea (1887-1922). A abdicat la 13 noiembrie 1918, exilându-se mai întâi în Elveția, apoi în Portugalia. După abdicarea lui, s-a proclamat Republica Austria Germană.

https://biblioteca-digitala.ro

Cicerin Gheorghi Vasilievici (1872-1936), comisar al poporului pentru afaceri externe între 1918-1930.

Ciotori Dimitrie Nicolae (1885-1965), diplomat român. Absolvent al Facultății de Litere din Stockholm și Uppsala, la 16 decembrie 1916 a fost numit direct interpret în cadrul Legației Rămâniei din capitala Suediei. În 1917 a fost transferat la Legația din Londra. Delegat al Guvernului român la convorbirile româno-ruse (1920). Numit viceconsul în august 1920, în septembrie același an renunța la nominalizare. Din ianuarie 1921 a îndeplinit funcția de secretar la Liga Națiunilor (Secția Română din Londra), în octombrie 1921 fiind transferat temporar la legația din Londra, cu însărcinarea de a conduce biroul presei. În aprilie 1921 a fost desemnat delegat tehnic la convorbirile ruso-române de la Varșovia.

Clemenceau Georges (1841-1929), om politic francez, „Le Tigre”, șef al stângii radicale, adversar al politicii coloniale. Compromis un timp în scandalul Canalului Panama (început în 1881 din inițiativa lui Ferdinand de Lesseps, terminat de americani în 1914; modul de finanțare a lucrărilor a dat naștere unui mare scandal financiar și politic în Franța); în afacerea Dreyfus a fost de partea împricinatului. Președinte al Consiliului și ministru de Interne (1906-1909). A creat Ministerul Muncii, dar a reprimat violent grevele și s-a despărțit de socialiști. Prim-ministru între 16 noiembrie 1917 – 20 ianuarie 1920, s-a consacrat războiului total, a negociat Tratatul de Pace de la Versailles cu Germania; supranumit ,,părintele victoriei”. A fost învins în alegerile din 1920. Membru al Academiei Franceze.

Coandă Constantin (1857-1932), ofițer și, mai târziu, om politic. În 1892 era aghiotant al prințului Ferdinand. General din 1902. În 1916-1917, șef al Misiunii Militare Române pe lângă Marele Cartier General rus. Prim-ministru între 24 octombrie – 28 noiembrie 1918. Îi va succeda un nou cabinet Ionel Brătianu, care a rămas la conducerea țării până la 26 septembrie 1919.

Czernin Ottokar, Conte (1872-1932), om politic și diplomat austriac, ministru plenipotențar la București (1913-1916), ministru de Externe al Austro-Ungariei (23 decembrie 1916 – 14 aprilie 1918).

Diamandy Constantin (1868-1931), om politic român, diplomat de carieră, ministru al României în Rusia (1914-1918). Este arestat, în contextul evenimentelor din 1917-1918, la 31 decembrie 1917/13 ianuarie 1918 din ordinul lui Lenin și Troțki împreună cu întreg personalul Legației României la Petrograd și al Misiunii Militare Române. În urma protestului energic al corpului diplomatic din Rusia este eliberat la 2 ianuarie 1918, apoi expulzat. Revenit în România, a fost numit în august 1919 înalt comisar al Guvernului român în Ungaria.

Duca Ion Gheorghe (1879-1933), om politic liberal, ministru al Cultelor și Instrucțiunii Publice între 1914-1918. Asasinat de legionari la 29 decembrie 1933.

Duhonin Nikolai (1876-1917), ultimul mare comandant al armatei imperiale ruse, a fost demis de Lenin după ce refuzase să dea curs de a discuta un armistițiu cu Puterile Centrale. A încercat să organizeze la Moghilev o rezistență armată împotriva Armatei Roșii, dar a fost prins și executat la 3 decembrie 1917 de trupele comandate de succesorul său Nikolai Krâlenko: *„O ceată de bolșevici, trimisă de guvernul din*

https://biblioteca-digitala.ro

Petrograd, în cap cu prapurcicul Krâlenko, atacă și ucide pe generalisim în gara Moghilev, unde era trenul Marelui Cartier Rus, îi taie corpul în bucăți, aruncându-l afară din vagon” (C-tin Kirițescu, *Istoria războiului pentru întregirea României. 1916-1919*, ed. a II-a, vol. III, Bucureşti, Editura Casei Școalelor, p. 18).

Fasciotti Carol (1870-1958), ministrul plenipotențiar al Italiei în România în anii Primului Război Mondial.

Ferdinand I (1865-1927), fiul lui Leopold, prinț de Hohenzollern-Sigmaringen și al Antoniei, infanta Portugaliei, era nepotul de frate și succesorul regelui Carol I (decedat la 27 septembrie/10 octombrie 1914). În decembrie 1892/ianuarie 1893 Ferdinand s-a căsătorit cu Maria (1875-1938), principesă de Marea Britanie și Irlanda (fiica lui Alfred, duce de Edinburgh și de Saxa-Coburg-Gotha, 1844-1900), al doilea fiu al Reginei Victoria, și a marii ducese Maria Aleksandrovna a Rusiei (1853-1920), fiica țarului Aleksandru II. Maria era verișoară primară cu țarul Nicolae II al Rusiei.

Gorceakov Aleksandr Mihailovici (1798-1883), prinț, om politic rus. Diplomat de carieră, ambasador la Viena (1854), apoi ministru al Afacerilor Externe (1856-1882) și cancelar al imperiului (1886). A promovat o politică de expansiune în Balcani.

Grigorescu Eremia Teofil (1864-1919), general, comandantul Armatei I, eroul bătăliei de la Oituz.

Iancovescu Constantin (1862-1945), om politic, general, a fost secretar general al Ministerului de Război, perioada 9 august – septembrie 1916), șef al Marelui Stat Major, comandant al Grupului Apărări Dunării (noiembrie 1916) și al Corpului 3 Armată (decembrie 1916 – 24 iulie 1917). Între 20 iulie 1917 – 5 martie 1918 a fost ministru de Război, în locul lui Vintilă Brătianu, care a preluat nou-creatul Minister al Munițiilor/al Materialelor de Război.

Iliescu Dumitru (1864-1940), general. Subșef (și conducător efectiv, în locul generalului Al. Zotta, bolnav) al Marelui Stat-Major în 1916, care condusese efectiv operațiile militare, este înlăturat din funcție la 9/22 decembrie 1916 și înlocuit la Marele Cartier General cu generalul C-tin Prezan. Este trimis în Franța ca reprezentant pe lângă Marele Cartier francez. După Pacea de la București 9-24 aprilie/7 mai 1918), și-a dat demisia din funcțiile deținute în armată.

Joffre Joseph Jacques Césaire (1852-1931), mareșal al Franței, devenit comandant al tuturor armatelor franceze în 1915, după victoria de la Marna (5-9 septembrie 1914). Eșecul de la Verdun și dezastrele de pe Somme au dus în decembrie 1916 la înlocuirea lui cu generalul Nivelle. În 1917 Joffre devine președinte al Consiliului de Război al Aliaților. Membru al Academiei Franceze, 1918.

Judovski Vladimir Grigorievici (1880-1949), lider bolșevic, președinte al RUMCEROD.

Kaledin Aleksei Maksimovici (1861-1918), general de cavalerie, lider al cazacilor de pe Don, a condus Gărzile Albe la începutul războiului civil din Rusia. După pierderea orașului Rostov pe Don și începutul retragerii spre Kuban, cunoscută sub numele de „marșul înghețat”, a demisionat din această poziție, iar ulterior s-a sinucis, la 11 februarie 1918.

Kamenev Lev Borisovici (1883-1936), om politic sovietic.

https://biblioteca-digitala.ro

Kerenski Aleksandr Feodorovici (1881-1970), una dintre figurile-cheie ale revoluției burghezo-democratice ruse, a condus Guvernul Provizoriu (21 iulie – 7 noiembrie 1917), fiind înlăturat de la putere de bolșevicii conduși de Lenin. A plecat în exil mai întâi în Franța, iar după 1940 în SUA.

Klâșko Nikolai K., om politic sovietic, a fost membru al Colegiului Comisariatului Poporului pentru Comerțul Exterior al RSFS Ruse.

Kornilov Lavr Gheorhievici (1870-1918), general rus, a încercat în septembrie 1917 o lovitură de stat împotriva guvernului Kerenski pentru a pune capăt situației haotice din Rusia. Lovitura de stat a eșuat atunci când cazacii de sub comanda sa au trecut de partea guvernului. Kornilov a fost arestat la domiciliu, dar a reușit să evadeze în timpul loviturii de stat bolșevice din 25 octombrie/7 noiembrie 1917, alăturându-se forțelor contrarevoluționare din regiunea Donului. A fost ucis la 13 aprilie 1918, în timpul unei lupte cu Armata Roșie, când un obuz a căzut peste cartierul său general.

Krassin Leonid (1870-1926), inginer, om politic și diplomat sovietic, unul dintre colaboratorii aropiați ai lui Maksim M. Litvinov. Comisar al poporului pentru comerțul exterior (1920-1924). A contribuit la demersurile puterii sovietice de a ieși din izolarea sa diplomatică de după 1918. În martie 1921 a semnat în numele URSS Tratatul de comerț anglo-sovietic, ce prevedea, printre altele, deschiderea porturilor sovietice pentru navele britanice. Ambasador la Paris în 1925 și apoi la Londra (1926), unde a și murit.

Krâlenko Nikolai Vasilievici (1885-1938), sublocotenent în armata rusă, revoluționar bolșevic, unul dintre liderii lovituri de stat din 25 octombrie/7 noiembrie 1917. Îl asasinează pe comandantul suprem al armatei ruse, generalisimul Duhonin. După executarea ordinului primit de la șefii bolșevici, este înălțat în rang de generalisim și la sfârșitul aceluiași an preia controlul asupra Statului Major General al armatei ruse, în calitate de comisar bolșevic pentru război, semnând armistițiul de la Brest-Ltowsk cu Puterile Centrale. Din 1918 a ocupat diverse funcții în aparatul de stat al URSS, printre care cea de președinte al Tribunalului suprem, procuror, comisar al poporului pentru Justiție. Victimă a terorii staliniste, fiind demis din toate funcțiile și executat prin împușcare în 1938.

Lupescu Alexandru (1865-1934), general de divizie (1917), ministru al Instrucțiunii Publice (1919), șef al Marelui Stat Major (1923-1927).

Mackensen Anton Ludwig August von (1849-1945), feldmareșal german. După ce comandase armatele germane pe frontul din Bulgaria și Serbia, în 1916 a preluat comanda armatelor Puterilor Centrale de pe Frontul românesc. După căderea Capitalei la 23 noiembrie/6 decembrie 1916, a devenit guvernatorul militar al României ocupate.

Marghiloman Alexandru (1854-1925), om politic conservator, ministru în mai multe rânduri, şef al Partidului Conservator din iunie 1914. Prim-ministru între 5 martie – 23 octombrie 1918. A negociat și semnat Tratatul de Pace cu Puterile Centrale de la Buftea-Bucureşti la 24 aprilie/7 mai 1918. Demisia generalului Al. Averescu din funcția de prim-ministru și instalarea guvernului Marghiloman au fost soluția de compromis, aleasă pentru a debloca negocierile de pace cu Puterile Centrale.

Muraviev Mihail Artemievici (1880-1918), fost ofițer în armata țaristă, colonel, se alătură S.R./eserilor-socialiștii revoluționari după 7 noiembrie, apoi trece de partea

https://biblioteca-digitala.ro

bolșevicilor și este numit la începutul anului 1918 în fruntea trupelor efemerei Republici Sovietice Odessa, cu misiunea de a se împotrivi prezenței militare românești în Basarabia. Comandă trupele care acționează împotriva Radei Ucrainene și armatei generalului Kaledin în 1918. În același an încearcă să provoace o rebeliune antibolșevică pe Frontul de Est. Este prins și executat. (n.n. – numele corect este Muraviev, nu Muraviov, aşa cum apare în unele materiale atenționare în *Ideologie și structuri comuniste,* vol. I, p. 454, n. 4).

Nicolae II/Nicky (1868-1918), țar al Rusiei (1894-15 martie 1917), văr primar cu Regina Maria a României; căsătorit cu Alix de Hesse-Darmstadt (verișoară a Reginei Maria a României), cu care a avut 5 copii. După abdicare, țarul și membrii familiei a fost ținuți captivi de guvernul Al. Kerenski; din august până la sfârșitul anului 1917 țarul și familia sa au fost mutați la Tobolsk – Siberia de guvernul Kerenski, oficial pentru a-i ține departe de Capitală și a-i feri de eventuale neplăceri; asasinați de bolșevici la Ekaterinburg/Sverdlovsk, oraș controlat de Armata Roșie în noaptea de 16/17 iulie 1918; era fiul țarului Alexandru III (unchiul Reginei Maria) și al Mariei Feodorovna (1847-1928).

*Paléologue Maurice (*1859-1944), diplomat francez. De origine română după tată, a fost ambasador la Sofia (1907), director în Ministerul Afacerilor Externe (1912-1914), apoi ambasador în Rusia (1914-1917). A scris lucrarea *La Russie des tzars au temps de la guerre* (1921). Membru al Academiei Franceze (1928).

Pichon Stephen (1857-1933), om politic francez de orientare socialistă, ministru al Afacerilor Externe al Franței (noiembrie 1917 – ianuarie 1920).

*Poetaș(u) Stan (*1870-1919), general român. La intrarea Românei în Primul Război Mondial are gradul de colonel; comandă Brigada a XVII de Infanterie în Dobrogea. Luptă cu îndârjire la Mărășești alături de militarii din subordine. În 1919 este trimis în Basarabia, având gradul de general de brigadă. Moare în luptele cu bolșevicii.

Poincaré Raymond (1860-1934), om politic francez, președinte al Republicii (1913-1920).

Poklevski-Koziell Stanislav (1868-1937), diplomat rus de origine poloneză, ministru plenipotențiar al Rusiei în România (1913-1918), cu titlul onorific de șambelan imperial. A contribuit la încheierea convențiilor politice și militare ale României cu puterile Antantei. În urma revoluției bolșevice din Rusia a rămas în România, unde s-a ocupat de interesele refugiaților ruși (albi), bucurându-se din partea guvernului de la București de un statut neoficial de protecție diplomatică. Între 1932-1937 a fost reprezentant onorific la București al Oficiului Nansen pentru refugiați de sub autoritatea Societății Națiunilor, cu sediul la Geneva. A murit în România.

Polivanov Aleksei (1855-1920), general rus de infanterie, ministru de Război (iunie 1915 – martie 1916).

Prezan Constantin (1861-1943), mareșal al României. În timpul Războiului de Întregire a comandat Armata a IV-a Nord (august-octombrie 1916), Grupul de Armate Sud (noiembrie 1916-1917), șef al Marelui Cartier General (3/16 decembrie 1916 – aprilie 1918) și al Marelui Stat Major (octombrie 1918 – martie 1920); membru al Academiei Române.

https://biblioteca-digitala.ro

Rakovski Cristian (Hristu) (1873-1941), medic, evreu de origine bulgară, de orientare socialistă, stabilit din 1903 în România, pe proprietățile familiei sale din Dobrogea (peste 500 ha pământ!!); unul dintre liderii PSDR de până la intrarea țării în război, alături de C-tin Dobrogeanu-Gherea (Solomon Katz), alt evreu refugiat din Rusia în România. Din fonduri proprii înființează ziarul „România muncitoare”, viitorul ziar „Lupta”, organ social-democrat publicat la Odessa între 5 septembrie 1917 – 11 martie 1918. Cunoscut în mediile socialiste din străinătate, mai ales după expulzarea sa din România (1907-1910), pentru agitație revoluționară: criticase în ziarul său înăbușirea răscoalei țărănești din 1907, fapt ce a determinat autoritățile române să-i retragă cetățenia și să-l expulzeze. Reprezintă PSDR la diferite manifestări socialiste internaționale. Este în legătură cu emigrația revoluționară rusă din străinătate. Între 1900-1901 se află în Rusia unde conferențiază în cadrul unor cercuri marxiste. Reprimit în țară în 1912, după o mediatizată luptă juridică și din oportunism politic, când i se redă și cetățenia română. Înainte și în timpul Primului Războ Mondial, după ce acceptă să facă jocul serviciilor secrete germane, se lansează într-o campanie energică anti-războinică și de susținere a neutralității țării – cel puțin temporar –, poziție favorabilă Austro-Ungariei și Germaniei. Arestat de autoritățile române ca „agent german”. Transferat la Iași și plasat în arest la domiciliu, a fost eliberat la 1 mai 1917 de Sovietul local al soldaților ruși staționați la Iași, când a avut loc o mare manifestație pro-revoluționară. S-a refugiat la Odessa, unde a terorizat pe românii refugiați aici. Aderă la Partidul bolșevic rus și înființează, împreună cu câțiva social-democrați români radicali refugiați din țară, Comitetul român de acțiune social-democrată. Scopul lui era acela al organizării unei revoluții în România, după model rusesc. Președinte al Consiliului Comisarilor Poporului din Ucraina, unul dintre organizatorii tentativei de puci comunist anti-dinastic de la Iași din 1917. După război a continuat să fie implicat în activitățile clandestine ale comuniștilor pe teritoriul României. A ocupat poziții importante în diplomația sovietică fiind, printre altele, însărcinat cu afaceri la Londra și Paris A fost una dintre victimele represiunii staliniste din anii ’30: exclus din partid și condamnat la 20 ani de muncă silnică în 1936, este judecat în al 3-lea mare proces de la Moscova început la 2 martie 1938. Împușcat în 1941, după atacarea URSS de către Germania, împreună cu alți 156 de lideri ai mișcării revoluționare, aflați la acea dată în Gulag. Corpul i-a fost dezmembrat iar bucățile aruncate într-o pădure.

Roșal Simion Grigorievici. (1896-1918), bolșevic rus fanatic. După revoluția rusă din februarie/martie 1917, ajunge într-un post de conducere printr-o cruzime ieșită din comun în torturarea și executarea cadeților (membri ai Partidului Constituțional rus). La 30 noiembrie/13 decembrie 1917, fostul comandant al fortăreței Kronstadt primește ordin de la Lenin și Troțki și sosește la Iași împreună cu un grup de comando din 80 persoane, care avea drept obiectiv preluarea conducerii armatei ruse de pe teritoriul României, asasinarea, arestarea sau răpirea Regelui Ferdinand și lichidarea generalului rus Șcerbacev, arestarea membrilor Guvernului român și să proclamarea România drept republică sovietică. Tenativa lui Roșal a eșuat chiar din primul moment, fiind arestat de garda ucraineană a generalului Șcerbacev. Din închisoarea în care era deținut, Roșal și amanta sa Boga (Rock) au fost scoși de ofițeri ruși pe baza unor ordine false și duși în

https://biblioteca-digitala.ro

afara orașului Iași, într-o direcție necunoscută, împușcați și îngropați. Sovietele i-au învinuit însă pe români de moartea lor. Odată cu el au dispărut, în condiții neelucidate, principalii săi colaboratori: Asenov, Cornev, Reissohn și Herman (*Relațiile româno-sovietice,* vol. I, p. 40, n. 4; *Ideologie și structuri comuniste,* vol. I, p. 282, n. 6).

Sarrail Maurice-Emmanuel Paul (1856-1929). În 1914 a comandat Armata 3 Franceză cu care a participat la prima bătălie de pe Marna. În agust 1915 a fost numit în fruntea Armatei Orientului, forța franceză trimisă în expediția de la Salonic. Nu s-a remarcat în acest post, de aceea militarii români cântau cu amărăciune: *„Of, Sarrail, Sarrail, Sarrail/ Noi ne batem și tu stai!”* (Contele de Saint-Aulaire, *Însemnările*, p. 82). A fost destituit în 1917 de Clemenceau, fiind acuzat că ar simpatiza cu socialiștii francezi (miniștrii francezi de stânga s-au opus destituirii sale pentru incompetență, ca și francmasonii de care aparținea și generalul, având un rang înalt printre ei), adepți ai încheierii păcii. Pe Frontul din Balcani a fost înlocuit cu generalul Louis Franchet d’Esperey. La începutul anului 1918 a fost trecut în rezervă.

Sazonov Serghei Dmitrievici (1860-1927), ministru de Externe al Rusei între 1910-1916. La 1 octombrie 1914 a dat României o garanție scrisă că, dacă aceasta se va alătura Antantei, va primi în schimb Transilvania, Banatul și Bucovina, teritorii aflate în acel moment sub stăpânirea Austro-Ungariei.

Stere Constantin (1865-1936), om politic, gazetar și scriitor român, intelectual basarabean, stabilit la Iași. Inițial de orientare socialistă, apoi sfetnic apropiat al lui Ionel Brătianu dar și ideolog al PNȚ; director și fondator al revistei „Viața românească”, apărută la Iași în 1906, mutată la București în 1930. În 1907 a intrat în PNL, din partea căruia a fost numit prefect de Iași. Deoarece considera Rusia ca fiind principalul inamic al României, a susținut la începutul războiului păstrarea aliannţei cu Puterile Centrale. Rămas în București după 1916, a fost socotit un *„germanofil”*. Rol mare în a convinge deputații ezitanți din Sfatul Țării să voteze Unirea Basarabiei cu România la 27 martie/9 aprilie 1918. La 2 aprilie 1918 a fost ales președinte al Sfatului Țării, funcție în care i-a succedat lui Ion Inculeț. Ca aliat de conjunctură al lui Al. Marghiloman, a făcut parte din Guvernul conservator și din Parlamentul ales la Iași în mai 1918. Ulterior s-a despărțit de conservatorii lui Marghiloman ca urmare a refuzului lor de a realiza reforma agrară în varianta favorabilă țăranilor, pe care el o susținea.

Stürmer Boris Vladimirovici (1848-1917), avocat și om politic rus, prim-ministru (februarie-noiembrie 1916) și ministru de Externe (după destituirea lui Serghei Sazonov) al Rusiei în 1916. A susținut încheierea păcii separate cu Germania. Acuzat de trădare, a fost arestat de Guvernul Provizoriu Rus. Va muri în închisoare în septembrie 1917.

Șcerbacev D. G. (1857-1932), general rus, comandant al Armatei a IX-a din cadrul Grupului de Sud al Armatei Ruse comandate de A.A. Brusilov. Comandantul trupelor ruse de pe frontul românesc (1917-1918). După lovitura de stat din 7 noiembrie 1917 își pierde autoritatea în fața trupelor ruse, care se anarhizează. Cu sprijinul generalului Berthelot a încercat să limiteze influența propagandei bolșevice în rândul trupelor ruse de pe Frontul din Moldova. În ianuarie 1918 Sovietul Comisarilor Poporului l-a declarat „dușman al poporului” și l-a pus în afara legii. Declarat trădător de către guvernul bolșevic al Rusiei și trecut pe „lista” persoanelor care trebuiau lichidate, încearcă fără

https://biblioteca-digitala.ro

succes să se pună la dispoziția guvernului ucrainean. Intră în legături cu generalii Alexeev și Kaledin, adversari ai bolșevicilor. După ce a fost, vreme de 2 ani, unul dintre liderii Armatei Albe, în 1920 s-a exilat în Franța, la Nisa, unde a trăit dintr-o pensie asigurată de statul român.

Troțki (Lev Davâdovici Bronstein) (1879-1940), revoluționar, om politic rus, născut în Ucraina din părinți evrei. Alături de Lenin, a fost principalul artizan al revoluției bolșevice de la 7 noiembrie 1917. Este comisar al poporului pentru Afacerile Externe, apoi comisar al poporului pentru problemele militare și politice (considerat creatorul „Armatei Roșii"), președinte al Consiliului Militar Revoluționar al Republicii, membru în Biroul Politic al CC al PC (b) din Rusia, membru în Comitetul Executiv al Internaționalei Comuniste. Conduce negocierile de la Brest-Litowsk, înăbușe revolta din Kronstadt (martie 1921). Din 1923 intră în contradicție cu Stalin, care împreună cu Zinoviev și Kamenev – ambii evrei, îl elimină complet: în decembrie 1927 este exclus din PC (b), în februarie 1928 este expulzat din URSS, în 1940 este asasinat în Mexic, din ordinul direct al lui Stalin, de agentul comunist Ramón Marcader. Lui Troțki i se datorează teza revoluției permanente și mondiale.

Ulianov/Lenin Vladimir Ilici (1870-1924), revoluționar și om politic rus, conducător al mișcării bolșevice. Principalul șef al bolșevicilor ruși care au răsturnat regimul burghez instaurat după prăbușirea țarismului. A insistat pentru încheierea păcii separate cu Puterile Centrale la Brest-Litowsk la 18 februarie/3 martie 1918. A fost primul șef al Guvernului Rusei Sovietice (1917-1924), poziție de pe care a pus în practică teoriile ideologiei ce-i poartă numele – *leninismul*.

Vaida-Voevod Alexandru (1872-1950), om politic, medic, publicist, fruntaş al Partidului Național Român și al Partidului Național Țărănesc (preşedinte 6 mai – 21 noiembrie 1933); partizan al regimului de autoritate monarhică, consilier regal (30 martie 1938) și președinte al Frontului Renașterii Naționale (ianuarie 1940); Prim-ministru al României (1 decembrie 1919 – 13 martie 1920; 6 iunie – 10 august 1932; 14 ianuarie – 9 februarie 1933); a fost arestat la domiciliu începând cu 1946; înmormântat la Biserica „Dintre Brazi" – Sibiu.

Știrbey Barbu (1872-1946), prinț, nepot de fiu al domnitorului Barbu Știrbey. Om politic liberal, cumnat – prin sora sa Eliza – cu Ionel Brătianu și apropiat al Reginei Maria – amantul ei de cursă lungă – cu care se spune că ar fi făcut ultimii ei 2 copii – Ileana și Mircea –, pe care Regele Ferdinand i-a recunoscut totuși ca fiind ai lui. Administrator al Domeniilor Coroanei din 1913, apoi prim-ministru (1927) și unul dintre negociatorii cu Aliații la Cairo (1944).

Văitoianu Arthur (1864-1956), general, om politic; prim-ministru (septembrie-decembrie 1919) și ministru în mai multe rânduri.

Wilhelm al II-lea (1859-1941), împărat al Germaniei (1888-1918). După abdicare sa, la 9 noiembrie 1918, este proclamată Republica Germania, şef de stat devenind Friedrich Ebert. A murit în exil, în Olanda, în anul 1941.

Wilson Theodore Woodrow (1856-1924), om politic american, democrat, președinte al SUA (1913-1921).

https://biblioteca-digitala.ro

Bibliografie orientativă

Aldea Constantin, *Pagini dintr-o istorie zbuciumată: Basarabia până în anul 1920*, Bucureşti, Editura Academiei de Înalte Studi Militare, 1993.

Arnăutu, Nicolae I., *12 invazii rusești în România*, Bucureşti, Editura Saeculum și Editura Vestala, 1996.

Basciani Alberto, *Dificila Unire. Basarabia și România Mare 1918-1940,* Chișinău, Editura Cartier, 2018.

Boico Oleg, *Istoria Ukraini. Zaputannea i vidpovidi* (Istoria Ucrainei. Întrebări și răspunsuri), Kiev, Editura Akademia, 1998.

Bold Emilian, Locovei Răzvan Ovidiu, *Relații româno-sovietice (1918-1941*), Iași, Casa Editorială Demiurg, 2008.

Boldur Alexandru V., *Basarabia și relațiile româno-ruse (Chestiunea Basarabiei și dreptul internațional),* Bucureşti, Editura Albatros, 2000.

Boldur Alexandru V., *Imperialismul sovietic și România*, Bucureşti, Editura Militară, 2000.

Boldur A., *Istoria Basarabiei*, Bucureşti, Editura Victor Frunză, 1992.

Bruhis Mihail, *Rusia, România și Basarabia 1812. 1918. 1924. 1940,* Chișinău, Editura Universitas, 1992.

Ceachir Nicolae, *Basarabia sub stăpânire țaristă (1812-1917),* Bucureşti, Editura Didactică și Pedagogică, 1992.

Cernovodeanu Paul, *Basarabia: Drama unei provincii istorice românești în context politic internațional 1806-1920*, Bucureşti, Editura Albatros, 1993.

Ciobanu Ștefan, *Basarabia. Populația. Istoria. Cultura*, Bucureşti, Editura Clio-Chișinău, Editura Știința, 1992.

Colesnic Iurie, *Basarabia necunoscută,* vol. I, Chișinău, Editura Universitas, 1993.

Colesnic Iurie, *Basarabia necunoscută*, ediție în 3 volume, Chișinău, Editura Cartier, 2019.

Colesnic Iurie, *Sfatul Țării. Enciclopedie,* Chișinău, Editura Museum, 1998.

Dennison Mattew, *Regina Victoria: secretele unei epoci*, Bucureşti, Editura Corint, 2016.

Dobrinescu Valeriu Florin, *Bătălia pentru Basarabia*, Iași, Editura Junimea, 1991.

Dokumentâ vneșnei politiki SSSR, vol. II, Moskva, 1958.

Duca I.G., *Memorii*, vol. IV, Partea a II-a, *1917-1919,* Bucureşti, Editura Machiavelli, 1994.

Hogg Ian V., *Dicționarul Primului Război Mondial,* Bucureşti, Editura Niculescu, 2007.

https://biblioteca-digitala.ro

Ideologie și structuri comuniste în România. vol. I, *1917-1918,* Bucureşti, INST, 1995; vol. II, 1918-1919, Bucureşti, INST, 1997; vol. III, 1920-1921, Bucureşti, INST, 2001.

Iorga Nicolae, *Histoire des relations russo-roumaines*, Iassy, 1917.

Istoria Basarabiei de la începuturi până în 2003, ediţia a III-a, revăzută şi adăugită. Coord.: Ioan Scurtu, Bucureşti, Editura Institutului Cultural Român, 2003.

Kirițescu C-tin, *Istoria războiului pentru întregirea României: 1916-1919,* vol. 2, Bucureşti, Editura Științifică și Enciclpedică,1989.

Lenin V. I., *Opere complete,* vol. 30, Bucureşti, Editura Politică, 1965; vol. 50, 1968.

Mareșali ai României (Coord.: Teodor Frunzeti; Coord. științific: Ion Giurcă), Bucureşti, Editura RAO, 2013.

Marx Karl, *Însemnări despre români (Manuscrise inedite),* publicate de acad. A. Oțetea și S. Schwann, Bucureşti, Editura Academiei, 1964.

Mironov Alexandru-Murad, *Vremea încercărilor. Relațiile româno-sovietice 1930-1940,* Bucureşti, INST, 2013.

Moisuc Viorica, *Români și politica externă rusească. Un secol din istoria tezaurului românesc ,,păstrat" la Moscova (Studiu și documente),* Iași, Casa Editorială Demiurg, 2013.

Moraru Anton, Negrei Ion, *Anul 1918. Ora astrală a neamului românesc,* Chișinău, Editura Civitas, 1998.

Mușat Mircea, Ardeleanu Ion, *De la statul geto-dac la statul român unitar,* Bucureşti, Editura Științifică și Enciclopedică, 1983.

Mușat Mircea, Ardeleanu Ion, *România după Marea Unire,* vol. II, Partea I, *1918-1933,* Bucureşti, Editura Științifică și Enciclopedică, 1986.

Mușat Mircea, Ardeleanu Ion, *Viața politică în România 1918-1921,* ediția a II-a completată, Bucureşti, Editura Politică, 1976.

Nanu Fraderic C., *Politica externă a României 1918-1933,* Iași, Institutul European, 1993 (pe copertă: 1919).

Nistor Ion, *Istoria Basarabiei*, Bucureşti, Editura Humanitas, 1991.

Nuțu Constantin, *România în anii neutralității 1914-1916*, Bucureşti, Editura Științifică, 1972.

Paléologue Maurice, *La Russie des tzars pendant la Grande Guerre,* vol. I-II, Paris, Editura Plon, 1921, 1922.

Oprea Ion M., *România și Imperiul Rus,* vol. I, *1900-1924,* Bucureşti, Editura Albatros, 1998.

Otu Petre, *Mareșalul Averescu. Militarul, omul politic, legenda,* Bucureşti, Editura Militară, 2005.

Otu Petre, *România în Primul Război Mondial. Ghid ilustrat complet*, Bucureşti, Editura Litera, 2019.

Patelakis Apostolos, *Grecia în Campania militară împotriva Rusiei bolșevice. La Odessa, ca la Thermopile. Grecii în sprijinul lui Denikin,* în „M.I." Anul LII, Serie nouă, nr. 10 (631) octombrie 2019, p. 51-55.

https://biblioteca-digitala.ro

Politica externă a României. Dicționar cronologic. Coord.: Ion Calafeteanu, Cristian Popișteanu, Bucureşti, Editura Științifică și Enciclopedică, 1986.

Popa Mircea N., *Primul Război Mondial (1914-1918)*, Bucureşti, Editura Științifică și Enciclopedică, 1979.

Popescu Andrei, Dr., *Elita Basarabiei la 1917-1918. Zece personalități care au făcut Unirea*, Bucureşti, Editura Minerva, 2018.

Preda Dumitru, Alexandrescu Vasile, Prodan Costică, *În apărarea României Mari. Campaia armatei române din 1918-1919*, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 1994.

Preda Dumitru, *Sub semnul Marii Uniri. Campanile Armatei Române pentru întregirea țări 1916-1920*, Bucureşti, Editura Academiei Române/Editura Militară, 2019.

Procopiu Grigore, *Parlamentul în pribegie: 1916-1918. Amintiri, note și impresii*, Bucureşti, Editura Humanitas, 2018.

Relații româno-sovietice. Documente, vol. 1, *1917-1934*, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 1999.

Rotari Ludmila, *Mișcarea subversivă din Basarabia în anii 1918-1924*, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 2004.

Rusenescu Mihail, Saizu Ioan, *Viața politică ân România 1922-1928*, Bucureşti, Editura Politică, 1979.

Saint-Aulaire, *Confession d'un vieux diplomate*, Paris, Editura Flammarion, 1953;

Contele de Saint-Aulaire, *Însemnările unui diplomat de altădată în România, 1916-1920*, ediţia a 2-a, Bucureşti, Editura Humanitas, 2016.

Stiénon Charles, *Le mystère roumain et la défection russe*, Paris, Editura Plon, 1918.

Tilea V.V., *Acțiunea diplomatică a României*, Sibiu, Tipografia Poporului, 1925.

Titulescu Nicolae, *Basarabia pământ românesc*, Bucureşti, Editura Rum-Irina, 1992.

Țâcu Octavian, *Poblema Basarabiei și relațiile sovieto-române în perioada interbelică (1919-1939)*, Chișinău, Editura Prut Internațioal, 2004.

Unirea Basarabiei și a Bucovinei cu România. 1917-1918. Documente. Antologie de Ion Calafeteanu și Viorica-Pompilia Moisuc, Chișinău, Editura Hyperion, 1995.

Voicu Marian, *Tezaurul României de la Moscova. Inventarul unei istorii de o sută de ani*, Bucureşti, Editura Humanitas, 2016.

Zamfir Zorin, Banciu Jan, *Primul Război Mondial*, Bucureşti, Editura Didactică și Pedagogică, 1995.

https://biblioteca-digitala.ro

ECOURILE PREVEDERILOR TRATATULUI CU AUSTRIA, DE LA SAINT-GERMAIN-EN-LAYE, ÎN PRESA ANULUI 1919

Constantin Mănescu-Hurezi

La 15/28 iunie 1914 avea loc asasinarea la Sarajevo (Bosnia) a prințului moștenitor al Austro-Ungariei, Franz Ferdinand, și a soției sale, Sofia, de către un tânăr naționalist sârb, Gavrilo Princip. Atentatul avea să slujească drept pretext pentru declanșarea celei mai sângeroase tragedii ce a avut loc vreodată în cursul istoriei omenirii, și anume Primul Război Mondial. Timp de peste cinci ani, dacă luăm în calcul și contraofensiva armatei române până la intrarea în Budapesta (4 august 1919), a avut loc pe globul terestru un măcel îngrozitor, la care au participat 33 de state, cu o populație de peste un miliard de locuitori; bilanțul: circa 10 milioane de morți și 20 milioane de răniți și mutilați, pagubele materiale fiind evaluate la peste 278 de miliarde de dolari[1]. Dintre toate popoarele care au participat la acest măcel dezlănțuit de Austro-Ungaria și Germania, noi, Românii, am făcut, proporțional, cele mai mari sacrificii pentru triumful cauzei comune, căci am avut țara încălcată și devastată atât de trupele dușmane, cât și de cele rusești bolșevizate.

Semnarea Armistițiului de la Compiègne, la 29 octombrie/11 noiembrie 1918, între Puterile Antantei și Germania, aducea după sine încetarea ostilităților pe toate fronturile, Germania fiind obligată, în același timp, să-și retragă armata din România. O primă consecință a încheierii acestui război îndelungat și nimicitor a fost apariția sau constituirea statelor naționale unitare și independente, făurite sau întregite pe ruinele anacronicei Monarhii dualiste austro-ungare, și anume: Republica Cehoslovacă (noiembrie 1918); Regatul sârbilor, croaților și slovenilor (1 decembrie); Republica Polonă (6-7 noiembrie); Republica Ungară independentă (16 noiembrie); Republica Austria (12 noiembrie); România (1 decembrie) și Grecia[2]. Învinșii din 1918 erau marile imperii multinaționale (german și austro-ungar), dezagregate prin voința și lupta națiunilor, iar învingătorii din 1918 erau în primul rând națiunile care s-au eliberat cu prețul unor grele sacrificii și care reclamau dreptul lor la viață liberă și egală printre națiunile lumii. Înfrântă și definitiv lichidată era vechea ordine politică și teritorială stabilită de marile imperii prin forță și dictat și victorioasă era noua ordine politică și teritorială bazată pe principiul naționalităților[3].

[1] *Istoria României în date,* Coordonare: Dinu C. Giurescu, ediția a III-a revăzută și adăugită, Editura Enciclopedică, București, 2010, p. 325.

[2] Constantin Botoran, *România în sistemul tratatelor de pace de la Paris (1919-1920)*, în „Revista de istorie”, Tom 33, nr. 11, noiembrie 1980, p. 2075.

[3] Viorica Moisuc, *Principiul naționalităților în noua ordine internațională de după 1918 și problema revizionismului,* în „Revista de istorie”, Tom 33, nr. 2, februarie 1980, p. 290.

https://biblioteca-digitala.ro

Toate aceste evenimente se desfăşurau pe fundalul existenţei unor tentative în Occident care vizau găsirea unor formule pentru readucerea Habsburgilor în Ungaria, teren pe care s-au întâlnit cercurile interesate nu numai din Austria şi Ungaria, dar şi acelea din Anglia şi Franţa, care nu abandonaseră ideea că Austro-Ungaria este o „necesitate" pentru Europa, în rolul de „stat tampon" între Germania şi Rusia. Sterie Diamandi consemnează în acest sens: „Sunt persoane cari cred cu seriozitate în nevoia menţinerii Austro-Ungariei, ca să nu se balcanizeze centrul Europei, prin desmembrarea ei"[4].

Noile state apărute pe harta Europei existau *de facto* înainte de sfârşitul războiului şi de semnarea convenţiilor de armistiţiu cu Puterile Centrale. Recunoaşterea *de jure* a existenţei acestora în frontierele lor etnice şi conservarea în acelaşi timp a destrămării imperiilor multinaţionale cădeau în sarcina Conferinţei de pace de la Paris, care s-a constituit ca un tribunal al popoarelor şi ale cărei lucrări s-au finalizat cu semnarea tratatelor de pace: cu Germania, la Versailles (28 iunie 1919), cu Austria, la Saint-Germain-en-Laye (10 septembrie) şi cu Ungaria la Trianon (4 iunie 1920). „Programul păcii mondiale" fusese formulat încă din 8 Ianuarie 1918 de către Thomas Woodrow Wilson (1856-1924), în discursul ţinut de acesta înaintea Congresului american, cunoscut şi sub denumirea celor „14 puncte", în care preşedintele Statelor Unite ale Americii afirma că după război se va stabili o pace „fără învinşi şi fără învingători", că „orice naţiune care doreşte să dispună liber de propria sa viaţă, să decidă asupra propriilor sale instituţii", trebuie să se bucure de un tratament egal cu celelalte naţiuni, „fie că este puternică sau slabă, să nu mai fie expusă la violenţe şi agresiuni"[5].

Din nefericire, acestea rămâneau doar vorbe goale, aruncate în vânt. „Programul păcii" a fost primit cu scepticism sau chiar cu neîncredere în Europa, iar unii nu s-au sfiit să declare că programul wilsonian constituia „falimentul absolut al politicii aliaţilor"[6]. Punctul 10 al acestui program se ocupa direct de poporul nostru: „Popoarelor Austro-Ungariei, cărora le dorim un loc ocrotit şi garantat printre naţiuni, va trebui să li se dea cel mai larg prilej de dezvoltare autonomă"[7], dar sub sceptrul monarhiei bicefale. Se menţinea deci Imperiul Austro-Ungar prin sacrificarea implicită a dreptului legitim al popoarelor asuprite la autodeterminarea naţională. Existau oameni politici care preconizaseră menţinerea anacronicului Imperiu Austro-Ungar din centrul Europei, considerându-l încă în stare să exercite asupra popoarelor pe care le asuprea o misiune civilizatoare. În rândul cercurilor politice americane era larg răspândită prejudecata că dubla monarhie ar fi un adevărat creuzet (melting pot) al popoarelor din Europa centrală necesar echilibrului european. Vasile Stoica, emisar al guvernului român pentru propagandă în Statele Unite ale Americii, arată că la sosirea lui în SUA, în 1917, exista teama şi în unele cercuri chiar convingerea că „românii, iugoslavii, cehoslovacii şi polonii odată dezrobiţi şi rămaşi fără un stăpân care să ţină ordinea între noi, aveam să ne

[4] Sterie Diamandi, *Galeria oamenilor politici, Take Ionescu,* Editura „Cugetarea", Bucureşti, fără an, p. 138.

[5] Constantin Botoran, *op. cit.*, p. 2074, nota 9.

[6] Emilian Bold, *De la Versailles la Lausanne (1919-1932). Activitatea diplomaţiei româneşti în problema reparaţiilor de război (Contribuţii),* Editura Junimea, Iaşi, 1976, p. 1.

[7] V.V. Tilea, *Acţiunea diplomatică a României (noiembrie 1919-martie 1920),* Tipografia Poporului, Sibiu, 1925, p. 10.

https://biblioteca-digitala.ro

năpustim unii asupra celorlalți, cum s-a întâmplat după războiul balcanic, și Europa sud-estică va fi transformată într-un haos perpetuu”[8].

Prima ședință a Consiliului Suprem interaliat era ținută la 12 ianuarie 1919. Lucrările Conferinței de Pace de la Paris s-au deschis oficial la 18 ianuarie 1919 în Palatul Versailles de la Paris. George Benjamin Clémenceau (1841-1929) a fost proclamat președinte al Conferinței, după propunerea lui Wilson. Era un îndoit omagiu care se aducea Franței eroice și energicului ei prim-ministru, părintele biruinței. Un Consiliu „de zece” fu instituit ca autoritate oficială supremă a Conferinței. El era compus din câte doi reprezentanți – în genere primul ministru și ministrul de Externe – ai celor cinci mari puteri: Anglia, Franța, Statele Unite, Italia și Japonia. Timp de mai mult de două luni (13 ianuarie – 25 martie), el a fost singura autoritate a Conferinței[9]. Din martie 1919, delegația Japoniei a participat numai la discutarea problemelor care o interesau, iar conducerea Conferinței a fost preluată de „Consiliul celor Patru”, alcătuit din liderii SUA, Marii Britanii, Franței și Italiei (respectiv Woodrow Wilson, David Lloyd George, George Clémenceau și Vittorio Emmanuele Orlando), care și-au însușit puteri dictatoriale.

Pacea de la Paris n-a mai ținut decât în mică măsură cont de sacrificiul uman și material făcut în luptă de unii aliați în înfrângerea Puterilor Centrale. Premierul englez David Lloyd George venea cu sugestia ca statele participante la Conferință să fie împărțite în mod arbitrar în două categorii: „state cu interese nelimitate” (Marile Puteri, care participau la dezbaterea tuturor problemelor), și „state cu interese limitate” sau „speciale” (țările mici), care luau parte numai la discutarea chestiunilor care le priveau nemijlocit[10]. La rândul său, președintele Conferinței, George Clémenceau, lansa teoria că „fiecare stat semnifică înaintea Conferinței, atât cât semnifică puterea lui militară”[11]. Principiile umaniste și democratice proclamate în cursul războiului cu privire la „pacea întemeiată pe legile eterne ale echității” și la „garanția mutuală a independenței politice și integrității teritoriale *deopotrivă* statelor mari și mici” au fost date uitării la Conferința de Pace. În memoriile sale, Lloyd George arăta că el și colegii săi francezi și americani au luat exclusiv asupra lor responsabilitatea redactării tratatelor și a deliberărilor în toate chestiunile, deoarece „principala sarcină a războiului căzuse asupra Marilor Puteri, iar victoria a fost aproape exclusiv a lor”. În același timp, premierul englez era nevoit să recunoască nedreptatea ce s-a făcut la Conferință țărilor mici, mai ales României, Serbiei, Belgiei, care „au îndurat sacrificii și suferințe mai mari decât chiar cele la care fuseseră supuse Marile Puteri”[12].

Reprezentanții principali ai României la Conferința Păcii au fost: primul ei ministru, Ion I. C. Brătianu, ca prim delegat, și ministrul plenipotențiar N. Mișu, ca al doilea delegat. S-au mai adăugat, pe lângă reprezentanții principali, și ministrul transilvănean Alexandru Vaida Voevod, precum și miniștrii plenipotențiari Victor Antonescu și C.

[8] Vasile Stoica, *În America pentru cauza românească,* Editura Universul, București, 1926, p. 54.

[9] Constantin Kirițescu, *Istoria războiului pentru întregirea României (1916-1919),* vol. II, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1989, p. 472.

[10] Emilian Bold, *op. cit.* p. 1, nota 3.

[11] „Monitorul Oficial” nr. 15, Dezbaterile Adunării Deputaților, 17 decembrie 1919, p. 167.

[12] Constantin Botoran, *România și statele succesorale din centrul și sud-estul Europei la Conferința de Pace de la Paris (1919-1920),* în „Revista de istorie”, Tom 36, nr. 11, noiembrie 1983, p. 1128, notele 28, 29, 30.

https://biblioteca-digitala.ro

Diamandy[13]. Delegația română a fost dintre cele din urmă care a venit la Paris, sosind după terminarea tratativelor preliminare și numai cu câteva zile înaintea începerii oficiale a Conferinței. Ea a fost primită nefavorabil la Paris, unde trebuia să suporte nedreptăți și jigniri. Pe drept cuvânt, aprecia istoricul Constantin Kirițescu, Conferința a fost un adevărat „calvar al păcii". României i se aducea acuzația că a semnat o pace cu Puterile Centrale și, drept consecință, nu avea dreptul la toate revendicările formulate în preajma deschiderii Conferinței.

Faptul că statele mici au fost incluse în rândul statelor cu interese limitate l-a făcut pe Ion I. C. Brătianu să protesteze la Paris. La rândul ei, opinia publică din țara noastră și-a exprimat nemulțumirea față de modul discriminatoriu în care „cei mari" au conceput organizarea Conferinței și a susținut repetatele proteste ale delegației române și ale altor delegații din țările mici față de metodele de lucru instituite de Marile Puteri în forum-ul de pace de la Paris. Într-o suită de articole, ziarul „Viitorul" lua poziție față de tendințele Marilor Puteri de a nesocoti interesele țărilor mici și de a se amesteca în treburile lor interne. „La masa verde, se scria în numărul din 18 iunie al acestui cotidian, n-am fost primiți ca egali. Cu surprindere am auzit vorbindu-se de „mari puteri", de „forță", ca singura garanție a păcii, de „sfaturi amicale" pe care cei mai mici *vor trebui* să le primească, apoi ni s-a spus limpede că vom avea „control străin" în afacerile noastre interne politice și financiare, după cum în viața politică a țării va trebui să acordăm celor mari libertate de tranzit și favoruri comerciale. Cu alte cuvinte, continua gazeta, aliații de ieri vor fi stăpânii noștri de mâine. Ei vor avea dreptul să se amestece în organizația noastră de căi ferate, căi de navigație, în mișcarea financiară, după cum vor putea să ceară modificarea legilor noastre interne și să schimbe măsurile de ordine pe care statul român le va găsi de cuviință". La rândul său, ziarul „Socialismul" din 20 iunie 1919, în articolul intitulat *Pacea,* descria pe larg cum „toate acele înălțătoare declarațiuni de principiu, toate asigurările reciproce de iubire nețărmurită și de nețărmurită dezinteresare, întreg programul de fraternitate și libertate, de larg umanitarism și de hotărâtă democratizare, de egalizarea celor mici în drepturi cu cei mari și a celor mari în datorie cu cei mici, toate acestea și multele altele mai frumoase sunt dintr-o zi într-alta pe cale de a se transforma în ușori și străvezii nori de fum"[14].

Primul și cel mai important tratat semnat de Conferința de Pace a fost cel cu Germania, la Versailles. La 7 mai acest tratat a fost predat delegației germane și a fost semnat de delegații celor 27 de state aliate și asociate, la 28 iunie 1919. Ceremonia a avut loc în Galeria Oglinzilor din palatul de la Versailles, în aceeași sală în care, la 18 ianuarie 1871, cancelarul prusac Otto von Bismark proclamase Imperiul German și unde avusese loc încoronarea lui Wilhelm I ca împărat al Germaniei. Franța proclama astfel triumful revanșei, consfințind cea mai desăvârșită biruință asupra dușmanului său[15].

Conținutul tratatului cu Germania fusese pregătit de Consiliul Suprem și comunicat statelor mici printr-o expunere rezumativă în ajunul predării textului delegaților inamici. Pentru a nu face un act de dezbinare în fața inamicului, încă nesupus, delegații României

[13] Constantin Kirițescu, *op. cit.*, p. 474.
[14] Constantin Botoran, *România în sistemul tratatelor de la Paris (1919-1920),* p. 2072.
[15] Constantin Kirițescu, *op. cit.*, p. 482; vezi și nota 9, p. 494.

https://biblioteca-digitala.ro

au iscălit, laolaltă cu ceilalți, tratatul, fără să fi avut textul scris și fără să fi avut timp măcar să-l citească. Pentru ca această situație să nu se mai repete pe viitor, Ion I.C. Brătianu a convocat pe reprezentanții țărilor mici să ia parte la o consfătuire, în ziua de 29 mai 1919, în sala 3 de la Quai d'Orsay, în care să-și exprime dorința ca prevederile tratatelor cu Austria, Bulgaria și Turcia să nu mai fie stabilite fără participarea țărilor interesate (Serbia, Cehoslovacia, Polonia, Grecia și România). Dar tentativa sa n-a avut câștig de cauză, deoarece conducătorii celorlalte delegații au considerat că s-ar „indispune", astfel, Conferința. Primul ministru român a demonstrat acestora că problema care se punea cu acuitate în acel moment era apărarea suveranității statelor lor. Venizelos însă, mai realist, dându-și seama că erau puși cu toții în fața faptului împlinit, a mărturisit: „Eu nu am iluzia că aș reprezenta o țară liberă și independentă. Noi toți suntem la discreția Marilor Puteri. Eu nu cred că mă pot opune voinței lor". Replica lui Brătianu a fost promptă: „Dacă dumneata renunți la suveranitatea Greciei, eu nu pot renunța la aceea a României"[16].

Tot ce s-a putut obține a fost hotărârea de a cere Conferinței o amânare de 48 de ore, spre a se da timp de studiu al clauzelor din tratat, dar când a fost vorba de a se desemna persoana care să ceară președintelui Conferinței această amânare, toți s-au recuzat, ca școlarii care nu îndrăznesc să înfrunte mânia directorului lor, așa că au lăsat această sarcină „șefului răscoalei", lui Brătianu. Spre surprinderea și confuzia tuturor, Clémenceau a găsit întemeiată cererea și a acordat păsuirea cerută, fixând data de 31 mai.

Pe măsură ce informațiile sosite de la Paris, pe diferite canale, aduceau la București știri tot mai numeroase despre implicațiile ce rezultau pentru România din modul în care Consiliul Suprem înțelegea să-și trateze fostul aliat mai mic, cercurile largi ale opiniei publice din România și-au exprimat fără echivoc adeziunea față de poziția adoptată de delegația oficială a țării la Conferința de Pace, susținând dreptatea obiecțiilor formulate de aceasta. Comentariile presei cuprindeau critici îndreptățite la adresa procedurii adoptate de „cei patru mari" în chestiunea tratatului de pace cu Austria. Astfel, ziarul „Adevărul", informându-și cititorii despre cererea adresată marilor puteri de primul ministru român, în numele micilor state aliate, pentru a li se acorda acestora un răgaz în vederea studierii proiectului de tratat cu Austria, sublinia faptul că acestea, deși considerate „state cu interese particulare", reprezentau totuși state foarte direct interesate în pacea ce s-ar încheia". „Și li s-a acordat – scria în continuare ziarul – [...] exact două zile și jumătate pentru cercetarea unei lucrări, elaborarea căreia a reclamat mai multe luni. Dacă acesta este modul de a proceda al diplomației democratice, apoi mărturisim că o preferăm pe cea veche. Cel puțin aceea nu se învăluia în haina strălucitoare a dreptății, ci punea înainte principiul puterii sau, cel mult, al legitimității. Cu tot răgazul de două zile și jumătate acordat și chiar dacă unele din observațiunile delegațiilor statelor mici ar fi ascultate, rămâne totuși de făcut dureroasa constatare că pacea cu Austro-Ungaria, în care se decidea de noi și de statele vecine nouă, s-a elaborat, nu numai fără ca glasul sau sfatul nostru să fi fost cerut, ci chiar fără ca delegații noștri să fi fost puși în cunoștință de la caz

[16] *Desăvârșirea unității național-statale a poporului român. Recunoașterea ei internațională 1918. Documente interne și externe august 1918 – iunie 1919,* doc. nr. 622, vol. III, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1986, p. 425 (Scrisoare a lui Al. Vaida-Voievod către Iuliu Maniu, de la Paris, 1 iunie 1919).

https://biblioteca-digitala.ro

la caz, de la articol la articol cu hotărârile ce s-au luat [...]. E trist – încheia ziarul – că trebuie să constatăm că se dă aliaților mai puțin timp decât dușmanilor ca să cerceteze o pace care-i interesează și-i angajează de-a dreptul și pe ei”[17].

Succesul lui Brătianu a fost efemer și de natură pur formală, procedurală, căci textul însuși al tratatului rezerva delegaților o amară decepție. Severitatea lui apăsa în primul rând România și lua, în redactarea preambulului tratatului dintre România și principalele puteri aliate și asociate, o formă nedreaptă și jignitoare, menită a pune vârf nemulțumirilor noastre. Într-adevăr, acest preambul punea în discuție însăși independența țării noastre, făcând să atârne recunoașterea ei de îndeplinirea vechilor condiții impuse țării de tratatul de la Berlin din 1878. În timpul ședinței plenare din 31 mai 1919, condusă de Georges Clémenceau, Ion I. C. Brătianu a respins un control al Marilor Puteri asupra micilor state, dar nu și unul al Ligii Națiunilor[18]. Cu același prilej, el a arătat că în textul Tratatului de la Saint-Germain-en-Laye, România nu figura decât pentru a-și vedea impuse condiții care îi jigneau independența politică și îi compromiteau grav libertatea economică. Aceste condiții erau prevăzute de articolul 5 din proiectul de tratat cu Austria (devenit articolul 60 din tratat), care avea următorul conținut:

„România consimte la inserțiunea [înscrierea-n.n.] într-un Tractat cu Principalele Puteri aliate și asociate a unor dispozițiuni pe cari aceste Puteri le vor socoti necesare pentru a ocroti în România interesele locuitorilor ce se deosebesc prin rasă, limbă sau religie de majoritatea populației.

România consimte, de asemenea, la inserțiunea într-un Tractat cu Principalele Puteri aliate și asociate a unor dispozițiuni pe cari aceste Puteri le vor socoti necesare pentru a ocroti libertatea transitului și a aplica un regim echitabil comerțului celorlalte națiuni”[19].

Împotriva acestor prevederi, Brătianu s-a ridicat cu toată puterea. A urmat reacția puternică a opiniei publice românești, consemnată în zeci și sute de articole publicate în ziarele de cele mai diverse orientări politice, de la cele guvernamentale până la cele socialiste. Ziarul „Dacia” din 25 iunie 1919 publica un articol în care se exprima uimirea și consternarea în fața unui tratat care lovea România „în trei mari artere de viață: în întregirea neamului, în integritatea teritoriului regatului și în independența țării”[20]. Consecințele infinit de multiple ale prevederilor conținute de articolul 5 din proiectul de tratat cu Austria erau evidențiate de ziarul „Adevărul” într-un articol al cărui titlu vorbește de la sine: *Pentru România independentă. Contra articolului 5 din tratatul cu Austria.* „În baza ambelor sale alineate – se arăta în articol – marile puteri pot cere României orice le-ar trece prin minte și în orice moment, fără să dea nimic în schimb, căci prin acest articol noi ne angajăm la totul, dar aliații la nimic. Clauza reciprocității, singura care

[17] „Adevărul”, din 2 iunie 1919

[18] Valeriu Florin Dobrinescu, *România și sistemul tratatelor de pace de la Paris (1919-1923),* Editura Institutului European, Iași, 1993, p. 55, nota 69.

[19] *Desăvârșirea unității național-statale a poporului român. Recunoașterea ei internațională. 1918. Documente interne și externe iulie 1919 – octombrie 1919,* vol. IV, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1986, p. 310-311; vezi și *Interesele și drepturile României în texte de drept internațional public,* cu un studiu introductiv de Nicolae Dașcovici, Iași, 1936, p. 22.

[20] „Dacia”, din 25 iunie 1919.

https://biblioteca-digitala.ro

asigură unui tratat echitatea lipsește. Ba mai mult, noi punem dinainte toată soarta noastră, toate interesele noastre, necondiționat, în mâinile „principalelor puteri”, căci ne angajăm să aderăm la toate „dispozițiile ce le vor judeca necesare”. Ni se cere, adică, o supunere care renunță dinainte, de nu la orice critică, apoi cel puțin la orice încercare de a o valorifica. Întreaga noastră politică, întreaga noastră organizație a economiei naționale sunt astfel scoase de sub hotărârile poporului român și supuse puterilor principale”. O astfel de situație era considerată atât de absurdă, „încât – arăta autorul articolului – nu ne putem închipui că ar putea deveni realitate. Ni se pare că o asemenea dispoziție contractuală între state libere e fără precedent în istoria tratatelor internationale [...]. În forma în care se prezintă articolul 5, el asigură un fel de rol de monitori celor cinci puteri, care nu sunt numai principale, ci sunt din întâmplare și cele mai mari și mai puternice”[21].

Într-un alt articol publicat în același ziar și dedicat în întregime „problemei minorităților” se arăta inutilitatea unui tratat internațional care să garanteze drepturile acestora în România, de vreme ce „poporul român de pretutindeni […] când s-a eliberat, când a proclamat unirea cu România, a făgăduit solemn și reprezentanții săi au ținut cu mână de fier făgăduiala și au impus-o și guvernului, ca drepturile minorităților etnice și religioase să fie respectate”. Suferințele îndurate de-a lungul secolelor de românii aflați sub stăpâniri străine, ca și „lecțiunea sfârșitului lamentabil al imperiilor [...] Habsburgilor și Romanovilor”, care au clădit existența lor pe oprimarea naționalităților” – se arăta în articol – sunt pentru români („și ar trebui să fie pentru toate popoarele din Europa Centrală”) un „vecinic memento, pentru ca să facem ca în România Mare toate neamurile de orice lege să fie mulțumite și fericite”. Cerând marilor puteri „să nu impună popoarelor liberate jertfe umilitoare”, să renunțe la controlul și la „epitropia” pe care vor s-o impună statelor mici („cu atât mai zeloase de drepturile lor, cu atât mai susceptibile, cu cât e mai tânără și mai nouă bucuria lor de a exista, în fine, ca state naționale întregi, nedespărțite și independente„), articolul aducea în sprijinul cererilor sale și faptul că „statele mari, care au și ele problema minorităților, nu s-au declarat gata să se supuie controlului Societății Națiunilor, tocmai pentru că nu înțeleg să înstrăineze o parte din suveranitatea lor”[22]. Câteva zile mai târziu, într-un alt număr al ziarului, se revenea asupra ultimei idei, arătându-se că dacă în proiectul Ligii Națiunilor „cei mari” ar voi să înscrie ca un principiu obligatoriu pentru toți, deci și pentru țările lor, asemenea drepturi, „poporul român, care le-a și acordat, nu numai că nu va protesta, dar va aplauda din toată inima. Ceea ce însă el nu poate admite și nu va admite niciodată – ținea să sublinieze ziarul – este ca aceste drepturi să fie înscrise într-un tratat obligatoriu numai pentru statele mici, adică numai pentru dânsul și încă sub sancțiunea unui control al celor mari și tari. Poporul român nu poate admite aceasta, pentru că nu se poate supune unui amestec permanent și jignitor în afacerile sale interne”[23].

În ce consta gravitatea prevederilor tratatului cu Austria? Răspunsul îl aflăm în scrisoarea trimisă de Ion I.C. Brătianu la 3 iunie 1919 de la Paris către Mihail Perekyde, ministrul de Externe ad-interim de la București: „Situația aci s-a precipitat și s-a agravat

[21] „Adevărul”, din 23 iunie 1919.
[22] „Adevărul”, din 7 iunie 1919.
[23] „Adevărul”, din 11 iunie 1919.

https://biblioteca-digitala.ro

foarte tare. Din hârtiile aci anexate vei vedea cum s-au desfășurat împrejurările. De fapt, în tratatul prezentat Austriei, România nu figurează decât pentru a-și vedea impuse condițiuni care îi jignesc independeța politică și-i compromit grav libertatea economică. Convingerea mea este că noi în nici un fel nu putem primi asemenea condiții. Am moștenit o țară independentă și chiar pentru a-i întinde granițele, nu-i putem jertfi neatârnarea. Am căutat să refuz adeziunea noastră fără a provoca deschis conflictul definitiv, dar nu ne putem face iluzia, ne aflăm în fața resentimentelor evreilor și a apetiturilor trusturilor care hotărăsc în spatele lui Wilson”[24].

Problema minorităților naționale nu constituia o noutate la Conferința păcii de la Paris. Ea mai fusese pusă, în anumite condiții, la Congresul de la Berlin, la 1/13 iulie 1878, dar originea ei trebuie căutată în declarația drepturilor omului și cetățeanului, elaborate de revoluția franceză din 1789. Era vorba atunci de libertatea și egalitatea înaintea legii a tuturor cetățenilor, indiferent de originea lor etnică, rasă sau limbă. Principiul minorităților constituia, totodată, aplicarea libertății și egalității în domeniul internațional[25]. După Primul Război Mondial însă, în tratatele de pace s-au prevăzut norme cu caracter supraconstituțional pentru așa zisa ocrotire a minorităților, aflate pe teritoriul statelor mici, pe care aceste state semnatare erau obligate să le consacre în instituțiile lor. De fapt, scopul principal al acestor dispoziții era să asigure cercurilor apusene posibilitatea unei imixtiuni permanente în afacerile interne ale țărilor mici, sub pretextul ocrotirii minorităților naționale. Atât Wilson, cât și Clémenceau, au făcut eforturi să risipească această impresie. Ei menționau că nu era vorba de o intervenție a marilor puteri în afacerile interne ale țărilor mici, ci „de acțiunea puterilor doritoare să ofere sprijinul lor minorităților”[26].

În tratatul cu Austria, sub formula largă a „protecției minorităților” se readucea pe tapet chestiunea evreiască, ce dăduse loc la atâtea discuții în timpul Congresului de la Berlin, și după el, mobilizând toată puterea de care evreii dispuneau în lumea finanțelor, politică și a presei din Occident. Scriitorul englez Morton Fullerton, fost corespondent al ziarului „Times” la Paris, într-o carte a sa intitulată *Înșelăciunea wilsoniană* lansa ideea că un mare susținător al evreilor era chiar președintele Statelor Unite ale Americii: „Președintele Wilson era cunoscut de mai înainte de 1914 și chiar din timpul războiului celui mare ca agent al Germaniei și al puterii evreiești. Ziare, cum este „Corespondentul”, reviste ca „Franța cea veche” și chiar unii scriitori americani au spus ce știau în această privință. Periculosul ideolog de la Casa Albă a distrus câteva trusturi mari financiare numai pentru că nu erau evreiești și concurau puterea evreiască. După bătălia de la Marna, era apostolul neobosit, în numele lui Wilhelm al II-lea, al „păcii fără victorie” și al neatingerii „unității germane”. Unele reviste din Berlin au publicat portretul lui în urma portretelor Kaizerului și al împărătesei, ca și cum ar face parte din aceeași familie”[27].

[24] Gheorghe I. Brătianu, *Acțiunea politică și militară a României în 1919,* Editura Cartea Românească, București, 1939, p. 81.

[25] „Anale de istorie”, nr. 1/1966, p. 114.

[26] Emilian Bold, *op. cit.*, p. 8, nota 37.

[27] Ion Rusu Abrudeanu, *România și războiul mondial. Contribuțiuni la Studiul istoriei războiului nostru,* Editura Librăriei Socec et Comp., București, 1921, p. 301.

https://biblioteca-digitala.ro

Așadar, cu aproape un secol înaintea Conferinței de pace de la Paris a existat o „practică constantă, dacă nu chiar un principiu al dreptului public european, de a include în tratate dispoziții privitoare la protecția minorităților”[28]. Tratatul cu Austria cuprindea dispoziții excesive, care însemnau o întrecere a măsurii. Acestea erau prevăzute în „Tratatul minorităților” încheiat între Statele Unite ale Americii, Marea Britanie, Franța, Italia și Japonia, „designați ca principalele Puteri aliate și asociate” pe de o parte, și România, pe de altă parte, dar la alcătuirea căruia țara noastră nu participase și nu fusese consultată. În faza sa de proiect, acest tratat prevedea la Articolul 10: „Comitetele școlare, alese pe loc de către comunitățile evreiești din România, vor asigura, sub controlul general al Statului, repartițiunea părței proporționale a fondurilor publice desemnate pentru școalele evreiești conduse conform cu art. 9, precum și organizarea și direcțiunea acestor școli”. În continuare, Articolul 11 prevedea: „Evreii nu vor fi obligați să îndeplinească acte constituind o violare a Sabbaturilor și nu vor fi izbiți de nici o incapacitate dacă refuză să se ducă la tribunale, sau de a îndeplini acte legale în ziua Sâmbetei. Totuși, această dispozițiune nu va dispensa pe evrei de obligațiunile impuse tuturor supușilor români în vederea necesităților Statului, serviciului militar, apărărei naționale sau menținerei ordinei publice”[29]. La sfârșitul acestui tratat se arăta că forma sa finală „a fost făcută la Paris în nouă Decemvrie o mie nouă sute nouăsprezece, într-un singur exemplar, care va rămânea depus în arhivele guvernului Republicii franceze. Delegații cari, din motivul îndepărtărei lor momentane din Paris, nu au putut pune semnătura lor pe prezentul tratat, vor fi admiși a o face până la 20 Decembrie 1919” (acesta era termenul acordat României pentru semnare). Articolul 7 din forma finală a tratatului prevedea: „România se angajează a recunoaște ca cetățeni români, de plin drept și fără nici o formalitate, pe evreii cari locuesc toate teritoriile României și cari nu pot beneficia de nici o altă cetățenie”[30].

Opinia publică din România, exprimată în revista „Cuvântul liber”, aprecia că obligațiile privind minoritățile („exceptând unele exagerări”) „n-ar fi rele”, dacă ele ar fi impuse tuturor statelor. „Am fi înțeles – continua revista – să ni se spună: urile naționale sunt puternice și poftele de asuprire cu greu se pot înfrâna; ca să asigurăm definitiv dreptatea pentru toți, impunem tuturor statelor aceeași normă de purtare față de minoritățile etnice pe care le vor fi având. De ce ar fi supuse controlului Ligii Națiunilor numai România și alte câteva state mici?” Și întrebările continuau, devenind adevărate capete de acuzare împotriva marilor puteri: „De ce nu și Italia, care va avea și ea minorități etnice? De ce nu și Franța, care în Alsacia-Lorena are și nemți propriu-ziși și francezi de limbă germană? De ce nu și America, unde se știe că negrii nu se bucură de un regim ideal?” Dintre „exagerările” tratatului („mai nimerit ar fi cuvântul absurdități”) articolul enumera „clauzele speciale privitoare la evrei”, care conțineau unele prevederi pe care

[28] Ion M. Oprea, *Apărarea suveranității naționale a României la Conferința păcii de la Paris (1919-1920),* în „Revista de istorie”, Tom 34, nr. 12, decembrie 1981, p. 2177, nota 2.

[29] V.V. Tilea, *Acțiunea diplomatică a României (noiembrie 1919 – martie 1920),* Anexa I, Tratatul minorităților, p. 213-214.

[30] *Ibidem,* p. 213.

https://biblioteca-digitala.ro

aceștia nici nu le ceruseră![31]

Pentru a demonstra netemeinicia regimului impus României în problema naționalităților, ziarul „Universul" apela la date istorice: în statul român au trăit întotdeauna minorități etnice și confesionale care s-au bucurat de cea mai largă bunăvoință, iar Principatele române, cât și România, au fost necontenit „azilul ocrotitor" al celor pe care convulsiile periodice din răsărit și miazăzi îi sileau să se dezlipească de pământul natal. „Toate acestea – evidenția articolul – le-am făcut din pornirea inimii noastre, nesiliți de nimeni – și acum să fim la epitropie? Acum să vie alții să ne oblăduiască?... Oricum – încheia ziarul – suntem foarte curioși să știm pe ce și cum se motivează toate combinațiunile năzdrăvane, pe care firește că le respingem liniștit, dar hotărât"[32]. La rândul său, Ion I.C. Brătianu afirma la Conferința de Pace de la Paris că Marile Puteri, inclusiv Italia, nu au fost obligate de către Statutul Ligii Națiunilor să respecte garanții generale pentru minorități. El a observat, de asemenea, că Germania, un stat inamic, nu fusese obligată să accepte un tratat al minorităților[33].

Împotriva prevederilor conținute de proiectul tratatului de pace cu Austria s-au ridicat numeroase personalități ale vieții noastre politice, științifice și culturale, care au subliniat caracterul nedrept și jignitor al acestora, precum și mobilurile (scopurile) intransigenței marilor puteri. Astfel, Vasile Goldiș observa că, prin obligațiile dure pe care voiau să le impună, marile puteri urmăreau în fond „să acapareze și în România toate izvoarele de bogăție ale țării, minele de tot felul, căile ferate, izvoarele petroliere, industria și comerțul în general", ceea ce ar fi însemnat pur și simplu „dezastrul nostru economic pentru totdeauna"[34]. Pe o poziție asemănătoare se situa și Iosif Jumanca, reprezentant al socialiștilor români din Transilvania, care considera atitudinea marilor puteri ca fiind „acțiunea foarte naturală a burgheziei", ce are la bază „tendința de acaparare a unor teritorii, unde capitalul străin ar găsi un teren de plasare mai bun decât în țara de origine și unde o muncitorime mai luminată ar face ca aceste capitaluri să fie mai puțin rentabile. Sperăm totuși – mărturisea socialistul român – că acest greșit calcul va fi zădărnicit de românimea conștientă"[35].

Conținutul articolului 5, în special prevederile referitoare la minorități, era apreciat și de Duiliu Zamfirescu drept „foarte grav". El remarca absurditatea ideii „ocrotirii" minorităților, care, în fapt, „au astăzi drepturi egale cu ale românilor". Acceptarea acestor clauze – adăuga el – „ar însemna a reînființa capitulațiunile, ceea ce ar fi a aduce o atingere flagrantă suveranității naționale"[36]. În ziarul „Dacia", juristul Nicolae Dașcovici, analizând modul în care erau formulate aceste clauze, ajungea la concluzia că „nu este vorba nici mai mult nici mai puțin decât de un drept de intervențiune în afacerile interne", pe care marile puteri vor să-l mascheze „sub aparența simpatică a asigurării dreptului minorităților". Acceptarea ar fi însemnat că „n-am putea fi stăpâni la noi acasă și-n orice

[31] „Cuvântul liber" (București), revistă democrată, nr. 2 din 31 august 1919.

[32] „Universul", din 8 iunie 1919.

[33] Sherman David Spector, *România și Conferința de Pace de la Paris. Diplomația lui Ion I.C. Brătianu,* traducere de Sorin Pârvu, Editura Institutul European, Iași, 1995, p. 180.

[34] „Românul", din 2 septembrie 1919

[35] „Dimineața", din 2/15 iulie 1919.

[36] „Îndreptarea" (București), organ al Ligii Poporului, din 6 iulie 1919.

https://biblioteca-digitala.ro

împrejurare și mai ales în împrejurările căutate, prilejuite din afară, dreptul minorităților ar fi mijlocul cel mai sigur ca să ni se stoarcă tot felul de concesiuni sau renunțări". Mai mult, aceasta ar fi însemnat „un izvor nesecat pentru alimentarea poftelor de revanșă", ar fi dat „fostelor state oprimatoare de naționalități un mijloc permanent de amestec și tulburare în afacerile statelor [...] care le-au micșorat"[37]. În ce privește „tutela politică", Alexandru Marghiloman opina că trebuia „făcut ceva ca să scăpăm de această monstruozitate incompatibilă cu independența unui stat"[38]. Victor Bonțescu, membru al Consiliului Dirigent din Transilvania, considera „cât se poate de neplăcut" conținutul articolului 5, apreciind că neacceptarea lui era „o chestiune de demnitate națională și de conștiință a răspunderii pentru viitor", România neputând fi asimilată „ca vasală a aliaților și cu atât mai puțin ca o colonie a lor"[39].

Critici la adresa tratatului cu Austria a formulat și Iuliu Maniu, care declara că acesta leza „suveranitatea noastră de stat", România neputând admite controlul marilor puteri. „Noi, care am fost prigoniți sute de ani și am îndurat fărădelegile maghiare – arăta el – știm să prețuim libertatea. Primul nostru act în adunarea de la Alba Iulia, care a hotărât unirea cu România, a proclamat solemn libertățile minorităților, nesiliți de nimeni. Deci nu noi vom lua măsuri care să oprime minoritățile". El se pronunța, de asemenea, împotriva prevederilor economice (prin care țara era pusă „la discreția marilor puteri") și financiare („tot atât de dezastruoase") ale tratatului[40]. Împotriva nedreptăților conținute de tratat s-a ridicat și Nicolae Iorga. „Fără a vorbi de amănunte – arăta marele istoric – se poate spune că noul regim presupune râuri și căi ferate „internaționalizate" și nu recunoaște suveranitatea statelor mici cu minorități naționale când e vorba de tratamentul acestor naționalități, ba nici măcar nu declară care e regimul pe care-și rezervă a-l impune și supraveghea. Fără a mai vorbi de unele clauze economice în care cei mici cu dreptate se cred nedreptățiți, cu atât mai mult cu cât au a-și face toată gospodăria zguduită de război"[41].

O altă obiecție majoră se referea la „liberul tranzit" al bunurilor și persoanelor din statele Aliate pe teritoriul României, ceea ce ar fi însemnat, după aprecierea lui Ion I.C. Brătianu, să „punem pur și simplu întreaga politică economică și de transporturi a României sub controlul marilor puteri"[42]. Șeful delegației române s-a ridicat cu hotărâre împotriva prevederilor cuprinse în tratatul cu Austria, care legalizau dreptul marilor puteri de a interveni în treburile noastre interne sub pretextul de a ocroti naționalitățile conlocuitoare, dar în realitate pentru a pune mâna pe bogățiile noastre naționale. Petrolul românesc s-a bucurat de un interes deosebit din partea marilor trusturi americane, engleze și franceze cu ocazia încheierii păcii de la Paris[43]. Presiunile din partea reprezentanților SUA, care i-au

[37] „Dacia", din 9 iunie 1919.
[38] „Românul ", din 5 iulie 1919.
[39] „Dimineața", din 2/15 iulie 1919.
[40] „Universul", din 12 iulie 1919.
[41] „Neamul românesc", din 19 iunie 1919.
[42] Constantin Botoran, Ion Calafeteanu, Eliza Campus, Viorica Moisuc, *România și Conferința de Pace de la Paris (1918-1920). Triumful principiului naționalităților,* Coordonator: Viorica Moisuc, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1983, p. 357.
[43] G. Buzatu, *Problema petrolului românesc și naționalizarea subsolului minier în 1923,* în Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie „A.D. Xenopol", Iași, V, 1968, p. 146-147.

https://biblioteca-digitala.ro

smuls prin amenințări lui Ion I.C. Brătianu o declarație prin care România se angaja că nu va încheia în viitor nici un fel de acord petrolier cu francezii și cu englezii, ci numai cu americanii, l-au făcut pe Brătianu să afirme, la 22 mai 1919, că „problema petrolului a dezlănțuit împotriva noastră pe marii rechini ai trusturilor americane”[44]. Într-unul din articolele sale, ziarul „Viitorul”, oficiosul Partidului Național-Liberal, menționa că „Petrolul românesc, devenind de însemnătate europeană, rațiuni superioare cer ca el să rămână în mâinile noastre, iar statul să lichideze societățile germane în consumul intern și să rezolve exportul. Această operă mare – continua ziarul – cere mijloace materiale peste puterile noastre, deci capitalul statelor amice va fi binevenit, ca un ajutor de progres”[45].

O altă problemă a fost aceea a navigației pe Dunăre. Guvernul român, îngrijorat de hotărârile luate de Consiliul Suprem, care puteau leza și în această privință interesele economice și politice ale claselor dominante din România, a trimis șefului delegației române la Conferința de pace, Ion I.C. Brătianu, la 9 iunie 1919, o lungă notă în care, expunând punctul său de vedere, arăta că prin măsurile luate de aliați se stabilea „încetul cu încetul pe Dunăre un regim de exclusivitate și care corespunde cu tendința celor trei mari din Paris de a-și așeza și aici supremația politică și economică în paguba celor mici și contra principiilor moderne de interes general. Se caută să se transforme într-un regim permanent, măsurile provizorii luate odată cu înaintarea armatei în perioada de operații”[46].

Ecourile prevederilor nedrepte pentru România ale tratatului cu Austria se făceau resimțite și în presa străină. Un ziar elvețian consemna următoarele în legătură cu încălcarea principiului egalității dintre statele mari și mici: „Marile puteri, sub impulsiunea molohilor internaționali ai căror șefi se află la New York, dacă nu la Berlin, se silesc să pună literalmente sub tutelă Polonia, Cehoslovacia, România și Iugoslavia. Tratatele întocmite cu aceste state merg încă și mai departe, ele le obligă să primească printr-o semnătură în alb, tot ceea ce aliații ar voi să le impună din punct de vedere economic și financiar. Aliații așează aceste state sub o adevărată aservire și le tratează ca pe inamici”[47]. Ziarul relatează în continuare că acest mod de a proceda cu țările mici a fost determinat (dictat) de marea finanță internațională. Relatări de natura celor de mai sus abundă în presa din acea vreme, fiind confirmate cu prisosință și de mărturiile acelora care au participat la Conferința de pace. Astfel, Nicolae Iorga nota în ale sale *Memorii* relatarea pe care i-o făcea unul din delegații români la Conferința de pace: „De la început conferința, apoi cei patru, au fost intratabili. Nici o jignire nu a fost crușată celor mici. Deciziuni inapelabile li se comunicau cu câteva ceasuri înainte de datoria de a le semna”[48].

Reacții puternice au generat prevederile din tratatul cu Austria referitoare la obligativitatea statelor nou formate sau întregite prin descompunerea Imperiului austro-ungar, inclusiv România, de a prelua o cotă-parte din datoria publică a acestuia, sub motivul că Austria și Ungaria nu ar putea plăti[49]. Sarcina era inechitabilă și imposibil de suportat.

[44] Emilian Bold, *op. cit.*, p. 11.

[45] „Viitorul” din 10 martie 1919.

[46] Iulian Cârțână, Ilie Seftiuc, *Dunărea în istoria poporului român,* Editura Științifică, București, 1972, p. 130-131.

[47] Reprodus după „Viitorul”, din 29 iulie 1919.

[48] Nicolae Iorga, *Memorii,* vol. II, p. 272.

[49] Ion Calafeteanu, „Opinia publică din România și consacrarea internațională a Marii Uniri”, în volumul

https://biblioteca-digitala.ro

Ziarul „Le Temps” din 31 mai 1919 aprecia că „a cere acestor state, care au suferit atât de cumplit datorită Austro-Ungariei și Germaniei, să plătească o parte a datoriilor fostului guvern austro-ungar, ar fi o umilință și o nedreptate în același timp”[50]. Ridicându-se împotriva unei astfel de măsuri, ziarul „Universul” a publicat la 1 iunie 1919 un articol intitulat *Creditori, nu datornici,* în care arăta imposibilitatea din punct de vedere moral și de drept a unei astfel de hotărâri. „Noi – se arăta în articol – ne-am războit cu Austro-Ungaria; am jertfit sute de mii de oameni în floarea vârstei, am cheltuit miliarde pe care trebuie să le plătim, o bună parte din țara noastră a fost ocupată, ruptă și jefuită de oștile austro-ungare aproape doi ani de zile, facem și acum sacrificii [...] și să mai luăm în spinare și datoriile austro-ungare? Austro-Ungaria se împrumută cu bani ca să ne răpuie și noi să-i plătim după ce am și răpus-o? Asta ar fi pur și simplu lumea pe dos”. Răspunderea datoriilor Austro-Ungariei – se arăta în continuare – o poartă, pe de o parte, „cei care au condus monarhia habsburgică: austriecii și maghiarii”, iar pe de altă parte cei care au subvenționat-o, dându-i „bani cu împrumut pentru scopurile ei politice și militare, dușmane nouă. Răfuiască-se deci între dânșii creditorii și debitorii, despăgubindu-se cei dintâi cu cât și cum vor putea scoate de la cei din urmă. Îi privește. E treaba lor. Noi n-avem nici un amestec. Din contră, avem noi dreptul să cerem de la Austro-Ungaria despăgubiri pentru bunurile răpite, pentru stricăciunile și jafurile făcute. Nu poate fi vorba să dăm bani, ci să primim. Așa cere dreptatea. Știm – se încheia articolul – că reprezentanții finanței mari au multă trecere și multă putere; dar din alb negru nu pot face nici ei”[51].

În fața poziției intratabile a marilor puteri, la 2 iulie 1919, Ion I.C. Brătianu a părăsit, în semn de protestare, Conferința de pace, venind în țară, unde a proclamat „politica de rezistență”. Din acel moment, între guvernul român și Consiliul Suprem de la Paris a început „războiul notelor”, din care nu au lipsit amenințările și șantajul la adresa României pentru a determina să semneze tratatul de pace cu Austria, inclusiv tratatul asupra minorităților[52]. Poziția fermă și intransingentă a lui Ion I.C. Brătianu în problema tratatului de la Saint Germain a fost privită în mod diferit de opinia publică. Ea a fost privită favorabil de presa pariziană și de unii deputați din Franța, care considerau statele Unite și Anglia drept „autori ai politicii agresive a Conferinței contra României”[53]. Ministrul de Externe englez, Arthur James Balfour, sugera să se atragă atenția României asupra atitudinii sale, în sensul că va fi suficient să i se spună că nu va primi teritoriul în discuție până ce nu va accepta clauza minorităților și nu va semna tratatul. Opinia sa era împărtășită și de diplomații americani, care propuneau, ca represalii, excluderea României de la Conferință și adoptarea unei blocade economice și financiare. Șeful Quai d'Orsay-ului, Stephen Pichon, declara lui Victor Antonescu că „Wilson și Lloyd țin ca acest tratat să nu fie modificat, iar Franța nu este singura, din nefericire, care a determinat

Probleme de politică externă a României (1918-1940). Culegere de studii, vol. III, Editura Militară, București, 1988, p. 24.

[50] Constantin Botoran, *România și statele succesorale din centrul și sud-estul Europei la Conferința de pace de la Paris,* p. 1134, nota 52.

[51] „Universul” din 1 iunie 1919.

[52] Ioan Scurtu, *Ion I. C. Brătianu. Activitatea politică,* Editura Museion, București, 1992, p. 58.

[53] Valeriu Florin Dobrinescu, *op. cit.,* p. 57, nota 82.

https://biblioteca-digitala.ro

politica Conferinței față de România”[54].

Unii dintre fruntașii politici din țară, în frunte cu Take Ionescu, care fusese și el la Paris, nu au fost de acord cu politica intransingentă a lui Ion I. C. Brătianu. Organul central de presă al Partidului Conservator-Naționalist (Democrat), „Românimea”, scria la 11 iulie 1919: „Domnul Brătianu este obligat să plece de la guvern, fiindcă în calitate de reprezentant la Conferință nu a știut să susțină revendicările noastre și prin atitudinea sa a creat României la Paris o situație dificilă și o atmosferă insuportabilă”[55]. Ziarul „Îndreptarea”, organul central al Ligii Poporului, scria că trebuia „să se pună capăt acestei politici de aventură și să se facă loc unui guvern, care nu poate fi decât național” și care „să îndrepte condițiile păcii de acord cu Aliații, iar nu forțându-le mâna – ceea ce nu se poate”[56].

La 14 iunie 1919, la palatul Cotroceni, avea loc o ședință a guvernului prezidată de Regele Ferdinand, la care au fost invitați Iuliu Maniu, președintele Consiliului Dirigent, și Victor Antonescu, ministrul țării de la Paris. Cei prezenți aflaseră deja că la Saint Germain, atunci când se discutaseră clauzele Tratatului cu Austria, România fusese pusă „în fața faptelor împlinite”[57]. Regele Ferdinand a arătat că scopul întâlnirii era viitoarea atitudine a României față de conținutul tratatului cu Austria. Victor Antonescu a prezentat o scurtă informare privind motivele pentru care România nu putea semna acest tratat. În pofida protestului justificat al delegaților români – comunica Antonescu – tratatul a fost remis plenipotențiarilor austrieci, fără să fie scoase din text clauzele privind garanțiile pentru minorități, regimul tranzitului și cel vamal. Toți cei care au luat cuvântul – Perekyde, Maniu, Nistor și Inculeț – după ce și-au exprimat dezaprobarea față de „metodele” Consiliului celor Patru – au apreciat că o hotărâre definitivă, în ceea ce privește atitudinea diplomației Bucureștilor, se va lua după ce premierul Ion I.C. Brătianu va reveni în țară.

Marile puteri și-au păstrat atitudinea negativă și la 10 septembrie 1919 tratatul cu Austria de la Saint Germain era semnat, fără iscăliturile delegatului român și ale celui sârb. După demisia, la 12 septembrie 1919, a lui Brătianu și a guvernului ce-l prezida, în urma unor presiuni ale aliaților, delegatul României la Conferința de Pace, generalul C. Coandă, a semnat, la 10 decembrie 1919, orele 18, tratatul cu Austria și cel al minorităților. Pe document era menționată data de 9 decembrie. Datorită eforturilor diplomației Bucureștilor, au fost înlăturate preambulul și articolele 10 și 11 din tratatul minorităților. Drept urmare, la 22 decembrie 1919, Consiliul Suprem autoriza reluarea relațiilor economice cu România și lua astfel sfârșit calvarul păcii cu Austria.

[54] Academia Română, *Istoria românilor,* vol. VIII, *România întregită (1918-1940),* coordonator: Prof. univ. dr. Ioan Scurtu, Editura Enciclopedică, București, 2003, p. 11, nota 5.

[55] *Criza se va rezolvi în curând. Vinovatul,* în „Românimea”, II, nr. 188 din 11 iulie 1919.

[56] Alexandru Oteteleșianu, *Politica domnului Brătianu,* în „Îndreptarea”, II, nr. 154 din 27 iunie 1919.

[57] *Desăvârșirea unității...,* vol. III, p. 425.

https://biblioteca-digitala.ro

REFLECTAREA ÎN PRESA TRANSILVANĂ A LUCRĂRILOR CONFERINŢEI DE PACE DE LA PARIS ŞI A TRATATULUI DE LA TRIANON

Dumitru Cauc

Argumentum

Se împlinesc anul acesta 100 de ani de la semnarea Tratatului de la Trianon. În cabinetele diplomatice, în mass-media, dar și-n opinia publică din Ungaria sunt dezbateri și analize privind rolul acestuia în evoluția ulterioară a statului maghiar. Din nou ne confruntăm cu ,,umbra Trianonului”.

Cum se agită din nou vântul naționalismului, uneori cu alunecare spre xenofobie, este de înțeles de ce o parte însemnată a intelectualilor români contemporani (istorici, scriitori, diplomați, ziariști, etc.) se apleacă cu stăruință asupra tratatelor ce au urmat Primului Război Mondial, acestea consfințând ceea ce poporul român realizase prin voință proprie în cursul anului 1918.

Ne alăturăm și noi acestei strădanii, încercând să surprindem modul în care presa transilvană a informat opinia publică din Ardeal despre lucrările Congresului de Pace din capitala Franței, în care milioanele de români își puneau mari speranțe.

*

*   *

Conferința de Pace de la Paris, care și-a deschis lucrările la 12 ianuarie 1919, a fost privită cu mari speranțe de milioanele de români care, după veacuri de suferințe, se uniseră cu patria mamă. Deși românii, prin acte plebiscitare, înfăptuiseră visul lor, recunoașterea internațională a acestei mari împliniri trebuia să le garanteze soliditatea realizării lor. De aceea toată presa transilvană va reflecta în paginile ei toate momentele principale legate de lucrările Conferinței. Pentru a informa publicul despre eforturile pe care le fac trimișii României la Conferința de Pace, un mare număr de ziariști transilvăneni vor pleca spre Paris.

Informându-și cititorii despre deschiderea Conferinței de Pace, ziarul „Alba Iulia”, preluând o știre din ziarul francez „Matin”, consemna speranțele pe care și le puneau românii: „România pe baza ideii de naționalitate va primi Basarabia, Ardealul și Bucovina. Opoziție numai în ceea ce privește Banatul va întâmpina; fiindcă sârbii vreu să anexeze partea din apropierea Belgradului, dar probabil că vor primi Dunărea ca hotar natural”[1]. În ediția sa din 26 ianuarie 1919, într-o rubrică specială intitulată ,,Marea Conferință de pace”,

[1] „Alba-Iulia”, Anul II, Nr. 3 din 21 ianuarie 1919, p. 3 (ziar apărut cu ocazia Marii Adunări Naționale de la Alba-Iulia, considerat organ al proclamării unității naționale).

https://biblioteca-digitala.ro

„Gazeta română” informa opinia publică despre deschiderea lucrărilor Conferinței de Pace și despre componența delegației României: „Dl. Ionel Brătianu, dl. Take Ionescu, dl. general Coandă, dl. dr. C. Angelescu, acesta în calitate de vicepreședinte al «Comitetului Național». Vor participa, de asemenea, la Conferință, dl. Victor Antonescu și atașatul militar la Paris, dl. colonel Ionescu Munte”. După cum preciza în continuare publicația, delegației României îi sunt „adăogate încă comisiuni și subcomisiuni cari vor cerceta chestiunile economice, financiare, juridice, industriale, etc”[2]. Informând opinia publică din Transilvania despre lucrările Conferinței, ziarul „Renașterea română” publica extrase din interviul dat de Ion I.C. Brătianu ziarului francez „Excelsior”. Șeful delegației române spunea: „În momentul în care vor fi discutate chestiuni vitale pentru lumea întreagă și în mod deosebit pentru națiunile cari au luptat, printre care se găsește și România, e de mare importanță ca țara noastră să fie reprezentată în aceste discuțiuni... Mă bizui aici pe sprijinul aliaților noștri, față de cari România a realizat toate angajamentele sale de-a lungul primejdiilor și cu sacrificiile, pe care din nefericire nu puteam să le prevedem atât de grele, pe cari căderea Rusiei ni le-a impus”. Sperând în ajutorul Franței, Ion I.C. Brătianu dădea lămurire și asupra întârzierii sosirii sale la Conferință: „Această încredere este de-asemeni un motiv care m-a făcut să amân până în ultima zi călătoria mea la Paris, unde cauza noastră are cei mai buni apărători”[3]. În același număr al ziarului se inserau știri despre românii din America, care susțineau cauza României pe lângă oficialitățile americane, pentru a contrabalansa propaganda dușmănoasă a cercurilor maghiare. Despre inițiativa românilor transilvăneni din America de a susține cauza României pe lângă președintele Wilson scria și „Gazeta română”, în ediția din 9 februarie 1919: „Împotriva acestei acțiuni (referire la denigrările aduse cauzei românilor de cercurile maghiare din SUA – n.ns.), românii transilvăneni din America, împreună cu o ceată întreagă de intelectuali americani, au luat o hotărâtă poziție de luptă. Românii au înaintat Casei Albe un memoriu documentat arătând uneltirile ungurilor și cerând sprijinul lui Wilson în realizarera dorinței îndreptățite de alipire definitivă a Ardealului la țara mumă”[4]. Tot pe linia încrederii pe care România o avea în Franța, publicația inserează și părți din interviul dat ziarului francez „Petit Parisien” de către reprezentantul României la Londra: „Nu e țară în care Franța să fie mai iubită ca în România. În aceste momente hotărâtoare, ochii și inima noastră se îndreaptă spre ea. Nu ne îndoim că Franța va sprijini cauza noastră... Ea își va aduce aminte că am intrat în război când Verdunul era în primejdie, că sacrificiile noastre au fost enorme: 350 mii soldați morți sau răniți, 9590 ofițeri, 250 mii morți în populația civilă, devastarea a tot ceea ce ne aparținea, mizeria cea mai îngrozitoare, ruina pentru un timp îndelungat a celor mai bogate ținuturi... Revendicările noastre sunt prea întemeiate și recunoscute... ca să nu fie admise”.[5] Publicația „Renașterea română” în rubrica „Preliminariile de pace”, informa cititorii despre marile decizii care vor fi luate la Paris, despre întemeierea Ligii Națiunilor și despre felul în care vor fi rezolvate problemele teritoriale, considerând că asupra acestora un rol important îl va avea SUA, care n-au interese de acest gen în Europa: „Marea majoritate a

[2] „Gazeta română”, Anul II, nr. 4 din 26 ianuarie 1919. Publicația apărea la Sibiu, în fiecare duminică.
[3] „Renașterea română”, Anul I, nr. 14 din 8 din 16/29 ianuarie 1919. Ziarul apărea la Sibiu.
[4] „Gazeta română”, Anul II, nr. 6 din 9 februarie 1919, p. 3.
[5] *Ibidem*, nr. 9 din 17/30 ianuarie 1919.

https://biblioteca-digitala.ro

popoarelor participante dorește ca neînțelegerile să fie supuse unei comisiuni de arbitraj americane"[6]. Deplasarea delegaților români la Conferința de Pace va fi privită cu speranță de întreaga suflare românească, fapt consemnat de presa de peste munți. După cum se știe, delegația română, condusă de Ion I.C. Brătianu, președintele Consiliului de Miniștri, a fost primită nefavorabil la Paris, României imputându-i-se încheierea păcii separate cu Puterile Centrale[7]. La 1 februarie 1919 Ion I.C. Brătianu a prezentat memoriul „România în fața Conferinței de Pace. Revendicările sale teritoriale". Consemnând știrea, ziarul „Alba-Iulia" se arăta încrezător: „Să așteptăm liniștiți, că se va face dreptate"[8]. Ziarul „Românul" va avea aproape în fiecare număr rubrica „România la Conferința de Pace de la Paris". Informându-și cititorii despre plecarea spre Paris a conducătorului delegației României, în numărul său din 19 ianuarie 1919 ziarul preciza: „La conferinţa de la Versailles, în vederea căreia preşedintele de consiliu al României a părăsit ieri ţara, plecând la Paris, România se va prezinta cu tratatul de la 4/August 1916 prin care marele puteri aliate recunosc integritatea drepturilor noastre; se va prezinta cu serviciile aşa de mult recunoscute aduse cauzei generale a aliaţilor prin intrarea în războiu de la 14 August; cu calvarul sacrificiilor şi suferinţelor îndurate din cauza defecţiunei rusești care a îngreuiat aşa de mult situaţia României; se va prezinta cu victoriile strălucite de la Oituz, Mărăşti şi Mărăşeşti, se va prezinta în sfârşit cu aportul aşa de important al credinţei opiniei sale publice în victoria finală, credinţă pe care n-a sdruncinat-o nici defecțiunea rusească şi nici toate aparențele de victorie cari au impus tratatul inexistent de la Bucureşti. De aceia România poate merge cu fruntea sus la conferinţa generală de pace și o face numai în numele tratatului de la 4 August 1916, care recunoaşte integritatea drepturilor noastre, dar şi în numele actelor de Unire de la Chişinău, Cernăuţi și Alba-Iulia; iar din tratatul păcei generale care se va semna la Versailles, trebue să iasă aşa fel hotărâte hotarele noastre de mâne, încât de la Tisa până la Nistru, România să poată evita orice conflicte de interese, să trăiască în pace şi bună vecinătate"[9]. Referindu-se la memoriul înaintat Conferinței de Pace de către Ionel Brătianu, „Gazeta poporului", în ediția din 10/23 februarie 1919, în articolul intitulat „Vorbe bune despre România-Mare" se inserează câteva extrase din ziarul francez „Le Temps", unde publicația franceză face o analiză pertinentă a cererilor înaintate de marele om politic român Conferinței de Pace: „Pentru a judeca programul larg pe care l-a desfășurat dl. I. Brătianu trebue să te ridici cu cugetul pe o culme înaltă, de unde poți vedea lucrurile departe. Vrând să alcătuiești un mare stat la gurile Dunării, nu-i destul să tragi numai granițe între popoare, ci trebuie să te întrebi: cărui scop va servi el? Omul înțelept, vrând să-și ridice o casă frumoasă, nu începe a strânge cu nemiluita grămezi mari de pietri, ci își face înainte de toate un plan bine chibzuit. În felul acesta se va întreba și Conferința de pace: Are putere de veață România mare? Este de dorit ca ea să existe în interesul păcii? Concluzia finală a autorului articolului este: „Cu teritoriul larg, România va putea fi în viitor <puterea apuseană a răsăritului>"[10]. Despre modul în care este reprezentată România la Conferința de Pace scrie

[6] „Renașterea română", Anul I, nr. 15 din 5 februarie 1919, p. 2 .
[7] *Istoria Românilor*, vol. III, București, 2003, p. 7.
[8] „Alba-Iulia", Anul II, nr. 6 din 11 februarie 1919, p. 2.
[9] „Românul", Anul VIII, nr. din 15 din 19 ianuarie/1 februarie 1919, p. 1.
[10] „Gazeta poporului", Anul II, nr. 8 din 10/23 februarie 119, p. 2.

https://biblioteca-digitala.ro

ziarul „Românul” în ediția sa din 27 ianuarie 1919: „D.I. Brătianu reprezintă la Conferinţa de pace chestia românească cu cel mai mare zel, şi a provocat aliaţii, fiind vorba despre neînţelegerea promisiunei asupra Banatului, ca aceştia să se ţină de angajamentele luate faţă de România la 4 August 1916. D. Brătianu a expus în chestia Dobrogei şi a protestat cu cea mai mare energie contra pretenţiunilor Bulgariei asupra Dobrogei. Reprezentanţii marilor puteri au ascultat expunerile dlui Brătianu până la sfârşit şi au declarat cu toţii că vor satisface în mod îndestulător pretenţiunile României.” În continuare se spunea: „Reprezentanţii marilor puteri au luat cu bucurie act despre pretenţiunile României şi au promis că pentru mâne protocolul, ce este de redactat să fie iscălit”[11].

În timp ce la Paris, la sfârșitul lunii februarie 1919, își deschidea lucrările comisia specială care trebuia să finalizeze tratatul de pace dintre România și Ungaria, evenimentele din Ungaria se precipitau, în acestă țară instaurându-se Republica Ungară a Sfaturilor. Noile autorități de la Budapesta nu au mai recunoscut prevederile armistițiului de la Belgrad, au decretat mobilizarea armatei și au atacat în mai multe rânduri trupele române.Guvernul maghiar n-a recunoscut actul unirii, pregătindu-se de război cu România, sperând că va primi ajutor și din partea Rusiei Sovietice.

După cum va sesiza corect presa din Transilvania, atacarea armatei române de către armata Ungariei Sfaturilor în 16 aprilie 1919 va spori șansele României la Conferința de Pace, privind tratatul ce urma să fie încheiat cu Ungaria. Ziarul „Gazeta poporului” scria: „Precum se vestește de la oameni de bună încredere, situația României pe urma revoluției și tulburărilor de la Budapesta a ajuns să fie cât se poate de minunată. Lovitura maghiară a mânat apa chiar spre moara noastră. Avem cele mai bune nădejdi că toate dorințele Românilor vor fi împlinite așa cum nici n-am crezut... Statul român poate fi privit încă azi ca o mare putere”[12].

Analizând consecințele atacării României de către Ungaria Sfaturilor, publicația transilvană „Renașterea română”, pe prima pagină a ediției din 10 aprilie 1919 în articolul ,,O nouă întorsătură în situația României” consemna: „În fața acestei stări de lucruri, care se află în strânsă legătură cu anarhia din Ungaria, Consiliul interaliat de la Paris a ținut în ultimul timp serioase conferințe... În preajma acestor importante hotărâri, și în fața acestor grave evenimente, rolul României a luat dintr-odată o însemnătate deosebită. Că lucru e așa o dovedesc, pe de o parte, ultimele declarații făcute de ministrul de externe al Franței, Dl. Pichon și de dl. Churchill, ministrul Angliei, cu privire la misiunea importantă pe care o are România ca o fortăreață împotriva bolșevismului, cît și cele mai noi știri venite de la Conferința de Pace, cari spun că situația revendicărilor noastre e mai bună ca niciodată. În aceste momente ochii Antantei sunt din nou ațintiți asupra României și, după toate semnele, e cotitura cea mai hotărâtoare prin care trece soarta revendicărilor noastre: cercurile guvernamentale au început să vorbească despre recunoașterea deplină a convenției de alianță din 1916”[13].

Evenimentele din Ungaria au evoluat rapid. După ce la 16 aprilie 1919 trupele Republicii Maghiare a Sfaturilor au atacat armata română în zona Munților Apuseni,

[11] „Românul”, Anul VIII, nr. 22 din 27 ianuarie/9 februarie 1919, p. 5.
[12] „Gazeta poporului”, Anul I, nr. 14 din 6 aprilie 1919, p. 3.
[13] „Renașterea română”, anul I, nr. 68 din 28 martie/10 aprilie 1919, p. 2.

https://biblioteca-digitala.ro

armata română a respins atacul, oprindu-se pe aliniamentul stabilit prin acordul de la Belgrad. Noul atac al armatei sovietelor de la Budapesta din 20 iulie 1919 a dus la riposta energică a armatei române, care la 4 august 1919 a ocupat Budapesta. În timpul desfăşurării acestor evenimente, în capitala Franţei, se continuau discuţiile privind graniţele de vest ale României, care trebuiau consfinţite prin tratatul cu Ungaria. Presa transilvană va descrie în fiecare zi operaţiunile armatei române din Ungaria, cât şi discuţiile care aveau loc la Paris în consiliul miniştrilor de externe. De multe ori în presă răzbat temerile că, în pofida eforturilor făcute de România alături de Antantă, aliaţii nu o să-i împlinescă pe deplin cerinţele teritoriale. Referindu-se la aceste îndoieli, în ediţia sa din 24 mai 1919, ziarul „Renaşterea română” reproducea un interviu dat de Ionel Brătianu publicaţiei franceze „Le journal”. Marele om politic spunea: „Mă tem că lumea nu-şi dă bine seama la Paris de rolul pe care l-a jucat România, şi nici de acela pe care trebuie să-l joace... dar dacă vor ca să jucăm în Orientul Europei acest rol de mare putere moderatoare în mijlocul unor naţiuni mai tinere şi turbulente, cum nu văd ei că ne trebuie o frontieră geografică stabilă? Ea există”[14].

Consiliul Miniştrilor de Externe s-a întrunit la Quai d'Orsay, la 11 iunie 1919, pentru a lua în discuţie graniţa de nord-vest a României. Discuţiile au fost foarte contondente. Ion I.C. Brătianu a solicitat să vadă minutele acestor şedinţe, insistând asupra faptului că României nu trebuie să i se mai impute tratatul de pace încheiat în mai 1918 cu Puterile Centrale pentru că aliaţii îl repudiaseră. De asemenea, Ion I.C. Brătianu a combătut afirmaţiile unor lideri politici importanţi de la Conferinţa de Pace, precum Lloyd George, care considerau că, prin acţiunea ei, România ar fi contribuit la instaurarea bolşevismului în Ungaria. De aceea, guvernul României nu-şi va retrage trupele din Ungaria până nu va avea garanţii sigure privind graniţa de vest cu Ungaria. Presa transilvană, prin ziariştii săi acreditaţi la Conferinţă, surprinde toate aceste luări de poziţie, fiind unanimă în aprecierea activităţii delegaţiei române. Întrebându-se: „Care este situaţia României?”, ziarul „Gazeta poporului” nota: „Cu mare încordare toată suflarea românească aşteaptă sosirea veştilor de la Paris. Veştile vin, nu-i vorbă, dar, unele spun una, altele spun alta şi omul nu ştie ce să mai creadă”. Ziarul îşi informează cititorii şi asupra poziţiei pe care a avut-o şeful delegaţiei României, când Consiliul Miniştrilor de Externe i-au arătat graniţa de nord-vest a ţării, marele om politc considerând că sunt „diferenţe foarte mari, mai ales la extremităţi”, motiv pentru care el „nu-şi putea asuma singur o hotărâre definitivă[15]. Ziarul insera informaţii şi despre întrunirea oamenilor politici din România din 14 iunie 1919, când în final s-a hotărât rechemarea delegaţiei României pentru consultări: „Se vede că s-a statorit hotarele României, şi că ar mai avea să-şi spună cuvântul cei din Bucureşti. De altfel, toţi Românii sunt una şi nu lasă ca drepturile noastre să fie ştirbite... Ştirile de la Paris s-au încrucişat cu hotărârea de la Bucureşti. În momentul când consiliul de miniştri decisese rechemarea dl. Brătianu, acesta vestise la Paris că trebuie să plece la Bucureşti, pentru a-şi întreba soţii. O dată cu

[14] *Ibidem*, nr. 110 din 24 mai 1919, p.1.

[15] P. Mantoux, *Les deliberation du Conseil des Quatres*, Paris, 1955, vol. 2, p. 415-416; apud *Istoria Românilor*, vol. VII, *România Întregită (1918-1940)*, p. 17.

https://biblioteca-digitala.ro

Dl. Brătianu a fost rechemată și întreaga noastră delegație de la conferință"[16]. Despre întrunirea consiliului de coroană din 14 iunie 1919, convocat să-și exprime punctul de vedere față de granița de vest, așa cum fusese stabilită de Consiliul Miniștrilor de Extrene, va vorbi și ziarul „Românul": „D. Iuliu Maniu, preşedintele Consiliului Dirigent Român, a comunicat cuvântul Ardealului, care e împotriva oricărei ştirbiri a integrităţii nationale. Dsa a pus apoi chestiunea dacă România trebue să semneze pacea. M.S. Regele a spus că nu ştie dacă se va găsi un guvern care să semneze pacea în condiţiile arătate şi expuse în consiliu. S-a decis chemarea dlui Brătianu la Bucureşti pentru a raporta amănunţit asupra situaţiunei şi a lua parte la discuţiunile ce vor avea loc. Ziarul oficios „Viitorul", scrie în această privinţă că „hotărîrea definitivă asupra atitudinei României care nu poate accepta soluţiuni care să-i ştirbească drepturi recunoscute odată de cei mari, se vor lua, desigur, numai după sosirea dlui-Brătianu la Bucureşti"[17].

Consiliul celor patru a adresat o notă energică lui Brătianu, prin care i se cerea să-și retragă trupele în spatele frontierei permanente aprobate de Conferința de Pace, termenul fixat a fost 18 iunie. Răspunsul guvernului român la nota ultimativă din 11 iulie 1919 a fost inserat în toate publicațiile transilvane. În ediția sa din 2 iulie 1919, ziarul „Românul" nota răspunsul guvernului român la această notă: „...guvernul nu va retrage trupele pe linia etnografică românească, conform dorinţei conferinţei de pace, până când aliaţii nu ne vor prezinta destule garanţii, că bandele bolşeviste nu vor începe din nou atacul, dovedit fiind de câtă încredere e demn guvernul din Budapesta, prin vandalismele săvârşite în teritoriile româneşti"[18]. Ziarul „Renașterea română" va informa opinia publică despre hotărârile Conferinței de la Paris, care au dus la marea nemulțumire a lui Ionel Brătianu:„Numeroasele protestări pe care le-a ridicat atât în fața Comisiei revendicărilor teritoriale, cât și înaintea „consiliului celor patru", arată limpede că reprezentanții României erau tot mai pătrunși de răspunderea prea grea pe care și-ar fi luat-o hotărându-se să semneze un tratat menit să trezească pretutindeni „mari amărăciuni și o adâncă nemulțumire". În continuare sunt prezentate câteva dintre clauzele care l-au nemulțumit pe ,,primul delegat al României": „cedarea Torontalului și a unei bune părți din Tisa", „frontierele cu Ungaria recunoscute de tratatul de alianță din 1916 sunt pe cale să fie din nou revizuite", ,,România nu primea despăgubiri pentru pierderile suferite, etc."[19]. Aceeași publicație în rubrica specială dedicată Conferinţei de Pace, făcea ecoul afirmațiilor noului conducător al delegației României la Conferință, Al. Vaida-Voevod: „Situația de astăzi, a spus dl. Vaida-Voevod, se datorește metodei diplomatice adoptate de Conferință. Chestiunile cele mai importante au fost tratate în afara comisiunilor competente însărcinate cu studierea lor, și care au văzut propriile lor concluzii date la o parte sistematic. Înainte de a intra în război am avut tratate cu înțelegerea în numele cărora am consimțit la orice sacrificii... Nimeni nu ne-a consultat și deciziunile au fost luate fără noi împotriva noastră"[20].

[16] „Gazeta poporului", Anul I, nr. 25 din 22 iunie 1919, p. 2.
[17] „Românul", Anul VIII, nr. 39 din 17 iunie 1919, p. 1.
[18] *Ibidem,* nr. 53 din 2 iulie 1919, p. 2.
[19] „Renașterea română", Anul I, nr. 122 din 21 iunie 1919, p. 1.
[20] *Ibidem,* nr. 139 din 11 iulie 1919, p. 1.

https://biblioteca-digitala.ro

„Deși după ocuparea Budapestei de trupele române starea de război dintre România și Ungaria a încetat, situația conflictuală a continuat pe fondul unui pachet de probleme litigioase și a unor circumstanțe externe complexe, determinate de interesele divergente ale marilor puteri pentru controlul Europei est-centrale și de sud”[21]. Totuși, din cauza acestor interese, în cabinetele diplomatice a continuat acțiunea de arhitecturare a Europei de după război. Frontul de luptă al României s-a mutat pe alt aliniament, ea trebuind să răspundă unor acuzații privitoare la rolul armatei române în Budapesta, demontând acuzațiile care i se făcuseră cu privire la presupusele atrocități făcute de aceasta. În această privință, Conferința de Pace adresase mai multe note ultimative României în lunile august – septembrie 1919. Diplomatul englez la Conferința de Pace, Sir George Clerk va sosi la București și, după o săptămână de discuții aprinse cu Ion I.C. Brătianu, în 20 septembrie 1919 va redacta un memorandum privind misiunea sa, inserând condițiile ce trebuiau îndeplinite pentru evacuarea Ungariei de către trupele române. Conform acestuia, noua frontieră dintre România și Ungaria trebuia să lase României gurile Mureșului, joncțiunea căii ferate Bekes Csaba și o zonă teritorială suficientă pentru a asigura calea ferată de la Oradea la Satul Mare[22]. Referindu-se la misiunea diplomatului englez în România, ziarul „Românul” insera în paginile sale conținutul notei adresate de diplomatul englez guvernului român: „Nota adusă de Clerk conţine următoarele patru întrebări: 1. Dacă România e gata să recheme trupele din Ungaria; 2. să oprească rechizițiile; 3. să remită comisunei despăgubirilor toate rechizițiunile făcute în Ungaria; 4. să formuleze condiţiunile pentru o colaborare cu aliaţii pentru menţinerea ordinei în Ungaria”. Ziarul își exprima optimismul față de misiunea diplomatului englez: „Avem toată încrederea în misiunea Dlui Clerk, întrucât dsa are răgaz suficient să studieze mai îndelung şi îndeaproape chestiunile ce interesează conferinţa şi întrucât este în măsură să se informeze asupra adevăratei situaţii în Orient şi să se convingă de greşelile procedurei Consiliului suprem faţă de România”[23]. Aceeași publicație făcea referiri la felul în care a fost privită misiunea diplomatului englez în România de către presa franceză, dând exemplu publicația pariziană „Echo de Paris”: „Sir Clerk a înmânat primului-ministru român, în plic sigilat, nota Puterilor. D. Brătianu, după ce a luat cunoştinţă de conţinutul notei, s-a hotărît să nu o publice, ca să nu irite opinia publică şi să nu îngreuneze stabilirea unui acord. Trimisul englez care, în timpul misiunei d-sale a dat probe de o atitudine foarte împăciuitoare, aduce răspunsul dlui Brătianu. Se crede, adaugă ziarul, că România nu va refuza să dea Antantei toate satisfacţiile posibile. Mai mult, ea e hotărîtă să trimită comisiunei de despăgubiri lista materialului rulant ce a luat din Ungaria, dar socotind că n-a luat decât ce era al ei, speră că Puterile aliate nu vor cere să fie deposedată de ceea ce

[21] *Istoria Românilor,* vol. VIII, p. 19.

[22] Diplomatul englez va rămâne în capitala României până în 29 septembrie, acesta purtând în continuare discuții cu Ionel Brătianu și cu noul prim-ministru, generalul Arthur Văitoianu, cele mai aprinse discuții fiind de data aceasta pe statutul minorităților. Diplomatul englez se va deplasa și la Budapesta, unde, beneficiind și de „sfaturile și experiența lui A.W.Leeper”, va reuși să lămurească multe dintre neînțelegerile dintre Ungaria și România privind viitorul tratat. Ziarul „Românul” relata: „George Clerk, plenipotenţiarul conferinţei de pace la Budapesta a avut eri, 29 Octomvrie, o lungă convorbire cu baronul Szterényi şi Harkányi, foşti miniştri în cabinetul Wekerle” (vezi „Românul”, Anul VIII, nr. 147 din 30 octombrie 1919, p. 2).

[23] „Românul”, Anul VIII, nr. 115 din 20 septembrie 1919, p. 3.

https://biblioteca-digitala.ro

i se cuvine”[24]. Făcând referire la notele ultimative adresate României, ziarul „Gazeta de Transilvania” inserează în unul dintre numerele sale extrase din ziarele franceze care au scris articole elogiatoare la adresa României, subliniind rolul ei în Marele Război: „Opinia publică și presa franceză critică atitudinea Conferinței. În Franța se judecă și se află că-i just ca România, fiind atacată, trebuie să se bucure de avantajele victoriei sale, căci ea singură a dus greul.: deoarece aliații de arme n-au făcut nimic pentru dânsa, Consiliul[25] să-i lase în pace.” În continuare publicația transilvană menționează: «„Le Matin” scrie în privina aceasta: „se pare că Conferința a văzut acum că prea au mers departe aliații cu notele lor față de aliata Românie”. Ziarul concluzionează: „Prea departe este adevărat. Căci curățind Budapesta de bandiții bolșevici, România a făcut un serviciu de neprețuit nu numai Ungariei, ci întregii Europe. Onoare vitezei Românii”[26].

Pentru a definitiva harta graniței dintre România și Ungaria, în cadrul Conferinței de Pace se constituiseră patru comisii de experți (franceză, engleză, italiană și americană), fiecare întocmind un raport și o hartă. În cele din urmă, examinându-se cele patru propuneri, prin compromis, s-a stabilit frontiera definitivă între cele două țări. La 12 octombrie 1919 această hotărâre a fost adusă la cunoștința guvernului de la București. Corespunzând, în mare, principiului etnic, propunerea fost acceptată. Încercările părții maghiare de a-l influența pe David Lloyd George nu au avut șansă de izbândă.

Noul șef al guvernului, Alexandru Vaida-Voevod, va fi numit la 10 ianuarie 1920 ca prim delegat al României la Conferința de Pace. Sosirea sa la Paris coincidea cu declanașarea unei ofensive puternice a cercurilor maghiare pe lângă marii oameni politici ai vremii, sperând să obțină condiții cât mai favorabile. În ziua de 20 ianuarie 1920, Alexandru Vaida-Voevod va participa la ședința Consiliului Suprem, unde a făcut precizări privind retragerea cât mai curând posibilă a trupelor din Ungaria. În perioada 26 februarie – 3 martie 1920, Alexandru Vaida-Voevod va participa la Conferința Puterilor Aliate de la Londra. Presa din Ardeal surprinde noua atitudine favorabilă României, în mare parte și diplomației prim-ministrului român. La Paris, cât și la Londra, acesta a făcut o impresie favorabilă urgentării încheierii tratatului cu Ungaria. Ziarul „Românul” consemna: „D. Alex. Vaida-Voevod, graţie inteligenţii, tactului său şi modului precis cum cunoaşte problemele naţionale, a reuşit încă de la primele clipe ale şederei sale în Franţa, să tragă atenţia cercurilor oficiale de acolo, asupra punctului de vedere românesc”. În continuare, după ce arată cum l-a impresionat prim-ministrul român pe Clemenceau, ziarul prezintă reușitele acestuia în Anglia, unde cauza României avea mulți adversari: „În Anglia, unde presa întreţinea o atmosferă hostilă intereselor româneşti şi unde însăşi oficialitatea, s-a părut, în anumite momente, că a fost departe de a aprecia cauza noastră cu toată imparţialitatea cuvenită, d. Vaida a ştiut să ne creeze o atmosferă favorabilă cu prilejul serbărilor date în onoarea sa şi în cursul întrevederilor ce dsa a avut cu bărbaţii de stat englezi, cei mai de seamă. Ştirile ce ne vin azi din Anglia sunt din cele mai îmbucurătoare. Oficialitatea engleză apreciază calităţile de om de stat ale primului nostru ministru şi după indicaţiile ce există, se pare că aceiaşi oficialitate a revenit la sentimente

[24] *Ibidem*, nr. 123 din 1 octombrie 1919, p. 3.
[25] Referire la Consiliul Miniștrilor de Externe care înaintaseră mai multe note ultimative României.
[26] „Gazeta de Transilvania”, Anul 80, nr. 188 din 11 septembrie 1919, p. 2.

https://biblioteca-digitala.ro

mai bune cu privire la punctul de vedere românesc. Pe de altă parte, presa engleză, încântată, pe neaşteptate, de puternica personalitate a oaspetelui român, nu are decât cuvinte de elogii, faţă de afabilitatea acestuia şi faţă mai ales de concepţiunile politice puse în evidenţă cu acest însemnat prilej”[27]. În același număr al ziarului, era inserat un portret făcut prim-ministrului român de către prestigioasa publicație engleză „Times”: „D. Vaida un om, relativ încă tânăr, a jucat multă vreme un rol important în Europa sud-estică şi îndeosebi în politica Ungariei. În timp de zece ani înainte de război, când românii din TransiIvania sufereau opresiunea maghiarilor, s-a ridicat printre conducătorii mişcării politice transilvănene. A fost capabil să se împotrivească tuturor sforţărilor autorităţilor maghiare de a-i intimida sau de a-i discredita. Desigur că nu s-ar fi putut alege un reprezentant mai puternic al României unite pentru demnitatea de premier decât Vaida, care are toată vigoarea fizică a populaţiei trensilvănene, unită cu abilitatea României propriu-zise şi cu prudenţa pe care opresiunea o desvoltă în naţionalitatea luptătoare”.

Presa din Ardeal, inserând în paginile ei extrase din presa pariziană, își informează cititorii despre accelerarea negocierilor privind încheierea tratatului cu Ungaria. Sub titlul *Din condițiile tratatului ungar*, „Românul” din 29 ianuarie 1920 nota: „Dăm după ziarele franceze condiţiunile ce urmează a fi impuse Ungariei, cu privire la România. Frontiera cu România: staţia Nagylak, Dombegyház, Gyula, Geszt, Kis Narja, Begamez, Valley, Nagy Gecz, Makoslizat. Ungaria renunţă în favoarea României la drepturile şi titlurile asupra teritoriilor vechei monarhii austro-ungare, situate dincolo de frontierele cari au fost desemnate prin actualul contract sau prin celelalte tratate încheiate în vederea regularii chestiunilor actuale. O comisiune compusă din şapte membri, dintre cari: cinci vor fi numiţi de puterile principale aliate şi asociate, unul de către România şi unul de către Ungaria, va fi constituită în termen de 15 ziie de la punerea în vigoare a tratatului pentru ca să determine pe teren linia de frontieră”[28]. După sosirea la Paris a lui Vaida-Voevod, în presă apar tot mai multe ştiri privind condițiile de pace dintre România și Ungaria.

După cum au dovedit-o evenimentele, negocierile de la Londra privind încheierea tratatului cu Ungaria nu au au fost deloc lesnicioase, România trebuind să răspundă acuzațiilor de „imperialism” formulate de Apponyi. O analiză amănunțită a propagandei acestuia și a cererilor unguești o realizează publicația „Românul”, care precizează meticulozitatea cu care delegații români au respins toate cererile părții ungare, concluzionând. „Desvălind intenţia anumitor cercuri, de a sili toate statele dunărene la «Zollverein» cu Ungaria delegaţia română a cerut să li se refuze maghiarilor orice amânare. Conferinţa a respins toate cererile maghiarilor. Pentru a pune capăt definitiv tuturor uneltirilor lor, primul ministru român va mai merge odată la Londra, unde a plecat şi Appony”[29], Ziarul „Unirea poporului” din 22 februarie 1920 insera părți din discursul lui David Lloyd George, la recepția dată cu prilejul primirii prim-ministrului român la MS Regele George și prânzul ce a urmat: „România ni-a fost în trecut o bună prietenă și a reprezentat pentru noi un ajutor nepreţuit şi nădăjduim, că pe acest ajutor ne putem încrede şi pe viitor. Mă bucur cu atât mai mult, să pot saluta pe Vaida-Voevod care face

[27] „Românul”, Anul IX, nr. 27 din 10 februarie 1920, p. 2.
[28] *Ibidem,* nr. 18 din 29 ianuarie 1920, p. 2.
[29] *Ibidem,* nr. 41 din 27 februarie 191, p. 3.

https://biblioteca-digitala.ro

parte din oamenii ce ne-au fost foarte scumpi. Ştiu că dl. Vaida este unul din conducătorii ardeleni, care a purtat în parlamentul unguresc o strălucită luptă și a știut să țină treaz spiritul eliberării la frații săi din Ardeal... Ştiu, că are o grea însărcinare și întâmpină multe greutăți, dar îl cunosc că este bine înarmat și nădjduiesc că va avea și izbânda dorită!”[30].

În pofida presiunii pe care o făceau delegații maghiari, conferința miniștrilor de externe și a ambasadorilor, prezidată de Lordul Curzon, a hotărât la 8 martie 1920 că proiectul de tratat cu Ungaria rămânea definitiv în ceea ce privește clauzele teritoriale, militare, financiare și de tranzit. A fost respinsă și propunerea Ungariei privind așa zisele „consultări populare”. La 6 mai 1920, Conferința de Pace înainta părții maghiare scrisoarea președintelui acesteia, Alexandre Millerand „unde se preciza că hotarele stabilte nu pot fi modificate. „Gazeta poporului” nota: „Conferința ambasadorilor s-a hotărât să dea răspunsul la ultimul memorand pe care i l-a înmânat delegația ungară. Documentul a fost dat delegaților maghiari la Versailles de colonelul Henry. Și se acordă guvernului ungar un termen de 10 zile pentru a face cunoscut dacă primește sau nu condițiunile păcei, cari condițiuni au fost fixate în scrisoarea dlui Millerand, în calitate de președinte al Conferinței de Pace. Puterile aliate și asociate consideră nefundate toate protestările formulate de Ungaria”[31].

Cu toate că la 16 mai 1920 contele Apponyi a protestat față de decizia Conferinței, la 17 mai, contele maghiar Pal Telky anunța Conferința că Unagria va semna tratatul de pace în forma stabilită,

La 4 iunie 1920, Tratatul de Pace de la Trianon a fost semnat la 4 iunie 1920 de Franța, Marea Britanie, Italia, Statele Unite, Japonia, România, Regatul Sârbilor, Croaților și Slovenilor, Cehoslovacia și alte nouă state – pe de o parte – și de Ungaria, pe de altă parte, aceasta fiind reprezentată de Agost Benárd și Alfréd Drasche-Lázár. Din partea României Tratatul a fost semnat de dr. Ion Cantacuzino și Nicolae Titulescu.

După semnarea Tratatului de la Trianon, presa română din Transilvania se apleacă mai mult pe problemele politice, sociale, economice, culturale și de integrare a noilor provincii în regatul României. Există totuși știri scurte care redau atmosfera din rândul opiniei publice maghiare. Făcând referire la semnarea tratatului cu Ungaria, „Gazeta de Transilvania” consemna declarațiile lui Rakosi, președintele Adunării ungare: „Azi iscălim pacea, cari împărțește patria noastră milenară. Forțați să iscălim această pace, care conține fapte imposibile, atât din punct de vedere moral, cât și material. Toate nedreptățile care sunt se vor răzbuna. Teritoriilor smulse le spunem; Ne despărțim siliți, dar nu pentru întodeauna”[32]. Sub titlul „Ungaria a semnat pacea”, ziarul „Românul” nota: «”La 4 Iunie, ziua în care Ungaria a semnat pacea, toate serviciile publice au fost închise. În toate bisericile s-a oficiat servicii divine. Circulaţia pe c. f. din întreaga Ungaria a fost oprită pentru acea zi. Tramvaele din capitală deasemenea n-au funcţionat. Prăvăliile au rămas ziua întreagă închise. Numai seara zilei de 4 Iunie, membrii „Ligei pentru apărarea

[30] „Unirea poporului”, Anul II, nr. 8 din 22 februarie 1920, p. 5.
[31] „Gazeta poporului”, Anul III, nr. 19 din 16 mai 1920, p. 3.
[32] „Gazeta de Transilvania”, Anul 83, nr. 116 din 8 iunie 1920, p. 6.

https://biblioteca-digitala.ro

intregrității teritoriale” au organizat demonstrațiuni hostile guvernului și guvernatorului, cari şi-au dat învoirea la „înjenuchierea Ungariei”»[33].

În anii următori, în presa transilvană informațiile despre Tratatul de la Trianon sunt din ce în ce mai rare, cele mai multe vizau încercările părții ungare de încălcare a prevederilor acestuia și aprecieri ale personalităților sau a presei din apus față de tratatele de pace, în general. Ratificarea tratatului de către Adunarea Franței este reflectată de ziarul „Cultura poporului” din 19 iunie 1921: „Camera franceză a întărit și ea cu cuvântul ei pacea, așa încât acum hotărârile păcii intră în vigoare numaidecât”[34]. Aceeași publicație, în ediția din 12 iunie 1921 făcea referiri la primele încercări de încălcare a prevederilor tratatului de către partea ungară: ,,În tratatul de la Trianon, ungurilor li s-a spus între altele că nu le este permis să țină armată mai mare de 30.000. Cu toate că ungurii au subscris pacea, ei nici astăzi nu-și încap în piele, ci își sporesc întruna armata. De pe acuma au o armată de 80.000 oameni, pe cari la vreme de războiu o pot spori până la 360.000”[35]. Delimitarea pe teren a graniței româno-ungare a fost surprinsă de sus menționata publicație: „Deodată o comisiune compusă din delegaţi ai României şi Ungariei, prezidată de generalul francez Meunier, lucrează la Oradia-Mare pentru delimitarea definitivă a frontierei noastre. Ungurii s-au arătat şi de astădată duşmănoşi, rupând parii de hotar pe cari comisiunea îi fixează în pământ astfel că generalul Meunier s-a văzut silit să dea o proclamaţie arătând că în acest chip populaţia de graniţă va suferi mai mult timp urmările nesiguranţei de azi”[36].

După 1922 presa Transilvană va reflecta constant politica revizionistă a Ungariei, încercând să sensibilizeze oamenii politici asupra pericolelor care amenințau ființa noastră națională.

Ca și-n cazul altor evenimente importante din istoria națională, reflectând lucrările Conferinței de Pace de la Paris și eforturile delegației României de a obține tratate de pace favorabile interesului național, presa transilvană și-a dovedit din nou apostolatul.

[33] „Românul”, anul IX, nr. 118 din 8 iunie 1920, p. 2.
[34] „Cultura poporului”, Anul I, nr. 8 din 19 iunie 1921, p. 5. Ziarul apărea la Cluj.
[35] *Ibidem,* nr. 7 din 12 iunie 1921, p. 5.
[36] *Ibidem,* nr. 29 din 12 septembrie 1921, p. 7.

https://biblioteca-digitala.ro

ELEODOR FOCȘENEANU[1] – TRATATELE ROMÂNILOR

Eugen Petrescu

La 50 de ani de la semnarea Tratatului de Pace de la Paris (10 februarie 1947) dintre Națiunile Unite și România, avocatul Eleodor Focșeneanu publica în „România liberă" din 10 februarie 1997 un articol intitulat *Hotarele României și tratatele*. Pentru a înțelege starea nedreaptă în care se află teritoriile românești din Răsărit, situate în afara granițelor țării, redăm partea esențială a acestui articol:

„De regulă, hotarele unei țări se stabilesc sau se modifică prin tratate, care devin legi interne prin ratificare.

Dacă nu există un asemenea tratat, o frontieră nu poate fi considerată modificată din punct de vedere juridic.

Să analizăm frontierele României pe rând.

Începând cu sudul, constatăm că frontiera a fost ultima oară stabilită prin Tratatul de frontieră româno-bulgar de la Craiova din 7 septembrie 1940. Chiar dacă acest tratat a fost încheiat sub presiunea Germaniei, el a fost ratificat după regulile existente la acea epocă, astfel că nu mai poate fi pus în discuție decât cu acordul ambelor părți.

Urmează la sud-vest frontiera cu Iugoslavia, așa cum este ea restructurată în prezent. Deși ne-a nemulțumit frontiera care a împărțit Banatul, aceasta a fost totuși stabilită prin Tratatul de Pace cu Austria din 10 septembrie 1919 de la Saint Germain-en-Laye și nu a mai fost pus în discuție niciodată.

Frontiera dintre România și Ungaria a fost trasată pentru prima oară convențional prin Tratatul de Pace de la Trianon din 4 iunie 1920. Deși modificată prin așa-zisul Arbitraj de la Viena din 30 august 1940, deoarece acesta a fost declarat nul atât prin Convenția de Armistițiu din 12 septembrie 1944 cât și prin Tratatul de Pace din 10 februarie 1947, temeiul juridic al apartenenței Transilvaniei la România rămâne Tratatul de la Trianon.

Această frontieră a fost confirmată prin Tratatul de Bază dintre România și Ungaria, încheiat la Timișoara și ratificat la finele anului trecut de ambele părți. Astfel a fost rezolvată definitiv una din cele mai dificile probleme teritoriale ale României, care într-adevăr ar fi meritat orice sacrificiu.

[1] Eleodor Focșeneanu (n. 17 februarie 1925, Câmpina – d. 22 aprilie 2015, București): jurist și avocat (primul avocat al Regelui Mihai după Revoluția Română din 1989), om de litere, traducător și cercetător în domeniul dreptului constituțional; unul dintre susținătorii drepturilor legitime ale României asupra teritoriilor ocupate de fosta Uniune Sovietică, un critic al abuzurilor constituționale din perioada comunistă și al neregulilor de fond survenite în regimul constituțional de după 1989.

https://biblioteca-digitala.ro

Am ajuns la hotarul actual cu Ucraina și să verificăm dacă el este trasat convențional prin vreun act.

Mulți politologi susțin că destinul Basarabiei și Bucovinei de Nord ar fi fost tranșat prin Tratatul de Pace de la Paris.

Nimic mai greșit!

În tratat nu vom găsi nici cel puțin menționate numele de Basarabia sau Bucovina de Nord și nu se prevede nici un transfer de suveranitate. Cu privire la granița dintre Uniunea Sovietică și România art. 1, alin. 2 sună: «Frontiera sovieto-română este *fixată* (s.n) în conformitate cu Acordul sovieto-român din 28 iunie 1940 și cu Acordul sovieto-cehoslovac din 29 iunie 1945».

Această prevedere constituie ceea ce se numește în drept o «dispoziție de trimitere», care nu reglementează ea însăși raporturile dintre părți, ci invocă reglementări anterioare, în cazul acesta cele două acorduri menționate.

La 28 iunie 1940 însă Uniunea Sovietică și România nu au semnat nici un acord. Această dată o poartă răspunsul Guvernului Regal Român la a doua notă ultimativă sovietică, prin care acesta declara că «pentru a evita (...) recurgerea la forță și deschiderea ostilităților (...) se vede nevoit să accepte *condițiile de evacuare* (s.n) specificate în răspunsul sovietic», adică retragerea trupelor și administrației în patru zile fără să se specifice nici o cedare de teritorii, cum se menționa în mod expres în cele trei tratate amintite mai sus.

Deoarece acest așa-zis acord este menționat alături de acordul sovieto-cehoslovac din 28 iunie 1945, ca și cum ar fi echivalente, să vedem în ce consta acesta. El poartă denumirea de «Tratatul între URSS și Republica Cehoslovacă cu privire la Ucraina Subcarpatică», a fost încheiat la Moscova și semnat de V.M. Molotov pentru Uniunea Sovietică și de Zdenek Firlingen și Vladimir Klementis, primul ministru și, respectiv, ministrul de Externe pentru Cehoslovacia. Un tratat în toată regula, negociat, semnat și ratificat, în care se prevede expres cedarea unui teritoriu, în urma căreia Cehoslovacia înceta să mai fie vecină cu România. Prin urmare, de vreme ce dispoziția de trimitere se referă la un acord inexistent, ea nu are nici un efect, conform principiului *Accesorium sequltur principale*.

Uniunea Sovietică a fost nevoită să recurgă la o dispoziție de trimitere, deoarece aderase la 24 decembrie 1941 la Carta Atlanticului din 1941, care interzicea anexarea de teritorii ca urmare a războiului. Stratagema era deci următoarea: URSS nu anexează nimic, ci impune numai respectarea unui acord anterior.

Urmează în această situație să analizăm drepturile care ar putea fi invocate, anterioare datei de 28 iunie 1940.

În privința Bucovinei, România își întemeia dreptul său pe art. 59 din sus-menționatul Tratat de Pace cu Austria, prin care aceasta declara că renunță «în favoarea României la toate drepturile și titlurile asupra (...) fostului ducat al Bucovinei».

Nici Rusia țaristă nici Uniunea Sovietică nu stăpâniseră niciodată Bucovina!

În privința Basarabiei, aceasta fusese ocupată de Rusia țaristă în urma Păcii de la București din 16/28 mai 1812 și fusese stăpânită de aceasta până în 1917.

https://biblioteca-digitala.ro

Uniunea Sovietică nu putea însă invoca acel tratat, deoarece îl denunțase prin Tratatul de prietenie și frăție sovieto-turc, din 16 martie 1921. Pe de altă parte, la 2/15 noiembrie 1917, Comitetul Comisarilor Poporului din Rusia proclamase «Declarația drepturilor popoarelor din Rusia», recunoscând dreptul la autodeterminare al popoarelor până la despărțire totală. În baza acestei declarații, Ucraina se declară Republică Sovietică la 11/24 decembrie 1917, iar fostul guvernământ al Basarabiei s-a proclamat Republica Democrată Moldovenească la 15/28 decembrie 1917. Apoi, Sfatul Țării din Chișinău proclamă la 14/27 martie 1918 unirea cu România. Prin Tratatul de la Paris de la 28 octombrie 1920, Anglia, Franța, Italia și Japonia recunosc unirea liber consimțită a celor două state.

După proclamarea unirii Basarabiei cu România, Ucraina stabilește relații diplomatice cu țara noastră. Mai mult, granița dintre cele două state este recunoscută oficial de primul ministru plenipotențiar al Ucrainei la București, Georges Grassenco, care declară: «Ucraina democrată, după principiile lui Wilson, nu pretinde acele teritorii care doresc să rămână în granițele României Mari» („Universul" din 15/29 ianuarie 1919, p. 1).

La 30 decembrie 1922 Ucraina avea să adere la URSS cu granița apuseană pe Nistru!

Peste 69 de ani, la 1 decembrie 1991, în urma unui referendum, Ucraina avea să se declare din nou independentă, denunțând acordul de asociere de la 30 decembrie 1922. Prin urmare, Ucraina de astăzi nu este succesoarea Uniunii Sovietice ci a Republicii Ucrainene dinainte de aderarea ei la URSS.

Nu numai că nici fosta Uniune Sovietică nici Ucraina nu au dobândit nici un titlu pentru teritoriile românești pe care le-au posedat și le posedă abuziv, dar însăși fosta Uniune Sovietică a declarat la 22 decembrie 1989 nul și neavenit... Pactul Secret Ribbentrop-Molotov din 23 august 1939 în baza căruia ocupase Basarabia și Bucovina de Nord la 28 iunie 1940.

La 5 aprilie 1991, foștii guvernanți din România erau pe punctul de a dărui Uniunii Sovietice titlul pe care nu-l avea.

Opoziția de atunci numea aceasta act de trădare. [...]".

Ulterior, neținând cont de *Declarația Parlamentului României privind Pactul Ribbentrop-Molotov și consecințele acestuia pentru țara noastră*[2], adoptată la 24 iunie 1991, cu unanimitate de voturi, trădarea s-a produs.

Astfel, puterea de la București a abandonat pretențiile de drept ale României privitoare la Bucovina de Nord, Ținutul Herța, județele din Basarabia de Sud (Basarabia istorică) și Insula Șerpilor, prin *Tratatul privind relațiile de cooperare și bună vecinătate dintre România și Ucraina* din 2 februarie 1997, act internațional semnat la Constanța, la 2 iunie 1997, de către Emil Constantinescu – președintele României și Leonid Kucima – președintele Ucrainei, ratificat de Parlamentul României prin Legea nr. 129/14 iulie 1997

[2] care preciza: *În numele Poporului Român, Parlamentul României condamnă acest pact ca fiind ab initio nul și neavenit. Tot astfel trebuie să fie considerată și consecința directă a acestor înțelegeri secrete dintre Stalin și Hitler – Notele ultimative ale Guvernului sovietic din 26 și 27 iunie –, urmate de ocuparea cu forța la 28 iunie 1940 a Basarabiei, Nordului Bucovinei și Ținutului Herței, împotriva voinței populației din aceste străvechi teritorii românești, acțiune care a reprezentat o încălcare brutală a suveranității, independenței și integrității teritoriale a României*.

https://biblioteca-digitala.ro

și publicat în „Monitorul Oficial” nr. 157 din 16 iulie 1997.

Așadar, spune distinsul jurist în încheierea articolului: „Ceea ce vecinii noștri slavi de la răsărit n-au obținut nici prin Tratatul de Pace semnat de un guvern dominat de comuniști obțin acum de la urmașii victimelor comunismului!”.

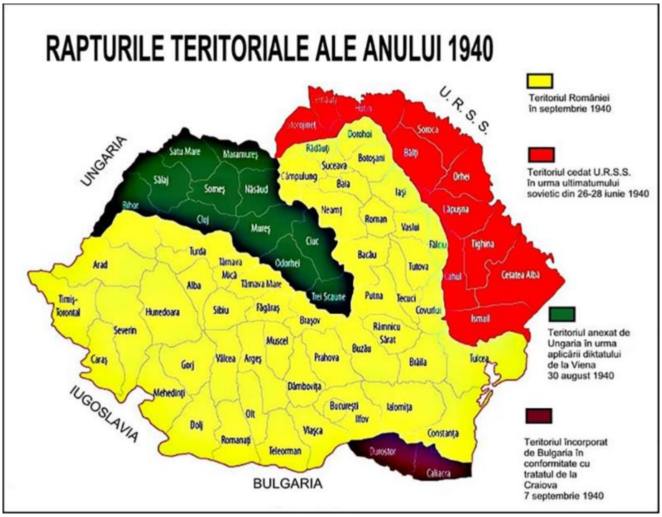

PARTEA a III-a

PAGINI DIN MARTIRIUL GENERAŢIEI MARII UNIRI

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

PARTICIPAREA ROMÂNIEI LA PRIMUL RĂZBOI MONDIAL ŞI ÎNDEPLINIREA OBIECTIVULUI STRATEGIC NAŢIONAL DE ÎNTREGIRE STATALĂ

Ion Pâlşoiu

Prima mare conflagrație mondială a secolului al XX-lea a angrenat în desfăşurarea sa 36 de state cu o populație de peste 1,5 miliarde de locuitori. Războiul declanșat la 15/28 iulie 1914 a produs omenirii pierderi umane, culturale și de bunuri materiale extrem de mari.

În această conflagrație au fost mobilizați sub arme și au luptat pe timpul acțiunilor militare peste 75 de milioane de oameni, în armatele celor două coaliții beligerante. Pierderile umane au fost de aproximativ 10 milioane de vieți omenești, iar numărul răniților a depășit 20 de milioane. Pierderile în rândul populației civile au fost de peste 13 milioane de morți – copii, femei, bătrâni – din cauza bombardamentelor, bolilor generate de război, represaliilor, lipsurilor de alimente și medicamente. Războiul a generat și un puternic proces de părăsire a zonelor de conflict, de către populația civilă, ceea ce a făcut ca, la finele războiului, în Europa să fie peste 10 milioane de refugiați.

România a participat la Primul Război Mondial în perioada 27 august 1916 – 11 noiembrie 1918, de partea Antantei.

La 18/30 octombrie 1883 România a aderat la Tripla Alianță cu Austro-Ungaria şi Germania.

Criza balcanică din 1912-1913 a determinat răcirea relațiilor României cu Austro-Ungaria și Tripla Alianță. În Al Doilea Război Balcanic, acțiunile României nu au primit sprijinul scontat din partea Imperiului Austro-Ungar.

În primăvara anului 1914, s-a produs apropierea dintre România și Tripla Antantă (Marea Britanică, Franța și Rusia).

Starea Armatei României în anii premergători declanșării războiului era una precară.

Sub impactul lecției severe primite în campania la sudul Dunării în 1913 și a izbucnirii în anul următor a Marelui Război, reforma armatei române a intrat într-o cursă contracronometru pentru recuperarea întârzierilor și pentru întărirea capacității de luptă. Condițiile erau mult mai dure.

Consiliul de Coroană din 3 iulie 1914 a decis ca România să ia toate măsurile spre a păzi toate fruntariile sale, adică expectativa armată – neutralitate.

https://biblioteca-digitala.ro

Ministerul de Război – al cărui titular era chiar premierul Ion I.C. Brătianu – și Marele Stat Major au elaborat planuri de reformă a armatei având ca obiectiv general creșterea capacității combative a acesteia.

Pentru punerea în practică a acestor planuri au fost alocate fonduri importante, atât prin buget cât și prin credite extraordinare. Bugetul Ministerului de Război a crescut de la 73.000.000 lei în 1913 până la 838.841.215 lei, la intrarea României în război.

Conform planului de mobilizare, România putea mobiliza 5 C.A. (15 Divizii de infanterie, dintre care zece active si cinci de rezervă), două Divizii de cavalerie și cinci Brigăzi de călărași, cu un efectiv total de 630.000 de oameni, dintre care 488.000 formau armata de operații.

Primul-ministru Ion I.C. Brătianu *a negociat* cu mare atenție și precauție condițiile pentru intrarea în război de partea Antantei, urmărind în special recunoașterea drepturilor României asupra teritoriilor locuite de românii din Imperiul Austro-Ungar.

Aliații au acceptat solicitările părții române. Semnarea tratatului a fost o mare victorie diplomatică pentru România, pentru că reușise să consfințească printr-un act internațional, purtând iscăliturile celor mai mari puteri din Europa, drepturile seculare ale neamului romanesc asupra tuturor ținuturilor locuite de români din Monarhia bicefală. Orice s-ar fi întâmplat, învingători sau învinși, era prima dată în istoria neamului nostru când aceste revendicări ni se recunoșteau în chip formal.

Consiliul de Coroană din 14 august 1916 a hotărât intrarea României în război de partea Antantei, la 27 august 1916.

Planul de campanie pentru anul 1916, *„Ipoteza Z”* definea obiectivul politic major al războiului ca fiind *„realizarea idealului nostru național, adică întregirea neamului, prin eliberarea teritoriilor locuite de români, care se găsesc astăzi înglobate în monarhia austro-ungară”*.

Planul prevedea desfășurarea de către Armata Românei de operații militare pe două fronturi, astfel: o ofensivă strategică în Transilvania, pe frontul de nord și nord-vest și defensiva strategică pe frontul de sud.

Pe frontul din Transilvania acțiunile militare ofensive urmau să se desfășoare în trei etape și erau prevăzute să dureze 30 de zile de la începerea mobilizării, moment în care forțele române trebuiau să atingă aliniamentul Ciucea – Caransebeș.

În momentul declarării mobilizării se înființau patru armate: Armata 1, Armata 2, Armata 3 și Armata de Nord, prin transformarea Corpurilor de Armată existente.

Forțele angajate au fost următoarele: 576.408 militari în unitățile combatante din care 420.324 pe frontul din Transilvania (Armatele 1,2 și de Nord), 145.430 militari pe frontul de sud (Armata 3) și 51.165 militari (Corpul 5 Armată și artileria grea) rezerva la dispoziția Marelui Cartier General. Acestora li se adăugau alți 257.193 de militari în partea sedentară.

Sediul Marelui Cartier General de la Periș

La 27 august 1916 România a declarat război Imperiului Austro-Ungar. La rândul lor, Germania și Turcia declară război României la 28, respectiv 30 august. Pe 31 august Bulgaria atacă România fără declarație de război, care va fi făcută abia pe 1 septembrie 1916.

https://biblioteca-digitala.ro

Campania anului 1916 a cuprins patru operații militare de nivel strategic, fiecare dintre acestea incluzând un număr de mari bătălii:

Operația ofensivă în Transilvania;

Operația de apărare pe frontul de sud (incluzând operația de nivel operativ-strategic de la Flămânda);

Operația de apărare a trecătorilor din Munții Carpați;

Operația de apărare a teritoriului Munteniei (incluzând operația de nivel operativ-strategic de apărare a Bucureștiului).

Operația ofensivă strategică în Transilvania s-a desfășurat: 27 august – 26 septembrie 1916.

Pentru desfășurarea operației, Marele Cartier General Român destinase un număr de 3 Armate (1, 2 și de Nord) cu un efectiv total de circa 420.000 de militari, reprezentând aproape 80% din efectivele Armatei de Operații. Obiectivul acestora era de „a înainta în Transilvania și Banat, cu scopul de a se concentra în vederea unei bătălii generale în zona Ciucea (spre nord) și Caransebeș (spre sud)”.

Raportul general de forțe era unul foarte bun pentru o operație ofensivă, de 10,3 la 1 față de forțele Puterilor Centrale. În fața celor peste 420.000 de militari români, organizați în 235 de batalioane se găseau circa 40.000 de militari inamici, organizați în 50 de batalioane. Raportul gurilor de foc era de asemenea favorabil părții române, fiind de 8,6 la 1. La declararea războiului, în seara zilei de 27 august 1916, cele trei Armate române au trecut la ofensivă simultan „deschizând” trecătorile din Munții Carpați, în scopul de a permite afluirea nestingherită și concentrarea trupelor mobilizate. Operațiile inițiale au fost încununate de succes, obligând forțele austro-ungare la o retragere generalizată. Operațiile au fost oprite temporar la 10 septembrie 1916, ca urmare a deciziei de executare a operației de la Flămânda. În urma insuccesului acesteia și a sosirii pe frontul din Transilvania a patru Divizii germane, la 26 septembrie 1916 s-a luat decizia de oprire a ofensivei și trecerea la apărarea strategică pe linia Munților Carpați.

Operația de apărare pe frontul de sud

Planul de campanie prevedea ca pe frontul de sud Armata României să ducă o operație defensivă strategică. Inițial forțele Armatei 3 urmau să asigure acoperirea frontierei sudice de la Calafat la Marea Neagră urmând ca, după sosirea Corpului 47 Armată rus, să desfășoare o operație ofensivă limitată în vederea scurtării liniei frontului pe linia Rusciuc – Șumla – Varna. Obiectivul acestor două operații era acela de a asigura libertatea de acțiune a forțelor principale ale Armatei României care operau în Transilvania.

Armata 3, cu un efectiv total de 142.523 de oameni, ocupa dispozitiv de luptă de-a lungul frontierei, astfel:

Grupul de Vest, dispus în Oltenia, format din Divizia 20 Infanterie cu un efectiv de 19.864 de oameni;

Grupul Central, dispus înte Olt și Argeș, format din Diviziile 16, 18 Infanterie și 1 Cavalerie și Brigada 2 Călărași, cu un efectiv de 50.846 de oameni;

https://biblioteca-digitala.ro

Grupul de Est, dispus între Argeș și Marea Neagră, format din Diviziile 17 (Zona Fortificată Turtucaia), 9 (Zona Fortificată Silistra) și 19 (Zona Fortificată Cernavodă) Infanterie și 1 Cavalerie și Brigada 5 Călărași, cu un efectiv de 71.813 de oameni.

Comandant al Armatei 3 era generalul de divizie Mihail Aslan. Trupele române din Dobrogea urmau să fie sprijinite de Corpul 47 Armată rus și Divizia sârbă, cu un efectiv total de circa 30.000 de oameni. Concentrarea trupelor rusești s-a realizat în raionul Medgidia-Peștera, însă cu întârziere, abia la 1 septembrie 1916.

Raportul general de forțe era unul foarte bun pentru o operație defensivă, de 1,2 la 1 față de forțele Puterilor Centrale. În fața celor peste 140.000 de militari români, organizați în 104 batalioane se găseau 120.000 de militari inamici, organizați în 86 de batalioane. Raportul gurilor de foc era de asemenea favorabil părții române, fiind de 1,7 la 1.

Bătălia de la Turtucaia

Bătălia de la Turtucaia s-a desfășurat între 1-6 septembrie 1916. Pe 2 septembrie, forțele bulgaro-germane aflate sub comanda generalului Mackensen au început să atace pozițiile Armatei României din zona fortificată Turtucaia.

Pierderile suferite de armata română au fost foarte mari: 160 ofițeri și circa 6.000 trupe și grade inferioare, morți și răniți, plus 480 de ofițeri și circa 28.000 de alți militari luați prizonieri. Din capul de pod de la Turtucaia au reușit să se salveze circa 2.000 de militari care au fost evacuați peste Dunăre de vasele Flotilei de Dunăre și alți circa 3.500 care s-au retras în debandadă spre Silistra.

Operația de la Flămânda

La 15 septembrie 1916, regele convoacă la Periș un Consiliu de Război la care participă primul ministru, locțiitorul șefului Marelui Cartier General – generalul Dumitru Iliescu – și comandanții de armate, generalii Ioan Culcer, Alexandru Averescu si Constantin Prezan. Pe timpul consiliului s-au conturat două concepții diametral opuse, una susținută de generalul Prezan, care cerea continuarea planului inițial și a ofensivei din Transilvania, cu unele întăriri punctuale ale frontului de sud și cea de-a doua, susținută de generalul Averescu, căruia i s-au adăugat ceilalți comandanți de armate, care prevedea oprirea ofensivei în Transilvania și desfășurarea unei ofensive la sud de Dunăre.

Operația de la Flămânda s-a desfășurat între 23 septembrie – 6 octombrie 1916, planul inițial prevăzând trecerea la sud de Dunăre a unui număr de 6 Divizii și executarea unui atac concentric cu acestea și forțele din Dobrogea, în vederea respingerii forțelor bulgaro-germane.

După construirea unui pod la Flămânda și trecerea la sud de Dunăre a două Divizii în data de 1 octombrie 1916, operația a fost anulată în ziua următoare, din cauza ruperii podului și inundării sectorului de trecere în urma unor ploi torențiale. Trupele au fost retrase la nord de Dunăre pe 3 și 4 octombrie 1916.

Regele Ferdinand nu aprobă atitudinea defetistă a generalului Culcer și îi ia acestuia comanda, înlocuindu-l cu generalul Ioan Drăgălina, pe 25 octombrie 1916.

https://biblioteca-digitala.ro

Operația de apărare a teritoriului Munteniei

„Forțele româno-ruse, circa 150.000 de oameni, au fost conduse de generalul Constantin Prezan, în timp ce forțele Puterilor Centrale, circa 250.000 de oameni, s-au aflat sub comanda generalilor August von Mackensen și Erich von Falkenhayn.

După înfrângerea pe care au suferit-o la 16 octombrie 1916 pe Jiu în faţa trupelor române, germanii au început să se reorganizeze pentru a porni o nouă ofensivă. În acest scop, ei au concentrat, sub comanda generalului Kühne, o Armată de 80.000 soldaţi, care dispuneau de 30.000 cai. Aceste forţe erau alcătuite din Diviziile 11 şi 301 bavareze (înfrânte anterior pe Jiu), 41 Prusacă, 109 Infanterie (retrase de pe frontul de la Riga) şi 6 şi 7 Cavalerie. În rezervă era Divizia 115 şi două brigăzi de ciclişti.

La 29 octombrie 1916 aceste trupe au declanșat ofensiva, reuşind să dea peste cap trupele române.

Bătălia pentru București, a avut ca obiectiv oprirea ofensivei forțelor Puterilor Centrale în Muntenia și prevenirea capturării Capitalei țării, orașul București, de către acestea. Bătălia, desfășurată între 30 noiembrie și 3 decembrie 1916, a avut un caracter defensiv, la acțiunile militare participând alături de Armata României și un contingent din armata imperială rusă. Forțele atacatoare au fost preponderent germane, reprezentate de două grupări armate care atacau concentric, din Oltenia și din sudul Dunării, dar și de forțe bulgare și turce.

După 4 luni și jumătate de confruntări aprige, la sfârșitul anului 1916 România pierduse mai mult de două treimi din teritoriul statului român de atunci, respectiv Oltenia, Muntenia și Dobrogea, cu o suprafață de 100.000 kilometri pătrați și o populație de aproape 3,5 milioane locuitori. Situația României libere, redusă la teritoriul Moldovei dintre Carpați și Prut, devenise deosebit de critică. Conducerea statului român a luat măsuri de concentrare a energiilor naționale pentru a pregăti reluarea luptelor împotriva ocupanților și asigurarea triumfului idealului de întregire statală.

Factorul hotărâtor care a stat la baza victoriilor din vara anului 1917 a fost reorganizarea armatei române și completarea cu echipamente, cu tehnică, armament și muniții.

La refacerea oștirii au luat parte și membrii Misiunii militare franceze, condusă de generalul Henri Mathias Berthelot, sosită în România la începutul lunii octombrie 1916, la cererea guvernului român.

Comandamentul Suprem al frontului român, care includea totalitatea forțelor române și ruse dislocate din Bucovina și până la Marea Neagră, a fost încredințat, după negocieri interaliate, Regelui Ferdinand I al României.

Armata a 2-a română, comandant general de corp de armată Alexandru Averescu, avea forțele dispuse pe frontul Carpaților Orientali (vest mânăstirea Cașin, cota 580 dealul Bâtca Carelor până la Răcoroasa).

Armata 1 română, comandant general de divizie Constantin Cristescu, a fost regrupată și trecută în spatele frontului, în zone destinate special pentru refacere.

Planul de campanie pentru anul 1917 a fost întocmit de Marele Cartier General Român condus de generalul Constantin Prezan.

https://biblioteca-digitala.ro

Planul de campanie prevedea: eliberarea teritoriilor ocupate de Puterile Centrale și reîntregirea statală, urmărindu-se atingerea în etape succesive a următoarelor obiective: eliminarea forțelor inamice din Dobrogea, estul Munteniei și sud-estul Transilvaniei. În etapa ulterioară se avea în vedere eliberarea teritoriului național dintre Carpații Meridionali și Dunăre. După îndeplinirea acestor obiective, armatele române trebuiau să cucerească Carpații și să relanseze ofensiva de eliberare a Transilvaniei.

Concepția generală a ofensivei aliate din vara anului 1917 prevedea distrugerea grupării adverse care acționa în sectorul Focșani – Nămoloasa:

Armata 9 rusă va desfășura acțiuni ofensive locale;

Armata 2 română va acționa ofensiv până la Valea Putnei;

Armata 4 rusă, în cooperare cu Armata 1 română, urma să nimicească forțele inamice dintre Carpații Orientali și Siret;

Armata 1 română, rupând apărarea inamicului în sectorul Podul Huroaia, Olăneasca, continuând ofensiva spre Râmnicu Sărat, urma să atace gruparea inamică din zona Focșani;

Armata 6 rusă, atacând în sectorul Olăneasca – Latinu, avea misiunea să acopere manevra Armatei 1 române și să respingă spre Dunăre forțele germano-bulgaro-otomane din zona Brăila.

Operațiile Armatei române din campania anului 1917 au cuprins:

- Operația ofensivă de la Mărăști (9-19 iulie), executată de Armata 2 română, comandată de general de corp de armată Alexandru Averescu. Succesul obținut în această operația a avut o importanță strategică deosebită, creând o breșă în dispozitivul de apărare al inamicului;

- Operația de apărare de la Mărășești (24 iulie – 21 august), comandată de general de divizie Constantin Cristescu. În ultima zi a operației a căzut în luptă, în sectorul Muncelu, sublocotenentul Ecaterina Teodoroiu, eroina de la Jiu. Bătălia de la Mărășești reprezintă cea mai importantă acțiune militară executată de armata română.

- Operația de apărare de la Oituz desfășurată de Armata 2 română în două etape: 26 iulie – 5 august și 6-9 august, s-a încheiat cu o strălucită biruință a forțelor române.

Contextul politico-diplomatic și militar în perioada septembrie 1917 – decembrie 1918 era caracterizat de victoriile militare vremelnice repurtate de Puterile Centrale pe frontul de răsărit și de numeroase conflicte sociale și naționale declanșate în Rusia, Austro-Ungaria și Imperiul Otoman.

Rusia, zguduită de revoluția bolșevică, a semnat armistițiul cu Germania și aliații ei în ziua de 22 noiembrie 1917, pentru ca la 9 decembrie să înceapă Conferința de Pace de la Brest-Litovsk, care s-a finalizat cu încheierea Tratatului de Pace de la 15 martie 1918, dintre Rusia și Germania, Austro-Ungaria, Imperiul Otoman și Bulgaria.

Ultima parte a anului 1917 și începutul lui 1918 au fost marcate de acțiuni naționaliste și demonstrații pentru pace, pentru dreptul la autodeterminare al popoarelor înrobite de Imperiul Austro-Ungar. Luând act de voința liber exprimată a națiunilor subjugate de Casa de Habsburg, președintele SUA, Woodrow Wilson, în Declarația sa din 26 decembrie 1917, recunoștea legalitatea aspirațiilor lor de a-și alege singure forma de guvernământ.

https://biblioteca-digitala.ro

Perioada analizată s-a caracterizat și prin răsturnări surprinzătoare și succesive ale raporturilor de forță dintre coalițiile adverse, determinate de: schimbarea configurației uneia dintre tabere – prin ieșirea Rusiei din coaliția Antantei și intrarea efectivă în rândurile acesteia; adoptarea unei noi strategii de relansare a războiului de mișcare; introducerea pe scară mare a unor mijloace de luptă moderne – avioanele, tancurile – destinate preponderent acțiunilor ofensive.

Istoricele izbânzi din vara anului 1917 de pe frontul român au stopat înaintarea forțelor militare ale Puterilor Centrale la est de Carpați, armatele germane și austro-ungare înregistrând pierderi deosebite pe frontul român. Kaiserul Wilhelm II, comandantul trupelor coalizate, a ordonat, în septembrie 1917, trecerea la apărare pe toată lungimea frontului de la Carpați, Dunăre și mare. Decizia luată arată incapacitatea Puterilor Centrale de a zdrobi armata română și de a scoate România din război prin mijloace militare.

Marele Cartier General Român s-a angajat într-o activitate de consolidare a dispozitivului propriu, cu intenția de a completa cât mai repede deficitele în efectivele provocate de confruntările înverșunate din perioada iulie-august 1917 și de a asigura cantitățile de echipament, muniții, armament și subzistență necesare pentru continuarea acțiunilor militare.

Ieșirea Rusiei din război a creat un dezechilibru între Antanta și Puterile Centrale și a pus România într-o situație extrem de dificilă. România, din punct de vedere militar, era, din noiembrie 1917, total izolată de aliați, inamicul câștigând brusc o superioritate zdrobitoare în efective datorită ieșirii armatelor ruse din dispozitiv. România pierdea depozitele de provizii și muniții din Ucraina, întreprinderile și bunurile evacuate dincolo de Prut în toamna anului 1916. Miile de vagoane de material de război aflate pe teritoriul Rusiei nu au mai putut ajunge la destinație.

Armata română, ce triumfase în bătăliile din vara anului 1917, rămânea singură, cu frontul descoperit în fața unui inamic superior, decis să ocupe întregul spațiu dintre Carpați, Prut și Dunăre.

Independența și existența României ca stat erau periclitate în cel mai înalt grad și nu se întrezărea nicio posibilitate de sprijin imediat din partea aliaților.

Pentru contracararea pericolelor grave ce amenințau ființa statală și etnică, autoritățile române, Regele Ferdinand și guvernul Brătianu, au adoptat hotărâri energice, acționând prin măsuri politice, diplomatice și militare în vederea salvgardării intereselor supreme ale neamului. Mare Cartier General Român a hotărât ca trupele de pe front să-și mențină cu fermitate pozițiile și să respingă orice tentativă de dezarmare a lor.

Agravarea evenimentelor politico-militare a obligat conducerea română să reexamineze situația strategică a țării, în contextul internațional din estul Europei, în ședința Consiliului de Miniștri din 21 noiembrie 1917.

Guvernul I.I.C. Brătianu, în circumstanțele lipsei oricărui aliat, s-a văzut constrâns să accepte încetarea vremelnică a acțiunilor militare și a decis armistițiul impus de un caz de forță majoră și că el va avea un caracter pur militar, și nu politic. Regele Ferdinand, pentru a nu implica nemijlocit conducerea statului, a încredințat generalului Constantin Prezan comanda provizorie a armatei. Armistițiul a fost semnat la Focșani la 26 noiembrie 1917 și prevedea ca trupele ruse și cele germane austro-ungare să înceteze provizoriu

https://biblioteca-digitala.ro

ostilitățile. Armatele române, sub comanda generalului Prezan, care fac parte din frontul român, încheie și ele această Convenție, rămânând însă pe poziții.

Sub presiunea amenințărilor Puterilor Centrale de reluare a unor atacuri nimicitoare, România a fost constrânsă să semneze tratatul cu Puterile Centrale, la București, în ziua de 24 aprilie 1918 (Alexandru Marghiloman, din partea României, și R. von Kuhlmann, reprezentând Germania, St. Burian – Austro-Ungaria, V. Radoslavov – Bulgaria și Ahmet Nessim-bei – Turcia; (preliminariile tratatului au fost încheiate la Buftea). Textul tratatului, structurat pe 31 de articole, conținea condiții drastice ce duceau la mutilarea teritoriului României și la subordonarea totală economică și politică a acesteia față de Puterile Centrale. Dobrogea, în întregime, și Munții Carpați treceau sub stăpânire străină, iar României i se impunea plata de despăgubiri de război extrem de grele.

Germania a dictat României și drastice condiții militare: demobilizarea întregii armate și revenirea ei la cadrul de pace; reducerea corespunzătoare a efectivelor și predarea armamentului și munițiilor disponibile.

România a fost obligată să demobilizeze: Marele Cartier General, cele două Comandamente de Armată, iar Marile Unități ale armatelor fiind organizate în 5 Corpuri de Armată (1-5), conducerea și coordonarea armatei reveneau Marelui Stat Major. Armata română dispunea, după demobilizare, de 15 Divizii de Infanterie și 2 Divizii de Cavalerie, (din care numai Diviziile 9 și 10 Infanterie și 1 și 2 Cavalerie erau admise cu efective – circa 2/3 din efectivul de război), Diviziile 1-8 Infanterie aveau efectivele de pace reduse, iar Diviziile 1-15 Infanterie, care, demobilizate conform prevederilor Tratatului, erau reduse la un efectiv total de 10.000 ostași. Fiecare din Diviziile 1-15 Infanterie cuprindeau organic: o Brigadă de Artilerie și un Batalion de Pionieri). Efectivul total era plafonat la 120.000 de oameni și cu o cantitate de armament limitată la 111.539 puști și carabine, 1608 mitraliere și 1028 tunuri și obuziere.

În vara anului 1918 și la începutul toamnei, conducerea statului român, în condiții deosebit de dificile – sub strictă supraveghere inamică –, s-a străduit să conserve cât mai mult din forța de apărare a statului și să pregătească oștirea pentru o reintrare în acțiune într-un moment considerat a fi favorabil.

Marele Stat Major a primit ordinul de a elabora, în cel mai strict secret, documentele de campanie, în ipoteza declanșării de noi operații împotriva Puterilor Centrale. Marele Stat Major, condus de generalul Constantin Cristescu, a întocmit „Instrucțiunile secrete privind mobilizarea armatei pe timpul ocupațiunii Olteniei și Munteniei de către Puterile Centrale", care, remise comandamentelor celor 5 Corpuri de Armată până la 23 octombrie 1918, au constituit cadrul general de reglementare a celei de-a doua mobilizări. Mobilizarea armatei, pregătită în secret, urma să aibă loc fracționat, în două mari etape. Prima etapă cuprindea marile unități care, prin dislocare (Diviziile 6, 7, 8, 13 și 14 Infanterie) și prin efective (Diviziile 9 și 10 Infanterie și 2 Cavalerie din Basarabia) puteau deveni foarte repede operative, lor adăugându-li-se Diviziile 1 și 2 Vânători, care se constituiau la trecerea pe picior de război. Cea de-a doua etapă cuprindea celelalte 8 Divizii dislocate la pace în teritoriul ocupat și a căror mobilizare trebuia să se încheie pe măsura completării efectivelor. A luat măsuri de depozitare în teritoriul liber a unor însemnate cantități de armament și muniții, peste limita impusă de Tratatul de Pace de la București.

https://biblioteca-digitala.ro

În ziua de 24 octombrie 1918 guvernul Alexandru Marghiloman și-a prezentat demisia, președinte al Consiliului de Miniștri devenind generalul Constantin Coandă.

România a intrat din nou în război împotriva Puterilor Centrale la 27 octombrie 1918. Guvernul condus de generalul C. Coandă a remis în această zi feldmareșalului Von Mackensen un ultimatum prin care era avertizat că trupele de sub comanda sa trebuiau să evacueze teritoriul ocupat în decurs de 24 ore; în caz contrar, guvernul român se vedea obligat să folosească forța. Tot în 27 octombrie, Regele Ferdinand I comunica președintelui Franței că România reia lupta pentru triumful cauzei naționale.

Prin Înalt Decret numărul 3179 și în concordanță cu „Instrucțiunile secrete de mobilizare” elaborate anterior de Marele Stat Major, cu data de 28 octombrie 1918, întreaga Armată română a trecut pe picior de război, efectivele urmând să se completeze cu „oamenii de la vatră din contingentele de completare, rezervă și miliții, până la contingentul 1894, inclusiv”.

Regele Ferdinand I a adresat un Ordin de Zi către ostași, care conținea chemarea de a relua armele pentru a înfăptui „visul nostru de atâtea veacuri: unirea tuturor românilor pentru care în anii 1916-1917 ați luptat cu atâta vitejie. Sufletele celor căzuți pe câmpul de onoare vă binecuvântează pentru această ultimă sforțare; privirile credincioșilor noștri aliați sunt îndreptate cu dragoste și încredere spre țara noastră și fiii ei, camarazii voștri de arme din biruitoarele armate franceze și engleze, care vin în ajutorul nostru, cunosc vitejia voastră de la Oituz, Mărăști și Mărășești; arătați-le că timpul de așteptare n-a putut să slăbească brațul ostașului român. Frații voștri din Bucovina și din Ardeal vă cheamă pentru ultima această luptă ca, prin avântul vostru, să le aduceți eliberarea din jugul străin. Biruința e a noastră și viitorul va asigura întregului neam românesc viața pașnică și fericită. Înainte deci cu vitejia strămoșească”.

Au fost mobilizate: Marele Cartier General, în fruntea căruia a revenit generalul Constantin Prezan; 3 comandamente de Corp de Armată (3,4 și 5); 11 Divizii (6, 7, 8, 9, 10, 13, 14 Infanterie, 1 și 2 Vânători, 1 și 2 Cavalerie); Divizionul Artilerie de Munte, Divizionul Artilerie Antiaeriană, Posturile T.F.F., Grupurile Aeronautice, Companiile de Pontonieri, Regimentul de Tracțiune automobilă, Secțiile de Autoturisme sanitare, Detașamentele de Jandarmi pedeștri și rurali și Regimentele de Grăniceri.

Odată decretată mobilizarea, guvernul român a hotărât să treacă la degajarea de inamic a teritoriului ocupat.

Marele Cartier General, la data de 28 octonbrie 1918, a emis ordin de operații astfel: Corpul 3 Armată a primit ordinul să ia măsuri imediate pentru eliberarea orașelor Galați și Brăila, iar Corpul 5 Armată, ordinul pentru eliberarea de forțele inamice a localităților Tulcea, Isaccea și Niculițel.

La 5 noiembrie 1918, Marele Cartier General a emis ordin ca „trupele române să treacă munții și să intre cât mai grabnic posibil în Transilvania la cererea Consiliului Național Român datorită terorii exercitate de gărzile maghiare în Transilvania. Trecerea munților se face după cererea fraților noștri și din ordinul M.S. Regelui. Scopul urmărit este să se asigure ordinea, liniștea, viața și avutul locuitorilor. Pentru atingerea scopului arătat mai sus, deocamdată vor trece munții numai Diviziile 7 Infanterie și 1 Vânători.

https://biblioteca-digitala.ro

Diviziile vor trebui să se concentreze: Divizia 7 Infanterie în zona Toplița, Ditrău, Gheorghieni; Divizia 1 Vânători în zona Miercurea Ciuc, Sândămăcăuș".

Începând cu 10 noiembrie 1918, avangărzile Diviziilor 7 Infanterie și 1 Vânători au trecut vechea frontieră în zonele Ghimeș-Palanca și Prisăcani-Tulgheș. La 1 decembrie 1918, ziua istorică în care, la Alba Iulia, Marea Adunare Națională hotăra Unirea Transilvaniei cu România, dislocarea celor două Mari Unități române era:

Divizia 7 Infanterie: Punct Comandă D.7 I. – Piatra Neamț ; Avangarda Reghin – Ieciu; Forțele principale – Piatra Neamț, Fălticeni, Toplița, Ieciu, Bistricioara.

Divizia 7 Vânători: Punct Comandă – Gara Ghimeș; Avangarda – Miercurea Ciuc, Sândominic; Forțele principale – Iași, Bacău, Roznov, Sândominic.

În același timp, cabinetul ungar al contelui Károly acceptase, silit de împrejurări, în mod definitiv, condițiile de armistițiu avansate de generalul francez Fr. d'Espèrey, comandantul Armatei Aliate din Orient.

Pe de altă parte, grupările conservatoare din Ungaria au încercat să se folosească de prilejul oferit de retragerea trupelor feldmareșalului August von Mackensen pentru a-și întări ocupația în Transilvania.

Consiliul Național Român Central a luat măsuri de întărire a pazei localităților aflate pe itinerarul coloanelor germane.

Consiliul Național Român Central a reușit, prin demersurile efectuate, să asigure desfășurarea în siguranță a adunării plebiscitare de la Alba Iulia din 1 Decembrie 1918, ce a hotărât Unirea Transilvaniei cu patria mamă.

Premergător marelui eveniment de la Alba Iulia din 1 Decembrie 1918, la 27 martie 1918, Sfatul Țării din Chișinău a hotărât Unirea Basarabiei cu România, iar la 15/28 noiembrie 1918, Consiliul Național Român din Bucovina de la Cernăuți a organizat Congresul reprezentanților populației din Bucovina, care a adoptat cu unanimitate de voturi „unirea definitivă și fără nicio condiție a Bucovinei cu România".

La Alba Iulia, în ziua de 1 Decembrie 1918, se desăvârșise, într-o atmosferă înălțătoare, cuprinsă de mare emoție, până la extaz, prin chibzuința matură a unui popor, chemat să-și hotărască soarta, cel mai însemnat act din istoria milenară, dramatică și eroică a poporului român, Marea Unire.

La Convenția militară de la Belgrad din 31 octombrie/13 noiembrie 1918, unde s-a negociat și încheiat armistițiul cu Austro-Ungaria, România, țară direct interesată, nu a fost invitată. In necunoștință de cauză, reprezentanții aliaților au stabilit cursul Mureșului ca linie de delimitare între armatele aliate și armata ungară. Fixarea liniei de demarcație între România și Ungaria, pe cursul Mureșului însemna, în fapt, păstrarea sub dominația Ungariei a unor teritorii însemnate din Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș, cu o populație românească majoritară, crearea unui precedent juridic periculos, care oferea pretextul pentru nerespectarea hotărârii românilor, de la Alba Iulia de la 1 Decembrie 1918.

Intervențiile repetate ale guvernului român, ale Marelui Sfat Național, ales la 1 Decembrie 1918, ale delegației române la Conferința de Pace, determinate atât de injustețea Convenției de la Belgrad, cât și de cele ce se petreceau în teritoriu, încă neeliberat, i-au determinat pe aliați să revină asupra liniei de demarcație. Erorile comise de Convenția de la Belgrad au fost recunoscute de generalul Franchet d'Espèrey, sub a

https://biblioteca-digitala.ro

cărui îndrumare se elaborase acest document. La rândul său, generalul Henri Berthelot remarca inechitatea actului de la Belgrad, prin care, „în Transilvania s-a stabilit o linie arbitrară de demarcație, numai din punct de vedere geografic, fără a se ține seama de situația etnografică”, reușindu-se, fără tăgadă, „să defavorizeze pe români”.

Trupele române formate din Divizia 7 Infanterie și Divizia 1 Vânători, cărora li se atașaseră și gărzile românești înrolate „sub drapelul fraților lor”, au înaintat la începutul lunii decembrie 1918 până pe aliniamentul Mureșului.

Prin Memoriul din 8 martie 1919, delegația română la Conferința de Pace de la Paris, unde începuseră negocierile de pace, a demonstrat netemeinicia actului încheiat care „tăia în mod arbitrar teritoriile românești și făcea viața și administrarea unor provincii românești grea și imposibilă”.

Autoritățile de la Budapesta, încălcând Convenția de armistițiu pe care o semnaseră, nu numai că nu și-au redus armata, dar au și dislocat trupe în vecinătatea liniei de demarcație, unde provocau mereu conflicte și au adus necontenit acuzații guvernului român de încălcare a Convenției. În numeroase localități din teritoriul aflat sub autoritatea guvernului ungar au avut loc multe incidente grave soldate cu răniți și morți, arestări, maltratări și schingiuri, mai ales în zonele Baia Mare, Zalău, Oradea, Arad, Caraș-Severin. Paralel cu aceste acțiuni, autoritățile ungare, dându-și seama că situația nu va mai dura mult timp, continuau evacuarea spre Budapesta a averilor publice de pe teritoriul pe care-l controlau.

Delegația română la Conferința de Pace de la Paris a informat despre această situație, în repetate rânduri, pe reprezentanții statelor participante la lucrări.

În fața probelor incrimatorii împotriva autorităților ungare, cât și a apariției unei agresiuni armate, prin concentrarea trupelor ungare în zonele Dej, Cluj, Oradea, Comandamentul forțelor aliate de la Salonic și Consiliul Militar Interaliat de la Versailles s-au pus de acord cu guvernul de la București ca trupele române să înainteze spre vest pe un nou aliniament ce cuprindea localitățile Dej, Cluj, Turda, Aiud, Alba Iulia.

Intensificarea în perioada imediat următoare a prigoanei antiromânești a determinat Marele Stat Major Român, în consens cu aliații, să hotărască înaintarea pe un nou aliniament, marcat de localitățile Sighet, Baia Mare, Zalău, Sebeșul Mare, Zam, Bucova.

Agravarea situației militare din zonă a determinat, în cele din urmă, Consiliul Militar Interaliat de la Versailles să hotărască la 13 februarie 1919 constituirea unei zone neutre între România și Ungaria. Limita de est a acestei zone era: Satu Mare, Careii Mari, Oradea, Salonta, Arad. Linia de demarcație spre vest pleca de la Tisa, la 12 kilometri vest de vărsarea Someșului, 5 kilometri vest Debrețin, 5 kilometri vest Oroshaza și Seghedin. Limita meridională era cursul Mureșului de la Arad la Seghedin, ambele localități fiind ocupate de trupele franceze. Zona neutră cuprinsă între aceste limite urma să fie ocupată de trupe aliate: franceze, engleze, italiene sau, eventual, americane. Retragerea trupelor ungare dincolo de linia apuseană a zonei neutre trebuia să înceapă la 10 martie și să se termine în 10 zile.

Prin noul act din 13 februarie 1919, Convenția de armistițiu de la Belgrad fusese modificată substanțial, fiind acum mai aproape de cererile întemeiate ale guvernului român.

https://biblioteca-digitala.ro

Guvernul ungar, la primirea hotărârii Consiliului Militar Interaliat, prin care se cerea retragerea trupelor ungare pe noua linie de demarcație, și-a declinat răspunderea în nota de răspuns din 8 martie că „nu este în măsură să asigure executarea hotărârii Conferinței de Pace”. În aceste condiții, Guvernul Károlyi a anunțat printr-o proclamație că demisiona, „lăsând puterea în mâinile proletariatului națiunii maghiare”. La 8 martie s-a proclamat Republica Ungară a Sfaturilor și s-a constituit un Consiliu revoluționar guvernamental în care ministru de Externe era Béla Kun, care a refuzat să recunoască dreptul la autodeterminare al națiunilor subjugate de fostul regat ungar, fiind hotărât să recurgă la toate mijloacele pentru păstrarea teritoriilor.

Noul cabinet maghiar a refuzat să dea curs solicitărilor conținute în nota Conferinței de pace și a decretat mobilizarea generală a bărbaților între 16 și 54 de ani, declarând că Ungaria se află în stare de război cu toate statele vecine de la care are ceva de revendicat.

Refuzul guvernului de la Budapesta de a-și retrage armata până la noua linie de demarcație a fost urmat de ordinul de atac împotriva României. In noaptea de 15/16 aprilie, după o intensă pregătire de artilerie, marile unități ungare au trecut la agresiune pe văile Someșului și Crișului Repede, înaintând pe direcțiile Cicârlău – Dej, Zalău – Cluj și Ciucea – Cluj.

Riposta comandamentului român a fost promptă, trupele sale trecând la contraofensivă chiar în dimineața zilei de 16 aprilie. Misiunea de a respinge trupele atacatoare dincolo de munții Apuseni și a elibera provinciile românești Crișana și Maramureș de sub ocupația ungară a revenit forțelor de sub comanda generalului Gheorghe Mărdărescu, organizată astfel:

- Grupul de Nord comandat de generalul Traian Moșoiu, compus din 4 Mari Unități (cu Divizia 6 și 16 Infanterie, 2 Cavalerie și Detașamentul General Marcel Olteanu);
- Grupul de Sud comandat de generalul Gheorghe Mărdărescu, compus din trei Mari Unități (Diviziile 1 și 2 Vânători și 18 Infanterie);
- Rezerva dispozitivului formată din Diviziile 6 și 18 Infanterie, recent organizate din tineri recruți din Transilvania, au fost dispuse în linia a doua, fiind dislocate pe valea Arieșului și în zona dintre Alba Iulia și Cluj.

Contraofensiva forțelor române urma să se desfășoare pe întregul front, cu efortul la nord, pentru a depăși munții Apuseni și a ajunge, ca prim obiectiv, pe aliniamentul localităților: Satu Mare, Careii Mari, Oradea Mare, după care trebuia atinsă linia Debrețin, Seghedin, râul Tisa, care reprezenta un aliniament favorabil din punct de vedere militar. După 4 zile de acțiuni neîntrerupte a fost atins primul obiectiv prevăzut în planul de operații. Între 30 aprilie și 1 mai trupele române au atins cursul Tisei pe întreaga lungime a frontului, armata ungară retregându-se spre vest. Forțele române au realizat joncțiunea cu trupele cehoslovace în zona Csap. Referindu-se la desfășurarea evenimentelor militare, declanșate la 15/16 aprilie, generalul francez Franchet d’Espèrey, comandantul Armatelor Aliate din Orient, comunica într-o telegramă din 27 aprilie 1919: „După ce au fost atacate de unguri, trupele române din Transilvania au respins într-o manieră strălucită forțele inamice și le-au pus complet în derută”.

Guvernul român a explicat că menținerea sub control a acestui aliniament pe râul Tisa nu însemna revendicarea unor teritorii din Ungaria, ci era determinată de necesități

https://biblioteca-digitala.ro

de ordin militar, până la dezarmarea Ungariei și la renunțarea de către aceasta la planurile sale expansioniste asupra teritoriilor românești.

Armata ungară își terminase, la începutul lunii iulie 1919, pregătirile pentru reluarea ofensivei, dispunând de 2 corpuri de armată.

Ofensiva armatei ungare împotriva României a început, prin surprindere, în zorii zilei de 20 iulie 1919, printr-o puternică pregătire de artilerie. Lovitura principală a fost pe direcția Szolnok, iar atacurile secundare în regiunile Tokay și Orszlo sectorul nord, și Csongrad, sectorul sud. În fața presiunii inamice, trupele române de acoperire s-au retras; trei Divizii ale armatei roșii ungare au reușit să forțeze Tisa și să formeze un cap de pod în apropiere de Szolnok și să înainteze în direcția Debrețin – Oradea pe o adâncime de circa 50 kilometri.

Guvernul român, în virtutea drepturilor sale suverane, a hotărât să dea o replică decisivă forțelor agresoare. Comandamentul Militar Român a organizat, după 4 zile, contraofensiva pe direcția generală Budapesta. La 24 iulie 1919 s-a dat ordin generalilor Traian Moșoiu și Aristide Lecca să acționeze ofensiv în două sectoare și să înainteze pe direcții convergente până la realizarea încercuirii forțelor inamice.

Comandamentul Militar Ungar și-a dat seama de iminența dezastrului și a ordonat retragerea la vest de Tisa.

Marile Unități și Unități române au revenit pe vechile poziții in seara zilei de 26 iulie. Începând cu 27 iulie, forțele române au forțat Tisa, reușind, până la 2 august, să scoată din luptă Corpul 1 Armată ungar, care s-a predat la Czegled, beneficiind de promisiunea umanitară a comandantului român că militarii care vor depune armele nu vor fi făcuți prizonieri. O zi după aceasta, în după-amiaza zilei de 3 august 1919, 4 Escadroane de Roșiori intrau în Budapesta, fiind urmate , la 4 august 1919, de majoritatea forțelor române.

În prima jumătate a lunii august, trupele române au dezarmat cele 6 Divizii ungare și au înfrânt rezistența ultimelor unități, care se retrăseseră între Tisa și Dunăre.

Caracterul pur militar al prezenței temporare a Armatei române pe teritoriul Ungariei în vara și toamna anului 1919, neamestecul autorităților române în viața politică internă a acestei țări, ca și dorința lor de normalizare rapidă a relațiilor româno-ungare și-au găsit ilustrarea în documentele vremii, îndeosebi în proclamațiie Comandamentului Militar Român. Generalul Gheorghe Mărdărescu, comandantul trupelor române, la 10 august 1919, semna proclamația prin care făcea cunoscut întregii opinii publice că „autoritățile militare române nu au și nu vor avea nici un amestec în chestiunile lăuntrice ale Ungariei... Dorința României este ca, odată tranșate – de acord cu aliații ei – toate chestiunile care au rezultat din războiul actual, să reia relațiuni pașnice, normale cu poporul vecin ungar”.

La încetarea definitivă a ostilităților, partea română a propus notificarea oficială a noilor stări de lucruri printr-un armistițiu, la 14 august 1919, ale cărui condiții erau înscrise într-un proiect de convenție. Ele trebuiau, pe de o parte, să elimine posibilitatea unor noi acțiuni agresive din partea Ungariei, ceea ce a impus dezarmarea unităților militare și ridicarea armamentului și a mijloacelor de luptă.

Comandamentul Militar Român a adresat populației Budapestei o proclamație care preciza raporturile dintre Armata română și populația ungară, garantând liniștea, avutul

https://biblioteca-digitala.ro

și viața cetățenilor, aceștia fiind datori „să păstreze ordinea și să respecte legile țării, precum și ordonanțele ce se vor da”.

Prezența armatei române pe teritoriul ungar, aflat într-un grav grad de epuizare a resurselor economice și, mai ales, a celor alimentare, impunea grele sacrificii poporului român. Guvernl român, cu acordul Consiliului Suprem Interaliat, a hotărât la 3 septembrie 1919, evacuarea forțelor militare române de pe teritoriul Ungariei. Această măsură a generat opinii și luări de poziții diferite, unii reprezentanți al marilor puteri, cât și autorități și persoane oficiale din Ungaria cerând rămânerea trupelor române, întrucât se aprecia că nu erau asigurate încă deplin liniștea și securitatea populației.

Evacuarea s-a făcut în trei etape: în prima etapă, de la 4 la 10 octombrie, s-a evacuat teritoriul ungar situat la vest de Dunăre. În etapa a doua, de la 12 la 23 noiembrie, s-a evacuat orasul Budapesta și întreg teritoriu până la Tisa. În etapa a treia, de la 24 februarie la 30 martie 1920, s-a evacuat teritoriul de la est de Tisa până la linia stabilită de Conferința de Pace (linia Clemenceau).

Participarea la prima conflagrație mondială a impus poporului român susținerea unui însemnat efort uman, moral, militar și material, în raport cu însemnătatea istorică a obiectivului suprem urmărit – realizarea unității statale.

România situată în rândul țărilor mici ale lumii la vremea aceea, cu o suprafață de 136.907 kmp și o pupulație de 7.771.341 locuitori, reprezentând doar 0,5 % din totalul celor 1,5 miliarde de locuitori ai statelor beligerante și 0,027 % din întinderea globului, a reușit să mobilizeze o mare cantitate de resurse demografice și materiale, în sprijinul susținerii uriașului efort de campanie. Statul român a chemat sub drapel, încă de la intrarea sa în război, 833.600 combatanți, iar cuantumul efectivelor introduse în luptă în toamna anului 1916 avea să ajungă la 13 % din populație.

În cursul operațiilor de nivel strategic desfășurate de armata română s-au întreprins acțiuni militare ofensive eliberatoare și de apărare a teritoriului național pe aproximativ 250.000 kmp – inclusiv în afara teritoriului național în timpul anului 1919. Pe parcursul celor aproape 1.200 de zile de acțiuni militare, cei peste un milion de luptători rulați în război, s-au acoperit de glorie nepieritoare pe Carpați și Dunăre, în trecători și în Câmpia Română, la porțile Moldovei și în vestul Apusenilor. Pentru a face față unei campanii moderne și îndelungate, România a produs în țară sau a cumpărat din străinătate importante cantități de armament individual și tehnică militară.

România a cumpărat de la aliați în perioada ianuarie 1914 – august 1916 o cantitate de 194.788 de arme individuale, 290 mitraliere, 10.205.000 cartușe pentru arme individuale și 11.700.000 cartușe mitralieră etc.

Din aprilie 1916, până în decembrie 1917 au fost recepționate 119.341 tone de material de război, între care: 518.763 arme individuale, 286 piese de artilerie, 21.800 săbii, 130 mortiere, 3.792 mitraliere, 4.375 puști mitralieră, 325 aruncătoare de grenade, 3.302.000 proiectile de artilerie, 3.000.000 grenade, 2.962.000 mine pentru aruncătoare, 1.058.000 măști contra gazelor, 313.000 căști, 180 de avioane etc.

Jafurile ocupanților timp de peste 700 de zile între noiembrie 1916 – noiembrie 1918, pe o suprafață de aproximativ 100.000 kmp au dus la slăbirea economică a țării. Ele au însemnat transportarea în Germania, Austro-Ungaria, Bulgaria și Turcia a

https://biblioteca-digitala.ro

2.161.905 tone cereale și produse alimentare, 1.140.809 tone petrol și 422.434 tone alte materii prime; consumarea de către trupele de ocupație (aproximativ 500.000 militari) a peste 1 milion tone produse (98.440 tone de grâu, 102.304 tone făină, 5.957 tone griș, 21.620 tone mălai, 37.329 tone leguminoase, 125.000 tone materii prime etc.); diminuarea parcurilor căilor ferate românești cu 161 locomotive și 13.165 vagoane.

Cele mai importante pierderi înregistrate de România au fost cele umane, care au totalizat peste 600.000 oameni (339.117 morți sau dispăruți, 75.941 mutilați și peste 200.000 grav răniți), 116.000 prizonieri sau dispăruți din rândul militarilor, ceea ce reprezenta peste 1/10 din populația țării și, respectiv 2,67% din totalul pierderilor statelor beligerante. În iulie 1919, I.I.C. Brătianu arăta că din rândurile populației civile au decedat peste 650.000 oameni.

Peste 1/3 din forța militară mobilizată de România pe timpul campaniilor eliberatoare desfășurate în perioada 1916-1919 și-au sacrificat viața pentru înfăptuirea înaltelor idealuri de libertate și unitate statală.

Dimensiunea reală a războiului de eliberare națională și întregire statală deplină, în perspectiva istoriei românești și universale, este reliefată de amploarea și intensitatea campaniilor sale, a operațiilor de nivel strategic și operativ-strategic, de impresionantul număr de bătălii și de lupte ce au avut ca scop comun alungarea trupelor agresoare din țară, edificarea unei Românii care să cuprindă în frontierele sale etnice și istorice pe toți fiii patriei, liberă și independentă.

Rezultatele conferinţelor şi tratatelor de pace din 1919-1920 sunt o recunoaştere a drepturilor milenare pe care le au românii asupra teritoriilor locuite de ei şi a dreptului lor de a trăi uniţi sub acelaşi steag.

Bibliografie selectivă

Mareșal Alexandru Averescu, *Notițe zilnice de război 1916-1918,* București, 1937.

Col. dr. Vasile Alexandrescu, lt. maj. Vladimir Zodian, „Planuri de campanie ale beligeranților pe frontul român în vara anului 1917”, în *Studii de istorie și teorie militară*, București, 1980.

Lt. col. Radu Băldescu, *Războiul național,* vol. II, „Operațiunile din anii 1917, 1918 și 1919”, Sibiu, 1934.

Henri Berthelot, *Sur le front roumain en 1917* (I), la „Revue de France”, Paris, nr. 16 din 15 august 1927.

Col. dr. Nicolae Ciobanu, Dumitru Preda, *Bătălia de la Mărășești,* în „PAM” nr. 4/1987.

Col. Ion Cupșa, *Armata română în campaniile din anii 1916-1917,* București, 1967.

General G.A. Dabija, *Armata română în războiul mondial (1916-1918),* vol. I, București, 1936.

Octavian Goga, *Pagini din luptele ardelenilor pentru Unire,* Chișinău, 1927.

Nicolae Iorga, *Războiul nostru în note zilnice,* vol. II, „1916-1917”, Craiova, 1921.

Nicolae Iorga, *Supt trei regi, istorie a unei lupte pentru un ideal moral și național*, București, 1932.

https://biblioteca-digitala.ro

C. Kirițescu, *Istoria războiului pentru întregirea României 1916-1919*, vol. I, București.

B.H. Lidellhart, *History of the First World War*, London, 1970.

Gl. Gheorghe Mărdărescu, *Campania pentru dezrobirea Ardealului și ocuparea Basarabiei*, București, 1921.

Mircea Mușat, Ion Ardeleanu, *De la statul geto-dac, la statul român unitar*, București, 1983.

Ștefan Pascu, *Marea Adunare Națională de la Alba Iulia*, Cluj, 1968.

Vasile Pârvan, *Au căzut pentru libertate*, București, 1919.

Mircea N. Popa, *Primul război mondial, 1914-1918*, București, 1979.

Emil Răcilă, *Contribuții privind lupta românilor pentru apărarea patriei în primul război mondial, 1916-1918*, București, 1981.

Gl. divizie Ioan Sichitiu, col. Alexandru Ioanițoiu, *Elemente de strategie*, București, 1936.

Cpt. Mircea Tomescu, *Știință militară și Doctrină românească*, Bucureşti, 1937.

România în anii Primului Război Mondial, vol. I, București, 1987.

Arh. M.Ap.N., fond Marele Cartier General, dosar nr. 3, 17, 198, 796, 1968.

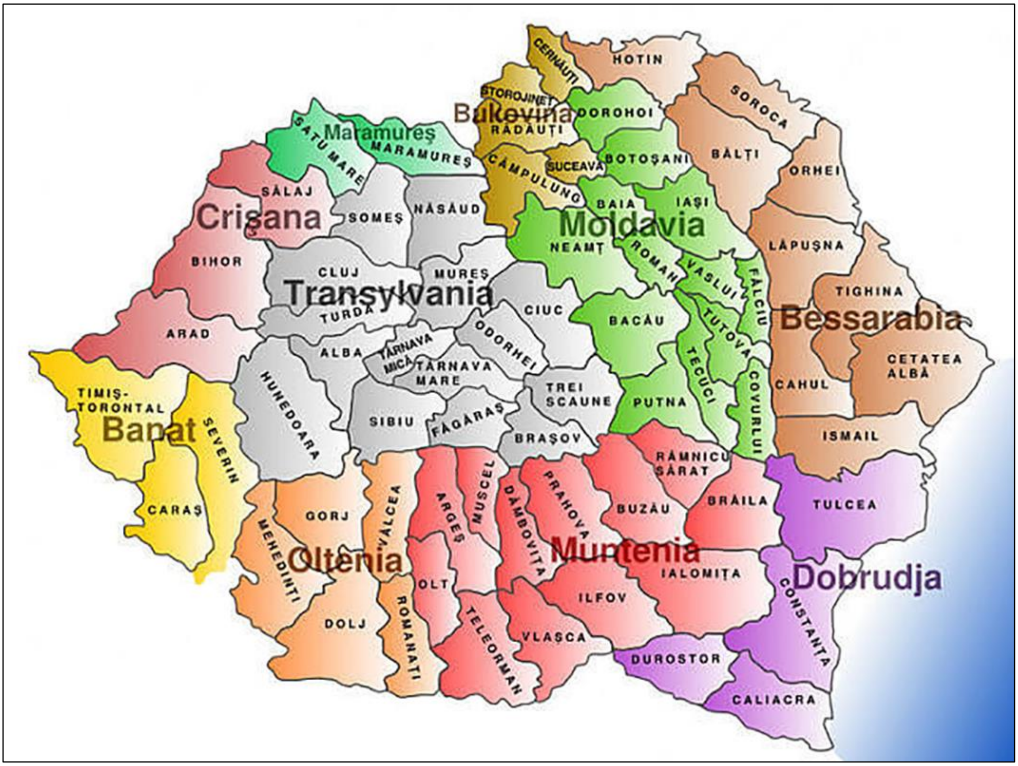

PRIZONIERII ROMÂNI ÎN ALSACIA ŞI LORENA

Tudor Nedelcea

Se pare că niciun popor european nu şi-a scris istoria cu atâtea lacrimi și sânge precum şi-au scris românii istoria lor. La 1883, Eminescu cugeta în acest sens: *„Poporul nostru mic este pus tocmai ca o muche de despărțire între furtuna ce vine din apus pentru a întâmpina pe cea din răsărit. Oricare ar fi soarta armelor, oricare norocul războiului, oricât de înțeleaptă va fi politica micului popor, rezultatul evenimentelor va fi totuși stabilirea unei preponderente politici, pururea fatală nouă, chiar dacă nu ne-ar amenința cu nimicirea totală”* („Timpul”, 8, nr. 1, 1 ian. 1883, p. 2). Mare sau mic, zice același Eminescu, socotit de Iorga cel mai mare istoric al românilor: *„Eminescu stăpânea cu desăvârșire cunoștința trecutului românesc și era perfect inițiat în istoria universală: nimeni din generația lui n-a avut în acest grad instinctul adevăratului înțeles al istoriei”* (N. Iorga, *Eminescu*, Iași, Junimea, 1981, p. 269), *„ceea ce istoria niciunui popor din lume n-a scuzat vreodată e lașitatea”* („Timpul”, 7, nr. 9, 14 iunie 1882, p. 1).

Un astfel de eveniment istoric marcant, care să probeze virtuțiile unui neam, a fost Primul Război Mondial. *„România nu cere în fond* – spunea prim-ministrul Ion I.C. Brătianu – *decât o restitutio in integrum. [...] Pentru viitoarea pace a Europei, pentru stabilirea noii ordini, trebuie ca principiul naționalităților să triumfe pentru toate statele europene în cauză, inclusiv pentru România”.* Completându-l, N. Iorga scria cu îndreptățire: *„noi n-am luat nimănui nimic. Suntem singurul popor din lume, poate, căruia nu i se poate spune că a luat ceva dincolo de dreptul său”.*

La declanșarea Primului Război Mondial, în 1914, se punea întrebarea: România intră în război și dacă da, de partea cui? Regele Carol I, cu unele merite incontestabile, a șovăit să intre în război de partea Antantei și împotriva țării sale de origini, amenințând chiar cu retragerea de pe tronul României. Răspunsul, prompt și edificator, a venit din partea prințesei Maria, soția prințului moștenitor Ferdinand, viitoarea Regină a României, care s-a pronunțat clar și l-a determinat și pe soțul său, șovăielnicul Rege Ferdinand, să intre în război, în 1916, de partea Antantei spre a se realiza reîntregirea țării. De fapt, România a intrat în marele conflict încă din 1914: este vorba de românii din Imperiul austro-maghiar și din cel țarist. Împăratul german, Wilhelm al II-lea, a trimis generali spre a pedepsi România, l-a trimis chiar pe fratele Regelui Ferdinand, Wilhelm de Hohenzollern, care a amenințat printr-o proclamație dură, din 8 noiembrie 1916: *„Am venit să pedepsim România, nu însă pe români; să pedepsim pe acela care a trădat casa, familia și țara și și-a călcat cuvântul de onoare. Am venit să pedepsim și pe aceia care și-au trădat și și-au vândut țara”*. Într-adevăr, și-a pedepsit fratele (?!), luându-i titlul nobiliar de Hohenzollern.

https://biblioteca-digitala.ro

România a intrat în război în 1916 și, timp de doi ani, ea a fost teatru de război, atrocitățile ocupanților germani fiind de neimaginat. În excelentul și necesarul album *România în Primul Război Mondial (1916-1919). Fotografii, documente, brevete, ordine, decorații, medalii din Colecția Muzeului Olteniei* (Craiova, 2018), cele două autoare, Otilia Gherghe și Camelia Aurelia Slabu, aduc dovezi incontestabile despre jaful, distrugerile materiale și de vieți umane, abuzurile ocupanților germani în Oltenia și nu numai, furturile de valori patrimoniale, astfel încât îți pui problema că, iată, conaționalii lui Goethe și Schiller, al lui Mozart și Beethoven, ai lui Kant, Fiehte sau Schopenhauer pot avea un astfel de comportament antiuman chiar dacă faptele s-au petrecut în timp de război.

Dar, atrocitățile și comportamentul barbar al armatei germane s-au întins și asupra bieților soldați și ofițeri români, luați prizonieri și duși în lagăre în provinciile Alsacia și Lorena, atunci în componența Imperiului German. Martori oculari, presa vremii descriu condițiile de trai îngrozitoare, umilitoare, subumane, îndurate de bieții prizonieri, comparând acest tratament cu cel al lagărelor naziste de peste două decenii și ceva. Revenind Franței după încheierea Primului Război Mondial, cele două provincii Alsacia și Lorena adăpostesc spre veșnică odihnă 2746 de soldați români, în 46 de locuri de înhumare: la Dieuze (947), Haquenau (472), Saultzmatt (680), Labry (256), Sarrebourg (224), Maubenge (80), alte localități (111).

Liga Culturală pentru Unitatea Românilor de Pretutindeni, înființată și condusă de academicianul Victor Crăciun, a omagiat cu pioșenie pe acești eroi ai neamului românesc. Împreună cu autoritățile locale, cu preoți catolici și ortodocși, s-au desfășurat slujbe religioase. La Dieuze, unde am participat împreună cu Victor Crăciun, generalul Mircea Chelaru și alți membrii ai Ligii Culturale, omagierea s-a desfășurat într-o sinceră pioșenie. Împreună cu primarul localității, la catedrala catolică s-a desfășurat un impresionant Te Deum (imn creat de scriitorul patristic de la Dunărea de Jos, Sfântul Niceta de Remesiana), cu participarea reprezentaților tuturor corpurilor de armată sau jandarmerie, la monumentul din fața cimitirului s-au rostit cuvântări, poezii patriotice, s-au cântat cele două imnuri naționale, iar în cimitir preoții noștri ortodocși de la Paris (coordonați de preotul Constantin Târziu) au oficiat *„veșnica pomenire”*. Impresionantă a fost participarea locuitorilor francezi, dar și a românilor din zonă, între care și istoricul Luchian Deaconu.

Am fost apostrofați, cu îndreptățire și indignare de istoricul francez Jean-Yves Conrad, care ne-a reproșat că ne-am cam uitat eroii sau că istoricii noștri citează un număr mult mai mic de prizonieri români decât în realitate. Filoromân prin fapte, Jean-Yves Conrad a fost decorat de președintele Ion Iliescu.

Recent, la editura bucureșteană Tracus Arte a apărut, în limba franceză, cartea lui Jean Yves Conrad: *Mémoriel des 3030 soldats roumains «morts pour la France» durant la Grande Guerre. 1916-1918 (Memorialul celor 3030 de soldați români «morți pentru Franța» în timpul Marelui Război 1916-1918),* carte recenzată critic de Ion Andreiță. Recenzentul subliniază meritele incontestabile ale istoricului francez (*„Munca de a le căuta, uneori mormânt cu mormânt, și a le aduce la numitorul comun al etalării și cunoașterii publice a făcut-o, ca un Sisif rodnic, Jean-Yves Conrad, în mai mulți ani de studiu, de cercetare în bibloteci, arhive, primării și alte instituții de profil, poposind, desigur, și în marile campusuri omagiale. A alcătuit sugestive hărți pe zone geografice,*

https://biblioteca-digitala.ro

consemnând fiecare loc al supliciului: adresa exactă, căi de acces, distanța până la un centru apropiat mai cunoscut, telefon, e-mail, orar de vizitare!*"* (I. Andreiță, *Calvarul prizonierilor români în lagărele germane din Franța*, în revista „Curtea de la Argeș", 11, nr. 1 ianuarie 2020, p. 9-10).

Excelent observator al fenomenului istoric, Ion Andreiță sesizează și contracarează în excelenta revistă „Curtea de Argeș" (fondată și condusă de academicianul Gh. Păun) sintagma folosită de istoricul francez chiar în titlul cărții: *„morți pentru Franța",* neadevăr amendat cu argumente. *„Acești soldați* – scrie I. Andreiță – *au murit, în primul și-n ultimul rând, pentru România, țara lor, animați de scopul, de idealul la care țara lor îi chema. Au luptat și au căzut prizonieri – unii pe Jiu, pe Argeș, pe Muscele în alte locuri românești de glorie și sacrificiu*". Citând revista „Memoria Oltului și Romanațiului", I. Andreiță ne face cunoscut că și în Ungaria a fost lagărul Ostfyosszonya, un lagăr al groazei pentru prizonierii români cu 10.000 de prizonieri morți aici din care 4.718 sunt români, iar *„astăzi o parte a terenului pe care a fost amplasat lagărul este acoperit de pădure*" (?!) La sfârșitul Primului Război Mondial, România a fost *„grănițuită"*, după expresia exactă și dureroasă a academicianului Al. Surdu: *„A fost o încălcare a hotărârilor românilor, a unui decret-lege semnat de regele României. Aceasta a fost grănițuirea impusă de forțele politice ale țărilor aliate în așa numita Antantă. Acesta a fost însă abia începutul încălcărilor pe care le vor face marile puteri"* (Al. Surdu, *Grănițuirea României Mari,* în „Contemporanul. Ideea europeană", nr. 4, 2019, citat după I. Andreiță).

Ostașii români luați prizonieri în zona Jiului sau la Predeal au îndurat condiții inumane: transportați în vagoane de vite, în condiții de frig, malnutriți și lipsiți total de cele mai elementare norme de igienă sau asistență medicală, ajunși în Germania, au fost internați în tabere de muncă, adevărate *„lagăre ale morții"*, cum scriau ziarele vremii. Mulți au murit din cauza muncii istovitoare, de frig (minus 20 grade), foame, în perioada ianuarie 1917 – decembrie 1918 (au murit 2.344 prizonieri din care 1.180 în Alsacia și 1.164 în Lorena).

După încheierea războiului, statul francez a emis o lege în 1920 prin care se stipula crearea cimitirelor militare de pe fostul front german. La cimitirul militar din Dieuze, inaugurat la 7 iulie 1920, sunt îngropați 842 de soldați români în morminte individuale și 105 în osuar. Aici s-a ridicat și un monument de omagiere, operă lui Ion Jalea, pe care stau scrise versuri din imnul național român din acea vreme (*„Doamne Sfinte / Ceresc Părinte / Susține cu a ta mână / Coroana română"*) sau cele aparținând poetei și diplomatei Elena Văcărescu (gonită din Țară spre a întrerupe povestea de dragoste cu prințul moștenitor Ferdinand): *„D' al vostru vis eroic / Știindu-vă români / Dormiți vegheați de Franța / Dormiți soldați români!"* Ulterior, la 9 noiembrie 1998, a fost dezvelit încă un monument, închinat eroilor francezi de către Jean-Pierre Masseret și altul realizat de sculptorul român Remus Botar-Botarro (care a organizat aici și o expoziție „C. Brâncuși").

Ulterior, la 9 aprilie 1924, Regele Ferdinand și Regina Maria, însoțiți de I.Gh. Duca, ministrul Afacerilor Externe, au inaugurat cimitirul de la Soultzmatt (mai vizitaseră anterior, la 9 aprilie 1922, cimitirul). Au fost întâmpinați de generalul Berthelot, fost șef al Misiunii Militare Franceze în România, cetățean de onoare al României și membru de onoare al Academiei Române. O statuie omagială pentru prizonierii români înhumați în

https://biblioteca-digitala.ro

Franța a fost executată de Oscar Han și o reprezintă pe Regina Maria (ce frumos!), ridicată prin grija ziaristului Pamfil Șeicaru, iar alte trei plăci memoriale amintesc de acești prizonieri care *„au cunoscut foamea, privațiunile și torturile”*. La dorința Reginei Maria, la baza crucii monumentale, a fost fixată o placă din marmură, cu următorul conținut: *„În amintirea celor 2344 de prizonieri de război români morți în lagărele germane de internare din Alsacia și din Lorena în anii 1917-1918. În amintirea alsacienilor și lorenilor care i-au ajutat să supraviețuiască”* sau *„Soldați români! Departe de patria voastră pentru care voi v-ați jertfit, odihniți-vă în pace, aureolați de glorie, în acest pământ, care nu vă mai este străin. Maria Regina României”*.

Martorii oculari mărturiseau că *„prizonierii români erau atât de înfometați de către gardieni, încât erau reduși la starea de schelete și mureau ca șoarecii”*.

De îngrijirea acestor morminte s-a ocupat, o vreme, Comitetul pentru Mormintele Românești din Alsacia și Asociația „Le Souvenir François”, în semn de recunoștință față de soldații români. Despre această asociație franceză, generalul de Gaulle a comentat: *„Aceasta urmărește o operă admirabilă. Ea apără viața Franței, ocupându-se de ai săi, care au murit pentru ea”*.

După cel de-Al Doilea Război Mondial, regimul bolșevic impus în România cu tancurile sovietice și de cozile de topor din România a ignorat memoria acestor prizonieri români, înhumați în pământ străin. O parte din exilul românesc, dar mai ales statul francez, s-a ocupat de întreținerea și îngrijirea cimitirelor militare românești din Alsacia și Lorena. O inițiativă personală a avut-o scriitorul Petre Gigea, în calitate de ambasador al României în Franța (1986-1989). După 1990, sporadic se depun coroane de flori la unele cimitire militare românești, de Ziua Eroilor sau de Ziua Înălțării Domnului, prilej de pelerinaj pentru unii români din Franța și Germania.

Un pios omagiu trebuie să-l aducem istoricului militar Jean Nouzille, fost elev al Școlii Militare de la Saint-Cyr, membru al Comisiei franceze de istorie militară, profesor la Universitatea din Strasbourg. El a scris în 1991, reeditată în 1997, cu prefața lui D. Preda, o lucrare de referință: *Calvarul prizonierilor de război români în Alsacia și Lorena. 1917-1918*, care reunește numeroase date și documente inedite provenind din numeroase arhive, spre a ne prezenta și nouă, românilor, adevărul și dimensiunea acestui calvar al concetățenilor noștri. Academicianul Mircia Dumitrescu a editat albumul *Războiul cel Mare. 1914-1918. Calvarul prizonierilor români în Alsacia și Lorena și nordul Franței* (1997).

Acest episod (drama prizonierilor români din Alsacia și Lorena), precum și curajul și eroismul luptătorilor români din munții României contra bolșevicilor invadatori, este o temă mai puțin abordată în istoriografia română postdecembristă. Ei sunt adevărații martiri și eroi care nu trebuie niciodată uitați. Sau cum se menționează într-o broșură de 24 p., *Pentru neam. De ce România nu putea urma altă cale* (Iași, Tip. Dacia Petru Iliescu, 1918) *„sacrificiile generației actuale* (a Primului Război Mondial, n.n.) *vor așeza în chip neîndoielnic, în mijlocul marilor prefaceri de azi, temelia definitivă și neclintită a unității naționale a întregului neam românesc”*.

Eroi au fost, sunt încă și vor mai fi. Sperăm.

https://biblioteca-digitala.ro

MORMINTELE OSTAŞILOR ROMÂNI DIN FRANŢA

Elena Georgescu

În perioada deplasării la Paris, în anii 1966, 1967, câte trei luni, trimis pentru documentare în Arhivele Naționale ale Franței, în Arhivele Ministerului de Externe şi ale altor instituţii de profil ştiinţifico-istoric, Titu Georgescu a avut în agenda sa de lucru preocupări pentru căutarea de mărturii ale legăturilor tradiționale româno-franceze şi ale unor prezențe deosebite ale românilor în Franța, reflectarea în aceste arhive a momentelor istoriei noastre.

Pe fondul educației primite în familie, între altele cu un unchi participant şi rănit în războaiele din anii 1877-1878 pentru Independență şi în Primul Război Mondial, finalizat cu împlinirea idealului Marii Uniri, plus patriotismul cultivat de profesorii săi de excelență de la Liceul Militar Dealu-Predeal, istoricul a vibrat sufletește la informația despre existența în Franța, nu a câtorva, cum știa, ci a numeroase morminte existente pe pământ francez, chiar în cimitire cu foarte mulți ostași români.

Cine erau acești ostași, fii ai ţării noastre, îngropaţi în pământ francez, departe de patria lor, care la prima tinerețe au plecat pe front pentru România? Ei erau ostași români luați prizonieri de germani în timpul luptelor desfăşurate pe teritoriul ţării noastre în anii Primului Război Mondial. Au fost duși în lagăre germane-tabere de muncă în Alsacia şi Lorena, teritorii deținute în acel timp de Germania. Nu se știe exact câți au fost, dar se știe că au supraviețuit foarte puțini.

Titu Georgescu s-a mobilizat, interesându-se mai mult şi a aflat date şi fapte mai puțin cunoscute atunci. În arhiva sa personală am găsit un material cu valoare documentară, conținând unele date interesante în legătură cu această problemă; sunt concluziile unor investigații inițiate de partea română, de altfel Titu Georgescu a ținut legătura cu Ambasada română din Paris, solicitând şi sprijin în vederea completării informațiilor. În agenda de la Paris din anul 1966 în care, conform obiceiului, își nota, pe scurt, programul, activitățile, impresiile, convorbirile de la întâlnirile cu diferite persoane, planuri, proiecte pentru programul de lucru ş.a. am găsit notat: *cu tov. Vișan despre cimitirele românești? Mai multă solicitudine; să facem ceva deosebit, unde drapele patriei, coroana şi ... să marcheze cinstirea eroilor; cu tov. Aninoiu* – (atunci ambasador – n.n.) – *discuție pentru un articol; deplasare la cimitirul Soultzmatt şi încă un cimitir. Se organizează depuneri de coroane? Eventual, să o facem. Cu tov. Gheorghiu* (tot de la Ambasadă – n.n.). *Pentru generalul din misiunea Berthelot, care scrie despre războiul nostru, să scrie şi patru pagini despre mormintele ostașilor români în Franța 1916-1917.*

https://biblioteca-digitala.ro

Colonelul Negrea (probabil atașatul militar, n.n.) *să-mi dea o copie cu situația mormintelor şi numărul lor, cu istoricul făcut,* sau *tov. Aninoiu*.

Prin această însemnare din agenda sa, m-am edificat privind proveniența materialului documentar-informativ găsit, elaborat de Ambasadă şi special de colonelul Negrea, secretar II şi atașat militar, precis pentru a fi trimis în țară autorităților de la Ministerul de Externe, Ministerului Forțelor Armate. În continuare, voi reda câteva extrase din acest documentar-informativ[1].

Între altele, în documentar, la început, sub titlul *Informare,* sunt două tabele, primul cu *Localitățile şi cimitirele militare româneşti din Franța,* indicând la fiecare şi numărul celor înmormântați, individual sau în osuare, cu precizarea *morminte întreținute de Ministerul Foştilor Combatanți* sau *morminte întreținute de comună* (aproximativ 2.450); al doilea tabel enumeră *Cimitirele în care se află morminte deja identificate ale soldaților români îngropați, pe localități,* cu număr de înmormântați (3.403). Tabelele şi datele materialului cuprind şi informații obținute prin intermediul Ambasadei române din Franța, de la Ministerul Foştilor Combatanți, de la Șeful Biroului de Necropole Naționale, precum şi unele concluzii, însemnări reieșite din cercetarea lor personală.

Istoricul, pătruns de sentimentul patriotic, a mai discutat şi cu alte persoane cu ocazia vizitelor de omagiu pe care a dorit să-l aducă *românilor uitați* dincolo de hotare, la două din cele cu mai multe morminte: Soultzmatt şi Dieuze, peste 500. A fost însoțit de un membru al Ambasadei, așa cum reiese şi din cele două fotografii.

În perioada documentării la Paris (1966, 1967), la 50 de ani de la Primul Război Mondial, istoricul Titu Georgescu a mers pentru a aduce un omagiu jertfei militarilor români luați prizonieri de nemți, în timpul luptelor de pe teritoriul ţării noastre şi care își dorm somnul de veci departe de patria lor, în cimitire din Franța la Soultzmatt şi Dieuze din zona Alsacia şi Lorena, pe atunci în stăpânirea Germaniei.

[1] Documentul informativ l-am predat Serviciului Judeţean Vâlcea al Arhivelor Naţionale, aflându-se în *Fondul personal Titu Georgescu*.

https://biblioteca-digitala.ro

În documentarul respectiv, din care redau în continuare, se face referire la baza juridică a existenței cimitirelor străine pe teritoriul Franței, arătând că din discuțiile reprezentanților Ambasadei cu d-l De Phyatog, Șef adjunct al Biroului de Necropole Naționale, a reieșit că din dispozițiile legale exista un *Statut al cimitirelor militare străine pe teritoriul Franței,* precis reglementat prin tratatele internaţionale la care Franța era parte, şi prin art. 225 al Tratatului de la Versailles, precum şi prin prevederile legislației interne franceze, care sunt menționate în continuare.

Potrivit Tratatului de pace de la Versailles din 28 iunie 1919, părțile contractante, între care România şi Franța, au obligația de a respecta şi întreține mormintele militare de pe teritoriul lor (art. 225). Obligațiile au fost reluate, mai târziu, în unele legi interne franceze, care în anul 1953 au fost codificate prin adoptarea *Codului pensiilor de invaliditate şi al victimelor de război.* Acest Cod conținea un întreg capitol privind cimitirele militare şi îngrijirea lor. Dispozițiile de bază ce ne interesează sunt cuprinse în alineatul 1 al art. 498, potrivit căruia *militarii francezi şi aliații morți pentru Franța în îndeplinirea serviciului, în cursul operațiunilor de război sunt înhumați cu titlu perpetuu în cimitirele naționale. Toate cheltuielile pentru întreținerea şi paza cimitirelor sunt în sarcina statului francez.*

Din discuția cu d-l Phyatog a rezultat că Ministerul Foștilor Combatanți aloca în acest scop din bugetul ţării câte patru franci pentru fiecare mormânt militar, francez sau străin. Sumele erau plătite fie paznicilor şi îngrijitorilor plătiți de minister, în cazul cimitirelor naționale, fie de municipalitățile sau asociațiile („Souvenir Français") în cazul cimitirelor comunale, unde se aflau așa-zisele Caree militare.

Pentru a întregi imaginea reglementării franceze în acest domeniu, se mai arăta că în baza articolului 512 din Codul sus-menționat, guvernul francez era autorizat să încheie acorduri cu statele străine pentru a le ceda gratuit şi fără limite de durată dreptul de folosință şi de dispoziție asupra cimitirelor respective, păstrându-se, însă, dreptul de proprietate al Statului Francez asupra terenului. De exemplu, s-au încheiat asemenea acorduri cu SUA, Anglia, Italia, R.F. Germania. În cazul Germaniei, avându-se în vedere că pe teritoriul Franței existau peste un milion de morminte ale soldaților germani, pe baza acordului, întreținerea lor a intrat în sarcina părții germane.

În cazul României, situația era în avans, deoarece încă din anul 1938, cu prilejul unei vizite în Franța a Regelui Carol al II-lea, comuna *Soultzmatt a cedat statului român libera dispoziție şi folosință a terenului, menţinându-şi dreptul de proprietate*. Era vorba de terenul unde se aflau sutele de morminte ale românilor, ostași pe frontul ţării noastre din anii 1916-1917 şi duși ca prizonieri aici de către germani. În legătură cu această problemă, ar mai fi necesare investigații, se menționează în documentar.

Potrivit acelei legislații franceze, existau şi prevederi pentru familia defunctului, care avea gratuitate pe calea ferată pentru vizitarea mormântului, în plus, putea cere transferul rămășițelor pământești la locul de origine al persoanei decedate, pe cheltuiala statului francez. D-l Phyatog a menționat că în evidența sa există unele cereri de transfer ale osemintelor militare în România făcute de familii ale celor dispăruți, care vor fi înaintate în viitor părții române, cereri perfect întemeiate, potrivit legislației franceze.

https://biblioteca-digitala.ro

Acesta, prin funcția pe care o avea, își exprima dorința *că ar fi bine să se studieze acest aspect şi să se comunice de urgență indicații.*

Din practica franceză, ca şi din discuțiile avute, a mai rezultat că la cimitirele militare din Franța se organizau ceremonii de amintire de mai multe ori pe an: 8 mai (ziua înfrângerii Germaniei hitleriste), 11 noiembrie (aniversarea terminării Primului Război Mondial); 14 iulie (Ziua Națională a Franței) sau cu prilejul aniversării unor bătălii importante. Ceremoniile au, de regulă, un caracter local, iar în unele cazuri, unul naţional (aniversarea bătăliei de la Verdun). Dar în toate situațiile, misiunea militară străină trebuia să ceară avizul favorabil pentru astfel de manifestări, fie prin Ministerul Foștilor Combatanți sau direct de la prefectul zonei.

Conform datelor comunicate de d-l Posse, șeful Biroului de Necropole Naționale, se arată în documentar, cimitirele militare românești, ca de altfel toate cimitirele militare străine, constituiau proprietatea statului francez, terenurile respective fiind folosite ca cimitire în mod perpetuu. În ceea ce privește cimitirul militar românesc de la Soultzmatt, acesta constituia proprietatea comunei respective.

În continuare, materialul documentar prezintă informații privind evoluția unor preocupări din interbelic pentru acești ostași prizonieri. De exemplu, în anul 1927 exista *Asociația alsaciano-română,* iar la 25 iulie 1938 exista *Asociația română pentru întreținerea mormintelor ostașilor români din Franța,* cu sediul la Ambasada Română din Paris; din comitetul fondator au făcut parte Gheorghe Tătărăscu – ambasadorul României, reprezentantul Bisericii Ortodoxe Române din Paris, consilierul Ambasadei, atașatul militar şi Elena Văcărescu, reprezentanta României la Societatea Națiunilor ş.a.

Sunt enumerate câteva prevederi din Statutul Asociației: identificarea de noi morminte, întreținerea lor, colaborarea cu autoritățile franceze, comemorări, o carte de onoare cu numele celor căzuți ş.a.

La unele cimitire, sporadic, s-au mai organizat ceremonii pentru cinstirea ostașilor prizonieri români, în mod deosebit la Soultzmatt, unde s-au desfăşurat până în anul 1947, fiind cel mai numeros şi de care s-a ocupat, de la început, Regina Maria. La alte cimitire, se arată că nu s-a făcut mai nimic: *Nu au fost, din câte știm, vizitate de reprezentanți ai Ambasadei sau ai biroului atașatului militar şi nici participarea oficială la evenimente legate de eroii noștri din Primul Război Mondial nu s-a consemnat atunci.*

În documentar, în continuare, sunt redate câteva aspecte din viața lagărului, aflate în urma discuției cu localnicii privind şi relația lor cu cei din lagăr. Concret, se redă relatarea din anul 1963 a soției primarului din Soultzmatt, care mică fiind, la 14 ani, tatăl său a trimis-o cu pâine, iar alți copii furişându-se, le duceau alimente, în schimb primind diferite obiecte din lemn lucrate de prizonieri, păstrate de autorități şi cum se scrie în documentar le-au adăugat ulterior dându-le autorităților române.

Vremea a trecut, fie erau multe de făcut în anii de după Primul Război Mondial şi de după al Doilea, pentru a le putea cuprinde în înfăptuiri, realizări, fie oamenii din păcate factori de decizie, nu au vibrat patriotic suficient la momente din istoria noastră, fie nu au înțeles sau nu au fost înțeleși pentru a da viață unor inițiative şi propuneri. Era perioada când, din păcate, la majoritatea ambasadelor nu exista un personal specializat care, pe lângă competență, mai multă cultură, inteligență, datoria de diplomat să pună şi dăruire

https://biblioteca-digitala.ro

patriotică, când se inițiau puține, chiar foarte puține, manifestări benefice prestigiului ţării noastre, care să facă România mai bine cunoscută, devenind un pion, mai ales în Franța, țară cu pondere semnificativă în relațiile internaționale, ce putea fi şi un centru de iradiere politică şi culturală. În 1963 s-au făcut începuturi meritorii, dar pierdute pe drum.

* *
*

Fiind la Paris, orașul lumină, Titu Georgescu, în anul 1966, a vizitat şi numeroase muzee. Între acestea, Muzeul Armatei, unde a constatat mâhnit, chiar revoltat, că România în perioada celui de-Al Doilea Război Mondial era prezentată doar cu participarea a 14.000 de soldați în Munții Semenicului şi aceștia fiind socotiți „partizani”.

În sfârșit, după 20 de ani, în noiembrie 1986 a fost numit ambasador Petre Gigea, cu o pregătire superioară pe mai multe planuri – deținuse funcții importante în anii 1960-1970 în conducerea orașului Craiova şi a Județului Dolj, iar din anii ‘80 a fost Ministru de Finanțe, guvernator al României la Fondul Monetar Internaţional şi la Banca Mondială, ambasador al României la U.N.E.S.C.O., membru de onoare al Asociației Naţionale Cultul Eroilor „Regina Maria” – Filiala Judeţeană Dolj „Frații Buzești” şi scriitor. Un om cu o reală deschidere şi un mare câștig pentru România şi în cultivarea relațiilor româno-franceze.

În plus, era şi prieten bun, apropiat colaborator în vorbe şi fapte cu Titu Georgescu – era perioada când se pregătea numirea acestuia ca rector la Universitatea din Craiova. A fost primul „oltean” căruia, în discuții deosebite, Titu Georgescu i-a mărturisit impresii din deplasarea şi experiența pariziană de documentare din 1966-1967, regretul că România nu era prezentă în librării, comparativ cu alte state, că nu suntem cunoscuți, deși francofoni, în mod deosebit cele constatate cu mâhnire la Muzeul Armatei din Paris.

MINISTÈRE DES AFFAIRES ÉTRANGÈRES

ARCHIVES

M Monsieur Titu GEORGESCU

Titre ou Profession : Professeur, d'univ. roumaine

Adresse : Hotel Prince – Avenue Bosquet 7e

est autorisé à se rendre à la Salle de Consultation du Service des Archives

du 11 Septembre au 31 Décembre 1967

Le Ministre Plénipotentiaire
Directeur du Service des Archives,

N° 217

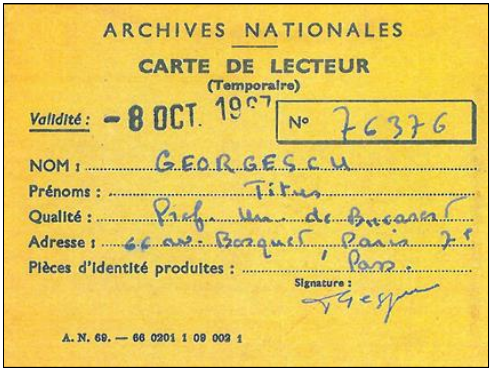
ARCHIVES NATIONALES

CARTE DE LECTEUR
(Temporaire)

Validité : – 8 OCT. 1967

N° 76376

NOM : GEORGESCU

Prénoms : Titus

Qualité : Prof. Univ. de Bucarest

Adresse : 66 av. Bosquet, Paris 7e

Pièces d'identité produites : Pass.

Signature :

A. N. 69. — 66 0201 1 09 002 1

Legitimaţii de acces pentru cercetare în Arhivele Naţionale ale Franţei şi în Arhivele Ministerului Afacerilor Externe, pe numele istoricului profesor Titu Georgescu – România, septembrie-decembrie 1967.

Într-un material publicat ulterior, Petre Gigea a consemnat: *O mare, mare nedreptate şi ignorare atât de crasă a adevărului istoric nici că se putea.* Se întâlniseră în același gând amândoi. Şi a continuat însemnarea: *Aceeași tristețe am împărtășit-o şi*

https://biblioteca-digitala.ro

eu în anul 1987, când am vizitat muzeul, în calitate de Ambasador extraordinar şi plenipotențiar al României la Paris. Am reușit, abia după numeroase demersuri şi insistențe, cu sprijinul specialiştilor şi al istoricilor români, ca după 43 de ani de omisiuni, România să fie prezentată cu pierderi de 530.000 militari, pe locul al treilea după Uniunea Sovietică şi Germania. Trebuie să mărturisesc cu recunoștință, înțelegerea avută pentru stabilirea adevărului, din partea generalului Raymond Boisesau, directorul general al Muzeului Armatei din Paris, acesta mulţumindu-mi printr-o scrisoare pentru corectarea acestei omisiuni şi nedreptăţi.

Mâhnirea lui Titu Georgescu, semnalată cu ani în urmă şi autorităților în drept, îşi găsise acum (după 20 de ani de la semnalul tras de Titu Georgescu) rezolvarea. Când i-am spus, s-a bucurat mult[2].

Între celelalte preocupări ale ambasadorului Petre Gigea pentru activități culturale, economice şi în planul relațiilor bilaterale consistente a fost şi aceea de a implica Ambasada şi colectivul ei, în mod deosebit atașatul militar şi secretarul, în activități menite să cinstească memoria eroilor militari români din cimitirele aflate pe teritoriul Franței.

S-a mobilizat şi împreună au iniţiat, pentru început, acţiuni de documentare în acest sens, gândind şi la un program în perspectivă.

Între primele a fost trimiterea de adrese către Ministerul Afacerilor Externe şi Ministerul Apărării din România în care propuneau şi cereau aprobare ca în ziua de 11 noiembrie 1987 – în care poporul francez organiza acțiuni pentru comemorarea Armistițiului din 1918 – un fel de „Ziua Eroilor" din România, să se participe la cinstirea eroilor militari români la trei din cele mai mari cimitire cu români: Soultzmatt – 687 morminte şi un osuar cu 125, la Dieuze cu 720 şi la Hagenau, din zonele Alsacia şi Lorena, care în vremea războiului erau în stăpânirea Germaniei. Din informațiile primite, în total pe teritoriul Franței erau atunci identificate 2.344 morminte.

Se cerea, totodată, permisiunea ca în aceste localități să depună Ambasada, ca reprezentantă a României, şi câte o coroană de flori la monumentul eroilor francezi. După o lună şi jumătate au primit aprobarea din țară, totodată şi a Ministerului Afacerilor Externe al Franței care a recomandat să fie anunțate oficialitățile locale franceze: primarii, prefecții. Relatarea cu detalii în cele trei localități este descrisă de Petre Gigea în volumul *Din însemnările unui ambasador român la Paris,* Fundația „Scrisul Românesc", Craiova, 2002, p. 215-254 în capitolul *Ambasada Română din Paris cinstește memoria militarilor români din cimitirele acestora din Franța după o pauză de 42 de ani.* Autoritățile franceze sunt surprinse plăcut de inițiativa românească. Redau, în continuare, extrase ce pot interesa.

Referindu-se la Soultzmatt, se arată că *localitatea se află situată la 600 km de Paris, iar cimitirul este situat într-o zonă relativ muntoasă (cu ani în urmă s-a numit Val-du-Pâtre), cu o populație în majoritate germană.* Autorul – ambasador face aici o precizare: *cu toții am observat că, deşi populația este în majoritate germană, păstrându-şi obiceiurile şi tradițiile neamului din care se trag, din moşi strămoşi, peste tot se vorbește numai limba franceză. Atât în instituțiile statului cât şi în magazine, pe stradă,*

[2] *Un om, un istoric, un destin. Omagiu profesorului Titu Georgescu,* Editura Fântâna lui Manole, Tipografia Conphys, Râmnicu Vâlcea, 2016, p. 134.

https://biblioteca-digitala.ro

conversațiile sunt, exclusiv, în limba franceză. Cred că limba germană se vorbește doar în familii, pentru a nu se uita (...). În Franța toți sunt cetățeni francezi. Nu există minorități naționale.

Relatarea continuă apoi dând informații menite să completeze ceea ce mai puțin se știa: *Cimitirul militar se află situat în partea de N-V a localității, într-o pădure, la aproximativ 2 kilometri de acea localitate. Este un cimitir militar, în exclusivitate românesc. În localitate se mai află cimitirul lor civil. La intrarea în pădure, la o răscruce de drumuri, se află un indicator cu inscripția „CIMITIR MILITAR ROMÂN (1914-1918) Soultzmatt (Val-de-Pâtre). În cimitir, care pe trei laturi este împrejmuit cu gard (Latura de Sud este limitrofă cu o lizieră de pădure) se află un monument având 6 m înălțime pe aproximativ 9-10 metri pe care este o plăcuță cu inscripția: „SOLDAŢI ROMÂNI DEPARTE DE PATRIA VOASTRĂ PENTRU CARE V-AŢI SACRIFICAT, ODIHNIŢI-VĂ ÎN PACE. AUREOLAŢI DE GLORIE ÎN ACEST PĂMÂNT CARE NU VĂ ESTE STRĂIN. MARIA REGINA ROMÂNIEI!"*

În dreapta şi în stânga acestui impresionant monument se găsesc două plăci cu alte inscripții.

În partea dreaptă este scris: „COMITETUL DIN ALSACIA AL ROMÂNILOR CĂZUŢI A FOST ÎNSĂRCINAT DE GUVERNUL ROMÂN DE A REUNI ÎN ACEST CIMITIR PE CEI CĂZUŢI CARE AU FOST DESHUMAŢI ÎN 1919 DIN 35 DE SATE ŞI COMUNE DIN ALSACIA".

În partea stângă pe placă este scris: „687 DE PRIZONIERI DE RĂZBOI ROMÂNI CARE DORM ÎN ACEST CIMITIR SUNT MORŢI PENTRU CĂ TOŢI DIN IANUARIE PÂNĂ LA SFÂRŞITUL ANULUI 1917 AU CUNOSCUT FOAMETEA, PRIVAŢIUNILE VREMII ŞI TORTURILE".

Totodată, în cimitir se mai află un monument în formă de cruce, de aproximativ 4 metri înălțime ridicat pe o groapă comună, pe care se regăsește o plăcuță cu inscripția: ÎN ACEASTĂ GROAPĂ COMUNĂ SE ODIHNESC 71 DE PRIZONIERI DE RĂZBOI ROMÂNI, TOŢI NECUNOSCUŢI, MORŢI TRAGIC LA STRAINBONN LE HAUTE, ÎNCEPÂND CU ANUL 1917. CORPURILE LOR AU FOST TRANSFERATE LA CIMITIRUL VAL-DE-PÂTRE (ACTUALUL CIMITIR SOULTZMATT n.n.) ÎN IULIE 1924".

Toate inscripțiile, cu excepția celei de pe statuie a Reginei Maria, sunt scrise în limba franceză. În cimitir există şi o statuie care înfățișează chipul unei mame îndurerate. Pe această statuie se află scris: *Turnătoria „Arta Română", Colentina 115 Bucureşti. O. Hann 1933* (Oscar Hann, sculptor român, n.n.).

În cimitir sunt ridicate 616 cruci din piatră în 12 loturi. Pe 459 dintre acestea este înscris numele şi prenumele militarului decedat, la majoritatea şi data morții, numărul matricol sau cel de prizonier, unitatea căreia a aparținut. Pe 157 de cruci este scris doar „Militar român necunoscut". Numele şi prenumele celor înscriși pe cruci sunt pentru cei identificați la data înhumării.

Permanent, zi şi noapte, sunt arborate drapele ale României şi Franței, cimitirul fiind îngrijit de autoritățile din Soultzmatt, conform hotărârilor luate anterior prin legislația franceză.

În vizita anterioară, ambasadorul şi atașatul militar au stat de vorbă cu autoritățile şi cetățeni din comună, veterani. Văzându-i interesați, au fost amabili, dând informații.

https://biblioteca-digitala.ro

Au aflat, astfel, că militarii români căzuți prizonieri la nemți, în tabăra-închisoare situată în apropierea locului unde se găsește cimitirul, *au murit de foame şi de frig, de tifos ca urmare a faptului că șeful taberei ofițer neamț nu le-a distribuit rația de hrană, până la moarte prizonierii hrănindu-se cu tot ce au găsit în pământ, în locul unde erau.* După război au fost aduși şi înhumați la Soultzmatt (Val-de-Pâtre) şi alți militari români morți în aceleași condiții în alte tabere-închisori din regiune, așa cum rezultă şi din inscripția din dreapta monumentului principal. Despre soarta vitregă a condițiilor de cazare, alimentație, în general, de tratament a militarilor români din lagăr s-a scris în anul 1997, de către un istoric francez, Jean Nouzille, cartea *Le calvaire des prisonniers de guerre roumains en Alsace-Lorraine 1917-1918,* acesta fiind profesor universitar la Școala Superioară militară Saint-Cyr, având o largă reputație în plan științific, între altele a participat şi în România la reuniuni cu profil istoric.

În cartea despre cimitirele românești, acesta le enumeră pe cele din Dieuze, cu 947 de soldați români, din care 842 în gropi individuale, iar 105 în osuare; Labry – cu 256 de soldați, din care 90 în morminte individuale şi 166 în osuare; Hagenau – 476 soldați, Soultzmatt cu 680 înhumați din care 452 identificați şi 103 necunoscuți, dar şi 125 în osuare. Mai există prin cimitire mici 72 de soldați înhumați din care 38 în Alsacia şi 34 în Lorena.

În anul 1995 a mai scris despre România volumul *Transilvania, zonă de conflict şi conflicte*, apărută la Bucureşti.

În ce privește cifrele, constatăm noi că în prezent nu există totdeauna concordanțe, probabil ca urmare a cercetărilor ulterioare acestea vor fi completate, elucidate. Același autor face precizarea că nu se cunoaște exact numărul celor care au supraviețuit, dar că au fost foarte puțini.

În continuarea relatărilor ambasadorului Petre Gigea se mai consemnează că potrivit *celor spuse de autoritățile locale, cheltuielile pentru toate amenajările acestui cimitir, ar fi fost suportate de Regina Maria a României. Poate de aceea, la 8 mai şi 11 noiembrie, la ore diferite, se adună persoane din emigrația română care locuiesc în Franța, R.F. Germania, Elveția şi alte state, depunând flori. Între altele, în luna mai a anului 1986 a fost aici şi fostul suveran al României, Regele Mihai, cu un asemenea grup de cetățeni, autoritățile locale nefiind angajate cu această ocazie, considerând că este o acțiune cu caracter privat.*

S-a consemnat în volumul menționat, că la 11 noiembrie 1987, ziua comemorării Armistițiului, Petre Gigea şi câțiva membri ai Ambasadei ţării noastre au participat la manifestările organizate de autoritățile locale şi faptul că, după 42 de ani, a existat o prezență oficială, gest apreciat de autorități, de primarul M. Diringer, ca o inițiativă „profund patriotică". Dat fiind nivelul şi modul de desfășurare din relatările ambasadorului, redau câteva fragmente, mai ales de la Soultzmatt.

S-au reunit circa 300-350 persoane, în frunte cu primarul, consilierii, foști combatanți, pompieri, voluntari, Crucea Roșie, cetățeni localnici, care, cu fanfară, au mers la Biserica unde s-a oficiat slujba de pomenire. Apoi coloana de participanți a mers la monumentul eroilor francezi, unde au depus coroane din partea Ambasadei Române

https://biblioteca-digitala.ro

ambasadorul, atașatul militar şi consulul României, firesc, păstrând un moment de reculegere.

Cu acest prilej, primarul a acordat recompense, diplome şi distincții unor vechi combatanți, pompieri militari ş.a. care s-au remarcat în anul 1986, pe plan local.

În aceeași formație, cele 300 de persoane au mers încă 2 km până la cimitirul ostașilor români. Aici, de asemenea, s-au depus coroane de flori din partea Ambasadei noastre, de către Primăria franceză şi din partea foștilor combatanți.

Steagurile român şi francez, lungi de 5 m, fluturau aici. S-au făcut şi fotografii.

După cuvântările ambasadorului României de mulţumire şi subliniere a relațiilor tradiționale de prietenie româno-franceze şi promisiunea că vor fi prezenți în fiecare an, s-au îndreptat spre Primărie, unde Ambasada noastră a servit câte ceva din produsele românești pregătite de soțiile celor de la Ambasadă, ca un fel de pomană pentru cei înmormântați departe de ţară.

Înainte de a părăsi localitatea, delegația română s-a întors la cimitir şi fiecare au notat în carnete, rând pe rând, așa cum erau așezate crucile, numele şi prenumele celor îngropați aici, gradul militar, numărul matricol şi alte mențiuni de pe cruce. Ulterior, tabelul a fost trimis în ţară la Ministerul Afacerilor Externe şi la Ministerul Apărării Naționale pentru evidență şi arhivă.

Ne-am gândit – scrie P. Gigea, *că mai sunt copii sau nepoți ai acestora care află abia acum unde este înmormântat tatăl sau bunicul lor.*

A doua zi, în ziarul regional a apărut pe o pagină un articol; în cuprins se consemna destul de mult prezența Ambasadei române însoțită de două fotografii sub care se menționa: *Délégation roumaine et Saultzmattoises au cimitière roumain.*

Tot în ziua de 11 noiembrie 1987, Ambasada a fost prezentă la ceremonii asemănătoare la cimitirele din localitățile Dieuze şi Hagenau unde, cum am mai scris, au fost înhumați ostași români prizonieri.

Şi în anul următor, respectiv noiembrie 1988, Ambasada română a participat la ceremonii, în același mod, respectiv cu depuneri de flori, având şi invitația adresată direct ambasadorului din partea primarului-senator al orașului Dieuze, domnul Roger Husson. Era a 44-a aniversare a eliberării Franței şi a 70-a a Armistițiului. Şi aici li s-a făcut o primire caldă şi amicală.

Pentru început, s-a mers la monumentul eroilor francezi, după imnul naţional francez Marseillaise, s-au depus pe rând coroane de flori şi din partea Ambasadei ţării noastre. Pe una din ele scria: *Omagiul Ambasadei române din Franța adus eroilor francezi din Dieuze.* Apoi s-a mers la monumentul eroilor români, unde erau arborate drapelele român şi francez, depunându-se, conform ceremonialului, coroane de flori atât din partea Ambasadei ţării noastre, dar şi a primarului-senator Roger Husson.

În continuare, deplasându-se la Primăria orașului, aici, în cadrul unei ceremonii oficiale, primarul citind hotărârea luată de Consiliul Orășenesc a acordat Diploma şi „Medalia de onoare" a orașului Dieuze ambasadorului României, Petre Gigea. S-au ținut, firesc, discursuri ale celor două oficialități relevând relațiile de prietenie dintre ţările noastre, semnându-se în cartea de onoare a Primăriei. Primarul a spus, între altele: *Omagiul pe care îl aducem soldaților români, francezi şi polonezi arată toată*

https://biblioteca-digitala.ro

recunoștința noastră către cei care şi-au dat viața pentru libertate [...]. Drapelul românesc care flutură alături de drapelele aliaților noștri, este o dovadă [...] inalienabilă a respectului regiunii Lorenei şi a Franței către fiii României.

De această dată, ambasadorul a fost însoțit şi de Mitropolitul român pentru Europa Occidentală, Preasfințitul Adrian Hriţcu. Acesta a participat şi la slujba religioasă desfăşurată în Catedrala orașului Dieuze; totodată, înalta față bisericească a făcut şi o slujbă de pomenire la monumentul ostașilor români eroi, fapt ce a impresionat autoritățile şi populația, binecuvântând şi masa oferită la recepție de către membrii delegației ambasadei române.

În ziarul regional „Le Républicain Lorrain" din 11 noiembrie 1988 este publicat un articol şi o fotografie care reprezenta un aspect din cimitirul militar român, cu monumentul şi mai multe cruci cu numele şi prenumele soldaților români înhumați acolo.

În cartea sa cu amintiri din fapte trăite din perioada respectivă, Petre Gigea relatează faptul că, în iulie 1920, orașul Dieuze a primit vizita Reginei Maria a României, însoțită de generalul Berthelot, venită de la Verdun unde a asistat la sărbătoarea desfăşurată în onoarea „Crucii de război române", oferită orașului erou de regină.

Într-un al treilea articol despre eveniment se menționează că ambasadorul român, subprefectul şi senatorul-primar au depus jerbe de flori la monumentul românesc, reprezentând chipul unui militar român în relief, sub care era inscripția *A la fière douleur de leur victoire unie, dormez au sol de France, enfants de Roumanie,* scrisă de Elena Văcărescu[3].

Petre Gigea redă conținutul unei scrisori din 21 noiembrie 1988 primită de la Jean-Yves Conrad, în limba română, care-l felicita pentru participarea de la Dieuze. Era căsătorit din anul 1982 la Câmpulung cu o româncă: *Eu sunt pe jumătate român [...]. România e în inima mea zi şi noapte şi aș vrea să fac încă mai mult de prietenie cu poporul vostru drag şi iubitor [...], să fac tot ce pot pentru țara românească dragă şi iubită [...]. Europa nu o să fie totală fără România. România trebuie să fie cunoscută mai bine de francezi (...). Oricum, mă simt ca un ambasador în țara voastră, în cercul meu de lucru şi de prieteni.*

La finalul scrisorii, trimite ambasadorului cu ocazia zilei de 1 Decembrie, Ziua Națională a României, *toate sentimentele de dragoste pentru poporul vostru şi știți că noi, francezii, suntem cu voi românii, cum am fost întotdeauna înainte şi cum trebuie să fim în viitor.*

Din câte am aflat, în prezent se ocupă de istoria prizonierilor români din cimitirele franceze, pregătind chiar o lucrare.

Relatările din cartea lui Petre Gigea continuă cu participarea Ambasadei la ceremoniile

[3] Elena Văcărescu (1866-1947). Scriitoare română de limba franceză, om de mare cultură şi cu rădăcini la înaintașii săi Văcărești, preocupată mereu să prezinte cititorilor francezi nobilele origini ale națiunii române, activă între românii care cu vorba şi fapta contribuiau la realizarea idealului Unirii. Adevărată ambasadoare a culturii române. A pledat pentru România ca membră a delegației ţării noastre la Conferinţa de pace de la Paris în 1946, susținând cu demnitate doleanțele şi drepturile poporului român. Strălucită conferențiară. În anul 1925 a fost premiată pentru scrierile sale de Academia Franceză, mai târziu devenind membră de onoare a Academiei Române.

https://biblioteca-digitala.ro

organizate cu depuneri de coroane la cimitirul din Hagenau şi în 1988, dar şi în 1989.

În vederea acestei participări din 11 noiembrie 1989, între ambasador, ataşatul militar, colonelul Petre Nicolae, şi primarul oraşului, Alphonse Heinrich, au avut loc o serie de convorbiri pregătitoare, Ambasada exprimându-şi dorinţa de a amplasa la cimitirul Saint-Georges, unde erau înmormântaţi ostaşii români, o placă comemorativă de 1,20 m înălţime şi 1 m lăţime şi totodată de a participa la comemorarea din 11 noiembrie. Curând au cerut, dar au şi primit, avizul favorabil al Prefecturii din Alsacia.

S-a realizat o foarte bună colaborare între Ambasada noastră şi primăria din Hagenau, în final, şi-au mulţumit reciproc. Placa de bronz comemorativă şi textul stabilit de partea română a fost realizat în ţară şi transmis de Ambasada română primăriei din oraşul Hagenau, fiind montată de aceasta pe un soclu de granit. Pe placa de pe monumentul ridicat în noiembrie 1989 de Ambasada română colaborând cu autorităţile locale stă scris în franceză şi română*: În memoria celor 2344 de prizonieri de război români morţi în lagărele germane din Alsacia şi Lorena în anii 1917 şi 1918. În memoria alsacienilor şi lorenilor care i-au ajutat să supravieţuiască.*

În ziua de 11 noiembrie 1989, Ambasada română a fost prezentă la Hagenau. În cuvântul său, primarul localităţii a spus: *Noi, francezii, suntem foarte bucuroşi că după mai mult de patru decenii, autorităţile româneşti cinstesc memoria acestor eroi. Ori noi nu putem decât să salutăm cu respect această acţiune patriotică.*

Şi aici, în cotidianul „Le Républicain Lorrain", în 12 noiembrie la rubrica „Ultimele noutăţi din Alsacia – Hagenau – Comemorarea Armistiţiului" este publicat un amplu articol în care se menţionează prezenţa delegaţiei române, existenţa a peste 500 de soldaţi prizonieri români înhumaţi în cimitirul din Hagenau precum şi fotografia cu momentul depunerii jerbelor de flori de către Ambasada română şi autorităţile franceze.

Petre Gigea scrie că, aşa cum au făcut la Soultzmatt, şi aici şi-au notat de pe cruci numele şi prenumele militarilor înhumaţi în cimitirul din Hagenau şi dă câteva exemple: Ene Marin, Şerban Constantin, Marin Ilie, Dănilă Ion, Dinu Ilie, Ducu Nicolae, Pană Vasile, Radu Petre, Soreanu Stan, Sava George şi alţii. Dar atrage atenţia că unele nume sunt scrise sub influenţă germană ca: Ionitze Joni, Popesko Georges, Radei Petri, Moldowean Nicolei, Stanku Stan, Schismaru Jon, Mitraki Stephan, Ciaus Alexandru ş.a.

Cred, nu întâmplător s-a menţionat acest fapt. Mai mult ca sigur şi în alte cimitire, chiar din ţară, în unele zone, multe nume româneşti sunt fie germanizate, fie maghiarizate, mai ales din perioada stăpânirii austro-ungare, în Transilvania, când prin legi în şcoli, armată, evidenţa populaţiei ş.a. foarte multe nume de români au fost modificate. Este de gândit şi, poate, de cercetat pentru adevăr.

Cât despre participarea delegaţiei Ambasadei române, presa locală a consemnat cu detalii desfăşurarea şi participarea noastră, însoţind articolul cu fotografii de la eveniment, făcând aprecieri elogioase. Era un gest frumos pe linia relaţiilor româno-franceze.

La finalul materialului documentar menţionat la început, ce urma a fi înaintat în ţară autorităţilor pentru decizii, având concluzii desprinse din ce se făcuse iniţial în anii 1963-1965, sunt făcute o serie de propuneri concrete cu măsuri ce ar trebui luate atât de organele de resort din ţară, precum şi de Ambasada din Franţa, implicând ataşatul militar pentru noi activităţi imediate şi de perspectivă. Se propunea, între altele, ca fiind prioritare:

https://biblioteca-digitala.ro

- vizitarea cimitirelor pentru a se cunoaște exact situația lor actuală, evidența ostașilor înmormântați, modul de întreținere, dacă autoritățile locale sau persoane de origine română au organizat sau organizează la aceste cimitire ceremonii;

- în funcție de necesități, să se studieze de Ministerul Forțelor Armate din țară posibilitatea alocării unor fonduri pentru lucrări de amenajare a cimitirelor mari;

- exhumarea corpurilor izolate şi transferul lor în cimitire cu morminte românești mai numeroase, suplimentarea indemnizației unor paznici sau îngrijitori etc. Existând numai două cimitire cu peste 500 de morminte (Soultzmatt şi Dieuze), s-ar putea prevedea o sumă de 3-4 000 de franci pentru fiecare din acestea;

- la ceremoniile ce se vor organiza la cimitirul Soultzmatt şi, eventual, la alte cimitire, să se urmărească atragerea Coloniei române, a preoților supuși Patriarhiei Române; într-un asemenea cadru s-ar putea de asemenea, examina de către Patriarhia Română posibilitatea reanimării fostei „Asociații române pentru întreținerea mormintelor ostașilor români din Franța";

- pentru a nu se șterge amintirea celor căzuți, ar fi util ca organele de resort să studieze şi să comunice părerea în legătură cu posibilitatea deschiderii la Oficiul ambasadei a unei cărți de onoare, în care să fie înscrise numele ostașilor români morți în Franța ca prizonieri luați de nemți în Primul Război Mondial;

- în cadrul Muzeului Militar din Bucureşti să existe un album cu fotografii privind cimitirele militare din Franța şi ceremoniile ce au loc;

- tot în sectorul Primului Război Mondial, ar putea figura şi cele două obiecte din lemn la care ne-am referit anterior, din cele lucrate de prizonierii români din fostul lagăr de la Soultzmatt (atașate materialului documentar-informativ – n.n.);

- având în vedere că la Soultzmatt şi, probabil şi în alte locații, există documente privind cimitirele militare românești precum şi localnici care au trăit în perioada respectivă şi cunosc unele date, considerăm indicată trimiterea unui cercetător de la Muzeul Militar sau a unui reprezentant al „Asociației vechilor combatanți" care să adune datele necesare pentru întocmirea unei documentații complete asupra cimitirelor românești din Franța.

În elaborarea unora din măsurile propuse şi pentru care se cerea aprobarea din ţară, s-au inspirat şi din *Statutul Asociației Române pentru întreținerea mormintelor ostașilor români din Franța.*

Spre finalul documentarului şi al propunerilor, se atrăgea atenția că nu trebuie să se piardă din vedere faptul că Ambasada Franței din Bucureşti manifestă o preocupare deosebită față de cimitirele franceze din România, deși numărul acestora este mult mai mic decât cimitirele noastre din Franța.

*

* *

Din păcate, cum se va constata ulterior, propunerile acestea nu au avut un loc important în atenția decidenților şi, deci, niciun rol eficient ani la rând pentru păstrarea şi cultivarea respectului şi memoriei de recunoștință față de cei care au plătit cu viața pentru țara noastră. Poate aprobările cerute din țară nu s-au dat, fie nu li s-a acordat atenția necesară, așa încât rezultatele dorite, unele propuneri, nu s-au concretizat. Păcat! Era un

https://biblioteca-digitala.ro

prilej de afirmare a respectului şi recunoștinței față de înaintașii noștri de dincolo de hotare, era şi un model pentru generațiile viitoare.

La apelul pentru Țară, azi câți mai răspund prezent? Câți mai realizează că aici, sub pământul Patriei, sunt nu zeci, zeci de mii, sute, milioane de oseminte ale celor care au pierit de când au venit migratorii şi alții peste aceste meleaguri, ca şi din toate războaiele cu vecini mai apropiați sau mai îndepărtați veniți cu gând cuceritor de alte pământuri, sau unii – turci, ruși, austrieci, setoși de putere se luptau între ei, nu odată, tot pe teritoriul nostru, lăsând urme şi răni adânci, tinerii ţării fiind carne de tun pentru cauze străine. Să-i pomenim şi să le mulţumim e prea puţin.

Retrospectiv, derulând filmul istoriei noastre, înțelegem mai bine adevărul sintetizat în afirmația atotcuprinzătoare că poporul român este o *enigmă şi un miracol,* pentru multe considerente şi, în primul rând, cum am reușit să supraviețuim.

Se trag semnale, dar...

Datori am fost şi încă mai suntem, deși s-au făcut multe în țară şi în străinătate. Oamenii de cultură şi, în mod deosebit istoricii, consideră că nu este destul.

Un istoric belgian, Roger Gheysens, care a descoperit faptele de istorie deosebite ale poporului român, prin profesorul Titu Georgescu, cunoscându-se bine, s-a documentat şi a scris despre noi, devenind un admirator şi filoromân devotat. De aceea, s-a exprimat cu următoarea afirmație: *Românii au făcut prea multă risipă de istorie*. La replica lui Titu Georgescu, *pentru că au avut de unde”,* belgianul a completat prima sa afirmaţie, accentuând*: „Aceasta nu justifică risipa, alții nu au nici pe departe cât românii şi atunci inventează!”*[4].

Şi din experiența altora mai putem reflecta şi recupera „istorii uitate”.

Cercetările ulterioare în mod sigur vor fi menite să corecteze unele cifre, să completeze cu noi mărturii, date şi fapte încă neconsemnate, cercetând în Arhive, discutând cu martori, așa cum își exprimau speranța şi cei care elaboraseră documentarul-informativ, elaborat la Ambasada noastră de la Paris, despre care am relatat mai sus, care l-a impresionat prin problematică şi a fost adus în țară de istoricul Titu Georgescu în anul 1966, înrâurit profund şi după cele ce constatase în cele două cimitire unde a fost.

Știind mai multe despre asemenea fapte, nu numai de acolo din Franța, dar şi din alte locuri, se vor justifica şi chiar determina acțiuni meritorii față de cei plecați, jertfiți, dintre fiii României şi trecuți în pomelnicul neamului mereu, nu numai de ***Ziua Eroilor.***

[4] *Un om, un istoric, un destin. Omagiu profesorului Titu Georgescu,* Editura Fântâna lui Manole, Editura Conphys, Râmncu Vâlcea, 2016, p. 132.

https://biblioteca-digitala.ro

ARHIVE ASCUNSE, ARHIVE SALVATE:
PAN HALIPPA ȘI ORAȘUL DRĂGĂȘANI

Dumitru Garoafă

Mărturiile care stau la temelia reconstituirii omului-individ și mai ales a omului-colectivitate, cu viața sa cotidiană, cu viața sa publică și particulară, cu bucuriile și necazurile, cu speranțele și decepțiile, cu idealurile și înfrângerile, sunt înscrise în „cartea vremii”, care sunt izvoarele[1]. Or, deviza „întoarcerii la izvoare”, lansată de arhivistul și, în egală măsură, istoricul Aurelian Sacerdoțeanu, a devenit un comandament prioritar pentru cercetarea istorică românească: *„Întoarcerea la izvoare, întemeierea pe ele în mod științific, este riguros necesară. Din acest punct de vedere, Arhivele pot furniza informații de prim ordin pentru problema guvernării, a educării maselor, a relațiilor internaționale... Arhivele sunt deținătoare de informații sigure care luminează astfel de chestiuni și care ne arată drumul firesc pe care trebuie să mergem. Așa se pot evita greșeli și se pot cunoaște realitățile istorice în mod just”*[2] (subl. ns.: D.G.).

Așadar, pentru o comunitate umană, Arhivele constituie „memoria scrisă” a acesteia, actul ei de identitate politico-istorică, conținând dovezile fundamentale ale existenței sale istorice. Lipsind-o de aceste argumente indubitabile – așa cum sublinia un cunoscut istoric militar – *„o poți ataca* în drepturile sale, *o poți dezintegra* ca existență unitară, *o poți scoate* din sistemul relațiilor sale firești cu alte comunități umane, *silind-o să accepte alte orizonturi de existență politico-statală”*[3] (subl. ns.: D.G.).

Pornind de la acest deziderat major al Arhivelor, în materialul de față am căutat să surprindem avatarurile ascunderii și, în final, salvării din „dulcele târg al Drăgășanilor”[4] a unui excepțional fond arhivistic privind frământata istorie a Basarabiei anilor 1917-1918 de către neînfricatul luptător unionist Pantelimon (Pan) Halippa (foto 1), avataruri încredințate hârtiei de un iubitor al muzei Clio – ostașul de carieră, dublat de „ostașul –

[1] Ștefan Pascu, *Arhivele și scrisul istoric*, în „Revista Arhivelor”, nr. 2, 1991, p. 175.

[2] Cf. Aurelian Sacerdoțeanu, *Arhivistica*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1970, p. 6.

[3] Cf. Lt.-col. Alexandru Oșca, *Arhivele militare române în război*, în „Magazin istoric”, XXVIII, S. N., nr. 11 (332), 1994, p. 37.

[4] Iată cum este surprinsă atmosfera ce domnea toamna, în rândurile drăgășenenilor, cu prilejul culesului viilor: „Cine ar putea descrie farmecul frumoaselor zile de toamnă, când toată podgoria Drăgășanilor se îmbrăca parcă într-un veșmânt de sărbătoare și dealurile răsunau de cântecele culegătorilor?! Rodul auriu al viilor aducea belșug în case, toată lumea era plină de voie bună și petrecerile se țineau lanț” (Cf. Nicolae Angelescu, *Memoriile unui om obscur. Contribuții la istoricul Râmnicului Vâlcii,* ed. critică, cuvânt înainte și note de Ion Soare, Liliana-Marinela Beu și Tiberiu Aniniș, Editura Adrianso, Râmnicu Vâlcea, 2005, p. 45).

https://biblioteca-digitala.ro

cronicar” – pe atunci mr. (rz.) Marin-Ştefan Buterez[5] (foto 2).

Pantelimon (Pan) Halippa s-a născut la 1 august 1883 în comuna Cubolta, judeţul Bălţi. A urmat cursurile primare la şcoala din satul natal şi cele secundare la Şcoala Spirituală din Edineţ (judeţul Hotin) şi la Seminarul Teologic din Chişinău[6]. Le continuă cu cele superioare la Facultatea de Studii Naturale de la Dorpat (Estonia), dar le întrerupe din cauza izbucnirii primei revoluţii ruse (1905)[7]. După un scurt intermezzo la Chişinău, unde împreună cu alţi intelectuali moldoveni va edita prima gazetă românească „Basarabia”, dar cu caractere chirilice (1906-1907), pleacă la Iaşi, pentru a se înscrie la Facultatea de Litere, pe care a absolvit-o în 1912[8]. După finalizarea studiilor ieşene, Halippa se reîntoarce la Chişinău, unde, împreună cu Nicolae Alecsandri şi sprijinul financiar al marelui mecenat Vasile Stroescu, editează revista „Cuvânt Moldovenesc” (1913), care militează pentru afirmarea spiritului românesc în Basarabia şi unirea acestei provincii istorice cu România[9].

În cursul anului 1917 activitatea sa politică s-a intensificat, punând bazele, împreună cu Vasile Stroescu, Paul Gore, Vladimir Herţa, arhimandritul Gurie Grosu şi ardeleanul Onisifor Ghibu, Partidului Naţional Moldovenesc, care-şi fixează ca obiectiv programatic autonomia Basarabiei, cu dreptul la autodeterminare naţională[10]. Participă, ca deputat, împreună cu Ion Sinecliu ş.a. la primul Congres General al Sfaturilor

[5] Născut la 21 februarie 1906 în oraşul Călăraşi, judeţul Ialomiţa (azi, judeţul Călăraşi), urmează studiile primare (1913-1918) şi secundare (1918-1927) în oraşul său natal, iar la 1 octombrie 1927 este admis la Şcoala Militară de Ofiţeri Infanterie, nr. 1 Bucureşti, absolvind-o cu gradul de locotenent (1929). După ce a funcţionat la o serie de unităţi şi şcoli de jandarmi din Ardeal şi Basarabia (1929-1939), este detaşat la Şcoala de Subofiţeri Jandarmi Drăgăşani (1939-1945), de unde va îndeplini mai multe misiuni de luptă între care eliberarea postului de radio Băneasa, ocupat de legionari în noaptea de 3 spre 4 septembrie 1940, asigurarea pazei închisorii militare din Calea Plevnei – Bucureşti a Corpului 2 Armată, unde erau deţinuţi miniştrii legionari (26-30 ianuarie 1941), iar de la 25-29 august 1944, alături de alte unităţi române, la neutralizarea şi lichidarea rezistenţelor germane din zona Băneasa-Otopeni-Tunari (SJAN Vâlcea, *Fond familial Buterez (1912-1987),* dos. nr. 3/1930-1987, pp. 1-5). După 1947, fiind disponibilizat din cadrele armatei, lucrează la Staţiunea Experimentală de Viticultură şi Oenologie Drăgăşani (1953-1967), unde va fi coautor la omologarea unei varietăţi de viţă hermafrodită din soiul Crâmpoşie (*Ibidem*, p. 6). După „evenimentele” din decembrie 1989, este avansat la gradul de locotenent-colonel, iar în 1995, la cel de general de brigadă (rz.). S-a stins din viaţă în 22 februarie 1999, fiind înhumat în cimitirul din Drăgăşani, iar în semn de omagiu adus acestui militar de carieră, Inspectoratul de Jandarmi Judeţean Vâlcea îi va purta numele – Inspectoratul de Jandarmi Judeţean „General de brigadă Ştefan Buterez” Vâlcea (Mulţumim pe această cale colonelului Cristian Turcu şi maiorului Ionuţ-Ilie Proteasa, din cadrul acestei instituţii, care ne-au pus la dispoziţie aceste informaţii: n. ns.- D.G.)

[6] Ion Constantin, Ion Negrei, *Pantelimon Halippa – apostol al Basarabiei. Studii. Documente. Materiale,* Chişinău, 2013, P I, doc. nr. 4, p. 124.

[7] Constantin Dumitrescu, Ioan Sima, *Când ceasul bate mai presus de vreme. 1918. Pagini memorialistice din anotimpul Marii Uniri,* Editura Daco-Press, Cluj-Napoca, 1993, pp. 14-15.

[8] *Ibidem*, pp. 15-18; Ion Constantin, Ion Negrei, *op. cit.,* P I, doc. nr. 4, pp. 125-126.

[9] Ion Constantin, *Pantelimon Halippa, neînfricat pentru Basarabia,* Editura Biblioteca Bucureştilor, Bucureşti, 2009, pp. 25-26.

[10] Pentru această problematică, vezi pe larg Onisifor Ghibu, *În vâltoarea revoluţiei ruseşti. Însemnări „zilnice” ale unui ardelean, martor ocular – şi mai mult decât atât – al revoluţiei ruseşti din anii 1917-1918,* ediţie îngrijită, introducere şi note de Octavian Ghibu, Editura Fundaţiei Culturale Române, Bucureşti, 1993, pp. 18-51.

https://biblioteca-digitala.ro

(Petrograd, iunie 1917), purtând convorbiri cu Kerenski, Leon Troţki şi V. I. Lenin, pe tema deschiderii anului de învăţământ 1917-1918 în limba naţională, ultimii doi sfătuindu-i ca să „procedaţi cum vă dictează conştiinţa şi interesul politic, dar hotărârea s-o ieie Sfatul Ţării”[11].

În toamna anului 1917 participă la Congresul Ostaşilor Moldoveni (20-28 octombrie 1917), unde se decide autonomia teritorial-politică a Basarabiei, în cadrul Republicii Federative Democratice Ruse (*de facto*, inexistentă!) şi constituirea de îndată a Sfatului Ţării, ca organ reprezentativ al provinciei[12]. Alcătuit din reprezentanţii tuturor naţionalităţilor, confesiunilor şi orientărilor politice, Sfatul Ţării şi-a deschis lucrările la 21 noiembrie/4 decembrie 1917, alegându-şi organele de conducere: Ion Inculeţ-preşedinte, Pantelimon Halippa – vicepreşedinte şi Ion Buzdugan – secretar. Ca organ suprem al Basarabiei, Sfatul Ţării adoptă o *Declaraţie*, redactată şi citită de la tribuna acestuia de către Pan Halippa (2/15 decembrie 1917), prin care este proclamată Republica Democratică Moldovenească, în cadrul Republicii Federative Democratice Ruse şi a ales, ca organ executiv – Consiliul Directorilor Generali[13].

Anul 1918 îl găseşte pe Halippa în fruntea curentului unionist, având o contribuţie însemnată în pregătirea acţiunilor care vor fi încununate cu unirea Basarabiei cu România. Astfel, la propunerea sa, nu întâmplătoare, în ziua de 24 ianuarie 1918 este proclamată independenţa Republicii Democratice Moldoveneşti, cu unanimitate de voturi[14]. La 27 martie/9 aprilie 1918, îl găsim în prezidiul şedinţei Sfatului Ţării, prin care s-a pus de acord vrerea marii majorităţi a populaţiei cu hotărârea organului reprezentativ, ales pe cale democratică, votându-se unirea Basarabiei cu patria-mamă cu 86 de voturi pentru, 3 contra, 13 absenţi şi 36 abţineri[15]. Cu acest prilej, va fi întocmit un proces-verbal, în care va fi consemnată evidenţa nominală a voturilor exprimate de deputaţii participanţi la această şedinţă istorică, acesta constituind unul din documentele de bază care vor fi utilizate de delegaţia română la Conferinţa Păcii de la Paris[16].

După proclamarea Unirii, Pan Halippa va face parte, alături de Daniel Ciugureanu, Ştefan Ciobanu, Ion Pelivan, Ion Inculeţ, Constantin Stere, arhimandritul Guri Grosu ş.a., din delegaţia care va aduce la cunoştinţa publică a ţării şi a Regelui *Proclamaţia unirii Basarabiei cu România*[17]. În urma actelor de unire necondiţionată a Bucovinei (Cernăuţi, 15/28 noiembrie 1918) şi Transilvaniei (Alba Iulia, 18 noiembrie/1 decembrie 1918) cu România, la care a participat şi delegaţia Basarabiei, formată din Pan Halippa, Grigore

[11] Ion Constantin, Ion Negrei, *op. cit.*, P I, doc. nr. 4, p. 128. În altă versiune a convorbirilor, V.I. Lenin pare mai explicit în problema naţională, subliniind că „toate provinciile care sunt la hotarul Imperiului şi au peste brazdă, pe hotar, state naţionale, eu nu am nimic ca ele să se despartă de Imperiu şi să facă legătura cu statul lor naţional” (Cf. Constantin Dumitrescu, Ioan Sima, *op. cit.*, pp. 23-25).

[12] *Istoria Românilor. De la Independenţă la Marea Unire (1878-1918)*, vol. VII, tom II, Editura Enciclopedică, Bucureşti, 2003, pp. 483-484 (în continuare: *Istoria Românilor..., VII/II*); Ion Constantin, *op. cit.*, pp. 27-28.

[13] *Ibidem*, p. 484; *Ibidem*, p. 28.

[14] *Ibidem*, pp. 485-486; *Ibidem*.

[15] *Ibidem*, pp. 491-495; *Ibidem*, pp. 28-29.

[16] Constantin Dumitrescu, Ioan Sima, *op. cit.*, pp. 25-27; *Istoria Românilor...*, VII/II, p. 493, nota 2; Ion Constantin, *op. cit.*, p. 169.

[17] *Istoria Românilor...*, VII/II, pp. 495-496; Ion Constantin, *op. cit.*, p. 29.

https://biblioteca-digitala.ro

Cazacliu și Ion Buzdugan, considerându-se că statutul de autonomie provizorie a Basarabiei este depășit, guvernul român a solicitat – în spiritul intereselor naționale majore –, reexaminarea acestui statut de către forul legislativ al Basarabiei, care în ședința din 27 noiembrie 1918, prezidată de Pan Halippa, a votat, în pofida opoziției unor deputați, declarația de unire necondiționată a Basarabiei cu România[18].

În perioada interbelică, Pan Halippa a deținut mai multe funcții: ministru de stat pentru Basarabia în guvernul Alexandru Vaida-Voevod (1 decembrie 1919 – 13 martie 1920), ministru al Lucrărilor Publice în guvernul Barbu Știrbey (4-20 iunie 1927), ministru al Lucrărilor Publice și Comunicațiilor (10 noiembrie 1928 – 7 iunie 1930), ministru de stat și ad-interim la Muncă, Sănătate și Ocrotiri Sociale (13 iunie – 10 octombrie 1930) în guvernele Iuliu Maniu, apoi ministru de stat în guvernele Gheorghe Gh. Mironescu (10 octombrie 1930 – 18 aprilie 1931), Alexandru Vaida-Voevod (11 august – 19 octombrie 1932), Iuliu Maniu (20 octombrie 1932 – 13 ianuarie 1933) și Alexandru Vaida-Voevod (14 ianuarie – 13 noiembrie 1933), precum și de senator și deputat în Parlamentul României Mari (1918-1934)[19]. În urma notelor ultimative din 26 și 27 iunie 1940, transmise de guvernul sovietic, prin care România era nevoită să cedeze Basarabia și nordul Bucovinei, Halippa se refugiază cu familia sa la București[20], aducând cu el și o parte a documentelor ce au aparținut Sfatului Țării[21].

După alegerile parlamentare falsificate din noiembrie 1946, când a observat care este cursul evenimentelor în România, Pan Halippa ia măsura salutară de a ascunde cea mai mare parte a arhivei în spatele coșului (hornului) din podul casei de pe str. Donici, nr. 32, pe care a orânduit-o frumos și a zidit-o cu cărămizi, realizând o ascunzătoare aproape imposibil de depistat, și altă parte la Drăgășani, la un nepot al său[22]. Instaurarea

[18] *Ibidem*, pp. 497-498; *Ibidem*, pp. 29-30; Ion Constantin, Ion Negrei, *op. cit.*, P II, doc. nr. 28-31, pp. 196-201; Valentin Tomuleț, „Basarabia, gubernie rusească (1812-1918)”, în *Panorama comunismului în Moldova sovietică. Context, surse, interpretări* (editor: Liliana Corobca), cu o Prefață de Radu Preda, Editura Polirom, <București>, 2019, p. 387.

[19] Ion Mamina, Ioan Scurtu, *Guverne și guvernanți (1916-1938)*, Editura Silex, București, 1996, pp. 33, 60-69, 70, 78, 82, 90-91, 94, 97, 181-182; Lucian Predescu, *Enciclopedia României «Cugetarea». Material românesc. Oameni și înfăptuiri,* Ediție Anastatică, Editura Saeculum I.O. și Editura Vestala, București, 1999, p. 387; Ion Constantin, *op. cit.*, p. 31.

[20] Halippa a achiziționat în perioada interbelică, împreună cu dr. Al. Munteanu, imobilul situat pe str. Alexandru/Alecu Donici, nr. 32, format P+1, suma necesară cumpărării acestuia provenind din vânzarea a 50 ha pământ, pe care le primise, ca toți ceilalți fruntași unioniști, în Basarabia (Cf. Ion Constantin, *op. cit.*, pp. 51-52).

[21] *Ibidem*, pp. 37-38. Despre aceste momente dramatice trăite de Halippa și familia sa, vezi Ion Constantin, Ion Negrei, *op. cit.*, P IV, doc. nr. 9, pp. 273-276. Cât privește evacuarea arhivelor instituțiilor de stat din Basarabia, grăitor este raportul directorului Direcției Regionale din Chișinău – Leon T. Boga, din 2 iulie 1940, prin care se arăta că „acestea nu au primit nici un ordin de evacuare la timp, mai toate nu au avut timpul necesar (subl. ns.: D.G.) pentru ridicarea arhivelor și altor lucruri de preț”, la care rezoluția Directorului General al Arhivelor Statului – Aurelian Sacerdoțeanu – exprima, lapidar, situația dramatică a arhivelor din teritoriile cedate: „Se ia act, cu strângere de inimă, de tot ce s-a pierdut, odată cu nedreapta ciuntire a țării” („Revista Arhivelor”, an IV, nr. 2, 1941, pp. 374-376).

[22] SJAN Vâlcea, *Fond familial Buterez,* dos. nr. 3/1930-1987, pp. 131-135; Ion Constantin, *op. cit.*, p. 165; Vasile Mălureanu, *Istorie și spionaj – conservarea arhivei Pan Halippa,* în „Periscop”, an II, nr. 2 (6), mai 2009, p. 83.

https://biblioteca-digitala.ro

regimului comunist prosovietic în România a provocat mari suferințe elitei politice și cultural-spirituale românești, care a jucat un rol de seamă în făurirea și consolidarea României Mari, inclusiv fruntașilor basarabeni. Astfel, în noaptea de 5 spre 6 mai 1950, Pan Halippa a fost arestat – împreună cu alți înalți demnitari ai fostului regim, fiind catalogați pe criterii politico-ideologice, drept „dușmani ai poporului/regimului” –, și deținut aproape 2 ani la închisoarea din Sighetul Marmației[23].

La 26 martie 1952 a fost predat organelor sovietice, în baza unui proces-verbal, judecat de Tribunalul Militar al Republicii Sovietice Socialiste Moldovenești (Chișinău, 21-22 iunie 1952), care l-a acuzat de spionaj împotriva URSS și condamnat la 25 ani „de privațiune de libertate, într-un lagăr de reeducare prin muncă, fără pierderea drepturilor cetățenești și fără confiscarea averii”[24]. Pentru Pan Halippa a urmat Gulag-ul sovietic, fiind internat în numai puțin de 11 lagăre în Siberia, unde a îndeplinit un serviciu sanitar foarte bun, apreciat de administrația lagărelor, a organizat lecturi colective, dezbateri de folclor, a redactat gazeta de perete etc.[25] Totodată, din lagăre a trimis o serie de memorii ambasadorului României la Moscova – academicianul Iorgu Iordan, arătând starea jalnică în care se afla acesta, dar și membrii familiei sale care fuseseră evacuați din propriul imobil într-un „subsol insalubru”, solicitându-i să intervină pe lângă guvernele celor două țări ca „să i se aprobe să vie în țară, pentru ca cei câțiva ani pe care îi mai are de trăit, să-i petreacă alături de soția sa (Eleonora: n.n. – D.G.) săracă și bolnavă, în București”[26].

După moartea lui Stalin (5 martie 1953) și înlăturarea lui Beria (26 iunie 1953), în noul context politic din URSS, Pan Halippa a fost amnistiat (1955) și a revenit în țară, dar în loc să fie adus acasă, a fost întemnițat la Gherla, unde a mai stat în penitenciar până în anul 1957, fără judecată, în pofida stăruințelor sale de a i se arăta vina pentru care se află în detenție[27]. Revenit, în sfârșit, acasă și aflându-se într-o situație dramatică – cu familia într-un imobil insalubru și cu toate bunurile și obiectele confiscate –, Halippa a solicitat o audiență la președintele Prezidiului Marii Adunări Naționale – dr. Petru Groza pentru a-i clarifica, pe de o parte, predarea acestuia Uniunii Sovietice (1952), iar, pe de alta, restituirea locuinței sale și a bunurilor confiscate. Dacă la prima întrebare a dat un răspuns clar că asupra celor doi miniștri ai săi, Ana Pauker – „Jidoafca”, la externe și Teohari Georgescu – „Tâlhărescu”, la interne, nu avea nicio putere, fiindcă în acea vreme guverna Moscova, ci nu el, iar la a doua a răspuns evaziv, deviind discuția pe tema apropierii de

[23] Ion Constantin, *op. cit.*, p. 49. Despre caracterul acestei măsuri, soarta demnitarilor închiși, precum și condițiile de recluziune existente la penitenciar, vezi pe larg Constantin C. Giurescu, *Amintiri,* ediție îngrijită de Dinu C. Giurescu, Editura All Educational, <București>, 2000, pp. 357-413.

[24] SJAN Vâlcea, *Fond familial Buterez, dos. nr. 3/1930-1987,* pp. 131,134; Constantin Dumitrescu, Ioan Sima, *op. cit.*, pp. 31-32; Ion Constantin, *op. cit.*, pp. 49-51; Ion Constantin, Ion Negrei, *op. cit.*, P V, doc. nr. 7, pp. 365-366.

[25] Constantin Dumitrescu, Ioan Sima, *op. cit.*, pp. 32-33; Ion Constantin, *op. cit.*, p. 51.

[26] SJAN Vâlcea, *Fond familial Buterez, dos. 3/1930-1987,* pp. 131,134. Măsurile întreprinse asupra lui Pan Halippa s-au răsfrânt, direct/indirect, și asupra membrilor familiei sale, care au fost evacuați din imobilul de pe str. Al. Donici, nr. 32 și mutați într-un demisol dintr-o locuință străină, impropriu unui trai civilizat, situat în str. Muzelor, nr. 2, colț cu str. Principatele Unite din zona Patriarhiei (Cf. Ion Constantin, *op. cit.*, pp 51-52).

[27] Constantin Dumitrescu, Ioan Sima, *op. cit.*, p. 34; Ion Constantin, *op. cit.*, p. 52.

https://biblioteca-digitala.ro

China, pe care a avizat-o „asupra situației țării noastre”[28].

În acest context, apare plauzibilă afirmația din „versiunea Luțcan”, potrivit căreia Gheorghe Gheorghiu-Dej, pe atunci președintele Consiliului de Stat, ar fi contactat pe „prietenul său” – Patriarhul BOR – Justinian Marina[29], căruia i-ar „fi deschis vorba despre Basarabia și, că din Arhivele Statului au dispărut documentele (procesul-verbal întocmit de Sfatul Țării la Chișinău, în 1918)”, solicitându-i sfatul „de unde ar putea procura documentele în legătură cu alipirea Basarabiei la patria-mamă”[30]. Atunci, Patriarhul Marina, cunoscându-l bine pe Halippa – probabil din mai vechile lor afinități politice, amândoi fiind și lideri ai organizațiilor țărăniste[31], sau și din discuțiile abordate cu acesta[32], îl recomandă liderului comunist, mijlocindu-le, în acest scop, o întâlnire între cei

[28] *Ibidem,* pp. 34-35; *Ibidem,* pp. 52-53.

[29] S-a născut la 22 februarie 1900, în satul Suiești, comuna Cermegești (astăzi Stănești), județul Vâlcea. În 1915, se înscrie la Seminarul Teologic „Sf. Nicolae” din Râmnicu Vâlcea, pe care îl absolvă în 1923. A obținut diploma de învățământ, profesând la școlile primare din Olteanca (1923-1924) și Băbeni (1924-1932). Căsătorindu-se, este hirotonit în treapta de preot pe seama parohiei din Băbeni. În 1923, se înscrie la Facultatea de Teologie din București, absolvind-o în 1929. Este numit director al Seminarului „Sf. Nicolae” din Râmnicu Vâlcea (1932-1933), dar la cererea sa, este transferat ca preot paroh la Biserica „Sf. Gheorghe” din oraș, pe care a păstorit-o până în anul 1945. După moartea soției sale (1935) este tuns la monahism la mănăstirea Cetățuia, primind patronimicul de Justinian (11 august 1945). Devine apoi, arhiereu-vicar al Arhiepiscopiei Iașilor și Sucevei, cu titlul de „Vasluianul” (1945-1947), iar după pensionarea ÎPS Irineu – mitropolitul Moldovei și Sucevei (1947-1948), este întronizat mitropolit. La 6 iunie 1948 este întronizat ca Patriarh al BOR, pe care a păstorit-o până la 26 martie 1977, când a trecut la cele veșnice (Sorin Oane, *Istoria Județului Vâlcea (1948-1965). Un studiu de caz,* Editura Conphys, Râmnicu Vâlcea, 2007, p. 190; pr. dr. Laurențiu Rădoi, „Activitatea Patriarhului Justinian Marina în Eparhia Râmnicului”, în *Patriarhul Justinian Marina, mărturisitor al dreptei credințe și apărător al Bisericii strămoșești,* coord: pr. dr. Ștefan Zară, Editura Praxis a Arhiepiscopiei Râmnicului, Râmnicu Vâlcea, 2017, pp. 209-246).

Este personalitatea vâlceană cea mai controversată, știut fiind faptul că ascensiunea sa, atât de rapidă și spectaculoasă, și-o datora lui Gheorghe Gheorghiu-Dej, ale cărui favoruri le câștigase, adăpostindu-l, în 22 august 1944, după evadarea acestuia din lagărul de la Târgu Jiu, în casa parohială din Râmnicu Vâlcea. Studierea materialelor documentare de către specialiști, în special a celor care provin de la Securitate, au reflectat că liderii comuniști nu au vrut să distrugă Biserica, ci mai degrabă s-o transforme într-un instrument eficient de propagandă a acestora, crez la care a aderat și Justinian, supraviețuind nu numai acesta, dar și Biserica Ortodoxă pe care a păstorit-o, pentru că a dat dovadă de o mare capacitate de compromis (Pentru detalii, vezi pe larg *Ibidem,* pp. 190-194; *Patriarhul Justinian Marina, mărturisitor al dreptei credințe și apărător al Bisericii strămoșești,* ..., 248 pp., iar despre evadarea lui Gheorghe Gheorghiu-Dej, vezi interesantul studiu al lui Bogdan-Dumitru Aleca, *Evadarea lui Gheorghe Gheorghiu-Dej din lagărul de la Tg. Jiu, în mărturiile celor implicați,* în „Buridava. Studii și materiale”, Rm. Vâlcea, nr. XIII, 2018, pp. 202-219).

[30] SJAN Vâlcea, *Fond familial Buterez (1912-1987),* dos. nr. 3/1930-1987, pp. 134-135.

[31] Patriarhul fusese militant de stânga în partidul țărănesc, între 1942-1944, deținând șefia organizației PNȚ – filiala Vâlcea, în locul lui Mihail Roșianu, iar în anii 1944-1945 a fost adevăratul șef al organizației țărăniste vâlcene (Laurențiu Rădoi, *op. cit.,* pp. 234-235). Prin fuziunea Partidului Țărănesc din Basarabia cu Partidul Țărănesc din Vechiul Regat (17-18 iulie 1921), Pan Halippa a fost ales, împreună cu Constantin Stere ș.a., în Delegația Permanentă, devenind, ulterior, vicepreședintele acesteia (Cf. Ion Constantin, *op. cit.,* p. 131).

[32] Un apropiat al Patriarhului mărturisește că acesta „atâta vreme cât sănătatea i-a permis..., se plimba zilnic, dimineața și după amiaza, la ore fixe, pe aleile Parcului Palatului Patriarhal. Aceste plimbări nu erau prilej de recreere, ci de acordare de audiențe tainice, care-i ofereau posibilitatea să fie în nemijlocită legătură

https://biblioteca-digitala.ro

doi în incinta Palatului Patriarhal, întâlnire la care Halippa acceptă să ajute la identificarea unor „documente la basarabenii aflați în țară și în București”, iar liderul comunist i-ar fi acordat o pensie „în cel mai mare strict secret” și i-a „asigurat un spațiu în casa sa”[33].

Într-adevăr, întâlnirea este confirmată de chiar fruntașul basarabean, care într-o convorbire avută cu un cunoscut de-al său, era pe deplin conștient asupra motivelor reale care au stat la baza organelor de stat de a-i retroceda locuința: „Să nu-și închipuie nimeni că din dragoste m-au readus în casa mea. Au făcut-o din interes. Un înalt personagiu de la Consiliul de Stat (a evitat să precizeze numele) a adus într-o zi în discuție cu Patriarhul Justinian problema românilor din Basarabia. Și atunci, și-a adus aminte de mine, ca unul care am trăit direct evenimente istorice importante și care cunosc multe aspecte, poate total ignorate de alții. Au venit deci la mine, mi-au spus că guvernul adună material documentar referitor la Basarabia și mi-au cerut să contribui la această acțiune. Am acceptat bucuros, însă am arătat că am nevoie să fiu readus în casa mea, spre a-mi orândui mai bine gândurile și a-mi pune ordine în hârtii”[34] (subl. ns.: D.G.).

De subliniat este faptul că, în redobândirea dreptului la pensie, ca profesor și conducător al Universității Populare din Chișinău, Halippa a fost sprijinit de președintele Academiei Române – profesorul Ilie G. Murgulescu, cuantumul pensiei fiind stabilit de la 800 (1963) la 1500 lei lunar (1 mai 1966), iar la retrocedarea locuinței (octombrie 1965), un anumit rol l-a avut și conducerea Institutului de Istorie și Studii Social-Politice de pe lângă Comitetul Central al Partidului Comunist Român, care a căutat să-i ofere condiții de lucru propice pentru activitatea sa de documentare în problema Basarabiei[35].

Ca atare, reorientarea politică a României, după anul 1960, a avut obiective de ordin extern și unele de ordin intern, între care, în primul rând, acela de a legitima puterea Partidului comunist printr-o „identificare” cu interesele naționale românești și este evident că, în atare condiții, guvernanții comuniști ai României erau conștienți că pe termen îndelungat istoria țării nu poate face abstracție nici de problema Basarabiei[36].

În contextul destinderii politice din țară și pe fondul preocupărilor sistematice ale liderului basarabenilor din România de a sensibiliza interesul autorităților de stat și de partid, precum și pe unii lideri ai Marilor Puteri (Franța, SUA etc.)[37] în legătură cu

cu preoții și credincioșii din București și din toate colțurile țării, care veneau la dânsul ca la duhovnicul neamului, cerându-i povață, ajutor și intervenții pe lângă autorități. Și nimeni nu pleca fără mângâiere, fără îmbărbătare, fără ajutor” (subl. ns.: D.G.), (Cf. dr. George Stan, „Providențialul Părinte Patriarh Justinian, pildă de slujire cu jerfelnicie a Sfintei noastre Biserici strămoșești”, în *Patriarhul Justinian Marina ...*, p. 53)

[33] SJAN Vâlcea, *Fond familial Buterez (1912-1987),* dos. 3/1930-1987, p. 135. În imobilul de pe str. Al. Donici, nr. 32, mai întâi revenise fiul său – inginerul Nicolae-Radu Halippa și, apoi, celălalt coproprietar – doctorul Al. Munteanu, iar Halippa, după lungi eforturi, și-a recăpătat dreptul de a locui în casa sa abia în octombrie 1965 (Cf. Ion Constantin, *op. cit.*, p. 54).

[34] Apud Ion Constantin, *op. cit.*, p. 54.

[35] *Ibidem,* pp. 53-54.

[36] Pentru evoluția raporturilor româno-sovietice în această delicată și spinoasă problemă, vezi excelentul studiu al lui Ion Constantin, *Problema Basarabiei în discuțiile româno-sovietice din timpul Războiului Rece (I-III),* în „Periscop”, an VII, nr. 4 (28), octombrie - decembrie 2014, pp. 70-79; an VIII, nr. 1 (29), ianuarie - martie 2015, pp. 69-75 și nr. 2 (30), aprilie - iunie 2015, pp. 58-70.

[37] A se vedea memoriile adresate președintelui Consiliului de Stat – Nicolae Ceaușescu (23 ianuarie 1967 și 1977), președintelui Franței – Charles de Gaulle (10 mai 1968), președintelui SUA – Richard Nixon

https://biblioteca-digitala.ro

problema Basarabiei, în vara anului 1972 Halippa a „dezgropat” documentele zidite în spatele hornului casei și, împreună cu doi apropiați ai săi, a început să le ordoneze[38]. Securitatea, fiind la curent cu evenimentul, a trecut la realizarea unor măsuri combinative care vizau influențarea pozitivă a lui Halippa, în sensul de a-l determina să predea contra-cost arhiva sa personală și scrierile sale mai recente, unei instituții de stat, spre conservarea și valorificarea lor științifico-documentară[39]. Dar motivul imediat al acțiunii de influențare al lui Halippa pentru predarea arhivei, l-a constituit interesul manifestat de către reprezentantul diplomatic al SUA la București, Harry-George Barnes jr., fost ambasador la Moscova și suspectat de a fi fost racolat de KGB, care începe să-l cultive insistent sub pretextul documentării în vederea elaborării unei teze de doctorat pe tema istoriei Basarabiei[40].

Totodată, existau informații potrivit cărora Halippa intenționa ca unele documente să le trimită unor reprezentanți ai diasporei românești: Anton Crihan (SUA), Sergiu Grossu (Franța) și Ioan Păscăluță (Canada) pentru a fi utilizate de către aceștia pentru susținerea cauzei Basarabiei[41]. Ca atare, în vederea preîntâmpinării riscului înstrăinării unor valoroase documente care privesc istoria Basarabiei, cât și a interesului sovieticilor față de acestea, a fost elaborat un plan de măsuri informativ-operative care avea ca principal obiectiv prevenirea scoaterii din țară a documentelor și crearea condițiilor necesare predării voluntare către Arhivele Statului, spre conservare și valorificare științifică[42]. În acest scop, în anul 1972, pe parcursul mai multor luni, desfășurându-se acțiuni de persuasiune, prin intermediari și, apoi, de contactare directă, Halippa acceptă predarea documentelor la Arhivele Statului, operațiune finalizată la sfârșitul lunii decembrie 1972 de către doi specialiști ai Direcției Generale a Arhivelor Statului (DGAS)[43]. La scurt timp, Halippa, însoțit de fiul său, inginerul Nicolae-Radu, a fost invitat la o vilă de la Snagov, prilej cu care i s-au transmis mulțumiri din partea conducerii statului, i s-a înmânat o simbolică sumă de bani și i s-a prezentat Decretul Consiliului de Stat prin care i se acorda o pensie substanțială și asistență medicală gratuită[44].

După ce organele de securitate, pentru a-i câștiga pe deplin încrederea, i-au organizat lui Halippa o excursie pe Litoralul românesc și în unele cartiere ale Capitalei pentru a veni în contact direct cu realitățile construcției socialiste în țară, în zilele de 8-9 aprilie 1973, acesta, însoțit de doi lucrători de la DGAS și Securitate – „ofițerul de caz” Vasile Mălureanu, au efectuat o deplasare pe traseul Curte de Argeș – Râmnicu Vâlcea – Drăgășani, în scopul recuperării unor documente care i-au aparținut lui Ion Pelivan[45]. Astfel

(1 august 1969) ș.a., în Ion Constantin, Ion Negrei, *op. cit.,* P V, doc. nr. 13, pp. 410-412.

[38] Idem, *Pantelimon Halippa, neînfricat ...,* p. 165.

[39] *Ibidem,* p. 166; Vasile Mălureanu, *op. cit.,* p. 82.

[40] *Ibidem; Ibidem,* pp. 82-83; Ion Constantin, Ion Negrei, *op. cit.,* P V, doc. nr. 36, pp. 485-486, doc. nr. 42., pp. 507-508, doc. nr. 46, pp. 512-513 și doc. nr. 56-59, pp. 524-530.

[41] *Ibidem.*

[42] Cf. Vasile Mălureanu, *op. cit.,* p. 83.

[43] *Ibidem*; Ion Constantin, *op. cit.,* pp. 166-167.

[44] *Ibidem,* pp. 83-84.

[45] SJAN Vâlcea, *Fond familial Buterez (1912-1987),* dos. nr. 3/1930-1987, pp. 132, 135; Vasile Mălureanu, *op. cit.,* pp. 83, 85; Ion Constantin, *op. cit.,* pp. 168-169.

https://biblioteca-digitala.ro

– conform versiunii oficiale a unor valoroase lucrări realizate pe baza cercetării fondurilor documentare de la Arhivele Naționale ale României (ANR) și Consiliul Național pentru Studierea Arhivelor Securității (CNSAS), în cea mai mare parte inedite[46] –, Ion Pelivan, înainte de arestarea sa (4 mai 1950), a făcut un pachet cu documente și le-ar fi încredințat învățătorului Vasile Slusar – director al Școlii Primare din Călina, județul Vâlcea[47], care, după pensionarea sa (1953), le-a predat spre păstrare lui Nistor Popescu. Acesta, după mai mulți ani, la solicitarea inginerului Iosif Codreanu, fiul lui Ioan Codreanu, fost membru în Sfatul Țării, le va transmite acestuia în scopul selectării acelor documente care reliefau activitatea tatălui său pentru Unire, care vor fi puse la dispoziția lui Anatolie Moraru, iar restul au fost restituite[48]. Printre documentele aflate în posesia lui Anatolie Moraru, conform mărturiei lui Halippa, era și un proces-verbal încheiat la una din ședințele Sfatului Țării, de o deosebită valoare științifico-documentară, întrucât cuprindea nominal toți deputații care au participat la această ședință istorică și a cărui însemnătate este conferită de faptul că unii istorici sovietici susțin că la acea ședință au participat numai 40-45 deputați ai Sfatului Țării, iar nu 80, câţi apar în procesul-verbal și, în consecință, actele votate nu ar fi valabile, întrucât nu ar fi întrunit majoritatea de voturi a membrilor organismului parlamentar[49]. Cert este faptul că cei doi lucrători mai sus menționați au ridicat, în aprilie 1973, „două coșuri mari cu documente, care erau legate cu multă îngrijire”, documente aflate astăzi în administrarea Arhivelor Naționale ale României[50].

Cu puțin timp înainte de apariția acestor lucrări, într-o monografie locală a fost publicat documentul care face obiectul demersului nostru în acest studiu, dar, din păcate, nu i se arată adevărata paternitate a acestuia, iar redactorul are intervenții inadecvate în redarea documentului, realizându-se mai degrabă un „colaj” decât un veritabil material documentar, fără să atragă în mod deosebit atenția specialiștilor[51].

Din analiza documentului pe care îl redăm integral (vezi Anexa), coroborată cu rezultatele cercetărilor din literatura de specialitate, pot fi formulate următoarele concluzii:

[46] Ion Constantin, *Pantelimon Halippa, neînfricat...*, urmată de o altă lucrare, la fel de valoroasă, în coautorat – Ion Negrei, *Pantelimon Halippa – apostol al Basarabiei...*

[47] Originar din județul Bălți, la data de 4 august 1944, figura în evidența nominală a intelectualilor refugiați care activau pe tărâmul propagandei național-culturale, în localitatea Dăești-Curtea (astăzi comuna Popești), dar credem că este o greșeală de dactilografiere, localitate ce putea fi ușor confundată cu cea din Dăești-Călina (SJAN Vâlcea, *Fond Prefectura județului Vâlcea,* dos. nr. 9/1944, f. 70-71; Nicolae Daneș, *Județul Vâlcea – împărțirile administrativ-teritoriale, așezările și populația. Istoric, evoluție, atestări documentare,* Editura Conphys, Râmnicu Vâlcea, 2013, p. 128).

[48] Materialul documentar selectat a fost valorificat pentru lucrarea editată, în 1967, de Johann Urwich, la München, fiind retipărită, ulterior, din această lucrare numai acele pagini aparținând lui Pan Halippa, așa cum le-a înregistrat prietenul său de viață și de luptă, Anatolie Moraru (Cf. Pantelimon Halippa, Anatolie Moraru, *Testament pentru urmași,* Chișinău, Editura Hyperion, 1991, p. 4).

[49] Ion Constantin, *op. cit.,* p. 169.

[50] Vezi pe larg la Crisanta Podăreanu, *Fondul personal Pantelimon Halippa,* în „Revista Arhivelor”, an LXX, nr. 2, 1993, pp. 197-206.

[51]Nu întâmplător documentul este trecut la rubrica „Note, însemnări, diverse” (vezi *Monografia municipiului Drăgășani* (coord. ed.: Constantin Șerban), Editura Ex Ponto, Constanța, 2004, pp. 439-440).

https://biblioteca-digitala.ro

• *în primul rând*, se numără printre puținele documente neoficiale înainte de ’89, în care se consemnează – este adevărat, într-o manieră succintă și cu multe inadvertențe cronologice și de actori ai evenimentelor –, complexa personalitate a liderului basarabean Pan Halippa, „despre care mulți nu au auzit nimic niciodată”[52]: luptător neînfricat pentru Unirea Basarabiei cu patria-mamă, avatarurile vieții acestuia prin pușcăriile comuniste din țară și Gulag-ul sovietic, precum și a Arhivei Sfatului Țării, tenacitatea acestuia de a-și redobândi bunurile înstrăinate și de a sensibiliza pe liderii comuniști români și ai unor Mari Puteri (Franța, SUA etc.) vis-à-vis de problema Basarabiei;

• *în al doilea rând*, documentele au fost predate de Halippa unui nepot de-al său – învățătorului Vasile Luțcan[53] (foto 3), care, probabil, luând în calcul înrudirea sa – din motive de siguranță pentru materialul documentar dat spre păstrare, cât și pentru familia sa –, le-a încredințat unei rude a sa, care beneficia de un statut socio-profesional de necontestat – Nistor Popescu, judecător la Judecătoria locală din Drăgășani și notar de stat din localitate;[54] cât despre învățătorul Vasile Slusaru, care „a fost membru principal în Sfatul Țării”, se amintește doar în treacăt („versiunea Luțcan”)[55], reieșind că acesta nu a fost implicat în operațiunea de ascundere a documentelor. Dar importanța „pachetului de documente, destul de voluminos”, ascuns și, din fericire, salvat din „dulcele târg al Drăgășanilor”, constă în aceea că aparțineau Sfatului Țării, iar unul dintre acestea era acel proces-verbal – ale cărui exemplare aflate la Arhivele Statului au fost preluate de sovietici[56] –, în care era consemnată evidența nominală a deputaților participanți la ședința istorică din 27 noiembrie/10 decembrie 1918, la care s-a votat renunțarea la condițiile unirii, va constitui, alături de Actul Unirii și alte documente emise de Sfatul Țării, temeiul juridic prin care se va consfinți Unirea Basarabiei cu România în tratatele încheiate la Conferința Păcii de la Paris (1919-1920) [57]și

• *în al treilea rând,* întâlnirea dintre Gheorghe Gheorghiu-Dej și Halippa, intermediată de Patriarhul Justinian Marina („versiunea Luțcan”) – probabil, între anii 1963-1964, când politica de „independență” a României față de Moscova atrage atenția lumii –, credem că a fost crucială în angajarea lui Halippa privind reconstituirea Arhivei Basarabiei, în speță cea a Sfatului Țării (1917-1917), iar cei doi lideri comuniști – Gheorghe Gheorghiu-Dej și Nicolae Ceaușescu –, prin organele și instituțiile de stat abilitate, să-l ajute în redobândirea locuinței sale și a dreptului la pensie. Iar, în contextul destinderii politice din țară, Halippa consimte predarea întregului material arhivistic, ascuns în locuința sa din București și la Drăgășani și preluarea acestuia de către Arhivele Statului, spre conservare și valorificare științifico-documentară[58].

Ca atare, în încheiere, subscriem punctului de vedere formulat de către autorii

[52] Cf. Crisanta Podăreanu, *op. cit.*, p. 197.

[53] Originar din localitatea Negrești, județul Lăpușna, la 4 august 1944 era repartizat cu propaganda național-culturală în localitatea Bogdănești, județul Vâlcea (SJAN Vâlcea, *Fond Prefectura județului Vâlcea*, dos. nr. 9/1944, f. 73).

[54] Idem, *Fond familial Buterez (1912-1987),* dos. nr. 3/1930-1987, p. 131.

[55] *Ibidem,* p. 135.

[56] *Ibidem,* p. 131.

[57] *Ibidem,* pp. 131,135.

[58] Pentru detalii, vezi Crisanta Podăreanu, *op. cit.*, pp. 197-206.

https://biblioteca-digitala.ro

monografiei drăgășenene pe marginea subiectului în cauză, potrivit căruia „în caruselul valorilor care au sprijinit țara în momente grele, riscându-și viața, motivați de patriotism, politicienii și conducătorii de conjunctură ar trebui să-și asume și răspunderea morală a apărării acestora, indiferent de starea și statutul pe care le au, astfel ca generațiile viitoare să le aprecieze verticalitatea, iar nu obediența”[59] și de a cărui actualitate credem că se resimte tot mai acut la factorii decidenți ai zilelor noastre.

Foto 1
Pantelimon Halippa
(reproducere după Ion Constantin, Ion Negrei, Pantelimon Halippa – apostol al Basarabiei…, p. <4>).

Foto 2
Grl. brg. (rz.) Marin-Ştefan Buterez
(reproducere după Monografia municipiului Drăgăşani, p. 395).

[59] *Monografia municipiului Drăgășani…,* p. 440.

https://biblioteca-digitala.ro

Anexă

1985 septembrie7/1986 mai 3, Drăgășani. *Declarațiile judecătorului Nistor Popescu și învățătorului Vasile Luțcan din Drăgășani, consemnate în scris de către mr. (rz.) Marin-Ștefan Buterez, privind rolul lui Pan Halippa în salvarea fondului arhivistic creat de Sfatul Țării din Basarabia.*

Pan Halippa și orașul Drăgășani

În anul (recte: anii) 1975-1976[60], m-am întâlnit cu dl. **Popescu Nistor**, fost judecător și notar public (recte: de stat) în Drăgășani, azi pensionar care mi-a istorisit următorul caz:

După Războiul pentru Întregirea Neamului din 1916/<19>19, în Basarabia s-a produs o mișcare de alipirea Basarabiei la Patria-mamă, ca, de altfel, și în Transilvania, și Bucovina. În fruntea mișcării s-a aflat dl.[61] Pan Halippa, care a organizat Sfatului Țării, în cadrul căreia (recte: căruia) s-au strâns semnături din toată Basarabia și s-a ținut o adunare la Chișinău, cu care ocazie delegații din toate județele Basarabiei au hotărât alipirea Basarabiei la Patria-mamă, în care scop s-a încheiat un proces-verbal, care a fost prezentat la Tratatul de Pace de la Paris, pe baza căruia s-a dispus ca Basarabia să se alipească Patriei-mamă. Procesul verbal încheiat de Sfatului Țării relativ la trecerea Basarabiei la Patria-mamă, s-a depus la Arhivele Statului în București, ulterior dispărut.

După 23 august 1944, când trupele eliberatoare <sovietice: n. ns. - D.G.>au sosit în București, au arestat pe dl. Pan Halippa, fostul președinte al Sfatului Țării din Basarabia și i-a<u> fixat domiciliul în Siberia, dar soția sa a rămas în București.

În anul (recte: anii) 1946–1948[62] auzind că dl. Iorgu Iordan era ambasadorul României la Moscova, pe care îl cunoscuse bine pe timpul când Pan Halippa era ministrul Basarabiei în guvernul român, a scris d-lui Iorgu Iordan o scrisoare prin care a arătat jalnica situație familiară (recte: familială), adică el în exil în Siberia de zece ani, iar soția sa rămasă în București, muritoare de foame, care locuia în mizerie într-un subsol insalubru, că atât el cât și soția sa în vârstă de aproape 90 de ani, nu s-au mai văzut de zece ani și a cerut d-lui Iorgu Iordan să intervină pe lângă tov. Nicolae Ceaușescu și pe lângă guvernul URSS să i se aprobe să vie în țară, pentru ca cei câțiva ani pe care îi mai are de trăit, să-i petreacă alături de soția sa săracă și bolnavă, în București. Academicianul Iorgu Iordan a intervenit atât pe lângă tov. Nicolae Ceaușescu, cât și guvernul URSS și a obținut aprobarea ca dl. Pan Halippa să se reîntoarcă în țară, la București, pentru a-și petrece cei câțiva ani pe care îi mai are de trăit lângă soția sa.

[60] Intervenție ulterioară în text.

[61] Formulele de adresare folosite *integral* în text, ca de ex.: *domnul/-lui, tovarășul* etc. au fost prescurtate din considerente de spațiu, dar și a reglementărilor permise de ortografia românească (n.ns.: D.G.).

[62] Intervenție ulterioară în text.

https://biblioteca-digitala.ro

Ajuns la București, dl. Pan Halippa s-a prezentat autorităților în drept, cu care ocazie organele Securității au aflat multe noutăți interesante, printre care cea mai interesantă dintre toate, <era>cum că el, la plecare în Siberia, lăsase toate documentele relative la Basarabia și alipirea la Patria-mamă, întocmite de Sfatul Țării al cărui președinte a fost, la un nepot al său, anume înv. <Vasile>Luțcan din Drăgășani.

În 1973, organele Securității din București au dispus ca dl. Pan Halippa să se deplaseze la Drăgășani, însoțit de doi ofițeri de securitate. Ajunși în casa înv. Luțcan din Drăgășani, dl. Pan Halippa, recunoscut ușor de nepotul său (dl. Luțcan), după barbișonul ce îl purta în permanență, a întrebat dacă mai păstrează pachetul cu documente ce i l-a încredințat spre păstrare înainte de 23 august 1944, la care învățătorul Luțcan i-a răspuns că îl mai păstrează, însă nu la el acasă, ci la ruda sa Popescu Nistor.

Fiind chemat dl. Popescu Nistor în casă la înv. Luțcan, ofițerii de securitate l-a<u> întrebat dacă îl cunoaște pe cel adus de ei și, atunci dl. Popescu Nistor a răspuns că este dl. Pan Halippa și întrebat dacă mai păstrează pachetul cu documente<le> pe care i l-a încredințat spre păstrare înv. Luțcan a răspuns că îl păstrează și, atunci, un ofițer s-a deplasat la dl. Popescu Nistor acasă și a ridicat pachetul cu documente pe care l-a dus în casa înv. Luțcan, unde era și dl. Pan Halippa, pe care l-a recunoscut ca fiind cel adevărat. Cei doi ofițeri de securitate împreună cu dl. Pan Halippa și pachetul cu documente s-au deplasat la București, unde s-a desfăcut pachetul și unde s-au găsit toate actele Sfatului Țării, care documente, din ordinul tov. Nicolae Ceaușescu au fost depuse spre păstrare în Arhivele Statului.

Tov. Nicolae Ceaușescu, după ce a luat la cunoștință <de>toate cele relatate mai sus, în continuare a dispus ca imediat dl. Pan Halippa și soția să se mute într-un apartament ce s-a pus la dispoziția lui Pan Halippa în care să se găsească toate cele necesare traiului, adică mobilă, bucătărie cu toate acareturile, alimente etc., unde familia Pan Halippa, într-adevăr a mai trăit 3-4 ani și astăzi ambii sunt decedați. Odată cu instalarea în apartament a familiei Pan Halippa, s-a dispus de către tov. Nicolae Ceaușescu să i se dea o pensie viageră din care să trăiască până la moarte.

La înmormântarea lor, la București, a asistat foarte multă lume, majoritatea <fiind>basarabeni[63].

Aceasta este versiunea relatată de dl. Popescu Nistor și prezintă unele neconcordanțe față de versiunea d-lui înv. pensionar **<Vasile>Luțcan**, pe care o voi descrie separat.

*

După 23 august 1944, când trupele de eliberare sovietice au sosit la București, au arestat pe Pan Halippa, fostul președinte al Sfatului Țării din Basarabia, pe care l-au transportat la Chișinău, unde un tribunal sovietic l-a condamnat la 25 de ani muncă silnică și trimis să-și execute pedeapsa în Siberia.

[63] Printr-o *N.B.*, autorul documentului menționează că „poetul” Pan Halippa a fost înhumat în cimitirul Mănăstirii Cernica, în ziua de 3 mai 1979, orele 13, iar în cotidianul „România Liberă” era anunțată încetarea din viață a acestuia de către Uniunea Scriitorilor din R.S. România, colegi și prieteni, precum și de rudele sale [SJAN Vâlcea, *Fond familial Buterez (1912-1987)*, dos. nr. 3/1930-1987, p. 133].

https://biblioteca-digitala.ro

În Siberia, Pan Halippa, auzind că ambasadorul României la Moscova este academicianul Iorgu Iordan, pe care l-a cunoscut pe când el era ministru <al> Basarabiei, cam prin anii 1946-1947, a scris mai multe scrisori d-lui Iorgu Iordan prin care îl ruga să intervină pe lângă guvernul român și pe lângă guvernul sovietic să-i aprobe venirea în România, lângă soția sa bătrână și bolnavă, care ducea o viață de mizerie, într-un subsol, în București. Dl. Iorgu Iordan abia prin 1952, după ce a primit numeroase scrisori de la Pan Halippa, a intervenit și obținut aducerea în țară a lui Pan Halippa (după ce executase 8 ani de muncă silnică în Siberia), care, după ce și-a găsit soția în București, a fost din nou arestat de către Teoharie Georgescu (ministrul de Interne)[64] și trimis în lagărul de la Gherla, unde a stat închis timp de 2 ani și a fost eliberat definitiv în 1954, când a venit în București lângă soția sa.

Dl. înv. Luțcan spune că tov. Gheorghe Gheorghiu-Dej, pe atunci în 1954, făcând o vizită la Patriarhie, prietenului său Patriarhul Justinian Marina, ar fi deschis vorba despre Basarabia și că din Arhivele Statului au dispărut documentele (procesul-verbal întocmit de Sfatului Țării, la Chișinău, în 1918) și chiar ar fi cerut un sfat Patriarhului Marina, de unde ar putea să procure documentele în legătură cu alipirea Basarabiei la Patria-mamă și, atunci Patriarhul Marina, l-a informat că știe unde stă Pan Halippa, nou venit în București, eliberat din închisoare și, atunci, s-a mijlocit o întâlnire la Patriarhie între Gheorghe Gheorghiu-Dej și Pan Halippa, cu care ocazie s-a stabilit ca un ofițer de securitate, însoțit de un funcționar de la Arhivele Statului să frecventeze casa lui Pan Halippa și să-l ajute să găsească unele documente la basarabenii aflați în țară și în București și, că, tot atunci, tov. Gheorghe Gheorghiu-Dej, i-ar fi acordat o pensie lui Pan Halippa și asigurat un spațiu în casa sa, pensie acordată în cel mai mare strict secret.

Se spune că Pan Halippa ar fi căutat pe toți basarabenii cunoscuți din Sfatul Țării și că ar fi găsit unele documente, dar că documentele cele mai importante, adică copii ale procesului-verbal, întocmit în 1918 de Sfatul Țării, pe baza căruia, prin Tratatul <de Pace> de la Paris, s-a hotărât alipirea Basarabiei la Patria-mamă, s-au găsit abia în 1973 la Drăgășani, când Pan Halippa, însoțit de un colonel de securitate și un înalt funcționar de la Arhivele Statului, au sosit în casa nepotului său înv. Luțcan și unde a fost chemat și alt nepot Nistor Popescu, care a prezentat lui Pan Halippa pachetul cu documente, destul de voluminos și că, atunci, tovarășul Nicolae Ceaușescu a creat condiții de trai mai bune familiei Pan Halippa, iar documentele s-au depus, spre păstrare, în Arhivele Statului.

Desigur, sunt unele nepotriviri între versiunile relatate de Nistor Popescu și înv. Luțcan în ceea ce privește (recte: privesc) amănuntele, dar principalul este că documentele

[64] Teoharie Georgescu a fost eliminat din conducerea de partid și de stat odată cu Vasile Luca și Ana Pauker, fiind opera lui Gheorghe Gheorghiu-Dej, care a izbutit să-și consolideze poziția, devenind președinte al Consiliului de Miniștri (Petru Groza fiind ales președintele Prezidiului Marii Adunări Naționale), iar la Interne a numit pe un fidel al său – Alexandru Drăghici (1952-1953). Pentru detalii, privind luptele din interiorul partidului, vezi pe larg Caterine Durandin, *Istoria Românilor* (traducere de Liliana Buruiană-Popovici), cu o Prefață de Al. Zub, Institutul European, Iași, 1998, pp. 283-297; Florin Constantiniu, *O istorie sinceră a poporului român*, ediția a III-a revăzută și adăugită, Editura Univers Enciclopedic, București, 2002, pp. 454-458.

Mulțumesc pe această cale d-nei Rodica Bocoi, care mi-a fost de un real folos în tehnoredactarea și procesarea materialului de față (n.ns.: D.G.)

https://biblioteca-digitala.ro

de bază au fost găsite la Drăgășani. În satul Călina, prin 1950, a fost un învățător <Vasile>Suslaru, care a fost membru principal în Sfatului Țării.

Istoria va lămuri adevărul adevărat<!>.

[SJAN Vâlcea, *Fond familial Buterez (1912-1987)*, dos. nr. 3/1930-1987, pp. 131-135, orig.]

Foto 3:

Învăţătorul Vasile Luţcan
(reproducere după Monografia municipiului Drăgăşani, p. 440).

https://biblioteca-digitala.ro

PERSONALITĂȚI MARCANTE DIN SUDUL BASARABIEI CARE AU VOTAT UNIREA CU PATRIA MAMĂ – ROMÂNIA

Ioan Lisnic

De-a lungul istoriei, Basarabia, cât și spațiul de sud și de nord au trecut dintr-o mână în alta, rămânând astăzi, fără partea de sud, cu județele Cetatea Albă și Ismail și fără partea de nord, județul Hotin. După încheierea păcii de la Bucureşti, din 10 mai 1812, teritoriul Moldovei de răsărit, dintre Prut şi Nistru, a fost anexat la Rusia. Imperiul Rus înființează în acest teritoriu ocupat Gubernia Basarabia, care a fost împărțită în zece ținuturi, populația fiind supusă unei politici de deznaționalizare şi rusificare. În urma înfrângerii armatei ruse în Războiul Crimeii, din 1853, în favoarea coaliției formate din Franța, Marea Britanie, Sardinia și Imperiul Otoman și ca urmare a Tratatului de Pace de la Paris din 1856, judeţele Ismail, Cahul şi Bolgrad din Sudul Basarabiei au fost retrocedate Moldovei. Pe acest teritoriu retrocedat, românii au înființat zeci de școli, s-a înființat Episcopia Dunării de Jos cu sediul la Ismail și Seminarul Teologic. După mai mult de 20 de ani, județele sudului Basarabiei, la insistenţa ruşilor, în urma hotărârii Tratatului de Pace de la Berlin din 1878, sunt anexante din nou Imperiului Rus. Peste 4 decenii de la anexarea județelor sudului Basarabiei, la 27 martie 1918, membrii Sfatului Țării, consiliul legislativ al noului stat Republica Democrată Moldovenească, format pe teritoriul fostei gubernii ruse Basarabia, votează Unirea Basarabiei cu Patria Mamă, România. Printre cei care au votat Unirea sunt și reprezentanți din sudul Basarabiei, foști deputați în Sfatul Țării, menționați în rândurile de mai jos. Deputații: Elena Alistar, Nicolae Ciornei, Dumitru Dragomir, Toma Jalobă, Gheorghe Mare, Zamfir Munteanu, Chiril Sbierea, Gheorghe Stavrii și Vitalie Zubac. În rândurile ce urmează, sunt prezentate pe scurt biografiile și realizările unor personalități marcante, originare din sudul Basarabiei, sau care au activat în acest ținut.

Vladimir Agura, notar public la Bolgrad, începând cu anul 1923[1]. Notar public și om politic român, născut la 9 octombrie 1893[2]. În perioada anilor 1933-1937, fost consilier și președinte al delegației Consiliului județean Ismail. Decorat cu Coroana României în grad de cavaler și gramotă de binecuvântare a Episcopului Dionisie al Cetății Albe-Ismail[3].

Elena Alistar, profesoară pensionară din Chișinău. S-a născut la 1 iunie 1873 în familia preotului Vasile și a preotesei Elisaveta Bălan din localitatea Vaisal, judeţul Ismail

[1] *Figuri contemporane din Basarabia*, Chişinău, Editura ARPID, 1939, p. 2.
[2] Cetatea Albă-Uniunpedie. Sursa: https://ro.unionpedia.org/i/Cetatea_Alb%C4%83
[3] *Figuri contemporane din Basarabia,* p. 2.

https://biblioteca-digitala.ro

(în prezent, Vasilievka, raionul Bolgrad). A învăţat întâi la şcoala primară din Congaz, judeţul Cahul, apoi la Școala Eparhială de Fete din Chișinău. În perioada anilor 1890-1916 a fost învățătoare în satele: Văleni, Roșu, Zârnești, judeţul Cahul și Rezeni, judeţul Chișinău. A fost soția preotului Vasile Alistar. După moartea soțului ei, între anii 1909-1916 urmează studiile la Facultatea de Medicină a Universității din Iași[4]. Cu ajutorul membrilor Ligii Culturale a început să activeze în sistemul pedagogic, a căutat și a selectat copii talentaţi basarabeni pe care i-a dus ca să-și facă studiile la şcolile gimnaziale din Iaşi. S-a implicat activ în lupta pentru propagarea şcolii și a învăţămîntului în Basarabia, demascând deschis politica antinaţională, antiromânească a ţarismului[5], fapt pentru care a fost arestată și ținută în detenție în penitenciarul central din Chișinău, timp de 45 de zile. A fost eliberată din lipsă de probe și s-a retras la Iaşi, de unde, la 16 august 1916 a fost mobilizată ca medic militar. În toamna aceluiași an s-a angajat în calitate de medic la Spitalul din Costiujeni, unde a activat până 1 decembrie 1918[6]. Participă la fondarea Partidului Național Moldovenesc din Basarabia, în luna aprilie 1917 și întemeiază Liga Culturală a Femeilor Basarabene, din partea căreia este aleasă mai apoi, devenind deputat în Sfatul Țării. La 27 martie 1918, a votat Unirea Basarabiei cu România. După Unire, Elena Alistar a fost numită director la Şcoala Eparhială de fete din Chişinău, pe care a condus-o până la sfârșitul anilor 30, instituție care a devenit un adevărat focar de cultură şi educaţie românească. Trece la Domnul în 1955, la Pucioasa, judeţul Dâmbovița, unde fusese surghiunită de regimul comunist. Peste câțiva ani, rămășițele pământești i-au fost aduse la Cimitirul Belu din București[7].

Atanasie Anghelov, viticultor, născut în 1892 în orașul Reni. Între anii 1922-1924 a îndeplinit funcția de ajutor de primar și în perioada 1926-1928 a fost primar de Reni. A înzestrat orașul cu un abator modern, a înființat o școală și un azil pentru bătrâni, a contribuit și la repararea capitală a catedralei orașului. Decorat cu Coroana României în grad de cavaler și ofițer, cu o decorație poloneză și cu gramotă de binecuvântare a Episcopiei Cetății Albe-Ismail[8].

Mihail Atanasiu, director al Băncii Comerciale din Bolgrad. S-a născut la 30 noiembrie 1879. Fost primar al orașului și fost președinte al Cooperativei de consum „Economia”. A contribuit la ridicarea nivelului urbanistic și economic al orașului Bolgrad, cât și a sudului Basarabiei[9].

Eugen Bădărău, profesor la Facultatea de Ştiinţe din Bucureşti, fondatorul școlii românești de fizica plasmei. S-a născut la data de 19 septembrie 1887 în localitatea Folteşti – Ismail, judeţul Galaţi. A urmat şcoala primară în localitatea natală şi liceul la Ismail. Plecă apoi la Graz, în Austria, şi se înscrie la Technische Hochschule. A urmat cursurile de inginerie timp de doi ani, apoi își continue studiile în Italia, la Pisa, unde

[4] Iurie Colesnic, *În lumea asta sunt femei...*, Chișinău, Editura Cartier, 2016, p. 9.

[5] Maria Barbă, Anton Moraru, *Elena Alistar-pedagog de vocație, prima femeie în Sfatul Țării,* în „Analele științifice ale Universității de Stat B.P. Hajdeu” din Cahul, vol. 10, 2014, p. 129.

[6] Rodica Soovei, *Elena Alistar: model de verticalitate și conștiință națională*, în „Centenar Sfatul Țării”, 2018, Chișinău, p. 753.

[7] Iurie Colesnic, *op. cit.*

[8] *Figuri contemporane din Basarabia,* p. 5.

[9] *Ibidem,* p. 8.

https://biblioteca-digitala.ro

obţine licenţa în fizică. Continuă activitatea aici în calitate de doctorand și în 1912 obţine titlul de doctor în știință. În următorii ani, 1912-1914, a lucrat ca asistent la Universitatea din Pisa, în cadrul Institutului de Fizică experimentală[10]. În 1914, pleca în Rusia, unde întreprinde cercetări în domeniul opticii. Între anii 1921-1934 a activat în calitate de profesor universitar la Universitatea din Cernăuți, unde a studiat fizica descărcărilor în gaze, cercetări pentru care este considerat fondator al şcolii româneşti de fizica plasmei. În 1934 se transferă la București, activând în calitate de profesor universitar și director al Institutului de Fizică din Bucureşti[11]. Decorat cu ordinul Meritul Științific în 1966 și cu titlul de Om de Știință Emerit în1962. A încetat din viață la 11 martie 1975, la București[12].

Ioan Baidaus, inginer agronom și inspector la Cetatea Albă, originar din satul Chetrosu, judeţul Soroca. Avea studiile Institutului Agricol din Nancy. Fost şef al Serviciului Agricol Județean Cetatea Albă. A activat și în calitate de director al Școlii inferioare de agricultură, şef al Stațiunii de Viticultură și Enologie din sudul Basarabiei, activând și în alte funcții. A fost decorat cu Coroana României în grad de cavaler[13].

Andrei Bodeanschi, învățător pensionar din Bolgrad. S-a născut la 27 noiembrie 1882 în Ismail. În 1917, a fost membru în Comitetul Moldovenesc din Bolgrad. Fost președinte al comitetului județean al zemstvei Bolgrad și președinte al secției școlare. A mai activat în funcțiile de ajutor de primar și președinte al Comitetului școlar. A. Bodeanschi este primul care a întrodus cărțile românești la școlile din județul Ismail. A fost decorat cu ordinul Coroana României.

Teodor Boguș, medic șef al orașului Cetatea Albă, născut la 13 februarie 1899 în comuna Susleni, judeţul Orhei[14]. A învăţat la Universitatea din Iași, având titlul de doctor în medicină. Fost medic la circumscripția Băleni, judeţul Covurlui, apoi transferat la circumscripţia Păpușoiu, judeţul Cetatea Albă[15]. A activat în calitate de vicepreședinte al Ligii naționale contra tuberculozei, filiala Cetatea Albă. Decorat cu Meritul Sanitar, cl. I[16].

Alexandru Boşco, profesor și agricultor din Ismail. S-a născut în 1882 în comuna Taşlâc, judeţul Cetatea Albă. Era absolvent al Facultății de Litere a Universității din Odessa. A activat în calitate de subdirector la Liceul de băieți din Ismail și președinte al Secției Asociației profesorilor secundari, fiind și un membru activ în diferite societăți locale de binefacere. A scris Istoria Românilor în limba rusă.

Vasile Bour, pensionar din Ismail, născut la 31 martie 1877. Era absolvent al Facultății de Drept a Universității din Odessa. Fost judecător de pace, senator și deputat în anul 1932. A ocupat și funcția de președinte al Delegației permanente a județului Ismail[17].

[10] Gheorghe Manolea, prof. univ., dr. ing. *Personalități celebre. Eugen Bădărău, fondatorul școlii românești de fizica plasmei.* Sursa: http://www.libruniv.usarb.md/xXx/reviste/tehnocop/continut/ Tehnocop_2(3),2010/tehnocopia2(3),2010-5-7.pdf

[11] D.C. Petrescu, *Gălățeni care au uimit lumea – Eugen Bădărău,* în ziarul „Viața liberă”, 31 octombrie 2013.

[12] Personalități – *Eugen Bădărău.* Sursa: http://www.mandrusafiiroman.ro/eugen-badarau/

[13] *Figuri contemporane din Basarabia,* p. 10.

[14] *Ibidem,* p. 15-16.

[15] „Mişcarea Medicală Românească”, revistă analitică, nr. 4-5, 1930, p. 177.

[16] *Figuri contemporane din Basarabia,* p. 16.

[17] *Ibidem,* p. 17-18.

https://biblioteca-digitala.ro

Petru Cernea, industriaș din Reni, născut în 1884. Între anii 1922-1925 a ocupat funcția de consilier comunal, apoi devine consilier al Camerei de Comerț și Industrie din jud. Ismail. A fost decorat cu Meritul Comercial și Industrial, cl. I și gramotă de binecuvântare a Episcopiei Cetății Albe-Ismail[18].

Nicolae Ciornei, fost deputat în Sfatului Țării, născut în anul 1892, în comuna Toceni, judeţul Cahul. Fost militar în armata țaristă. Membru al Comitetului Ostășesc Moldovenesc din Odessa. În iulie 1917 este numit într-o comisie extraordinară pentru cercetarea dezordinilor săvârșite în județul Orhei, de către niște dezertori. Contribuie la organizarea soldaților basarabeni, ales de Congresul Ostașilor Moldoveni deputat în Sfatul Țării din partea Ismailului[19]. La 27 martie 1918, a votat Unirea Basarabiei cu România[20].

Nicolae Constantinescu-Ismail, șef de lucrări la Facultatea de Agronomie, București. S-a născut la 1 mai 1899, în comuna Cișmeaua Văruită, judeţul Ismail. A învățat la liceul din Bolgrad, apoi la Academia de Înalte Studii Agronomice din București, cu perfecționare la o instituție superioară agricolă din Berlin, unde i se conferă titlul de doctor în științe agricole. Fost șef al Serviciului Pomiculturii din cadrul Ministerului Agriculturii și Domeniilor. Referent și delegat la mai multe congrese internaționale, fiind și un cooperator activ. A scris și a publicat mai multe lucrări de referință în agricultură. Decorat cu ordinul Coroana României în grad de cavaler.

Lucreția Constantinov, profesoară din Ismail. S-a născut la 25 septembrie 1901 în Galați. Avea studiile Facultății de Litere și Filosofie. Directoare și profesoară de filosofie a Liceului de fete din Ismail. A mai activat în calitate de profesoară de pedagogie la Școala Normală de fete din Brăila și Galați. Membră în diferite societăți culturale și de binefacere.

Ștefan Constantinov, profesor din Ismail. Născut la 1 ianuarie 1888, în comuna Cuza Vodă, judeţul Ismail. A învățat la Seminarul Teologic din Chișinău și la Universitatea din București, Facultatea de Litere. Fost primar al orașului Ismail. A mai activat în calitate de prefect al judeţului Ismail, fost deputat, fost membru al Consiliului județean ș.a. Decorat cu ordinul Coroana României în grad de ofițer.

Socrate Constantinov, profesor pensionar din Ismail, născut la 17 aprilie 1868. Avea studiile Universității din Odessa, activând in calitate de profesor de matematică. Cooperator și viticultor, membru fondator al Federalei Ismail. Fost director general al învățământului din Basarabia, fost senator și președinte al Societății de Agricultură „Unirea" și al Băncii Populare din Ismail. A fost decorat cu ordinul Sf. Stanislav în grad de comandor cu spade, Sf. Ana cu spade și panglică și ordinul Coroana României în grad de cavaler[21].

[18] *Ibidem,* p. 29.

[19] „Muzeul Virtual al Unirii. Nicolae Ciornei". Sursa: https://www.mvu.ro/index.php/category/basarabia_personalitati/

[20] Mihai Tașcă. *Votul din 27 martie 1918 al Sfatului Țării și schimbarea la față a Basarabiei interbelice*, „Biblio Polis", 2008, nr. 1.

[21] *Figuri contemporane din Basarabia,* p. 37-39.

https://biblioteca-digitala.ro

Ștefan Costenco, institutor din Ismail. S-a născut în anul 1882 în comuna Nerușai, judeţul Ismail. Fost diplomat al Școlii Normale din Bairamcea, judeţul Cetatea Albă. A contribuit la construcția școlii primare din satul natal, cât și la înființarea unei bănci populare de cooperație și consum. A activat în calitate de membru în Consiliul de Administrație al Federalei „Sud-Basarabeană" și în calitate de revizor școlar al judeţul Ismail. Decorat cu ordinul Răsplata Muncii pentru construcții școlare cl. I și II și cu ordinul Coroana României în grad de cavaler.

Anatolie Cressin, medic din București, s-a născut la 7 august 1903. A învățat la liceul din Ismail, apoi la Universitatea din București, primind calificarea de doctor în medicină și chirurgie, urmând și cursurile de specializare în igiena școlară. Profesor titular de igienă în învățământul secundar, membru Societății de Endocrinologie, membru fondator și secretar general al Cercului Basarabenilor din București[22]. A activat în calitate de profesor medic cu titlul provizoriu la Liceul comercial de băieți „Regele Mihai I" din București, iar la 1 martie 1941 a fost numit profesor medic cu titlul definitiv la această instituție[23]. A scris și a publicat mai multe lucrări de specialitate.

Roman Cressin, funcționar de stat din București. S-a născut la 29 iunie 1905, în Ismail. A învățat la Universitatea din București, devenind licențiat în matematici, apoi a urmat studii de specializare în SUA și Italia. Profesor de limbă rusă la Centrul de pregătire tehnică, profesională și administrativă, referent la Institutului central de statistică și al Asociației române pentru conjunctură economică. A mai activat în calitate de membru al Institutului Social Român și al Academiei de Științe politico-sociale din Filadelfia, fost șef de birou la Ministerul Agriculturii și Domeniilor, a publicat mai multe lucrări și articole de specialitate. Decorat cu ordinul Coroana României în grad de cavaler[24].

Dumitru Dragomir, fost deputat în Sfatul Țării. S-a născut la 26 octombrie 1890 în comuna Volintiri, judeţul Cetatea Albă. Delegat în Sfatul Ţării din partea Congresul militarilor moldoveni. La 27 martie 1918, Dumitru Dragomir votează pentru Unirea Basarabiei cu România[25].

Ioan Fitov, avocat, născut la 20 iunie 1872 în orașul Ismail. Absolvent al Universității din Odessa. În 1919 a fost ales deputat în parlamentul românesc și în următorul an devine director al Justiției la Chișinău. A activat și în calitate de prodecan și decan al Baroului de avocați din Ismail[26].

Ioan Gavrilovici, casier la Federala „Sud-Basarabeană", Ismail. S-a născut la 10 noiembrie 1887, în comuna Selioglo, judeţul Cetatea Albă. Avea studiile Universității din Odessa, Facultatea de Drept. Fost ajutor de primar, consilier comunal, senator, fost președinte al Comitetului de conducere a asistenței universitare și cenzor la Camera de Comerț din Ismail. A fost decorat cu ordinele Sf. Ana, Sf. Stanislav, Sf. Vladimir, Coroana României în grad de cavaler și Steaua României în grad de ofițer[27].

[22] *Ibidem,* p. 40-41.
[23] „Monitorul Oficial", nr. 148, p. II, din 25 iunie 1941, p. 3659.
[24] *Figuri contemporane din Basarabia,* p. 41.
[2525] Mihai Tașcă, *op. cit.*
[26] *Figuri contemporane din Basarabia,* p. 57.
[27] *Ibidem,* p. 61.

https://biblioteca-digitala.ro

Zaharia Husărescu (cunoscut și sub numele de Zinovie), fost şef al Siguranţei Generale din Basarabia, născut la 6 iulie 1876, în comuna Kitai, judeţul Ismail. Tatăl său, Ion Husărescu, era primar în acea localitate. În 1878, familia Husărescu se stabilește cu traiul la Tulcea, după cedarea de către Turcia Rusiei a județelor din sudul Basarabiei. În anul 1899 este mobilizat în armată, apoi își începe studiile la Universitatea din Bucureşti, Facultatea de Drept[28]. După absolvirea studiilor în 1906, s-a angajat la poliție, în funcția de comisar clasa a II-a. A lucrat în poliţia din Galaţi, Râmnicu Vâlcea, Sinaia, Alexandria, Corabia, Sulina, Roşiori de Vede și Buzău. În timpul Primului Război Mondial a fost delegat al Siguranţei Generale a Statului pe lângă Armatele a IV-a şi a IX-a ruse şi conducător al biroului de contrainformaţii. În anul 1918, după Unire, este transferat la Poliţia punctului de frontieră Cetatea Albă. Apoi, a fost inspector de poliţie la Prefectura poliţiei Chişinău, prefect de poliţie clasa I la Prefectura poliţiei Cetatea Albă, din 15 iulie 1920, subinspector general clasa I în Subinspectoratul General al Siguranţei din Basarabia al Direcţiei Poliţiei de Siguranţă, apoi, din 21 aprilie 1921, subinspector general al Siguranţei în Direcţiunea Poliţiei şi Siguranţei Generale a Statului, însărcinat cu conducerea Subinspectoratului General al Siguranţei din Basarabia. În calitatea sa de şef al Siguranţei Basarabiei, a descoperit peste 40 de organizaţii comuniste. A descoperit numeroşi curieri comunişti și a contribuit la înăbuşirea răscoalei de la Tatar Bunar din 1924[29]. A scris și a publicat „Mişcarea subversivă din Basarabia", în 1924 şi „Mişcarea revoluţionară de la Tatar-Bunar", în 1925. A fost făcut Cavaler al Legiunii de onoare, ofițer al Academiei franceze, ofițer al Instrucțiunii publice (franceze), decorat cu ordinele Leul Alb în gradul de Comandor (cehoslovacă), Vulturul Alb în gradul de ofițer (poloneză), Sf. Sava în gradul de Comandor (sârbă), Sf. Stanislav și Sf. Ana în gradul de Comandor (ruse), Coroana României și Steaua României și medaliile Bărbăție și Credință și Răsplata muncii pentru Biserică cl. I (române). Din cauza unor intrigi politice, în anul 1930 este pensionat[30]. A locuit în continuare la Bucureşti. În 1949, Zaharia Husărescu a fost arestat de autorităţile comuniste şi dus la Târgu Mureş pentru cercetări. A fost judecat pentru „crimă de activitate intensă contra clasei muncitoare şi a mişcării muncitoreşti". Perioada de detenție a petrecut-o în penitenciarele Târgşor, Făgăraş şi Jilava. A decedat la 9 februarie 1959[31], din cauza condiţiilor inumane și maltratărilor fizice și morale la care erau supuși cei întemnițați.

Constantin Iancov, comerciant din Bolgrad, născut la 9 mai 1883. Colonel în rezervă, avea studiile Academiei militare. A participat la Războiul ruso-japonez și Primul Război Mondial. Fost primar al orașului Bolgrad, perioadă în care s-a construit o școală primară cu 7 clase, hală, apeduct și uzină electrică. A fost decorat cu ordinul Coroana

[28] Pavel Moraru, *Zinovie Husărescu, şeful Siguranței din Basarabia interbelică*, revista „Axa", nr. 19, 2010, p. 12.

[29] *Personalitatea zilei. Zaharia Husărescu, vânătorul spionilor comuniști din Basarabia,* ziarul „Timpul", din 24 octombrie 2014.

[30] Comisar Florin Șinca. *Zaharia Huserescu, scutul Basarabiei*. Sursa: Basarabia-Bucovina.Info, http://basarabia-bucovina.info/2014/01/24/zaharia-husarescu-scutul-basarabiei-de-ziua-unirii-principatelor-romane-basarabia-bucovina-info-deschide-arhivele-sigurantei-si-securitatii-via-cnsas/

[31] Pavel Moraru, *Zinovie Husărescu (1876-1959*). Sursa: Istoria.md. http://istoria.md/articol/820/Zinovie_Hus%C4%83rescu

https://biblioteca-digitala.ro

României și câteva ordine rusești.

Ioan Iarca, președinte al Camerei Agricole Ismail, originar din Râmnicu Sărat. Fost vicepreședinte, apoi președinte al Camerei de Comerț Ismail și președinte al Sfatului Negutătoresc. Președinte al Sindicatului de îndiguire a ostrovului Câşlița și al Bursei de Mărfuri Ismail. Fost membru în Consiliul de Administrație al Federalei „Sud-Basarabeane".

Alexandru Ignat, avocat din Ismail. S-a născut la 24 aprilie 1910 în orașul Silistra, judeţul Durostor. Fost președinte și avocat al Asociației satelor și comunelor coloniste din județele Ismail și Cahul. Membru al multor bănci populare și cooperative, cât și avocat al Băncii Populare „Înfrățirea" din Ismail[32].

Ioan Ivanov, profesor, născut la 2 decembrie 1878 în Ismail. Avea studiile Universității din Odessa, Facultatea de Matematică. Activitatea de profesor și-a început-o în anul 1903, apoi în 1923 se transferă la Liceul Românesc de băieți din Ismail, preda matematica și la Liceul de fete din localitate. Fost director al Liceului de băieți și fost membru în Consiliul comunal din Ismail. A mai activat și în cadrul unor societăți culturale și de binefacere din oraș[33].

Toma Jalobă, agricultor din Văleni, judeţul Cahul, originar din Transnistria. Fost membru în Comisiunea Județeană de expropiere și împroprietărire, a activat și în calitate de primar. A luptat pentru dezrobirea Basarabiei de sub jug străin. În anul 1917 a luat parte la manifestațiile pentru alipirea Basarabiei la Patria Mamă. Fost deputat în Sfatul Țării. A participat la Congresul Ostășesc din 20 octombrie 1917 și la toate ședințele Sfatului Țării, chiar dacă nu a avut mandat[34]. La 27 martie 1918, când Sfatul Țării a votat Unirea Basarabiei cu România,Toma Jalobă constata cu amărăciune că românii din Transnistria nu erau incluşi în Actul de Unire: „Cui ne lăsaţi pe noi, moldovenii, cei care suntem rupţi din coasta Basarabiei şi trăim pe celălalt mal al Nistrului?... Fraţilor, nu ne uitaţi, nu ne lăsaţi! Iar de ne veţi uita, noi vom săpa malul Nistrului şi vom îndrepta apa pe dincolo de pământul nostru, căci mai bine să-şi schimbe râul mersul, decât să rămânem moldovenii despărţiţi unii de alţii!"[35].

Leon Losețchi, institutor din Ismail. S-a la născut 22 august 1887, în comuna Cimişlia, judeţul Tighina. Președinte al Asociației și Băncii Învățătorilor și redactorul revistei „Buletinul Asociației Învățătorilor" din județul Ismail. A luptat pentru naționalizarea școlii și organizarea corpului didactic din Basarabia într-o singură asociație. A contribuit la construcția sediului Asociației și înființarea unei librării a învățătorilor în orașul Ismail[36].

Emanuel Mănescu, avocat din Cetatea Albă. S-a născut în anul 1883 la Buzău. Avea studiile Universității din Iași, Facultatea de Drept. Fost președinte al Căminului cultural orăşănesc și al Căminului județul Cetatea Albă. A activat în calitate de primar al municipiului Cetatea Albă și președinte al Societății orfanilor din oraș și județ. A mai

[32] *Figuri contemporane din Basarabia,* p. 73-74.

[33] „Liceul Românesc de Băieți din Ismail, 1874-1924. Anuar", Tipografia I. Roitman, 1924, Ismail, p. 16-17.

[34] *Figuri contemporane din Basarabia,* p.78.

[35] Anton Moraru, *Istoria românilor. Basarabia şi Transnistria, 1812-1993*, Chişinău, 1995, p. 177.

[36] *Figuri contemporane din Basarabia,* p. 83.

https://biblioteca-digitala.ro

activat și în calitate de președinte al Comitetului școlar comunal, censor al Societății „Principele Mircea" și membru al Comitetului Ligii Navale Române, filiala Cetatea Albă. Decorat cu ordinul Coroana României în grad de cavaler și ofițer, Meritul Sanitar cl. I, Răsplata Muncii pentru învățământ cl. I și Meritul Comercial și Industrial cl. I.

Gheorghe Mare, agricultor și viticultor, născut la 1 septembrie 1881 în comuna Slobozia Mare, județul Ismail. Fost membru în Consiliul de administrație al Camerei de agricultură din Ismail și fost profesor de apicultură, apoi director la Școala de agricultură din Purcari, județul Cetatea Albă[37]. Soldat în armata țaristă, membru al Comitetului Ostășesc Moldovenesc, delegat al Comitetului Ostașilor Moldoveni. Fost deputat în Sfatul Țării, care la 27 martie 1918 a votat Unirea Basarabiei cu România[38]. A fost decorat cu ordinul Coroana României în grad de comandor, Steua României în grad de ofițer și Regele Ferdinant I în grad de cavaler. Decedat în anul 1961, la Coșereni, județul Ialomița[39].

Nicolae Mârza, pensionar din Cetatea Albă. S-a născut în anul 1864 în comuna Lăpușna, județul Lăpușna. Diplomat al Institutului pedagogic. Fost director al Școlii Normale de băieți din orașul Cetatea Albă, fost primar și fost senator.

Victor Melega, secretar general al Camerei de Comerț și Industrie din Cetatea Albă. S-a născut în anul 1892 în comuna Selemet, județul Tighina. A învățat la Institutul superior comercial din Kiev, cu examen de echivalare la Academia superioară de științe comerciale și industriale din București. Colaborator al unor reviste și ziare economice, autor al unor lucrări de specialitate.

Atanasie Melnicov, profesor, născut la 13 decembrie 1882 în Bolgrad. A învățat la Universitatea din Odessa, Facultatea de Fizică și Chimie. Fost subdirector și director al liceului, fost primar al orașului natal. Fost președinte al Sfatului pedagogic al Liceului de fete din Bolgrad. A înființat secția agricolă și piscicolă la Liceul de băieți din Bolgrad.

Alexandru Minov, director fondator al Băncii Agricole, născut la 8 iunie 1885, în Ismail. Avea studiile Universității din Petrograd, Facultatea de Drept. Deputat, consilier eparhial al Episcopiei Cetății Albe – Ismail și cooperator. Fost magistrat în Basarabia, fost primar și fost președinte al Camerei de Comerț și Industrie din Ismail. Decorat cu ordinul Steaua României în grad de cavaler, ordinul Coroana României de cavaler, Meritul Comercial și Bărbăție și Credință.

Gheorghe Mițulescu, director al Federației „Sud-Basarabene" din Ismail. S-a născut la 29 mai 1884, în comuna Olănești, județul Cetatea Albă. Fondator al mai multor unități cooperative din Ismail. Fost consilier al Societății cooperative de Editură și Educație „Furnica" din Chișinău, fost vicepreședinte al Bursei de mărfuri și cereale și al Sindicatului Viticol din Ismail. A mai activat și în cadrul altor societăți din orașul și județul Ismail[40].

Zamfir Munteanu din Ismail, deputat în Sfatul Țării. Ales din partea Comitetul

[37] *Ibidem,* p. 88-89.
[38] „Muzeul Virtual al Unirii. Gheorghe Mare". Sursa: https://www.mvu.ro/index.php/category/basarabia_personalitati/
[39] *Românii din Bugeac.* Sursa: http://astra.iasi.roedu.net/texte/nr36romaniidinbugeac.html și https://ro.wikipedia.org/wiki/Gheorghe_Mare
[40] *Figuri contemporane din Basarabia,* p. 90-93.

https://biblioteca-digitala.ro

Central Executiv Moldovenesc al Sfatului Delegaților Soldați și Ofițeri. La 27 martie 1918, Zamfir Munteanu votează pentru Unirea Basarabiei cu România[41].

Alexandru Radacovici, primar al orașului Bolgrad. S-a născut în anul 1890, în București. Avea o carieră de militar, maior în rezervă, ofițer de Stat Major. Decorat cu mai multe distincții, printre care, ordinul Coroana României în grad de cavaler și ofițer, ordinul Steaua României în grad de cavaler ş.a.[42].

Alexandru Rotta, avocat în orașul Cetatea Albă. S-a născut la 7 septembrie 1888 la Focșani. Avea studiile Universității din București, Facultatea de Drept. Fost procuror, fost președinte al Zemstvei Cetatea Albă, ajutor de primar, președinte al Camerei Agricole din Cetatea Albă și fost deputat[43].

Chiril Sbierea, fost deputat în Sfatul Țării. S-a născut în anul 1890, în localitatea Colibași, judeţul Cahul. Fiind student a fost mobilizat în armata țaristă, participant la Primul Război Mondial[44]. A fost ales deputat în Sfatul Țării de către Congresul Militarilor Moldoveni. La 27 martie 1918 a votat Unirea Basarabiei cu România[45].

Gheorghe Stavrii fost deputat în Sfatul Țării. Născut în anul 1882, în comuna Gotești, județul Cahul[46]. Agricultor, membru al Partidului Socialist-Revoluționar, deputat din partea țăranilor, a aderat la Fracția Țărănească. La 27 martie 1918, Gheorghe Stavrii votează pentru Unirea Basarabiei cu România[47].

Crăciun Șerbănescu, avocat din Ismail. S-a născut în 1889, la Ploiești. Absolvent al Facultății de Drept, Universitatea din București. Fost deputat și prefect al județului Ismail. A venit la Ismail după 1918, profesând avocatura, a editat un ziar românesc săptămânal la Ismail.

Alexandru Teodorescu, intitutor din orașul Cetatea Albă, născut la 22 decembrie 1892, în comuna Copuzu, județul Ialomița. Președinte al Băncii Corpului Didactic Cetatea Albă, președinte al Căminului cultural orășenesc și deputat al Eparhiei Cetății Albe – Ismail. A scris mai multe lucrări și articole de ziar. Decorat cu ordinul Răsplata Muncii pentru construcții de învățământ, ordinul Steaua României în Grad de Cavaler și Crucea Comemorativă[48].

Eftimie Zaporojan, medic primar din orașul Cetatea Albă. S-a născut la 20 ianuarie 1900, în comuna Visoca, județul Soroca. Absolvent al Facultății de Medicină din Iași, cu specializarea de Doctor în medicină și chirurgie. Diplomat al Institutului de igienă și

[41] „Muzeul Virtual al Unirii. Chiril Sbierea”. Sursa: https://www.mvu.ro/index.php/category/basarabia_personalitati/

[42] *Figuri contemporane din Basarabia,* p. 113.

[43] *Ibidem,* p. 116.

[44] *Participanţi basarabeni la Primul Război Mondial, o bună parte din care au devenit deputaţi în Primul Parlament al Basarabiei – Sfatul Ţării,* „Secretele Istoriei cu Alexandru Moraru”. Sursa: https://mazarini.wordpress.com/2014/07/09/primul-razboi-mondial-participanti-la-lupte-din-basarabia-1/

[45] „Muzeul Virtual al Unirii. Zamfir Munteanu”. Sursa: https://www.mvu.ro/index.php/category/basarabia_personalitati/

[46] Mihai Tașcă, *Reconstituire 95 de ani de la Unirea Basarabiei cu România,* ziarul „Adevărul.md”, 27 martie 2013.

[47] „Muzeul Virtual al Unirii. Gheorghe Stavrii”. Sursa: https://www.mvu.ro/index.php/category/basarabia_personalitati/

[48] *Figuri contemporane din Basarabia,* p. 126, 130-131.

https://biblioteca-digitala.ro

sănătate publică din București. Medic locotenent de rezervă. Fost medic de circumscripție sanitară și medic primar, delegat al județul Bălți. A scris și a publicat mai multe lucrări de specialitate. Decorat cu Ordinul Meritul Sanitar cl. I și Ordinul Coroana României în Grad de Cavaler[49].

Vitalie Zubac, fost deputat în Sfatul Țării. S-a născut în anul 1894, în localitatea Necrasovca Nouă, județul Ismail[50]. Fost ofițer în armata țaristă. Deputat în Sfatul Țării din 1917, ales de către Congresul Militar Moldovenesc. La 27 martie 1918, Vitalie Zubac votează pentru Unirea Basarabiei cu România[51].

*

*   *

După instaurarea puterii sovietice, în 1940, apoi în 1944, Basarabia a fost dezmembrată în trei părți. La 2 august 1940, a fost înființată RSS Moldovenească, iar partea de sud a Basarabiei, județele Cetatea Albă și Ismail, partea de nord, județul Hotin, cât și nordul Bucovinei și Ținutul Herța au fost alipite RSS Ucrainene. Mulți dintre fruntașii cauzei românești au avut de suferit, fiind deportați în Siberia, Kazahstan și alte regiuni ale URSS. Cei care s-au refugiat în 1944 pe malul drept al Prutului, în speranța de a evita represiunile staliniste, după instaurarea regimului comunist în România, au fost și ei arestați și supuși represiunilor.

[49] *Ibidem,* p. 143.
[50] Mihai Tașcă, *op. cit.*
[51] „Muzeul Virtual al Unirii. Vitalie Zubac”. Sursa: https://www.mvu.ro/index.php/category/basarabia_personalitati/

https://biblioteca-digitala.ro

PATRIOȚI ROMÂNI BASARABENI ȘI BUCOVINENI, FĂURITORI AI ROMÂNIEI MARI, MORȚI ÎN LAGĂRELE COMUNISTE

Octavian Moşin

Trăind sub stăpâniri străine, românii basarabeni și bucovineni nu s-au putut împărtăși de bucuria Unirii de la 1859. Ei au fost sortiți să îndure apăsarea stăpânirii străine și să aștepte încă mai bine de jumătate de veac, până să sune și pentru ei ceasul cel mare al libertății [8, p. 5] și al unității naționale.

În cele din urmă, principiul de libertate și autodeterminare a triumfat, ca urmare a marei îzbânde a românilor din Basarabia și Bucovina, deopotrivă cu frații lor din Transilvania, Banat și Maramureș, care au avut curajul de a scăpa de jugul dominațiilor străine și de a proclama, „într-un elan indescriptibil, unirea provinciilor lor cu Regatul României, libere și independente" [8, p. 6].

România Mare s-a format datorită voinţei, liber și unanim explimată, a românilor din Vechiul Regat, din Basarabia, Bucovina şi Transilvania. Fericita întregire în străvechile ei hotare etnice și istorice a fost înfăptuită prin memorabilele acte istorice de unire de la Chișinău, Cernăuți și Alba Iulia din 1918. La scurte intervale de timp, una după alta, au avut loc evenimente, care au pus temelia constituirii edificiului politic al României Mari.

Prima provincie care a declanşat procesul de reîntregire a statului român a fost Basarabia, care, prin decizia *Sfatului Țării,* întrunit în ședință solemnă la Chișinău, a votat pe 27 martie 1918 unirea cu Țara-Mamă. La 28 octombrie 1918, românii din Bucovina, întruniți în Congresul Național de la Cernăuți, proclamară Unirea Bucovinei cu Regatul liber al României. Momentul istoric din *1 Decembrie 1918,* când românii din Transilvania, Banat și Maramureș, constituiți în Marea Adunare Națională de la Alba Iulia şi-au decis soarta, proclamând unirea teritoriilor lor naționale cu Regatul României, reprezintă marea realizare a poporului român care și-a exercitat un drept fundamental, acela de a trăi laolaltă, într-o construcţie statală şi naţională care să răspundă nevoilor şi aspiraţiilor sale.

Acest eveniment important din istoria românilor nu a fost unul spontan. Marea Unire n-a fost doar produsul unor conjuncturi politice favorabile, care şi-au avut, fără îndoială, şi ele partea lor de contribuţie la înfăptuirea, dar, mai ales, la acceptarea internaţională a acestui act de demnitate naţională, ci al unui proces cumulativ de construire a unei identităţi şi a unei conştiinţe naţionale. Astfel, peste munți și ape, din robii străine, glasurile românești s-au căutat, s-au îndemnat și s-au regăsit. Datorită unor luminători ai neamului, care s-au trudit să țină veșnic aprinsă făclia conștiinței naționale

https://biblioteca-digitala.ro

în sufletele oamenilor, pregătindu-i pentru ziua ce-a mare a unității naționale, a fost posibilă făurirea României Mari.

Unirea Basarabiei cu Patria-Mamă a pus capăt unei mari nedreptăţi istorice. Acest eveniment crucial în istoria românilor cuprinşi în spaţiul dintre Prut şi Nistru, pregătit de personalităţi remarcabile ale neamului, precum şi cu ajutorul *Sfatului Ţării,* constituie punctul culminant al tuturor frământărilor şi aspiraţiilor spre descătuşarea lor spirituală şi spre libertate. *Sfatul Ţării* a dovedit că idealurile se pot înfăptui şi că oamenii reuniţi în jurul unei idei mari pot hotărâ soarta unei naţiuni [15]**.**

Astfel, timp de 22 de ani, Unirea cu România a ferit Basarabia de teroarea rusească, de tragediile colectivizării, ale Holodomorului și ale deportărilor către Gulag. Însă evitarea lor a devenit imposibilă, odată cu răpirea Basarabiei, nordul Bucovinei și a ținutului Herța de către Uniunea Sovietică (28 iunie 1940), în baza protocolului adițional secret al Pactului Ribbentrop-Molotov (23 august 1939) în mod samavolnic, iar consecințele atât de nefaste se resimt până și astăzi.

În acele zile de restrişte, peste poporul basarabean s-au abătut vremuri grele. Procesul de sovietizare forțată a Basarabiei era însoțit de intimidări, arestări, represiuni aplicate persoanelor care nu conveneau regimului. Teroarea a devenit instrument prioritar, care trebuia să asigure starea de obedienţă a populației băştinaşe, iar prima țintă a represiunii staliniste au constituit-o chiar membrii *Sfatului Ţării*, participanţi la actul istoric din 27 martie 1918 [13]. Sovieticii i-au urât de moarte pe toți deputații *Sfatului Țării,* indiferent de naționalitate, de modul în care au votat și de durata mandatului lor în legislativul basarabean. De altfel, primele victime ale răzbunării lui Stalin au avut loc în anul 1937, la Tiraspol, când din ordinul dictatorului de la Moscova au fost împușcați foștii deputați Gavril Buciușcan, Ivan Crivorucov, Mihail Starenki și Vladimir Țâganco [1, p. 46].

Odată cu venirea sovieticilor, decizia de a se repatria sau nu în România, a fost esenţială pentru destinul foştilor deputaţi din *Sfatul Ţării*. Drept urmare, cei care nu reuşiseră sau refuzaseră să se refugieze peste Prut au nimerit în vizorul Comisariatului Poporului pentru Afaceri Interne (NKVD) chiar din primele zile ale ocupaţiei, fiind arestați și concentrați în închisorile din Chișinău și Tiraspol.

Aceștia erau învinuiţi că au votat Actul Unirii Basarabiei cu România la 27 martie 1918 şi că, mai târziu, au luptat împotriva mişcării revoluţionare, desfăşurând activităţi antisovietice. Dosarul de anchetă cu nr. 824 (care se păstrează în arhiva Serviciului de Informație și Securitate al Republicii Moldova), intentat celor 13 deputați în *Sfatul Țării* și unui fost ministru al Republicii Democratice Moldovenesti, s-a aflat mai mult de patru luni la Moscova, însă, a fost întors la Chișinau, fară careva indicaţii. Ancheta a luat sfârşit în mai 1941. Dosarul penal a fost transmis procurorului RSSM (Republicii Sovietice Socialiste Moldoveneşti), care a aprobat actul de acuzare, apoi l-a transmis colegiului judiciar al Judecătoriei Supreme a republicii. Însă procesul judiciar nu s-a mai produs, deoarece începuse războiul. Acuzaţii au fost evacuaţi în RASS Tătară, în diferite închisori din oraşele Penza, Cistopol, Kazan. Au urmat noi interogări, au apărut noi dosare, noi învinuiri. La cele încriminate, se mai adăugau altele: desfăşurarea agitaţiei antisovietice, răspândirea zvonurilor clevetitoare la adresa conducătorilor guvernului sovietic şi armatei roşii etc. [14].

https://biblioteca-digitala.ro

Faptul că aceşti oameni au fost arestaţi în primele zile ale ocupaţiei sovietice vorbeşte despre începutul nimicirii în masă a intelectualităţii basarabene, precum și mutilarea spirituală a basarabenilor prin impunerea unei identități contrafăcute ideologic. Însă, reieșind din anchetele NKVD-ului, răzbate același crez și atașament românesc pentru care au optat. Într-un raport al șefului Serviciului Special de Informații, Eugen Cristescu, către Președinția Consiliului de Miniștri din 24 februarie 1941, se preciza că toți cei arestați și închiși au dat dovadă de o „atitudine dârză" și le-au declarat anchetatorilor sovietici că „au votat Unirea fiindcă așa le-au dictat convingerile și conștiința românească", în opinia lor regimul instituit de către sovietici ar fi „un instrument de dezbinare a poporului român. Basarabia fiind plămădită cu sângele și oasele strămoșilor lor, va rămâne totdeauna românească și, orice ar face Sovietele, ea fiind a românilor, tot lor le va reveni" [1, p. 46; 3, p. 164].

Dintre foștii deputaţi ai *Sfatului Ţării* care au rămas în Basarabia sovietică după 1940, încarcerați și exterminați de regimul totalitar comunist, amintim câţiva:

Vladimir Bodescu (unele surse indică Budescu) s-a născut în 1868 în comuna Durleşti, judeţul Lăpușna; azi localitate Durleşti este subordonată municipiul Chişinău. A practicat avocatura, iar deputat în *Sfatul Ţării* a fost ales din partea Asociaţiei Juriştilor din Basarabia la 28 februarie 1918. La 27 martie 1918 a votat Unirea Basarabiei cu România.

A fost membru în Partidul Poporului (1917-1918) şi, din 1938, membru al Frontului Renaşterii Naţionale. După Unire, un timp, a fost director general al Justiţiei din Basarabia**.** A fost decorat cu trei ordine „Coroana României".

A fost luat în vizor de către NKVD pe motiv că „aflându-se la posturi de răspundere, a luptat activ împotriva mişcării revoluţionare, susţinând dominaţia ocupanţilor români în Basarabia" [10, p. 7].

Arestarea lui s-a făcut fără mandat, iar la interogatoriu nu a recunoscut acuzaţiile încriminate, declarând anchetatorilor că Unirea Basarabiei cu România a fost un act firesc, întrucât „poporul basarabean, cu limba şi credinţa, tindea spre români, şi această unire a fost atunci firească" [4, p. 221]. Decizia de a-l trimite în judecată a fost luată la 14 iunie 1941, dar a început războiul şi Vladimir Bodescu a fost evacuat împreună cu alţi deţinuţi în închisoarea din Kazan, RASS Tătară. La 28 octombrie 1941, a decedat din cauza diareii. Conform actului oficial, moartea a survenit în urma unui atac de cord [4, p. 221].

Alexandru Baltaga s-a născut 1861 în satul Lozova, judeţul Lăpuşna (azi raionul Strășeni). Teolog notoriu a fost ales deputat în *Sfatul Ţării* din partea preoţimii basarabene. Mandatul său, validat la prima şedinţă a *Sfatului Ţării* – 21 noiembrie 1917, l-a deţinut până la ultima şedinţă – 27 noiembrie 1918. A fost unicul reprezentant al Bisericii în *Sfatul Ţării* care, la 27 martie 1918, a votat Unirea Basarabiei cu România. Ulterior a îndeplinit şi funcţia de preşedinte al Consiliului de Administraţie a Uniunii Clericilor Ortodocşi din Basarabia (1922-1935).

Atitudinea ostilă a arhiereilor ruşi – Pavel, Serafim etc. – faţă de problemele cu care se confrunta preoţimea basarabeană, interzicerea oficierii serviciilor divine în limba băştinaşilor nu putea să nu trezească nemulţumirea preoţimii basarabene faţă de biserica rusă şi de Rusia ca atare. În situaţia când Basarabia, ca şi întreaga Rusie, era cuprinsă de

https://biblioteca-digitala.ro

revoluţie, iar atitudinea bolşevicilor faţă de religie şi biserică era cunoscută, preoţimea basarabeană a intuit unica ieşire din situaţie – Unirea cu România, cu atât mai mult cu cât exista o legătură de rudenie, o comunitate de limbă şi tradiţie între biserica română şi cea basarabeană. De aceea, o bună parte a preoţimii basarabene s-a pronunţat pentru Unire [14].

Odată cu anexarea Basarabiei de către Uniunea Sovietică (28 iunie 1940), preotul Baltaga a devenit victimă a represiunii comuniste. În momentul arestării, 31 august 1940, avea 79 de ani. E greu de spus ce pericol prezenta pentru securitatea imperiului un vârstnic care toată viaţa nu făcuse altceva decât să slujească lui Dumnezeu şi poporului său. În timpul percheziţiei, i-au fost confiscate 11 ordine şi medalii, apreciere a muncii sale de o viaţă, printre ele – „Crucea de Aur a Sfântul Sinod", „Ordinul Sfânta Ana", „Ordinul Sfântul Vladimir", „Ordinul Steaua României", „Coroana României" ș.a. [5].

Învinuit de „atitudine duşmănoasă faţă de Rusia Sovietică" şi acuzat că a „votat dezlipirea Basarabiei de Rusia și unirea ei cu România, preotul Alexandru Baltaga a fost interogat de două ori, în data de 31 august 1940 și 10 februarie 1941. La încriminările invocate la adresa sa, părintele Baltaga și-a mărturisit adeziunea la cauza națională și la identitatea românească, confirmând faptul că „preoțimea a avut un rol important în dezlipirea Basarabiei de la Rusia Sovietică și alipirea ei la România". Totodată, a recunoscut că toată activitatea sa „ulterioară a fost îndreptată pentru consolidarea poziției României în Basarabia" [16].

În legătură cu începerea operaţiunilor militare de la 22 iunie 1941, Alexandru Baltaga, alături de ceilalţi deputaţi-confraţi de dosar, a fost evacuat în renumita închisoare din oraşul Kazan, RASS Tătară. Maşina sovietică de exterminare şi-a făcut datoria în cel mai scurt timp posibil. Din cauza vârstei înaintate și a presiunilor fizice și psihice la care a fost supus în timpul anchetei, cât și din cauza condițiilor inumane din temnițele comuniste, la 7 august 1941 a decedat în spitalul regional din oraşul Kazan. Avea 80 de ani împliniţi şi a fost decanul de vârstă al tuturor deputaţilor *Sfatului Ţării* la acea vreme [16].

Constantin Bivol s-a născut în 1885 în comuna Costeşti, judeţul Chişinău (azi raionul Ialoveni). Român basarabean, agricultor, membru al Partidului Socialist-Revoluționar, a fost ales deputat în *Sfatul Țării* din partea Comitetului Executiv Central Moldovenesc, astfel oferindui-se ocazia de a vota Unirea Basarabiei.

Până în anul 1918 a făcut serviciul militar în armata ţaristă. În anul 1919, a fost ales deputat în Parlamentul României. În anii 1925-1926 a exercitat funcția de primar al localităţii Costeşti, din partea Partidului Naţional Ţărănesc. A fost arestat la 24 august 1941 și a decedat la 12 martie 1942 în spitalul închisorii nr. 4 din oraşul Cistopol, din RASS Tătară, iar locul unde a fost îngropat nu se cunoaște [6, p. 61].

Fostul deputat în *Sfatul Țării* Constantin Bivol a fost reabilitat, iar în certificatul de reabilitare, eliberat de Procuratura R.S.S. Moldova în 1990 fiicei sale, se menționa că „dosarul penal referitor la Bivol Constantin Vasilievici, născut în 1885, locuitor al satului Dahnovici, raionul Hânceşti, R.S.S. Moldovenească, arestat la 25 august 1940 şi mort la 12 martie 1942 în închisoarea nr. 4 din RASS Tătară, a fost clasat din motivul decesului acestuia şi lipsei de dovezi ale crimei. Bivol Constantin Vasilievici a fost reabilitat (...)" [6, p. 61].

https://biblioteca-digitala.ro

Ştefan Botnariuc s-a născut în 1875 în comuna Balan, judeţul Bălţi (azi raionul Râşcani). A fost deputat în *Sfatul Ţării* din partea minorităţii ucrainene. În timpul revoluţiei ruse din februarie 1917 fusese preşedinte al Comitetului Agrar Gubernial din Basarabia. A făcut parte din Partidul Socialiştilor Revoluţionari. Pentru *Sfatul Ţării* a fost delegat de Congresul al III-lea al ţăranilor. La 27 martie 1918 a votat Actul Unirii Basarabiei cu România. Ulterior a fost senator de Bălţi în parlamentul român din partea Partidului Naţional Ţărănesc (1922-1926).

A fost arestat la 22 iulie 1940 de către organele NKVD din judeţul Bălţi. A decedat la 22 august 1941 în spitalul închisorii din oraşul Penza [14].

Ion Ignatiuc s-a născut 1893 în comuna Prepeliţa, judeţul Bălţi (azi raionul Sângerei). Român basarabean, agricultor, în timpul Primului Război Mondial a fost marinar al flotei țariste de pe Marea Neagră. În octombrie 1917 a fost ales deputat în *Sfatul Ţării* din partea Congresului Militar Moldovenesc, iar la 27 martie 1918 a votat Actul Unirii Basarabiei cu România. După unire a fost primar al satului Pepeni.

Odată cu ocuparea Basarabiei de către trupele sovietice, decizia de a nu-şi părăsi locul de baştină, rămânând alături de consăteni, i-a fost fatală. La 23 iulie 1940 a fost arestat de către organele NKVD-ului din judeţul Bălţi. Abia peste 50 de ani familia lui Ignatiuc avea să afle că el a decedat la 26 ianuarie 1943 într-un lagăr din RASS Tătară [14].

Vasile Gafencu s-a născut în 1886 în comuna Sângerei, judeţul Bălţi (azi raionul Sângerei). Român basarabean, agricultor, a fost ales deputat în *Sfatul Țării* din partea Comitetului Executiv Moldovenesc din Odessa. La 27 martie 1918 a votat Unirea Basarabiei cu România. A fost arestat și deportat în Siberia de forțele de ocupație sovietice în toamna lui 1940. A lucrat în Arhanghelsk, la tăiat pădure, apoi la o mină de cărbune. A decedat la 16 martie 1942 în Arhanghelsk, URSS [14].

Teodor Neaga s-a născut în 1880 în comuna Dănceni, judeţul Chişinău (azi raionul Ialoveni). A absolvit Seminarul Teologic din Chişinău, apoi Academia Teologică din Kiev, fără să devină, însă, preot. În 1917 a fost ales membru al Uniunii Învăţătorilor din Basarabia, organizaţie care avea menirea să unească în jurul său toţi pedagogii moldoveni care militau pentru cauza naţională. Ca reprezentant al învăţătorilor în *Sfatul Ţării,* a votat Actul Unirii Basarabiei cu România. La sfârşitul anului 1918, a fost ales membru al Zemstvei judeţului Chişinău, responsabil de organizarea învăţământului public. După Unire a fost deputat în Parlamentul României (1919-1928).

La numai o lună după ocuparea Basarabiei de către forţele armatei sovietice, Teodor Neaga a fost arestat de către NKVD și supus interogării și torturii. Fiind transferat în penitenciarul din Penza, a murit la 6 decembrie 1941, fără a se cunoaşte locul unde a fost înmormântat.

În arhivele desecretizate ale Serviciului de Informaţii şi Securitate, poate fi găsit şi dosarul lui Teodor Neaga, care cuprinde interogatorii, procese-verbale, decizii ş.a.m.d. Aceste documente, sunt scrise într-o manieră bolşevică, ce denaturează aproape în întregime adevărul istoric de vreme ce acuzatul era de fiecare dată obligat să „mărturisească” diverse crime pe care le-ar fi făcut contra poporului sovietic şi al revoluţiei.

https://biblioteca-digitala.ro

În momentul arestării lui Teodor Neaga, în rând cu documentele personale, i-a fost confiscat şi manuscrisul unui memoriu al Ligii poporului basarabean, redactat în limba română cu grafie chirilică şi în rusă probabil la sfârşitul anului 1918 – începutul anului 1919 [11, p. 299].

Nicolae Secară (în unele surse Săcară) s-a născut în 1894 în comuna Rughi, judeţul Soroca (azi raionul Soroca). Studiile le-a făcut la Şcoala Agricolă din Chişinău şi la Academia Agricolă din Moscova. Fiind student la Academie, a fost mobilizat şi înscris într-un batalion studenţesc (1916). La sfârşitul lunii decembrie, acelaşi an, a fost trimis la Şcoala Militară din Odessa, pe care o absolvă în 1917. A fost delegat la Cartierul Districtului Militar Odessa în calitate de translator, apoi mutat cu unitatea la Chişinău, unde și-a făcut serviciul de ofiţer, în Regimentul I Moldovenesc. În octombrie 1917, Congresul Militar Moldovenesc l-a ales deputat în *Sfatul Ţării,* iar la 27 martie 1918 a votat *Actul Unirii* Basarabiei cu România. A fost membru al Comisiei pentru elaborarea legislaţiei privind reforma agrară din Basarabia. Ca reprezentant al Partidului Naţional Ţărănesc, a apărat şi a promovat interesele acestuia în *Sfatul Ţării*. După Unire, a lucrat la Ministerul Agriculturii în calitate de specialist în vinificaţie şi pomicultură. Iar la începutul anului 1933 şi până în momentul arestării, 20 iulie 1940, a lucrat la Facultatea de Agronomie din Chişinău.

În iunie 1941, sub pretextul evacuării în spatele frontului, împreună cu alți acuzaţi (T. Neaga și G. Turcuman), N. Secară au fost transferat în închisoarea nr. 1 din oraşul Penza din RASS Tătară. Despre calvarul prin care au trecut aceştia, dar şi ceilalţi acuzaţi, din momentul arestării şi până a fi transferaţi în închisorile comuniste, mărturisesc copiile unor materiale procesuale – anchete, ordine de arest, hotărâri şi informaţii ale organelor securităţii privind percheziţiile, arestările şi interogatoriile la care au fost supuşi foştii deputaţi [11, p. 299].

La 24 februarie 1942, Nicolae Secară moare în spitalul închisorii din oraşul Penza.

Grigore Turcuman s-a născut în 1890 în comuna Tătărăuca-Nouă din judeţul Soroca, (azi raionul Soroca). Până în anul 1917 şi-a făcut serviciul în Flota Militară a Mării Negre. Fiind deputat în *Sfatul Ţării*, a votat Actul Unirii de la 27 martie 1918. În anii 1933-1937 a fost membru al Zemstvei judeţene Soroca, devenind membru al Partidului Naţional Liberal.

La 2 iulie 1940 a fost arestat. În actul de acuzare, întocmit de enkavedişti la 19 mai 1942, Grigore Turcuman a fost învinuit că în 1917, fiind căpitan al Flotei Mării Negre, ar fi înăbuşit mişcarea de protest a marinarilor contra ofiţerilor, că în calitate de agent al Siguranţei române desfăşura activităţi antisovietice, răspândea printre ţăranii judeţului Soroca zvonuri clevetitoare la adresa Uniunii Sovietice şi în acelaşi timp proslăvea orânduirea burgheză din România. Conform unor surse, Grigore Turcuman a decedat la 28 mai 1942 în spitalul închisorii nr. 1 din oraşul Penza [14].

Teodor Uncu s-a născut în 1881 în comuna Isacova din judeţul Orhei (azi raionul Orhei). A fost ales deputat în *Sfatul Țării* de către funcționarii de la poşta și telegraful din Chișinău. A semnat Actul Unirii de la 27 martie 1918, rămânând un adept fidel al autonomiei Basarabiei. A fost membru al Comisiei constituţionale a *Sfatului Ţării*.

https://biblioteca-digitala.ro

Arestat de bolşevici la 16 iulie 1940, Teodor Uncu decedează la 22 noiembrie 1940 în puşcăria nr. 1 din Chişinău. Mormântul nu este cunoscut [12].

În momentul arestărilor, foştilor deputaţi li s-au confiscat nu doar averea, ci şi documentele de identitate, diferite fotografii, acte de studii, decoraţii, obiecte personale, etc. Timp de cinci decenii acestea s-au păstrat în arhiva fostului KGB în calitate de „material probatoriu" la dosar, după care, la solicitarea mai multor cercetători, acestea au fost transmise Muzeului Naţional de Istorie a Moldovei pentru cercetare şi expunere publică. Printre acestea, sunt mai multe (documente, fotografii, decoraţii) ce provin din arhiva personală a lui Alexandru Baltaga, Ion Ignatiuc, Teodor Neaga [11, p. 298].

Mult mai mulți patrioți români basarabeni și bucovineni, făuritori ai României Mari, au fost arestați și condamnați, cu proces sau fără, au făcut ani grei de temniță, au fost torturați și au murit în închisori. A fost un genocid al elitelor fără precedent, după modelul stalinist, care s-a răsfrânt și asupra celor care, aflaţi în faţa dilemei de a rămâne în localităţile natale, au ales să se retragă totuși în România.

În anii '50, la insistenţa autorităţilor sovietice, mai mulţi lideri ai basarabenilor și ai celor din Bucovina, aflați sau refugiaţi în România, au fost sancţionaţi de regim prin deportare sau închisoare. Printre cei arestaţi şi condamnaţi la detenţie în România, găsindu-și sfârșitul, se numără: Ştefan Holban (1886-1961), Daniel Ciugureanu (1885-1950), Ion Pelivan (1876-1954), George Grigorovici (1871-1950).

Ștefan Holban s-a născut în 1886 în satul răzășesc Cărpineni, judeţul Lăpuşna, (azi raionul Hâncești). Până la Unire, Ștefan Holban, alături de ceilalți fruntași basarabeni, s-a înregimentat într-o luptă națională, activând și ca deputat în *Sfatul Țării*.

După Marea Unire, a fost deputat în Parlamentul României (legislaturile 1919, 1920, 1922, 1932). Concomitent, a mai exercitat diverse funcţii: prefect de Lăpuşna (1928-1931), preşedinte al Asociaţiei Învăţătorilor din judeţul Lăpuşna, secretar al Biroului Camerei Deputaţilor. A activat în cadrul Partidului Naţional Ţărănesc, secţia Lăpuşna (vicepreşedinte, secretar general, preşedinte).

Deși a deținut funcții politice importante, a dus o viață modestă până la sfârșitul vieții, întreaga viață militând pentru cinste, demnitate și dreptate.

În 1940 şi în 1944 se refugiază la Râmnicu Vâlcea. În 1957 a fost arestat şi condamnat la 15 ani muncă silnică pentru activitate contrarevoluţionară. A trecut prin mai multe închisori: Jilava, Gherla, Botoşani, unde a şi decedat la 27 august 1961, familia fiind anunţată abia în 1962. Mormântul nu este cunoscut nici astăzi [3].

Daniel Ciugureanu s-a născut în 1885 în satul Șirăuți, raionul Briceni. Fruntaș al Partidului National Moldovenesc, a fost unul dintre promotorii Unirii Basarabiei cu România. A exercitat funcția de președinte al Consiliului de Miniștri al Republicii Independente Moldovenești, apoi ministru de stat, reprezentând Basarabia în patru guverne interbelice.

În anul 1932, doctorul în medicină Daniel Ciugureanu s-a stabilit cu traiul în București, lucrând ca medic-chirurg. Spre sârșitul războiului, presimţind că germanii vor fi învinși și bănuind că România va deveni o țară ocupată de sovietici, a fost sfătuit să plece în Occident pentru a-și salva viața. Însă el n-a vrut să părăsească țara, similar altor patrioți ai neamului, știind foarte bine că nu-l așteaptă zile bune [2, p. 97].

https://biblioteca-digitala.ro

Moartea lui Daniel Ciugureanu s-a produs în circumstanţe nestabilite, ascunse. Se știe că în noaptea de 6 mai 1950, el a fost arestat de către securiști și dus de acasă, mai întâi la Ministerul de Interne, de unde a fost transportat la închisoarea de la Sighetul Marmației, însă acolo „a ajuns” mort. Aceasta nu se poate explica decât prin asasinarea în acea zi. Surprinzător, dar în certificatul de moarte, data indicată a decesului este fixată de securitate cu 15 zile înainte de momentul arestării. În realitate, D. Ciugureanu nu a murit în închisoarea de la Sighetu Marmației, ci în drum spre ea [2, p. 97].

Ion Pelivan s-a născut în 1876 în satul Răzeni pe atunci în judeţul Lăpușna (azi raionul Ialoveni). Marele om politic și intelectual basarabean Ion Pelivan a fost unul dintre principalii promotori ai curentului unionist din *Sfatul Țării,* fiind unul dintre cei mai de seamă făuritori ai epocii Marii Uniri. A fost printre cei care au pus temelia acelei generaţii şi au clădit piatră cu piatră istoria Unirii Basarabiei cu România.

Încă din perioada studiilor la Universitatea din Dorpat (Estonia), s-a afirmat printre studenţii basarabeni care au înfiinţat o societate studenţească a basarabenilor, cu program naţional şi revoluţionar. Pentru că milita pentru autonomia culturală şi administrativă a Basarabiei, a fost închis de ruşi în 1902 şi exilat în Nordul Rusiei, în Arhanghelsk. În contextul revoluţiei ruse din 1905 se întoarce în Basarabia, unde iniţiază *Societatea Culturală Moldovenească* şi colaborează la primul ziar românesc „Basarabia”.

În 1917 a participat la fondarea Partidului Național Moldovenesc. A fost ales președinte al *Sfatului Țării*, funcţie pe care o va ceda lui Ion Inculeț. După Unire a participat, în calitate de membru al delegației române, la Conferința de Pace de la Paris (1919-1920). A fost deputat în Parlamentul României, conducător al *Astrei* (filiala din Basarabia). S-a stins din viață la 25 ianuarie 1954, în închisoarea Sighet [7].

George Grigorovici s-a născut în 1871 în Storojineț, Bucovina. A fost un om politic român, social-democrat bucovinean, militant pentru unitatea național-politică a românilor și pentru progres social. A fost deputat în Parlamentul de la Viena și în Parlamentul de la Bucureşti, membru fondator (1927) și preşedinte (1936-1938) al Partidului Social Democrat Român, a militat pentru unirea Bucovinei cu România.

După instaurarea regimului comunist, liderii social-democraţi care se pronunţaseră în 1921 contra transformării mişcării social-democrate în partid comunist, printre care a fost şi Grigorovici, au fost arestaţi. George Grigorovici a fost arestat în 1949. A murit în închisoarea Văcărești la 18 iulie 1950.

Gheorghe Grigorovici a fost un om la înălţimea momentului istoric şi nimic nu arată mai limpede determinarea liderului bucovinean decât memorabila sa cuvântare rostită în Parlamentul din Viena la 22 octombrie 1918: „Unirea românilor este un ideal şi un ţel pe care românii îl vor urmări întotdeauna, oricând, în toate împrejurările, indiferent care va fi constelaţia lor viitoare, indiferent cum va evolua soarta lor” [9. p. 94].

Întregirea României a fost atât o chestiune de dreptate istorică, cât şi produsul voinţei şi luptei românilor pentru realizarea unităţii naţionale şi statale. Însemnătatea istorică a actului Marii Uniri din 1918 rămâne mai presus de orice îndoială şi semnifică împlinirea idealului românesc de a trăi liber într-un singur stat naţional unitar.

https://biblioteca-digitala.ro

Bibliografie:

1. Abrudan, M. *Sub semnul centenarului Marii Uniri*: Unirea Basarabiei cu România la 27 martie 1918, în: "Martyria": revistă de teologie și spiritualitate ortodoxă, 2018, an III, nr. 3, pp. 39-49.

2. Baciu, Gheorghe. *Ciugureanu Daniel (09.XII.1885-19.V.1950), medic-colonel și om curajos*, în: „Revista Militară", 2015, nr. 1 (13), pp. 95-99.

3. Chiriac, Alexandru. *Membrii Sfatului Țării (1917-1918): dicționar*. București: Editura Fundației Culturale Române, 2001. 174 p.

4. Colesnic, Iurie. *Basarabia necunoscută*. Chișinău: Miseum, 2000. 300 p.

5. Colesnic, Iurie. *Chişinău: Enciclopedie*. Chișinău: Museum, 1997. 569 p.

6. Colesnic, Iurie. *Sfatul Țării*. Chișinău: Editura Museum, 1998. 348 p.

7. *Ioan Pelivan: istoric al mişcării de eliberare naţională din Basarabia*/Ed.: Ion Constantin, Ion Negrei şi Gheorghe Negru. Bucureşti: Biblioteca Bucureştilor, 2012.

8. Nistor, Ion. *Bucovina sub dominațiunea românească: la 20 de ani dela Unire*. Cernăuți, 1938. 64 p.

9. Russșindilar, Petru: *George Grigorovici și social-democrația în Bucovina*. București: Editura Fundației „Constantin-Titel Petrescu", 1998.

10. Poștarencu, Dinu. *Vladimir Bodescu, membru al Sfatului Ţării din Basarabia (1868-1941)*, în: „Maluri de Prut", 2010, anul II, nr. 5-6.

11. Postică Elena. *Din arhiva fostului KGB – în patrimoniul muzeal. Istoria unei colecţii*. În: Tyragetia. Serie nouă, 2018, nr. 2(27).

12. Tașcă, Mihai. *Deputaţi în Sfatul Ţării înmormântaţi la Chişinău*, în: „Timpul", 2010, 10 aprilie.

Resurse Web:

1. Deznodământ: *Deputații Sfatului Țării reprimați de NKVD*. Disponibil: https://www.historia.ro/sectiune/general/articol/deznodamant-deputatii-sfatului-tarii-reprimati-de-nkvd

2. Postică, Elena. *Deputaţi ai Sfatului Ţării exterminaţi de NKVD*, în: *Revista „22"*, 2010, 24 aug. Disponibil: http://www.revista22.ro/deputati-ai-sfatului-tarii-exterminati-de-nkvd-8758.html

3. *Sfatul Țării* (1917-1919). Disponibil:
http://www.istoria.md/articol/249/Sfatul_Țării

4. Tașcă, Mihai. *Martirii Basarabiei: Destinul crud al preotului A. Baltaga, deputat în Sfatul Țării*. Disponibil: https://www.timpul.md/articol/martirii-basarabiei-destinul-crud-al-preotului-alexandru-bal-taga-deputat-in-sfatul-tarii-22530.html

https://biblioteca-digitala.ro

DEPUTAŢI AI SFATULUI ŢĂRII MARTIRIZAŢI ÎN PRIMUL AN DE OCUPAŢIE SOVIETICĂ (1940-1941)

Ioan Lisnic

Ca urmare a semnării Protocolului adițional secret al tratatului sovieto-german din 23 august 1939, Uniunea Sovietică arăta interes față de Basarabia. La 26 iunie 1940, Guvernul sovietic adresează României prin ambasadorul român la Moscova o notă ultimativă în care se cerea cedarea Basarabiei și a părții de nord a Bucovinei. Sovieticii motivau „înapoierea" Basarabiei argumentând fals cum că majoritatea populației de pe acest teritoriu o alcătuiesc ucrainenii și că în 1918 a fost zădărnicită unirea Basarabiei cu Ucraina[1]. Nordul Bucovinei îl cereau ca deaspăgubire pentru ocuparea Basarabiei de către România, timp de 22 de ani. Pentru a evita invazia sovietică pe întreg teritoriul României, după lungi discuții în Consiliul de coroană s-a acceptat cerințele ultimatului, hotărând ca armata și administrația civilă de pe teritoriile indicate să se evecueze.

La 28 iunie 1940, trupele sovietice intră în Basarabia, nordul Bucovinei și ținutul Herța (motivând mai apoi că ținutul Herța a fost ocupat „din greșeală")[2]. În aceeași zi s-au început evacuările din Basarabia și nordul Bucovinei. Împreună cu administrația civilă și militară românească s-a retras peste Prut un număr mare de populație. Pentru cei rămași sub ocupația sovietică, se începuse un adevărat calvar. Persoanele care nu conveneau regimului erau incluse în categoria „suspecţilor", majoritatea dintre ele fiind arestate și deportate în interiorul URSS. Printre primii care au fost supuși represiunii staliniste au fost membrii Sfatului Ţării, participanţi la actul istoric din 27 martie 1918. Foştii deputaţi ai Sfatului Ţării erau învinuiţi că au votat Actul Unirii Basarabiei cu România, cum că au luptat împotriva mişcării revoluţionare și au desfăşurat activităţi antisovietice[3].

Primele victime ale regimului sovietic au fost deputaţii Sfatului Țării, care după Unire au trecut Nistrul în URSS. Deputatul **Arcadie Osmolovski** a votat împotriva Unirii, dar a fost arestat de agenții NKVD, moare la 27 aprilie 1931 un urma unui atac de cord. La fel, a votat împotriva Unirii și deputatul **Mihail Starenki,** refugiat în URSS și supus represiunii. Foștii deputați din Sfatul Țării **Gavril Buciuşcan** şi **Ivan Crivorucov** au avut

[1] I. Ojog, I. Șarov, *Istoria românilor*, Editura Cartdidact, Chișinău, 2001, p. 170.

[2] Pr. prof. dr. Mircea Păcurariu, *Basarabia, aspecte din istoria Bisericii și a neamului românesc*, Editura Trinitas, Iași, 1993, p. 119.

[3] Conf. univ. dr. Lidia Pădureac, *Sistemul represiv sovietic și soarta membrilor Sfatului Țării: studiu de caz,* în *Centenar Sfatul Țării: 1917-2017*, vol. 1, 2017, Conferință, Chișinău, Moldova, 21 noiembrie 2017, p. 648.

https://biblioteca-digitala.ro

și ei o soartă asemănătoare, deși au participat activ la formarea RASS Moldoveneşti, au avut şi funcţii importante, dar au fost arestați în timpul Marii Terori, judecați de către troika NKVD și condamnați la moarte prin împușcare.

După ocuparea Basarabiei de către sovietici, este arestat și fostul deputat **Ștefan Balamez**, unul dintre membrii Sfatului Țării care au votat împotriva Unirii. Era acuzat că ar fi votat îmotriva Unirii, din ordinul siguranţei, pentru ca prin exprimarea unui vot „contra" să se creeze în faţa opiniei publice aparenţa unui sufragiu liber exprimat. A fost condamnat la 10 ani privațiune de libertate, nu se cunoaște dacă a supraviețuit[4]. Dintre deputații Sfatului Țării, arestați de colaboratorii NKVD și eliberați la scurt timp, se numără și **Nicolae Bivol**, fost primar de Chişinău și antreprenor. Eliberarea i se datorează unor mărturii favorabile din partea unor muncitori și subalterni, cât și faptului că din inițiativa sa a fost editat ziarul „Viaţa Noastră", calificandu-l drept un ziar de stânga şi antifascist[5]. Alt deputat, eliberat din închisorile comuniste este **Dumitru Groapă,** judecător și președinte de tribunal. La 27 martie 1918, mandatul său de deputat în Sfatul Țării era nevalidat, fapt ce nu i-a permis să voteze Unirea. La 19 iulie 1940 este arestat și plasat, împreună cu membrii familiei sale, în închisoarea din Kotovski (Ucraina, RASS Moldovenească). Reușește, după aproape un an de detenție, să fie eliberat, împreună cu soția, fiica și fiul său. Autorităţile sovietice le-au permis să se repatrieze în România. Probabil, Dumitru Groapă a fost eliberat și din cauza că numele lui nu figura printre cei 86 de deputaţi care au votat Unirea[6].

De activitate contrarevoluționară erau acuzați și alți politicieni basarabeni, **Emanuil Catelli**, fost prefect al judeţului Bălți și senator, decedat la 18 februarie 1943 în închisoarea din oraşul Cistopol, RASS Tătară; **Panteleimon Sinadino**, fost membru în Sfatul Țării din partea minorității grecești și deputat în Parlamentul României, arestat de sovietici la 9 iulie 1940 și pierdut fără veste ș.a. În rândurile ce urmează sunt redate pe scurt biografiile, cât și activitatea unor deputați din Sfatul Țării, care la 27 martie 1918 au votat pentru Unirea Basarabiei cu România, arestați, judecați și exterminați în lagărele comuniste.

Alexandru Baltaga, preot-paroh la biserica din Călăraşi-sat. S-a născut la 14 aprilie 1861 în familia preotului Ştefan Baltaga, slujitor la Biserica „Sf. Nicolae" din satul Lozova, judeţul Chişinău. A învăţat la şcoala parohială din localitate, apoi la Seminarul Teologic din Chişinău, pe care l-a absolvit în anul 1883. În perioada 1883-1885 activează în calitate de pedagog la Şcoala spirituală din Chişinău[7]. A fost hirotonit preot în anul 1886 pe seama Bisericii „Sf. Aleksandr Nevski" din localitatea Călăraşi-sat, judeţul Chişinău[8], unde a slujit fără întrerupere timp de 54 de ani. În toamna anului 1917, părintele Alexandru Baltaga a fost ales, de către preoţimea basarabeană, deputat în Sfatul Ţării. Este unul dintre deputaţii

[4] „Procesul de sovietizare forțată a Basarabiei: Ce s-a întâmplat cu membrii Sfatului Țării", în ziarul „Timpul", din 12 iunie 2019.

[5] Mihai Taşcă (doctor în drept), *Viaţa Noastră – ziarul care a salvat viaţa unui deputat în Sfatul Ţării*, în ziarul „Timpul", din 30 aprilie 2009.

[6] „Capturat de bolşevici în 1940, Dumitru Groapă a scăpat de GULAG". Sursa: https://unimedia.info/stiri/-3541.html

[7] П.А. Лотоцкій. *Списокъ и краткія біографіи окончившихъ полный курсъ Кишиневской Духовной Семинаріи (1813-1913 г.г.).* Кишиневъ: Епархіальная типографія, 1913, р. 76.

[8] „Anuarul Arhiepiscopiei Chişinăului", Chişinău: Tipografia Eparhială „Cartea Românească", p. 56.

https://biblioteca-digitala.ro

care la 27 martie 1918 a votat Unirea Basarabiei cu România. După Marea Unire, a mai îndeplinit şi funcţia de membru al Comitetului de unificare a bisericilor din România Mare[9]. În primele zile de ocupaţie sovietică (1940-1941), împreună cu alţi foşti deputaţi în Sfatul Ţării a fost arestat şi părintele Alexandru Baltaga. Era învinuit de către agenţii organelor NKVD cum că „în anul 1918 a avut o atitudine duşmănoasă faţă de Rusia Sovietică, a fost membru activ al Sfatului Ţării, votând pentru dezlipirea Basarabiei de la Rusia Sovietică şi alipirea la România, fiind răsplătit de Guvernul României cu 50 ha de pământ". Părintelui i-au fost incriminate şi alte puncte ale articolului 54 al Codului penal, acordarea de ajutor „aripii reacţionare a burjuaziei mondiale" (art. 54, p. 4); lupta activă împotriva clasei muncitoare şi mişcării revoluţionare (art. 54, p. 13) şi sabotaj contrarevoluţionar (art. 54, p. 14). Aceste învinuiri erau pedepsite de organele NKVD cu ani grei de temniţă, inclusiv cu pedeapsa capitală, condamnarea la moarte prin împuşcare[10]. Părintele Alexandru s-a aflat în închisoarea din Chişinău până la sfârşitul lunii iunie 1941, când, din cauza începerii operaţiunilor militare, este evacuat împreună cu ceilalţi deţinuţi în închisoarea din oraşul Kazan, RASS Tătară[11]. Din cauza vârstei înaintate şi a presiunilor fizice şi psihice la care a fost supus în timpul anchetei, precum şi din cauza condiţiilor inumane din temniţele comuniste, la 7 august 1941 părintele trece la Domnul. Peste cinci decenii de la arestare, la 10 iulie 1991, părintele Alexandru Baltaga a fost reabilitat de Procuratura Generală din Republica Moldova[12].

Constantin Bivol, fost agricultor, fost deputat și senator. S-a născut pe 10 martie 1885, în comuna Costești, județul Chișinău, în familie de țărani[13]. În calitate de deputat al Sfatului Ţării, la 27 martie 1918, a votat Actul Unirii Basarabiei cu România. În anul 1919 a fost ales deputat în Parlamentul României, iar pe parcursul anilor 1925-1926 a fost senator de Bălţi din partea Partidului Naţional Ţărănesc. În timpul primei ocupații sovietice a Basarabiei (1940-1941) a fost arestat, iar mai apoi evacuat împreună cu alți deținuți politici în interiorul URSS. A decedat la 12 martie 1942, în spitalul închisorii din orașul Cistopol, RASS Tătară[14].

Vladimir Bodescu, avocat și om politic. S-a născut la 4 martie 1868 în localitatea Durlești, judeţul Lăpușna. A învățat la Universitatea din Kiev, Facultatea de Drept, după absolvire a activat în calitate de magistrat în orașele Taganrog, Berdeansk ș.a. Fost procuror, a condus Parchetul General Chișinău. Devine deputat în Sfatul Țării, ales din partea juriștilor moldoveni. La 27 martie 1918 a votat pentru Unirea Basarabiei cu România. Fost avocat și director general al Justiției din Basarabia. În anul 1938 se pensionează și se retrage la Durlești, la moșia sa, ocupându-se cu horticultura și viticultura[15]. După acuparea Basarabiei de către trupele sovietice, la 10 august 1940, este

[9] Dr. Mihai Taşcă, *Destinul crud al preotului Alexandru Baltaga, deputat în Sfatul Ţării,* în ziarul „Timpul", din 15 aprilie, 2011, p. 20.

[10] Mihai Taşcă, *op. cit.*; *Cartea Memoriei. Catalog al victimelor totalitarismului comunist,* vol. IV, Chişinău, Editura Ştiinţa, 2005, p. 22.

[11] *Ibidem.*

[12] Mihai Taşcă, *op. cit.*

[13] ANRM, F. 211, inv. 3, d. 386, f. 284.

[14] Lidia Pădureac, *op. cit.,* p. 655.

[15] *Figuri contemporane din Basarabia,* Chişinău, Editura ARPID, 1939, p. 14.

https://biblioteca-digitala.ro

arestat de către colaboratorii NKVD. Era învinuit pentru că a fost membru activ al Blocului Contrarevoluționar Moldovenesc și deputat în Sfatul Țării. Din cauza războiului a fost evacuat împreună cu alți deținuți la închisoarea din Kazan, RASS Tatară. Moare în acea închisoare, la 28 octombrie 1941[16].

Ștefan Botnariuc, agricultor. S-a născut la 26 octombrie 1875, în comuna Bălan, judeţul Bălți. Fost notar comunal, cooperator şi fost consilier județean. A fost deputat în Sfatul Ţării din partea minorităţii ucrainene. La 27 martie 1918, votează pentru Unirea Basarabiei cu România. Între anii 1922-1926 a fost senator, a colaborat la revista „Furnica"[17]. În timpul ocupației sovietice a fost arestat, la 22 iulie 1940, de către organele NKVD din judeţul Bălți. S-a stins din viață, la 22 august 1941, în spitalul închisorii din orașul Penza[18].

Ion Codreanu, agricultor. S-a născut la 14 aprilie 1979, în localitatea Ștefănești, judeţul Soroca. A luptat în Primul Război Mondial. Ales membru al Comitetului Național Moldovenesc din Odessa, apoi deputat în Sfatul Țării din partea Congresului Militarilor Moldoveni. La 27 martie 1918, a votat Unirea Basarabiei cu România. A fost ales, de mai multe ori, deputat în Parlamentul României, din partea județului Soroca, fiind și membru al PNȚ. Este ales membru al delegației române, care a participat la Conferința de Pace de la Paris (1919-1920)[19]. După ocuparea Basarabiei de către Uniunea Sovietică, la 25 iulie 1940, Ion Codreanu a fost arestat de către colaboratorii NKVD din Bălți. Era acuzat, ca fost membru al mișcării contrarevoluționare – Blocul Moldovenesc și Sfatul Țării. Scăpă de represiuni, prin intermediul unui schimb de prizonieri, la 3 mai 1941, fiind schimbat cu Ana Pauker, încarcerată în România, lider al Partidului Comunist din România. Ion Codreanu a decedat la 15 februarie 1949, la București[20].

Teodosie Cojocaru, militar și om politic. S-a născut la 3 mai 1879, în comuna Bubueci, judeţul Chișinău. După absolvirea liceului militar din Odessa, devine ofițer în armata țaristă. A luptat în Războiul ruso-japonez și în Primul Război Mondial. Fost membru al Sfatului Țării între 1917-1918, apoi primar al Chișinăului între 1919-1920. A mai activat în calitate de director general al Forțelor Armate ale Republicii Democratice Moldovenești. Fost membru în delegația permanentă a Consiliului Județean Lăpușna, cenzor al Băncii Basarabiei și fost deputat în primul Parlament românesc din 1919[21]. După ocuparea Basarabiei de către sovietici a fost arestat, la 13 august 1940, fiind acuzat abuziv de săvârșirea unor crime, potrivit art. 54-4, 54-13 și 54-11 CP al RSSU. A murit în închisoarea nr.1 din Chișinău, la 23 ianuarie 1941[22].

[16] *Personalitatea zilei. Vladimir Bodescu,* în ziarul „Timpul", din 31 iulie 2014.
[17] *Figuri contemporane din Basarabia,* op. cit., p. 17.
[18] „Muzeul Virtual al Unirii. Ștefan Botnariuc". Sursa: https://www.mvu.ro/index.php/category/basarabia_personalitati/
[19] *Figuri contemporane din Basarabia,* p. 36.
[20] Lidia Pădureac, *op. cit.*
[21] Daniel Lăcătuș, *Fețele durerii. Apel la memorie,* vol. I - *Personalități decedate în închisorile comuniste*, Iași, Editura Studis, 2018, p. 28-29.
[22] Iurie Colesnic, *Un fost primar al Chișinăului a decedat în închisoarea din Chișinău,* în ziarul „Timpul", din 18 august 2015.

https://biblioteca-digitala.ro

Gheorghe Druță, director și revizor școlar. S-a născut la 22 mai 1881, în satul Tătărăștii Vechi, județul Soroca, în familie de țărani[23]. A învățat la școala normală din orașul Cetatea Albă, la școala militară din Vilna, sub dominația rusă, apoi a învățat timp de 2 ani la Facultatea de Teologie din Chișinău. A activat în calitate de învățător și director de școală, în 1906, devine corespondent la prima gazetă românească „Basarabia". A luptat în Primul Război Mondial. Întorcându-se de pe front, este ales delegat la Congresul Militarilor Moldoveni din 1917. Fiind ales deputat în Sfatul Ţării, la 27 martie 1918 a votat Unirea Basarabiei cu România. S-a ocupat de problemele naţionalizării şcolii basarabene. Fost director și revizor școlar, membru în Comitetul de conducere al „Astrei Basarabiei", membru în consiliile parohiale, secretar în organizația vechilor luptători naționali ș.a. A publicat mai multe articole în revista „Școala Basarabeană" și gazeta „Viața Basarabiei"[24]. În timpul primului an de ocupație sovietică a Basarabiei, la 6 noiembrie 1940, Gheorghe Druță a fost arestat de către colaboratorii NKVD și încarcerat în închisoarea din Chișinău. Era învinuit de faptul că a fost membru în Sfatul Ţării și fost membru în Uniunea ofițerilor în rezervă. Fiind etichetat drept element social periculos, a fost condamnat la 8 ani de detenție într-un lagăr din Siberia. Moare în drum spre locul detenției, fără a se cunoaște stația, sau locul unde a staționat trenul cu cei arestați[25].

Vasile Gafencu, agricultor din comuna Sîngerei. S-a născut la 1 februarie 1886, în comuna Sîngerei, judeţul Bălți, în familie de țărani[26]. A învățat la Școala specială de electricitate, urmînd studii politehnice la Iași. După absolvirea studiilor, s-a stabilit la Sîngerei, având un lot de pământ de 50 ha pe care îl prelucra. A avut patru copii, unul din ei a fost Valeriu Gafencu, cel care mai târziu avea să fie numit de Nicolae Steinhardt „Sfântul închisorilor"[27]. Vasile Gafencu a ocupat mai multe funcții importante, a fost președinte al Băncii populare Sîngerei, membru în comitetul de conducere al Camerei agricole din Bălți, membru în Sfatul Căminului Cultural Sîngerei. A fost ales deputat în Sfatul Țării din partea Comitetului Executiv al Sfatului Ofițerilor și Ostașilor Moldoveni din Odessa. La 27 martie 1918 a votat Unirea Basarabiei cu România. A mai activat și în alte funcții, fost învățător, cosilier județean și fost membru în Comisiunea de împroprietărire din județul Bălți[28]. După ocuparea Basarabiei de către sovietici, a fost arestat și deportat în Siberia. A lucrat în Arhanghelsk, la tăiat pădure, apoi la o mină de cărbune[29]. Despre viața lui de mai departe nu se cunoaște nimic.

Ion Ignatiuc, fost marinar, om politic. S-a născut la 15 februarie 1893, în comuna Prepelița, județul Bălți. Fost marinar al Flotei Mării Negre. A inițiat la Sevastopol organizarea militară a moldovenilor din marină și armele tereste. Ales vicepreședinte al Comitetului executiv moldovenesc și delegat în organizația moldovenească din Chișinău. În octombrie 1917, Congresul Militar Moldovenesc îl alege deputat în Sfatul Ţării. La 27

[23] ANRM, F. 211, inv. 6, d. 180, vol. II, f. 406.

[24] *Figuri contemporane din Basarabia*, p. 52.

[25] Iurie Colesnic, *Gheorghe Druță: Un membru al Sfatului Țării dispărut fără urmă în gulag...*, în revista „Natura" din septembrie 2008, p. 10.

[26] ANRM, F. 211, inv. 1, d. 216, f. 1324.

[27] *Personalitatea zilei. Vasile Gafencu*, în ziarul „Timpul", din 7 august 2014.

[28] *Figuri contemporane din Basarabia*, p. 59.

[29] *Personalitatea zilei. Vasile Gafencu.*

https://biblioteca-digitala.ro

martie 1918, votează Actul Unirii Basarabiei cu România. A activat și în funcția de președinte al volostei Pepeni, judeţul Bălți[30]. După ocuparea Basarabiei de către trupele sovietice, la 23 iulie 1940 a fost arestat de către colaboratorii NKVD din Bălți. A decedat la 26 ianuarie 1943, găsindu-și sfârșitul într-un lagăr din RASS Tătară[31].

Teodor Neaga, profesor și om politic. S-a născut la 8 martie 1880, în familia cântărețului bisericesc Ioan Neaga din comuna Dănceni, judeţul Chișinău[32]. Absolvent al Seminarului Teologic din Chișinău și al Academiei Teologice din Kiev. A activat în mai multe funcții, a fost membru al Adunării Eparhiale a Arhiepiscopiei Chișinăului, al Congresului Național și al Consiliului Central Bisericesc din București. Fost profesor și președinte al primului Congres al învățătorilor și profesorilor din Basarabia, care a hotărât întroducerea alfabetului latin și naționalizarea școlilor din Basarabia. A luptat împotriva rusificării şcolilor, iar mai apoi pentru edificarea unei şcoli naţionale româneşti în Basarabia. A mai activat și în funcția de președinte al Zemstvei judeţului Lăpuşna și președinte al Uniunii tuturor Zemstvelor din Basarabia[33]. A fost ales deputat în Sfatul Țării de către Uniunea Pedagogilor Moldoveni din Basarabia. În calitate de deputat, la 27 martie 1918, a votat Actul Unirii Basarabiei cu România. După Unire, a mai activat în calitate de deputat în Parlamentul României, o perioadă de timp a fost și inspector șef al învățământului din Basarabia[34]. În timpul primei ocupații a Basarabiei de către sovietici, a fost arestat de către agenții NKVD și trimis în surghiun. A decedat în spitalul închisorii din Penza, la 6 decembrie 1941[35].

Nicolae Secară, inginer-agronom. S-a născut la 9 mai 1894, în comuna Rudi, judeţul Soroca. Tatăl său, Grigore Secară, avea o proprietate în satul Tătărăuca Nouă, însă locuia în comuna Rudi[36]. Tânărul Nicolae a învățat la Institutul Agricol din Moscova, apoi la Universitatea din Iași, Facultatea de Agronomie. Devine inginer-agronom, fiind numit, mai târziu, inspector la Facultatea de Agronomie din Chișinău. Fost deputat în Duma rusă. A fost ales deputat în Sfatul Țării de către Congresul Militarilor Moldoveni. La 27 martie 1918, a votat Unirea Basarabiei cu România. A ocupat și alte funcții, subsecretar de stat la Ministerul de Război și la Ministerul de Externe, fost inspector agronom la Directoratul Agriculturii și Domeniilor Basarabiei[37]. După ocuparea Basarabiei de către sovietici, a fost arestat. În luna iunie 1941, împreună cu alți deținuți politici, a fost transferat în închisoarea nr. 1 din oraşul Penza. A decedat în luna februarie 1942, fiind în detenție[38].

[30] *Figuri contemporane din Basarabia,* p. 75.

[31] „Ce le-a făcut comunismul artizanilor Marii Uniri: Ion Pelivan și Ion Ignatiuc". Sursa: https://www.marginaliaetc.ro/ce-le-a-facut-comunismul-artizanilor-marii-uniri-ion-pelivan-si-ion-ignatiuc/

[32] ANRM, F. 211, inv. 3, d. 258, f. 797.

[33] *Figuri contemporane din Basarabia,* p. 97.

[34] *Ibidem*.

[35] Llidia Pădureac, *op. cit.*, p. 656.

[36] ANRM, F. 211, inv. 6, d. 240, f. 295.

[37] *Figuri contemporane din Basarabia,* p. 119.

[38] „Muzeul Virtual al Unirii. Nicolae Secară". Sursa: https://www.mvu.ro/index.php/category/basarabia_personalitati/

https://biblioteca-digitala.ro

Grigore Turcuman, ofițer de marină, om politic. S-a născut la 20 octombrie 1890, în comuna Tătărăuca Nouă, județul Soroca, în familie de țărani[39]. Îndrăgind cariera de militar, ajunge la gradul de sublocotenent în Marină, Flota Mării Negre. A luptat în Primului Război Mondial și, după întorcerea în Basarabia, participă la Congresul Ostașilor Moldoveni din 20 octombrie 1917. A fost ales membru al Sfatului Țării, din partea soldaților basarabeni. În calitate de deputat al Sfatului Ţării, la 27 martie 1918, a votat Actul Unirii Basarabiei cu România. Fost membru al Consiliului județean Soroca și subprefect al aceluiași județ[40]. Fiind în rezervă militară, a fost ridicat la gradul de Căpitan de Marină. După instaurarea puterii sovietice în Basarabia a fost arestat, la 2 iulie 1940. Era acuzat, că „în 1917, fiind căpitan al Flotei Mării Negre, ar fi înăbuşit mişcarea de protest a marinarilor contra ofiţerilor, că în calitate de agent al Siguranţei române desfăşura activităţi antisovietice, răspândea printre ţăranii judeţului Soroca zvonuri clevetitoare la adresa Uniunii Sovietice şi în acelaşi timp proslăvea orânduirea burgheză din România”. A decedat la 28 mai 1942 în spitalul închisorii nr. 1 din oraşul Penza[41].

Teodor Uncu, funcționar public și om politic. S-a născut la 3 septembrie 1881, în familia proprietarului Mihail Uncu din satul Isacova, județul Orhei[42]. După absolvirea studiilor, a lucrat ca funcționar al poștei și telegrafului. Fost deputat în Sfatul Țării, ales de către funcționarii de poștă și telegraf din Chișinău. La 27 martie 1918, Teodor Uncu votează pentru Unirea Basarabiei cu România[43]. A activat și în calitate de deputat în Parlamentul României. După ocuparea Basarabiei de către sovietici este arestat, la 17 iulie 1940 și încarcerat în penitenciarul nr. 1 din Chișinău. Moare la 22 noiembrie 1940, fiind în detențe[44].

Luca Știrbeț, fost militar și om politic. S-a născut la 7 februarie 1889, în comuna Cărpineni, județul Chișinău. Avea studiile Școlii de ofițeri activi din Pskov și diplomat al Școlii superioare de documentare și de științe administrative din București. A activat în calitate de membru în Comitetul executiv al moldovenilor din Odessa, a făcut parte din Blocul moldovenesc pentru înfăptuirea Republicii Moldoveneşti[45]. Este unul dintre organizatorii comitetelor militare moldovenşti şi ai creării Sfatului Ţării. A votat Unirea a Basarabiei cu România. Fost deputat în Parlamentul României, membru în Consiliul județean și cenzor la Camera agricolă, Camera de comerț din Chișinău. Fost secretar al primei organizații a învățătorilor din Chișinău, director de tipografie și administrator al ziarului și revistei „Viața Basarabiei”. În primul an de ocupație sovietică a Basarabiei, a

[39] ANRM, F. 211, inv. 6, d. 195, f. 996.

[40] Daniel Lăcătuș, *op. cit.*, p. 61.

[41] „Ce le-a făcut comunismul artizanilor Marii Uniri: Grigore Turcuman și Ștefan Balamez”. Sursa: https://www.marginaliaetc.ro/ce-le-a-facut-comunismul-artizanilor-marii-uniri-grigore-turcuman-si-stefan-balamez/

[42] ANRM, F. 211, inv. 5, d. 344, f. 887.

[43] „Muzeul Virtual al Unirii. Teodor Uncu”. Sursa: https://www.mvu.ro/index.php/category/basarabia_personalitati/

[44] Dr. Mihai Tașcă, *Deceniul Unirii Basarabiei cu România. Deputați din Sfatul Țării înmormântați la Chișinău,* în „Timpul”, din 10 aprilie 2010.

[45] *Figuri contemporane din Basarabia,* p. 128.

https://biblioteca-digitala.ro

fost arestat, la 20 iulie 1940, apoi transferat în RASS Tătară. Își găsește sfârșitul la 15 martie 1942, în spitalul închisorii din oraşul Cistopol[46].

Reinstaurarea regimului sovietic în Basarabia, în 1944, a dus la revenirea situaţiei din perioada primei ocupaţii sovietice. După 1944, a început un nou val de represiuni împotriva populației basarabene. Spre deosebire de perioada primei ocupaţii sovietice aceştia, fiind suspectaţi de colaborare cu autorităţile germane şi române în timpul celui de-Al Doilea Război Mondial, erau arestaţi şi deportaţi în Siberia, Kazahstan şi alte regiuni ale URSS.

În anii postbelici, de prigonirile comuniste nu au fost feriţi nici basarabenii care s-au refugiat în teritoriul din dreapta Prutului. Instaurarea regimului comunist în România a fost urmată de persecuţii ce i-au afectat pe basarabenii care au părăsit Basarabia în speranţa de a evita represiunile staliniste. Mai mulţi lideri basarabeni refugiaţi în România, mai ales foşti membri ai Sfatului Ţării, au fost arestaţi, judecați şi condamnaţi la ani grei de temniță.

Dintre deputații Sfatului Țării, arestați după 1944, în România, se numără și **Elena Alistar**, surghiunită de regimul comunist la Pucioasa, judeţul Dâmbovița, unde a și decedat, în 1955[47]; **Daniel Ciugureanu,** arestat de securitatea comunistă la 6 mai 1950 şi trimis la închisoarea din Sighetul Marmaţiei, mort pe drumul spre închisoare[48]; **Pantelimon Halipa**, arestat în 1950 şi plasat la Sighet, predat în 1952 autorităţilor sovietice, care l-au condamnat la 25 ani privațiune de libertate, după trei ani petrecuţi în închisorile din regiunea Krasnoiarsk, este readus în România și închis la Penitenciarul Aiud până în 1957[49]; **Ştefan Holban,** arestat în anul 1957 și condamnat la 15 ani de detenție, acuzat de activitate contrarevoluționară, întemnițat în închisorile din Jilava, Gherla și Botoșani, unde moare, la 27 august 1961[50]; **Gheorghe Mare**, deportat în Bărăgan şi decedat în anul 1961, la Coşereni, judeţul Ialomiţa[51]; **Ion Pelivan**, arestat în 1950 şi întemnițat la închisoarea din Sighet, unde a și decedat, la 25 ianuarie 1954[52].

Numărul membrilor Sfatului Ţării, supuşi represiunilor politice de către regimurile comuniste din Uniunea Sovietică şi România se estimează la 40 de foşti deputați. Obiectivul principal al sistemului represiv sovietic era de a distruge tot ce era legat de Sfatul Țării, astfel să diminueze amintirea demnității românești din Basarabia. Să păstrăm pentru posteritate memoria martirilor neamului și să nu lăsăm niciodată să se uite de jertfa lor.

46 „Ce le-a făcut comunismul artizanilor Marii Uniri: Ion Codreanu, Luca Ştirbeț, Vasile Gafencu". Sursa: https://www.marginaliaetc.ro/ce-a-facut-comunismul-artizanilor-marii-uniri-ion-codreanu-luca-stirbet-vasile-gafencu/

47 Iurie Colesnic, *În lumea asta sunt femei...*, Chișinău, Editura Cartier, 2016, p. 9.

48 Enciclopedia României. Daniel Ciugureanu. Sursa: http://enciclopediaromaniei.ro/wiki/Daniel_Ciugureanu

49 „Şase portrete ale fruntaşilor basarabeni. Anul 1918". Sursa: http://www.romania-actualitati.ro/sase_portrete_ale_fruntasilor_basarabeni_anul_1918-113455

50 *În culisele istoriei: Un martir – Ştefan Holban*, în „Timpul", din 23 august 2017.

51 *Românii din Bugeac.* Sursa: http://astra.iasi.roedu.net/texte/nr36romaniidinbugeac.html și https://ro.wikipedia.org/wiki/Gheorghe_Mare

52 Daniel Lăcătuș, *op. cit.*, p. 49.

https://biblioteca-digitala.ro

Pr. Alexandru Baltagă (1861-1941)

Dr. Daniel Ciugureanu (1885-1950)

Ion Gheorghe Pelivan (1876-1954)

https://biblioteca-digitala.ro

PARTEA A IV-A

MAREA UNIRE A ROMÂNILOR
ŞI TRATATUL DE LA TRIANON – INTERVIURI

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

LUMINILE (ŞI UMBRELE) CENTENARULUI (I)

Primul Război Mondial din perspectiva creştină şi faliile geospirituale ale „războiul sfârşitului lumilor”

• Interviu realizat de publicistul Victor Roncea cu academicianul Ilie Bădescu •

Centenarul este mai mult decât o simplă ocazie aniversară. Cei 100 de ani de nouă Europă se constituie într-o unitate de cunoaştere, un cronotop cu funcţie epistemologică axială în procesul de cunoaştere şi de memorare a Europei profunde şi a unităţii de destin a neamului românesc. Un dialog asupra Centenarului este, de aceea, un dialog despre luminile centenarului, adică despre ceea ce putem înţelege şi învăţa din cei 100 de ani de la Marea Unire Întregitoare a românilor, care se suprapune peste cel mai însemnat prag al Europei, graţie căruia putem vorbi despre Noua Europă, Europa naţiunilor, nu a imperiilor, o Europă care a rupt lanţul subordinaţionismului devenind primul continent locuit de popoare libere, asociate printr-un tratat comunalist, de inspiraţie testamentară vădită, **Tratatul de la Trianon**.

Vă propunem aici un dialog despre luminile (şi umbrele) Centenarului spre triumful deplin al ştiinţei mărturisitoare ca să se risipească ceaţa de pe zorii dimineţii popoarelor şi să fie denunţate forţele saturniene care împing lumea spre un ciclu de nouă domnie a forţelor întunericului, după cum afirmă profesorul Ilie Bădescu. Interlocutorul nostru de astăzi este format la şcoala de gândire a unei prestigioase tradiţii sociologice româneşti, urmând, ca student, cursurile unuia dintre reprezentanţii iluştri ai acestei şcoli, profesorul H.H. Stahl, a cărui metodă de gândire şi de studiu a urmat-o în câteva dintre numeroasele sale cărţi.

Profesorul Ilie Bădescu a fructificat totodată şi ocaziile de studiu şi de specializare la prestigioase universităţi americane, fiind în prezent exponentul conceptului de Noologie („sociology through the eyes of faith”), pe care îl dezvoltă cu acribie în lucrările sale recente.

În zonele de submedia de pe frontul online de limbă română aproximativă, detractorii profesorului Ilie Bădescu s-au gândit să-l picteze drept „dughinist”, cu trimitere la o Postfaţă (pentru un alt necititor al ei, Mircea Morariu de la Adevărul – „Prefaţă”!) scrisă de acesta la cartea lui Aleksandr Dughin, „Bazele geopolitice”. Trolii telecomandaţi în cauză nici nu s-au obosit să citească sau măcar să facă trimitere la Postfaţă, unde altfel orice cititor cu mai mult de o urmă de creier ar fi descoperit cea mai bună analiză critic – şi singura din România – la adresa geopoliticianului rus şi a direcţiilor „Noii Rusii”. Profesorul Bădescu este de părere, între altele, că **sărbătoarea**

https://biblioteca-digitala.ro

Centenarului Marii Uniri trebuie să continue până la celebrarea Centenarului Trianonului.

*

* *

Mişcări şi mulţimi sociale în 1918 şi în 2018

Victor Roncea: *Domnule profesor, aş vrea ca, înainte de a vorbi despre anul Centenarului, să faceţi o referire la mişcările recente din 10 august şi de după aceea, din Bucureşti. Ce înţeles le atribuiţi? Cum trebuie abordată chestiunea aniversării celor 100 de ani de la Marea Unire Întregitoare din 1918 în contextul unor asemenea sfâşieri lăuntrice?*

Ilie Bădescu: Aş sesiza, mai întâi, distincţia dintre cele două tipuri de mulţimi şi de mişcări, cele de la începutul veacului al XX-lea, care au premers şi au realizat Marea Unire, şi cele de acum, la 100 de ani de atunci. Marea Unire Întregitoare din 1918 acoperă cu sensurile ei durata lungă a istoriei poporului roman. Acel mare moment şi toate manifestările înfăptuitoare de atunci ţin de *teoria dăinuirii neamurilor* şi nu pur şi simplu de istoria circumstanţială, de frământările şi de necazurile vieţii zilnice ale celor care compun neamurile. Noi, cei de azi, s-ar putea să nu sesizăm diferenţele când privim în urmă cu un veac, ba neliniştile legate de dăinuire par să ne fie tot mai străine. În lumea aceea, acest tip de nelinişte înconjura chiar şi comunităţile mici, satul sau familia. Familiile voiau să aibă mulţi copii ca „să nu se stingă neamul”, spiţa casei. Frica şi grija pentru dăinuirea familiei, a spiţei de neam se transmitea şi planului mai înalt al grijii pentru dăinuirea de neam a naţiei însăşi, a poporului ca fiinţă morală pe lărgimea pământului. Azi, tema dăinuirii nu pare să mai fie în vreun fel preocuparea cuiva, nici a celor mici, nici a celor mari, care ar trebui să-şi facă din această temă neliniştea şi nesomnul vieţii lor. Or ceea ce vedem nu este deloc încurajator: viaţa celor de sus se derulează într-o manea continuă, fără de chemări mai înalte, şi, în orice caz, fără de altruism şi spirit de jertfă pentru cei mulţi, pentru dăinuirea cea de obşte, nici măcar pentru ziua de mâine. Nu pretind, desigur, că unghiul meu de privire este cel corect. În fond, semnificaţia chiar a unor evenimente majore ale istoriei unui popor variază în timp, uneori în chip surprinzător, după cum se schimbă unghiul privitorului. Principial vorbind, orice evaluare a stărilor trecute, evenimente, prefaceri etc., se realizează în lumina unor stări şi evenimente prezente. Marea Unire de la 1918 şi Tratatul de la Trianon îşi schimbă culoarea, nuanţându-şi înţelesurile, după stările şi evenimentele actuale din unghiul cărora privim în urmă spre acele evenimente cruciale. Chestiunea devine şi mai complicată atunci când evoluţii recente par a contrazice prefacerile trecute. Mişcări ca cele din 10 august sunt nutrite de energii care vin dintr-o direcţie opusă spiritului marilor transformări şi evenimente de acum 100 de ani. Acum 100 de ani, mulţimile veneau spre fiinţa neamului cu evlavie, cu spirit de sacrificiu, pregătite spre jertfă, încrezătoare şi altruiste, mişcate de pasiuni înălţătoare, primind numai sentimente ale ascensiunii, emoţii celeste, eutopiene, nimic din atractul teluric, regresiv, distopian care îneacă uneori sufletele mulţimilor din zilele noastre.

Părţile erau solidare în jurul unui ideal şi deci a unei mari idei, idealul şi ideea de unitate a neamului. Prin contrast, mişcările de stradă, ca cele de azi din România, de ieri

https://biblioteca-digitala.ro

din Grecia, din Ucraina, de alaltăieri în ţările din Cornul Africii, din Spania, Italia etc., atestă o trăsătură comună: frenezia mâniei (K. Jowitt le-a şi denumit *movements of rage*, mişcări ale mâniei, mulţimi furioase), cu polarizări puternice, care, odată stârnite, se autoîntreţin prin impulsul unor sloganuri, variind în funcţie de conjuncturile locale, dar şi de vectori meniţi să electrizeze mulţimea parcă pregătită pentru pasiuni violente, saturniene, spre evoluţii lumeriene. Dedesubtul acestor mişcări, vizibile în sistemele de la suprafaţă, putem intui curentul latent-manifest al unei anarhii stârnit de acumularea unor *nemulţumiri cronicizate*, mai degrabă difuze, a unei *decepţii publice de mare întindere şi adâncime*, cu manifestări dezordonate, supradeterminate de mixtura unor interese intern-externe (de unde impresia de manipulare), agravate de ciocniri abil întreţinute între partide şi între instituţii ale inteligence-ului naţional şi internaţional, ciocniri ale căror rădăcini se pierd în masa intereselor de fundal ale unor cercuri corporatiste. Însă niciunele dintre acestea, vizibile ori previzibile în planul de la suprafaţă, nu controlează fenomenul. Asemenea manifestări anarho-nihiliste îşi au cauza profundă în *desubstanţializarea, golirea de substanţă economică şi morală* a popoarelor în era postmodernă (şi numai cel ce caută soluţii vindecătoare la o asemenea stare poate lua sub control respectivele manifestări).

Victor Roncea: *Cum explicaţi declanşarea acestui fenomen global?*

Ilie Bădescu: În toate cercurile fierbinţi ale globului putem identifica uşor propagarea, în cascadă uneori, a două procese de masivă desubstaţializare (golire de conţinut) a popoarelor: a) *îndatorarea* (cazul Greciei este lămuritor fiindcă acolo s-au văzut foarte bine *ciclurile scurte* de intrare şi ieşire a banilor dinspre băncile globale spre cele din Grecia, de unde ieşeau *lăsând în urmă imense dobânzi de plătit*) şi b) „revolta maselor” (Ortega Y Gasett), care lasă impresia unor societăţi active (în realitate acestea sunt doar societăţi dezbinate şi haotice). Eu îmi explic această *instabilitate, extrem de volatilă*, prin efectele proceselor de „distrugere creatoare” (poate chiar a unor politici de acest tip), menite a pava drumul spre un nou tip de sistem mondial denumit *globalism*. Procesul este agravat de alternarea celor două stihii: *stihia banilor speculativi* şi *stihia „revoltei maselor”*. Fenomenul din urmă, precum am precizat, a fost cercetat de către Ortega y Gasett, care a proorocit generalizarea lui cu multe decenii în urmă, când, sub impulsul potenţator al „şerpilor troţkişti”, se dăduse startul acestui curent al marilor emoţii de tip oceanic, saturnian, prin care se inaugura *globalismul larvar, nonetnic, areligios, cu mase fără identitate, anaţionale, anarhice şi anarhizante, dirijate uneori de elite saturniene ascunse, cu o agendă foarte întunecată, cu reverberaţii la scara istoriei planetare. Noul sistem global*, ca *sistem golit de substanţă*, se distinge tocmai prin creşterea la proporţii astronomice a *datoriilor celor mici şi deopotrivă a celor puternici*, ale „mai marilor planetei” (statele mari şi puternice au acumulat datorii cu cifre astronomice, de mii de miliarde de dolari), datorii transformate, pe piaţa secundară de capital, în credit monetizat, adică în monedă golită de valoare. Altminteri spus, societăţile sunt golite de substanţă valorică, trăiesc pe datorii, sunt îndatorate, uneori pentru două-trei generaţii, fiindcă banii care circulă sunt purtătorii unui gol, al unui deficit de valoare, trecut în sarcina muncii viitoare, îndatorate (cu mărimea datoriei) şi supraîndatorate (cu mărimea dobânzilor de plătit la masa datoriei). Alternarea celor două metode de golire de

https://biblioteca-digitala.ro

conţinut a vieţii colective a popoarelor – îndatorarea şi revolta maselor – este agreată şi, cu siguranţă, iniţiată de puterile purtătoare ale unor energii obscure, care năzuiesc să împingă omenirea spre un fel de eră nocturnă, saturniană. Ceea ce se vede la suprafaţă ascunde codul puterilor ocultate, adică al celor care, în ascunsul manifestărilor de la suprafaţă, tind să preia sub direcţionare proprie energiile care susţin şi mişcă lumea cu ierarhiile ei, cu guvernările ei etc. În golul acesta teribil trebuie să căutăm explicaţiile de ultimă instanţă ale unor mişcări ca cele din 10 august (fără a ignora desigur interacţiunea cauzei cu toate condiţionalităţile discernabile, precum s-a precizat, în frunte, evident, cu golul moral din medalionul celor ce se perindă, orbiţi de lăcomie, la cârma ţării, semănând tot mai mult cu piloţii orbi din eseul parabolă al lui Mircea Eliade).

Stihia revoltei oarbe

Victor Roncea: *Aţi vrea să detaliaţi? În altă parte aţi vorbit despre paradigma ştiinţei mărturisitoare. Ce-ar aduce aceasta în plus la lămurirea chestiunii discutate aici?*

Ilie Bădescu: Ştiinţa mărturisitoare atestă războiul nevăzut, dar vădit, al omului tocmai cu cele două puteri obscure stihiale: *stihia banilor (masa datoriei)* şi *masa turbulentă*. Acest război s-a arătat în toată grozăvia lui universală chiar în vremurile de început ale Noului Legământ. Atunci, Iisus Domnul deconspiră sensul abisal al puterii banilor (care sunt purtătorii forţei întunecate ce năzuieşte să aducă la închinăciune idolatră omenirea, încât Dumnezeu Fiul avertizează în chip răspicat asupra primejdiei noului tip de robie faţă de puterea abisală a banului spunând: „Nu puteţi sluji lui Dumnezeu şi lui Mamona. Nimeni nu poate sluji la doi stăpâni. Căci sau va urî pe unul şi va iubi pe celălalt; sau va ţine la unul şi va nesocoti pe celălalt" (Matei, 6, 24). Tot atunci, în vremea vieţii pe pământ a lui Iisus, ni se descoperă, în chipul unei profeţii sociale, primejdia maselor subjugate de cealaltă putere abisală, care aduce *orbirea minţii, adică stihia revoltei oarbe, a maselor orbite*. Masa devenită roaba puterilor obscure, din adâncurile întunericului, cere, în orbirea ei, răstignirea lui Dumnezeu. Într-un fel, atunci şi în toate paginile Vechiului şi Noului Testament se dă startul ştiinţei mărturisitoare restauratoare. Sfânta Scriptură este *opera omnia, sublimată*, a lungii serii a ştiinţei mărturisitoare, având o caracteristică unică – cuprinde în ea toate celelalte expresii ale ştiinţei mărturisitoare din lunga serie istorică a exprimărilor sale, ceea ce ne îngăduie să punem o primă concluzie: ştiinţa mărturisitoare este una singură în toată seria variaţiunilor sale istorice, iar exponenţii ei sunt parte dintr-una şi aceeaşi comunitate sfinţitoare de luptători ai adevărului întreg. Atunci, la momentul judecării lui Iisus, masa revoltei abisale se arată în formula ei prototipică de izvor malefic al *revoluţiilor abisale*, care vor traversa istoria universală sub tendinţa planetarizării, adică a ridicării sale la scara revoluţiei mondiale aşa cum o voise Troţki (cei ce, astăzi, din mediul unor mişcări saturniene, strigă sloganuri împotriva catedralei devastaţi de sugestia obscură că tocmai cheltuielile construirii acesteea ar ameninţa bunăstarea poporului se fac martorii acestei tentaţii lemuriene, a unui atract obscur, pătimaş, descendent). Dar să rememorăm momentul acelei revolte abisale prototipice fulgerate de impulsul morţii şi al marelui întuneric: atunci a fost înduplecat norodul să ceară pe Baraba, iar pe Iisus să-L omoare. Dregătorul a luat cuvântul şi le-a zis: „Pe care din amândoi voiţi să vi-l slobozesc?" „Pe Baraba", au

https://biblioteca-digitala.ro

răspuns ei. Pilat le-a zis: „Dar ce să fac cu Iisus, care se numeşte Hristos?” „Să fie răstignit”, i-au răspuns cu toţii. Dregătorul a zis: „Dar ce rău a făcut?” Ei au început să strige şi mai tare: „Să fie răstignit!” (Matei, 27, 20-23). Trăsăturile dominatoare ale acestor *mase ale revoltei obscure* sunt acestea: a) ele sunt *mase pulsionare,* b) sunt *lovite de orbire sufletească* (sunt brusc lipsite de privirea cu sufletul) şi, deci, c) intră *sub puterea unei încrâncenări oarbe,* a unei pulsiuni care poate atinge praguri incontrolabile (o formă de posesiune), d) se mişcă prin autoaprindere (self-reinforcement) până la momentul epuizării impulsului pasionar care le menţine în agitaţie oarbă. Istoriceşte, mai toate revoluţiile au avut de rezolvat această chestiune a punctului de inflexiune, de la care *mulţimile până ieri cucerite de energii luminoase, intră brusc într-o altă constelaţie când devin oarbe, ba chiar înclinate spre violenţă şi distrugere*. Este momentul care desparte mulţimea floriilor (din dimineaţa intrării lui Iisus în Ierusalim) de mulţimea oarbă, care-i va cere răstignirea (în una şi aceeaşi masă agitată). Felul acesta are veracitatea unei legităţi în sensul că fenomenul s-a petrecut mereu şi se va repeta mereu, indiferent de profilul etnic al mulţimilor. Nu trebuie confundate niciodată *stările de mulţime* cu popoarele şi ca atare trebuie părăsit referenţialul etnic în asemenea analize. Măcar atâta lucru să învăţăm din ştiinţa sociologiei noologice a mişcărilor sociale dacă altceva nu suntem abili să deprindem. Şi tot astfel, trebuie să înţelegem că nu putem înlocui la temelia schimbărilor de orice fel (de la ciclurile electorale la marile reforme) „poporul” cu „mulţimile agitate”. Nici nu le putem delegitima pe una prin cealaltă, dar nu trebuie să le confundăm, adică să ne închipuim că putem schimba o entitate cu alta. Prin urmare, trebuie să căutăm mult mai adânc decât adâncul etnic atunci când voim să pătrundem înţelesuri altfel impenetrabile ale unor situaţii şi/sau mişcări etc. Există altfel spus, puteri obscure, de adâncime mai mare decât adâncimea la care ne-ar coborî o perspectivă etnopolitică asupra trecutului ori a prezentului.

Opţiunea saturniană

Victor Roncea: *Cum devin aceste fenomene metode de guvernare şi încă la scara sistemelor mondiale?*

Ilie Bădescu: Puterile care vin asupra lumii, cu incidenţă planetară, susţin cele două manifestări stihiale ca pe cele mai eficiente metode de „supraguvernare” planetară, adică de control asupra percepţiei globale sau planetare şi deci asupra energiilor intelectului (de scară universală). Aceste energii au îmbrăcat, în faza mediană a erei nocturne, forma ideologiilor şi astfel s-a derulat războiul sau ciocnirea acestora (Huntington l-a denumit „război al ideologiilor”) cunoscut sub denumirea de „război rece”. Ne dăm seama uşor (şi repetăm ideea aceasta) că forţele care susţin cele două stihii aparţin puterilor din adâncuri, adică unor puteri care tind spre *autonomie abisală* (şi care se folosesc de cele două vehicule ale lor: banii datoriilor planetare şi marile mişcări de mase din categoria revoltei maselor proorocite de Ortega). Ţinta acestor puteri este schimbarea *identităţilor abisale* la scară colectivă şi cel mai teribil experiment în această direcţie a fost derulat în Rusia asupra identităţii abisale a poporului rus. Chestiunea fusese proorocită din interiorul cercului cel mai lăuntric al imperiului ţarist, lucru dovedit de publicarea celebrului Testament al lui Rasputin, de care avea ştiinţă Ţarina Alexandra, fiindcă pentru ţar şi

https://biblioteca-digitala.ro

pentru ea îl redactase Rasputin cu puţin timp înainte de uciderea lui (testamentul a fost descoperit la Odessa în 1927, ne spune Jean Parvulesco, 2017, p. 79) şi publicat în Occident abia în 1973. Într-un fel, lucrarea abisală a puterilor nocturne a început cu marea deflagraţie de anarhie, memorată o vreme sub sintagma de „mare revoluţie socialistă din octombrie", şi a fost acompaniată la polul atlantist de „revoluţia sexuală" (experimentată ca metodă de metaguvernare în Ungaria prin iniţiativa lui G. Lukacs şi în Rusia sovietizată, valorificând iniţiativele comisarului cultural Lunacearski), dusă la adeverire tragică în Occidentul atlantist actual, prin *revoluţia sexuală, statul magic şi corectitudinea politică*. Merită să reproducem aici Testamentul lui Rasputin (prin mijlocirea datorată unui excepţional portret al acestui personaj saturnian): „Scriu şi las în urma mea această scrisoare la Sankt Petersburg. Simt că voi părăsi această viaţă înainte de 1 ianuarie. Vreau să fac cunoscut poporului rus, Papei, Rusiei, mamei şi copiilor mei, pământului rusesc ce trebuie să înţeleagă. Dacă voi fi ucis de asasini de rând, şi în mod special de fraţii mei, ţăranii ruşi, tu, ţarul Rusiei, nu trebuie să te temi de nimic pentru copiii tăi, ei vor domni sute de ani în Rusia. Dar dacă voi fi omorât de boieri, nobili şi dacă ei îmi vor vărsa sângele, mâinile lor vor rămâne mânjite cu sângele meu, pentru 25 de ani, şi ei nu-şi vor spăla mâinile de sângele meu. Ei vor părăsi Rusia. Fraţii îşi vor ucide fraţii, se vor ucide şi se vor urî şi pentru 25 de ani nu vor fi nobili în ţară. Ţar al pământului Rusiei, dacă vei auzi sunetul clopotului care îţi va spune că Grigori a fost ucis, trebuie să ştii asta: dacă rudele tale mi-au provocat moartea, atunci nimeni din familia ta, adică niciunul dintre copiii tăi sau dintre rudele tale nu vor mai rămâne în viaţă pentru mai mult de doi ani. Vor fi ucişi de poporul rus. Eu mă duc şi simt nevoia să spun ţarului Rusiei cum trebuie să trăiască dacă eu am dispărut. Trebuie să gândeşti şi să acţionezi cu prudenţă. Gândeşte-te la siguranţa ta şi spune rudelor tale că am plătit pentru ele cu sângele meu. Voi fi ucis. Nu mai sunt printre cei vii. Roagă-te, roagă-te, fii puternic, gândeşte-te la familia ta binecuvântată. Grigori" (apud Şchiopu Ana Maria: cf.: https://www.historia.ro/sectiune/portret/articol/rasputin-misterul-despre-care-rusii-prefera-sa-vorbeasca-n-soapta). Vom pune o primă concluzie la cele de până aici: ştiinţa mărturisitoare de ieri şi de azi a fost şi este chemată să cerceteze şi să mărturisească ordinea divină, aşa cum ne este ea descoperită de Dumnezeu prin *legile firii, ale zidirii, ale curăţiei şi ale harului* (confirmând că toată făptura este susţinută nu doar de energiile lucrurilor care compun materia pieritoare a existenţei, ci şi de energiile necreate care compun substratul nepieritor din tot ceea ce este vremelnic şi care la om îmbracă forma latenţelor sufleteşti).

Forţe mai puternice decât forţele istoricităţii

Victor Roncea: *Să înţelegem că lucrarea anarhizantă este mai adâncă şi mai amplă decât ceea ce ne arată strada în şi prin violenţele ei?*

Ilie Bădescu: Cu siguranţă da, şi sistemul de noologie, la care am trudit un număr de ani (hulit, nu întâmplător, dar şi din vina mea), se referă tocmai la asemenea deformări. În zilele noastre, stricăciunea şi lucrarea deformatoare aplicată ordinii divine a toată existenţa şi zidirea se propagă, o repet, sub forma unor stihii precum: a) stihia banului care a făcut din societăţile omeneşti libere societăţi *îndatorate* şi deci înrobite băncilor;

https://biblioteca-digitala.ro

b) stihia mulţimii orbite, zguduită de o rebeliune incontinentă, care o face inabilă să mai distingă binele de rău, pe Iisus de Baraba; c) „demenţa digitală”, dezvăluită prin grozăviile ei planetare de Spitzer; d) revoluţia sexuală cu toate deviaţiile care pot îngropa sufletul iubitor în impulsul idolatriei sexuale, a unui hedonism devastator care o readuce pe soclul idolilor postmoderni pe binecunoscuta Venus vulgivoga; d) corectitudinea politică prin care se derulează cea mai crâncenă bătălie împotriva logosului şi deci a raţiunilor divine din cele fireşti (create) şi din cele zidite de Dumnezeu; e) antigenia, care atinge proporţii înspăimântătoare ale unuia dintre cele mai monstruoase războaie contra pruncilor nenăscuţi (între 1958 şi 2015, deci în 57 de ani, în România, au fost ucişi în pântece peste 20 de milioane de prunci, arătând indirect ce declin a înregistrat în România sentimentul dăinuirii neamului. Când ai o asemenea deflagraţie de pruncucideri ai dovada prăbuşirii spre stingere a sentimentului dăinuirii. Acele mame nu mai vor dăinuirea familiilor lor de vreme ce consimt aşa de grabnic şi cu totul patologic să-şi omoare pruncul nevinovat şi neajutorat în pântece, transformându-şi pântecele din loc al zămislirii în loc al înmormântării). Toate acestea şi alte stricăciuni fac din ştiinţa mărturisitoare un imperativ divin şi deci o chemare la mucenicie şi martiriu pentru adevărul creaţiei.

Victor Roncea: *Sugeraţi că dincolo de istorie există ceva care poate influenţa fluxul istoriei la un moment dat. Ce vreţi să spuneţi?*

Ilie Bădescu: În pragul Primului Război Mondial, un savant britanic, H. Mackinder, publica un studiu care a influenţat decisiv şi mişcarea ştiinţei societăţii şi concepţia organizatorilor păcii europene după război. Acel studiu are titlul: „The Geographical Pivot of History” (1904). În viziunea geopoliticianului britanic, există în dinamismul istoriei ceva mai puternic decât istoricitatea însăşi, acel „pivot geografic”, care este *heartland*-ul geografiei politice planetare şi care induce influenţe modelatoare asupra comportamentului politic al tuturor statelor. În raport cu acest heartland se constituie şi prima linie de ciocniri între puterile uscatului (continentaliste, cu termenul consacrat) şi puterile maritime (cu termenul lui Mahan), dar se afirmă şi o „conştiinţă geopolitică”, cum ar zice Parvulesco, mai puternică şi ea decât istoria. Lucrul încă mai curios este că există epoci în care se precipită un fel de conştiinţă malefică la nivelul unor segmente semnificative ale elitelor de care depind deciziile majore în istorie, aşa cum s-a întâmplat, de pildă, cu intrarea bolşevicilor antiteişti, anarho-nihilişti, pe scena unei Rusii creştine. Parvulesco face demonstraţia că aceştia vin de dincolo de lume şi de realitate, dintr-un rău abisal, care chiar dacă n-are echivalenţă ontologică cu binele, are totuşi eficacitate istorică relativă. Dacă admitem că dincolo de istorie este un fel de structură şi conştiinţă geopolitică şi dincolo de lume, dincolo de realitate (*au dehors du monde et de realité*), cum se exprimă J. Pârvulescu, există forţe obscure, care răzbat în istorie şi în dinamica realităţii sub forma unor *episoade funciar inutile şi perverse, absurde, aberante, precum a fost episodul de 70 de ani al comunismului în lunga şi marea istorie a Rusiei*, atunci trebuie să ne întrebăm dacă nu sunt canale tot iraţional prezente, mijlocite de localnici, pentru ca acele stranii energii să răzbată în viaţa unui popor. Care a fost rolul localnicilor în asemenea deviaţii datorate unor asemenea energii de dincolo de realitate şi deci de lume? Nu cumva, *la nivelul istoriilor locale se structurează asemenea canalizări ale răului pe care cultura vieţii şi a învierii nu încetează niciodată*

https://biblioteca-digitala.ro

să le proorocească!? În veacul al XIX-lea Amos Cassioli (1832-1891) picta celebrul Carroccio din Legnano, în care zărim acel altar de război pe patru roţi, tras de boi, un fel de platformă rectangulară pe care era aşezat un fel de altar şi preoţi oficiind în bătălii, cu trâmbiţaşi meniţi a încuraja luptătorii, iar în planul de jos al tabloului este pictat masacrul bătăliei. Acel Carroccio fusese inventat de republicile italiene, simbolizând o bizară binecuvântare acordată războiului de către şi prin mijlocirea altarului creştin, sugerând astfel legitimitatea acelui război. Pictorul Cassioli intuia adevărul acesta simplu: forţele din afară de lume şi de realitate ale războiului primiseră canalizare la cel mai înalt nivel de exprimare simbolică a localnicilor – platforma altarului. Este drept că acest Carroccio poate fi folosit şi pentru a mijloci intrarea în fluxul istoricităţii a forţelor benefice, de dincolo de realitatea imanentă, dar poate fi întors şi pentru a legitima canalizarea unor energii malefice. Cum se întâmplă lucrul acesta şi de ce, este o chestiune care ţine mai degrabă de teologie, iconomie şi noopolitică (sau geopolitică, în sensul dat acestui termen de către J. Parvulesco). În studiul meu dedicat explicării acelui masacru împotriva familiei ultimilor Romanovi am încercat să arăt canalizarea localnică a acelei „iraţionalităţi dogmatice”, canalizare pe care exponenţii profetici ai culturii vieţii şi învierii din Rusia au preanunţat-o în felul lor (beletristic, precum literatura lui Dostoievski, neptunic, precum aflăm din acel document numit Testamentul lui Rasputin adresat ţarului de care a aflat apoi şi împărăteasa Alexandra etc., pe care l-am reprodus mai înainte, prin mijlocire).

„Conştiinţa geopolitică” şi dinamica istoricităţii. Fiinţă, nefiinţă, înfiinţare şi desfiinţare

Victor Roncea: *Jean Pârvulescu mă suna adeseori din Franţa după câte un articol de opinie din „Ziua”, pentru a-l comenta. A fost un personaj foarte respectat în mediile înalte franceze, plurivalent, din păcate complet necunoscut publicului larg din România. Ce credeţi că înţelege Parvulesco prin „conştiinţă geopolitică” şi în ce sens putem admite cu el că aceasta este mai puternică decât jocul istoricităţii?*

Ilie Bădescu: Pentru Jean Parvulesco, geopolitica este „o proiecţie vitală a fiinţei”, încât fiinţial orice popor are propria sa geopolitică, adică deşi este scufundat în istorie, acel popor străbate, prin conştiinţa sa geopolitică, în ceasul său astral, deasupra oceanului istoric şi astfel se împotriveşte alienărilor pe care nefiinţa şi puterile ei de intervenţie şi de subversiune activă şi secretă încearcă până la urmă să le impună istoriei acelui popor şi deopotrivă marii istorii. „Istoria se lasă uneori alienată, geopolitica niciodată” (J. Parvulesco, „Semnificaţia supraistorică a ultimului masacru asupra ultimilor Romanovi”, conferinţă ţinută de Jean Parvulesco în faţa „cercului intern” al Societăţii filosofice, la Neuilly, pe 20 decembrie, 1994). În fine, Pârvulescu ignoră, se pare, faptul elementar că liniile reţelelor care compun un tot, precum este şi ceea ce el denumeşte *Imperiul european al sfârşitului* edificabil pe axa Paris-Berlin-Moscova, sunt un fel de legături circulatorii ale unui organism, adică sunt menite să slujească unor circuite energetice şi informaţionale. Asemenea canale sunt viguroase în organismele tinere, dar încep a se obtura şi chiar osifica în organismele îmbătrânite, adică deformate de apucături precum tentaţia bogăţiei şi orgoliul puterii. Un J.Cl. Junker, de exemplu, intervine în afacerile juridice ale României,

https://biblioteca-digitala.ro

atestând, altfel spus, o deviaţie a organismului european. În felul acesta, se dezvoltă în interiorul organismului forţele morţii în luptă cu cele ale vieţii şi învierii, ceea ce poate aduce decesul organismului însuşi, adică declinul final al unei civilizaţii monumentale. În aceste condiţii, nonintervenţia culturii învierii face inevitabilă apocalipsa istorică a proiectului unui imperiu al sfârşitului, acel „Imperiu Eurasiatic al Sfârşitului", al cărui nucleu pulsator ar fi, în viziunea teoreticianului acestui imperiu soteriologic, polul franco-german. Politicile hiperfiscaliste ale Berlinului, suprafinanciarizarea subalternistă a Europei, metoda stratificării Europei „unite" prin politica preţurilor, ceea ce aduce după sine o a doua osificare a canalelor interne dintre entităţile lăuntrice ale „poporului european", numite naţiuni, toate acestea, ca şi refuzul de a consemna creştinătatea europenilor în tratatul constituţional de la Lisabona, arată semnele unor osificări grave, rău prevestitoare ale Europei unite. De ce-ar susţine naţiunile un asemenea edificiu, şi foarte apăsător, şi foarte costisitor? Necesitatea lui metaistorică este indubitabilă, dar realitatea lui istorică este inamicul său interior cel mai puternic, redutabil.

O privire asupra anului 2018: forţele fracturii, forţele unităţii

Ce înseamnă Anul Centenarului?

Victor Roncea: *Aş porni, în această a doua parte a interviului, cu o întrebare legată de motivarea pragmatică a discuţiei noastre. Anul aniversar al Marii Uniri s-a scurs aproape şi conştiinţa publică românească este dominată de un duh al zavistiei şi al unei teribile risipiri. În literatura chestiunii nu s-a făcut mai nimic. Nici măcar nu există o politică de reeditare a lucrărilor monumentale dedicate acelui moment. Marile personalităţi militante şi precursoare ale Marii Uniri de la 1918, ca Mihai Eminescu şi Mihai Viteazul, sau Avram Iancu şi Gheorghe Cârţan, ca să dau doar câteva exemple, lipsesc complet din omagierea publică. Ce se întâmplă?*

Ilie Bădescu: Ai subliniat foarte bine starea de spirit din cuprinsul primelor opt luni ale anului aniversar. Editurile stau departe de cărţile însemnate ale acelui moment. Revistele par şi ele destul de frigide la problematica Marii Uniri Întregitoare. În tot acest timp, site-urile dedicate Trianonului abundă în materiale de circulaţie internaţională, fiind scrise în engleză, în care predomină un duh revizionist, deşi chestiunea Trianonului este dincolo de cercul de interese al unor state locale, fie acestea şi unele foarte zgomotoase în chestiune, precum Ungaria. Responsabilitatea României, ca şi a Poloniei, de pildă, în această chestiune este foarte mare, fiindcă moştenirea Versailles-ului şi deci a Trianonului este una de însemnătate europeană, nicidecum de relevanţă provincială, bilaterală. O discuţie pe temă este, aşadar, binevenită, mai ales că vine în completarea unor intervenţii de maximă comprehensiune precum sunt cele ale preşedintelui Academiei Române, academicianul Ioan Aurel Pop, îndrituit prin calitatea sa de istoric excepţional să intervină în dezbaterea publică, nu doar în studiul aplicat al domeniului.

Victor Roncea: *Ce înseamnă, de fapt, Anul Centenarului?*

Ilie Bădescu: Enorm de mult, deşi nu multe. Mult, fiindcă anul Centenarului este anul reasumării, nu doar al unei identităţi întregite denumită România, ci al unei Europe unite pentru prima dată într-o formulă curat europeană, bazată pe un nou model de pace, Pacea naţiunilor suverane, iudeo-creştine. Modelul are o istorie a lui, care a trecut de 300

https://biblioteca-digitala.ro

de ani. Este vorba despre modelul Westfalian, consacrat prin Pacea de la Westphalia, de la 1648, unde a participat şi Principatul Transilvaniei (Ungaria după Mohacs, 1526, nu mai exista pe hartă ca stat: devenise paşalâc). Acest model este reasertat la Trianon prin tratatul care a confirmat existenţa naţiunilor iudeo-creştine suverane, pământenia românilor în patrulaterul carpato-danubiano-ponto-baltic, universalitatea statelor-naţiuni în tot cadranul european, legitimitatea monarhiilor constituţional-creştine în Europa sud-estică, libertatea bulevardului geopolitic al Dunării şi a strâmtorilor, care nu mai erau controlate de imperii, modulaţia naţionalistă a liberalismului, ceea ce înseamnă o miraculoasă conjunctio opositorum, o coincidenţă a opuşilor în una şi aceeaşi formulă guvernamentală etc. Acestea multe sunt faţetele multului confirmat pentru Europa la Trianon, pe care încearcă astăzi, după represiunea bolşevică, să-l anihileze într-un nou tumult forţele internaţionalismului anticreştin şi antinaţional.

Naţionalism, internaţionalism, globalism, stânga, dreapta

Victor Roncea: *Anul Centenarului este ocazia redeschiderii unor dosare culturale controversate, precum este şi dosarul unei fracturi persistente a culturii române şi care nu dă semne de vindecare, separând persoane, opere, sisteme de gândire etc. Convenţional, aceste două fronturi au fost socotite de stânga şi de dreapta. Dar, după cum vedem în spaţiul politic din România, cât şi în subteranul lui, mişcări pretinse de dreapta, construite în laboratoare, sunt, de fapt, de inspiraţie şi formaţie bolşevică, internaţionalistă, mimând însă chiar şi naţionalismul. Am putea să lărgim discuţia noastră pe această latură?*

Ilie Bădescu: E, cu adevărat, convenţională clasificarea aceasta, fiindcă după căderea Cortinei de fier, diviziunea „stânga-dreapa” a lăsat locul uneia mai semnificative: naţionalism-internaţionalism (mai ales în varianta lui de „internaţionalism antinaţional”, cum l-a definit D. Gusti). Ca să înţelegem lucrurile, ar trebui să facem o incursiune tipologizantă în veacul al XIX-lea, când cele două mişcări s-au profilat în deplinătatea lor tipologică. Secolul al XIX-lea a fost considerat, cu deplin temei, secolul revoluţiilor. Se poate adăuga: al revoluţiilor sociale şi naţionale. Faptul acesta a imprimat întregului secol o formulă dualistă: revoluţiile sociale se mişcau în aceeaşi albie cu revoluţiile naţionale păstrându-şi, însă, profilul distinct şi relativa autonomie categorială. În vreme ce revoluţiile naţionale aveau legături adânci cu duhul popoarelor, fiind îndreptate împotriva nedreptăţii şi dominaţiei imperiilor asupra popoarelor, ca fiinţe morale, colective, revoluţiile sociale se iscau dintr-o apăsare teribilă a claselor sociale, exercitată de vechiul regim (rezemat pe imperii). Inamicul celor două revoluţii era cam acelaşi: imperiul cu sistemul său de apăsări şi de extorcări, dar linia programului lor şi deci obiectivele celor două tipuri de revoluţii se diferenţiau într-o măsură însemnată. Revenind la dualismul celor două formule ale spiritului revoluţionar – socială şi naţională – vom sesiza o a doua distincţie care vizează, de data aceasta, cadrele propagării lor. Revoluţiile sociale puteau fi uşor internaţionalizate şi lucrul acesta s-a şi întâmplat prin lucrarea diferitelor structuri organizaţionale oculte, culminând cu cele trei internaţionale socialiste şi comuniste, care au recuperat în manifestarea lor formula reţelelor internaţionale. Revoluţiile naţionale, însă, erau determinate, prin matricea lor, să rămână în cadre naţionale, singura lor formă de

https://biblioteca-digitala.ro

manifestare pe scene internaţionale fiind „cooperările”, un fel de consocieri cu celelalte naţiuni în marea mişcare suveranistă mondială, din care s-a şi născut dreptul statelor suverane, doctrina independenţei şi a libertăţii popoarelor etc. Cele două formule au mers împreună până la momentul 1917, al aşa numitei „Revoluţii din Octombrie”, când, practic, bolşevicii au rupt orice legătură cu mişcările naţionale şi deci cu doctrina „ridicării poporului”, aceasta fiind deja socotită reacţionară, reprimată ca duşmană a revoluţiei. Practic, revoluţia bolşevică nu se înrudeşte cu revoluţiile sociale din veacul anterior decât în semnele de la suprafaţă. În spatele ei, opera viclean o formaţiune diabolică visând la o dominaţie nouă şi o victorie atât împotriva ideii naţionale, cât şi împotriva lui Dumnezeu. Ei voiau nu o eliberare a popoarelor din opresiunea imperiilor, ci instaurarea unei dominaţii noi bazată pe anihilarea diferenţelor naţionale şi a credinţei în Dumnezeu. Naţionalismul intrase în conflict deschis cu bolşevismul şi, deci, cu doctrina internaţionalistă asociată lui, Kominternismul, o formulă doctrinară nouă, a unei reţele internaţionaliste, cunoscuta Internaţională comunistă sau Kominternul, care va genera formula pe deplin cristalizată a „internaţionalismului antinaţional”, cum l-a definit D. Gusti. Sub această formulă îl regăsim la lucru şi în zilele noastre într-o sfidare antinaţională şi anticreştină, de fapt antibiblistă, fiindcă, de la Kropotnik încoace contestarea Vechiului Testament capătă profil tot atât de bine conturat ca şi a Noului Testament.

Internaţionalismul antinaţional

Victor Roncea: *Aţi vrea să vă referiţi mai în detaliu la chestiunea internaţionalismului antinaţional?*

Ilie Bădescu: Internaţionalismul antinaţional (de formulă cominternistă şi neocominternistă actuală) se opinteşte împotriva întregii fundaţii iudeo-creştine a Europei. Chestiunea se definise, precum am precizat deja, în cadrul mişcării şi doctrinei bolşevice, cu manifestările lor atroce din Rusia, împotriva ortodoxiei şi, deci, a Bisericii, în principiu, şi deopotrivă împotriva poporului binecredincios (duhul doctrinei bolşevice revine pe scena publică în exprimări neocominterniste, precum o atestă terorismul limbajului unui atac recent contra BOR, la care s-ar cuveni să ne referim într-un cadru special). Bolşevicii nu mai aveau nevoie de doctrina revoluţiilor naţionale, ei se împiedicau în propensiunea lor planetaristă de ideea revoluţiilor naţionale, suveraniste, idee pe care o voiau eliminată, ieri, cominterniştii, o vor eliminată neocominterniştii, azi, de pe scena gândirii. Doctrina troţkistă a revoluţiei mondiale şi cea leninist-stalinistă, a provocării rupturilor la nivelul verigii slabe a sistemului, intraseră fatalmente în conflict cu ideea de veac XIX a ridicării popoarelor împotriva oricărei formule de subordinaţionalism. Practic, din 1918, cele două direcţii de propagare a mişcărilor de tip revoluţionar, direcţia socială anarhistă şi cea naţională restauratoare, devin chiar inamice, ceea ce îi permite lui D. Gusti să vorbească deja, precum am precizat mai înainte, despre două tipuri de internaţionalism: naţional şi antinaţional. Curios este că internaţionalismul poate deveni antinaţional, dar naţionalismul nu devine anti-internaţional decât în formula sa imperialistă, cum s-a întâmplat cu stalinismul care a rupt lumea în două şi a iniţiat politicile izolaţioniste sovietice, de izolare a popoarelor prin efectul de lagăr al sistemului comunist şi deci prin ruptura totală faţă de lumea cealaltă, occidentală. La rândul său, prin

https://biblioteca-digitala.ro

politica de containement, Occidentul aderase şi el la ideea ruperii lumilor şi astfel războiul rece s-a mondializat. Însă izul separaţionist nu este produsul ideii naţionale, ci al ideologiei de sistem, a celor două sisteme opuse, care intraseră deja în noul tip de război, acela al ideologiilor, cum l-a tipologizat Huntington, numit şi „război rece". Războiul rece nu este produsul naţionalismelor, ci al sistemelor de tip imperialist. Noua doctrină a internaţionalismului antinaţional, de tip bolşevic, dar şi de tip neoliberal-hegemonic şi globalist, învăţase să folosească conjuncturile mişcărilor sociale – legitime – îndreptându-le împotriva mişcărilor şi a ideilor naţionale, legitime şi ele, evident. O formulă ciudată se născuse în Europa Centrală în cadrul imperiului dualist, unde centrala maghiară a imperiului va încerca să folosească revoluţiile sociale de tip paşoptist împotriva revoluţiilor naţionale ale românilor, slavilor de sud etc., adică împotriva mişcărilor de eliberare naţională din imperiul dualist. Profitând de circumstanţa că imperiul austriac ieşise slăbit din ciocnirea cu forţele revoluţiilor paşoptiste, dieta de la Budapesta a folosit suprastructura dualistă în interesul oligarhiei proprii şi împotriva românilor transilvăneni. Aşa se face că primii care au developat formula dualistă, devoalând specificul utilizării ei ca tehnică dominatoare antiromânească, vor fi memorandiştii trănsilvăneni, care au demontat acest fenomen al dualismului în cadrul Memorandumului adresat Împăratului Francisc Josif I la 1892. Procesul memorandiştilor va şi atrage o mondializare mediatică a revoluţiei naţionale a românilor transilvăneni, dat fiind că reacţia opiniei publice contra încarcerării memorandiştilor capătă rază duocontinentală şi, astfel, doctrina revoluţiilor naţionale, în formulă transilvăneană, se internaţionalizează ea însăşi. Apare astfel deja un internaţionalism naţional, curent care va fi puternic contestat, tot mai contestat după Primul Război Mondial.

Centenarul războiului antibolşevic

Victor Roncea: *Cum se leagă revoluţia naţională de războiul împotriva bolşevismului, mai precis care au fost fazele transformării mişcărilor de eliberare naţională în război contra bolşevismului universal, ţinând seama de faptul că bolşevismul de ieri, sovietist, este acelaşi cu cel de azi, neocominternist, cu prelungiri în doctrina „corectitudinii politice", după cum mi-a spus într-un interviu cunoscutul disident anticomunist rus Bukovski. La noi, acest război cu valorile naţionale, duce la o nouă tentativă de epurare a culturii române de opere şi valori cruciale ale acesteia, precum viaţa şi opera unor vârfuri româneşti şi universale, ca Mircea Vulcănescu, Mircea Eliade şi alţii?*

Ilie Bădescu: Noul ciclu, al naţionalismului deschis, revoluţia naţională, devine pe deplin comprehensibil prin războiul împotriva bolşevismului, prin transformarea mişcărilor de eliberare naţională în război contra bolşevismului universal. Bukovski arată că forţele care susţin bolşevismul cu noile lui forme provin din afara regimurilor politice şi a unor arii ale planetei. Acest nou tip de bolşevism susţine energetic şi eliminarea operei de valoare universală şi chiar a memoriei publice a lui Mircea Vulcănescu, mort în puşcăriile bolşevice din România şi menit unei a doua epurări, încă mai nedemnă decât prima, la ani buni după căderea regimului comunist. Războiul împotriva bolşevismului (care de fapt face parte din cruciada popoarelor creştine contra bolşevismului internaţionalist anticristic, chiar antiteist şi antinaţional) începuse încă în 1918. Armata

https://biblioteca-digitala.ro

română avea deja patru ani de război, fiindcă, prin ramura sa transilvăneană participase la ciocnirea dintre cele două imperii, austriac şi ţarist, iar prin ramura sa regăţeană (din Vechiul Regat) intrase direct în marea ciocnire a forţelor lumii noi, grupate în jurul Antantei, cu forţele care nutreau năzuinţa imperialismelor nordice, revigorată prin sovietism şi, practic, deja aliată, după Brest-Litovsk, cu Germania, şi sudic, austro-ungar, de perpetuare a vechii ordini supranaţionale în Europa Centrală şi Răsăriteană. Geopolitic, în 1918, prin decizia trupelor conduse de generalul Ernest Broşteanu de a trece Prutul pentru a restabili ordinea răsturnată de trupele bolşevice în Basarabia, începuse deja un alt tip de război mondial, înlăuntrul celui vechi al popoarelor contra imperiilor. Era vorba despre războiul popoarelor cu imperiul nou, ideologic, reprezentat atunci de sistemul ideocratic bolşevic, care îşi instaurase celula canceroasă la Moscova şi, după o scurtă alianţă, la Brest-Litovsk cu Germania, ataşată de vechiul tipar imperial, va declanşa ofensiva în Europa Centrală. După ce a dat jos regimul pravoslavnic al Romanovilor, instaurând regimul anarho-nihilist al noului Marut bicefal, sub cele două nume circumstanţiale, Lenin şi Troţki, bolşevicii au declanşat planul invaziei noului păgânism spre Europa Centrală şi, de acolo, mai departe aşa cum o atestă conceptul troţkist de „export al revoluţiei”, pentru a declanşa o „revoluţie mondială”, de fapt un haos mondial controlat abil de forţele nihilismului antiteist al stelei roşii în cinci colţuri. Nu întâmplător, acest simbol stelar roşu era conceput ca un simbol contrar stelei verotestamentare în şase colţuri şi simbolului crucii, adică celor două simboluri biblice. Noul val devastator al stelei roşii era, în mod vădit, stârnit de surse din afara Bibliei, şi, ca atare, din afara realităţii (nu intru aici în detalii legate de simbolismul stelei în cinci colţuri, mă refer doar la faptul că Troţki a adoptat-o, punând pe ea culoarea roşie, ca simbol al armatei revoluţiei mondiale, ce-ar fi urmat să se întindă peste toate cele cinci continente ale planetei). Răbufnirea acestei stihii, menită să şteargă de pe pământ rânduiala covenantală de sorginte biblică, se izbeşte în Europa Centrală de armatele creştine ale celor două popoare creştine, polonez şi român.

Prăbuşirea duhovnicească a armatei ruse explică triumful bolşevismului în Rusia ortodoxă

Victor Roncea: *Cum se explică triumful bolşevismului într-o Rusie ortodoxă, ataşată totuşi de valori creştine? A contat aşa de mult jocul german, ţinând seama de faptul că şi Germania l-a introdus clandestin pe Lenin în Rusia susţinând planul anarhizant al acestuia în inima imperiului ţarist?*

Ilie Bădescu: A contat şi asta, dar nu decisiv. Bolşevismul a reuşit în Rusia pentru că acolo a căzut frontiera Duhului înlăuntrul armatei ruse, al cărei spirit a fost dizolvat prin efectul valului anarhizant al unui duh rău, duhul răzvrătirii în numele trupului. Armata era formată din opresaţii vechiului imperiu şi viclenia bolşevică a constat în propovăduirea unei noi soterii, a unei eliberări a trupului cu preţul vânzării sufletului. Acesta era nucleul târgului invizibil, dar vădit mai târziu, când gulagul bolşevic se va umple de ruşi, în frunte, evident, cu ruşii creştini, adică tocmai cu apărătorii crucii în faţa cumplitei deflagraţii anticreştine şi antiumane, care năzuia transformarea omului cu suflet şi iubire de Dumnezeu în cadavru viu, cum îl numise vizionar Tolstoi, adică în om cu

https://biblioteca-digitala.ro

lucirea feţei cucerite la duhul urii şi al dezbinării fraţilor. Soteriologia aceasta imanentist-istoricistă care propovăduieşte libertatea trupului, prin dezlănţuirea dezlânat-anarhizantă a patimilor şi râvnirilor trupeşti este miza acelor democraţii din care este eliminată eclesia, chemare lui Dumnezeu la un tip de ordine înălţătoare, eliberatoare de orice dependenţe faţă de apucăturile din lumea decăzută de la cele înalte, ruptă de ordinea cerească. La momentul în care Ernest Broşteanu trecea Prutul cu trupele sale din corpul armatei creştine, a unui rege creştin, apărător al noii ordini anunţate de Puterile Antantei (titlu premonitor, profetic), de dincolo de linia imperiului roşu, Troţki devoala tehnica noii ofensive. Leon Troţki, comandant al Armatei Roşii, adică a forţei care trecuse în subordinea noului Marut (fără ca acea armată să bănuie măcar pe cine va sluji), propunea o invazie asupra României, care, sublinia el: „va fi urmată de o răspândire a bolşevimului în rândul Armatei Române, aşa cum s-a întâmplat în cazul Ucrainei". Bieţii soldaţi ruşi, mulţi dintre ei cu suflet creştin, nu puteau bănui ce forţă cumplită se stârnise în lume cu ajutorul unei armate, fidelă până ieri Crucii, şi devenită peste noapte braţul înarmat al stihiei noi, antiteiste. Troţki înţelesese că locul frontierei apărătoare a ordinii celei bune şi deci asupra căreia trebuia dirijat asaltul, era tocmai corpul armatelor. Armatele popoarelor europene erau formate din soldaţi creştini, erau deci armate creştine. Acolo trebuia concentrat asaltul, cu ele trebuia început războiul şi experienţa din Rusia atesta în parte plauzibilitatea noului război. Acesta era un război împotriva frontierei Duhului şi această frontieră era apărată de armatele creştine. Când aceste armate ar fi decreştinate şi deci anarhizate, scoase din ordinea ecleziei militans, războiul împotriva crucii ar fi câştigat. Lucrul acesta se putea produce pe două căi: 1) prin instaurarea în forţă a unor regimuri marionetă acolo unde puterea militară era slăbită, aşa cum s-a întâmplat în Ungaria prin regimul lui Bela Kuhn şi parţial în Bavaria; 2) prin anarhizarea armatelor creştine, provocată de duhul potrivnic al noului Marut bolşevic şi deci prin anihilarea frontierei Duhului apărată tocmai de corpul armatelor creştine. Dacă acele armate ar fi încetat să mai fie creştine, cauza ar fi fost pierdută, ordinea eclesiei militans ar fi fost răsturnată în Europa şi ar fi urmat o epocă a barbariei anticristice şi deci a unei represiuni aşa de cumplite încât atunci ar fi fost sfârşitul Europei Christiana.

Primul Război Mondial din perspectivă creştină

Victor Roncea: *Rolul corpurilor militare a fost, după cum spuneaţi în partea precedentă a acestui interviu, esenţial, la momentul schimbării lumilor în pragul ultimului veac al celui de-al doilea mileniu creştin?*

Ilie Bădescu: Cu siguranţă. Duhul cel rău, devoalat de Troţki prin sintagma „răspândirea bolşevismului", ţintea atunci armatele creştine, de unde ar fi urmat, în faza a doua, să se răspândească şi în corpul popoarelor creştine, alungându-l pe Iisus Hristos din viaţa acestor popoare prin răsturnarea ordinii fundamentate pe sistemul ecleziei militans, al botezului, cununiei şi înmormântării creştine şi, deci, pe legământul cu Dumnezeu, pentru orânduirea învăţătorească divină a ciclului vieţii individuale şi colective, adică a modului de a fi şi a călători pe pământ. În temeiul acestei învăţături, viaţa pe pământ este o călătorie euharistică, prin care omul trece din eclesia militans în regimul ceresc al eclesiei triumphans, adică parcurge iniţiatic un drum eliberator. Drumul

https://biblioteca-digitala.ro

vieţii capătă înţeles iniţiatic de drum eliberator şi, deci, de triumf eclesial. Acesta este un drum ascensional, urcător, pe care democraţiile secularistе, de culoare roşie sau albastră, l-ar voi suprimat în favoarea unei idolatrii ideologice, a unei false eliberări pe orizontala pământească, fără de vreun acces la verticala cerească.

Confruntarea soldaţilor lui Ernest Broşteanu era confruntarea pentru apărarea acestei ordini eclesiale care uneşte, în călătoria pământeană, cerul cu pământul, exact ceea ce voiau să fractureze comuniştii lui Lenin şi Troţki. Este adevărat că nu toată armata rusească fusese cucerită de duhul stelei roşii în cinci colţuri, fiindcă Comandamentul rusesc, în frunte cu generalul Scerbacev, erau fideli spiritului armatei creştine, astfel că trupele române trec Prutul atât la cererea Sfatului Ţării de la Chişinău, cât şi la cererea Comandamentului rusesc şi deci a generalului Scerbacev din fruntea acelui Comandament. Frontiera Duhului era apărată atunci de corpurile celor două armate creştine într-un teritoriu aflat sub asaltul stihiei bolşevice.

Românii şi ruşii reprezentaţi, ca popor încă îmbisericit, de un corp militar ataşat spiritului unei armate creştine, acţionau ca apărători ai frontierei Duhului pe liniamentul care lega Baltica de Marea Neagră. Privit pe această faţetă a sa, Războiul îşi descoperea un alt înţeles. Nici nu se încheiase războiul dintre Puterile Înţelegerii şi Puterile Centrale că în Răsărit şi apoi în prima linie a Europei Centrale se declanşase un alt război, un al doilea prim război mondial, cel dintre ideologiile idolatre şi mai apoi dintre acestea şi frontul creştin, de apărare a ordinii ecleziale a popoarelor.

Faliile geospirituale ale „războiului sfârşitului lumilor"

Victor Roncea: *Războiul prim mondial apare, în viziunea aceasta, cu mult mai complex decât în descrierea istoriografiei convenţionale sau oficiale. Vă puteţi referi mai în detaliu la această chestiune?*

Ilie Bădescu: Războiul I Mondial a fost şi un fel de „război al sfârşitului lumilor", cum ar spune cunoscutul scriitor latino-american Llosa, al unor lumi istorice, evident. Eclezia militans intrase în război cu ideologia bolşevică, antiteistă şi antinaţională, antiumană. Acest război îşi are primul său moment şi, deci, prima ciocnire chiar pe pământ românesc. În Moldova anului 1917. Acesta este, probabil, un prim episod al războiului mondial al ideologiilor (termenul lui Huntington nu acoperă întru totul înţelesul acestui nou tip de război, fiindcă, la polul opus ideologiei bolşevice, se afla nu o ideologie, ci un tip de ordine creştină a lumii, deci însăşi eclesia militans, adică ordinea de pe pământ a creştinilor, a neamurilor creştine). Războiul începuse prin conjuncţia germano-bolşevică menită a susţine trecerea secretă a lui Lenin în Rusia, care a mijlocit astfel „răspândire a duhului diabolizant al bolşevismului în rândurile armatei ruse din Moldova". Incendiaţi de acest duh, armata imperială, anterior creştină, se transformă peste noapte într-o hoardă de pradă, recapitulând vechiul raid prădător cunoscut ruşilor şi românilor din istoria raidurilor tătare. În primăvara lui 1917, aliaţii ruşi devin inamicii României creştine. Fostul corp militar creştin al ţarului se transformase în agent al anarhiei bolşevice, declanşând nou tip de război sub forma operaţiunilor unui raid de pradă. Duhul stăpânirilor nedrepte, care a început să domine sufletul militar rusesc deviat (prin efectul anarhiei bolşevice), cel puţin în Basarabia, va fi şi calul troian de penetrare

https://biblioteca-digitala.ro

a unui alt duh, încă mai periculos, duhul dezlănţuit al bolşevismului, care aducea cu sine diabolizarea armatei, dovadă că, în timp record, armata, care, ieri, încă era fidelă ţarului, se transformă peste noapte într-o armată dezertoare, anarhizată şi anarhizantă, iar procesul acesta îşi arată faţa aproape anticipativ tocmai în Moldova. Armata rusă din Moldova, câştigată de duhul neascultării şi al trufiei noului ighemon, iniţiase aici un viclean război logistic, şi deci se livrase vicleniei şi trădării aliatului, jefuind şi terorizând de-a dreptul românii, cu sălbăticie, la fel cum au făcut-o apoi şi în al doilea conflict mondial şi după.

Războiul logistic. Noile ciocniri şi triumful ordinii naţionale în Europa Centrală

Victor Roncea: *Aţi propus, în altă parte, noţiunea de război logistic. Probabil că nu e cazul să reluăm aici discuţia decât poate pentru a schiţa aliniamentele noilor ciocniri înăuntru cărora a triumfat totuşi ordinea naţională în Europa Centrală.*

Ilie Bădescu: Păi să remarcăm, mai întâi, că la propensiunea anarhizantă a unora dintre corpurile armatei ruse, devenite „roşii", se va adăuga în martie 1918 trădătoarea pace de la Brest-Litovsk, semnată între Rusia şi Germania, ceea ce va da o lovitură tot logistică dispozitivului defensiv şi ofensiv al Puterilor Înţelegerii, iar pentru români această pace devenise cadrul unei teribile presiuni militare, logistice, politice asupra teritoriilor româneşti, dovadă fiind toate actele diplomaţiei sovietice în respectiva conjunctură, care toate aveau un impact devastator asupra României şi vor conduce, în conjuncţie cu pasivismul egoist al dispozitivului militar aliat, la Pacea de la Bucureşti, dintre România şi Puterile Centrale. Cum se ştie, la 18 februarie/3 martie se semna pacea de la Brest-Litovsk între Rusia Sovietică şi Germania. România se găseşte, prin efectele acestei păci, încercuită de inamici (germani, turci, bulgari şi sovietici), „lipsită şi de sprijinul promis de aliaţi" (Ion C. Popa, p. 88), România este silită, ca urmare a trădărilor foştilor aliaţi, să semneze Tratatul cu Puterile Centrale la Bucureşti în 1918, aprilie/mai.

Sprijinul logistic, financiar şi de intelligence german pentru sovietizarea Rusiei

Victor Roncea: *Ce alţi factori s-ar cuveni menţionaţi pentru o mai completă caracterizare a mediului istoric în care va triumfa ordinea Noii Europe bazată pe pacea naţiunilor?*

Ilie Bădescu: S-ar cuveni să amintim, de pildă, că Mitteleuropa pangermană agravase criza ordinii europene la acel moment. Panideea Mitteleuropeană întăreşte un tip de subordine bazată pe un sistem cu o agravată polarizare panideologică, de o parte, şi lucrarea Catehonului creştin, de alta. Polarizarea nazistă şi cea bolşevică (în cele două expresii ale sale, cominternistă şi stalinistă) se prefigurase încă din timpul Primului Război Mondial. În fond, Cominternul va şi lua fiinţă în 1919, pe 2-6 martie, iar pangermanismul îşi derulase prima sa iniţiativă prin susţinerea lui Lenin şi prin instaurarea regimului bolşevic la Moscova, operaţiune imposibilă fără de sprijinul logistic, financiar şi de intelligence german. Această nouă ordine antieclesială va triumfa în şi prin Pactul Ribbentrop-Molotov, care este şi piscul acestei ordini panideologice, germano-sovietice. Acţiunile militare, informative şi general spirituale ale României vor plasa statul român între cele mai consecvente structuri de suport ale Europei Christiana,

https://biblioteca-digitala.ro

Europa unor popoare creştine, organizate sub forma reţelei defensive de state-naţiuni non-agresive, respectuoase faţă de ideea naţională şi faţă de spiritualitatea creştină. Aşa trebuie înţeles sistemul Antantei celei mari, după modelul căreia se vor construi micile antante, sau Înţelegerile regionale, precum Mica Înţelegere, Antanta Balcanică etc., concepute ca bastioane de apărare în faţa puterilor revizioniste şi contra anarhocraţiei sovietizante. Cele două mari agresiuni de formulă nouă, Revizionismul şi Sovietismul, devin ameninţări permanente pe toată durata interbelică şi România împreună cu Polonia au fost statele apărătoare ale frontierei Europei creştine în faţa celor două valuri devastatatoare, aşa de puternice ieri şi renăscute azi, cu mici ajustări, dar cu aceeaşi viclenie. Din acest punct de vedere, cele trei mari operaţiuni militare ale corpurilor militare româneşti atât din estul cât şi din vestul României, de la Viena din 1918, avându-i în frunte pe generalul Ion Boeriu şi pe însuşi Iuliu Maniu, eliberatori ai Vienei de hoardele bolşevice anarhizante, de la Chişinău, din Basarabia, şi apoi de la Budapesta, curăţată de bolşevici de Armata Română, în 1919, au prefigurat sistemul defensiv al Europei naţiunilor creştine în faţa celor două expansiuni panideologice antinaţionale şi anticreştine, revizionismul în haina sa mitteleuropeană sudică şi sovietismul în cele două formule ale sale, stalinismul şi cominternismul. Revizionismul este expresia de la suprafaţă a nazismului tipologic, iar sovietismul este expresia de epocă a cominternismului troţkist şi a stalinismului tipologic. Ambele erau îndreptate împotriva ordinii naţionale, adică bazate pe dreptul popoarelor la autodeterminare naţională. Este, aşadar, evident că instaurarea unor dominaţii panideologice, cu germen totalitar, nu se poate realiza decât prin răsturnarea ordinii naţiunilor libere, prin recurs la suportul unei ideologii dominatoare. Dacă le-ar lipsi un astfel de suport, asemenea supraordonări antinaţionale nu s-ar putea susţine.

Erori ale naţionalismului interbelic

Victor Roncea: *Ce puteţi spune despre naţionalismul interbelic şi postbelic într-un atare context?*

Ilie Bădescu: Noua ordine post-trianonică s-a legat evident de forţele naţionalismului deschis al naţiunilor central-europene, aşa cum triumful asupra sistemului bolşevic, şi deci pentru răsturnarea unei hegemonii ideologice anticreştine, s-a legat tot de forţele naţionaliste ale popoarelor central-europene. Marea greşeală a unora dintre ideologii naţionalismului interbelic a constat în atribuirea unui referenţial etnic forţelor potrivnice ordinii naţionale. Mă refer în primul rând la referenţialul antisemit profund eronat. Fenomenele şi forţele potrivnice ordinii naţionale nu au suport etnic, ci, precum vedem, fie un suport imperialist, fie colonial, fie pur şi simplu ideologic (incluzând aici „colonialismul mental"), fie revizionist. Tentaţia de a căuta duşmani în apartenenţele etnice este de două ori primejdioasă: întâi că dezinformează asupra resorturilor şi deci asupra rădăcinilor reale ale celor două fenomene subordinaţioniste la care ne-am referit (subordinaţionismul bolşevic, panideologic, cominternist sau cel fascisto-nazist) şi în al doilea rând că direcţionează fals acţiunea ofensivă şi defensivă împotriva acestor forţe şi acţiuni antinaţionale şi anticreştine. Cele două tipuri de agresiuni anticreştine (comunisto-kominternistă şi nazisto-fascistă) nu izvorăsc din vreun neam, ci, din contră, acţionează împotriva ideii de neam şi împotriva ordinii eclesiale iudeo-creştine. Ca să putem fi

https://biblioteca-digitala.ro

naţionalişti autentici, trebuie categoric să ne desprindem de orice tentaţie antisemită, vicleană, fiindcă antisemitismul este invenţia unui nou Marut, care doreşte să devieze afirmarea naţională, întemeiată pe iubirea de neam, într-o direcţie care ar compromite-o, mutând-o, pervers, în orizontul obscur al unor confruntări eronate, anarhizante, istovitoare şi finalmente autodistructive. Cel ce se revendică de la învăţătura eternă a Sfintei Scripturi nu poate să nu iubească primul popor biblic deodată cu toate popoarele planetei care sunt toate prezente, într-o formă sau alta, în textul, supratextul, subtextul şi intratextul Bibliei. De aceea, Biblia trebuie privită drept ceea ce este: Carte de Învăţătură Universală, dumnezeiască. Aceasta ne opreşte să facem rău ori, încă mai complet, ne îndrumă, prin cuvântul direct al lui Dumnezeu, să facem binele, fiindcă, astfel, sigur vom fi, implicit, opriţi de la facerea de rău. Răul nu vine de la cei ce iubesc Biblia şi împărtăşesc iubirea de neam, ci de la cei ce urăsc Biblia şi odată cu aceasta şi neamurile, răul vine de la cei care luptă pentru o lume fără de Biblie şi, deci, fără de Dumnezeu şi fără diversitatea binecuvântată a neamurilor. În cele din urmă, problema reală a unora ca aceştia n-ar fi atât că nu pot primi Biblia, în genere, învăţăturile revelate (pe cale naturală şi supranaturală) şi deci cuvântul lui Dumnezeu ori că nu pot auzi chemarea la iubire de neam, ci că sfârşesc prin a se transforma în cruciaţi ai unui război contra Bibliei şi împotriva iubirii de neam ca sentiment universal. Abia această ipostază îi transformă în agresori care vor stârni, în mod fatal, reacţia iubitorilor de pace, de Dumnezeu şi de neam. Iar această reacţie este afirmativă, se manifestă sub forma întreitei căi: calea păcii (adică a iubirii semenilor), calea iubirii de Dumnezeu şi calea iubirii de neam. Cele trei iubiri sunt arma de apărare a căii celei bune pe care călătorim spre ţinta finală şi de aceea este vital să o apărăm de inamicii ei: ura de Dumnezeu, de semeni şi de neam, nedreptatea, minciuna, trufia. Duhul slavei deşarte este cel mai viclean dintre toate duhurile cele potrivnice şi singura cale de a ne apăra de lucrarea lui este calea celor trei iubiri. Din ele se nasc şi cele trei slujiri: faţă de semeni (slujirea păcii), faţă de ordinea dumnezeiască (eclesia sau chemarea la comuniune slujitoare cu Dumnezeu) şi faţă de neamul din care te tragi deodată cu cel în mijlocul căruia trăieşti. Fiecare om trăieşte în aceste grădini şi este chemat să le cultive ca să nu se sălbăticească lumea din dreptul lui şi deci din locul lui sălbăticindu-se astfel şi propria fiinţă, pe care o vor copleşi buruienile patimilor în frunte cu cea care otrăveşte sufletul, buruiana slavei deşarte, a trufiei. Aceasta ucide sufletul fără a se atinge de trup, pe care însă îl preschimbă în cavoul propriului suflet transformând făptura în cadavru viu, cum ne spune Tolstoi. Persoana lovită de această patimă este purtătoarea unui mormânt în lume, a unui templu al morţii, groaznic, devastator. În lumea fără de Dumnezeu şi deci fără de iubire se înmulţesc aceşti purtători ai morţii, şi lumea aceasta este pe toată lăţimea ei locul unei terifiante culturi a morţii, a unei morţi umblătoare. Cultura morţii este cultura unei lumi cu suflete secate, lipsite de medicamentul întreitei iubiri.

Victor Roncea: *Dar neamurile nu pot greşi? Este o evidenţă că anumite neamuri au înclinaţii aparte, după cum o dovedeşte istoria, respectiv, ca să dau doar două exemple, nemţii, cu toate că au vârfuri de cultură universală extraordinare, ceea ce denotă profunzime sufletească, sunt pe fond militarişti şi suferinzi de această boală a dominării cu orice preţ, ruşii, deşi au o inteligenţă artistică specială, sunt hrăpăreţi şi*

https://biblioteca-digitala.ro

sălbatici în manifestări contra altor neamuri, ca să fiu elegant, etc.? Iar acum, noi, cu aceste pruncucideri în masă din ultimii zeci de ani, de peste 20.000.000 de suflete? Cum vor atârna pe cântarul mântuirii neamurilor?

Ilie Bădescu: Greşeala neamurilor este posibilă, deşi niciodată un popor nu cade în greşeală cu toată fiinţa lui. Dumnezeu ne dă posibilitatea pocăinţei, a îndreptării. Poate ar fi mai bine să vorbim despre greşeala din popor, nu despre greşeala poporului, fiindcă e greu să faci o asemenea inferenţă asupra unui popor ca întreg şi deci ca entitate istorică şi transistorică totodată. Aşa ceva doar proorocul lui Dumnezeu are putere să vadă şi să mărturisească. Pentru judecata obişnuită este mai nimerit să vorbim despre greşeala din popor, care dacă ar absorbi tot poporul acesta ar pieri. Pentru a redobândi şansă izbăvitoare şi eventual preventivă, popoarele trebuie să se privească mereu în oglinda faptelor lor istorice. Care este oglinda neamurilor? Însuşi Dumnezeul iubirii şi al dreptăţii. În această chestiune este bine să luăm pilde de la poporul mărturisit de Dumnezeu în Cartea Sa, din care aflăm că segmente ale poporului cu regele lui au greşit, au căzut, dar au avut tăria să se întoarcă şi să plângă precum a plâns Saul cu fiul său şi cu poporul care se afla cu el în Ghibeea: „Saul, împreună cu Ionatan, fiul său, şi cu poporul ce se afla cu ei s-au oprit în Ghibeea lui Veniamin; şi plângeau" (I regi, 13, 16). Plângeau pentru că Saul şi poporul ce se afla cu el (deci nu tot poporul) nu respectaseră rânduiala lui Dumnezeu şi nici porunca Sa, după cum i le tâlcuise Samuel, preotul lui Dumnezeu. Chiar şi aşa, pentru plânsul căinţei lor şi dacă Saul şi poporul care se afla cu el n-ar fi greşit a doua oară în faţa lui Dumnezeu, Saul n-ar fi fost lepădat de Dumnezeu. Părerea mea este că prima ilustrare istorică a greşelii din popor este cea prin care se ia în deşert ceea ce Dumnezeu a rânduit pentru popoare, prin darul autohtoniei, al pământeniei. Este suficient să privim în istorie felul războaielor pentru a ne da seama care dintre popoarele din jur cu tot cu regii şi cu cei mari ai lor au greşit împotriva poruncii autohtoniei, năzuind să fie stăpîni peste alte popoare şi în dispreţul pământeniei. Revizionismul se încadrează aici, ocupaţiile, panideile, silniciile ideologice, de esenţă, idolatră, se încadrează tot aici. Vom putea sesiza stilurile naţionale în istorie din lecţia întâlnirii popoarelor pe acelaşi teritoriu. Când alte neamuri au venit în pământurile locuite şi lucrate de daco-romani, acelea au fost primite cu frăţietate, dar, din nefericire, noii veniţi nu s-au mulţumit cu frăţietatea, ci s-au precipitat, întru slavă deşartă, să devină stăpâni şi să-l elimine pe localnic, adică au devenit uzurpatori. Citiţi Memorandumul transilvănenilor către Francisc Iosif I de la 1892 pentru a sesiza cum a părăsit feudalitatea maghiară frăţietatea cu românii autohtoni din Transilvania, trecând la un lung proces de anulare retrogresivă a dreptului public al românilor asupra pământurilor lor şi asupra numelui lor. Acestea sunt greşeli în faţa rânduielii lui Dumnezeu fiindcă încalcă porunca pământeniei (Dumnezeu i-a dăruit omului pământul spre folosinţă, cultivare şi incluziune, nu spre eliminare şi exclusivitate), a frăţietăţii (iubirii) şi a dreptăţii. Când se petrec asemenea fapte şi poporul sosit consimte la samavolniciile mai marilor lui, acel popor cade în greşeală de neam. Când cineva foloseşte harta ca semn şi ca instrument al stăpânirii şi al exclusivităţii, se face apostol al duhului slavei deşarte, săvârşind o mare eroare fiindcă semănând vânt va culege furtună. Ce dreptate au săvârşit sovieticii la Fântâna Albă, în Basarabia, când au săvârşit masacrul asupra celor 3000 de oameni neînarmaţi, bărbaţi, femei şi copii, doar pentru că aceia au

https://biblioteca-digitala.ro

ales calea exilului interior, la fraţii lor, adică mutarea în grădina propriei pământenii?! Ce imperativ au slujit acei soldaţi prin care ajungea firul crimei de neam de la Moscova până la Prut? Cu toate acestea, nu suntem îndreptăţiţi să punem stigmate asupra întregului popor rus pentru ceea ce s-a întâmplat acolo la Fântâna Albă ori pentru crima lui Stalin de la Katyn.

Sigur, ar fi fost necesar ca reprezentanţii acestui stat, moştenitorii autorităţilor criminale de ieri, să ceară iertare, creştineşte, urmaşilor victimelor şi martirilor de atunci şi din timpul ocupaţiei ruseşti a Poloniei şi, în ce ne priveşte, a Basarabiei şi Bucovinei şi a întregii Românii. Dar aceasta ţine de ceea ce spunea chiar Tolstoi... Istoria este plină de asemenea greşeli scrise definitiv în dreptul unor segmente ale popoarelor, dar nici acestea nu îndreptăşesc ura de neam ori spaima etnofiliei, a iubirii de neam. Fiindcă, a face bine, aşa cum sună porunca Noului Testament (respectiv, a nu face răul, cum ne cere Vechiul Testament), este incompatibil cu a-ţi plimba frontiera urii ori a slavei deşarte şi a răzbunării pe teritorii proprii ori străine. Din contră, frontiera duhului este, precum am mai spus-o, frontiera întreitei iubiri: de Dumnezeu, de semeni, şi de neam; în care se concentrează, în formă completă, cultura vieţii, iubirea de familie, de părinţi, cerută prin porunca a cincea din Tablele Legii şi deci din legământul sinaitic cu Dumnezeu şi rememorată în cadrul **Tratatului de la Trianon** vădind esenţa covenantală a acestui excepţional document diplomatic al Puterilor lucide ale Înţelegerii care au vorbit atunci înlăuntrul cuvântului lui Dumnezeu: „Şi a zis Dumnezeu să se facă dreptate şi s-a făcut dreptate”.

(Victor Roncea, ziarul „Bursa”, 11 septembrie. 2018)

https://biblioteca-digitala.ro

LUMINILE (ŞI UMBRELE) CENTENARULUI
(II)

• Interviu realizat de publicistul Victor Roncea cu academicianul Ioan Aurel Pop •

„Elita subţire" a decis că românii sunt un „popor vegetal", loviţi iremediabil de mituri naţionaliste, că Eminescu trebuie scos din istoria culturii şi că limba română este bună doar pentru înjurături. Trebuie să ținem la România.

Reputatul istoric Ioan Aurel Pop, preşedintele Academiei Române, ne-a făcut onoarea de a ne acorda un interviu pe tema Anului Centenar, a luminilor şi umbrelor lui, între cele din urmă numărându-se provocările eternizate ale unor forţe revanşarde, atât din vestul imediat al României, cât şi, evident, din răsăritul ei, dar şi excrescenţele lor din interiorul instituţiilor şi a societăţii româneşti. Despre acestea, profesorul Ioan Aurel Pop consideră că „unele grupări româneşti de intelectuali subţiri urmăresc mai mult profitul personal prin publicaţii şocante, la edituri cu scop primordial lucrativ şi mai puţin soarta culturii şi a societăţii noastre. Astfel, în timp ce unii români se ocupă de propaganda proprie, de imaginea proprie şi a firmelor lor culturale, în afara României înfloresc campanii foarte bine organizate ale propagandei, inclusiv ale propagandei antiromâneşti. Noi, românii, suntem din acest punct de vedere «privilegiaţi», pentru că avem o propagandă antiromânească internă, făcută de unii dintre noi, şi una externă, făcută mai ales de anumiţi aliaţi ai noştri din NATO şi UE".

Cum după anul de sărbătorire a Centenarului Marii Uniri urmează aniversarea Tratatului de la Trianon – pentru care se pregăteşte asiduu ţara vecină, Ungaria –, istoricul Ioan Aurel Pop ne reaminteşte că *„Trianonul înseamnă pentru România un singur lucru major: recunoaşterea pe plan internaţional a deciziei istorice de la Alba Iulia, luată de poporul român, în conformitate cu nivelul atins de democraţia vremii şi cu dreptul popoarelor de a-şi decide singure soarta"*. Academicianul ne mai asigură că există modalităţi de îndreptare a unor disfuncţionalităţi ale sistemului educaţional (şi nu numai) şi că „Academia stă alături de toate instituţiile şi forţele care urmăresc păstrarea şi consolidarea valorilor româneşti, ca parte a valorilor universale".

*

* *

Victor Roncea: *Cum apreciaţi trivializarea spaţiului public şi aducerea acestui limbaj în mijlocul cetăţii, pe toate televiziunile, chiar cu susţinerea deschisă şi extrem de vocală a unor intelectuali, coborâţi la limbajul pe care românii de odinioară îl puteau auzi doar în gropile de gunoi ale oraşului?*

https://biblioteca-digitala.ro

Academician Ioan Aurel Pop: Fenomenul ţine, cred, de „beţia" de libertate care i-a cuprins pe români după 1989. Frustrările acumulate în vremea celor peste patru decenii de comunism (de toate felurile, de la internaţionalismul proletar până la naţionalism) i-au împins pe români la tot felul de excese. Or, libertatea – ca orice lucru omenesc – nu este absolută, ci este limitată de felurite reguli ale modului de a trăi în comunitate. Dezlănţuirile triviale de după 1989 s-ar fi putut potoli şi echilibra dacă societatea noastră nu ar fi fost lovită de o calamitate teribilă: degradarea şcolii româneşti la niveluri greu de imaginat, urmată de scăderea bruscă a nivelului de cultură generală. În timp ce, sub comunism, şcoala era un etalon de viaţă, majoritatea românilor fiind educaţi la lumina dictonului „ai carte, ai parte!", după 1989 a biruit proverbul „care pe care" în orice condiţii, dar fără educaţie.

Au ieşit în prim plan „şmecherii", agramaţii, „băieţii deştepţi", îmbogăţiţii peste noapte etc. Azi, românii nu mai ştiu carte, nu mai ştiu dacă goticul este un stil sau un material de construcţie, confundă iluminismul cu iluminatul, dar înjură birjăreşte, se ascund după iniţiale sau după pseudonime, dau sentinţe, îi judecă pe savanţi, confundă academia de poliţie cu Academia Română. Când urmăresc comentariile unora de la finalul unor articole mă înfiorez, pentru că văd cum se revarsă gratuit valuri de ură endemică, exprimate licenţios şi agramat, cum sunt terfeliţi oameni de onoare ai acestei ţări, cum indivizi care se numesc „nimeni" înjosesc personalităţi ale culturii etc. Remediul este cunoscut: educaţia serioasă, din familie şi din şcoală! O guvernare care nu pune accent pe educaţie, pe cultură, pe cercetare, pe sănătate culege roadele groaznice despre care vorbim.

Victor Roncea: *Pentru a ne axa pe luminile (şi umbrele) Centenarului, vă rog să îmi spuneţi în primul rând care este părerea dumneavoastră despre sigla cu care s-a promovat acest an – „ROMANIA-100" – din care lipseşte noţiunea Marii Uniri şi care a creat confuzie în rândurile generaţiilor fragede, ajunse să creadă că România a împlinit anul acesta 100 de ani. Chiar şi un renumit intelectual public, fost ministru al învăţământului în vremea lui Ion Iliescu şi Petre Roman, a afirmat că el este „mai bătrân decât România". De asemenea, imaginea României Mari, cea pe care cu adevărat o aniversăm, a lipsit cu desăvârşire din spaţiul public. Cum putem remedia această confuzie?*

Academician Ioan Aurel Pop: Am mai spus că „România-100" este o formulare cel puţin nefericită! Eu nu înţeleg cum se fac aceste lucruri de mare impact în societate fără o minimă consultare. Se poate ca unii să creadă că istoricii nu sunt buni de nimic şi nici nu sunt când e vorba, de exemplu, de tehnologia construcţiei de autostrăzi, dar atunci când este vorba de istorie... Cum să spui, să sugerezi sau să scrii că România are 100 de ani, când Romanii (Valahii) sau Ţări Româneşti avem atestate de circa un mileniu? Că aceste Romanii sau Ţări Româneşti s-au unit relativ târziu (după 1859) – ca şi mulţimea de ţări italiene sau de ţări germane – este cu totul altceva! Pe bună dreptate, anumiţi reprezentanţi ai unei naţiuni vecine – mai mult orgolioase decât mari – au zis că România are 100 de ani, iar ţara lor 1000 de ani! Şi nu pot fi blamaţi, pentru că noi ne-am făcut-o singuri. Iar acel intelectual respectabil nu este istoric, ci filosof, altfel ar fi făcut necesara corecţie. Din asemenea limitări ale existenţei noastre ca stat, mulţi seamănă vânt pentru ca noi să culegem furtună, iar noi ne lăsăm cu laşitate, învăluiţi în ignoranţă, în bătaia

https://biblioteca-digitala.ro

vântului. Eu nici nu aş cultiva în spaţiul public cu insistenţă „România Mare”, decât ca pe o mare împlinire istorică. Acea Românie nu mai există (de exemplu, în Bucovina nordică proporţia românilor a ajuns sub 20%), iar în Cadrilater este aproape inexistentă) şi noi, contemporanii, nu trebuie să ne concentrăm asupra ei, ci asupra a ceea ce avem astăzi şi nu ştim să chivernisim bine. Avem o ţară de mărimea Regatului Unit al Marii Britanii şi Irlandei de Nord şi ne purtăm cu ea de parcă ar fi o parte din deşertul african!

Victor Roncea: *Anul Centenar al Marii Uniri aproape a trecut şi nu putem reţine multe manifestări şi realizări notabile. Dacă au fost, acestea au fost mai curând acţiuni particulare sau ale unor grupuri profesionale dedicate istoriei ţării, fără sprijinul statului. Dumneavoastră ce cunoştinţă aveţi de astfel de acţiuni? Şi unde a fost statul român în toată această perioada?*

Academician Ioan Aurel Pop: În anul Centenarului Marii Uniri, statul român s-a pierdut în certuri sterile, în scandaluri interminabile, în acuze nefondate, în compromiterea intelectualităţii şi în subminarea ultimelor valori care mai rămăseseră nealterate. S-au dat pensii preferenţiale, s-au vânat plagiatori şi securişti (reali şi imaginari), s-au promovat în funcţii de conducere cele mai incompetente personaje şi au fost descurajaţi toţi aceia care, cu bună credinţă, încercau să schimbe ceva în bine. Între timp, în ţară, s-au tăiat pădurile, s-au poluat natura şi cultura, au proliferat manelele, s-au ruinat drumurile şi căile ferate şi, colac peste pupăză, s-au apucat unii, după ureche, de Centenar. Au fost, fără îndoială, şi iniţiative bune, sincere şi necesare în acest sens. Am văzut simpozioane decente, urmate de volume substanţiale, am văzut busturi şi statui bine făcute şi bine amplasate, am văzut elevi duşi la locurile memoriei noastre de către ghizi şi profesori bine pregătiţi, dar, evident, am văzut şi multă improvizaţie, mult amatorism, mult kitsch, multe acţiuni bifate „ca să fie”. Statul a dat şi bani pentru programe serioase (roadele lor nu se văd încă toate), dar a dat şi unor pretinse „entităţi majore” care profanează spaţiul nostru cultural, a dat şi unor protocronişti notorii, a dat şi unor ONG-uri improvizate şi s-a codit să dea unor instituţii solide şi verificate de sute de ani...

Victor Roncea: *Spre deosebire de degringolada organizată care a fost indusă în instituţiile statului responsabile de aniversarea Centenarului, Ungaria finanţează o Comisie Trianon 100 care se ocupă sistematic cu răspândirea în limbi internaţionale a unor studii revizioniste cu privire la Tratatul de la Trianon. Astfel de opinii am întâlnit şi în presa de limbă română din România; îmi aduc aminte de un articol din publicaţia „Revista 22” a Grupului pentru Dialog Social în care se vorbea despre „injustul Tratat de la Trianon” şi „mitul Unirii de la 1 decembrie 1918”. Cum poate contracara România, sau măcar Academia Română, o astfel de propagandă antiromânească şi ce părere aveţi de această campanie de „demitizare” dusă cam de aceleaşi grupuri de interese de ani de zile? Consideraţi că există o propagandă organizată atât de la vestul apropiat cât şi de la estul României?*

Academician Ioan Aurel Pop: Ungaria are o experienţă a propagandei de model european mai veche decât a noastră cu cel puţin două secole şi, fireşte, mult mai subtil organizată. Ungaria nu anunţă niciodată cu surle şi trâmbiţe ceea ce vrea să întreprindă în domeniul promovării intereselor sale, ci o face mai întâi. Iar atunci când reuşita este sigură, statul vecin iese la rampă cu „artileria grea” bine instruită şi bine întreţinută.

https://biblioteca-digitala.ro

Ungaria nu face serate dedicate evenimentelor sale la ambasade sau numai la ambasade, ci în mari universităţi, în muzee, biblioteci celebre, în fundaţii şi asociaţii, în săli celebre din ţările unde are interese de apărat. Ungaria nu duce (numai) istorici unguri să ţină conferinţe despre „adevărurile" sale, ci cointeresează profesori şi cercetători străini să facă asta. Ungaria nu publică lucrări în limbi străine despre „geniul maghiar" la edituri ungureşti şi nu le trimite ambasadelor să le promoveze, ci plăteşte edituri de cel mai înalt prestigiu, din SUA, Anglia, Franţa, Germania etc., să facă asta. Ungaria nu strigă sus şi tare că ungurii i-au învăţat pe germani nemţeşte şi că ungurii au inventat scrisul înainte de sumerieni sau că sub Câmpia Panonică sunt tuneluri abisale care conduc la Atlantic ori în centrul pământului – cum facem noi cu dacii şi cu tracii noştri, cu tăbliţele de la Tărtăria ori cu peşterile din Bucegi –, ci lucrează exclusiv cu profesionişti, care ştiu să promoveze ştiinţific anumite realităţi sau să dea aparenţă ştiinţifică unor mituri naţionale. Noi, în schimb, dincolo de toate stângăciile, ne autoflagelăm şi nu recunoaştem nici realităţile evidente care ne-au marcat. Grupul de Dialog Social şi „Revista 22" s-au axat în parte, sub pretextul corectării exagerărilor din vremea dictaturii comuniste, pe negarea unor evidente valori româneşti. Eu sunt cel dintâi care combat discursul encomiastic despre România Mare, dar de aici şi până la condamnarea Trianonului este distanţă lungă. Prin Tratatul de la Trianon, marile puteri ale lumii au recunoscut dreptatea noastră istorică, visul de a cărui jale „ne-au răposat moşii şi părinţii", cum ar zice Goga. Atunci, la 1918-1920, a fost o aproape deplină armonie între voinţa de unire a românilor şi voinţa marilor puteri de a consfinţi o nouă arhitectură politică internaţională. Decât să deplângem soarta Ungariei, mai bine ne-am ocupa de noi şi de necazurile noastre. Doar că, unele grupări româneşti de intelectuali subţiri urmăresc mai mult profitul personal prin publicaţii şocante, la edituri cu scop primordial lucrativ şi mai puţin soarta culturii şi a societăţii noastre. Astfel, în timp ce unii români se ocupă de propaganda proprie, de imaginea proprie şi a firmelor lor culturale, în afara României înfloresc campanii foarte bine organizate ale propagandei, inclusiv ale propagandei antiromâneşti. Noi, românii, suntem din acest punct de vedere „privilegiaţi", pentru că avem o propagandă antiromânească internă, făcută de unii dintre noi, şi una externă, făcută mai ales de anumiţi aliaţi ai noştri din NATO şi UE. Academia Română are un program bine articulat de promovare a valorilor româneşti, de sărbătorire a Centenarului, de publicare a unor lucrări în limbi de circulaţie internaţională etc., dar nu poate face singură ceea ce se cuvine. Pentru toate acestea, este nevoie de o anumită coordonare la nivel naţional, iar această coordonare nu există sau este extrem de firavă.

Victor Roncea: *Anul Centenar merge mai departe, spre sărbătorirea Trianonului. Cum ne pregătim pentru această mare aniversare?*

Academician Ioan Aurel Pop: Tratatul de la Trianon a mai fost un pretext de atacare a intereselor româneşti şi a istoriei românilor şi cu alte prilejuri. În disputa istorică dintre cele două ţări, este clar că dreptul istoric a devenit un subiect caduc. Dacă unii dintre factorii de răspundere din ţara vecină vor relua argumente din arsenalul de acum 100 de ani, nu vor beneficia de atenţia lumii civilizate. Aceste argumente erau de genul: geniul civilizator al maghiarilor în Europa Central-Orientală şi în „Bazinul Carpatic"; dreptul Ungariei asupra unor pământuri şi popoare stăpânite de un mileniu; înapoierea

https://biblioteca-digitala.ro

slavilor şi românilor în raport cu maghiarii; migraţia târzie şi ascunsă a românilor din Balcani spre regiunile transilvane; caracterul pastoral al românilor; incapacitatea românilor de a administra Transilvania etc. Asemenea idei cu vădit caracter rasial, discriminatoriu şi jignitor nu au ce să caute în disputele Europei contemporane. În Transilvania actuală (luată în sens larg) circa trei sferturi din populaţie este de etnie românească, maghiarii reprezentând cam 16-17% din populaţia totală a provinciei. Membrii Academiei Române s-au străduit mereu să prezinte obiectiv aceste date privitoare la Transilvania. Fireşte, în focul disputelor acute din vremea celor două războaie mondiale şi din timpul regimului de dictatură comunistă, spiritele s-au mai încins, iar sentimentele au dominat raţiunea de ambele părţi. Aniversarea Trianonului – cu toate stângăciile românilor – nu va putea schimba lumea şi nici realităţile din Transilvania. Este evident că statul român trebuie să vegheze mereu la respectarea drepturilor minorităţilor, la respectarea drepturilor omului în general, fără de care nu se poate construi o Europă a viitorului. Iar **Trianonul înseamnă pentru România un singur lucru major: recunoaşterea pe plan internaţional a deciziei istorice de la Alba Iulia, luată de poporul român, în conformitate cu nivelul atins de democraţia vremii şi cu dreptul popoarelor de a-şi decide singure soarta**. Restul rămâne doar propagandă nostalgică, bună de studiat de către sociologi, politologi, psihologi.

Victor Roncea: *Academia Română a dat un şir de martiri sub comunism, de la Nichifor Crainic, închis 15 ani fără nicio condamnare, la Alexandru Lapedatu şi Gheorghe Brătianu, ucişi în temniţele bolşevice. Cum îi evocă Academia Română? Pregătiţi un volum special prin Institutul Naţional pentru Studiul Totalitarismului aflat sub egida Academiei?*

Academician Ioan Aurel Pop: În 1948, adică acum 70 de ani, Academia Română a fost aproape distrusă. Zeci de academicieni au fost excluşi din înaltul for, o mare parte dintre ei au fost întemniţaţi, iar unii şi-au sfârşit zilele în detenţie, mai ales la Sighet, dar şi în alte părţi.

Academia va marca, desigur, aceste triste şi tragice evenimente. Istoricii din cadrul instituţiei au studiat toate aceste lucruri, au cercetat în arhive, au cules mărturii orale, au studiat jurnale, memorii, documente, articole, studii şi cărţi despre acest subiect.

Până la sfârşitul acestui an, Academia va organiza în Aulă un simpozion comemorativ închinat acestor personalităţi ale ştiinţei şi culturii româneşti ajunse victime ale unui regim de represiune, care a urmărit decimarea elitei noastre. Sunt convins că, în urma acestei manifestări, vor rezulta noi contribuţii menite să fie reunite într-un volum.

Victor Roncea: *Întrebarea precedentă este pusă cu gândul la manualele de istorie de azi care nu cuprind aproape deloc referiri la această jertfă imensă adusă de poporul român în perioada regimului comunist, ca şi despre rezistenţa armată îndelungată din munţi, unică în spaţiul ex-sovietic, întreţinându-se şi azi falsa ştampilă denigratoare aplicată românilor, de „popor vegetal”. De asemenea, regretatul academician Dinu C. Giurescu deplângea atât conţinutul acestor manuale, cât şi reducerea orelor de Istorie. Care este opinia dumneavoastră şi cum poate fi îndreptată această situaţie? Cum poate un tânăr din România de azi să beneficieze de o educaţie sănătoasă (care să înfrângă hipnoza digitală) şi care credeţi că este o posibilă soluţie de ieşire a* României din criza

https://biblioteca-digitala.ro

de subcultură în care se zbate (de la „Generaţia Pro” am ajuns la „Generaţia Facebook”, care nici măcar nu mai citeşte, ci dă doar „Like”)?

Academician Ioan Aurel Pop: Să le luăm pe rând! Manualele de istorie nu mai pot reflecta nimic. După experimente penibile, cu „Decebal – buze senzuale” şi cu poezii de Ştefan Roll pe post de izvoare istorice, ar fi putut să urmeze o echilibrare a situaţiei, fiindcă aveam şi avem încă specialişti buni. Dar am pierdut între timp obiectul muncii, pentru că orele de istorie s-au redus ori s-au scos cu totul. Cu alte cuvinte, ajungând în epoca digitalizării şi chiar a robotizării, unii decidenţi au ajuns la concluzia că Istoria (adică Memoria) devine complet inutilă şi chiar primejdioasă. Minţile spălate pe care vor să le edifice unii dintre aceşti lideri nu mai au nevoie de cunoştinţe istorice, fiindcă acestea îl pot instrui pe individ, îl pot învăţa să distingă între un templu grec şi o biserică barocă, îi pot deschide mintea cu referire la valori, la morală, la spiritul critic. Evident, unii, naivi şi stupizi – dacă nu ar fi şmecheri sau mercenari – cred că prin eradicarea istoriei ca formă de cunoaştere a vieţii oamenilor se distruge spiritul naţional. Cred că dacă elevii învaţă câte ceva despre actele de demnitate din trecut, inclusiv despre jertfele alor noştri, despre rezistenţa din munţi sau despre anumite priorităţi româneşti în lume, tinerii ar putea deveni mândri de neamul lor şi l-ar putea iubi prea mult. Din moment ce „elita subţire” a decis că românii sunt un „popor vegetal”, că aceştia sunt loviţi iremediabil de mituri naţionaliste, că Eminescu trebuie scos din istoria culturii şi că limba română este bună doar pentru înjurături, trebuia scos din programele şcolare „inamicul” numit istorie şi mai ales cel numit „istoria românilor”. Situaţia s-ar putea schimba doar prin introducerea unui program raţional şi armonios de educaţie, în cadrul căruia raportul dintre domeniile ştiinţele exacte şi disciplinele cele sociale şi umane să fie unul judicios. Până atunci, în loc să pregătim oameni inventivi care să fie capabili să facă roboţi, pregătim noi de-a dreptul roboţi umani, buni ca să execute ordinele unor „aleşi”.

Victor Roncea: *Cum ar putea fi promovate marile şi autenticele valori intelectuale ale României la nivel european şi internaţional?*

Academician Ioan Aurel Pop: Oamenii, care sunt fiinţe supuse erorii şi coruptibile (în sensul dat termenului de Jean-Jacques Rousseau), au nevoie de educaţie ca să se umanizeze. Soluţia este, prin urmare, o educaţie armonioasă şi echilibrată, plină de cunoştinţe extrase din experienţa de viaţă a omenirii. Ceea ce se face mai mult azi la şcoală – în ciuda celor care combat memorarea mecanică – se bazează pe tehnici şi nu pe cunoştinţe profunde, pe idei perene, pe valori care s-au validat. Cu alte cuvinte, îi învăţăm pe copii şi pe tineri să folosească laptopul, tableta, telefonul mobil, să acceseze date variate, să comunice electronic, să intre pe baze de date şi pe reţele de socializare, să completeze o fişă, să extragă bani de la bancomat, să scrie un comentariu politic sau unul sportiv etc. Altfel spus, oamenii devin treptat mecanisme, încetând să mai fie subiecţi sociali. Evident, se mai poate remedia această stare, dar cine să ne asculte?

Victor Roncea: *Între numele uitate sau chiar complet necunoscute ale militanţilor pentru Marea Unire pedepsiţi pentru patriotismul lor se regăsesc Martirii Basarabiei şi ai Transilvaniei. Nu este prea cunoscut faptul că ruşii, chiar în timpul primei ocupaţii, din 1940, i-au căutat cu liste negre făcute de NKVD pe toţi cei care au votat şi luptat pentru unirea Basarabiei cu ţara în 1918. Cei mai mulţi au fost deportaţi sau/şi ucişi în*

https://biblioteca-digitala.ro

lagăre. La fel, în Transilvania, autorităţile ungare şi cele locale maghiare care s-au activat după Diktatul de la Viena au ucis şi chinuit români care în 1918 ajutaseră la înfăptuirea Marii Uniri. Unde ar trebui să fie locul acestora, cu excepţia celui ocupat în galeria eroilor necunoscuţi ai neamului? Academia ar putea colabora cu Biserica naţională pentru canonizarea unora dintre aceste mari modele de românism?

Academician Ioan Aurel Pop: Natural, sunt mai multe moduri de a-i răsplăti pe eroi şi toate societăţile civilizate au făcut şi fac asta. Primul pas este cunoaşterea acestor sacrificaţi, cunoaşterea faptelor lor şi evidenţierea semnificaţiei actelor lor. Or, asta nu se poate face fără disciplinele identitare, fără istorie, fără geografie, fără etnografie, fără limba şi literatura română, fără latină, fără istoria bisericii etc. Academia Română s-a înfiinţat ca să creeze România, să susţină acest imens edificiu, să cultive limba, istoria şi folclorul şi să educe poporul în spiritul conservării şi augmentării identităţii noastre de români. Nu voi înţelege niciodată de ce, pentru unii „analişti" şi „formatori de opinie", este legitim să fii „bun american", sau englez, sau francez, sau german, dar este greşit să fii român! Fireşte, Academia stă alături de toate instituţiile şi forţele care urmăresc păstrarea şi consolidarea valorilor româneşti, ca parte a valorilor universale.

Victor Roncea: *Care personalităţi ale Marii Uniri şi ce mari fapte premergătoare Unirii vă sunt mai îndrăgite?*

Academician Ioan Aurel Pop: Mi-s dragi cu toţii şi parcă-i văd aievea vorbind, plângând şi grăbind spre Alba Iulia. În Basarabia, a devenit antologic Alexei Mateevici, „moldoveanul" care a scris cea mai frumoasă poezie închinată limbii române. Din Bucovina, îl rechem pe Ciprian Porumbescu, care şi-a pus tot dorul de ţară în „Balada" sa ori în opereta „Crai Nou". În Transilvania, sunt mulţi, dar sunt vegheaţi de „Badea George" (Gheorghe Pop de Băseşti), cel care s-a dus bătrân şi bolnav pe Câmpul lui Horea, la Bălgrad şi care s-a stins la scurtă vreme după 1 Decembrie 1918, cu vorbele „Sloboade, Doamne, pe robul tău!". A putut să meargă la Domnul numai după ce a făurit unirea românilor, numai după ce şi-a văzut împlinit marele său vis pământesc! Ca fapte, văd în trecut şi bune şi rele, aşa cum sunt şi oamenii, autorii faptelor. Noi, ca orice popor, nu am fost nici malefici şi nici angelici, ci am fost oameni. Fapte mari au fost cele ale plugarului care ştia să pornească plugurile, ale oierului înfrăţit cu natura, ale lui Ştefan cel Mare şi Mihai Viteazul, ale lui Horea şi Tudor, ale lui Cuza şi Carol I, ale descoperitorului insulinei, ale inventatorului avionului, ale autorului „Istoriei românilor din Dacia Traiană" şi ale multor altora.

Victor Roncea: *Care este dictonul dumneavostră favorit?*

Academician Ioan Aurel Pop: Sunt multe şi mai ales proverbele latineşti pe care le comentez cu studenţii mei şi care sunt un adevărat izvor de înţelepciune. Acum îmi vine în minte unul închinat echilibrului: Est modus in rebus, adică „Este rânduială în lucruri". Cu alte cuvinte, în viaţă nu poţi să faci tot ce vrei sau tot ce-ţi trece prin minte, ci numai ceea ce se cuvine, în raport cu semenii tăi, cu binele individual şi public, cu ordinea umană şi cosmică. „Rânduiala" aceasta din lucruri vine din experienţa trecutului omenesc şi priveşte spre viitor, cu scopul conservării umanităţii şi a omeniei, dar şi a părţii din omenire care se cheamă patrie. În cazul nostru, partea din omenire este România şi dacă ţinem la lumea aceasta privită drept cosmos, atunci trebuie să ţinem la România.

https://biblioteca-digitala.ro

Victor Roncea: *Ce ar putea să ne reunească?*

Academician Ioan Aurel Pop: O, foarte multe! Eminescu ar zice „râul, ramul”, care ne vorbesc în limba lor tăcută. Ne pot uni strămoşii, care-şi dorm somnul de veci pe văile şi pe dealurile noastre. Cel mai bine ar fi să ne unească grija pentru viitor, adică pentru copiii şi nepoţii noştri, pentru că ţara nu este a noastră – ca să facem cu ea experimente riscante şi jenante – ci este a urmaşilor noştri, cum ar zice Ştefan cel Mare, prin pana lui Delavrancea. Ne-ar trebui un dram de adevăr şi unul de dreptate, aureolate de bunătate, iar toate acestea se pot obţine prin educaţia dobândită în familie şi în şcoală.

(Victor Roncea, ziarul „Bursa”, 12 octombrie 2018)

https://biblioteca-digitala.ro

LUMINILE (ŞI UMBRELE) CENTENARULUI (III)

Retrocedarea Tezaurului românesc de către Moscova este testul de turnesol al sincerităţii ruseşti faţă de România.

• Interviu realizat de publicistul Victor Roncea cu istoricul american Larry Watts •

„[Românii sunt] un popor fără istorie... destinați sa piară în furtuna revoluției mondiale... [ei sunt] suporteri fanatici ai contrarevoluției și [vor] rămâne astfel până la extirparea sau pierderea caracterului lor național, la fel cum propria lor existență, în general, reprezintă prin ea însăși un protest contra unei mărețe revoluții istorice... Dispariția lor de pe fața pământului ar fi un pas înainte" scriau Marx și Engels într-un articol din 1849 intitulat „Lupta maghiarilor" scos la lumină într-una din cărțile de referință ale istoricului Larry Watts, în prezent cercetător al Academiei Române. Despre aceasta și despre ultimii 100 de ani din Istoria României am stat de vorbă la ceasul aniversării Centenarului Marii Uniri cu profesorul american, special pentru cititorii ziarului „Bursa".

*

* *

Victor Roncea: *România a devenit o țintă a bolșevicilor încă de dinainte de lovitura de stat a lui Lenin,* revoluția roșie *din 1917. Putea fi România prima țară comunistă după Rusia? Ce a blocat această intenție și i-a determinat pe ruși să se îndrepte spre Ungaria?*

Dr. Larry Watts: Printre principalii conducători bolșevici, România era cotată, teoretic, foarte sus pe lista țărilor coapte pentru revoluția comunistă din 1917, din mai multe motive.

În primul rând, compoziția socială și socio-economică a României și a Rusiei era asemănătoare, sugerând că aceleași tipuri de nemulțumiri existau în grade similare, făcând terenul apt pentru revoluție. În al doilea rând, peste un milion de soldați ruși, supuși unui proces de bolșevizare rapidă, erau prezenți pe teritoriul României, iar teoretic, conducerea potrivită i-ar fi putut exploata în scopuri revoluționare – de altfel, de aceea a fost trimis în România comisarul bolșevic Semion Roshal, care a reușit parțial să preia câteva mari unități ale armatei rusești înainte să fie arestat. Și, după părerea mea, România a fost considerată o țintă probabilă deoarece Lenin a crezut în estimările optimiste ale acestei

https://biblioteca-digitala.ro

posibilități oferite de unul dintre cei mai militariști revoluționari, Cristian Rakovsky, care a deținut cetățenia română la un moment dat și era responsabil de Ucraina.

Dintre motivele pentru care acest lucru nu s-a întâmplat, două sunt deosebit de importante. În primul rând, deoarece bolșevismul și comunismul au fost privite ca ideologii rusești, ceea ce le discredita de la bun început în ochii românilor în general și a celor simpli, în special, adică exact a grupurilor socio-economice pe care revoluționarii s-ar fi bazat în mod normal. Motivul a fost cel mai bine exprimat de Robert W. Seton-Watson, șeful de atunci al Biroului de Informații Britanic:

„... vechea neîncredere și nemulțumire a României față de Rusia este atât de accentuată, în primul rând de trădarea guvernului țarist față de România, care, în mod corect sau în mod greșit, este adânc încredințată în fiecare român și, în al doilea rând, de abandonarea de către Rusia revoluționară a sprijinului militar promis României. Indisciplina trupelor rusești din România, care provoacă indignarea, se dovedeşte ca o contrapondere la oricare dintre avansurile guvernului bolșevic. Simplul fapt că boșevismul este de origine rusă militează împotriva succesului său în România astăzi (7 februarie 1918).

Cel de-al doilea motiv care se remarcă a fost operațiunea remarcabilă de a dezarma și de a elimina un număr copleșitor de trupe rusești. Cele mai periculoase trupe rusești bolşevizate din Iași și din jurul Iașilor, cele mai periculoase pentru Regele și guvernul român, au fost dezarmate fără vărsare de sânge într-o operațiune planificată de duo-ul Prezan și Antonescu și efectuată chiar înainte de autorizarea oficială, la primele ore ale lui 22 decembrie 1917. În următoarele săptămâni au existat vărsări de sânge, comise în timpul opoziției unor forțe rusești – la Galați, Focșani, Roman, Suceava, Botoșani, Bacău etc. – dar mult mai puține decât s-a anticipat. Iar într-o perioadă extraordinar de scurtă, din noiembrie 1917 până la sfârșitul lunii ianuarie 1918, Forțele Armate Române au redus prezența militară a bolșevicilor ruși de la peste 1.000.000 de militari la mai puțin de 50.000.

Într-adevăr, inteligența britanică a prezis un astfel de rezultat. După cum s-a raportat în februarie 1917:

„Cel mai probabil Armata Română va opune o rezistență puternică împotriva oricărei ofensive bolșevice. Există, de altfel, motive să presupunem că va avea succes în menținerea acestei rezistențe. [Trupele române] sunt mult mai bine organizate și disciplinate decât orice trupe pe care le pot dispune bolșevicii și sunt sub conducători militari capabili”.

Românii „insignifianți” erau, de fapt, atât de importanți încât trebuiau să fie eliminați pentru succesul revoluției mondiale

Victor Roncea: *Dacă Armata Română nu elibera Budapesta și Ungaria de bolșevici iar trupele române, conduse chiar de Maniu, la Viena, până unde credeți că s-ar fi întins bolșevismul și cât de mult ar fi afectat Europa de Vest? Putem spune că azi se vorbea rusa în mare parte din ea?*

Dr. Larry Watts: Mă cunoașteți și știți că nu sunt un fan al istoriei contrafactuale. Principala problemă a acestor „ce-ar fi fost dacă” este că ele se bazează aproape întotdeauna pe analize lineare și presupuneri *ceteris paribus* și sunt predispuse mai mult

la prejudecăți decât la analiza evenimentelor care au avut loc. Acestea fiind spuse, operațiunile militare românești de a înlătura regimul sovietic, indiferent cât de mult ar fi provocat protestul Consiliului Suprem Aliat, au eliberat de fapt pe ceilalți aliați ai Antantei de a fi nevoiți să-și folosească forțele militare pentru a rezolva o problemă considerată de toți gravă – destul de serioasă ca cele mai multe state membre să-și trimită trupe să lupte împotriva bolșevicilor ruși din Rusia la sfârșitul anului 1918. În fapt, trupele britanice și americane au părăsit Rusia chiar în momentul în care forțele române au intrat în Ungaria.

Deci, ipotetic, ceilalți aliați ar fi fost forțați să facă față problemei dacă România nu ar fi făcut-o deja. Iar dacă România nu ar fi făcut-o, este de înţeles că poziția și pârghia ei de negocieri la Conferința de Pace ar fi fost ceva mai slabe. În ceea ce privește impactul acțiunilor lui Maniu la Viena, în noiembrie 1918, măsurile de pacificare ale trupelor românești au stabilit cu siguranță o ordine extrem de necesară într-o perioadă de degringoladă socială (și militară) și dezintegrare instituțională. Și el a împiedicat sau a ameliorat dezvoltarea unei situații care altfel s-ar fi putut sfârși într-o revoluție roșie. Dar din nou, există un pic de necunoscut între ceea ce s-ar fi putut întâmplat și ce s-a întâmplat.

Victor Roncea: *De ce credeți că își doreau Marx și Engels încă din 1849 „extirparea" românilor de pe fața pământului, eliminarea lor din istorie? Religiozitatea poporului putea fi un factor – pe care ei îl analizau pe termen lung, ca liant natural al anticomunismului? La aceasta putem adăuga apoi, pe măsură ce bolșevismul s-a impus în Rusia, linia clasică a imperialiștilor ruși cărora, după cum enunța însuși Eminescu, românii le-au stat mereu ca un ghimpe în coastă, împiedicandu-i – până azi – să controleze Europa prin Gurile Dunării? Putem vorbi de asemenea și de un şovinism?*

Dr. Larry Watts: Atitudinea lui Marx și Engels a apărut în principal din două surse, una dintre ele fiind viziune lor despre marea măturare a istoriei în care popoarele care au format imperii au fost factorii de decizie ai istoriei, în timp ce cei de la periferie, cu formațiuni statale sau sub-statele mici erau considerați istoric insignifianți – rămășite ale istoriei. Astfel, românii au fost clasificați, împreună cu slavii sudici, scoțienii, galezii etc., ca popoare „fără" și „în afara" istoriei, nesemnificanți și neimportanți. În al doilea rând, și mai important, revoluția maghiară din 1848 le-a captivat imaginația aproape în întregime – și amintesc că Lajos Kossuth era și un orator foarte talentat. Așa că atunci când românii s-au îndreptat spre Viena pentru a-și câștiga emanciparea și libertatea, mai devreme sau mai târziu, decât să se alăture unei conduceri revoluționare maghiare care le-o nega, Marx și Engels i-au văzut ca pe un obstacol în calea revoluției mondiale – drept „contra-revoluționari naturali". Prin urmare, românii „insignifianți" și „lipsiți de importanță" erau, de fapt, semnificativi și suficient de importanți încât trebuiau să fie complet eliminați pentru ca revoluția mondială să reușească.

Bineînțeles, când Lenin și Stalin au încorporat învățăturile lui Marx și Engels în noua politică a naționalităților sovietice, au adăugat în melanj șovinismul rusesc anti-românesc – care a dezumanizat mult timp românii, priviți ca un obstacol enervant care împiedică extinderea imperiului lor –, întărit în plus de teama și ura provocate de evenimentele din 1917-1919 cu trupele rusești cât și de răsturnarea Ungariei sovietice.

https://biblioteca-digitala.ro

Victor Roncea: *În cea mai recentă carte a Dvs., „Oaia albă în turma neagră", citaţi un general rus care era înspăimântat de primul obstacol pe care îl întâlneau trupele ruse în calea revoluției roșii: Armata Română. Noi îi speriam pe teren dar ei aveau Tezaurul nostru, din care Moscova finanța deja gherilele bolșevice anti-românești, în special prin agentul Rakovsky, pe care l-ați menționat mai devreme, după cum a descoperit regretatul profesor Florin Constantiniu. Și au rămas cu el până astăzi. Cum credeți că l-am mai putea recupera?*

Dr. Larry Watts: Aceasta nu este chiar o întrebare istorică, ci una de drept internațional și de negociere bilaterală și, prin urmare, deasupra gradului meu de salarizare (*râde*). Acestea fiind spuse, mi se pare că **retrocedarea Tezaurului românesc este testul de turnesol al sincerității rusești pentru îmbunătățirea relațiilor cu România**. Guvernele succesive ale Rusiei – imperiale și republicane, necomuniste și comuniste – au luat la cunoștință această obligație. Continuarea eșecului Moscovei de a face acest lucru sugerează o credință că România nu este un partener față de care obligațiile Rusiei trebuie să fie onorate.

Victor Roncea: *După ce enunțase în ianuarie 1918 principiul autoderminarii popoarelor din Austro-Ungaria, Woodrow Wilson îl asigura pe reprezentantul României la Washington, printr-o scrisoare oficială dată la începutul lui noiembrie 1918, că preşedintele Americii va lua în seamă „aspiraţiile poporului român din afară, ca şi din interiorul graniţelor Regatului" și „drepturile politice şi teritoriale juste ale poporului român". „Guvernul Statelor Unite are o simpatie profundă faţă de spiritul de unitate naţională şi aspiraţiile românilor de pretutindeni şi nu va neglija ca, la timpul potrivit, să-şi exercite influenţa pentru ca drepturile politice şi teritoriale juste ale poporului român să fie obţinute şi asigurate împotriva oricărei agresiuni externe", afirma Wilson. Importanța acestor asigurari a fost enormă pentru români, în acele timpuri, după părerea mea. Dvs. ce credeți, cât a contat în lupta românilor pentru Marea Unire, care trăiau și cu spectrul revoluției roșii moscovite?*

Dr. Larry Watts: Judecând frecvența cu care cele 14 puncte ale preşedintelui Wilson și sprijinul său direct în privinţa aspirațiilor româneşti au fost citate în diferite întâlniri și adunări populare din 1918, este clar că aceastea au încurajat liderii români din Arad sau Alba Iulia, Timișoara și Bucureşti, Iași și Suceava, Chișinău și Cernăuți. Maniu a promovat, de asemenea, mesajele lui Wilson între ofițerii români de la Viena. Într-adevăr, maltratarea grupurilor minoritare etnice în monarhia duală austro-ungară și mai ales a slovacilor, a slavilor sudici și a românilor din partea maghiară a monarhiei, a fost unul dintre motivele pentru care Wilson s-a bazat pe principiul majorității etnice în încercarea de a creea frontiere mai echitabile în primul rând. Și Wilson a oferit în continuare încurajări puternice prin anunțul său din octombrie 1918 că Austro-Ungaria nu este viabilă și menținerea ei nu mai este de dorit.

Cu toate acestea, deși a fost uşor să recunoaştem abuzurile și încălcările majore ale drepturilor omului de către unguri, în cazul românilor, slovacilor și slavilor de sud, trasarea liniei dintre națiunile care merită state şi naționalități, au fost aproape în întregime subiective. Și procesul de a face acest lucru a avut un potențial fără sfârșit. În timp ce

https://biblioteca-digitala.ro

autodeterminarea a fost concepută ca un mijloc de realizare a unei păci mai durabile, autodeterminarea nelimitată amenință să destabilizeze sistemul internațional.

Marea Unire demonstrează ce poate realiza un popor atunci când liderii lui înțeleg, împărtășesc și urmăresc un interes național

Victor Roncea: *Cu atâția „prieteni" care ne doresc disoluția – și nu de ieri de azi, după cum se vede și din studiile Dvs. –, cum credeți că am reușit să supraviețuim?*

Dr. Larry Watts: Căutarea României pentru securitate și asigurarea ei a trecut prin mai multe etape, după ce fiecare etapă anterioară nu a reușit să asigure securitatea necesară. Cu toate acestea, marile progrese au fost făcute de românii înșiși, independent și deseori în contradicție cu dorințele entităților mai puternice și interesate. Astfel, alegerea dublă a Moldovei și Muntenia a aceluiași prinț, Alexandru Ioan Cuza, în 1859, a realizat prima unificare împotriva dorințelor marilor puteri europene la vremea respectivă; participarea românească la războiul ruso-turc din 1877 – Războiul pentru Independență – a dus la reușita obținerii independenței în ciuda preferințelor rușilor (și turcilor); iar sacrificiul și performanța națiunii și a conducerii militare și politice au realizat o unificare în 1918 pe care puțini și-o puteau imagina.

Și ceea ce a urmat a fost la fel de important. Românii au impus succesiv în comunitatea internațională, în perioada interbelică, regula că nu vor mai putea exista dispoziții privind populația și teritoriul românesc fără acordul României – „nici o discuție despre noi, fără noi". Românii au făcut să se știe că ar putea și vor asigura eșecul oricărei încercări de a li se ignora dorințele lor atunci când acestea privesc probleme care îi afectează direct. În acest sens, românii s-au dovedit din ce în ce mai mult parteneri constructivi în cooperarea internațională și brilianți în capacitatea lor de a împiedica evoluția și punerea în aplicare a unor planuri asupra cărora nu au fost consultați.

Victor Roncea: *Ce le doriți românilor la Centenar și cum vedeți posibilitatea de astăzi a reînfăptuirii idealului românilor împlinit la 1 Decembrie 1918?*

Dr. Larry Watts: Felicitările sunt în primul rând, pentru realizarea unei Uniri în condiții extrem de complicate și cu foarte multe obstacole substanțiale. A fost o unificare pe care foarte puțini au crezut-o posibilă cu excepția națiunii existente în ținuturile românești, a românilor. Și aceasta demonstrează ce poate realiza un popor atunci când liderii lui înțeleg, împărtășesc și urmăresc un interes național general în ciuda diferențelor lor și a altor interese personale, eventual concurente. Aceste lecții sunt la fel de valoroase astăzi, și nu numai în România și pentru români.

(Victor Roncea, ziarul „Bursa", 29 noiembrie 2018)

https://biblioteca-digitala.ro

ÎN SPIRITUL ISTORIC AL ULTIMILOR 100 DE ANI

• Interviu realizat de cercetătorul Gabriel Croitoru
cu profesorul universitar Dinică Ciobotea •

Gabriel Croitoru: *Domnule Profesor, eu și alții suntem contemporanii unui timp în care istoria, ca știință, nu mai are clarificată o filosofie a ei, căci după abandonarea demersului istoriografic de tip marxist s-a optat pentru libertatea de gândire a fiecărui istoric. Mulți amalgamează idei, principii, metode și procedee de peste tot; sunt uitate „canoanele” științifice ale lui Dimitrie Cantemir s.a.m.d. Dumneavoastră de ce credeți că istoria este, totuși, atât de adulmecată de oameni, la noi și pretutindeni?*

Dinică Ciobotea: Istoria este vraja nedeslușită de contemporanii unei epoci. Nici chiar personajele implicate în fapte nu ard sensurile viitorului. Ea este imprevizibilă, dar firească.

Istoricii, adulmecând din poziții postume în interiorul sferelor de viață ale oamenilor esențe și translatatele energii care s-au întruchipat în sinteze/creații moștenite și modulate dincolo de intențiile inițiale, postulează condiția spiritului istoric, cel al continuității, permanenței și perenității. În ovalul oricărei geneze sunt totdeauna germenii viitorului și materia de care s-a dispensat viața pe pământ, oamenii rămânând în condiția de apărători, protectori și conducători ai veșniciei.

Istoria pe durata a câtorva decade se modelează, atât ca faptă, cât și ca discurs, prin conștiința tinerelor generații, care consumă mult dramatism în înțelegerea adâncimii destinului purtat de fiecare.

Gabriel Croitoru: *Care este sensul ultimilor o sută de ani din istorie?*

Dinică Ciobotea: O sută de ani este o perioadă istorică de mare întindere, mai ales în partea zisă contemporană, care are alt ritm și dinamică în evoluție. Această epocă are o densitate de evenimente, procesualități și fenomene câte se întâlnesc în „durata lungă a istoriei”, adică în medievalitatea cea puțin schimbătoare în forme și structuri. Dacă lăsăm la o parte toate cele invocate de istorici, filosofi, sociologi, politologi, oameni de litere, determinismele de toate felurile, urmărim doar comportamentul indivizilor în motivarea faptelor lor colective și vom găsi un numitor comun. Acesta este intoleranța la ideea națională a privilegiaților cărați de o lume medievală etajată prin „doctrina lor” a drepturilor de origine divină. Adăugăm și așezarea unei perdele de ură pe care învățătura și dogma creștină o respingeau, extrasă dintr-un egoism cu manifestare animalică.

Învățătura de carte admisă tuturor, în prelungirea luminaților ce au revoluționat istoria în secolul al XVIII-lea, a dislocat porțile orizonturilor de cunoaștere, de concepere a vieții și a deschis drumurile asaltate de meritocrație. Privilegiatul, în lenea lui propulsată

https://biblioteca-digitala.ro

peste secole de voință animalică și nu de vreo virtute intelectuală, a dorit oprirea tăvălugului oricăror sensuri de înălțare umană, de renaștere și de virtuală creștere a omului în asemănarea lui cu Dumnezeu. Astfel, s-au creat două lumi, una a celor puțini dar beneficiari de drepturi prin moștenirea unor ajunși în loja montagnardă a amfiteatrului social medieval-conservatoare, neinspirată, deci anacronică și alta a celor mulți dar obidiți în sărăcia lor și tot mai mult încorsetați în dorința lor de a crea. De aici, în sensul istoriei, s-a dezvoltat, în cuprindere generală, ideea de naționalism, națiune-simbol terminologic pentru o lume existentă, cu identități clare din etnogeneză (de la facerea neamurilor). Ruperea stării de cumpănă în care s-a găsit omenirea s-a modelat prin revoluționarism. Exemplul a fost dat de reușitele revoluționarilor francezi și a coloniștilor americani la sfârșitul secolului al XVIII-lea. De atunci și după infuziunea spiritului revoluționar dus de armatele lui Napoleon Bonaparte în mijlocul structurilor politice medievale – marile imperii din Europa geografică –, ordinea lumii vechi decisă la Viena în 1815, spre a fi apărată „cu dinții” de monarhul ales de stările privilegiate, chipurile că ar reprezenta pe Dumnezeu pe pământ, a fost măcinată, distrusă și înlocuită cu oridinea lumii noi, a națiunilor în exprimarea lor concretă și adecvată a statelor naționale. Acest sens al istoriei a durat un secol, încheindu-se cu așezământul politic de la sfârșitul Marelui Război al Popoarelor când omenirea a găsit harta națiunilor și a statelor naționale ca cea mai rodnică grădină pe pământ sub pavilionul lui Dumnezeu, cel bun, cel drept, cel atotdiriguitorul vieții și creației. Lumea Nouă, reașezată la acest moment al cronologiei istoriei, și-a făurit noi structuri de viață și de propășire, o „cetate nouă” – după expresia lui D. Drăghicescu – în locul celei medievale a lui Augustin cel Sfânt din marginea Antichității. Reacția celor înfrânți nu s-a lăsat așteptată. Au apelat la firea indivizilor arivişti, lacomi și limitați în virtuți umaniste declanșând o monstruozitate animalică numită Al Doilea Război Mondial, care de fapt este unicul în plan planetar. Și nici acum nu au reușit. Au învins „Aliații”, în realitate Națiunile, cei mulți dornici de o viață creștinească virtuoasă. Și chiar dacă lupta pentru viață continuă astăzi între cele două sfere ale omenirii, principiul privilegiilor sociale încearcă să se impună prin toate căile și mijloacele – cum se spune, neortodoxe –, parșive, mârșave, agresive. Acesta are deslușire tocmai în lupta lui împotriva naționalului, naționalismului și echității sociale. Așadar, ceea ce se întâmplă astăzi în lume și la noi nu este altceva decât o clipă de răbufnire a unor bariere rupte cândva de oameni în căutarea celor mai drepte căi de viață istorică și de idealuri dumnezeiești. Între două forțe, una puțină și agresivă și alta a comunităților mari/națiunilor deturnată de la sensul muncii și creației, de la dreptul natural al oamenilor către dreptul juridic măsluit al minoritarilor, de la recompensa meritului către plăsmuirea privilegiului în societate, cred în victoria celei din urmă. Roata istoriei nu a avut marșarier. Națiunile vor fi încă pentru multă vreme motorul istoriei. Așa că orice se mai mișcă astăzi, după un secol de istorie a națiunilor, rămâne doar o bulversare neproductivă umanității. S-ar putea ca această stare istorică să fie o epocă de o altă sută de ani, din care deja s-au consumat 30 de ani.

Gabriel Croitoru: – *Adică, după „revoluțiile din 1989”?!*

Dinică Ciobotea: – Da. Chiar și revoluțiile din acel an, puse în ghilimele de istorici, sociologi, politologi, juriști sunt doar expresiile unor grupări de interese bazate pe

https://biblioteca-digitala.ro

individualism. Singura „revoluție” din '89 care s-a vrut – căci așa s-a desfășurat – să se numească democratică și națională a fost cea din România. Nu știu și dacă a fost victoriasă. Eu cred că ea, ca toate revoluțiile, și-a pierdut pe moment obiectivele, dar că va izbândi – cum s-a întâmplat și după 1784, 1821, 1848 – într-o anumită posteritate.

Gabriel Croitoru: – *Pe ce se bazează optimismul Dumneavoastră, mai ales acum, în acest prezent al crizelor repetate la intervale mici de timp, de lipsă de orizonturi intelectuale, de ambiții geopolitice mondialiste și de o implacabilă prezicere apocaliptică?*

Dinică Ciobotea: – Totdeauna am privit în oameni ființa lor superioară, nu numai după chipul și asemănarea cu Dumnezeu, ci după gândul de bine și de binefacere al lui Dumnezeu. Oamenii pot să greșească la un moment dat, dar tot ei sunt îndreptățiți să-și dreagă drumul vieții. Optimismul meu stă tocmai în oameni, în cei drepți și buni, căci ei au stat în fruntea istoriei și a curgerii timpului. Întotdeauna sunt nevoi de zidiri de iznov din care cele mai bune trec peste epoci și peste momente de rătăcire, regres și stagnare, ancorând continuitatea pozitivismelor umane în parametrii agreabili ai istoriei. Și istoria, în procesualitatea devenirii oamenilor în parametrii umanismului, încă nu a fost vreodată oprită, nici măcar o clipă. În așezarea binecuvântată de Dumnezeu prin neamuri/națiuni, istoria se va derula în făgașul existenței acestora ca împărății durabile prin „monarhi” aleși, merituoși și obligați alegătorilor. Oamenii, în puterea lor de a înțelege forțele contradictorii ale unei dezordini sociale, astăzi lățită în plan mondial, și în libertatea lor de a alege, vor restabili echilibrul de viață dând credit tot mai mult creației, singura sferă de mântuire și de cinstire a existenței noastre pe pământ.

Crezând în oameni, mă bazez pe viitorul națiunilor, cele care prin a lor continuitate și unitate organică au aureolat istoria civilizației pe planeta noastră.

Gabriel Croitoru: – *Și, totuși, Domnule Profesor, omul este sub vremuri, după cum a socotit cronicarul...*

Dinică Ciobotea: – Așa este, numai că el este un produs nu numai al relațiilor între oameni, ci o sfântă combinație de sentimente și rațiune.

Naționalismul este un sentiment etalat doar de cei conștienți de apartenența la o etnie, este mărturia unei demnități revendicate și mai este măsura unui orizont de libertate și suveranitate în care un individ, pe baza cunoașterii originii, obârșiei și arborelui său genealogic, își idealizează faptele – uneori până la eroinizare – în ideea valorii sale umane.

Naționalismul în conținutul termenului este datorie căci omul se naște cu el; este trăsătură de caracter pozitiv căci presupune o existență curată, fără abandonări, trădări, ambiguități, alunecări mentale sau redefiniri; este un statut social și geopolitic, oriunde și oricând, un dat al relației cu un loc de pe pământ de unde, în energia acestuia, omul scrutează orizonturile cunoașterii, își multiplică creația și are dreptul sacru de a reveni și a-și lăsa cuiva numele său.

Naționalismul înseamnă delimitare în raportare prietenească cu alții, recunoașterea, prețuirea și respectarea reciprocă a altora. Este adevărat că naționalismului i s-au dat și alte conotații, încărcându-l în conținut cu diverse sensuri (ex: în termenii naționalist-șiovinist, național-socialism, național-comunism, național-creștin, social-democrat-

https://biblioteca-digitala.ro

național) spre a-l face agresiv, vulnerabil, culpabil, manipulatoriu în lupta dintre acaparatorii de privilegii și omul onest al creației. Putem zice că o asemenea fizionomie socială, oriunde pe pământ, poate fi până la urmă firească, dată fiind complexitatea ființei umane, cu bune și cu rele. La sfârșitul Marelui Război al popoarelor, în 1918, cei care și-au jertfit viața, indiferent de ce parte au fost, au creat istoria nouă a națiunilor și de aceea au fost proslăviți ca Eroi ai Neamului. Dar reținem ce istoria ne dezvăluie după câteva mii de ani de evoluție. Astăzi, naționalismul este energia națiunilor, iar statul național este forma de viață istorică în care neamurile se slujesc pe sine, lucrând în interiorul unui spațiu la victoria neamurilor/națiunilor, iar dincolo de spațiul național la conlucrare în beneficiul umanității întregi. Din această perspectivă înțelegem cât de important este conceptul de național-naționalist-naționalism-încât a ajuns să fie redefinit de un lider politic precum președintele Franței, Macron, pentru a putea lucra cu el ca măsură în reglementările de pace, securitate și stabilitate între națiuni.

Gabriel Croitoru: – *Și redefinit în relație cu Anul 1918 ar fi și mai clar și pentru oricare cetățean european...*

Dinică Ciobotea: – Redefinirea naționalismului a devenit, după o sută de ani, o necesitate istorică dat fiind faptul că principiul naționalităților biruitor prin valabilitatea sa universală în anii 1918-1923 a însemnat și „deplină libertate națională” minorităților etnice rămase în cuprinderea statelor naționale sau „drepturi ale omului și ale cetățeanului” pentru oricine și-a găsit, prin migrarea forței de muncă, refugii în timpul celui de-Al Doilea Război Mondial, sau exil politic, un spațiu domestic nou. El va sta ca pârghie în statuarea regimurilor politice, dar mai ales în consolidarea solidarității națiunilor/statelor naționale care în prezent alcătuiesc Uniunea Europeană, moștenitoarea leagănului civilizației umane.

Gabriel Croitoru: – *Dar cine ar fi potriviți să promoveze asemenea preocupări ale Contemporaneității?*

Dinică Ciobotea: – Istoricii, prin gradul lor cărturăresc și intelectual, sunt astăzi, pe cât de neîntrebați sunt în politichia contemporană, pe atât de instinctivi și intuitivi ai adevăratului înțeles al istoriei. Ei, prin studiul comparativ al „stărilor istorice”, disting în istoria Europei ca cea mai specifică epocă în parcurgerea unui proces unitar, mai integratoare spre o europenizare a imaginii istoriei, epoca ultimelor două secole în care s-au constituit și au evoluat statele naționale, lăsând doar epocilor anterioare rosturi aristocrațiilor, monarhiilor și imperiilor, punând în locul acestora formele de viață istorică comunitare/naționale.

Pe cale de consecință, naționalismul zilelor noastre, după o sută de ani de la definitivarea hărții statelor naționale în Europa, rămâne credința, forța și tăria unui individ și, în multiplicare demografică, liantul națiunilor, cele de când Dumnezeu a făcut împărțirile spațial-geografice ale neamurilor și au constituit permanența istoriei și viitorul omenirii.

Globalizarea este și ea, în această situație, o amăgire, termen creat din necunoașterea și neînțelegerea istoriei planetei noastre, care, prin amorfizare demografică, va înlătura onestitatea personalității indivizilor și a națiunilor, ștergând

https://biblioteca-digitala.ro

ideea de valoare și de bine, impunând, însă, babilonia, tactica privilegiaților de a dezbina pe cei mulți și a câștiga noi privilegii, până la o nouă piramidă a castelor și etajelor sociale.

Astfel ajungem la înțelesul sensului pe care l-a intuit Mihai Eminescu: „Natura poporului, instinctele și înclinările lui moștenite, geniul lui care adesea urmărește necontenit o idee pe când țese la războiul vremii, aceasta să fie determinante în viața unui stat”. Curentul de idei general european, în consonanță cu ideile religioase, de la Eminescu până la noi și în viitor, înseamnă militantism pentru libertate și naționalism, două sentimente inoxidabile firii și ființei umane. Proiecția peste timp a raporturilor individ-națiune, român-românism, creștin-european se încadrează într-o mișcare organică capabilă de noi dezvoltări și dimensiuni ale progresului.

Gabriel Croitoru: – *Și în concluzie?*

Dinică Ciobotea: – După 100 de ani de istorie națională sub semnul Marii Uniri din 1918, cea mai exactă apreciere am întâlnit-o în expresia academică a ctitorului de învățământ superior din zilele noastre, Aurelian Bondrea: ...„Chiar dacă, astăzi, ca urmare a deciziilor marilor puteri victorioase în Al Doilea Război Mondial, țara noastră apare vitregită de o parte din teritoriul său istoric național, anul 1918, ca an al renașterii României sub formă statal întregită, independentă și suverană, constituie și rămâne etalonul istoric major al dimensiunilor națiunii române și momentul de plecare al evoluțiilor ulterioare”...

Gabriel Croitoru: – *Vă mulțumesc pentru această perspectivă optimistă și prețuitoare la adresa națiunii noastre și a oricărei națiuni! Așa să dea Dumnezeu!*

Craiova**,**
6 aprilie 2020

https://biblioteca-digitala.ro

DESPRE RĂZBOI ŞI PACE

• Interviu realizat de generalul Grigore Buciu cu istoricul Ioan Scurtu •

Grigore Buciu: *Domule profesor, vă mulțumesc că ați acceptat acest dialog despre o perioadă foarte dificilă și periculoasă a istoriei noastre, dar cu o miză uriașă: unirea tuturor românilor în același stat suveran și independent. Ieșirea din neutralitate ne-a pus într-o mare dilemă - de partea cărei alianțe să luptăm. Aveam de câștigat ori de pierdut indiferent pentru ce am fi luptat. Greutatea Ardealului și Bucovinei a înclinat balanța spre ANTANTA, lăsând ținuturile de răsărit - Basarabia, în starea ei de rusificare accentuată.*

Și totuși Basarabia e prima provincie românească unită cu România după o scurtă perioadă de republică independentă. Este un joc al sorții, o mișcare politică rapidă și inteligentă?

Ioan Scurtu: Ion I.C. Brătianu era convins că România trebuia să intre în război pentru a lupta alături de Antanta şi a participa la conferinţa de pace - la care aveau să fie invitate numai statele beligerante - unde să-şi susţină drepturile.

Nu putea merge alături de Austro-Ungaria şi a spus-o clar la Consiliul de Coroană din iulie 1914: *nu se poate duce un război împotriva opiniei publice.*

A ales Antanta, adică Franţa, „sora latină”, care era aliată cu Rusia.

O ţară mică nu poate miza pe o singură carte. De aceea, Brătianu, de comun acord cu Regele, l-a lăsat pe Stere în Bucureşti pentru cazul că ar apărea o şansă privind Basarabia, şi pe Marghiloman pentru eventualitatea unei înţelegeri cu Germania.

Şansa a fost revoluţia rusă din februarie 1917 şi mişcarea naţională a popoarelor oprimate. Basarabia s-a încadrat în acest flux revoluţionar - care a cuprins partea europeană a imperiului - Finlanda, Estonia, Letonia, Lituania, Polonia, Ucraina declarându-şi independenţa.

Este meritul basarabenilor că s-au desprins din imperiu, proclamându-şi mai întâi autonomia şi apoi independenţa.

Dar şi al liderilor politici din Regat, care - la solicitarea Sfatului Ţării - au trimis armata peste Prut (ianuarie 1918), înfrângând grupările bolşevice şi anarhice şi asigurând posibilitatea ca basarabenii să voteze pentru Unirea cu România (27 martie 1918).

A fost un act de mare curaj şi de partiotism în condţiile în care trei sferturi din ţară era ocupată, Puterile Centrale dădeau ultimatumuri pentru încheierea păcii separate, iar Lenin îl trimesese pe Racovski la Odessa cu misiunea de a provoca revoluţia şi a instaura „puterea muncitorilor, soldaţilor şi ţăranilor” în Basarabia şi în România.

https://biblioteca-digitala.ro

Cred că unirea Basarabiei a fost rezultatul unui complex de factori în care un rol decisiv l-au avut capacitatea, curajul şi patriotismul liderilor politici de pe ambele maluri ale Prutului.

Grigore Buciu: *România răspunde cu promptitudine și bună credință solicitării aliaților de a intra în război până la o anumită dată. Armata română atacă granița austro-ungară și trece în Ardeal prin 18 puncte, înaintînd cu entuziasm și încredere. Se trezește singură în fața unui inamic antrenat doi ani în lupte reale. Care ar fi principalele cauze care au dus la dezastrul care au urmat în prima parte a războiului?*

Ioan Scurtu: La Consiliul de Coroană din august 1916, Ion I.C. Brătianu a spus că s-ar putea să fim învinşi, dar faptul că patru mari puteri ale lumii au recunoscut drepturile noastre asupra Transilvaniei şi Bucovinei rămâne un act istoric fundamental. Le-a dat exemplu pe Mihai Viteazul - ucis pe câmpia de la Truda dar care a arătat românilor drumul de urmat, adică unirea, şi pe Tudor Vladimirescu - omorât de eterişti la Târgovişte - dar care a deschis calea modernizării României.

România a deschis un front foarte larg, de peste 1 000 km, care din punct de vedere militar este foarte problematic. Semnificaţia intrării în război era politică şi naţională: lupta cu arma în mână pentru eliberarea Transilvaniei şi Bucovinei, pentru unirea lor cu patria mamă.

Nerespectarea de către Aliaţi a Convenţiei militare, slaba dotare a armatei române etc. au avut un rol important în înfrângerea armatei române în 1916, dar esenţialul a fost demonstrat: România s-a angajat în război şi ca urmare va participa la Conferinţa păcii.

Grigore Buciu: *Ofițerii din misiunea franceză își arată surprinderea și mirarea în memoriile lor că, în pofida experienței traumatizante prin care a trecut armata, a condițiilor mizerabile din Moldova unde se retrăseseră, militarii români, inclusiv ofițerii, nu se arătau demoralizați.*

Care sunt resursele interioare, motivațiile, speranțele, care au permis armatei să își revină rapid, să se reformeze, reorganizeze, și să se instruiască întru-un timp record, și să învingă, aproape singură, armata germană în bătăliile celebre din vara anului 1917?

Ioan Scurtu: Moralul armatei române s-a refăcut rapid, nu numai pentru că a venit armamentul din Franţa şi Anglia, că misiunea franceză a contribuit la instruirea militarilor, ci mai ales pentru că era pătrunsă de faptul că „vom fi iarăşi ceea ce am fost şi încă mai mult decât atât” (N. Iorga).

Ostaşii români aveau în memorie cântecul cu care au intrat în război: „Ardealul, Ardealul ne cheamă /Speranţa e numai în noi”. Această speranţă continua să-i anime.

Sosirea voluntarilor ardeleni la Iaşi în iunie 1917 şi depunerea jurământului în calitate de militari ai armatei române a însemnat - după expresia ziaristului George Ranetti - „prima Alba Iulia”.

Grigore Buciu: *Victoriile de la Mărăști, Mărășești, Oituz au stopat înaintarea germanilor spre Moldova și au avut o importanță copleșitoare pentru noi. Dar, la scurt timp, au urmat armistițiul și Pacea de la București, acțiuni de supraviețuire pentru noi, dar cu valoare de trădare pentru aliați, lucru care era să ne coste mult la tratativele de pace. Au fost aceste decizii doar un rezultat al presiunii germane sau și o mișcare strategică prin care să câștigăm timp, și - mai ales -, să nu pierdem miza Ardealului?*

https://biblioteca-digitala.ro

Ioan Scurtu: Rămasă singură pe frontul de Est, România a trebuit să pornească pe calea armistiţiului şi a păcii separate, pentru a evita desfiinţarea ei ca stat.

Atât Marghiloman, cât şi Brătianu şi Regele au adoptat tactica „tragerii de timp", reuşind să amâne semnarea păcii separate mai mult de patru luni (din decembrie 1917 până la 24 aprilie, stil vechi, 1918), când SUA intrase deja în război şi exista şansa victoriei Antantei.

Apoi Regele a tergiversat semnarea legii de ratificare a tratatului de la Buftea-Bucureşti, la 11 noiembrie 1918 Germania s-a recunoscut învinsă, iar respectivul tratat nu avea nici o valoare legală (a fost declarat nul la Conferinţa păcii).

Grigore Buciu: *Merită toată admirația politicienii români din Ardeal și Bucovina pentru inteligența și rapiditatea cu care s-au mișcat când s-a ivit o portiță de oportunitate care a schimbat istoria.*

Mă refer la organizarea și pregătirea adunărilor de la Alba Iulia și Cernăuți și, desigur, la decretarea celei de-a doua mobilizări a armatei.

De ce toate acestea, plus marele sacrificiu de sânge, nu au fost suficiente la Tratativele de pace de la Paris?

Lupta politică pentru România Mare a fost la fel de dificilă ca și acțiunile militare. Cât de mult a contat campania din 1919 care, pe lângă faptul că a apărat Unirea votată la Alba Iulia și Cernăuți, a fost o barieră în calea bolșevizării Europei?

Ioan Scurtu: Conferinţa de pace din 1919-1920 a fost dominată de cei „patru Mari" - liderii SUA, Franţei, Marii Britanii şi Italiei – care au adus principala contribuţie la înfrângerea Puterilor Centrale. Statele au fost împărţite – unele cu interese generale (cele patru) şi celelalte cu interese limitate (între care şi România).

Dincolo de criticile care pot fi aduse, rămâne faptul esenţial că, pentru prima dată în istorie, s-a pus la baza deciziilor unei conferinţe de pace dreptul popoarelor la autodeterminare. Până atunci se punea problema împărţirii teritoriilor.

În 1919-1920 în centru s-au aflat oamenii, luându-se decizii pe baza voinţei acestora: în ce cadre statale au dorit să trăiască. La memoriile delegaţiei maghiare, care susţinea necesitatea menţinerii Ungariei Mari, preşedintele Conferinţei de Pace a răspuns: popoarele s-au exprimat în toamna anului 1918.

Aceasta este explicaţia faptului că în cele 364 articole ale Tratatului de la Trianon nu există cuvântul Transilvania. Decisivă a fost hotărârea Adunării Naţionale de la Alba Iulia din 1 Decembrie 1918.

Brătianu a fost nemulţumit – pe drept cuvânt – de modul cum a fost tratată România la Conferinţa de Pace.

El a promovat o concepţie îndrăzneaţă: egalitatea statelor, indiferent dacă sunt mari sau mici. Era convins că nu va reuşi – i-a spus-o lui I.Gh. Duca înainte de plecarea la Paris - dar a dorit să rămână ca un gest istoric de protestare. Teoretic avea dreptate, dar în practică acest deziderat nu s-a realizat şi nu se va realiza vreodată.

Cei mari vor fi întotdeauna „mai egali decât egalii".

Iniţial, Consiliul Suprem a fost nemulţumit de intervenţia armatei române în Ungaria (în aprilie 1919), dar după agresiunea lui Bela Kun din iulie 1919 asupra

https://biblioteca-digitala.ro

Cehoslovaciei şi României, şi aflând despre manevrele lor vizând colaborarea militară a bolşevicilor din Rusia şi din Ungaria, Consiliul Suprem a cerut României să intervină.

Când armata română a ajuns în preajma Budapestei, Consiliul Suprem a cerut să fie oprită ofensiva pentru ca în capitala Ungariei să intre armatele franceze, engleze şi italiene. De la Bucureşti s-a comunicat la Paris că Brătianu - singurul care putea decide - „nu era de găsit” pentru a i se transmite mesajele, astfel că la 4 august 1919 trupele române au ocupat Budapesta.

Grigore Buciu: *Din ce motiv s-a retras premierul I.C. Brătianu de la Tratative și de ce a plecat Regina Maria la Paris?*

Ca efort de război și ca Sacrificiu uman și Economic am fost la egalitate cu celelalte țări mari, aliate. S-a reflectat acest lucru și la conferințele de pace de la Paris? Dar în despăgubirile de război?

Ioan Scurtu: Intransigenţa lui Brătianu i-a iritat pe „cei patru mari”. Regina Maria a venit la Paris, la propunerea lui Brătianu, pentru a detensiona situaţia şi a arăta „faţa frumoasă a României”, adică a ei (cum singură a scris în jurnalul propriu).

A reuşi să-i „îmbuneze” pe cei Mari, dar nu a putut - şi nici nu putea - schimba satatutul României de ţară cu „interese limitate”.

Problema reparaţiilor nu a fost discutată la Paris, ci s-a organizat ulterior o conferinţă la Spa, în care s-au stabilit cotele privind reparaţiile.

Acestea nu au fost respectate, deoarece au intervenit - la cererea americanilor - amânările (planul Dawes, planul Yung) şi nici un stat (evident că nici România) nu a primit despăgubirie prevăzute.

Discuţii şi nemulţumiri privind Conferinţa de Pace au fost multe şi vor mai fi, dar pentru noi, esenţial rămâne faptul că, prin tratatele de pace din 1919-1920, s-a recunoscut unirea Bucovinei, Transilvaniei şi Basarabiei cu România. O unire care a durat numai 22 de ani.

Grigore Buciu: *Al Doilea Război Mondial, poate și redefinirea unor state după revoluțiile din 1989 (Iugoslavia, Cehoslovacia, țările baltice) sunt consecințe fie și indirecte ale hotărârilor de la Paris? Sau, în principiu, stabilirea granițelor, atunci, a fost una corectă, chiar dacă nu a putut fi cuprinsă între ele întreaga națiune majoritară?*

Ioan Scurtu: În 1991, când exista - măcar teoretic - şansa refacerii graniţei de est şi de nord, guvernul de la Bucureşti s-a grăbit să recunoască Republica Moldova şi Republica Ucraina, nerealizând că prin acest act România - care se afla într-o situaţie infinit mai bună decât cea din 1917-1918 - „de bună voie şi nesilită de nimeni”, anula deciziile Sfatului Ţării şi Congresului general al Bucovinei, adică munca şi lupta înaintaşilor patrioţi.

Problemă de viziune istorică...

Grigore Buciu: *Domnule profesor, a fost pentru mine o onoare și o plăcere să vă am interlocutor acum, la încheierea centenarului care, pentru noi – românii, înseamnă Trianon. Vă mulțumesc mult!*

Bucureşti,
23 aprilie 2020

https://biblioteca-digitala.ro

DESPRE SACRIFICIU, UMILINŢĂ, VICTORIE ŞI DREPTATE ISTORICĂ ÎN MARELE RĂZBOI

• Interviu realizat de generalul Grigore Buciu cu istoricul militar Petre Otu •

Grigore Buciu: *Domnule profesor, e un privilegiu pentru mine să-mi răspundeți, ca istoric militar, la câteva întrebări despre drumul parcurs de poporul român până la obținerea certificatului oficial de naștere – tratatele de pace de la Paris, al României Mari.*

Regatul României a intrat în tranșee în august 1916, după o perioadă de doi ani de neutralitate, statut în schimbul căruia Rusia a recunoscut pentru prima dată drepturile noastre asupra teritoriilor stăpânite de Austro-Ungaria. Pentru poporul român războiul a început însă în 1914, când bănățenii, ardelenii, bucovinenii și basarabenii au plecat la luptă la ordinul împăraților lor. Cam câți ar fi aceștia și cum trebuie să-i socotim pe cei căzuți dintre ei – fie în luptă, fie în lagărele de prizonieri, eroi, martiri sau cum? Îi socotim în pierderile de vieți ale poporului român chiar dacă au căzut pentru o patrie ai cărei cetățenii erau, o țară care lupta împotriva patriei mamă?

Petre Otu: Conflictul a izbucnit, precum se știe foarte bine, la 15/28 iulie 1914, prin atacul Austro-Ungariei asupra Serbiei. Au urmat declarații reciproce și succesive de război ale principatelor puteri europene, grupate în două mari coaliții – Tripla Înțelegere (Antanta) și Tripla Alianță (Puterile Centrale). Pentru națiunea română, declanșarea ostilităților a reprezentat o mare dramă, întrucât, așa cum spuneți dumneavoastră, ardelenii, bănățenii, basarabenii, bucovinenii, au fost obligați să lupte de la început în armatele austro-ungară și rusă. Ei, practic, nu aveau alternativă, în condițiile în care Regatul Român a decis să rămână în afara războiului. A existat ideea unei „revoluții române”, promovată de scriiitorul Octavian C. Tăslăuanu, redactor la revista „Luceafărul”, ofițer care a luptat câteva luni, în 1914, pe frontul din Galiția, prin care se avea în vedere o îngemănare a acțiunilor militarilor români din armata austro-ungară cu ofensiva peste Carpați a armatei române. Dar a fost doar un gând, departe de realitate.

Soluția era acceptarea situației tragice în care se găseau în așteptarea evoluției evenimentelor, care putea aduce materializarea intereselor naționale. Aș vrea să precizez că foarte puțini întrevedeau marile cutremure geopolitice de la sfârșitul războiului mondial. De aceea nu trebuie să le facem proces de intenție acelor lideri ai românilor transilvăneni (Alexandru Vaida-Voievod, Teodor Mihali) sau unor clerici care au îndemnat, la începutul războiului, la loialitate faţă de monarhia dualistă.

Mai este de semnalat şi atitudinea autorităţilor austriece şi mai ales maghiare, care au recurs, în lipsa unor autentice măsuri de îmbunătăţire a regimului aplicat românilor, la măsuri de suprafaţă, cum ar fi purtarea cocardelor tricolore, utilizarea steagului tricolor,

https://biblioteca-digitala.ro

intonarea a unor cântece, dintre care amintim „Deşteaptă-te române”, publicarea şi în limba română a ordinelor de chemare şi decretelor guvernamentale, arborarea drapelului naţional românesc, suspendarea proceselor de presă, amnistierea unor condamnaţi pe temei politic etc. Pe parcurs s-a renunțat la astfel de paleative, politica de deznaționalizare și de represiune din partea Budapestei (în special) și a Vienei cunoscând noi forme de exprimare.

În primii doi ai ai războiului mondial, *loialismul dinastic* (față de împărat și țar) a prevalat în conduita militarilor români din armatele celor două imperii. Intrarea României în conflict și acțiunile armatei la nord de munți, fluxul și refluxul acesteia, împreună cu moartea împăratului Franz Josef la 21 noiembrie 1916, succedat la tron de nepotul său Carol I (IV) au contribuit la deteriorarea *loialismului dinastic* în rândul românilor din monarhia dualistă, la adâncirea frământărilor privind viitorul, la modificarea semnificativă a stării lor de spirit, la conturarea mai clară a opțiunii lor către unirea cu frații lor de la sud și est de Carpați, ce traversau o perioadă extrem de dificilă. După cum înlăturarea țarului Nicolae al II-lea, la 15 martie 1917, a descătușat energiile soldaților români din armata rusă, care au acționat stăruitor pentru autoderminare națională.

Prin urmare în anii 1916-1918, foarte mulți militari români au trecut treptat de la **„loialitatea dinastică**” la „**loialitatea națională”**, astfel că unirea Basarabiei, Bucovinei și Transilvaniei din anul 1918 s-a realizat cu aportul lor consistent. În anii 1917-1918, militarii români din cele două armate au reprezentat fermenți ai unității naționale, contribuția lor la actele de unire fiind consistentă, chiar determinantă în cazul Basarabiei.

Numărul românilor mobilizați în cursul celor peste patru ani de conflict în armata chezaro-crăiască este estimat la aproape 500.000, iar al celor din Basarabia la 300.000. Din aceștia au căzut pe câmpul de luptă circa 56.000 de români din Transilvania, Banat și Bucovina și respectiv 30.000 din Basarabia.

În anii omagierii centenarului Marii Uniri s-a discutat mult despre acest subiect și cei mai mulți specialiști au ajuns la concluzia, pe care am promovat-o și susținut-o permanent, că acești militari români care au luptat, o anumită perioadă, sub steag străin, nu prin voința lor, ci datorită unor constrângeri, trebuie integrați firesc în istoria militară națională. Nu mi se pare fezabilă soluția etichetărilor de nici un fel, reflex al unor vremuri de tristă amintire și care au la bază, cel mai adesea criterii ideologice. Ei trebuie amintiți, faptele lor trebuie studiate în contextul tragediei pe care au trăit-o. Este dacă vreți și o modalitate de a fortifica solidaritatea națională. România Întregită de acum 100 de ani s-a creat și pe suferința și eforturile lor. Mai este și un alt aspect al problemei, acela că soliditatea, trăinicia operei create în anul de grație 1918 putea fi afectată de clamările la adresa nepatrotismului celor care au luptat în armatele austro-ungară și rusă. Fiecare familie din cele două provincii a avut cel puțin un membru care s-a aflat în această situație. Le facem la toate proces de intenție?

Grigore Buciu: *S-a pregătit România și armata ei pentru război în cei doi ani de neutralitate, știut fiind că neutralitatea nu avea șanse să aducă vreun câștig nici din est nici din vest? Sau politicienii s-au mulțumit mai mult cu teoria în detrimentul investirii în apărare?*

Petre Otu: De acord cu dumneavoastră că neutralitatea nu reprezenta o soluție, fiind și foarte greu de materializat, mai ales pentru națiunea română, care avea ca obiectiv

https://biblioteca-digitala.ro

realizarea unității politico-teritoriale. De altfel, nu se știa care tabără va câștiga războiul, dar neutrii erau printre cei care aveau cel mai mult de pierdut.

Soluția neimplicării în război, cei mai mulți au numit-o neutralitate, alții „espectativă armată” s-a impus la începutul ostilităților și a fost larg împărtășită. Dar ea nu putea fi „leală și definitivă”, ci numai provizorie, lucru înțeleles de clasa politică și de mare parte din opinia publică. Revendicările naționale erau și la est și la vest, astfel că s-a vorbit, cu drept cuvânt, de tragedia neutralității românești. Orice alegere însemna implicit și o renunțare. Pornind de la această situație, în timpul celor doi ani de neutralitate (1914-1916), clasa politică şi opinia publică autohtonă au fost divizate în două mari curente – **„antantişti**” şi „**germanofili**”, aceștia fiind, în primul rând, rusofobi.

Subliniem că ambele tabere aveau în vedere unitatea naţională, dar priorităţile, viziunile şi mijloacele de realizare erau diferite. Cei care optau pentru aderarea la Antantă aveau în vedere reunirea teritoriilor locuite majoritar de românii din monarhia dualistă, aflată într-o criză profundă, războiul fiind o modalitate de a asigura supraviețuirea șubredei construcții.

Cealaltă parte, susținea menținerea alianței cu Puterile Centrale, ce data din 1883 și recuperarea Basarabiei, provincie anexată de Imperiul Rus în 1812, prin Pacea de la București. Argumentele erau, de o parte și de cealaltă, impresionante, iar o decizie era greu de luat.

Revenind la întrebarea dumneavoastră, răspunsul comportă numeroase fațete. În primul rând, modernizarea societății românești de la sud și est de Carpați în a doua jumătate a secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea a presupus cu necesitate și întărirea forței militare a țării. În tot acest răstimp armata a fost percepută drept un instrument de promovare şi apărare a intereselor naţionale, aşa cum au fost definite în funcţie de etapa de dezvoltare a societăţii româneşti. Pe de altă parte, armata a fost și un factor important al procesului, generic numit astăzi, „nation building”. În toată perioada menționată România a avut parte, sociologic vorbind, de un regim „militar” şi nu „militarist”. Să mă explic. Intrată târziu în modernizare, societatea românească avea multe și presante probleme de împlinit: accelerarea dezvoltării economice; crearea unei infrastructuri; edificarea instituțiilor moderne, a sistemelor de educație, sănătate etc. Cum resursele erau puține, armata nu putea să fie o prioritate absolută în dauna celorlalte domenii. Prin urmare, față de unele țări din jur, un exemplu fiind Bulgaria, bugetul armatei a evoluat în limite rezonabile, iar progresul armatei a fost mai lent față de evoluția fenomenului militar pe plan european.

Starea de nepregătire a armatei a ieșit cu putere în evidență în timpului războiului româno-bulgar din 1913, cum i s-a mai spus campaniei armatei române la sudul Dunării. S-a adoptat un plan de măsuri amplu, dar au intervenit schimbarea de guvern de la sfârșitul anului 1913 și mai ales izbucnirea războiului mondial. Armata română era nepregătită pentru conflictul între giganți, acesta fiind unul dintre argumentele adoptării neutralității.

În perioada celor doi ani de rămânere în afara conflictului s-au întreprins eforturi, dar a prevalat experiența nefericită a episodului belic din 1913, când doar am mobilizat armata, am deplasat-o cu mari dificultăți peste Dunăre și inamicul a ridicat armele. Mulți

https://biblioteca-digitala.ro

lideri militari mergeau pe același scenariu, confirmând, încă o dată, ușurătatea de a privi lucrurile ca trăsătură a nației. Poate mă întind cu răspunsul la întrebarea dvs., dar țin să menționez un fapt semnificativ. Pe la mijlocul lunii iulie 1916, când intrarea în război era certă, generalul Dumitru Iliescu, secretar general al Ministerului de Război, în guvernul condus de Ion I.C. Brătianu, care deținea și acest portofoliu, sărbătorea, într-un restaurant din parcul Herăstrău, investirea în funcția de șef la Marelui Cartier General (până la urmă va fi numit subșef al acestui organism). Discursurile privind viitoarele acțiuni ale armatei române mergeau pe varianta „cuțitului înfipt în unt”.

Pe lângă concepția păguboasă „lasă că vom vedea, ne descurcăm noi”, au existat greutăți foarte mari de aprovizionare cu armament și muniție. România nu avea o industrie proprie, iar dotarea armatei era dependentă de importuri. Fiecare tabără beligerantă dădea prioritate satisfacerii propriilor nevoi, de altfel, foarte mari. În plus, exista condiționare de tipul „îți dau dacă mergi cu mine”.

Armata română nu era suficient de pregătită pentru un război de o asemenea amploare. Dar nici societatea în ansamblul ei nu stătea mai bine din punctul de vedere al pregătirii. S-a spus cu deplin temei că una din marile erori ale guvernanților din acel timp, a clasei politice în general, a fost aceea de nu pregăti țara și societatea pentru cazul unei înfrângeri.

Aș vrea să contextualizez cele spuse anterior. În afară de cea germană, nici o armată a marilor puteri, nemaivorbind de actorii mai mici, nu a fost suficient de pregătită pentru marele cataclism. Un exemplu mi se pare edificator. Armata franceză a intrat în război cu pantaloni roșii, criticile aduse acestei ținute, fiind întâmpinate de mulți politicieni francezi cu formula țâfnoasă: „Le pantalon rouge c'est la France”. În primele săptămâni de campanie, bieții soldați francezi au fost uciși cu miile de trăgătorii germani.

Grigore Buciu: *Armata a răspuns prompt chemării la mobilizare și a trecut cu entuziasm munții să elibereze Ardealul și Banatul. În acel moment la cauza Basarabiei nu se putea nici măcar gândi. Primele victorii îi justificau încrederea, însă a urmat dezastrul retragerii. Este acesta cauzat doar de nerespectarea de către aliați a angajamentului de a interveni de la Salonic sau ele sunt mai profunde și se regăsesc în interiorul armatei și al clasei politice?*

Petre Otu: Armata a răspuns cu entuziasm, într-adevăr, la decizia intrării în acțiune, cu toate că el era mai redus față de vara anului 1913. De obicei noi începem lucrurile cu entuziasm, dar el se disipează pe parcurs. Așa a fost cazul și cu războiul început la mijlocul lunii august 1916, primele acțiuni lăsând să se întrevadă un final fericit. Era numai o iluzie, pentru că deși România a declarat război numai Austro-Ungariei, era clar că Germania nu va lăsa pe cel mai prețios aliat al său, să fie înfrânt de români. A luat forțe de pe frontul occidental, slăbind presiunea asupra Verdunului, a format o nouă armată, a 9-a, condusă de Erich von Falkenhayn, fostul șef al Marelui Stat Major (el și-a pierdut funcția la 29 august 1916 și din cauza intervenției României) și a trimis-o pe frontul din Carpați.

Până atunci, pe fondul entuziasmului general, s-a produs dezastrul de la Turtucaia (18 august/1 septembrie – 24 august/6 septembrie 1916). Bătălia din acest „cap de pod,

https://biblioteca-digitala.ro

fără pod” a devenit, din chiar momentul consumării ei, simbolul nepregătirii, al neputinţei, al lucrului făcut de mântuială, al laşităţii.

Opinia publică şi-a schimbat, brusc, starea de spirit, devenind neîncrezătoare în soluţia aleasă, în şansele de reuşită ale armatei şi ale ţării. Toate nemulţumirile, multe dintre ele reale, anesteziate de momentul intrării în luptă, au căpătat cale liberă de exprimare, ceea ce a afectat profund moralul populaţiei şi al armatei.

Dar extrem de gravă a fost criza produsă la nivelul comandamentului superior al armatei, prin schimbarea planului de campanie. Ofensiva în nord a fost oprită, s-a organizat manevra de la Flămânda, soldată cu un eșec. Desfășurarea confruntărilor se cunoaște, armata română a înregistrat o suită de înfrângeri pe toate fronturile, astfel că la 23 noiembrie/6 decembrie 1916, Bucureştii erau ocupaţi de trupele Puterilor Centrale. Un istoric american, general de profesie, Michael Barrett a scris o lucrare: *Preludiu la Blitzkrieg*, în care acreditează ideea unui „război fulger” *avant la lettre* în cazul campaniei Puterilor Centrale la adresa României în toamna anului 1916.

Campania din anul 1916 s-a încheiat, așadar, printr-o gravă înfrângere, de nimeni intuită la început. Cauzele ei au constituit şi constituie subiect de intensă dezbatere în istoriografie. Unii au pus accentul pe factorii obiectivi care au provocat un asemenea dezastru – raportul de forţe favorabil inamicului, care avea o experienţă de război de doi ani de zile; neîndeplinirea de către aliaţi a obligaţiilor asumate, cum ar fi de pildă, pasivitatea armatei de la Salonic, condusă de generalul Maurice Saraill; lipsa de consistenţă a sprijinului aliatului rus, care aprecia că se impunea evacuarea Olteniei, Munteniei, Dobrogei, frontul urmând să fie menţinut pe aliniamentul Carpaţilor Orientali, continuat cu Siretul inferior; poziţia geopolitică şi geostrategică a statului român, fapt ce a determinat constituirea, la mijlocul lunii august 1916, a unui front foarte întins de circa 1. 400 de kilometri etc.

Adepţii acestei orientări au trecut sub tăcere sau au minimalizat propriile erori, gravele disfuncţionalităţi apărute în perioada neutralităţii în privinţa pregătirii ţării şi armatei, greşelile săvârşite de marile şi micile comandamente, de unii comandanţi în conducerea operaţiilor şi luptelor, scăderile morale ale unei părţi din clasa politică românească în aceeaşi perioadă de timp etc.

A doua orientare, tinde să estompeze factorii obiectivi mai sus citaţi şi să pună accent cvasiexclusiv pe scăderile proprii, nu puţine, din „toamna pătimirii noastre”, cum i s-a spus acestei perioade. Este o perspectivă hiper-criticistă care are meritul de a elimina triumfalismul şi viziunea eroică asupra evenimentelor, fenomene care au prevalat destul timp în istoriografia autohtonă, mai ales în anii naţional-comunismului. Păcătuiește, însă, prin unilateralitate. Ca atare, pledez pentru o analiză echilibrată cu luarea în considerare a tuturor factorilor interni și externi.

În cadrul acestui interviu nu avem spațiul pentru a analiza pe larg cauzele acestei înfrângeri rapide. Am făcut-o în alte lucrări și studii. Având în vedere contextul politic și strategic în care se găsea plasată, resursele la dispoziție, pregătirea armatei ce avea lipsuri congenitale etc., România apărea ca o victimă sigură.

Doresc să aduc în atenție cele scrise de Gaston Bouthoul, întememeietorul polemologiei: *Înfrângerea transformă, victoria confirmă*. Cu toată situația excepțional de

https://biblioteca-digitala.ro

grea ce a urmat înfrângerii din toamna anului 1916, armata română s-a refăcut și a fost capabilă de un efort militar remarcabil în vara anului 1917, care a adus o revanșă binemeritată. Victoriile obținute au contat enorm în ecuația complicată a evenimentelor de la sfârșitul conflagrației.

Grigore Buciu: *După război au apărut analize din partea multora, controverse, în încercarea de a găsi vinovați, dincolo de explicații. În ce măsură schimbarea unor mari comandanți și înlocuirea lor cu alții (Culcer, Cristescu, etc.) este cauzată de greşeli majore sau sunt urmare unor jocuri de culise de la conducerea armatei și din mediul politic?*

Petre Otu: Primul Război Mondial a generat peste tot în lume enorm de multe controverse, parte din ele rezolvate în suta de ani care a trecut, parte readuse în atenție cu prilejul împlinirii Centenarului, fără a se putea da la toate un răspuns convingător. Din acest punct de vedere, România, actor secund în această mare conflagrație, nu a făcut excepție. Una dintre ele este cea menționată de dvs. – schimbarea unor comandanți de rang înalt cu deosebire în campania anului 1916. O primă explicație a acestui fenomen rezidă în faptul că ierarhiile militare din timp de pace se construiesc pe alte criterii, în absența examenului cel mai dur – războiul. În momentul când acesta se declanșează ierarhiile se schimbă, meritocrația devenind predominantă. Așa a fost în mai toate războaiele desfășurate pe mapamond. Să ne amintim de războaiele napoleoniene de la începutul secolului al XIX-lea.

Organizarea înaltului comandament român la intrarea în război a fost deficitară, ceea ce a reprezentat una dintre cauzele înfrângerilor succesive care au urmat. Șef al Marelui Stat Major, devenit Marele Cartier General pe timpul ostilităților, era, din 1914, generalul Vasile Zottu, un bun ofițer genist cu merite în construirea fortificațiilor din jurul Bucureştilor și a Palatului Cercului Militar al ofițerilor din Capitală. El nu și-a exercitat funcția, fiind suspectat de legături cu Puterile Centrale. De altfel, s-a și sinucis la 12 noiembrie 1916. Așa încât, conducerea operațiilor a revenit generalului Dumitru Iliescu, pomenit mai sus și omul de casă al premierului Brătianu. În pofida unor calități, el nu s-a ridicat la înălțimea cerințelor, astfel că a fost schimbat din funcție și înlocuit cu generalul Constantin Prezan.

Coborând la nivelul armatelor, corpurilor de armată și diviziilor întâlnim aceeași situație, numeroși lideri căzând la proba practică să spune așa. Iată, de exemplu, în bătălia de la Turtucaia, comandanții celor două divizii, 17 și 9, generalii Constantin Teodorescu și Ioan Basarabescu, au fost total depășiti de situație fiind înlocuiți de la comandă. Spațiul nu-mi îngăduie să-i enumăr pe toți cei care au fost în aceeași situație. A fost și cazul unor „țapi ispășitori”, în această categorie intrând generalul Mihail Aslan, comandantul Armatei 3 și parțial generalul Ioan Culcer, pe care l-ați pomenit și dvs. Acesta din urmă nu a condus cu destulă fermitate Armata 1, care avea, este adevărat, situația cea mai grea, dar a propus abandonarea Olteniei, și apărarea pe aliniamentul râului Olt, o idee justă din punct de vedere strategic, dar incorectă politic. Pe această bază i s-a luat comanda.

Cât privește înlocuirea generalului Constantin Cristescu de la comanda Armatei 1 în timpul bătăliei de la Mărășești, ea s-a datorat pe de o parte necesității păstrării unității de comandament cu aliatul rus (disputa cu generalul Alexandr Ragoza, comandantul

https://biblioteca-digitala.ro

Armatei 4 ruse putea afecta confruntările în curs), iar pe de altă parte, observațiilor malițioase conținute în jurnalul colonelului Alexandru D. Sturdza, care a dezertat la inamic, la adresa Regelui Ferdinand. Altminteri a fost un ofițer valoros, îndeplinind de trei ori funcția de șef al Marelui Stat Major.

Au existat și „polițe" plătite de camarazi la adresa unor generali valoroși. Cel mai proaspăt caz care îmi vine în minte este cel al generalului Gheorghe A. Dabija, ale cărei memorii le-am predat recent Editurii Militare, cu speranța că vor apărea cât mai curând posibil. Pe frontul din Ungaria, la 2 august 1919, i s-a luat comanda Diviziei 2 Vânători, prima care a trecut râul Tisa la Tisabö, pe motiv de „inițiativă" în conducerea luptelor marii unități pe care o comanda, deși măsurile luate au rezolvat o situație critică

Aş dori să menționez un fapt negativ care a afectat starea de spirit a corpului ofițeresc. În toamna anului 1916, în plină retragere, pentru a ridica „moralul", s-au făcut o mulțime de avansări, fără a ține cont de meritele reale ale ofițerilor. Așa s-a ajuns la situația bizară ca diviziile să se **„retragă" în față inamicului**, iar mulți ofițeri să **„înainteze" în grad**.

Fenomenul înaintărilor masive, cu sau fără motiv, a continuat și în 1917-1918, în contextul marilor victorii de la Mărăști, Mărășești și Oituz. Unii ofițeri au luat și trei grade în decurs de un an și jumătate, nu totdeauna meritate, astfel că armata română s-a confruntat în primii ani postbelici cu o inflație a gradelor mari, ceea ce a generat multe nemulțumiri odată cu trecerea la organizarea de pace.

După cum se poate observa, situația la nivelul corpului ofițeresc român în timpul războiului prezintă numeroase nuanțe. Mulți dintre ofițeri, mai ales la nivele inferioare, și-au făcut datoria cu brio, dar au existat și jocuri politice, orgolii, polițe de plătit, „țapi ispășitori" etc. Asemenea situații s-au întâlnit în toate armatele statelor beligerante.

Grigore Buciu: *Ce a însemnat Misiunea Militară Franceză pentru pregătirea armatei și cum au răspuns ofițerii și trupa la noile concepții de pregătire? În ce măsură restructurarea și ajutorul militar au contribuit la victoriile din vara anului 1917?*

Petre Otu: Ideea unei Misiuni Militare Franceze în România s-a avansat înaintea intrării României în război, dar a devenit o necesitate în condițiile evoluției operațiilor de pe Frontul românesc și al dificultăților de cooperare cu aliatul rus. Guvernul francez a răspuns solicitării autorităților române, iar la mijlocul lunii octombrie au sosit în țară primele elemente ale Misiunii Militare, conduse de generalul Henri Mathias Berthelot. Ea avea pe lângă sarcinile de instruire a comandamentelor, ofițerilor și trupei și un rol politic foarte important, acela ca România să nu fie lăsată singură la cheremul capriciosului aliat care era Imperiul Rus, ce trecea, la rândul lui, printr-o criză gravă.

La sosirea Misiunii Militare Franceze, prim-ministrul, apoi și Regele Ferdinand i-au cerut generalului H.M. Berthelot să accepte funcţia de şef al Marelui Stat Major. Berthelot a refuzat propunerea şi a rămas doar consilier al suveranului şi al premierului·

Misiunea militară franceză cuprindea cadre militare, ofiţeri și subofiţeri, de toate specialitățile, care au încadrat comandamentele române, în calitate de consilieri, până la nivel de regiment inclusiv. Activitatea lor s-a dovedit foarte utilă, atât în timpul campaniei din anul 1916, cât mai ales în prima parte a anului 1917, când armata română s-a

https://biblioteca-digitala.ro

reorganizat și și-a luat revanşa prin bătăliile de la Mărăști, Mărășesti și Oituz. Militarii francezi au venit cu expertiza, dar efortul principal l-au făcut trupele române.

Desigur, Franța avea propriile interese de mare putere, inclusiv pentru perioada de după război, dar în anii 1916-1919 ele au coincis cu cele ale românilor. A rezultat o frăție de arme care s-a consolidat în perioada interbelică, armata română adoptând, în 1924, doctrina militară franceză.

Grigore Buciu: *Cât de mult a contat promisiunea reformei agrare și prezența regimentelor de voluntari ardeleni în Moldova, pentru a lua parte efectivă la lupta împotriva germanilor, în motivarea morală pentru luptă a masei mari de țărani soldați? Dar prezența Reginei Maria?*

Petre Otu: În marea încercare prin care a trecut România în anii 1916-1919 a existat un erou colectiv – **soldatul român,** care a fost, în fond, țăranul îmbrăcat în haine militare. Nu idealizez situația. Au existat, ca peste tot în lume, şi în armata română, cazuri de scăderi morale (dezertări, automutilări, panică etc). Dar, în ansamblu, soldatul român și-a făcut cu prisosință datoria, înfruntând cu stoiscim moartea și toate mizeriile pe care le aduce, îndeobște, războiul. Tenacității, răbdării și de ce nu patriotismului profund al țăranului român îi datorăm faptul că am trecut prin și peste peste această situație limită.

Aș da un singur exemplu edificator – comportarea soldaților români în anul 1917, în timpul schimbărilor profunde din Rusia, care au dus la înlăturarea dinastiei Romanovilor și accederea la putere a regimului bolșevic. Acesta din urmă a desfășurat o propagandă deosebit de intensă, cu slogane atrăgătoare – pământ, pace, drepturi cetățenești, moarte exploatatorilor etc. Ei bine, în timp ce marile unități ruse de pe Frontul românesc se anarhizau, se bolșevizau, armata română și-a păstrat integral unitatea de comandament, starea de combativitate, refuzând să adere la exemplul oferit de puternicii aliați de până atunci. Să nu uităm că eram doar la un deceniu distanță de marile răscoale țărănești de la 1907.

„Cumințenia" soldatului român în vremuri revoluționare, pe care am analizat-o mai demult într-un studiu extins, are multe explicații. Una dintre ele, menționată și de dvs., a fost promisiunea Regelui Ferdinand din 22 martie 1917, de la Răcăciuni, că militarii români vor primi pământ și drepturi cetățenești. În iulie 1917, Parlamentul a modificat Constituția, ceea ce a permis, ulterior, legiferarea reformei agrare și acordarea votului universal. Aceste măsuri au avut importanța lor în menținerea coeziunii armatei, fiind lăudate inclusiv de generalul A. Mosolov, ministrul Rusiei țariste în România.

Imunizarea armatei române în faţa curentului destabilizator provocat de aliatul rus are la bază şi alţi factori, în afară de reformele, primite, de altfel, cu entuziasm de către ostaşii-ţărani. Spre deosebire de militarii ruşi care luptau într-o ţară străină, de care erau puţin ataşaţi, cei români luptau pe pământul lor. Ofertele tentante venite dinspre aliatul rus au părut, în ochii multor ofiţeri şi soldaţi, drept o aventură, care putea avea consecinţe imprevizibile pentru ţară. O anume prudenţă, ca să nu spun obedienţă, intrată în mentalul colectiv românesc, îmbinată cu un patriotism real, dar puţin zgomotos al celor mulţi, au făcut ca toate lozincile revoluţionare să aibă un efect redus asupra militarilor români de toate gradele.

https://biblioteca-digitala.ro

Nu trebuie, de asemenea, neglijat nici rolul suveranilor României. Gestul Regelui Ferdinand de a declara război ţării de origine cu toate consecinţele derivate de aici a impresionat profund opinia publică. Cât priveşte pe Regina Maria, ea a dovedit în timpul războiului o energie şi o vitalitate impresionante, ceea ce a făcut-o extrem de populară. N-a fost vorba de aşa ceva în cazul familiei Romanovilor.

Grigore Buciu: *A contribuit armata la pregătirea unirii Basarabiei și a Transilvaniei cu România? Ungurii susțin că adunarea de la Alba Iulia s-a făcut sub presiune militară. Bolșevicii ziceau la fel despre Basarabia!*

Petre Otu: O să încep răspunsul cu Basarabia. Evident, că aderând la Antantă, provincia era sacrificată, cel puțin pe termen scurt. Rusia, ce o anexase cu mai mult de un secol în urmă, era membră a Triplei Înțelegeri, astfel că era imposibil să emiți pretenții de acest gen. Petrogradul era dispus să dea de la alții, respectiv de la Austro-Ungaria. O și făcuse la 18 septembrie/1 octombrie 1914 (acordul „Sazonov-Diamandi") prin care se angaja ca, în schimbul neutralității, să fie de acord ca la sfârșitul războiului, România să încorporeze teritoriile românești aflate în componența Austro-Ungariei.

Din îndepărtată de la proiectul național, așa cum fusese el gândit în august 1916, Basarabia a fost prima provincie care s-a unit cu România. Explicația rezidă în colapsul Imperiului Rus, ceea ce a permis etniilor anexate să acceadă la viață proprie (finlandezi, estonieni, georgieni, letoni, lituanieni etc). Între ele s-au aflat și românii din stânga Prutului, care în cursul anului 1917 au parcurs un proces de redeșteptare națională și de organizare instituțională, care s-a finalizat cu înființarea, la 2/15 decembrie 1917, a Republicii Democratice Moldovenești.

Situația proaspetei republici era cât se poate de dificilă, ea fiind confruntată cu dezordinile provocate de fostele trupe ruse, presiunile organizațiilor bolșevice, cererile ultimative ale Ucrainei de încorporare a unor teritorii ale statului moldovean etc.

Evident că nu existau forțe pentru asigurarea viabilității noii formațiuni politice și teritoriale. Singura soluție era un sprijin extern, iar acest lucru nu putea veni decât de la aliați și de la România. Ca atare, Sfatul Țării și Consiliul directorilor (guvernul) au adresat cereri de ajutor Antantei, generalului Dmitri Șcerbacev, șeful de stat major al trupelor ruse de pe Frontul românesc, care nu mai avea autoritate asupra foștilor subordonați și, desigur, României.

Pe fondul înrăutățirii relațiilor dintre regimul bolșevic și România, perspectiva unui ajutor militar pentru Republica Democratică Moldovenească a fost dezbătută intens de liderii politici și militari de la Iași și, în cele din urmă, marile unități române au trecut Prutul la 10/23 ianuarie 1918.

Intervenția trupelor române era motivată, în primul rând, de considerente strategice, teritoriul din stânga Prutului fiind o bază logistică pentru trupele române. Prezența armatei în Basarabia a fost un factor protector în fața agresiunilor externe, dar ea nu a influențat decisiv hotărârea de unire luată de Sfatul Țării la 27 martie/9 aprilie 1918. O dovedește cât se poate de evident democratismul votului deputaților.

În cazul Transilvaniei, nici vorbă de prezența armatei române. România a reintrat în război la 28 octombrie/10 noiembrie 1918, iar primele unități au trecut a doua oară Carpații la 7/20 noiembrie. Când Marea Adunare Națională a românilor hotăra, la 18

https://biblioteca-digitala.ro

noiembrie/1 decembrie, unirea cu România, armata se găsea pe un aliniament situat la circa 100-120 km est de Alba Iulia.

Armata română a fost, evident, un factor unionist, pentru asta a și intrat în război, dar a prevalat voința de unire a românilor din Basarabia, Bucovina, Banat. Mai este și un alt aspect de evidențiat. Armata română a avut un rol decisiv în protejarea și apărarea actelor de unire de la Chișinău, Cernăuți și Alba Iulia. Pentru că foștii opresori au încercat prin forța armelor să se opună mersului istoriei.

Grigore Buciu: *Lupta pentru apărarea Unirii s-a făcut pe toate direcțiile, cu excepția Dunării, inclusiv în Banatul râvnit de sârbi. De ce n-au fost suficiente hotărârile plebiscitare de autodeterminare și dreptul istoric al românilor?*

Aș spune, d-le general (rtg) Buciu, că lupta s-a dus și în Dobrogea. Evident, nu au fost acțiuni militare, ci demersuri diplomatice foarte intense. Când Bulgaria a ieșit din război, prin armistițiul de la Salonic (29 septembrie 1918), România era în afara conflictului. Documentul nu prevedea nimic despre soarta regiunii dintre Dunăre și Mare, teritoriul bulgar intrând sub ocupația trupelor franceze și engleze, ce făceau parte din Armata de Orient, condusă de generalul Franchet d'Esperey. Reintrarea României în război nu a dus, în săptămânile următoare, la schimbarea situației, administrația rămânând bulgărească. Treptat, ca urmare a eforturilor diplomatice, administrația românească a putut să se reinstaleze în Dobrogea, inclusiv în Cadrilater, dar abia către sfârșitul anului 1919, în contextul semnării tratatului de pace de la Neuilly sur Seine cu Bulgaria (27 noiembrie 1919). În cadrul dezbaterilor din cadrul Conferinței de Pace de la Paris s-au avansat diferite formule privind soartea acestei provincii, unele puteri fiind înclinate să cedeze Bulgariei o parte din teritoriu, cel mai vehiculat fiind Cadrilaterul.

Banatul a reprezentat una dintre cele mai discutate și controversate probleme în cadrul Conferinței de Pace de la Paris. Prin convenția politică din 4/17 august 1916, regiunea era cedată în întregime României. Această înțelegere nu a fost adusă la cunoștința autorităților sârbe, iar guvernul de la București nu a negociat cu Belgradul.

Ofensiva Armatei de Orient din luna septembrie 1918, continuată și în săptămânile următoare, a dus la ocuparea Banatului de către forțele sârbe și franceze. În cadrul negocierilor, premierul Ion I.C. Brătianu a solicitat respectarea prevederii din august 1916, dar marile puteri nu au fost de acord, hotărând, în cele din urmă, împărțirea regiunii între România și Regatul sârbo-croato-sloven. Această decizie a fost unul din motivele care au determinat plecarea lui Brătianu de la Conferința de Pace (2 iulie 1919).

La cea de-a treia parte a întrebării dvs., doresc să precizez că la data deschiderii Conferinței de Pace, Marea Unire era un fapt împlinit. Trebuia, însă, recunoașterea internațională a acestei realități, o condiție *sine qua non* a viabilității construcției politico-teritoriale. În pofida multor și contodente dispute, al unor interese contradictorii ale marilor actori, Conferința de Pace nu a putut să nu țină cont de ceea ce înfăptuiseră românii. Actele de unire de la Chișinău, Cernăuți și Alba Iulia au primit consacrarea internațională în anii 1919-1920.

Grigore Buciu: *În ce măsură s-au angajat ardeleni în lupta pentru eliberarea românilor de dincolo de liniile de demarcație, deci după Marea Adunare de la Alba Iulia?*

https://biblioteca-digitala.ro

Petre Otu: Contribuția ardelenilor la promovarea idealului unirii și la apărarea lui este remarcabilă. Intrarea în război a Regatului Român a determinat, așa cum afirmam anterior, o trecere de la **loialitatea dinastică** la cea **națională**. A sporit numărul dezertărilor din armata austro-ungară pe frontul din Galiția și pe cel italian, cifra avansată ridicându-se la circa 39.000 de persoane. Conex acestui proces s-a accelerat și fenomenul voluntariatului, care a cunoscut în anul 1917 o evoluție accelerată. Conform unor cercetări, în primele săptămâni după intrarea României în război, din cei 120.000 de români, prizonieri în lagărele rusești, 40.000 dintre ei și-au exprimat dorința de a fi înrolați în armata română. Guvernul român în pofida tuturor obstacolelor, a luat măsuri pentru a materializa această dorință, înființând Corpul voluntarilor români. Sosirea primului detașament de transilvăneni la Iași, la 8 iunie 1917, a reprezentat un moment extraordinar, astfel că a fost, pe drept cuvânt, caracterizat, ca o „primă Alba Iulia". Și în Italia s-a creat o legiune de voluntari din rândul prizonierilor români, inițiative de acest gen fiind și în Franța și SUA. Peste Ocean s-a remarcat căpitanul Vasile Stoica din Avrig.

După înfăptuirea unirii, Consiliul Dirigent, autoritatea de conducere provizorie din Transilvania și Marele Cartier General au luat măsuri pentru formarea de structuri militare din rândul transilvănenilor care să contribuie la apărarea unirii. S-a reușit crearea a două divizii, 16 și 18, care împreună aveau 21.780 de militari. Ele erau comandante de generalii Alexandru Hanzu și Dănilă Papp, ofițeri foarte valoroși proveniți din fosta armată austro-ungară. S-au adăugat alte subunități și unități neîndivizionate astfel că totalul forțelor mobilizate din Transilvania era, la sfârșitul lunii martie 1919, de 35.697 de oameni. Trupele astfel mobilizate au fost integrate la 8 și 10 aprilie 1919 în Comandamentul Trupelor din Transilvania, structură care a coordonat acțiunile militare pe frontiera de vest în anii 1918-1920. Românii din Transilvania sunt, așadar, parte integrantă a efortului militar pentru apărarea Unirii din 1918.

Grigore Buciu: *Fronturile fluide și active din Basarabia, Bucovina, Ardeal, și apoi campania din Ungaria au trebuit dublate de lupta diplomatică pentru România Mare. De ce nu au fost suficiente ca argumentare sacrificiile de război, cele de pe câmpul de luptă și cele din teritoriul ocupat de germani, precum și Tratatul de alianță care stabilea de la început granița de nord-vest în baza dreptului istoric?*

Petre Otu: Unele explicații le-am oferit mai sus. Revin cu alte considerații care să întregească imaginea deosebit de complexă a anilor 1919-1920. S-a spus, uneori, cu deplin temei apreciez eu, că este mai ușor să câștigi un război, decât să construiești pacea. Învingătorii în marele cataclism s-au convins cu asupra de măsură de acest adevăr.

Conferința de la Paris nu s-a desfășurat pe baza principiului egalității actorilor, indiferent de mărimea lor. Marile puteri (Franța, Marea Britanie, SUA, Japonia) au avut rolul hotărâtor, interesele lor fiind globale, pe când țările mai mici au intrat în categoria celor cu interese limitate. România s-a găsit în această ultimă categorie.

În plus, poziția statului român a fost serios subrezită de încheierea Tratatului de Pace de la București cu Puterile Centrale (24 aprilie/7 mai 1918). S-a încălcat, astfel, Convenția politică din august 1916, care prevedea faptul, cerut inistent de către Brătianu, că puterile contractante se obligau să nu încheie pace separată cu inamicul. Tratatul de la București nu a fost recunoscut de aliați, iar la reintrarea României în război, cabinetele diplomatice de la

https://biblioteca-digitala.ro

Paris, Londra, Roma și Washington au ridicat problema dacă România mai poate fi considerată stat aliat, din moment ce a a încheiat pace separată, contrar obligațiilor asumate. A fost nevoie de multiple demersuri pentru ca statul român să fie acceptat la Conferință în postura de aliat. Cu sprijinul consistent al Franței s-a admis acest lucru.

Liderii Conferinței au apreciat și că tratatul din august 1916 a devenit caduc, tot din pricina păcii separate. În plus, Basarabia se unise cu România, prevedere care nu se regăsea în documentul care a prefațat intrarea în război, iar SUA nu era semnatară și repudia diplomația secretă, practicată de membrii Antantei. La rândul lor, marile puteri aveau interesele lor specifice în Europa centrală și sud-estică și nu o dată ele intrau în contradicție cu cele ale României.

Primul ministru Brătianu, conducătorul delegației române, s-a plasat de la început pe poziția validității convenției din august 1916, ceea i-a creat adversități. Totodată, liderul politic român a acționat pentru respectarea intereselor țărilor mici și a cerut egalitatea de tratament, invocând, pe drept cuvânt, egalitatea sacrificiilor în război. Brătianu, având în vedere și experiența tatălui său de la Congresul de Pace de la Berlin (1878), a căutat să asigure statului român o configurație teritorială care să-i asigure o securitate sporită și să prevină diverse combinații pe seama lui. Personalitate de mare anvergură, om de stat în adevăratul înțeles al cuvântului, Ion I.C Brătianu i-a iritat pe mai marii conferinței și în, semn de protest, a plecat de la Conferință.

Grigore Buciu: *Cât de mult îi datorăm generalului Berthelot și Reginei Maria atingerea scopului fundamental – Marea Unire și România tuturor românilor?*

Petre Otu: Generalul Henri Mathias Berthelot a fost prezent în România în două perioade. În prima 15 octombrie 1916 – 12 martie 1918 a fost șeful Misiunii Militare Franceze despre care am vorbit. A fost un general experimentat, iar contribuția sa la acțiunile armatei române, la reorganizarea ei în prima parte a anului 1917, la raporturile românilor cu aliatul rus, la menținerea unei stări de spirit pozitive în rândul armatei și populației, a fost foarte importantă. Nu întâmplător, autoritățile ruse au cerut rechemarea în Franța. Am să dau un singur exemplu. În iarna anului 1917, o chestiune foarte dezbătută a fost locul unde să se reorganizeze armata română. Guvernul de la Petrograd și Stavka au cerut în termeni ultimativi ca forțele militare românești să se reorganizeze în Rusia, principala rațiune fiind aceea că frontul trebuie bine protejat de trupele ruse care aveau nevoie de adâncime strategică. Ideea a fost susținută de unii lideri militari și politici români, între care menționez pe generalul Constantin Prezan, șeful Marelui Cartier General Român. Ei bine, cel care s-a opus vehement acestei soluții a fost generalul Berthelot. El s-a deplasat și în Rusia, unde, la 22 ianuarie 1917, a fost primit de generalul Vasili Gurko, noul şef al Stavkăi, cu care a avut o lungă discuţie referitoare la evoluţia Frontului de Est, şi, în special, la situaţia din România. Berthelot a insistat pentru menţinerea armatei române pe propriul teritoriu, argumentând că acest lucru ar duce la întârzierea cu una – două luni a procesului de refacere şi a reluării ofensivei împotriva Puterilor Centrale. În plus, această măsură ar fi produs o rea impresie asupra populaţiei şi însăşi moralul armatei ar fi fost afectat. Şeful Stavkăi era mirat de insistenţa lui Berthelot pentru ca armata română să se refacă pe propriul teritoriu şi i-a spus, ironic, că este „mai

https://biblioteca-digitala.ro

român decât românii”. Desigur, că Berthelot nu era mai român decât românii, dar în acel moment interesele Franței și României coincideau.

Persoană optimistă, jovială, el era apropiat de soldați pe care îi aprecia foarte mult. Aceștia, la rândul lor, aveau dificultăți să îi pronunțe numele și îi ziceau cu simpatie „Burtălău”, el fiind un tip gras. Aprecierile generalului francez la adresa ofițerilor români sunt mult mai nuanțate decât cele referitoare la soldați. A criticat lipsa de pregătire a unora, superficialitatea altora, unele decizii greșite. A avut relații proaste cu generalul Averescu, acesta considerându-se bine pregătit și neavând nevoie de sfatul consilierilor francezi.

Generalul Berthelot a revenit în România, la începutul lunii noiembrie 1918, în calitate de comandant al Armatei de Dunăre. A avut o contribuție decisivă la reintrarea României în război alături de aliați, sprijinind constant demersurile guvernului român de apărare a actelor de unire cu țara. Cititorii revistei știu, fără îndoială, că a fost desemnat cetățean de onoare al României, membru al Academiei Române, iar statul român i-a oferit proprietatea de la Fărcădin.

Regina Maria este una dintre figurile emblematice ale Războiului de Întregire, un model vrednic de a fi urmat în toate timpurile, un reper moral în vremuri de grea cumpănă. S-a scris foarte mult despre personalitatea și acțiunile ei, în dubla calitate de prințesă moștenitoare și de regină. Acțiunile în anii 1913-1919, sunt mai presus de orice laudă. S-a implicat, fără a ține seama de nici un pericol, în tot ce a însemnat îngrijirea răniților, a bolnvavilor, a oamenilor care aveau nevoie de un ajutor, de o vorbă bună. A fost un sprijin moral pentru Regele Ferdinand, pentru oamenii politici, care se confruntau cu situații dintre cele mai dificile. Tăria ei de caracter, credința în dreptatea neamului românesc și în victoria aliaților au fost impresionate. Viața și activitatea ei înainte și după „Marele Război” pot intra în altă paradigmă de interpretare, dar rolul în acele momente excepționale rămâne fundamental pentru imaginea ei în posteritate. Pe bună dreptate ea a intrat în legendă.

Grigore Buciu: *Când a părăsit Conferința de Pace de la Paris premierul I.C. Brătianu s-a simțit trădat de marile puteri aliate, la fel ca tatăl său la Berlin, după războiul ruso-româno-turc, când ni s-a luat sudul Basarabiei?*

Petre Otu: Poate nu aș folosi termenul de trădare. În relațiile internaționale, din antichitate și până astăzi, pentru entitățile politice esențial este să-și promoveze interesele. Lordul Palmerston, primul ministru britanic, declara în Camera Comunelor, în decembrie 1848, că Marea Britanie nu are prieteni permanenți sau dușmani permanenți, ea are interese permanente și acestea trebuie apărate și promovate. Desigur, există o imensă bibliografie despre categoria de interes, iar subiectul excede discuția noastră.

În cadrul activității diplomatice românești de la Paris s-au manifesat două mari concepții. Prima a fost cea a lui Ion I.C. Brătianu, despre care am făcut unele referiri. A doua a aparținut lui Take Ionescu, lider al Partidului Conservator-Democrat, aflat și el în capitala Franței și în afara arcului guvernamental, dar cu multiple conexiuni în plan internațional. Brătianu a mers pe soluția unei rezistențe fără compromisuri față de marile puteri, când era vorba de interesele superioare ale neamului său. Take Ionescu era adeptul unei poziții mai flexibile în raporturile cu marile puteri, dar și cu celelalte state mai mici. Pe această bază a și negociat în toamna anului 1918 cu Nicola Pasić, liderul sârb, o împărțire a Banatului, ceea ce a fragilizat poziția lui Brătianu.

https://biblioteca-digitala.ro

Ca și Brătianu, Take Ionescu dorea și el binele României. Om politic clarvăzător, el s-a opus în ianuarie 1918 demarării negocierilor de pace, solicitând o rezistență până la capăt, ca dovadă a solidarității cu aliații în victoria cărora credea. Acesta a fost și motivul demisiei sale din guvernul de unitate națională, care funcționa din iulie 1917. După opinia sa, altfel s-ar fi prezentat România la Conferința de Pace, fără tratatele de la Buftea și București. Este, însă, cazul să ne întrebăm care ar fi fost soarta românilor la sfârșitul războiului, fără existența statului român, așa ciuntit cum fusese el de către Puterile Centrale, și fără embrionul de armată ce a reușit să fie păstrat. Take Ionescu a fost, în 1918, cu alte cuvinte, adeptul soluției eroice, pe când Brătianu era pentru o soluție pragmatică. Liberalii au taxat concepția lui Take Ionescu în timpul Conferinței, drept **„politica de săru' mână"**; în replică liderii conservator-democrați au numit conduita lui Brătianu **„politica trufiei sterile"**. Menționez că Brătianu și Ionescu nu s-au întâlnit la Paris, relațiile dintre ei rezumându-se la un schimb de cărți de vizită.

Politica de rezistență dusă de Ion I.C. Brătianu a înregistrat un eșec pe termen scurt în unele probleme (Banatul, tratatul cu Austria, etc.), România acceptând hotărârile Conferinței de Pace, hotărâri care consfințeau frontierele României, așa cum rezultau din hotărârile de la Chișinău, Cernăuți și Alba Iulia. Având în vedere rezultatul, poziția lui Ion I.C. Brătianu a fost mult și virulent criticată, în străinătate și acasă. Credem, însă, că în esență, prin conduita sa, Brătianu a urmărit a înfățișa România viitorimii ca un stat ce nu este creația unor acte diplomatice, revizuibile și revizuite, ci o expresie vie a unor aspirații naționale.

Cele două concepții care au înrâurit activitatea diplomației la Paris au o lungă tradiție în istoria națională și pot fi sintetizate în două sintagme – **tranzacție și rezistență**. Popor de margine, așezat în istmul ponto-baltic, la întretăierea intereselor contradictorii ale unor mari puteri situate la nord, vest, sud și est, românii au apelat, funcție de împrejurări, fie la calea diplomatică, fie la rezistența armată, și nu de puține ori chiar la ambele căi. În această cheie aş privi eu diplomația românească la Conferința de Pace de la Paris.

Grigore Buciu: *Tratatul de Pace de la Trianon a însemnat revenirea Ardealului în țara mamă. Acest document-garanție a rezistat în timp, chiar dacă a fost încălcat parțial și temporar prin Dictatul de la Viena și prin cel ruso-german. În actualul context al globalizării, al mișcărilor de desprindere, are Budapesta vreo șansă de a provoca autonomia Ardealului, ca pas intermediar pentru o soluție federală, ideea năstrușnică susținută și la Trianon?*

Imediat după semnarea Tratatului de la Trianon (4 iunie 1920), Ungaria a declarat că țelul principal al întregii sale politici era desființarea lui. În acest scop a desfășurat în suta de ani care a trecut o activitate foarte intensă pe toate planurile. A reușit parțial și temporar, cum spuneți dvs., în anul 1940, cu ajutorul dictatorilor Europei din acel timp. Dar, tratatul de la Paris (10 februarie 1947) a reconfirmat Tratatul de la Trianon, invalidând Dictatul de la Viena din 30 august 1940.

În condițiile globalizării, acest pericol există, pentru că autoritățile ungare o agită permanent, apelând la varii mijloace, unele sofisticate, altele părând inofensive. Nu de puține ori o fac și pentru motive de politică internă, întrucât apelul la coarda naționalistă aduce mai întotdeauna voturi.

https://biblioteca-digitala.ro

Aș vrea să fac câteva precizări importante. Prima dintre ele vizează drepturile minorităților care sunt deplin respectate în România, de care minoritatea maghiară beneficiază din plin. Din acest punct de vedere, statul român poate fi un model pentru alte state, inclusiv pentru cel maghiar. Nu sunt multe țări în Europa care să ofere câte un loc în Parlament pentru fiecare minoritate națională, fără să țină cont de numărul acesteia. Este o soluţie constituțională foarte modernă. Sunt state pe continentul european, ca să vorbim de regiunea din care noi facem parte, care nu recunosc minoritățile. Un exemplu este Franța.

În al doilea rând, cele două țări sunt vecine, membre ale structurilor euroatlantice – NATO și Uniunea Europeană. Ambele organizații au reguli clare, iar demersurile revizioniste, chiar dacă unele sunt la nivel simbolic, sunt clar repudiate. Cu toate acestea, Ungaria, ori de câte ori are ocazia, bagă „bățul prin gard" în privința României.

În al treilea rând, aş reaminti cele afirmate de Nicolae Iorga, că destinul unui popor se împlinește și prin vecinii săi. Așadar, vecinătatea ar presupune relații de colaborare strânse, spre binele etniilor pe care istoria le-a așezat în aceeași regiune geografică. Cum nici românii, nici ungurii nu pot pleca în altă parte, soluția este conviețuirea pașnică.

În patrulea rând, trebuie să privim realitatea în față. Lumea în care trăim nu este una populată de îngeri, este plină, aş zice chiar saturată de pericole, de provocări de tot felul, unele greu de imaginat, cum este actuala pandemie. Relațiile internaționale, mediul internațional de securitate nu fac excepție de la această situație, ba aș zice dimpotrivă. Prin urmare, atitudinea proactivă, inteligența și de ce nu responsabilitatea față de comunitatea căreia îi aparținem trebuie să ne ghideze activitatea. Depinde și de noi să apărăm patrimoniul istoric, întregit prin jertfa și tenacitatea unei generații, căruia îi rămânem permanent recunoscători.

Nu uit nici faptul că procesul de globalizare pune în discuție viabilitatea statului națiune, nu puțini analiști vorbind de moartea acestuia. Ca istoric aș fi mult mai precaut. Statul național nu este o relicvă a trecutului. O demonstrează, convingător aş zice eu, criza actuală, când statul national este cel care poartă responsabilitatea vieții și sănătății cetățenilor și nu alte organisme înzestrate anterior cu ipotetice virtuți „terapeutice" multilaterale.

Grigore Buciu: *Domnule colonel, a fost o plăcere și onoare pentru mine să aflu de la dumneavoastră atâtea date și opinii, considerații pertinente despre spinosul drum al poporului român spre România Mare.*

Vă mulțumesc din inimă și vă rămân recunoscător pentru că ne-ați prezentat o imagine de ansamblu asupra celei mai mari realizări românești din istorie, la o sută de ani de când marile și micile puteri au semnat la Trianon actul de naștere al României în care trăim! Timpul pe care ni l-ați acordat este folositor celor care vor să știe cine suntem!

Bucureşti,
7 mai 2020

https://biblioteca-digitala.ro

TRATATUL DE LA TRIANON – RECUNOAȘTEREA INTERNAȚIONALĂ A UNOR DREPTURI ISTORICE ROMÂNEȘTI – 4 IUNIE 1920

• Interviu realizat de istoricul Florin Epure cu profesorul Ion Al. Popescu •

Florin Epure: *Domnule profesor, vă rog să relatați despre relațiile româno-ungare de la crearea statului român modern sub Al. I. Cuza până la 1914, declanșarea Primului Război Mondial.*

Ion Popescu: După crearea României prin unirea Moldovei cu Țara Românească la 1859, sub colonelul Alexandru Ioan Cuza, în afara țării au rămas peste 4 milioane de români care locuiau teritorii cu o suprafață de cca. 170.000 km^2. Aceste spații istorice formau provincii ale imperiilor vecine: Transilvania, Banatul, Crișana, Maramureșul și Bucovina se aflau în componența Imperiului Habsburgic; Basarabia (fără județele din Sud – Bolgrad, Cahul, Ismail, revenite Moldovei prin hotărârile Congresului de Pace de la Paris din 18/30 martie 1856, redate pentru a îndepărta Rusia de Gurile Dunării și de strâmtorile Bosfor și Dardanele) aparținea Rusiei țariste iar Dobrogea se afla sub stăpânire otomană de la 1415-1418. Istoria acestor teritorii românești, aflate temporar sub dominații străine din cauza vitregiilor timpului, se caracterizează prin continuarea acțiunilor românilor pentru emancipare națională și de rezistență împotriva unei intense politici de deznaționalizare, practicate de autoritățile habsburgice și țariste, prin variate metode (M. Mușat, I. Ardeleanu, *De la statul,* p. 348-414).

După înfrângerea revoluțiilor de la 1848-1849, habsburgii au reintrodus în Transilvania și Banat absolutismul monarhic, operând o nouă organizare administrativă a teritoriilor ocupate, introducând guvernarea militară în aceste provincii. După o scurtă perioadă de regim constituțional, mai liberal, instaurat din octombrie 1860, primejdia amplificării mișcărilor de emancipare națională – care puneau în pericol integritatea teritorială a imperiului –, i-a determinat pe habsburgi să trateze cu maghiarii organizarea statului pe baza dualismului politic. În 24 noiembrie/6 decembrie 1865, Dieta de la Cluj a Transilvaniei, în care deputații maghiari erau majoritari, votează încorporarea acestei provincii la Ungaria iar autonomia ei este desființată. Precizez că, după statisticile maghiare din 1850, românii reprezentau 58,28 % din populația totală a Principatului (D.C. Giurescu, coord., *Istoria Românei în date,* p. 213).

Confruntați și cu înfrângerea militară din 1866, cu Prusia, în 5/17 februarie 1867, habsburgii semnează, cu cercurile conducătoare maghiare, pactul prin care este creat statul austro-ungar. După anexarea Transilvaniei, guvernul ungar adoptă o serie de legi ce afectau grav interesele românilor; la 7 decembrie 1868 sunt adoptate „Legea naționalităților” („Legea XLIV”) și „Legea învățământului” („Legea XXXVIII”) – prin

https://biblioteca-digitala.ro

care se recunoștea doar o singură națiune, cea maghiară, a cărei limbă devenea singura oficială. Prin „Legea presei” din 1872 și „Legea electorală” din 26 noiembrie 1874 se instituia un regim sever asupra publicațiilor și se stabilea un cens ridicat, având ca scop înlăturarea de la vot a unui mare număr de români.

În lupta pentru emanciparea națională a românilor din Transilvania un rol important l-au avut cele două partide politice înființate în 1869: Partidul Național al Românilor din Banat și Ungaria, condus de Alexandru Mocioni, 26 ianuarie/7 februarie, ce adopta ca tactică de luptă „activismul” = participarea la viața politică; Partidul Național Român din Transilvania, în frunte cu Ilie Măcelariu, 23-24 februarie/7-8 martie, tactica lui de luptă fiind „pasivismul” până în 1905, cînd se schimbă conducerea (neparticipării la viața politică și parlamentară din Ungaria).

Un rol deosebit l-au jucat și societățile culturale, precum ASTRA/Asociațiunea Transilvăneană pentru Literatura Română și Cultura Poporului Român, înființată la Sibiu la 23 octombrie/4 noiembrie 1861, primul președinte al ei fiind mitropolitul ortodox Andrei Șaguna. După cucerirea și recunoașterea internațională a Independenței de Stat a României mișcarea națională a românilor din Transilvania și Banat ia forme mai variate și angrenează categorii sociale mai largi.

Această amplificare a activității politice și culturale dusă de români, pentru păstrarea identității naționale, avea ca țel principal să micșoreze efectele politicii de maghiarizare dusă de autoritățile ungare de la Budapesta. La 22 mai 1879 Parlamentul ungar a votat a doua lege școlară („Legea XIII” sau „Legea Trefort”) prin care se accentua maghiarizarea învățământului secundar: devenea obligatorie predarea limbii maghiare în școlile confesionale întreținute material de către comunitățile românești.

După cum se știe, un rol important în lupta românilor pentru emancipare națională l-a avut și presa: la 14/26 aprilie 1884 la Sibiu apare gazeta „Tribuna” – primul cotidian al românilor din Transilvania; deviza formulată de Ion Slavici: *Soarele, de la București răsare pentru toți românii!,* prezentă și pe frontispiciul publicației, exprima clar doleanțele românilor.

Din a doua jumătate a secolului al XIX-lea mișcarea națională a românilor din teritoriile aflate sub stăpâniri străine este sprijinită material și moral de societăți și publicații înființate la București. Două s-au impus mai ales atenției contemporanilor: Societatea „Carpații”, numită inițial „Iridenta română”, creată la București la 24 ianuarie/5 februarie 1882 – ziua Unirii Principatelor Române; a doua a avut semnificativul nume de „Liga pentru unitatea culturală a tuturor românilor”/„Liga culturală”, înființată la București la 17/29 decembrie 1890; la 23 decembrie 1914/5 ianuarie 1915 își schimbă numele în „Liga pentru Unitatea Politică a Tuturor Românilor”, concludentă titulatură ce nu mai are nevoie de comentarii. Momentul culminant al luptei de emancipare națională în ultimul sfert al secolului al XIX-lea l-a reprezentat mișcarea memorandistă. Chiar dacă autorii au fost judecați și condamnați de autoritățile ungare în 1894 sub ridicola acuzație de *trădare de patrie*, răsunetul acțiunii a fost mare atât în România cât și în cercurile progresiste europene. La proces, fruntașul român dr. Ioan Rațiu afima că *existența unui popor nu se discută, ci se afirmă!* Protestele opiniei publice internaționale și intervenția personală a Regelui Carol I, în timpul vizitei făcute

https://biblioteca-digitala.ro

împăratului Franz Joseph I, l-au determinat pe acesta să-i grațieze pe memorandiști la 7/19 septembrie 1895.

După 1894, mișcarea de emancipare națională a românilor transilvăneni se desfășoară în condiții tot mai grele, din cauza măsurilor aspre luate de Guvernul ungar. În 1894 este interzisă și activitatea Partidului Național Român din Ardeal, Banat și Ungaria, creat la Congresul de la Sibiu dintre 30 aprilie/12 mai – 2/14 mai 1881. La inițiativa baronului Bánffy Dezsö, premier ungar între 1895-1899 (care susținea că *în Transilvania nu există români; în Transilvania există populații de rasă română, ceea ce este cu totul diferit!,* în 1896 este adoptată „Legea Bánffy”, prin care toate denumirile de localități din Transilvania erau maghiarizate (situație repetată după 1990 în Transilvaia și Banat în localitățile populate majoritar de unguri, secui, sași și șvabi, fără o lege votată de Parlamentul român, cum ar fi fost normal într-un stat național unitar și indivizibil, cum este proclamată România de către Constituția aprobată prin referendum la 8 decembrie 1991, modificată în 2002!!).

În ceea ce privește relațiile diplomatice dintre Statul Român și Statul Austro-Ungar, politica expansionistă a Rusiei țariste, care uitase sacrificiile făcute de români în războiul comun dus împotriva Imperiului Otoman și încălcase prevederile Convenției româno-ruse semnate la București la 4/16 aprilie 1877, prin care se obliga să apere integritatea teritorială a României, reocupând cu acordul altor Mari Puteri europene cele trei județe basarabene, a forțat România la 18/30 octombrie 1883 să semneze, în cel mai deplin secret, un Tratat defensiv de alianță româno-austro-ungar, la care aderă și Germania în aceeași zi, iar Italia la 3/15 mai 1888. România ieșea din izolarea politico-diplomatică, evita posibilitatea unei înțelegeri între Rusia și Austro-Ungaria pe seama ei și obținea garanții de securitate împotriva planurilor hegemonice ale Rusiei (*Istoria militară*, p. 70-71; M. Mușat și I. Ardeleanu, *De la statul,* p. 319-321).

Florin Epure: *Ce ne puteți spune despre intrarea României în Primul Război Mondial?*

Ion Popescu: După 1900 România s-a îndepărtat treptat de Puterile Centrale. Războaiele balcanice din 1912 și 1913 și intensificarea mișcării naționale a popoarelor din Imperiul Austro-Ungar au determinat Curtea de la Viena să intervină la Budapesta pentru o politică mai îngăduitoare față de doleanțele românilor din Transilvania. Sub presiunea diplomației austro-germane și la cererea împăraților german Wilhelm al II-lea și austriac Franz Joseph I, la sfârșitul anului 1912 guvernul ungar a fost nevoit să reia tratativele cu fruntașii politici români. Desfășurate la începutul anului 1913, ele s-au încheiat fără un rezultat concret pentru că reprezentanții guvernului maghiar au respins cererile formulate de cei trei reprezentanți ai P.N.R. Alte tentative au existat în 1913 și 1914 dar și ele au eșuat din cauza atitudinii guvernanților de la Budapesta. După declanșarea războiului, la 15/28 iulie 1914, între cele două părți nu au mai avut loc tratative. La această îndepărtare de Tripla Alianță a contribuit și vizita oficială efectuată de ţarul Nicolae a II-lea al Rusiei la Constanța, mascată sub forma unor discuții ce aveau în vedere o eventuală căsătorie a prințului Carol cu Olga, fata cea mare a familiei imperiale ruse. Dar întrevederea a fost privită cu suspiciune în cercurile politice de la

https://biblioteca-digitala.ro

Viena și Berlin, deoarece sugera o schimbare în orientarea politicii externe a României (C.C. Giurescu, *Istoria României în date*, p. 324).

Cum se știe, între 1914-1916, România a ales calea expectativei armate, atitudine hotărâtă la Consiliul de Coroană de la Peleș/Sinaia din 21 iulie/3 august 1914 (I. Mamina, *Consilii de Coroană*, p. 27-52), deși ambele tabere au încercat să determine România să intre în război de partea lor. Din Transilvania, Banat, Crișana, Maramureș și Bucovina, autoritățile austro-ungare au înrolat zeci de mii de români trimiși să lupte pe fronturile din Serbia, Rusia, Italia. De pe aceste fronturi au dezertat mii de militari români, ca și de alte naționalități; mulți treceau granița în România și se înrolau în Armata Română (M. Mușat, I. Ardeleanu, *De la statul geto-dac*, p. 473), fapt ce a stârnit îngrijorarea politicienilor și a militarilor dublei monarhii. Cum s-a întâmplat, deseori, în Istorie, când era vorba de imperii multinaționale, și în cadrul Austro-Ungariei se poate vorbi de o discriminare în ce privește participarea locuitorilor la război: militarii aparținând populaților neungare erau considerați *carne de tun* – pe când, dintre mobilizații români, cca. 93 % erau pe front, cea mai mare parte a militarilor unguri erau reținuți acasă, ca mobilizați pe loc în diverse administrații, mai ales la căile ferate și la poștă, în industriile de război și în garnizoanele ce asigurau paza internă (pentru a preveni eventualele revolte). Se apreciază că din aproape 500.000 de români mobilizați, pe front au fost trimiși 449.796 și 34.578 au fost la partea sedentară sau auxiliari; se consideră că 41.739 români au murit pe câmpul de luptă și 11.275 au pierit în spitale, în lagărele de prizonieri, în pribegie și în temnițe; de pe urma rănilor căpătate în lupte au rămas 25.406 invalizi; dacă lor li se adaugă 38.630 văduve și 79.226 orfani de război – avem tabloul complet al jertfelor aduse de românii ardeleni, bănățeni și bucovineni în Marele Război. Sunt cifre stabilite după război și prezentate de Constantin Kirițescu în monumentala sa lucrare închinată Primului Război Mondial: *Istoria Războiului pentru Întregirea României 1916-1919,* vol. II, Bucureşti, Editura Științifică și Enciclopedică, 1989, p. 396. Tot el aprecia cu tristețe: *miile de morminte româneşti sunt mărturia sângelui vărsat în mod inutil de feciorii ardeleni și ale criminalelor intenții ale ungurilor*.

După negocieri îndelungate, la 4/17 august 1916, la București, în secret, România a semnat Tratatul de alianță cu Antanta, ce cuprindea o convenție politică și una militară, prin care, în schimbul garantării integrității teritoriale a țării noastre și a dreptului ei ca după Victoria Triplei Înțelegeri să reunească teritoriile istorice românești stăpânite de Austro-Ungaria, România se angaja să intre în război numai contra Austro-Ungariei, de la care avea de revendicat teritorii. În noaptea de 14/27-15/28 august 1916 România intră în război contra dublei monarhii.

Florin Epure: *Cum au evoluat operațiunile militare?*

Ion Popescu: După un început favorabil în Banat și mai ales în Transilvania, ofensiva noastră victorioasă a trebuit oprită din cauza rușinoasei înfrângeri suferite de români în *bătălia de la Turtucaia* (azi Tutrakan-Bulgaria) din Cadrilater, 19 august/1 septembrie – 24 august/6 septembrie 1916, din partea coaliției de militari bulgari-germani și turci, comandați de mareșalul german August von Mackensen. Precizez că *Dezastrul de la Turtucaia* a „costat" armata noastră 160 de ofițeri și 6.000 de soldați morți și răniți, iar 28.000 militari au căzut prizonieri, cu care bulgarii s-au purtat umilitor și i-au tratat în

https://biblioteca-digitala.ro

mod inuman (nu uitau rușinoasa lor înfrângere și capitulare în Al Doilea Război Balcanic din iulie 1913, deși între români și bulgari nu au avut loc lupte).

Au urmat retragerea din Transililvania și Banat, pierderea Olteniei, părăsirea Capitalei de către Armată, Guvern, Parlament, familia regală și unii locuitori, pierderea Dobrogei și Munteniei, retragerea în Moldova, unde Iașii devin capitala temporară a României neocupate de dușmani. Militarii ruși, care trebuiau să ne ajute în lupte, au dat prea puțin sprijin luptătorilor români iar politicienii și strategii lor nu se sfiau să declare că nu au soldați de sacrificat pentru Frontul Român, îndemnând la organizarea rezistenței române pe Siret, pe Prut sau chiar retragerea în Basarabia. O consolare a fost sosirea Misiunii Miliare Franceze condusă de generalul Henri Mathias Berthelot, la 3/16 octombrie 1916, care va avea un rol important în refacerea Armatei Române, în iarna anilor 1916/1917. Au urmat victoriile de la Mărăști, Mărășești și Oituz, din lunile iulie-august 1917, în care ajutorul dat de militarii din cele trei armate ruse (a IV-a, a VI-a și a IX-a) prezente în Moldova a fost inegal și nepermanent.

Dar Frontul Român a avut de suferit din cauza evenimentelor revoluționare din Rusia: revoluția burghezo-democratică din februarie/martie, detronarea țarului, lovitura de stat a bolșevicilor lui Lenin și Troțki din 25 octombrie/7 noiembrie 1917, încheierea armistițiului dintre Rusia și Puterile Centrale la 22 noiembrie/5 decembrie 1917 și a Păcii la 1 februarie/3 martie 1918 – documentele ambelor evenimente fiind semnate la Brest-Litowsk. Rămasă singură pe front, România a fost nevoită să semneze cu Puterile Centrale armistițiul de la Focșani la 26 noiembrie/ 9 decembrie 1917 apoi condițiile grele ale Păcii de la Buftea-București din 24 aprilie/7 mai 1918. Printre altele, România trebuia să accepte rectificări de frontieră în Carpați, în favoarea Austro-Ungariei, cedându-i teritorii de 5.600 km^2, cu o populație de 724.957 locuitori.

Florin Epure: *Vorbiți-ne, vă rog, despre evoluția operațiilor militare în 1918.*

Ion Popescu: Intrarea SUA în război, de partea Antantei, în aprilie 1917, a schimbat soarta războiului. Confruntate cu grave lipsuri, de efectiv uman, echipament militar, armament și muniții, materii prime și materiale, hrană pentru militari și civili, cu grevele și demonstrațiile anti-război, dar și cu revolte ale populațiilor supuse, cele cinci state ale Puterilor Centrale suferă o serie de înfrângeri și, în toamna anului 1918, statele aliate ale Germaniei ies pe rând din război: Bulgaria capitulează la Salonic la 16/29 septembrie, Imperiului Otoman semnează capitularea la Mudros la 17/30 octombrie; la 31 octombrie/13 noiembrie 1918 Austro-Ungaria semnează armistițiul cu Puterile Aliate și Asociate la Vila Giusti, lângă Padova; la 31 octombrie/13 noiembrie, Ungaria semnează, la Belgrad, armistițiul cu Antanta. Rămasă singură pe front și suferind înfrângeri peste înfrângeri, Germania este silită și ea să semneze cu Antanta armistițiul de la Compiègne, la 29 octombrie/11 noiembrie 1918, act ce semnifica încheierea marii conflagrații mondiale.

Florin Epure: *După cum știm, anul 1918 aduce pentru români împlinirea unui vis secular!*

Ion Popescu: Într-adevăr, prin hotărârile unor adunări plebiscitare, vechi teritorii românești aflate temporar sub stăpâniri străine – rusă și austro-ungară – se unesc cu *Patria Mamă*: începutul îl face Basarabia la 27 martie/9 aprilie, când majoritatea deputaților din Sfatul Țării întrunit la Chișinău au hotărât unirea cu România; a urmat hotărârea

https://biblioteca-digitala.ro

Congresului General al Bucovinei, desfășurat la Cernăuți la 15/28 noiembrie, care a decis *Unirea necondiționată și pe vecie a Bucovinei, în vechile ei hotare până la Ceremuș, Colacin și Nistru, cu Regatul României*, votul celor 1.228 delegați și aprobarea celor peste 100.000 de români din cadrul Marii Adunări Naționale de la Alba Iulia din 18 noiembrie/1 decembrie 1918, prin care Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș se unesc cu România.

Florin Epure: *Vă rog să expuneți evoluția relațiilor româno-ungare după anul 1918.*

Ion Popescu: Cum se știe, după declanșara revoluțiilor burghezo-demcratice, are loc destrămarea Imperiului Austro-Ungar, abdicarea împăratului/Regelui Carol I/IV de Habsburg, la 12 noiembrie 1918 se proclamase Republica Austria iar la 16 noiembrie Republica Ungară. La 31 octombrie/13 noiembrie 1918, Puterile Aliate și Asociate semnau cu Ungaria armistițiul de la Belgrad prin care guvernul ungar se obliga să-și retragă în termen de opt zile trupele la Nord de linia Mureșului și să demobilizeze armata, cu excepția a opt divizii (*Desăvârșirea unității național-statale,* vol. III, p. 35-41).

Trasată din considerente pur militare, linia de demarcație nu ținea cont de revendicările naționale românești iar valabilitatea ei va fi negată de Guvernul român și de Consiliul Dirigent (guvernul provizoriu al Transilvaniei, creat la 2 decembrie 1918), care vor reuși să obțină deplasarea ei succesivă spre Vest. Aliații își încălcau de două ori obligațiile față de noi: România, stat aliat ce reintrase în război la sugestia Antantei, nu luase parte la semnarea Convenției de la Belgrad iar în necunoștință de cauză delegații Aliaților stabiliseră râul Mureș ca linie de demarcație între armatele aliate și cea ungară, fapt ce va avea consecințe negative în viitor; prevederile Convenției nu țineau cont de revendicările României față de Austro-Ungaria, acceptate de Antanta prin Tratatul din 4/17 august 1916. Generalul francez Louis Franchet d'Espèrey, sub a cărui îndrumare se elaborase documentul, s-a scuzat, în mod pueril, dar și cu trufia specifică reprezentanților Marilor Puteri: *nu puteam și nici nu eram obligat* (sic!) *să țin seama de revendicările teritoriale* (ale României - n.n.), *pe care, de altfel, nu le cunoșteam* (*Istoria militară a poporului român,* vol. V, p. 775 , n. 11).

Comandamentul Aliat din Orient a aprobat cererea românilor ca să depășească linia de demarcație. La 2/15 decembrie 1918, generalul Constantin Prezan, șeful Marelui Cartier General al armatei române, a dat ordinele necesare trupelor din Transilvania (Divizia 7 Infanterie și 1 Vânători, împreună cu gărzile naționale românești. Potrivit ordinului primit, militarii români au înaintat în zonele Dej, Gherla, Cluj, Turda, de unde trupele maghiare s-au retras fără a opune rezistență; la 8/21 decembrie, unitățile române intrau în Dej, la 9/22 decembrie, în Turda iar la 11/24 decembrie 1918 orașul Cluj, capitala Transilvaniei, era eliberat. Tot la 11/24 decembrie 1918, prin Ordinul nr. 1159, Marele Cartier General Român a creat Comandamentul Trupelor din Transilvania (CTT), condus de generalul Traian Moșoiu (1868-1932), originar din Bran, care până atunci comandase Divizia 7 Infanterie. Postul de comandă al Comandamentului s-a stabilit la Sibiu, unde era și sediul Consiliului Dirigent.

Încălcând prevederile Convenției de amistițiu, autoritățile de la Budapesta nu au dezarmat, nu și-au redus armata și au adus continuu acuzații guvernului român de încălcare a Convenției, trimițând trupe lângă linia de demarcație și provocând mereu conflicte. La insistențele Guvernului român, Comandamentul Aliat a aprobat ca armata

https://biblioteca-digitala.ro

română să depășească linia atinsă la 11/24 decembrie 1918 și a cerut retragerea trupelor ungare la Vest de linia Sighet, Baia Mare, Jibou, Zalău, Ciucea, vârful Găina, Zam. În multe localități aflate încă sub autoritatea guvernului maghiar au avut loc grave incidente, soldate cu morți, răniți, arestări, maltratări, schingiuiri ale românilor (C. Kirițescu, *Istoria războiului pentru înregirea României,* vol. II, p. 413, 415-416). Generalul C. Prezan scria în raportul din 12/25 ianuarie 1919 adresat primului-ministru: *În regiunile din Ardealul neocupat încă de trupele române teroarea se întinde din ce în ce mai mult. Primesc zilnic telegrame disperate prin care toată populația și societățile culturale, fără deosebire de neam, credință și lege, imploră ajutorul nostru*. Realitatea e prezentă și în rapoartele străinilor. Consulul general german la Budapesta scria: *Pe de altă parte, ungurii tratează populația română de dincoace de linia de demarcație extrem de brutal*. Generalul Berthelot, în telegrama din 27 ianuarie/8 februarie 1919, arăta: *Conform tuturor rapoartelor pe care le primesc, ungurii se dedau la adevărate atrocități asupra populației de naționalitate română; din aceasta rezultă acte de extremă gravitate dacă nu se dau imediat guvernului ungar ordine (Istoria militară a poporului român,* vol. V, p. 777).

Florin Epure: *Ce eveniment politico-diplomatic avea loc la Paris, la începutul anului 1919?*

Ion Popescu: După semnarea armistițiilor cu foștii inamici ai Antantei, care au pus capăt ostilităților miliare și au semnificat încheierea Marelui Război, s-au intensificat pregătirile în vederea deschiderii Conferinței de Pace de la Paris, la 5/18 ianuarie 1919, în prezența reprezentanților celor 27 state învingătoare și ai celor cinci țări învinse în război. Principala misiune era de a statua și de a confirma o nouă ordine teritorială și politică în Lume, capabiă să prevină declanșarea unei noi conflagrații. Sarcina ce stătea în fața delegaților era de mare responsabilitate, deoarece trebuiau definite raporturile dintre învinși și învingători, determinarea învinșilor să-și asume vina pentru declanșarea războiului și obligarea lor să plătească *reparații* (nu li se mai spunea *despăgubiri*), armonizarea intereselor contradictorii dintre cele cinci Mari Puteri victorioase, îndeplinirea totală sau parțială a promisiunilor, respectiv a cererilor statelor mici și mijlocii care contribuseră la obținerea Victoriei, consacrarea juridică prin tratate internaționale a marilor schimbări survenite pe plan mondial. Conferința de Pace avea și misiunea de a rezolva și problema conflictelor ce se desfășurau în diverse zone (P. Bărbulescu, I. Cloșcă, *Repere de cronologie internațională 1914-1945*) ca și focarele de comunism sprijinite de Moscova în diverse zone, precum cel din Europa Centrală (Ungaria, Austria, spațiul german), (*Ideologie și structuri comuniste,* vol. I-IV).

La 28 decembrie 1918/10 ianuarie 1919 a plecat spre Paris, pentru a participa la lucrările Conferinței de Pace, delegația României, condusă de premierul Ionel Brătianu, însoțit de delegați și experți [Gh. I. Brătianu, *Acțiunea politică și militară în 1919*, Bucureşti, 1939; C. Botoran, E. Campus, V. Moisuc, *România la Conferința de Pace de la Paris,* Cluj-Napoca, 1983; V. F. Dobrinescu, D. Tompea, *România la Conferințele de Pace (Paris),1919-1920,1946-1947*, Focșani, 1996]. După cum se știe, delegația noastră și-a desfășurat activitatea într-o atmosferă aproape ostilă, cauzată de atitudinea Marilor Puteri, în primul rând Franța, susținută de Marea Britanie și Italia, care acceptau să trateze România ca țară aliată dar considerau că Tratatul din 4/17 august 1916 este abrogat, din

https://biblioteca-digitala.ro

cauza semnării de către România a Păcii cu Puterile Centrale la 24 aprilie/7 mai 1918, existând pericolul ca o parte din promisiunile făcute românilor să nu mai fie îndeplinite. Duplicitatea aliaților mai era cauzată și de comportarea intransigentă a lui Ionel Brătianu, care insista să se respecte integral clauzele teritoriale ale Tratatului din 4/17 august 1916, ceea ce presupunea includerea întregului Banat în componența României (L. Leuștean, *România, Ungaria și Tratatul de la Trianon 1918-1920*, passim). Precizez că problema cea mai discutată a fost Banatul, revendicat atât de români cât și de sârbi.

Florin Epure: *Vă rog să detaliați această idee, mai puțin cunoscută de publicul iubitor de Istorie!*

Ion Popescu: După semnarea Convenției de armistițiu de la Belgrad din 31 octombrie/13 noiembrie 1918, fără participarea României, țară direct interesată și care n-a fost invitată, forțele armate sârbești au profitat de destrămarea monarhiei bicefale și deruta autorităților austro-ungare, au înaintat și au ocupat pînă la 7/20 decembrie 1918 întregul Banat, acțiune de forță prin care doreau să impună propriile revendicări asupra acestei provincii și care a dus la deteriorarea gravă a vechilor relații prietenești dintre cele două state și popoare (vezi ajutorul dat sârbilor și tinerei lor monarhii în lupta pentru dobândirea independenței, începând mai ales cu Al. I. Cuza).

La 31 decembrie 1918/13 ianuarie 1919, în drum spre Paris, Ionel Brătianu avusese la Belgrad o întrevedere cu prințul regent Alexandru I Karageorgević al Serbiei (se va căsători cu principesa Maria, la 8 iunie 1922, fiica Reginei Maria – supranumită *soacra Balcanilor* – și a Regelui Ferdinand ai României; rege al Serbiei din august 1921, Alexandru va fi asasinat la Marsilia la 9 octombrie 1934 de un terorist croat; Elisabeta, altă fiică a cuplului regal român, s-a căsătorit la 27 februarie 1921 cu George, principele moștenitor la tronul Greciei). Cu privire la frontiera dintre cele două state nu s-a ajuns la un punct de vedere comun.

Din ianuarie 1919, armata sârbă a continuat să ocupe doar partea de S-V a comitatului Torontal – inclusiv orașul Timișoara –, până la linia ce o separa de trupele Aliate, în principal franceze. În acest timp, trupe ungare au rămas pe Valea Mureșului între Arad și Săvârșin până la 11/24 martie 1919, când au fost somate de Comandamentul Armatelor Aliate din Orient și a trebuit să evacueze complet zona. La 17 mai 1919, în urma intervenției Guvernului român, trupe din Divizia 1 Vânători au intrat în Arad, de unde a plecat detașamentul francez retras la Sud de Mureș. Peste câteva zile a fost instalat un prefect român în locul celui ungur, dar administrația românească va fi instituită în acest vechi oraș românesc abia la 12 iulie 1919. Retragerea trupelor franceze din întregul Banat a avut loc între 16-22 iulie 1919, iar orașele din acest spațiu (Orșova, Lugoj, Anina, Reșița) au fost preluate de autoritățile administrative și militare românești. Între 20 iulie – 2 august s-au retras și militarii sârbi, instalându-se definitiv administrația românească. La 3 august 1919, după încheierea operației de plecare și înlocuire a trupelor și administrației străine din Banat, armata română a intrat în Timișoara, unde a fost primită cu entuziasm mai ales de români, care arboraseră deja tricolorul pe clădiri (R. Păiușan, *Mișcarea națională din Banat și Marea Unire*, passim; D. Preda ș.a.; *În apărarea României Mari,* passim).

Florin Epure: *Vă rog, să reluăm discuția despre conflictul româno-maghiar!*

https://biblioteca-digitala.ro

Ion Popescu: În afară de acest adevărat *război diplomatic,* România nu a putut trece, după 1918, la luarea măsurilor ce se impuneau pentru refacerea rapidă a economiei ce suferise de pe urma războiului și asigurarea produselor stringente pentru populație. Nu trebuie uitat că România a trebuit să mențină mobilizate importante forțe armate la granițele de Est și Nord-Est ale țării, amenințată de agresiuni armate din partea bolșevicilor ruși și ucraineni, și la granița de Vest, unde autoritățile ungare burgheze apoi cele comuniste pregăteau atacuri militare pentru reocuparea Transilvaniei.

Deși Armata Română a preluat sub controlul său o mare parte din teritoriul ce îi revenea de drept, tensiunile cu Ungaria și cu Aliații reuniți la Paris au continuat iar problema graniței de Vest a României a rămas nesoluționată. La 12/25 februarie 1919, Consiliul Militar Aliat a aprobat ca Armata Română să înainteze în teritoriile românești aflate încă sub stăpânire ungară, până pe aliniamentul Satu Mare – Carei – Oradea – Salonta – Arad, iar între trupele române și cele ungare să fie creată o zonă neutră ocupată de trupe aliate (franceze). Decizia e anunțată Guvernului român, la 11/24 februarie, cu precizarea că militarii români vor înainta numai după retragerea celor unguri. Decizia, confirmată de Consiliul Suprem al Conferinței de Pace la 13/26 februarie (*Politica externă a României*, p. 169), a fost anunțată și Guvernului ungar la 6/19 martie prin așa-numita *notă Vyx* – lt. col. Fernand Vyx fiind șeful Misiunii Aliate de la Budapesta.

În seara de 7/20 martie Guvernul ungar condus de Dénes Berinkey respinge hotărârea Consiliului Militar Interaliat, demisionează iar puterea este preluată de un guvern format din comuniști și socialiști, având ca președinte pe Sándor Gárbai și ministru de Externe pe Béla Kun (evreu născut la Satu Mare, fost prizonier în Rusia, devenit comunist, conducătorul real al Guvernului), care la 8/21 martie 1919 proclamă Republica Ungară a Sfaturilor, un efemer experiment comunist, care a durat doar 133 de zile. Noul cabinet maghiar a decretat mobilizarea generală a tuturor bărbaților înre 16-54 ani, declarând că Ungaria se află în stare de război *cu toate statele vecine de la care are ceva de revendicat* (M. Mușat, I. Ardeleanu, *De la statul geto-dac*, p. 648; D. Preda ș.a., *În apărarea României Mari,* passim; Dumitru Preda, *Sub semnul Marii Uniri*, passim).

Statul Major al Armatei Franceze și Misiunea britanică din Budapesta au interceptat o conversație telefonică între Béla Kun și V.I. Lenin din care reieșea că bolșevicii ruși și unguri plănuiau un iminent atac conjugat împotriva României (*Istoria militară a poporului român,* vol. V, p. 779). Agravarea crizei politice și militare din Centrul și Estul Europei a fost analizată la 12/25 martie de Consiliul Suprem al Conferinței de Pace, care a hotărât trimiterea generalului britanic (sud-african de origine) Jan Christian Smuts cu misiunea de a sonda noua conducere politică de la Budapesta. Deși i s-au făcut propuneri mai bune decât în *nota Vyx* (care într-un fel prejudiciau interesele românilor, sârbilor și cehoslovacilor), guvernul comunist ungar le-a respins și mobiliza cu febrilitate noi efective militare pentru a-i ataca pe români și pe cehoslovaci, apreciind că războiul era singura cale de a păstra cât mai mult din teritoriul fostei Ungarii.

În noaptea de 15/16 aprilie 1919 militarii unguri au atacat pe văile Someșului și Crișului Repede, la Cicârlău, Țigani și Ciucea. Riposta noastră a fost rapidă, militarii români trecând la contraofensivă, încă din dimineața de 16 aprilie, sub comanda generalului Gh.D. Mărdărescu (1866-1938) – numit la comanda CTT la 29 martie/11

https://biblioteca-digitala.ro

aprilie, a doua zi și-a luat postul în primire (generalul Gh. D. Mărdărescu, *Campania*). La 27 aprilie (st.n.) generalul Franchet d'Espèrey anunța, în telegrama trimisă Regelui Ferdinand: *După ce au fost atacate de unguri, trupele române din Transilvania au respins într-o manieră strălucită forțele inamice și le-au pus complet în derută* (*Istoria militară*, vol. V, p. 82).

Între 30 aprilie – 1 mai românii au atins linia Tisei pe toată lungimea frontului iar trupele ungare s-au retras spre Vest, pregătindu-se pentru contraofensivă cu scopul recuperării teritoriului pierdut. În Nord, în zona Csap/Munkacs, militarii români au făcut joncțiunea cu trupe cehoslovace. Guvernul român a explicat că ocuparea militară a acestei zone nu înseamnă revendicarea unui teritoriu ungar, ci este făcută din necesități militare. Pentru a câștiga timp – scria ziarul francez „Le Temps" din 10 mai 1919 –, ungurii apelează la noi tertipuri.

La 30 aprilie – 2 mai, Béla Kun trimite Guvernului român și separat guvernelor SUA, cehoslovac, iugoslav și mișcării muncitorești internaționale o telegramă propunând încheierea păcii, declarând că *recunoaște fără nici o rezervă pretențiile teritoriale naționale ale românilor, în schimbul încetării imediate a ostilităților și a amestecului în treburile Ungariei*. Dar, după cinci zile de discuții inutile, *Aliații și-au dat seama că această cerere n-a fost decât o manevră din partea guvernului ungar* (*Politica externă,* p. 170; *Istoria militară,* vol. V, p. 783). Conform informaţiilor deținute de serviciile noastre speciale (Cr. Troncotă, *România și frontul secret*, p. 92-94), confirmate mai târziu de lucrările istoricilor unguri sau din alte țări (v. culegerea *Armiia na mira i progressa/Armata păcii și a prgresului,* Sofia, 1978), în martie 1919 s-au dus tratative între bolșevicii ruși, ucraineni și unguri pentru un atac coordonat asupra României, din Est, Nord-Est și Vest. Stau mărturie cele două ultimatumuri trimise, la 1 mai, de Guvernele sovietic și ucrainean, prin care îi cereau acesteia să părăsească Basarabia și Bucovina în 24 de ore. Planificarea unui atac conjugat era probată și de conținutul unor documente găsite asupra unui curier secret în drum spre Ucraina, interceptat de români.

La 3 mai 1919 s-a încheiat o Convenție militară de încetare a ostilitățior declanșate de Ungaria împotriva României. Dar Guvernul ungar n-a respectat-o, iar la 15 iunie B. Kun a cerut retragerea trupelor române de pe Tisa pe linia de demarcație fixată prin Convenția de armistițiu de la Belgrad (o obsesie a autorităților maghiare de orice nuanță, care nu înțelegeau sau nu o doreau că respectiva convenție era o completare la Convenția de armistițiu semnată la Vila Giusti și nu o fixare finală de frontiere). Guvernul român a ignorat respectiva cerere deoarece aștepta hotărârea Conferinței de Pace privind trasarea frontierelor. Într-adevăr, la 11 iunuarie 1919 conferința comunica delegației române linia de frontieră stabilită între România și Ungaria, care era la Est de cea stabilită prin Tratatul din 4/17 august 1916. La 13 iunie ni se comunica verbal și granița dintre România și Iugoslavia (nume luat în 1929) în Banat, iar în scris la 30 iunie (*Politica externă*, p. 171). Menționez că, între Tisa și linia de frontieră recunoscută prin Tratatul din august 1916, s-a creat o zonă militară pe care guvernul nostru nu o considera ca pe un teritoriu românesc, ci un spațiu ocupat din rațiuni pur militar-strategice; guvernator al zonei a fost numit generalul de brigadă Traian Moșoiu (General Gh. D. Mărdărescu, *op. cit.*, p. 69). Sătul de jignirile și umilințele îndurate din partea Marilor Puteri, Ionel Brătianu părăsește lucrările

https://biblioteca-digitala.ro

Conferinței, la 2 iulie. Un exemplu: Atunci când Ionel Brătianu, șeful delegației române, a încercat să formuleze unele critici la adresa organizării și desfășurării Conferinței de Pace, Georges Clemenceau (1941-1929), primul ministru francez l-a întrerupt brusc spunându-i: *Domnule Brătianu, sunteți aici pentru a asculta, nu pentru a comenta* (*Istoria militară,* vol. V, p. 804).

La granița de Vest, trupele ungare făceau intense pregătiri pentru a declanșa o nouă agresiune. Aliații știau de această intenție, de aceea Consiliul Militar Interaliat a hotărât la 11 iulie ocuparea militară a Ungariei de către trupele Aliate. Dar între 20-23 iulie are loc ofensiva trupelor ungare pe Tisa, urmată de contraofensiva românilor între 24-26 iulie, care trec Tisa la 27 iulie, intră în Budapesta la 3 august și ocupă capitala ungară și zona din jur după ce forțele militare bolșevice au început să se predea în masă. În vara și toamna anului 1919 a urmat ocuparea militară a majorității teritoriului ungar de către români, care nu s-au amestecat în viața politică internă a țării, așteptând hotărârile Conferinței de Pace pentru a-şi retrage militarii în interiorul granițelor fixate la Paris, a normaliza rapid relațiile cu vecinul din Vest și a demobiliza trupele noastre obosite de efortul depus. Ocupația militară a Ungariei a nemulțumit Marile Puteri iar Consiliul Suprem acuza Guvernul român că intenționa să reglementeze diferendele cu Ungaria fără participarea Puterilor Aliate și Asociate; ni se reproșau și pretinse abuzuri în acțiunea legitimă de a recupera, fie și parțial, materialul de război, utilajele și instalațiile industriale, materialul rulant de cale ferată (locomotive, vagoane de marfă și de călători, minereuri, cereale, produse) jefuite din România în perioada cât Puterile Centrale ocupaseră România. Delegatul Al. Vaida-Voevod, viitor prim-ministru al României, între 3 decembrie 1919-13 martie 1920, care conducea delegația română după plecarea lui Ionel Brătianu, se gândea la viitorul relațiilor româno-ungare atunci când declara în ședința din 6 august 1919, după ce sublinia că armistițiul semnat de Ungaria cu Aliații la 31 octombrie/13 noiembrie 1918 încetase să mai existe deoarece ungurii îl încălcaseră în repetate rânduri: *în ciuda armistițiului, ne-au tratat ca dușmani și noi a trebuit să le răspundem ca dușmani* [...]. *Ungurii sunt inamicii noștri de ieri, sunt învinșii noștri de astăzi și vrem ca ei să fie prietenii de mâine* (*Desăvârșirea unității național-statale,* vol. IV, p. 93).

Florin Epure: *Relatați-ne despre retragerea armatei noastre dim Ungaria.*

Ion Popescu: Deoarece prezența armatei române în Ungaria impunea mari sacrificii – Guvernul român trebuia să asigure atât nevoile poporului cât și alimentele, combustibilul, medicamentele ș.a., în Ungaria ocupată, și cum Marii Aliați legau recunoașterea unirii Basarabiei cu țara de retragerea militarilor noștri din Ungaria –, la 3 septembrie 1919 autoritățile politice și militare române au hotărât retragerea. La 7 septembrie Marele Cartier General Român a dat ordin de evacuare a Ungariei, dar l-a anulat ca urmare a cererii Conferinței de Pace, ce se temea că prin plecarea armatei noastre elementele reacționare vor declanșa în Ungaria teroarea împotriva elementelor democratice, mai ales cei care avuseseră strânse legături cu regimul lui B. Kun.

La 11 septembrie a sosit la București diplomatul britanic Sir George Russel Clerk, reprezentant al Conferinței de Pace, pentru a soluționa divergențele dintre România și Aliați cu privire la prezența noastră în Ungaria. El s-a întâlnit cu Ionel Brătianu la 12 septembrie, ziua când Guvernul demisiona, deşi fostul premier nu îi răspundea oficial la

https://biblioteca-digitala.ro

întrebările cuprinse în ultimatumul *Consiliului Suprem al Marilor Puteri, care a înlocuit Conferința de Pace a Statelor Aliate*. Corect cum îl știm, Brătianu și-a asumat responsabilitatea pentru ocuparea Budapestei (în pofida opunerii Aliaților) și a explicat cu sinceritate atitudinea trupelor române: *acte izolate de abuz poate s-au întâmplat în timpul înaintării românești, așa cum se întâmplă în asemenea cazuri, dar ele contraveneau ordinelor date, iar dacă ar fi fost dovedite, urmau să fie pedepsite* (L. Leuștean, *România, Ungaria și Tratatul de la Trianon*, p. 130). În rapoarele înaintate Conferinței, Clerk a adoptat o poziție imparțială și a dezmințit multe din fabulațiile lansate de dușmanii României cu privire la regimul ocupației românești în Ungaria.

La 7 octombrie, Marele Cartier General dă al doilea ordin de evacuare a Ungariei de către trupele noastre, dar din nou este nevoit să-l anuleze, la intervenția Conferinței de Pace. La începutul lunii noiembrie 1919, Constantin Diamandy, reprezentantul Guvernului român la Budapesta, și George Clerk stabilesc ziua de 12 noiembrie ca dată a începerii evacuării trupelor noastre la Est de frontiera fixată de Conferința de Pace, la 11 iunie. La 14 noiembrie a început retragerea în patru etape a trupelor române, operație încheiată la 20 martie 1920.

Așa s-a terminat acest conflict militar româno-ungar care a provocat pierderi mari de vieți omenești dar și mari pagube economice și sociale. El ar fi putut fi evitat dacă guvernele maghiare a fi adoptat o poziție realistă în problema națională și ar fi recunoscut legitimitatea actului realizat de români la Alba Iulia la 18 noiembrie/1 decembrie 1918. Planurile aventuriste și fanteziste al guvernului comunist al lui Béla Kun, ce plănuiau instaurarea unui stat unitar comunist prin unirea Ungariei cu Ucraina și Rusia Sovietică, s-a dovedit o utopie, în totală contradicție cu legitățile istorice și cu voința popoarelor scăpate de o ocupație apăsătoare și umilitoare, într-o perioadă în care după Marele Război se afirmau viguros statele unitare naționale și independente și ideea autodeterminării popoarelor. Așa s-a ajuns la lucruri nedorite: vărsări de sânge, conflicte politice și diplomatice și mai ales amestecul Marilor Puteri în reglementarea situației politice din zonă. Faptele sunt recunoscute și de autori maghiari, ca scriitorul Kövágó László care arată că *Planurile maximale ale conducătorilor Republicii Sovietice Ungare includeau posibilitatea proclamării de republici sovietice în cea mai mare parte a Europei, cam până la granițele Franței; iar cele minimale se refereau – conform declarației lui B. Kun din 27 martie 1919 – la începerea tratativelor între Republica Ungară, Ucraina și Republica Sovietică Rusă pentru ca aceste trei republici să formeze un teritoriu unitar* (*România în anii Primului Război Mondial,* vol. II, p. 663, 691).

Florin Epure: *Vă rugăm să ne relatați despre semnarea Tratatului de la Trianon.*

Ion Popescu: În prima jumătate a anului 1920 diplomația noastră, alături de cea iugoslavă și cehoslovacă, s-a opus cu succes proiectului ungar, agreat de unii politicieni și oameni de afaceri din Anglia și Franța, privind crearea unei *confederații danubiene*, din care să facă parte statele formate pe ruinele fostei monarhii austro-ungare. La 20 ianuarie 1920, Guvernele României, Cehoslovaciei și Iugoslaviei cer Conferinței ambasadorilor să interzică revenirea Habsburgilor pe tronul Ungariei (alt plan fantezist al unor politicieni maghiari și străini), subliniind că ei nu vor tolera această tentativă.

https://biblioteca-digitala.ro

La 20 aprilie este înființată Comisia română de lichidare din Ungaria, cu caracter civil și militar, care urma să lucreze împreună cu Comisia Aliată de Control de la Budapesta în vederea soluționării tuturor problemelor de interes comun privind aplicarea hotărârilor Conferinței de Pace. Linia frontierei de stat dintre România și Ungaria a fost stabilită de Comisia teritorială a Conferinței de Pace fără consultarea celor două state. După ce Consiliul celor cinci miniștri de Externe a comunicat lui Ionel Brătianu frontiera, orice încercare a șefului Guvernului român de a discuta această frontieră și cererea de a studia documentația folosită de experți au fost respinse. Robert Lansing (1864-1928), secretarul de Stat al SUA, îi riposta premierului român: *D-l Brătianu ar trebui să înțeleagă bine* [...]. *Comitetul a aprobat și a votat această frontieră,* iar lordul Arthur James Balfour (1848-1930), omologul său britanic, sublinia: *această convocare prevede pur și simplu comunicarea frontierelor* [...]. *Nu poate fi deci vorba de discutarea liniei de frontieră. Această frontieră a fost reglementată de Comisiuni, de către Consiliul celor Cinci și de Consiliul celor Patru* (*România în anii Primului Război Mondial,* vol. 2, p. 734).

La 1 decembrie 1919, G. Clemenceau invita Guvernul ungar să trimită delegați la Paris. Condusă de contele Apponyi Albert, delegația maghiară a sosit la Paris la 7 ianuarie 1920. În expunerea făcută în fața Consiliului Suprem la 16 ianuarie Apponyi a contestat legitimitatea hotărârilor de autodeterminare a națiunilor oprimate din Austro-Ungaria și a susținut organizarea unor *plebiscite* în regiunile detașate de Ungaria. Precizez că toți cei care regretau dispariția marilor imperii multinaționale și încercau prin tot felul de mijloace și tertipuri revenirea la vechile stări de lucruri (ungurii, sovieticii, unii politicieni, militari și afaceriști străini) contestau caracterul plebiscitar al hotărârilor de autodeterminare din 1918 ce duseseră la crearea sau desăvârșirea statelor naționale unitare iar propunerile de plebiscit nu erau decât încercări de a face presiuni asupra Conferinței de Pace pentru a modifica tratatele sau a temporiza semnarea lor.

La 12 februarie delegația ungară remite Conferințe de Pace 38 note (se adăugau celor două din 14 ianuarie), prin care se contesta frontiera stabilită între Ungaria și România. Voluminoasa documentație a maghiarilor a stârnit și aprecierea lui N. Titulescu: *Ungaria s-a prezentat la Conferința Păcii cu un material documentar fără de pereche și de așa natură încât cercetarea lui nu poate provoca decât admirație pentru patriotismul celor ce l-au adunat* (N. Titulescu, *Discursuri*, p. 462). Notele vor fi studiate de Conferință timp de două luni fără participarea țărilor interesate: România, Cehoslovacia, Iugoslavia. În memoriul *Responsabilitatea națiunii ungare în război*, cu cinismul caracteristic magnaților și grofilor unguri, se pretindea, în pofida adevărului istoric, că în Ungaria n-a existat niciodată vreo problemă națională, iar Austria purta răspunderea pentru declanșarea războiului. Cu un tupeu greu de imaginat, în *Memoriu asupra Transilvaniei* și în cel intitulat *În loc de unul, trei state multinaționale*, delegația ungară acuza România, Cehoslovacia și Iugoslavia de imperialism (sic!), că aceste state ar fi acaparat *teritoriul milenar al Ungariei*. Absurditatea tezei atingea ridicolul când se afirma că în Ungaria *răspândirea* (corect: impunerea forțată - n.n.) *limbii maghiare a anulat „chestiunea naționalităților”* (*România în anii,* vol. 2, p. 735-737). După cum se știe, în 1920, când s-a semnat tratatul de pace, populația Transilvaniei era de 5.114.124 locuitori, din care: 2.930.120 erau români (deci

https://biblioteca-digitala.ro

peste 50 % - n.n.), unguri 1.305.753, 539.418 germani, iar restul alte naționalități (M. Mușat, I. Ardeleanu, *De la statul geto-dac*, p. 687).

În afară de memoriile înmânate Conferinței de Pace, delegația ungară a strecurat mai multe articole în presa internațională, în care se contesta dreptul la autodeterminare al popoarelor oprimate și se susținea menținerea *Ungariei Mari, considerată singura formă de stat viabilă în centrul Europei* (Ștefan Pascu, *Făurirea,* vol. II, p. 259). Au fost necesare două vizite ale premierului român Al. Vaida-Voevod (1872-1950), șeful guvernului din 3 decembrie 1919, la Londra (28 ianuarie și 3 februarie 1920) pentru a contracara propaganda ungară în Marea Britanie.

Răspunzând unor interpelări din Camera Comunelor, favorabile pretențiilor maghiare, lordul Balfour, la 12 februarie 1920 a reafirmat că *granița trasată este cea mai bună care s-ar putea fixa și nici o altă comisie n-ar putea-o stabili mai bine* (V.V. Tilea, *Acțiunea diplomatică a României. Noiembrie 1919 – martie 1920*, p. 63). În ședințele din 1 și 18 februarie 1919, Consiliul Suprem Interaliat a creat o comisie de experți care să studieze problemele teritoriale ridicate de șeful delegației române și să facă propuneri pentru delimitarea detaliilor frontierelor României, inclusiv frontiera cu Ungaria, *pe temeiul etnic, geografic și al necesităților economice* (H.W. Temperley, *A History of the Peace Conference of Paris,* vol. I, p. 227). Comisia pentru problemele României avea ca președinte pe André Tardieu – Franța și vicepreședinte pe G. de Martino – Italia, iar ca membri pe dr. Clive Day și dr. Charles Seymour – SUA, Sir Eyre Crowe și Allen W.A. Leeper – Anglia, Jules Laroche și Emmanuel de Martonne – Franța, Giacomo de Martino și contele Luigi Vanutelli Rey – Italia. Comisia a pornit de la principiul că o comunitate de neam implică o conștiință națională comună și a dat prioritate criteriilor de ordin etnic și lingvistic, cele geografice și economice fiind luate în calcul numai în cazuri de ordin secundar. Pe baza acestor criterii și ținând cont că România era *de facto* și *de jure* un *stat național unitar* după 1 decembrie 1918, Comisia a supus discuției Consiliului miniștrilor de Externe al Conferinței, în ședința din 11 iunie 1919, linia de frontieră româno-ungară. La 21 iunie 1919 Consiliul Suprem a aprobat și frontiera dintre România și Ungaria în Banat. Comunicată oficial delegației române la Paris, la 11 și 21 iunie, această frontieră a rămas definitivă și a fost înscrisă în proiectul de tratat prezentat delegației ungare la 15 ianuarie 1920. Evenimentele care au urmat la București (demisia guvernului liberal în septembrie, crearea unor noi guverne (A. Văitoianu și Al Vaida-Voevod) și alegerile parlamentare din noiembrie) au impus o amânare a negocierilor cu Ungaria până la sfârșitul anului 1919.

Imediat după instalarea în Ungaria a guvernului condus de Karl Huszár, Puterile Aliate și Asociate l-au invitat să trimită la Paris o delegație pentru a studia proiectul tratatului de pace și a semna tratatul. Negocierile cu ungurii și Conferința de Pace s-au prelungit până în vara anului 1920 din cauza încercărilor repetate ale guvernului ungar de a câștiga timp în speranța că va reuși să facă o breșă în rândul Marilor Puteri aliate, care să-i permită modificarea unor clauze din proiectul tratatului de pace. La 15 ianuarie 1920, Clemenceau a înmânat delegației ungare textul proiectului de tratat, acordându-i un răgaz de 15 zile pentru a-l studia și a pregăti răspunsul. Cu sprijinul unor cercuri politice și financiare din Anglia, Franța și Italia, guvernul de la Budapesta și-a intensificat eforturile

https://biblioteca-digitala.ro

încercând o retrasare a frontierelor dintre Ungaria și vecini. Acțiunea de propagandă și cea diplomatică pentru revizuirea condițiiilor de pace a continuat cu mare intensitate după venirea la putere în Ungaria a regimului amiralului Miklos Horthy (C. Horel, *Amiralul Horthy*; *Histoire de la Hongrie des origines à nos jours*; L. Leuștean, *România,Ungaria și Tratatul de la Trianon 1918-1920*).

La rândul său, H.W. Steed, un prieten al românilor, publica în „The Times" articolul *Aliații și maghiarii* în care scotea în evidență caracterul perfid al propagandei maghiare [„*The Times*" (London) din 11 februarie 1920]. La 8 martie 1920, Conferința miniștrilor de Externe și ambasadorilor, prezidată de lordul Curzon, luând în considerare memoriul comun înaintat de România, Cehoslovacia și Iugoslavia, a hotărât că proiectul de tratat cu Ungaria rămâne definitiv (V. Moisuc, *Tratatul de la Trianon*, p. 55). Conferința de Pace a respins cererile delegației ungare privind organizarea unor *consultări populare*/plebiscite în unele teritorii desprinse de Ungaria. Ignorând aceste pretenții, Conferința a acordat credit și valoare inițiativelor popoarelor din provinciile aflate sub dominația austro-ungară, care hotărâseră singure în adunări plebiscitare, fără vreo presiune politică, diplomatică sau militară, asupra viitorului lor destin, înainte de deschiderea negocierilor de pace. Așa cum se știe, și unele minorități din Transilvania și Banat (sașii, șvabii, țiganii) aprobaseră în cadrul unor adunări populare actul de unire de la 18 noiembrie/1 decembrie 1918, lucru pe care cei Patru Mari îl cunoșteau bine din rapoartele trimișilor lor. După o studiere atentă a documentelor prezentate de delegația maghiară, Puterile Aliate și Asociate au remis la 6 mai 1920 delegaților unguri o scrisoare de trimitere, un răspuns sub formă de memorandum la observațiile guvernului de la Budapesta și textul definitiv al Tratatului de Pace. În scrisoarea adresată delegației ungare de Al. Millerand, președintele Conferinței, se sublinia: *După o matură chibzuință, Puterile Aliate și Asociate au decis de a nu modifica pe nici un punct clauzele teritoriale conținute în condițiile de pace. Dacă s-au hotărât la aceasta, cauza este că s-au convins că orice modificare a fruntariilor fixate de ele ar aduce inconveniente și mai grave decât acelea pe care le denunța delegația ungară. Voința popoarelor s-a exprimat în zilele de octombrie și decembrie 1918, când dubla monarhie s-a năruit și când populațiunile de mult timp oprimate s-au unit cu frații lor italieni, români, iugoslavi, cehi, slovaci. Evenimentele ce s-au produs* [...] *constituie tot atâtea mărturii noi despre sentimentele naționalităților pe vremuri subjugate* (*Tratat de pace între Puterile Aliate și Asociate și Ungaria*). Și tot A. Millerand scrisese memorabilele cuvinte: *O stare de lucruri, chiar milenară, nu are temei să dăinuiască mai departe cînd s-a constatat că e contrarie dreptății* (*History of the Peace Conference*, p. 422-423).

Semnarea Tratatului cu Ungaria a avut loc la 4 iunie 1920, orele 16.30, în clădirea Marelui Trianon din Versailles. Din partea României au semnat dr. Ion Cantacuzino și Nicolae Titulescu, iar din partea Ungariei Ágost Vitéz Bernárd, ministrul muncii și ocrotirii sociale, și Alfred Thordai Drasche-Lázár, însărcinat extraordinar și ministru plenipotențiar. Albert Apponyi a refuzat să semneze și și-a înaintat demisia de la conducerea delegației maghiare (din motive de *imposibilitate morală* și datorită *lezării manifeste a principiului de liberă dispozițiune a popoarelor*), Horthy desemnându-l pe Pál Teleki, ministru de Externe, pentru a semna în numele Ungariei, dar Millerand nu a dorit să șubrezească poziția unui pro-francez, astfel încât s-a ajuns la cele două personaje obscure ale căror nume vor

https://biblioteca-digitala.ro

rămâne legate de Tratatul de la Trianon. De altfel, guvernul pe care îl reprezentau cei doi, condus de Sandor-Simonyi-Semadam, era unul de sacrificiu, destinat doar semnării „odiosului" act; imediat după ce și-a îndeplinit misiunea, la 26 iunie respectivul cabinet a demisionat, pentru ca la 19 iulie să fie instalat un guvern al cărui șef era P. Teleki (L. Leuștean, *România, Ungaria și Tratatul de la Trianon,* p. 169, n. 194). [Ne amintim și de sacrificarea carierei politice, fiind conștient de acest lucru, de către Al. Marghiloman (1854-1925) când a semnat cu Puterile Centrale onerosul Tratat de la Buftea-București din 24 aprilie/7 mai 1918; sau de atitudinea nepatriotică a lui Iuliu Maniu (1873-1953), însărcinat cu formarea guvernului după ce liberalii au pierdut alegerile parlamentare din 3 și 4 noiembrie 1919, desfășurate pentru prima dată pe baza votului universal, dar acesta, gândind îngust, doar la viitoarea lui carieră politică și motivând, neconvingător, că acceptarea clauzei *minorităților* ar discredita complet pe fruntaşii transilvăneni, a refuzat formarea cabinetului, deși sarcina a fost preluată tot de un transilvănean, Al. Vaida-Voevod (1872-1950), a cărui carieră politică n-a avut de suferit în perioada interbelică, fiind desemnat premier în trei rânduri: 1919-1920, 1932, 1933)].

Parlamentul român a ratificat Tratatul de la Trianon la 17 august (Senatul) și 26 august 1920 (Camera Deputaților). Tratatul consfințea pe plan juridic internațional actul istoric de la 1 decembrie 1918. În tratat se arată că Ungaria *renunță, în ceea ce o privește, în favoarea Românei la toate drepturile și titlurile asupra teritoriilor fostei monarhii austro-ungare situate dincolo de fruntariile Ungariei, astfel cum sunt fixate la art. 27* (art. 45), o comisie formată din șapte membri (5 numiți de Principalele Puteri Aliate și Asociate, și câte unul de România și Ungaria), urmând să fixeze pe teren traseul frontierei (art. 46). România era obligată să consimtă la înscrierea într-un tratat special cu Principalele Puteri Aliate și Asociate a prevederilor pe care acestea le vor socoti necesare pentru *ocrotirea minorităților și pentru acordarea unor avantaje comerciale și de tranzit Principalelor Puteri Aliate și Asociate* (art. 47). Tratatul mai preveda că persoanele care au indigenatul într-un teritoriu și se deosebesc prin naționalitate și limbă de majoritatea populației să aibă dreptul ca în timp de șase luni să opteze pentru cetățenia pe care o doresc. Pentru soluționarea eventualelor neînțelegeri sunt create tribunale arbitrale mixte. România mai era obligată să preia asupra sa o parte din datoria publică ungară (art. 186). *Tratatul de la Trianon,* scria N. Titulescu, *apare tuturor românilor, și îndeosebi celor din Ardeal, o consfințire a unei ordini de drept* (N. Titulescu, *Discursuri,* p. 407). Valablitatea Tratatului de pace avea să fie recunoscută chiar de oameni politici și istorici unguri. Istoricul ungur Eckhardy Tibor în lucrarea *Magyarország Törtenete* (*Istoria Ungariei),* apărută în 1933 la Budapesta, scria: *Să nu ne închipuim că ungurii au populat țara întreagă* [...] *teritoriul locuit de ei se potrivea aproximativ cu cel stabilit prin Pacea de la Trianon*) (M. Mușat, I. Ardeleanu, *De la statul geto-dac,* p. 691). Referindu-se la plângerile Ungariei împotriva Tratatului de Pace de la Trianon, istoricul american Milton Lehrer, un prieten al poporului român, scria: *dacă în anul 1920 s-a comis o nedreptate, nu ungurii au să se plângă de ea, ci românii, căci dincolo de frontiera politică au fost lăsate pe teritoriul unguresc mai multe insule de români* (*Ardealul pământ românesc,* ed. 1944, p. 33; ed. 1991, p. 359).

https://biblioteca-digitala.ro

Istoricii români și mulți istorici străini de bună credință au combătut și combat și în continuare asertiunile unor răuvoitori care, în necunoștință de cauză, sau mai sigur din interes, susțin ideea greșită că România ar fi sprijinit pe amiralul Miklós Horthy să preia puterea în Ungaria, în primăvara anului 1920, devenit regent al Ungariei. Timp de peste două decenii el va promova față de România o politică revizionistă și revanșardă, permanent ostilă, adevărat crez politic exprimat încă din octombrie 1919: *principalul țel al politicii noastre este rezolvarea problemelor cu România prin recurgerea la arme* (G. Juhasz, *Hungarian Foreign Policy 1919-1945*, Budapest, 1979, p. 42).

Bibliografie selectivă

Bărbulescu P., Cloșcă I., *Repere de cronologie internațională 1914-1945*, Bucureşti, Editura Științifică și Enciclopedică, 1982.

Botoran Constantin, Campus Eliza, Moisuc Viorica, *România la Conferința de Pace de la Paris (1918-1920). Triumful principiului naționalităților,* Cluj-Napoca, Editura Dacia,1983.

Brătianu Gherghe I., *Acțiunea politică și militară în 1919, în lumina corespondenței diplomatice a lui Ion I.C. Brătianu*, Bucureşti, Editura Cartea Rmânească,1939.

Calafeteanu Ion, Popișteanu Cristian (coord.), *Politica externă a României. Dicționar cronologic*, Bucureşti, Editura Științifică și Enciclopedică, 1986.

Desăvârșirea unității național-statale a poporului român. Recunoașterea ei internațională. 1918.

Dobrinescu Valeriu Florin, Tompea Doru, *România la Conferințele de Pace Paris: 1919-1920, 1946-1947)*, Focșani, Editura Neuron, 1996.

Documente interne și externe (1918-1920), vol. III-VI, Bucureşti, 1986.

Giurescu Dinu C. (coord.), *Istoria României în date*, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 2007.

xxx, *Istoria militară a poporului român*, Bucureşti, Editura Militară, 1988.

Kirițescu Constantin, *Istoria războiului pentru întregirea României 1916-1919*, vol. I-II, Bucureşti, Editura Științifică și Enciclopedică, 1989.

Leuștean Lucian, *România și Ungaria în cadrul „Noii Europe” (1920-1923),* Iași, Editura Polirom, 2003.

Leuștean Lucian, *România, Ungaria și Tratatul de la Trianon 1918-1920*, Iași, Editura Polirom, 2002.

Mamina Ion, *Consilii de Coroană*, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 2015.

Mărdărescu, Gh. D., *Campania pentru desrobirea Ardealului și ocuparea Budapestei (1918-1920),* Bucureşti, 1921 (1922). Lucrare retipărită: General G.D. Mărdărescu – *Campania pentru desrobirea Ardealului și ocuparea Budapestei (1918-1920)*, Bucureşti, Editura Militară, 2009 și Bucureşti, Editura Saeculum I.O., 2018.

Moisuc Viorica, *Tratatul de la Trianon – consacrare internațională a legitimității Unirii Transilvaniei cu România,* în „Anale de Istorie”, Anul XXII, Nr. 3/1976, p. 44-57.

Munteanu Ioan, Zaberca Vasile M., Sârbu Mariana, *Banatul și Marea Unire, 1918*, (Reșița), 1992.

https://biblioteca-digitala.ro

Mușat Mircea, Ardeleanu Ion, *De la statul geto-dac la statul român unitar*, Bucureşti, Editura Științifică și Enciclopedică, 1983.

Oprea Ion M., *Apărarea suveranității naționale a României la Conferința Păcii de la Paris (1919-1920),* în „Revista de Istorie”, Tom 34, Nr. 12 dec. 1981, p. 2177-2198.

Otu Petre, *Mareșalul Constantin Prezan. Vocația datoriei*, Bucureşti, Editura Militară, 2008.

Pascu Ștefan, *Fărirea statului național unitar român. 1918,* vol. I-II, Bucureşti, 1983.

Păiușan Radu, *Mișcarea națională din Banat și Marea Unire*, Timișoara, Editura de Vest, 1993.

Preda Dumitru, Alexandrescu Vasile, Prodan Costică, *În apărarea României Mari. Campania Armatei Române din 1918-1919*, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 1994.

Preda Dumitru, *Sub semnul Marii Uniri. Campaniile Armatei Române pentru întregirea țării 1916-1920*, Bucureşti, Editura Academiei Române/Editura Militară, 2019.

xxx, *România în anii Primului Război Mondial*, vol. 2, Bucureşti, Editura Militară,1987.

Tănăsescu Florian (coord.), *Ideologie și structuri comuniste în România*, vol. I, *1917-1918,* Bucureşti, INST, 1995; vol. II, *1918-1919*, Bucureşti, INST, 1997; vol. III, *1920-1921*, Bucureşti, INST, 2001; vol. IV, *1921-1922*, Bucureşti, INST, 2018.

Tilea V.V., *Acțiunea diplomatică a României. Nov. 1919 – mart. 1920,* Sibiu, 1925.

Titulescu Nicolae, *Discursuri*, Bucureşti, Editura Științifică, 1967.

Torrey Glenn E., *România în Primul Război Mondial,* Bucureşti, Meteor Publishing, 2014.

Troncotă Cristian, *România și frontul secret 18959-1945*, Bucureşti, Editura Elion, 2008.

Unc Gh., Zaharescu Vladimir, *Din cronica relațiilor româno-ungare în anii 1918-1920*, în „Anale de istorie”, Anul XXVII, Nr. 4/1981, p. 105-126; art. reluat în *Din cronica poporului român cu popoarele vecine*, Bucureşti, Editura Militară, 1984, p. 255-290.

https://biblioteca-digitala.ro

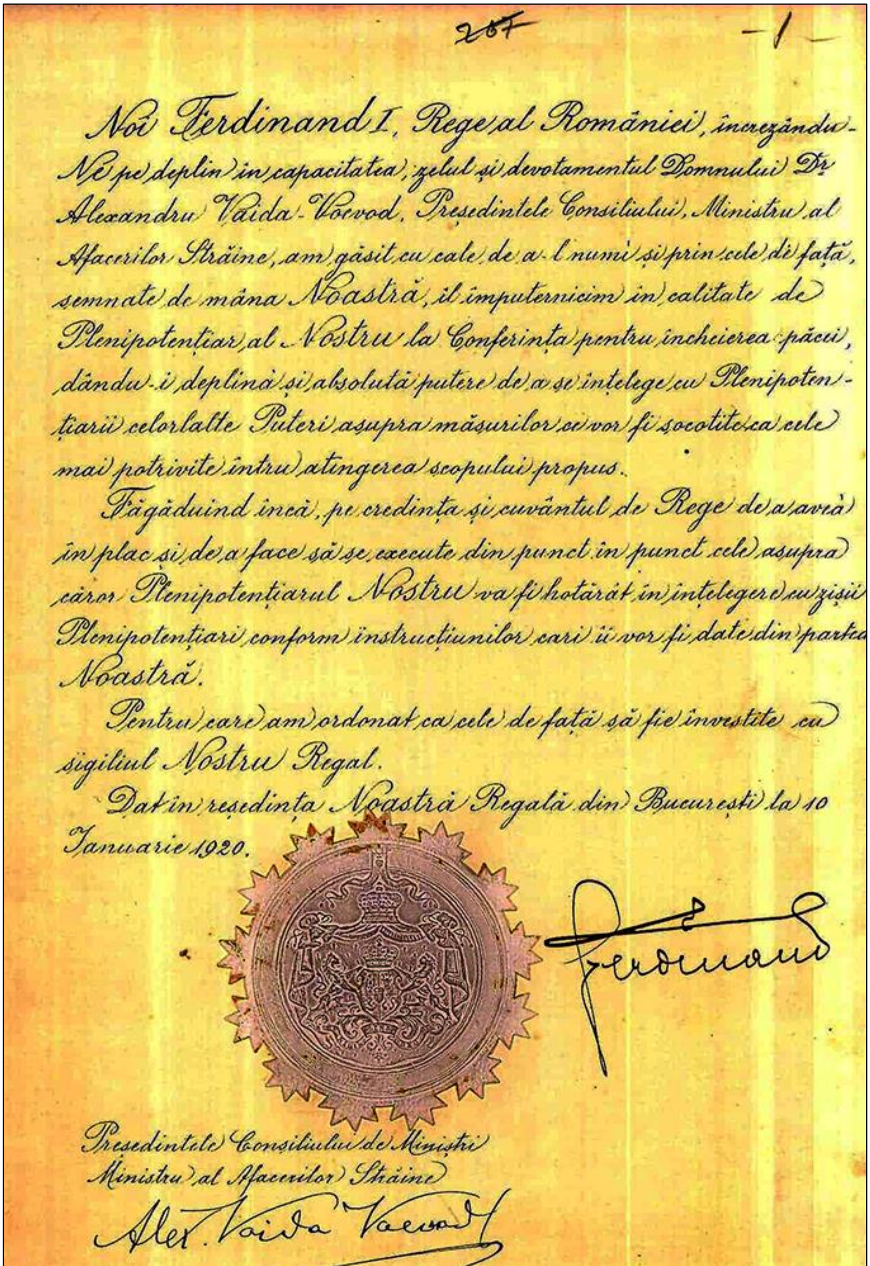

~~207~~ -1-

Noi Ferdinand I, Rege al României, încrezându-Ne pe deplin în capacitatea, zelul și devotamentul Domnului Dr Alexandru Vaida-Voevod, Președintele Consiliului, Ministru al Afacerilor Străine, am găsit cu cale de a-l numi și prin cele de față, semnate de mâna Noastră, îl împuternicim în calitate de Plenipotențiar al Nostru la Conferința pentru încheierea păcii, dându-i deplină și absolută putere de a se înțelege cu Plenipotențiarii celorlalte Puteri asupra măsurilor ce vor fi socotite ca cele mai potrivite întru atingerea scopului propus.

Făgăduind încă, pe credința și cuvântul de Rege de a avea în plac și de a face să se execute din punct în punct cele asupra căror Plenipotențiarul Nostru va fi hotărât în înțelegere cu zișii Plenipotențiari conform instrucțiunilor cari îi vor fi date din partea Noastră.

Pentru care am ordonat ca cele de față să fie investite cu sigiliul Nostru Regal.

Dat în reședința Noastră Regală din București la 10 Ianuarie 1920.

Ferdinand

Președintele Consiliului de Miniștri
Ministru al Afacerilor Străine

Alex. Vaida Voevod

№ 77.

Decret Regal de numire a lui Alexandru Vaida-Voevod,
președintele Consiliului de Miniștri, Ministru al Afacerilor Străine,
în calitatea de Plenipotențiar al României la Conferința de Pace de la Paris,
***10 ianuarie 1920* (ANR, SANIC, *Fond personal Vaida-Voevod*, dos. nr. 118, f. 2).**

https://biblioteca-digitala.ro

ADDENDA

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

TRIANON 100. CATOLICISMUL ŞI REVIZIONISMUL MAGHIAR, DE PETRE ŢURLEA

Corvin Lupu

În România, problematica istoriei relațiilor dintre majoritatea românească și minoritățile naționale, incluzând și raporturile între confesiuni, este una politizată, cosmetizată și foarte adesea fals prezentată. „Cel mai fericit caz" este acela în care subiectele acestei problematici sunt ignorate/ocolite și (arareori) sunt abordate frontal, științific, fără menajamente și fără dorință de a atinge interese/obiective legate de controlul societății asupra populației, sau al organismelor supranaționale asupra României.

De regulă, istoriografia oficială din perioadele cominternistă/internaționalist proletară (1945-1964), național-românească socialistă de stat (1964-1989) și capitalist-globalistă de astăzi, prezintă „în roz" raporturile dintre minoritățile naționale și majoritatea românească insistând pe aspectele locale, de la nivelul cel mai de jos al societății, de bună conviețuire, pe un presupus și nedovedit atașament al minorităților față de statul național român, afirmându-se chiar o presupusă loialitate a minorităților față de statul național român etc.

Realitatea istorică este de cele mai multe ori alta. A existat mereu o confruntare între minoritățile etnice și religioase din Transilvania. Provincia a fost cucerită de către unguri, metru cu metru, în aproape trei secole de lupte sângeroase. Sângele vărsat a adus ură multă, iar secolele următoare n-au fost perioade de liniște necesară închiderii rănilor. Rănile au rămas mereu calde. Regii unguri au colonizat Transilvania cu sași și cu secui, nu numai în scopul apărării granițelor Regatului Ungariei, împotriva invaziilor, ci și pentru ținerea sub ascultare a populației majoritare românești. Pentru așezarea în Transilvania a sașilor și secuilor, a fost alungată populația românească din zonele ocupate de noii veniți. Apoi a venit anul 1437 cu instituirea acelui *Unio trium nationum,* act normativ care a însemnat practic eliminarea românilor de la accesul la drepturi naționale fundamentale și excluderea lor totală din viața socială și politică a țării. Românii și religia ortodoxă au primit statutul de *tolerați*. Timp de sute de ani, luptătorii pentru drepturi naționale românești au cunoscut spolierea economică, temnițele, torturile și moartea venită din partea stăpânitorilor străini. Această situație s-a perpetuat până la prăbușirea feudalismului, unele fenomene prelungindu-se până la 1918.

La aniversarea a 100 de ani de la încheierea *Tratatului de la Trianon*, istoricul Petre Țurlea a publicat cartea *Catolicismul și revizionismul maghiar*, la Editura Semne din București. Într-o lungă carieră academică și de cercetător științific, autorul a publicat

https://biblioteca-digitala.ro

numeroase lucrări valoroase de istorie contemporană a României, abordând teme sensibile din istoria României, ceea ce este meritoriu într-o perioadă de promovare a *corectitudinii politice* și a unei cenzuri surde a ideilor, care se referă în mod deosebit și la modul în care este abordată istoria.

După preluarea României de către structurile euro-atlantice, a fost promovată o întreagă listă de istorici/„istorici”(?) înregimentați în efortul de manipulare/spălare a creierelor, de creare a „omului nou” fără de patrie, fără de spirit național, acel *hommo Europaeus*, dorit de globaliștii lumii euro-atlantice. În aceste condiții, scrierile unor istorici ca Petre Țurlea, documentate științific, sunt de o mare utilitate istoriografică. Acest tip de scrieri sunt pietrele care rămân după ce se va scurge balastul cu care sunt încărcate râurile cu scrierile pe teme de istorie.

Pe lângă interpretările pertinente privitoare la problematica raporturilor dintre Biserica Catolică, unguri și români, din perioada interbelică, autorul aduce în circuitul istoriografic și un număr de documente importante de arhivă, dintre miile de documente de arhivă nevalorificate până în prezent, care se întind pe mai bine de 120 de pagini din anexa la carte.

Autorul arată că revizionismul maghiar a fost susținut cu multă vigoare de Biserica Catolică, care și-a continuat politica începută la Marea Schismă din 1054, de extindere spre sud-estul Europei. Autorul arată atât acțiunile de încurajare a revizionismului maghiar în Transilvania ale Bisericii Romano-Catolice Maghiare din Transilvania, cât și pe cele ale Papalității. În cadrul acestei politici, un obiectiv prioritar a fost trecerea „schismaticilor” români la catolicism.

Eforturile pe această linie de supunere a ortodocșilor aveau un istoric foarte încărcat de lupte și violențe, desigur, nivelul cel mai înalt al acestora fiind atins de dărâmarea cu artileria a mănăstirilor ortodoxe de către generalul Bukow, la sfârșitul secolului al XVIII-lea. În paralel, s-au purtat și acțiuni de influențare a episcopilor români de a trece la catolicism, în schimbul unor promisiuni privind obținerea de influență, de foloase materiale și de drepturi naționale pentru cei care se vor lepăda de credința strămoșească și vor accepta să treacă alături de elita stăpânitoare a Transilvaniei și să se supună Papei de la Roma.

Înfrângerea Austro-Ungariei în Primul Război Mondial, unirea Transilvaniei cu România, la 1 decembrie 1918, recunoașterea ei internațională și încheierea *Tratatului de la Trianon* (4 iunie 1920) nu au descurajat eforturile ungurilor de a stăpâni Transilvania și de a milita împotriva noilor norme de drept internațional instituite prin sistemul de tratate de la Paris. Astfel, Ungaria a devenit una dintre țările care au promovat în cea mai mare măsură revizionismul. *Tratatul de la Trianon* este considerat și astăzi ca fiind cea mai mare nenorocire din istoria poporului maghiar. În tot acest secol care a trecut, eforturile revizioniste maghiare au fost susținute de Biserica Catolică Maghiară și de Papa de la Roma. Această realitate justifică în mare măsură atitudinea refractară a multor români față de Biserica Greco-Catolică din Transilvania, supusă Papei de la Roma, chiar dacă ea, în prima parte a existenței ei, a avut un rol istoric pozitiv în promovarea culturii românești și în emanciparea românilor transilvăneni. Unirea majorității românilor într-un stat național unitar a făcut ca misiunea istorică a Bisericii Greco-Catolice să fie încheiată.

https://biblioteca-digitala.ro

Ca urmare, opinia publică majoritar ortodoxă din România Mare a avut o înțelegere mai mică față de greco-catolici și dorința lor de a rămâne racordați la catolicism, susținătorul celor care au luptat în Primul Război Mondial împotriva României și s-au opus realizării României Mari.

Un prim capitol tratează catolicismul și propaganda revizionistă maghiară antiromânească în Occident, după anul 1918. Principalul punct de sprijin al acestei politici l-a reprezentat teza „superiorității” ungurimii față de toate popoarele lui vecine, fapt care ar justifica dominația lor de către unguri.

Această parte a lucrării abordează multitudinea de acțiuni propagandistice antiromânești făcute prin intermediul Bisericii Catolice, dar și a celor Unitariană și Calvină, care s-au raliat revizionismului maghiar.

O problemă deosebit de importantă abordată de Petre Țurlea a fost încercarea făcută de unele personalități românești de a realiza uniația, revenirea greco-catolicilor la biserica mamă, ortodoxă, de care s-au rupt în vremuri de restriște, în încercarea de a promova altfel mai binele românilor. Papa de la Roma și Biserica Catolică Maghiară s-au opus acestei uniri a bisericilor românești din Transilvania și au reușit să împiedice demersul. Petre Țurlea dovedește că Biserica Catolică a fost cea care a distrus proiectul unirii celor două biserici românești din Transilvania. De altfel, în suta de ani care a trecut de la Trianon, toate eforturile celor care au dorit să câștige influență în Transilvania, în România, în general, au militat pentru scindarea românilor, pe orice fel de criteriu posibil. *Divide et impera* a rămas până astăzi deviza și modul lor de acțiune. Din păcate, românii au fost prea adeseori neatenți și le-au făcut jocul…

O altă problemă importantă a fost cea a *Concordatului* pe care Statul Papal a dorit să-l încheie, după Primul Război Mondial, cu toate statele create în urma prăbușirii Imperiului Austro-Ungar, pentru ca Biserica Catolică să-și poată perpetua privilegiile în toate aceste teritorii.

În anii 1920-1927, importanți oameni de stat români, cum ar fi Alexandru Averescu (prim-ministru) și Octavian Goga (ministru al Cultelor), au reușit să blocheze adoptarea de către Parlament a textului *Concordatului*, care fusese elaborat la Roma, în conformitate cu interesele catolicismului. Regele Ferdinand, însă, a insistat să se încheie acest acord. Regele Ferdinand, care era grav bolnav și își simțea sfârșitul aproape. El fusese excomunicat de Papa de la Roma pentru faptul că și-a botezat copiii în rit ortodox, așa cum fusese și dorința Reginei Maria, rusoaică ortodoxă după mamă. Ferdinand spera ca înainte de moarte să fie iertat de Papă. În aceste condiții, *Concordatul* României cu Statul Papal a fost încheiat în anul 1927 de guvernul României, cu toată opoziția Patriarhului Miron Cristea.

Cât au fost la putere, liberalii au considerat și ei că prevederile *Concordatului* sunt potrivnice intereselor profunde românești, nu l-au acceptat, iar Parlamentul majoritar liberal nu l-a votat.

Concordatul a creat catolicismului din România un regim privilegiat. Aprobarea *Concordatului* de către Parlamentul României s-a făcut cu mare dificultate, întrucât el contravenea intereselor României și chiar *Constituției* țării, cum a menționat și Mitropolitul Ardealului, Nicolae Bălan. *Concordatul* a fost votat în Parlament în anul 1929, când

https://biblioteca-digitala.ro

majoritatea parlamentară era național-țărănistă și a primit ordin de la Iuliu Maniu să voteze pentru recunoașterea acordului. Controversatul politician a dat dovadă de lașitate și a lipsit de la ședința în care s-a votat. Papa de la Roma a trimis decorații pentru 34 dintre politicienii români care au susținut concordatul, inclusiv pentru Vasile Goldiș, cel care îl semnase inițial, în forma dorită de la Vatican. Autorul menționează eforturile diplomatice românești de atenuare a prevederilor din *Concordat* nefavorabile României.

Lucrarea abordează și problema statusului Romano-Catolic din România.

Un capitol este dedicat acțiunilor antiromânești ale catolicismului maghiar din Transilvania. Pe această linie sunt evidențiați unii dintre cei mai antiromâni episcopi maghiari, care au acționat în perioada interbelică pentru revenirea Transilvaniei la Ungaria și pentru subminarea românismului.

O importantă parte a lucrării a fost dedicată acțiunilor antiromânești ale Bisericii Catolice în perioada celui de-Al Doilea Război Mondial, atât în partea din Transilvania ocupată de Ungaria prin *Diktatul* de la Viena, cât și în restul României.

Autorul remarcă faptul că, în Transilvania cedată Ungariei, Biserica Greco-Catolică și-a păstrat caracterul național românesc, încercând să-i apere pe români de maghiarizarea forțată și violentă care se practica. În același timp, este semnalat și faptul că, în ciuda greutăților extraordinare ale românilor din Transilvania ocupată de unguri, Biserica Greco-Catolică nu și-a încetat rivalitatea cu Biserica Ortodoxă, plasându-se sistematic de partea Bisericii Catolice Maghiare și acțiunilor statului maghiar împotriva bisericii surori. În acești ani grei, Biserica Greco-Catolică a fost părtașă la distrugerea unor bunuri ortodoxe și la răpirea unor averi ale Bisericii Ortodoxe. Uniții au pus dependența de Papalitate mai presus decât interesul național românesc. Din această cauză, cititorul dovezilor prezentate în carte își poate pune în mod justificat întrebarea dacă Biserica Greco-Catolică a mai avut argumente în fața ortodocșilor din Transilvania ocupată de Ungaria în perioada 1940-1944, de a se plânge pentru că a suportat represiunea judeo-bolșevică extraordinară de după 1948.

Un capitol interesant, cum este întreaga lucrare, este dedicat raporturilor Catolicismului și Ortodoxismului cu evreii.

Autorul arată că în ceea ce privește Biserica Ortodoxă, aceasta s-a situat de la început, din octombrie 1942, împotriva deportării evreilor, în ciuda solicitărilor Germaniei și a nemulțumirilor unei mari părți a populației României față de modul în care o parte a evreimii exercita un control ocult asupra vieții social-economice a țării și față de sprijinirea bolșevismului, de către o altă parte a evreimii.

În ceea ce privește Biserica Catolică Maghiară, conducătorul ei, Episcopul Márton Áron, a propus ca evreii să nu fie deportați pentru că, în acest caz, Ungaria s-ar fi confruntat cu mari greutăți în momentul terminării războiului și încheierii păcii. Presiunea populară și a autorităților ungare față de această populație nedorită în Ungaria și în multe alte țări, a condus la luarea deciziei de deportare a evreilor în lagărele germane din Polonia. În urma cercetărilor efectuate, istoricul Petre Țurlea afirmă că atitudinea Episcopului Márton Áron a fost una singulară, toți ceilalți episcopi maghiari din Transilvania ocupată la 30 august 1940 susținând în unanimitate deportarea evreilor.

https://biblioteca-digitala.ro

Autorul cărții arată că epurarea de evrei a Transilvaniei de către regimul horthyst a fost o acțiune asociată atrocităților unguresți împotriva românilor și maghiarizării forțate, ambele făcute accelerat, cu scopul ca la încheierea păcii teritoriile transilvane respective să fie populate majoritar de unguri și să nu mai poată fi revendicate de România. Se menționează că deportarea evreilor și exterminarea lor în Polonia s-a făcut cu colaborarea populației locale de etnie maghiară. Autorul prezintă cifrele celor deportați, ale celor înrolați în detașamente de muncă, ale celor salvați de rețelele ilegale românești care i-au evacuat în România (mențiune pentru Raoul Șerban) și ale celor care au supraviețuit.

Este prezentată poziția favorabilă evreilor pe care a avut-o public Episcopul Greco-Catolic Iuliu Hossu, fapt recunoscut după război și de prim-ministrul Petru Groza.

Un capitol tratează raporturile regimului Ion Antonescu cu Vaticanul și cu Ungaria. Sunt prezentate condițiile în care a fost menținut *Concordatul* cu Vaticanul, în ciuda analizelor care au ajuns la concluzia că în perioada interbelică Statul Papal și catolicismul și-au depășit atribuțiile lor teologice, susținând politica revizionistă maghiară.

Din documentele vremii rezultă faptul că vicepreședintele Consiliului de Miniștri al României, Mihai Antonescu, avea o încredere foarte mare în atragerea Papei Pius al XII-lea de partea cauzei românești, ceea ce avea să se vadă că a fost o himeră.

Atât Ion Antonescu, împreună cu ministrul de Externe, Mihail Sturdza, cât și Mihai Antonescu l-au vizitat pe Papa Pius al XII-lea. Privitor la ușurarea sorții românilor din Transilvania ocupată de unguri, solicitată Vaticanului de către autoritățile de la București, nu s-a obținut nimic.

În 1943, Statul Papal a trimis la București informații despre unii prizonieri români din Uniunea Sovietică, acesta fiind singurul sprijin real obținut de România...

În acest capitol este relatat modul în care Biserica Catolică Maghiară și Biserica Greco-Catolică din Ungaria au făcut prozelitism, încercând să atragă la catolicism cât mai mulți credincioși din rândurile minorităților naționale trăitoare în Transilvania ocupată în 1940.

În concluzii, autorul arată că în anii celui de-Al Doilea Război Mondial, România a dus o politică favorabilă Catolicismului, în general, excesiv de tolerantă, care a fost dăunătoare interesului românesc profund. Autorul argumentează această afirmație a sa.

https://biblioteca-digitala.ro

PRIMUL RĂZBOI MONDIAL ŞI MAREA UNIRE DE LA 1 DECEMBRIE 1918 ÎN ISTORIOGRAFIA ROMÂNĂ RECENTĂ

Eugen Petrescu

Primul Război Mondial (1916-1919) şi Marea Unire de la 1 Decembrie 1918 au îmbogăţit istoriografia română cu numeroase lucrări dedicate ostaşilor români şi marilor personalităţi politice implicate în făurirea României Mari.

În perioada 2018-2020 am primit cadou mai multe volume semnate de autori apreciaţi pentru seriozitatea cu care se apleacă asupra actului de cercetare şi pentru rodul muncii lor după ani buni de studiere a arhivelor militare şi civile în căutarea adevărului istoric. Sunt istorici, arhivişti, muzeografi, filologi, jurişti, ofiţeri în rezervă şi în retragere, editori şi publicişti care s-au ocupat de valorizarea unor manuscrise şi informaţii culese de la veterani de război sau de la urmaşii acestora, care îşi adaugă cu cinste numele în panteonul românesc.

Înainte de a prezenta titlurile şi de a face o scurtă trecere în revistă a lucrărilor la care ne referim, se cuvine să menţionăm numele acestor truditori: Radu Ştefan Vergatti, Cristina Narcisa Vergatti, Tudor Răţoi, Valeriu Avram, Sorin Liviu Damean, Adrian Diaconu, Ion Giurcă, Marian Moşneagu, Alin Spânu, Doina Leulescu, Denissa Guţică-Florescu, Otilia Gherghe, Camelia Aurelia Slabu, Remus Macovei, Călin Petrişor, Laura Pumnea, Mihnea Bălosu, Diana Ciucă, Adrian-Silvan Ionescu, Ion Filipciuc, Adrian Cioroianu, Gheorghe Păun, Bogdan Bucur, Niculae Ravici Tătăranu, Eugen Statnic, Florin Epure, Nicolae Moga, Dănilă Moldovan, Gheorghe Ile, Mocioi Ion, Văideianu Florian, Buşe Gheorghe, Loga Walter şi Idrees Ahmed Şheikh. O parte dintre autori sunt membri ai Centrului de Cercetări Istorice „Pr. Dumitru Bălaşa" al Asociaţiei Naţionale Cultul Eroilor „Regina Maria" (Radu Ştefan Vergatti, Cristina Narcisa Vergatti, Tudor Răţoi, Sorin Liviu Damean, Florin Epure, Otilia Gherghe, Remus Macovei) şi ai Consiliului Ştiinţific al acestei structuri de cercetare istorică (Radu Ştefan Vergatti, Cristina Narcisa Vergatti, Sorin Liviu Damean, Tudor Răţoi, Florin Epure).

Acest articol are rolul de a populariza lucrările ce vor fi prezentate mai jos, în ordinea în care au fost primite, pentru a fi de folos cercetătorilor şi iubitorilor de istorie.

*
*   *

• Adrian-Silvan Ionescu, *Războiul cel Mare. Fotografia pe frontal românesc, 1916-1919*, Bucureşti, Editura Institutului Cultural Român, 2014.

https://biblioteca-digitala.ro

Este o lucrare cu caracter ştiinţific, bogat ilustrată, la care, pe lângă autor, şi-au adus contribuţia Bogdan Iorga (concepţia grafică şi coperta) şi Mariana Avanu-Bulei (în calitatea de editor-coordonator). Pe coperta I este inserată o ilustraţie-foto prin care este imortalizată Familia Regală şi generalul Berthelot trecând pe sub Arcul de Triumf de la Athénée Palace, la 1 Decembrie 1918, iar pe coperta IV este inserată o ilustraţie-foto care imortalizează un fotograf militar pozând printre ruine.

Volumul cuprinde 304 pagini şi este structurat astfel: după o serie de *Mulţumiri* (adresate instituţiilor şi personalităţilor care au permis autorului accesul la „tezaurul fotografic pe care îl deţin şi care înnobilează paginile acestui volum") (p. 4), autorul ne introduce în problematica lucrării prin câteva ilustraţii (p. 5-14) şi prin *Cuprins* (p. 15-16). La pagina următoare autorul face precizarea că publică acest volum „în memoria celor care au luptat şi s-au jertfit pentru Patrie" (p. 17), iar pe verso găsim câteva prescurtări din volum, sub titlul *Abrevieri* (p. 18). Urmează o *Precuvântare* (p. 19-24) şi lucrarea propriu-zisă, alcătuită din patru părţi: I. Serviciul Fotografic al Armatei Române (p. 25-40); II. *Fotografia în timpul ocupaţiei* (p. 41-48); III. *Fotografi amatori pe front* (p. 49-56); IV. *Parada victoriei* (p. 57-63); *1916-1919* (p. 64-285); *Anexe* (p. 286-297); *Bibliografie selectivă* (p. 298-301); *Index* (p. 302). Pagina 303 este rezervată autorului, Adrian-Silvan Ionescu, critic şi istoric de artă, cercetător, autor a 14 cărţi şi editor al altor 4 cărţi, preşedinte al Asociaţiei „6 Dorobanţi" („grup de reînscenare ce reconstituie momente istorice din sec. XIX şi XX, inclusiv Marele Război", înfiinţat în 2004) şi artistului Bogdan Iorga, cel ce şi-a pus amprenta cu dăruire pe acest volum, membru al Uniunii Artiştilor Plastici din România (cu numeroase expoziţii în ţară şi străinătate) şi al Asociaţiei „6 Dorobanţi".

Autorul, pe care am avut onoarea să-l întâlnesc în ultimii ani, în mai multe localităţi din ţară – alături de camarazii săi din Asociaţia „6 Dorobanţi", costumaţi în ţinuta militară specifică anilor 1916-1919 –, cu ocazia unor manifestări culturale dedicate Primului Război Mondial şi Marii Uniri, încheie precuvântarea sa cu un îndemn pentru toţi aceia care au avut, asemenea mie, privilegiul de a înnobila biblioteca personală cu o astfel de lucrare:

„Iubite cetitorule, pregăteşte-ţi raniţa, încinge-ţi centironul, potriveşte-ţi casca ori capela – toate virtuale, evident – şi, încolonat, alături de alţi camarazi interesaţi de trecut care au acum în mână această carte, hai să mărşăluim împreună, înapoi, în timp, de la Cerna la Jiu şi Argeş, pe crestele Carpaţilor sau la Dunăre, ajutaţi de iconografia Războiului cel Mare pe care am adunat-o între aceste coperte" (*Precuvântare,* p. 24).

• Cristina Narcisa Vergatti, Radu Ştefan Vergatti, *Retrospective asupra Marelui Război,* Bucureşti, Editura Semne, 2018 (cu o prefaţă de dr. Tudor Răţoi).

Lucrarea are caracter ştiinţific şi cuprinde în cele 217 pagini o parte introductivă, intitulată *Prolegomene*, semnată de conferenţiarul universitar, doctor în istorie, Tudor Răţoi (p. 7-14) şi o *Motivare*, prin care autorii explică scopul publicării acesteia (p. 15), după care urmează expunerea propriu-zisă structurată pe opt puncte: 1. *Rădăcinile revoluţiilor din anul 1917* (p. 17-49); 2. *Ultima vizită a ţarului Nicolae al II-lea în străinătate în ajunul izbucnirii „Marelui Război"* (p. 50-64); 3. *Starea de spirit a lui I.C. Brătianu la începutul*

https://biblioteca-digitala.ro

Primului Război Mondial (august-decembrie 1916) (p. 65-77); 4. *Luptele armatei române împotriva oştirilor Puterilor Centrale văzute de un ofiţer de aviaţie francez* (p. 78-96); 5. *Semnificaţia pentru „Marele Război” a victoriilor româneşti din vara anului 1917* (p. 97-119); 6. *În amintirea generalului David Praporgescu. Scurtă schiţă pentru comemorarea unui veac de la sacrificiul suprem pe câmpul de luptă* (p. 120-135); 7. *Documente păstrate în arhivele din Oltenia despre spionajul practicat în timpul Primului Război Mondial* (p. 136-161); 8. *Justiţie şi injustiţie în vremea ocupaţiei României din Primul Război Mondial* (p. 162-200). Lucrarea se încheie cu o *Bibliografie orientativă* (p. 201-207) şi un *Indice de persoane şi de locuri* (p. 208-217).

Coperta I scoate în evidenţă o subunitate românească de cavalerie aflată în atac, iar coperta IV pune în valoare câteva date biografice ale autorilor.

Analizând textul lucrării, conferenţiarul Tudor Răţoi spune:

«În anul în care România aniversează împlinirea unui veac de la cel mai important eveniment al istoriei sale moderne, Marea Unire din 1918, frontul istoric din ţara noastră se străduieşte să dea acestei aniversări dimensiunea pe care o merită, aducând la lumina zilei informaţii şi mărturii de toate genurile, documente şi lucrări de mai mare sau mai mică întindere, având ca scop să pună în evidenţă şi să fixeze şi mai solid în conştiinţa publică locul anului 1918 în istoria naţională.

O astfel de lucrare este şi cea pe care ne-o dăruiesc cei doi autori, doamna avocat dr. Cristina Narcisa Vergatti şi domnul profesor universitar dr. Radu-Ştefan Vergatti.

Este o culegere de studii pe care cei doi autori le-au alcătuit de-a lungul vremii şi le reunesc acum sub titlul *Retrospective asupra „Marelui Război”*, articole având iniţial o existenţă autonomă, pentru a fi aduse la un numitor comun sub titlul menţionat în virtutea congruenţei ce derivă din principiul unităţii româneşti. [...].

Scrisă cu talent, deosebit de atractivă şi de accesibilă, lucrarea soţilor Vergatti va constitui, mai mult ca sigur, un titlu ce va rămâne în bibliografia de referinţă a anilor 1918 şi 2018, stârnind nu numai interesul specialiştilor, dar şi pe cel al unui public mai larg, iubitor de istorie» (T. Răţoi, *Prolegomene*, p. 7, 14).

• Tudor Răţoi, *Dulce şi frumos este să mori pentru Patrie*, Caracal, Editura Hoffman, 2018.

Prin această lucrare, care cuprinde 174 pagini şi al cărei subtitlu este esenţa acesteia – *Cartea de Aur a eroilor mehedinţeni din războiul nostru pentru Întregirea României* –, sunt «aduse în atenţie Monumentul-Criptă al Eroilor Mehedinţeni din Marele Război şi Cartea lor de Aur, scrisă la dezvelirea monumentului şi întru întregirea mesajului înălţător al acestuia (T. Răţoi, p. 5).

Autorul, un valoros arhivist şi istoric oltean cu profunde trăiri patriotice, director al Direcţiei Judeţene Mehedinţi a Arhivelor Naţionale (1995-2018) şi director general-adjunct al Arhivelor Naţionale (2006-2007), dedică această lucrare, aşa cum măturiseşte în partea introductivă, Centenarului Marii Uniri din 1918:

«Urmare a interesului a numeroase persoane şi instituţii publice pentru cele două piese şi, în egală măsură, urmare a legăturii indisolubile, consubstanţiale, dintre ele, în anul Centenarului Marii Uniri din 1918 şi al înfăptuirii României Mari, ne facem o datorie

https://biblioteca-digitala.ro

de onoare din a face cunoscută „povestea” Monumentului şi din a publica, anastatic, Cartea de Aur a Eroilor Mehedinţeni din Războiul Întregirii, pentru păstrarea în eternitate a memoriei lor şi pentru a le cinsti cum se cuvine jertfa făcută spre gloria Neamului Românesc» (p. 7).

La împlinirea acestui frumos proiect omagial şi-au adus contribuţia, pe linie tehnică: Mirela-Rodica Miftode şi Alina Screciu (facsimilare), Victoria Răţoi (culegere text şi tehnoredactare) şi Neriah Achim (machetare grafică).

Pe coperta I a lucrării omagiale este inserată coperta I a Cărţii de Aur, iar pe coperta IV este inserat un epitaf din Cartea de Aur semnat de Regina Maria (preşedinte de onoare al Societăţii „Cultul Eroilor”), al cărui conţinut, de o rară şi profundă sensibilitate, îl redăm mai jos:

„O, bieții mei ostași tineri! I-am văzut cu umflatele fețe vinete, cu ochii căzuți în cap, sângerați, spectrali, i-am văzut în spasme groaznice, când orice ajutor omenesc le lipsea, i-am văzut țepeni și muți când își sfârșiseră ultima luptă; am stat lângă paturile chinului lor, rugându-mă tăcut pentru umilele lor vieți fragede. Cele dintâi zâmbete ale lor eu le-am cules, când, după zile de tortură, ei se strecurau iarăși cu încetul spre viață.

Nici în mormintele lor ei nu se puteau simți, astfel, uitați. Am îngenunchiat lângă ele, acolo unde ar fi îngenunchiat mamele lor, soțiile, copiii lor, și pe fiecare moviliță pustie am semănat flori de mireasmă, ca și florile ce cresc în jurul caselor pe care nu le vor mai vedea. Noi n-am vrut să lăsăm ca ei să fie aruncați în groapa comună, ci am dorit ca fiecare dintre tinerele lor trupuri să fie însemnat cu crucea lui”.

După o *Scurtă motivare* (p. 5-7), privind întocmirea şi publicarea acestei lucrări, urmează *Povestea Monumentului-Criptă al Eroilor mehedinţeni din Războiul Nostru pentru Întregirea României* (p. 8-16), ce constituie prima parte a lucrării, un scurt istoric al operei comemorative de război încheiat cu o ilustraţie-foto a acesteia – operă construită între anii 1928-1933, la iniţiativa şi prin eforul Societăţii „Cultul Eroilor”, organizaţie care a funcţionat de-a lungul vremii sub diferite denumiri [Societatea „Mormintele Eroilor Căzuţi în Război” (12 sept. 1919), Societatea „Cultul Eroilor” (2 iunie 1927), Aşezământul Naţional „Regina Maria” pentru Cultul Eroilor (1 august 1940), Comitetul Naţional pentru Restaurarea şi Îngrijirea Monumentelor şi Cimitirelor Eroilor (19 noiembrie 1991), Asociaţia Naţională „Cultul Eroilor” (1997) şi Asociaţia Naţională Cultul Eroilor „Regina Maria” (13 martie 2012)] şi a înnobilat spaţiul României cu numeroase cimitire de onoare şi opere comemorative de război.

Aşa cum rezultă din lucrare, alături de Societatea „Cultul Eroilor” la ridicarea acestui valoros edificiu comemorativ şi-au adus contribuţia mai multe instituţii publice, organizaţii şi persoane fizice, toate acestea fiind menţionate, alături de numele celor 12.707 ostaşi eroi (93 ofiţeri şi 12.614 gradaţi şi soldaţi), în Cartea de Aur.

Spaţiul cel mai consistent din lucrare este dedicat Cărţii de Aur. Astfel, pe cuprinsul a 154 de pagini (p. 17-174), autorul reproduce integral, în condiţii tehnice deosebite, Cartea de Aur a Eroilor Judeţului Mehedinţi (1916-1919), aflată în *Colecţia de Manuscrie* a Serviciului Judeţean Mehedinţi al Arhivelor Naţionale.

https://biblioteca-digitala.ro

• Otilia Gherghe, Camelia Aurelia Slabu, *România în Primul Război Mondial (1916-1919). Album*, Jilava, Expression Graphic Studio SRL, 1918.

Lucrarea aceasta are caracter ştiinţific, este realizată în condiţii grafice de excepţie, de cercetătoarele Otilia Gherghe şi Camelia Aurelia Slabu, sub egida Muzeului Olteniei din Craiova, cu ocazia sărbătoririi Centenarului Marii Uniri de la 1 Decembrie 1918, şi „este un omagiu adus celor 339.117 de morţi, 75.941 de mutilaţi, 229.00 de grav răniţi şi 166.000 de prizonieri sau dispăruţi din rândul militarilor, care au luptat vitejeşte pentru familie, pentru glie, pentru visul secular al întregii ţări, unirea tuturor provinciilor româneşti într-un singur stat" (p. 6).

Opera celor două autoare este un album cu fotografii, documente, brevete, ordine, decoraţii, medalii şi insigne, din timpul participării României la Primul Război Mondial (1916-1919), structurată pe 7 capitole şi realizată în condiţii grafice de înaltă ţinută.

Lucrarea începe cu un *Argument* (p. 5-6), urmat de un scurt istoric intitulat *România în Primul Război Mondial* (p. 7-26), apoi, pe cuprinsul a 294 de pagini, se desfăşoară cele 7 capitole, care scot în evidenţă tematica propusă: Cap. 1: *Istoria în imagini a războiului (1916-1919). „Treceţi batalioane române Carpaţii!"* (p. 27-100); Cap. 2: *Marile bătălii de pe frontul român în anul 1917* (p. 101-198); Cap. 3: *Sub ocupaţia Puterilor Centrale* (p. 199-218); Cap. 4: *Militari români în lagăre de prizonieri* (p. 219-250); Cap. 5: *Marea Adunare de la Alba Iulia* (p. 251-266); Cap. 6: *„Fără cultul trecutului nu există iubire de ţară". Eroul necunoscut, simbol al istoriei românilor* (p. 267-272); Cap. 7: *Brevete, Ordine, Decoraţii, Medalii* (p. 273-320).

Albumul conţine „fotografii reprezentând înălţătoarele fapte de arme ale ostaşilor români din timpul luptelor, unităţi în marş, soldaţi în tranşee, cuiburi de mitraliere, construirea unui adăpost, transportul de provizii, servirea hranei pe front, militari în repaus etc., atât din vara-toamna anului 1916 cât şi din anul 1917. Sunt, de asemenea, incluse fotografii redând pe Regele Ferdinand inspectând frontul, trecând în revistă trupele, decorând soldaţii care îşi dovediseră bravura în confruntarea cu inamicul, discutând cu generalii români ori cu ofiţerii superiori din Misiunea Militară Franceză, sau prezentând pe generalul H. Berthelot felicitând ofiţerii şi soldaţii români pentru faptele lor de eroism etc." (*Argument*, p. 6).

De asemenea, albumul conţine ilustraţii cu Regele Ferdinand şi Regina Maria. O serie de ilustraţii scot în evidenţă „ororile războiului, distrugerile şi jafurile provocate de inamic în zonele ocupate, viaţa prizonierilor români în lagăre", iar „dramatismul şi complexitatea evenimentelor sunt redate cu ajutorul documentelor oficiale, presă, corespondenţă şi manuscrise.

O categorie aparte o formează portretele unor eroi din cele două campanii militare, selectate dintr-un număr mare de fotografii existente în colecţiile muzeului. Alături de portrete sunt prezentate brevete şi decoraţii conferite ostaşilor români pentru faptele de arme, curajul şi eroismul de care au dat dovadă în timpul luptelor" (*Ibidem*).

Albumul este întregit cu „imagini de la Marea Adunare Naţională de la Alba Iulia din 1 Decembrie 1918, ...realizate de Emanuil S. Mîrza, din satul Galţiu, judeţul Alba, fotograful Marii Uniri..., cel ce a surprins clişee foto care aveau să imortalizeze cel mai

https://biblioteca-digitala.ro

important eveniment din istoria României. [...]. Sunt prezentate, totodată, şi câteva fotografii de la încoronarea de la Alba Iulia din 15 octombrie 1922.

Volumul se încheie cu imagini de la desemnarea Eroului Necunoscut, la 14 mai 1923 şi inaugurarea Mausoleului de la Mărăşeşti la 18 septembrie 1938 (ridicat la iniţiativa Societăţii Române a Femeilor Ortodoxe, a cărei preşedintă era Alexandra C. Cantacuzino), acolo unde îşi dorm somnul de veci o parte din trupurile miilor de ostaşi români, căzuţi eroic pe câmpul de luptă" (*Ibidem*).

• Valeriu Avram, Sorin Liviu Damean, Adrian Diaconu, Ion Giurcă, Marian Moşneagu, Alin Spânu, *Armata Română în Războiul de Întregire. Campaniile din 1916 şi 1917*, Târgovişte, Editura Cetatea de Scaun, 2018 (coord. Ion Giurcă).

Acest volum, o istorie în imagini a campaniilor din anii 1916 şi 1917, publicat sub egida Arhivelor Naţionale ale României, cuprinde 294 pagini şi este dedicat Centenarului Marii Uniri de la 1 Decembrie 1918. Lucrarea are caracter ştiinţific şi este întocmită şi tipărită în condiţii grafice deosebite.

Pe coperta 1 este inserată o ilustraţie-foto care surprinde o discuţie între Regele Ferdinand şi generalul Alexadru Averescu, realizată în 1916. După *Introducere* (p. 7-24), lucrarea este structurată pe 6 capitole: Cap. 1. *România de la neutralitate la război* (p. 25-56); Cap. 2. *Campania Armatei Române din anul 1916* (p. 57-134); Cap. 3. *România şi armata sa, la un pas de dezastru* (p. 135-148); Cap. 4. *Campania din anul 1917* (p. 149-220); Cap. 5. *Planul de campanie pentru vara anului 1917* (p. 221-240); Cap. 6. *Operaţia de apărare a teritoriului naţional* (p. 241-287). În încheiere, lucrarea cuprinde o *Bibliografie* (p. 287-289), *Note* (p. 289-292) şi *Credite foto* (p. 292-293).

„Demersul nostru (spun autorii-n.n.) este un omagiu, o recunoştinţă şi o lacrimă nevăzută faţă de cei care au muncit, suferit şi au murit pentru realizarea idealului naţional în primii doi ani de război, cei mai grei sub toate aspectele" (p. 22).

• Adrian Cioroianu (editor), *Un centenar şi mai multe teme pentru acasă*, Iaşi, Editura Polirom, 2018.

La realizarea acestui volum, dedicat Centenarului Marii Uniri de la 1 Decembrie 1918, coordonat şi editat de profesorul şi diplomatul Adrian Cioroianu, şi-au adus contribuţia 18 istorici, prin tot atâtea studii şi articole publicate în cele 342 de pagini sub titlurile: *Un secol de surprize geopolitice, polizare constantă şi modernizare în zigzag. Ce ar fi trebuit să învăţăm din ultimul secol, dar nu am făcut-o?* (Adrian Cioroianu, p. 7-78); *Românii şi legea – un centenar de relaţie complicată* (Cristina Diac, 79-94); *Ce putem învăţa din Unirea Basarabiei cu România* (Igor Caşu, p. 95-104); *Ce lecţii tragem din şcolarizarea minorităţilor din Basarabia interbelică?* (Petru Negură, p. 105-116); *Morala (ne)învăţată a Unirii Basarabiei cu România* (Sergiu Musteaţă, p. 117-134); *Cum a apărut Partidul Comunist din România şi cum a reacţionat guvernul de la Bucureşti – certitudini şi contradicţii* (Gheorghe Onişoru, p. 135-144); *O explicaţie (şi o structură) a „problemei maghiare"* (Bakk Miklós, p. 145-158); *Sfârşitul unei utopii. De ce a căzut socialismul românesc?* (Dorel Dumitru Chiriţescu, p. 159-177); *De ce ne-am modernizat, totuşi, mai târziu decât alţii? Cum s-a ajuns la 1918 şi ce datorii avem încă* (Victor

https://biblioteca-digitala.ro

Neumann, p. 177-188); *Când şi cum a început criza demografică în România. Anchete demografice din anii 1960* (Corina Doboş, p. 189-202); *Lungul drum al egalităţii dintre femeie şi bărbat. Evoluţia drepturilor şi reprezentării politice feminine în România (1918-2018)* (Luciana M. Jinga, 203-216); *Istoria romilor din România la bilanţ – incluziunea socială şi „proiectul identitar rom”* (Claudia Anamaria Iov, p. 217-234); *Ce înseamnă în România a fi profesor universitar? Despre valenţele elitei universitare locale* (Lucian Nastasă-Kovács, p. 235-256); *Cum a funcţionat învăţământul superior românesc în ultimul secol? Evoluţii şi perspective ale unei lumi în mişcare* (Matei Gheboianu, p. 257-272); *Vorba zboară, scrisul rămâne. Arhive, stat şi bună guvernare (într-o perspectivă centenară)* (Alina Pavelescu, p. 273-284); *De la „Armata nu rentează!” la „Armata e cu noi!”. Un secol de reforme şi adaptări în instituţia apărării* (Florin Şperlea, p. 285-298); *Spune-mi cu cine te aliezi ca să-ţi spun cine eşti: un secol de parteneriate, în numele securităţii. România – de la Marea Unire până la integrarea în binomul de securitate NATO-EU* (Şerban Filip Cioculescu, p. 299-326); *Despre cum ne-am imaginat trecutul şi cum l-am livrat copiilor. Ultimii 100 de ani de bandă desenată istorică în România* (Dodo Niţă, p. 327-342).

„În lumea militarilor de carieră există o vorbă: «Amatorii discută mai ales despre strategie, dar profesioniştii sunt mult mai atenţi la logistică». Încerc, în acest volum, să pun în discuţie atât perioada de dinainte de 1918 (pentru a se înţelege cum s-a ajuns la Marea Unire), cât şi pe cea de *după*, către noi. Volumul a plecat dintr-o simplă constatare: am avut revelaţia, pe care probabil şi alţi români au avut-o înaintea mea, că la noi nu *strategii* lipsesc, ci responsabilii cu *logistica*.

Românii, de cel puţin o sută de ani, au un apetit real de a vorbi despre viitor, dar planurile au fost cel mai adesea programe politice de partid. Drept urmare, am avut partide care au arătat constant un viitor mai bun decât prezentul (de genul: «să dăm drept de vot tuturor românilor», «să dăm pământ tuturor românilor», «să căutăm luminiţa de la capătul tunelului» etc., spus într-o formă sau alta), iar dictaturile mai lungi sau mai scurte prin care am trecut ne-au semnalat că viitorul este la *un sacrificiu sau două distanţă* şi că este incomparabil mai bun decât trecutul şi prezentul la un loc.

Deşi nu epuizează lista domeniilor care s-ar preta unei analize *centenare*, acest tom acoperă o sferă amplă – de la armată la şcoală, de la arhive istorice la planificare strategică, de la benzi desenate la practica guvernărnării” (A. Cioroianu, coperta 4).

• Col. (r) Remus Macovei, *Ocupaţia militară a Dobrogei de către Puterile Aliate*, Constanţa, Editura Next Book, 2018 (cu un cuvânt înainte de prof. dr. Lavinia Dumitraşcu).

Volumul are ca subtitlu: *Reinstalarea autorităţilor româneşti în Dobrogea, Noiembrie 1918 – Decembrie 1919*.

Pe coperta I este inserată harta regiunii istorice Dobrogea, aflată sub ocupaţia militară a Puterilor Aliate: Dobrogea de Nord, aflată sub ocupaţia trupelor franceze şi Dobrogea de Sud (Cadrilaterul), aflată sub ocupaţia trupelor engleze. Lucrarea cuprinde 156 pagini şi este publicată sub egida Asociaţiei Naţionale Cultul Eroilor „Regina Maria”

https://biblioteca-digitala.ro

– Filiala Judeţeană Constanţa, autorul acesteia fiind colonelul Remus Macovei, preşedintele filialei.

Opera ne întâmpină cu un *Cuvânt înainte* (p. 7-8), urmat de un *Argument* (p. 9-10), prin care autorul motivează întocmirea şi publicarea acesteia. Substanţa lucrării este dată de cele şase capitole: Cap. 1. *Cronologia desfăşurării evenimentelor în perioada septembrie 1918 – ianuarie 1920* (p. 11-14); Cap. 2. *Ocuparea Dobrogei de către Puterile Aliate* (p. 15-29); Cap. 3. *Reinstaurarea administraţiei civile româneşti în Dobrogea* (p. 30-33); Cap. 4. *Colaborarea autorităţilor româneşti cu Puterile Aliate* (p. 34-38); Cap. V. *Rezolvarea problemelor curente de către autorităţile româneşti imediat după reinstalare* (p. 39-62); Cap. 6. *Revenirea structurilor militare româneşti în Dobrogea* (p. 63-76). O parte consistentă a lucrării este constituită din *Concluzii* (p. 77-78), *Anexe* (p. 79-89), *Bibliografie* (p. 90-93) şi *Foto-documente* (p. 94-156).

Volumul acesta „completează bagajul de informaţii pe care-l avem referitor la perioada dureroasă a ocupării Dobrogei în timpul Primului Război Mondial, la greutăţile întâmpinate de autorităţile române de a reintra în posesia ţinutului dintre Dunăre şi Marea Neagră şi la rezolvarea multelor şi dificilelor probleme de revenire la normalitate” (L. Dumitraşcu, p. 8).

• Ion Filipciuc, *Generalul Iacob Zadik în Bucovina. Documente şi comentarii*, Câmpulung Moldovenesc, Biblioteca Mioriţa, 2018.

Volumul alcătuit şi îngrijit de filologul bucovinean Ion Filipciuc cuprinde în cele 224 pagini ale sale „un set de documente, mărturii, opinii şi impresii din care s-ar putea alcătui un portret cât mai aproape de conturul personalităţii generalului Iacob Zadik, pentru că acest bărbat modest, înţelept şi curajos a fost hărăzit de soarta istoriei să intre în fruntea Trupelor Regale Române, în amiaza zilei de luni, 11 noiembrie 1918, în oraşul Cernăuţi, capitala fostului Ducat al Bucovinei, după ce vreme de patru ani, din iulie 1914 şi până în noiembrie 1918, această «margine primejduită de ţară» românească a fost bântuită de oştile ţarului pravoslavnicilor ruşi sau ale drăguţului de împărat de la Viena.

Ca să nu mai pomenim de baionetele sau spânzurătorile jandarmilor generalului austriac Eduard Fischer, supranumit «călăul Bucovinei»!

Am extins, în virtutea evenimentelor, spaţiul în care a lucrat generalul Iacob Zadik şi peste hotarele Bucovinei, fără să punem prea multe întrebări: Ce a căutat acolo armata română, e drept, într-un pământ moştenit de Ştefan cel Mare, în urma datoriei neplătite de regele polon? Va fi urmat generalul Iacob Zadik porunca voievodului Petru Muşat? Ori scrisa unui Decret Regal pentru Pocuţia? Sau a fost răspunsul pe care l-au primit polonii drept ajutor împotriva bolşevicilor ucraini?

Fireşte că se va observa puţinătatea datelor referitoare la personalitatea generalului Iacob Zadik, însă tentativele de a obţine informaţii şi documente, fotografii sau însemnări de la urmaşii lui s-au izbit de indiferenţă, suspiciune sau chiar de un refuz categoric, uşor de înţeles după «naţionalizările operate de statul socialist asupra proprietăţilor familiei Zadik»” (I. Filipciuc, p. 8).

După un *Cuvânt îndărăptnic* (p. 5-7) şi o *Notă asupra ediţiei* (p. 8-9), semnate de Ion Filipciuc, se intră în tematica lucrării – *Generalul Iacob Zadik în Bucovina* – unde

https://biblioteca-digitala.ro

mai mulţi autori de studii şi interviuri pun în valoare personalitatea şi rolul acestui comandant de oşti în luptele de făurire a României Mari, la acestea adăugându-se un interviu cu generalul Zadik şi un articol de memorialistică semnat de istoricul personaj militar: *La început a fost legenda* (Ion Filipciuc (p. 10-19); *Amintiri ostăşeşti* (Stelian Dragnea, p. 20-24); *Un interviu cu generalul Iacob Zadik* (Vasile Firoiu, p. 25-32); *Divizia a 8-a în Bucovina* (Iacob Zadik şi C. Rovinaru, p. 33- 111); *Zadik, tatăl şi fiul – destine, dosare, uitare* (Ion Filipcic, 112-136); *Intrarea Armatei Române în Bucovina* (Isidor Bodea, p. 137-141); *O repede ochire peste evenimente* (Ion Filipciuc, 142-172); *Divizia a 8-a în Pocuţia* (Iacob Zadik şi C. Rovinaru, p. 173-182); *Armata română în Pocuţia* (Ion Zadik, p. 183-184); *De acum începe munca* (Iacob Zadik, 185-193); *Aniversarea zilei de 11 noiembrie la Cernăuţi* (Ion Filipciuc, p. 194-197); *Iancu Flondor* (Gavril Rotică, p. 198); *Şi trei întâmplări de poveste* (Ion Filipciuc, p. 199-213). Volumul conţine *Bibliografie* (214-217) şi o *Legendă a ilustraţiilor* (lista cu explicaţii pentru cele peste 80 de foto-ilustraţii, tabele şi hărţi) (p. 218-221). Opera se încheie cu un tabel cu efectivele trupelor Divizei a 8-a Infanterie, din Armata Regală Română, aflată în Bucovina, în decembrie 1918, o hartă cu dispozitivul acesteia şi două hărţi ale Bucovinei realizate în anul 1900.

• General Nicolae Tătăranu, *Acum un sfert de veac. Amintiri din războiu*, ediţia a II-a, revăzută şi adăugită de Niculae Ravici Tătăranu, Bucureşti, 2018.

Lucrarea aceasta, aflată la a II-a ediţie, prima ediţie „a văzut lumina tiparului în februarie 1940, în atelierele «Cartea Românească»", este îngrijită şi publicată de Niculae Ravici-Tătăranu, nepot al autorului, „la un secol distanţă de evenimentele descrise de autor" şi „se constituie într-o frescă a unor momente trăite de autor în timpul primei conflagraţii mondiale. Sunt prezentate aspecte din perioada de neutralitate a ţării, intrarea României în Război şi luptele de la Dunăre, implicaţiile ocupării Bucureştiului, evadarea acestuia din prizonierat şi drumul parcurs până la liniile româneşti din zona Moldovei.

Rănit în lupta de apărare a Comandamentului Diviziei 1 de la Izvorul de Sus, autorul, pe atunci locotenent, ajunge la Spitalul Militar de la Şcoala Centrală din Bucureşti şi apoi la cel al Automobil Clubului Român tot din Bucureşti.

Căzut prizonier, odată cu ocuparea Bucureştiului de către trupele germane, autorul fuge din spital şi apoi din trenul care îl ducea spre lagărul de prizonieri din Germania. Parcurge, apoi, pe jos, drumul prin munţi până la liniile româneşti din zona Coza – Păuleşti, preferând această soluţie faţă de situaţia de prizonier de război.

Prezenta ediţie, care apare la un veac de la acele evenimente, reproduce, în grafia autorului, textul acelei ediţii şi materialul ilustrativ aferent, aducând cu ea o revizuire şi îmbogăţire a conţinutului" (N. Ravici-Tătăranu, *Cuvânt înainte*, p. 5).

Pe coperta I este inserată harta Regatului Român înainte de 1 Decembrie 1918, iar pe coperta a IV-a este inserat portretul generalului de divizie Nicolae Tătăranu – comandantul Diviziei 20 Infanterie, decorat cu „Crucea de Cavaler a Crucii de Fier", Stalingrad – 17 Decembrie 1942.

Volumul cuprinde 240 pagini, în structura sa fiind incluse un *Cuvânt înainte* (semnat de îngijitorul ediţiei, p. 5-6), *Coperta primei ediţii* (p. 7), *Abrevieri* (p. 8) şi o

https://biblioteca-digitala.ro

scrisoare a autorului către unchiul său, Constantin N. Tătăranu, fratele tatălui (*Iubite Moş Costache*, p. 9-12). Lucrarea propriu-zisă are caracter memorialistic (*Acum un sfert de veac*, p. 13-142) şi este structurată pe trei părţi, în care sunt inserate mai multe schiţe de luptă şi ilustraţii-foto din timpul războiului şi după încheierea acestuia: I. *În vâltoarea războiului* (p. 13-64); II. *Prizonier şi fugar prin ţară* (p. 65-100); III. *Fuga în munţi şi trecerea frontierei* (p. 101-142). Lucrarea conţine şase anexe: Anexa I – *Indici de persoane* (p. 143-146) şi *Indici de locuri* (p. 146-151); Anexa II. *Mic album cu ilustraţii (suplimentare)* (p. 152-170); Anexa III. *Note bibliografice* (p. 171-175); Anexa IV. *Lista ilustraţiilor* (p. 176-177); Anexa V. *Documente. Copie, extras din „Registrul Jurnal de operaţii al Companiei 19 Ciclişti din Batalionul 2 Vânători detaşată la Divizia I-a Cavalerie”* (p. 178-211); Anexa VI. *Referinţe* (p. 212-238); *Cuprins* (p. 239).

Lucrarea distinsului general se încheie cu un articol intitulat *Locotenentul Tătăranu, eroul de la Izvorul de Sus – prizonier şi fugar prin ţară*, publicat de colonelul Dumitru Matei, membru al Filialei Judeţene Olt din cadrul Asociaţiei Naţionale Cultul Eroilor „Regina Maria” şi preluat de îngrijitorul acestei ediţii din revista „Memoria Oltului şi Romanaţilor”, an VI, nr. 6 (64), iunie 2-17, p. 40-52 (Anexa IV, p. 224-238).

• Bogdan Bucur (editor), *Cartea de aur a Centenarului Marii Uniri*, ediţia a II-a, revăzută şi adăugită, Bucureşti, Editura RAO, 2018 (cu o prefaţă de Bogdan Murgescu şi o postfaţă de Constantin Iordachi).

„Celebrarea Centenarului Marii Uniri reflectă atât virtualităţile distincte ale comemorărilor în general, cât şi realităţile societăţii româneşti din prezent. Iniţiată relativ târziu (comparativ cu alte ţări, care, fără a avea o miză identitară la fel de mare, s-au angajat în comemorarea Primului Război Mondial şi a consecinţelor sale anterior împlinirii centenarului de la declanşarea acestuia), ea a generat multiple controverse, dintre care unele au adus în spaţiul public semnificative deosebiri în modul de asumare a trecutului istoric, ca şi în aprecierea asupra prezentului. În acest context, domnul Bogdan Bucur, susţinut de Grupul Editorial RAO, şi-a propus să adune la un loc, într-un format editorial elegant şi de impact, texte esenţiale şi imagini de epocă ce au potenţialul de a ne ajuta în conştientizarea semnificaţiilor Marii Uniri de la 1918” (B. Murgescu, LV-LVI).

Aşadar, „... cei care vor avea răbdarea de a savura întregul volum pe îndelete şi de a aprecia imaginea de ansamblu pe care acesta o oferă vor câştiga apetitul şi curiozitatea de a afla mai mult despre trecutul istoric, de a-i cinsti prin cunoaştere şi empatie pe oamenii de la 1918, care, ieşind din cumplita încercare a Primului Război Mondial, au avut capacitatea de a gândi şi acţiona pentru binele comun, pentru viitor, pentru România Mare” (*Ibidem*, LVIII).

După un bogat aparat ce conţine *Indexul abrevierilor*, *Indexul documentelor* şi *Indexul ilustraţiilor*, urmează un *Cuvânt înainte* (semnat de Bogdan Murgescu), o *Notă asupra ediţiei a doua* şi o *Notă asupra primei ediţii* (semnate de Bogdan Bucur) (p. VII-LXXIX). Apoi, de-a lungul a 776 pagini, lucrarea este structurată pe nouă capitole cu documente şi ilustraţii, iar în anexe este publicată, în facsimile, *Cartea de aur a serbărilor Unirei* [1929]: I. *România în Marele Război* (p. 1-88); II. *Unirea Basarabiei cu România* (p. 89-208); III. *Unirea Bucovinei cu România* (p. 209-304); IV. *Unirea Transilvaniei,*

https://biblioteca-digitala.ro

Banatului, Crişanei, Sătmarului şi Maramureşului cu România (p. 305-434); V. *Alipirea insulei Ada-Kaleh la România* (p. 435-456); VI. *România Mare* (p. 457-598); VII. *Încoronarea de la Alba Iulia* (p. 599-658); VIII. *Celebrarea Marii Uniri* (p. 659-694); IX. *Anexe* (p. 695-720). Lucrarea are un *Cuvânt înapoi* (semnat de Constantin Iordachi, p. 721-742) şi se încheie cu un *Index antroponimic* (p. 743-772) şi un *Index toponimic* (p. 773-776).

„Această ediţie aniversară, pe care o supunem atenţiei dumneavoastră critice, reprezintă a doua *carte de aur* dedicată Marii Uniri. Prima *carte de aur* – datată 1929 – aparţine patriotismului cultural naţional mobil şi este un manuscris pe pergament, realizat manual pentru serbarea primilor 10 ani de la înfăptuirea Marii Uniri. Ineditul exemplar – publicat pentru prima dată integral în ultimul capitol al acestui volum – a fost ornamentat, asemenea incunabulelor medievale, prin pictarea tradiţională, în stilul *Art Nouveau*, de către pictoriţa Cecilia Cuţescu-Storck, la comanda principesei Alexandrina Gr. Cantacuzino.

Volumul de faţă – distins cu Premiul «Nicolae Iorga» atât de către Societatea de Ştiinţe Istorice din România, cât şi de către Fundaţia culturală şi revista «Magazin istoric» – înglobează, continuă şi dezvoltă prima carte de aur şi a fost realizat pentru celebrarea Centenarului Marii Uniri. [...].

În vreme ce prima *carte de aur* este mai degrabă o carte de onoare destinată semnăturilor personalităţilor care au participat la festivităţile de la Alba Iulia din 1929, această a doua *carte de aur* este un volum aniversar care conţine o selecţie ştiinţifică din documentele olografe şi imaginile de epocă ale Marii Uniri. [...].

Această a doua carte de aur reprezintă, aşadar, un modest omagiu adus memoriei celor ce au făcut posibilă naşterea României Mari” (Supracoperta a IV-a).

„Publicarea volumului Cartea de aur a Centenarului Marii Uniri, editat cu profesionalism de domnul Bogdan Bucur, precum şi reproducerea în facsimil, în cadrul său, a primei *Cărţi de aur a unirei* din 1929 (documentul 220), prilejuiesc o reflecţie asupra evoluţiei ideologiei «palingenezice» a renaşterii naţionale în ultimele două veacuri (1821-1918 şi 1918-2018, cu acţiunea militară a României în Primul Război Mondial, 1916-1918/1919, servind ca axă centrală a acestui proces). Cu ajutorul documentelor şi ilustraţiilor, deosebit de bogate, conţinute de această colecţie de excepţie, dorim să evidenţiem faptul că întreaga campanie militară a României din Primul Război Mondial a fost purtată sub semnul domnitorului Mihai Viteazul, «eroul charismatic» al românilor, şi al Arhanghelului Mihail, ca patron divin al poporului ales. Partea introductivă a studiului analizează genealogia şi complexa simbolistică a acestui dublu cult, subliniind legătura sa intrinsecă cu idealogia palingenezică de «salvare», «redeşteptare» sau «mântuire naţională» şi multiplele ei manifestări politice, în variantă romantică, conservatoare şi monarhică. În partea a doua, vom evidenţia faptul că festivităţile încoronării Regelui Ferdinand şi a reginei Maria la Alba Iulia, pe 15 octombrie 1922, au constituit apoteoza acestei ideologii a redeşteptării naţionale de esenţă romantică. În România Întregită, acest dublu cult a continuat să constituie fundaţia politicilor de «sacralizare a politicii» în jurul monarhiei, bazată pe triada Armată-Biserică-Şcoală. Doctrina mesianică, elaborată de Casa Regală a României, în perioada antebelică, a fost

https://biblioteca-digitala.ro

extinsă astfel la nivelul întregii ţări, ca parte a unei «culturi a victoriei» în Marele Război” (C. Iordachi, p. 721-722).

Bogdan Bucur, editorul acestui volum aniversar, dedicat, aşa cum rezultă şi din titlu, Centenarului Marii Uniri, este lector universitar la Departamentul de Sociologie al Facultăţii de Ştiinţe Politice din cadrul Şcolii Naţionale de Studii Politice şi Administrative Bucureşti, iar prefaţatorul, Bogdan Murgescu, este professor la Facultatea de Istorie şi director al Consiliului pentru Studiile Universitare de Doctorat la Universitatea din Bucureşti şi preşedinte al Societăţii de Ştiinţe Istorice din România (date preluate de pe supracoperta a II-a şi a III-a).

• Călin Petrişor, Laura Pumnea, Mihnea Bălosu, Diana Ciucă, *Războiul de Rîntregire în mărturiile urmaşilor (1916-1919). Judeţul Dolj*, Craiova, Editura Antheo, 2018.

Acest volum, pe care îl putem considera *Cartea de Aur a Judeţului Dolj*, este dedicat Centenarului Marii Uniri şi este publicat, în condiţii grafice deosebite, sub egida Centrului Judeţean pentru Conservarea şi Promovarea Culturii Tradiţionale Dolj.

Lucrarea, aşa cum spun autorii, „s-a născut fără a avea gând sau peniţă de scriitori, ci doar multă dorinţă de asumare şi continuare a unui proiect care să pună în valoare implicarea oamenilor din localităţile Doljului în marile evenimente care au scris istoria României. [...].

Am bătut Doljul de la un capăt la celălalt, l-am văzut în toate anotimpurile, am poposit în gospodăriile oamenilor, am rătăcit prin cimitire, am fotografiat şi filmat Monumentele Eroilor, am răsfoit Cărţile de Aur ale Eroilor, acolo unde le-am găsit, am scris, de multe ori, numele eroilor de pe monumente. I-am vrut la un loc pe toţi, povestiţi de urmaşi în film şi-n carte. [...].

Se cuvine să-i dăm Caesar-ului ce-i al Caesar-ului, iar în cazul nostru este Societatea «Cultul Eroilor», căreia ţara îi datorează iniţiativa şi susţinerea înălţării de monumente, cruci, troiţe în memoria eroilor neamului românesc. Ei, Societăţii «Cultul Eroilor», înfiinţată în septembrie 1919, sub Înalta ocrotire a M.S. Regina Maria, îi datorăm existenţa celor mai frumoase Monumente ale Eroilor pe teritoriul judeţului Dolj, graţie distincţiei şi rigorilor de realizare, impuse prin documente oficiale, păstrate peste timp” (*Introducere*, p. 6-7).

Volumul cuprinde 540 de pagini şi, după *Introducere* (*Ibidem*, p. 5-11), urmează, în ordine alfabetică, localităţile judeţului Dolj şi satele componente, listele cu eroii şi operele comemorative de război ridicate în memoria acestora, prezentate fiecare printr-un scurt istoric la care se adaugă una sau mai mult ilustraţii-foto (*Ibidem*, p. 12-533). Lucrarea se încheie cu o *Bibliografie* (p. 534-537), care cuprinde adresele transmise de CJPCPCT Dolj primăriilor din judeţ, prin care au fost solicitate „date despre eroi, monumente, localnici care ar mai putea povesti despre rudele şi cunoscuţii care au destine legate de Primul Război Mondial” (*Ibidem*, p. 6).

Pe coperta I este inserat *Semnul Aducerii Aminte*, iar pe coperta IV este inserată harta României Mari (cu hotarele de la Nistru până la Tisa), situată pe Monumentul Eroilor din satul Basarabi, municipiul Calafat.

https://biblioteca-digitala.ro

• Doina Leulescu, Denissa Guţică-Florescu, *Monumente şi eroi în judeţul Olt*, Târgu Jiu, Editura Măiastra, 2018 [cu o prefaţă de lt. col. (r) Victor Epure].

„Românii dintotdeauna şi-au plâns eroii, iar când rănile s-au cicatrizat, au slăvit în cântece şi poezii curajul acestora. Numele lor au fost săpate în piatră, pe monumente ridicate în cinstea lor şi în amintirea lor de către urmaşii acestor bravi eroi ai neamului românesc.

Cartea de faţă este o iniţiativă care îşi are rădăcini adânci în timp şi îşi propune să readucă în memoria contemporanilor monumente comemorative şi poveşti despre aceia care au devenit din muritori de rând, nemuritori pe altarul Ţării. [...].

Am scris această carte mai ales pentru copiii noştri, pentru ca în neliniştea şi în tumultul zilelor noastre să nu uite să vadă şi să preţuiască mărturiile sacre pe care istoria le lasă moştenire viitorului. [...].

Dedicăm munca noastră ostaşilor olteni, eroi ai neamului, care şi-au jertfit viaţa atunci când Ţara le-a cerut-o.

Închinăm efortul nostru, de asemenea, tuturor mamelor, soţiilor şi copiilor care şi-au aşteptat în zadar fiii, soţii ori taţii să se întoarcă de la război, precum şi tutoror acelora care s-au străduit din răsputeri ca jertfa acestora să nu fie în zadar” (*Introducere*, p. 5, 8).

Pe coperta I şi IV este inserată imaginea Monumentului Ecaterinei Teodoroiu, situat în municipiul Slatina. Lucrarea este dedicată Centenarului Marii Uniri, cuprinde 718 pagini şi este structurată astfel: *Prefaţă* (p. 1-4); *Introducere* (p. 5-8); *Abrevieri* (p. 9-12); *Monumente istorice* (p. 13-400); *Autori monumente – mic dicţionar* (p. 401-414); *Scurte biografii de eroi* (p. 415-426); *Mărturii* (p. 427-444); *Referinţe bibliografice* (p. 445-454); *Fotografii monumente* (p. 455-696); *Fotografii personalităţi* (p. 697-712); *Cuprins* (p. 713-718).

„Impresionanta lucrare realizată de cele două autoare, Doina Leulescu (profesoară de istorie, actualmente la pensie) şi Denissa Guţică-Florescu (muzeograf la Muzeul Judeţean Olt), este una de mare amplitudine şi unică în felul ei în judeţul Olt” (V. Epure, p. 1).

• *Ortodoxia românească şi înfăptuirea Marii Uniri*, Târgovişte, Editura Arhiepiscopiei Târgoviştei, 2018.

Volumul este publicat sub egida Arhiepiscopiei Târgoviştei şi are 392 pagini. După o *Predoslovie*, semnată de Înaltpresfinţitul Părinte Arhiepiscop şi Mitropolit Nifon (p. 5-7), acesta este structurat pe patru părţi: I. *Biserica strămoşească şi Marea Unire* (p. 9-204); II. *Precursori ai Marii Uniri* (p. 205-293); III. *Contribuţia spaţiului spiritual şi cultural dâmboviţean la realizarea Marii Uniri* (p. 294-338); IV. *Marea Unire – documente şi articole din epocă* (p. 339-388). Lucrarea se încheie cu un *Cuprins* (p. 389-391) şi cu prezentarea sumară a celor 12 cercetători care alcătuiesc *Colectivul editorial* (p. 392).

Vorbim despre un volum omagial, realizat în colectiv de autori şi tipărit în condiţii grafice de excepţie. Acesta „cuprinde studii şi articole ale unor importante personalităţi ale spaţiului academic românesc [ÎPS prof. univ. dr. Nifon Mihăiţă – Arhiepiscop şi Mitropolit, acad. Constantin Bălăceanu-Stolnici, acad. Mircea Păcurariu, acad. Dan Zamfirescu, prof. univ. dr. Radu Ştefan Vergatti, prof. univ. dr. Victor Petrescu, prof. univ. dr. Agnes Erich, prof. univ. dr. Mihai Oproiu, prof. honor. univ. dr. George Coandă, conf. univ. dr. Iulian

https://biblioteca-digitala.ro

Oncescu, pr. conf. univ. dr. Ion Stoica, pr. lect. univ. dr. Adrian Ignat, pr. asist. univ. dr. Cosmin Santi, pr. prof. dr. Mihail Iulian Stan, pr. dr. Florin Şerbănescu, pr. dr. Ionuţ Adrian Ghibanu, arhim. dr. Policarp Chiţulescu, prof. dr. Marian Curculescu, prof. dr. Alexandru Ştefănescu, prof. dr. Gabriela Istrate, prof. dr. Cornel Mărculescu, dr. Florin Gabriel Petrică, prof. drd. Valentin-Ştefan Nuică, col. (r) Gheorghe Şerban, Florenţa Ivaniuc - n.n.], care evidenţiază rolul fundamental avut de Biserica noastră Ortodoxă în realizarea Marii Uniri. El cuprinde şi un capitol dedicat contribuţiei locuitorilor din judeţul Dâmboviţa la realizarea idealului unităţii noastre naţionale, mai ales a ostaşilor români, originari de aici, fapt ce se constituie într-o ofrandă adusă lor peste timp" (†Nifon, p. 7).

Pe coperta I sunt inserate două ilustraţii istorice realizate în urmă cu o sută de ani la Alba Iulia, în ziua Marii Uniri, iar pe copera IV este inserată Stema Arhiepiscopiei Târgoviştei şi un text din *Predoslovie*, care înştiinţează cititorul cu privire la motivul publicării volumului, la contribuţia Bisericii noastre strămoşeşti, de-a lungul istoriei, privind unitatea de neam şi realizarea Marii Uniri, la tematica abordată şi conţinutul lucrării.

• Nicolae M. Balotă, *Războiul văzut de soldaţi (1916-1919)*, Piteşti, Editura Tiparg, 2019 (editor Gheorghe Păun).

Este un volum de memorialistică de război, dedicat Centenarului Marii Uniri, editat de către distinsul om de ştiinţă academician Gheorghe Păun, după manuscrisul lăsat de Nicolae M. Balotă, participant pe fronturile Primului Război Mondial, la 50 de ani după scrierea sa.

„Manuscrisul, dactilografiat, 600 de pagini, cu multe adăugiri de mână, cu fotografii ale camarazilor de arme şi cu fotografia autorului (reproduse în carte), ba chiar şi cu două planuri de luptă, desene minuţioase de mână, cu bătăliile de la Moha – Transilvania şi de la Mărăşti (şi acestea reproduse în carte), a fost păstrat în arhiva familiei. L-am răsfoit pentru prima dată în timpul Crăciunului 2018. A fost un şoc, este o relevaţie!

Istorie la prima mână, descrisă-reamintită cu o vigoare şi o autenticitate tulburătoare. Scene trăite direct, de un participant sensibil, curios, lucid, educat, mereu implicat, mereu dedublându-se – actor şi observator deopotrivă. Scene de garnizoană, de marş, de luptă, de spital şi încă altele. Atunci când este cazul, realism la limita dinspre naturalism, cruzime şi mizerie, abjecţie, sânge şi moarte. Întrepătrunse acestea, convingător precum viaţa, cu glume ostăşeşti, discuţii despre război, cu cântece eroice, cântece de jale (ostăşească), cu analize ale mersului ostilităţilor, ale relaţiilor cu aliaţii sau cu inamicii. Totul pe fondul unei chemări venite din veacuri, transmisă prin şcoală şi familie: dezrobirea Transilvaniei. Întregirea Neamului. Patriotismul şi eroismul participanţilor la război sunt de o forţă telurică, ţărănească la modul propriu, educată în luptele la *bainetă* duse la Plevna şi Smârdan, la 1877. De altfel, mai toate luptele din carte sunt câştigate de români la *bainetă, antileria*, aproape inexistentă la început, din cauza proastei pregătiri a războiului, nu a contat decât după venirea Misiunii Franceze.

Multe detalii din carte sunt probabil de interes pentru istoricii participării noastre la Primul Război Mondial (este de presupus că autorul a folosit nu numai carnetul cu amintiri de pe front, ci şi însemnări ulterioare, dar cu deosebire atrăgătoare rămân aminitirile sale).

https://biblioteca-digitala.ro

Apar, de pildă, detalii pe care nu prea le găsim prin cărţi despre «febra democratică», bolşevică pe alocuri, care începuse să se simtă în 1918-1919, nu numai la Budapesta, cum bine se ştie, ci şi prin muncitorimea bucureşteană. Antologice sunt relaţiile dintre români şi «aliatul de la răsărit», care pe front mai mult nu lupta, în timpul marşurilor căuta cu obstinaţie băutură, recuperând vinul până şi din şanţuri (!), apoi, după Revoluţia din Octombrie, a dat bir cu fugiţii, tâlhărind prin Moldova şi prin Basarabia de a fost nevoie de intervenţia armatei române pentru a face ordine” (Gh. Păun, *Prefaţă,* p. 7-8).

Probabil că din acest motiv autorul lasă următoarea notă:

„Dacă editorul găseşte fraze care, din punct de vedere politic, ar dăuna intereselor noastre, poate să le suprime, însă manuscrisuul să fie păstrat în arhiva statului, deoarece conţine adevăruri de necontestat, văzute şi trăite de tot neamul românesc” (Nicolae M. Balotă, p. 15).

Autorul manuscrisului care a stat la baza acestui volum, Nicolae M. Balotă, „s-a născut la Piteşti, la 10 februarie 1894. Este urmaş al vechii familii boiereşti Balotă, stăpânitori peste veacuri ai Văii Topologului, de la Tigveni până la Şuici, ..., cu strămoşi atestaţi printre căpitanii lui Mihai Viteazul.

În 1913 a intrat voluntar în armată, a fost decorat cu «Trecerea Dunării», s-a eliberat cu gradul de caporal. A repetat gestul în 1916, iar în timpul războiului din 1916-1919 a luptat în Transilvania şi la Mărăşti (Moldova-n.n.), a fost rănit de mai multe ori, o dată grav, a fost cu Regimentul 4 Argeş şi în Basarabia şi Bucureşti, a fost decorat cu «Bărbăţie şi Credinţă» clasa a doua cu spade; a fost avansat pe rând la gradul de sergent şi plutonier. [...]

În iunie 1953 este arestat, de pe vapor (era căpitanul «vasului Midia»-n.n.), la Burgas, în Bulgaria, adus în ţară şi ţinut închis şi anchetat la Jilava până în iunie 1954, când este judecat şi condamnat la 6 ani de închisoare, pentru «agitaţie publică, deţinerea de armament şi muniţie, deţinerea de lire aur». [...].

A murit la 15 ianuarie 1984, este înmormântat în cavolul familiei de lângă Biserica Cepari, ctitorie (la 1752) a căpitanului Ştefan Balotă (Coca Balotă, *Despre autor,* p. 11-12).”

Volumul acesta, dedicat Centenarului Marii Uniri, editat de către academicianul Gheorghe Păun, cu o *Prefaţă* (p. 7-9) semnată de editor, o notă *Despre autor* (p. 11-12) semnată de Coca Balotă şi *Cuvinte către cititor* (p. 13-15), adresate de autor, are 446 pagini şi este structurat pe două părţi:

Prima parte (p. 17-171): *Mobilizarea* (p. 17-20); *Sub arme* (p. 20-31); *Plecarea pe front* (p. 31-61); *O noapte în înaintare* (p. 61-68); *În bivuac, lângă Toderiţa* (p. 68-82); *Trecerea Oltului* (p. 83-94); *În avanposturi* (p. 94-106); *Înaintarea* (p.106-131); *Marea bătălie de la Moha* (p. 132-150); *Retragerea de la Homorod* (p. 151-171); *Marea bătălie de la Braşov* (p. 171-221).

Partea a doua (p. 222-444): *Într-un spital din Piteşti* (p. 222-242); *Într-unul din numeroasele spitale din Bucureşti* (p. 243-277); *La Galaţi, în spitalul din docuri* (p. 277-288); *În Detaşamentul 4 Argeş* (p. 288-322); *La partea sedentară* (p. 322-340); *Pe front la Mărăşti* (p. 340-369); *Ofensiva de la Mărăşti* (p. 370-391); *Armatele germane iau ofensiva* (p. 392-411); *Triunghiul morţii* (p. 411-424); *A doua mobilizare* (p. 424-428); *Patria recunoscătoare* (p. 429-439).

https://biblioteca-digitala.ro

La finalul volumului, autorul vine cu un *Cuvânt de încheiere* (p. 440-442), în care vorbeşte despre câţiva camarazi de arme, menţionând şi faptul că a început să scrie aceste amintiri (pe care le-a avut notate într-un carnet păstrat de o soră a mamei sale din Piteşti) în noaptea de 14 spre 15 august 1967 şi a terminat de scris în noaptea de 5 iulie 1968.

Volumul acesta, dedicat de editor Centenarului Marii Uniri, este dedicat de autor mamei sale:

„În amintirea ta, mamă scumpă şi sfântă, am scris acest volum, pentru că numai datorită ţie am înţeles ce este patria şi numai tu m-ai învăţat s-o iubesc. Mă luai de mână când eram mic şi îmi arătai râul Argeş, dealurile din împrejurimile Piteştiului, satele, căsuţele ţăranilor harnici, în care îmi spuneai că se nasc şi cresc copii viteji, văile adânci şi umbroase, izvoarele, pădurile cu poienile pline de flori şi câmpul plin de rod, amintindu-mi mereu:

«Uite în ce ţară frumoasă te-ai născut şi trăieşti! Când te vei face mare, să o iubeşti mai mult decât pe tine însuţi şi, de va fi nevoie, să lupţi pentru apărarea ei şi să fii viteaz, aşa cum au fost bătrânii noştri. Să mai ştii că ţara noastră trebuie să fie mare, dar o parte din pământul ei e cotropit de duşmani. Ceasul dezrobirii trebuie să bată».

Mamă bună şi sfântă, dorinţa ţi-am împlinit-o. Am luptat şi mi-am dezrobit neamul, mi-am apărat cu arma în mână patria bogată şi frumoasă, aşa cum mi-ai spus tu” (Nicolae M. Balotă, *Cuvinte către cititor*, p. 14-15).

• Eugen Statnic, *Înstrăinarea Basarabiei*, Chişinău, Editura Serebia, 2019. Acest volum face parte din proiectul editorial „Românii din jurul României” (coordonat de publicistul basarabean Vasile Şoimaru) şi, aşa cum precizează autorul – un istoric autodidact, născut în 1929 la Pripiceni-Răzeşi, judeţul Orhei, Basarabia –, este „destinat distribuirii gratuite la bibliotecile şi şcolile româneşti din Republica Moldova”, pentru ca tinerii şi dascălii acestora să cunoască istoria adevărată a ţării lor.

Trebuie ştiut, spune autorul, că „Republica Moldova nu este un stat polietnic cu o limbă deosebită de limba română şi o statalitate proprie dobândită de sute de ani, ci parte a României care vorbeşte limba română şi la care nu va renunţa niciodată”, de aceea „cu durere în suflet dar cu speranţă în cuget am scris în această cărţulie pentru tineretul nostru şi pentru viitorime cum ne-a fost înstrăinată ţara şi ce trebuie să ştim pentru refacerea unităţii neamului românesc” (p. 1 şi 9).

Realizată în condiţii tehnice de apreciat, lucrarea pune în valoare, în cele 228 de pagini ale sale, o serie de repere istorice privind teritoriul românesc de răsărit, situat între Prut şi Nistru, din antichitate până în zilele noastre, sursele de documentare fiind prezentate la pagina 195, sub titlul *Bibliografie*.

Lucrarea se încheie cu un album foto (p. 197-228), alcătuit din 73 de ilustraţii reprezentând monumente de artă şi arhitectură laică şi bisericească, hărţi, documente etc., publicat sub titlul *Basarabia istorică: iconografie de Vasile Şoimaru.*

• Florin Epure, *Locuri ale memoriei. Monumente ale eroilor din Vâlcea*, Râmnicu Vâlcea, Editura Bibliostar, 2019 (volum editat de Direcţia Judeţeană pentru Cultură Vâlcea), 115 pagini, format A5.

https://biblioteca-digitala.ro

Înainte de a intra în problematica lucrării, autorul, un distins cercetător istoric şi conducător al culturii vâlcene, scoate în evidenţă, sub titlul *Eternizarea eroilor noştri* (p. 3-19), după o scurtă motivaţie privitoare la realizarea şi publicarea acesteia, câteva nume de eroi (locotenentul Alexandru Costeanu, plutonierul Vasile Gh. Olănescu, preotul şi învăţătorul Vasile Armăşescu, preotul Dumitru Bârlogeanu, sublocotenentul Vasile Godeanu, generalul David Praporgescu) şi personalităţi politice şi militare ale timpului [colonelul Traian Moşoiu, avocatul şi omul politic liberal Grigore Procopiu, magistratul şi omul politic Constantin G. Dissescu, juristul şi omul politic Ioan (Jean) Th. Florescu, magistratul şi omul politic liberal Ion Gheorghe Duca, filosoful şi omul politic liberal Dumitru Drăghicescu].

Apoi, pe parcursul a 96 pagini (p. 20-115), acesta pune în valoare, sumar, un număr de 81 de opere comemorative de război, ceea ce înseamnă o parte importantă a mormintelor, cimitirelor şi monumentelor de război ridicate pe teritoriul judeţului Vâlcea, în memoria eroilor căzuţi pe câmpurile de luptă ale războaielor de întregire şi apărare a pământului strămoşesc: Războiul de Independenţă de la 1877-1878; Primul şi Al Doilea Război Balcanic (1912; 1913); Primul Război Mondial (1916-1919) şi cel de-Al Doilea Război Mondial (1941-1945).

Aşadar, volumul cuprinde tezaurul de artă şi arhitectură comemorativă de război din 48 de localităţi – municipii, oraşe şi comune (Râmnicu Vâlcea, Drăgăşani, Horezu, Brezoi, Băile Govora, Băile Olăneşti, Bălceşti, Călimăneşti, Ocnele Mari, Amărăşti, Bărbăteşti, Berislăveşti, Budeşti, Bujoreni, Buneşti, Câineni, Costeşti, Creţeni, Fârtăţeşti, Ghioroiu, Glăvile, Guşoeni, Ioneşti, Lădeşti, Lăpuşata, Lungeşti, Măciuca, Măldăreşti, Mihăeşti, Muereasca, Păuşeşti-Măglaşi, Perişani, Pesceana, Pietrari, Prundeni, Racoviţa, Scundu, Slătioara, Stroeşti, Suteşti, Ştefăneşti, Şuşani, Tetoiu, Titeşti, Vaideeni, Valea Mare, Voiceşti, Zătreni), acesta urmând să fie completat la a doua ediţie.

Volumul acesta constituie o sursă importantă de informaţii pentru colectivul de cercetători din cadrul Centrului de Cercetări Istorice „Pr. Dumitru Bălaşa” al Asociaţiei Naţionale Cultul Eroilor „Regina Maria”, care lucrează la *Cartea de Aur a judeţului Vâlcea*, colectiv din care şi autorul face parte.

• Dănilă Moldovan, Gheorghe Ile, *Datoria de a onora*, Deva, Editura Călăuza v.b., 2020.

Lucrarea aceasta are ca autori doi oameni implicaţi profund în cinstirea memoriei eroilor şi martirilor neamului, unul ofiţer de carieră, colonel în retragere – Danilă Moldovan, preşedinte al Filialei Judeţene „Sarmizegetusa” Hunedoara a Asociaţiei Naţionale a Cadrelor Militare în Rezervă şi Retragere „Alexandru Ioan Cuza” şi celălalt inginer şi politician – Gheorghe Ile, primar al municipiului Vulcan, judeţul Hunedoara (2004-2020) şi preşedinte al Filialei Judeţene Hunedoara a Asociaţiei Naţionale Cultul Eroilor „Regina Maria”.

Publicată în condiţii grafice deosebite, lucrarea impresionează la prima vedere prin coperta care ilustrează o parte dintre operele de artă plastică laică şi religioasă din Memorialul Eroilor „Pasul Vâlcan” (municipiul Vulcan, judeţul Hunedoara), complex comemorativ de război situat la cota 1621 m – fondat în 2016, de către cei doi autori ai

https://biblioteca-digitala.ro

volumului şi construit cu ajutorul integral al omului de afaceri Emil Părău din municipiul Lupeni, judeţul Hunedoara, cel care a finanţat şi tipărirea primului volum din Colecţia „Centenarul Marii Uniri”, din care face parte şi acesta, al cincilea, care este ultimul –, într-una din cele 18 trecători montane prin care Armata Română a pătruns în Transilvania în vara anului 1916, la 27 august, pentru eliberarea fraţilor aflaţi nedrept sub crunta stăpânire austro-ungară. Apoi, impresionează prin cuprinsul celor 244 pagini, format A4, fiind structurat pe 7 capitole – după cuvântul preotului profesor universitar doctor Florin Dobrei: *„Fide, Honor et Patria!”. Biserica şi Armata în slujba lui Dumnezeu şi a oamenilor* (p. 9-10) şi *Cuvântul autorilor* (p. 11-12) – astfel: cap. 1: *Popasuri pe cărarea vieţii Iancului* (cu opt subcapitole, p. 13-40); cap. 2: *Biserica şi Armata, demersuri frăţeşti pe pământ hunedorean* (p. 41-48); cap. 3: *De la Războiul Întregirii la Marea Unire, Pasul Vâlcan, cota 1621* (cu patru subcapitole, p. 49-65); cap. 4: *De la Episcopul martir la Câmpia Libertăţii de la Blaj* (p. 67-74); cap. 5: *Centenarul Marii Uniri omagiat la Alba Iulia* (p. 75-82); cap. 6: *Onorăm Şcoala, preţuim Excelenţa* (cu două subcapitole, p. 83-88); cap. 7: *Evenimentele noastre în imagini vizuale* (p. 89-242). Volumul se încheie cu o *Bibliografie selectivă* (p. 243-244), care cuprinde 24 de surse bibliografice.

Primele şase capitole constituie un fel de buletin informativ în care sunt enumerate şi descrise, cronologic, activităţile organizaţiei. Aici întâlnim o serie de instituţii ale statului (administrative, culturale, bisericeşti şi militare) şi de organizaţii militare şi civile; întâlnim, de asemenea, nume de personalităţi militare, bisericeşti şi laice, dar şi oameni simpli care, într-un fel sau altul, şi-au pus amprenta pe Centenarul Marelui Război şi al Marii Uniri a Românilor prin implicarea lor în desfăşurarea acestor manifestări sau doar prin simpla participare, la acestea.

Cel mai consistent şi expresiv capitol este cel de-al 7-lea. Acesta scoate în evidenţă, prin cele 152 de ilustraţii-foto, activitatea Filialei Judeţene „Sarmizegetusa” Hunedoara a Asociaţiei Naţionale a Cadrelor Militare în Rezervă şi Retragere „Alexandru Ioan Cuza”, desfăşurată de-a lungul celor 15 ani de la înfiinţare.

Prezentul volum, publicat „într-acest an 2020, în care se aniversează centenarul definitivării recunoaşterii fruntariilor României Mari (în cadrul şedinţelor Conferinţei de Pace de la Paris din 1919-1920)” (Pr. Fl. Dobrei, p. 9), poate fi considerat cartea de vizită a admirabilei organizaţii hunedorene, cea care, printr-un efort de apreciat, pune în valoare momente importante din istoria noastră naţională, petrecute în ţinuturile Hunedoarei şi Albei, cinstind astfel, prin manifestările cultural-religioase organizate la Baia de Criş, Ţebea, Vulcan, Câmpeni, Inceşti, Alba Iulia etc., memoria lui Avram Iancu – „Crăişorul Munţilor”, simbol al luptei pentru drepturile românilor transilvăneni şi, de asemenea, memoria eroilor români (olteni şi munteni – din Armata I, Corpul I Armată, Divizia a 11-a, Regimentele: 18 Infanterie – Gorj, 26 Infanterie „Rovine”, 41 Infanterie – Craiova, 31 Infanterie şi 71 Infanterie – Calafat, 17 Infanterie şi 57 Infanterie – Mehedinţi, 58 Infanterie – Târgu-Jiu, 42 Infanterie – Vâlcea, 43 Infanterie şi 59 Infanterie – Caracal-Romanaţi, 72 Infanterie – Mizil, 1 Artilerie „Carol I” Fort 13 – Jilava şi 21 Artilerie – Slatina-Olt), căzuţi în vara şi toamna anului 1916 pe câmpurile de luptă din Transilvania, pentru Re-Întregirea Neamului (prima întregire fiind cea de la 1600, sub marele voievod

https://biblioteca-digitala.ro

şi domn Mihai Viteazul, când Ţările Române (Muntenia, Moldova şi Transilvania), au format, pentru scurtă vreme, primul stat unit al românilor).

În cuvântul lor, la pagina 12, autorii spun că îşi doresc „ca această cronică scrisă şi vizuală să fie drept pildă pentru generaţiile viitoare, în a nu-şi uita rădăcinile, strămoşii, istoria şi a fi mândri de ele şi a le omagia întru veşnicia neamului Românesc". Şi încheie astfel: „Noi, cei de astăzi, ne-am făcut «Datoria de a Onora!»".

• Col. (r) Remus Macovei, *Stan Poetaş – generalul nepereche. Cariera militară şi faptele de arme din Campania 1916-1919*, Constanţa, Editura Next Book, 2020.

Unul dintre cei mai prolifici autori de volume dedicate împlinirii noastre naţionale, colonelul dobrogean Remus Macovei, vine către sfârşitul anului 2020 cu acest nou şi valoros volum, în semn de „omagiu adus generalului Stan Poetaş, generalul nepereche al campaniei 1916-1919, care a urcat cu demnitate treptele carierei militare, intrând cu fruntea sus în elita militară a vremii şi care şi-a jertfit viaţa apărând cu arma în mână frontiera de pe Nistru a României Mari" (Macovei, *Cuvânt înainte*, p. 15).

Pe coperta I se află o ilustraţie ce imortalizează Monumentul Generalului Stan Poetaş (statuie din bronz, înaltă de 3 m şi piedestal din marmură de Câmpulung, înalt de 4 m), ridicat în 1921 în centrul oraşului Soroca, la iniţiativa unui Comitet constituit la nivel local, din care a făcut parte şi Nicolae Rădulescu Dobrogeanu – prefectul judeţului Soroca, operă a sculptorului George Dimitriu (1879-1952), distrusă de sovietici după reocuparea Basarabiei, în 1944. Pe coperta IV, în partea de sus, în medalion, se află poza generalului Stan Poetaş (1870-1919), iar în partea de jos se află un fragment din articolul istoricului Nicolae Iorga, intitulat „Nenorocirea din Basarabia", scris la vestea morţii generalului şi publicat în revista „Neamul Românesc" (nr. 12, ian. 1919):

„(...) Generalul Poetaș a luptat cu o vitejie fără seamăn în Dobrogea și în lupta de pe Neajlov, ca și, pe urmă, în ceasul răzbunării noastre, la Mărășești. Oriunde era primejdie, nu îngăduia nimănui să intre în foc înaintea lui. Feciorul acesta de țăran avea în sufletul lui puteri de să înfrunte o lume întreagă.

Îl prețuiau ofițerii și soldații lui. O faimă de legendă îl înconjura. În zilele grele din decembrie 1916, când era vorba de cine va putea opri pe dușman, răsplătindu-i răul pe care ni-l făcuse, între cele dintâi nume pe care le-am auzit rostite din gura Regelui, care-și cunoaște vitejii, a fost acela al colonelului Poetaș. (...)".

Aşadar, prezentul volum, care vine să cinstească memoria generalului erou Stan Poetaş – comandant al Regimentului 40 Infanterie „Călugăreni" (1914-1916), ulterior comandant al Brigăzii 17 Infanterie (1916-1919), este o lucrare cu caracter ştiinţific, cu un bogat aparat critic (conţine 288 note de subsol), publicată sub egida Asociaţiei Naţionale Cultul Eroilor „Regina Maria" – Filiala Judeţeană Constanţa. Acesta are 216 pagini şi cuprinde o *Prefaţă* (p. 9-12), semnată de gl. lt. (r) Virgil Bălăceanu, un *Cuvânt înainte* (p. 13-15) şi *Mulţumiri* (p. 17), ambele semnate de autorul volumului, şi nouă capitole: Cap. I: *Începuturile carierei militare* (p. 19-27); Cap. II: *Campania 1916* (p. 28-52); Cap. III: *Campania 1917* (p. 53-74); Cap. IV: *Campania 1918. Acţiuni desfăşurate în Basarabia* (p. 75-85); Cap. V: *Asasinarea generalului Stan Poetaş* (p. 86-96); Cap. VI: *Funerariile naţionale* (p. 97-102); Cap. VII: *Cinstirea memoriei generalului Stan Poetaş*

https://biblioteca-digitala.ro

(p. 103-117); Cap. VIII: *Personalitatea generalului Stan Poetaş* (p. 118-120); Cap. IX: *Generalul nepereche* (p. 121-125). Lucrarea continuă cu o serie de *Anexe* (p. 126-146), *Bibliografie* (p. 147-151), *Scheme* (p. 152-166), *Foto-documente* (p. 167-201) şi se încheie cu un *Album foto* (p. 203-216).

Despre eroul acestui volum, generalul Stan Poetaş („leul de la Mărăşeşti", p. 11) şi autorul său, colonelul Remus Macovei, despre volum, în general, o lucrare „de marcă în istoriografia neamului, în istoriografia militară a poporului nostru" (p. 9), vorbeşte în *Prefaţă* distinsul om de arme generalul-locotenent în rezervă Virgil Bălăceanu (fost reprezentant al României la Comandamentul NATO de la Bruxelles şi fost şef al Brigăzii Multinaţionale din Sud-Estul Europei), din care spicuim câteva rânduri:

„...sunt încântat şi onorat deopotrivă să fac ceea ce este un sincer şi profund laudazio pentru munca şi dăruirea prin care autorul reuşeşte în mod magistral să ne spună povestea celui ce rămâne pentru noi, cei de azi, simbolul Santinelei de la Nistru, generalul nepereche al Primului Război Mondial, Războiul Reîntregirii Neamului" (p. 9), ucis în luptele de pe Nistru, pentru apărarea Basarabiei, în dispozitivul de pază şi de contracarare a acţiunilor criminale antiromâneşti din sectorul Atachi-Vadul Roşca, de către bolşevicii basarabeni din banda lui Gh. Bărbuţă, în ziua de 7 ianuarie 1919, la intrarea în localitatea Calaraşofca".

După o scurtă cronologie a misiunilor la care a participat şi în care s-a afirmat eroul nostru, prefaţatorul face referire şi la această „... misiune a armatei române foarte puţin cunoscută şi aproape deloc studiată,..., de menţinere sau de impunere a păcii. Un tip nou de acţiune militară, o nouă misiune (şi ultima, n.n.) de care generalul Stan Poetaş se achită în mod onorabil şi ferm" (p. 11).

Din păcate, aşa cum spune autorul, „imediat după 1945 (generalul Stan Poetaş, n.n.), alături de alţi mari generali participanţi la Războiul de Reîntregire a României, a fost scos din manualele de istorie.

Cărţile de citire din perioada interbelică cuprindeau povestiri despre cei trei generali ai Armatei Române, jertfiţi la posturile lor, pe câmpul de luptă: David Praporgescu, Ion Dragalina şi Stan Poetaş. Astfel zeci de mii de tineri erau educaţi în spiritul respectului faţă de jertfa înaintaşilor şi al iubirii faţă de ţară. Aceste manuale au fost înlocuite cu altele, preaslăvind eroica luptă a clasei muncitoare, condusă de comunişti, pentru realizarea unei societăţi noi, profund «democratică».

Nici măcar în cursurile de artă militară din şcolile militare şi din Academia Militară faptele de arme ale legendarului general Stan Poetaş nu şi-au mai găsit locul" (Macovei, p. 13).

• Pr. Ioan Negoescu-Hagi, *Jurnal din armată, 20 iulie 1917 – 17 ianuarie 1918,* Iaşi, Editura Rotipo, 2020 (ediţie îngrijită şi prefaţată de pr. Nicolae Moga).

Volumul este format A5 şi cuprinde 296 de pagini. Acesta se adaugă memoriilor de război scrise de preoţii participanţi pe front, a căror misiune „nu a fost una uşoară, ci dureroasă" şi conţine însemnări din Primul Război Mondial ale preotului Ioan Negoescu-Hagi (titlu acordat de Patriarhul Ierusalimului în anul 1908, ca urmare a pelerinajului făcut de acesta la Locurile Sfinte) de la Parohia Grebleşti, comuna Câineni, judeţul Vâlcea, mobilizat la 10 august 1916.

Din cele trei tomuri scrise de preotul Negoescu, care însumează 1435 pagini,

https://biblioteca-digitala.ro

îngrijitorul ediţiei a primit spre cercetare, de la strănepotul acestuia, preot şi el, la aceeaşi parohie, tomul al II-lea, din care s-au păstrat paginile 471-1033, în care este consemnată „de mână, cu cerneală, zilnic, activitatea pe front a părintelui în perioada 20 iulie 1917 – 17 ianuarie 1918 (Sascut)", dar şi „comunicatele Marelui Cartier General, între numărul 341 şi 483, care relatau laconic şi în raport de informaţiile de moment evenimentele de pe cele două fronturi, de pe Carpaţi şi de pe linia Dunării" (N. Moga, *Prefaţă*, p. 6-8, 12-13).

• *Gorjul eroic. Cartea de Aur*, vol. I, Târgu Jiu, Editura Academica Brâncuşi, 2020 (Mocioi Ion, Văideianu Florian, Buşe Gheorghe, Loga Walter, Idrees Ahmed Şheikh).

Lucrarea face parte din patrimoniul Filialei Judeţene Gorj a Asociaţiei Naţionale Cultul Eroilor „Regina Maria". Ea cuprinde 584 pagini, format A4 şi este structurată pe 12 capitole.

Aşadar, după o expunere a motivului publicării şi a conţinutului acesteia, făcută de prof. dr. Ion Mocioi, sub titlul *Argument* (p. 8-11), urmează cele douăsprezece diviziuni: Cap. I: *Istoricul Asociaţiei* (p. 13-47); Cap. II: *Primul Război Mondial* (p. 48-137); Cap. III: *Al Doilea Război Mondial* (p. 138-159); Cap. IV: *Eroi gorjeni* (p. 160-208); Cap. V: *Eroii din familia mea* (p. 209-250); Cap. VI: *Eroi gorjeni ai Revoluţiei din Decembrie 1989* (p. 251-284); Cap. VII: *Veterani de război* (p. 285-340); Cap. VIII: *Artişti gorjeni* (p. 341-374); Cap. IX: *Dascăli gorjeni* (p. 375-436); Cap. X: *Aviatori gorjeni* (p. 437-484); Cap. XI: *Documente şi decoraţii de război* (p. 485-509); Cap. XII: *Personalităţi istorice* (p. 510-579).

Sub titlul *Mulţumiri colaboratorilor* (p. 580), autorii aduc recunoştinţa cuvenită celor 24 de persoane (menţionate cu nume, prenume, profesie, funcţie, grad ştiinţific, grad militar şi statut social), care şi-au adus contribuţia la realizarea lucrării, încheierea acesteia făcându-se cu *Lista ilustraţiilor* (p. 581-582).

„Strădania depusă, pentru editarea acestui volum, sperăm să aibă relevanţă peste timp. Generaţia tânără, ce ne va urma, trebuie neapărat să cunoască faptele eroice cu care s-a încununat poporul nostru, pentru apărarea şi reîntregirea României.

Milioane de oseminte zac sub glia mai multor state, lăsate de bravii noştri ostaşi, fii ai acestei ţări, pentru ca noi, acum, să ne bucurăm de linişte şi pace. Eroii nu trebuie uitaţi niciodată!" (Florian Văideianu, *Mesaj*, p. 5).

Lucrarea este bogată în informaţii istorice, dar şi de dată recentă (din activitatea Filialei Judeţene Gorj a Asociaţiei Naţionale Cultul Eroilor „Regina Maria"), care contribuie la întregirea Cărţi de Aur a Neamului Românesc.

*

Cărţile acestea, descrise sumar, dar cu preţuirea cuvenită, sunt o demonstraţie reală de patriotism şi de respect din partea autorilor şi editorilor faţă de memoria eroilor-martiri ai neamului şi a marilor personalităţi politice ale vremii, care au făurit şi apărat România Mare; sunt opere ce se adaugă cu cinste tezaurului istoriografic românesc.

De aceea îi felicităm pe toţi, pentru efortul şi dăruirea lor în acest demers de valorizare şi eternizare a celei mai importante pagini din istoria noastră, românească – *Marea Unire de la 1 Decembrie 1918 şi Făurirea Statului Naţional Unitar Român*.

https://biblioteca-digitala.ro

Tudor RĂȚOI * DULCE ȘI FRUMOS ESTE SĂ MORI PENTRU PATRIE
100 ROMÂNIA
Tudor Rățoi
DULCE ȘI FRUMOS ESTE SĂ MORI PENTRU PATRIE
CARTEA DE AUR A EROILOR MEHEDINȚENI
DIN RĂZBOIUL NOSTRU PENTRU ÎNTREGIREA ROMÂNIEI
EROILOR NOȘTRI
1916 1919
EDITURA HOFFMAN

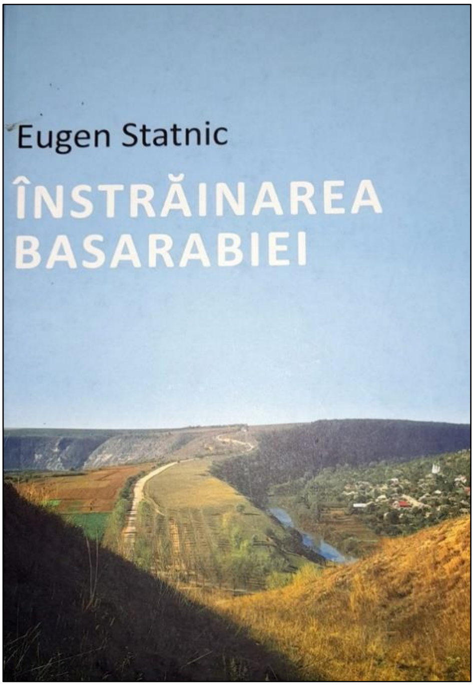
Eugen Statnic
ÎNSTRĂINAREA BASARABIEI

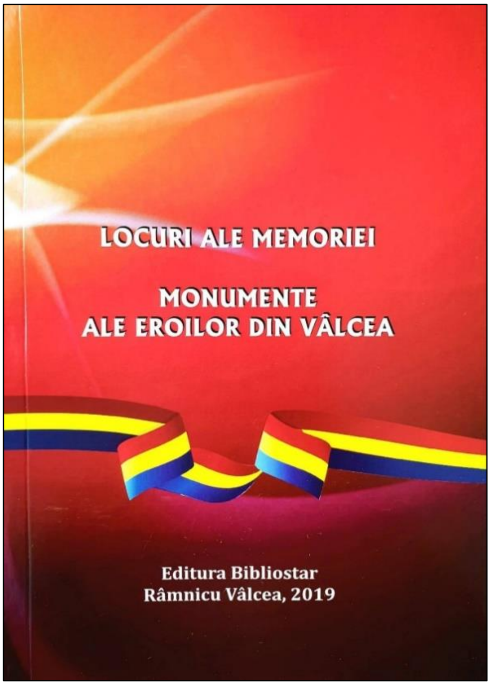
LOCURI ALE MEMORIEI
MONUMENTE ALE EROILOR DIN VÂLCEA
Editura Bibliostar
Râmnicu Vâlcea, 2019

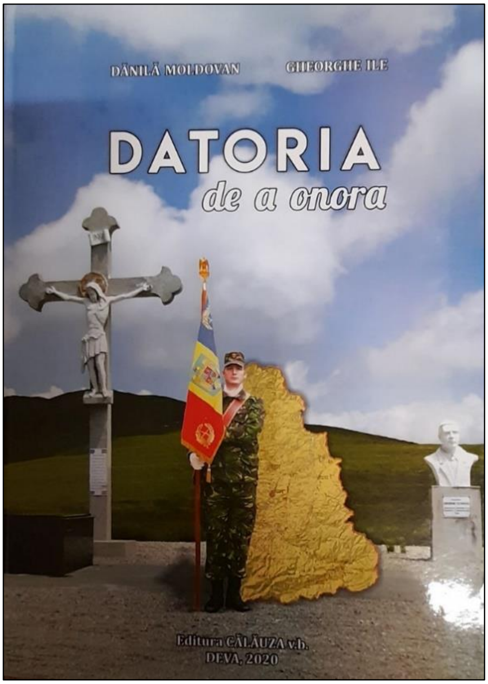
DĂNILĂ MOLDOVAN
GHEORGHE ILE
DATORIA
de a onora
Editura CĂLĂUZA v.b.
DEVA, 2020

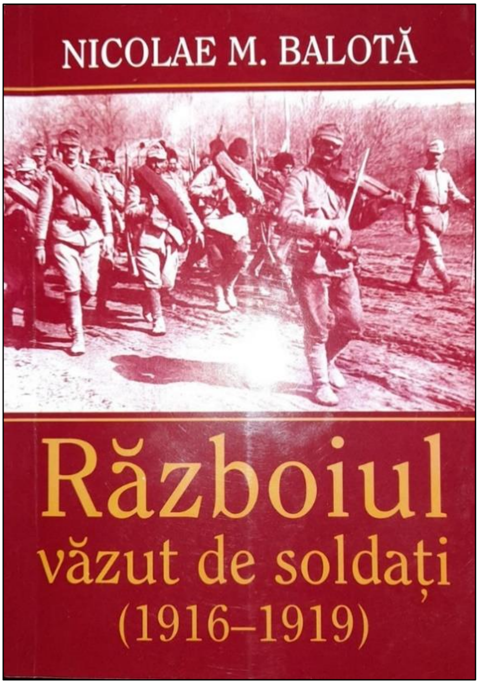
NICOLAE M. BALOTĂ
Războiul
văzut de soldați
(1916–1919)

Generalul Iacob Zadik
în Bucovina

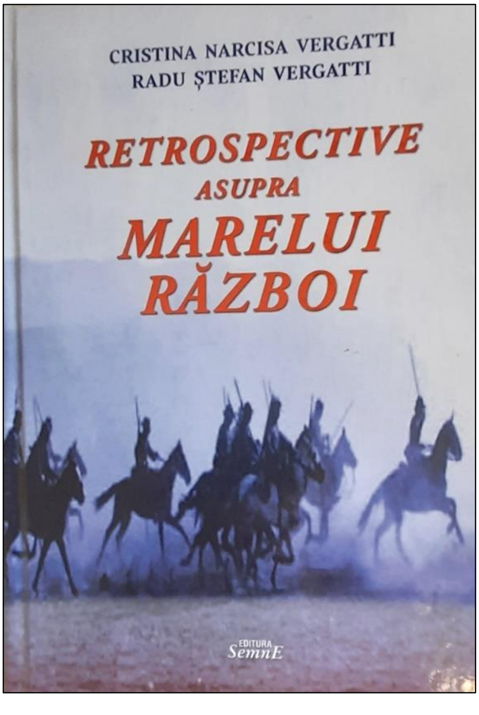
CRISTINA NARCISA VERGATTI
RADU ȘTEFAN VERGATTI
RETROSPECTIVE
ASUPRA
MARELUI
RĂZBOI
EDITURA
SemnE

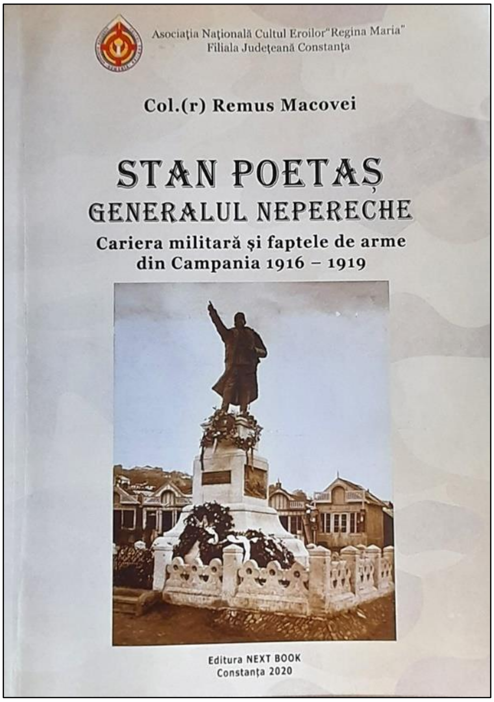
Asociaţia Naţională Cultul Eroilor "Regina Maria"
Filiala Judeţeană Constanţa
Col.(r) Remus Macovei
STAN POETAȘ
GENERALUL NEPERECHE
Cariera militară și faptele de arme
din Campania 1916 – 1919
Editura NEXT BOOK
Constanţa 2020

Adrian Cioroianu
(editor)
UN CENTENAR
şi mai multe teme pentru acasă
Ce au învăţat şi ce nu au învăţat românii
din ultimul secol de istorie
POLIROM

Volum aniversar editat de
Bogdan Bucur
Cartea de aur
a Centenarului
Marii Uniri
Ediţia a II-a
revăzută şi adăugită

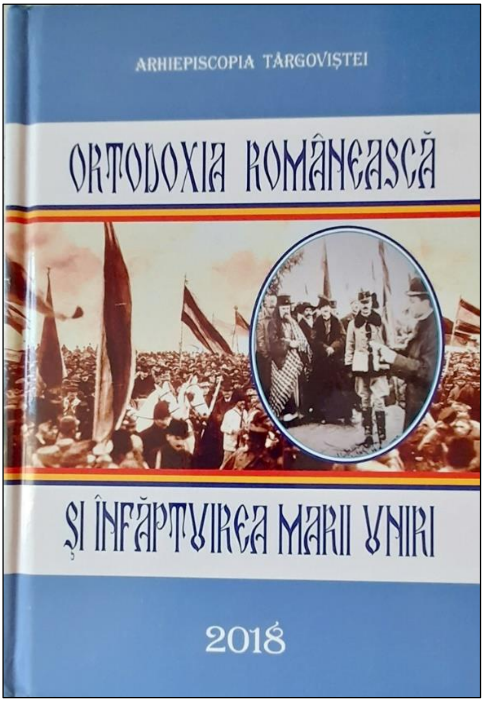
ARHIEPISCOPIA TÂRGOVIŞTEI
ORTODOXIA ROMÂNEASCĂ
ŞI ÎNFĂPTUIREA MARII UNIRI
2018

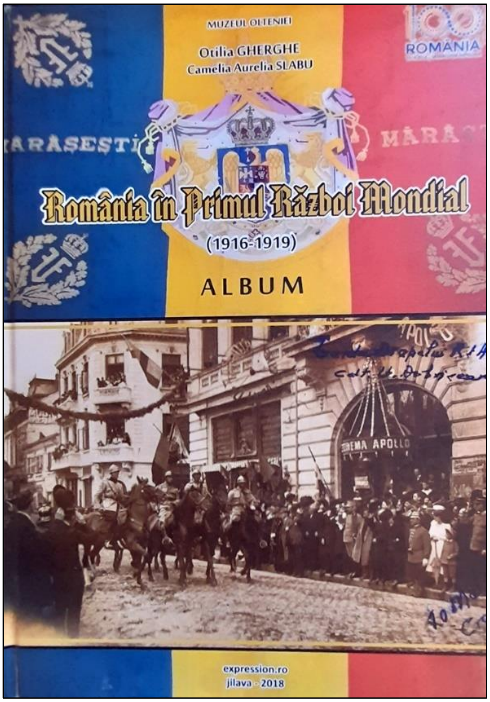
MUZEUL OLTENIEI
Otilia GHERGHE
Camelia Aurelia SLABU
ROMANIA
MĂRĂȘEȘTI
România în Primul Război Mondial
(1916-1919)
ALBUM
CINEMA APOLLO
expression.ro
jilava - 2018

ARMATA ROMÂNĂ
ÎN
RĂZBOIUL DE ÎNTREGIRE
CAMPANIILE DIN ANII 1916 ȘI 1917
CETATEA DE SCAUN
ROMÂNIA

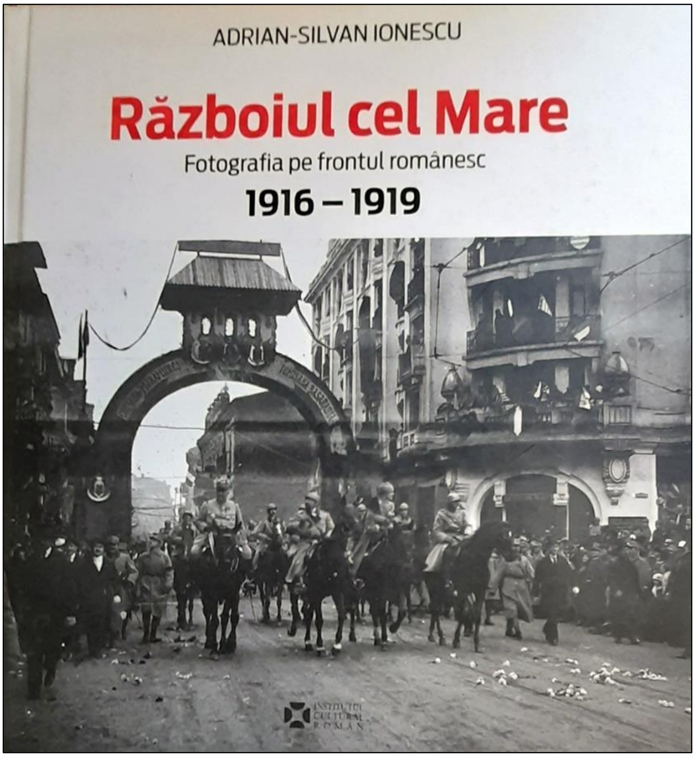
ADRIAN-SILVAN IONESCU
Războiul cel Mare
Fotografia pe frontul românesc
1916 – 1919
INSTITUTUL CULTURAL ROMÂN

VICTOR BABEȘ ȘI ION CANTACUZINO PIONIERI ÎN LUPTA CU EPIDEMIILE

Radu Ștefan Vergatti,
Vasile Sârbu

La finele secolului al XIX-lea (terminat istoric, nu cronologic, odată cu începutul „Marelui Război” (1914-1918), omenirea a cunoscut o perioadă de prosperitate, sugestiv numită „La Belle Époque”. Atunci s-au desfășurat, ajungând la apogeu, revoluția industrială, revoluția agrară, revoluția comunicațiilor. În acei ani, oamenii aflați în permanentă mișcare nu mai foloseau doar calul, căruța, corabia. Au trecut rapid la tren, automobil, vapor, avion, la comunicarea prin telegraful fără fir, prin telefon, prin radio. S-au transmis ușor idei noi ale celor care călătoreau. Dar ei purtau în același timp niște însoțitori care circulau la fel de rapid, nu plăteau bilet și puteau ucide. Aceștia erau invizibilii microbi, virusuri, bacterii etc. care au dus la transmiterea mai rapidă a marilor epidemii între oamenii care se bucurau de o viață prosperă, sănătoasă, modernă. Era numai o aparență că modernitatea dusese la eradicarea acestor amenințări.

A trebuit ca medicii, biologii, chimiștii, bacteriologii, imunologii, virusologii și factorii politici să muncească și mai obstinat în vederea găsirii unor soluții care să ducă la dispariția sau măcar atenuarea epidemiilor. Atunci s-a descoperit existența unor agenți infecțioși, ce aveau să fie numiți virusuri[1]. Ca urmare, s-a spus și s-a scris că în jurul anului 1900 a început în știință „epoca virusurilor”, secolul anterior fiind „secolul cercetării bacteriilor”.

Între medicii-savanți care s-au impus pe plan mondial ca fruntași remarcabili ai războiului împotriva infecțiilor și epidemiilor s-au remarcat mai mulți români.

Aici ne oprim asupra prof. dr. Victor Babeș și prof. dr. Ion Cantacuzino. Ambii au reușit să promoveze metode științifice, terapeutice și preventive, prin care, în condiții de pionierat, foarte grele, au salvat mii de vieți. Ca urmare, ei au fost ridicați pe piedestalul nemuritorilor, între cei patru români propuși în prima jumătate a secolului al XX-lea pentru premiul Nobel, cu mult înainte de George Palade[2].

[1] Virusurile au fost descoperite în anul 1892 de savantul rus Dmitri Iosifovich Ivanovski; la puțin timp, în anul 1898, olandezul Martin Beijerinck a fost cel dintâi care a denumit descoperirea lui Ivanovski „virus”. De atunci înainte, acest generator al unor infecții și epidemii ucigașe s-a numit virus (a se vedea mai recent Hervé Lecoq, *Découverte du premier virus, le virus de la mosaïque du tabac: 1892 ou 1898 ?*, în „Comptes Rendus de l'Académie des Sciences” - Series III - Sciences de la VIe Volume 324, Issue 10, October 2001, p. 929-933).

[2] Cf. Costin Cernescu, *Romanian scientists in the nomination database for the Nobel Prize in physiology or medicine, 1901-1951*, în „Roumanian Archives of Microbiology and Immunology”, July 2014, 73 (3-4),

https://biblioteca-digitala.ro

Ce merite au avut cei doi savanți români?

Profesor dr. Octavian Ioan Buda, titularul cursului de *Istoria Medicinei* la Universitatea de Medicină și Farmacie „Carol Davila" din București a scris mai multe articole despre Victor Babeș, pe care ne simţim datori să le amintim și să le folosim în cazul de față[3].

Victor Babeș, născut la 16/28 iulie 1854, în orașul Viena, într-un apartament din Sankt Ulrichgasse, era fiul juristului român bănățean Vincențiu Babeș și al burghezei vieneze Sophia Holdscheid[4]. Victor era al doilea dintre cei șase ai lui Vincențiu Babeș.

La Viena a urmat școala primară, doi ani într-unul, datorită lecțiilor particulare. Între anii 1862-1865 a urmat cursurile gimnaziale în orașul Lugoj. Acolo a locuit în casa prietenului familiei sale, Ion Ianculescu, unde a învățat bine limba română. În anul 1866, la terminarea gimnaziului, a fost înscris în clasa a III-a la prestigiosul Liceu al Piariștilor din Budapesta. Părinții săi se mutaseră din Viena în Budapesta încă din anul 1863. Locuiau în apropierea podului Franz Joseph. În timpul liceului, Victor Babeș a dat lecții de științe naturale, istorie și latină. S-a înscris la Conservatorul de Muzică în toamna anului 1871. A renunțat după câteva luni. În iarna aceluiași an, s-a înscris la Facultatea de Medicină din Budapesta. Imboldul de a deveni medic s-a datorat și pierderii surorii sale Alma din cauza tuberculozei.

Victor Babeș s-a remarcat încă de la primele examene ca un student excepțional. Din acest motiv a devenit încă de atunci membru al Societății Regale de Științe Naturale. În anul 1872 a plecat la Viena pentru a-și continua studiile. A promovat examenele de echivalare și a continuat cu anul II la Facultatea de Medicină din Viena. Din anul 1873 a devenit bursier al Fundației Emanoil Gojdu. Totdată, Victor Babeș a fost numit student încă demonstrator[5] la cursul Anatomie pe lângă profesorul Karl Langer, Ritter von Edenberg. A fost în continuare remarcat ca student excepțional de însuși șeful catedrei de Anatomie Patologică, profesorul Carl von Rokitansky. Acesta primise o cerere din partea altui savant, profesorul Gustav Scheuthauer de la Facultatea de Medicină din Budapesta să-l ajute să recruteze un tânăr licențiat medic pentru a-i urma la catedră. Profesorul Rokitansky l-a recomandat imediat pe Victor Babeș. Deși acesta abia începuse anul IV de Facultate, în toamna anului 1874 a fost numit asistent provizoriu, iar din 1875 asistent definitiv al profesorului Schenthauer, șeful catedrei de Anatomie Patologică al Facultății

p. 99-104. Între cei propuși pentru a primi Premiul Nobel s-au aflat dr. Constantin Levaditi (prima oară în 1922 și apoi succesiv până în 1939), dr. Victor Babeș (1924), dr. Thoma Ionescu (1924), dr. Ion Cantacuzino/Jean Cantacuzène (1933).

[3] Cf. M. Ceaușu, O. Buda, *Contribuții eponimice românești. Anatomia patologică și Victor Babeș*, în „Revista Medicală Română", vol. LV, nr. 1, 2008, p. 53-75; Octavian Buda, *Apa, canalizarea și modernizarea. Victor Babeș și sănătatea urbană a Bucureștilor la sfârșit de secol XIX*, în: Ion Bulei, Alin Ciupală (sub red.), *Ipostaze ale modernizării în Vechiul Regat*, vol. VII, Editura Mega, Cluj Napoca, 2017.

[4] Pentru urmărirea vieții și muncii științifice a doctorului Victor Babeș, a se vedea, în primul rând, lucrarea *La vie et l'œuvre du professeur Dr. Victor Babeș, Hommage offert par ses collaborateurs, ses élèves et étudiants*, Imprimeria Cartea Mvedicală, București, 1924; Mircea Babeș, I. Igiroșianu, *Babeș*, Editura Tineretului, București, 1961; a se vedea și Vasile Sârbu, *Pagini din istoria chirurgiei românești*, Editura Academiei, București, 2002, passim.

[5] „Demonstrateur" era termenul folosit atunci, ceea ce corespunde astăzi cu primul grad, cel de preparator, în învățământul universitar românesc.

https://biblioteca-digitala.ro

de Medicină din Budapesta. În această calitate Victor Babeş a organizat primul laborator de anatomie patologică din Ungaria, la Spitalul pentru copii săraci Ștefania din Budapesta[6]. În anul 1876 a absolvit Facultatea de Medicină din Budapesta. Doi ani mai târziu, la 2 august 1878, sub conducerea profesorului Heschl a obținut titlul de Privat Docent la Facultatea de Medicină din Viena, ceea ce în mediul universitar din lumea germanică echivalează cu titlul de Doctor în Medicină. Profesorul Rokitansky murise în primăvara aceluiași an și nu i-a mai putut conduce teza.

Pentru Victor Babeş, noua lui situație a fost foarte importantă. În plus, în acel moment el stăpânea trei limbi: limba română, care era paternă pentru el, limba germană – maternă și limba maghiară – pe care o învățase în școală. La acestea, desigur, se mai adăuga și limba franceză, folosită atunci ca instrument de comunicare pe plan internațional.

La Budapesta, fiind cadru didactic universitar, s-a remarcat și a intrat în grupul de medici liberal-progresiști, coagulat în jurul lui Korányi Frigyes. A publicat primele sale texte științifice în „Revista Medicală" („Orvosi Hétilap"[7]) încă din 1877. În perioada 1877-1880, de exemplu, a publicat nu mai puțin de 33 lucrări științifice importante în reviste de specialitate ungare, austriace, germane, dar și în România, în anul 1879, lucrarea: *Considerațiuni asupra raportului între șciințele naturală și filosofie* (în „Revista științifică", 1879, no. 10 și 11, București).

Ca om de știință, se ghida după principiul aplicării riguroase a cunoștințelor în practică și mai era și un sportiv pasionat, membru al Clubului Nautic. În această calitate a realizat performanța de a traversa înot Lacul Balaton, care are 7 km în porțiunea sa cea mai îngustă.

În anul 1881 a devenit docent în Histologie Patologică la Universitatea din Budapesta.

Având și acest titlu academic, cu sprijinul profesorului și mentorului său Gustav Scheuthauer din Budapesta, în anul 1882 a primit o bursă de la Ministerul maghiar al Educației. Cu această bursă și cu cele mai înalte recomandări academice, a putut să își continue visul lui – munca de cercetare în cele mai importante laboratoare europene din vremea sa. Inițial, a lucrat în cele din școala germană, în laboratoarele conduse de Otto von Bollinger și Hugo von Ziemssen[8] – la Munchen, Julius Arnold – la Heidelberg (unde a pus la punct trei noi metode de colorare histologică), Friedrich Daniel von Recklinghausen și Heinrich Wilhelm Gottfried von Waldeyer-Hartz – la Strasbourg, Robert Koch și Rudolf Ludwig Carl Virchow – la Berlin.

[6] În clădirea Spitalului Ștefania în care a lucrat Victor Babeş funcționează astăzi Clinica de Pediatrie a Universității Semmelweis. Pe această clădire, la 18 noiembrie 2005, a fost dezvelită oficial placa memorială Victor Babeş [cf. O. Popescu, *Dr. Victor Babeș (28 iulie 1854, Viena - 18 octombrie 1926, București) - schiță biografică*, în „Studia Universitatis Babeş-Bolyai", Biologia, L, 2, 2005, p. 6].

[7] „Revista Medicală" ("Orvosi Hétilap") este cea mai veche revistă de profil din Ungaria, publicată și astăzi; Pentru lista lucrărilor scrise și publicate de dr. Victor Babeş, v. *La vie et l'oeuvre du Professeur Dr. Victor Babeș*, ed. cit., p. 161-192, aici p. 162.

[8] Hugo von Ziemssen pregătea Tratatul de Patologie și i-a solicitat lui Victor Babeş să scrie capitolul despre tumorile pielii.

https://biblioteca-digitala.ro

În același an, 1882, și-a cunoscut viitoarea soție", Iozefina Torma. Viitoarea doamnă Babeș era fiica unui arheolog și profesor de Drept Roman la Facultatea de Drept din Budapesta. Victor Babeș și Iozefina s-au căsătorit la 19 aprilie 1886, din căsătoria lor rezultând un fiu, viitorul diplomat român Mircea Babeș[9].

Apoi, în anul 1882, simțind nevoia să studieze și mai mult, Victor Babeș s-a îndreptat și spre „concurență", spre școala franceză.

La două săptămâni după sosirea lui la Paris, Victor Babeș, cu reputația sa de specialist anatomo-patolog, a fost consultat în privința rezultatului autopsiei omului de stat republican francez Léon Gambetta. Acesta se stinsese din viață la 31 decembrie 1882. Concluziile doctorului Victor Babeș au fost de schimbare a diagnosticului anterior și stabilire a diagnosticului de peritonită generalizată provocată de perforarea apendicelui, ceea a provocat decesul lui Gambetta[10].

La 30 decembrie 1882 începuse să lucreze ca preparator la Institutul de Anatomie Patologică înființat de André-Victor Cornil și Louis Ranvier. Cornil, elev al lui Virchow, era succesorul lui Charcot la catedra de Anatomie Patologică a Facultății de Medicină din Paris. Victor Babeș a fost numit acolo în calitate de preparator de Anatomie Patologică[11]. Din politețe, profesorul André-Victor Cornil s-a declarat emulul mai tânărului Victor Babeș, arătând că de la el a învățat bacteriologia modernă[12]. Tot acolo s-a făcut remarcat și de Louis Pasteur, susținând mai multe comunicări științifice importante la Academia de Științe, la Societatea de Biologie și Societatea de Anatomie din Paris. Babeș a revenit la Budapesta în toamna anului 1883. La 4 octombrie 1884 a plecat din nou în Germania, să lucreze din nou pe lângă Robert Kock și Virchow. Acolo fusese invitat să ocupe poziția de director de lucrări de bacteriologie la Institutul Virchow.

Totuși, la 10 octombrie 1884, Babeș a revenit la Paris, invitat de profesorul Cornil, mai ales că observase tensiuni între Koch și Virchow.

Drumul la Paris s-a concretizat. În anul 1885 i-a apărut primul tratat: *Les bactéries et leur rôle dans l'anatomie et l'histologie pathologiques des maladies infectieuses,* în două volume. Această lucrare a fost scrisă în colaborare cu profesorul André-Victor Cornil. Era primul tratat de bacteriologie din lume. A cunoscut mai multe ediții. Tratatul a fost și a rămas deosebit de important, deoarece între altele îmbină rezultatele cercetării în domeniu din școala franceză cu cele din școala germană, și unele și altele de pionierat.

Tot în anul 1885 a fost numit în fruntea catedrei de Histologie patologică și Bacteriologie a Facultății de Medicină din Budapesta. Era cel mai tânăr șef de catedră cu gradul de profesor universitar. În același timp a primit și conducerea unui Institut budapestan de histopatologie, nou deschis în Spitalul Ștefania.

În același an 1885 Victor Babeș a fost primul savant din lume care a descris fenomenul *antibiozei*. Acestui fenomen i s-a dat numele *antibioză* mai târziu, în 1889, de

[9] Casa construită de acesta în București, pe Strada Andrei Mureșanu nr. 14 A, Sector 1, a devenit Muzeul Victor Babeș. Mircea Babeș a donat statului român parterul casei la sugestia lui C. I. Parhon. Acesta fusese student al lui Victor Babeș. După moartea diplomatului Mircea Babeș, fiu al profesorului Victor Babeș, văduva sa, Sofia Babeș a donat și restul casei statului român. Astfel a ajuns casa muzeu Babeș.

[10] O. Popescu, *op. cit.*, p. 6.

[11] Cf. *La vie et l'oeuvre du Professeur Dr. Victor Babeș,* ed. cit., p. 7.

[12] *Ibidem.*

https://biblioteca-digitala.ro

către savantul englez sir Howard Walter Florey. Acesta din urmă a arătat însă că meritul descoperirii fenomenului antibiozei și punerii lui în circulație în lumea științifică îi revine lui Victor Babeș[13]. Deci marea lui descoperire după opinia noastră a fost cea a „antagonismului microbian”, care este piatra de temelie a antibioterapiei, apoi seroterapia și apoi celelalte descoperiri, nesfârșit de multe și de importante.

În anul 1886, după ce Louis Pasteur a declarat că a obținut rezultate cu vaccinul antirabic, Victor Babeș, cercetător și descoperitor în domeniul tratamentului turbării, a fost trimis de guvernul maghiar și de Universitatea din Budapesta la Paris, pentru a studia realizările școlii franceze și a obține vaccinul antirabic în stare fixă. Dar între Pasteur și Babeș s-a produs o neînțelegere. Ca urmare, Victor Babeș a plecat din laboratorul pasteurian. El avea să fie înlocuit cu franco-elvețianul Alexandre Yersin, cel care avea să descopere bacilul ciumei. Ruptura relațiilor cu Pasteur i-a afectat poziția lui Babeș la Facultatea de Medicină a Universității din Budapesta. Cu toate acestea, el reușise să deschidă un centru antirabic la Budapesta, în 1886, la sfârșitul anului. Dar, încă din anul 1885, în România, profesorul Constantin Istrati, al cărui asistent era cercetătorul Aurel Babeș, fratele lui Victor Babeș, începuse o campanie în care pleda pentru aducerea în România a oamenilor de știință valoroși, cum erau Victor Babeș de la Budapesta, George Assaki de la Paris etc. Însuși ministrul român al Instrucțiunii Publice, Dimitrie Sturdza, l-a vizitat și l-a invitat la București, promițându-i sprijinul statului român. În anul 1886 statul român i-a făcut o ofertă generoasă lui Victor Babeș: să devină profesor la Universitatea din București, Facultatea de Medicină și să conducă un nou înființat – pentru el – institut de anatomie patologică și bacteriologie. În anul 1887 corpurile legiuitoare au votat o lege specială, acordând fondurile necesare creării Institutului de bacteriologie special pentru profesor[14] și numindu-i pe doctorii G. Assaki, Victor Babeș și Nicolae Kalinderu profesori la Facultatea de Medicină din București. Deci, deși inițial considerase să ceară doar un concediu provizoriu de un an pentru perioada 1886-1887 de la Budapesta, Victor Babeș a acceptat oferta guvernului și în august 1887 s-a mutat în România. Este drept că din suma de 800.000 lei promisă de Dimitrie Sturdza pentru institutul proiectat nu se alocaseră decât 100.000, iar clădirea institutului era una veche și închiriată, cea nouă fiind construită abia în 1899. Cu toate acestea, la 30 noiembrie 1887, a avut loc inaugurarea Institutului de Patologie și Bacteriologie din București, sub conducerea lui Victor Babeș. Aici savantul creator al bacteriologiei moderne a format o școală, din care au ieșit oameni de știință cu nume vestite[15].

În același timp, în lumea științifică medicală universală s-a afirmat un alt tânăr român.

În anul 1901 a venit în țară, în București, dr. Ion Cantacuzino. Născut în 25 noiembrie 1863 în București, era fiul juristului Ion C. Cantacuzino, fost ministru al Justiției în timpul domniei lui Al. I. Cuza (1859-1866). Mama doctorului era Maria,

[13] Cf. R. Iftimovici, *Les idées Pastoriennes en Roumanie et la contribution des médecins roumains à leur enrichissement*, în „Hist Sci Med.”, Apr.-Jun. 1969, p. 69-73, aici p. 71.

[14] *La vie et l'oeuvre du Professeur Dr. Victor Babeș*, ed. cit., p. 8

[15] Citez doar pe profesorii Marinescu, Livaditi, Pușcariu, Manicatide, Sion, Bacaloglu, Mutaș, Riegler, Proca, Nicolau, T. Vasiliu, T. Mironescu, A. Babeș etc. (idem, p. 8-9).

https://biblioteca-digitala.ro

născută Mavros, fiica generalului Nicolae Mavros, ajutor principal al lui Pavel Kiseleff și inspector general al carantinelor în ambele Principate pentru împiedicarea epidemiilor dintre anii 1828-1851. Se pretindea că familia Cantacuzino ar descinde direct din basileul Ioan al VI-lea Cantacuzino[16]. Această ascendență ilustră a determinat ca mulți din cei care-l înconjurau să-l numească pe Ion Cantacuzino „prințul”. Era singurul băiat dintre cei nouă copii ai cuplului Ion și Maria Cantacuzino. Până la 16 ani a învățat acasă, cu preceptori particulari. La limba greacă l-a avut ca profesor pe Papadiamantopoulos, la franceză – pe profesorul Rolland și la latină – pe profesorul Optiz din Berlin. Apoi s-a înscris la prestigiosul liceu Louis le Grand din Paris, unde a dat bacalaureatul. A avut profesori de înaltă ținută științifică în liceu, cum ar fi Constant Poyard – un mare elenist. Dintre colegii și prietenii săi din adolescență menționăm pe Joseph Bedier, Andre Saures, Romain Rolland, Hadamard – mare matematician, Savard, Pottecher. Cu toții au ajuns importanți oameni de cultură și știință.

În timp ce era în liceu, mulți dintre colegii lui Ion Cantacuzino, proveniți din familiile înaltei aristocrații franceze, glumeau uneori, în mod răutăcios pe seama lui, deoarece era român. Iritat, Ion Cantacuzino le-a replicat că în secolele trecute, când strămoșii lui erau împărați în Constantinopol, ai lor, ai aristocraților francezi de azi, erau doar grăjdari.

În anul 1885 Ion Cantacuzino a obținut licența în litere și filosofie la Paris. În anul următor, 1886, a plecat în România să-și satisfacă stagiul militar la un regiment de geniu la Jilava. Acolo a făcut cunoștință cu starea sanitară a corpului militar român, care i s-a părut complet nesatisfăcătoare. Cu gândul de a face ceva să îndrepte lucrurile, s-a reîntors la Paris și s-a înscris la Științe Naturale și Medicină. Licențiat în științe în 1891 la Sorbona, a făcut practică în Roscoff (Bretagne, Franța) încă din anul 1887. A făcut cunoștință cu marele imunolog Ilia Ilici Mecinikoff și a avut calitățile necesare pentru a fi recrutat să lucreze în importantul Institut Pasteur. În același timp, a trecut și examenul de extern prin concurs în anul 1887, lucrând sub îndrumarea medicilor Dujardin-Beaumetz și Luys. Apoi a trecut și concursul de intern.

Din anul 1892, a decis să se consacre doar cercetării.

Ion Cantacuzino a devenit **doctor** în medicină în anul **1894**, la Paris, cu teza „Recherches sur le mode de destruction du vibrion cholerique dans l’organisme. Contribution â l’étude de l’immunité”. Deci, prin studiile sale, prin preocupările științifice, se intersecta cu Victor Babeș[17].

După ce și-a luat doctoratul, a venit în orașul Iași, unde a fost numit profesor universitar cu specialitatea **Morfologie**. Preda studenților forme de medicină aplicată, de medicină naturistă, susținută prin cercetări de teren. A folosit microscopul. Era o noutate.

[16] Pentru discutarea problemei primilor Cantacuzini, v. R. Șt. Ciobanu (= Vergatti), *Pe urmele stolnicului Constantin Cantacuzino*, Editura Sport-Turism, București, 1982, p. 35 și urm.; R. Șt. Vergatti, *Mihai Viteazul și Andronic Cantacuzino*, în „Argesis, Studii și Comunicări”, seria Istorie, Tom XXII, 2013, p. 79-88.

[17] A se vedea site-ul Gallica, al Bibliotecii Franței, unde cei doi erudiți profesori români figurează cu comunicări, dezbateri, citări în apriga luptă bacteriologică, imunologică, epidemiologică a sfârșitului de secol XIX – început de XX. Pentru ambii savanți, a se vedea și Vasile Sârbu, *op. cit.*, passim.

https://biblioteca-digitala.ro

I-a învățat pe studenți cum să lucreze în tehnica microscopiei. A dat și consultații de medicină gratuite.

În anul 1896 a revenit la Institutul Pasteur din Paris, lucrând în laboratorul condus de Ilia Mecinikoff, unul dintre descendenții spătarului Nicolae Milescu.

În același an s-a însurat cu frumoasa domnișoară Elena Balș. Din căsătoria lor s-au născut doi reușiți băieți, Jean (Ioan 1897-1985) și Alexandru (1901-1980). Jean, sublocotenent de artilerie, a luptat în octombrie 1916 în Dobrogea, împotriva armatelor germano-bulgaro-turce. Atunci a fost grav rănit la picior. Se afla la câțiva km de locul unde tatăl său, dr. Ion Cantacuzino, îngrijea bolnavii de holeră[18]. La 28 iunie 1918 dr. Ion Cantacuzino, împreună cu fiul său Jean și cu o serie de colaboratori, a decis să plece în Franța cu trenul special al lui Take Ionescu. România era deja ocupată integral și i se impusese o pace separată cu Puterile Centrale. Doctorul Ion Cantacuzino avea și o misiune specială din partea Reginei Maria: trebuia să transmită mesajul ei verbal către Georges Clemenceau, Aristide Briand, Raymond Poincaré și Gustave Hervé[19]. Ajuns în Franța, unde se aflau și mama și fratele său mai mic, tânărul Jean Cantacuzino s-a înrolat în armata franceză cu gradul de locotenent de artilerie. A luptat eroic până la sfârșitul războiului (11 noiembrie 1918). A terminat armata cu același grad, dar a fost decorat cu Legiunea de Onoare, care îi recunoștea meritele pe câmpul de luptă. După război, Jean Cantacuzino și-a continuat studiile în Franța, a terminat Institutul de mine și a devenit un foarte bun inginer miner, cu carieră internațională în domeniul industriei petroliere și al minelor metalifere. Din prima lui căsătorie, cu Colette Rissler, a avut o fată, Claude, născută în 1926 și căsătorită cu Gerard Lederlin. Din a doua sa căsătorie, cu Christiane Jouffroy, a avut alți trei copii: Irene (n. 1943 și căsătorită cu Jean Amic), un băiat Alexandre (născut în 1944, căsătorit cu Anne Michele Russ și având cu ea trei copii – Alexandra în 1973, Marica în 1979 și Constantin în 1985). Jean Cantacuzino a mai avut cu a doua soție încă o fată, Elena (n. în 1946, măritată și ea de două ori: cu Alain Fermier și cu G. Olive).

Fratele minor al lui Jean, Alexandru Cantacuzino (1901-1980), avea să urmeze cariera medicală, precum tatăl său. Și el era născut în Franța, ca fratele său. A studiat acolo biologia și medicina. În stațiunea biologică din Roscoff, unde tatăl său doctorul Ion Cantacuzino mergea foarte des, tânărul medic și biolog Alexandru a cunoscut-o pe cea

[18] Cf. Ion Mihai Cantacuzino, *O mie de ani în Balcani*, Editura Albatros, București, 1996, p. 392.

[19] Doctorul Ion Cantacuzino a scris în jurnalul său despre această misiune: *„Regina m-a chemat azi la ea. A voit să mă vadă înainte de plecarea mea. Mă însărcinează să mă duc să-i văd, din partea ei, pe Poincaré, Clemenceau, Briand și Hervé. Ea neputând scrie, iar noi neavând dreptul să luăm cu noi vreun rând scris, mă însărcinează cu mesaje verbale. «Spuneți-le că guvernul actual nu este România; că este un guvern impus de germani și că țara este împotriva lui. Că toate inimile române sunt îndreptate spre Franța. Că eu însămi iubesc Franța mai presus de toate, dar că în prezent sunt captiva nu numai a Germaniei, ci și a propriului meu guvern. Eu nu pot nici să mă exprim, nici să comand, nici să mă plâng. Ieri, la parastasul morților noștri, la Mitropolie, am plâns neîncetat; durerea mea era și mai mare la gândul că nu-i aveam alături de mine pe francezi, pe francezii mei. Spuneți-i lui Clemenceau că îl admir, că admir felul său de a fi direct și deschis; spuneți-i că atunci când citesc unul din articolele sale îmi pare că acest articol a ieșit din inima mea. Și toate acestea spuneți-le din partea mea, a mea personal. Spuneți-i lui Hervé, în mod special, toată admirația mea și toată recunoștința mea». Ne luăm rămas-bun, foarte emoționați amândoi”* (cf. I. M. Cantacuzino, *op. cit.*, p. 399).

https://biblioteca-digitala.ro

care avea să-i devină soție. Era o tânără studentă franceză, Marianne Labeyrie. Ei s-au căsătorit la Versailles, în anul 1929. Alexandru Cantacuzino a urcat treptele carierei și a ajuns medic și efor al Spitalelor Civile din România. În anul 1939 și-a trimis băiatul, atunci în vârstă de cinci ani, pe Ion Mihai Cantacuzino, la bunicii francezi, deoarece în țară erau vremuri tulburi – reprimarea mișcării legionare[20]. Abia în anul 1947 a reușit și el să plece din țară și să se reunească cu familia sa înainte de a fi lovit de prigoana comunistă. A trăit restul vieții în Franța. Fiul lui, Ion Mihai Cantacuzino, ajuns profesor universitar și inginer, a scris o documentată și fermecătoare istorie a familiei Cantacuzino[21].

Revenind la cariera bunicului lui patern, doctorul Ion Cantacuzino, acesta în anul 1901 s-a hotărât să revină în România, unde primise o catedră la Facultatea de Medicină a Universității din București. Ajutat oarecum de statul român și el a construit un laborator de **medicină experimentală**, care și astăzi îi poartă numele. Datorită vioiciunii lui și rezultatelor de excepție obținute în muncă, prin aplicarea medicinei experimentale, între anii 1908-1910 a fost numit director al Serviciului Sanitar. În această calitate a promovat o lege specială reformând sistemul sanitar din România, a înființat sanatorii, la Bisericani, Bârnova, Nifon, Cărbunești, Filaret. Totodată, a înființat **o rețea de laboratoare regionale de bacteriologie la Craiova, Galați, Constanța, Iași, Sulina**[22].

La începutul lunii iulie 1913, după izbucnirea celui de-Al Doilea Război Balcanic, doctorul Ion Cantacuzino, deja reputat om de știință român, aflat împreună cu familia sa în orășelul Bussang, în Munții Vosgi, în Franța, a fost rechemat urgent în țară printr-o telegramă. Motivul a fost cel al izbucnirii holerei în rândurile armatei române aflată în sudul Dunării[23]. Doctorul Ion Cantacuzino a primit, în mod bizar, pentru această misiune doar gradul de locotenent, dar a fost încadrat Inspector general al Direcției Serviciului Sanitar de pe lângă Marele Cartier General Român. În numai trei zile a ajuns în România și de îndată a plecat la fața locului, în sudul Dunării[24]. A adus cu el o cantitate mare de ser și vaccin. Urmărea să salveze viețile a cât mai multor militari și a populației din jur.

Conștient de însemnătatea vaccinului în lupta cu epidemia, în mod demonstrativ și experimental, s-a vaccinat în fața tuturor, monitorizându-și în mod foarte profesionist starea. El şi-a luat responsabilitatea de a folosi vaccinul imediat, în plin focar al epidemiei, inclusiv pe sine însuși, ca singură soluție științifică eficientă. Trebuie să menționăm că în acel moment lumea științifică și medicală considera vaccinarea în focar drept ceva complet inutil sau neindicat, pe motiv că nu existau încă studii în acest sens. Ion Cantacuzino a schimbat astfel mentalitatea și practica luptei epidemiologice.

[20] Idem, p. 417.

[21] *Ibidem,* passim.

[22] Cf. „Revista Științelor Medicale”, fondată 1905, Anul XXIII, p. 9. De menționat că revista a fost înființată de Dr. Ion Cantacuzino, cu fonduri proprii, între multe alte opere ale sale.

[23] Una dintre bolile înspăimântătoare care a decimat și europeni în secolul XIX – începutul secolului XX a fost holera, manifestată epidemic (a se vedea Radu Ștefan Vergatti, *La Dernière épidemie de l'Europe Occidentale – le choléra – aspects et implications de démographie historique*, în „Revue Roumaine d'Histoire”, tome XLIII, 2004, Nos. 1-4, Janvier-Décembre, p. 73-81).

[24] Cf. Ion Mihai Cantacuzino, *op. cit.*, p. 385-386.

https://biblioteca-digitala.ro

Vreme de opt zile de la observarea epidemiei și până la venirea doctorului Ion Cantacuzino, situația trupelor române se înrăutățise. El a cerut și ajutorul viitoarei Regine Maria. Aceasta a venit pe malul Dunării la Zimnicea, organizând un sistem de acordare a ajutoarelor pentru cei bolnavi. Aceeași misiune a fost preluată și de alte doamne romance, între care s-a aflat și sora doctorului Ion Cantacuzino, Constanța Cantacuzino (1867-1948, măritată cu Raul Romalo), care alerga cu ambulanțele ei prin focarele din Bulgaria și organizase pe propria cheltuială un spital de campanie tot la Zimnicea[25]. Doctorul Cantacuzino a decis că măsurile cele mai eficiente și urgente erau să depisteze bolnavii, să vaccineze militarii, să-i izoleze pe bolnavi și pe suspecți, să aibă grijă de igiena lor prin instalarea de vagoane cu dușuri, să le arate tuturor că boala era mai ales a mâinilor murdare. A cerut igienă maximă. Afară de vaccinare, a dispus amenajarea de spitale și lazarete pentru holericii de pe ambele maluri ale Dunării, **instalarea a două cordoane sanitare**, unul de la Vârciorova la Călărași, celălalt între **Orehovo și Nicopole**, asanarea localităților, lărgirea cantonamentelor trupelor, deplasarea militarilor pentru izolarea unităților contaminate. Toate acestea, plus vaccinarea, au diminuat pierderile în armata română. Astfel, a salvat o mare parte din ea.

Paralel cu dr. Ion Cantacuzino, împotriva holerei a lucrat, în același timp, dr. Victor Babeș. Cu un curaj extrem, el a coborât în mijlocul populației civile, a căutat și descoperit focarele, i-a identificat pe bolnavi, i-a vaccinat, i-a supus unor măsuri de igienă severă. În felul acesta și el a oprit propagarea epidemiei holerei. Pentru combaterea holerei, Babeș stabilise un set de norme obligatorii, anume a) căutarea, diagnosticarea și izolarea bolnavilor, b) apa de băut trebuia să fie fiartă, c) dezinfectarea locuințelor și latrinelor, d) vaccinarea preventivă a locuitorilor din regiunile în pericol de contaminare[26]. În acest mod, a salvat în mare măsură populația civilă.

De altfel, Victor Babeș avea experiența anului 1892, când reușise să oprească eficient manifestarea holerei în România. Atunci nu fusese niciun mort din cauza holerei datorită impunerii de către el a unor carantine extrem de ferme la frontierele de est și sud-est[27].

[25] În memoriile sale Regina Maria (*Histoire de ma vie*, vol. II, Ed. Plon-Nourrit, Paris, 1937, p. 337, 339) menționa: *„La extremitatea taberei, cei mai buni elevi ai doctorului Ion Cantacuzino instalaseră într-o baracă din lemn un laborator provizoriu, în care lucrau zi și noapte, preparând seruri și făcând toate analizele necesare în vreme de epidemie. (...) Constanța Cantacuzino, sora lui Ion Cantacuzino (...) era o femeie de o inteligență sclipitoare, veselă, îndemânatică, plină de vervă, ce conducea un spital ambulant pe spezele ei. O găseai întotdeauna acolo unde era primejdia mai mare, ba chiar izbutise să se furișeze în Bulgaria, unde fusese un neprețuit ajutor când izbucnise groaznica molimă. Își instalase spitalul la extremitatea taberei noastre... Mă duceam mereu s-o văd, era pentru mine o mare mângâiere... Nu s-a știut destul, tot ce a făcut Constanța Cantacuzino pentru a alina suferințele soldaților noștri*".

[26] Cf. Dr. Emil Pocrean, *Recunoștința Banatului față de doctorul Victor Babeș (1854-1926)*, în „Luceafărul", Revista Regionalei Bănățene a Astrei, Anul IV, Seria II, Nr. 5-6, Timișoara, 1938, p. 8.

[27] Cf. Călin Cotoi, *Holeră, igienă publică, modernitate socială și degenerare rasială în România secolului al XIX-lea*, în C. Vasile (ed.) *„Ne trebuie oameni!" Elite intelectuale și transformări istorice în România modernă și contemporană*, Târgoviște, Editura Cetatea de Scaun, 2017, p. 65-140, aici p. 118 și um. Victor Babeș a fost foarte atacat atunci în 1892-1893 de dr. Iacob Felix. Victor Babeș a rezistat criticilor și presiunilor de ridicare a carantinelor. Prin Convenția negociată la Conferința Internațională de la Dresda se cerea desființarea carantinelor în Europa, considerându-se mai importantă protejarea comerțului. România nu semnase convenția, dar lăsa să se înțeleagă că vrea să o aplice. În anul 1893 dr. Iacob Felix a aplicat hotărârile Convenției; el a decis controlul bolnavilor de holeră doar prin poliție sanitară, fără

https://biblioteca-digitala.ro

În pofida criticilor vehemente din partea dr. Iacob Felix, profesorul dr. Victor Babeș s-a afirmat ca o personalitate științifico-medicală în lumea europeană. În anul 1893 a fost chemat în Regatul Bulgariei pentru a lupta împotriva epidemiei de holeră. Bulgarii i-au trimis la București pentru analize două pachete cu dejecții ale unui bolnav din Rusciuc și o bucată dintr-un intestin subțire al unui decedat în urma holerei din orașul Turtucaia. Taciturnul și extrem de seriosul dr. Babeș a lucrat cu mare rapiditate. A doua zi a avut rezultatul analizelor bacteriologice. A constatat că era vorba de o formă de holeră asiatică, adusă probabil de turcii otomani în Regatul Bulgariei și de acolo mai departe. Imediat a plecat în sudul Dunării și a luat măsuri pentru oprirea holerei: a instituit o carantină severă pe Dunăre, impunând controlul tuturor vaselor și bărcilor care ar fi putut acosta pe țărmul septentrional al Regatului Bulgariei. Apoi a trecut la cererea ca populația să fie supusă la izolare și dezinfecție. Apoi a dispus ca toate hainele contaminate să fie arse, etuvele să fie controlate la sânge. A cerut totodată controlul tuturor cărților, hârtiilor scrise, a obiectelor, a mărfurilor. A impus ca oamenii să fie aprovizionați cu apă numai din mijlocul Dunării, de la adâncime, unde aceasta nu era contaminată. În același timp, s-a adresat colaboratorilor săi care lucrau în Institutul de la București să-i trimită vaccinul antiholeric. Era singurul loc din sud-estul Europei unde se producea un astfel de vaccin în 1893. Rezultatul muncii sale a fost impresionant. A oprit răspândirea epidemiei de holeră în Bulgaria în 1893.

În anul 1913, în timpul epidemiei holerice care afecta grav armata română, generalul medic Vicol raporta că la mobilizare forțele militare nu fuseseră înzestrată cu microscoape pentru a se putea face analize în caz de epidemii, lipsind și multe alte materiale medicale. *„Pentru aceste motive s-au pierdut 1.611 luptători din cauza holerei, în afară de morții din interiorul țării”*[28]. Toți au pierit din cauza epidemiei, fără să se tragă niciun foc de pușcă, pentru că în Al Doilea Război Balcanic nu s-au dat lupte. Dar în rândurile bulgarilor, cum a fost și în rândurile sârbilor, turcilor, grecilor în 1912 și apoi în 1913-1916 și în acest Al Doilea Război Balcanic mortalitatea fusese cu mult mai mare, datorită lipsei măsurilor de evitare a răspândirii bolii și a absenței vaccinării pe scară largă, sistematică.

După ce la data de 13 iulie 1913 s-au semnat preliminariile tratatului de pace, una dintre condiții a fost plecarea urgentă a întregii armate române dincolo de Dunăre. Însă aceasta însemna demobilizarea și răspândirea ei în țară. Era pericolul ca holera să lovească întreaga populație civilă foarte grav. Doctorul Ion Cantacuzino a dus la Zimnicea imediat Corpul 4 Armată, care în acel moment era cel mai afectat. Acolo, carantinându-i, între 9 august și 6 septembrie 1913, a dispus să fie cercetați toți militarii din acel corp de armată. A găsit o rată de infectare imensă, de 12%. Laboratoarele bacteriologice de la fața locului făceau pentru diagnosticare câte 2.000 analize zilnic, în condițiile tehnice

carantină la granițe sau în alte locuri. Rezultatul a fost dezastruos. S-a înregistrat o mortalitate ridicată datorită holerei răspândită liber în România în 1893, dovedind astfel eficiența măsurilor luate de Babeș cu un an înainte.

[28] Depozitul Central de Arhivă (în continuare se va cita D.C.A.), fond Marele Stat Major, Serviciul Istoric, dosar nr. crt. 67, f. 24, apud Leon Stoica, *Epidemiile cu care s-a confruntat armata României la început de secol XX – epidemia de holeră din anul 1913*, în „Document. Buletinul Arhivelor Militare Române”, anul XXIII, nr. 2(88)/2020, p. 7-12, aici p. 8.

https://biblioteca-digitala.ro

ale anului 1913. În acea perioadă de numai 28 zile, întreg Corpul 4 Armată a fost cercetat, izolat, vaccinat. El număra circca 50.000 oameni. În final s-a constatat că, datorită măsurilor doctorului Ion Cantacuzino, Corpul 4 Armată a fost salvat. În plus, după demobilizare, acest Corp 4 nu a răspândit holera în rândul populației civile din România. S-a constatat că în Moldova au fost semnalate doar 4 cazuri de holeră. Dar ele nu au provenit de la militarii demobilizați ai Corpului 4, ci de la lucrători sezonieri agricoli, civili veniți din alte părți.

Aici se poate conchide că datorită muncii celor doi cercetători medici, Ion Cantacuzino și Victor Babeș, prin folosirea vaccinării și a metodelor implementate de ei, în 1913 a fost salvată atât armata, cât și populația civilă[29].

În anul 1915 din motive umanitare, prof. dr. Ion Cantacuzino a plecat în Regatul Serbiei. Acolo a participat la combaterea unei epidemii de tifos exantematic.

În ziua de 18/31 mai 1916 dr. Victor Babeș a rostit o conferință în cadrul Academiei Române[30]. El a arătat acolo, cu exemple concrete, ce trebuie făcut profilactic și ca tratament științific împotriva epidemiilor de holeră, ciumă, tifos exantematic, TBC, variolă, febră recurentă etc. El considera că aceste boli reprezintă cel mai adesea o formă care devine expidemică și exacerbată în condiții de război[31]. Pentru oprirea acestor epidemii, care puteau ajunge arme cumplite, ucigașe în masă a militarilor care încercau să înainteze sau să se apere, și în final și a populației civile, el a cerut să fie luate măsuri specifice pentru fiecare tip de boală infecțioasă în parte. Desigur, cea mai eficace măsură era imunizarea prin vaccinare, precum și tratamentul serologic. Acolo unde se știa că există vaccin sau ser specific, Victor Babeș a cerut să fie pregătite cantități suficiente pentru apărarea soldaților și a populației civile aflate în apropierea frontului. În timp ce își rostea discursul, el a arătat că este obligatoriu să lucreze cu dr. Ion Cantacuzino pentru a obține cele mai bune rezultate pentru salvarea armatei și a poporului român. Între cei doi s-a închegat o colaborare profesională. Consecința discursului a fost că cei doi savanți s-au unit și întreaga armată română a fost vaccinată înainte de intrarea în luptă, pentru ceea ce se considera urgent. Îmbinarea cu succes a metodelor sanitare cu acțiunile în masă ale medicilor conștienți au făcut să se vorbească în lume de „metoda românească".

În anul 1916, înainte de ocuparea Olteniei, Munteniei și Dobrogei de trupele Puterilor Centrale, s-a hotărât de către autorități ca dr. Victor Babeș să rămână în București drept rezervă strategică a guvernului Brătianu[32]. El avea să aplice aici măsuri

[29] Cf. Ion Mihai Cantacuzino, *O mie de ani în Balcani,* ed. cit., p. 387.

[30] Publicată sub titlul Victor Babeș, *În ce măsură a contribuit știința română la combaterea boalelor infecțioase în răsboiu,* Extras din AARMSS, București, Librăriile Socec & Co., C. Sfetea, Pavel Suru, București, 1916, passim.

[31] Boala este totodată și o armă, declanșată de un agresor. Așa a fost de exemplu cazul luptelor dintre sârbi și greci în 1912-1913. Atunci armata generalului Ivanoff în retragere a infectat puțurile, aruncând în ele cadavre de holerici, în condițiile în care bacteria holerei rezistă câteva ore la soare, 5 zile în corpul uman și 30 zile în apă, practic holera a fost arma bacteriologică, folosită în mod conștient de acest general (Cf. Leontin Stoica, *op.cit.,* loc. cit., p. 12).

[32] *La vie et l'oeuvre du Professeur Dr. Victor Babeș,* ed. cit., p. 12-14, în care sunt publicate și adresa Primăriei București și Ordinul Marelui Cartier General prin care s-a dispus ca Victor Babeș, împreună cu tot Institutul, să rămână în București, devenind și Comisar General al Sănătății în teritoriul ocupat.

https://biblioteca-digitala.ro

sanitare pentru a nu permite răspândirea epidemiilor. Din cartea scrisă de Victor Babeş[33] și din rapoartele dr. Ion Cantacuzino[34] rezultă că ambii au făcut totul pentru a-și îndeplini misiunile. În condițiile retragerii administrației și armatei în Moldova la sfârșitul anului 1916, prof. dr. Victor Babeş s-a supus și a rămas la Institut, deși ulterior a fost luat ostatic de trupele de ocupație ale Puterilor Centrale. Nu a abdicat de la misiunea sa medicală în folosul oamenilor.

La rândul lui, dr. Ion Cantacuzino a fost desemnat să lupte epidemiologic pe frontul din Moldova. Pentru Moldova a fost o misiune extrem de grea, căci acolo erau refugiați între 1916-1918 aproximativ 2,5 milioane oameni veniți din restul țării ocupate. A fost foamete, frig, lipsuri, lipsă de locuințe, mizerie, când chiar de la începutul lui ianuarie 1917 s-a ivit tifosul exantematic. Între lunile ianuarie-martie 1917 s-a ajuns la izbucnirea maximă a acestei epidemii în Moldova. O populație înfometată, înfrigurată, aglomerată s-a văzut atacată, alături de soldați, de boala mortală. Atunci, doctorul Ion Cantacuzino a cerut medicilor aflați în subordinea lui să-i radă în cap pe cei bănuiți că au tifos, să-i spele cu gaz și hainele lor, pe lângă spălare și dezinfectare, să fie călcate cu un fier fierbinte. A trebuit să se procedeze astfel deoarece nu avea la dispoziție alte soluții. Epidemia a dat semne de slăbire din luna iunie 1917.

O altă epidemie cumplită a fost a așa-numitei „gripe spaniole". Această epidemie a pornit de undeva din sud-estul Chinei. Ea s-a răspândit datorită aducerii unor lucrători chinezi în sudul Franței. O parte dintre ei au venit cu armata americană în zona orașului Bordeaux. Acolo trebuiau să lucreze la fortificații și la căi ferate. Altă grupare care a adus acest tip de gripă în Europa a fost a lucrătorilor din sud-estul Chinei și nordul Vietnamului. Acest grup a fost adus în sudul Franței de armata franceză pentru a lucra la căi ferate. Virusul H1N1 care a răspândit gripa spaniolă și a transformat-o în pandemie nu era cunoscut în Europa până atunci. Nu se cunoștea un vaccin sau tratament împotriva lui, decesele erau foarte numeroase, foarte rapide, medicația ineficientă. Secretul militar a oprit răspândirea informațiilor despre noua epidemie. Numai niște ziare spaniole, care nu erau supuse cenzurii, pentru că țara nu se afla în război, au publicat știri despre noua epidemie. De atunci, de la ziarele respective, boala a căpătat numele de „gripă spaniolă". Această gripă a fost îngrozitoare, pandemică și a ucis mai mulți oameni decât au pierit pe front. După unele informații mai pesimiste, gripa spaniolă ar fi ucis 50 milioane de oameni în lume. La noi în țară gripa spaniolă se pare că a fost înregistrată cel mai adesea drept „gripă infecțioasă". Există totuși rapoarte ale unor medici militari, puține, care o numesc chiar gripă spaniolă. Astfel medicul șef al Diviziei 1 Vânători a telegrafiat Serviciului Sanitar al Marelui Cartier General informația că: „printre trupele diviziei s-a ivit epidemia de *gripă spaniolă*, luată de la populația civilă. Până acum au fost cinci cazuri mortale". Un alt medic şef de Divizie, Divizia 9 Infanterie, raporta Marelui Cartier General: „gripa infecțioasă a luat o mare amploare printre soldați fiind multe cazuri

[33] Cf. Victor Babeş, *Memoriu asupra atitudinei prof. dr. V. Babeș în chestiunea națională și asupra activității Institutului de bacteriologie în timpul ocupațiunei germane (1916-1918), cu numeroase documente*, Institutul de Arte Grafice C. Sfetea, Bucureşti, 1919, p. 37 şi urm.

[34] BAR, Manuscrise, Arhiva dr. I. Cantacuzino, V, varia 3, J. Cantacuzène, *État sanitaire de la Roumanie pendant la guerre (1916-1918)*, f. 1-6.

https://biblioteca-digitala.ro

mortale. Aceeași stare se observă și printre trupele din Chișinău și populația civilă”[35].

Preocuparea Serviciului Militar Sanitar era axată totuși în special pe oprirea tifosului exantematic. Despre gripa infecțioasă sau spaniolă se observase că inițial avusese morbiditate și mortalitate mai mari în Basarabia și în țara mamă, iar apoi în Transilvania, atât în rândul trupelor cât și al populației civile. Dar la finalul anului 1918 se constata că scăzuse ca gravitate și număr de cazuri, în toate aceste teritorii. Problema este că nu vom ști vreodată cu exactitate câte cazuri au fost cu adevărat de gripă infecțioasă / spaniolă, tifos exantematic, febră recurentă în Primul Război Mondial la români. Aceasta deoarece, mai ales în Basarabia, majoritatea medicilor, civili în special, făceau consultații, dar fără analize care să fie prelucrate în laboratoarele bacteriologice. Totodată, acolo unde nu existau trupe, nici facilități sanitare, se observa că se răspândesc boli contagioase, dar în unele situații ele erau semnalate și diagnosticate numai de posturile de jandarmi. Pe de altă parte, lipsea organizarea serviciilor sanitare civile și în unele orașe din Basarabia. Astfel, medicul maior Băișoiu conducea Spitalul de Contagioși din orașul Bălți. El a adresat un raport îngrijorat Serviciului Sanitar al Corpului 5 Armată. În raport a semnalat că medicul șef civil din oraș nu are posibilitatea să verifice la locuințele bolnavilor diagnosticul acestora și că doar centralizează date disparate pe care le primește de la alți confrați, fără analize de laborator. Ca urmare, diagnosticele precise rămâneau practic o necunoscută. Dar, mai grav, cazurile de contaminare și îmbolnăvire cu agenți patogeni transmisibili în rândurile populației de la periferie rămâneau complet ignorate de sistemul sanitar civil. Acei oameni, în plus, trăiau în condiții de extremă sărăcie și nerespectare a regulilor de igienă. Se propuneau, prin urmare, de către armată, măsuri profilactice de igienă și izolare etc., dar mai ales se sublinia importanța diagnosticării prin mijloace adecvate, științifice[36].

Mulți oameni au rămas în viață atunci datorită norocului. A fost și cazul Reginei Maria, care s-a îmbolnăvit de gripă spaniolă. Ea, după o suferință cumplită, a rămas în viață datorită norocului și unui organism extrem de viguros.

În lupta savanților români pentru combaterea epidemiilor nu trebuie uitată munca lui Victor Babeș în domeniul de cercetare aflat atunci la începuturi: virusologia. În lupta sa pentru găsirea unui vaccin împotriva turbării, în studiile sale, el a adus primul din lume o contribuție extrem de importantă: descoperirea corpilor Babeș, sau Babeș-Negri. Sub acest nume erau ascunsă o comportare specifică doar virusurilor (și ricketsiilor). Anume, deși virusurile acționează asemănător celorlalți agenți infecțioși, ele au ceva specific: determină apariția unor leziuni de tipul incluziunilor, așa cum sunt corpii Babeș-Negri la rabie, sau corpii lui Guarnieri la variolă. Acești corpi au fost observați și descriși prima dată în lume de Victor Babeș, de aceea-i poartă numele. În acest fel savantul român a avut o preeminență și contribuție covârșitoare la dezvoltarea cercetării virusologiei, respectiv la imunologie[37]. În anul 1926, când s-a stins din viață, prof. dr. Victor Babeș lăsa un

[35] Depozitul Central de Arhive Militare, *Fond Marele Cartier General*, dosar nr. 2526, f. 25-31.

[36] Idem, f. 213-216.

[37] Cf. *Istoria generală a științei*, publ. sub conducerea lui René Taton, vol. III/2, Editura Științifică, București, 1976, p. 838.

https://biblioteca-digitala.ro

Institut și o grupare de medici savanți care-l urmau și-l continuau[38]. Ei au putut să folosească rezultatele muncii sale și mai târziu în anii 1957-1958, când au combătut o nouă epidemie teribilă de gripă, de fapt pandemie, care s-a manifestat și în România. Victor Babeș a adus o contribuție extraordinară la dezvoltarea științei prin toată activitatea lui, fie și dacă ne referim doar la combaterea epidemiilor. În acest sens, se poate spune că de multe ori s-a vorbit în medicină de metoda românească. Cel care a completat munca și metoda științifică a fost doctorul Ion Cantacuzino, care a murit opt ani mai târziu decât doctorul Victor Babeș.

În anul 1921 doctorul Ion Cantacuzino a reușit să creeze Institutul de Seruri și Vaccinuri, înființat prin Legea din 4 aprilie 1921. În acest institut, care din anul 1924 s-a mutat într-o clădire nouă, s-au produs vaccinuri și seruri originale, românești, precum și descoperite în străinătate și aplicate în țară. După ce și în timpul Marelui Război s-au făcut eforturi pentru blocarea răspândirii epidemiei de tuberculoză, considerată de romantici boala sărăciei și a mizeriei, după eforturile lui Emil Adolf von Behring, s-a ajuns ca în anul 1921 savanții Albert Calmette și Camille Guérin de la Institutul Pasteur să descopere vaccinul anti-TBC, numit BCG, după numele lor. Prin relațiile sale cu Institutul Pasteur, dr. Ion Cantacuzino a reușit să aducă acest vaccin în România. A putut să-l producă în propriul său institut. A reușit, prin munca sa, ca România să devină, în anul 1925-1926, a doua țară din lume, după Franța, care folosea cu succes vaccinul BCG, începând de la copiii cei mai mici.

Din păcate, la data de 18 iulie 1926 în gara orașului Brigue din Elveția, doctorul Ion Cantacuzino, care se îndrepta spre orașul Roscoff, a fost lovit de un cărucior de bagaje. A fost împins în fața unui tren de marfă care tocmai sosea în gară. Singurul noroc a fost că locomotiva nu l-a ucis și nici nu i-a amputat picioarele. Suferințele însă au fost foarte grele: ambele gambe fracturate, tibia de la piciorul drept pe jumătate zdrobită. Nu și-a pierdut însă optimismul. În zilele când avea dureri cumplite, cânta melodii din operele lui Wagner, compozitorul lui preferat. Acest om vesel, viguros, expansiv, foarte îndrăgit de toată lumea, de studenți, de colaboratori, a fost obligat să stea la pat aproape un an.

Din păcate, în noaptea de 18/19 octombrie 1926 o altă tragedie s-a petrecut în lumea științifică românească: Victor Babeș a murit bolnav de inimă, din cauza unei crize de anghină pectorală, sau accident vascular. Înainte de a muri a analizat la microscop o lamă și a pus diagnosticul, pe care l-a și scris, apoi a avut atacul care l-a răpus aparent fără suferință. Cu o săptămână înainte fusese foarte activ la ședința Academiei Române...[39]. Babeș era savantul glaciar, era tipul geniului științific pasionat de amănunte, voia să facă totul cu mâna proprie în laborator. Era neîncrezător în ceilalți și o personalitate mai greu de îndurat prin interiorizarea sa. Institutul său de Bacteriologie din București înființat în 1887 este al doilea din lume, după cel al lui Pasteur din Paris. Colaboratorii săi erau în tensiune și nu era tuturor ușor să lucreze cu savantul cu comportament intransigent. Dacă

[38] Din 1925, prin Decret Regal, Institutul de Patologie și Bacteriologie din București, a dobândit numele de Institutul „Dr. Victor Babeș".

[39] *„Vinerea trecută încă dr. Babeș asista la ședința Academiei Române, al cării președinte voise, ceruse sa fie în ultima sesiune. Un atac de anghină de piept l-a luat vineri dimineața*" (N. Iorga, *Oameni cari au fost*, vol. II, Editura pentru Literatură, București, 1967, p. 230).

https://biblioteca-digitala.ro

nu se năștea Emil Palade, după opinia noastră, Victor Babeș rămânea cel mai mare savant pe care l-a dat poporul român umanității în toate domeniile de cercetare, nu numai în cel medical. Iar institutul său a fost primul institut de cercetări al României, din toate domeniile. Trebuie să facem și precizarea că marii savanți sunt deasupra afinităților etnice, știința lor având valențele universalității, iar Victor Babeș a fost indiscutabil înainte de toate un mare român[40].

Câțiva ani după ce Ion Cantacuzino s-a refăcut, profesorul Nicolae Iorga l-a numit ministru al Muncii, Sănătății și Ocrotirii Sociale în guvernul său de tehnocrați (1931-1932). Deși suferind, doctorul Ion Cantacuzino a găsit puterea să elaboreze legea organizării muncii în porturi și legea loteriei de stat prin care se urmărea să se creeze un fond de ajutorare a populației care nu avea locuințe și nici venituri suficiente pentru subzistență. Practic, astfel continua tot munca împotriva epidemiilor, care inerent izbucneau mai ales în rândul celor cu sănătate precară și care munceau și trăiau în condiții mizere. Doctorul Ion Cantacuzino a murit pe neașteptate și el, la 14 ianuarie 1934, ora 14 și jumătate. Foarte probabil cauza decesului a fost bacteriologică: pneumonie. Se îmbolnăvise la 5 ianuarie 1934[41], la înmormântarea premierului I. G. Duca, deși se simțise rău și câteva zile mai înainte, pe 2 ianuarie. Ultimele sale zile tot în laborator și le-a petrecut. A lăsat amintirea muncii din ultimele ore de viață, când căuta să găsească noi vaccinuri și seruri, oglindite în notițe și desene, efectuate atunci. Acest titan al luptei pentru apărarea semenilor săi a fost un talent multivalent. El a salvat mii și mii de vieți ale românilor și nu doar ale lor prin cercetările medicale și aplicarea lor. A creat școală, fiind urmat de mari cercetători[42]. Totodată, Ion Cantacuzino a fost un mare și eficient luptător pentru crearea României Mari. În anul 1920 a fost și conducătorul delegației României care a semnat la Trianon Tratatul de pace cu Ungaria[43]. Acesta consfințea împlinirea aspirației românilor de unire cu Banatul, Transilvania, Crișana, Maramureșul și Bucovina. Privită din perspectivă, munca lui arată că a fost un continuator și dezvoltator al activității depuse de doctorul Victor Babeș, un alt uriaș savant român. Ei au reușit să aducă un progres extraordinar științei românești și mondiale. Viețile și operele celor doi se împletesc strâns, arătându-i ca pionieri ai luptei pentru înfrângerea epidemiilor.

[40] Precizăm că, în anul 1919, Consiliul Dirigent l-a invitat pe dr. Victor Babeș la Universitatea din Cluj pentru a prelua conducerea catedrei de Anatomie Patologică și Bacteriologie. Acolo a primit pentru locuință două camere în vila profesorului Lechner, actualmente în clădire găsindu-se Clinica de Neuoropsihiatrie Infantilă). Pe lângă predarea cursurilor, Victor Babeș a înființat la Cluj Institutul de Anatomie Patologică și Institutul de Bacteriologie. Nu a renunțat, în tot acest timp, nici la conducerea Institutului și catedrei din București.

[41] Cf. „Revista Științelor Medicale”, fondată 1905, Anul XXIII, p. 10 se menționează că doctorul Ion Cantacuzino dorise o înmormântare simplă, dar guvernul aprobase funeralii naționale. Ca urmare, din cei 200.000 lei acordați în acest scop, s-a decis ca 100.000 lei să se plătească Ligii contra Tuberculozei, iar 100.000 au fost alocați unui premiu anual pentru cea mai bună lucrare despre imunitatea în tuberculoză. Înhumarea avea să fie în final într-o criptă din Institut.

[42] Cf. Daniel Danielopolu, *Profesorul Ion Cantacuzino*, în „Revista Științelor Medicale”, fondată 1905, Anul XXIII, p. 1-4.

[43] Cf. Ion Mihai Cantacuzino, *op. cit.*, p. 399, 405, 409.

https://biblioteca-digitala.ro

Victor Babeş la 30 ani (*La vie et l'œuvre du professeur Dr. Victor Babeş, Hommage offert par ses collaborateurs, ses élèves et étudiants, Imprimeria Cartea Medicală, Bucureşti, 1924*).

Victor Babeş şi fiul lui, Mircea Babeş (sursa: Muzeul Victor Babeş).

Prof. dr. Victor Babeş la 70 ani (La vie et l'œuvre du professeur Dr. Victor Babeş, Hommage offert par ses collaborateurs, ses élèves et étudiants, Imprimeria Cartea Medicală, Bucureşti, 1924).

https://biblioteca-digitala.ro

Dr. Ion Cantacuzino, medic militar pe frontul eliberării naționale.
Cartea de Identitate 1917 (arhiva personală).

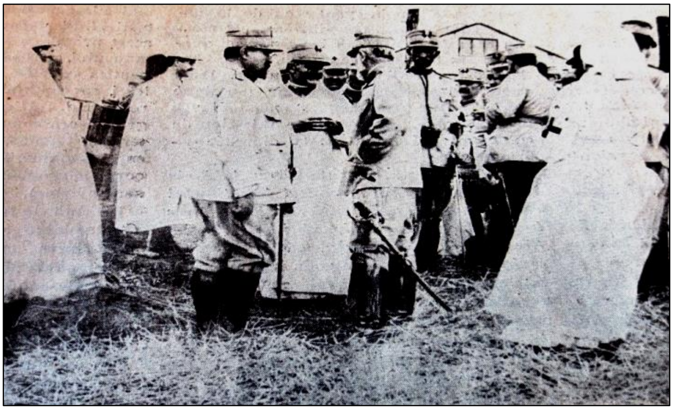

Regele Carol I la Spitalul de holerici Tr. Măgurele.
Alături: profesorii Cantacuzino și Obregia.

Facsimil, p. 62-63, în care Cantacuzino descrie propria-i inoculare cu vaccin antiholeric (campania din Bulgaria 1913).

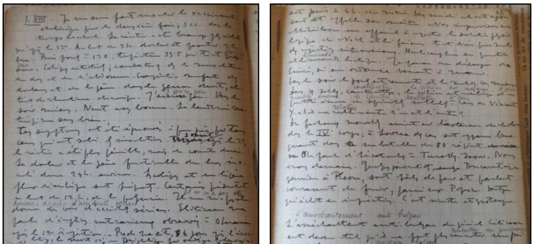

https://biblioteca-digitala.ro

1918-1919

Dr. I. Cantacuzino la Trianon. Al doilea din stânga, N. Titulescu.

https://biblioteca-digitala.ro

Anul XXIII Fondată 1905

REVISTA ŞTIINŢELOR MEDICALE

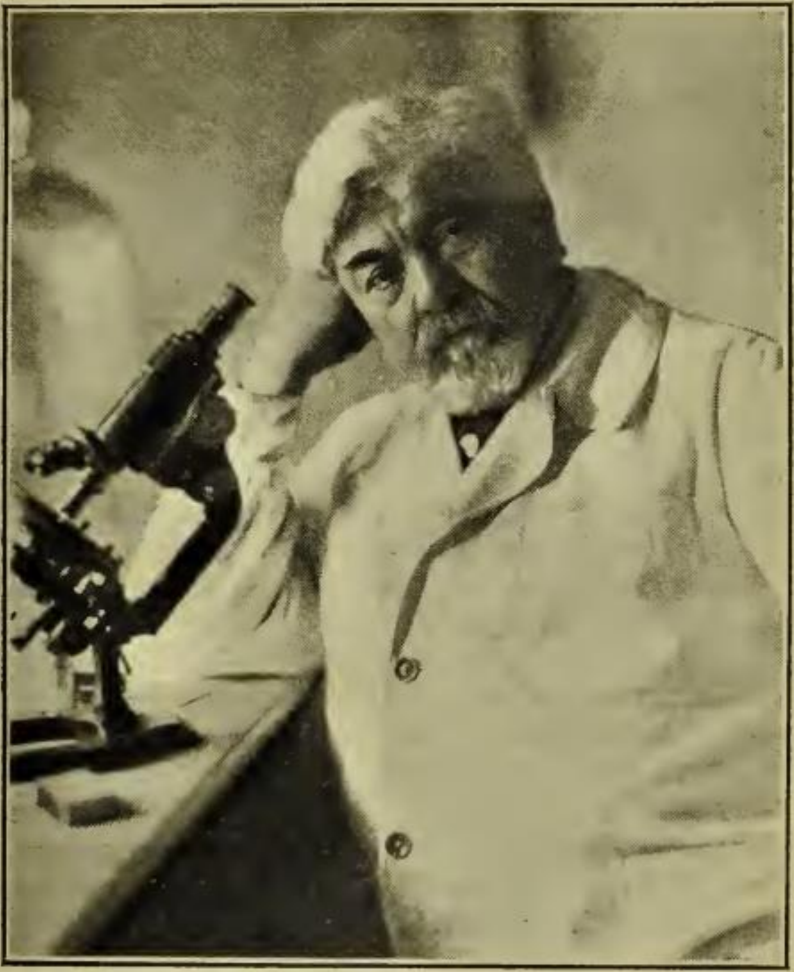

† PROFESORUL ION CANTACUZINO

25 NOEMBRIE 1863—14 IANUARIE 1934

https://biblioteca-digitala.ro

DISTINCȚII ONORIFICE CONFERITE AGENȚILOR DE SIGURANȚĂ ȘI POLIȚIȘTILOR ROMÂNI ÎN 1920

Laurențiu-Ștefan Szemkovics

Prezentăm, apelând la heraldică[1], faleristică[2] și sigilografie[3], decorațiile[4] cu care au fost recompensați, în 1920, agenții de siguranță și polițiștii români pentru merite deosebite în Primul Război Mondial. Distincțiile onorifice provin din fonduri și colecții aflate la Muzeul Jandarmeriei Române, Muzeul Național de Istorie a României, Muzeul Național al Pompierilor și la colecționarul Nelu Aldea[5]. Am descris piesele în conformitate cu normele heraldice și ținând cont de recomandările fostului Comitet Internațional de Sigilografie[6]. Am menționat, de la caz la caz, data instituirii lor, persoanele decorate, motivele recompensării, actele normative prin care li s-au conferit, bibliografia aferentă și reproducerile pieselor.

I. ORDINUL „STEAUA ROMÂNIEI"

Pentru a recompensa serviciile militare și civile aduse statului român, Carol I a instituit, prin Înaltul Decret nr. 1108 din 10 mai 1877, Ordinul „Steaua României" care s-a conferit atât în Războiul de Independență (1877-1878), cât și în perioada Primului Război Mondial (1916-1918).

Ordinul „Steaua României" se prezintă sub forma unei cruci recruciate[7] de metal, smălțuită albastru, cuprinzând pe avers, în centru, într-un medalion rotund, smălțuit roșu, o

[1] Heraldica – disciplina auxiliară a istoriei care se ocupă cu studiul stemelor, blazoanelor. Heraldica cuprinde două părți: știința heraldică care fixează și studiază normele teoretice ale blazonului și arta heraldică care se ocupă cu aplicarea lor în practică.

[2] Faleristica – disciplina auxiliară a istoriei care se ocupă cu studiul decorațiilor (ordine, cruci, medalii și semne onorifice); Dorel Bahrin, *Sistemul decorațiilor militare – 2000. Sistemul național de decorații*, Editura Economică, București, 2005, p. 11-12.

[3] Sigilografia – disciplina auxiliară a istoriei care se ocupă cu studiul sigiliilor și matricelor sigilare.

[4] Înțelegând prin acest termen atât ordinele, cât și medaliile.

[5] Le mulțumim colecționarului și instituțiilor care au colaborat și care ni le-au pus la dispoziție.

[6] Comitetul Internaţional de Sigilografie = organism creat în 1959 prin hotărârea Biroului executiv al Consiliului Internaţional al Arhivelor, în vederea rezolvării unor probleme practice privind păstrarea şi conservarea sigiliilor şi a stimulării cercetărilor în acest domeniu. Comitetul a contribuit la dezvoltarea teoriei şi practicii sfragistice, preocupându-se de uniformizarea terminologiei de specialitate, stabilirea elementelor necesare pentru descrierea sigiliilor, reunirea eforturilor specialiştilor în vederea creşterii longevităţii izvoarelor sigilare, elaborarea de studii menite să scoată în evidenţă importanţa sigiliilor create în diferite ţări; *Dicţionar al ştiinţelor speciale ale istoriei. Arhivistică, cronologie, diplomatică, genealogie, heraldică, paleografie, sigilografie*, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1982, p. 77.

[7] Cruce recruciată = cruce ale cărei brațe au extremitățile în formă de cruce; Silviu Andrieş-Tabac, *Tipologia crucii heraldice*, în „Analecta Catholica", IV, 2008, Chişinău, 2010, p. 111.

https://biblioteca-digitala.ro

acvilă[8], redată în întregime și din față, cu aripile deschise și cu zborul[9] în jos, stând cu picioarele pe un fulger[10], cu capul întors spre aripa dreaptă, ținând în cioc o cruce, poziționată în bandă[11], totul de aur. Medalionul este înconjurat de o bordură[12] emailată albastru, în care este scrisă, cu litere aurii, deviza[13]: *** **IN FIDE SALUS** (SALVAREA ÎN CREDINȚĂ). Bordura este înconjurată de o ghirlandă rotundă, de ramuri de stejar verde, prinsă, în dreptul brațelor crucii, cu panglici aurii dispuse în săritoare[14]. Pe revers, pe centru, într-un medalion rotund, puțin mai mare decât cel de pe avers, smălțuit, de asemenea, roșu, se află cifra domnitorului Carol I (doi *C* adosați și intercalați în care este înscrisă cifra romană *I*)[15] încoronată de o coroană închisă, terminată cu glob crucifer, totul aurit. Între brațele crucii sunt raze convergente. Crucea este surmontată de de o coroană închisă, terminată cu glob crucifer.

Însemnele Ordinului erau de argint[16] pentru Cavaleri. Crucea, cu un diametru de 40 mm, atârnată de o panglică moarată roșie cu câte două dungi albastre închis pe fiecare margine, dungile interioare late, fiecare, de 3 mm și cele exterioare de 2 mm.

Pentru fapte meritorii săvârșite în timp de război s-au adăugat pe Cruce două spade[17] încrucișate în săritoare, cu vârfurile în sus, având doar mânerele și vârfurile aparente între raze[18]..

[8] Acvila = pasăre de pradă din clasa şoimilor, cu ciocul lung şi recurbat, picioare robuste, unghii ascuţite, vedere pătrunzătoare şi anvergura foarte întinsă; acvila este reprezentată cu ciocul deschis şi aripile deschise (Cte Alph. O'Kelly de Galway, *Dictionnaire archéologique et explicatif de la science du blason*, tome I, Bergerac, Imprimerie générale du Sud-Ouest, 1901, p. 6); este simbolul regalităţii, al măreţiei, al generozităţii şi al recunoştinţei; G. de L. T***, *Dictionnaire héraldique, contenant tout ce qui a raport à la science du blason, avec l'explication des termes; leurs etymologies, & les exemples nécessaires pour leur intelligence, suivi des Ordres de Chevaleries dans le Royaume et de l'Ordre de Malthe*, Paris, Lacombe, MDCCLXXIV, p. 11.

[9] Zbor = figură heraldică naturală reprezentată ca două aripi de pasăre (când acestea sunt de îngeri sau grifoni, pot fi denumite şi cu termenul de *aripi*). Când se utilizează o singură aripă, se blazonează cu termenul de semizbor; *Dicţionar al ştiinţelor speciale ale istoriei. Arhivistică, cronologie, diplomatică, genealogie, heraldică, paleografie, sigilografie*, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1982, p. 238.

[10] Fulgerul = simbolizează suveranitatea.

[11] Banda = piesa onorabilă a scutului realizată prin trasarea a două diagonale din colţul drept superior spre colţul stâng inferior, formând o fâşie ce este reprezentată în alt smalt decât câmpul. Conform cerinţelor artei heraldice, banda trebuie să ocupe circa ⅓ din lăţimea scutului; *Dicţionar al ştiinţelor speciale*, p. 52.

[12] Bordura = piesă care înconjoară scutul, aşa cum indică şi numele său. Este simbolul protecţiei, al bunăvoinţei şi al recompensei; Cte Alph. O'Kelly de Galway, *op. cit.*, p. 95.

[13] Deviza = inscripţie conţinând o maximă morală, o exclamaţie, o formulă de credinţă, un angajament; *Dicţionar al ştiinţelor speciale*, p. 100.

[14] Săritoarea (crucea în curmeziş) = piesa onorabilă a scutului care se realizează prin suprapunerea benzii cu bara; *Dicţionar al ştiinţelor speciale*, p. 186.

[15] C. Flondor, Const. Moisil, *Decorațiunile românești*, în *Enciclopedia României*, vol. 1, 1938, p. 87.

[16] Argint = metal utilizat în alcătuirea stemelor, reprezentat convenţional prin câmp alb, respectiv suprafaţă liberă. Simbolizează puritate, nevinovăţie, sinceritate; H. Gourdon de Genouillac, *Les Mystères du blason de la noblesse et de la féodalité. Curiosités – bizarreries et singularités*, Paris, E. Dentu, 1868, p. 16-17.

[17] Spada = simbolul stării militare, al vitejiei, al puterii. Poate fi aplicată nedreptăţii şi poate stabili pacea şi dreptatea. De asemenea, spada este şi simbol al războiului sfânt. În tradiţiile creştine, spada este o armă nobilă, a cavalerilor şi eroilor creştini; Jean Chévalier, Alain Ghéerbrant, *Dicţionar de simboluri. Mituri, vise, obiceiuri, gesturi, forme, figuri, culori, numere*, vol. 3 (P-Z), 1995, p. 246-247.

[18] *Status des Ordres royaux de Roumanie*, Bucarest, Imprimerie de l'État, 1888, p. 5-18; *Anuarul Ordinelor române pe anul 1889 împreună cu statutele lor organice*, Bucuresci, Imprimeria Statului, 1890, p.

https://biblioteca-digitala.ro

III-IX; P. V. Năsturel, *Medaliile și decorațiunile române. Descrierea și portul lor de către civili, militari, clerici, magistrați și doamne*, București, Tipo-Litografia Societății „Tiparul”, 1901, p. 11-14; Constantin I. Istrati, *Primele însemne de distincțiuni și decorațiuni române*, București, Librăriile Socec & Comp. și C. Sfetea; Viena, Gerold & Comp.; Berlin, R. Friedlaender & Sohn; Lipsca, O. Harrassowitz, 1913; extras din „Analele Academiei Române. Memoriile Secțiunii Științifice”, Seria II, tom. XXXVI, no. 2, p. 13-15; N. T. Ionescu, *Decorațiunile române – ordine, cruci și medalii*, Editura și Institutul de Arte Grafice C. Speter, București, 1915, pl. II; *Ordine, cruci și medalii române. Istoric, legi și regulamente*, întocmite de Vintilă Ivănceanu, Petre Ionescu, Petre P. Sterescu și C. Tâmpeanu, Imprimeria Statului, București, 1927, p. 25-46; I. G. F. Cricoveanu, *Codul decorațiunilor și al medaliilor conținând legile, regulamentele și decretele relative la crearea decorațiunilor și a medaliilor de la 1860 și până azi*, tomul VI, ediție revăzută și completată, Giurgiu, Tipografia „Ulpiu Stanculescu”, 1928, p. 66-90; C. Flondor, C. Flondor, Const. Moisil, *Decorațiunile românești*, în *Enciclopedia României*, vol. 1, 1938, p. 86-87; Gr. Constandache, *Medaliile și decorațiunile militare românești*, în „Buletinul Societății Numismatice Române”, anii XXIX-XXXVI, nr. 83-90, 1935-1942, p. 194; Bernard Fitzsimons, *Heraldry & Regalia of War*, Beekman House, New York, 1973, p. 87; Fl. Marinescu, *Modificări survenite în sistemul de decorații românești în deceniul patru al secolului XX (II)*, în „Studii și materiale de muzeografie și istorie militară”, tom 9, 1976, p. 146-147; Maria Dogaru, *Aspirația poporului român spre unitate și independență oglindită în simbol. Album heraldic*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1981, p. 129-130; Ștefan Catone, Neculae Șerbănescu, Dumitrașcu Bedivan, *România: decorații 1859-1991*, Cover, București, 1992, p. 17; pl. VI, fig. 11; Elena Artimon, *Ordine, medalii și decorații din Primul Război Mondial aflate în colecțiile Muzeului de Istorie din Bacău*, în „Carpica”, XXIV, 1993, Complexul Muzeal „Iulian Antonescu” Bacău, p. 167-168, 173; *Decorații românești de război 1860-1947*, autori: Ion Safta, Rotaru Jipa, Tiberiu Velter, Floricel Marinescu, Editura Universitaria, București, 1993, p. 38-47; Ion Mamina, *Regalitatea în România: 1866-1947: instituția monarhică, Familia regală, domniile, contribuții la dezvoltarea instituțiilor culturale, monumentele de for public: cronologie*, București, Compania, 2004, p. 30; Eugen Calianu, *Decorațiile românești de la Cuza-Vodă la regele Mihai I*, Editura Eminescu, București, 2006, p. 16-18, fig. 16-19, p. 80; *Enciclopedia Armatei Române*, coord.: Amiral prof. univ. dr. Gheorghe Marin, Editura CTEA, București, 2009, p. 1030-1031; Cristina Pînzariu, *Medalii românești din colecția Complexului Muzeal Bucovina*, în „Suceava. Anuarul Complexului Muzeal Bucovina”, XXXIV-XXXV-XXXVI, 2007-2008-2009, Suceava, 2009, p. 286-287; *Cavaleri ai Ordinului militar de război „Mihai Viteazul”*, autori: Eugen Stănescu, Gavriil Preda, Mircea Cosma, Iulia Stănescu, Sibiu, Salgo, 2012, p. 12-13; Toma Rădulescu, *Ordine și decorații românești și străine care au aparținut acad. dr. Constantin Angelescu (1869-1948)*, în „Argesis”. Studii și comunicări, Seria Istorie, XXII, Editura Ordessos, Pitești, 2013, p. 351, 358; Tudor Alexandru Martin, Katiușa Pârvan, Cătălina Opaschi, *Onoarea națiunilor (II). Ordine și decorații românești din patrimoniul Muzeului Național de Istorie a României*, Muzeul Național de Istorie a României, București, 2016, p. 42-52; Laurențiu-Ștefan Szemkovics, *Decorație conferită episcopului Buzăului în 1919*, în „Analele Buzăului”, XI, Buzău, 2019, p. 145-151; idem, *Decorații conferite clerului român (1916-1919) / Decorations awarded to the Romanian clergy (1916-1919)*, Edit Moroșan, București, 2019, p. 15-18; idem, *Decorații conferite personalului polițienesc în perioada 1917-1919 / Decorations awarded to the Police staff between 1917-1919*, Editura Ministerului Afacerilor Interne, București, 2019, p. 14-18; idem, *Decorații conferite unor jandarmi români în anul 1918*, în „Jandarmeria Română”, nr. 48, septembrie 2019, p. 73-74; idem, *Distincții acordate grănicerilor, jandarmilor și polițiștilor în perioada 1916-1918*, în „Monitor cultural-educativ”, nr. II/2017, Editura Ministerului Afacerilor Interne, București, p. 13-15; idem, *Distincții acordate grănicerilor în perioada 1918-1919*, în „Forum ISOP”, publicație editată de Institutul de Studii pentru Ordine Publică, nr. 5, aprilie 2018, p. 6; idem, *Distincții acordate jandarmilor în perioada 1917-1919*, Editura Ministerului Afacerilor Interne, București, 2018, p. 5-9; idem, *Distincții conferite clerului român în 1918*, în „Analele Aradului”, anul IV, nr. 4, 2018, Supliment: *100 de ani de la Marea Unire*, Colecția „Astra Arădeană – 1863”, „Vasile Goldiș” University Press, Arad, p. 337-339, 351; idem, *Distincții conferite jandarmilor români în perioada 1917-1919*, în „Oltenia. Studii. Documente. Culegeri”, Seria IV-a, nr. 6, 2018, Editura SITECH, Craiova, 2018, p. 69-71; idem, *Distincții onorifice acordate clerului român în 1918*, în „Crisia”, nr. XLVIII, 2018, Editura Muzeului Țării Crișurilor, Oradea, p. 211-212, 219; idem, *Distincții onorifice acordate grănicerilor români în 1916*, în „Monitor cultural-educativ”, nr. II/2018, Editura Ministerului Afacerilor

https://biblioteca-digitala.ro

A fost decorat cu Ordinul „Steaua României” cu spade, în grad de Cavaler (fig. 1-2)[19]: Dăncilă Picu Ion[20], șeful siguranței din Oradea Mare, pentru devotamentul și munca încordată ce a depus, ca șef al serviciului siguranței din Oradea-Mare, în timpul operațiunilor contra maghiarilor din 1919, contribuind prin investigațiunile executate și informațiunile culese la descoperirea organizațiunii gărzilor albe din Oradea-Mare și la orientarea comandamentului, în timpul luptelor și ocupațiunii militare din Ungaria, în iulie-octombrie 1919.

Fig. 1-2. Ordinul „Steaua României” cu spade, în grad de Cavaler.

Interne, București, 2018, p. 12-13 și p. 23, fig. 5-6; idem, *Distincții onorifice conferite grănicerilor români în perioada 1916-1917*, Editura Ministerului Afacerilor Interne, București, 2019, p. 16-18, 19, 24; idem, *Două distincții acordate unor polițiști în 1919*, în „Monitor cultural-educativ”, nr. I/2018, Editura Ministerului Afacerilor Interne, București, 2018, p. 13-14, 17; idem, *Patru decorații conferite unor grăniceri români*, în „Buletin documentar și de informare privind activitatea de prevenire și combatere a corupției”, anul XIII, nr. 1 (24), 2019, Serie Nouă, Editura Ministerului Afacerilor Interne, p. 31-33, 43; Laurențiu-Ștefan Szemkovics, Augustin Mureșan, *Distincții onorifice conferite grănicerilor români în perioada 1918-1919*/*Honorific distinctions awarded to Romanian frontier guards between 1918 and 1919*, Edit Moroșan, București, 2018, p. 17-18 și p. 86, fig. 11-14; Constantin Nazarie (preot), *Activitatea preoților de armată în Campania din 1916-1918*, BASILICA, București, 2018, p. 13, 216, 218, 219, 223.

[19] Colecția plutonier adjutant șef (rez.) Nelu Aldea.

[20] Decret nr. 1.264/25 martie 1920, publicat în „Monitorul Oficial” nr. 10 din 17 aprilie 1920, p. 722.

https://biblioteca-digitala.ro

II. ORDINUL „COROANA ROMÂNIEI"

Ordinul „Coroana României" a fost instituit prin legea nr. 1.244 din 10 mai 1881, cu scopul de a recompensa serviciile aduse statului.

Ordinul „Coroana României" este sub forma unei cruci de Malta[21], cu diametrul de 40 mm pentru Cavaleri, cu brațe egale, smălțuită roșu, cu marginea de smalț alb. În mijlocul crucii, pe avers, se află un medalion rotund, smălțuit roșu, încărcat cu coroana regală, de oțel ce se termină printr-un glob, în care este înfiptă crucea „Trecerea Dunării"[22]. Medalionul are împrejur o bordură, smălțuită alb, pe care este scris cu litere și cifre aurii: * **PRIN NOI ÎNȘINE** * **14 MARTIE 1881** (data proclamării regatului). Pe revers, în medalionul rotund, smălțuit roșu, pe un singur rând: **10 MAIU** (data încoronării). Împrejurul medalionului, în bordura smălțuită alb: * **1866** * **1877** * **1881** (datele urcării pe tron, proclamării Independenței și proclamării regatului). Cifra regală, între brațele crucii, ca și montura crucii, era de argint pentru Cavaleri. Tot între brațele crucii, la Ordinul „Coroana României" cu spade, în gradul de Cavaler, erau două spade cu vârfurile în sus. La Cavaleri, panglica, care se atârna de cruce printr-un inel, era de culoare albastru-închis, cu câte o dungă argintie pe fiecare margine, lată de 6 mm.[23]

[21] Cruce de Malta = cruce ale cărei brațe se constituie din triunghiuri isoscele unite la vârf și cu bazele scobite în forma literei „V", creând impresia unei cruci cu opt vârfuri; Silviu Andrieş-Tabac, *op. cit.*, p. 112.

[22] Crucea „Trecerea Dunării", instituită în 1878, care este așezată în vârful coroanei regale de oțel, a fost destinată militarilor și civililor care au luat parte la operațiunile din dreapta Dunării, în timpul Războiului de Independență; Dan Cernovodeanu, *Originea decorației „Trecerea Dunării"*, în „Revista Muzeelor şi Monumentelor". Muzee, XIV, 1977, nr. 3, p. 30-31; Maria Dogaru, *Date noi privind Coroana de Oţel a României*, în „Herb". Revista română de heraldică, I (VI), 1999, 1-2, p. 127-134; Dorel Bahrin, *Sistemul decorațiilor militare – 2000. Sistemul național de decorații*, Editura Economică, București, 2005, p. 21.

[23] *Status des Ordres royaux de Roumanie*, p. 23-26; *Anuarul Ordinelor române pe anul 1889 împreună cu statutele lor organice*, p. XI-XIII; P. V. Năsturel, *op. cit.*, p. 20-22; N. T. Ionescu, *op. cit.*, pl. III; *Ordine, cruci și medalii române*, p. 47-61; I. G. F. Cricoveanu, *op. cit.*, p. 48-65; C. Flondor, Const. Moisil, *op. cit.*, p. 87; C. Hamangiu, *Codul general al României (coduri, legi și regulamente), întocmit după textele oficiale*, volumul IV, *Coduri, legi, decrete și regulamente cuprinzând a doua parte din legislațiunea anilor 1861-1906: (completare la vol. II și III)*, ediția a III-a, Monitorul Oficial și Imprimeriile Statului, Imprimeria Centrală, București, 1941, p. 336-337; Gr. Constandache, *op. cit.*, p. 197; Bernard Fitzsimons, *op. cit.*, p. 87; Fl. Marinescu, *Modificări survenite în sistemul de decorații românești în deceniul patru al secolului XX (II)*, p. 148; Maria Dogaru, *Aspirația poporului român spre unitate și independență oglindită în simbol. Album heraldic*, p. 148-149; Ștefan Catone, Neculae Șerbănescu, Dumitrașcu Bedivan, *op. cit.*, p. 17-18; Elena Artimon, *op. cit.*, p. 168, 173; *Decorații românești de război 1860-1947*, p. 54-59; Ion Mamina, *op. cit.*, p. 30; Eugen Calianu, *op. cit.*, p. 25-26; *Cavaleri ai Ordinului militar de război „Mihai Viteazul"*, p. 15-16; Toma Rădulescu, *op. cit.*, p. 352, 358-359; Tudor Alexandru Martin, Katiușa Pârvan, Cătălina Opaschi, *op. cit.*, p. 76-80; Laurențiu-Ștefan Szemkovics, *Decorații conferite clerului român (1916-1919) / Decorations awarded to the Romanian clergy (1916-1919)*, p. 19-21; idem, *Decorații conferite personalului polițienesc în perioada 1917-1919 / Decorations awarded to the Police staff between 1917-1919*, p. 19-21; idem, *Decorații conferite unor jandarmi români în anul 1918*, p. 74-75; idem, *Distincții conferite clerului român în 1918*, p. 340-343, 352; idem, *Distincții onorifice acordate clerului român în 1918*, p. 212-214, 219; idem, *Distincții onorifice acordate grănicerilor români în 1916*, p. 16-17 și p. 24, fig. 9-10; idem, *Distincții onorifice acordate unor pompieri români în 1919*, în „Pentru Patrie", septembrie 2018, editată de Ministerul Afacerilor Interne, p. 36-37; idem, *Distincții onorifice conferite grănicerilor români în perioada 1916-1917*, p. 24-26, 29; idem, *Două distincții acordate unor polițiști în 1919*, p. 18-19; idem, *Patru decorații conferite unor grăniceri români*, p. 34-35, 44; Laurențiu-Ștefan Szemkovics, Augustin Mureșan, *op. cit.*, p. 23-24 și p. 87, fig. 17-20; Constantin Nazarie (preot), *op. cit.*, p. 216-222.

https://biblioteca-digitala.ro

Au fost decorați cu Ordinul „Coroana României” cu spade, în grad de Cavaler (fig. 3-4)[24]: Nenițescu Panait[25], *comisar clasa I* de la ***Poliția orașului Bârlad***, pentru zelul și devotamentul ce a depus în serviciul cartiruirii în orașul Bârlad a formațiunilor militare, în 1916 până în 1917; Popescu D.[26], *șeful* ***siguranței Tighina***, pentru zelul și devotamentul cu care și-a îndeplinit serviciul în timpul campaniei 1918-1919.

Fig. 3-4. Ordinul „Coroana României” cu spade, în grad de Cavaler.

A fost decorat cu Ordinul „Coroana României” în grad de Cavaler (fig. 5-6)[27]: Vasile Mintici[28], *director clasa II* în ***Poliția orașului Dorohoi***, pentru profilaxia tuberculozei.

[24] Muzeul Național de Istorie a României, inv. nr. 64968.

[25] Decret nr. 2.723/25 iunie 1920, publicat în „Monitorul Oficial” nr. 177 din 13 noiembrie 1920, p. 6474.

[26] Decret nr. 2.750/29 iunie 1920, publicat în „Monitorul Oficial” nr. 183 din 20 noiembrie 1920, p. 6877.

[27] Muzeul Jandarmeriei Române.

[28] Decret nr. 3.818/17 septembrie 1920, publicat în „Monitorul Oficial” nr. 152 din 13 octombrie 1920.

https://biblioteca-digitala.ro

Fig. 5-6. Ordinul „Coroana României” în grad de Cavaler.

III. MEDALIA „BĂRBĂȚIE ȘI CREDINȚĂ”

Medalia „Bărbăție și Credință”, instituită în 1903, era de metal și de trei clase: clasa I de aur, clasa II-a de argint și a III-a de bronz.

Medalia „Bărbăție și Credință” avea forma ovală (35 x 27 mm), cuprinzând, pe avers, gravată în excizie, efigia Regelui Carol I, înconjurată de legenda: **CAROL I. REGE AL ROMÂNIEI**; pe revers, tot în excizie, o ramură de lauri legată în partea de jos cu o panglică și, pe trei rânduri, inscripția: **BĂRBĂȚIE / ȘI / CREDINȚĂ**. Panglica este de mătase ripsată, lată de 30 mm și compusă la mijloc dintr-o dungă de culoare galben deschis, lată de 18 mm, având pe fiecare margine câte o dungă albastră și roșie, late fiecare de 3 mm.

În urma raportului ministrului de interne, medalia, însoțită de un brevet, era conferită prin decret regal, ofițerilor și agenților de poliție, care în îndeplinirea funcțiunii lor dădeau dovadă de bărbăție și credință. Medalia putea fi acordată și oricărui funcționar public sau persoană particulară care ar fi contribuit la menținerea sau restabilirea ordinii și siguranței publice, ar fi adus servicii importante poliției, ar fi salvat viața sau avutul unei persoane punându-și viața în pericol, sau ar fi săvârșit un act de bărbăție sau credință. Deși, inițial, a fost acordată ofițerilor și agenților de poliție, funcționarilor Statului, ulterior a fost conferită și militarilor care au participat la Primul Război Mondial[29].

[29] *Ordine, cruci și medalii române*, p. 137-138; I. G. F. Cricoveanu, *op. cit.*, p. 41-47; C. Flondor, Const. Moisil, *op. cit.*, p. 92; Gr. Constandache, *op. cit.*, p. 196; Fl. Marinescu, *Modificări survenite în sistemul de decorații românești în deceniul patru al secolului XX (II)*, p. 158; Ștefan Catone, Neculae Șerbănescu, Dumitrașcu Bedivan, *op. cit.*, p. 23; pl. IX, fig. 27; *Decorații românești de război 1860-1947*, p. 131-133; Eugen Calianu, *op. cit.*, p. 32, fig. 44-45, p. 89; Cristina Pînzariu, *op. cit.*, p. 292; *Cavaleri ai Ordinului militar de război „Mihai Viteazul”*, p. 16; Tudor Alexandru Martin, Katiușa Pârvan, Cătălina Opaschi, *op.*

https://biblioteca-digitala.ro

Au fost decorați cu Medalia „Bărbăție și Credință” clasa I (fig. 7-8)[30]: Constantin Gurgu[31], *polițai clasa I* al orașului Tulcea, Oprescu Ion[32], *comisar clasa III* din ***Poliția Hagi-Făclar***, detașat în ***Poliția Tulcea***, pentru prinderea a 3 tâlhari dintr-o bandă numeroasă, care comisese două crime în județ, cum și 8 din gazdele acestei bande; A. Meșter[33], *comisar* în ***Poliția Călărași***, S. Constantinescu[34], *subcomisar* în ***Poliția Călărași***, pentru stingerea incendiului ce izbucnise în ziua de 19 iunie 1920 la magaziile lui Doiciu Porceanu, din strada M. Cantacuzino, refuzând recompensele bănești ce li s-au oferit pentru stricarea hainelor, susținând că nu și-au făcut decât datoria.

Fig. 7-8. Medalia „Bărbăție și Credință” clasa I.

cit., p. 98-100; Laurențiu-Ștefan Szemkovics, *Decorații conferite personalului polițienesc în perioada 1917-1919 / Decorations awarded to the Police staff between 1917-1919*, p. 33-35; idem, *Două decorații decernate unor jandarmi (1917-1918*), în „Jandarmeria Română”, nr. 49, decembrie 2019, p. 78-79; idem, *Două distincții onorifice conferite unor jandarmi în 1918*, în „Cercetări Numismatice”, XXI-XXII, Muzeul Național de Istorie a României, București, 2015-2016, p. 160, 161; idem, *Distincții acordate grănicerilor, jandarmilor și polițiștilor în perioada 1916-1918*, p. 21-22; idem, *Distincții acordate jandarmilor în perioada 1917-1919*, p. 15-18; idem, *Distincții conferite jandarmilor români în perioada 1917-1919*, p. 74-76; idem, *Distincții onorifice acordate grănicerilor români în 1916*, p. 18-19 și p. 24, fig. 11-14; idem, *Distincții onorifice acordate unor pompieri români în 1919*, p. 37; idem, *Distincții onorifice conferite grănicerilor români în perioada 1916-1917*, p. 31-46; idem, *Patru decorații conferite unor grăniceri români*, p. 36-38, 45-46; Laurențiu-Ștefan Szemkovics, Augustin Mureșan, *op. cit.*, p. 30-32, 88.

[30] Muzeul Jandarmeriei Române.

[31] Decret nr. 3.749/13 septembrie 1920, publicat în „Monitorul Oficial” nr. 133 din 18 septembrie 1920, p. 4558.

[32] *Ibidem*.

[33] *Ibidem*.

[34] *Ibidem*.

https://biblioteca-digitala.ro

Au fost decorați cu Medalia „Bărbăție și Credință” clasa a II-a (fig. 9-10)[35]: Constantin Stanciu[36], *subcomisar* pe lângă ***Poliția orașului Cahul***, pentru munca și curajul de care a dat dovadă, cu prilejul incendiului de la pavilionul cel mare al spitalului județului Cahhul, expunându-și viața, a reușit, împreună cu alte persoane, să salveze întreaga avere a spitalului și să evacueze la timp bolnavii aflați în pavilionul incendiat; D. Ciotti zis Alexandrescu[37], *subcomisar* la ***Prefectura Poliției Capitalei***, pentru munca și devotamentul de care a dat dovadă cu prilejul urmăririi bandelor de comitagii bulgari; Nicolau Mihail[38], *comandantul corpului de sergenți de oraș*, din orașul Tulcea, pentru prinderea a 3 tâlhari dintr-o bandă numeroasă, care comisese două crime în județ, cum și 8 din gazdele acestei bande.

Fig. 9-10. Medalia „Bărbăție și Credință” clasa a II-a.

[35] Muzeul Național al Pompierilor, inv. nr. 765.

[36] Decret nr. 2.440/7 iunie 1920, publicat în „Monitorul Oficial” nr. 58 din 16 iunie 1920, p. 1910.

[37] Decret nr. 1.382/31 martie 1920, publicat în „Monitorul Oficial” nr. 9 din 16 aprilie 1920, p. 657.

[38] Decret nr. 3.749/13 septembrie 1920, publicat în „Monitorul Oficial” nr. 133 din 18 septembrie 1920, p. 4558.

https://biblioteca-digitala.ro

Au fost decorați cu Medalia „Bărbăție și Credință” clasa a III-a (fig. 11-12)[39]: Casian Gheorghe[40] și Mologas Ion[41], *sergenți* în ***Poliția orașului Tulcea***, pentru prinderea a 3 tâlhari dintr-o bandă numeroasă, care comisese două crime în județ, cum și 8 din gazdele acestei bande.

Fig. 11-12. Medalia „Bărbăție și Credință” clasa a III-a.

[39] Muzeul Național al Pompierilor, inv. nr. 660.

[40] Decret nr. 3.749/13 septembrie 1920, publicat în „Monitorul Oficial” nr. 133 din 18 septembrie 1920, p. 4558.

[41] *Ibidem*.

https://biblioteca-digitala.ro

DECORAȚII CONFERITE CLERULUI ROMÂN ÎN 1920

Laurențiu-Ștefan Szemkovics

Prezentăm, apelând la faleristică[1], heraldică[2] și sigilografie[3], decorații[4] decernate clerului român pentru fapte deosebite săvârșite în timpul Primului Război Mondial. Distincțiile onorifice provin din fonduri și colecții aflate la Muzeul Național de Istorie a României și la colecționarii Nelu Aldea și Emanuel Erena. Am descris piesele în conformitate cu normele științei heraldice și ținând cont de recomandările fostului Comitet Internațional de Sigilografie. De la caz la caz, am menționat data instituirii lor, persoanele decorate, motivele recompensării, decretele prin care li s-au acordat, bibliografia aferentă și reproducerile pieselor. Prezentarea este un omagiu adus preoțimii române care și-a servit țara în Primul Război Mondial.

ORDINUL „STEAUA ROMÂNIEI"

Carol I a instituit, prin Înaltul Decret nr. 1108 din 10 mai 1877, Ordinul „Steaua României". Ordinul s-a conferit atât în Războiul de Independență (1877-1878), cât și în perioada Primului Război Mondial (1916-1918).

Ordinul „Steaua României" apare sub forma unei cruci recruciate[5] de metal, smălțuită albastru-închis, cuprinzând pe avers, în centru, un medalion rotund, smălțuit roșu, încărcat cu o acvilă, redată cu aripile deschise și cu zborul[6] în jos, stând cu picioarele pe un fulger, cu capul întors spre aripa dreaptă, ținând în cioc o cruce, poziționată în bandă[7], totul de aur. Medalionul este înconjurat de o bordură[8] emailată albastru-închis, în

[1] Faleristica = disciplina auxiliară a istoriei care se ocupă cu studiul decorațiilor (ordine, cruci, medalii și semne onorifice); Bahrin, Dorel, *Sistemul decorațiilor militare – 2000. Sistemul național de decorații*. București, Editura Economică, 2005, pp. 11-12.

[2] Heraldica = disciplina auxiliară a istoriei care studiază stemele, blazoanele etc.; Marcu, Florin, *Marele dicționar de neologisme*. București, Editura Saeculum I.O., 2000, p. 422.

[3] Sigilografia = disciplina auxiliară a istoriei care se ocupă cu studiul sigiliilor și matricelor sigilare.

[4] Înțelegând prin acest termen, în cazul de față, atât ordinele, cât și crucile.

[5] Cruce recruciată = cruce ale cărei brațe au extremitățile în formă de cruce; Silviu Andrieş-Tabac, *Tipologia crucii heraldice*, în „Analecta Catholica", IV, 2008, Chişinău, 2010, p. 111.

[6] Zbor = figură heraldică naturală reprezentată ca două aripi de pasăre (când acestea sunt de îngeri sau grifoni, pot fi denumite şi cu termenul de *aripi*). Când se utilizează o singură aripă, se blazonează cu termenul de semizbor; *Dicţionar al ştiinţelor speciale ale istoriei. Arhivistică, cronologie, diplomatică, genealogie, heraldică, paleografie, sigilografie*, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1982, p. 238.

[7] Banda = piesa onorabilă a scutului realizată prin trasarea a două diagonale din colţul drept superior spre colţul stâng inferior, formând o fâşie ce este reprezentată în alt smalt decât câmpul. Conform cerinţelor artei heraldice, banda trebuie să ocupe circa ⅓ din lăţimea scutului; *Dicţionar al ştiinţelor speciale,* p. 52.

[8] Bordura = piesă care înconjoară scutul, aşa cum indică şi numele său. Este simbolul protecţiei, al

https://biblioteca-digitala.ro

care este scrisă, cu litere aurii, deviza[9]: *** **IN FIDE SALUS** (SALVAREA ÎN CREDINȚĂ). Bordura albastră este înconjurată de o ghirlandă de ramuri de stejar verde, care este și împrejurul medalionului smălțuit roșu de pe revers; ghirlanda era prinsă, în dreptul brațelor crucii, cu panglici aurii dispuse în săritoare[10]. Pe revers, pe centru, într-un medalion rotund, puțin mai mare decât cel de pe avers, cifra domnitorului Carol I (doi *C* adosați și intercalați în care este înscrisă cifra romană *I*)[11] încoronată de o coroană închisă, terminată cu glob crucifer, totul aurit. Între brațele crucii sunt raze convergente. Crucea este surmontată de de o coroană închisă, terminată cu glob crucifer.

Însemnele Ordinului erau de argint[12] pentru Cavaleri și de aur pentru celelalte grade. Cavalerii aveau Crucea, cu un diametru de 40 mm, atârnată de o panglică moarată roșie cu câte două dungi albastre închis pe fiecare margine, dungile interioare late, fiecare, de 3 mm și cele exterioare de 2 mm. Ofițerii mai purtau deasupra panglicii o rozetă rotundă cu diametrul de 25 mm.

Pentru militarii, numiți membrii ai Ordinului, pentru fapte meritorii săvârșite în timp de război, purtau pe Cruce două spade[13] încrucișate, cu vârfurile în sus, având doar mânerele și vârfurile aparente între raze. La art. 1 din Decretul nr. 851 din 9 aprilie 1918 se prevedea: „În scopul de a se accentua încă mai mult însemnătatea faptelor de arme săvârșite pe câmpul de luptă, hotărâm ca decorațiunile <<Steaua României>> și <<Coroana României>> în gradul de Cavaler, Ofițer și Comandor, obținute pentru astfel de fapte să fie purtate cu panglica Medaliei <<Virtutea Militară>>".[14]

bunăvoinţei şi al recompensei; Cte Alph. O'Kelly de Galway, *Dictionnaire archéologique et explicatif de la science du blason*, tome I, Bergerac, Imprimerie générale du Sud-Ouest, 1901, p. 95.

[9] Deviza = inscripţie conţinând o maximă morală, o exclamaţie, o formulă de credinţă, un angajament; *Dicţionar al ştiinţelor speciale*, p. 100.

[10] Săritoarea (crucea în curmeziş) = piesa onorabilă a scutului care se realizează prin suprapunerea benzii cu bara; *Dicţionar al ştiinţelor speciale*, p. 186.

[11] C. Flondor, Const. Moisil, *Decorațiunile românești*, în *Enciclopedia României*, vol. 1, 1938, p. 87.

[12] Argint = metal utilizat în alcătuirea stemelor, reprezentat convenţional prin câmp alb, respectiv suprafaţă liberă. Simbolizează puritate, nevinovăţie, sinceritate; H. Gourdon de Genouillac, *Les Mystères du blason de la noblesse et de la féodalité. Curiosités – bizarreries et singularités*, Paris, E. Dentu, 1868, pp. 16-17.

[13] Spada = simbolul stării militare, al vitejiei, al puterii. Poate fi aplicată nedreptăţii şi poate stabili pacea şi dreptatea. De asemenea, spada este şi simbol al războiului sfânt. În tradiţiile creştine, spada este o armă nobilă, a cavalerilor şi eroilor creştini; Jean Chévalier, Alain Ghéerbrant, *Dicţionar de simboluri. Mituri, vise, obiceiuri, gesturi, forme, figuri, culori, numere*, vol. 3 (P-Z), 1995, pp. 246-247.

[14] P. V. Năsturel, *Medaliile și decorațiunile române. Descrierea și portul lor de către civili, militari, clerici, magistrați și doamne*, București, Tipo-Litografia Societății „Tiparul", 1901, pp. 11-14; Constantin I. Istrati, *Primele însemne de distincțiuni și decorațiuni române*, București, Librăriile Socec & Comp. și C. Sfetea; Viena, Gerold & Comp.; Berlin, R. Friedlaender & Sohn; Lipsca, O. Harrassowitz, 1913; extras din „Analele Academiei Române. Memoriile Secțiunii Științifice", Seria II, tom. XXXVI, no. 2, pp. 13-15; N. T. Ionescu, *Decorațiunile române – ordine, cruci și medalii*, Editura și Institutul de Arte Grafice C. Speter, București, 1915, pl. II; *Ordine, cruci și medalii române. Istoric, legi și regulamente*, întocmite de Vintilă Ivănceanu, Petre Ionescu, Petre P. Sterescu și C. Tâmpeanu, Imprimeria Statului, București, 1927, pp. 25-46; I. G. F. Cricoveanu, *Codul decorațiunilor și al medaliilor conținând legile, regulamentele și decretele relative la crearea decorațiunilor și a medaliilor de la 1860 și până azi*, tomul VI, ediție revăzută și completată, Giurgiu, Tipografia „Ulpiu Stanculescu", 1928, pp. 66-90; C. Flondor, Const. Moisil, *op. cit.*, p. 86-87; Gr. Constandache, *Medaliile și decorațiunile militare românești*, în „Buletinul Societății

https://biblioteca-digitala.ro

Au primit Ordinul „Steaua României” cu spade, în gradul de Cavaler, cu panglica de „Virtutea Militară” (fig. 1-2)[15]: *arhimandritul* (asimilat *căpitan*) Șerbănescu Justin[16], de la ***comandamentul diviziei II vânători***, pentru curajul și devotamentul ce a arătat în timpul luptelor cu maghiarii de la Török-Szt. Miklos și Tisa-Szolnoki, în iulie 1919, trecând prin tirul de baraj al artileriei inamice spre a culege răniții de pe poziția de luptă. A fost un viu exemplu pentru luptătorii pe care i-a însuflețit prin bravura sa; *preotul* (asimilat *căpitan*) Vlad Isidor[17], din ***regimentul 16 vânători***, pentru bravura și devotamentul cu care s-a distins în luptele cu maghiarii de la Takta-Kenez, în iulie 1919, când a luat parte la atac cu prima linie de trăgători și îmbărbătând pe ostași în timpul asaltului, a contribuit la succesul luptei.

ORDINUL „COROANA ROMÂNIEI”

Ordinul „Coroana României” a fost instituit prin legea nr. 1.244 din 10 mai 1881 cu scopul de a recompensa serviciile aduse statului.

Ordinul „Coroana României” se prezintă sub forma unei cruci de Malta[18], cu brațele egale, cu diametrul de 40 mm pentru Cavaleri și Ofițeri, smălțuită roșu, având împrejur o dungă de smalț alb. În mijlocul crucii, pe avers, este un medalion rotund, smălțuit roșu, încărcat cu coroana regală, de oțel (făurită din metalul unuia dintre tunurile luate ca trofee

Numismatice Române”, anii XXIX-XXXVI, nr. 83-90, 1935-1942, p. 194; Bernard Fitzsimons, *Heraldry & Regalia of War*, Beekman House, New York, 1973, p. 87; Fl. Marinescu, *Modificări survenite în sistemul de decorații românești în deceniul patru al secolului XX (II)*, în „Studii și materiale de muzeografie și istorie militară”, tom 9, 1976, p. 146-147; Ștefan Catone, Neculae Șerbănescu, Dumitrașcu Bedivan, *România: decorații 1859-1991*, Cover, București, 1992, p. 17; pl. VI, fig. 11; *Decorații românești de război 1860-1947*, autori: Ion Safta, Rotaru Jipa, Tiberiu Velter, Floricel Marinescu, Editura Universitaria, București, 1993, p. 38-47; Eugen Calianu, *Decorațiile românești de la Cuza-Vodă la regele Mihai I*, Editura Eminescu, București, 2006, pp. 16-18, fig. 16-19, p. 80; *Cavaleri ai Ordinului militar de război „Mihai Viteazul”*, autori: Eugen Stănescu, Gavriil Preda, Mircea Cosma, Iulia Stănescu, Sibiu, Salgo, 2012, pp. 12-13; Tudor Alexandru Martin, Katiușa Pârvan, Cătălina Opaschi, *Onoarea națiunilor (II). Ordine și decorații românești din patrimoniul Muzeului Național de Istorie a României*, Muzeul Național de Istorie a României, București, 2016, p. 42-52; Laurențiu-Ștefan Szemkovics, *Decorație conferită episcopului Buzăului în 1919*, în „Analele Buzăului”, XI, Buzău, 2019, pp. 145-151; idem, *Decorații conferite clerului român (1916-1919) / Decorations awarded to the Romanian clergy (1916-1919)*, Edit Moroșan, București, 2019, p. 15-18; idem, *Decorații conferite personalului polițienesc în perioada 1917-1919 / Decorations awarded to the Police staff between 1917-1919*, Editura Ministerului Afacerilor Interne, București, 2019, pp. 14-18; idem, *Distincții onorifice conferite grănicerilor români în perioada 1916-1917*, Editura Ministerului Afacerilor Interne, București, 2019, pp. 16-18, 19, 24; idem, *Patru decorații conferite unor grăniceri români*, în „Buletin documentar și de informare privind activitatea de prevenire și combatere a corupției”, anul XIII, nr. 1 (24), 2019, Serie Nouă, Editura Ministerului Afacerilor Interne, pp. 31-33, 43; Laurențiu-Ștefan Szemkovics, Augustin Mureșan, *Distincții onorifice conferite grănicerilor români în perioada 1918-1919 / Honorific distinctions awarded to Romanian frontier guards between 1918 and 1919*, Edit Moroșan, București, 2018, pp. 17-18 și p. 86, fig. 11-14.

[15] Colecția plutonier adjutant șef (rez.) Nelu Aldea.

[16] Decret nr. 2.339/1 iunie 1920, publicat în „Monitorul Oficial” nr. 71 din 1 iulie 1920, p. 2512.

[17] Decret nr. 3.118/24 iulie 1920, publicat în „Monitorul Oficial” nr. 195 din 4 decembrie 1920, p. 7628.

[18] Cruce de Malta = cruce ale cărei brațe se constituie din triunghiuri isoscele unite la vârf și cu bazele scobite în forma literei „V”, creând impresia unei cruci cu opt vârfuri; Silviu Andrieș-Tabac, *op. cit.*, p. 112.

https://biblioteca-digitala.ro

de la inamic, în bătălia de la Plevna de la 28 noiembrie 1877)[19] ce se termină printr-un glob, în care este înfiptă crucea „Trecerea Dunării”[20]. Medalionul este înconjurat de o bordură smălțuită alb, pe care este scris cu litere și cifre aurii: * **PRIN NOI ÎNȘINE** * **14 MARTIE 1881** (data proclamării regatului). Pe revers, în medalionul rotund, smălțuit roșu, orizontal, pe un singur rând: **10 MAIU** (data încoronării). Împrejur, în bordura smălțuită alb: * **1866** * **1877** * **1881** (datele urcării pe tron, proclamării Independenței și proclamării regatului).

Cifra regală, între brațele crucii, ca și montura crucii, era de argint pentru Cavaleri și de aur pentru celelalte grade. Tot între brațele crucii, la Ordinul „Coroana României” cu spade, în gradele de Cavaler și Ofițer, apar două spade aurii, cu vârfurile în sus. Panglica, care se atârnă de cruce printr-un inel, este de culoare albastru-închis, cu câte o dungă pe fiecare margine de culoarea oțelului, lată de 6 mm la Cavaleri și Ofițeri. Deasupra panglicii, la Ofițeri, mai este și o rozet cu diametrul de 25 mm. Când Ordinul „Coroana României” are panglica de „Virtutea Militară”, aceasta apare roșie bordată albastru.[21]

A primit Ordinul „Coroana României” cu spade, în gradul de Ofițer (fig. 3-4)[22]: *preotul econom* (asimilat gradului de *maior*) Pocitan Vasile[23], de la ***Marele Cartier General*** (***serviciul religios***), pentru zelul și devotamentul cu care și-a îndeplinit serviciul în timpul campaniei 1916-1918 și 1919-1920.

Au primit Ordinul „Coroana României” cu spade, în gradul de Cavaler, cu panglica

[19] *Coroana regală de oțel* datează de la încoronarea primului rege Carol I (10/22 mai 1881); *Capodopere din patrimoniul Muzeului Național de Istorie a României*, redactor: Cornel Constantin Ilie, texte: Florentina Buzenschi, Bogdan Coconoiu, Șerban Constantinescu, Florin Georgescu, Romeo Gheorghiță, Cornel Constantin Ilie, Oana Ilie, Ginel Lazăr, Alexandra Mărășoiu, Rodica Oanță-Marghitu, Ernest Oberländer-Târnoveanu, Dragomir Nicolae Popovici, Eugen Silviu Teodor, foto: Marius Amarie, George Nica, catalog editat de Muzeul Național de Istorie a României, MNIR, București, 2012, pp. 68-71.

[20] Crucea „Trecerea Dunării”, instituită în 1878, care este așezată în vârful coroanei regale de oțel, a fost destinată militarilor și civililor care au luat parte la operațiunile din dreapta Dunării, în timpul Războiului de Independență; Dan Cernovodeanu, *Originea decorației „Trecerea Dunării”*, în „Revista Muzeelor și Monumentelor”. Muzee, XIV, 1977, nr. 3, pp. 30-31; Maria Dogaru, *Date noi privind Coroana de Oțel a României*, în „Herb”. Revista română de heraldică, I (VI), 1999, 1-2, pp. 127-134; Dorel Bahrin, *op. cit.*, p. 21.

[21] P. V. Năsturel, *op. cit.*, pp. 20-22; *Ordine, cruci și medalii române*, pp. 47-61; I. G. F. Cricoveanu, *op. cit.*, pp. 48-65; C. Flondor, Const. Moisil, *op. cit.*, p. 87; Ștefan Catone, Neculae Șerbănescu, Dumitrașcu Bedivan, *op. cit.*, pp. 17-18; *Decorații românești de război 1860-1947*, pp. 54-59; Eugen Calianu, *op. cit.*, pp. 25-26; *Cavaleri ai Ordinului militar de război „Mihai Viteazul”*, pp. 15-16; Tudor Alexandru Martin, Katiușa Pârvan, Cătălina Opaschi, *op. cit.*, p. 76-80; Laurențiu-Ștefan Szemkovics, *Decorații conferite clerului român (1916-1919) / Decorations awarded to the Romanian clergy (1916-1919)*, pp. 19-21; idem, *Decorații conferite personalului polițienesc în perioada 1917-1919 / Decorations awarded to the Police staff between 1917-1919*, pp. 19-21; idem, *Distincții onorifice acordate unor pompieri români în 1919*, în „Pentru Patrie”, septembrie 2018, editată de Ministerul Afacerilor Interne, pp. 36-37; idem, *Distincții onorifice conferite grănicerilor români în perioada 1916-1917*, pp. 24-26, 29; idem, *Patru decorații conferite unor grăniceri români*, pp. 34-35, 44; Laurențiu-Ștefan Szemkovics, Augustin Mureșan, *op. cit.*, pp. 23-24 și p. 87, fig. 17-20.

[22] Muzeul Național de Istorie a României, inv. nr. 28505.

[23] Decret nr. 1.181/20 martie 1920, publicat în „Monitorul Oficial” nr. 9 din 16 aprilie 1920, p. 671.

https://biblioteca-digitala.ro

de „Virtutea Militară” (fig. 5-6)[24]: *preotul* (asimilat gradului de *căpitan*) Stoicescu I. Ioan[25], din ***regimentul 41 infanterie***, pentru curajul și devotamentul cu care din proprie inițiativă în luptele grele ale regimentului de la Petroșani, Valea Jiului și din Muntenia în timpul retragerii din 1916, a luat arma în mână și a condus în luptă grupuri de soldați rămase fără ofițeri, înflăcărând prin exemplul său pe camarazii de pe linia de luptă; *preotul* (asimilat gradului de *locotenent*) Filipescu Dumitru[26], din ***regimentul 18 infanterie***, pentru curajul și devotamentul de care a dat dovadă în luptele cu maghiarii de la Kenderes și Fegyvernek în iulie 1919, însoțind trupa pe lanțul de trăgători; *preotul* (asimilat gradului de *locotenent*) Murarețu Dumitru[27], din ***regimentul 7 vânători***; *preotul* N. Harsianu Octavian[28], din ***regimentul 81 infanterie***, pentru curajul și devotamentul ce a arătat luând parte la atacuri cu linia I și îmbărbătând trupa în luptele cu maghiarii din iulie 1919.

Au primit Ordinul „Coroana României” cu spade, în gradul de Cavaler (fig. 7-8)[29]: *preotul* (asimilat gradului de *căpitan*) Comănescu[30], din ***regimentul 2 vânători „Regina Elisabeta”***, pentru zelul și devotamentul cu care și-a îndeplinit serviciul de preot, luând parte la toate operațiunile regimentului contra maghiarilor din 1919, stând în mijlocul trupei și ridicând moralul soldaților prin dese convorbiri și cuvântări patriotice; *preotul* (asimilat gradului de *căpitan*) Iamandi Ion[31], din ***regimentul 63/79 infanterie***, pentru devotamentul cu care și-a îndeplinit serviciul de preot, confesor al regimentului, în timpul luptelor susținute de regiment, în 1917; *preotul* (asimilat gradului de *căpitan*) Ionescu Gheorghe[32], din ***regimentul 16 infanterie***, pentru zelul și devotamentul cu care și-a îndeplinit serviciul de preot confesor și a dat ajutor răniților în timpul luptelor cu maghiarii, din aprilie 1919; *preotul* (asimilat gradului de *căpitan*) Meletie Răuțu[33], de la ***brigada III roșiori***, pentru zelul și devotamentul cu care și-a îndeplinit serviciul de preot confesor în tot timpul campaniei 1918-1919; *preotul* (asimilat gradului de *căpitan*) Popovici Zenovie[34], de la ***Flota de operațiuni***, pentru zelul și devotamentul cu care și-a îndeplinit serviciul de preot confesor în tot timpul campaniei 1916-1918; *preotul* (asimilat gradului de *locotenent*) Negulescu I. Constantin[35], de la brigada 4 roșiori, pentru zelul și

[24] Muzeul Național de Istorie a României, inv. nr. 52480.
[25] Decret nr. 5.216/13 decembrie 1919, publicat în „Monitorul Oficial” nr. 222 din 29 ianuarie 1920, p. 11466.
[26] Decret nr. 3.024/19 iulie 1920, publicat în „Monitorul Oficial” nr. 195 din 4 decembrie 1920, p. 7625.
[27] Decret nr. 3.813/17 septembrie 1920, publicat în „Monitorul Oficial” nr. 200 din 11 decembrie 1920, p. 7978.
[28] Decret nr. 3.119/24 iulie 1920, publicat în „Monitorul Oficial” nr. 198 din 9 decembrie 1920, p. 7841.
[29] Muzeul Național de Istorie a României, inv. nr. 204790.
[30] Decret nr. 5.199/11 decembrie 1919, publicat în „Monitorul Oficial” nr. 221 din 28 ianuarie 1920, p. 11429.
[31] Decret nr. 725/23 februarie 1920, publicat în „Monitorul Oficial” nr. 268 din 25 martie 1920, p. 13283.
[32] Decret nr. 2.282/26 mai 1920, publicat în „Monitorul Oficial” nr. 65 din 24 iunie 1920, p. 2312.
[33] Decret nr. 2.873/8 iulie 1920, publicat în „Monitorul Oficial” nr. 194 din 3 decembrie 1920, p. 7545.
[34] Decret nr. 2.749/29 iunie 1920, publicat în „Monitorul Oficial” nr. 183 din 20 noiembrie 1920, p. 6875.
[35] Decret nr. 2.595/14 iunie 1920, publicat în „Monitorul Oficial” nr. 141 din 29 septembrie 1920, p. 5082.

https://biblioteca-digitala.ro

devotamentul cu care și-a îndeplinit serviciul de preot confesor al regimentului în timpul luptelor contra maghiarilor, din 1919; *preotul* Dăncilă Ioan[36], din ***regimentul 90 infanterie***, pentru zelul și devotamentul cu care și-a îndeplinit serviciul de preot confesor al regimentului în timpul luptelor cu maghiarii, din iulie-august 1919; *preotul* Godescu Petru[37], din ***regimentul 1 vânători „Regele Ferdinand”***, pentru devotamentul cu care și-a îndeplinit serviciul de preot confesor în timpul luptelor cu maghiarii, din iulie 1919.

CRUCEA „MERITUL SANITAR”

Crucea „Meritul Sanitar”, instituită în 26 noiembrie 1913, se acorda „persoanelor care se vor fi distins prin fapte, donațiuni, scrieri sau alte lucrări, care contribuiesc la îmbunătățirea stării sanitare a țării, precum și funcționarilor sanitari sau altora, care se vor fi distins prin serviciile lor în interesul general sanitar”.

Însemnul era în formă de cerc prelungit printr-o cruce cu brațele egale, înconjurată de mănunchiuri de raze inegale și surmontată de o coroană regală. Avea trei clase: din aur (metal aurit), argint (metal argintat) și bronz.

Aversul crucii era emailat roșu, purtând în centru efigia în profil a reginei Elisabeta, din metal argintat-oxidat. Reversul, din metalul însemnului, avea pe brațul de sus al crucii, cifra regelui Carol I sub care se afla inscripția: **MERITUL / SANITAR / 1913**. Panglica, de culoare albă, avea două dungi roșii înspre margini. Se prindea de însemn printr-un inel trecut prin mijlocul globului crucifer al coroanei regale.

Din 1917 „persoanele care s-au distins sau se vor distinge pentru serviciile excepționale aduse în îngrijirea răniților și bolnavilor sau în combaterea epidemiilor, li se acorda dreptul de a purta pe panglica Crucii următorul semn distinctiv: o cunună de formă ovală (35 x 30 mm), formată din două jerbe, una de frunze de măslin și alta de frunze de stejar ale căror extremități inferioare se încrucișau în săritoare”.[38]

A primit Crucea „Meritul Sanitar” cu distincțiune de război, clasa I (fig. 9-10)[39]: *preotul econom* Preotescu D. Marin[40], membru în ***consiliul de administrație al spitalelor din Iași***; maica Petrescu Elisabeta[41] de la Centrul de tuberculoși Trușești.

A primit Crucea „Meritul Sanitar” cu distincțiune de război, clasa a II-a: *preotul confesor* Dobrescu Victor[42], de la ***brigada I artilerie***.

[36] Decret nr. 2.749/29 iunie 1920, publicat în „Monitorul Oficial” nr. 183 din 20 noiembrie 1920, p. 6875.

[37] Decret nr. 2.043/5 mai 1920, publicat în „Monitorul Oficial” nr. 60 din 18 iunie 1920, p. 2057.

[38] N. T. Ionescu, *op. cit.*, pl. VII; Fl. Marinescu, *op. cit.*, p. 154; Eugen Calianu, *op. cit.*, pp. 37, 93; Tudor Alexandru Martin, Katiușa Pârvan, Cătălina Opaschi, *op. cit.*, pp. 127-129; Laurențiu-Ștefan Szemkovics, *Decorații conferite clerului român (1916-1919) / Decorations awarded to the Romanian clergy (1916-1919)*, pp. 34-35.

[39] Colecția Emanuel Erena.

[40] Decret nr. 278/29 ianuarie 1920, publicat în „Monitorul Oficial” nr. 223 din 30 ianuarie 1920.

[41] Decret nr. 98/12 ianuarie 1920, publicat în „Monitorul Oficial” nr. 226 din 3 februarie 1920, p. 11637.

[42] Decret nr. 214/21 ianuarie 1920, publicat în „Monitorul Oficial” nr. 226 din 3 februarie 1920, p. 11639.

https://biblioteca-digitala.ro

Fig. 1-2

https://biblioteca-digitala.ro

Fig. 3-4

Fig. 5-6

https://biblioteca-digitala.ro

Fig. 7-8

Fig. 9-10

LA INTERSECŢIA CIVILIZAŢIILOR: ORAŞUL CERNĂUŢI ÎN ANII PRIMULUI RĂZBOI MONDIAL ŞI STATUTUL LUI DUPĂ UNIREA BUCOVINEI CU ROMÂNIA

Oleksandr Rusnak

Au trecut mai mult de o sută de ani de la sfârșitul Primului Război Mondial, iar umanitatea continuă să cerceteze cauzele, împrejurările deosebite și consecințelele lui. Până în prezent au fost organizate numeroase conferințe științifice, au fost publicate articole și monografii, au avut loc acțiuni de comemore a victimelor din perioada Marelui Război. Toate acestea demonstrează odată în plus că, conflictul militar global a produs schimbări profunde în distribuția geopolitică a forțelor și economia mondială, a cauzat pierderi de milioane de vieți omenești, amplificând în continuare suferința umană și adâncind cataclismul social prin turbulențe politice și multe altele. În același timp, vom constată cu tristețe faptul că și în cel de-al XXI-a secol există încă multe state/regimuri de guvernare, care preferă să rezolve problemele/sarcinile lor strategice prin metodele epocilor trecute, aducându-ne, astfel, în fața unor noi amenințări majore. Și, din păcate, unele popoare care au fost implicate în acel război sunt impuse să lupte și în prezent, doar pentru a se apăra de agresor. La fel ca și cu 100 de ani în urmă, cernăuțenii de diferite naționalități se confruntă astăzi cu un război... Unii – în tranșeele din regiunea Lugansk sau Donețk, alții – în orașul Cernăuți, ajutându-i cu toate mijloacele avute la dispoziţie pe luptătorii împotriva agresiunii rusești. O situație asemănătoare a fost cu peste un secol în urmă, când toți împreună se aflau pe „linia marii rupturi”[1]. Anume așa este calificat de către unii cercetători științifici locul de intersecție a civilizațiilor.

Despre Bucovina în perioada „măcelului mondial” au fost publicate numeroase articole, cele mai multe fiind semnate de V. Botușanski[2], V. Zapolovski[3], I. Piddubni[4], O.

[1] С. Хантингтон, *Столкновение цивилизаций* [The Clash of Civilizations], Москва, ООО «Издательство АСТ», 2003, с. 243.

[2] В. Ботушанський, *Місто в період австрійського правління* [City During the Austrian Rule], in „Чернівці: Історія і сучасність (Ювілейне видання до 600-річчя першої писемної згадки про місто)”, Чернівці, Зелена Буковина, 2009, с. 147-154.

[3] В. Заполовський, С. Осачук, *Слідами забутої війни 1914-1918 рр. в Буковині: Військово-історичний нарис, воєнні могили Першої світової війни в Північній Буковині, догляд воєнних могил* [Following the Forgotten War of 1914-1918 in Bucovina: Military-Historical Essay, World War I Graves in Northern Bucovina, War Graves Care], Чернівці, Молодий буковинець, 1998, 47 с.; В. Заполовський, *Буковина в останній війні Австро-Угорщини. 1914-1918* [Bucovina in the Last War of Austria-Hungary. 1914-1918], Чернівці, Золоті литаври, 2003, 242 с.; В. Заполовський, *Чернівці в обіймах Першої світової війни* [Chernivtsi in the Arms of the First World War], in „Незалежний культурологічний часопис «Ї»”, 2009, №56, http://www.ji.lviv.ua/n56texts/zapolovskyj1.htm (Accessed on 02.02.2020).

[4] І. Піддубний, *Організація управління Буковиною / Чернівецькою губернією в роки Великої війни*

https://biblioteca-digitala.ro

Olievski[5], P. Klișcynski[6]. În acest articol vom încerca să evidențiem unele aspecte locale din perioada Primului Război. În timpurile noilor confruntări, lecțiile trecutului ar trebui sa fie un fel de vaccin împotriva încercărilor de a mutila adevărul istoric în interesul noii politici internaționale agresive.

Contradicțiile dure ireconciliabile între marile puteri ale Europei și alte continente, unite în blocuri politico-militare puternice: Tripla Alianță și Antanta, au fost principalele motive ce au dus la declanșarea Primului Război Mondial. „Războiul pentru încheierea tuturor războaielor” era purtat pentru a domina sfere de influență, piețe de desfacere și materii prime. Se lupta pentru redistribuirea lumii deja divizate. Bucovina, aflată în componența Imperiului Austro-Ungar, a intrat în Marele Război de partea Puterilor Centrale, fiind implicată în acțiunile militare împotriva trupelor ruse. Ca urmare, Cernăuțiul a supraviețuit trei ocupații rusești în anii Primului Război Mondial, iar locuitorii orașului au fost supuși represiunilor din partea autorităților austriece, cât și din partea autorităților ruse de ocupație.

Dar, în cazul Bucovinei, apăruse o altă problemă presantă, ca și pe întregul teritoriu de pe Frontul de est: popoarele băștinașe care locuiau pe teritoriile diferitelor state au fost despărțite. Prin urmare, în armatele implicate în acel război, soldatul ucrainean „rus” a trebuit să lupte împotriva „austriacului” ucrainean și invers; soldatul român din armata „austriacă” trebuia să împuște moldoveanul „rus” și românul din România[7].

Înainte de a intra în descrierea luptelor și consecințelor acestora, vom specifica faptul că până la declanșarea războiului, pe teritoriul Cernăuțiului, care era un oraș de frontieră al Imperiului Austro-Ungar, exista un umăr semnificativ de trupe și echipamente militare (73% din totalul trupelor din Bucovina)[8]: brigada de infanterie nr. 59, depozite cu echipamentul militarilor în termen, un spital și o farmacie militară, regimentul 41 de infanteriere, un regiment de cavalerie grea, regimentul 33 de artilerie de câmp, echipa de completare a personalului, o judecătorie, divizia 43 de apărare teritorială, brigada 86 teritorială, regimentul 22 de miliţie teritorială cu un comandament de recrutare, un spital, jandarmeria districtual nr. 13, miliția populară[9]. Pe fundalul intensificării activității consulatului rus, care răspândea idei

[Organization of Management of Bucovina / Cernăuți Province During the Great War], in „Історія розвитку органів влади на території Чернівецької області”, Чернівці, Букрек, 2014, с. 244-335.

[5] О. Олієвський, *Воєнні злочини російської армії в Буковині під час Першої Світової Війни* [War Crimes Committed by Russian Army in Bucovina During the First World War], in „Матеріали IV Буковинської Міжнародної історико-краєзнавчої конференції, присвяченої 125-річчю заснування Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, 5 жовтня 2000 р., Чернівці”, Чернівці, Золоті литаври, 2001, с. 303-305.

[6] П. Кліщинський, *Буковина в роки Першої світової війни: військово-дипломатичний аспект* [Bucovina During the First World War: the Military-Diplomatic Aspect], in „Вісник Кам’янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Історичні науки”, Кам’янець-Подільський, Кам’янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2018, Вип. 11: До 100-річчя від заснування Кам’янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, с. 272-281.

[7] *Буковина в контексті європейських міжнародних відносин (з давніх часів до середини XX ст.)* [Bucovina in the Context of European International Relations (Since Ancient Times to the Middle of the XX Century), Чернівці, Рута, 2005, с. 300.

[8] В. Ботушанський, *Місто в період австрійського правління…*, с. 148.

[9] I. Bornemann, P. Tiefenthaler, R. Wagner, *Czernowitz. Eine Stadt im Wandel der Zeit mit besonderer Berücksichtigung ihres deutschen kulturellen Lebens*, München, Stuttgart, 1988, s. 23-24.

https://biblioteca-digitala.ro

rusofile, concentrarea unui număr mare de militari în orașul Cernăuți constituia, într-o anumită măsură, o garanție a menținerii păcii și stabilității[10].

Autoritățile și cercurile politice austro-germane din Cernăuți au reacționat la actul de declarare a războiului printr-o campanie patriotică entuziasmată sub lozinca: „Österreich über Alles” („Austria mai presus de toate”)[11], scria gazeta „Czernowitzer Tagblatt” din 28 iulie. În articolul „Exaltarea militară din Cernăuți” din 30 iulie 1914, se informa că în seara zilei de 29 iulie, peste o mie de locuitori ai orașului au mers pe străzile Cernăuțiului, strigând sloganuri patriotice întru susținerea împăratului. Lângă clădirea administrației teritoriale a fost intonat imnul și au răsunat urale la adresa împăratului. Președintele adminsitrației teritoriale a ținut un discurs patriotic, exprimându-și bucuria pentru susținerea împăratului și a războiului din partea cernăuțenilor[12].

Pentru a demonstra fidelitate Austriei și susținere împăratului, la primăria orașului Cernăuți s-a desfășurat o ședință extraordinară în data de 30 iulie. La acel moment, la ora 8 seara, în fața primăriei se adunaseră până la 3 mii de cernăuțeni. Orchestra militară a început să cânte melodia „O, Austria mea!” Au sosit și unități militare cu drapele. Într-o atmosferă de solemnitate, răsunau discursuri cu tonalități patriotice, apeluri la unitate și la susținerea împăratului și a războiului: „Să ne unim ca frații într-o uniune, indiferent de națiune, confesiune și statut social, să fim pregătiți să ne aducem sacrificiile cu prețul sângelui pentru împărat și patrie, să-i cerem lui Dumnezeu s-o ajute în obținerea victoriei”. Ulterior, mii de orășeni ce purtau torțe au fost însoțiți de orchestra militară spre clădirea Adminsitrației teritoriale și spre statuia „Austria”, unde au fost rostite discursuri de fidelitate Austriei în limbile: germană, ucraineană, română, poloneză și ebraică”[13].

Pe de altă parte, din primele zile ale războiului orășenii au început să se confrunte cu dificultăți, cauzate de creșterea prețurilor și speculațiilor comerciale; au fost puse interdicții la micul comerț și restricții la retragerea fondurilor de la bănci, toată corespondența era cenzurată, burgomistrul orașului cerea respectarea cu stricteţe a ordinii şi a disciplinei în perioada de mobilizare a populației[14], au fost anulate sărbătorile și zilele de odihnă la întreprinderi, au apărut instanțe militare[15]. A fost creat „blocajul sistemului de spionaj”[16].

Dar adevăratele orori ale războiului în Cernăuți vor avea loc ceva mai târziu. La 31 august 1914, trupele austriece în retragere au aruncat podurile de cale ferată și autostradă peste râul Prut. La 2 septembrie 1914 militarii ruși au intrat în Cernăuți[17]. În a doua jumătate a lunii octombrie, unitățile austriece au reușit să elibereze orașul, dar la 23 noiembrie 1914, trupele rusești au lansat o ofensivă și din nou Cernăuțiul a căzut în mâinile lor. Cu toate acestea, suferind puternice lovituri, la 17 februarie 1915, trupele ruse

[10] В. Ботушанський, *Місто в період австрійського правління…*, с. 148.

[11] Czernowitzer Tagblatt, 1914, 28 iulie.

[12] Czernowitzer Tagblatt, 1914, 30 iulie.

[13] Czernowitzer Tagblatt, 1914, 31 iulie.

[14] В. Ботушанський, *Місто в період австрійського правління…*, с. 149-150.

[15] І. Піддубний, *Організація управління Буковиною…*, с. 245.

[16] *Буковина в роки Першої світової війни 1914-1918 рр. Документи* [Bucovina During the First World War 1914-1918. Documents], Чернівці, Технодрук, 2014, с. 29.

[17] *Буковина: історичний нарис* [Bucovina: a Historical Essay], Чернівці, Зелена Буковина, 1998, с. 200.

https://biblioteca-digitala.ro

au părăsit orașul cu pierderi semnificative[18]. La 18 iunie 1916, Cernăuțiul a intrat sub conducerea forțelor rusești de ocupație[19], astfel încât trupele austro-ungare au reușit să se întoarcă în oraș abia la 3 august 1917[20].

Jurnalistul și redactorul ziarului din Cernăuți „Czernowitzer Tagblatt", Julius Weber[21], a descris în detaliu despre toate cele trei „lovituri dure" asupra Cernăuțiului în peroada invaziei rusești. În special, înainte de prima ocupație a orașului „până la 30 august, numărul refugiaților care au părăsit Cernăuțiul atingea cifra de 10 mii de persoane. Ceilalți, care au rămas, aveau încrederea că orașul va fi predat temporar inamicului, fără lupte. La 30 august, aparatul adminsitrativ a părăsit orașul și s-a mutat la Vatra Dornei. Cernăuțiul intrase în panică"[22]. Refugiații plecau spre Austro-Ungaria și România[23].

În data de 2 septembrie 1914, la cererea comandamentului rus, burgomistrul S. Weisselberger, a luat cheile Magistratului din Cernăuți și într-un echipaj cu un steag alb, însoțit de alte echipaje cu 6 membri ai Magistratului și consulului român, au ajuns în apropierea râului Prut, și pe liniile de cale ferată distruse au ajuns la fabrica de zahăr de la Jucika, unde a predat cheile trupelor rusești, coordonând și unele obligațiuni. În seara zilei de 2 septembrie, cu melodii de orchestră și cântece ale cazacilor de pe Don, trupele rusești au intrat în oraș, trecând pe lângă clădirea Primăriei de pe strada principală. Pe trepte stăteau aparte membrii Magistratului, în frunte cu burgomistrul, Mitropolitul Vladimir de Repta împreună cu preoți ortodocși și reprezentanți ai altor confesiuni. Sosiră generalii ruși Pavlov, Arutiunov și un grup de ofițeri. Pe treptele primăriei, Arutiunov a spus: „Prin mila lui Dumnezeu, în numele țarului, proclam orașul Cernăuți alipit la Imperiul Rus"[24].

Comandamentul rus a ordonat orașului să plătească în 24 de ore o contribuție de 600 mii de ruble aur și argint, drept despăgubiri pentru banii plătiți de către locuitorii orașului Kameneț-Podolsk, invadat cu câteva săptămâni în urmă de trupele austriece ale generalului Bauman, care a luat 200 de mii de ruble în aur și argint. Arutiunov i-a amenințat: „Dacă suma totală a despăgubirilor nu va fi adunată până mâine după-amiază, la ora 5, mă eschivez de la orice responsabilitate pentru comportamentul trupelor și cu ajutorul armelor voi distruge complet orașul"[25]. Datorită îndelungatelor negocieri ulterioare și a elocvenței Mitropolitului Vladimir de Repta, care a subliniat înrudirea prin credință și a implorat un comportament milostiv față de populație – suma despăgubirilor de război a fost redusă la 300 de mii de ruble[26].

Dar aceasta nu a salvat orașul de la jefuiri și distrugeri. În amintirile sale, Julius Weber notează: „...vistieria orașului, care avea fonduri modeste la acel moment, a fost

[18] *Буковина: історичний нарис…*, с. 201.
[19] *Буковина: історичний нарис…*, с. 202.
[20] *Буковина: історичний нарис…*, с. 203.
[21] Ю. Вебер, *Російська окупація Чернівців* [Russian Occupation of Chernivtsi], Чернівці, Книги – XXI, 2016, 136 с.
[22] Ю. Вебер, *Російська окупація Чернівців…*, с. 12.
[23] І. Піддубний, *Організація управління Буковиною…*, с. 247.
[24] Ю. Вебер, *Російська окупація Чернівців....*, с. 16-24.
[25] Ю. Вебер, *Російська окупація Чернівців…*, с. 28.
[26] Ю. Вебер, *Російська окупація Чернівців…*, с. 29-30.

https://biblioteca-digitala.ro

golită. Dictatura conducătorilor ruși devenise de nesuportat, populația civilă era nevoită să îndure comportamentul brutal al soldaților. Și dacă autoritățile militare se ascundeau sub masca respectării regulilor dreptului internaţional în revendicările lor, atunci hoardele de cazaci împreună cu soldații obișnuiți s-au declarat în afara legii și acționau întocmai ca niște tâlhari. ... Enumărarea furturilor și tâlhăriilor, amenințarea proprietarilor privați și celor publici ar putea completa paginile unei cărți voluminoase, în rezumatul căreia va fi reținută doar tendința de a devasta și de a nimici totul în jur. Cavaleria rusă era nemulțumită de condițiile din cazarme și caii au fost aduși în interiorul căii ferate, unde sala de așteptare a gării a fost transfromată într-un grajd. Mobilierul și obiectele din interior erau folosite drept lemn de foc. A fost distrus tot ce era în sediul principal al oficiului poştal. Gimnaziul de Stat nr. 1 devenise imaginea adevărată a furiei devastatoare a vandalilor... Din primărie au fost scoase steagurile și emblemele vechi, încărcate în căruțe și duse în Rusia ca pe niște trofee ale victoriei.

Cazacii aveau scenariul lor de jefuire. Intrau ca tâlharii în locuințele orășenilor și le cereau bani; dacă proprietarii se împotriveau, vandalii jefuiau în văzul locatarilor toate bunurile din casă. Lucrurile furate erau ulterior vândute în oraș, și deseori, la piața centrală din oraș, ceea ce era deja culmea ridicolului – cazacii vindeau lucrurile furate: blănuri scumpe, perne, lenjerie rafinată, tacâmuri foarte scumpe”[27].

La 3 septembrie, căpitanul Kirienko, numit comandant militar al orașului și cazat în primărie, i-a adus la cunoștința burgomistrului ordinul comandamentului rus. Temporar, guvernator al Bucovinei a fost numit Navroțki, fiind înlocuit la 15 septembrie de către S. Evreinov, din ordinul căruia burgomistrul Weisselberger și unii membri ai magistratului au fost arestați și trimiși în Siberia. La 16 septembrie, Evreinov l-a numit în fruntea primăriei pe avocatul său, Temistocle Bocancea. În magistrat a fost interzisă limba germană și orice activitate a societăților publice. Sunt create forțe de poliție în frunte cu Lazarev. Spitalul Crucii Roșii cu mulți ostași răniți era găzduit de reședința Mitropoliei Bucovinei[28].

După cum menționează V. Zapolovski în articolul său, în perioada de ocupație rusă locuitorii Cernăuțiului se confruntau cu o lipsă totală de bani, oficialii austrieci din acea vreme, femeile, copiii și pensionarii, toți erau într-o situație neputincioasă. Problema a fost rezolvată într-un mod original. Guvernatorul Evreinov a permis cernăuțenilor să primească sumele de bani din partea autorităților austriece prin intermediul Consulatului României, un merit deosebit revenindu-i secretarului de la consulat G. Gallin[29].

După retragerea trupelor ruse din Cernăuți, în piața din fața primăriei a fost organizat un miting al populației locale (cei mai mulți erau vorbitori de germană) cu discursuri în spiritul patriotismului austriac. La 22 octombrie, comandantul orașului, Iaskevici, a demis conducerea orașului, înlocuind-o cu un comisar guvernamental, A. Norst, și doi adjuncți. După 10 zile, Moritz Barleon a fost numit burgomistru[30]. În această perioadă, orașul era bântuit de sărăcie. Pentru rezolvarea nevoilor populației din Cernăuți,

[27] Ю. Вебер, *Російська окупація Чернівців…*, с. 41-42.
[28] В. Ботушанський, *Місто в період австрійського правління…*, с. 150-151.
[29] В. Заполовський, *Чернівці в обіймах Першої світової війни…*, http://www.ji.lviv.ua/n56texts/zapolovskyj1.htm (Accessed on 02.02.2020).
[30] Czernowitzer Tagblatt, 1914, 28 Oktober.

https://biblioteca-digitala.ro

statul a alocat 30 mii de coroane, dintre care 10 mii au fost destinate pentru organizarea de cantine pentru cei săraci și distribuției pâinii, restul de 20 mii de coroane urmând să fie cheltuite pentru șomerii săraci și acordarea de locuri de muncă. Cantinele au început să funcționeze de la 10:30 și fiecare orășean sărman primea o farfurie cu supă fierbinte și o felie de pâine. Zilnic, peste 2 mii dintre cei mai săraci cernăuțeni erau hrăniți la aceste cantine sociale[31].

La sfârșitul lunii noiembrie trupele ruse au intrat din nou în Cernăuți, iar Magistratul în frunte cu burgomistrul Barleon s-a refugiat la Viena, unde activa și Dieta Bucovinei, condusă de baronul Hurmuzaki. Orașul a fost supus jafurilor și mulți dintre lcouitori, în special evrei, au fugit, salvându-se de la actele de violență. Noul burgomistru a fost numit doctorul Hostiuc, iar funcțiile de comandant al orașului au fost îndeplinite de maiorul cazacilor ruși, Astahov, căruia i s-a oferit o cameră aparte în primărie. La Cernăuți a fost introdusă ora Sankt-Petersburgului rus[32].

În februarie 1915, Cernăuțiul era eliberat de către trupele austriece. Peste tot s-a revenit la simbolurile austriece, iar Maximilian Krol a fost numit temporar șef al magistratului. S-a instaurat un regim sever prin introducerea restricțiilor la vânzarea produselor alimentare. Populația suferea de foame. La 17 august 1915 în orașul Cernăuți s-a introdus starea de război. S-a dat ordin cu privire la lichidarea tuturor denumirilor (hoteluri, restaurante, cafenele etc.) ce aveau numele orașelor din țările Antantei. Era restabilită activitatea instanțelor militare[33].

În iunie 1916, Cernăuțiul a fost ocupat pentru a treia oară de trupele ruse. La dorința autorităților ruse, primăria a numit și a demis de mai multe ori burgomistrul: Șandru, Miculi, Macovei, Vitik și mulți alții. Magistratul era nevoit să organizeze puncte de alimentare pentru populația flămândă[34]. Despre ultima invazie a rușilor la Cernăuți în timpul Primului Război Mondial (dar nu ultimul din acel secol) scrie cel mai elocvent în amintirile sale jurnalsitul Weber pe care le întitulează „Barbarism la Universitatea Cernăuți": „Parțial sau total, rușii au jefuit localul profesorilor, cărțile și manuscrisele fiind folosite pentru aprinderea focului. Institutele de geologie, chimie, fizică și metrologie din cadrul Universității au suferit pagube considerabile. La Institutul de Zoologie, rușii au băut spirtul din vasele cu broaște, șerpi etc., au stricat o mulțime de materiale didactice. La câteva zile de la invazia rusă, orașul este vizitat cu „o misiune specială" de un grup de savanți din Kiev, Moscova și Petrograd, care au examinat minuțios dacă aceste institute sunt dotate cu echipamnete de cercetări. După această „vizită", echipamentul modern al laboratorului institutului de chimie a ajuns la Kiev, unde, cum s-a constatat ulterior, a fost folosit pentru cercetări în pirotehnie. În conformitate cu dreptul internațional, confiscarea echipamentelor și dispozitivelor științifice din instituțiile de învățământ era interzisă, întrucât erau echivalate cu proprietate privată"[35].

[31] В. Заполовський, *Чернівці в обіймах Першої світової війни…*, http://www.ji.lviv.ua/n56texts/zapolovskyj1.htm (Accessed on 02.02.2020).
[32] В. Ботушанський, *Місто в період австрійського правління…*, с. 151.
[33] Czernowitzer Tagblatt, 1915, 15 August.
[34] В. Ботушанський, *Місто в період австрійського правління…*, с. 151-152.
[35] Ю. Вебер, *Російська окупація Чернівців…*, с. 115.

https://biblioteca-digitala.ro

Datorită Revoluției din februarie 1917, în orașul Cernăuți a fost lichidată administrația țaristă și înlocuită cu un Guvern provizoriu. Soldații ruși afişau o libertate fără precedent, orașul fiind supus unei adevărate anarhii. După înfrângerea din luna iunie, armata rusă s-a retras din oraș și la începutul lunii august 1917 a părăsit Cernăuțiul, jefuind și incendiind multe clădiri și bunuri în calea lor[36].

La 27 noiembrie 1917, la sediul Camerei de Comerț și Industrie comandamentul armatei a 8-a rusă a semnat un armistițiu cu comandamentul armatei austro-ungare pe sectorul bucovinean al frontului austro-rus. Luptele din apropierea Cernăuțiului au încetat[37].

Din cauza războiului, orașul a suferit mari pierderi umane și materiale: mii de bucovineni au fost uciși, mulți au devenit invalizi. Zeci de mii de refugiați. În aprilie 1918, în provinciile din vestul Austriei se aflau 80 mii de refugiați. Când armata rusă a părăsit Cernăuțiul în luna august 1917, în oraș rămăseseră doar 37 mii de locuitori. Orașul a fost puternic distrus: 215 de clădiri importante, inclusiv 47 de întreprinderi industriale și instituții publice. Pierderile totale ale Cernăuți au fost estimate la valoarea de 20 milioane de coroane[38].

Autoritățile austriece, care s-au întors în oraș, au încercat să renoveze obiectele industriale și cele de menire socială și culturală. În primăvara anului 1918 a fost ridicată starea de asediu. În postul de guvernator a fost numit temporar Ivan Minkuș. Situația din oraș era dezastruoasă, mai cu seamă în primăvara anului 1918: foame, șomaj, sărăcie... Populația nemulțumită organiza greve și proteste împotriva foamei[39].

Ulterior, ca urmare a înfrângerii Austro-Ungariei în Primul Război Mondial și destrămării imperiului, la Cernăuți au avut loc evenimente importante, diverse întruniri, la care locuitorii orașului și Bucovinei încercau să determine soarta ținutului și a orașului[40]. Astfel, la 13 octombrie 1918, partidele politice ucrainene din Bucovina s-au întrunit într-o conferință, care a decis să delimiteze teritoriul Bucovinei în partea ucraineană și în partea română, pentru a fi alipite ulterior la acel stat, la care ar fi dorit populația băștinașă[41]. Împotriva divizării teritoriului Bucovinei pe principii naționale s-au pronunțat reprezentanții celor mai influente mișcări românești, care au convocat la Cernăuți în data de 27 octombrie 1918 o adunare națională (Constituanta) și au creat Consiliul Național Român, care a protestat împotriva împărțirii Bucovinei, anunțând că întregul teritoriu este românesc și se unește „cu celelalte ţări româneşti într-un stat independent”[42]. În data de 3

[36] В. Ботушанський, *Події лютневої (березневої) революції 1917 р. у Чернівцях* [The Events of the February (March) Revolution of 1917 in Cernăuți], in „Буковинський журнал”, 1997, Ч. 1, с. 89-101.

[37] Czernowitzer Tagblatt, 1917, 13 Dezember.

[38] *Буковина: історичний нарис…*, с. 205-206.

[39] *Буковина: історичний нарис…*, с. 213.

[40] *Перша світова війна та історичні долі народів Центральної та Східної Європи: Матеріали міжнар. наук. конф., присвяченої 80-річчю Буковинського народного віча (Чернівці, 22-24 вересня 1998 р.)* [The First World War and the Historical Destinies of the Peoples of Central and Eastern Europe: Materials of Intern. Scienc. Conf., Dedicated to the 80th Anniversary of the Bucovina Popular Assembly (Chernivtsi, September 22-24, 1998)], Чернівці: Рута, 2000, с. 67-69.

[41] *Буковина: історичний нарис…*, с. 214-215.

[42] *Народне віче Буковини. 1918-1993. Документи і матеріали обласної науковопрактичної конференції, присвяченої 75-річчю Буковинського народного віча 3 листопада 1918 р.* [The Bucovina Popular Assembly. 1918-1993. Documents and Materials of the Regional Scientific Conference on the 75th

https://biblioteca-digitala.ro

noiembrie 1918, la Cernăuți s-a desfășurat Adunarea Populară a ucrainenilor (până la 10 mii de persoane), cu reprezentanți din orașele și satele ucrainene din ținut, care a hotărât să unească partea ucraineană a Bucovinei cu estul Galiției și nord-estul Transcarpatiei într-un stat ucrainean. Acest teritoriu al Bucovinei trebuia să fie administrat de Consiliul Național al Ucrainenilor de la Lvov, căruia i se solicita elaborarea unei constituții, prin respectarea drepturilor tuturor naționalităților care locuiau aici[43]. La 6 noiembrie, comunitatea locală a preluat în mod pașnic puterea de la ultimul guvernator austriac Etzdorf și a intrat în sediul Administrației ținutale. În numele ucrainenilor protocolul corespunzător a fost semnat de O. Popovici, I. Semaka și M. Spânul, din partea românilor – A. Onciul[44], dar în ziua încheierii Marelui Război, în data de 11 noimbrie 1918, armata României regale a intrat în Cernăuți[45]. Ținutul a fost alipit la România regală, pentru o perioadă de 22 de ani.

La 10 septembrie 1919, a fost semnat Tratatul de Pace la Saint-Germain. Potrivit art. 59 al acestui Tratat, Austria renunța la dreptul de a deține nordul Bucovinei, care era învecinată odinioară cu Regatul România. Recunoașterea faptului că Bucovina aparținea în întregime României a avut loc la nivelul statelor Antantei la 4 iunie 1920, concomitent cu încheierea cu Ungaria a Tratatului de Pace de la Trianon. Potrivit art. 45 al acestui Tratat, Transilvania și Bucovina reveneau României. Consolidarea definitivă a frontierelor României a avut loc prin art. 5 al Tratatului de la Sèvres, semnat între Antanta, puterile asociate și Polonia, România, Cehoslovacia, statul Sârbo-Croato-Sloven la 10 august 1920[46].

Odată integrat în hotarele României Mari, orașul Cernăuți şi-a păstrat statutul de municipalitate și s-a transformat într-un important centru administrativ[47]. Din noiembrie 1918, orașul a fost condus de un primar. Continuau să funcționeze vechile organe de administrare și legislația austriacă[48]. Schimbări în structurile de administrare au intervenit în conformitate cu noile legi adoptate, în sensul unificării legislative a țării. Primul primar al orașului a devenit părintele G. Șandru. Consilierul consistorial a condus orașul în perioada 1918-1919 și 1920-1922[49], fiind succedat de politicianul de renume T. Simionovici. Nicu baron de Flondor a fost primar al orașului Cernăuți în 1920 și în anii 1922-1926[50].

Anniversary of the Bucovina Popular Assembly on November 3, 1918], Чернівці, 1994, с. 106.

[43] Буковина (Чернівці), 1918, 10 листопада.

[44] О. Попович, *Відродження Буковини* [Revival of Bucovina], in „Буковинський журнал", 1992, Ч. 2-3, с. 187-188.

[45] Е. Прокопович, *Кінець австрійського панування в Буковині* [The End of Austrian Domination in Bucovina], Чернівці, Золоті литаври, 2004, 80 с.

[46] *Буковина в контексті європейських міжнародних відносин (з давніх часів до середини XX ст.)…*, с. 508-509.

[47] І. Піддубний, *Місто у міжвоєнний період* [The City in the Interwar Period], in „Чернівці: Історія і сучасність (Ювілейне видання до 600-річчя першої писемної згадки про місто)", Чернівці, Зелена Буковина, 2009, с. 162.

[48] Ion Nistor, *Unirea Bucovinei 28 Noemvrie 1918. Studiu şi documente*, Bucureşti, Cartea Românească, 1928, p. 114.

[49] О. Масан, І. Чеховський, *Чернівці: 1408-1998: нариси з історії міста* [Chernivtsi: 1408-1998: Essays on the History of the City], Чернівці, Місто, 1998, с. 42.

[50] І. Піддубний, *Місто у міжвоєнний період…*, с. 164.

https://biblioteca-digitala.ro

Revenind la tema principală a articolului nostru, vom constata că anii Primului Război Mondial au adus durere și suferință în inimiile miilor de locuitori ai Cernăuțiului, mulți dintre ei fiind nevoiţi să-şi abandoneze pentru totodeauna casele şi pământul lor. Însă cele mai oribile au fost vremurile celor trei perioade de ocupare a orașului de către trupele ruse. În sfârșit, făcând o comparație cu războaiele de astăzi în care este implicată și Rusia, termenul de „ocupație rusă” devine extrem de actual pentru foarte mulți dintre noi. Doar conceptul de „lumea rusă” se pare a nu avea granițe clare, iar cernăuțenii nu doresc să ajungă vreodată în capcanele ei. Mai ales, că avem o experiență amară a trecutului...

REGELE FERDINAND I ŞI PROCLAMAŢIA ÎNCORONĂRII DE LA ALBA IULIA (1922)

Bogdan Emanuel Răduţ

În istorie există momente de o puternică încărcătură emoţională şi de o semnificaţie aparte, acele momente spre care privim cu bucurie că au făcut parte din viaţa unui popor şi care rămân, în mentalitatea publică, ca borne cronologice. Marea Unire din anul 1918 este, fără doar şi poate, un astfel de moment semnificativ în istoria poporului român. Încununarea tuturor momentelor semnificative legate de înfăptuirea Marii Uniri a fost la 2/15 octombrie 1922, prin încoronarea, într-o ceremonie fastuoasă la Alba Iulia, a Regelui Ferdinand I (1865-1927) şi a Reginei Maria (1875-1938), care au devenit suveranii României Mari. Momentul a atras atenţia internaţională, reprezentând o încoronare – şi la propriu, şi la figurat – a eforturilor privind realizarea şi recunoaşterea României Mari.

Supunem atenţiei noastre o privire sumară a biografiei Regelui Ferdinand I, a momentului încoronării de la Alba Iulia şi a proclamaţiei Regelui pentru poporul peste care a domnit ca Rege vreme de doar treisprezece ani (1914-1927), dintre care ultimii cinci ca primul Rege încoronat al României Mari (1922-1927).

1. Încoronarea Regelui Ferdinand I

La 15 octombrie 1922, pe stil nou, la Alba Iulia, a avut loc unul dintre cele mai simbolistice momente din istoria contemporană a României. După Marea Unire, încoronarea Regelui Ferdinand I şi a Reginei Maria, ca Regii României Mari, a avut rolul de a consfinţi atât acţiunile unioniste interne, cât şi recunoaşterea internaţională a Unirii. Încă din 1920 s-au făcut demersuri pentru acest eveniment, dar el s-a realizat abia în timpul marii guvernări liberale (1922-1926), şi într-un context politic destul de tulbure.

Alegerea oraşului Alba Iulia pentru acest măreţ eveniment s-a datorat puternicei încărcături simbolice a cetăţii: intrarea triumfală a Voievodului Mihai Viteazul (1593-1601), după alipirea Transilvaniei (1 noiembrie 1599); unirea Bisericii Catolice cu cea Ortodoxă şi formarea Bisericii Greco-Catolice sau Biserica Română Unită cu Roma (7 octombrie 1698); proclamarea unirii Transilvaniei cu România (1 decembrie 1918). Cu acest prilej, la propunerea lui Nicolae Iorga (1871-1940), s-a construit o nouă catedrală ortodoxă numită Catedrala Încoronării (1921-1922) cu hramul Sfânta Treime. Arhitect a fost Victor G. Stephănescu (1877-1950), iar pictura interioară a fost realizată de Costin Petrescu (1872-1954), cel care a pictat, mai târziu, şi marea frescă de la Ateneul Român.

Ziua de 15 octombrie 1922 a fost considerată, de unele opinii din epocă, drept „cea mai mare şi cea mai sfântă în istoria neamului românesc”, fiind ziua „în care s-a făcut

https://biblioteca-digitala.ro

încoronarea gloriosului nostru Rege Ferdinand I cu coroana de oţel a biruinţii prin vitejie şi înţelepciune, cu ajutorul Tatălui ceresc, precum şi încoronarea celei mai bune mame, cele mai scumpe regine, celei mai iubitoare femei, a adoratei noastre Regine Măria”[1].

Cuplul regal a pornit spre Alba Iulia de la Sinaia, trenul ajungând la ora 9.30, fiind întâmpinaţi la gară de primul ministru Ionel Brătianu împreună cu membrii Guvernului, preşedinţii celor două Camere ale Parlamentului şi patruzeci de invitaţi străini. De la gară s-a plecat în cortegiu spre Catedrala Încoronării, unde cei doi suverani au fost primiţi cu pâine şi sare în stropii de ploaie ai unei zile mohorâte.

Slujba încoronării şi Te Deum-ul au fost oficiate de patru mitropoliţi ortodocşi, în timp ce Regele şi Regina stăteau aşezaţi pe tronurile împărăteşti. Concomitent cu slujba de la Alba Iulia s-au făcut slujbe în toate bisericile ortodoxe din ţară. Însă ierarhii şi liderii politici greco-catolici nu au participat la această sărbătoare naţională. Şi aceasta s-a datorat faptului că încoronarea a avut loc într-un context politic de mare opoziţie faţă de Ionel Brătianu şi guvernul liberal. Însă unii, ca generalul Alexandru Averescu (1859-1938), Alexandru Marghiloman (1854-1925), Nicolae Iorga ş.a., şi-au călcat peste orgolii, fiind prezenţi, din raţiuni diverse, la marele eveniment. Marii absenţi au fost Iuliu Maniu (1873-1953) şi Ion Mihalache (1882-1963), care, cu toate apelurile stăruitorare ale Regelui, nu au dorit să fie prezenţi, chiar dacă au jucat un rol de primă mână în înfăptuirea Unirii, considerând că încoronarea a fost coborâtă „la rolul unei simple demonstraţii de partid”[2].

Coroana de oţel pentru Ferdinand a fost adusă de Mihail Pherekyde (1842-1926), preşedintele Adunării Deputaţilor, iar cea de aur pentru Maria de către Mihail Orleanu (1859-1942), preşedintele Senatului. Regele şi-a pus singur pe cap, după modelul napoleonian, coroana de oţel, purtată şi de predecesorul său la încoronarea din 1881, căruia i s-au adăugat trei pietre preţioase, simbolizând Basarabia, Bucovina şi Transilvania. Apoi Ferdinand i-a aşezat Reginei Maria pe cap, îngenunchiată înaintea lui, o coroană în stil Art Nouveau, după modelul coronei purtată de Doamna Miliţa Despina (1487-1554, soţia domnitorului Neagoe Basarab), confecţionată din 3,6 kg de aur donat de senatorul băimărean Alexe Pocol (1871-1934). S-a intonat Imnul Regal şi s-au tras 101 salve de tun. Sub faldurile unui baldachin, Regii României Mari au fost aclamaţi de 30.000 de spectatori şi de 15.000 de soldaţi prezenţi la eveniment[3].

Ceremonia s-a continuat cu o paradă militară condusă călare de Ferdinand şi Maria şi cu dineuri oficiale oferite în Sala Unirii, unde au participat 300 de invitaţi de rang înalt, şi în clădirea Teatrului. Pe platoul din faţa cetăţii cei circa 30.000 de spectatori au primit şi ei un ospăţ, predominând atmosfera de bucurie a unei zile speciale[4].

De la Alba Iulia festivităţile, odată cu Familia Regală, s-au mutat la Bucureşti, în 16 octombrie, unde s-a continuat cu o trecere pe sub Arcul de Triumf, un Te Deum la Mitropolie, o paradă istorică în Piaţa Universităţii în faţa statuii lui Mihai Viteazul, un

[1] George Noagrea, *Încoronarea*, în „Foaia Diecezană”, Organul Eparhiei Ortodoxe Române a Caransebeşului, Anul XXXVII, 2/15 octombrie 1922, p. 2.

[2] Ioan Scurtu, *Istoria românilor în timpul celor patru regi (1866-1947),* vol. 2 - *Ferdinand I*, ediţia a IV-a, revăzută şi adăugită, Editura Enciclopedică, Bucureşti, 2011, pp. 121-122.

[3] *Ibidem,* pp. 122-123.

[4] *Ibidem,* p. 123.

https://biblioteca-digitala.ro

prânz în Parcul Carol pentru circa 10.000 de primari şi delegaţi din ţară, şi o masă seara la Cercul Militar pentru oaspeţii străini şi oficialii români. Dar, din păcate, impresionantul eveniment al încoronării Regilor României Mari a fost umbrit de luptele politice interne şi de absenţa unor lideri marcanţi ai Unirii din 1918[5].

2. Proclamaţia Regelui Ferdinand I

La Alba Iulia, Regele Ferdinand I a citit o proclamaţie[6] prin care şi-a arătat emoţia trăirii acelor momente, dar şi angajamentul de suveran pentru poporul român:

Prin graţia lui Dumnezeu şi voinţa Naţională am moştenit Coroana României, după glorioasa domnie, a Regelui întemeietor.

Suindu-mă pe Tron, am rugat Cerul să dea rod muncei, ce, fără preget, eram hotărît să închin iubitei Mele Ţări, ca bun Român şi Rege.

Pronia cerească a binecuvântat şi prin bărbăţia poporului şi vitejia ostaşilor ne-a dat să lărgim hotarele Regatului şi să înfăptuim dorul de veacuri al Neamului nostru.

Am venit astăzi cu Regina – care ne-a fost tovarăşă în credinţă neclintită la răstrişte şi la bucurie – ca printr'această sărbătoare să consacrăm în faţa Domnului şi a scumpului nostru Popor legătura ce ne uneşte deapururea cu dânsul.

Punând pe Capul Meu, într'această străveche cetate a Daciei Romane, Coroana de oţel dela Plevna, pe care noui şi glorioase lupte au făcut-o pe veci Coroana României Mari, Mă închin cu evlavie memoriei celor cari, în toate vremurile şi de pretutindeni, prin credinţa lor, prin munca şi prin jertfa lor, au asigurat unitatea naţională şi salut cu dragoste pe acei cari au proclamat-o într'un glas şi o simţire dela Tisa până la Nistru şi până la Mare.

Într'aceste clipe gândul Meu se îndreaptă cu recunoştinţă către viteaza şi iubita noastră armată.

Pentru răsplata trudelor trecutului, rog Cerul ca Poporul nostru să culeagă în pace roadele lor binecuvântate şi să propăşească în linişte, frăţie şi muncă harnică.

Cu inima plină de dragoste şi credinţă mărturisesc dorinţele sufletului Meu:

Vreau ca ţărănimea, stăpână pe veci pe ogoarele ce le-a dobândit, să le dea toată puterea de rodire în folosul ei şi al binelui obştesc.

Vreau ca muncitorimea, credincioasă Patriei, să-şi afle soarta tot mai prosperă într'o vieaţă de armonie şi de dreptate socială.

Vreau ca, în hotarele României Mari, toţi fiii buni ai Ţării, fără deosebire de religie şi de naţionalitate, să se folosească de drepturi egale cu ale tuturor Românilor, ca să ajute cu toate puterile Statul, în care Cel-de-Sus a rânduit să trăească împreună cu noi.

Vreau ca Românii din toate straturile sociale, însufleţiţi de năzuinţa unei depline înfrăţiri naţionale, să se folosească toţi de legitima ocrotire a Statului.

Vreau ca în timpul Domniei Mele, printr'o întinsă şi înaltă desvoltare culturală, Patria noastră să-şi îndeplinească menirea de civilizaţie ce-i revine în renaşterea Orientului European, după atâtea veacuri de cumplite sbuciumări.

[5] *Ibidem*, pp. 126-128.
[6] Textul proclamaţiei a fost transcris după un document de epocă din arhiva autorului.

https://biblioteca-digitala.ro

Sunt sigur că, în îndeplinirea marei noastre datorii, voiu avea sprijinul tuturor bunilor fii ai Ţării, nedespărţiţi în gând şi în faptă în jurul Tronului.

Acestei sfinte misiuni, în neclintită unire cu Poporul nostru, voiu închina toate puterile Mele de om şi de Rege şi asupra ei chem, în această zi solemnă de înălţare sufletească, binecuvântarea celui A-Tot-Puternic.

Alba-Iulia, Ferdinand I
15 octomvrie 1922

Analizând proclamaţia Regelui se pot observa patru aspecte importante care au fost transmise în acel moment:

În primul rând, Regele Ferdinand a înţeles şi a promovat ideea unei monarhii constituţionale, afirmând că este continuatorul predecesorului său, „prin graţia lui Dumnezeu şi voinţa Naţională”, ajungând pe tronul României „după glorioasa domnie, a Regelui întemeietor”. Regele Carol I a avut cea mai lungă domnie din istoria României, vreme de 48 de ani (1866-1914), fiind suveranul care a adus ţării independenţa (1877) şi regalitatea (1881). Pe bună dreptate nepotul său moştenitor, Ferdinand, îl numeşte „Regele întemeietor”, pentru că el a „moştenit Coroana României” de la cel care a făurit România modernă. Totodată, Ferdinand şi-a asumat conducerea ţării „ca bun Român şi Rege”, nu negându-şi originile germane (prusace), ci însuşindu-şi responsabilităţile şi statutul care decurgeau din postura de Rege al tuturor românilor. De aceea a fost supranumit în epocă „Ferdinand cel loial”, pentru că odată cu urcarea pe tronul României el a ales să-şi arate devotamentul faţă de poporul peste care domnea, şi nu faţă de poporul de origine. În timpul Primului Război Mondial (1914-1918), Regele a respectat interesul şi voinţa poporului pe care îl reprezenta şi a trecut peste legăturile de sânge, intrând în război de partea Antantei, în 1916, şi împotriva Germaniei natale, condusă de împăratul Wilhem al II-lea (1859-1941), dar şi a familiei de Hohenzollern-Sigmaringen, condusă de fratele său mai mare, Wilhem (1864-1927). Drept urmare, Ferdinand şi urmaşii săi au fost excluşi din Casa de Hohenzollern. În 1921, Regele Ferdinand a conferit Casei Regale un caracter naţional şi independent, devenind Ferdinand I al României şi nu Ferdinand de Hohenzollern-Sigmaringen. Ulterior s-a revenit asupra deciziei, şi Regele Mihai I a făcut parte din Casa de Hohenzollern până la ruperea totală a legăturilor în anul 2011.

În al doilea rând, Regele Ferdinand a fost un credincios catolic, venit să domnească într-o ţară ortodoxă şi supunându-se Bisericii Ortodoxe unde şi-a şi botezat toţi copiii. Regina Maria a fost protestantă anglicană, spre apusul vieţii aderând la religia baha'i. De aceea, în proclamaţia sa foloseşte un limbaj creştin: „prin graţia lui Dumnezeu”, „am rugat Cerul”, „pronia cerească a binecuvântat”, „să consacrăm în faţa Domnului”, „rog Cerul”, „Cel-de-Sus a rânduit”, „binecuvântarea celui A-Tot-Puternic”. Regele Ferdinand înţelegea domnia sa ca o însărcinare din partea lui Dumnezeu, de care era responsabil înaintea aceluiaşi Dumnezeu.

Al treilea aspect se referă la mulţumirile pe care Regele le-a adresat armatei care a reuşit înfăptuirea României Mari prin „bărbăţia poporului şi vitejia ostaşilor”. Era şi bucuria înfăptuirii dorului „de veacuri al Neamului nostru”. Încă o dovadă că Regele Ferdinand şi-

https://biblioteca-digitala.ro

a asumat faptul că visul unirii românilor era şi visul său, ca Rege al românilor. De aceea spunea că împreună cu Regina Maria, cea care i-a fost „tovarăşă în credinţă neclintită la răstrişte şi la bucurie”, se unesc „deapururea” cu poporul român. Ferdinand cunoaştea istoria poporul peste care domnea, transformând coroana de oţel a independenţei României în coroana României Mari. Nu la voia întâmplării încoronarea a avut loc la Alba Iulia, pe care o numeşte „străveche cetate a Daciei Romane”, trasând un arc peste timp cu alte evenimente din panoplia istoriei cetăţii, precum intrarea triumfală în aceeaşi cetate a Voievodului Mihai Viteazul, la 1 noiembrie 1559, după cucerirea şi alipirea Transilvaniei la Ţara Românească. Probabil că şi la el s-a gândit Regele Ferdinand când afirmă că se înschină „cu evlavie memoriei celor cari, în toate vremurile şi de pretutindeni, prin credinţa lor, prin munca şi prin jertfa lor, au asigurat unitatea naţională”.

Cel din urmă aspect prezintă cinci dorinţe ale „sufletului” Regelui Ferdinand, referitoare la câteva categorii sociale dar şi aspecte care ţin de traiul poporului român. Ţăranimii îi spune că este „stăpână pe veci pe ogoarele ce le-a dobândit”. În 1917, aflat încă în plin război, Regele Ferdinand a promis, printr-un discurs mobilizator, împroprietărirea ţăranilor cu pământ dacă aceştia vor lupta vitejeşte pentru ţara lor. Astfel că, la 17 iulie 1921, prin *Legea pentru reforma agrară*, Regele Ferdinand şi-a îndeplinit promisiunea făcută acestora. Acum, prin proclamaţie, dorea ca ţăranii să-şi dea tot interesul în a cultiva pământurile primite, pentru folosul personal şi colectiv. Muncitorilor le dorea „vieaţă de armonie şi de dreptate socială”. Apoi Regele, ca garant al libertăţii constituţionale, dorea ca „în hotarele României Mari, toţi fiii buni ai Ţării, fără deosebire de religie şi de naţionalitate, să se folosească de drepturi egale cu ale tuturor Românilor, ca să ajute cu toate puterile Statul, în care Cel-de-Sus a rânduit să trăească împreună cu noi”. Lupta pentru drepturi şi libertăţi a fost o constantă a României Mari, mai ales în domeniul libertăţii religioase şi de conştiinţă. Ceea ce Regele afirma în proclamaţia sa, ulterior s-a regăsit şi în Constituţia României din 1923. Regele dorea şi „legitima ocrotire a Statului” peste „toate straturile sociale”. Nici cultura nu a fost lăsată la o parte, ci „printr’o întinsă şi înaltă desvoltare culturală, Patria noastră să-şi îndeplinească menirea de civilizaţie ce-i revine în renaşterea Orientului European, după atâtea veacuri de cumplite sbuciumări”. Am putea crede că e o dorinţă utopică, dacă nu am lua în considerare poziţia geostrategică a României la confluenţa dintre Orient şi Occident. Iar România ca factor cultural s-a văzut în istoria modernă şi contemporană, un accent special culturii dându-l, ulterior, Regele Carol al II-lea.

Regele Ferdinand s-a bazat pe „sprijinul tuturor bunilor fii ai Ţării, nedespărţiţi în gând şi în faptă în jurul Tronului” pentru îndeplinirea acestor obiective propuse în domnia sa. Dar, totodată, şi-a luat şi angajamentul personal că „voiu închina toate puterile Mele de om şi de Rege” pentru îndeplinirea „acestei sfinte misiuni” cu „binecuvântarea celui A-Tot-Puternic”.

4. Concluzii

Actul Încoronării de la Alba Iulia, din 15 octombrie 1922, poate fi privit ca încheierea tuturor eforturilor politice, militare şi diplomatice de făurire a Marii Uniri. Odată cu încoronarea celor doi suverani care au condus România prin război spre libertate

https://biblioteca-digitala.ro

şi unitate teritorială, aceia care au luptat pentru recunoaşterea Marii Uniri şi pentru vieţuirea tuturor românilor în acelaşi areal geografic şi în graniţele unei singure ţări, s-a desăvârşit Unirea.

Din Proclamaţia Regelui reiese rolul pe care acesta şi l-a asumat ca garant al unităţii naţionale, păstrător şi promotor al valorilor ei, în Europa central-estică a secolului al XX-lea.

Aşadar Regele Ferdinand I şi Regina Maria rămân în memoria colectivă, cât şi în istoriografia română, drept primii Regi ai României Mari, ctitorii unei ţări cu graniţe la care încă se visează în prezent.

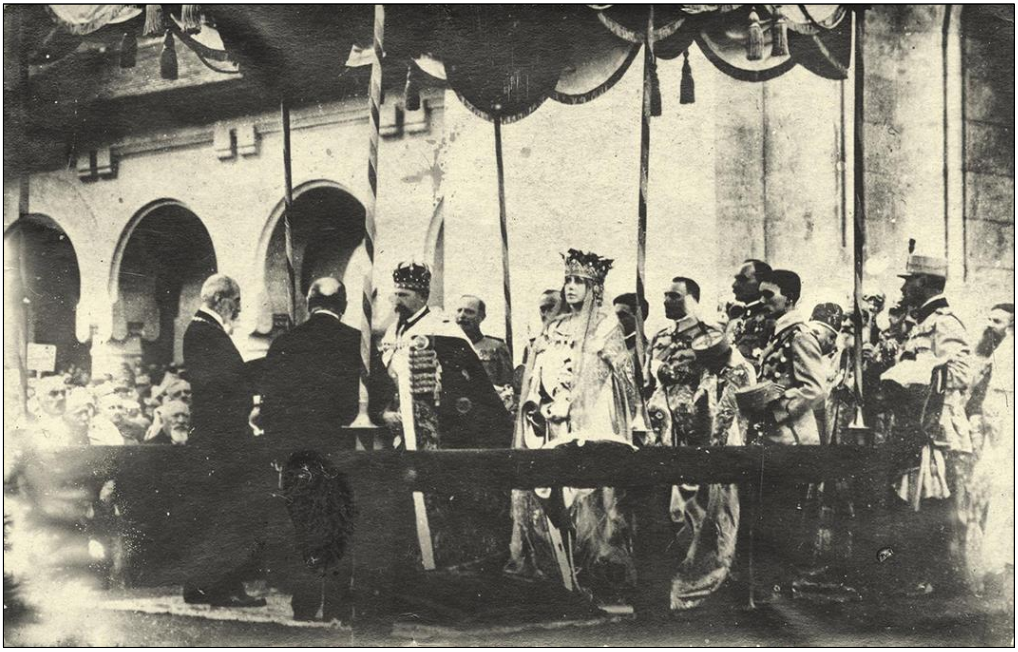

Încoronarea Regelui Ferdinand I şi Reginei Maria la Alba Iulia (1922).

https://biblioteca-digitala.ro

DIN ACTIVITATEA LUI GHEORGHE TĂTĂRESCU LA CONFERINŢA DE PACE DE LA PARIS (1946)

Bogdan Emanuel Răduţ

Europa secolului al XX-lea a fost marcată de războaie care au reconfigurat harta geopolitică a lumii contemporane, dintre care amintim două războaie balcanice (1912-1913, 1913), două războaie mondiale (1914-1918, 1939-1945), războiul rece (1947-1991) ş.a. A fost un secol de lupte militare, diplomatice, ideologice, cu repercusiuni până în prezent. Lumea de astăzi este urmaşa lumii de ieri.

Dar, după fiecare război urmează şi o pace. Însă uneori pacea se câştigă mai greu decât războiul, şi se pierde uşor în capcanele istoriei. Astfel că, atenţia noastră se îndreaptă spre Conferinţa de Pace de la Paris, din anul 1946, şi spre activitatea diplomatului liberal Gheorghe Tătărescu (1886-1957). Acesta a fost conducătorul delegaţiei României la Paris şi vocea intereselor româneşti în dezbaterile politico-diplomatice postbelice. Ce şi cât a putut să facă vom vedea în cele ce urmează!

1. Personalitatea lui Gheorghe Tătărescu

Gheorghe Tătărescu (Tătărăscu) s-a născut la 21 decembrie 1886 în oraşul Craiova, reşedinţa judeţului Dolj, într-una „dintre familiile gorjene care făceau parte din vechea boierime a Olteniei, înrudită îndeaproape cu Pârâienii, Frumuşenii ş.a., ai căror reprezentanţi ai Ţării Româneşti, putând fi urmăriţi documentar până în secolul al XV-lea”[1]. A fost cel de-al şaselea fiu din cei unsprezece copii ai generalului Nicolae Tătărescu (1850-1916) şi ai Speranţei Tătărescu (născută Pârâianu, 1858-1920). I se mai spunea Guţă Tătărescu[2].

Clasele primare le-a urmat la Institutul Elveţian „Jules Javet” din Craiova, care era institutul particular de băieţi urmat şi de Nicolae Titulescu (1882-1941), dând examenul de absolvire, cum se cerea atunci, la Şcoala Obedeanu, prima şcoală din Oltenia. Cursurile liceale le-a urmat la Liceul Carol I din Craiova. Apoi a plecat la Bucureşti unde şi-a luat licenţa în drept, continuând cu doctoratul în drept şi economie politică la Paris, unde a obţinut şi titlul de doctor în ştiinţe juridice (1912) cu teza *Le régime électoral et parlamentaire en Roumanie*[3], lucrare „remarcată de Nicolae Iorga şi care, prin conţinutul

[1] Sorin Popescu, *Familia Tătărescu,* în „Memoria. Revista gândirii arestate”, nr. 1, 2014, p. 79.

[2] Nicolae A. Andrei, *Voievozi ai spiritului*, Editura Alma, Craiova, 2000, p. 367.

[3] Georges Tatarescu, *Le régime électoral et parlamentaire en Roumanie*, Paris, M.Giard & E.Brière Libraires-Éditeurs, 1912, 129 p.

https://biblioteca-digitala.ro

său de idei, îl situa, pe autor, în stânga spectrului politic”[4].

De timpuriu a ales cariera politică, în 1912 înscriindu-se în Partidul Naţional Liberal. La primele alegeri prin vot universal, în 1919, a obţinut primul loc de deputat de Gorj în Parlamentul României, având apoi o carieră fulminantă în politică: Preşedinte al Consiliului de Miniştrii (1934, 1934-1936, 1936-1937, 1937, 1939-1940, 1940), Vicepreşedinte al Consiliului de Miniştri (1945-1946, 1946-1947), Ministrul Industriei şi Comerţului (1933, 1933-1934, 1934), Ministrul Apărării (1934), Ministrul Armamentului (1934-1936, 1936-1937), Ministru de Externe (Afaceri Străine, 1934, 1938, 1945-1946, 1946-1947), Ministru la Aer şi Marină (1937), Ministru de Interne (1937, 1939), ministru secretar de stat (1938) şi subsecretar de stat la Ministerul de Interne (1923-1926, 1927, 1927-1928)[5], ambasador la Paris (1938-1939). Astfel că, Gheorghe Tătărescu „a fost, prin apartenenţă socială, formaţie intelectuală şi orintare politică, una dintre personalităţile cele mai reprezentative ale celei de a treia generaţii de liberali români, generaţia celor care-şi împliniseră personalitatea în ajunul primului război mondial, la care au participat direct, pentru înfăptuirea idealului naţional al unificării tuturor românilor în hotarele naturale ale unui stat unitar”[6].

În 1916 s-a căsătorit cu Arethia Piteşteanu (1889-1968), o gorjeancă care a condus Liga Naţională a Femeilor – Filiala Gorj şi care a avut un rol decisiv în determinarea lui Constantin Brâncuşi să ridice celebrele sale monumente la Târgu Jiu[7]. Împreună au fost părinţii a doi copii: Maria Sanda Tătărescu-Negropontes (1919-2009) şi Tudor Tătărescu (?-1955)

În 22 iunie 1937 a fost ales membru de onoare al Academiei Române, pentru sprijinul acordat dezvoltării culturii naţionale. În anii regimului carlist (1930-1940) Partidul Național Liberal s-a confruntat cu tensiuni interne între grupul seniorilor, reprezentat de Dinu Brătianu și Constantin Angelescu, și grupul tinerilor, reprezentat de Gheorghe Tătărescu şi Victor Iamandi. Totul a culminat, după război, cu înființarea grupării PNL-Tătărescu (1944-1947), desfiinţată apoi de comunişti.

Deși a fost un „tovarăş de drum” al regimului procomunist condus de Dr. Petru Groza, regimul comunist s-a purtat rău cu el. Tătărescu „a încercat să se opună comunizării şi sovietizării României”. Publică un memoriu protest, în 24 mai 1947, intitulat Poziţia Partidului Liberal faţă de politica internă şi externă, „împotriva abuzurilor şi ilegalităţilor petrecute, în România, în timpul guvernării Dr. Petru Groza”. Ca urmare, „parlamentarii liberali tătărăscieni s-au opus categoric măsurilor legislative iniţiate de guvern în vederea etatizării economiei naţionale”. În replică, „după arestarea conducerii Partidului Naţional Ţărănesc se dezlănţuie o imensă campanie de presă, iniţiată de comunişti, care merg până acolo încât îl prezintă drept un ‹agent al burghezo-moşierimii›, un ‹trădător de ţară›”. A urmat un vot de neîncrede în Parlament, care a dus la „înlăturarea

[4] Nicolae A. Andrei, *op. cit.*, p. 368.

[5] Stelian Neagoe, *Istoria Guvernelor României de la începuturi – 1859 până în zilele noastre – 2012*, ediţia a III-a, definitive, Editura Machiavelli, Bucureşti, 2013, pp. 100-180.

[6] Nicolae Şerban Tanaşoca, *Cuvânt înainte*, la Gheorghe Tătărescu, *Mărturii pentru istorie*, ediţie îngrijită de Sanda Tătărescu-Negropontes, Editura Enciclopedică, Bucureşti, 1996, p. X.

[7] Sorin Popescu, *op. cit.*, p. 80.

https://biblioteca-digitala.ro

deputaţilor liberali din forul suprem legislativ", iar „în locul lui Gheorghe Tătărescu, la cârma diplomaţiei româneşti a trecut Ana Pauker, angajată s-o subordoneze total şi necondiţionat intereselor Uniunii Sovietice"[8].

Înlăturarea din Guvern şi din viaţa politică nu a fost o măsură singulară contra lui Tătărescu, ci în noaptea de 5/6 mai 1950 a fost arestat şi închis la Penitenciarul Sighet, până în decembrie 1950. A fost adus la Bucureşti şi închis la arestul Securităţii din Calea Plevnei. Aici a fost constrâns să fie martor al acuzării în procesul lui Lucreţiu Pătrăşcanu[9]. Eliberat din închisoare, pe 6 iunie 1955, moare în Spitalul Panduri din Bucureşti, pe 28 martie 1957, bolnav de morbul lui Pott (tuberculoză osoasă localizată la coloana vertebrală), boală căpătată în închisoare. Avea doar 71 de ani. Cu două zile înainte de moartea sa, i-a spus fiicei Sanda *„Cumplite vremi mi-a fost dat să trăiesc, copilule!"*[10].

2. Conferinţa de Pace de la Paris

Încheierea celei de-a doua mari conflagraţii mondiale (1939-1945) a solicitat o reorganizare a lumii, dar una diferită de cea interbelică. Încă din octombrie 1943 aceasta a făcut obiectul discuţiilor între liderii Statelor Unite ale Americii (SUA), Marii Britanii şi Uniunii Sovietice (URSS), bloc politico-militar cunoscut ca Aliaţii. În preliminariile Conferinţei de Pace de la Paris au avut loc alte întâlniri, precum cele de la Moscova (9-17 octombrie 1944)[11], Yalta (04-11 februarie 1945)[12] şi Postdam (17 iulie-2 august 1945)[13]. Întâlnirile de la Moscova şi Yalta au statuat situaţia postbelică a României, plasându-o în spera de influenţă sovietică. La Moscova a fost o întâlnire bilaterală între Winston Churchill şi Iosif V. Stalin, acela fiind momentul când Europa a fost împărţită în aşa numitele „sfere de influenţă" şi a fost una dintre consecinţele majore ale celui de-Al Doilea Război Mondial, consecinţă care a rămas pentru posteritate sub numele de „acordul de procentaj". A căpătat acest nume datorită faptului că statele din centrul şi sud-estul Europei au fost împărţite între cei doi după „cheremul lor". România a intrat în sfera de influenţă sovietică, pentru că în privinţa ei raportul a fost de 90% URSS şi 10% Aliaţii (SUA şi Marea Britanie), dar aceste din urmă procente au fost total nesemnificative în următorii ani. Apoi Stalin era convins că orice armată care ocupa un teritoriu îşi impunea acolo propriul regim politic, prin urmare, după Conferinţa de la Yalta, din Crimeea, a impus în România regimul comunist.

Războaiele sunt urmate de păci, de durată sau efemere, care trebuie câştigate şi păstrate. Astfel că, luptele din teatrele de operaţiuni au fost continuate de luptele diplomatice din cadrul Conferinţei de Pace de la Paris, ţinută în perioada 29 iulie – 15 octombrie 1946 la Palatul Luxembourg. Această conferinţă a definitivat noua lume

[8] Nicolae A. Andrei, *op. cit.*, pp. 369-370.

[9] Lavinia Betea, *Lucreţiu Pătrăşcanu. Moartea unui lider comunist*, ediţia a IV-a, revizuită, Editura Curtea Veche, 2018, pp. 345-347.

[10] Gheorghe Tătărescu, *op. cit,* p. 545.

[11] Leonida Loghin, *Mari conferinţe care au împărţit lumea (1939-1945),* Editura Paul Editions, Bucureşti, 2019, pp. 253-272.

[12] *Ibidem,* pp. 273-299.

[13] *Ibidem,* pp. 314-350.

https://biblioteca-digitala.ro

postbelică[14], în cadrul ei discutându-se proiectele Tratatelor de Pace dintre puterile învingătoare şi sateliţii Germaniei, respectiv Italia, Finlanda, Bulgaria, România şi Ungaria. La noua conferinţă de pace au participat delegaţii a 32 de state sub conducerea Marilor Puteri: SUA, Marea Britanie, Franţa, URSS, China. Alături de ele au mai fost 16 ţări cu statut de invitat şi alte 6 cu titlul consultativ[15]. Ultima categorie o reprezenta cele cinci state învinse, de aceea „delegaţiile lor îşi puteau exprima punctul de vedere numai dacă erau solicitate, în timp ce eventualele memorii înaintate Conferinţei nu puteau constitui material de lucru”[16].

Conform procedurii adoptate, Conferinţa nu putea lua hotărâri, ci avea doar competenţa de a face recomandări asupra proiectelor Tratatelor de pace, care erau trimise spre examinarea Consiliului Miniştrilor Afacerilor Externe[17]. Statele foste inamice au fost invitate să-şi expună poziţia faţă de proiectele Tratatelor de pace, în scris sau oral, în comisii sau în plenul Conferinţei. Ele puteau participa la lucrările comisiilor sau la şedinţele în plen numai atunci când erau invitate, iar punctul lor de vedere era luat în discuţie numai dacă era însuşit ca amendament propriu de una dintre cele 21 de delegaţii ale statelor care alcătuiau Naţiunile Unite[18].

România a fost invitată pentru a da explicaţii şi pentru a se exprima în legătură cu proiectele Tratatelor de pace. În 30 iulie s-a dat publicităţii proiectul Tratatului de pace cu România, împreună şi cu celelalte tratate, simultan la Londra, Paris, Moscova şi Washington[19]. În Preambul se consemna încetarea stării de război între România şi Naţiunile Unite, unde se mai preciza – inexact şi incorect – că România a intrat în război alături de Naţiunile Unite la 12 septembrie 1944[20]. Nu i se recunoştea, însă, calitatea de cobeligerant, deşi din 23 august 1944 România a luptat alături de Aliaţi în războiul din Est.

Conferinţa de la Paris s-a desfăşurat „într-o atmosferă plină de tensiuni şi neînţelegeri pe plan internaţional, cele cinci state foste aliate ale Germaniei, printre care şi România, fiind mai degrabă spectatorii luptelor diplomatice prin care au fost scoase în evidenţă dificultăţile pe care învingătorii le aveau în a se înţelege între ei”[21].

3. Activitatea lui Gheorghe Tătărescu în cadrul Conferinţei de Pace

La 8 august, Guvernul Franţei, în numele Naţiunilor Unite, a adresat Guvernului României invitaţia de a participa la Conferinţa de Pace. La vremea aceea Guvernul României, impus de Uniunea Sovietică prin Andrei Vîşinschi, era condus de Dr. Petru

[14] Marusia Cîrstea, *Istoria contemporană universală (1919-1945)*. Note de curs, Editura Universitaria, Craiova, 2008, p. 281.

[15] *Ibidem*, pp. 281-282.

[16] Gheorghe Onişoru, *Istoria lumii contemporane. De la revoluţia bolşevică până în zilele noastre (1917-2015)*, Editura Cetatea de Scaun, Târgovişte, 2015, pp. 117-118.

[17] *Ibidem*, p. 118.

[18] Ioan Scurtu, *România la conferinţa păcii de la Paris*, pe http://www.ioanscurtu.ro/romania-la-conferinta-pacii-de-la-paris/, accesat 09 01 2020.

[19] *Ibidem*; Gheorghe Onişoru, *op. cit.*, p. 118.

[20] *Ibidem.*

[21] Marcela Sălăgean, *Statutul României în cadrul „păcii” de la sfârşitul celui de-Al Doilea Război Mondial*, în „Anuarul Institutului de Istorie «George Bariţiu» din Cluj-Napoca”, tom LVI, 2017, pp. 366-367.

https://biblioteca-digitala.ro

Groza, iar în componenţa sa intrau: Gheorghe Tătărescu (vicepreşedinte al Consiliului de Miniştri şi ministru de Externe), Teohari Georgescu (ministru de Interne), Alexandru Alexandrini (ministru de Finanţe), Lucreţiu Pătrăşcanu (ministru de Justiţie), Ştefan Voitec (ministrul Educaţiei Naţionale), Mihai Ralea (ministrul Artelor), Pr. Constantin Burducea (ministrul Cultelor şi Instrucţiunii Publice), G-ral. Constantin Vasiliu Răşcanu (ministru de Război), Romulus Zăroni (ministrul Agriculturii şi Domeniilor), Gheorghe Gheorghiu-Dej (ministrul Comunicaţiilor şi Lucrărilor Publice), Petre Bejan (ministrul Industriei şi Comerţului), Tudor Ionescu (ministrul Minelor şi Petrolului), Anton Alexandrescu (ministrul Cooperaţiei), Lothar Rădăceanu (ministrul Muncii), Gheorghe Nicolau (ministrul Asistenţei şi Asigurărilor Sociale), Dr. Florica Bagdasar (ministrul Sănătăţii) şi Petre Constantinescu-Iaşi (ministrul Propagandei/Informaţiilor)[22]. Parte din Consiliul de Miniştrii va forma şi delegaţia României la Conferinţa de pace.

Guvernul Groza „s-a aflat în faţa a două probleme capitale: participarea României la Conferinţa de pace de la Paris şi organizarea alegerilor parlamentare”[23], ambele având loc în acelaşi an. Astfel că a aprobat trimiterea unei delegaţii din partea României, însărcinată cu trei responsabilităţi: recunoaşterea cobeligeranţei României, anularea clauzelor economice şi anularea privind restricţiile la armament şi forţele armate necesare apărării ţării. Delegaţia română nu avea dreptul, însă, să ridice obiecţii care lezau în vreun fel interesele URSS-ului. Aflată în sfera de influenţă sovietică, vecinul de la Est nu trebuia tulburat în vreun fel de vreo acţiune diplomatică a României. De aceea, problema Basarabiei nici nu putea fi pomenită, darămite să fie revendicată de partea românească. Acest neajuns diplomatic va duce şi la constestarea delegaţiei din partea opoziţiei.

În calitate de Vicepreşedinte al Consiliului de Miniştri şi Ministru al Afacerilor Străine, Gheorghe Tătărescu a condus delegaţia României, „flancat însă de comunişti”[24]. În componenţa delegaţiei intrau şi miniştrii Gheorghe Gheorghiu-Dej, Lucreţiu Pătrăşcanu, Ştefan Voitec, Lothar Rădăceanu, Florica Bagdasar, subsecretarul de stat Ion Gheorghe Maurer, ambasadorii Mihai Ralea (Washington), Richard Franasovici (Londra), Simon Stoilow (Paris), generalul Dumitru Dămăceanu, Elena Văcărescu, Şerban Voinea ş.a.[25] Delegaţia României a ajuns la Paris după aproape două săptămâni de la începerea lucrărilor Conferinţei, pe 11 august 1946[26].

Delegaţia română, „cu mulţi comunişti în componenţă şi care în fapt vegheau să fie apărate interesele... URSS-ului în dauna României, a desfăşurat în ansamblu o activitate laborioasă”[27]. Componenţa delegaţiei a creat nemulţumiri în rândurile partidelor istorice, Partidul Naţional Liberal şi Partidul Naţional Ţărănesc, fapt pentru care Iuliu Maniu, preşedintele PNŢ, a trimis o delegaţie separată formată din Grigore Gafencu, Viorel-

[22] Stelian Neagoe, *Istoria Guvernelor României*, pp. 175-178.

[23] Florin Constantiniu, *O istorie sinceră a poporului român*, ediţia a IV-a revăzută şi adăugită, Editura Univers Enciclopedic, Bucureşti, 2008, p. 454.

[24] *Ibidem*.

[25] Ioan Scurtu, *România la conferinţa păcii de la Paris*, accesat la 09 01 2020.

[26] Ştefan Lache, *Statutul internaţional al României în timpul regimului de armistiţiu*, note de curs, Universitatea Spiru Haret, p. 5.

[27] Ioan Scurtu, Gheorghe Buzatu, *Istoria Românilor în secolul XX (1918-1948),* Editura Paideia, Bucureşti, 1999, pp. 514-515.

https://biblioteca-digitala.ro

Virgil Tilea, Constantin Vişoianu, Grigore Niculescu-Buzeşti, pentru a prezenta problema Basarabiei. Aceştia au acuzat Guvernul Groza că era nedemocratic, însă conducerea Conferinţei nu i-a luat în calcul. Dar au prezentat două memorii, în august şi septembrie 1946[28]. Ce nu înţelegea delegaţia trimisă de Maniu era faptul că observaţiile lor „erau utile, dar ele se adresau mai curând istoriei, decât realităţii concrete, deoarece Marile Puteri se înţeleseseră asupra condiţiilor care urmau să fie impuse României". Această situaţie paradoxală, dată de prezenţa a două delegaţii ale aceluiaşi stat, dintre care una s-o combată pe cea guvernamentală, „constituia un caz unic, care a fost privit ca o ciudăţenie de Marile Puteri". De aceea, acestea au tratat doar cu reprezentanţii guvernului de la Bucureşti[29].

La două zile după sosirea la Paris, în 13 august 1946, Gheorghe Tătărescu a prezentat declaraţia României în şedinţa plenară a Conferinţei. Cu acel prilej a fost prezentat şi un memoriu în care s-a făcut observaţia că România a intrat în război alături de Naţiunile Unite la 23 august 1944 şi nu la 12 septembrie 1944, data încheierii armistiţiului. Gheorghe Tătărescu a precizat că România „a dus acest război nu numai contra Germaniei, dar şi contra Ungariei hortyste"[30].

Prima problemă pe care trebuia s-o rezolve delegaţia României era recunoaşterea statutului de cobeligerant în război. În legătură cu aceasta, în cuvântarea sa din 13 august 1946, Tătărescu a afirmat că „guvernul român este nevoit să sublinieze spre marele său regret, lipsa unei menţiuni care să consacre calitatea de putere cobeligerantă, care România crede că ar fi just să i se recunoască"[31].

Tot el afirmă că „Guvernul român consideră că, în însuşi interesul adevărului istoric, ar fi cazul să se recunoască şi să se precizeze următoarele două fapte: 1. România a intrat în război la 24 august şi nu la 12 septembrie 1944; 2. Ea a dus acest război nu numai împotriva Germaniei, ci şi împotriva Ungariei hortyste"[32].

Însă, „deşi s-a situat pe locul al patrulea (după URSS, SUA şi Marea Britanie), din punctul de vedere al efectivelor participante la înfrângerea hitlerismului (între 23 august 1944 şi 9 mai 1945), România nu a primit statutul de stat cobeligerant, pe care guvernul l-a solicitat"[33]. Această „gravă injustiţie", prin respingerea statutului de cobeligeranţă, „priva România de o situaţie care i-ar fi permis să atenueze clauzele economice ale tratatului, în primul rând despăgubirile de război"[34]. O parte dintre statele participante la Conferinţă, printre care Statele Unite, Uniunea Sovietică şi Marea Britanie, s-au opus acordării acestui statut, iar Franţa, Cehoslovacia, Ucraina şi Bielorusia au aprobat cererea României. Ulterior Franţa a regretat votul dat, în lumina voturilor Marilor Puteri. Însă Italia a primit statutul de cobeligerant. Implicarea României în soarta războiului l-a scurtat

[28] Ioan Scurtu, *România la Conferinţa Păcii de la Paris,* accesat la 09 01 2020.
[29] *Ibidem*
[30] *Ibidem.*
[31] Gheorghe Tătărescu, *op. cit.*, p. 402. În volum apare data de 14 august 1946 ca susţinere a discursului său.
[32] *Ibidem,* p. 404.
[33] Alexandru Oşca, *Istoria contemporană a României,* Curs universitar, Partea I (1918-1945), Editura Sitech, Craiova, 2009, p. 217.
[34] Florin Constantiniu, *op. cit.,* p. 455.

https://biblioteca-digitala.ro

cu şase luni, dar „cu tot efortul, România a fost tratată la Conferinţa de Pace de la Paris (1946-1947) ca ţară învinsă”[35].

A doua situaţie cu care Gheorghe Tărătescu s-a confruntat la Paris a fost cererea Ungariei de a obţine o suprafaţă de 22.000 km^2 din Transilvania, „pornind de la prevederea convenţiei de armistiţiu că Transilvania sau ‹cea mai mare parte a ei› va fi restituită României”[36]. Guvernul Groza nu putea face nici o concesie teritorială Ungariei, mai ales că „se ştia nepopular”. Orice compromis în sensul acesta ar fi însemnat „sinucidere politică, mai ales, în perspectiva apropiatelor alegeri”[37]. Astfel că, în Comisia politică şi teritorială Tătărescu a prezentat situaţia din Transilvania, arătând că acolo trăiau 483.000 de locuitori, dintre care numai 67.000 erau unguri. Pretenţia Ungariei era o aberaţie, care era clar demonstrată şi demontată tocmai de criteriul etnic. Nu se putea statua includerea Transilvaniei în Ungaria pe motiv că ungurii din teritoriu trebuiau să fie integraţi în ţara mamă, pentru că acei unguri nu reprezentau majoritatea populaţiei regiunii. Cu toate acestea, delegaţia Ungariei nu a înţeles şi nu a renunţat la pretenţiile sale, ci doar şi-a limitat revendicările la 4.000 km^2 care să cuprindă oraşele Arad, Oradea, Carei şi Satu Mare[38]. Gheorghe Tătărescu a respins pretenţiile Ungariei aducând, în faţa Comisiei teritoriale şi politice, „trei considerente ce nu pot fi trecute cu vederea”. Primul considerent era dat de faptul că „graniţa actuală, trasată în 1920, marchează limita occidentală cea mai puţin avansată a teritoriului etnic românesc”. Al doilea considerent era dat de faptul că „dacă în regiunea de graniţă infiltrările sunt ceva mai abundente şi insulele ungureşti ceva mai numeroase, aceasta se datoreşte refulării elementului românesc din regiunile bogate ale câmpiei, spre regiunile mai sărace de deal şi de munte, rezultat datorat unei presiuni metodice de fiecare zi”. Iar cel de-al treilea considerent era faptul că „teritoriul cuprins în ganiţele din 1920 formează o entitate economică din care nu se poate dezlipi nici o părticică, fără să rezulte neajunsul pentru viaţa întregii populaţii”[39].

În încheierea expozeului său, Tătărescu afirma că „guvernul român declară că orice act tinzând să modifice frontiera româno-ungară ar echivala cu distrugerea unei opere de justiţie şi cu crearea unui nou focar de agitaţie în această parte a Europei şi că orice act menit să-l angajeze într-o discuţie asupra politicii sale interne şi a legilor sale organice ar fi considerat ca o ştirbire a suveranităţii şi a independenţei sale”[40].

Pretenţiile revizioniste ale Budapestei, combătute cu argumente istorice, economice, etnice şi politico-juridice de delegaţia română, au fost respinse de Conferinţă, care, la 5 septembrie 1946, a confirmat anularea integrală şi necondiţionată a Dictatului de la Viena[41]. Iar Guvernul Groza „a folosit această hotărâre a marilor puteri în propaganda sa electorală”[42].

[35] Alexandru Oşca, *op. cit.*, p. 217.
[36] Florin Constantiniu, *op. cit.*, p. 454.
[37] *Ibidem*, p. 454.
[38] *Ibidem*, p. 455.
[39] *Ibidem*, p. 414
[40] Gheorghe Tătărescu¸ *op. cit.*, p. 429.
[41] ***, *Marea istorie ilustrată a lumii. România*, vol. II, Editura Litera Internaţional, Bucureşti, 2009, p. 180 (84).
[42] Ioan Scurtu, *Istoria contemporană a României*, p. 109.

https://biblioteca-digitala.ro

Deşi intervenţiile şefului diplomaţiei române, Gheorghe Tătărescu, „s-au bucurat de succes”[43], marii lideri ai lumii de atunci au decis doar cum au vrut ei şi nu în interesul României. Dacă în privinţa pretenţiilor Ungariei, România a avut câştig de cauză, în privinţa cobeligeranţei nu s-a repurtat aceeaşi victorie.

Despre problemele cu sovieticii s-a hotărât o discuţie ulterioară între cele două ţări. Atât Petru Groza cât şi Gheorghe Tătărescu s-au abţinut să abordeze atunci probleme teritoriale româno-sovietice[44]. Nu era cazul, dată fiind influenţa dominaţiei sovietice sub care intrase România. De aceea, celelalte frontiere ale României au fost stabilite aşa cum se prevăzuse în Convenţia de armistiţiu din septembrie 1944, confirmându-se anexarea de către URSS a Basarabiei, Bucovinei de Nord şi Ţinutului Herţa[45]. Tratatul „a admis pretenţiile teritoriale ale URSS faţă de România, considerând ca graniţă de stat cea existentă la 1 ianuarie 1941, ceea ce însemna recunoaşterea ‹realităţilor› născute în urma pactului Hitler-Stalin din 23 august 1939 (protocol secret, articol III) şi a notelor ultimative sovietice din 26 şi 27 iunie 1940, adică ocuparea de către URSS a Basarabiei, nordului Bucovinei, ţinutului Herţei şi a ostroavelor din zona Gurilor Dunării”[46].

După încheierea Conferinţei de pace, textele Tratatelor cu România, Italia, Ungaria, Bulgaria şi Finlanda au fost definitivate de cei patru miniştrii de externe în cadrul conferinţei de la New York, desfăşurată în zilele de 4 noiembrie-12 decembrie 1946. Tratatul de pace s-a semnat la 10 februarie 1947, în Sala Orologiului de la Quai d’Orsay, în prezenţa delegaţiilor celor cinci state învinse: Italia, Finlanda, Bulgaria, România şi Ungaria[47]. De fapt, „semnarea tratatelor de pace de la Paris a avut pentru ţările din Europa de Est o altă semnificaţie”, şi anume faptul că „de acum înainte, Uniunea Sovietică putea acţiona fără echivoc pentru instaurarea unor regimuri comuniste care să imite modelul Kremlinului, bazate pe dictatura proletariatului şi a partidului unic, integrând astfel aceste state în complexul politico-militaro-economic dirijat de Stalin”[48].

Din partea României semnatarii au fost Gheorghe Tătărescu, Lucreţiu Pătrăşcanu, Ştefan Voitec şi Dumitru Dămăceanu. Acest tratat încheia „capitolul dureros” al participării României la cel de-Al Doilea Război Mondial. La 23 august 1947, „cu unanimitate de voturi, Adunarea Deputaţilor din Bucureşti a adoptat Legea nr. 304 pentru ratificarea Tratatului încheiat la Paris”[49]. Cu această ocazie, Gheorghe Tătărescu a ţinut un discurs, unde, printre altele, a afirmat că „Tratatul de pace cuprinde multe clauze grele şi multe injuste, închide un capitol de istorie, dar, în acelaşi timp, deschide un altul şi reaşază România juridiceşte în plenitudinea drepturilor sale de ţară independentă şi suverană”. El continuă şi afirmă că „România iese din ciclul Războiului şi al Armistiţiului şi intră în ciclul Păcii”, iar concluzia lui e „să constatăm cu satisfacţie şi cu orgoliu: intacte au rămas toate

[43] Marusia Cîrstea, *Istoria contemporană universală*, p. 283.
[44] ***, *Marea istorie ilustrată a lumii. România*, p. 180 (84).
[45] Marusia Cîrstea, *op. cit.*, p. 282; Ioan Scurtu, *op. cit.*, p. 110.
[46] Ioan Scurtu, Gheorghe Buzatu, *op. cit.*, p. 515.
[47] Florin Constantiniu, *op. cit*, p. 457; Gheorghe Onişoru, *op. cit.*, p. 118.
[48] *Ibidem*.
[49] Ioan Scurtu, Gheorghe Buzatu, *op. cit.*, p. 516.

https://biblioteca-digitala.ro

puterile morale prin care un popor îşi asigură dreptul la viaţă şi drumul spre propăşire”, de aceea „să privim spre viitorul poporului nostru cu nădejde şi nebiruită încredere”[50].

Pe 25 august „s-a promulgat legea respectivă printr-un decret semnat de câţiva dintre ‹actorii› scenei politice româneşti care erau deja într-un divorţ ce avea să fie pronunţat: Regele Mihai I, premierul Petru Groza, Lucreţiu Pătrăşcanu, ministrul Justiţiei, şi Gh[eorghe]. Tătărescu”[51].

Prin semnarea şi ratificarea Tratatului, România „depăşea regimul armistiţiului nenorocit din septembrie 1944”[52]. Peste doar câteva luni, în 30 decembrie 1947, în urma unei lovituri de stat, România a intrat într-o altă epocă istorică, aceea a regimului comunist. Tratatul de pace a intrat în vigoare în ziua de 15 septembrie 1947, odată cu depunerea instrumentelor de ratificare la Moscova[53].

4. Concluzii

Imediat după cel de-Al Doilea Război Mondial, România a intrat în „ecuaţia păcii” pe care o stabileau şi o impuneau Marile Puteri ale vremii. În acest context s-a regăsit şi Conferinţa de pace de la Paris, unde s-a remarcat şi Gheorghe Tătărescu. Şeful diplomaţiei române, conducătorul delegaţiei României, s-a implicat în dezbaterile conferinţei apărând interesele ţării sale. Dincolo de presiunile externe la care a fost supus, Gheorghe Tătărescu şi-a dovedit loialitatea nu neapărat faţă de Guvernul care l-a trimis la Paris, cât faţă de istoria şi interesele României. Dacă în privinţa obţinerii statutului de ţară cobeligerantă în război nu a avut izbândă, în privinţa anulării Dictatului de la Viena şi a oricăror pretenţii revizioniste şi revanşarde ale Ungariei, a repurtat un succes demn de toată aprecierea.

În cadrul Conferinţei, Tătărescu s-a prezentat ca un om pregătit, un intelectual rasat şi un diplomat de excepţie. Cu ocazia ratificării Tratatului în Parlamentul României, Gheorghe Tătărescu a afirmat că acesta „constituie nota de plată a unui război pierdut, dar el constituie, în acelaşi timp, şi actul reparator al unei cauze câştigate”, şi aceasta pentru că „el abundă în clauze purtătoare de griji şi poveri, dar el cuprinde şi câteva clauze purtătoare de lumină şi de nădejdi: pacea, independenţa, colaborarea internaţională, Transilvania”[54].

De aceea, orice analiză istorică sau jurnalistică a României postbelice nu poate trece în umbră, în nici un fel, personalitatea şi contribuţia lui Gheorghe Tătărescu la istoria politico-diplomatică a României, ci doar s-o evidenţieze pe măsura faptelor sale.

[50] Romus Dima, *Gheorghe Tătărescu – Lumini și umbre*, București, Editura Fundației Culturale Române, București, 2010, pp. 338-339.

[51] Ioan Scurtu, Gheorghe Buzatu, *op. cit.*, p. 516.

[52] *Ibidem*.

[53] Marcela Sălăgean, *op. cit.*, p. 367.

[54] *Ibidem*.

https://biblioteca-digitala.ro

Bibliografie:

***, *Marea istorie ilustrată a lumii. România*, vol. II, Editura Litera Internaţional, Bucureşti, 2009.

Andrei, Nicolae A., *Voievozi ai spiritului*, Editura Alma, Craiova, 2000.

Cîrstea, Marusia, *Istoria contemporană universală (1919-1945). Note de curs*, Editura Universitaria, Craiova, 2008.

Constantiniu, Florin, *O istorie sinceră a poporului român*, ediţia a IV-a revăzută şi adăugită, Editura Univers Enciclopedic, Bucureşti, 2008.

Dima, Romus, *Gheorghe Tătărescu – Lumini și umbre*, București, Editura Fundației Culturale Române, București, 2010.

Lache, Ştefan, *Statutul internaţional al României în timpul regimului de armistiţiu*, note de curs, Universitatea Spiru Haret.

Loghin, Leonida, *Mari conferinţe care au împărţit lumea (1939-1945),* Editura Paul Editions, Bucureşti, 2019.

Neagoe, Stelian, *Istoria Guvernelor României de la începuturi – 1859 până în zilele noastre – 2012*, ediţia a III-a, definitive, Editura Machiavelli, Bucureşti, 2013.

Onişoru, Gheorghe, *Istoria lumii contemporane. De la revoluţia bolşevică până în zilele noastre (1917-2015)*, Editura Cetatea de Scaun, Târgovişte, 2015.

Oşca, Alexandru, *Istoria contemporană a României*, Curs universitar, Partea I (1918-1945), Editura Sitech, Craiova, 2009.

Popescu, Sorin, *Familia Tătărescu*, în „Memoria. Revista gândirii arestate", nr. 1, 2014, pp. 79-84.

Sălăgean, Marcela, *Statutul României în cadrul „păcii" de la sfârşitul celui de-Al Doilea Război Mondial*, în „Anuarul Institutului de Istorie «George Bariţiu» din Cluj-Napoca", tom LVI, 2017, pp. 359-367.

Scurtu, Ioan, *România la conferinţa păcii de la Paris*, pe http://www.ioanscurtu.ro/romania-la-conferinta-pacii-de-la-paris/, accesat la 09 01 2020.

Scurtu, Ioan, Buzatu, Gheorghe, *Istoria Românilor în secolul XX (1918-1948)*, Editura Paideia, Bucureşti, 1999.

Tătărescu, Gheorghe, *Mărturii pentru istorie*, ediţie îngrijită de Sanda Tătărescu-Negropontes, Editura Enciclopedică, Bucureşti, 1996.

https://biblioteca-digitala.ro

TRATATUL CU UCRAINA (1997) – DEZBATERI PARLAMENTARE, DEZIDERATE, NEPUTINŢE

Ionuţ Săraru

În data de 22 ianuarie 2020, preşedintele ucrainean, Volodimir Zelenski, a făcut un apel la solidaritate către conaţionali într-un discurs cu ocazia Zilei unităţii Ucrainei, în care susţine, printre altele, că „Bucovina de Nord a fost ocupată de români”, potrivit discursului în limba engleză postat pe site-ul preşedinţiei de la Kiev: ... *„Unitate nu în cuvinte, ci în fapte. Curând, RPU* (Republica Populară Ucrainiană) (n.n) *a părăsit Kievul sub presiunea bolşevicilor, majoritatea teritoriului Galiţiei a fost ocupat de trupele poloneze. Bucovina de Nord a fost ocupată de români, iar Cehoslovacia a luat Transcarpatia. Au trecut peste o sută de ani. Am tras vreo concluzie din această poveste? Ea ne învaţă un principiu simplu, dar vital pentru Ucraina: doar împreună suntem puternici", a spus şeful statului ucrainean în discursul de pe site-ul preşedinţiei*[1].

În mass-media din România s-au perindat ulterior acestei afirmații o sumedenie de analiști, care au încercat să despice problema pe toate fațetele. Principala concluzie era că presedintele Ucrainei vine dintr-un mediu neacademic, la bază fiind actor, nu cunoaște îndeajuns istoria națională a țării sale. Nici clasa politică de la București nu a luat atitudine în mod corespunzător, convocat la sediul MAE, ambasadorul ambasadorul Ucrainei la București, Oleksandr Bankov a fost primit de către un secretar de stat, Dan Neculăescu, deși problema este una din cele mai importante și ar fi trebuit discutată la cel mai înalt nivel.

În cadrul discuțiilor aflate din comunicatul sec și fad al MAE[2] s-au dezbătut:

- *o trecere în revistă a aspectelor de interes pe agenda bilaterală, cu accent asupra comisiilor mixte interguvernamentale comune*

- *partea română a reiterat importanța deosebită pe care o acordă asigurării drepturilor persoanelor aparținând minorității române din Ucraina, în conformitate cu normele și standardele internaționale în materie, inclusiv cu luarea deplină în considerare a tuturor recomandărilor Comisiei de la Veneția.*

- *preocuparea cu privire la efectele pe care adoptarea, la 16 ianuarie 2020, a noii Legi a educației secundare, le-ar putea avea asupra dreptului la educație în limba maternă a membrilor minorității române, precum și interesul părții române pentru intensificarea dialogului cu partea ucraineană, nu doar în cadrul Comisiei mixte bilaterale privind minoritățile naționale, dar și între autoritățile ucrainene și minoritatea română din Ucraina pentru a răspunde preocupărilor acestora.*

[1]https://www.digi24.ro/stiri/actualitate/politica/reactia-ministerul-afacerilor-externe-dupa-declaratia-presedintelui-zelenski-despre-bucovina-de-nord-1249698

[2] https://www.mae.ro/node/51411

https://biblioteca-digitala.ro

- *de asemenea, partea română a solicitat clarificări privind referirile la România apărute în discursul public recent al președintelui Ucrainei, exprimând surprinderea față de acestea și evidențiind necesitatea unei înțelegeri corecte a istoriei.*

Neînțelegerea autorităților de la București a escaladării pretenților și nerușinării părții ucrainiene asupra populației românești din teritoriile răpite samavolnic din trupul țării s-au concentrat în legea privind învățământul mediu general. Această lege a fost adoptată contrar recomandărilor Comisiei de la Veneția și netinându-se cont de doleanțele comunității românești, încalcă prin modelele de educație stabilite prin lege pentru minoritățile naționale, sunt discriminatorii și contrare prevederilor constituționale ale Ucrainei, membrii comunităţii româneşti sunt lipsiți, de-facto, de dreptul constituțional la limba maternă în învățământ, ceea ce contravine Legii Fundamentale a Ucrainei, precum și prevederilor Cartei europene a limbilor regionale și minoritare.

Legea Ucrainei privind învățământul mediu general este, de asemenea, în contradicție cu prevederile pct. 5, art. 13 din Tratatul cu privire la relațiile de bună vecinătate și cooperare dintre România și Ucraina, care menționează că membrii comunității românești din Ucraina *„au dreptul să fie instruiți în limba lor maternă, într-un număr necesar de școli și instituții de stat pentru învățământ și specializare, situate ținând seama de răspândirea geografică a minorității respective”.*

În acest sens, în data de 21 ianuarie 2020, academicianul Vasile Tărâțeanu, preşedintele Centrului Cultural Român „Eudoxiu Hurmuzachi”, Vasile Bâcu, președintele Societății pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina „Mihai Eminescu”, Vitalie Zâgrea, preşedintele Ligii tineretului român „Junimea” din regiunea Cernăuți, Marin Gherman, preşedintele Centrului Media BucPress – asociația jurnaliştilor români din Ucraina, Vasile Rauț, preşedintele Societății Golgota, Vladimir Acatrini, preşedintele Societății Bibliotecarilor Bucovineni, Aurica Bojescu, secretar responsabil al Uniunii interregionale „Comunitatea Românească din Ucraina”, Mircea Pilat, președintele Asociației științifico-pedagogice „Aron Pumnul” din Ucraina”, adresează o petiție președintelui Ucrainei[3], prin care îi solicită reanalizarea legii de către parlament:

„Vă rugăm, Volodimir Alexandrovici, în calitate de Garant al Constituției, să retrimiteți în parlament Legea Ucrainei privind învățământul mediu general, întrucât această lege îi lipsește pe cetățenii românofoni din Ucraina de dreptul la educație în limba maternă.

Vă rugăm, în calitate de subiect al inițiativei legislative, să propuneți modificarea art. 7 din Legea educației din Ucraina, precum și a art.5 din Legea Ucrainei privind învățământul mediu general, în conformitate cu norma constituțională prin care cetățenilor care aparțin minorităților naționale li se garantează dreptul la educație în limba maternă, conform legii”.

Iată că în numai câteva zile Tratatul cu privire la relaţiile de buna vecinătate şi cooperare dintre România şi Ucraina, dur criticat de către istorici, analişti politici, medii sociale, etc., negociat în genunchi de către România, în relația cu Ucraina, e continuu încălcat.

[3] https://www.casamariinegre.ro/studii/geopolitica/120/zelenski-poate-pierde-incet-si-sigur-sprijinul-minoritatilor-etnice-din-ucraina

https://biblioteca-digitala.ro

Ucraina, un conglomerat de minorități, este un stat care s-a format nu în urma unei bătălii, ci în urma unei conspirații pusă la cale la un pahar de vorbă de liderii celor trei mari republici sovietice – Elţin (Rusia), Kravciuc (Ucraina) şi Şuşchevici (Belarus), a beneficiat de toate rapturile Uniunii Sovietice. Ucraina este un stat artificial, extins peste orice măsură prin anexiunile sovietice din anii '40 şi includerea în graniţele unionale ale R.S.S. Ucrainene a unor teritorii care au aparţinut tuturor statelor învecinate: Polonia, România, Cehoslovacia şi actuala Federaţie Rusă. Anul 2014 a arătat că Ucraina – indiferent de susţinerea şi interesul geopolitic în această zonă al unor mari puteri – este la limita imploziei, implozie care, mai devreme sau mai târziu, se va produce. Ucraina va avea stabilitate statală numai când se va retrage în graniţele sale etnice istoric justificate.

Principala politică de stat caracteristică Ucrainei este ucrainizarea, o formă de naționalism feroce, așa că recomandarea nr. 1201 cu referire la un protocol adiţional la Convenţia Europeană a Drepturilor Omului, privind drepturile persoanelor aparţinând minorităţilor naţionale, nu va fi niciodată respectată de Ucraina atâta timp cât România nu este un stat puternic, care să impună respect prin diplomație în forță, nu prin firave proteste emise de un diplomat de mâna a treia.

Marile puteri se străduiesc să țină artificial Ucraina ca o zonă de tampon, așa că orice plângere privind încălcarea drepturilor minorității românești de acolo nu va fi luată în considerare. În 150 de ani de stăpânire în Bucovina austriecii nu au schimbat un nume de român, în schimb marele nostru „prieten” de la nord și răsărit după 1944 până astăzi a ucrainizat numele a 400 000 de români, a ars arhivele primăriilor și bisericilor, ducând ca pe lângă politica naționalistă feroce și una de acaparare de noi teritorii (zona de sud a Bucovinei și teritoriul din jurul Maramureșului), vizând la idealul unei Ucraine Mari.

Naționalismul ucrainian este mult mai dur decât cel rusesc, obsedat ca prin ucrainizare să-și facă un spațiu vital, ucrainienii fiind frustrați și având ca argument faptul că în secolul IX Rusia s-a format în jurul Kievului (mama orașelor rusești), Moscova fiind atestată abia în anul 1147.

Conform uneia dintre cele mai frumoase definiții ale patriei: „locul de care ne leagă murmurul leagănelor și imobilitatea mormintelor”, în Ucraina de după 1991, drepturile românilor au fost inexistente, nu s-a respectat nici un drept al minorităților: bisericile românești au fost transferate la Biserica Autocefală a Kievului, școli românești erau într-un număr infim – raportat la populația română, fosta mitropolie românească făcea parte dintr-o uniune de creație, în Cetatea Hotinului funcționa un restaurant, Casa Românilor a fost dăruită cazacilor, în teatrul de la Cernăuți (construit de români) nu este acceptată o secție românească.

Preambul. Scurt istoric al acaparării teritoriilor românești de către Ucraina

În anul 1775, datorită faptului că habsburgii și-au păstrat neutralitatea în timpul războiului ruso-turc (1768-1774) au solicitat și au primit ca plată Bucovina. Acest teritoriu românesc a votat în 15/28 noiembrie 1918, în virtutea dreptului auto determinării și în cadrul unei structuri politice democratice, Unirea, devenind din acest moment parte integrantă a României Mari.

https://biblioteca-digitala.ro

Atunci când s-a semnat odiosul document Molotov-Ribbentrop, pact de non-agresiune și de cooperare nazist-sovietic din 23 august 1939, prin care cele două regimurile totalitare care împărtășeau obiectivul cuceririi mondiale au împărțit Europa în două zone de influență, acel protocol adițional secret, la articolul 3, avea o formulare vădit ambiguă care era susceptibilă de două interpretări: 1. Germania este de acord cu anexarea Basarabiei de către Uniunea Sovietică; 2. Germania consimte ca Uniunea Sovietică să anexeze și alte teritorii din această zonă sud-est europeană, cu condiția de a respecta interesele economice ale Reich-ului.

Prin nota ultimativă a guvernului sovietic din 26 iunie 1940, guvernului roman i se solicita predarea Basarabiei și nordul Bucovinei ca despăgubire pentru perioada în care se aflase în granițele României Mari: *În anul 1918 România folosindu-se de slăbiciunea militară a Rusiei a desfăcut de la Uniunea Sovietică (Rusia) o parte din teritoriul ei, Basarabia, călcând prin aceasta unitatea seculară a Basarabiei, populată în principal cu ucraineni... Guvernul sovietic consideră că chestiunea întoarcerii Basarabiei este legată în mod organic de chestiunea transmiterii către URSS a acelei părţi a Bucovinei a cărei populaţie este legată în marea sa majoritate de Ucraina sovietică prin comunitatea sorţii istorice cât şi prin comunitatea de limbă şi compoziţie naţională. Un astfel de act ar fi cu atât mai just cu cât transmiterea părţii de nord a Bucovinei către URSS ar putea reprezenta, este drept că numai într-o măsură neînsemnată, un mijloc de despăgubire a acelei mari pierderi care a fost pricinuită URSS-ului şi populaţiei Basarabiei prin dominaţia de 22 de ani a României în Basarabia*[4].

Cu o diabolică logică inversă, nota ultimativă conţine cu rea voinţă inadvertenţe grosolane: a). Între Basarabia şi Ucraina nu a existat nicio legătură istorică sau de sânge. În 1918, ca şi astăzi, populaţia majoritară a Basarabiei era formată din români; b). Basarabia nu a fost „desfăcută” de România, ci ea s-a alăturat patriei mame în mod firesc şi democratic prin decizia Sfatului Ţării (27 martie/9 aprilie 1918); c). Basarabia nu s-a desprins nici de Rusia şi nici de Uniunea Sovietică. Basarabia și-a declarat independența în 1918 față de Republica Federativă Rusia. URSS a fost creată în 1922. Aşadar, România nu putea să „desfacă” de la URSS Basarabia pentru simplul motiv că Rusia și/sau Uniunea Sovietică nu existau.

Bucovina si Basarabia de Nord: Bucovina nu a aparţinut niciodată Rusiei. Bucovina a fost răpită Moldovei de către Imperiul Austriac în 1775. În 1918, acest teritoriu s-a unit cu România prin decizia organelor reprezentative ale acestei provincii. Românii erau cei mai numeroşi locuitori ai acestei regiuni. Ucrainenii nu au niciun drept istoric sau de alt fel asupra acestui teritoriu. Nu URSS avea dreptul la compensaţii. România avea acest drept pentru exploatarea Basarabiei de către Rusia în intervalul 1812-1918.

În momentul în care s-a produs ocuparea Basarabiei și Bucovinei, în afară de solicitările din nota ultimativă, pe 29 iunie 1940 în Ținutul Herța (care nu făcea parte nici din Bucovina nici din Basarabia, ci aparținea Vechiului Regat, cu o suprafață de 400 kmp și 92% populație românească) au intrat trupe sovietice. Trupele române care știau că acest teritoriu nu este sub incidența schimbului de note s-au apărat, din ciocnirile militare au rezultat 3 morți de partea română. Inițial sovieticii au spus că au intrat din greșeală acolo

[4] *Istoria Românilor*, vol. VIII, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 2003, p. 566-574.

https://biblioteca-digitala.ro

dar în cele din urmă acest teritoriu a fost ocupat întrucât harta care însoțea nota sovietică era la o scală de 1 – 1.800.000, un creion gros însemna 10 km.

Negociatorii români ai Tratatul cu privire la relaţiile de buna vecinătate şi cooperare dintre România şi Ucraina au spus că nu are nici o relevanță trecerea în acest tratat condamnarea Pactului Molotov-Ribbentrop, întrucât este un eveniment care aparține trecutului, nu trebuie dezgropat un trecut dureros care poate deteriora relațiile dintre cele două popoare, pactul a fost deja condamnat și el a încetat să existe în ziua de 22 iunie 1941, când s-a produs atacul german împotriva Uniunii Sovietice și teritoriile pe care România le-a pierdut au fost recuperate.

Însă tratatul din 10 februarie 1947, atunci când fixează la articolul 1 frontiera româno-sovietică face referire la acordul româno-sovietic din 28 iunie 1940, care este o consecință direct a Pactului Molotov-Ribbentrop. Istoricii au atras atenția că referirea la un acord care nu există (nu a existat pe 28 iunie 1940 nici un acord, doar o notă ultimativă de retragere a trupelor române din teritoriile care urmau să fie ocupate) face ca această prevedere din anul 1947 să fie șubredă din punct de vedere al dreptului național. Prin urmare, Ucraina în momentul de față beneficiază de teritoriile românești ca urmare a Pactului Molotov-Ribbentrop și Insula Șerpilor anexată în anul 1948 pe un petic de hârtie.

Negocierile pentru tratatul bilateral încheiat în 1997 între România şi Ucraina au început pe vremea guvernarii Nicolae Văcaroiu, ministru de Externe fiind eternul Teodor Meleșcanu, și au fost finalizate de executivul CDR, condus de Victor Ciorbea, preşedinte pe atunci fiind Emil Constantinescu, iar ministru de Externe – Adrian Severin. Negociatorul-şef al tratatului a fost diplomatul Dumitru Ceauşu.

Principalele etape pentru semnarea acestui tratat s-au derulat astfel:

- la 3 mai 1997, avut loc la Kiev semnarea tratatului cu privire la „Relațiile de bună vecinatate și cooperare dintre România și Ucraina”, de către miniștrii de externe ai celor două țări;
- la 2 iunie 1997 președinții celor două țări au semnat tratatul la Neptun;
- la 14 iulie 1997 a apărut Legea 129, de ratificare a acestui tratat.

Prin acest tratat, România recunoştea dreptul de succesiune al Republicii Ucraina asupra unor teritorii românești integrate anterior, prin forță, în fosta Uniune Sovietică. Semnarea tratatului a fost „motivată” ca fiind una dintre condițiile puse României pentru a fi acceptată în NATO. Practic, Ratificarea Tratatului cu Ucraina s-a produs într-un fel de „discreție” politică, pe care ulterior actorii scenei politice de atunci nu o mai recunosc.

Adrian Severin – ministrul Afacerilor Externe, cu doar un an înainte în anul 1995 în cartea sa „Lacrimile dimineții” scria: „... nici un partid politic autentic românesc nu poate face tranzacție cu suflete de români ori cu părți din teritoriul național și îmi exprim adeziunea la orice politică înțeleaptă dar și îndrăzneață vizând readucerea ținuturilor românești în granițele lor firești”, își schimba opiniile la 180º și în emisiunea „Milionarii de la miezul nopții, 6 mai 1997[5] aduce următoarele argumente pentru semnarea tratatului:

- să analizăm ce vrem și ce putem: dacă ne dorim aceste teritorii, putem să intrăm într-un război, suntem capabili să purtăm acest război? Dacă începem acest război, ce alte

[5] https://www.youtube.com/watch?v=OJCBG5qwvKQ

https://biblioteca-digitala.ro

interese sunt lezate, întrucât în acest moment nici o țară din lume nu găsește simpatie pentru revendicări teritoriale;

- în programul de guvernare este stipulat: „Soarta oamenilor înaintea teritoriilor".
- de ce acum: lumea se reașează, se refac alianțe, lumea se reașează, rămânem în afara acestui proces;
- dacă nu se va semna acest tratat: România nu va fi un factor de stabilitate în zonă;

Conștiința națională este amenințată;

- iredentismul nu mai poate fi susținut astăzi – nu am găsi aliați;
- dacă facem concesii trebuiesc făcute atunci când nu este prea târziu (aluzie la Summit-ul NATO de la Madrid, 8-9 iulie 1997);
- Pactul Molotov-Ribbentrop nu trebuie condamnat în acest tratat deoarece Uniunea Sovietică este vinovată, nu Ucraina, în consecință el trebuie denunțat în tratatul cu Rusia;
- tratatele sunt tratate de drept și nu de istorie sau de morală;
- România nu a pierdut ceva prin acest tratat (nu avem teritoriile acestea și le-am pierdut. Granițele actuale ale României nu sunt cele stabilite de Pactul Molotov-Ribbentrop, întrucât acesta a fost denunțat prin trecerea Prutului în iunie 1941, ci prin tratatul din 1947);
- decât să stopez evoluția tratatului prin includerea condamnării Pactului Molotov-Ribbentrop, am preferat să accept o formulare generală;
- Insula Șerpilor este o rocă care nu ar aduce nici un folos economic României, Ucraina nu se înarmează, România câștigă 5 km de platou continental și ieșire prin brațul Chilia la mare;
- ministrul de externe ucrainian a condamnat verbal Pactul Molotov-Ribbentrop. Dezmembrarea Ucrainei poate duce la un factor destabilizator la granițele României, și tot verbal a transmis că la următorul recesământ în Ucraina vor fi mai mulți români ca urmare a acestui tratat, pentru că nu îi va mai fi frică nimănui să se declare români (recunoaște implict starea de teroare în care trăiesc cetățenii români);
- Ucraina suferă de sindromul pulovărului, acel firicel de care tragi și se deșiră, toți vecinii ei au pretenții teritoriale, România fiind singura țară vecină care nu-i pune pretenții teritoriale, noi suntem interesați ca Ucraina să fie un stat stabil și un partener;
- tratatul ne oferă șansa ca România să se organizeze după propriile legi și canoane;
- sprijinirea cu fonduri a reconstrucției zonei, școli și alte edificii culturale.

În şedinţa Camerei Deputaţilor din 26 iunie 1997, la punctul 4 s-a dezbătut adoptarea proiectului de Lege privind ratificarea Tratatului cu privire la relaţiile de bună vecinătate şi cooperare între România şi Ucraina, votatat cu 165 de voturi pentru, 92 împotrivă şi o abţinere.

Votul și poziția fiecărui partid politic sunt detaliate în stenogramele Camerei Deputaților[6] (Cameră decizională) și va fi transcrisă în integralitate pentru a se vedea cum s-au situat fiecare grup parlamentar într-unul dintre cele mai importante momente istorice ale poporului român:

- din partea Grupului parlamentar PNL, domnul profesor Rădulescu-Zoner.

[6] http://www.cdep.ro/pls/steno/steno.stenograma?ids=1047&idm=4&idl=1

https://biblioteca-digitala.ro

«Grupul nostru parlamentar a studiat, punct cu punct, Tratatul de bună vecinătate şi cooperare între România şi Ucraina, semnat la Constanţa, în ziua de 2 iunie a.c.

În afara faptului că acest tratat închide dosarul contenciosului, adesea foarte spinos, între cele două state, Guvernul român, reuşind acum să impună pentru etnia română din Ucraina un regim de protecţie real, vezi în special art. 13, prevederile aceluiaşi tratat referitoare la crearea euro-regiunilor Dunării de Jos şi Prutului Superior, art. 8, vin de asemenea, în sprijinul fraţilor noştri din sudul Basarabiei, din Bucovina de Nord şi din Ţinutul Herţa, în sensul înlesnirii cooperării culturale şi economice între ei şi noi, găsindu-se astfel o formulă modernă şi realistă de a-i sprijini, sub diverse aspecte. Deci, o dovadă în plus că nu i-am abandonat.

În sfârşit, normalizarea relaţiilor româno-ucrainiene, în speţă Tratatul de bună vecinătate şi cooperare, prin găsirea celor mai eficiente căi de colaborare într-o multitudine de domenii, toate acestea reprezintă încă o garanţie în plus pentru securitatea statului român, dacă luăm în consideraţie poziţia geo-strategică a României.

Ce-i nemulţumeşte, însă, pe criticii tratatului? Faptul că în art. 2 al acestuia se prevede că cele două părţi contractante „reafirmă că frontiera existentă între ele este inviolabilă”?! încât „ele se vor abţine acum şi în viitor la orice atentat împotriva acestei frontiere”?

Ce-ar vrea Opoziţia? Ca România să pună în discuţie o frontieră stabilită prin Tratatul de Pace de la Paris din 1947? Şi să încalce, totodată, una din prevederile Actului final de la Helsinki din 1 august 1975, documentul fundamental pe care s-a construit întregul sistem al OSCE cu toate convenţiile internaţionale, semnate ulterior? Nici măcar Germania, singura ţară fostă beligerantă, singura ţară europeană care, de la sfârşitul celui de-al doilea război mondial şi până în prezent, nu a semnat un tratat de pace, ca România şi ceilalţi sateliţi, cu foştii adversari, nu şi-a permis a pune în discuţie frontierele-i postbelice, deşi s-a cedat patria lui Kant, catedrala în care erau încoronaţi regii Prusiei şi, ca să nu mai vorbim, un teritoriu cu mult mai mare faţă de care noi am fost obligaţi, într-adevăr, prin tratatul de pace să-l cedăm în 1947. Deci, nici Germania nu pune în discuţie frontierele. În schimb, Guvernul de la Bonn, curând după unificare, a semnat un nou Tratat cu Polonia, în care, printre altele, a recunoscut frontiera existentă germano-polonă. Este doar un exemplu. Aş putea da şi altele.

Ce mai reproşează Opoziţia Guvernului? Că tratatul pus azi în discuţia Camerei nu denunţă în mod expres, în mod explicit Pactul Ribentropp-Molotov, şi mai ales efectele acestuia. Să fi uitat iluştrii lideri ai Opoziţiei că amintitul pact a fost denunţat chiar de Germania nazistă, la 22 iunie 1941, când trupele acesteia au invadat teritoriul Uniunii Sovietice?

Da, efectele. Nu cred în ignoranţa colegilor noştri din Opoziţie. Văd că totuşi există ignoranţă, pentru că efectele pactului se regăsesc în Tratatul de Pace din 1947. Dacă-l contestaţi, vă rog, bine, veniţi la tribună şi spuneţi că contestaţi Tratatul de Pace din 1947. Eu nu am nimic. Dimpotrivă. N-am nimic împotriva dumneavoastră. (Aplauze în partea dreaptă a sălii) Totuşi, cred că a fost un accident. Eu nu pot să contest ignoranţa colegilor noştri din Opoziţie privind efectele pactului. Şi, în acest caz, ce urmăresc în realitate dumnealor? Unii speră ca, prin folosirea fardului patriotard, să mai schimbe

https://biblioteca-digitala.ro

puţin imaginea partidului, considerat de prea multă lume drept partid al marilor corupţi. Alţii, mai precis extremiştii, caută, în continuare, prin discursuri incendiare şi sloganuri naţionaliste, să provoace tulburări, să izoleze pe plan politico-diplomatic România, să saboteze astfel reforma, să împiedice orice infuzie de capital străin în economia românească, să producă un haos programat, pentru ca, pescuind în ape tulburi, să-şi atingă scopurile politice, pe cât de necurate pe plan intern, pe atât de suspecte în domeniul relaţiilor internaţionale.

Dar, revenind la Tratatul cu Ucraina, Grupul parlamentar naţional-liberal m-a împuternicit să declar că susţine politica externă a Guvernului, de aşezare pe baze noi şi în spirit european a relaţiilor României cu statele vecine şi, în consecinţă, se pronunţă şi în favoarea ratificării Tratatului de bună-vecinătate şi cooperare cu Ucraina, un tratat care, în condiţiile internaţionale date, asigură atât securitatea României pe plan extern, cât şi interesele fraţilor de peste Prut, creându-se cadrul juridic de monitorizare a modului în care Kievul îşi va onora angjamentele luate de a respecta drepturile românilor din Sudul Basarabiei, din Bucovina de Nord şi din Ţinutul Herţa, drepturi menţionate şi detaliate în menţionatul document.

Deşi reprezentăm aici un partid pe care unii îl denumesc istoric, pentru a ni-l cinsti, iar alţii, pentru a ni-l denigra, considerându-ne un partid al trecutului, tocmai noi suntem cei care nu înţelegem ca, de dragul trecutului, să sacrificăm interesele prezente şi cele viitoare ale României, inclusiv pe cele ale conaţionalilor noştri din afara graniţelor ţării, pe care-i vom sprijini prin fapte şi nu prin discursuri incendiare şi manifestaţiuni publice de operetă».

Din partea grupului PRM, domnul Sever Meşca:

„Ne aflăm aici câteva sute de oameni trimişi de poporul român ca să le apărăm interesele. Cei care ne-au votat s-au gândit, înainte de a face supremul gest al democraţiei, că noi, cei care vom ajunge în Parlamentul României, vom face tot ce ne este în putinţă pentru ca ei să fie mai liberi, mai înstăriţi, mai demni, mai sănătoşi, mai protejaţi social şi, pe cale de consecinţă, pentru ca România să fie mai puternică şi mai respectată.

Unii dintre noi au obţinut, şi datorită promisiunilor uneori nu tocmai morale făcute, voturi mai multe. Ei au format Guvernul şi conduc astăzi ţara. Responsabilitatea lor este imensă. Alţii au obţinut în toamna lui 1996 mai puţine voturi. Ei nu conduc ţara. Dar prin aceasta, responsabilitatea lor nu este mai mică. Ei veghează. Mă aflu, alături de colegii mei din Partidul România Mare şi de alte câteva zeci de parlamentari în această categorie. Mă număr printre cei care veghează. Mă număr printre cei care nu pot rămâne inerţi atunci când văd că ţara pierde, că este mai puţin puternică economic decât acum câţiva ani, că românii o duc mai greu, că populaţia scade, că tineretul emigrează, că însuşi prestigiul României dispare pe zi ce trece.

Şi, pentru că timpul pe care-l avem pentru discutarea în plen a unui astfel de document, cum e tratatul important cu o mare ţară vecină – Ucraina, este scurt, permiteţi să intru în subiect.

https://biblioteca-digitala.ro

Ni se cere, stimaţi colegi, să consimţim la încheierea unui document în care se afirmă că România nu are pretenţii teritoriale acum şi, ceea ce este extrem de grav, nici nu va avea în viitor.

A făcut Germania Federală aşa ceva cu privire la Germania de Est, o rezultantă a celui de-Al Doilea Război Mondial? N-a făcut. Şi, unirea firească s-a realizat, când conjunctura a devenit favorabilă.

A făcut Spania aşa ceva cu privire la Gibraltar, renunţând la stâncă, în favoarea partenerei sale de NATO, Marea Britanie? Nu a făcut-o. Spania aşteptând şi ea o conjunctură favorabilă.

Renunţă Grecia la măcar una din puzderia de insule aride din Marea Egee în favoarea Turciei, partenera sa de NATO? Nu, categoric nu.

Renunţă Japonia formal, adică în documente, la Insulele Kurile, ocupate de URSS după Al Doilea Război Mondial? Nu. Japonia aşteptând conjunctura favorabilă.

Renunţă Argentina la Insulele Malvine în favoarea Marii Britanii, chiar şi după ce a fost învinsă în sângerosul război pe care l-a pierdut în anii 1980? Nu. Şi Argentina aşteaptă o conjunctură istorică favorabilă. China o obţinut Hong-Kongul după un secol şi jumătate, când s-a profitat de o conjunctură favorabilă.

Partidul România Mare crede în patriotismul dumneavoastră şi în menirea Parlamentului şi apelează la dumneavoastră ca măcar în acest ultim moment să dovediţi că nu sunteţi la remorca unor politicieni trădători, care invocând imperativul iluzoriu al intrării României în NATO, împing ţara în dezonoare şi cedează teritorii istorice româneşti, răpite ca urmare a unor acte criminale, produse pe vremea când dictatele şi ultimatumurile ţineau loc normelor de drept internaţional.

Partidul România Mare vă cere să votaţi în conformitate cu propria conştiinţă, curată şi responsabilă şi să respingeţi raţiunile politicianiste care inventează exigenţe şi constrângeri ce nu există. Putem trăi în pace şi putem coopera cu orice ţară, chiar şi cu Ucraina, fără să ratificăm tratate dezonorante. NATO nu ne-a cerut să încheiem acest tratat şi, oricum s-a văzut, NATO nu ne vrea. Iar în acest domeniu, dragoste cu sila nu se poate.

Ce obţine România prin ratificarea acestui tratat? O circulaţie pe Braţul Chilia, când noi nu folosim deplin Canalul Sulina, Braţul Sfântul Gheorghe şi Canalul Dunăre-Marea Neagră? O parte din platoul continental în jurul Insulei Şerpilor cu resurse cu totul îndoielnice. Angajamente formale, oficiale, adică prin documente, nu există din partea Ucrainei, iar schimbul de scrisori, care nu face parte efectivă din tratat are forma unor comunicări de intenţii, ce nu presupun angajamente ferme.

În legătură cu aceste scrisori, dar şi în legătură cu alte documente, se constată că sunt atât de deranjante pentru coaliţia la putere, încât se refuză difuzarea lor, inclusiv documentul domnului deputat Iftene, difuzat ieri la comisie.

Credeţi că se va obţine un tratament mai bun pentru românii din Ucraina? Cine poate crede asta? Prin ratificarea unui tratat odios, ne vom afla în situaţia aborigenilor care ofereau europenilor cu secole în urmă valori imense pentru mărgele, oglinjoare şi piepteni. Nu credem că puteţi accepta aşa ceva.

https://biblioteca-digitala.ro

Cunosc, doamnelor şi domnilor deputaţi, mulţi dintre colegii noştri, senatori şi deputaţi, aparţinând coaliţiei aflate la guvernare, care au criticat sever tratatul, pentru ca totuşi, temându-se de represaliile de partid, să afirme în final că vor vota pentru tratat.

Lăsaţi teama, stimaţi colegi, teama de care sunteţi cuprinşi în acest moment vă va face să suportaţi judecata aspră a istoriei. Nu renunţaţi pentru un meschin confort momentan, să binemeritaţi de la patrie şi de la generaţiile care vor veni şi care, poate mai norocoase decât noi, vor realiza marea şi, în sfârşit, definitiva reîntregire. Iar dacă oameni fiind, vă temeţi unii de alţii şi fiecare de conducerea propriului partid, solicitaţi cu toţii ca votul pentru ratificare să fie secret, iar atunci exprimaţi-vă sincer pentru singura soluţie demnă şi patriotică, respingerea ratificării.

Procedând aşa, nu veţi greşi, pentru că tratatul este un tratat prost, nedemn, oneros, care mai împinge ţara şi la crearea unor euroregiuni cu Ucraina după modelul de tristă amintire propus de sovieticul Valev în anii '60.

Crede cineva în mod sincer că vom putea folosi noi aceste preconizate euroregiuni în interesul României? Dacă da, este ori naiv, ori sărac cu duhul. Ucraina nu va lăsa, date fiind mofturile şi pretenţiile sale de mare putere, spaţiu pentru acţiunea României. În schimb, va penetra informativ şi economic întreaga noastră ţară.

Iată, stimaţi colegi, motive suficiente pentru ca toţi patrioţii din Parlamentul României să voteze împotriva Tratatului cu Ucraina, negociat de actualul Minister de Externe. Deputaţii Partidului România Mare aşa vor face.

Deputaţi ai României, nu vă legaţi numele de o trădare de ţară care va fi condamnată în veci ca orice trădare! Cum bine a zis un venerabil coleg, parafrazând pe un important om politic dispărut, înainte de a fi liberali, ţărănişti, social-democraţi şi aşa mai departe, fiţi români, votaţi împotriva ratificării tratatului”!

Din partea grupului PUNR, domnul Valeriu Tabără:

«Iată-ne azi în Camera Deputaţilor în faţa unui moment de mare responsabilitate, în care obiectul principal este Tratatul cu Ucraina, tratat în care se confirmă cedările istorice făcute de către negociatorii români şi Ministerul de Externe în favoarea Ucrainei.

De fapt, lucru inexplicabil, cum în timp de pace România a putut să renunţe la drepturile istorice asupra unor teritorii, pe care s-a format şi dezvoltat poporul român şi mai ales lucru extrem de grav, abandonarea oricărei perspective de recuperare a acestor teritorii, lucru permis prin prevederile Acordului final al Conferinţei de la Helsinki.

Aşa cum s-a întâmplat şi în cazul Tratatului cu Ungaria, parafarea şi semnarea Tratatului cu Ucraina s-a făcut sub presiunea momentului, care a evidenţiat raţiuni, ce nu au nimic cu interesele majore ale României şi naţiunii române. Parafarea, semnarea şi mai ales astăzi încercarea de ratificare, aşa cum s-a întâmplat şi cu alte măsuri luate de executiv în plan extern şi mai ales intern, în vederea integrării României în NATO, este un atentat la demnitatea naţională şi se înscrie în zona trădării naţionale. Tratatul pe care îl avem azi în faţă, pentru ratificare, este rezultatul neprofesionalismului celor care l-au negociat, parafat şi semnat, al celor care au adus politica singurei soluţii şi pe cea a cedărilor istorice la rangul de politică de stat, fără să-şi pună deloc problema că

https://biblioteca-digitala.ro

prin aceasta se amanetează şi se renunţă la drepturile fundamentale ale românilor, lucru nemaiîntâlnit, aşa cum spuneam în istoria noastră, în vreme de pace. Este posibil ca în negocierea acestui tratat să avem mereu în atenţie interesele partenerului? Să creăm un stat suveran pe teritorii ce au aparţinut României şi mai ales să contribuim la întărirea statalităţii acestuia în detrimentul României? Este grav că prin Tratatul româno-ucrainean, încercăm să refacem drepturile românilor prin intermediul altora: euroregiuni, interculturalitate, programe, investiţii străine etc.

Doamnelor şi domnilor deputaţi,

S-a afirmat că nu au existat temeiuri juridice în favoarea României, privind Tratatul cu Ucraina.

Iată câteva:

1. Popoarele civilizate îşi stăpânesc şi-şi apără teritoriul naţional în temeiul dreptului primului ocupant, universal recunoscut şi aplicat în relaţiile internaţionale. Este cazul Israelului care a devenit stat după 1800 de ani.

2. România nu a recunoscut nici în 1940, nici prin Tratatul de pace din 1947 de la Paris, ocuparea prin forţă a teritoriilor naţionale. A fost silită să accepte ultimatumul URSS-ului din 1940 şi tratatul impus de învigător în 1947, România fiind ocupată în acea vreme de Uniunea Sovietică.

3. La Helsinki în 1975 nu s-au confirmat graniţele existente la acea dată, pentru că nu s-a discutat această problemă deoarece URSS a condiţionat prezenţa reprezentantului lor de nediscutarea problemelor privind frontierele existente la acea dată. La Helsinki s-a recunoscut prioritatea forţei dreptului, faţă de dreptul forţei, solicitându-se soluţionarea litigiilor dintre state pe calea tratativelor.

4. Instituţia juridică a edicţiunii se aplică şi în relaţiile internaţionale şi în temeiul edicţiunii s-au obţinut restituiri.

5. Congresul Deputaţilor Poporului de la Moscova din 12-24 decembrie 1989, prin rezoluţia adoptată a condamnat şi declarat nul şi neavenit Pactul Ribbentrop-Molotov, inclusiv protocoalele secrete şi consecinţele lor. Republica Socialistă Sovietică Ucraineană a votat şi ea această rezoluţie în sensul adoptării în forma arătată.

6. Dacă Ucraina este aceeaşi cu Republica Socialistă Sovietică Ucraineană nu se poate dezice de acel vot. Dacă potrivit declaraţiilor oficiale la cel mai înalt nivel se consideră moştenitoarea fostei Ucraine Sovietice, moştenirea este indivizibilă, în sensul că cine o primeşte, chiar şi sub beneficiul de inventar, este obligat să restituie şi să plătească datoriile autorului moştenirii faţă de debitori, adică în cazul de faţă, să restituie ceea ce a fost Ucraina Sovietică şi primit pe nedrept.

7. Niciodată reprezentanţii autentici ai poporului român nu au recunoscut oficial ocuparea vremelnică a unor teritorii româneşti.

8. Euroregiunile privesc numai teritorii româneşti ocupate de Ucraina şi chiar neocupate, Galaţi şi Suceava, adică tot pe teritoriul nostru să se mai extindă interesele Ucrainei. Insula Şerpilor nu a fost ocupată nici în 1940 şi nici nu este cuprinsă în Tratatul de Pace de la Paris.

https://biblioteca-digitala.ro

9. Tratatul cu Ucraina se poate încheia fără a se discuta teritoriile ocupate nelegal. România poate semna un tratat de neagresiune şi bună vecinătate cu Ucraina, fără a se pune în discuţie problemele recunoaşterii frontierelor.

10. În practica internaţională, sunt recunoscute, sunt încheiate tratate de bună vecinătate şi cooperare, fără rezolvarea problemelor internaţionale, litigioase.

11. Nici un petec de pământ străin, nu este cuprins în interiorul naţional românesc de la nici un vecin al României. I.I.C. Brătianu a refuzat să mai continue tratativele de pace de la Paris, deoarece nu s-a recunoscut graniţa de vest, acolo unde era locul.

12. Faptul că în teritoriile ocupate prin forţă şi deţinute în prezent de Ucraina, populaţia românească a fost deportată, ucisă şi deznaţionalizată, face ca argumentele demografice actuale să nu-şi justifice renunţarea la aceste teritorii străbune româneşti.

13. Nici o personalitate responsabilă şi nici un organism internaţional nu pot ignora temeiurile de drept, menţionate mai sus, care sunt în favoarea României şi deci nu pot sprijini pretenţiile Ucrainei.

14. În forma actuală Tratatul cu Ucraina generează grave consecinţe pentru România, cât şi pentru relaţiile Moldovei cu Transnistria. Acest tratat este o renunţare benevolă la drepturilor noastre asupra teritoriului naţional.

15. Ucraina a fost desfiinţată ca stat cu multe secole în urmă. Iar după refacerea ei, în 1917, a fost încorporată forţat în Uniunea Sovietică.

Acum, când şi-a redobândit independenţa, are mai multă nevoie de sprijinul României, decât de al oricărei alte ţări. România poate sprijini Ucraina şi în prezent, iar după ce va dobândi drepturi depline în organismele europene şi ca membră a NATO, sprijinul României va putea fi enorm şi deci nu este cazul să se accepte pasiv termenii dictaţi de condiţiile de acceptare a ţării noastre în organismele internaţionale amintite.

Doamnelor şi domnilor deputaţi,

Există câteva lucruri fundamentale la acest tratat.

În primul rând, problemele care privesc naţiunea română şi România nu au fost cuprinse în tratat, ele sunt în afara lui. Tratatul, în forma care se găseşte, sună ca o poezie frumoasă din rime, dar fără conţinut.

Doamnelor şi domnilor deputaţi,

Oricum, mai presus de noi, cei de azi, este judecata istoriei. În această instanţă s-a pronunţat deja marele om politic Iuliu Maniu, care, în octombrie 1944, în şedinţa Consiliului de Miniştri al unei Românii aflată sub ocupaţia şi monitorizarea Kremlinului, a avut curajul şi demnitatea de a stabili pentru viitorime o normă de conduită de la care nici un lider politic să nu se abată. Iată ce spunea domnia sa atunci: „Trebuie să găsim o cale de a pune în discuţie chestiunea Basarabiei şi Bucovinei, altfel istoria nu va putea găsi alt nume al tăcerii noastre decât vânzarea de neam”.

Ratificarea pe care o pregătim astăzi, la comandă, nu este altceva decât ceea ce spunea marele om politic Iuliu Maniu.

Domnule preşedinte al Comisiei de politică externă,

Întrucât reprezentantul PUNR-ului s-a abţinut, datorită presiunii făcute şi a ceea ce s-a etichetat, vă rog să reţineţi şi să se înscrie în stenogramă că ne retragem votul de abţinere, ci este vot împotriva ratificării».

https://biblioteca-digitala.ro

Din partea grupului PSDR, doamna Smaranda Dobrescu:

«Considerăm că problema Tratatului cu Ucraina trebuie privită fără patimă şi resentimente, numai din punctul de vedere al României de astăzi şi al românilor din afara graniţelor actuale, respectiv de pe teritoriul Ucrainei, aşa cum este el delimitat în prezent.

Consecinţele Tratatului Ribbentrop-Molotov sunt evident dureroase pentru toţi românii, dar nu trebuie să uităm că el a fost confirmat în ceea ce priveşte graniţele prin Tratatul de pace din 1947 de la Paris. Deci, contestarea Dictatului germano-sovietic înseamnă şi contestarea Tratatului de la Paris. Nu trebuie să uităm această realitate. În consecinţă, trebuie să recunoaştem, fără a intra în detalii juridice, că revizuirea graniţelor ar conduce la prognoze incerte şi situaţii imprevizibile în timp.

În acest timp, românii din aceste teritorii, rămaşi minoritari, pentru că au fost supuşi unui proces de desnaţionalizare timp de o jumătate de veac, aşteaptă să ne aplecăm asupra soartei lor. Putem să intervenim eficient în lipsa unui Tratat cu Ucraina? Putem să abdicăm de la această îndatorire? Acestea sunt întrebările pe care trebuie să ni le punem şi la care trebuie să răspundem acum. A ne crampona de istorie, sau a neglija soarta românilor care aşteaptă sprijinul patriei-mume, este o alternativă la intrarea într-o stare de normalitate a politici externe.

La definirea stării actuale de normalitate şi-au adus aportul politicieni şi acte executive de succes, sau eşuate, ale acestora. Astfel, doi oameni de stat francezi contemporani, au conceput relaţiile externe ale Franţei în maniere diametral opuse: Andre Maginot a mizat pe confruntarea cu vecinii, constituind faimoasa, dar atât de inutila „Linie Maginot". Jean Monet a mizat pe întărirea colaborării, ca modalitate de eliminare a conflictelor între vecini, devenind astfel unul din părinţii Uniunii Europene.

Oare, care dintre aceste concepţii ar trebui să prevaleze în politica noastră externă? Istoria recentă a Europei ne aduce răspunsuri fără echivoc: colaborarea este calea de urmat, singura în măsură să armonizeze interesele tuturor naţiunilor euopene.

În acest context, trebuie să se înscrie şi Tratatul cu Ucraina.

Din acest punct de vedere, considerăm că prevederile din art. 13 din tratat răspund pe deplin dezideratelor noastre şi ale românilor din Ucraina. Trebuie să fim fermi în asigurarea acestor prevederi, iar românii de acolo să se bucure de aceleaşi drepturi şi condiţii, ca şi ucrainenii din România.

De un mare ajutor ne vor fi şi prevederile art. 8, cu privire la crearea euroregiunilor „Prutul de Sus" şi „Dunărea de Jos". Crearea acestor euroregiuni se înscrie şi în tendinţele actuale ale Uniunii Europene.

Estomparea restricţiilor frontaliere reprezintă şansele de afirmare a românilor din exteriorul graniţelor, afirmare care depinde, în final, de determinarea noastră politică.

Faţă de cele arătate, noi vom vota pentru acest Tratat, apreciind, totodată, modul în care echipa de negociatori a condus şi finalizat prevederile respective.

Închei, spunând: „Nu poţi să înaintezi cu adevărat spre viitor, lăsându-te obsedat mereu de trecut". Cuvintele aparţin lui Henry Coandă, spuse, într-adevăr, în alt context, dar care se potrivesc de minune situaţiei noastre de astăzi».

https://biblioteca-digitala.ro

Din partea grupului PNȚCD, domnul Niculae Vasile Constantin Ionescu-Galbeni:

«Voi prezenta punctul de vedere al Partidului Naţional Ţărănesc Creştin-Democrat cu privire la încheierea Tratatului între România şi Ucraina, din 2 iunie 1997.

Există împrejurări în viaţa oricărui popor, când imperativul naţional nu poate fi mai bine slujit decât printr-un demers care decurge din abordarea lucidă a imperativului politic al momentului prezent, reconvertind dramele trecutului, în speranţe pentru viitor. Din această perspectivă înţelegem să privim Tratatul cu Ucraina, care este prezentat astăzi Camerei Deputaţilor, în vederea ratificării.

Este de la sine înţeles că nu ignorăm şi nici nu uităm actele nedrepte, impuse prin forţă, de regimurile totalitate nazist şi bolşevic, care au prejudiciat grav drepturi naturale fundamentale, confirmate etnoistoric, ale naţiunii române. Şcoala juridică democratică europeană, puternic revigorată după Al Doilea Război Mondial, este preponderent favorabilă tocmai acestei categorii de drepturi.

Avem în vedere Pactul Ribbentrop-Molotov, cu clauzele sale secrete, ale căror urmări nu s-au stins nici până astăzi, prin lezarea gravă a unor drepturi naturale ale naţiunii române, împovărând cele două ţări cu un contencios greu de rezolvat.

Se cuvine să sublinem în acest context că, aşa cum legile interne sau tratatele nu pot crea drepturi naturale fundamentale, ci, dimpotrivă, sunt concepute pentru a le proteja, tot astfel, legile sau tratatele nu pot anula atari drepturi. Acestea au un caracter imuabil, inalienabil şi indestructibil, neputând fi prescrise.

Dreptul omului la viaţă nu există pentru că aşa stipulează toate codurile penale din lume, începând cu porunca biblică „Să nu ucizi!”, ci aceste stipulaţii au devenit imperative categorice, pentru că preexistă dreptul etern natural la viaţă al omului.

Dreptul fiecărui popor la identitate, exprimat în unitatea sa: limbă, cultură, conştiinţă de sine, memorie comună, nu a fost creat de vreun tratat, ci tratatele trebuie să consacre şi să se conformeze identităţii acelui popor.

Şi este esenţial, pentru o corectă înţelegere a demersului nostru de astăzi şi a destinului nostru de mâine, să se respingă confuzia între posibilitatea exercitării la un moment dat a unui drept şi existenţa în sine a dreptului respectiv în planul juridic.

Edificatoare în acest sens, ar fi o paralelă între Tratatul de la Versailles, bazat tocmai pe posibilitatea de afirmare a dreptului natural, concretizat în autodeterminarea popoarelor, potrivit principiilor wilsoniene, şi Tratatul de la Paris, care doar a consfiinţit rezultatul unui raport de forţe, existent la sfârşitul celui de-Al Doilea Război Mondial.

Buna vecinătate dintre popoare constituie o necesitate evidentă, motiv pentru care, cvasiunanimitatea ţărilor lumii acordă acestui principiu o prioritate permanentă. Deşi buna vecinătate nu este neapărat condiţionată de existenţa unui tratat, acesta facilitează raporturi pozitive, conferindu-le mai multă claritate şi o mai mare stabilitate. Facilitează cu deosebire evitarea apariţiei de conflicte şi soluţionarea paşnică a celor existente.

Prin urmare, un tratat cu Ucraina trebuia să fie convenit, independent de conjunctura politică din zonă şi din lume. Acest tratat, încheiat aşa şi acum, constituie aportul României în această arie geografică la stabilitatea atât de greu dobândită pe

https://biblioteca-digitala.ro

continentul nostru, după Al Doilea Război Mondial. Este contribuţia noastră la extinderea acelei Europe, care, înainte de a fi comunitară, trebuie să fie unitară, a acelei Europe căreia în aparţinem geopolitic, psiholingvistic şi prin comunitatea de rădăcini istorice, de care împrejurări mai vechi, şi îndeosebi mai noi, ne-au rupt cu brutalitate.

De asemenea, prin tratatul de faţă, România favorizează realizarea unui obiectiv strategic al statelor europene: întărirea independenţei Ucrainei. Tratatul se înscrie, totodată, şi ca un semnal limpede al opţiunii ţării noastre pentru valorile culturii şi civilizaţiei occidentale, ca şi al voinţei ei de integrare în structurile euroatlantice.

Avem conştiinţa faptului că o alternativă la integrarea ţării noastre în zona de cooperare europeană nu este posibilă decât cu preţul condamnării poporului român la o întârziere în dezvoltarea şi progresul său, ale cărei consecinţe, ca de atâtea ori până acum, le vor suporta, dureros, urmaşii.

Cât priveşte istoria, este bine să lăsăm viitorului posibilitatea întreagă de a se pronunţa asupra rostului şi semnificaţiei acestui tratat, asupra importanţei lui pentru dăinuirea poporului român, nu numai dinlăuntrul, dar şi din afara graniţelor statului naţional.

În temeiul celor arătate, şi cu speranţa că poporul român şi cel ucrainean, în respectul faţă de valorile moralei creştine, ce stau la baza democraţiei şi civilizaţiei europene, vor dezvolta, în continuare, prietenia dintre ele şi vor rezolva în viitor problemele lor, exclusiv în mod paşnic, astfel cum prevăd reglementările internaţionale în vigoare, Grupul parlamentar PNŢCD va vota ratificarea Tratatului dintre România şi Ucraina, încheiat la 2 iunie 1997».

Din partea grupului PD, domnul Radu Budeanu:

«Dezbatem astăzi unul din genurile de subiecte inepuizabile.

Sunt convins că fiecare dintre noi are multe de spus şi, probabil, că această dezbatere ar putea dura zile şi săptămâni.

Nu am nici cea mai mică intenţie să fac o prezentare exhaustivă a problemei, pentru motivul elementar că subiectul vă este foarte bine cunoscut. Textul tratatului a fost publicat, şi oricine a avut curiozitatea să-i cunoască conţinutul, se află în posesia acestuia.

Problema nu este de a ratifica astăzi un dictat, ci un tratat. Un tratat, în mod evident, nu este ideal, niciodată pentru părţi, decât, repet, dacă devine un dictat. În consecinţă, tratatul de astăzi nu este nici alb, nici negru. Este gri. Are părţi bune şi părţi mai puţin bune.

Problema este, dacă acest tratat are în greutatea lui specifică mai multe calităţi, sau mai multe defecte. Eu cred că, dacă privim lucid, dacă nu ne lăsăm robiţi stărilor de emoţie de toate felurile, dacă suntem pragmatici până la capăt, vom fi de acord că este bine ca acest tratat să fie ratificat. Este bine, pe de o parte, pentru relaţiile dintre România şi Ucraina, este bine pentru regiunea noastră, este bine pentru perspectivele noastre europene, atât de patetic comentate în ultima vreme.

S-a spus aici că tratatul nu a fost parafat şi semnat sub presiunea procesului nostru de integrare în NATO. Sunt de acord cu aceasta şi oricând pot oferi oricui detalii în

https://biblioteca-digitala.ro

legătură cu acest adevăr, dar el s-a încheiat într-un context NATO, care este mai mult decât NATO, este un context european.

Cine spune astăzi: „Iată, în Madrid uşile noastre sunt semiînchise” şi face din aceasta o tactică politică, de refulare a orizonturilor noastre europene, greşeşte, iar poporul întreg va plăti din plin acest preţ.

Eu nu pun întrebări acum. Am şi pudoarea, şi curtoazia, şi echilibrul necesar pentru a nu pune întrebări acum: „De ce intrarea în NATO este atât de dificilă?” şi „Care sunt concluziile posibile ale unei asemenea anevrism?”.

Eu spun acum atât: tratatul merită să fie ratificat, dincolo de toate problemele complexe pe care conţine. Acest tratat este benefic pentru România şi Ucraina, în curând asamblate în trilaterale de o pondere anumită în regiunea noastră. Tratatul este important pentru perspectiva noastră general europeană, pentru că scopul nostru nu a fost iulie, Madrid, scopul nostru este, în continuare, NATO şi apoi Uniunea Europeană.

Inutil să vă mai spun că Grupul Partidului Democrat este pentru ratificare».

Din partea grupului PDSR, domnul Ioan Mircea Paşcu:

«Dezvoltarea unor raporturi de bună vecinătate şi colaborare cu toate ţările vecine a reprezentat, în perioada cât s-a aflat la guvernare şi reprezintă şi acum, o constantă a politicii externe promovată de PDSR.

În acest cadru, o importanţă deosebită am acordat şi acordăm promovării unor raporturi de prietenie, bună vecinătate şi colaborare cu Ucraina, stat independent şi suveran. Este motivul pentru care în timpul când PDSR se afla la guvernare, au şi fost iniţiate şi desfăşurate negocierile pentru încheierea unui tratat cu privire la relaţiile de bună vecinătate şi cooperare între România şi Ucraina. Ne-am pronunţat pentru o soluţie pachet a problemelor de viitor pentru cele două ţări, pe baza dreptului internaţional, a respectării Cartei ONU şi a Actului final de la Helsinki, a tuturor documentelor pertinente ale OSCE, astfel ca tratatul să contribuie efectiv la promovarea raporturilor româno-ucrainene, la dezvoltarea legăturilor pe plan uman dintre cele două ţări, la stabilitatea şi securitatea în zonă, precum şi la depăşirea unor probleme lăsate de istorie.

În acest sens, în ultimii ani, s-a format un curent de opinie tot mai larg, pentru ca Tratatul de bază dintre România şi Ucraina să fie încheiat atunci când toate problemele îşi găsesc, de comun acord, rezolvarea.

Împotriva acestui consens, actuala guvernare a pus practic capăt negocierilor înainte ca acestea să fie finalizate şi în locul unei soluţii pachet s-a prezentat o soluţie parţială, de natură să afecteze interesele naţionale româneşti în domenii de mare importanţă pentru ţară. Aceasta s-a concretizat prin semnarea într-o grabă, am spune noi, nejustificată, a Tratatului de bază care lasă pentru negocieri viitoare probleme de interes vital pentru societatea românească, fără vreo garanţie că aceste probleme îşi vor găsi soluţia cuvenită.

Grupul parlamentar al PDSR îşi reafirmă ataşamentul faţă de principiul, potrivit căruia, frontierele de stat în Europa sunt inviolabile şi toate problemele litigioase trebuie rezolvate exclusiv pe cale paşnică.

https://biblioteca-digitala.ro

Grupul nostru consideră însă că un Tratat de bază dintre România şi Ucraina nu poate ocoli condamnarea Pactului Ribbentrop-Molotov şi a consecinţelor sale, ca un act abuziv de rapt teritorial.

De asemenea, insistăm asupra necesităţii unei schimbări radicale în ceea ce priveşte statutul minorităţii române din Ucraina, astfel încât să fie garantate şi respectate efectiv drepturile acesteia, a identităţii sale specifice.

Considerăm şi solicităm Guvernului României să urgenteze negocierile cu Ucraina pentru delimitarea platoului continental şi a zonelor economice exclusive, ţinând seama şi de problema Insulei Şerpilor, precum şi cele referitoare la regimul frontierei de stat pe Braţul Chilia, de natură să permită liberul pasaj pe acest braţ.

Ne provoacă o reală preocupare acel pasaj din textul convenit prin schimbul de scrisori dintre cei doi miniştri de externe, potrivit căruia „Insula Şerpilor este declarată teritoriu ucrainean".

Permiteţi-mi ca în completarea celor de mai sus să mai aduc câteva precizări lămuritoare, aş spune eu, pentru poziţia noastră.

Deşi am criticat momentul ales pentru organizarea consultării, cu câteva ore înainte de parafare, şi după parafare, când nu se mai putea face mare lucru, noi am arătat că vom sprijini ratificarea acestui tratat, dacă:

1. Anumite chestiuni concrete îşi vor găsi îndreptarea în schimbul de scrisori dintre cei doi miniştri de Externe.

2. Ratificarea tratatului va fi însoţită de o declaraţie a Parlamentului, care să precizeze interpretarea noastră, a parlamentarilor, asupra unor aspecte controversate din tratat.

3. Urgentarea abordării, prin negociere, a acelor chestiuni concrete, care au fost lăsate în afara tratatului, dar la care se face referire în corpul acestuia.

4. Angajamentul ca actul ratificării să nu fie forţat în Parlament, în funcţie de evenimente, cum ar fi, de pildă, reuniunea de la Madrid, în legătură cu care s-a afirmat expres că „nu reprezintă o condiţionare pentru semnarea şi conţinutul acestui tratat".

Aceste cuvinte şi aceste cerinţe, le-am formulat, ţinând seama şi de nişte apeluri anterioare, mai vechi, e-adevărat, atât al unor forţe civice şi forumuri civice, dar şi ale partidelor aflate atunci în opoziţie, chiar ale unor parlamentari care se află în momentul de faţă în sală, împreună cu noi. Ne-am făcut şi noi temele şi avem aici extrase din luările de cuvânt ale colegilor noştri, din urmă cu câţiva ani de zile. Eu cred că nu este cazul să le dăm citire acum, pentru a evita cel puţin o anumită confuzie care s-ar crea.

Când am plecat de la Cotroceni, unde am făcut aceste precizări, am fost lăsaţi să credem că va exista înţelegerea necesară pentru acceptarea lor. Pe această bază, ne-am declarat intenţia de a sprijini ratificarea prezentului act juridic internaţional.

Ulterior, am fost nevoiţi să constatăm, cu mâhnire, că rând pe rând, ceea ce am crezut, în urma reuniunilor de la Cotroceni, că-şi va găsi o soluţionare pozitivă din punctul nostru de vedere, a fost, practic, abandonat de Executiv.

Aceasta ne pune în situaţia de a nu putea susţine ratificarea tratatului, în forma şi condiţiile în care ne este prezentat acum, şi, drept urmare, deşi membrii grupului nostru

https://biblioteca-digitala.ro

parlamentar sunt pentru încheierea unui tratat cuprinzător cu Ucraina, vom vota împotriva ratificării acestui tratat».

În loc de concluzii:

Occidentul nu a dorit și nu își dorește o Românie puternică și stabilă, ci o piață de desfacere (ni s-a dat o temă fixă pentru a intra în NATO și UE, țări care au participat alături de Uniunea Sovietică la invadarea Cehoslovaciei în august 1968 au intrat înaintea României în structurile euro atlantice, România care s-a împotrivit, la urmă).

România a avut în acel moment critic în care se decidea destinul a sute de mii de suflete românești și a unor teritorii românești sfârtecate din trupul țării, lideri care, intenționat sau nu, au slujit altor interese și nicidecum intereselor naționale. Astfel că, la sfârșitul lunii ianuarie 1997, a avut loc reuniunea de la Davos, privind politica externă a țărilor europene participante. În cadrul acelei reuniuni, președintele Emil Constatinescu „își permite să avanseze disponibilitatea României de a ceda de jure Ucrainei Teritoriile Ocupate, fără să aibă niciun mandat în acest sens, fără să consulte Parlamentul sau poporul român, fără să-și pună problema că un asemenea sacrificiu privește întregul neam românesc”[7]. La întâlnirea cu grupurile parlamentare, președintele Emil Constantinescu a spus că *poporul român s-a strecurat prin istorie și că prin consumarea energiilor se aruncă în aer opinia publică din România*, în consecință cei care nu vor să se semneze tratatul vor conflict, în plus toți directorii de presă din România care au fost invitați la Cotroceni au avut obligația să nu scrie nimic din cele discutate acolo. În megalomania sa, Emil Constantinescu, care se vedea un lider regional, a spus: *am întărit stabilitatea Ucrainei, stat tampon între Europa și Rusia și trebuie să facem concesii pentru ca acest stat să existe* (ideal ar fi fost ca guvernele noastre să contribuie la prosperitatea și stabilitatea României n.n.).

Opinia publică nu a fost informată asupra tratatului cu Ucraina. Atunci când este în joc patrimoniul național teritorial decizia nu poate fi luată de o personalitate politică sau de un partid politic.

Fostul președinte al României, Traian Băsescu, i-a criticat pe politicienii care au semnat tratatul cu Ucraina, în condițiile în care considera că documentul cuprinde prevederi ce ar fi trebuit negociate altfel. *„Mai devreme sau mai târziu va trebui sa discutăm cinstit și condițiile în care politicienii români au semnat tratatul cu Ucraina, ...politicieni care au negociat și ulterior au semnat tratatul au exagerat, ...semnau tratate cu Ucraina dictate de Kiev (...) în postura de slugi absolute... clauzele din tratat sunt împotriva interesului national*[8], uitând probabil că făcea parte din guvernul CDR din partea Partidului Democrat ca ministru al Transporturilor și grupul său parlamentar a votat pentru.

De asemenea, în cei 10 ani de mandat, se putea folosi de prevederile articolului 27 din Tratatul cu privire la relaţiile de bună vecinătate şi cooperare dintre România şi Ucraina, semnat la Constanţa la 2 iunie 1997, pentru a demara procedurile de revizuire: *Prezentul tratat se încheie pe termen de 10 ani. Valabilitatea lui se prelungeşte automat*

[7]www.ziaristionline.ro/2015/02/21/istoria-unei-tradari-nationale-tratatul-cu-ucraina-o-carte-document-de-tiberiu-tudor-cu-un-cuvant-inainte-al-regretatului-academician-florin-constantiniu/

[8] https://romanialibera.ro/politica/institutii/semnatarii-tratatului-cu-ucraina--acuzati-ca-n-au-aparat-interesul-national-121505

https://biblioteca-digitala.ro

pe noi perioade de câte 5 ani, dacă nici una dintre părţile contractante nu va încunoștința în scris cealaltă parte contractantă despre intenţia sa de a-l denunța, cu cel puţin un an înaintea expirării perioadei de valabilitate respective[9].

Semnarea Tratatului a însemnat anularea tuturor eforturilor de prudenţă diplomatică din perioada '91-'96. Ea a însemnat sfârşitul defensivei. A însemnat capitularea totală a României în faţa Ucrainei. Până la ratificarea şi promulgarea acestui tratat, „tânărul stat ucrainean" nu avea nici un act prin care România să-i fi recunoscut frontiera. Acum îl are.

„Pentru prima dată de la constituirea României Mari, în 1918, un guvern român a cedat părţi ale teritoriului naţional, fără a fi ameninţat cu agresiunea (ca în 1940) sau fără a se găsi sub presiunea ocupantului străin (ca în 1944 şi 1947). Opinia publică românească nu a perceput dimensiunile dramatice ale evenimentului. Românii trebuie să cunoască adevărul într-o problemă capitală, în care cenzura, manipulările, propaganda şi presiunile exercitate de Putere au ocultat sensul real al tratativelor şi al tratatului" – va spune marele istoric şi patriot, academicianul Florin Constantiniu.

Deși criticat vehement, Tratatul nu a fost denunțat până astăzi de partea română. România ar trebui să ceară denunţarea și revizuirea Tratatului cu Ucraina, deoarece suntem permanent provocați de partea ucrainiană prin încălcarea lui în mod repetat, nerespectarea drepturilor minorității românești (în condițiile în care România este un stat model în respectarea drepturilor minorităților naționale), mai ales că acum putem pune condiții pentru ca Ucraina să acceadă în NATO și UE.

Sursa foto: Active News

[9] http://www.dri.gov.ro/lege-nr-1291997-pentru-ratificarea-tratatului-cu-privire-la-relatiile-de-buna-vecinatate-si-cooperare-dintre-romania-si-ucraina-semnat-la-constanta-la-2-iunie-1997/

https://biblioteca-digitala.ro

DE LA POSADA, LA TRIANON

Ion Soare

Despre **Tratatul de la Trianon** s-a scris atât de mult – de către istoricii şi politologii români, străini şi îndeosebi maghiari –, încât numai cu menţionarea titlurilor respective de cărţi, studii şi articole, s-ar putea alcătui uşor un volum special pe această temă! Ar fi, aşadar, un act de cutezanţă din partea noastră şi un demers superfluu să abordăm problema din punct de vedere informativ sau documentar. Considerăm că este mai de folos exprimarea unor opinii şi sentimente personale ale unui cunoscător şi pasionat al istoriei universale în general şi al trecutului celor două ţări – România şi Ungaria – în speţă, cu precizarea, fără a intra în detalii, a unor momente istorice-cheie, chiar dacă ordinea expunerii nu va fi întotdeauna cea cronologică...

În anul 1990, după o întrerupere de câteva decenii, ungurii au reluat aniversarea zilei naţionale a Ungariei – 20 august, aceasta coincizând cu sărbătoarea Sfântului rege Ştefan I, întemeietorul Regatului Maghiar, monarhul care, după creştinarea supuşilor săi, a introdus în regat principiile de viaţă occidentale şi creştine. În acel context, circula următoarea povestire: un etnic maghiar l-a întrebat pe un prieten

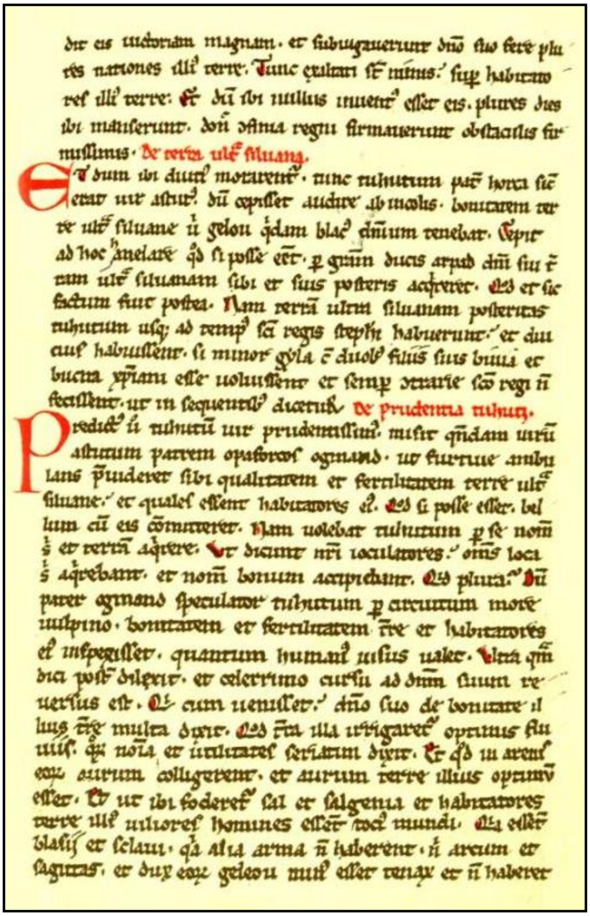

Pagina 12 din cronica *GESTA HUNGARORUM*. În rândul 8 de sus, se poate citi: *u[bi] Gelou quidam blac[orum] d[omi]nium tenebat (unde Gelu, care ţinea domeniul/ pământul valahilor)*: în ultimele două rânduri, sunt menţionaţi *„blasii et sclavi (N.n., I.S.: slavii), quia alia arma n[on] haberent, nisi arcum et sagittas” (care alte arme nu au, decât arc şi săgeţi.”*

https://biblioteca-digitala.ro

român: „Voi când sărbătoriţi şi câţi ani s-au împlinit de la înfiinţarea statului vostru?” Şi i-ar fi răspuns ardeleanul nostru, cumva nedumerit: „Ia-a-a! ... Nu avem o dată anume, fiindcă noi suntem aici de când ne ştim!”

Judecând lucrurile din perspectivă istorică, fiecare dintre „personajele” dialogului de mai sus avea dreptate în felul său: maghiarii marcau aproape un mileniu de la înfiinţarea statului lor, după ce – cu circa un secol şi jumătate mai înainte – „descălecaseră” în Câmpia Panonică. Aici, însă, aşa cum mărturiseşte propria lor cronică, *Gesta Hungarorum* – ei i-au găsit pe „pastores romanorum” (păstorii romanilor), iar apoi, începându-şi expansiunea spre est, au trebuit să ducă lupte grele cu voievozii din stânga Tisei – Menumorut şi Glad, şi din Ardealul propriu-zis – „Gelou dux”, conducători peste „blasi et sclavi” (vlahi şi slavi), care „alia arma non haberent, nisi arcum et sagittas – „alte arme nu au, decât arc şi săgeţi”[1].

Unii istorici maghiari (Istvan Bona, Pal Engel ş.a.) au pus la îndoială sau chiar au negat autenticitatea propriei lor cronici, considerând-o – alături de *Cronica lui Nestor* – un fel de *poveşti pentru copii;* scopul lor vădit este acela de a-şi susţine nişte pretinse drepturi asupra teritoriului Transilvaniei. Pe urmele lui Roesler, ei promovează agresiv teoria conform căreia strămoşii lor, atunci când au venit aici, ar fi găsit *terra deserta* – un *pământ pustiu;* conform dreptului primului venit, ei n-ar fi făcut altceva decât să-l ia în stăpânire şi să-l populeze! În realitate, aşa cum mărturisesc documentele timpului, ei i-au găsit aici pe români („blasi”) şi le-au trebuit circa două secole pentru a ocupa integral Transilvania – leagănul de formare a poporului nostru, în care etnia românească a fost întotdeauna majoritară. Tendinţele de expansiune ale cotropitorilor unguri nu s-au oprit, însă, ei extinzându-şi pretenţiile şi asupra altor teritorii locuite de români – Ţara Românească şi Moldova, pe care chiar le-au ţinut sub control o vreme (până la formarea statelor respective de sine stătătoare). Ambiţiile şi avântul lor de cuceritori belicoşi le-au fost oprite numai după înfrângerea usturătoare (a se citi: *dezastruoasă!*) de la Posada, din 9-12 noiembrie 1330[2].

Un avizat cercetător în domeniu – prestigiosul savant de notorietate mondială, Dumitru Drăghicescu, afirma că „În Transilvania, după statistica maghiară din 1910”, dintr-o populaţie totală de 4.317.000 de locuitori, 2.508.247 erau români, 634.000 – maghiari, 496.000 – secui, 299.000 – germani şi 285.000 ruteni[3]. Cifre şi informaţii asemănătoare oferă un alt savant al zilelor noastre – distinsul istoric Ioan-Aurel Pop, preşedintele Academiei Române: „Primele izvoare statistice (care există numai din secolul XVIII) – scrie Domnia Sa – arată că această componentă românească reprezenta cam două treimi din totalul populaţiei, iar alte tipuri de izvoare, mai vechi, indică şi în evul mediu cam aceeaşi proporţie între români (apreciaţi ca fiind între 1/2 şi 2/3 din populaţie) şi ceilalţi”[4].

[1] Cronica notarului Anonymus – *Faptele Ungurilor*, traducere şi comentariu de Paul Lazăr Toncilescu, 1996, p. 3-8.

[2] *Posada – 685. Războiul din 1330 dintre Carol Robert de Anjou şi Basarab Vodă,* coord. Dinică Ciobotea, Eugen Petrescu, Radu Ştefan Vergatti, Craiova, Editura Universitaria, 2015.

[3] Dumitru Drăghicescu, *Despre unirea românilor cu românii* – ediţie îngrijită şi prefaţată de prof. univ. dr. Virgiliu Constantinescu, Bucureşti, Editura Fundaţiei „România de Mâine”, 2018, p. 103.

[4] Ioan-Aurel Pop, *Istoria, adevărul şi miturile*, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 2014, p. 159.

https://biblioteca-digitala.ro

Aşadar, un teritoriu stăpânit de strămoşii noştri daci şi locuit apoi, neîntrerupt, de daco-români, a căzut treptat sub stăpânirea altor seminţii, dintre care ungurii – dornici de mărire, la propriu şi la figurat – s-au dovedit cei mai „insistenţi!” (eufemistic vorbind, desigur!”). Situaţia socială şi economică a românilor din Ardeal a fost, secole de-a rândul, deosebit de grea. Menţionăm, fără detalii şi/sau comentarii, câteva repere, care, alături de altele, au determinat „tragedia elementului românesc de peste munţi”[5].

- *Unio trium nationum (Fraterna Unio)* – pactul încheiat în timpul Răscoalei de la Bobâlna (1437-1438) între marea nobilime maghiară din Transilvania, clerul catolic, orăşenii saşi şi secui, înţelegere politico-militară din care românii, naţiunea/etnia cea mai numeroasă, erau excluşi, nedreptate la care se va renunţa abia pe la 1800;

- *Opus Tripartitum* – un „faimos” manual de drept cutumiar maghiar, al lui Istvan Werböczy, care – pe lângă consfinţirea numeroaselor privilegii acordate nobilimii maghiare, prevedea şi o serie de obligaţii împovărătoare pentru ţărănimea aservită (iobagă), majoritar românească;

- aplicarea „dreptului grofului” *(jus primae noctis – dreptul primei nopţi),* care a constituit una din cauzele răscoalei lui Gheorghe Doja (1514);

- tragerea pe roată a lui Horia şi Cloşca, cea mai cumplită pedeapsă din Evul Mediu, aplicată de nişte „nobili civilizaţi”, unor oameni care nu mai putuseră suporta împilarea şi abuzurile grofilor şi se revoltaseră;

- seria de crime şi atrocităţi săvârşite, după patru secole (!), de către Kalman Werboczi (un urmaş al menţionatului jurist maghiar din sec. XV-XVI): în plină desfăşurare a Primului Război Mondial, acesta, orbit de ură faţă de românii din Transilvania, a comis – în fruntea câtorva mii de huligani – o serie de crime şi atrocităţi abominabile împotriva românilor din Transilvania[6], arcuind, peste veacuri, o punte xenofobă şi revizionistă.

Coincidenţă semnificativă: în timp ce maleficul urmaş al lui Werboczi era dat în urmărire generală, în vederea prinderii şi condamnării lui pentru crime de război, trupele române, comandate de generalul Traian Moşoiu, defilau triumfătoare pe străzile Budapestei, după ce zdrobiseră, printr-un atac fulgerător, flancul unor coloane de înaintare inamice, infiltrate temporar peste Tisa. Se încheia astfel o a doua POSADA românească, la fel de victorioasă ca prima, deşi jertfele de sânge fuseseră mult mai numeroase, iar luptele efective nu duraseră doar trei zile, ci doi ani! Consfinţirea izbânzii avea să vină la 4 iunie 1920, odată cu încheierea Tratatului de la Trianon. În acea zi istorică, victoria şi drepturile românilor au fost recunoscute şi girate de toate marile puteri şi de alte ţări ale Europei, inclusiv de reprezentantul Ungariei. Se înlătura astfel o nedreptate care dăinuise mai mult de un mileniu!

Trebuie să precizăm cu această ocazie că oamenii de rând, aparţinând celor două etnii – română şi maghiară – s-au înţeles întotdeauna bine, convieţuind paşnic; ci doar grupuri restrânse de intelectuali xenofobi şi şovini, la care se adaugă câţiva istorici pătimaşi şi lipsiţi de obiectivitate, se lasă cuprinşi de visuri de mărire şi de revizionism şi

[5] Constantin C. Giurescu, *Istoria românilor*, Bucureşti, Editura Cugetarea – Georgescu Delafras S.A., <1941>, p. 201.

[6] Mihail Diaconescu, *Sacrificiul* (roman), Bucureşti, Editura Magic Print, 2010, p. 753-754.

https://biblioteca-digitala.ro

înveninează relaţiile dintre români şi maghiari, ignorând mărturiile documentare existente în arhive, desconsiderând normele de drept internaţional şi, în unele cazuri, chiar pe cele ale logicii elementare.

Rămân profetice cuvintele unui mare dascăl şi jurist, erou al Primului Război Mondial – profesorul memorialist Nicu Angelescu: „O stea norocoasă ne-a ajutat ca la sfârşitul celui mai mare război din câte a cunoscut omenirea, să ne găsim în tabăra învingătorilor. Am luat şi noi parte la beneficiile victoriei şi ne-am asigurat cele mai favorabile condiţii pentru a crea un stat mare, puternic şi prosper. Viitorul va arăta însă dacă (...) vom avea şi virtuţile necesare pentru această uriaşă şi grea operă de creaţie, ceea ce ar fi, într-adevăr, meritul nostru!”[7]. Iar noi, le avem! În faţa scepticilor, a defetiştilor şi a „cetăţenilor universali”, stau mărturie numeroasele momente eroice din istoria românilor şi mulţimea realizărilor de răsunet internaţional ale conaţionalilor noştri în cele mai diverse domenii.

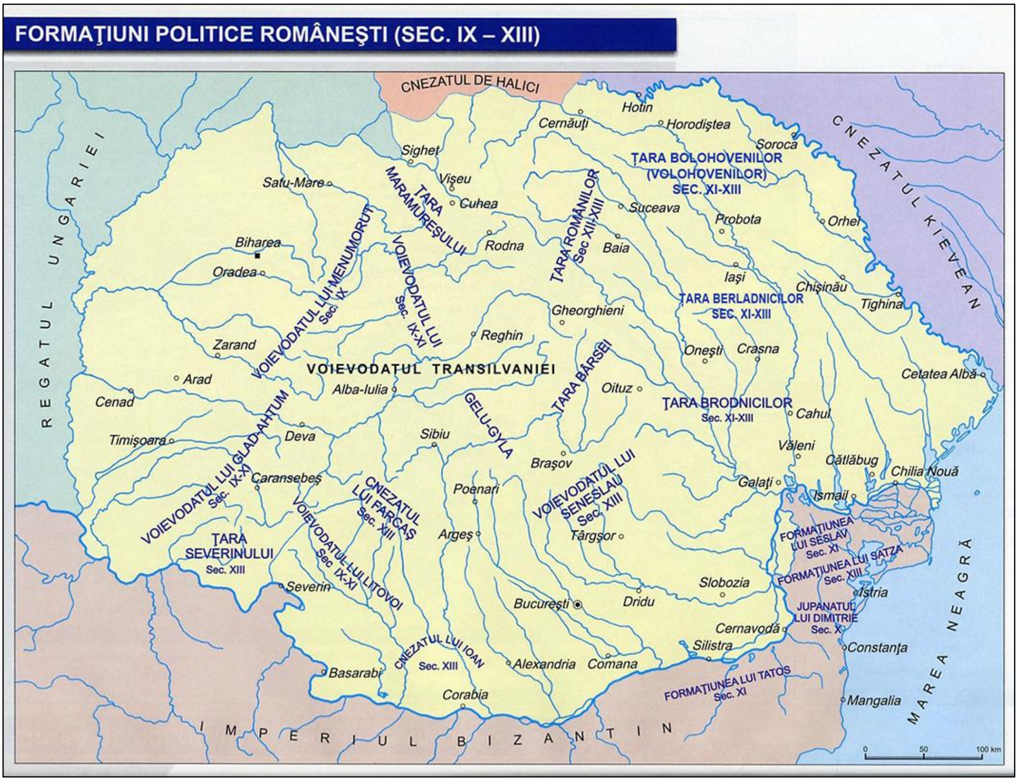

[7] Nicolae Angelescu, *Memoriile unui om obscur*, Râmnicu-Vâlcea, Editura Adrianso, 2005, p. 176.

https://biblioteca-digitala.ro

ROLUL REGELUI MIHAI I
ÎN REALIZAREA ACTULUI DE LA 23 AUGUST 1944

Radu Ștefan Vergatti

Una dintre marile probleme ale conflictului mondial desfășurat între anii 1939-1945, în realitate, între 1931-1945[1] constă în discutarea rolului și misiunii URSS și a aliaților în procesul de câștigare a războiului în Europa de est și centrală. Privim evenimentele pentru a fi înțelese prin *histoire à rebours*. Sunt obligat să apelez la remarca mareșalului Ferdinand Foch, comandantul forțelor Antantei, care după ce a citit tratatele de pace din sistemul Versailles-Washington a declarat: acestea nu reprezintă tratate de pace, ci un armistițiu pentru 20 ani. A avut dreptate. Winston Churchill, care i-a auzit spusele, le-a preluat și le-a răspândit în lume[2].

În anul 1931 încălcând sistemul de tratate de pace Versailles-Washington, precum și tratatul celor nouă puteri[3], Imperiul Nipon a pus în practică planul Tanaka[4]. Acesta

[1] Consider că practic războiul mondial în lume, în a doua etapă a lui, a reînceput prin incidentul de la Mukden din data de 18 septembrie 1931, în urma căruia Imperiul Nipon a încălcat tratatele din anii 1918-1922 și a atacat Republica Chineză, încercând să înceapă să o cucerească.

[2] Cf. Winston Churchill, „History of the Second World War”, volume 1, *The Gathering Storm*, 1st ed., Cassell & Co, London, 1948, p. 7.

[3] Tratatul celor nouă puteri a fost semnat la Washington la Conferința Navală din 6 februarie 1922, de USA, Belgia, Imperiul Britanic, Republica China, Franța, Italia, Japonia, Olanda, Portugalia. Tratatul prevedea că statele semnatare se obligă să mențină integritatea teritorială și administrativă a Chinei. Condiția era ca statul chinez să păstreze „politica porților deschise” pentru țările semnatare. Această din urmă politică fusese inițiativa USA încă din anul 1900 (răscoala boxerilor). Ea avea ca obiect liberul acces pentru comerț în China al semnatarilor și fusese menționată în fiecare acord încheiat între diferitele puteri privind China de-a lungul vremii (cf. *Papers Relating to the Foreign Relations of the United States, 1922,* volume I, United States Government Printing Office, Washington, 1938, doc. nr. 79-85); Imperiul Nipon nu a ținut seama nici de acest tratat al celor nouă puteri, deși l-a semnat. A ocupat în mod violent o parte din teritoriul Chinei, continuând în acest fel războiul mondial.

[4] Planul Tanaka era deductiv. S-a spus că el ar fi fost alcătuit de premierul Imperiului Nipon, baronul Tanaka Giichi. Prin acest plan sau memoriu, despre care s-a afirmat că ar fi fost prezentat de premier mikado-ului Hirohito (25 decembrie 1926-7 ianuarie 1989), s-ar fi urmărit cucerirea întregii lumi de către Imperiul Nipon. Se pornea de la cucerirea Coreei, pe care Japonia o avea din anul 1911; apoi trebuia cucerită Manciuria, cea mai industrializată regiune a Chinei, Mongolia și, de acolo, restul Chinei. Trebuia să se treacă mai departe, la cucerirea coloniilor europene din partea de sud a Asiei și, apoi, la pământul lui Jaffet. Prima dată planul ar fi fost discutat la Conferința Orientală a celor 22 de demnitari niponi decidenți în politica externă a Imperiului, ținută între 25 iunie și 7 iulie 1927 la Tokio. Conferința a fost secretă. În cadrul ei s-a pus problema desfășurării evenimentelor din China și, în acest context, s-a discutat modalitatea apărării intereselor economice japoneze din regiune. Acolo se duceau lupte între naționaliștii chinezi conduși de Chiang Kai-shek și forțele comuniste, în frunte cu Mao Țedun și Chou Enl-ai. Cei din urmă erau

https://biblioteca-digitala.ro

prevedea ca, în cazul în care se urmărea cucerirea Chinei de către Japonia, trebuia în primul rând invadată Manciuria, deci reîncepea războiul mondial cald, într-o zonă în care nimeni din Europa nu se aștepta. El a reapărut în urma „incidentului de la Mukden” (18 septembrie 1931). Liga Națiunilor a trimis ulterior în Manciuria o comisie de anchetă, condusă de lordul Lytton, pentru a verifica vina părților în conflict. Concluzia comisiei Lytton a fost clară: japonezii erau cei care se făceau vinovați de agresiune împotriva Chinei[5]. Niponii urmau să fie sancționați. Pentru a evita să îndeplinească cerințele Ligii Națiunilor de rezolvare a conflictului din Manciuria, Japonia s-a retras din forul internațional[6]. A continuat războiul. Acum era asigurată din partea URSS, cu care avusese mici conflicte militare la graniță. Nu aveau valoare, căci la 20 ianuarie 1925, la Beijing, se încheiase pactul secret sovieto-japonez[7].

Despre acest act care se referea direct și la Regatul României nu a aflat nimic Mihail Moruzov. Acesta, un fel de legendă a spionajului românesc[8], în realitate nu avea puteri supraomenești. Era informat asupra celor ce se petreceau în sud-estul Europei, în Germania, în Cehoslovacia, în Polonia, în Ungaria, în Bulgaria. Din aceste zone putea să culeagă informații. Această situație explică neîncrederea generalului Ion Antonescu în

sprijiniți de URSS. Autenticiatea planului a fost pusă la îndoială, documentul original nefiind găsit vreodată. Totuși, în ciuda negării lor continue, japonezii au acționat exact în sensul prevăzut de „plan” [la se vedea în legătură cu discutarea autenticității planului Tanaka, John J. Stephan, *The Tanaka Memorial (1927). Authentic or Spurious?*, în „Modern Asian Studies”, vol. VII, Nr. 4, July, 1973, p. 733-745].

[5] Cf. League of Nations, *„Appeal by the Chinese Government”, Report of the Commission of Enquiry*, Series League of Nations Publications, Political, 1932. VII. 12, chapter IX, p. 126-131.

[6] La 27 martie 1933 Japonia a anunțat în mod oficial în cadrul ședinței Consiliului Ligii Națiunilor că se va retrage din organizația internațională; retragerea era stabilită să aibă loc într-un termen de doi ani. La 27 martie 1935 secretarul general al Ligii Națiunilor și ambasadorul Japoniei la Geneva au făcut schimb de note oficiale, care constatau că Japonia nu mai face parte din Liga Națiunilor (cf. Konstantin D. Magliveras, *The Withdrawal From the League of Nations Revisited*, în „Penn State International Law Review”, vol. 10, no. 1, Article 3, 1991, p. 25-71, aici. p. 59-61).

[7] La 20 ianuarie 1925, la Beijing, Japonia încheiase un tratat economic cu URSS. Alături de tratatul economic, public, cele două părți au încheiat și un acord secret la aceeași dată. Ambele au fost semnate de ministrul plenipotențiar al Imperiului Nipon, Kenkichi Yoshizawa, și de ambasadorul sovietic în China, Lev Mihailovici Karakhan. Prin tratatul secret se prevedea că Japonia nu va admite nici o modificare a hotarelor Uniunii Sovietice față de acelea pe care le avusese Rusia în anul 1917. Ca urmare, Japonia s-a obligat să nu ratifice Tratatul de la Paris din 28 octombrie 1920 privind Basarabia, pe care-l semnase. Prin urmare, pentru Regatul României, acel tratat secret sovieto-japonez din 1925 a avut o importanță foarte mare, pentru că nu s-a dat posibilitatea ratificării unirii Basarabiei cu România de către absolut toate statele semnatare ale Tratatului de la Paris. Motivele care au determinat Imperiul Nipon să procedeze în acest mod au fost interese economice în relația directă cu URSS. Astfel, prin tratatul public se permitea japonezilor să pescuiască liber în Marea Chinei, ceea ce dădea posibilitatea a cca. 30.000 familii japoneze să se întrețină și să câștige din vânzarea peștelui. Apoi se dădea posibilitatea japonezilor să participe la exploatarea petrolului aflat în partea de nord a Insulei Sahalin, stăpânită atunci de Uniunea Sovietică, avantaje pe care România nu le putea oferi Japoniei (cf. Bruce A. Elleman, *The 1925 Soviet Japanese secret agreement on Bessarabia*, în „Diplomacy and Statecraft”, London, vol. 5, No. 2, July 1994, p. 287-295; Marcel Mitrașcă, *Moldova. A Romanian Province under Russian Rule. Diplomatic History from the Archives of the Great Powers,* Algora Publishing, 2002, p. 269-330; Radu Ștefan Vergatti, *The Soviet-Japanese Treaty and the Issue of Bessarabia*, în „Annals, Series on history and archaeology”, volume 4, no. 2, 2012, p. 59-80).

[8] Cf. Ion Pavelescu, *Enigma Moruzov,* Editura Gaudeamus, București, 1993, passim; Cristian Troncotă, *Mihail Moruzov și frontul secret*, Editura Elion, București, 2004, passim.

https://biblioteca-digitala.ro

Mihail Moruzov.

În acele condiții s-a putut pune în practică articolul 3 din Protocolul adițional secret semnat la 23 august 1939 între URSS și Germania, încheiat în același timp cu Pactul de neagresiune sovieto-german, text public, semnat la aceeași dată, la Moscova, de ministrul de Externe al Germaniei, Joachim von Ribbentrop, și de comisarul poporului pentru Afaceri Externe al URSS, Viaceslav Mihailovici Molotov[9].

Aplicarea acestui Protcol adițional secret din 23 august 1939 a fost cumplită pentru Regatul României.

La data de 26 iunie 1940, V. M. Molotov a înaintat către guvernul Regatului României un ultimatum, prin care cerea predarea Basarabiei și a nordului Bucovinei către URSS[10]. Motivarea ultimatumului era halucinantă: România ar fi „rupt" Basarabia în

[9] Textul Pactului de Neagresiune dintre Germania și URSS din 23 august 1939, semnat la Moscova de von Ribbentrop și Molotov a fost publicat în *Dokumente zur Vorgeschicthe des Krieges,* Reichsdruckerei, Berlin, 1939, doc. nr. 348, p. 334. Totodată, cele două părți au încheiat mai multe Protocoale Adiționale secrete, la 23 și 28 august 1939. Protocolul adițional secret din 23 august 1939, ce privea și Basarabia în art. 3, precum și tot sud-estul Europei, a fost publicat pentru întâia dată, în limba engleză, în Europa de Vest, în ziarul „Manchester Guardian" din 30 mai 1946; el provenea de pe microfilme descoperite în Germania la finalul războiului. Protocoalele secrete din august 1939 au fost menționate de apărare, dar nu au fost utilizate între probe, la pledoariile din timpul Procesului de la Nurnberg. Avocatul lui Rudolf Hess a solicitat pentru clientul său admiterea ca probă în apărare a Protocolului Secret din 23 august 1939. La cererea sovieticilor, procurorii care au instrumentat cauza au cerut și obținut respingerea ca inadmisibilă a probei cu prezentarea protocolului secret (cf. Alfred Seidl, *Der Fall Rudolf Hess 1941-1987. Dokumentation des Verteidigers*, ed. a treia adăugită, Munchen, 1988, p. 93-95); A se vedea și *Telefonograma* expediată lui Stalin de către Molotov, Beria, Malenkov, Mikoian, în care aceștia precizează că i-au fost transmise indicații exprese la Nurnberg procurorului URSS R.A. Rudenko de a nu permite cumva discutarea încheierii pactului secret Ribbentrop-Molotov în cadrul procesului de acolo (cf. *Telefonogramă* publicată în Vasile Sturdza, *Basarabia și destinul ei secret, Mărturii și documente istorice*, Editura Litera, București, 2016, planșa foto [12]). Ulterior, Protocolul secret din 23 august 1939 a fost publicat în lucrarea *Nazi-Soviet Relations, 1939-1941, Documents form the Archives of the German Foreign Office*, Washington, 1948, p. 78, în limba engleză, tot din acele microfilme găsite în Germania; ulterior, ori de câte ori a mai fost publicat, tot pe baza microfilmelor respective, autenticitatea Protocoalelor secrete adiționale a fost public negată în mod constant de către autoritățile sovietice. Situația s-a schimbat în 24 decembrie 1989. Atunci, prin Rezoluția Congresului Deputaților Poporului URSS a avut loc condamnarea și denunțarea ca nule a Protocoalelor secrete din august 1939 (cf. „Pravda", 28 decembrie 1989; a se vedea și discursul lui Alexandr N. Yakovlev la al doilea Congres al Deputaților poporului, 24 decembrie 1989, în „Izvestia", 25 decembrie 1989, retipărit în vol. *1939 God. Urokii Istorii,* Mysl, Moscova, 1990, p. 496-497, 492-493); Pentru „descoperirea" în arhivele ruse a documentelor fizice reprezentând protocoalele secrete semnate olograf din august 1939, v. Lev Bezymensky, *The Secret Protocols of 1939 as a Problem of Soviet Historiography*, în *Soviet Foreign Policy, 1917-1991, A Retrospective,* publ. de Gabriel Gorodetsky, Frank Cass & Co., Londra, Portland, 1994, p. 83-84; D. Volkogonov, *Autopsy for an Empire. The Seven Leaders Who Built the Soviet Regime*, trad. în limba engleză, Free Press, New York, London, 1998, p. 528. Textele protocoalelor secrete și semnăturile de pe acestea, care însoțesc pactul principal de neagresiune din 23 august 1939, au fost date publicității de către partea rusă în anul 2019, în facsimil [cf. *Antighitlerovskaya koalițiya – 1939: Formula provala*, V. Yu. Krasheninnikova (obshch. Red.), Institutom vnejnopoliticeskih issledovaniy i inițiativ, seria Realnaia Politika, Ed. Kuchkovo Pole, Moscova, 2019 (=*Coaliția antihitleristă din 1939. Formula eșecului*, redactor coord. V. Iu. Krașeninikova, publicat de Institutul de Studii și Inițiative în Politica Externă, Moscova, 2019), p. 321-331].

[10] Pentru discutarea Protocolului adițional secret și urmărilor sale pentru România, v. mai recent, Octavian Țâcu, *Basarabia în cadrul Uniunii Sovietice,* în vol. *Marea istorie ilustrată a României și a*

https://biblioteca-digitala.ro

1918 de la Uniunea Sovietică (deși URSS nu exista în 1918). Mai mult, URSS scria în ultimatum că Basarabia „ar fi fost locuită de o populație majoritar ucrainiană și că s-ar fi rupt astfel (prin unirea cu România, n.n.) unitatea Republicii Sovietice Ucrainene”[11].

Unirea Basarabiei cu România, în urma Primului Război Mondial dintre anii 1914-1918, fusese recunoscută internațional prin Tratatul de la Paris din 28 octombrie 1920. Acesta fusese semnat de reprezentanții Angliei, Franței, Italiei, Japoniei și, desigur, ai

Republicii Moldova, ediție revizuită și actualizată, coord. Ioan Aurel Pop, Ioan Bolovan, Editura Litera, București, Chișinău, Cluj-Napoca, Iași, 2018, p. 676. Pentru o analiză juridică întocmită curând după anul 1940 v. Dumitru Th. Pârvu, *Problema Basarabiei în lumina principiilor actelor juridice internaționale (contribuții la cunoașterea raporturilor diplomatice româno-ruse)*, Studiu introductiv, note și indice de nume Ion Constantin, Editura Bibliotecii Metropolitane, București, 2013, p. 356-374; pentru alte lucrări, v. M. Mușat, I. Ardeleanu, *România după Marea Unire*, vol. II, partea a II-a, noiembrie 1933-septembrie 1940, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1988, p. 1538; a se vedea și *Declarația Parlamentului României din 24 iunie 1991 privind Pactul Ribbentrop-Molotov și consecințele acestuia pentru țara noastră*, publ. în „Monitorul Oficial” nr. 136 din 27 iunie 1991. Pentru discuțiile legate de această problemă în fosta Moldovă Sovietică, v. Elena Negru, Gheorghe Negru, *„Cursul deosebit” al României și supărarea Moscovei. Disputa sovieto-română și campaniile propagandistice antiromânești din RSSM (1965-1989). Studiu și documente*, vol. 1 (1965-1975), CEP-USM, Chișinău, 2013, passim; *idem*, vol. 2 (1976-1989), Academia de Științe a Moldovei, Institutul de Istorie, Chișinău, 2016, passim.

Să nu se uite că în 24 iunie 1940, când URSS a anunțat Germania că va pune în aplicare art. 3 al Protocolului adițional secret din 23 august 1939 și că va cere României teritorii, Adolf Hitler și-a dat seama că săvârșise o greșeală care afecta interesele Germaniei atunci când îi dăduse puteri depline lui von Ribbentrop să semneze orice la Moscova. Von Ribbentrop a fost obligat să redacteze un memoriu cu explicații post factum. El a arătat că tot ce a făcut a fost să urmeze în totalitate indicațiile personale ale lui Hitler (cf. *Memorandumul ministrului de Externe al Germaniei J. von Ribbentrop, Notă pentru Fuhrer, din 24 iunie 1940,* în Vasile Sturdza, *Basarabia și destinul ei secret, Mărturii și documente istorice,* ed. cit., p. 290-291). Cert este că textul Protocolului secret din 23 august 1939 conține formularea că Germania își exprimă dezinteresul pentru zonele din sud-estul Europei, inclusiv pentru Basarabia, iar URSS își exprimă interesul pentru aceleași zone. Acest articol 3 al Protocolui Secret din 23 august 1939 a fost interpretat în mod naiv de către trimisul German. El a considerat eronat că articolul 3 statua obligația URSS să respecte interesele economice germane în regiunea Europei de sud-est și că obligația aceasta a URSS ar fi fost corelativă cu exprimarea „dezinteresului politic” al Germaniei în aceeași regiune. Prin punerea în aplicare a art. 3 din Protocolul secret – „rezolvarea problemei Basarabiei” cum se exprima URSS – de fapt se aducea atingere inclusiv intereselor Germaniei de a-și asigura livrările de petrol conform Ölpakt încheiat anterior cu România, al patrulea producător mondial de țiței în acel moment. De aceea, Germania s-a grăbit să comunice URSS la 25 iunie 1940 că este de acord cu preluarea de către Uniunea Sovietică a teritoriilor dorite de la România, preluare chiar prin forță, cu condiția de a nu aduce atingere intereselor economice ale Reich-ului în România (cf. *Telegramă din 25 iunie 1940, ora 18, transmisă telefonic din partea lui J. von Ribbentrop către F. W. von der Schulenburg, ministrul Germaniei la Moscova*, în *idem*, p. 294). Bineînțeles că românii au fost asigurați de către germani, chiar în 26 iunie 1940, deci cu câteva ore înainte de a primi ultimatumul din partea URSS, că nu ar exista nicio dorință a marelui vecin de la răsărit de a ataca România, ceea ce era o asigurare cinică și nereală (cf. *Telegramă a ministrului Germaniei în România W. Fabricius către ministrul de Externe al Germaniei din 26 iunie 1940, ora 12.50*, în *idem*, p. 296-297). Hitler l-a certat pe von Ribbentrop și pentru că prin protocolul secret se acceptase inclusiv cedarea Bucovinei de nord și a ținutului Herța. Acestea aparținuseră anterior imperiului austriac și nu celui țarist. Fusese înșelat de Stalin și de Molotov. Hitler a arătat care era adevărata esență a acestei cedări – o apropiere a URSS de hotarele Germaniei.

[11] Chiar istoriografia sovietică preciza că afirmațiile din ultimatum nu corespund deloc realității (cf. Artiom Lazarev, *Moldavskaia Sovetskaia Gosudarstvennost i Bessarabskii Vopros*, Cartea Moldovenească, Chișinău, 1974, apud *Basarabia românească. Bucuriile și dramele ei istorice între 27 martie 1918 și 27 martie 1980*, Editura Carpații. Traian Popescu, Madrid, 1980, p. 13).

https://biblioteca-digitala.ro

României. În timp, tratatul a fost ratificat de puterile semnatare, cu excepția Japoniei. Imperiul Nipon nu a ratificat actul în parlamentul național deoarece în 1925 la Beijing semnase un tratat secret cu Uniunea Sovietică. Prin acesta, în schimbul avantajelor economice, Japonia se angaja să nu accepte nicio modificare a granițelor Uniunii Sovietice[12].

Nu s-a știut nimic în România despre existența acestui document secret, care a permis URSS să afirme ritos că tratatul privind unirea Basarabiei cu România nu ar putea fi considerat valabil, din cauza ne-ratificării într-un singur parlament național, dintre semnatari, parlamentul japonez.

Cererea ultimativă de cedare de teritorii prezentată la 26 iunie 1940 de V. M. Molotov guvernului României a fost extinsă de la Basarabia la Bucovina de nord și Ținutul Herța. Uniunea Sovietică declara că trebuie să primească și Bucovina de nord, în care se includea și Herța, drept compensație pentru că România ar fi stăpânit „în mod nedrept" timp de 22 ani Basarabia[13].

La ora 12.00 din ziua de 27 iunie 1940 Regele Carol al II-lea a convocat Consiliul de Coroană. În cadrul ședinței, rezultatul votului a fost: 10 pentru acceptarea ultimatumului, 11 împotriva acceptării, 4 pentru tratative (discuții), 1 rezervat (premierul Gh. Tătărescu).

Seara, Regele a convocat un al doilea Consiliu de Coroană. Numai 6 oameni din 26 s-au mai opus atunci cedării de teritorii românești către URSS: Nicolae Iorga, Victor Iamandi, Silviu Dragomir, Traian Pop, Ștefan Ciobanu, Ernest Urdăreanu[14]. Singurul care a rostit un cuvânt deosebit de puternic, incitant la luptă, argumentat istoric, chiar dacă nu și militar, a fost profesorul Ștefan Ciobanu[15]. Discursul său nu a avut efect. Autoritățile române au transmis nota de acceptare a ultimatumului sovietic, cu solicitarea ca cedarea să se facă după tratative. Sovieticii s-au arătat nemulțumiți de acest răspuns. Au formulat a doua notă ultimativă, comunicată de Molotov ministrului român la Moscova la ora 1,30 în noaptea de 27/28 iunie 1940 și transmisă în țară, cu mari eforturi, la ora 2,25 în aceeași noapte. URSS a declarat că cere imperativ ca în patru zile să i se cedeze teritoriile pretinse, fără alte discuții. Mai mult, la ora 3 din aceeași noapte de 27/28 iunie 1940 trupele sovietice ale Frontului de Sud au trecut granița cu România prin cinci puncte și au înaintat în teritoriul românesc[16]. În consecință, la 28 iunie 1940 România a pierdut și Basarabia și Bucovina de nord și Ținutul Herța. Apoi, la 31 august 1940, prin al doilea Diktat de la Viena, România a pierdut Transilvania de nord-vest. La 7 septembrie 1940, prin Tratatul

[12] A se vedea infra, nota nr. 7.

[13] Textele ultimatumurilor în vol. *23 August 1944. Documente,* vol. I, 1939-1943, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1984, Doc. nr. 56, p. 81-83.

[14] Cf. Regele Carol al II-lea al României, *Însemnări zilnice. 1937-1951*, vol. III, 15 decembrie 1939 – 7 septembrie 1940 (Caietele 11-11A), Editura Scripta, București, 1998, p. 221.

[15] Discursul profesorului Ștefan Ciobanu, trecut complet sub tăcere de istoriografia română postbelică, a fost publicat în Radu Ștefan Vergatti, *Ștefan Ciobanu, un savant profesor luptător neînfricat pentru unirea Basarabiei cu Regatul României*, Editura Semne, București, 2018, p. 95-96.

[16] Cf. Ioan Scurtu, Constantin Hlihor, *Anul 1940. Drama românilor dintre Prut şi Nistru,* Editura Academiei de Înalte Studii Militare, București, 1992, p. 54.

https://biblioteca-digitala.ro

de la Craiova, România a pierdut și Cadrilaterul[17].

Ca urmare a acestor grave pierderi teritoriale și a politicii externe și interne dezastruoase, Regele Carol al II-lea a fost obligat să părăsească tronul țării. În ziua de 6 septembrie 1940 Regele Carol al II-lea a semnat un act-proclamație prin care declara că încredințează conducerea afacerilor Casei Regale fiului său, Mihai. Aceasta, după ce în 5 septembrie 1940, tot printr-un decret regal încredințase afacerile de stat generalului Ion Antonescu. În „proclamația" sa, Regele Carol al II-lea nu a folosit niciodată termenul abdicare. Această formulare arată că spera să revină pe tron, cum dealtfel menționa și în însemnările sale[18].

Dar percepția generală a contemporanilor a fost că a abdicat.

La 6 septembrie 1940, noul Rege al României Mihai I (6 septembrie 1940-30 decembrie 1947) a depus jurământul de monarh al statului, în conformitate cu noua lege de depunere a jurământului, în fața Patriarhului Nicodim, a generalului Ion Antonescu – în calitatea acestuia de șef al statului și de președinte al Consiliului de Miniștri, precum și în fața noului prim-președinte al Curții de Casație, numit recent în persoana lui Dimitrie Gheorghe Lupu[19].

În noua sa calitate de Rege al României, prin lege, Mihai I avea următoarele atribuții: era comandant al armatei, conferea decorații, putea să grațieze și să amnistieze, încheia tratate (dar această prerogativă avea să dispară în două zile printr-un alt act normativ), numea și primea ambasadori. În rest însă, toate celelalte prerogative de conducere a statului reveneau președintelui Consiliului de Miniștri, care în acel moment era nominal, prin lege, generalul Ion Antonescu[20].

[17] Cf. *Istoria Românilor,* vol. VIII. *România întregită (1918-1940)*, ediția I, Editura Enciclopedică, București, 2003, p. 565-589.

[18] *Idem,* p. 595-598; Regele Carol al II-lea al României, *Însemnări zilnice,* ed. cit., vol. cit., p. 303, unde arată textual: „N-am făcut decât o delegație, fără a abdica în mod formal".

[19] Cf. Legea nr. 512 din 6 septembrie 1940 privitoare la reglementarea succesiunii la Tronul României a Marelui Voevod Mihai de Alba Iulia, în „M. Of." nr. 206/6 septembrie 1940; Articolul 2 privește formalitatea depunerii jurământului de către noul Rege și persoanele în fața cărora se depune jurământul. Ca atare, nu se poate afirma că Regele Mihai I nu ar fi fost monarh legitim pentru că nu ar fi depus jurământul conform legii vechi. În vigoare la acel moment era o nouă lege, nr. 512/ 6 septembrie 1940, ale cărei norme au fost respectate ad literam la învestirea noului monarh.

[20] Cf. Legea nr. 511/5 septembrie 1940 pentru învestirea Preşedintelui de Consiliu cu depline puteri şi prerogativele exercitate de M. S. Regele, publ. în „M. Of." nr. 205/ 5 septembrie 1940, lege adoptată de Regele Carol al II-lea. Art. 1 privea conducerea statului; art. 2 privea prerogativele Regelui, iar în cadrul acestora la art. 2 lit. f. prevedea și atribuții de politică externă, potrivit cărora Regele încheie tratate: *„Art. 1. Învestim pe d-l General Ion Antonescu, preşedintele Consiliului de Miniştri, cu depline puteri pentru conducerea Statului Român. Art. 2 Regele exercită următoarele prerogative regale: a) El este Capul Oştirii; b) El are dreptul de a bate moneda; c) El conferã decoratiunile române; d) El are dreptul de graţiere, amnistie şi reduceri de pedepse; e) El primeşte şi acrediteazã ambasadorii şi miniştrii plenipotentiari; f) El încheie tratate; g) Modificarea legilor organice, numirea miniştrilor şi subsecretarilor de Stat se va face prin decrete regale contrasemnate de preşedintele Consiliului de Miniştri. Art. 3. Toate celelalte puteri ale Statului se exercită de preşedintele Consiliului de Miniştri".* Ulterior, Regele Mihai I a semnat și el un act normativ, nou, privind puterile conferite Regelui și cele care reveneau conducătorului statului, în speță generalului Ion Antonescu, prin Decretul-Lege nr. 3072/7 septembrie 1940, publ. în „M. Of." nr. 208, Partea I din 8 septembrie 1940. Astfel, prin noul decret-lege atribuțiile Regelui au fost restrânse: *„Art. 1. Învestim pe d-l General Ion Antonescu, Președintele Consiliului de Miniștri, cu depline puteri pentru conducerea Statului Român. Art. II.*

https://biblioteca-digitala.ro

Regele Mihai I, foarte tânăr, abia absolvent al liceului și al bacalaureatului (pe care-l susținuse exact la 27 iunie 1940), unde se remarcase ca elev mediu, în noua sa calitate de monarh al Țării a fost total dominat de mama sa și, inițial, și de generalul Ion Antonescu, conducătorul Consiliului de Miniștri și învestit cu puteri absolute în stat. Mama Regelui, principesa Elena, la data de 8 septembrie 1940 a primit titlul de Regină-Mamă. Era un rang superior, care îl înlocuia pe acela de principesă. La 12 septembrie 1940 ea a putut reveni în țară din exilul în care fusese silită să stea după divorțul de Regele Carol al II-lea. Regina-mamă Elena era fiica Regelui Greciei, Constantin I și al Reginei Sofia (verișoară cu Regina Maria a României). Ea fusese educată în spirit britanic, ceea ce o făcea să vorbească ușor limba engleză.

Generalul Ion Antonescu a căutat să domine și să se impună în mod absolut în fruntea statului, dar și în fața Regelui Mihai și a Reginei-mamă Elena. Cum în prima parte a guvernării generalul Ion Antonescu a condus alături de partidul legionar, în fruntea căruia ajunsese Horia Sima, l-a silit și pe Regele Mihai să participe la manifestații ale acestui partid. După 21-23 ianuarie 1941, când partidul legionar a fost înlăturat din fruntea statului[21], generalul Ion Antonescu a format un guvern de tehnocrați.

Concomitent, s-a mers pe o linie de apropiere și mai mare a României față de Germania. Se considera că doar așa România va putea să-și recupereze teritoriile pierdute în vara anului 1940, inițial pe cele din est, apoi, poate și pe celelalte. În consecință, la 22 iunie 1941, România a intrat în război împotriva URSS, alături de Germania. Regele Mihai și mama sa au aflat despre declararea războiului împotriva Uniunii Sovietice din emisiunile de la radio și din presa scrisă, conform declarației pe care au făcut-o ei înșiși. Nu era normal. Prin prerogativele sale, Regele României ar fi trebuit să fie informat anterior despre această acțiune, deoarece prin Decretul-Lege nr. 3072/7 septembrie 1940 el era comandantul armatei. În acele condiții, animozitatea dintre familia regală și generalul Ion Antonescu a sporit. Totodată, prin cuvintele lui cazone, de multe ori considerate lipsite de tact și politețe, generalul Ion Antonescu l-a jignit pe rege. Adesea i-a spus că e necesar ca, în primul rând, să frecventeze cursuri universitare, să obțină o licență și abia după aceea să discute cu el. Cu toate acestea, Ion Antonescu a reușit ca la 22 august 1941 să-l determine pe Rege să-l înainteze la gradul de mareșal al României[22].

Regele exercită următoarele prerogative regale: a) El este Capul Oștirii; b) El are dreptul de a bate monedă; c) El conferă decorațiunile române; d) El primește și acreditează ambasadorii și miniștri plenipotențiari; e) El numește pe Primul-ministru, însărcinat cu depline puteri; f) El are dreptul de amnistie și grațiere. Art. III. Toate celelalte puteri ale Statului se exercită de Președintele Consiliului de Miniștri. Dat în București la 6 Septemvrie 1940. Mihai. Președintele Consiliului de Miniștri, General Ion Antonescu". Deci prin Decretul-Lege nr. 3072/ 6 sept.1940, Regele nu mai avea atribuții de politică externă: nu mai putea încheia tratate.

[21] Cf. Radu Ștefan Vergatti, *Puncte de vedere asupra faptelor petrecute în România între 21-23 ianuarie 1941/Points de vue sur les événements déroulés en Roumanie du 21 au 23 janvier 1941*, ediţie bilingvă, Editura Mustang, Bucureşti, 2011, passim.

[22] Decretul de înălțare a generalului Ion Antonescu la gradul de mareșal, precum și cel de decorare a lui cu Ordinul Mihai Viteazul Cl. II au fost publicate în revista „Grănicerul" din septembrie 1941. În același număr al revistei a fost publicată propunerea făcută de generalul de armată Iosif Iacobici, ministru de Război atunci, de a fi decorat generalul Ion Antonescu cu Ordinul Mihai Viteazul Cl. I. Regele a aprobat doar Clasa a II-a. În continuare au fost publicate în revistă felicitările adresate generalului Ion Antonescu pentru înălțarea la gradul de mareșal al României, precum și anunțul decorării sale de către Germania cu Crucea

https://biblioteca-digitala.ro

A procedat în acest mod pentru a-l subordona și mai mult pe generalul Iosif Iacobici, ministrul de Război. Acesta din urmă avea să demisioneze în 20 ianuarie 1942 de la conducerea Marelui Stat Major, iar în august 1942 să fie trecut în rezervă, din cauza opoziției sale față de modul de a conduce războiul de către Ion Antonescu. În felul acesta, Regele Mihai a pierdut un aliat care l-ar fi putut ajuta poate în ponderarea mareșalului.

Situația de pe front – înfrângerile armatei germane la Stalingrad, la Kursk, la Moscova, la Leningrad – au permis familiei regale să încerce să ia legătura cu aliații. O cale a stabilirii relațiilor cu puterile aliate anti-Axă a fost aceea a folosirii reprezentanților spionajului internațional.

Elemente ale spionajului britanic, ale SIS (MI6), rămăseseră pe teritoriul României dinainte de declararea războiului împotriva URSS. În general, erau foști oameni de afaceri care lucraseră în domeniul petrolier, în domeniul bancar, în cel comercial, în transporturi, în presă, în diplomație și alții chiar în cel al cercetării științifice. Ei s-au putut apropia de Rege în 1943. Una dintre persoanele care le-a ușurat această apropiere a fost Regina-mamă, în strânse legături cu Marea Britanie.

În ultimul timp, cercetările făcute în arhivele MI6 (deși nici în prezent cele privind România nu sunt complet declasificate), în arhivele CNSAS, precum și în acte personale ale unora dintre foștii membri sau persoane cu legături cu MI6 și SOE de către cercetători, cum ar fi Dennis Deletant de la University College London School of Slavonic and East European Studies (SSEES), însurat cu o româncă, Andreea Caracostea, au dezvăluit identitățile a o serie de englezi, francezi, polonezi etc. lucrând pentru SOE și SIS (MI6) în România, care au luat legătura cu diverși factori de decizie din statul român și au creat rețele de informații aici în perioada celui de-Al Doilea Război Mondial.

În Anglia în cadrul Ministerului de Război fusese creat în anul 1940 serviciul SOE (Special Operations Executive), sub comanda maiorului Laurence Grand. În cadrul SOE, trebuiau să lucreze agenți britanici antrenați în misiuni de sabotaj în teritoriul inamic. Se pare că prima acțiune concretă care părea reușită inițial a avut loc în România în august 1943. Atunci, doi agenți britanici SOE, căpitanul Thomas Charles David Augusten Russell și operatorul radio Nicolae Țurcanu au fost parașutați în Serbia, având ca destinație România. Acolo au fost primiți de oamenii lui Dragoliub „Draja" Mihailovici, unul dintre conducătorii partizanilor sârbi. Lor li s-a alăturat un sârb care știa românește. La data de 2 august 1943 agenții SOE au trecut Dunărea în România pe la Golubac – Peștera Veterani. Și-au făcut tabără în pădurea de lângă Vârciorova, de unde au început să acționeze stația radio la 12-13 august 1943. Eficiența lor nu a fost deosebită. La 4 septembrie 1943 căpitanul Russell a fost ucis, jefuit pentru a i se lua monedele de aur pe care le avea asupra lui. Ucigașul nu a fost descoperit[23].

În aceeași lună august 1943, oamenii politici Iuliu Maniu și Constantin I. C. Brătianu au adresat un memoriu comun Regelui și mareșalului Ion Antonescu, prin care au criticat modul de a se duce războiul. Era anul marilor înfrângeri ale armatelor Axei pe

de Fier în grad de Cavaler, distincție pentru care a fost felicitat de ministrul Joachim von Ribbentrop și de mareșalul von Goering.

[23] Cf. Dennis Deletant, *British Clandestine Activities in Romania during the Second World War*, Palgrave, Macmillan, 2016, p. 102-103.

https://biblioteca-digitala.ro

frontul de est. Iuliu Maniu și C. I. C. Brătianu au cerut ca armata României să fie readusă în țară pentru a putea lupta în vederea apărării hotarelor românești care urmau să fie atacate de armata sovietică în evidentă înaintare[24].

Era primul astfel de memoriu adresat în mod oficial Regelui, deci îl invitau deschis să acționeze.

În ziua de 26 noiembrie 1943 la ora 14.05 mareșalul Palatului Regal, baronul Ioan Mocsony Stârcea, l-a adus la palat pe „ziaristul englez House". Acesta, un personaj al cărui nume și calitate reală rămân necunoscute, fusese recomandat și venise împreună cu diplomatul francez, Henry Spitzmuller, rămas în România după capitularea Franței. La ora 14.10 a intrat în încăpere Regele Mihai, însoțit de Regina-Mamă. La câteva minute mai apoi au venit Mircea Ionnițiu[25], secretarul particular al Regelui Mihai și Grigore Niculescu-Buzești[26], viitor ministru de Externe și apropiat al lui Iuliu Maniu. „House" s-a recomandat ca fiind ziarist ce aparținea de „Allied Newspapers" – un consorțiu jurnalistic britanic, aparținând lordului Kemsley. În timpul războiului, consorțiul colabora cu serviciile de informații. „Ziaristul" se oferea să comunice guvernului britanic situația din România și să transmită un mesaj din partea Regelui. Principala problemă adusă în discuție a fost aceea a declanșării în România a unei insurecții care ar fi dus la răsturnarea mareșalului Ion Antonescu. Regele, deși cu sentimente anti-Antonescu, a arătat că refuză. Realist, a spus că în acel moment nu are mijloacele necesare pentru reușită. Iar în caz de eșec, germanii ar deveni stăpâni absoluți ai țării. În situația în care ar fi reușit totuși să schimbe guvernul, la un moment dat, Regele Mihai îl propunea și susținea ca nou premier pe omul politic Iuliu Maniu. Până în acel moment, I. V. Djugașvili Stalin nu îl aprobase pe Iuliu Maniu ca potențial viitor conducător al guvernului României. Dar brusc, în luna noiembrie 1943, în mod surprinzător, și-a schimbat poziția. Anume Stalin s-a arătat atunci de acord ca Maniu să trimită un emisar. Emisarul lui Maniu era primit însă numai pentru a discuta cu cei trei principali aliați (USA, URSS, Marea Britanie) înlăturarea lui

[24] Memoriul este datat 12 august 1943 (cf. ANIC, *Fond DGP*, Dosar nr. 119, 1943-1947, *Memoriu către Mareșalul Antonescu, 12 august 1943*, f. 1-2; idem, *Memoriu către Regele Mihai, 12 august 1943*, f. 8-10 (acesta din urmă are anexat spre știința Regelui și memoriul către mareșal).

[25] Mircea Ioanițiu (Ionnițiu) (1921-1990), fost coleg de liceu cu Regele Mihai I, a terminat cel dintâi Liceul „Clasei Palatine"; apoi a fost secretar personal al Regelui Mihai I, situație care i-a permis să participe direct la evenimentele legate de 23 august 1944 și ceea ce a urmat; după abdicarea Regelui, la 3 ianuarie 1948, a plecat din țară împreună cu soția sa, Rodica; s-a stabilit în final în Statele Unite, în California; a relatat cele trăite de el în cartea Mircea Ionnițiu, *Amintiri și reflecțiuni*, Editura Enciclopedică, București, 1993.

[26] Grigore Niculescu-Buzești (n. 1 august 1908, com. Sărata, jud. Buzău – m. 1949, New York); în anul 1921 a absolvit Facultatea de Drept din București. Imediat, prin concurs, a început să lucreze în Ministerul Afacerilor Străine. A progresat până în 1941, când a ajuns Șeful Direcției Cabinetului și Cifrului; cu această ocazie a aflat o serie de secrete, pe care le-a comunicat Regelui Mihai, care le-a folosit pentru înlăturarea mareșalului Ion Antonescu; a fost numit ministru de Externe în guvernele Constantin Sănătescu și apoi N. Rădescu (23 august – 2 noiembrie 1944). Nu a fost agreat de comuniști deoarece era membru al P.N.Ț. și foarte apropiat de Iuliu Maniu și, mai ales, de Rege. Guvernul Petru Groza l-a demis din toate funcțiile legate de Ministerul de Externe. Ca urmare, în anul 1946 a fugit din țară în Elveția, la Davos, unde se afla soția sa Ecaterina, una dintre fiicele lui Barbu Stirbei, grav bolnavă de tuberculoză, care avea să moară în același an. După abdicarea Regelui Mihai, în anul 1948, s-a întâlnit cu acesta la Davos, unde i-a propus să se formeze un comitet de rezistență anticomunistă, alcătuit din mebrii PNȚ, PNL și PSD. Nu a reușit să mai lucreze în viața politică, deoarece era bolnav de leucemie, care a dus la moartea sa, la 12 octombrie 1949 la New York.

https://biblioteca-digitala.ro

Antonescu și înlocuirea acestuia cu un guvern dispus să semneze capitularea necondiționată față de toți cei trei aliați. Se punea problema ca rolul principal să-l dețină URSS, care se afla în imediata vecinătate a României, pe care dorea să o integreze între posesiunile sale, luându-i marile zăcăminte petroliere. Deși autoritățile române sperau altceva, aliații anglo-americani nu aveau de gând să desfășoare forțe armate în zona României și a celorlalte state din sud-estul Europei, URSS având mână liberă.

În final, Regele Mihai i-a arătat lui „House" fotocopia scrisorii prin care Iuliu Maniu îl autoriza să discute în numele Partidului Național Țărănesc pentru rezolvarea problemelor de politică externă. Convorbirea s-a încheiat fără a se ajunge la un final clar[27].

La 22 decembrie 1943, ora 0,30, lângă satul Plosca din județul Teleorman, la cca. 100 km de București, au fost parașutați col. Alfred Gardyne de Chastelain, ofiţer SOE şi comandantul operaţiunii, Ivor Porter și căpitanul britanic de origine română Silviu Mețianu. Aceasta era a doua misiune SOE în România. Ea avea să fie cunoscută sub denumirea Operațiunea Autonomous. Ea venea după discuția ziaristului „House", care probabil era MI6. De data aceasta, cei trei SOE nu aveau o misiune de sabotaj, cum ar fi fost regula având în vedere scopul serviciului britanic, ci o misiune politică: să ia legătura cu Iuliu Maniu și să-l înștiințeze despre schimbarea poziției lui I. V. Djugașvili Stalin, în sensul de a-l accepta pe el să semneze capitularea necondiționată. Cel puțin așa susține în memoriile sale Ivor Porter.

Cei trei cu ușurință au fost prinși de jandarmi, cu ajutorul sătenilor din zonă. Au fost duși la Turnu Măgurele, la comandamentul jandarmeriei locale. De acolo, sub paza unui pluton comandat de un căpitan, au fost duși în București, la Comandamentul Jandarmeriei și predați generalului Vasiliu. Au fost interogați de generalul Tobescu, comandantul Jandarmeriei, de Eugen Cristescu, comandantul SSI, de generalul Piki Vasiliu, subsecretar de stat în Ministerul de Interne[28]. Ivor Porter a scris în cartea publicată ulterior de el că interogatoriile le-au fost luate separat, fiecăruia dintre cei parașutați. Tot el a atestat că tratamentul prizonierilor a fost foarte bun, aproape hotelier, chiar în clădirea Jandarmeriei de pe Bd. Ștefan cel Mare. Mai mult, Mihai Antonescu însuși a formulat, împreună cu cei trei, procesele-verbale în care se înregistrau declarațiile luate în urma interogatoriilor. Mihai Antonescu, specialist în drept internațional public, vicepremier și ministru de Externe al lui Ion Antonescu, a revizuit împreună cu agenții britanicii aceste declarații în mai multe rânduri, pentru a fi convenabile pentru mareșal și pentru Rege. Aceste revizuiri de declarații scrise ale agenților SOE au trebuit să fie formulate de asemenea manieră încât să nu dea posibilitatea ofițerilor germani să ceară și să preia prizonierii[29].

Este de remarcat atitudinea extrem de binevoitoare față de prizonierii SOE, pe care practic mareșalul Antonescu i-a protejat tot timpul, ca dealtfel și pe alții în asemenea situații.

[27] Relatarea întâlnirii în Gh. Buzatu, *Mareșalul Antonescu în fața istoriei*, vol. 1, Iași, 1990, p. 388-391; Dennis Deletant, *Researching MI6 and Romania*, în „Slavonic and East European Review", vol. 89, nr. 4, oct. 2011, p. 662-689, aici 669-671.

[28] Cf. Ivor Porter, *Operațiunea Autonomous. În România pe vreme de război*, ediţia I, Editura Humanitas, București, 1991, p. 168-169.

[29] *Ibidem*.

https://biblioteca-digitala.ro

Existența misiunii celor trei a fost repede aflată în București. În cafenelele și în restaurantele din capitala României și din marile orașe a început să se vorbească despre „le coup". Se considera că se pregătea o lovitură de stat împotriva mareșalului Antonescu. Ea se cupla cu rapida înaintare a armatei sovietice de pe frontul de sud, comandat de mareșalul Rodion Malinovski.

În același timp, în România, mai acționa o altă grupare de agenți ai britanicilor, de această dată de la MI6. Aceștia erau conduși de Alexander Eck[30], adus în România înainte

[30] Alexander Eck (16 decembrie 1876 – 30 martie 1953). S-a născut în provincia poloneză Poloțk, aflată atunci sub stăpânire țaristă. Tatăl lui era suedez, mama – rusoaică. Tatăl avea meseria de brutar, iar mama lui spălătoreasă. Fiind deosebit de inteligent, a făcut școala primară în Varșovia și gimnaziul Pavel Galagan din Kiev, absolvind studiile secundare în 1894. Apoi a revenit în Varșovia. Acolo a urmat cursurile universitare la Facultatea de istorie și filologie slavonă. A absolvit cursurile universitare, luându-și licența în anul 1898. A devenit profesor de limbă rusă, inițial în Varșovia, iar în 1903 într-un liceu de fete din Sankt-Petersburg. În timp ce preda în Varșovia a devenit membru al Asociației Social Democrate a Evreilor, deși aparent el nu era evreu. În anul 1903, folosind numele fals Mușin s-a alăturat aripii bolșevice a Partidului Social Democrat al Muncitorilor din Rusia. În timpul revoluției ruse din 1905 a făcut parte din comitetul de grevă organizat în Ecaterinoslav, folosind tot un nume conspirativ, Artiom. În anul următor, 1906, a fost arestat pentru a treia oară de autoritățile țariste. De data aceasta, a fost condamnat la exil în Tobolsk. A reușit să evadeze înainte de a fi dus acolo și apoi a trăit în ilegalitate în Kiev și în Łódź. În anul 1907, din nou sub alt nume fals, Budownicz, a participat ca delegat la Londra, la un nou congres al Partidului Social Democrat al Muncitorilor din Rusia. În anul 1909 a plecat în Franța, locuind la Nancy, Nisa și Paris. La izbucnirea Primului Război Mondial, Alexander Eck și alți optzeci de membri ai emigrației ruse s-au oferit voluntari pentru armata franceză. Din anul 1915 Alexander Eck a funcționat în Salonic, la statul major al generalului Sarrail, în calitate de ofițer de informații. După 11 noiembrie 1918 – semnarea armistițului Antantei cu Germania, Akexandre Eck a fost trimis în Slovacia, în calitate de membru al Misiunii Militare Aliate. El avea să declare mai târziu că misiunea lui în Slovacia a constat în organizarea unui serviciu de informații, compus din ofițeri cehi și slovaci. În această calitate el ar fi transmis informații prețioase despre Bela Kun armatei române care a înaintat în Ungaria în 1919. Alexander Eck a fost demobilizat din armata franceză în ianuarie 1920. În perioada interbelică a predat în limba rusă la universitățile din Gent și Bruxelles și cursuri având ca temă istoria Bizanțului și literatura slavonă. În anul 1939, după izbucnirea războiului, a reintrat în serviciul de informații al armatei franceze cu gradul de căpitan. În luna februarie 1940 a propus superiorilor lui să profite de pe urma invitației istoricului Nicolae Iorga de a veni în București și a ține conferințe și a preda cursuri de istorie a Bizanțului la Institutul de Istorie Universală și la Facultatea de Litere și Filosofie a Universității din București. Propunerea i-a fost acceptată de superiori. El trebuia să identifice spionii germani care se ascundeau sub haina de ziariști, să identifice trupele germane aflate în România și mișcările acestora, în fine, să afle care era sistemul de apărare al României în Basarabia, la granița cu URSS. La 28 februarie 1940 a ajuns în București. Pentru a-și îndeplini misiunea, pretextând că-și pregătește prelegerile de istorie a Bizanțului, a vizitat Basarabia și Bucovina. A transmis rapoarte către Paris, arătând în ele cât de slabă era apărarea teritorială a României în fața unui eventual atac din partea URSS. Se punea astfel problema deoarece amenințarea dinspre răsărit era evidentă. Alexander Eck fost primit ca om de știință, întrucât avea publicații remarcabile: *Le Moyen Âge Russe*, Paris, 1933, *L'Histoire de Russie*, Paris, 1934 etc. Această acoperire i-a permis să rămână în România și după căderea Franței în iunie 1940. Mai mult, a fost încadrat și a primit un birou la Institutul Francez de Studii Bizantine din București, al cărui director era reverendul Vitalien Laurent. În 1943 Alexander Eck a devenit consilier academic, la cererea autorităților române, poziție care-l făcea să fie bine renumerat oficial de români (avea un salariu de 33.000 lei lunar). Eck a continuat să lucreze în informații, dar de data aceasta pentru MI6. El a afirmat că angajarea sa în serviciile britanice de informații externe, îndată după căderea Franței, a fost aprobată direct de Winston Churchill, care îl cunoștea personal. Într-un raport al Siguranței din 21 aprilie 1943 s-a arătat că Alexander Eck și Vitalien Laurent fuseseră depistați de serviciul român ca potențiali spioni pentru rețeaua lui de Gaulle. Eck avea ca principal element al rețelei sale din România pe Margareta Haller, născută în 1910 la Iași. O cunoscuse în anul 1937 la expoziția internațională de la Paris. Era o foarte bună profesionistă pentru rețea, inițial în calitate de casieră principală la întreprinderile Scherg. În noiembrie 1941, când Margareta Haller și-a

https://biblioteca-digitala.ro

de începerea războiului de profesorul Nicolae Iorga, sub acoperirea de cercetător și prezentator de prelegeri asupra istoriei sud-estului Europei și a Imperiului Bizantin. Alexander Eck își formase o echipă din care făceau parte și români și străini: Margareta Haller – născută în Iași, surorile poloneze Irina și Tatiana Olchewski, radiotelegrafiștii polonezi Gałaczyński, Wieraszko și Czupryk, asistentul universitar Mihnea Gheorghiu (care nu a primit aprobarea șefilor lui Eck să devină ofițer al serviciului, neprezentând încredere și a fost utilizat doar ca informator), reverendul Vitalien Laurent, directorul telefoanelor Dan Brătianu, pictorul George Tomaziu, pictorul Dinu Albulescu, Titi Grigorescu (care i-a recrutat pe ofițerii Mircea Munteanu, Gheorghe Bujor și Constantin Polzer), Iorgu Tunis, Marcel Fontaine – directorul Institutului Francez din Craiova etc.[31]

Această rețea destul de numeroasă a MI6 în România avea ca misiune declarată (conform interogatoriului lui Eck la arestare) să urmărească și să înregistreze mișcările și efectivele armatelor germane și, deși se nega, și pe ale celor române. Desigur că aceasta se îndeplinea și cu ajutorul unor generali apropiați de Rege.

În noiembrie 1943 Regele l-a convocat pe generalul Gheorghe Mihail la Sinaia. Acesta era fost comandant al Marelui Stat Major, trecut în rezervă de mareșalul Ion Antonescu încă din septembrie 1940. Generalul Gheorghe Mihail a declarat că la audiența respectivă Regele Mihai i-a spus *„că intenționează a face o lovitură pe care a făcut-o și Italia, în 1943, anume de a înceta războiul contra Rusiei Sovietice și a trece de partea Aliaților. Și m-a întrebat dacă pot să aduc un serviciu în acest scop. Imediat am răspuns afirmativ*”[32]. Generalul Gheorghe Mihail a avut ulterior multiple întâlniri cu Regele și cu echipa acestuia, fiind adus la palat chiar de o mașină a Siguranței[33]. Deci totul se făcea, deși în aparent secret, cu știrea și îngăduința mareșalului însuși.

În același timp, energicul general Constantin Sănătescu, numit din martie 1943 Șeful Casei Militare a Regelui, menționa că la sfârșitul lui februarie 1944 în mintea lui și

pierdut postul datorită originii ei etnice, Alexander Eck a intervenit și i-a găsit o slujbă de secretară, inițial la atașatul comercial al Franței la București și, ulterior, la Crucea Roșie Franceză din România. După căderea Franței, ea a început să lucreze pentru Eck, deci pentru rețeaua MI6 din România, în mod conștient. Margareta Haller transmitea mesaje codificate de Eck, ținea legătura cu radiotelegrafiștii polonezi din România, aflați și ei în serviciul britanic. După război, Alexander Eck a continuat să predea la Universitatea liberă din Bruxelles. Acolo s-a bucurat de bună reputație de profesor și cercetător cu înaltă ținută științifică (Cf. D. Deletant, *Researching MI6 and Romania,* loc. cit., p. 662-689).

[31] Toți cei amintiți aici au făcut parte din rețea MI6 formată și condusă de Alexander Eck în România pentru perioade deosebite, mai scurte sau mai lungi. Pictorul George Tomaziu a fost cel mai longeviv agent din rețeaua care a lucrat sub conducerea agentului MI6 Alexander Eck și apoi, după august 1944, sub conducerea lui Ivor Porter. La mijlocul lunii iunie 1944 unul dintre membrii rețelei, Constantin Polzer și-a dezvăluit activitatea pe care o întreprindea pentru Alexander Eck colonelului Vasile Nicolau, comandantul Biroului de Statistică al Armatei, staționat în Odobești. Acesta în urma informației a plecat imediat la București și i-a arestat pe toți membrii rețelei MI6 pe care i-a găsit. Între alții, au fost arestați Alexader Eck însuși, Margareta Haller, Pierre Guiraud, Dinu Albulescu, George Tomaziu. Ultimul era nepot de soră și fin al compozitorului George Enescu. În același timp, el era în relații cu Didica, o fiică nelegitimă a lui George Enescu (cf. D. Deletant, *op. cit.,* loc. cit., p. 662-689). Cu toții aveau să fie eliberați în 24 august 1944, Eck. Haller și Dan Brătianu au plecat imediat din țară în Turcia. Tomaziu însă avea să fie mai târziu arestat, judecat și condamnat la ani de temniță grea de regimul comunist pentru că a colaborat cu englezii (*Ibidem*).

[32] Gheorghe Mihail, *Ordin de serviciu nr. 1*, în „Magazin Istoric”, nr. 8/1990, p. 20-21.

[33] *Ibidem*.

https://biblioteca-digitala.ro

a unor colaboratori apropiați ai Regelui a încolțit ideea îndepărtării mareșalului și a semnării unui armistițiu cu reprezentanții Națiunilor Unite[34]. Discutarea acestui proiect s-a petrecut în „Casa mică” din spatele Palatului Regal, acolo unde locuia Regele. La acea primă întrevedere au participat în primul rând Regele, generalul Constantin Sănătescu, Ionel Mocsony-Stârcea (locțiitor de mareșal al Palatului), Grigore Niculescu-Buzești (viitor ministru de Externe în guvernul din 23 august 1944).

Apoi, între 21-30 martie 1944 generalul Constantin Sănătescu, care avea să devină din 1 aprilie 1944 Mareșal al Palatului, a purtat discuții cu C. I. C. (Dinu) Brătianu, cu Mihai Antonescu și cu mareșalul Ion Antonescu.

La 30 martie 1944 Regele, mareșalul Ion Antonescu, Mihai Antonescu, generalul Constantin Sănătescu, în timpul unui dejun restrâns au discutat din nou posibilitatea de a scoate țara din război. Cu toții au căzut de acord să continue tatonările la Ankara pentru un armistițiu cu Rusia[35].

Problema tuturor părților, care reieșea clar din discuțiile factorilor de decizie – Regele și Regina-Mamă, mareșalul Antonescu – era următoarea, formulată de Sănătescu: „*A accepta armistiţiul fără condiţii nu este practic, n-ar fi mare deosebire faţă de o capitulare fără condiţii. Trebuie tratat cu ruşii pentru a obţine oarecare uşurări şi asta este posibil câtă vreme mai avem o armată pe front, care poate să mai reziste*”[36].

Mihai Antonescu în palatul lui Barbu Știrbey de pe Calea Victoriei a avut întâlniri cu o serie de oameni politici[37]. Nu a ajuns la un rezultat. Regele și cei din anturajul lui au fost convinși că oamenii politici români erau incapabili să ajungă la o soluție: *„31 martie 1944. Mihai Antonescu urma să aibă o convorbire cu diferite personalităţi politice, care susțin una şi bună, a ieși din război, dar nici unul nu dă o soluție pentru a realiza aceasta. Sunt curios să văd rezultatul şi care este acela care și-ar lua răspunderea să ia frânele guvernului*”[38].

Generalul Sănătescu a luat legătura și cu o serie de generali de pe front, nemulțumiți de modul în care conducea războiul mareșalul. Ei s-au declarat de acord să facă parte dintr-o acțiune de îndepărtare a mareșalului și de formare a unui nou guvern al țării[39].

Văzând înaintarea rapidă a trupelor sovietice, Regele Mihai I și mareșalul Antonescu au știut clar că armistițiul trebuie încheiat cu URSS.

La 10 aprilie 1944 reprezentanții ambasadei sovietice la Stockholm au comunicat ministrului plenipotențiar, Fred Nano, că se acceptă încheierea armistițiului și cu actualul guvern al României.

Două zile mai apoi, la 12 aprilie 1944, au fost comunicate de către ambasada URSS

[34] Cf. Constantin Sănătescu, *Jurnal*, ediţia I, Editura Humanitas, București, 1993, p. 139-140.

[35] *Ibidem*, p. 145.

[36] *Ibidem*. Dealtfel, mareșalul Antonescu era destul de încrezător în forța armatei române, care atunci a obținut victoria de la Târgu-Frumos. Era însă clar că această rezistență nu ar fi fost posibilă o perioadă îndelungată, „până la sfârșitul războiului”, cum spera mareșalul (*Ibidem*, p. 148).

[37] Cf. informații orale de la dr. Constantin Bălăceanu-Stolnici.

[38] Constantin Sănătescu, *Jurnal*, ed. cit., p. 145.

[39] Întâlnirile generalului Sănătescu au fost la Cartierul general al Armatei a 4-a, la Bacău, cu generalul Mihai Racoviță, apoi la Roman, unde era comandantul Corpului 5 Armată, generalul Nicolescu (*ibidem*, p. 147, 148).

https://biblioteca-digitala.ro

către legația României condițiile minime pentru încheierea armistițiului cu URSS:

1. Ruptura cu germanii și lupta comună a trupelor române și a trupelor aliate, inclusiv Armata Roșie, împotriva germanilor, pentru a restabili independența și suveranitatea României.

2. Restabilirea frontierei româno-sovietice după tratatul din 1940 (adică păstrarea de către URSS a teritoriilor smulse de la România, n.n.).

3. Repararea pagubelor cauzate Republicii Sovietice prin operațiunile militare.

4. Înapoierea tuturor prizonierilor de război.

Se mai cerea, totodată, ca trupele sovietice să aibă libertatea de mișcare pe tot teritoriul român. Se arăta, în același timp, că URSS va putea acționa în comun cu România pentru a restitui acesteia toată Transilvania, sau cea mai mare parte a sa[40].

Ministerul de Externe a considerat că poate să încerce să trateze, să îmbunătățească acele condiții. A propus ca problema Basarabiei (pct. 2) să fie reglată după război. URSS a comunicat că punctele 1, 2 și 4 nu sunt negociabile. Tratativele pe acest canal – cu Fred Nano – s-au blocat. În acele condiții, Regele Mihai I înțelegea că nu exista altă soluție. El a dat curs unei idei care îi apăruse în minte încă din februarie 1944, anume să unifice forțele politice din țară, să formeze un bloc al partidelor democratice. Datorită atitudinii aliaților, care favorizau URSS, Regele a fost forțat să acorde atenție și micului partid al comuniștilor din România. Deși acesta avea doar aproximativ 700 membri, era brațul URSS în România. Regele spera ca prin el să obțină condiții mai bune pentru țară.

Jacques Vergotti, în legătură strânsă și cu englezii și cu Casa Regală, a putut remarca ușor că avocatul Lucrețiu Pătrășcanu, unul dintre conducătorii comuniștilor din România, părăsea des casa din Bușteni. Aceasta era în zona lui de activitate și jandarmii locali îi raportau plecările avocatului comunist Lucrețiu Pătrășcanu. Mai târziu Jacques Vergotti a aflat că prietenii lui, Ionnițiu și Niculescu-Buzești, în noaptea de 13/14 iunie 1944, într-o casă de pe Calea Moșilor nr. 103, s-au întâlnit cu Lucrețiu Pătrășcanu și cu ofițerul dezertor, comunistul Emil Bodnăraș, parașutat din URSS, care acționa sub numele conspirativ de „inginerul Ceaușu". Atunci s-a convenit să se creeze „coaliția" sau „blocul" sau „frontul democratic", cu acordul lui Iuliu Maniu și C. I. C. Brătianu. Acest „bloc" îi cuprindea deci și pe comuniștii trimiși de URSS. Era practic o infiltrare a URSS în conducerea țării[41] și a delegației care sub conducerea prințului Barbu Știrbey (martie 1944) și a lui C. Vișoianu participa la negocieri în Cairo pentru încheierea unui armistițiu cu aliații anglo-saxoni. Era o iluzie. Nu se ținea seama de hotărârile conferințelor de la Casablanca, Teheran și de raportul lui Ivan Maiski din 10-11 ianuarie 1944. Sarcina lui Pătrășcanu și Bodnăraș era cea de a participa la operațiunile de capitulare a României, cu consecința preluării puterii de către comuniști, deci de către URSS.

Acest grup, denumit uneori „frontul național democratic", era format din PNȚ, PNL-aripa Brătianu, PSD – aripa Titel Petrescu și partidul comuniștilor. Acestora li s-au mai alăturat ulterior Frontul plugarilor și muncitorilor, condus de Petru Groza și Frontul

[40] Cf. *Istoria Românilor*, vol. IX, *România în anii 1940-1947*, coord. Dinu C. Giurescu, ediţia I, Editura Enciclopedică, București, 2008, p. 152.

[41] Cf. Jacques Vergotti, *Fără drept de înapoiere în țară*, Editura Albatros, București, 2000, p. 86-87.

https://biblioteca-digitala.ro

patriotic condus de comunistul Magheru, aflat atunci în închisoare[42]. Disensiunile dintre oamenii politici români liberali au determinat ca unii dintre aceștia să rămână adepții lui Gh. Tătărescu, fost premier apropiat de Carol al II-lea. Demersurile lui de unificare a liberalilor au fost însă respinse, concilierea era exclusă, astfel că Tătărescu a ajuns să adere la un grup inițiat de comuniști la 26 mai 1944, numit Coaliția Național Democrată (C.N.D.). El va fi folosit de aceștia mai târziu în uzurparea puterii în stat[43].

Regele a fost obligat deci să accepte „frontul democratic" sau „blocul democratic" drept forța care trebuia să preia puterea politică după înlăturarea mareșalului Ion Antonescu în vederea obținerii păcii. Dar ideea unității politicienilor a fost a lui. Intenția lui era să readucă regimul democratic în România.

În noaptea de 13-14 iunie 1944 în Calea Moșilor nr. 103 s-au întâlnit reprezentanții armatei: generalul Gheorghe Mihail, generalul Constantin Vasiliu-Rășcanu (comandantul Armatei a 5-a), colonelul Dumitru Dămăceanu (șeful Statului Major al Comenduirii București) – în realitate toți reprezentanți ai Regelui. La întrunire au mai participat generalul Constantin Sănătescu (mareșalul Palatului), Ionel Mocsony-Stârcea, Mircea Ionnițiu (secretar particular al Regelui), Grigore Niculescu-Buzești (delegatul PNȚ și al PNL), Lucrețiu Pătrășcanu și Emil Bodnăraș (reprezentanții Partidului Comuniștilor din România).

Cei care trebuiau să formeze „Blocul partidelor democratice" s-au mai întâlnit ulterior și în Palatul Știrbei și în vila din spatele Palatului Regal de pe Calea Victoriei. Deoarece discuțiile erau sterile, fără a se ajunge la concluzii constructive, Regele, iritat, a părăsit la un moment dat sala în care avea loc una dintre întâlniri. La plecare, le-a spus celor adunați acolo să nu cuteze să plece până când nu ajung la consens. El personal s-a dus să aștepte răspunsul în grădina palatului[44].

La 20 iunie 1944, în final, s-a format B.P.D., Generalul Sănătescu menționa în jurnalul său că aproape zilnic aveau loc întâlniri cu Regele, cu membrii B.P.D., împreună, sau separat, cu Mihai Antonescu etc., pentru a examina posibilitățile de reușită în îndepărtarea mareșalului și scoaterea României din alianța cu Germania.

La 8-10 august 1944 a avut loc un schimb de telegrame cu Gh. I. Duca, de la Legația română din Stockholm. El încerca să trateze, de data aceasta din partea Regelui, fără știrea lui Fred Nano, cu doamna Kolontay și cu Semionov, de la ambasada URSS. La data de 15 august 1944, Gh. I. Duca nu primise încă un răspuns din partea sovieticilor. A fost amânat. Gh. I. Duca a insistat, conform instrucțiunilor sale, ca misiunea generalului Aldea, unul dintre oamenii apropiați de Iuliu Maniu, să fie primită în URSS pentru discuții și eventuala încheiere a armistițiului. Cerea ca venirea și discuțiile generalului Aldea să rămână strict secrete. Generalul Aldea trebuia să trateze în numele Regelui Mihai I condițiile armistițiului României. Regele cerea ca generalul Aldea să fie primit de sovietici neîntârziat, în condițiile în care Armata Roșie înainta vertiginos. În ziua de 22 august 1944, G. I. Duca a primit o telegramă de la viitorul ministrul de Externe al României, Niculescu-Buzești. Din telegramă G. I. Duca a dedus că în țară situația militară

[42] Cf. G.I. Duca, *Cronica unui român în veacul XX*, vol. III, John Dumitru Verlag, München, 1985, p. 97.
[43] Cf. *Istoria Românilor*, vol. IX, ed. I, *ed. cit.*, p. 156.
[44] Cf. Arthur Gould Lee, *Coroana contra secera și ciocanul. Povestea Regelui Mihai I al României*, București, 1998, p. 96.

https://biblioteca-digitala.ro

devenise extrem de gravă. El era nevoit să încerce să negocieze în condițiile în care sovieticii erau în plină ofensivă și intraseră deja în Iași. Într-adevăr, situația pe front devenise cumplită pentru România. În consecință, Regele Mihai și câțiva oameni din jurul lui au hotărât să acționeze imediat. Era o devansare față de data de 26 august 1944, stabilită printr-o înțelegere între Rege și anglo-americani de a organiza o lovitură de stat contra reprezentanților Axei care dominau atunci România. La pregătirea acestei lovituri de stat a participat și Gheorghe Brătianu, care în zilele fierbinți de la sfârșitul lui iulie 1944 s-a dus în zona Isaccea, pentru a se întâlni în taină cu reprezentanți sovietici. Ce a discutat acolo nu s-a aflat[45]. Nu se știe dacă Regele fusese informat despre acest demers.

Pentru partidele politice din România – Partidul Național Țărănesc, Partidul Național Liberal, Partidul Social-Democrat – era clar că nu exista altă soluție în afara încheierii armistițiului cu Națiunile Unite reprezentate de Uniunea Sovietică. Ele știau că încercările lui Barbu Știrbey și ale lui Constantin Vișoianu de a încheia, la Cairo, un armistițiu cu U.S.A. și cu Anglia nu dăduseră rezultat. În urma conferințelor de la Casablanca și de la Teheran se convenise clar că România trebuia să încheie armistițiu cu URSS. Barbu Știrbey când se afla la Cairo a fost vizitat de unul dintre ginerii săi, Boxshall. Acesta lucra în Londra, la secția SOE pentru România, sub conducerea lui George Taylor. Când a venit de la Londra la Cairo, pentru a-l vizita pe socrul său, probabil, i-a confirmat acestuia inutilitatea discuțiilor de la Cairo. Barbu Știrbey, al cărui nume era pomenit în București de toți cei ce sperau în venirea anglo-saxonilor, a comunicat în țară rezultatele infructuoasei sale delegații. Atunci Regele și toți oamenii politici aflați la București au constatat că există o singură soluție.

Însă din punct de vedere al acțiunii concrete, reprezentanții partidelor politice din România erau tot în derută și nehotărâre. La 20 august 1944, Iuliu Maniu i-a comunicat lui Alexandru Cretzianu, care se afla la Ankara, că *„opoziția din România este în totală necunoștință de cauză, dacă să treacă la acțiune... sau să mai aștepte”*[46].

Dealtfel, Jacques Vergotti, care era la curent cu negocierile și tratativele din 1944, a notat în memoriile sale că Iuliu Maniu și Dinu Brătianu nu doreau să participe la acțiunea concretă de înlăturare a mareșalului și încheiere a armistițiului. Ei considerau că această operațiune era pur militară, ca atare nu trebuiau să participe la ea oameni politici[47].

Regele nu a fost înștiințat despre acest mod de gândire al oamenilor politici pe care el se baza.

În ziua de 22 august a fost din nou un bombardament al aviației anglo-americane, care a distrus clădiri și a afectat alte obiective din zona Văii Prahovei, către orașul Mizil[48].

Frontul era rupt pe porțiuni destul de mari. În aceste condiții, Regele a revenit de la Sinaia în București, aparent pentru o vânătoare, pentru a adormi susceptibilitățile[49]. La ultima întâlnire secretă din noaptea de 22 către 23 august 1944 dintre Rege, armată și

[45] Cf. informație orală de la acad. Cornelia Bodea, fostă asistentă a lui Gh. Brătianu, cu care lucra în același birou.

[46] Cf. *Istoria românilor*, vol. IX, *ed. cit.*, p. 163.

[47] Cf. Jacques Vergotti, *op. cit.*, p. 94.

[48] *Ibidem*, p. 90.

[49] *Ibidem*.

https://biblioteca-digitala.ro

reprezentanții „blocului democrat” se stabilise că o discuție hotărâtoare cu mareșalul Ion Antonescu despre încheierea armistițiului, în condițiile ruperii frontului pe largi porțiuni în Moldova, avea să aibă loc în principiu în data 26 august și cel mai devreme în 24 august. Aceasta în funcție de programul mareșalului, care evident trebuia să meargă din nou la fața locului pe front[50]. Dacă mareșalul refuza și acum armistițiul, urma să fie înlăturat. O întâmplare a făcut să se afle care erau intențiile mareșalului pentru ziua de 23 august. La Sinaia, în vila sa, doctorul Cârstea a ridicat întâmplător receptorul telefonului său, aflat în derivație cu alt aparat din casă. La telefon vorbea un ofițer găzduit de dr. Cârstea. Acel ofițer era în legătură cu biroul mareșalului, care-l chema la București de urgență, pentru că mareșalul avea să plece pe front probabil în aceeași zi sau în 24 august cel mai târziu. Imediat, doctorul Cârstea a comunicat unui cunoscut din București cele auzite întâmplător la telefonul în derivație. Acest cunoscut de-al său i-a relatat indirect tânărului medic Constantin Bălăceanu-Stolnici despre cele surprinse involuntar[51], palatul fiind de asemeni informat. Ca urmare, Regele Mihai a hotărât să devanseze acțiunea care era stabilită pentru 26 august, sau în cel mai rău caz pentru 24 august[52].

În ziua de 23 august 1944 la orele 15, așa cum se convenise, Mihai Antonescu a sosit la Palatul Regal[53]. Regele Mihai îl aștepta în vila din spatele palatului pe mareșalul Ion Antonescu. Acesta a sosit în jurul orei 15.30, fiind menționat în registrul de audiențe al palatului în jurul orei 16.15[54].

Mareșalul a susținut în esență în fața Regelui că el va face armistițiul, dar nu în condițiile impuse de sovietici. În opinia sa, încă mai era timp să se negocieze cu anglo-americanii, vrând să-l trimită de îndată pe Mihai Antonescu în persoană la Ankara și Cairo. De fapt, în ochii mareșalui armistițiul însemna predarea țării sovieticilor, ceea ce nu vroia să accepte. Mareșalul mai punea problema demisiei lui, în cazul în care putea fi înlocuit cu un onest și capabil[55]. El mai știa că Ică Antonescu îl trimisese pe Neagu

[50] Cf. Mircea Ionnițiu, *op. cit.*, p. 41 și urm.

[51] Cf. Informații orale de la dr. Constantin Bălăceanu-Stolnici.

[52] În amintirile sale, consemnate de Mircea Ciobanu, Regele Mihai menționa că a aflat că mareșalul Antonescu dorea să plece pe front în data 24 august 1944 tot prin convorbirea surprinsă de dr. Cârstea de la Sinaia (cf. Mircea Ciobanu, *Convorbiri cu Mihai I al Romaniei*, Editura Humanitas, București, 1991, p. 20).

[53] Pentru discutarea inițiativei audienței mareșalului Ion Antonescu și a lui Mihai Antonescu la Regele Mihai în ziua de 23 august 1944, pentru controversele privind cine a chemat pe cine și când, v. Robert Zidaru, *23 august 1944: preliminarii și desfășurare*, în vol. *Mareșalul Antonescu la judecata istoriei, Contribuții, mărturii și documente*, coord. Gheorghe Buzatu, Editura Mica Valahie, București, 2011, p. 248-266, aici p. 255-258. Autorul articolului conchide că mareșalul ar fi fost cel care a solicitat audiența, în jurul orei 9 dimineața în 23 august. Însă, având în vedere că în 23 august la ora 6 dimineața maiorul Anton Dumitrescu (ajutor de comandant al Batalionului de Gardă Regală) a fost anunțat că trebuie să pregătească arestarea mareșalului pentru acea zi, pare puțin probabil ca inițiativa audienței nu ar fi aparținut Regelui (pentru chemarea maiorului Anton Dumitrescu la 6 dimineața în 23 august, cf. *Mareșalul Antonescu în fața istoriei,* coord. Gh. Buzatu și colab., vol. II, ediția 1, Editura B.A.I., Iași, 1990, p. 204).

[54] Pentru mențiunea din registrul de audiențe al Palatului Regal, v. *Procesul Mareșalului Antonescu,* vol. 1, publ. de Marcel-Dumitru Ciucă, Editura Saeculum/Editura Europa Nova, București, 1995, p. 47.

[55] Agenda în care a descris mareșalul discuțiile de la audiență, precum și modul în care a fost arestat și dus în safe-ul vilei Palatului Regal, unde a fost deținut la 23 august 1944, era o fostă agendă a Regelui Carol al II-lea, lăsată pe un raft din acea cameră. Textul mareșalului Antonescu din agenda menționată, scris chiar în timpul cât a stat în acea încăpere, a fost publicat ulterior anului 1989. Și de acolo rezultă că partidul

https://biblioteca-digitala.ro

Djuvara cu un mesaj la Stockholm, la doamna Kollontay, din seara precedentă. Din păcate, sovieticii aveau tratativele terminate din punctul lor de vedere înainte de le a începe, căci discuțiile fuseseră duse cu delegații Regelui doar aparent, fără intenția de a se angaja în vreun fel. Totodată convorbirile erau purtate în condiții de forță, de ofensivă masivă a Armatei URSS în România. Neagu Djuvara în calitate de curier diplomatic a întârziat, așa că a ajuns la Stockholm abia în 24 august 1944. Misiunea lui era oricum inutilă, dar a mai ajuns și post-factum la Stockholm[56].

Între timp, în București, discuția Regelui cu mareșalul Ion Antonescu se derula în „salonul galben" în „Casa mică" din spatele Palatului Regal. La această convorbire cei mai importanți factori de decizie au fost Regele Mihai, asistat de generalul Constantin Sănătescu și mareșalul Ion Antonescu, însoțit de Mihai Antonescu. În timpul discuției, care a durat cca. 2 ore, mareșalul i-a prezentat Regelui situația gravă de pe front, sperând să mențină pozițiile și a cerut, prin Mihai Antonescu, să se amâne cu cel puțin 24 ore începerea negocierilor pentru armistițiu cu sovieticii. Regele asculta cu o expresie care pe fața lui era aparent indiferentă.

Mareșalul Ion Antonescu era destul de optimist privind demersul său de amânare a discutării armistițiului.

Aceasta pentru că primise mandat verbal de la partidele politice PNȚ aripa Iuliu Maniu și PNL aripa Dinu Brătianu să înceapă el însuși tratativele pentru încheierea armistițiului. Mareșalul Ion Antonescu spera și avea iluzia că poate să obțină pentru țară condiții cât mai bune chiar de la sovietici, chiar și în acel moment. Le-a cerut lui Iuliu Maniu și Dinu Brătianu să-i dea o împuternicire scrisă, înainte de audiența la Rege, pentru a putea să arate că acum negociază cu sovieticii în numele tuturor oamenilor politici importanți din țară. Dar nu a primit niciodată acest act scris. El era sigur că este doar o problemă de timp redactarea lui. Generalul C. Sănătescu dealtfel a declarat în cursul întrevederii dintre mareșal și Rege că se va duce el personal și va aduce acel acord scris din partea celor doi oameni politici.

La auzul acestor propuneri ale mareșalului, însoțite și de dorința ca Mihai Antonescu să plece să discute personal cu aliații la Ankara, Regele s-a ridicat și a ieșit din birou, scuzându-se. Nu mult apoi, a reintrat în sală, apoi a intrat maiorul Anton Dumitrescu și un grup de subofițeri cu pistoalele în mâini. Regele a trecut în spatele mareșalului. În urma lui a venit grupul condus de maiorul Anton Dumitrescu. Acesta l-a salutat pe Rege și l-a anunțat pe mareșal că din înalt ordin este arestat. În acest timp, Regele ieșea din încăpere cu mâinile la spate, iar generalul Constantin Sănătescu îi spunea mareșalului că este arestat deoarece nu a vrut să ajungă imediat la armistițiu. Mareșalul, extrem de surprins, l-a apostrofat pe Sănătescu, spunându-i că actul era nedemn de un

comuniștilor nu a avut niciun amestec în acțiunea de arestare a mareșalului Ion Antonescu și a lui Mihai (Ică) Antonescu. A fost clar că a fost numai inițiativa și graba Regelui, care l-a arestat pe mareșal la 23 august, în loc de 26 august (pentru agendă și textul mareșalului, cf. *Procesul Mareșalului Antonescu*, vol. 1, publ. Marcel-Dumitru Ciucă, ed. cit., p. 49-53; *Agresiunea comunismului în România. Documente din arhivele secrete: 1944-1989*, publ. de Gh. Buzatu, Mircea Chirițoiu, vol. II, Editura Paideia, București, 1998, p. 151-154; *Mareșalul Antonescu la judecata istoriei*, coord. Gh. Buzatu, Editura Mica Valahie, București, 2002, p. 289-293 și ed. a doua, ed. cit., București, 2011, p. 289-293).

[56] Cf. G. I. Duca, *op. cit.*, vol. cit., p. 101-102.

https://biblioteca-digitala.ro

general. Reproșul s-a dovedit inutil. Decizia era luată. Și mareșalul și vicepremierul Mihai Antonescu au fost duși și închiși în camera-safe unde Regele Carol al II-lea își păstrase timbrele[57]. Mai târziu aveau să fie arestați cu discreție și alți membri ai guvernului Antonescu. Un nou guvern a fost numit de Rege imediat, guvern condus de generalul Constantin Sănătescu. Majoritatea membrilor numiți în acest guvern din 23 august 1944 nici măcar nu știau ce se întâmplase și nu erau prezenți, după cum nu fuseseră prezenți nici la arestarea mareșalului: Lucrețiu Pătrășcanu a venit la palat după ora 21, urmat la scurt timp de Titel Petrescu, mai târziu, poate la zece seara apărând „inginerul Ceaușu", iar a doua zi dimineață Iuliu Maniu[58].

În seara aceleiași zile a fost chemat de la Buftea Jacques Vergotti, care a ajuns repede la palat pe motocicletă, însoțit de curierul lui. Regele Mihai a remarcat că Jacques și-a pus din nou „insignele de ofițer de ordonanță din Casa Militară a Regelui", l-a întrebat cu câți oameni a venit la palat și l-a prezentat aghiotantului de serviciu, colonelul Emilian Ionescu[59].

Regele a convocat pe ambasadorul Germaniei, baronul Manfred von Killinger și pe generalul Erik Hansen, comandantul Misiunii militare terestre germane din România, în aceeași seară la palat. În cursul acestei audiențe, Regele le-a comunicat schimbarea

[57] Cf. însemnările olografe ale mareșalului Ion Antonescu, în fosta agendă a lui Carol II, publ. în *Procesul Mareșalului Antonescu,* vol. I, ed. cit., p. 49-53; *Agresiunea comunismului în România. Documente din arhivele secrete: 1944-1989,* ed. cit., p. 151-154; *Mareșalul Antonescu la judecata istoriei*, coord. Gh. Buzatu, ed. cit., p. 289-293; Există și o altă variantă a arestării mareșalului decât cea scrisă de el însuși, variantă povestită de plt. major Bâlă. Acesta se ocupa de armele de vânătoare ale Regelui și era cumnat cu Mihai Ungheanu. El a povestit că Regele ar fi lăsat întredeschisă ușa între biroul în care discuta cu mareșalul, cu Sănătescu și o cameră alăturată. În cazul în care socotea necesară arestarea mareșalului, Regele ar fi trebuit să de un semnal: să arunce cheile pe masă. La auzul acestui zgomot, plutonierii Dumitru Bâlă, Dumitru Rusu și Dinu Cojocaru urmau să intre în cameră, să-l aresteze pe mareșalul Antonescu și pe Mihai Antonescu și să-i ducă în safe-ul palatului, ceea ce s-a și întâmplat (cf. Informații orale de la plt. major Bâlă și de la Mihai Ungheanu). Plt. Bâlă se lăuda mereu că el de fapt ar fi fost cel care ar fi condus arestarea, adică l-ar fi condus inclusiv pe maiorul Anton Dumitrescu (cf. „Tinerama", 1-7 nov. 1991, p. 9). A se vedea și relatarea maiorului Anton Dumitrescu, care a efectuat în realitate arestarea și i-a chemat pe cei trei plutonieri să-i conducă pe mareșal și pe Mihai Antonescu spre locul desemnat de reținere, conform planului (cf. Gh. Buzatu, Stela Cheptea, *Și a fost 23 August*, în vol. *Mareșalul Antonescu la judecata istoriei*, coord. Gh. Buzatu, ed. 2011, ed. cit., p. 282); În același sens, anume că plutonul celor trei subofițeri a fost pregătit și comandat de maiorul Anton Dumitrescu, acesta fiind cel care i-a arestat pe mareșal și pe Mihai Antonescu, iar cei trei plutonieri, intrând în încăpere, doar au executat ordinul maiorului, a se vedea relatarea plutonierului Dumitru Rusu participant direct la evenimente, în Gh. Buzatu, St. Cheptea, *Și a fost 23 August, ed. cit*., p. 282.

În noaptea de 23 august 1944, un grup de șase chelneri, făcând parte din „forțele patriotice", conduși de „Ceaușu" (Emil Bodnăraș), folosindu-se de numele comisionarului Palatului, Spătaru, a pătruns în Palatul Regal și l-a exfiltrat pe mareșalul Ion Antonescu (cf. J. Vergotti, *op. cit*, p. 94). Acesta a fost dus în cartierul Vatra Luminoasă, într-o casă conspirativă, aflată pe fosta Str. C. Burcă nr. 27, actualmente Str. Sighișoara, colț cu actuala Str. Constantin Tănase (cf. C. C. Giurescu, *Istoria Bucureștilor din cele mai vechi timpuri până în zilele noastre*, Editura Pentru Literatură, București, 1966, p. 211; în text este reprodusă și fotografia casei în care a fost dus mareșalul Ion Antonescu). Jacques Vergotti consemna că într-o discuție cu Ivor Porter acesta i-a spus că mareșalul nu putea fi salvat de furia comuniștilor deoarece aliații hotărâseră ca el să fie pur și simplu predat sovieticilor. Acesta era ordinul pe care-l avea Bodnăraș (cf. J. Vergotti, *op. cit*., p. 97).

[58] Cf. M. Ionnițiu, *op. cit.*, p. 56-58. Aceasta, deși Regele a solicitat să fie chemați la ora 16 la palat (cf. *Interviu cu Regele Mihai* în „Evenimentul zilei", nr. 665, 29 august 1994, p. 2).

[59] Cf. Jacques Vergotti, *op. cit.*, p. 92-93.

https://biblioteca-digitala.ro

guvernului, începerea tratativelor pentru încheierea unui armistițiu cu coaliția anti-germană și a cerut germanilor să se retragă din România fără opoziție, pentru a nu provoca pierderi de ambele părți. În schimb asigura libera plecare. Von Killinger, ca ofițer de marină total necizelat, a început să amenințe în limba germană. Hansen, deși mai civilizat, l-a avertizat pe Rege să fie atent. Jacques Vergotti, bun vorbitor al limbii germane, translator al întâlnirii, a tradus tot ce s-a spus[60]. Surprinderea germanilor era foarte mare. Cu toate acestea, cu câteva zile înainte fuseseră anunțați de căpitanul Ion Valeriu Emilian că se pregătea blocarea căilor de acces pentru diviziile germane în București. Anunțul căpitanului Emilian a fost către profesorul Ernst Gamillsheg, care conducea Institutul German din România, lingvist de seamă, precum și către contele Rantzau, care conducea secția culturală din ambasadă. Profesorul Gamillsheg a raportat serviciului de informații al ambasadei germane informația. Nu au fost ascultați cu atenția necesară. Comandamentul militar român din București transmisese ordinele Stejar și Pajura, prin care se prevedea blocarea celor 14 obiective importante ale germanilor din capitala României, încă din iulie 1944[61].

De la Berlin, la aflarea veștii despre evenimentele din 23 august 1944, a venit ordinul ca generalii germani să nu se retragă din România, ci să efectueze represalii, să-l aresteze imediat pe Rege, să găsească un general român devotat Reich-ului pe care să-l pună la conducere și să restabilească stăpânirea germană în țară. Regele Mihai nu a putut fi arestat însă. Germanii nu au găsit nici un militar superior român dispus să treacă de partea lor. Totodată, comunicațiile telefonice ale germanilor, datorită lui Dan Brătianu, director general al societății telefoanelor și colonelului Traian Borcescu, comandant adjunct la SSI, au fost tăiate[62]. Astfel, germanii au fost puși în imposibilitate de a afla care era situația reală, de a comunica între ei și de a primi ordine în mod eficient. La ora 10 seara, prin radio, fusese transmis comunicatul înregistrat al Regelui, care anunța impunerea unui nou guvern condus de generalul Constantin Sănătescu, ieșirea României din alianța cu Axa și noua alianță cu Națiunile Unite. Germanii au fost dezorientați și dezorganizați. Cu ajutorul avioanelor aflate sub comanda generalului Alfred Gerstenberg au încercat să îndeplinească ordinele de la Berlin și au bombardat a doua și a treia zi Bucureștiul. Au încercat să provoace spaimă și teroare în oraș. Concomitent cu atacul aviației, au încercat să intre în oraș, atât dinspre sud, cât și dinspre nord. Nu au reușit. Totodată au fost înfrânte și capturate toate punctele în care se găseau trupe germane în oraș. La 26 august 1944 Bucureștiul fusese eliberat de către forțele armate române[63].

Între timp, în dimineața zilei de 24 august 1944, Jacques Vergotti a organizat plecarea Regelui și a apropiaților săi către moșia Dobrița a lui Barbu Știrbei. Aceasta se găsea în nord-vestul Olteniei. Jacques Vergotti și Vania Negroponte au fost cei care au deschis drumul, folosind Mercedesul blindat al mareșalului Ion Antonescu, Regele a venit

[60] *Ibidem*, p. 93.

[61] Cf. Gh. F. Anghelescu, *Din arhiva istorică a României (IV)*, în vol. *Românii în istoria universală*, III, 1, coord. I. Agrigoroaiei, Gh. Buzatu, V. Cristian, Universitatea Al. I. Cuza, Iași, 1988, p. 810-827.

[62] Cf. D. Deletant, *Researching MI6 and Romania*, loc. cit., p. 685.

[63] A se vedea în acest sens raportul șefului Marelui Stat Major, general de armată Gheorghe Mihail din 26 august 1944 privind finalizarea eliberării capitalei București, în *România în anii celui de-Al Doilea Război Mondial*, vol. 2, Editura Militară, București, 1989, p. 161, 162.

https://biblioteca-digitala.ro

cu Buick-ul său gris, iar Regina Mamă a venit de la Sinaia într-un alt convoi, cu un Cadillac negru. Cu toții s-au întâlnit la intrarea în Craiova și apoi au continuat drumul până la Dobrița.

Practic, lovitura de stat își atinsese scopul. Mareșalul Ion Antonescu și guvernul său fuseseră înlăturați și Bucureștiul eliberat înainte de a ajunge sovieticii în capitală.

De la Dobrița, Regele a început să discute prin radio cu mareșalul Rodion Malinovski și cu sovieticii care avansaseră mult în țară, dar în ciuda evenimentelor, se purtau ca într-un teritoriu inamic ocupat. La Dobrița, Regele a făcut antrenamente de zbor cu un avion mic, adus special de comandorul Traian Udrisky. În felul acesta, Regele Mihai se pregătea ca, în cazul unei încercări de capturare a sa, fie de către germani, fie de către sovietici, să poată fugi în Turcia[64]. La 7 septembrie Marta Bibescu, om politic neoficial, în strânse legături cu MI6, a fugit către Paris, care fusese eliberat în aceeași zi de 23 august 1944 de către aliați. La 8 septembrie Regele Mihai a revenit cu trenul în București. Imediat a numit delegația care trebuia să participe la încheierea armistițiului cu puterile care formau coaliția anti-Axă. Delegată a acestei coaliții pentru armistițiul cu România a fost URSS. Întâlnirea de semnare a armistițiului care a desăvârșit ocupația sovietică a României pentru zeci de ani a fost programată la Moscova pe data de 12 septembrie 1944, unde trebuia să ajungă delegația română, în frunte cu Barbu Știrbey[65]. Delegația română a fost forțată să semneze un text deja formulat, neputând face să i se admită vreo discuție sau obiecție, cu asistența impasibilă a reprezentanților aliaților anglo-saxoni. Armistițiul a fost deosebit de împovărător pentru România și confirmat ulterior de tratatul de pace[66].

Lovitura de stat condusă de Regele Mihai a fost de mare ajutor pentru înaintarea Frontului 2 ucrainean al armatei sovietice, comandat de mareșalul Rodion Malinovski și a Frontului 3, comandat de mareșalul Tolbuhin. Frontul 2 ucrainean înainta pentru eliberarea teritoriului Ungariei, Cehoslovaciei și Austriei, iar Frontul 3 ucrainean a eliberat Bulgaria și a ajutat la eliberarea Regatului Iugoslaviei. Sovieticii au fost ajutați pentru că a venit alături de ei armata unei întregi țări, armata regală română, s-au eliminat din calea Armatei Roșii Munții Carpați, singurul baraj natural din această zonă geografică și s-a luat din mâna germanilor petrolul românesc. Pentru contribuția lui la succesele armatei Națiunilor Unite în această parte a continentului, Regele Mihai I a fost decorat ulterior de Iosif Visarionovici Stalin cu cel mai înalt ordin militar sovietic, Pobeda (Victoria). Această decorație i-a fost înmânată de mareșalul Tolbuhin. S-a recunoscut

[64] Cf. J. Vergotti, *op. cit.*, p. 95, 96.

[65] Textul armistițiului din 12 septembrie 1944 în „Monitorul Oficial” nr. 219 din 22 septembrie 1944.

[66] Pentru condițiile semnării armistițiului, v. mai recent Stela Acatrinei, *Forumul păcii de la Paris (iulie-octombrie 1946),* în vol. *România în ecuația războiului și păcii (1939-1947). Aspecte și controverse*, ed. a II-a, coord. Gh. Buzatu, Editura Mica Valahie, București, 2009, p. 133-166. Pentru condițiile de executare ale art. 5, care îi privea direct pe cetățenii români proveniți din Basarabia și Bucovina (și care reprezentaseră și obiectul punctelor 2 și 4 din condițiile minime de armistițiu formulate de sovietici la 12 aprilie 1944), v. Cristina Vergatti, *Cetățenia refugiaților din teritoriile României ocupate de sovietici. Stilou contra pistoale: o luptă disperată după 12 septembrie 1944,* în vol. *Războiul lung din secolul al XX-lea,* culegere de studii coord. Radu Ștefan Vergatti, Editura Semne, București, 2019, p. 246-296.

https://biblioteca-digitala.ro

atunci că actul de la 23 august 1944 s-a datorat exclusiv Regelui Mihai I. Oamenii politici, inclusiv comuniștii, nu au avut niciun merit în momentul decisiv.

Este de subliniat că Regele a urmărit prin acest act restabilirea drepturilor constituționale și a tuturor libertăților pentru români. Dar din păcate, această dorință a lui, exprimată clar în primele decrete regale și în cele emise de guvernul format la 23 august 1944, nu s-a putut îndeplini, iar România a intrat în orbita lipsei de drepturi și libertăți vreme de peste jumătate de secol.

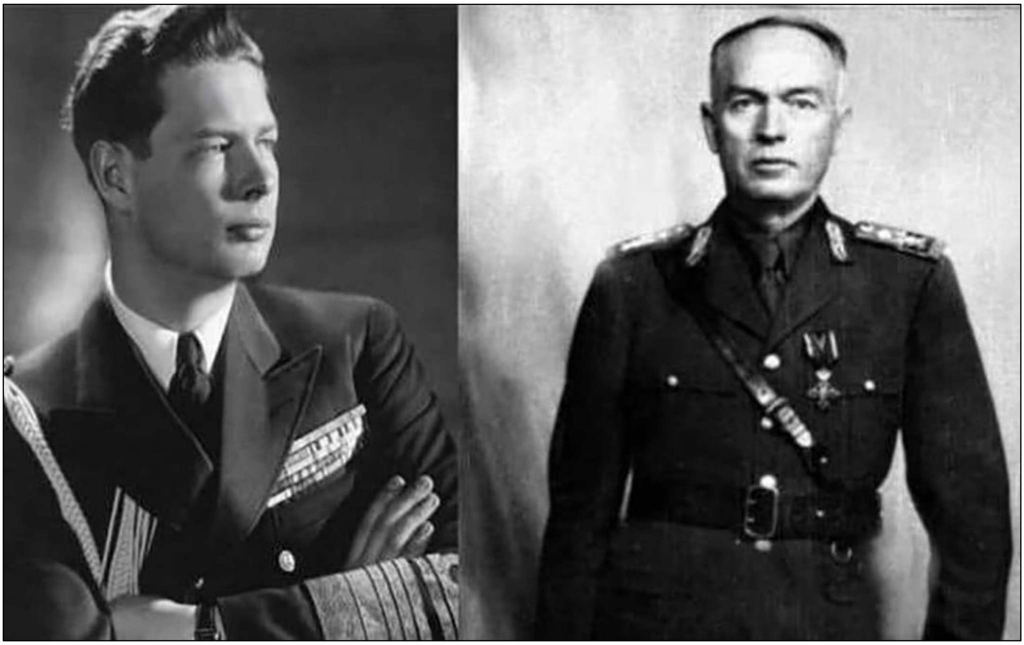

Regele Mihai I al României şi mareşalul Ion Antonescu.

https://biblioteca-digitala.ro

TRIANON – OLIMPUL DIN VEAC…!

Mihai Sporiş

Orice rememorare, peste timp, a ceea ce a fost, dusă în amănuntul plin de informații, să surprindă o stare anume, cât mai fidelă în realitatea ei, își cere un fel anume de poveste. Generațiile care ies din scenă spun întotdeauna poveștile cu tâlc copiilor abia iviți și foarte departe de teoriile savante ale istoriei. Cei buni se războiesc cu cei răi și… obligatoriu!, numai cei buni se fericesc în final cu... Victoria și eventual moșia. Ne este experiență incontestabilă asumarea mitologiei, prin faptul legendelor, în formarea unui spirit etic și a unui gust anume pentru adevărul încifrat în doar, zice-se, o sămânță de adevăr! Mai știm că prin simboluri, prin metaforă, se pot spune foarte comprimat lucruri esențiale și cu adresabilitate celor ce au posibilitatea să le descifreze, fiind apriori inițiați. Iată de ce alegem modalitatea aceasta de prezentare pentru o filă de istorie modernă, pusă în carte doar acum o sută de ani. Știm apriori că omul învață continuu și se împropriază din ceea ce primește prin educație și la început (copilărie, adolescență!) chiar are părerea imediată că… tot ce zboară se mănâncă! și chiar acționează, zice-se în cunoștință de cauză! Mai încolo se izbește cu capul de pragul de sus și constată că experiența de viață adăugată îi contrazice ceea ce părea de neclintit, că de fapt negrul era alb și că cineva îl împropriase cu adevăruri… modificate genetic. Iată de ce credem că la enunțarea oricăror sentințe de valoare trebuie să ținem cont de dimensiunea etică, formată înaintea oricăror acumulări de adevăruri relative. Povestea despre bine și rău credem că ar trebui să fie cunoscută înaintea de o personalizare anume și stabilirea partizană a polarităților. Putem fi în oricare tabără, dar fenomenul și procesualitatea lui au o desfășurare imuabilă, căreia nu-i putem observa lupta dreaptă dacă nu-i surprindem legitatea. Am cercetat povestea *Tratatelor* de pace, de după Primul Război Mondial în lucrarea „Istoria Românilor din cele mai vechi timpuri până astăzi", coordonată de Constantin și Dinu Giurescu, Editura Albatros, 1975 și am constatat într-o pagină, doar una (p. 698) că… *făt frumos*, pe cal roșu, era Bolșevismul, iar dușmanii omenirii erau cercurile imperialiste care interveneau împotriva proletariatului care instituise republici sovietice. Scuip acum în sân, spun: piei Satano! și o iau de la capăt cu adevărul taberei adverse!

După ce împărățiile s-au războit preț de-un război mondial pentru supremație, cu o curgere de sânge ce a înroșit planeta și a lăsat munți de cadavre, cei care au aprins focul, pierzându-și capul și-au pierdut și împărățiile. Frantz Iosif, după ce a împărățit 68 de ani a murit cu puţin înainte de sfârşitul războiului! Ţarul rus este înlăturat de revoluția bolșevică a lui Lenin și acesta se retrage din măcel (15 decembrie 1917), semnând o poliță cu viitori învinși: tratatul de la Brest-Litovsk (3 martie, 1918), ca o trădare de fapt a

https://biblioteca-digitala.ro

forțelor aliate, care vor fi mai apoi învingătoare. Germania-prusacă, o adevărată mașină de război, cerea pacea – atât cât să se refacă pentru a face… recurs, cu încă un măcel mondial! –, dar rasa ariană a zeilor mai nordici nu recunoaște dreptatea Olimpului de unde *grăise* un alt Zarathustra, nu cel conceptualizat de Nietzsche. Împărăția austro-ungară își va fi rupt toate chingile supunerii și toate neamurile își căutau matca proprie și chiar mai vărsau sânge pentru dobândirea ei. Spațiul mioritic, în întregul său, se trezește *din somnul cel de moarte* - mare prețul de peste 1.000.000 de jertfe omenești, doar în măcelul mondial! Dar câtă suferință adunată sub juguri imperiale și pseudo-protecții cu biruri grele! Timp de atâtea veacuri, plătise cu vârf și îndesat acatistele și odele Lui Dumnezeu – cel pogorât din Zalmoxis, dar și tuturor zeităților pământene: sultani, țari, împărați, papi, patriarhi, cu toții aflați, deși nu în bună pace, prin cerul puterilor, ca un Olimp de veghe păstoririi oamenilor și moșiilor lor.

Iminentă înfrângerea forțelor răului și zeii victorioși se pregăteau să se încoroneze cu laurii victoriei. Cel înțelept de peste ocean, Woodrow Wilson ales de două ori președinte al Statelor Unite ale Americii (1913-1917 și 1917-1921), intrase cu țara în Primul Război Mondial în 1917 și era marele învingător, el venind în ajutorul puterilor aliate, care vor fi învingătoare. Ca mare putere a lumii, care se conducea în spiritul declarat al autodeterminării popoarelor, el, cel de-al 28-lea președinte al USA, nu uitase Declarația de Independență, din 4 iulie 1776, privind dreptul poporului de-a modifica, de-a institui o nouă guvernare… Preocupat de *Decretul* noului zeu proletar ca un *zmeu al zmeilor*, adică al lui V.I. Lenin (v. Brest-Litovsk) care modifica regula… funcționării lumii, chiar în plin conflict planetar, își va fi adunat la sfat vreo 150 de sfetnici-specialiști și va fi formulat o Declarație, în 14 puncte, pe care o validează în Congresul, din 8 ianuarie 1918 (războiul se va încheia după vreo 10 luni!). *Declarația* identifica principiile pentru restabilirea păcii mondiale, după terminarea războiului! Aceste principii vor fi fost invocate, după 11 luni, la Alba Iulia, cu ocazia plebiscitului național al românilor! Forța acestora, recunoscută în conclavul mondial al păcii, îi vor fi adus președintelui American – mare zeitate a Olimpului! – premiul Nobel, în 1919. Iată că „legea”/principiul reașezării lumii fusese déjà propusă rezolvării, ca imediat după război, să se soluționeze problemele omenirii provocate de Marele… conflict!

Franța, mare învingătoare în confruntarea direct europeană, republicană în principii, chiar adoptase din timpul revoluției de la 1789, „Declarația Drepturilor Omului și Cetățeanului” (și aceasta este invocată în *adunarea* românilor de la 1 decembrie 1918!) era acum reprezentată de George Clemenceau, desemnat zeul suprem al conclavului de pace (a se citi președinte în exercițiu pentru Conferința de Pace de la Paris!). Anglia, monarhie constituțională și-a căutat interesele ei de putere învingătoare prin George Lloyd, iar Italia prin premierul său, Orlando – tânărul stat italian modern, îmbrățișând principiul autodeterminării națiunilor. Iată un conclav de zeități planetare căruia pentru întregire îi adăugăm Japonia, dar aceasta fără interese speciale în Europa. Europa, fiind teatrul principal de operații, își va fi ales Olimpul, în orașul luminilor, adică Parisul, într-o regulă demult statornicită în istorie, privind locul de unde se vor da poruncile pentru zeișorii cei mici și pentru mulțimea tuturor supușilor (v. Westfalia 1648, Paris 1856/1920/1947…, Berlin 1878, București 1913, Viena 1940 ș.a.m.d. cu Yalta, Malta,

https://biblioteca-digitala.ro

Roma, Helsinki, ONU, UE, etc. etc.). Toate zeitățile Olimpului erau puse de acord asupra modalității de-a cântări starea de fapt și a impune, după dezbaterile ideilor, poruncile executorii!

Probleme grele pe planeta răvășită de război: puteri uzurpate și trimise în infernul tuturor damnărilor; neamuri scăpate dintr-o robie seculară și denunțată ca anacronică dezvoltării lumii; altă structură de forță în Olimpul Puterilor; suferințe de tot felul etc. Toate își cereau tratamentul, în spiritul unei dreptăți, conceptualizate cu solide norme juridice și între altele, atâtea chestiuni cu particularitățile lor, aflate în divergențe!

Se terminase confruntarea armelor și începea confruntarea ideilor, uneori cu aprinderea locală a unor conflicte, din nou cu vărsări de sânge. În această stare de lucruri, în acest context complicat, președintele Franței, Raymond Poincare, deschide, în 18 ianuarie 1919, Conferința de Pace de la Paris, cu adevărat un forum mondial în căutarea păcii lumii. De la luptele armate se va fi trecut la lupta de idei, deloc ușoară, cum constata cu un prilej Petre Pandrea: „Ideile dau luptele cele mai grele și cele mai eficiente!” Până la finalizarea concluziilor și consacrarea formei juridice a acestora, cunoscutele „tratate” – formule juridice convenite și cu caracter de porunci de necomentat, venite dinspre Olimp! –, va fi trecut ceva vreme, tocmai pentru a confirma duritatea luptei ideilor. În această luptă s-au adus argumentele oamenilor de știință, contribuția nemijlocită la victorie, lobyurile combatanților pentru demonstrarea adevărurilor particulare, elocința avocățească, voința demonstrată a autodeterminării, diplomația performantă, notorietatea reprezentării, apartenența la asocieri multinaționale care nu negau autodeterminarea neamurilor și libertățile cetățenești, viziunea globală asupra normelor de etică. Pe timpul luptei ideilor de la Conferință se va fi reaprins chiar un război regional între bolșevismul de tip Leninist al lui Béla Kun – pentru salvarea unei Ungarii Mari din defunctul Imperiu Austro-Ungar, tocmai expirat istoric! – și neamurile care își hotărâseră plebiscitar autodeterminarea: români, sârbi, slovaci, croați, sloveni. Din nou vărsare de sânge, în exprimarea voinței autodeterminării conform principiilor déjà acceptate de Olimpul puterii, ca fundament al rațiunii politice, din acest moment de cotitură al istoriei. Voința neamurilor din fostul Imperiu Austro-Ungar fusese cunoscută de lumea întreagă după Congresul Naționalităților din aprilie 1918, organizat la Roma, unde reprezentanții națiunilor (cehi, polonezi, români, slovaci, croați, sloveni ș.a) hotărăsc*... lichidarea acestui avorton al istoriei medievale prelungit în evul modern European (*sublinierea istoricului Titu Georgescu!). Conferința de Pace nici nu începuse când virulența propagandei maghiare pe toate căile se va fi dezlănțuit prin Europa, ba chiar și manevrele alături de interesul manifest al bolșevismului sovietic vor degenera într-un război în toată regula. Devenise evidentă neîmpăcarea cu noua ordine mondială care se va instala implacabil. Opinia publică europeană, prin presa care informase asupra stării de fapt din anacronicul Imperiu Austro-Ungar, nu mai putea fi influențată de propaganda ostilă. Dar și pe acest front de luptă dus cu mijloacele media și cu implicarea diplomatică, România a răspuns (cum va fi făcut-o și cu riposta armată care a înăbușit revoluția bolșevică, intrând în Budapesta în august 1919!), aducând în fața guvernelor, partidelor, forurilor culturale, mediei din țările occidentale argumentele istoriei trecute și ale prezentului,

https://biblioteca-digitala.ro

cerând experți neutri pentru confruntarea la fața locului, în Transilvania (marea miză a TRIANONULUI!) a dezinformărilor și falsurilor ce invadaseră continentul.

În timp ce în Olimp, adică la Conferința Mondială de la Paris, se încerca soluționarea problemei păcii, *zmeul zmeilor* bolșevic, în dorința lui de-a cuprinde dinspre răsărit (că de acolo vine Craiul cu… steaua roșie!) lume descompusă a imperiului din centrul Europei, a mânat la luptă pe Béla Kun în sprijinul ideii de Ungaria Mare, neapărat bolșevică. Emisarii, iscusiți în dezinformare, trimiși în toate direcțiile, pavau cu adevăruri mincinoase drumul către infernul ademenitor (vezi studiul de caz, Anexă, acestui material!). Chiar Conferința de la Paris părea a nu observa frustrarea Rusiei Sovietice de-a nu fi în Olimpul care pune în ordine lumea, și nu înțelegea riposta armată a popoarelor cărora li se nega tocmai principiul autodeterminării, după ce se pronunțaseră plebiscitar. Stării acesteia de uluială, a primului moment, îi va lua locul atitudinea pragmatică prin impunearea staționării trupelor române în Budapesta, până în 20 martie 1920. Ba se va fi găsit o voce lucidă precum a diplomatului francez Jules Cambon, care va fi deslușit în clar eroismul armatei române: „România a pus capăt în zilele noastre, unei dezordini care amenința să aducă puterea bolșevică până la porțile Vienei. România s-a salvat pe sine dar a salvat Ungaria de dominația bolșevică ce se instalase în imperiul Sfântului Ștefan” [vorbind despre un proces istoric să remarcăm aici că Olimpul Zeilor Mari, după un sfert de veac, pe la Yalta, nu va mai fi oprit bolșevizarea și aceasta va fi trasat cunoscuta *cortină de fier*, chiar cu neamul nostru prizonier, pentru peste o jumătate de veac, cu consecințele cunoscute, inclusiv pentru scrierea istoriei recente (vezi istoria lui C. Giurescu, invocată mai sus!), că pe cea de acum o sută de ani am cocoloșit-o să nu se supere mai mari roșii, acum urcați cu drepturi depline și veto-uri, prin OLIMP!].

Comisia pentru discutarea problemelor teritoriale ale României s-a întrunit în 8 februarie 1919, dar fără delegații români. După patru zile a fost chemat prim ministrul român I.I.C. Brătianu să susțină poziția României, cu argumente și documente între care și hărțile cu amprentarea etnicității. Pozițiile delegațiilor – română și maghiară! – erau diametral opuse, iar „arbitrii” neutri erau și ei polarizați. A urmat un război al ideilor care s-a finalizat de către Marele Consiliu (din nou Zeii cei Mari!) în 12 mai 1919, când toate memoriile (38 de memorii, note, proteste, combăteau în principal frontiera cu România, dar și alte probleme de incitare internațională: veșnica… problemă evreiască, anti-semitism, pogromuri, etc.) delegației maghiare au fost response, iar traseul de graniță, româno-ungar acceptat, va fi fost cel propus de soluția franceză (celebra *linie Vyx*, contestată de Béla Kun și de bolșevismul emergent, care umpuse Europa de… focare!).

Tratatele de pace care au finalizat *Conferința de Pace de la Paris* și lucrările comisiilor desemnate s-au încheiat după cum urmează: Versailles, 28 iunie 1919, cu Germania; Saint Germain, 10 septembrie 1919, cu Republica Austria; Neuilly, 27 septembrie 1919, cu Bulgaria; Sèvres, 4 iunie 1920 cu Turcia.

Tratatul de la TRIANON, încheiat în 4 iunie 1920 între „Puterile aliate” și Ungaria, în calitate de stat succesor al Imperiului Austro-Ungar, este documentul problemă istorică, care timp de o sută de ani a determinat relațile între Republica Ungaria și statele vecine, între care România a fost perpetuu considerată un mare dușman. Documentul – identificat cu numele palatului de la Versailles al nefericitei regine Maria Antoneta, ca

https://biblioteca-digitala.ro

TRIANON, cu putere juridică în geopolitica lumii, a statuat relația de vecinătate între România și Ungaria. În ciuda medierii unei *conferințe mondiale de pace*, a asumării acestuia, actul în sine a fost perpetuu denunțat, contestat și considerat o mare nedreptate pentru poporul ungar. Argumentele maghiare, pentru „marea nedreptate" și atitudinea permanent revizionistă, ține tot de o mitologie predată copiilor, privind un fals ***mileniu*** de stăpânire neîntreruptă în disputata Transilvanie, care contrazice grosolan continuitatea românească cu rădăcini daco-romane și inventează un vid de locuire în care se vor fi statornicit pașnicii lor strămoși, veniți în migrația de acum 1000 de ani, ba chiar cu… pașnicii huni, de acum peste 1500 de ani (să le contrapunem argumentul cu Burebista de acum peste 2000 de ani?!). Nu dezvoltăm această polemică, bine ilustrată, evident divergent, în istoriile scrise de cele două țări (de remarcat *istoriile alternative*, scrise dintr-o poruncă europeană – Consiliul Europei! –, însă ***cu recomandarea demitizării Istoriei și pacificarea neamurilor,*** temperarea orgoliilor medievale și acceptarea conviețuirii în spiritul drepturilor omului!).

Ce are acest *tratat,* cu trimitere la cel contestat, de la Trianon?

Toate tratatele au o parte comună, cu *prevederi generale*, care fundamentează logica și corectitudinea politică la standardele atinse de evoluția științei dreptului la început de secol al XX-lea. Între prevederi, principiile wilsoniene au fost determinante în exprimarea voinței neamurilor, cu respectarea valorilor cu care societatea modernă se emancipase. Partea a II-a (art. 27-35) definește frontierele Ungariei (art. 27 precizează frontiera cu România, în vigoare și azi, după 100 de ani!). Partea a III-a (art. 36-78) conține… clauze politice pentru pacificarea Europei (cetățenie, minorități, etc.). Partea a-IV-a (art. 79-101): Ungaria trebuia să renunțe la tratatele anterioare (de pe vremea când era parte în dubla monarhie austro-ungară!). Efectul acestui tratat, pentru viitorul Republicii Ungare, era major. *Tratatul* stabilea trecerea unui teritoriu de 71% din Transleithania (dorita Ungarie Mare, locuită multietnic!) la aliați și 63% din populație, din care 2.535.000 de etnici maghiari și/sau maghiarizați prin forță în ultimile decenii. Cu această situație Ungaria nu s-a împăcat niciodată, considerând Tratatul (aplicabil necondiționat!) o adevărată „catastrofă", un „Diktat". Tratatul de Pace de la Trianon consfințește unirea: Transilvaniei, Banatului și Maramureșului cu vechiul Regat al României.

„La Trianon, nici nu se uscase cerneala semnăturilor pe Tratatul de Pace și revizionismul maghiar își relua cu virulență politica de acuze la adresa țărilor din jur și de mistificare a adevărului. Revizionismul cercurilor politice maghiare s-a manifestat, permanent, ca politică de stat. Toate guvernele aveau drept comandament suprem refacerea așazisei „Ungarii Mari". Cât de mari? O spune jurământul din noiembrie 1920 al deputaților maghiari în Parlamentul de la Budapesta: „Cred în Dumnezeu!, Cred în Patrie!, Cred în învierea Ungariei *milenare!* Cu completarea expresă pentru Trianon: Nem! Nem! Soho! Adică Nu!, Nu!, Niciodată! În acest spirit au fost educați copiii de la grădiniță până la tinerii din universități, cu acest slogan s-a îndoctrinat un popor întreg și au fost invadate numeroase țări ale lumii de propaganda revizionistă maghiară…" (acest citat l-am preluat dintr-un referat, din 1995, al profesorului doctor docent Titu Georgescu, ținut la o sesiune de comunicări științifice, cu ocazia împlinirii a 75 de ani de la Tratatul

https://biblioteca-digitala.ro

de la Trianon și constat că *Milenium*-ul anacronic este și acum clamat cu aceeași agresivitate, de propaganda iredentistă maghiară!).

În povestea noastră să constatăm că dreptatea fiecăruia este incontestabilă numai că nu este valabilă în același timp. Cum să nu te minunezi de un Ștefan cel Sfânt? creștinat acum o mie de ani, de aici și eticheta obsedantului ***Milenium***, tocmai pentru liniștirea unei migrații a ungurilor prin Europa occidentală, nu prea pașnică în consecințele ei! Dar cum să nu se observe castrele romane, cetățile dacice din Transilvania și graiul latin și să te îndoiești de continuitate și să ți se năzărească un vid, o *terra deserta*? Fiecare își clamează argumentele incontestabile și are dreptate, dar ele nu se pot pune pe acceași balanță pentru că nu sunt nici sincrone și nici în metrologia politică (atât de schimbătoare!), cântărirea depinzând de noile norme cerute de evoluția societății. Contextul *cântarului,* din 1920, este corect surprins de mari personalități și pornind de la acest fapt ar trebui (cum va fi procedat și Conferința Mondială!) apreciate pentru momentul acela – un fel de *hic et nunc!* – argumentele părților. Să ne amintim, în trecere, câteva opinii, privind filosofia tratatelor, din perspectiva evoluției normelor juridice. Se observă ușor balansul argumentelor între *asincronul medieval* și *modernitatea sincronă* care impune alt mers al societății. Iată de ce povestea cu… *a fost odată, ca niciodată,* trebuie spusă într-o altă formă, poate mai animată, poate într-o dinamică *on line* adică *în timp real*, sigur în limbajul vremii și în posibilitățile trăirii de azi, eventual fără granițe închise intempestiv, tocmai într-o Europă care vrea să le deschidă!

Anacronică este insistența promovării mitului „mileniului ungar”, deși recomandările Consiliului Europei, pentru menținerea păcii între națiunile continentului, recomanda într-o directivă **demitizarea istoriei**! Mitul este fabricat de istoricii Imperiului Austro-Ungar în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, excelând lucrările lui Roesler care inventa pentru Ungaria „drepturi milenare” asupra ținuturilor slovace, iugoslave și românești, scriind despre „vidul din Carpați” și „pata albă” care ar da drept de stăpânire maghiară în Transilvania. Erau ignorați mari istoricii din scena Europei, cu autoritate științifică mondială: Th Mommsen (laureat Nobel!), F.A. Ukert, K. Mulenhoff, W. Bessel, A. Ubiccini, W.Tomaschek, K. Muller, în timp ce propaganda de la Budapesta dădea frâu miciunii cu „mileniul de stăpânire ungară a Transilvaniei”, uitând subit că ceea ce cucerise i se cucerise, de asemenea, de o putere de lovire mai mare precum Imperiul Otoman (1526-1688), Imperiul Habsburgic (cca.1688-1918, în dualitate din 1867!) nu mai conta pentru sine în invocatul mileniu! Dacă cu istoria este greu să te pui, totuși, cu aritmetica nu ar trebui să o mai greșești!

Tratatul de la Trianon a amendat logica strâmbă de inspirație medievală a Ungariei, dar resentimentul perdantului, înstăpânit cândva prin cucerire, nu se poate lecui ușor. Perseverare…! Mitul *mileniului* rămâne și azi, anacronic (Consiliului Europei! în 1997, prin Consiliul de Cooperare Culturală a lansat programul: „Învățarea și predarea istoriei Europei în secolul XX”). Frustrarea revizionistă și aroganța expiratei nobilități feudale, ca povești de adormit copiii, încă pot alimenta mitologia reactualizată și pot întreține, în mentalul de basm adevărurile închipuite, așa cum sunt întreținute și azi, ca politică de stat, de țara vecină. Faptul că lumea s-a schimbat și majoritățile, atâta vreme ținute în beznă și fără drepturi, au schimbat ierarhiile, s-au emancipat și au deprins mentalitatea

https://biblioteca-digitala.ro

înnoită a celor conștienți de drepturile lor, nu le mai era la îndemână celor ce se nășteau cu drepturi ereditare și acestea trebuiau să-și actualizeze permanent blazonul. Afirmațile noastre, cu aparența concluziei au nevoie de constatările unor arbitri… calificați și martori la evenimentele semnării tratatelor după Conferința de Pace de la Paris (1919-1920).

În legătură cu politica de deznaționalizare a Ungariei în dualitatea austro-ungară, ca politică deliberată de-a modifica raportul dintre populația majoritară de alte etnii și populația maghiară, consemnările sunt edificatoare:

- declarația Baronului B. Deszo, din 1906: „Interesele Ungariei cer ca statul național să fie întemeiat pe șovinismul cel mai neînduplecat”;

- sociologul ungur I. Oskar consemna cu obiectivitate: „Orbit de ură națională junkerul maghiar deabia consideră pe nemaghiari ca oameni”, iar despre școală face remarca: „Scoala are drept scop maghiarizarea, care menține naționalitățile pe o treaptă inferioară”;

- scriitorul norvegian B. Bjornson, refuzând invitația la Congresul Interparlamentar de la Budapesta, în 1907 motivează, convins de „nedreptățile pe care Ungaria le comite față de celelalte naționalități”: „am început să detest șovinismul său” și avertizează… „sunt convins că în afara Ungariei nu mai există nimeni în Europa care să aibă aceleași simțăminte și **credeți-mă că aceste injustiții, mai devreme, sau mai târziu, vor duce Ungaria la pieire**”;

- despre legile școlare, din 1907, ale ministrului, conte Albert Appony (chiar „avocatul” părții ungare în comisia pentru… Trianon!), sociologul I. Oskar consemnează: „S-a primit o lege școlară de care nu se mai văzuse în Europa… Dispozițile acesteia nu pot fi extinse astfel încât toate naționalitățile vor fi înăbușite”;

- Lev Tolstoi scria că „Appony nu recunoaște nemaghiarilor din Ungaria nici măcar calitatea de oameni… Oricine, cu mintea sănătoasă, trebuie să smulgă masca mincinoasă de pe fața acestui om pentru a arăta lumii întregi că nu este un binefăcător, ci o pasăre de pradă”;

- istoricul englez, S. Watson, cu referire la cele ce se petreceau în Transilvania cu peste un veac în urmă consemna că Marea Britanie este dezinformată în privința problemelor grave, privind naționalitățile din Imperiul Austro-Ungar: „Eu am venit în Ungaria îndemnat de simpatiile mele pentru poporul ungar și îndeosebi către partidul lui Kossuth, care s-a bucurat și încă se mai bucură de multă considerațiune în cercurile politice din Anglia. M-am încredințat însă, în cele din urmă, că oamenii de stat ai maghiarilor nu sunt de bună credință, stăruie într-**o politică nu numai greșită ci totdeodată primejdioasă chiar pentru Ungaria**, iar compatrioții mei sunt rău informați de cele ce se petrec în regatul ungar”; despre sistemul politic asupritor din Ungaria, același istoric adaugă că aici: „ este practicată oprimarea de către o singură rasă dominantă pentru a despuia celelalte nații de cele mai firești drepturi”, calificând această stare de lucruri: „una dintre cele mai murdare pete pe pajura civilizației europene”.

Adăugăm pentru ilustrarea stării de fapt și câteva afirmații ale presei internaționale de prestigiu:

https://biblioteca-digitala.ro

- cotidianul britanic The Times: „motivul care determină România să intre în război este satisfacerea aspiraților ei naționale (…). Marea majoritate a populației din Transilvania și din o parte a Ungariei este românească prin rasă și limbă”;

- presa franceză, prin Le Figaro: „Românii au intrat în război pentru eliberarea fraților lor din Transilvania”;

- Giornale d'Italia consemna: „Eliberarea Transilvaniei și a Banatului torturate de încercări nebunești de maghiarizare, crude și nefolositoare, din parte guvernului de la Budapesta, este o cauză dreaptă la care aderă toți apărătorii libertății popoarelor”.

La finele Primului Război Mondial editorul ziarului Le Monde, Beuve Mery, trăgea o concluzie, ignorată de cei ce încă nu înțelegeau mersul societății și al prețului plătit pentru lipsa sincronismului: „Nu s-a repetat niciodată destul, că nu învingătorii militari au dezmembrat Austro-Ungaria, această dezmembrare s-a produs sub presiunea factorilor interni pe care evenimentele externe au făcut-o indispensabilă”. Avertismentele, ca niște intuiții lucide, consemnate mai sus de oameni vizionari, întăresc concluzia francezului.

Importanța evenimentului în semnificația lui este surprinsă de fostul mare om de presă G. Clemenceau, acum președinte al acestui forum de pace mondial, care sublinia că pentru prima dată tratatele de pace, în ansamblul lor, căutau: „să instaureze concepții începătoare de drept, în raporturile dintre popoare, aruncate unele asupra altora, timp de secole, de debordările violenței istoriei” (cit. preluat din art. Gh. Dumitrașcu, vezi, revista „Seniorii”, nr. 18/2019, p. 5), iar politicianul, mare om de stat român, Tache Ionescu aprecia: „tratatele de la Paris au revoluționat teoria și practica formațiunilor statale, a transferului de suveranitate asupra unui teritoriu, punând la baza lor comandamentele principiilor naționalității, împământenind adică concepția, scumpă marei majorități a popoarelor, că națiunea prin expansiunea-i teritorială, trebuie să fie formula vie a frontierei” (id. cit. Gh. D.).

Delegația română condusă de Alexandru Vaida Voievod a câștigat disputa finală cu contele Albert Appony, un „excelent orator” (cel cu legile promovate, invocate anterior!), care făcând trimitere la obsedantul *mileniu* – cu falsul evident al statalități, neîntrerupte timp de zece veacuri, uitând subit de pașalâc, de cucerirea habsburgică! – își va fi primit răspunsurile de la noul președinte al Franței, Millerand: „O stare de lucruri, chiar milenară, nu merită să dăinuiască când ea este recunoscută contra justiției”! Chiar Conferința, înainte mergătoare semnării *tratatului* de către Marele Consiliu, cea a miniștrilor de externe și ambasadorilor, prin președintele acesteia, lordul Curzon, a declarat: „A fost inevitabil ca elementele fostei Ungarii să se unească cu frații lor din țările învecinate și să formeze state noi. Situația anterioară nemaiputând exista fiind contrară realitățiilor” (cit. Gh. D.).

Tratatul de la Trianon, din 4 iulie 1920, a fost semnat din partea română de Nicolae Titulescu și reputatul medic de renume internațional, Ion Cantacuzino. Ratificarea lui s-a făcut în 13 august 1920, la București în Camera Deputaților și la 17 august 1920 la Senat. La ratificare în forurile legislative ale Marii Britanii, secretarul de stat Harmsworth făcea precizarea: „Regatul Ungariei s-a descompus într-o largă măsură în părțile sale componente, înainte de începerea Conferinței de Pace”… această țară „nu a fost decât un conglomerat artificial și forțat de rase neasemănătoare și în unele cazuri ostile”.

https://biblioteca-digitala.ro

Despre neîmpăcarea cu situația a Ungariei, se cunoaște. Războiul revanșei mondiale, cu odiosul Diktat de la Viena, se cunoaște, dar din nou dreptatea istorică a confirmat justețea Trianonului, în februarie 1947, tot la Paris, când un nou forum de pace reconfirma o dreptate istorică.

Anexă/Studiu de caz

Pentru ilustrarea războiului ideilor, post forumuri, dus pe întregul mapamond, prezentăm observațile noastre la lucrarea „istoricului" maghiar Dr. Arpad Kosztin „**The Daco-Roman Legend**" scrisă în limba engleză și promovată în spațiul virtual.

1. Titlul formulează concluzia… finală care se impune înainte de demonstrație: continuitatea românilor în Transilvania, ca urmași legitimi ai daco-romanilor este o… poveste!

2. Demonstrația încearcă să submineze, punct cu punct, argumentele continuității, care au slujit adevărul istoric al… TRIANONULUI! Despre romanizare se spune că nu era posibil de făcut cu doar 12.000 de legionary, care între 106-271 (retragerea aureliană!) nu puteau să o facă, timpul fiind foarte scurt! Să-i amintim, cu alte argumente, că un „virus" se impune (că tot trăim o pandemie puternică!), cu cât are forța de penetrație mai mare! „Virusul nobil" al romanității a contaminat civilizațional întreaga planetă, nu numai Dacia-Traiană, culmea! legal intrată în administrația Romei, bașca cu legionarii sub arme, cu veteranii așezați în rosturile pământului colonizat, cu dacii reveniți, convertiți gata, din… „diasporă". Viteza de contaminare azi este de câteva zile, atunci a fost, la un calcul simplu de cca. 170 x 365 de zile. Dar nu acesta este argumentul! Procedând, speculativ, să păstrăm simetria cu speculația autorului: cu limba latină vie, încă în gura vorbitorilor, pentru care tot timpul au fost numiți… valahi, olahi (Nicolaus Olahus le-a fost și consilier regal!); Aici aș remarca susținerea strigoilor de acasă – daciștii de extremă, care subminează idea continuității valorilor civilizației romane asimilate de strămoșii daci/hai să ne tăiem singuri craca de sub picioare, să n-o facă potrivnicii!;

3. Argumentul major al autorului este cel legat de creștinare și răspândirea în teritoriul Transilvaniei (miza și durerea cea mare!) a crezului religios. Identificarea lăcașelor de cult și a altei infrastructuri doveditoare este folosită pentru impunerea temporală a unor evenimente. *O dă în bară* când constată biserica timpurie a Densușului, de inspirație bizantină, dar nu observă ceea ce este evident și la vedere: coloanele vechiului templu păgân înglobate în zidurile lăcașului de cult creștin! Ce dovadă mai clară a continuității și a trăirii sacralității, domnule istoric? Apoi de ce nu-și poate explica „încăpățânarea" creștinilor ortodocși, care chiar forțați politic fiind, nu abandonează crezul tradițional? Ba chiar, târziu, cu tunurile *uniației*, abia acceptă compromisul Greco-catolic, și acesta în formă, nu în ritualul înrădăcinat!

4. Ascundere în demonstrație a caracterului feudal, privind așezarea claselor sociale și exercitarea puterii politice, și translarea argumentelor privind legitimitatea exercitării puterii în perioada modernă este o grosolănie. Relația între puterea suverană și vasalitatea aservită nu implica puterea, imensa putere de mai târziu, a *poporului ignorant,* trăind în legea lui, aproape în afara istoriei și în credința inoculată de-o instituție a Bisericii, împărțită doctrinar, dar sub aceeași logică pauliană (că toate stăpânirile sunt de la

https://biblioteca-digitala.ro

Dumnezeu și trebuie respectate fără crâcnire!). După… iluminare, și căderea imperiilor, când popoarele şi-au câştigat puterea votului, majoritatea ascunsă și ignorată a schimbat decisiv ierarhia puterii, cu atât mai mult în regimurile republicane (nu degeaba *res publicae*!). Dreptatea de la Trianon este una… constituțională și nu impusă prin diete nobiliare! În afara istoriei neamurile au trăit în… legea pământului, în obiceiurile lor milenare (vezi pastoralul… mioritic, emblematic!) și în cultul înrădăcinat temeinic, uneori în formele păgâne din fabuloasa tradiție folclorică românească!;

5. Ni se vorbește de… blândețea creștină a împământeniților în Panonia și rapida lor absorție cultural-civilizațională a valorilor umane! **Să nu se uite niciodată**!, chiar pentru vremurile moderne, câteva repere ale acestei „blândeți", amintind de reflexele ancestrale: „biciul lui Dumnezeu", „jefuirea Europei de Vest", înainte de… creștinarea forțată, crimele revoluționare din 1848, ororile din Apuseni în 1919, Diktatul 1940… cu Ip, Trăsnea, Moisei ș.a.m.d., Tg. Mureș, 1990, Ditrău 2020. Să concluzionăm că nu doar logica puterii politice, ci și acțiunea publică ține de evul mediu?;

6. Datele, documentele invocate, sursele citate, informațile lucrării, sunt, *în mare*, corecte (vezi plasarea Posada 1330, într-un *sat*... și nu într-o trecătoare pe care încă nu o definim clar!), însă modul în care acestea sunt prelucrate, să ajungă la concluzia poruncită apriori, este specific sistemelor de propagandă cu obiectiv impus. Ca să convingă, de ex. pe englezi, cu imposibiltatea romanizării dacilor le este invocată problema colonizării lor în India! Motorul de inferențiere al autorului lucrării este deliberat virusat. Scopul fiind răsturnarea argumentelor, în timp, privind adevărul istoric care a determinat *tratatul* de la Trianon, reconfirmat chiar dacă, prin Tratatul de la Paris, din 1947.

Să cităm direct textul autorului: „The territories detached from Hungary happene to be the richest in ancient buildings, ruin and relics. Since the loss of the territories în **The Trianon Peace Treaty** in 1920, Hungarian medieval research has been struggling with outrageons artificial obstacles. **Hungarian historians** are ofen forced to discover **the truth** behind the unscientific phantasmagories of the neighboring countries` historians, since they usually do not have the opportunity of local excavation…" Da! În spusa de mai sus, toți istoricii lumii (inclusiv laureatul, cu premiul Nobel pentru Istoria Romei, Th. Mommsen!) sunt niște impostori și doar *Hungarian historians* (citați în aparatul critic prin 58 de lucrări, din totalul de 71! Diferența fiind a autorilor români, răstălmăciți…!) No comment!

Înainte de concluzia „expertului" ungur, să-i sugerăm o judecată particulară: Perspectiva morală a istoriei este dimensiunea sa etică. Există un ecou al substratului, uneori în afara logicii unor vremelnici cocoțați în vârful piramidelor, care se opune și se sustrage cu putere... culturii simandicoase de... porunceală (vezi legi, bule, ordine, porunci...) pentru că nu se potrivesc trăirii, funcționării normale a organismului social și acesta știe să respingă grefa incompatibilă! Iată de ce nu tot ceea ce se impune canonic poate fi de trebuință! Vezi doar avertismentele invocate de observatorii străini, privind politica agresivă a Budapestei înainte de Primul Război Mondial, față de această masă enormă a bazei sociale din defunctul imperiu.

Și pentru că lucrarea comentată aici trebuia să se rotunjească cu o concluzie – aceea anticipată de titlu! – să încheiem cu ceea ce consemnează autorul: „Daco-Roman-

https://biblioteca-digitala.ro

Rumanian Continuity, the „two-thousand-year-old dream” vanishes in the daylight of undeniable facts”.

Și după denunțarea continuității, trebuia să ne aducă de undeva, cândva, *in terra deserta*, însă numai după alții, înainte veniți, că de!... există și dreptul primului venit!

„The German imigration started in the middle of the 12th century, while Romanians did not immigrate to Transylvania until the beginning of the 13th century, as proven also by our documentaction...”

Desigur, sașii veniseră după ungurii care găsiseră pământul gol goluț, deși se bătuseră cu Gelu, Glad, Menumorut și cu toți cei cărora le vor fi dat statutul de vasali… Fracturi logice pentru că manipulatului i se oferă mai mereu pe nemestecate, cu abilitate, adevărul prefabricat. Să nu se uite că întotdeauna un organism sănătos știe să-și creeze anticorpii necesari!

https://biblioteca-digitala.ro

Responsabilitatea juridică pentru conţinutul materialelor publicate în acest volum revine în exclusivitate autorilor acestora, iar reproducerea lor, sub orice formă, este permisă numai cu indicarea autorilor, a volumului în care au fost publicate şi a titularului acestuia – Asociaţia Naţională Cultul Eroilor „Regina Maria”.

https://biblioteca-digitala.ro

ISBN 978-606-14-1605-9

https://biblioteca-digitala.ro